

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

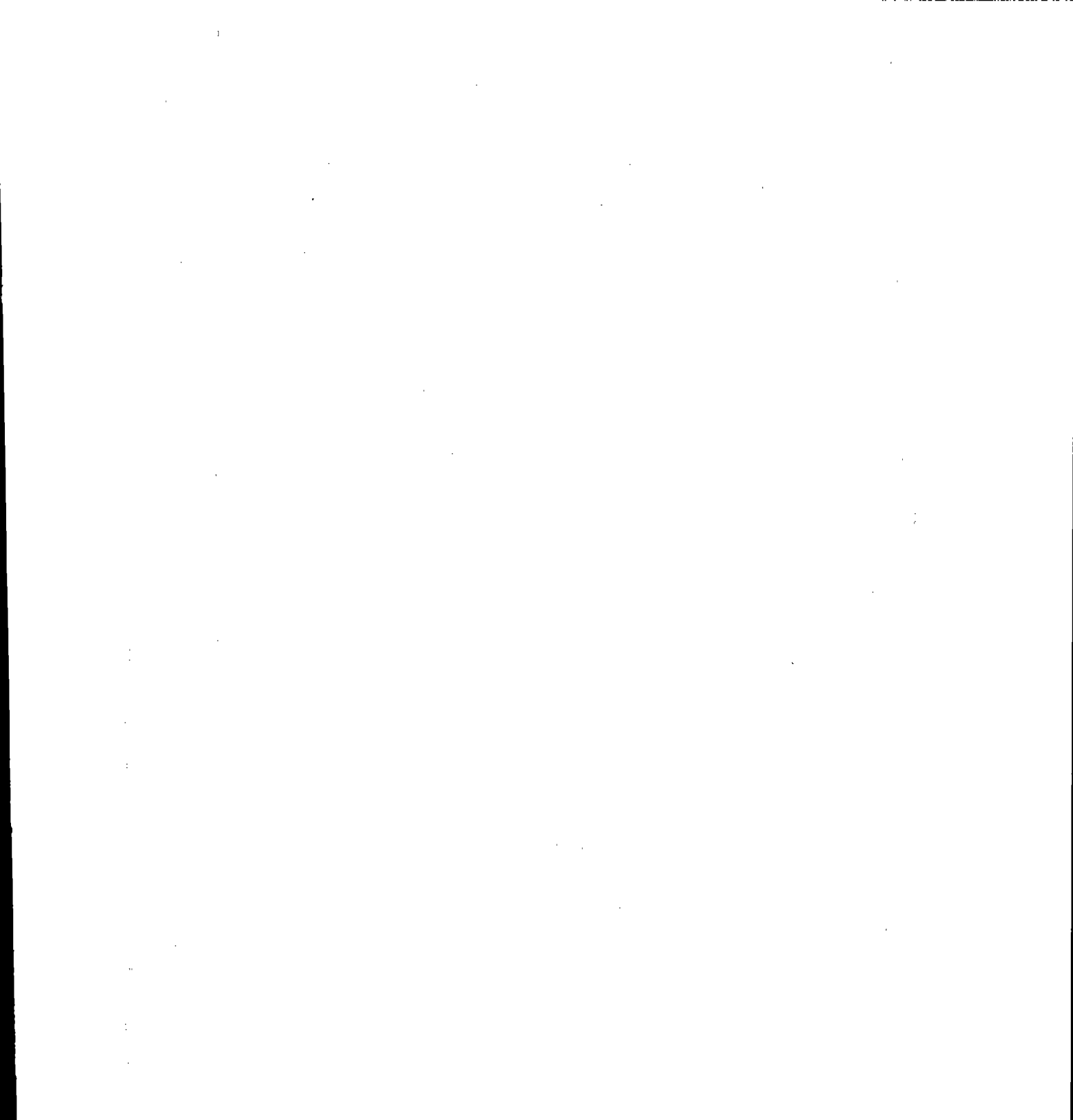
שנה שמינית

ירושלים, תרצ"א-תרצ"ב

כתבת המערכת: ירושלים, מאה שערים, ת.ד. 36

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכן

ידיעות בית הספרים
ביבליוגרפיה:

דפוס ארץ ישראל
א. ספרות עתית 418,288,145.8; ב. קבצים ומאמרים 418,289,146.8; ג. ספרים
והוצאות 419,293,147.10.

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 432,320,163.29; ב. קבצים ומאמרים 436,322,167.32; ג. ביבליוגרפיה
והוצאות חכמת ישראל 443,325,171.36; ד. מדע המקרא 451,327,174.37; ה. ברית
חדשה 456,330,182.46; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 457,330,183.46; ז. מדע
הדת, פילוסופיה יהודית 459,332,186.51; ח. קבלה וחסידות 464,338,189.55;
ט. תפילה ועבודה, דרשות 466,340,193.56; י. היסטוריה ומדעים הקרובים
אלה 469,342,195.57; יא. עם ישראל בהווה 476,352,205.62; יב. ציונות וידיעות
איו 485,357,212.66; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 496,369,223.79; יד. בלשנות
499,371,229.84; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 504,230,84; טז. ספרות
יפה עברית חדשה 505,374,230.84; יז. ספרות יפה יודית 506,375,231.86;
יח. ספרות ערבית-יהודית 238; יט. ספרות ספרותית-יהודית 238; ית. ספרות
יפה לועזית על נושאים יהודיים 508,381,240.92; יכ. ספרות הנוער 509,382,242.93;
כ. חנוך והוראה 510,383,243.96; כא. ספרו למד 511,384,245.97; כב. ספרו מדע
כלליים בעברית 512,385,247.99; כג. שונות 512,385,99.

מאמרים וחקירות:

ע' דוקר, א.: אנד הגדות (המשך) ...
זנה, י.: תוך כדי קריאה ...
— ר' משה נ' שושן ומדפיסי סביוניטה ...
יערי, א.: לקוטי בתר לקוטי ...
פוגרכינסקי, י.: ביבליוגרפיה של מאמרי יהודה לוי גורדון ...
קאן, פ.: האכסמפלר היחיד של "ספר הקונדס" ...
שטקלר, ס.: המחקר הפרי-היסטורי בארץ-ישראל. ביבליוגרפיה 520,386 ...
שלום, ג.: סתברו של המאמר המזויף בלשון ספר חזוהר
בדורו של ר' אברהם הלוי ...

מגנזי בית-הספרים:

יערי, א.: שני שורי-חתונה לרסמל, יו"ל עפ"י ...
אכסמפלרים יחידים בעולם ...
שלום, ג.: שרידי ספרו של ר' שם טוב אבן גאון ...
על יסודות תורת הספירות 534,397 ...

הערות:

אסף, י.: הערה (על אגרת ר' אברהם הלוי) ...
זנה, י.: תקוני טעות והערות אחדות על רשימת יכתבי יד בקבלה ...
טויבר, א.: הערות ביבליוגרפיות (א. שנת הדפוס של ס. לחם הפנים לר'
יוסף דוד. ב. שמם של ר' חיים שבתי ור' יוסף דוד. ג. שמו
של בעל ס. "היכל מלך") ...
יערי, א.: עוד הוצאות של "מסלת ישרים" לרמח"ל ...
נייהויזן, ח. ש.: הערה ביבליוגרפית (לביבליוגרפיה של מאמרי יל"ג) ...
פריעד, ג.: הערה (על מאמר הוהר המזויף בזמנו של ר' אברהם הלוי) ...
ריבקין, י.: הערות אחדות ליקונטרס ההגדות מאת אברהם יערי ...
מאת המערכת: 277 ...

מפתח הבקורות.

ע'			
308	א. ל. סוקניק ול. א. מאיר, חסירות החומה השלישית	אולבריס, וו. פ.:	...
49	E. B. Hildesheimer, Das jüdische Gesellschaftsrecht	איושטרט, ש.:	...
181	H. Schmökel, Das angewandte Recht im A. T.	:	...
459	ישראל בן יוסף אלנקאווה, מגורח המאור, יצ"ל...ע"י ה. ג. ענעלאו	אסף, ש.:	...
	H. Silbergleit, Die Bevölkerungs-und Berufsverhältnisse d. Juden ...	בונה, א.:	...
211		:	...
355	A. Marcus, Die wirtschaftliche Krise d. deutschen Juden	:	...
493	M. Sabry, L'empire égyptien sous Mohamed-Ali	:	...
52	S. Rosenblatt, The high ways to perfection	בנעט, ד. צ.:	...
309	י. קויפמן, גולה ונכר	בער, פ.:	...
501	H. Keller, Modern Hebrew orthopedic terminology	בראון, נ.:	...
428	ה. פואנקרה, המדע וההיפותזה, תרגום י. גרינפלד	ברגמן, ה.:	...
17	לנער, א"כיה	ברור, א. י.:	...
71	G. Dalman, Jerusalem und sein Gelände	:	...
420	ס. ב. אשכנזי, דאר קיטריה וודיחורת	:	...
47	מ. היגר, מסכתות ועירות: שבע מסכתות קטנות	גוסמן, י. מ.:	...
18	משה בן מימון, דלאלה אלחאירין	גויטיין, ש. ד.:	...
28	א. ילין ולי. ביליג, לקוטי קריאה בלשון הערבית	:	...
148	א. צ. אידלזון, שירי תימן	:	...
304	י. וולפנון, היהודים בערב	:	...
363	A. Kammerer, Pétra et la Nabatène	:	...
495	ח. מ. חדאד, فتح العرب للشام	:	...
21	ל. צנציפר, עשר שנות רדיפות	דינבורג, ב.:	...
294	אפלטון, מתורגם מיוונית לעברית	זנה, י.:	...
300	ש. דובנוב, תולדות החסידות	טויבר, א.:	...
80	ארכיוו פאר דער געשיכטע פון יידישן טעאטער און דראמע	יערי, א.:	...
198	S. Ginzburg, The life and works of Moses Hayyim Luzzatto	:	...
496	לעקסיקאן פון יידישן טעאטער...רעדאקטירט פון זלמן וילבערצווייג	:	...
68	N. Bentwich, The mandates system	בהן, ה.:	...
39	E. König, Das Buch Hiob	כהנא, א.:	...
488	S. A. Cook, The religion of ancient Palestine	מאיר, ל. א.:	...
366	P. Thomsen, Palästina und seine Kultur	מיזלר, ב.:	...
24	י. שפירא וצ. סליטרניק, המלריה בא"י	מיטשטין, צ.:	...
75	I. Kligler, Malaria in Palestine	:	...
187	L. Jung, The Jewish Library, 2nd series	גייטהויזען, ח. ש.:	...
83	S. Silberstein, Estherrolle	גרקים, מ.:	...
223	E. Cohn-Wiener, Die jüdische Kunst	:	...
372	M. Lambert, Traité de grammaire hébraïque	טגל, מ. צ.:	...
499	U. Cassuto, Un'antichissima elegia	פלאום, ה.:	...
503	M. L. Wagner, Caracteres generales del judeo-espanol	:	...
76	H. C. Luke & E. Keith-Roach, Handbook of Palestine	פרס, י.:	...

16	...	...	...	ב. מ. לוין, אוצר הגאונים ג.	קוק, ש. ח.:
40	M. Ehrenpreis, Propheten und Gottesmänner				קלוזנר, י.:
332	...	...	...	ג. סוקולוב, ברוך שפינוזה וזמנו	:
69	W. Borée, Die alten Ortsnamen Palästinas				קליין, ש.:
419	...	...	...	א. אלוטין, עזרה ראשונה במקרי אסון	רוקח, י. ל.:
471	H. W. Beyer & H. Lietzmann, Die jüdische Katakombe ...				שובה, מ.:
503	H. Wuthnow, Die semitischen Menschnennamen ...				:
66	...	...	...	כתבי אב. גולדברג חלק א'	שוחטמן, ב.:
306	...	...	...	מ. מאירוביץ, חבלי תחיה	:
326	Рубинштейн С. Л., Одесская периодическая пресса... 1917-1921				:
343	י. סאטס, די געשיכטע פון די יידישע געזעלשאפטלעכע שטרעמונגען				:
350	Рафес, М. Г. Очерки истории еврейского рабочего движения.				:
442	Всесоюзное общество политических каторжан и ссыльно-поселенцев, Революционное движение среди евреев.				:
447	S. Wininger, Grosse jüdische National-Biographie				:
	י. יאכניסאן, סאציאל עקאנאמישער שטייגער בא יידן אין				:
470	...	...	...	רוסלאנד אין XIX י"ה	:
171	...	...	...	ד. ב. וכשטין, מפתח ההספדים, סדר שלישי	שונמי, ש.:
446	B. Wachstein, Literatur über die jüdische Frau				:
339	H. Waton, The Kabbalah and Spinoza's philosophy				שלום, ג.:
444	A. Z. Schwarz, Die hebräischen Handschriften in Österreich				:

רשימות הסימנים והקצורים.

סימן כוכב * מורה שלא ראינו את הספר בעינינו.

סוגרים עגולים () מורים שהדברים אינם כתובים בשער, כי אם לקוחים מתוך הספר.

סוגרים מרובעים [] מורים שהדברים אינם כתובים בשער, כי אם הוספנו מתוך

מקורות חיצוניים.

ע : עמודים)

חמיד : חסר מקום דפוס

ק.ס. : קרית ספר

חשיד : חסרה שנת דפוס

ס. : صحيفة, صحف

מויל : מוציא לאור

a.o.: and others

n.d.: no date

Bd: Band

n.p.: no place

c: copyright

numb. l.: numbered leaf(-ves)

col.: coloured

p.: page(s)

diagr.: diagram(s)

p.l.: preliminary leaf(-ves)

dis.: dissertation

pl.: plate(s)

ed.: editor, edition

port.: portrait(s)

facsim.: facsimile(s)

pref.: preface

front.: frontispiece

T.: Teil

hrsg.: herausgegeben

tab.: table(s)

illus.: illustrated

vol.: volume(s)

inc.: including

стр. страница(ы)

..: leaf(-ves)

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית ויודית 6; ב. מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנגלמיים ביודית 17; ג. מפתח שמות המחברים והספרים בערבית 26; ד. מפתח שמות המחברים ברוסית 28; ה. מפתח שמות המחברים בלועזית 40.

* עיי' המספר מראה, כי באותו העמוד נזכר השם יותר מפעם אחת.

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית וביודית.

אורי, ד. 427*	אכונש, ס. 317
אולאי, ה. י. ד. 388	אבטשוק, א. 93
אזרחי, מ. 147*, 422	אביסכול, ש. י. 293
אזשעק, מ. 359	אבונרי, י. 306
אחד העם 10, 485	אכרשאול, מ. 11
אחד הרבנים המרגישים 213	אבן וידל, ע. 147
אחרימאיר, א. 14	אבן צור, מ. 19
אטינגר, ע. 154	אכנימלך, מ. 293
איגר, א. ע. מ. 183, 457	אבראמק 360
אידוש נאציאנאלער ארבעטער	אברהם אבן עזרא 298
פערבאנד 436	אברהם מייסוני 196
אידושע געזעלשאפט צו פארשפרייטן קונסט.	אברמסון, ש. א. 10*
ווארישע 369	אברם, ג. 10
אירושע זשורנאליסטן און יונגע	אגדת האלף 293
שריפטשטעלער אין בעלגיע 437	אגדת ישראל, פולין 206*
אירושע קאלאניאציאנס געזעלשאפט	אגדת ישראל, בנות אגדת ישראל 62
(יק"א) 477, 476, 206	אגדת העמים 512
אירושע קולטור געזעלשאפט 352	אגדת הפינים, הלל זמרה, סלוניק 466
אירושער ארטיסטן פאריון אין פולין 496	אגדת קהלות העברים מרומניה הישנה 205
אירושער וויסנשאפטלעכער	אגדת הרבנים בפולין 193, 340
אינסטיטוט 80, 164, 230, 325	אגוד, א. ד. 67
אירליון, א. 148	אגורסקי, ש. 469
איוביצקי, יוסף, ראה: מיכאלעוויטש, ב.	אגורעו, נ. 375
איוויקס, ב. 242	אדלר, י. 147*
איוזשטיין, י. ד. 212	אדלר, נ. 55
איוראעלסאן, י. 195	אדרת, שלמה בן אברהם 293
איובעלסאן, פ. 84	"אהל" 290
איינהארן, ד. 352	אהרן הלוי ספרדו 469
אילברס, א. מ. 46	אואלעס, א. 86
אימבער, ש. י. 434	אווירא; פסעוודאנים 375
אינסטיטוט פאר וויסנשאפטלעכע קולטור.	אויבוכ, פ. 147*, 155*
יודישער סעקטאר 322	אוירבך, נ. 157
איסטרמי, פ. 231	אורבוק, א. 291
איסר, ז. 62, 374	אָלד, ק. 155
"איקאר" 62	אולונשטיין, ז. ו. 183
איש ברוריה, י. 418, 419	אוסטרובסקי, י. ש. 299
אלבו, י. 186	אוסטרופולר, הירשלה 25
אלבערמאן, מ. 376	אוישקין, ש. 147
אלגאז, י. ש. 433	אופנהיים, י. ד. 305
אלדנוב, מ. א. 10	אור, י. 13, 306

באשעווים, י. 91, 507
 בדהב, י. 11*
 בודנהימר, ש. פ. 305, 427*
 בונר 195
 בונד, פוילן 477
 בורלא, י. 23, 298
 בורשטין, ס. 376
 ביאליסטאקער געזעלשאפט פאר יחוסים
 פארזארגונג 206
 ביאליק, ח. נ. 10, 156, 298
 בקינביץ, ז. 425
 בידערמאן, א. 232
 ביטענסקי, י. 370
 בילגין, א. 238
 ביסררצקי, נ. 421
 בוסקא, א. 5, 229
 בירדגו, מ. 298
 בירק, י. 11
 בירוק, ג. ג. נ. 230
 בירנבוים, מ. 245, 384
 בירנבוים, נ. 347
 בירנבוים, ש. 336
 בכר, ב. ז. 298
 בלאט, ז. 234
 בלאסקא איבאניעס, י. 232
 בלבן, מ. 342, 469
 בלוק, י. 174
 בלוטנארטן, ש. י. ראה: יהואש,
 בלוטטון, י. א. 298
 בלוי, א. 23, 292
 בלצן, ב. צ. 451
 בן אהרון, ב. 145
 בן-אורי, א. 245
 בן-ברוך 82
 בן גוריון, ד. 421
 בן-דוד, א. ו. 25
 בן-דוב, י. 304
 בן חורין, א. 419
 בן יהודה, ב. 428
 בן ישראל, א. 155
 בן-מרדכי 82
 בן-מרדכי, נ. 97, 98
 בן-צבי, י. 154, 420
 בן-רענן, י. 288
 בן-רפאל 289
 בן-שם, ר. ראה: פעלדשווה, ר.
 בנארי, נ. 11, 426
 בנט, א. 421

אלווירוסישער צוזאמענפאר פון יידישע
 פויערים 62
 אלטין, א. 419
 אליעזר 427
 אלימי, א. 231*
 אלנקאוה, י. 459
 אלעזר-וולקני, י. ראה: וילקנסקי, י.
 אלפנדאר, ש. א. 14
 אלפס, ב. צ. 293, 466
 אלפרין, ד. 467
 אמרית, ח. 155
 אנגל, י. 183
 אנוציא, נ. 86
 אסלמונט, ג. א. 420
 אפאשאני, י. 86, 231
 אפלטון 294
 אפשטין, ב. 174
 אפשטין, י. 418
 אקסענפעלד, י. 376
 אראנאווסקי, א. 506
 אראנסאן, ב. 82
 „ארט” 477
 ארטן ושות' תל-אביב 298
 אריאל, ז. 155*, 307
 ארליך, י. 24
 ארמן, ב. 467
 ארנריך, ח. י. 457
 ארץ ישראל, ממסלה 11
 ארץ ישראל, ממסלה, מחלקת החקלאות,
 היעור והדיוג 420
 אש, ש. 86, 231*, 376, 506, 507
 אשכנז, ב. 330
 אשכנזי, מ. ב. 150, 420
 אשכנזי, י. 369
 אשכנזי, ש. 223
 אשמך, א. 24
 אשעראוויטש, מ. 82, 439
 אשר בן יהואל 467
 באגאן, ד. 30
 באגראנאו, נ. 506
 באפאשאנסקי, י. 86, 376
 באלאבאן, מ. ראה: בלבן, מ.
 באלזאק, א. 232
 באסטאמסקי, ש. 94, 98
 בארביס, א. 86, 232
 בארנשטיין, מ. 376
 בארנשטיין, ע. 232, 235, 237, 381

גאלדפאדן, א. 232
 גאנצווייך, א. 360
 גארדאן, ע. 377
 גארקין, מ. 87, 232* 377
 גברואלי, ב. 342
 גדליה משה בן צבי הירש הלוי 299
 גוסמן, ר. 383
 גוסמן, ש. 469
 גוסנמג, מ. י. 467
 גויכבערג, י. 506
 גולדברג, אב. 66
 גולדברג, ח. 14, 19, 423
 גולדברג, י. 421
 גולדין, ח. א. 194, 246
 גולדמן, י. 299
 גולדשטיין, א. 436
 גולשט, ון די 23
 גורביץ, ד. 152
 גורדון, י. 12
 גורדון, י. 12, 290, 293
 גורדון, מ. 386
 גייבראן, כ. 506
 גינזבורג, א. 331
 גינזבורג, ל. 150
 גינזבורג, פ. ג. 56
 גלאזמאן, ב. 232
 גלבר, ג. מ. 426
 גלויבער, א. 233
 גלזר, צ. ד. 421
 גליבטרי, י. 369
 גליקסמן, ב. ב. 327
 גלסוורת'י, ג. 12, 150
 גינאה, י. י. 371
 געזעלשאפט פאר יתומים פארזארגונג אויף
 וואלין 164, 206
 „געזערד“ 206, 477
 געלבארט, ש. 383
 געליבשער, פ. 164
 געלענבערג, מ. 237
 גראובארד, פ. 67
 גראנאווסקי, א. 223
 גראסמאן, מ. 360
 גריקר, מ. 510
 גרויבט, י. ל. 363
 גרוסמן, ר. 12, 427
 גרוזבסקי, א. 305
 גרוזבסקי, י. 12, 150
 גריבסקי, מ. 12, 24, 151*, 299*, 422

„בני ישראל“, הורו 163
 כס, ש. 11, 316
 בסין, ב. 11
 בענדערסקי, ב. 506
 בעס, ש. 327
 בערגמאן, א. 191
 בערגמאן, ש. 342
 בערגעלסאן, ד. 86*, 376
 בערלינסקי, ש. 232
 בקסס, י. 384
 בקר, י. 298
 בר, מ. 11
 ברינתן, א. 20, 156
 בראדסקי, א. 232
 בראון, ב. 62
 בראנבערג, א. 376
 בראקאווע, ח. 236, 380
 בראקער, ק. 234
 ברגמן, ה. 8
 ברנר, ל. ה. 432
 ברודי, ח. 504
 ברוידא, א. 19
 ברוידס, א. 12
 ברוירעס, ר. א. 376
 ברוך, א. 12
 ברוך, י. ל. 12, 150
 ברוך, ד. 299
 ברור, א. י. 426
 „ברית שלום“ 145
 ברית תרוספלדור, לעבית 163
 ברוכוב, ד. ב. 152
 ברכיה, ב. 232
 ברכיהו, מ. 12, 156
 ברגס, א. 299
 ברנסלד, ש. 150
 ברנר, י. ח. 146
 ברנשטיין, א. 150
 ברסון, ה. 242
 ברעוין, א. צ. 158, 318
 ברקמן, י. 383
 ברש, א. 23
 בת-הלל, ש. 288
 באדינער, ש. 62
 באסליב, י. 432
 גאלדבערג, א. 192, 377*
 גאלדין, ח. א. ראה: גולדין, ח. א.
 גאלדין, ל. 232

- גריגאריעוו, ס. 377
גריין, י. 378
גריין, מ. 238
גרינבוים, י. 214*, 360
גרינבערג, ב. ב. 377
גרינבערג, ח. 353
גרינזוויס, י. 87
גרינפלד, ב. 18
גרינפלד, י. 428
גרנובסקי, א. 151*
גשויר, מ. ש. 13
- דאברושיץ, י. 94
דאגאפאלסקי, צ. 506
דאניעל, מ. 377
דובינסקי, א. 158
דובנוב, ש. 58, 300, 339
דוידובסקי, י. צ. 184
דונקו, א. 13
דושמן, י. 156*, 157
דזשאוואניאלי, ר. 507
דיבליוס, ו. 13, 151
דיהאמער, זש. 377
דיומא, א. 377
דיונגו, מ. 291, 302*
דיונגו, צ. ח. 302
דיווידסאן, דז. ב. 62
דיון, ש. 17
דינבורג, ב. צ. 15
דינגוס, מ. 13
דיקענס, טש. 87
דקרס, ר. 13
- דאדעס, ל. 235
האכשטיין, י. 433
האלאוואקא, א. 507
האלפערן, ש. 461
האנאווער, ב. ב. 195
האפשטיין, ד. 90
האראוויץ, א. 434
האראוויץ, ב. 87
האראוויץ, י. 507
האראוויץ, מ. ה. 432
הארקאווי, א. 84
האשעק, י. 87
הוגו, ו. 151, 233, 302
הוויק, י. 186
הורביץ, א. מ. 14
- הורביץ, ד. 24
הורביץ, מיכאל 174
הורביץ, משה 303
הורביץ, פ. 37, 327
הורביץ, ש. 37, 327
הורודצקי, ש. א. 151
הורוויץ, מ. 206
היאס 477
היגר, מ. 47*
היילפערין, פ. 88, 91, 246, 303, 377
הייזיק, ק. ח. 87
הילמן, ש. י. 330
הילף, מ. ש. 461
הילפרין, יחיאל 14, 307
הילפרין, יחיאל בן שלמה 303
הילפרין, פ. ראה: היילפערין, פ.
היראס, פ. 383
הירש, ויליוס 14
הירש, יצחק 512
הירש, ש. י. 186, 223
הירשביץ, פ. 233*, 377
הירשוביץ, א. א. 193
הלברשטם, ח. 184
הלואה והסכון, יפֿרטל אביב 303
הלל וזמרה, סלוניק 466
הלליס, ש. 151
הלפרין, א. 15
הלר, א. 457
הלר, י. א. 294
הסתדרות הסורים והגננות, פולניה 163
הסתדרות הנער העברי, בֿניד 485
הסתדרות העובדים, ועדת התרבות 422
הסתדרות העובדים, מועצת הפועלות 422
הסתדרות העובדים, מֿיפֿ חיפה 303
הסתדרות העובדים, מֿיפֿ פֿתח תקוה 289
הסתדרות העובדים, מֿיפֿ תל אביב
ויפֿה, אגודת פועלי הדפוס 303, 418
הסתדרות העובדים, מחלקה לסטטיסטיקה
ואינפורמציה 151
הסתדרות העובדים, הקבוץ הארצי, השומר הצעיר 145
הסתדרות העובדים, קפת חולים 422
הסתדרות הפועלים החקלאים בא"י 303
ההסתדרות הציונית, אֿבֿקֿקוטיבה 486
ההסתדרות הציונית, המחלקה להתישבות חקלאית 152
ההסתדרות הרפואית העברית בא"י.
סניף ירושלים 152

- העלער, צ. 195
 העלפאנד, ה. 434
 הערים, ס. ס. 62
 הערשנבוים, י. 477
 הר, י. 152, 422
 קרץ, י. ה. 303
 הרצברג, נ. 79
 הרצל, ב. ז. 23, 158, 423, 485
 התאחדות בעלי התעשיה בא"י 304
 התאחדות עולמית של היהודים
 הספרדים 14
 נואהל, ש. 342
 וואלמאן, ל. 82
 וואלמאן, ש. 233
 וואלקאוויטש, פ. 437
 וואסער, ז. 29
 וואסערמאן, י. 233, 378
 ווארשאווסקי, ע. 87
 וויטאל, נ. 433
 וויטסקי, ו. 14
 וויזענפריינד, מ. 82
 ווייטמאן, ק. ראה: וויטמן, ק.
 וויינער, א. 378
 וויינערמאן, ב. 87
 וויינשטיין, ב. 470
 ווייס, י. ד. 511
 ווייסענבערג, י. מ. *87, 233, 378
 ווייטרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע.
 יידישער סעקטאר 62, 206, 322, 510
 ווייטרוסלאנד, פאלקאמבילד, צענטראלע
 אידישע בילדונגס ביורא 96
 ווילמאר, 477
 וויינשענקא, וו. ק. 378
 וויינשענ, י. ל. פרץ שול 511
 ווינער, מ. 376
 וולפגאנג, י. 304
 וועווארקע, א. 62
 ווערבליונסקי, י. 29
 ווערין, זש. 88, 233, 378
 ווערניצקי, ב. 433
 ויגודקי, א. 184
 ויראלי, 19
 ויטלס, צ. 10
 וויטמן, ק. *56
 וילנאוויץ, מ. 305
 וילנסקי, מ. 371
 וילקנסקי, י. 10, 293
 וינגרד, י. ז. 14
 וויס, י. 426
 וויס, י. ש. 423
 וויסצקי, א. 152
 וויסלסקי, צ. 9
 וויטמן, ד. 305
 וויץ, י. 305
 וורגא, ש. 342
 וורט, א. 432
 וורשופ, א. 382
 וכמן, ש. 184
 נבשטיין, ד. 171
 נילדשטיין, א. ש. 157
 קלס, הי"ג. 14, 152, 423
 ולפובסקי, מ. ז. 14, 152, 423
 קלר, ש. י. 184
 הועד הלאומי לכנסת ישראל בא"י 423
 ועד חלשון העברית בא"י 152
 ורדי, א. 423
 קרץ, י. 457
 גרשניצקי, י. 374
 ורשביאק, מ. 193, 340
 ורשה. בית מדרש לרבנים "תחכמוני" 243
 ורשה. מכון לחכמת ישראל 244
 ורשה. קהלה עברית. מחלקת החנוך 383
 זאמארסקי, ה. 375
 זאלא, ע. 88
 זאלודקאווסקי, א. 443
 זאפאלסקא, ג. 88
 זאקס, ש. 89, 236
 זאשעשענקא, מ. 88
 זיבושינסקי, ז. 14, 214, 360*
 זגורודסקי, מ. 10, 424
 זוהר, צ. 424
 זושא, ח. א. 15
 זויין, מ. 458
 זילבערצווייג, ז. 214, 234, 439, 496
 זילברברג, י. 184
 זילברשטיין, ח. מ. 62, 332
 זילברשלאג, י. 424
 זינגער, י. 320
 זינגר, י. א. 185
 זיריהן, י. ה. 152
 זשאבאטינסקי, ראה: זיבושינסקי
 זשאק, נ. 233
 זשויטלאווסקי, ח. 88, 437
 זשעראמסקי, מ. 233

יאשינסקי, ב. 234
 יודיה, ב. צ. 21
 יהואש 37
 יהודה בן שמואל הלוי 504
 יהושע הלבני 423
 יהושע אברהם בן ישראל 464
 יואיב 298
 יואל, י. 18
 יודסאן, ש. 89*
 יוליש, י. צ. 189
 יונה בן אברהם גירודני 193, 467
 יוספמן, פ. מ. א. 55
 יוסף חיים בן אליהו מבגדד 153
 יחיאל, י. 147*
 ייבין, ה. 419, 427
 קלין, א. 51
 קלין, ד. 165
 יעקב יוסף חכהן מפולנאה 338
 יערי, א. 9, 13, 290, 425
 יקא, ראה: אירישע קאלאנוואציאנס
 געזעלשאפט
 יקותיאל, י. 8
 ירושלים, בריח, משגב לדרך 153
 ירושלים, הישיבה והת"ת מאח שערים 153
 ירושלים, ישיבת חברון, כנסת
 ישראל, 15, 25
 ירושלים, עדת הספרדים 305*
 ירושלים, קרית שמואל 163
 ישראל, צ. 9
 ישראל בן אליעזר (כעש"ם) 465
 יתושי, מ. 419
 כאריק, א. 89
 כהן, ב. 171
 כהן, ד. 145
 כהן, ה. 8
 כהן, יעקב 85, 214
 כהן, ישראל מאיר 51
 הכהן, מ. מ. 158
 כהנא, א. 154
 כהנא, ב. 305
 כהנא, ה. 189
 כלבו, י. 360
 כנעני, י. 15
 כספי, ז. 214
 כץ, י. 305
 כרוסס, י. 359
 כריסטי, וו. מ. 431

קבר הלאמים, ראה: אגרת העמים
 החברה המדעית העברית בוילנה 96
 חברה דורשי האוניברסיטה, ורשה 510
 חברה "חמי טבריא" 152
 חזן, א. י. 152
 חיות, צ. ה. 458
 חיים יצחק מאיר בן דוד מגור 189
 חיימסאן, מ. 98
 חיסה, הקהלה העברית 15
 ההלון, שעדלעץ 168
 "חמי טבריא" 152
 חן, א. 424
 חנוך, ה. ש. (רח"ש) 146, 289, 291, 292
 חסיד, ח. ה. 466
 חריוסן, מ. 25, 154, 307
 חתוכה, צ. 153
 מאבאקשניידער, מ. 90
 מאז 82
 מאלסמאי, ל. ב. 88*, 233, 378
 מאלער, ע. 233
 מאקער, ל. 247
 מביב, א. 154
 מגורי, י. 15
 מונקעל, י. 378*
 מוקצינסקי, י. 154
 מורוב, נ. 147*
 מורשיני, נ. 148
 מחורש, א. ס. ג. 303
 מירש, מ. 234, 507
 מל, נ. 155*
 מעלער, י. ל. 320, 378
 מראצקי, ראה: מרוצקי
 מרוספלדור, י. 154, 169
 מרונק, י. 89, 378
 מרוצקי, ל. 15, 305, 342*, 424
 מרטקובר, א. 66
 מרוקס, י. 153, 424
 מרנוב, ספריה עטמית 326
 מרני, ישעיה בן מלי די 425
 משעמרוסקי, א. 63
 משעריקאווער, א. 167
 משרניחובסקי, ש. 155, 294, 429
 נאבראו, נ. 98, 246
 נאהאנסען, מ. 58
 נאכנסאן, י. 470
 נאסעש, פ. 378
 נאסאווין, י. צ. 339

לעיוה ש. 89
 לימנצקי פ. 154
 ליפמאן א. 360*
 לסדן י. 10, 18
 לניאדו ד. צ. 306
 לניאדו י. א. 338
 לעווים מ. 89
 לעוויםאן ש. י. 96
 לעוויםסקי י. מ. 29
 לעמאן י. 58
 לעמאן מ. 58
 לעמבערג. אירישע קולמוס געמיינדע.
 קוראמאריע פאר שיצן די דענקמעלער
 פון אירישער קונסט 223
 לעפין מ. מ. 451
 לערער א. 236
 לערער י. 379
 לעשטשינסקי י. 477, 487
 לרמן י. 154
 לרסון פ. 427
 מאהרשען י. 175
 מאמוואן י. 430
 מאיר בן יצחק מקופנהגן 193
 מאיר י. א. 308
 מאירוביץ מ. 306
 מאירי נ. 427
 מאלאמוס י. י. 30
 מאלאקעוויםש, ג. 432
 מאן פ. 507
 מאני-לייב 89
 מאנסקי מ. 320
 מאפאסאן ג. 234
 מאראן ר. 234
 מארגערס, וו. 89
 מארוויץ ש. 379
 מארק, א. 506, 507
 מארקוש, פ. 507
 מגן א. 385
 מולכו ש. 190
 מונק ש. 18
 מוקצ'בן קהל אורחודוכסית 205
 מוקרדז'י, ד. ג. 18
 מושקין י. מ. 18
 מוז'י, ז. 238
 מזה, ז. 234
 מזה'ל, 192*, 379, 465
 מוקני הישוב 306

לאגערלעך, ס. 234
 לאדו. ראה: לודו
 לאטרינגער, נ. 234
 לאטשעוין א. י. 214
 לאנגנער, ב. צ. 339
 לאנדאן, דו. 234
 לאנדאן מ. 196
 לאנדאן, נ. 353
 לאצקי-בערמאלדו, ז. וו. 195
 לבונטיק י. י. 16
 לבנון, א. ד. ב. 156
 לודו. גמנסיה ראשונה לעררים 170
 לודו. "חברה מחסה לעקנים" 168
 לודו. קהל 432
 הלוי, א. 305
 הלוי, מאיר 441
 הלוי, משה 19
 לוי יצחק בערדימשעווער 339
 לויאס, ק. 499
 לוי, ב. מ. 16
 לוי-קפנים, ראה: קפנים, לוי
 לוינסון, א. 19, 156
 לויס, ס. 89
 לוצט, מ. ח. 332
 לוריא, ח. פ. 330
 לוריא י. 15
 לוריא, צ. 512
 לוריה, ז. 238
 לורנס, ח. א. 306, 425
 לחובר, פ. 19, 376, 425
 ליבוביץ, ז. 23
 ליבוביץ, נ. ש. 154
 ליבמאן י. 432
 ליבניץ, ג. י. 306
 ליבערבערג, י. 172
 ליברמן, א. ש. 428
 ליברמן, צ. 23
 ליובאמירסקי, י. 223
 ליובעס, א. 214
 ליורוביץ, מ. 306
 ליטוואר, פ. 427
 לי-מיר-פה 374
 ליטערארישע גרופע 322
 לייבענזאן, י. 207
 לייזיק, ח. 235, 379*
 ליכטנבוים, י. 429
 לינדענפעלד, ש. 234
 ליס, ק. 234

נורדוי, מ. 19, 156
 נחמן בן שמחה מברסלב 190, 55, 465, 338
 ניוגרעשל, מ. 379
 נידון, ס. 87, 232, 377
 נימן, ש. ב. 174, 341
 נטילוב, א. 512
 דער נסתר 88
 נעקסע, מ. א. 379
 נאוויר, א. ר. 420
 סאלטען, פ. 235
 סאסיס, ר. 343
 סאפיר, ש. 233
 סאקאלאווסקי, א. 98
 סנל, מ. 316
 סודארסקי, א. 353
 הסוכנות היהודית לא"י. המחלקה להתיישבות
 חקלאית 426
 הסוכנות היהודית לא"י. תחנת הנסיון
 החקלאית 426, 308
 סוננון, ר. ר. 308
 סוסקין, ז. 10
 סופר, מ. מ. 465
 סופרסון, ר. 155
 סוקולוב, נ. 32, 290, 332
 סוקניק, א. ל. 308
 סוקולוב, ר. 425
 סטאווסקי, ראה: שטבסקי
 שטבסקי, מ. 155, 379
 שטופניקר, ב. 309
 שטיוארט, ב. 422
 שטריקלנד, ק. פ. 11
 שטשטבסקי, א. 175
 שימא, פ. 380
 שימאן, ש. 235
 שיסון, א. 294
 שימסון, ג'. ה. 151
 שינקלר, א. 19, 90, 380
 פלאדאוונעק, מ. צ. 192
 פלומסקי, מ. ש. 158
 פליווקין, ח. ש. 471
 פלופניק, צ. 24
 פטילנסקי, משה 19
 פנסור, ון. 10
 פנקביץ, ה. 19, 156
 פעגאלאוויטש, ז. 235
 פעלדווא 90
 פענשענקא, ר. 58

מיזלויס, ג. 316
 מיזלש, ש. ג. 246, 385
 מייזל, ג. 375
 מיכאלעוויטש, ב. 58
 מילקובסקי, ב. 458
 מילר, מ. ז. 305
 מילר, ג. 340
 מילר, ש. 341
 מילר-ליאר, פ. 155
 מימון, ר. 422
 מינדל, מ. 88
 מינק, מ. 193
 מינק, ש. 316
 מיצמאכער, ד. 379
 המכון החקלאי של מלח צ'ילי, יפו 426
 מלאך, פ. 234
 מלוד, ג. 288
 מלכא, ר. 307
 מלמודי, ר. ז. 458
 מנחם מנדל בן אהרן 307
 מנחם מנדל בן משה מוויטבסק 338
 מנחם מנלי סופר 465
 מנש, ח. 511
 מנשה בן ישראל 469
 מסריק, מ. ג. 512
 מעלצער, ג. 434
 מענדעלע מוכר ספרים 90, 235, 379, 508
 מעספעל, ר. 235, 496
 מערימאן, מ. 385
 מערעזשין, א. 63, 207
 מערעזשקאווסקי, ד. ס. 379
 מפלגת פועלי א"י. קבוצת חברים 291, 419
 מראני, ד. 14, 150
 מרגולין, ר. 307
 מרגליות, ר. א. ז. 155
 מרגליות, ר. 195, 458
 המשכיר המרכזי 18
 משה בן מימון 18
 משה בן נתן הכהן 340
 נאדלער, ש. 175, 507
 נאדעל, כ. 443
 נאה, א. ח. 426
 נאכיסאווסקי, ר. 360
 נאסבערג, ה. ד. 89, 507
 נאסבערג, ר. 433
 נבנצל, ז. 432
 נהון, מ. 19

פשאקין, ד. י. 82	סערוואנטעם, מ. דע 90
פאמיגארסקע, א. 380, 377	ספובק, י. 16
פויכמאן, י. 167, 177, 307*, 418, 426	ספעקסאר, מ. 235, 90
פילסודסקי, י. 438	סתהון, א. מ. 156
פין, ע. 233	
פינבערש, ע. 360	עבדור, ד. ת. 246
פינמסר, פ. 485	עבר הדני 20*, 154, 309
פינס, י. מ. 151	עגנון, ש. י. 505
פינסקי, ד. 90*	עווערס, ה. ה. 235*
פינק, ג. 20, 236	עמר, ה. 458
פינקלשטיין, פ. 327, 37	עלענדמאן, נ. 234
פיקסטון, ג. 193	עמנאל הרוס, 23, 317
פירציוג, ג. צ. 244	עמיאל, ש. ז. 156, 20
פישמאן, פ. 380	עמינדירעקט 477
פישמן, י. 20, 421	ענגעלשפערן, מ. 353
פלאבער, ג. 236	ענעלאו, ה. ג. 459
פלאמינקאווי, א. 508, 379	עפעלבוים, מ. ב. 507, 380
פלאקס, ח. 236	עפשטין, ראה: אפשטין
פלדמן, אהרן, ראה: עבר הדני	ערדבערג, ש. 438
פלדמן, אוריה, 20, 155	עריק, מ. 507
פלדנקרוי, מ. 20	ערמאן, ג. ה. 384
פלוריאן, ז. 239*, 346	עירעם, מ. 214
פלורנטיין, י. ד. 240	עירקעס, ב. 90, 336
פלר, י. 156	עת לבנות, ברית ציונות 358
פסמניק, ד. 20	
פעטערסאן, אירושע פאלקס שול פון אירוש-	פא, ע. א. 508
נאציאנאלן ארבעטער פארבאנד 438	פאגער, ד. 235
פעלדמאן, ד. 90	פאגעלמאן, מ. 380, 90, 89
פעלדמאן, ש. ב. 361	פאזער, מ. 98
פעלדשווה, ר. 361*, 487	פאמי, י. 58, 98
פעפער, א. 90	פאטאזשניק, ש. 321
פערבאנד, ראה: פארבאנד	פאפיערינקאווי, י. 235
פערלע, י. 90	פארבא, א. 235
פערסאווי, ש. 91	פארבאנד פון אירושע קאאפעראטיוון אין
פראנק, ל. 236	בעסאראביע 63*, 207*
פרויס, ו. 10, 68	פארבאנד פון די אירושע קאאפעראטיווע
פרוסמאן, ל. 88	געזעלשאפטען אין פוילען 478
פרוש-גליקסן, א. נ. 157	
פרידברג, ח. ד. 172	פארלערער, מ. 234
פרידלינג, צ. ה. 185	פבר, י. ה. 155*
פרידמאן, א. ז. 223, 385, 478	פאנקרה, ח. 428
פרידמאן, פ. 369	פוגציוב, ש. ז. 156, 20
פרידמן, א. א. 486	פויצען, געזעצן 478
פרידמן, ד. א. 288, 427	פולק, ז. 193
פרידמן, ש. 338	פונר, מ. 231
פרידנברג, ק. 20	פועלי ציון, ארץ ישראל 146*, 147
פרידמאן, מ. 195	291*, 292*
פריילאן, ש. 90	פולר, א. 156, 20
	פושקאט, פ. 58

- פרישמן, ד. 85, 91, 236, 374, 375
 פרלברגר, י. 427
 פרסקי, ד. 157, 289
 פרעווא, מ. 236, 380
 פרץ, י. 5, 21, 89
 צאנז, 5, 247
 צביזון, 5, 21
 צובל, ס. 51
 צווייג, ס. 380
 צויג, א. 157, 21
 צופי ואנדות הבריות בא"י 145
 צוקער, ב. 90
 ציגלמן, א. 5, 338, 465
 ציד, י. 307*
 ציוני, א. ראה: וילקנסקי, י.
 ציריך, ב. 21
 צירטלין, א. 380
 צירטלין, ח. 353
 צימרמן, י. 244
 צינבערג, י. 505
 צמח, ד. ס. 238*
 צמח, ש. 308
 צנציפר, 5, 21
 צפורי, א. 309
 קאגאן, י. 380
 קאדישעוויטש, מ. 478
 קאווער, י. 236
 קאזאן, ח. ש. 98
 קאזיס. ראה: קזיס
 קאזלווסקי, ב. 94, 95, 506
 קאזשדאן, ח. ב. 236
 קאלמאנאוויטש, ז. 87, 339
 קאמינסקי, י. 94, 95
 קאמינער, מ. 186
 קאנטאר, י. 63
 קאנטאר, יחזקאל 353
 קאנטאר, יעקב 207
 קאנטאר, י. 338
 קאנסטאנטינאפאלסקי, מ. 378
 קאנראד, דש. 236
 קאסאווסקי, י. 207
 קאסמאן, ב. 89
 קאסעל, ד. 88
 קאפילענקא, אל. 58
 קאפעלעוו, י. 347
 קאץ, ב. 380
 קאר, י. ס. 380
 קארנבלום, ש. 236
 קובנה. הגמנסיון העברי 244
 קוויטקא, 5, 90
 קויפמן, יחזקאל 309
 קולודי, ק. 157
 קונפיראנסיות די ריפריזנטאנטים 478
 קוסמאן, 5, 381*
 קופטשיק, 5, 33
 קופליביץ, י. 306, 425
 קופערסאן, ב. 508
 קוק, א. י. 316
 קורדובירו, מ. 190
 קויס, י. ש. 238, 240
 קיפניס, אי. 90
 קיפניס, לוי 22
 קיץ, י. 508
 קירסאן, י. 381
 קלזנר, י. 294, 315, 427
 קלי, ה. 157
 קליוונער, ב. 230
 קלין, ח. צ. 426, 427
 קלין, ש. 22
 קלין, ש. י. 190
 קלעבאנאו, א. 33
 קלעי, ד. 11, 151
 קלצקין, י. 51
 קסחי, ד. 14, 21, 157
 קענער, י. 215
 קעסלער, ד. 82
 קצרובסקי, ש. 427
 קראמאלאווסקי, י. 236
 קראסנאסיעלסקי, ח. 347
 קרו, י. 185
 קרויצמילר, פ. 316*
 קרול, ח. 508
 קרול, צ. 428
 קרונגר, א. ס. 29
 קרויטמאן, א. 87
 קרויטשסקי, י. 424
 קרל, צ. 469
 קרמונה, א. י. 240*
 קרן היסוד 23, 316, 428
 קרן קיפת לישראל 63, 147, 157, 316, 429*
 קרן התורה 157
 קרניאל, י. 145
 קרניאלי, י. 20
 קרענט, ש. 512

ריוועס, ש. 247
 ריטשיוול, מ. ש. 458
 ריווען, ש. 88
 ריכרט, י. 305, *427
 רינהרט, א. 24
 רמבה, א. 359
 רמרק, א. מ. 91, 429
 רסקין, ב. צ. 23, 155
 רעמארק, ע. מ. ראה: רמרק, א. מ.
 רען, ל. 237, 381
 רפפורט, יוסף 246, 375
 שאהין, ז. 317
 שאפיר, מ. 380
 שאצקי, נ. 371
 שאשקעס, ת. 361
 שכרוין, א. 317
 שבו, ש. 429
 שברצמן, צ. 246
 שדה, ג. 303, 418
 שוב, ד. 426
 שווארץ, צ. 33
 שווייד, מ. 91
 שוועטער, ש. 167
 שוחט, א. 154
 שוחט, י. 154
 שוחטמן, ב. 10
 שוים, ח. 451
 שולווייס, מ. 361
 שומיאשער, א. 237
 השומר הצעיר 213
 השומר הצעיר, ורשה 29
 השומר הצעיר, לטביה 163
 השומר הצעיר, פולין 359, 434, 486
 שופמן, ג. 290
 שורץ, ז. י. 429
 שורץ, י. 458
 שורץ, ש. 158
 שורצברד, ש. 24
 שחר, ת. ד. 316, 419
 שחראי, א. י. 426
 שטאבינסקי, מ. ב. 63
 שטוק, ד. 374
 שטיינבערג, י. נ. 33
 שטיינמאיר, ש. 377
 שטיינברג, יהודה *156
 שטיינברג, יעקב 151, 156, 302
 שטיינמן, א. *24, 429

קרפילאווי, מ. 536
 ר' מנחם 290
 ראבערסון, פ. 328
 ראגאווי, א. מ. 185
 ראגאף, ה. 196
 ראנינסקי, נ. 247
 ראויטש, מ. 237
 ראויצקי, מ. ב. 91
 ראזנער, מ. 58, 384
 ראזנבלום, ב. 336
 ראזנבערג, ד. 451
 ראזנהיים, ו. 215
 ראמשטיין, ש. י. 91
 ראסין, ש. 91
 ראפאפארט, י. 58, 377, 379
 ראפאפארט, מ. מ. 377
 ראקאווסקי, מ. 86, 231, 232, *236, 237, 360, 380
 ראקאווסקי, מ. 342, 380
 רבינוביץ, א. ו. 23, 298
 רבינוביץ, א. י. 429
 רבינוביץ, א. מ. 23
 רבינוביץ, מנשה 288
 רבינוביץ, משה 341
 רבינסון, י. ש. 316
 רבניצקי, י. ח. 10, 21, 156
 רובין, ח. 429
 רובין, י. 233, 378
 רובינשטיין, מ. 88
 רובינשטיין, צ. ה. 439
 רודוסין, מ. 85
 רוחלד, ש. ב. 431
 רווינג, א. 190
 רוזנטל, א. ד. 23
 רוזניס, י. 331
 רוזנשטיין, ש. 385
 ריווסן, י. 29
 רומשנינסקי 439
 הרוסי, ע. 23, 317
 רוסי, ש. 317
 רוט, ח. י. 13, 157, 306
 רחיש, ראה: חנוך, ח. ש.
 ריבא, א. 232
 ריבולוב, מ. 322
 ריבלין, י. 24
 ריבקינד, י. 172
 ריוועס, י. 237

שניידערמאן, ש. ל. 234	שמערן, ל. 385
שעכטמאן, י. 360	שמרנהרץ, נ. 55, *190
שענג, טש. 237	שמשופאק, י. 98
שענירער, ש. 384, 383	שיינבערג, ש. 233
שעפנער, ב. 91	שייקעוויטש, נ. ס. 381
שעריף, ר. ס. 237	שילער, פ. 91
שפיגל, ד. 14, 150	שין, ש. 194
שפיווער, וו. 247	שינדלער, א. 347
שפינוזה, ב. 332	שיף, ל. 461
שפירא, א. י. 158	שיפמן, י. ל. 317
שפירא, ו. 381	שיקר, י. 359
שפירא, י. 24	שירטשק, ד. 158
שקר, ל. 97	שירטשק (וולמן), ס. 158
שפרן, כ. ו. 459	שר, ש. ו. 306
שקלארסקי, מ. ש. 91	שכטר, י. מ. 24
שריפטמן, ת. *146, 147, *291, *292	שכספיר, ו. 429
שרירא, ש. 422	שלאסמאן, מ. 381
שרטן, א. 25, 292	שלוס עליכס *237
שרפשטין, צ. *246, 322	שלוס עליכס פארק שולן. שיקאנע 439
רובין, יהודה י. 371, 461	שלונסקי, א. 13, 15, 305, 424
רדהר, ד. 146, 158, 290	שלוש, י. א. 24
רומסון, י. א. 25	שליכטה, א. ג. 63
רחנת חנסיון החקלאית, ראה: הסוכנות היהודית לא"י	שלמה בן יצחק (רשיי) 175
הל אביב. בית ספר מפרא" 429	שלסון, א. 155
הל אביב. חברת הסוויאון הל אביב 430	שמואל בן יוסף הלוי הנגיד 155
הל אביב. סוויאון 158	שמידברג, א. 369
הל אביב. עזריה 158	שן הר, י. 14
חסרת, א. ש. 213	שנברג, י. 14
חרבות. פולין 244	שניאור, ו. 381
	שניאורסון, י. י. 191, 192, 465

ב. מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביידיש.

אונדער וועג 432	אבן שתיה 189
אונדער הילף; זאמלונג 167	אבני זכרון 151, 299, 422
אונדער הילף; צייטשריפט 164	אבני שיש 293
אונדער ווארט 164	אגדות רוסיות 23
אונדער וועג 322	אגדת העמים 512
אונדער לעבען [אנטווערפן] 432	אגדת הרקס 307
אונדער לעבען [לודמיר] 29	האנס השקם 155
אונדער פאלק 432	אהל יעקב 152
אונדער שול 164	אוועק פון ציוניזם 359
אונדער שטימע 164	אויף דער וואך [ווארשע] 359
אוסף תמונות מילורי איי 12	אויף דער וואך [קעשענעוו] 29
אוצר הגאונים 16	אויסבוי 436
אוצר כל מנהגי ישרון 193	אויסבוי אונדערלעכטטהילף 352
אוצר המנהגים הפילוסופיים 51	אונדער האמער 163
אוצר מסעות 212	
אור הישר 330	

באנינען 433
 באהוללה וחתקופה החדשה 420
 באראנאוויטשער לעבן 320
 באור ומדרש תורה 327
 בבור קנה 299
 לה בוז די אוויינמי 433
 ארץ בוקייטו די רומאנסאם 238
 בחזית 291
 בחזית העם 418
 בחזית 429
 בחצר 155
 במאון הפועל 146
 במנא 289
 ביבליאלאגישער זאמלבוך 172
 ביד חזקה 289
 ביולשין [הקבוץ הארצי, השומר הצעיר] 145
 בימי שיבת ציון 427
 בין החרכות 85
 בין הפשיש והסרן 168
 בית האוצר לזכרונות ירושלים 299
 בית ישראל 51
 בית עקד ספרים 172
 בלילה ההוא 289
 במושבנה 289
 במזרח הזמן 24
 במסלה 23
 במעלה 145
 במערכה [קובץ] 289
 במערכה [שבועון] 145
 במת הפועל 146
 בן סירא 175
 בן סירה [קיפנים] 22
 בן פורת יוסף 338
 בני משה 469
 בני עליה 150
 בנין ירושלים 11
 בסוד הללים 427
 דער בעלגישער לעץ 433
 בפרוץ עץ ההדר 305
 בקולר 12
 בקשות ופזמונים 466
 בר מצוה 56
 בראדער וואכענבלאט 433
 בראשית היה הרעיון 315
 ברוך שפינוזה זוטנו 332
 ברית מילה 155
 ברית שלום [וכמן] 184
 ברית שלום [שון] 194

אור תורה [מילש] 385
 אור תורה [קובץ] 432
 אורות מאפל 374
 אזהרה לבני הישוב 24
 אידואלי האנושיות 512
 אירוש נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד 436
 דאס אירישע אינטערעסאנטע בוך 167
 אירישע וואכענשאפט 320
 אירישע זשורנאליסטען און יונגע שרייפט-
 שטעלער אין בעלגיע 437
 די אירישע צייטונג 164, 29
 דער אירישער ארבייטער 33
 איך להורה משפחת 21
 איך רעד פראנצויזיש 385
 אין די בלוטיגע מעג 33
 אין דער תקופה פון רעוואלוציע 167
 האינסטיגקט מהו? 155
 איסטיות בתרבות האנושית 155
 לה איסטיות די לוס דונמים 346
 אירוניה שחורה 154
 אל ירכתי הצפון 155
 אם קמנה [הילפרין] 303
 האם הקטנה [קיפנים] 22
 אמא 427
 אמרות אחר העם 485
 אמרי בינה 317
 אמרי יוסף 184
 אמת ולא אמת בתולדות הכרות בלפור 305
 דער אנגעשטעלשער 164
 אנו עולים להימלי 18
 אנהנו ושכנו 421
 אני רעב 20
 האנקית 307
 אפיקורסים-בלאט 168
 אפרים בעל האפנים 156
 אין קוצץ 289
 האצטדיון 8
 אראלה ובכתה 22
 ארבעה אים 427
 ארבעטנדע ארץ ישראל 359
 דאס ארבעטער פאלעסטינע 432
 ארבעטער צייטונג 168
 ארבעטער קולטור 433
 ארקות חיים 467
 ארמאדאקישע יוגענד בלעטער 29
 ארכיון... פון יידישען מעאמער 80
 ארץ ישראל לעגענדעם 359
 ארץ הצבי 305
 אשל אברהם 190

דין וחשבון [הלוואה וחשכון, יפוט-א] 303
 דין וחשבון [הסתדרות הרפואית העברית] 152
 דין וחשבון [ועד הלשון העברית] 152
 דין וחשבון [חברת דורשי האוניברסיטה] 510
 דין וחשבון [הועידה העולמית השלישית
 של "השומר הצעיר"] 213
 דין וחשבון [מועצת פועלי חיפה] 303
 דין וחשבון [מחלקת ההדרכה של תחנת
 הנסיון החקלאית] 308
 דין וחשבון [הלשכה הראשית של הקה"ל] 316
 דין וחשבון [מחלקת החנוך של הקהלה
 בורשה] 383
 דין וחשבון [המכון לחכמת ישראל בורשה] 244
 דין וחשבון [הקהלה העברית, חיפה] 15
 דין וחשבון [קרית שמואל] 153
 דין וחשבון ... הקונגרס [של אגודת הרבנים
 מרומניה הישנה] 205
 דין וחשבון [קרן היסוד] 428
 דין וחשבון [קה"ל, איז] 157
 דין וחשבון [סכומים כלליים על מסקד
 החקלאות העברית] 152
 דין וחשבון [קונגרס השבעה עשר בבגל
 דיני שטרות ושיקים בארץ ישראל] 20
 דלא"ה אלתאירין 18
 דעת 422
 הדפוס 303
 דקדוק אנגלי למתחילים 13
 דקדוק ארמית בבליה 499
 דקדוק הלשון העברית [כהנא] 154
 דקדוק הלשון העברית [מיוזש] 246
 ד"ר יצחק גליבסקי 359
 דרושי חתונה 191
 דרושים ... בימי חג הגאולה 191
 דרושים לימי חג הגאולה 191
 דרך המובנה והישרה 190
 דרך לחיי תורה ורוח 293
 דרך מצותיך 331
 דרך הנשר 55
 דרכנו 146
 דת ומוסדות 426
 דער קאנטווערקער 29
 האנטווערקער צייטונג 33
 הגדה [קובץ, מיניאטורים] 436
 ההגדה של בית פורסיוס 12, 150
 הגדה של פסח 13, 194, 340
 הגדה של פסחילד סימסון חוסיינים 289
 הגדה של פרעה סריסים חרומים 289

בשבילים בודדים 424
 בשעות המנוחה 245
 בת ציון 298
 בתלם 12
 בא"ת ישראל 51
 לה גאמח 238
 גבורת ארי 55
 גדול גפנים 426
 גדיים [מונטריאל] 436
 גדיים [תל אביב] 23, *316
 גדעון בן יואש 382
 גולה ונכר 309
 גולת תימן 154
 ג'יאטסו [Jiu-jitsu] והגנה עצמית 20
 ג'יאוגרפיה [גורדון] 385
 ג'יאוגרפיה [שברצמן] 246
 גיל ההתבגרות 12
 גליוני הש"ס 183
 גמ' הקטן 316
 גמ' שלמה 155
 גן ירושלם 11
 גנזי יוסף 458
 געווערקשאפטן קאמפיון צייטונג 437
 געזונד און ארבעט 320
 הגפן 305
 גרוינקע ביימערלעך 94
 ד. ב. בורוכוב 152
 הד"ר 22
 דאס אז דער וועג 33
 דאר קסריה וויד-חור 420
 הדב העצלין 316
 דביר הבית 193
 דב"ר 146
 דבר המורה 163
 דברי זיו 14
 דברי חיים 184
 דברי ימי עולם 14, 152, 423
 דברי ימר עמנו 15
 הדגל 291
 דגל הפועל 292
 דודאים 429
 לאם דוס אירסאנאם 238
 הדינים הקטנים 23
 דיואן [יהודה הלוי] 504
 דיואן [שלום שבזי] 429
 דין וחשבון [ביה"ח משנב לר"י] 153

חג החנוכה 147
 חג החתונה 166
 חגים ומועדים 147
 חרוד הלכה 457
 חרושי מסכת יום טוב 330
 חרושי הרשב"א [על ביים] 293
 חוברת [תחנת הנסיון החקלאית] 308
 חזית הפועל 146
 חיי 15
 חיי א. ש. ליברמן 428
 החיים 146
 חלוקת מצות 306
 חליות 166
 חמד משה 299
 חמדת ישראל 332, 62
 חמדת צבי 421
 חמשה חומשי תורה 327
 החנוך החדש 242
 חנוך של גאולה 244
 חנן הגנן 307
 חסידו אוכות העולם במבשרי התחיה 426
 חפירות החומה השלישית 308
 חפץ ה' 458
 חקי בנין ותעשיה 158
 החקלאות העברית בארץ ישראל 23
 חקר הלכה 46
 החשבון המעשי 156
 התלתולה ששכחה איך תשאל אכל 156
 מארנער פרייע יוגנט 438
 מל אביב 245
 מלסולי גבר 428
 מללי זמרה 194
 המרגיה הביולוגית של האשה 512
 המרגיה בקומב הצפוני 427
 לה טרומפוט 238
 טריגונומטריה 12
 משיענער אירישע וואכענבלאט 433
 דער פשענסמאכאווער האנדווערקער 168
 יד אהרן 176
 ידי אליהו 152
 ידיעות של החברה להתפתחות הכלכלית של אי 9
 יהודי בזון 11
 היהודים בערב 304
 יוועק פילסודסקי 438
 יום תל חי 147

ההרמות לאל ורעיון הקדושה 167
 הומאר און ערנסט 164
 החוספות... בתכאול 163
 הוראות לגידול תפוחי אדמה 427
 הזנת אפרוחים 427
 היה היה 22
 הילף דורך ארבעט 33
 הירשלה אקספוזיטור 25
 הכנסת כלה 506
 הכנת סרק בורדו 427
 ההסתדרות החקלאית ופעולותיה 303
 הערות למלחמה בעש האשכול 427
 הצעת תקנה 457
 הרפתקאות משלחת הגנרל נוביל 427
 הרצאת סטריקלנד 11
 הרצל בספרו ימיו 158
 התאמת עבודת מוסדות חקלאיים 420
 התהוות האמונה המשיחית 316
 די נאך, אין ווארש און בילד 433
 ווארשאווער אווענד קוריער 29
 ווארשאווער קוריער 29
 ווארשע 320
 דער ווילנער אנגעשטעלער 437
 ווילנער לעבן 29
 ווילנאווישקער אלמאנאך 437
 וולאצלאווקער צוקונפט-שטימע 437
 וואת ליצחק 429
 וידבר משה 341
 וידוי 13
 ויווע יצחק 338
 הויפטנים במזון 429
 ורדה 10
 הנאב והגדלים 155
 זבול ירקות 426
 זבחי שמואל 184
 זונלאנד 30
 זכות אבות 189
 זכר אב 183
 זכר לשים 290
 זכרון אלימלך 185
 זכרון יעקב ויהודה 189
 זשיטלאווסקי זאמלבוך 437
 ח. נ. ביאליק ויצירותיו לאור הפסיכר-
 אנליזה 298
 חבלי תחיה 306

לא חנם נבחר הכלב 23
 לאדושער וועקער 320
 לאמזשער ארבעסער-טריכונע 433
 לאמזער ווארם 30
 לב האדם — בית אלהים 316
 לוח 33, 35, 154, 168
 לוח ארץ ישראל 154
 הלוח החקלאי לשנת תרצ"ב 424
 לוח עברי שיישש 168
 לוחות לחשבונות תזונה 305
 דער לויתן 168
 לורד רינגו 421
 לזכר ציגה חיה דיונגוף נ"ע 302
 לחקר השמות והכנויים 22
 ליוכל השבעים של מ. דיונגוף 291
 דאס לויטערארישע ראדאם 438
 ליים און ציגעל 320
 הלילה השנים עשר 429
 לכל 290
 למרו עברית 97
 למה זה פחדת? 317
 למוד החשבון בבית הספר העברי 424
 למנחסי 424
 לנער 17, 154, 425
 לעם 290
 לעצמם ניעם 30
 לעקסיקאן פון יידישען מעאמער 496
 לקושי הלכות 190
 לקושי יקותיאל 468
 לקושי תפלות 190, 465
 לשון חכמים 163
 לשון הקדש 385
 לשעה ולדורות 368
 [מאה] 100 נסיונות מחיי הצמח 20
 מאה שערים 163
 מאורעות יוסי וחנן 426
 מאז ומעתה 506
 מאזנים 290*, 418
 מאתורי הקלעים 309
 מאי 292
 מאסר [למוד בכ' ניסן] 191
 מאסר על המתורה 13
 מאמרי חסידות 191*
 מאמרים [י. י. שניאורסון] 191
 מאמרים ושיחות 465
 מאמרים שונים לחקירת אי 22
 מאסף לתנועת החלוצ 32

יונג אידיש 164
 יונה בן אמתי 231
 יונה בת בית 22
 יוני 292
 יוסי בתל אביב 307
 יוסי נוסע לארץ ישראל 307
 יוסף טרוטפלדור 154
 יוויא בלעסער 164
 ילדות 384
 ילדים בחוף תל-אביב 316
 ילקום זעיר 12
 ילקום יעקב 156
 ים המלח 426
 ימין ושמאל 353
 היסוד בחנוך 24
 יסוד המעלה 426
 יסוד התורה 308
 יסודי האידואולוגיה של "ברית שלום" 317
 יעקב ורחל ב-אהלי 290
 ס' היראה 467
 הירושלמי 11
 ישב רוחו 155
 ישראל [צעירי מזרחי, סאלוניקי] 438
 יתוש השומרון 290
 כבוד ירושלים 14
 כבוש הספרות לעם 172
 כה תאמר לבית יעקב 184
 כוחות הפועלים בעולם 14
 כי ביצחק 11
 כל כתבי דוד פרישמן 85, 375
 כל נוע 288
 כל ספוריו של שמואל יוסף עגנון 505
 כל שירי יהודה לוי גורדון 12
 כנגד המשחיתים 9
 כנוס חברות 422
 כניסת הסגן האדומה ... 427
 כנף רננים 298
 כפר ילדים 20
 הכרמל 154
 כתבי אב. גולדברג 66
 כתבי דוד פרישמן 374
 כתבי יעקב כהן 85
 כתבי משה סמילנסקי 19
 כתבי קדש [קהלה אורתודוקסית מוקצ'בן] 205
 כתבי ר' יוסף ריבלין 24
 כתנת פסים 174
 הכתל 166

מלון קונקורנציוני 15
 המלחמה בסחלת הצרובן 427
 המלחמה בפרעושי ארמה 426
 מלחמה ושלום בארץ ישראל 153
 מליץ טוב 306
 המלך החולה ושלשת בניו 23
 המלך פחם 19
 מלכו בציון 423
 המלחמה בארץ ישראל 24
 מגורות המאור [אלנקאווה] 459
 מנחה בלולה בשמן 340
 מנחה חדשה 317
 מנחת קנאות 458
 מסחר ותעשיה 291
 מסכת בבא קמא 307
 מסכת שביעית 156
 מסכתות זעירות 47
 מסלי אל וקת 430
 מסלת ישרים 332
 המסתורין בישראל 151
 מענו 291
 מעוררשער ארבעשער שטימע 483
 מענה לשון 56
 מענית 291
 מערב במורה 147
 מעשה אבות 24
 מעשה אלפס 293
 מעשה בארנבת 155
 מעשה בכובע 22
 מעשה בראשית 327
 מעשה ברועה ערבי 307
 סי' המפואר 190
 מפי הקטנים 429
 מפני מה אני יהודי? 20
 המפעל בערב 20, 309
 מפתח ההספרים 171
 מפתח השלם לתלמוד בבלי 157
 מצרים, אנגליה והמורה 24
 מקות ישראל [הורביץ] 303
 מקוה ישראל [מנשה בן ישראל] 469
 מקומה של ההלכה בחכמת ישראל 150
 מקור ברוך 457
 מקור ההגדות התמוהות שבתלמוד 429
 מקורות לתולדות התנועה המשיחית 155
 המרד במדבר 306, 425
 סי' משבח 458
 משה 242
 משורר האביב 307

מבוא לספרות העברית העתיקה 422
 המבול 19, 156
 מבחר שירי שמואל ... הנגיד 155
 מגד גרש ירחים 193
 מגדלור 419
 מגלות לבתי הספר 154—155, 307
 מגלת הגדוד 14
 מגלת המבח 23
 מגנזי ירושלים 299
 מדבר קדמות 338
 מדורותנו 29
 המדע וההיפותזה 428
 המדעים בימינו 25
 מדרוך חקלאי 298
 מדרשה להשתלמות ע"י בית ספר-ספרא" 429
 מהורו ועד כוש 291
 מהספרות הנבלית 427
 מוויאון הל אביב 158
 מולדתנו 307, 426
 מוסיקה לעם 288
 מוסף עברי לחזור 165
 מורה דרך לנפול בתנוקות 13
 מורה גבוכים 18
 מורה שפות 246
 מורחה 438
 מורחי ביולוגין 433
 מהלכת לשם שמים 174
 מהלכת כתמי הגזע בעצי הדר 427
 מהלכת הספרותיות של העופות 427
 מהלכת הקוסמולוגיה של העופות 427
 מהנה יהודה 154
 מחקרים ארצי-ישראליים 22
 מחקרים בפרקי היחס שבספר דברי הימים 22
 משה בנימין 458
 מי ששרח בערב שבת יאכל בשבת 155
 מילר דאבות 18
 מימי הילדות 316
 מיר אליין 438
 מכבי הצעיר 166
 המכשיר להתישבות 309
 המכשפה מפרים 151, 302
 מכתבים על דבר הספרות 85
 מלואת אבן 189
 מלון יודיש-עברי החדש 229
 מלון כים לעזי 150
 מלון כים פולני-עברי 158
 מלון כים צרפתי עברי 424

ספורי נסים מן השמים 465
 ספורי סגבלט השמרוני 195
 ספורי עם [פרץ] 21
 ספורים [משה סטילנמקי] 19
 הספינה המרופה 15
 ספר זכרון לקדושי ישיבת חברון 15
 ספר חיי 24
 הספר הדבן הארמי 146
 ספר השנה [נמנסייה. לודן] 170
 ספר השנה ליהודי אמריקה 322
 הספרות התקלאית כעברית 425
 ספריה אוניברסלית 427
 ספריה הסטורית 427
 ספרנו *147
 סקירה 305
 סרג'נט גרישא 21, 157

עבודת ההיגיונה בבתי הספר 150
 עבודת ישראל [סדור] 467
 עבודת הליום 174
 עבר הירדן היהודי 22
 העברי הצעיר 166
 עדני 11
 עוזר דלים 291
 העולם 32
 עומד לשכורה 150
 עזרה ראשונה במקרי אסון 419
 עשרת טוביה 457
 עין תרד 426
 עין הסורה 510
 על המשמר [פועלי ציון] 147
 על המשמר [השומר הצעיר] 163
 על הספרות 375
 עלון 426
 עלונים חקלאיים 420
 עלים לתרופה 56, 467
 עם אדם 8
 העם האנגלי 13
 עם נקודות הכסף 10
 עם תל אביב בגולה 302
 עפר 156
 עצי זית 184
 עקר העקרים 193
 העקרים 186
 ערכי הבנויים 303
 עשר שנות רדיפות 21
 עתון לעבודת בית'ר 163
 עתוננו 418

משחקי אספורט 79
 משיבת נפש 338
 משורי לוי-מירפה 374
 משניות 156, 330, 331
 משניות נשמת אדם 466
 ס' המשפחה היהודית 375
 משפט הכתל 424
 משפטים צדוקים 19
 הנביאים 316
 נביאים ראשונים 37
 נביאים אחרונים 37
 נגד הזרם 291
 הנגחנית 22
 נהלל 17
 נועה והנמלים 22
 נופת 163
 נוצר אדם 156
 נחלי דבש 338
 נחלת צבי 435
 נויע נעדאנקען 168
 די נויע צייט 168
 ניסן 167
 ניר [קבץ. ניו-יורק] 436
 נסיעות ופועלים 151
 נעשה ונשמע 291
 נעשה לך 10
 נר מערבי 307
 נדקים מלך הבצה 156
 נשמת אדם 466
 נשמת המכבי 28
 נתיבות 436
 נתיבות שלום 158
 נחני טפפטי 14
 סבל המלחמה העולמית 85
 סדור מנחה חדשה 317
 סדור עבודת ישראל 467
 סודות שעוד טרם נודעו 317
 הסוציאליזם בעבר ובהווה 150
 הסוציאליזם מה יהא עליו? 317
 סיני 441
 סבוסים 151
 אל סלאם 288
 סלאנימער ווארט 164
 הסלע 163
 סמבטיון 419
 סמינריון הפועלים 422
 ספורי אהבים [עננין] 506

צואתו הציונית של מכס נורדוי 156
 צווישען ווינדסיהלען 434
 הצופה 244
 צופה הבריאות 145
 סי' הצופות 369
 ציון לחבר 419
 ציון לנפש צדיק 157
 צייטשריפט 322
 הציקרה הירוקה 427
 הצלצל 165
 צמחיאל 21
 הצפירה 163
 צפרי שיר 307
 צרור פרחים 151
 צריף העץ 20

 דער קאאפעראטאר 434
 קאאפעראטיווער טאשען לוח 439
 די קאנאדער טריבונע 434
 קבץ דרושים וחידושים 193, 340
 קבץ מאמרי הערכה 306
 קבץ מאמרים [ש, גוטמן] 469
 קבץ רשימות סוציאליסטיות 419
 קהלת 451
 קוטנער סאציאליסטישע יוגנט-שטימע 169
 קול מציון 23
 קולי יעקב 193
 קונטרס החשובות 171
 קונטרסים לשאלות החנוך והצופות 8
 קונצפציה חדשה במדע החניך 451
 קורות העמים 307
 קינדער גארטען 164
 קנין החיים 191
 קנין לאומי וקנין פרטי בקרקע 151
 קפת הספר 23, 316
 קצות השולחן 426
 קרוניקה של הקהלה העברית בלודו 432
 קרעטעניצער צייטונג 169
 קרעפלעך 169
 הקרפדה 307
 הקרקע והבנין העברי בא"י 151
 קרסע לעם 486

 ר' אברהם אבן עזרא הסדקדק 298
 ראדאסער קעלצער צייטונג 321
 ראטנבילדונג 165
 ראטה מאלדיג'ה 240
 ראשי פרקים 359

פאלק אין ארבעט 434
 פאלקס געזונט 320
 פאלקס הילף 434
 פאלקס שולען בוך 322
 פאר אידיש 438
 פאר דור 11
 פנים 8
 הפה 152
 פון ווידענס קוואל 90
 פונקציות 12
 פועלי הדפוס 418
 פוריסון 292
 פיניקיו 157
 פסיקה [סטיוארט] 422
 פיהום ורעסס 292
 פלא הכלכלה האמריקנית 14
 פניני הזהר 154
 פנינים יקרים 341
 פנינים יקרים החדש 174
 פנקס ירושלים 299
 פנקס לתרגילים בנאוגרפיה 293
 פעולת הקרן הקימת לישראל 316
 די פערבאטענע פרוכט 235
 הפרס 11
 פרס הירושלמי 11
 הפרה ועגלתה 155
 פרוגרסה [תחבסוני, ורשה] 243
 פרווריה 22
 פרט לב הזהב 155
 פרט ועוללות 299
 פרי הארץ 338
 דאס פרייע ווארט 434
 פרייע טריבונע 321
 פרייע שריפטן 33
 דער פרייער סקייט 439
 פרקי אבות 185*
 פרקי גמרא 97, 98
 פרקי זכרונות ואגרות 10
 הפרש הפלאי 307
 פרשנ-דחא 176
 פחנטין קדישין 464
 פחרון לשאלה חשיבה 299
 הפחרון הקחלט של שאלת היהודים 316

 צבר 292
 צו דער געשיכטע פון גרינבוים'ם
 קאפף 478
 צו ערד ארבעט 168

שירים [גרופמן] 12
 שירים ומשלים [בלוסטאון] 298
 שירים ופזמונים [עמנואל הרוסי] 28
 שירת היחוד 293
 שלהי קיץ 12
 שלחן ערוך 185
 השלטון האנגלי 151
 שלשה דבים 155
 שלשה זוגות נעלים 23
 שלשה זיוונים בלתי הגונים 213
 שלשה עדרי צאן 465
 שם טוב 458
 שם עולם 468
 שמחוניות 22
 השמים הנופלים 155
 שנוי הלוח 303
 שנוי השמה 486
 שנוי השם 156
 שנות חיים 11
 שער התורה 246
 שער התפלה 246
 שערי בריאות 288
 שער תפלה 317
 שערי תשובה 193
 שפת אמי 512
 שפתי צדיק 55
 השקרים המסכמים של האנושיות התרבותית 19
 ששון ושמחה 157
 ךתלים 37, 327
 תולדות החסידות 300
 תולדות חמספכה הרוסית 305, 424
 תולדות כפר ילדים 156
 תולדות הסוציולוגיה והסלחנות החברתיות 11
 תולדות הספרות העברית החדשה 425
 תולדות עם ישראל וספרותו 342
 תולדות רבנו אברהם סיימוני 195
 תולדות תנועת העובדים היהודית 66
 תוספות רייד 425
 תוצרת לואי של ענבים 427
 תוצרתנו 304
 תורה ועבודה 439
 תורת הכלכלה 157
 תוכיר הועד הלאומי 423
 תוכיר ותקנות [תכרת המזויאון תל אביב] 430
 תוכיר על התישבות בואדי-אל-חוארית 426
 תכאליל 153
 תכנית וחזת דעת רומאים 152

הרב קוק 316
 די רבנים אין דינסט פון פינאנץ
 קאפיטאל 479
 רות חן 461
 דאס רומשינסקי בוך 439
 הרועים הקטנים 22
 רות 175
 רחובות יצחק 421
 רחל אסנו 242
 הריב על אודות הפרוינט גרישא 21, 157
 רבנים 13
 רץ בצבי 185
 סי הרקסה 371
 רשימות והצעות תקלאיות 11
 רשימות על דרכי פוליטיקה סוציאליסטית
 בארץ 291
 קאמפא והנשמה 11
 שאיפותנו 145
 השאלה המינית 20, 156
 שאלו שלום ירושלים 457
 שאלות ותשובות הרבין 458
 שאלות ותשובות כבוד ירושלים 14
 השבועה 16
 שבחי הבעשים 158
 שבחי חכמים 189
 השביל 292
 שבע מסכתות קטנות 47
 שבת 155
 שבתי צבי 421
 שדה חיים 330
 שול און לעבן 165
 השומר 154
 השומר הדתי 322
 השחר 419
 שטאפלען 439
 שי לקרן הקימת 359
 שית יצחק 457
 שיחות 147
 השיטה הרלוטונית 383
 השיטה החדשה 306
 שיטה סקובצת 330
 שיר ציון 83
 שירי בית הספר 246
 שירי ישראל 230
 שירי שפת קדש 155
 שירי תימן 148
 שירים [איסר] 374

תפארת חכמים 192	תכנית לחמשה עשר בשבט 147
תפארת ציון וישראל 466	תכנית הלמודים [הנסמיון העברי]
תפלות 56, 317*	קובנה 244
תפלות יום כפור 56	תכנית לפורים 147
תפלות לכל השנה 194	תל-חי 169
תפלות הסועדים וראש השנה 57	תלמוד בבלי [לקוטים] 98, 97
תקנון [החברה הסודית העברית בוילנה] 96	תלמוד בבלי [תרגום גולדשמידט]
תקנות [ההאחדות עולמית של היהודים]	50, 331, 459
הספרדים 14	התלמיד סה הוא אומר 146
תקנות [המשביר המכוני] 18	החמיכה בארה"ק 14
תקנת רבים 183	חסר דבורה 190
התרכמים בארץ ישראל 150	חניך. חורה 327
התרנגול הנכור 155	חניך. נביאים 37*
התרנגולת הצהבה 156	חניך. כתובים 37, 175, 327, 451
תשעה בערמיהור 10	התקצת והפשוט 307

ג. מפתח שמות המחברים והספרים בערבית.

سكسك، جورج 27	ارلوزوروف، حاي 431
شابو، زان باتيست 27	البحري، جميل 431
شواهد اسلامية ومسيحية ويهودية 182	البحري، حنا 431
الصهيونية والاماكن الاسلامية	بيليك، لاوي 28
المقدسة 431	بيان على الكتاب الابيض 28
طريق الحياة 162	توركلر ويهوديلر 352
الطويل، محمد 162	جقي، مراد فؤاد 27
عاطف نور الله 146	جمعية الشبان المسيحية بالقدس 161
العطار، عبد الكريم 495	حداد، جورج مرعى 495
عوني عبد الهادي 28	حكما اسرائيل 485
غالاتي، آورام 352	الحوادث الدموية في فلسطين 161
فتح العرب للشام 495	الخالدي، ثابت نظيف 162
فلسطين الشهيده 495	خلاصة مقررات مجمع دير مار متى 27
قانون العائلة البيزنطي وقانون	دروزة، محمد عزة 162
الموارث ووصايا الوراثة 27	رجال البر والعمل 27

مجلة كشف الصحراء 146	كتاب مقتوح الى اللجنة المالية
مختارات القراءة 28	الانكليزية 162
مطلق عبد الخالق 146	كرافوكيروس، ملتيا دس 27
المقررات الصهيونية 485	كلاسبول، ر.ت.ب. 162
المؤامرة اليهودية على الشعوب 485	الكنيسة السريانية الارثوذكسية 27
المؤتمر العربي الفلسطيني 162	اللجنة التنفيذية العربية 28
الموجز في الكيمياء 162	اللغات الآرامية وآدابها 27
الوكالة اليهودية 431	لمناسبة الاعياد 431
ويكفلد، فرنسيس 182	لورنس، انطون شكرى 27
يلين، اينعم 28	

Магид, Д. Г. 499
 Мащенко, В. А. 337
 Мережин, А. Н. 483
 Миллер, Б. 356
 Миндлин, З. Л. 65
 Михозле, 499

Наш голос 321

Озет 356, 484*
 „Орт“ 65
 Отечественное объединение русских евреев за границей 357

Первомайский, Л. 93
 Петров, Г. И. 357
 Подзелинский, М. 484

Ранович, А. 464

Рафес, М. Г. 350
 Рубинштейн, С. Л. 326

Слудский, М. Б. 61, 476
 СССР. Комитет по земельному устройству трудящихся евреев при Президиуме национальностей Ц. И. К. 1947 Комзет

Таврическое общество истории, археологии и этнографии 352
 Третьяков, Д. К. 357

Финкель, Х. А. 485

Шахнович, М. И. 331, 464
 Шибяев, В. П. 357
 Штейнванд, Г. Д. 326

Энгель, Б. С. 65

Yoffa, A. 242, 382
 Young, R. 329
 Young Judaea, Canada. 442

Zagorodsky, M. 9
 Zagreb, Izraelska bogostovna
     opcina 36
 Zaidenberg, A. 243
 Zamenhof, L. L. 509
 Zangwill, I. 93
 Zedakah 32
 Zeitschrift für die Geschichte der
     Juden in Deutschland 32
 Zentralblatt für die Israeliten
     Badens 167
 Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen
     Juden 65, 356
 Ziegler, A. 212
 Ziesemer, W. 452
 Zionist organization 368*
 Zionist organization, America 368

Zionist organization. Bureau de
     Geneve 369
 Zionist organization, Congress 369
 Zionist organization, Executive 494
 Zionist organization, Italy 222
 Zionist organization, Palestine
     executive 152, 431
 Zionist organization, Palestine exe-
     cutive. Department of
     colonisation 161
 Zionist organization, Palestine
     executive, Information bureau
     for tourists in Palestine 27
 Zlocisti, Th. 9
 Zobel, M. 51
 Zola, E. 482
 Zscharnack, L. 463
 Zsido allam 32
 Zunz, L. 475
 Zweig, A. 229
 Zwiazek zydzowskich towarzystw
     spoldzielczych w Polsce 478

Айзман, Г. 483
 Авсеров, Н. И. 370

Бендер, Г. Л. 337
 Биро-Биджан 483
 Бируля, О. 371
 Бирюков, А. 93
 Бломберг, С. 483

Вивниченко, В. 93
 Всесоюзное общество политических ка-
     торжан и ссыльно-поселенцев.
     Секция по изучению револю-
     ционного движения среди
     евреев 442

Гольде, Ю. 483
 Гроссман, Л. 61

Давидович, Д. 483
 До хліборобства 168

Еврейское благотворительное общество
     в Тяньцзинь 483

Жаботинский, В. Е. 79

Загорский, М. 499
 Заставский, Е. 356
 Зингер, Л. Г. 65

Калинин, М. И. 483
 Киржниц, А. Д. 337
 Клячко, Л. М. 350
 „Комзет“ 484
 Кочетков, Е. 66
 Кутель, А. Р. 499

Лазерсон, М. Я. 79
 Левин, Н. 483
 Леви́тіна, С. 93
 Львов, Л. 350

- Tract comission 57
 Triwaks, I. 153
 Türck, H. 455
 Turin. Teatro di Torino 229
- Union of American Hebrew congregations** 482
 Union of Zionists-revisionists 31, 222*
 U. S. Department of State 494
 U. S. Bureau of the census 212
 Unser Werk 31
 Urquhart, J. 45
 Urias, S. 475
- Vaad Leumi** 423
 Valente, F. 38, 40
 Vallas, L. 228
 Vandervelde, E. 79
 Verband der jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte E. V. 170
 Verband russischer Juden in Deutschland 205
 Verdaguer, J. 222
 Verein ehemaliger Hörer der Hochschule für die Wissenschaft des Judentums 436
 Viaud, J. 242
 Vienna, Israelitische Kultusgemeinde, Bibliothek. 174
 Vilkanski, I. 9*, 25, 26, 430
 Villiers, J. de 475
 Vischer, W. 181
 Viteles, H. 9*
 Völgyesi, F. 464
 La Voix juive 436
 Voltaire 208
 Vries, S. Ph. de 468
 Vuilleumier, J. 455
- Wachstein, B.** 36, 171, 446*
 Waddy, P. S. 182
 Wagner, A. 182
 Wagner, M. L. 373, 503
 Wahrmann, N. 36, 459
 Walker, Th.
 Wallace, R. B. 45
- Walter, H. 205
 Ward, J. W. G. 182
 Warszawa, Instytut nauk Juda-istycznych 384
 Wassermann, J. 242
 Waton, H. 339
 Waxman, M. 350
 Wechsler, S. 368
 Wedgwood, Y. 217
 Weekly news 166
 Weill, J. 188
 Weinell, H. 456
 Weis, J. M. 509
 Weiser, A. 329
 Weiss, I. 189
 Weisser, S. 57
 Weisz, L. 475
 Weisz, M. 468
 Welch, A. C. 452
 Wells, U. 45
 Weltsch, F. 356
 Wertheim, P. 79, 509
 Whyte, F. 240
 Wiernik, P. 475
 Wiesner-Gmeyner, A. 92
 Wilensky, M. 371
 Wilke, W. 38
 Willett, H. L. 46
 Williams, J. J. 205
 Wininger, S. 36, 174, 447
 Wisdom of Solomon 455
 Wise, I. M. 474
 Wise, S. S. 494
 Wittich, C. v. 65
 Witzel, M. 26
 W. I. Z. O. 35, 368, 494
 Wolbe, E. 212
 Wollsteiner, M. 475
 Wordsworth, W. A. 455, 456
 Wold union for progressive Judaism 189
 Wray, N. 46
 Wulman, L. 82
 Wuthnow, H. 503
- Yasser, J.** 228
 Yedidei hechalutz 441
 Yidisher visnshaftlekher institut. 97, 245

- Sellin, E. 175, 455
 Senator, W. 9
 Shalom Aleichem 161
 Sharnopolski, S. 26
 Shirwinter, A. L. 319
 Sierackowa (Wolman), M. 158
 Sik, L. 350
 Silbergleit, H. 211
 Silberstein, S. 83
 Siman, J. 26
 Simon, L. 72
 Simon, M. 73
 Simpson, J. H. 159, 218, 491*
 Sinai 441
 Société de conférences juives d'Alger 441
 Society for the prevention of cruelty to animals in Palestine 161
 Sokolow, N. 222
 Sola, D. A. de 194
 Soltes, M. 342, 481
 Soncino-Gesellschaft 326, 327
 Sonnenschein, H. 93
 Sorsby, M. 229
 Soskin, S. E. 9
 Souvenir et science 31
 Soyer, R. 222
 Spector, I. 188
 Spiegel, E. 375
 Spiller, G. 96
 Stählin, G. 455
 Stapel, W. 482
 Starkey, J. L. 490
 Stein, E. 329
 Stein, L. 75, 219
 Stein, N. 78
 Steinberg, A. 339
 Steinhertz, S. 439
 Steinthal, W. 61
 Steinwart, I. 93
 Stekelis, M. 366
 Stern, G. B. 509
 Stern, H. 61
 Stern, J. 482
 Stern, M. 197
 Stern, S. 198
 Stewart, B. 366
 Stiefelzieher, M. 245, 482
 Stoddard, A. 243
 Straus, R. L. 241
 Strauss, L. 325
 Strickland, C. F. 26
 Studies in Jewish bibliography and related subjects, in memory of Freidus 445
 Sturmman, M. 229
 Suarez Lorenzo, J. 337
 Sukenik, E. L. 83, 161, 319
 Sulzer, S. 83
 Sussman, S. 385, 482
 Swiren, D. B. 229
 Szanto, A. 78
 Szeimere, S. 169
 Szittyá, E. 84
 Szpidbaum, H. 370
 Szpira, M. 240
 Tabouis, G. R. 242
 Tacitus Redivivus 212
 Taft, W. H. 474
 Talmud 50, 331, 458
 Tarnow. Żydowska biblioteka ludowa 326
 Taylor, B. C. 45
 Tefillot 194, 342
 Tel-Aviv. Agricultural experiment station, 25—26, 430
 Tenenbaum, J. 354*, 382
 Tharaud, J. 61
 Thilo, M. 181*
 Thomsen, P. 366
 Thon, O. 186, 198, 368
 Thorson, Th. C. 45
 Three addresses on Jewish religious education 97
 Thursz, J. 362
 Tobias, L. 509
 Tolkowsky, S. 160
 Tolnai, A. 205
 Topf, E. 494
 Toz 82
 Towarzystwo przyjaciół Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie 384
 Towarzystwo warsztatów rekonstrukcyjnych dla młodzieży żydowskiej im. Dra A. Korsika we Lwowie 356

The quarterly of the Department of
antiquities in Palestine 289

Quilici, B. 204

Raalte, E. van 493

Rabin, I. 173

Rabinovic-Tajc, J. 161*

Rabinowitz, L. 467

Raccolta di studi dedicati alla
memoria di Ugo Hirsch 440

Rahls, A. 175

Ramström, M. 78

Rankin, O. S. 468

Rapaport, J. 246

Rashi 175

Reichert, I. 430

Reichsausschuss der jüdischen
Jugendverbände 166

Reik, T. 228

Die Religion in Geschichte und
Gegenwart 463

El Renacimiento 435

Revue des études juives 166

Rhodes, Collegio rabbinico 384

Rhodes, S. A. 349

Richman, J. 498

Robert, Ph. 328

Robinson, B. W. 330

Robinson, G. L. 493

Rodenwaldt, G. 221

Rösch, K. 78

Rohold, S. B. 431

Ronhaar, J. H. 493

Rosenberg, G. J. 83

Rosenblatt, B. A. 78

Rosenblatt, S. 52

Rosenfeld, M. 92

Rosenheim, J. 55

Rosenzweig, F. 38, 188

Rosinger, S. 169

Ross, B. 482

Roth, C. 60

Roth, E. 221

Roth, J. 93

Rothmüller, C. 79

Rowe, A. 366

Rüsche, F. 45

Rybinski, J. 454

Rzemieslnik zydowski 168

Saint-Félix, M. de 366

St. John ambulance brigade. Jewish
division 65

Sabaneyeff, L. 228

Salomon, H. 349

Salomon, K. 329

Saminsky, L. 228, 498, 499

Samuel, M. 221

Sanders, H. 247

Sabry, M. 493

Sargon, J. J. 321

Sarrette, H. 97

Sayce, A. H. 204

Schachnowitz, S. 241

Schächter, J. 56

Schaefer, H. H. 45

Schapiro, D. 229

Scharnopsky, S. 26

Schechter, A. I. 349

Schechter, Mrs. A. I. 57

Schipper, N. 57

Schirmann, J. 84, 375

Schlager, B. 186

Schlatter, A. 65

Schleiden, M. J. 475

Schlesinger, S. 331

Schmidt, H. 221, 455

Schmitz, S. 381, 509

Schmökel, H. 181

Schönberger, D. 383

Scholem, G. 466

Schornstein, H. 482

Schroeder 434

Schwartzberger, H. 78

Schwartzkoppen, M. 204

Schwartzman, B. M. 319

Schwarz, A. Z. 444

Schwarz, K. 197

Schwarz, S. 237

Schwayder, S. 46

Schwertfeger, B. 204

The Scout menorah 167

Seeligmann, S. 61

Segalowitzsch, B. 205

Moses ben Maimon 51, 337.

Mosessohn, A. 64

Muderspach, L. 179

Münchener israelitischer
Kalender 5691. 35

Münz, J. 60

Murray, D. A. 180

Nach'lath z'wi 435

Al-Nakawa, I. ibn 459

Nase omladinstvo 365

Nathansen, H. 204

National conference of Jewish social
service 210, 211

National council for Jewish
education 435

Naymark, G. 204

Neches, S. M. 341

Nepszerü zsidó könyvtár 52

Netter, N. 57

Nemirovsky, M. 221

Neuberger, J. 481

The New York Jewish tribune. 435

New Zealand Jewish review and
communal directory 325

Niemann, H. 365*

Nieto, D. 196

Nobel, G. 180

Noblston, L. 492

Nordau, Maxa 241

Noth, M. 180

Nowe slowo 321

Noyes, G. R. 240

Obadjah Bertinoro 221

Ogniwa 166

Oppenheim, S. 60

Oppenheimer, F. 204

OSE 481

Ostwald, H. 228

Palestine; ...revue 228

Palestine. Government 26, 78, 160*,
319, 492*

Palestine. Government. Department
of agriculture and forests
160, 430

Palestine. Government. Department
of antiquities 289, 292

Palestine. Government. Department
of customs, excise and trade
160, 319

Palestine. Government. Department
of education 431

Palestine. Government. Department
of public works 431

Palestine & Near East 160

Palestine economic corporation,
221, 492

Palestine economic society 9

Panzini, A. 44

Paoli, D. de 228

Pappenheim, B. 43, 64

Paraf, P. 211

Paris. Louvre 228

Parkes, J. W. 64

Parteienu, Strömungen im Zionismus
365

Pattier, C. 453

Pedersen, J. 52

Peet, T. E. 180

Pelt, J. B. 181

Persall, M. 381

Pestovskii, B. A. 65, 83

Petrie, F. 490

Philipp, A. 481

Philippsthal, H. 65

Philipson, D. 463

Picard, L. 221, 319, 366

Pinner, L. 9

Pioneers and helpers 31

Pirke abot 161, 185

Poncins, L. de 65, 482

Pool, D. de S. 60

Popper, W. 454

Possenti, E. 92

Powel, H. 46

Powell, J. W. 44

Poznanski, E. 444

Praag, J. A. van 503

Preuss, W. 9, 221

Preussischer Landesverband jüdischer
Gemeinden 211

Prinz, J. 475

Procksch, D. O. 452

Puccini, M. 241

Pufes, Z. 92

Puntea de fildes 170

- Levi, H. 468
 Levi, I. 473
 Levinger, E. C. 95, 96, 509
 Levinger, L. J. 349
 Levinsohn, I. B. 203
 Levy, J. B. 342, 512
 Levy, S. 498
 Lewisohn, L. 240, 241
 The liberal synagogue bulletin 435
 Liberman, M. 14
 Liebermann, M. 228
 Liebert, S. L. 243
 Lieblich, K. 354
 Lietzmann, H. 456, 471
 Lilien, E. M. 37
 Limbach, S. 329
 Lindberg, M. B. 365
 Lindblom, J. 44
 Linfield, H. S. 210, 481
 Lingle, W. L. 179
 Linksz, I. 56
 Linsky, F. B. 509
 Lods, A. 179
 Lodz. Gmina wyznaniowa
     żydowska 432
 Lodz. I Gimnazjum meskie Towar-
     zystwo żydowskich skol
     srednich 170
 Löhr, M. 44, 193, 454
 Loevy, J. 34
 Loewenthal, J. 370
 Lomer, G. 64
 London, Spanish & Portuguese
     Jews' congregation 194, 474
 Londres, A. 220
 Loosli, C. A. 210
 Ludwig, E. 480
 Luke, H. Ch. 76
 La Luz 435
 Luzzatti, L. 474
 Luzzatto, L. 220
 Luzzatto, M. H. 198
 Lwow, G. 92
 Lwów. Żydowska gmina wyznaniowa.
     Kuratorium opieki nad zabyt-
     kami sztuki żydowskiej 223
 Maarsen, I. 175, 188, 462
 Mackintosh, C. H. 454
 McLean, C. V. 454
 Macmunn, G. 365
 Mahzor 56, 57
 Makkabi 370
 Makkabi hazair 166
 Maller, J. 511
 Maimonides, M. 51, 337
 Mainzer jüdische Zeitung 31
 Mandelstam, A. N. 354
 Manufacturers' association of
     Palestine 319
 Marcus, A. 355
 Marcus, J. R. 474
 Marcus, M. 203
 Marcuson, I. E. 34
 Margel, M. 36
 Marks, P. J. 36
 Marmorosch, A. 26
 Marshall, L. 61, 474
 Marx, A. 173
 Massignon, L. 215
 Matthias, L. 492
 Maclair, C. 60
 Mayer, L. A. 319
 Mazan, S. 203
 Medonca, U. de 382
 Mellone, S. H. 44
 Mendelsohn, K. 79
 Mendelssohn, M. 197, 198, 205, 324, 498
 Merk, A. 40
 Meyer, E. 204, 474
 Mezzacasa, G. 176
 Miesiecznik żydowski 31
 Millas Vallicrosa, J. M. 204, 230
 Miller, D. 50
 Mintz, S. 44
 Minzenmay, K. 159
 Mishna 331
 Mittwoch, E. 325
 Möller, W. 44
 Moledet 321
 Moore, G. F. 188
 Morax, R. 241
 Morgan, J. de 220
 Morgenstern, J. 51
 Morris, J. 319*

Jüdisches Gemeindeblatt für Anhalt
und Umgegend 31

Jüdisches Jahrbuch 1931. 324

Jung, E. 491

Jung, L. 187

Jung, M. 185

Junghann, O. 208

Jusif, D. 221

Kähler, J. 75

Kahle, P. 178, 221

Kahn, E. 481

Kalendár cesko-zidovsky rocenka
1930—1931. 35

The Kallah 169

Kalt, E. 178, 455

Kammerer, A. 363

Kaplan, J. H. 481

Kaplansky, S. 491

Kassel, Feidel-Goldschmidtsche
Stiftung 481

Kastein, J. 59

Kaufmann, D. 468

Kaupel, H. 43

Keith-Roach, B. 76

Keller, H. 501

"Keren Hatora" 167

Keren Hayesod 159*, 364

Keren Hayesod. Netherlands 219

Keren Kayemeth Leisrael 26, 318

Kessel, J. 75

Kimchi, D. 318

Kirkpatrick, A. F. 452

Kirschstein, A. J. 473

Kisch, F. H. 318

Kiser, E. F. 370

Kiss, A. 52

Kittel, R. 175, 188

Klanke, H. 480

Klatzkin, J. 51, 219

Klengel, P. 227

Klibansky, E. 244

Kligler, I. J. 75

Klub poslow i senatorow Zydowskiej
rady narodowej 210

Knopf, R. 456

Köhler, L. 454, 473

König, E. 39, 502

Kofler, J. A. 481

Kohler M. J. 349, 474

Kohn, H. 364, 491, 492

Kohner, W. 364

Kopp, C. 219

Korman, B. 372

Kowalski, T. 502

Kremer, J. 179

Kreutzmüller, F. 430*

Krichevsky, I. 428

Kroeker, J. 179

Kruglikow, S. 492

Kuh, A. 349

Kuhl, C. 43

Kultur-Liga. Warszawa 173

Kurtzig, H. 203

Kurzel-Runtscheiner 203

Kuttner, E. 210

Kyffin, E. 452

Lambert, M. 372

Lamm, L. 173

Langer, F. 237

Langer, G. 227

Lanitis, N. P. 70

Lapson, I. J. 487

Lasker, B. 64

Lasker, M. 463

Lauterbach, J. Z. 188

Lazaron, M. S. 59

League of nations. Library. 173

League of nations. Permanent man-
dates commission 220, 492

Lecache, B. 76

Leenhardt, F. J. 179

Lefkowitz, D. 170

Legendre, A. A. F. 220

Lehmann, I. 474

Lehmann, R. 43

Leipzig. Israelitische Religions-
gemeinde 35, 166

Lemberg. Politechnika. Wzajemna
pomoc studentow Zydow 210

Leon, J. de. 364

Lessing, Th. 60

Lestschinsky, J. 203

Leven, L. 498

Lévi, A. 373

- Horst, F. 178
 Horváth, G. 74
 Hülsen, J. 473
 Hunt, H. E. 43
 Hurwitz, S. L. 194
- The I.F.C. Bulletin 165
 Icor 62
 Idelsohn, A. Z. 341
 The Independent Jew 165
 Innes, K. E. 453
 Isak, A. 473
 Israel 321
 Israel b. Eliezer, called Baal shem-
 tob 192, 466
 Izraelita magyar irodalmi
 tarsulat 169
 Izoulet, J. 480
- Jabotinsky, V. 241
 Jacob, B. 43, 178
 Jacob ben Isaac of Janow 43
 Jacobi, F. 468
 Jahn, G. 452
 Jahrbuch der Gesellschaft für Ge-
 schichte der Juden in der
 Cechoslovakischen Republik 439
 Jaldut 435
 Janton, M. N. 59
 Janzer, G. 454
 Jarcho, J. 173
 Jastrow, M. 39
 Javal, L. 480
 Jawne, Privates Jüdisches Reform-
 realgymnasium. Köln 244
 Jeremias, J. 329
 Jerusalem, Collège des Frères 288
 Jerusalem, Communauté
 sephardite 306
 Jerusalem, Deutsches evangelisches
 Institut 34
 Jerusalem. "Misgab-Ladach". 153
 Jessurun, E. R. 194
 Jevrejski glas 435
 The Jewish advocate 321
 Jewish agency for Palestine 74*, 75,
 219, 418, 490, 491
- Jewish agency for Palestine. Agri-
 cultural experiment station
 25-26, 430
 Jewish-Arab affairs 292
 Jewish book club 30
 The Jewish bulletin 321
 Jewish centre news 166
 Jewish committee for personal [ser-
 vice in state institutions 209]
 The Jewish echo 30
 Jewish education 435
 Jewish health organization of Great
 Britain 209, 354
 Jewish journal 165
 The Jewish youth 166
 Jewish national fund 26, 318
 The Jewish science interpreter 165
 The Jewish times 325
 Jewish war memorial 209
 Jewish welfare board 480
 The Jewish western bulletin 166
 Jiddischer wissenschaftlicher
 Institut 79, 245
 The Jippa 30
 Johannsen, H. 219
 Jolles, P. 160
 Jones, H. L. 70
 De Joodsche jeugdkrant "Betsalel" 31
 José ben Zaddic de Arévalo 196
 Joseph, B. 159
 Joseph, M. 463
 Jousse, M. 501
 The Judaeon 31
 Judah ha Levi 463
 Die Juden 31
 Judisk tidskrift 440
 Jüdisch-literarische Gesellschaft 324
 Jüdisch-theologisches Seminar
 Fraenckelscher Stiftung 173,
 245
 Die Jüdische Gemeinde 166
 Das Jüdische Magazin 31
 Jüdische Volkszeitung 31
 Jüdischer Jugendkalender 95
 Jüdischer Museums-Verein,
 Berlin 227
 Jüdischer Nationalfonds 26, 318

- Graupe, H. 51
 Great Britain. Colonial office 73,
 218, 490
 Great Britain. House of commons 218
 Great Britain. Palestine currency
 board 218
 Green, A. A. 97
 Green, B. 325
 Greenberg, L. S. 203
 Grensted, L. W. 187
 Gribetz, L. J. 362
 Gril, E. 509
 Grimme, H. 73
 Gross, J. W. 187
 Gross, L. D. 51
 Grossmann, S. 348, 482
 Grotte, A. 82
 Gulkowitsch, L. 230
 Gudemann, M. 446
 Gumpel. Familie 472
 Gunkel, H. 463
 Gurevich, D. 152
 Guttman, A. 480
 Guttman, J. 325
 Guttman, M. 245

 De Haas, J. 494
 Haase, H. 475
 Habima 229
 Habonim 64, 383
 Hadassah 218
 Haggadah 56, 194
 Halevy, M. A. 441
 Hanssen, N. 480
 Hantke, A. 318
 Hapoel 30
 Hariri 84
 Harkavy, A. 84
 Harris, D. 349
 Harris, F. S. 62
 Harrison, L. 194
 Harteck, M. 74
 Hashomer-Hazair 435
 "Haschomer" svaz zidovskych
 skautov v Bratislave 219
 Haskel, M. 490
 Hass, W. 59
 Hassela 163

 Hatikwah 165
 Haugg, D. 456
 Hauser, O. 209
 Hebrew union college. Alumni
 association 165
 Hechaluc-Pionier 219
 "Hechaluz" 165
 Hed-Bethar 435
 Heidel, W. A. 187
 Heidet, L. 318
 Heil, L. 466
 Heine, H. 446, 509
 Heinemann, I. 480
 Heinisch, P. 453*
 Helbing, H. 82
 Heller, B. 52
 Heller, M. 362
 Helsey, E. 74
 Henry, L. 228
 Henry, R. 242
 Herford, R. T. 185
 Herrman, L. 203
 Hersch, L. 96, 473
 Hertz, E. 74
 Hertz, F. 64
 Hertz, J. H. 209
 Herzl, Th. 362
 Hildesheimer, E. E. 49, 466
 Hilfsverein der deutschen Juden 364
 Hillels, S. 318
 Hillesum, J. 173
 Hirsch, U. 440
 Hirschel, L. 36
 Hirschfeld, H. 463
 Hirschfeld, Mme. M. 382
 Hirschhorn, S. 92
 Hirzel, S. 475
 Hochschule f. d. Wissensch. d. Juden-
 tums 384
 Höxter, J. 203
 Hoffmann, G. 473
 Hoffmann, J. 56
 Hofmann, M. 35
 Honor, L. L. 74
 Hopfenbeck, F. (Schlier) 178
 Horlacher, R. 480
 Horowitz, J. 198
 Horowitz, N. 92

- Ettinger, P. 197
 Ewen, D. 227
 Ewing, W. 362
 Ezra, Moses ibn 230
- F**
 Farmer, H. G. 498
 The Federation family 30
 Feinberg, N. 72
 Feldhorn, J. 241
 Feldman, A. 97
 Feldman, A. J. 468
 Feldszuh, R. 382
 Ferber, E. 92
 Feuchtwanger, L. 241
 Fiebig, P. D. 456
 Finkelscherer, B. 371
 Finley, J. 362
 Fischel, W. 430
 Fleg, E. 56
 Fleischer, L. 247
 Flemming, H. 479
 Florentin, D. 217
 Foakes-Jackson, F. J. 472
 Podor, L. 217
 Fox, E. 95
 Fraenkel, A. 59
 Fraenkel, S. 59
 "France-Palestine" 490
 Frankfurter, F. 218
 Frankl, Th. 159
 Freidus, A. S. 445
 Freie jüdische Monatsschau 321
 Frenkel, B. 37
 Frenkel, J. 198
 Freudenthal, M. 198
 Friedek, H. 95
 Friedemann, W. H. 462
 Friedmann, D. 36
 Friedmann, F. 209
 Friedmann, J. 444
 Frieling, R. 42
 Fries, N. 372
- G**
 Gabirol, Salomo ibn 187
 Gadala, M. T. 73, 453
 Gaebelein, F. E. 453
 Galanté, A. 347, 348
 Galdos 328
- Galliner, A. 198
 Gamoran, G. 328
 Ganah, J. ibn 371
 Gaster, M. 183
 Gaulis, Mme. B. G. 73
 Gazeta mlodych 30
 Gedenkreden... an Dr. Josef Horowitz
 198
 Geiger, A. 178
 Der Gemeinschaftsgeist 165
 Gemser, B. 176
 General council (Vaad Leumi) of
 the Jewish community in
 Palestine 423
 Genootschap voor de Joodsche
 reform beweging 462*
 George, H. 453
 Gerö, L. G. 382
 Gesellschaft für Geschichte der
 Juden in der Cechoslovakischen
 Republik 439
 Geschichte der Hannoverschen
 Bankier-Familie Gumpel 472
 Gidekel, L. 227
 Gillon, S. 73
 Ginzburg, S. 198
 Glahn, L. 43
 Glazer, S. 473
 Gold, H. 348
 Goldberg, A. 490
 Goldberg, I. 98
 Goldfarb, I. 370
 Goldin, H. E. 95, 194, 227, 243, 246
 Goldman, S. 362, 463, 480
 Goldschmidt, E. 383
 Goldschmidt, L. 50, 331, 459
 Goldstein, H. S. 328
 Goldstein, I. 348
 Goldziher, I. 52
 Golub, J. S. 512
 Gompers, J. 227
 Goodsall, R. H. 218
 Gordin, J. 92
 Gordon, A. D. 487
 Gottdiener, S. 96
 Gottlieb, F. 241
 Granovsky, A. 73, 159
 Grant, E. 218

- Carpenter, S. C. 452
 Caruana, S. W. 70
 Cassuto, A. 347
 Cassuto, U. 499
 Castel, W. R. 70
 Central conference of American rabbis 30, 34, 165, 341, 443
 Charensol, G. 197
 Charue, A. 456
 Christie, W. M. 361, 371, 431
 Chwila 434
 Clinchy, E. R. 462
 Cohen, B. 173
 Cohen, C. J. 467
 Cohen, I. 353, 354, 362,
 Cohen, K. 216
 Cohen, L. 466
 Cohen, Mrs. Ph. 95
 Cohn, B. 95
 Cohn, G. 82
 Cohn, Jonah 331
 Cohn, Josef 217
 Cohn-Wiener, E. 223
 Confédération universelle des Juifs
     Sepharadim 318
 Contenau, G. 228
 Cook, S. A. 488
 Cooper, D. L. 456
 Cordonnier, Ch. 453
 Cornely, R. 40
 Covo, M. J. 59
 Cramer, K. 177
 Cramer, V. 489
 Cranc, C. 452
 Craufurd, C. E. V. 177
 Creange, P. 241
 Csillag, K. 92
 Culler, A. J. 453
 Cyprus, Government trade develop-
     ment mission 70
 Czertok, S. 479
 Czortkowski, N. 178

Dalby, E. Ch. 328
 Dalman, G. 70, 182
 Dauli, G. 93
 Davidson, J. B. 62
 Dawe, M. T. 70

 Day, A. E. 217
 Dayan, S. 487
 Delau, L. 362
 Derwacter, F. M. 462
 Descartes, R. 13
 Deutscher Verein vom Hl. Lande,
     217, 434
 Dévaud, E. 38
 Dickinson, J. 362
 Dieux, M.-A. 217
 Dinaburg, B. 26
 Disraeli, B. 197, 205
 Dombart, Th. 328
 Doré, G. 37
 Dresden. Israelitische Religions-
     gemeinde. Bibliothek 443
 Dreyer, K. 187
 Dreyfus, A. 61, 197, 204, 205, 482
 Dubnow, S. M. 192, 339
 Dukes, A. 241
 Duncan, J. G. 177, 490
 Duran, Simon b. Zemah 197
 Duschinsky, C. 342
 Dushkin, A. M. 435

Eckinger, H. 72
 Edelstein, D. 247
 Ehrenpreis, M. 40, 92, 440
 Eig, A. 490
 Einstein, A. 72
 Eisler, R. 183
 Eissfeldt, O. 177
 Elazari-Volkani, I. 9*, 25, 26, 430
 Elbogen, I. 325, 468
 Elia, pseud. 64
 Eliat, H. 92
 Elieser ben Meir 39
 Eliezer ben David 347
 Emmrich, H. 208
 Encyclopaedia Judaica 325
 Enelow, H. G. 183, 459
 Engelman, M. 208
 Eötvös, J. 52
 Eppel, R. 328
 Epstein, I. 97, 197
 Eses 237
 Et-livnot 358
 Ethnopolitischer Almanach 208

- Beiswanger, G. W. 451
 Ben-Yehouda, B. 428
 Benderly, S. 98
 Bené Kedem 361
 Benjamin of Tudela 467
 Bentwich, N. 68
 Bentzen, A. 37, 471
 Berger, J. 96, 194
 Berlin, Hochschule f. d. Wissensch.
     d. Judentums 384
 Berlin, Jüdische Gemeinde 197
 Berlin, Preussische Staatsbiblio-
     thek 197
 Berliner israelitischer Kalender 34
 Berman, M. M. 182
 Bernfeld, I. 49
 Bernstein, F. 207
 Beth Jakob-Zentrale, Wien 244
 "Betsalel" 31
 Beyer, H. W. 471
 Bible. Selections 176, 328, 452
 Bible. Pentateuch 38
 Bible. Prophets 452
 Bible. Judges 38
 Bible. Samuel 452
 Bible. Isaiah 176, 452
 Bible. Jeremiah 452
 Bible. Psalms 38, 176*, 452
 Bible. Proverbs 38, 176
 Bible. Job 38, 39*
 Bible. Song of Solomon 176, 452
 Bible. Ecclesiastes 39
 Bible. Daniel 452
 Bible. Ezra 40
 Bible, tr. English 328
 Bible, tr. German 175*
 Bible, tr. Greek 175
 Bible, tr. Hungarian 37
 Bible and New Testament 328
 Birnbaum, S. 371
 Biro-Bijan «Agriculture of labouring
     Jews in the U.S.S.R.» 483
 Black, J. M. 40
 Blätter für die jüdische Frau 165
 Blake, G. S. 319
 Blau, L. 52, 468
 Blau, R. 508
 Blumenfeld, Ch. M. 479
 Blyth, E. 68
 Bodenheimer, F. S. 215, 216*
 Böhl, F. M. Th. 68
 Böhm, A. 430
 Boehm, M. H. 208
 Bonné, A. 68
 Bonsirven, J. 462
 Bontoux, G. 40
 Borée, W. 69
 Boshwitz, M. 241
 Boutflower, C. 177
 La Boz de Oriente 433
 Boy scouts of America 370
 Brand, H. 479
 Brandes, G. 197, 204
 Branscomb, B. H. 456
 Brauer, E. 498
 Braver, H. 58
 Breslau, Jüdisch theologisches
     Seminar 173, 245
 Breuer, S. 467
 Brinig, M. 92, 382
 Brit-Shalom 159, 292
 Brith haolim 434
 Brith Trumpeldor, Austria 163
 The British directory of Egypt,
     Palestine... 70, 361
 Brod, M. 95
 Brown, B. 62
 Browne, L. 197
 Bruce, H. 40
 Bruno, A. 177
 Buber, M. 38, 192, 466
 Budapest, Pesti izraelita
     hitközség 341
 Büchli, A. 509
 Buffin, J. M. 40
 "Bund" 479
 Der Bund 321
 Bureau of Jewish social research,
     New York 208
 Burgos, F. C. 196
 Burmester, H. E. 38
 Burn, A. R. 216
 C., -V. Kalender 34
 Camerini, D. 98
 Carlebach, J. 176

ה. מפתח שמות המחברים בלועזית.

- Aaronovitch, J. 487
 Abeles, O. 196
 Abeles, S. 95
 Abelson, P. 84
 Abraham, M. 512
 Abraham ben Solomon of
     Torrutiel 196
 Abraham Maimonides 52
 Abrahams, L. B. 247
 Abramovich, R. 215
 Activities of the Tientsin Jewish
     benevolent society 483
 Adler, E. N. 196
 Adler, S. 361
 Aghion, J. 56
 Agoudat mezoudat Zion 159
 Agudath Haelef 293
 Aguilar, E. 194
 Aharoni, I. 487
 Allan, J. B. 176
 Allgeier, A. 451
 Allo, E. B. 46
 Almi, A. 92
 Almond, D. M. 216
 Alperin, A. 58
 Alt, A. 34, 186, 347
 Altalena 241
 Altmann, A. 471
 Alvarez-Peréyre, I. L. 99
 Alvarez-Péreyre, M. 99
 The American Jewish
     committee 207, 210
 American Jewish historical
     society 169
 The American Jewish year
     book 5691. 169
 Amiel, M. A. 467
 Andorn, H. 461
 Andrews, F. F. 487
 Angelo, M. d' 44
 Annuaire du monde musulman sta-
     tistique, historique, social et
     économique 215
 Arbeitsgemeinschaft für zionistische
     Realpolitik 487
 Arbeitsgemeinschaft zionistischer
     Jugendverbände 30
 Arbib-Costa, A. 474
 Arnim, B. von 451
 Aronstam, N. E. 506
 Ascher, M. 186
 Ash, S. 240*, 381, 508
 Ashbel, D. 215
 Ashkenazi, Z. H. 196
 Askowith, D. 474
 Atria, S. 75
 Auerbach, M. N. 157
 Der Aufstieg 288
 Ausübel, N. 240
 Avi-Yonah, M. 215
 The Avukah bulletin 321
 Baalsbhem, Israel 192, 466
 Back 56
 Baer, A. 92
 Baer, F. 462
 Baikie, J. 68
 Balaban, M. 36
 Baldwin, M. J. 37
 Balletti, A. 196
 Baltzer, O. 240
 Bamberger, F. 325, 475
 Bamberger, S. B. 331
 Baneth, E. 384
 Barnett, D. 474
 Bassine, B. 11
 Bauer, F. 512
 Baumkoller, A. 487
 Bedarida, G. 347
 Behmer, M. 327
 Beinkinstadt, B. 231

INDEX OF REVIEWERS

Albright, W. F. 308	Maisler, B. 366
Asaf, S. 459	Mayer, L. A. 488
Baer, F. 309	Mitterstein, C. 24, 75
Baneth, D. H. 52	Narkis, M. 83, 223
Bergmann, H. 428	Neuhausen, S. A. 187
Bonné, A. 211, 355, 493	Pflaum, H. 499, 503
Braun, W. 501	Press, J. 76
Brawer, A. J. 17, 71, 420	Rokah, J. L. 419
Cook, S. H. 16	Schochetmann, B. 66, 306, 326, 343, 350, 442, 447, 470
Dinaburg, B. 21	Scholem, G. 339, 444
Eisenstadt, S. 49, 181	Schwabe, M. 471, 503
Goitein, F. 18, 28, 148, 304, 363, 495	Segal, M. Z. 372
Guttmann, M. 47	Shunami, S. 171, 446
Kahane, A. 39	Sonne, I. 294
Klausner, J. 40, 332	Tauber, A. 300
Klein, S. 69	Yaari, A. 80, 198, 496.
Kohn, H. 68	

CONTENTS.

P.

LIBRARY NOTES AND NEWS ... 3,139,283,415

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications ... 8,145,288,418

I. Periodicals: 8,145,288,418; II. Yearbooks and collections: 8,146,289,418; III. Books and pamphlets: 10,147,293,419.

Hebraica and Judaica ... 29,163,320,432

I. Periodicals: 29,163,320,432; II. Yearbooks and collections: 32,167,322,436; III. Bibliography and history of Judaistic studies: 36,171,325,443; IV. Biblical studies: 37,174,327,451; V. New Testament: 46,182,330,456; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 46,183,330,457; VII. Jewish philosophy and religion: 51,186,332,459; VIII. Kabbalah and Hassidism: 55,189,338,464; IX. Liturgy, ritual, sermons: 56,193,340,466; X. History and related subjects: 57,195,342,469; XI. The Jews of to-day: 62,205,352,476; XII. Zionism and Palestine: 66,212,357,485; XIII. Ethnography, folklore, art: 79,223,369,496; XIV. Philology: 84,229,371,499; XV. Hebrew belles-lettres of the Middle-Ages: 84,230,504; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 84,230,374,505; XVII. Yiddish belles-lettres: 86,231,375,506; XVII.* Judaeo-Arabic literature: 238; XVII.** Judaeo-Spanish literature: 238; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 92,240,381,508; XIX. Juvenile literature: 93,242,382,509; XX. Education and teaching: 96,243,383,510; XXI. Text-books: 97,245,384,511; XXII. Hebrew works on non-Jewish subjects: 99,247,385,512; XXIII. Miscellanea: 99,385,512.

STUDIES:

DUKER, A.	: Supplement to a bibliography of Passover Haggadot	100
KON, P.	: The only known copy of "Sepher ha-Kundas"	129
POGRABINSKI, J.	: Bibliography of J. L. Gordon's articles and essays	248
SCHOLEM, G.	: The author of the forged Zohar fragment in the time of Rabbi Abraham ha-Levi	262
SONNE, I.	: Bibliographical remarks	126
"	: R. Moses b. Shushan and the Sabbionetta printers	513
STEKELIS, M.	: Prehistory in Palestine. A bibliography	386,520
YAARI, A.	: Supplement to: The Passover Haggadah, a bibliography	122

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:

YAARI, A.	: Two epithalamia by R. Moses Hayyim Luzzatto, published from unique copies	266
SCHOLEM, G.	: Remnants of R. Shem Tob Ibn Gaon's work on the elements of the Sephiroth theory	397,534

NOTES:

By: Asaf, S.: 134; Fried, N.: 277; Neuhausen, S. A.: 410; Rivkind, I.: 409; Sonne, I.: 134; Tauber, A.: 275; Yaari, A.: 542.

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטא

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שמינית, א.

ירושלם, ניסן תרצ"א

כתבת המערכת: ירושלם, מאה שערים, ת. ד. 36

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכנ

ע'

3 ... .. ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

8 ... .. דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 8; ב. קבצים ומאמרים 8; ג. ספרים וחבורות 10.

29 ... .. הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 29; ב. קבצים ומאמרים 32; ג. ביבליוגרפיה וחולדות
חכמת ישראל 36; ד. מדע המקרא 37; ה. ברית חדשה 46; ו. תלמוד
ומדרש, ספרות רבנית 46; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 51;
ח. קבלה וחסידות 55; ט. תפלה ועבודה, דרשות 56; י. היסטוריה
והסדרים הקרובים אליה 57; יא. עם ישראל בהווה 62; יב. ציונות
וידיעות א"י 66; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 79; יד. בלשנות 84;
טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 84; טז. ספרות יפה עברית
חדשה 84; יז. ספרות יפה יודית 86; יח. ספרות יפה לעויות על
נושאים יהודים 92; יט. ספרות הנוער 93; כ. חנוך והוראה 96;
כא. ספרי למוד 97; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 99; כג. שונות 99.

99 ... .. חקוני מעויות

בקורות:

ש. ח. קוק: ב. מ. לוי, אוצר הגאונים ג.
א. י. ברור: "לנער" א-כיה
ש. ד. גויסרין: משה בן מימון, דלאה אלחאירין
ב. דינבורג: ל. צנצפר, עשר שנות רדיפות
צ. מינרשטין: י. שפירא וצ. סלימניק, המלריה בארץ-ישראל
ש. ד. גויסרין: א. ילין ול. ביליג, לקוטי קריאה בלשון הערבית
א. כהנא: E. König, Das Buch Hiob
י. קלוזנר: M. Ehrenpreis; Propheten und Gottesmänner
י. מ. גושטין: מ. היגר, מסכתות ועירות; שבע מסכתות קטנות
ש. איזנשטרט: E.E. Hildesheimer, Das Jüdische Gesellschaftsrecht
ד. צ. בנעט: S. Rosenblatt, The high ways to perfection
ב. שוחטמן: כתבי אב. גולדברג חלק א'
ה. כהן: N. Bentwich, The mandates system
ש. קליין: W. Borée, Die alten Ortsnamen Palästinas
א. י. ברור: G. Dalman, Jerusalem und sein Gelände
צ. מינרשטין: I. Kligler, Malaria in Palestine
י. פרס: H. C. Luke & E. Keith-Roach, Handbook of Palestine
א. יערי: ארכיון פאר דער געשיכטע פון יידישן מעאטער און דראמע
מ. גרקיס: S. Silberstein, Estherrolle

מאמרים וחקירות:

א. דוקר: אנד הנדות (המשך)
א. יערי: לקוטי כתר לקוטי
י. זנח: תוך כדי קריאה
פ. קאן: האכסמפלר היחיד של "ספר הקונדס"

הערות:

134 ... .. מאת י. זנח, ש. אסף

ידיעות בית-הספרים

(כסלו—שבט תרצ"א)

צוואת ה. צפורה מופסון.

ידידה של בית-הספרים שלא ידענו עליה בחייה, המנוחה ה. צפורה מופסון מוורקסטר, מחוז קיפ, כאפריקה הדרומית, צותה לנו במותה סך 50 ל"ש. בהתאם לצוואתה שהשאירה בידי הרב א. פ. בנדר מבית-הכנסת הגדול בקיפטון, הועבר הכסף על ידו ירושלימה. הנהלת בית-הספרים החליטה להשתמש בכסום הזה לצרכי הביבליוגרפיה העברית.

חוברת זו של „קרית ספר“ מוקדשת לזכר המנוחה.

קרן אפשטיין.

ד"ר י. ד. ברקסון, מנהל מחלקת-החנוך של המוכנות היהודית, מסר לבית-הספרים סכום של 200 ל"א לצדקת „קרן לזכר גרשון ורוזה אפשטיין ובנם דוד“. קרן זו צריכה להיות קרן קיימת ופירותיה ישמשו לרכישת ספרים פדגוגיים לפי רשימה שתתחבר בכל שנה ע"י ד"ר י. ד. ברקסון.

פעולה לטובת בית-הספרים בברסלאו.

ד"ר הוגו שְׁקֶטֶץ מברסלאו שלח לנו תיבת-ספרים, מתנות ד"ר יוסף פֶּרְקֶר, בית-הסדרש לרבנים בברסלאו, בית-מסחר הספרים פֶּרְזֶיטֶש ומתנתו הוא. המשלוח הכיל כתבי-עת שונים ברפואה, במשפט כאמנות ובהיסטוריה, כתבי-עת יהודיים שונים, אסף דרשות רבנים בגרמנית וספרים ודיסרטציות שונות.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

מאת החברה הזאת קבלנו בזמן האחרון משלוח של 10 תיבות-ספרים 1682 כרך (מיום הוסר החברה 34.182 כר'). המשלוח הכיל את הספרים והארכיונים שעליהם הודענו ב„קרית ספר“ שנה ז' ע' 316-317. בין השאר נמצא במשלוח זה אסף-הינה המכיל 156 ספר שירי הינה בחוצאות ובמשונות שונות וספרים שנכתבו על הינה. האסף ניתן ע"י ד"ר יוסף סטבסקי. המשלוח הכיל גם עתונים רבים משנת 1930.

במשך הציר-השנה השניה של שנת 1930 התפתחה פעולת החברה באופן משביע רצון למרות הקשיים הכספיים הגדולים. במשך 5 חדשים נרשמו 1441

ספרים חדשים ב 1603 כרכים. מספר כל הכרכים הנרשמים מיום הוסד החברה ק"ה 39.016 כר'. בין הספרים אשר נרשמו יש לציון: אסף ספרים ועתונים יודיים מהא' בורובסקי בורשה (40 כרך), ספרי סינמור משה קרנר, רובם במקצוע שלטון עירוני (60 כרך), נרבת הא' יצחק שווייגר בורשה (40 כרך) במקצועות שונים, ספרי פוזנסקי רובם במקצוע המוזיקה, ביניהם כל כתבי הסופר הידוע Paul Bekker. נרשמו גם תווי נגינה אשר נרכשו ע"י החברה (114 כרך) ואשר נתקבלו במתנה (321 כרך). כל תווי-נגינה אלו נכרכו יפה בכריכת בד. — גב' סמללה אליאסברג, אשתו של הרופא דר' יצחק אליאסברג ז"ל נתנה את ספריה של המנות, המכילה בערך 400 כרך במקצוע דרמטולוגיה וסיפילוגרפיה, ביניהם שורות שלמות של עתונים חשובים: Archiv für Dermatologie und Syphilis (ca. 100 Bände), Dermatologische Monatshefte, Dermatologische Wochenschrift, Annales de Dermatologie et de Syphilographie etc.

שאר הספרים נתקבלו ממילדים עברים ויודיים בורשה ובקרייהשדה. — סדר קטלוג מפורט של כל כתבי-העת אשר נתקבלו ע"י החברה. על פי קטלוג זה נגשת החברה לפעולה של השלמת כתבי-העת החסרים בבית-הספרים.

פעולה לטובת בית-הספרים בארצות-הברית.

מארצות-הברית של אמריקה קבל בית-הספרים בזמן האחרון, ע"י מכון קסיתסונין משלוח של 5 תיבות-ספרים. שתיים מהן הכילו ספרים וחוברות שהוצאו ע"י ממשלת ארצות-הברית. שלש התיבות האחרות נשלחו ע"י "המכון היחודי לדת" בניו-יורק, והן מכילות לערך 210 ספרים ו 70 חוברות על ענינים יהודיים, רובם מקובנו של המנוח הרב ד"ר לואיס גרוסקין. לב הספרים והחוברות נוגעים כמקצוע תולדות-ישראל. בין הספרים הכלתי-יהודיים כדאי להזכיר את "האנציקלופדיה לתולדותיה ולכנסיה הפרוטסטנטית" (גרמנית, 24 כרך).

"הועדה האמריקאית המועצת לאוניברסיטה העברית" (ניו-יורק) התחילה בזמן האחרון לפרסם בקביעות רשימות של ספרים הדרושים לבית-הספרים, והפעולה נשאה פרי.

בהשתדלותו של מר עמנואל קרץ, ידידו הנאמן של בית-הספרים, קבלנו מאת מר אדוארד רוזנטל, ניו-יורק, את חמשים הכרכים הראשונים של העתון המוסיקלי "Allgemeine musikalische Zeitung" (השנים 1799—1848).

בהשתדלותו של ד"ר הרברט פרידנולד, ושינגטון, קבלנו מאת Cohen Estate of Baltimore מספר רב של תווי-נגינה.

הספריה הצבורית של קליוולנד (Cleveland Public Library) חזרה ושלחה לנו בזמן האחרון מספר כתבי-עת אמריקאיים הדרושים לנו.

פעולה לטובת בית-הספרים באנגליה.

מלונדון נתקבלו בזמן האחרון שתי חיבות ספרים. הן הכילו בין השאר: שורה של חוברות ודינים-וחשבונות שניתנו ע"י ד"ר מ. ד. אידר לחברת וידוי האוניברסיטה בשכילנו; סאת מר וִיִּיקְרִי סנגראד ניתנו 45 ספרים אנגליים, רובם בחקירת המזרח וטקסטים כחכסת-הרפואה; מר א. וו. רבינוביץ מלונדון חזר ונתן עתה 400 ספר, ביניהם מהספרות הנרסנית היפה מהמאה הי"ט ומהספרות ההיסטורית הנרסנית, וגם אסף של עתונים ציוניים וחוברות ציוניות שישלימו כמדה רבה את אספנו כשרה זה.

פעולה לטובת בית-הספרים באיטליה.

הועדה האיטלקית בשכיל האוניברסיטה העברית בירושלם, רומה, בהנהלת הרב דנטי לטס, שלחה לנו חיבת-ספרים אחת. המשלוח הכיל ספרים בתורת-הכלכלה ובתולדות איטליה, וגם ספרים לעניני יהודי איטליה. בין השאר הכיל המשלוח גם כתבי הרב משה למס, מתנת אחיו אלכסנדר לטס, עם הערות בכ"י הסובר. כמורכן נשלחו בתיבה זו ספרים רשמיים לתולדות המלחמה העולמית שהוצאו ע"י הסינסיטיון האיטלקי למלחמה, וניתנו על ידו מתנה לבית-הספרים. סאת לשכת הקרן-הקיימת לישראל בקיפנו קבלנו חיבת-ספרים שהכילה 60 כרך, רובם בהיסטוריה הסודנית, הכלכלית והתרבותית של איטליה. רבים מן הספרים הללו ניתנו ע"י פרופ. גינו קורינצ'די והמהנדס ויטוריו פורטי ממילנו.

מתנת מר אלברט פֶּנְדֶּר.

מר אלברט פֶּנְדֶּר (סן-פרנציסקו) שלח לנו 43 ספרים ודפים שונים, שנרפסו בהדור רב והוצאו ע"י ביבליופילים וכיניהם ע"י קלוב הספרים של קליפורניה במספר מצומצם מאד של אכסספריים. ביניהם תרגומים אנגליים של קהלת, איוב, תהלים, עשרת הדברות ועוד.

סניף למחלקת ספרי-הרפואה בתל-אביב.

הסניף למחלקת ספרי-הרפואה בתל-אביב, שנוסד לפני שנה ומחצה, מתפתח בקביעות וגדל במספר ספריו ועתוניו ואף במספר קוראיו. הסניף נמצא כחדר יפה בבית-הכריאות ע"ש שטרויס. ההוצאות הארסינסטריכיות נתנות רובן על ידי הסתדרות הרופאים בתל-אביב. דיר יוליוס ירחע סנוי-יורק, שאינו מתעיק מלסייע למחלקת ספרי-הרפואה, הקדיש תשומת-לב פעילה גם לסניף זה ונתן מכומסם שנתו חגון לרכישת ספרים חדשים, אף שלח בקביעות ספרים מאוצר-

ספריו הפרטי. בית-הספרים שולח בקביעות לסניף זה למעלה מ-60 כתב-ידים בכל ענפי חכמת-הרפואה, לשמוש רופאי תל-אביב. הסניף גם מקבל תרומות-ספרים מידידיו בתל-אביב ומחוצה לה. ביחוד יש להזכיר את תרומותיו של ד"ר קרוסקל (תל-אביב) ופרופ. צ. דורנו (רוס). הקוראים יכולים לחזות בכתב ספרים מהאוצר העשיר של מחלקת-ספרי-הרפואה בבית-הספרים שבירושלים. לשם-כך שולח בית-הספרים בקביעות לסניף רשימות הספרים החדשים במקצוע שנרכשו על ידו בזמן האחרון.

מתנת Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft

Notgemeinschaft שולח לנו על-פי בקשתנו 40 ספרים-מדע שיצאו-לאור בזמן האחרון בגרמניה.

מתנות בודדות.

פרופ. ס. אלכסנדר (מנצ'סטר) שלח שורה של "הוצאות ק"ש ניפורד" האוניברסיטה של סט. אנדריוס ועוד ספר אחד. — מר לוי יצחק ארנום פוסטבלסקי (ויטבסק) שלח לנו ספרים שונים בעברית וברוסית. — מר אינגניו פאואר (סרדיה) שאת נדבותיו הזכרנו פעמים אחדות, חזר ושלח לנו ספרים שונים בעניני יהדות שנדפסו בספרד, אף חתם בשבילנו על כתב-ידים מדעיים שונים היוצאים לאור בספרד. — הגב' שרת פִּינשטיין (אוגוסטוב, פולין) נתנה לנו ע"י מר ג. זקילקובסקי מספר ספרים עבריים. — מר אלכרט האז (Lip. Sv. Mikulas) שלח לנו תרומת-כסף וגם את התנ"ך העברי שנדפס באמשטרדם, תכ"ז. — מר פוסקה ווֹרְרֶן (הַנְדֶר, סס.) שלח לנו 8 כרכים של הספר Enclaves of Economic Rent שיצא על ידו. — ד"ר הרמן זיידל (בלטימור) שלח לנו, בהשחלות מר ח. ש. ניהוויקן, ספרים שונים. — הרב ד"ר זיגפריד זילברשטין (רוסמק, מקלנבורג) שלח לנו את ההוצאה הנהדרה של מנצ'סטר הנמצאת בספריית-האוניברסיטה של רוסטוק. — מר זיגמונד זליגסן (אמשטרדם) נדב לבית-הספרים צלום כתב-יד פרוש שיר-השירים לסקובל ר' עזרא, הנמצא בספריית-האוניברסיטה בליידן. — ד"ר ק. גרונלד שלח בשם החברה הכלכלית לא"י (תל-אביב) כתב-ידים כלכליים שונים שהחברה מקבלת בקביעות. — מר א. מ. חיים מן (ירושלים) נדב לבית-הספרים מהוצאותיו של, המכון הסמלכתי לחקירת ענינים בין-לאומיים באנגליה. — מר י. מרושין (ניו-יורק) שלח את השנה הראשונה (בשלשה כרכים) של העתון היומי "היום" (ורשה). — מר ויקטור ס. גרין (שיקגו) שלח לנו ספרים רבים חדשים בתורת-החברה. — הסופר אמיל לודביג שלח לנו בקביעות את כתבי גִּיֶתָה בהוצאת פרופֶּיֶין (עד כאן יצאו 44 כרכים). — ד"ר א. ל. מאיר (ירושלים) העשיר את אסף הצלומים של כ"י ערביים בצלום חלק חשוב מספרו ההיסטורי-הביוגרפי של אבן קאצי שהבה (כ"י פריש 1599 דף 1—131). הצלום מכיל דברי ימי שנות 786—800 להג'רה. חוץ מזה נמצאים בבית-הספרים

הצלומים הערכיים האלה: אבן תגריברדו, אלמנח' אלצאפי (כ"י פריש וקהיר, 8 כרכים); אלגזאלי, פציאית אלכאמנה (כ"י בריטיש מוזאום); אבו חאתם אלמנסתאני, כתאב אלמעמרין (כ"י קנטברגיא).—הברזית פליכס די מנשה שלחה את ההוצאה הנהדרה, תערוכת האמנות המוסלמית באלכסנדריה 1925.—סר פרסי י. מרקס (סידני אוסטרליה) חזר ושלח לנו 3 ספרים על האמנות והפולקלור באוסטרליה.—ע"י סר אדולפו פנארום (ליסבון) קבלנו את ההוצאה יקרת-המציאות של הביבליוגרפיה לאו-הכראיקה (רשימת ספרי יוראיקה בשפת פורטוגל) של אלווארו ניוס, מתנת המחבר ה' ניוס.—מר ש. ה. ניריהוויזען (בלזימור) חזר ושלח לנו ספרים שונים בעברית, ביוזית ובאנגלית.—ה. מ. סיר רונלד סטורס, הנציב העליון לקפריסין, נתן לנו בבקרו בכית הספרים, את ספרו על קפריסין.—מר מ. בנימין ששון נתן לנו את הספר: Petri Martini grammatica hebraea ed. Gul. Coddacius, 1612.—ד"ר יוסף ספיר (תל אביב) מסר לבית הספרים תעודה מענינת לתולדות הציונות: חזר חשאי של שרי-הפלך בכמרכיה משנת 1903 על דבר איסור עבודה ציונית.—ד"ר ו. פושל, מהמכון למדע המזרח של האוניברסיטה העברית, הביא אתו מנסיעתו לארם-נהרים ולפרס, מספר ספרים בערבית-יהודית, פרסית-יהודית ובכשונות אחרות, שהצליח להשיגם מיהודים נכבדים כארצות הללו בתורת מתנה לבית-הספרים. מן-הראוי לציון כיחוד כתב-יד יקר-המציאות המכיל פרפרזה שירית של ס' שמואל בפרסית-יהודית מאת המשורר עמראני. כה"י הזה ניתן ע"י סר אקאגאן מהדי בן יפה אהרון בטהראן.—מר פנדרו רוקס (פיסה) חזר וחתיס עבודתו על כרכים של כתבי-עת במתימטיקה.—מר א. מ. פרידמן (ניו-יורק) שלח לנו כרכים של כתבי-עת שונים בתורת-הכלכלה.—המיניסטרוון הצ'כוסלובקי להשכלה של לבית-הספרים אסף ספרים לתולדות הקלנים.—מר פנמ א. צרף שלח לנו ספרים רבים מההוצאה The Modern Library שהוא עומד בראשה.—מר מ. י. קובז (סלונקי) שלח לנו ספרים שונים שהוצאו ע"י יהודי וון בשנים האחרונות.—קול. קיש (ירושלים) נתן לנו את הוצאת הוולנטה שנרפסה בפריז ע"י רוברט סטפנס בשנת 1540.—ד"ר מ. קפלן (תל-אביב) נתן לנו כ"י שיר של וליג מעובד וקנו הסגנון יהודה נפך.—מאת הרב ר' שלמה רוזנים (רוסג'וק) קבלנו, ע"י מר מ. ד. גאון, את הקונטרס הראשון של הספר, פסח לוי שנרפס בקושטנדינא, ש"כ, ושלא נודע לרושמי רשימות.—מר מ. ב. שמרן (קופנהגן) רכש בשבילנו כרכי העתון Scientia.

סטטיסטיקה.

בחדשים דצמבר 1930, ינואר, פברואר 1931 נרשמו 3.092 ספרים ב 4.255 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום 1 במרץ 1931 178.171 ספרים ב 232.789 כרכים.

ביבליוגרפיה*

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

1. פנים. יוצא לאור ע"י תלמידיו כתה נ/י, בימ"ד למורים מורחי.
(ירושלים), תרצ"א. 22 : 34.

ירחון גליון א' יצא בכסלו. — בהקטוגרף.

2. קונטרסים לשאלות החנוך והצופיות בנוער והצופים העובדים.
ספר א. תל אביב, תרצ"א. 58 ע, ציורים. 16 : 21.

יצא בתשרי. — הכיפות ההופעה לא נזכרה. — נדפס בהקטוגרף מכתב-סכנה. בצד
אחר של הדפים. — החלט, איפא, להעלות על הגליון את הדברים העלולים לשמש עזר
למריד בעבודתו, וכן לערוך תכנית מורגת לפעולה החיונית בתנועה. (מהחקרמה).

ב. קבצים ומאספים.

3. האצטדיון; קובץ חד פעמי לעניני התעסלות וספורט. (תל אביב,
דפוס סטרוד וכניו, תרצ"א). 24 עמודה. 23 : 31.

מקדש לתעמולה לקראת "המכביה" באביב תרצ"ב בארץ ישראל. — העורך האחראי:
יוסף יקותיאל. — בסוף נספח: חוקת ההוקי ... עברית ע"י יוסף יקותיאל. 8 ע.

4. ברנמן, הוגו. עם אדם; דברי הסצפון האנושי; קובץ נאומים
וסאטרוס לוקט וסודר ע"י הוגו ברנמן והגם כהן. ירושלים, "עם אדם", (דפוס
הפועל הצעיר), (תרצ"א). 51 דף, 173, 11 ע. 15 : 23.

תכן הענינים: הקדמה. — צרפת: ה. הוגו: מאה שנים למות וולטיר. א. זולה:
אגרת אל הנוער לבקשר למשטט דרייטס. ר. רולן: השביל המחפז כלפי מעלה.
ר. רולן: טולסטוי: הרוח החפשי. — אמריקה: ר. ו. אקרטון: מלחמה. ד. ה. הולמס:
דבר על עדתי בערב המלחמה. השקפות גריסון על תורת "אי-ההתנגדות". — רוסיה: ל. ג.
טולסטוי: מה חייב אני לגריסון. האמצעי היחיד. נאום נגד המלחמה. — גרמניה: מי קלן,
ו.א. ס. וגנר: בין הבריקדות. פריי פריסקר: השתחררות פנימית. ל. רגן: הדת והטוציאליזם. —
אנגליה: א. סלטר: דתו של מסרב להשתתף במלחמה. קי אללן: נאום ביום 1915.11.27.

*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. —
המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

ב. רסל: קטעים מתוך גאומיו בשנת 1916. ק. אללן: נאום ביום 1919.11.27. — ישראל: אחד-העם: למר משה סמילנסקי. מכתב אל עורך "הארץ". הרמן כהן: השלום. י. ל. מנגס: מועלי-ציון. א. ד. גורדון: לזכרון. משעבוד לגאולה או משעבוד מראי לשעבוד קולטורי. הערות וביאורים. — המאמרים אשר במחלקות צרפת, אמריקה, רוסיה תורגמו ע"י צבי ישראל. במחלקות גרמניה ואנגליה — ע"י אברהם יערי. הקטע מספרו של הרמן כהן — ע"י צבי ויסלבסקי.

ידיעות של החברה להתפתחות הכלכלית של א"י ... ראה מספר 6

5. כנגד המשחיתים. אמרות בשאלות היום: את אשר לא קרנו — אברהם יעקב שחראי, קורות וקסמים — מסתכל. ירושלים, (דפוס ציון), תרצ"א, 16 ע. 14: 21. נגד הקוויזיניסטים.

6. Palestine economic society. Bulletin of the Palestine economic society v. 2, no. 1—3, v. 3, no 1—3, v. 4, v. 5, no. 1—2. Tel-Aviv, (various printers), 1925—30. 16: 24.

v. 2, no. 1: The transition from primitive to modern agriculture in Palestine [by] I[saac] Elazari-Volkani. — The agriculture and manufacture of tobacco in Palestine [by] Th[eodor] Zlocisti. 1925. 98, 66 p.

" 2 " 2: Problems of the consumers' cooperative movement in Palestine, with special reference to "Hamashbir" [by] W[erner] Senator. — Palestine's agricultural absorbing capacity [by] M. Zagorodsky. The Jewish labour movement in Palestine, its structure and struggles [by] W[alter] Preuss. — Intensive cultivation and close settlement [by] S[elig] E[ugen] Soskin. 1926. 86, 87 p.

" 2 " 3: The communistic settlements in the Jewish colonisation in Palestine by Elazari-Volkani. 1927. 140 p.

" 3 " 1: Expansion of the orange industry in Palestine by Harry Viteles. 1928. 104 p., tab., map.

" 3 " 2: ראה ק. ס. שנה ו' ע' 32.

" 3 " 3: Cultivation of grapes in Palestine by Harry Viteles. 1928. 90 p., tab.

" 4 " : The Jewish co-operative movement in Palestine by Harry Viteles. 1929. 183 p., tab., diagr.

" 5 " 1: The status of the orange industry in Palestine in April, 1930 by Harry Viteles. 1930. 34 p.

" " " 2: Wheat culture in Palestine by Ludwig Pinner. 1930. 123 p., tab., diagr.

שתי החבורות הראשונות של כרך ב' נדפסו גם בעברית בשם: ידיעות של החברה להתפתחות הכלכלית של ארץ ישראל חוברת ו' (כרך ב' ח"א), חוברת ו' (כרך ב' ח"ב) (ראה גם ק.ס. שנה ג' ע' 87 מספר 168).

החכן: חוברת ו': אלעזר-ולקני, י[צחק]: המעברות במשקיני החקלאיים מצורות
 גושנות למחודשות. — זלוזיסטי, ת[יאודור]: שאלת הסבך בארץ ישראל.
 חוברת ו': קגסור, וו[לנר]: פרובלימות תנועת הקואופרציה-הצרכנית בארץ ישראל
 בהתחשבות מיוחדת עם מצב-המשביר ושאלותיו. — פרויס, וו[לסר]: תנועת הפועלים
 בארץ ישראל, מבנה הפנימי ומלחמותיה הכלכליות. — גורודסקי, מ[לך]: אפשרות הקליטה
 החקלאית של ארץ ישראל. — סוסקין, ז[ליג]: החקלאות האינסטיטוטית והמשק הועיר.
 גם כרך ה' חוברת א' יצאה בעברית: צבי ויסקלס: המצב של ענף תפוחי
 בארץ ישראל בחדש אפריל 1930, הוצאה מיוחדת בשביל חברי החברה הכלכלית לארץ
 ישראל (מתוך ה-הדר' כ' ג' חוב' ה' אייר תר"ץ).
 כרך א' של הידיעות יצא בשנות 1921—1924.

ג. ספרים וחוברות.

7. אברמסון, שמואל אביגדור. ... ספר ... נעשה לך, הוא שו"ת אשר
 השכתי לכל שואל ... אותי שמואל אביגדור כהר"ר אבא ... ירושלם, דפוס צוקרמן,
 תר"ץ. 18, [11] ע. 16 : 24.

8. אברמסון, שמואל אביגדור. ... ספר עם נקודות הכסף ... תשובות
 כהלכה שאסור לשלוח שליח להלוץ בין על ידי שליח ידידי בין על ידי שליח
 דירה ... על פי יסודות ... מש"ם בבלי וירושלמי ומדברי הראשונים והאחרונים ...
 מאת שמואל אביגדור ... אברהם זאן ... ירושלם, דפוס צוקרמן, תר"ץ. [9] דף,
 [9] — 78 ע. 16 : 24.

9. אברם, ג[אורג] [Georg Ebers]. נְכִיחָה; וספור. תרגם שולמחן
 קרמר. (ספר ראשון, שני, שלישי). 3 כרכים. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות
 ארץ-ישראל), תרצ"א ז. 230; [4], 484—231; [4], 485—702 ע. 13 : 20.

10. אחד-העם. פרקי זכרונות ואגרות. (בצרוף 4 תמונות). תל-אביב,
 בית אחד-העם, (דפוס שושני), תרצ"א. [4] דף, 192 ע. 15 : 24.
 האגרות הן מזמן תרס"ב—תרס"ז. [70 במספר]. בסוף באו מלואים (מכתבים משנים
 הקודמות); [14 מכתבים משנות תרס"ט—תר"ע]. — רובם של פרקי זכרונותיו כתב א"ה
 (או יותר נכון הקריא אותם לפני מזכירי הכותב ספיו) בשנות חייו האחרונות, סופם נערך
 בתור תשובות על שאלות בכתב מאת עורכי "שמות" [ח. ג. ביאליק וי. ה. רביצקי]
 על ראשית התעוררות הכרתו על הוריו ... וקרוביו; על עיר מולדתו ... על מלמדיו
 וחבריו ... על הספרים החביבים עליו ביותר וכיוצא באלה. (מהקדמת המוציא). [ריד]
 שוחסמן העתיק את האגרות מתוך עזבונו של אחד העם, הנמצא בגניזת בית הספר
 הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם, ונתן לכמה מהן הערות.

11. אלדנוב, מ[רק] א[לכסנדרוביץ] [Mark Aleksandrovich Aldanov].
 פסידונים. תשעה בטרמירור; רוסן. תרגום יצחק למדן. כרך ראשון-שני.
 2 כרכים. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 164; 172 ע. 14 : 21.
 (ספרים הרבות).

12. ארץ ישראל. ממשלה. הרצאת מר צנו (קלוד) פורנסוס סטרוקלנד
מן הפקידות האזרחית היהודית ... על האפשרות להנהיג כפל שתינה (א"ף)
שמת שתופיות חקלאיות. (ירושלים, דפוס Goldberg), 1930. [11] דף, ע. 38 : 24 : 17.
את המקור האנגלי ראה להלן ע' 26 מספר 99.
13. בדהב, יצחק בן מיכאל. קובץ הירושלמי ... דינים ומנהגים
של ירושלים, מספרי דפוס וכתבי יד הנמצאים בישיבת המוציאן לאור יצחק
בכ"ר מיכאל ... בדהב. ירושלים, דפוס צוקרמן, תר"ץ. 30 דף. 15 : 23.
14. בדהב, יצחק בן מיכאל. כי ביצחק יקרא, בו יבואו כתבי יד
הנמצאים בישיבת יצחק בכ"ר מיכאל ... בדהב ... ירושלים, דפוס רפאל חיים הכהן
תרפ"ח. 22, 10, 37, 17, 24 ע. 16 : 24.
נפרד לחמשה חלקים ולכל חלק שער בפני עצמו. לכל חלק יש—מלבד חשם הכולל
כי ביצחק— עוד שם בפני עצמו ולפעמים גם שני שמות : חלק א' נקרא גם בנין ירושלים,
לחלק ב' נוסף על שמות הקודמים גם השם שנות חיים, חלק ג' נקרא שנות חיים וגם פרס
הירושלמי, חלק ד' החליף את הפרס הירושלמי בגן ירושלים וחלק ה' נקרא הפרס הוא
פרס התורה והחכמה כי ביצחק יקרא ספר פאר הדור, חלק שני, בו יבואו תולדות הרמב"ם
ז"ל וספריו וגם שו"ת שלא נדפסו ... ונעתקו מתוך כ"י עתיק ...
15. בירוי, ליוש [Biró Lajos]. יחודי קזין; רומן. תרגם סהונגריט
מרדכי אבי שאול. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 184 ע. 15 : 21.
16. בנארי, נחום. שאיפה והגשמה; (לכרור דרכי הקבוצ). תל-
אביב, המחלקה הא"י של הכרית העולמית של הנוער העברי הסוציאליסטי, (דפוס
אחדות), תרצ"א. 31 ע. 14 : 22.
(ספרות הכתרות הסוציאליסטית).— הרצאה בכנס הארצי של הכתרות הסוציאליסטית
(יש אייר תר"ץ, בן שון) לפי הסמנוגרמה של [יעקב] מיטון.
17. פס, ש[מאל]. קדנז; שירים לעונות השנה והחגים. א: החרף
בארצנו. תל אביב, "פסיעות", (דפוס השחר), תרצ"א. 29, [11] ע. 13 : 19.
בראש השער נדפס : הסתדרות המורים בארץ ישראל. חוג מורי כתות א' וב'.
18. פסין, ברוך. רשימות והצעות חקלאיות (מכוסו נסיון ומחקרים)
תרע"ב—תר"ץ. מהדורה שניה מוגדלת. (חלק א-ב). 2 חלקים בכרך אחד. תל-אביב
הסתדרות האגרונומים בא"י, דפוס שושני, 1930. 16 : 24.
עם שער מיוחד באנגלית : Agricultural notes & suggestions 1912—1930 by B. Bassine. גם תכן הענינים באנגלית. — מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ג' ע' 9.
19. קר, מכם [Max Beer]. תולדות הסוציאליזם והמלחמות
החברתיות. תרגם דוד קלעי. חלק חמישי : הזמן האחרון עד 1920. תל אביב,
(דפוס אחדות), תר"ץ. 179, [11] ע. 13 : 18.
= הוצאת ספרים על שם זאב ברולי ספריה במדעי החברה. ספר י"א.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 299.

20. ברִיךְ אֱבֶרֶם. בְּתָלָם; וְשִׁירָם. (תל אביב), החמדתרות הכללית של חנוך הקובר העברי, (דפוס הפועל הצעיר, תרצ"א). 36 ע. 12 : 17.
- = ספרית יבמעה" חוברת ג' - 17 שירים; שירי מולדת ושירים מחיי החלוצים; באחדים יש הד למאורעות-אב תרפ"ט - שיר אחד (ילא בכדי) לקבוצה במשק הנוער העובד, ושיר אחד (בראשית) - לעליה השניה.
21. ברִיךְ אֱבֶרֶם. מְרִיגֵזֵנוּ מְרִיגֵזֵנוּ; ספר לסוד וקובץ שאלות. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. VII, 168 ע. 16 : 25.
- מריגוזמטריה מישורית לבתי ספר תיכונים.
22. ברכיהו מ[רדכי]. גיל ההתבגרות; להורים ולמחנכים. ירושלים, (דפוס הספר), תר"ץ. 121 דף, 68 ע. 14 : 22.
- (ספרית הד החנוך).
23. גורדון, יהודה ליב. כל שירי יהודה ליב גורדון, ספר רביעי; שירי קליפת, קרת ימינו. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר, תרצ"א. 121 דף, 171, 111 ע. 16 : 25.
- התכן: בעלות השחר. קוצו של יוד, שומרת יבם, אשקא דריספק, ושמתח בתוך, שני יוסף בן שמעון, אל יאשם יהודה, גם אלה משלי יהודה.
- את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 199.
24. גורדון, י[פת]. פונקציות; ספר לסוד לבתי ספר תיכונים ולמשתלמים. הסגנון קרוך בידו ברוך בן-יהודה. תל-אביב, הוצאת המחבר, (דפוס שושני), תר"ץ. 9, 111, 236 ע, ציורים. 15 : 23.
25. גלסורתי, ג'ון [John Galsworthy]. ההגדה של בות פורסווט ומאת דזשון גאלסוורת' תרגם מאנגלית יוצחק לויב ברוך. כרך שני-שלושי. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 234, 255 ע. 14 : 20.
- התכן: כרך ב: שלהי קיץ - כרך ג: בקולר. את הקודם ראה: ק.ס. שנה ז' ע' 498.
26. גרוסמן, ראובן. שירים. תל אביב, "חבורה" על יד, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 173, 121 ע. 15 : 23.
- 76 שירים. 4 חזיונות ואידיליה.
27. גרזובסקי, יהודה. ילקוט זעיר; לקט הערות-השערות בחקרי הלשון ואמרות וכטוויים, סגנון שפתנו. תל אביב, (דפוס שושני), תר"ץ. 121 דף, 57, 111 ע. 12 : 17.
- יהובא לדפוס ע"י חבר מנהלי ופקידי חברה אנגליא-פלשתינא בע"מ. יפו, לכבוד המחבר ליום עזבו את משרתו באפ"ק לרגלי הגיעו לגיל תגמולים, אחרי עבודה מסורה במשך חצי יובל שנים.
28. גרזובסקי, פנחס בן צבי. אוסף תמונות (אלבום) מילורד... ארץ ישראל. רבנים, חכמים ומופדים, עסקני הצבור, בעלי מסחר וקנין. יוצא

לאור ... על ידי פנחס בן צבי גראיובסקי. חלק א. ירושלים, הוצאת המוסד,
ותר"ץ. 52 דף. 25 : 17.

השער מהמעטת — דפוס בצד אחד של הדפים.

29. גרינקלדר, פנול. מורה דרך לטפול בתינוקות. תל אביב, אמנות,
(c. 1931). V, 11, 32, 11 ק, תמונות, מכלאות. 16 : 20.

30. גשורי, מ[איר] ש[מען]. רננים; מאמרים על המוסיקה העברית.
קבוצה ראשונה. ירושלים, הלל וזמרה, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"א. 24 ק. 24 : 17.
הלחן: הזמרה והחנוך — סוללי דרכים — שבת מלכתא — זקנה ובחרות — להיות
או לחדול. — הלל וזמרה — מדרש נגינה.

31. דונקן, איסדורה [Isadora Duncan]. וידוי. תרגום אוברחם
שלונסקי. תל אביב, (כתובים, דפוס וידיסלבסקי וסניץ), תרפ"ט. 144 ק. 12 : 18.

32. דיבליוס, וילהלם [Wilhelm Dibelius]. העם האנגלי. תרגום
אברהם יערי. תל אביב, הברת, (דפוס מפועל הצעיר), תרצ"א. 188 ק. 14 : 20.
תרגום החלק הראשון של הספר England. התרגום נעשה מהמהדורה החמישית.

33. דינגוט, מ[איר]. ספר דקדוק אנגלי לסתחילים English
grammar for beginners. חיפה, בית הספר הריאלי העברי, 1930, [4] דף, 88 ק. 17 : 24.

34. דְקרט, רנה [René Descartes]. מאמר על המתודה מאת רנה
דיקרט. תרגום מצרפתית יוסף אור, בקריכת חיים יחודה רות. ירושלים, הברת
להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס העברי), תרצ"א. 111 דף,
IV, 150 ק. 12 : 15.

עם שער מיוחד באנגלית: René Descartes: Discours de la méthode, trans-
lated into Hebrew by Joseph Ur edited by Leon Roth. Jerusalem, At the
University press, 1930. — ע' IV-I, מאת העורך. העורך מעיר, שהתרגום עבר אחר
שנבחר תחת ידיו של פרוס. [וסף] קליונר, שאחד את הסגנון והציע כמה תקונים מוצלחים.

35. הנדה של פסח; עם העתקת שפת אנגלית. מנחת זכרון מאת
גמילות חסד עזרת ירושלים. ירושלים, דפוס אביב, [תר"ץ]. [4] דף, 152 ק. 7 : 11.
מע' 130 ואילך קול קורא לגביות לחברת גמילות חסד - עזרת ירושלים בעברית. יודית
ואנגלית. עם שער מיוחד באנגלית על המעטת.

36. הנדה של פסח; עם העתקת שפת אנגלית. מנחת זכרון מאת
הצדקות המאוחדות לסדי הצבור בעה"ק ירושלים ת"ו בחי' התית הכלליות וישיבת
עץ חיים בתיח"ח הכלליות בקור חולים הוספיטל. וירושלים, דפוס פלומון, ותר"ץ.
[2] דף, 129, [9] ק, צלומים. 8 : 12.
עם שער מיוחד באנגלית.

37. הורביץ, אברהם מרדכי, ספר שאילות ותשובות כבוד ירושלים...
(בענין הצדקה של הכוללים ... וכפרט ... מכולל ווארשא) סאתי ... אברהם מרדכי הלוי
איש הורוויץ... חלק ראשון. ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, תר"ץ. [2], 132 ע. 22:15.
- בראש חלק א' נדפסה תשובה מהגאון שלמה אליעזר אלפנדארי, גם מבוא, קיצור
ספרי-התמיכה בארה"ק שמדובר בו מתי התחילה התמיכה והשתלשלותה עד היום ...
השוה להלן ע' 23 מספר 82.
38. הילפרין, יחיאל. נתנו פטפטיני; ספר יחיאל הילפרין, צנזר
נחום גוטמן. ירושלים, הגנה, (דפוס גרפיקה), (1930). [16] ע. 20 : 28.
= ספרים ציורים לתנוקות. נומ. 5. — הסכסס והציורים עמוד מול עמוד.
39. הירש, יוליוס [Julius Hirsch]. פלא הכלכלה האסטרקטית.
תרגם דודו מראני (שפינגל). תל אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א.
192 ע. 14 : 19. הספר במקורו יצא ב 1926.
40. התאחדות עולמית של היהודים הספרדים. תקנות ההתאחדות.
ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ח. 15 ע. 14 : 21.
41. ווישינסקי, ול[דיסלב] [Vladislav Voitinskii]. כוחות הפועלים
בעולם; תרגום יוצחקן שנברג (שן הר). תל אביב, חברה, (דפוס הפועל
הצעיר), תרצ"א. [2] דף, 156 ע. 14 : 19.
- בספר 12 טבלאות ו-40 רשימות. — הספר יצא לאור במקורו הרוסי ב 1929. המחבר
עסקן וסופר סוציאליסטי ידוע.
42. וינוגרד, ישעיה זאב. קונטרס דברי זיו"ט של הלכה ברין
הפרשת תרו"ם ע"י שלית טרם שקנו שולחיו את הפירות ... מאת ישעיה זאב
ווינוגרד ... ירושלים, דפוס "ארץ ישראל", תר"ץ. [1] דף, 82 ע. 15 : 22.
43. ולס, ה[רברט] ג[ורג] [Herbert George Wells]. דברי ימי
עולם; הקיום העיקריים בתולדות העמים והארצות, בששה כרכים, בצירוף תמונות
ומפות בתרגום ... יעקב בלובשטין, חנייס גולדברג, מנחם זולמן וזלפונסקי,
הנכח קסחי, בעריכת מ. ז. זלפונסקי. כרך שני. תרגום ד. קסחי. כרך
שלישי. תרגום חנייס גולדברג. תל-אביב, מצפה, תרצ"א. 192 ; 221 ע. 15 : 21.
- התכן: כרך ב. יהודה, יון והודו. — כרך ג: עליית ושקיעתה של ממלכות רומא. —
הנצרות והאיסלם. — את הקודם ראה: ק. ס. שנה ז' ע' 501.
44. ז'בוטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinskii]. סגילת הגדוד; תרגם
אב"א אחי"ם איר. ירושלים, "הכולל", תרפ"ט. 4—150 ע. 15 : 22.
מהמעטפת. — התרגום נדפס בידאר היום.
- את הספר במקורו הרוסי ראה ק. ס. שנה ה' ע' 362. מהדורה שניה להלן סוף
מחלקה י"ב. את הספר ביודית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 401. בגרמנית ק. ס. שנה ז' ע' 405.

45. זוטא, ח[יים] א[ריה]. דברי ימי עמנו ומאת, ת. א. זוטא
ויצחק ספירב. (חלק א, ספר א"ב). 2 כרכים. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות
ארץ-ישראל), תרצ"א. 171, 112; 113—220 ע. 14 : 20.

החלק: חלק א: משיבת ציון עד אחרי מרד בר כוכבאי ע' 211—213 ירשימת הספרים
המצעים לקריאה לחלמידים. הספר יכיל 3 חלקים לשלש שנות למוד האחרונות של
ביה"ס העממי: ו-ח. ולמחלקות המקבילות להן שבתי-ספר תיכוניים. המחברים מודיעים
שהסתייעו הרבה בהערותיו והוראותיו של ר' י. לוריא וחקנו מקומות רבים בספר על
טי ההערות המרובות של ב"צ. דינבורג. הספר כלו מנוקד. גלוו 30 תמונות וציורים
ר"9 מסות. ההוצאה יפה.

46. חיפה. הקהלה העברית. דין וחשבון כספי ומעשי של ועד
הקהלה העברית בחיפה לשנת תר"ץ. חיפה, דפוס אמנות, (תרצ"א). 37, 11 ע. 17 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 335.

47. טגורי, רבינדרנת [Rabindranath Tagore]. הספינה הטרופה
רוטן. תרגום אוריאל הלפרין. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א.
253 ע. 14 : 20.

48. טרוצקי, ל[יב דוידוביץ] [Lev Davidovich Trotskii]. חיי;
תרגום אנכרנים שלונסקי. ספר ג. תל אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א.
111 דף, 617—(389) ע. 14 : 21.

(ספריה של ביוגרפיות). — בזה נשלם תרגום הספר הזה. — את הקודמים ראה ק. ס.
שנה ז' ע' 501. — את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה ז' ע' 257 ואת התרגום הגרמני ע' 253.
הספר יצא גם באנגלית וצרפתית.

49. ירושלים. ישיבת חברון, כנסת ישראל. חבר תלמידים. ספר
זכרון לקדושי ישיבת חברון, כנסת ישראל אשר נספו על קדושת השם
בי"ח סנחם אב תרפ"ט, בחברון. נערך ויצא לאור על ידי חבר תלמידים ישיבת
חברון, ירושלים, (דפוס סרכז), תר"ץ. 130, 11 ע. פורטריטים. 18 : 25.

יצא ליום השנה של השחיטה בחברון. — הספר מכיל 2 מאמרים מאת הרב אפשטיין
מחברון, ומאת הרב יחזקאל סרגא ר"מ הישיבה. 4 רשימות החתומות בר"ת, זכרונות
ממאורעות חברון, 25 הערכות עם תמונות. לנכח קבר-אחים מאת ח. ה. ש—ן [חיים חנוך
שטיין] ומגילת הדמים (תאור המאורעות) מאת פ. ב. — ההערות נכתבו באהבה רבה. לאחרות
מהן צורפו מכתבים של המורים או של ההורים. בע' 42 שיר: "תפלה" מעובדו של אחד
מהתלמידים שמואל אייזיק ברנשטיין (אליעזרי). ההוצאה יפה.

50. כנעני, יעקב. מסון קונקורדנציוני לשון הפיוטים. ירושלים,
פ"ט, (דפוס רפאל חיים הכהן), תרצ"א. 31 דף, [III]—XIII, 46 ע. 16 : 23.
בראש השער נדפס: חוברת לדוגמה. — מכילה אוצר לשונם של שני הפיוטנים
הגדולים עד כמה שנמצא מהם בדפוס, יוסי בן יוסי ויגיי... — מתוך המבוא.

51. לבונטין, יחיאל יוסף. השבועה; רומן בשני חלקים וסיים, (מאת) יחיאל יוסף ליבונטין (חושי הארכי). תל אביב, מורית, (דפוס השחר), תרצ"א. 170, [11], 141, [11] ע. 15 : 20.

52. לוין, ב[נימין] [מנשה]. אוצר הגאונים; תשובות גאוני בבל ופירושיהם על פי סדר התלמוד, כרך שלישי. ירושלים, חברה להוצאת ספרים ק"י האוניברסיטה העברית, (דפוס מרכז), תרצ"א. 121, [2], [14], 180, [21] ע. 18 : 25. בסוף הספר שער מיוחד באנגלית: Thesaurus of the Otzar ha-Gaonim. Gaonic responsa and commentaries, following the order of the Talmudic tractates . . . by . . . B. M. Lewin. לפני ספר ב' שער עברי מיוחד. ההכין: כרך ג: ספר א: מסכת עירובין—. ספר ב: מסכת פסחים (בכרך אחד). את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 299-300.

על הצורך הגדול שיש באיסוף החומר המפורסם של ספרות הגאונים ועל עבודתו הכבירה של ד"ר לוין במקצוע זה, היתה לי כבר התודמנות דבר בקשר עם הופעת הכרכים הראשונים של אוצר הגאונים. כעת לרגל הופעת הכרך השלישי הנני הפץ לעמר קצת על סובב עבודתו של ד"ר לוין בנוגע לעבוד החומר.

מלבד עבודת איסוף וסידור החומר יש צורך בעבודה, כי חלק הגון מכתבי הגאונים הגיע לידינו במצב גרוע, ביחוד אלה שנחגלו מתוך הגניזה. והמעתיקים והמיללים הגדילו את הצרה בהעתקות בלתי נכונות, ובתיקונים והשלמות בלתי מתאימות. ד"ר לוין השתדל לתת בספרו נוסח מתוקן, השתדל לתקן ולחשלים ע"י השוואת, ולפעמים ע"פ שיקול דעת של סומחה, והערותיו עשירות ברמזים ביבליוגרפיים המקילים הבנת הענין.

למרות זה נשארו עדיין בספר קמעים אחרים משובשים ובלתי מובנים כל צרכם. בין אלה יש אחרים שבאמת קשה לעמר על כונתם ולמצא דרך לתיקונם, ועד שימצא מקור חדש להשוואה ישארו כחידה בלי פתרון. אבל יש גם קמעים שלאחר עיון אפשר לעמר על כונתם ולגלות מקור השגיאות. חבל שהדיר ל. נמשך בכמה מקומות אחרי המילים שקדמוהו והדפיס את הדברים כמו שהם במקור שלפניו.

לדוגמא הנני מציין איזה מקומות שלאחר עיון אפשר לתקנם. בחירתי במקומות שנשתבשו מחמת בלבול חשבונות, והנני מציג הנוסח המשופש כנגד הנוסח המתוקן על ידי:

(א) וכיון שיש לך אמה שמנה מאות	וכיון שיש לך שמנה מאות אמה
והאמה נמצאה ד' זרתות בדרך מאות שממונה	והאמה ד' זרתות וזרתות נמצאו בדרך משמנה
שלישים ושתיים מאות זרת וליג זרתות עושין	מאות אמה שלשים ושתיים מאות זרת, וליג
ג' אלפים ומאתים נמצאת התורה...	[מאות] זרתות עושין ג' אלפים ומאתים
(אוצה"ג עירובין צד 11 - גאוניקא צד 36).	נמצאת התורה...

(ב) עשרים פעמים מאה עושין שמונה	עשרים פעמים מאה עושין [אלפים]
מאות שלשה פעמים שלשים וששה הנשאר תן	שמונה פעמים מאה עושין] שמונה מאות
שלישים מהן על שבעים וששה מאה הוסף אותם	[עשרים וחמשה פעמים שלשים וששה עושין
על תשע מאות חרי אלף תנם לאלף על אלפים	תשע מאות] שלשה פעמים שלשים וששה
חרי שלשת אלפים נשארו שמונה מאות ושמונה	הנשאר תן שלשה מהן על שלשים וששה
חרי יש לך כל שורות הלוח אורך ורוחב הכתב	[יעשו מאה ושמונה], מאה הוסף אותם על תשע

וריוח ואצבעות שלארבע צדדים ומקום אחיזה
שלשה אלפים ושמונה מאות ושמונה אצבעות
סימן גף תחת ותחתית הלוח נקראת בלוח משני
צדדיו הרי ששת אלפים תחת תחת תחת.
(שם צד 11—גאוניקא צד 35)

ג) הוצא מהן מאה ועשרים אצבעות
על עשר זרתות הרי מאתים ושלשים נשארו
מאה ושתיים עשרה אצבעות הוצא מהם תשעים
וארבע אצבעות לשמונה זרתות הרי מאתים
וששים ושמונה נשארו שש עשרה אצבעות הוצא
מהן י"ב אצבעות שהן שלש זרת.
(שם צד 12—גאוניקא צד 36)

ד) ובזמן שמגביחו אצבע שנייה יש לה לאותה אצבע עוד חמש מאות אצבע אחרות
נמצא ראש תור שעל גובה ב' אצבעות ארכו אלף אמה (צ"ל אצבעות) ושעל גובה שלש
אצבעות ארכו אלף וחמש מאות אמה (צ"ל אצבעות) ושעל גובה ארבע אצבעות ארכו אלפים
אמה (צ"ל אצבעות) לכל אחד חמש מאות.
(שם צד 40—תשובת הגאונים הרכבי סי' שיד).

ה) שם באותה התשובה: חולק את אותה הסבלה אלפים חיל כנגד אלפים אמות
שהוא רוצה לצפותן (צד 41 שורה 7). לפי נוסח זה הוא עושה אלפים חיל, חיל לכל אמה,
וכשהוא חפץ לצפות עליו לשפע כל האלפים חיל, וזה סותר להכתוב אחרי זה: ובזמן
שמשפע אותה [סבלה] חיל אחד מאותן חיליות הרי הוא כביש וצופה בשפופרת אלפים אמה
לא חסר ולא יתיר. (שורה 10). ברור ש"אלפים" הראשון מיותר, וצ"ל: חולק את אותה
הסבלה חיל כנגד אלפים אמות, היינו: שכל חיל הוא של אלפים אמה וכשהוא משפע חיל
אחד הוא צופה אלפים אמה.

מובן שאין הערות בודדות כאלה גורעות כלום מערכו של ספר ענקי כאוצר הגאונים.
המלא וגדוש חומר רב וטביא תועלת טרובה לכמה סקציות שבתורה. ש. ח. ק.

53. לנער; ספרות ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל-אביב,
דפוס אסנות אי, תרצ"א. 18: 12.

חוברת כה: בן, שמואל: נה לל, 83 ע, 13 תמונות.
את הקודמים ראה ק. ט. שנה ו' ע' 23, 162, 305, שנה ז' ע' 17, 204, 337, 504.
לפנינו כ"ה חוברות, מהן שתיים כמולות, ס"ה כ"ז מספרים. זוהי באמת כבר ספריה
קטנה, שאפשר לעמד על אטיה. בעמוד הפנימי של השער הראשון רשומה בכל חוברת תעודת
הספריה ותכניה: "להראות לנוער העברי ... את ההעפלה הלאומית והאנושית הגדולה
שבמעלנו בא"י ... ליתן ... ידיעות על המולדת, המטרה תושג על ידי מונוגרפיות על ישובים
עברים בא"י, על אזורי הארץ השונים ועל מקומות היסטוריים, על אישים מנהיגים ותנועות
וזרמים בציונות. לפי תכנית זו הוצאו עד עתה ראשית כל מונוגרפיות על ישובים, ס"ה 15
במספר, החל מנס-ציונה לש. בן-ציון וכלה בנהלל, לש. דין. בבחירת הנושאים מבין הישובים
יש כנראה כונה מסוימת להחזיק שווי משקל בין המושבות שקדמו להתנועה הציונית המדינית
ובין יצירי ההסתדרות הציונית. מן הערים זכו לפי שעה טבריה וחברון, שאפשר לצמצמן

במונוגרפיה קצרה בת 5 גליונות מנוקדים בשתי חוברות על הצומח יצאה המערכת מגדר תכניתה הראשונה, אבל הלכה ברוח המטרה שהציבה לה: לחבב את הארץ אל הנוער. בשתיהן הצליחה, כי ידע מחברן (מר יוסף ויץ) המומחה לעטוף את החומר המדעי והמעשי בלבוש ספורי וסגנוני המושך לב הנוער.

רוב החבורים נכתבו על ידי סופרים-אמנים כשי-בן-ציון (4 חוברות) כמי-טמילנסקי (2) וכו' בנימין (1) או על ידי אנשים שהשתתפו בעצמם במפעל המתואר והמה דולים מנסיונותיהם.

ב-לנוער אין זכר לתעמולה ציונית, אבל למעשה ספריה זו היא תעמולה מן הסוג הנעלה ביותר הפועלת במעמקים ומקרבת את הנוער למפעל התחייה. רוב החבורים הם הנסיונות הראשונים למונוגרפיה על הנושא המדובר עליו, והם ראויים לתשומת לבו של החוקר בדיקת הארץ והתנועה הציונית. השם "לנוער" והנקוד אינם מוטלים ספריה יפה זו לקריאה על ידי חובבי ארץ ישראל מבוגרים. א. י. ב.

54. מוקרדז'י דהן גפל [Dhan Gopal Mukerji]. אנו עורכים
ה חי מ'י. תרגם יצחק ל'סרן. תל אביב, אמנות, דפוס אמנות ארץ ישראל,
[תרצ"א]. 120 ע. 13 : 19.

55. מושקין, יחיאל מיכל. ספר מ'י דאבות; באורים על פרקי
אבות ... וירושלים, דפוס ארץ ישראל, תר"ץ. [4] דף, 113, [1] ע. 25:17. עם הפנים.

56. המשביר המרכזי. תקנות. תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תר"ץ.
15 ע. 13 : 19.

מהמעטפת — בראש המעטפת נדפס: חברה קואופרטיבית להספקה של העובדים
העברים בא"י המשביר המרכזי בערבון מוגבל.

57. משה בן מימון. דלא לה الخثرین דלא לה אלהאירין (ספר מורה
נבוכים) לרבנו משה בן מימון. המקור הערבי לפי הוצאת שלמה בן אליעזר
מונק, בצרוף חלופי נוסחאות, ספתחות וקטעים מכתב-ידו של הרמב"ם. (הו"ל
ע"י יששכר וואל). ירושלים, (דפוס עזריאל), תרצ"א. [21, 31, 516-2] [1] ע. 26:17.

בראש השער נדפס: ספריה פילוסופית יו"ל ע"י הד"ר יהודה יגוביץ.
המהדורה השניה הזאת של המקור הערבי לסורה נבוכים אינה העתקה צלומית
של הוצאת מונק אלא הדפסה חדשה. לפי הקדמת המו"ל ד"ר יששכר וואל מענו
מהעתקה צלומית מעמים תכונים, כמו ששמעתי למשל שאי-א היה לעשותה בארץ. אך יש
לאמר שההדפסה החדשה עולה בצורתה הנאה והנחה, בשקיפותה, בסדרה (פזור הציטאטים
העבריים, שימת מראי המקומות בשולי הטקסט; אצל מונק היו נתונים בהערות לתרגום
הצרפתי) בהרבה על צורת ההוצאה הישנה. וגם היה רעיון מוצלח ונכון להציג את חלופי
הגרסאות בסוף הספר. הגרסאות הן בחלקן אלה שמביא מונק מתוך כיו והתרגומים העבריים,
ובחלקן אלה שפרסמן הירשפלד ב 1895 MGWJ; את הראשונות פסלן (או לכה"פ לא בחר
בהן) גברא רבא כמונק, האחרונות אינן מוסיפות — עד כמה שיכלתי לבדק — הרבה לקח,
או אפילו מבעות. החסרון הקטן שהמתענין בגרסאות האחרות צריך לדרת לסוף הספר ווצא

ברוח שהקורא הרגיל לא יהיה מרוד בקריאות מסולות או בלתי חשובות. בסוף נתנים קטעים מעצם כתב ידו של הרמב"ם שנמצאו בגניזה במצרים והוצאו לאור בשעתם ע"י הירשפלד וד. ולין. הקורא ישמח לראות, למשל בקטע ג', כמה טרח המורה להגיע לבטוי מדויק והולך של רעיונו. יש להצטער מאד שלא צורף ספתח המונחים הערבים. בודאי הוא נמסר כזה ענין למונוגרפיה מדעית מיוחדת, אך מי כמוי הנכבד שעמד על כל מלה של הספר במשך כמה הגהות היה מוכשר לכך? אולי וזכנו במעין זה בעתיד! מועיל עכ"פ שתכן הפרקים שנתן מונק בראש כל חלק לפני התרגום הצרפתי. נספר כאן בעברית בהתחלת הספר. עצם עבודת ההוצאה נעשתה כדיוק גדול הראוי לשבח מופלג. עברתי על חלק הספר השני שהיה לי בשעת זו ענין בו ולא מצאתי בכל הפרקים אפילו טעות אחת. כל תג במקומו עומד. לפי הקדמת המו"ל השתתף ד"ר ד. צ. בנעם הרבה בעבודה זו. הוא ג"כ היה שועץ שלא לשנות אחרי מעשה חכם גדול אלא להוציא את הנוסח כמו שהכינו שלמה מונק. צדק המו"ל שנתן לנו את הספר — כדרך שעשה המורה בעצמו — באותיות עבריות. מסרת כחיי שהיא בלבד עברו מחייבת לעשות כן. והמסלמים המעטים שירצו לקרא את מו"ל זקוקים בין כך ובין כך למדה ידועת של השכלה יהודית. יש לברך את ד"ר יונגוביץ שמרצו הבלתי לאה בצע את המפעל החשוב הזה ויש לקוות שלמוד הרמב"ם ומחקרו ירכשו להם עם תוצאה נאה זו חוגים רחבים יותר.

ש. ד. ג.

58. ס' משפטים צדיקים ... (שו"ת ...) פסקי דינים ... בבקיות ותריפות פלפול ומברא ... וחיל' כמותר מנחם נחון וכמותר משה הלוי וכמותר משה אבן צור וכמותר ויראל ישראל (...). חלק ראשון. ירושלם, דפוס צוקרמן, תר"ץ. [3], 189-2, [1] דף. 18 : 25.

59. גורדוי, מכס [Max Nordau]. השקרים הקססמים של האנושות התרבותית, תרגום חניימ גולדברג. בעריכת פנישל' לחוקר. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תר"ץ. 316 ע. 14 : 20.

= מכס גורדוי, כתבים נבחרים ו. את הקודמים ראה: ק. ס. שנה ז' ע' 506. הספר יצא ראשונה בגרמנית בשנים 1882-1883 — העורך מעיר, שלא שנה בדברי המחבר, למרות השגיו שבא ביחסו של גורדוי ליהודים וליהדות אחרי שנעשה לציוני.

60. סינקלר, אפטון [Upton Sinclair]. הסף פחם; רוסן, תרגום אפרים ברודרא. כרך שני. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 176 ע. 14 : 21. (ספרית תרבות). את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 506.

61. סטילנסקי, משה. ספורים (ג). סחיי הישוב בא"י. תל אביב, דפוס שושני, תר"ץ. [4] דף, 400-3, [1] ע. 14 : 20.

= יכתבי משה סטילנסקי, כרך ח' — הלחן: בבית-הדוד — הדסה. ראה גם: ק. ס. שנה ו' ע' 306, שנה ה' ע' 29 ושנה ג' ע' 99.

62. סנקביץ, הנריק [Henryk Sienkiewicz]. הסבול. תרגם אברהם ציונסון. (חלק רביעי). תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 230 ע. 15 : 21. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 506.

63. עבר הדני [אהרן פֿלדמן]. המפעל כערכה; ספור ארצישראלי.
תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 178, [11] ע. 14 : 21.
(ספרית פרוזה מקורית בעריכת אשר ברש).
64. עבר הדני [אהרן פֿלדמן]. צירוף חקץ; ספור בחיי חשדה בארץ.
ירושלים, מצפה, (תל אביב, דפוס אחדות), (תריץ). 196, [11] ע. 14 : 21.
(ספרית פרוזה מקורית בעריכת אשר ברש).
65. פֿונציאָב, ש [למה] ז [למן]. כפר ילדים; חוברת לנער ולעם מאת
ש. ז. קסין (פונציוב). כפר ילדים, (דפוס אמנות ארץ ישראל בתיא), תרצ"א.
51 ע, תמונות, ספה. 12 : 19.
66. פורל, אוגוסט [Auguste Forel]. השאלה הסינית מאת אבנוסט
פורל ... תרגם א. בר נתן. חלק א"ב. תל אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר),
תרצ"א. 194 ע, טבלא; [1971]—380 ע. 15 : 20.
(ספרית אוניברסיטה לעם) — התרגום נעשה על פי המהדורה העממית שיצאה
בגרמנית על פי מהדורה ה' של התרגום הצרפתי. המתרגם הוסיף על פי המהדורה הצרפתית
המלאה מה שגרע המחבר במהדורה העממית, והוציא על פי המהדורה האחרונה, את המקומות
שבהם נכנס המחבר במהדורה הצרפתית לפרטים ולדיוקים מדעיים, העלולים להכביד על
הקורא הבינוני שלנו (מאת המתרגם).
67. פינק, גיאורג [Georg Fink]. אני רעב; רומן. תרגם י. פישמן.
תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 259 ע. 15 : 21.
68. פֿלדמן, אוריה. 100 נסיונות בחיי הצמח, קבר ע"י אוריה
פלדמן, תל-אביב, הוצאת הסוכר, דפוס סמור, תרצ"א. VI, 41, [21] ע. 12 : 17.
ביבליוגרפיה: ע' 42.
69. פֿלדנקרין, משה. Jiu-jitsu וחגנה עצמית. סאתמשה פלדנקרין.
תל אביב, "חוקלת", (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 100 ע, צלומים, פורטרט. 17 : 24.
70. פסמניק, דניאל [Daniel Pasmanik]. מפני מה אני יהודי... תרגם
מצרפתית ישראל קרניאלי. תל-אביב, סוריה, (דפוס "הארץ"), (תרצ"א). 92,
[11] ע. 12 : 18.
שם הספר במקורו: Qu'est-ce que le Judaïsme? ראה ק.ס. שנה 4' ע' 379.
71. פרידנברג, ק [למן]. דיני שטרות ושיקים בארץ-ישראל.
פקודת שמרי החלפין 1929 עם פרושים, מופסי שטרות, והחוקים בדבר רבית,
סמירבולים על שטרות, פרוטסטום וכו', ערוכים ע"י ק. פרידנברג. תל-אביב,
מצפה, (דפוס שושני), [1930]. [21] דף, 109 ע. 16 : 21.

72. פריץ, י[צחק] ל[יבוש]. ספורי עם; (תשעה ספורים). תל אביב, דביר, (דפוס הארץ), תר"ץ. [1] דף, 158, [1] ע. 14 : 21.

התכן: מסירות נפש, החוכר, שרה בת טובים, ברל הקיט, כבוד אב, מנורת החנכה, התרן, מתן בסתר, מה שהם יכולים לעשות, הבעל-שם-טוב משרד שדוכין, מתנת דרשה. כל הספורים חוץ מהראשון תורגמו ע"י בן[ציון] ידידיה. הספור הראשון תורגם ע"י י[הושע] ח[נא] רבניצקי.

73. צביזון, ל. ו. איך להזהר משחפת ואיך לרפא רוזן-גו. הרצאה פופולארית ... מאת ל. ו. צביזאון ... תל-אביב, (דפוס וידעלסקר), 1930. 61 ע. 12 : 15.

74. צויג, ארנולד [Arnold Zweig]. הריב על אודות הסרנ'נט גרישא; רוסן. [מאת] ארנולד צויג. תרגום דוב[קסמי] כרך א. תל אביב, מצפה, (דפוס נוטנברג), תרצ"א. 202 ע. 15 : 21.
על המעטפת ובראשי העמודים נקרא הספר: סרנ'נט גרישא.

75. ציזיק, ב[רוך]. צמח'א; אנדות ושיחות על צמחי ארץ ישראל. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. 106, [2] ע, 10 תמונות. 16 : 22.
כלו מנקד. — ע' 85-106 באורים והערות.

76. צנציפר, ל[יב]. עשר שנות רדיפות; מגלת הגזרות על התנועה הציונית ברוסיה הסובייטית. (עם חמשים ואחד צלום). תל אביב, הועדה ההיסטורית של ברית קבוצ'ניות, (דפוס אחדות), תר"ץ. 276 ע. 17 : 24.

בארבעה עשר פרקי הספר מסתדל המחבר להסיר את המסך מעל גורלה של התנועה הציונית החשאית ברוסיה הסובייטית בעשר השנים האחרונות. המחבר, שעבר גם את דרך העבודה החשאית וגם את דרך הענויים בבתי הסוהר ובגלות סיביריה, כתב את ספרו על יסוד חומר שאוב, במרה רבה, מסקורות ראשונים: המחבר חלק שאלון בין ציונים שהיו תפוסים למלכות, וקבל יותר משלש מאות וחמשים תשובות מסורשות על שאלון זה; ואסף גם בשקידה דבריו וכרונות, יומנים, רשימות וצלומים.

הספר מתחיל בהתעוררות הלאומית אחרי מהפכת פברואר, ואחרי הסבירו את יסודות הפוליטיקה הלאומית הסובייטית. (הגדרה עצמית) של מעמדות העמים שבכל לאום ולאוים) הוא עובר לזרזון הארמיניסטרפכי באוקראינה בשנת 1917 (פוזר מועצות הקהלות וכל מוסדות האבסטרומיה הלאומית, פרוק כל הספלטות, וההסתדרויות הציוניות וכל מוסדות תרבות). זרזון ארמיניסטרפכי זה היה מלווה בתעמולת-הסתה מתאימה בעתונות. ביחוד הצטיינו בזה שיריזי הספלטות, תבונני, ס-ס"י ועוד, אשר התאחדו לברית קומוניסטית מיוחדת (קו ס ר ב א נ ד י). בשביל גרו אריות אלה היתה המלחמה בציוניות—אמצעי של כשרות מהפכנית. הפרק הרביעי מקדש לראשית הרדיפות ברוסיה הגדולה שצמצמו את חוג האפשרות לעבודה ציונית ופעשית והעמידו את התנועה הציונית, על סף ההסתרת (הועידה הציונית בשנת 1919 במוסקבה ומאמרה). בפרקים

החבולות הדיפלומטיות הסובייטיות והיבסקציה מקמרגת' מסופר בפרוטוקול על המוסים של הדר. אידר וציונים אחרים מן המערב עם השלשונות הסובייטים, פרשת גורלה של ה"ביסטה" וקטרוגו ה"סקציה היהודית של המפלגה הקומוניסטית". שבעת הפרקים האחרונים מוקדשים לתאור מאסריהם ענוויהם (ענווי הגוף ויסורי הנפש) ומכלם של הציונים הנרדפים ומאמציהם להגות מן המחתרתי ולהגיב בפומבי על התופעות החשובות בחיי היהודים. הפרק הזה (הציונות מגיחה מן המחתרתי) נותן תמונה מלאה-ענין מן ההיקף הרחב של התנועה הציונית ומאפיה העממי. בפרקים האלה נותן המחבר גם את תאור הרדיפות של הזרמים והגלויים של התנועה הלאומית והחלוקי, השומר הצעיר ועודי. בהוספות באו חמש תעודות, רשימות הנוגעות לרדיפות הציונים, מלבד התעודות הללו הובאו גם בפנים הספר הרבה תעודות וקטעים מן התעודות. בספר באו עוד חמשים ואחד צלום מחיי הגולים הנאסרים, והסתים במאמר על ציונותם. אי אפשר לא להסכים לדברי המחבר ולהרגשתו, כי היהדות כולה ביחסה לנער אסיי-לב ואידואלי זה נמצאת ביחס של מחוב שלא נפרע.

ב. ד.

77. קיפנים, קוין, היה היה; ספורים כתובים בידי קוין קיפנים. מצירים בידי א. הרשקוביץ. אי. הל אביב, דבור, (דפוס אחדות), (תרצ"א). 8 ע' ככל חוברת. 14: 21.

התכן: א: אראלה ובבתה. ב: הנגחנית. ג: שמחוננית. ד: האם הקטנה. ה: פרוריה. ו: בן סירה. ז: מעשה בכובע. ח: יונה בת בית. ט: הרועים הקטנים. י: גועה והגמלים.

78. קליין, שמואל [Samuel Klein]. מחקרים ארצי ישראליים; Palästina-Studien. המז"ל: שמואל קליון, ירושלים ומקומות אחרים, ודפוסים שונים, 1930-1923. 15: 22.

כרך א' יצא בוינה בהוצאת מנורה.

התכן:

כרך 1-חוב. 1: (Neue Beiträge zur Geschichte und Geographie Galiläas. 1923-56 p.) 2: מאמרים שונים לחקירת ארץ ישראל. תרפ"ד. 76 ע. 3: עבר הירדן היהודי, מזמן בית שני עד המאה האחרונה של ימי הבינים. תרס"ה. V, 84, [1] ע. 4: 1: Galiläa von der Makkabäerzeit bis 67. 1928. 63 p. 2: 2: Das tannaitische Grenzverzeichnis Palästinas. (1928). p. 195-259. 1: 2: Hebrew Union College Annual, vol. V, 1928, מן הוצאה מיוחדת מן. 2: 2: Zur Midrasch-und Palästinaforschung. Berlin, 1929. 19 p. Sonderabdruck aus Jeschurun XVI. Heft 1-2. 3: 2: לחקר השמות והכנויים. הל אביב, תרפ"ט. ע' [325]-350. הדפסה מיוחדת מילשוננו' כרך א' חוב' ד'. 4: 2: לחקר השמות והכנויים. II. תר"ץ. ע' 260-272. הוצאה מיוחדת מילשוננו' כרך ב' חוב' ד'. 5: 2: מחקרים בפרקי היחס שבספר דברי הימים ירושלים, תר"ץ. 49, [1] ע.

כרך 2 חוב. 6: Narbatta und die jüdischen Siedlungen westlich von Samaria. Breslau, (1930). p. 369—380.

Sonderdruck aus Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft d. Judentums. 74. Jhrg.

79. קפת הספר. תל אביב, (דפוס השחר), תר"ץ-תרצ"א. 12: 18.

חוב' קמה: ליבוביץ, ז[אב]: גדיים ה: לא חנם נבח הכלב. 13, [2] ע.
 קמו: רסקין, בן ציון: גדיים, ו: המלך החולה ושלשת בניו. ועוד מעשיה. 14 ע.
 קנא: גולסט, ון די: גדיים ח: שלשה זוגות נעלים; מעשיה הולנדית. עברית מאת אסתר בליי. 14, [1] ע.
 קנב: ליברמן, צבי: גדיים, ט. הדיגים הקטנים; ספור. 14 ע.
 קנג: בורלא, יהודה: בשמת המכבי; מחזה. [מחיי הרצל]. 18, [1] ע.
 קנד: ברש, אשר: אגדות רוסיות מסופרות עברית על ידי אשר ברש. 15 ע.
 את החוברות הקודמות (עד קמ"ד) ראה ק. ס. שנה ז' ע' 208, חוברות קמ"ח-ק"ג ראה ק. ס. שנה ז' ע' 512.

80. קרן היסוד. החקלאות העברית בארץ ישראל (לשנת העשר של קרן היסוד). ירושלים, (דפוס גולדברג), תרצ"א. 15, [1] ע. תמונות. 17: 24.

עם מבוא מאת יצחק וילקנסקי ועם 2 טבלאות על הכנסות והוצאות קרן היסוד בשנות 1921—1930. — הספר יצא גם ביוונית בשם: ידי אידישע לאנדווירטשאפט אין ארץ ישראל.

81. רבינוביץ, א[לכסנדר] ז[יסקינד]. כס ס"ה; רשימות—ספורים—פורעניות—עליה ובנין—אזכרות—מיומנו של קורולניקו. תל-אביב, (דפוס אחדות), תרצ"א. 126 ע. 13: 18.

אזכרות: ר' מאיר הלל צונור, ר' לוי יצחק לוין, ר' יצחק ווייסיל, ר' אברהם בנימין סום. מיומנו של קורולניקו תורגמו קטעים משנת 1893 ומ1920. מהם מכתב של ק. אל גורקי על המהפכה. בסוף הובא מאמר של ק. על ג. ב. יוללוס (וורגליסט ידוע, ציר יהודי בפרלמנט הרוסי הראשון).

82. רבינוביץ, אריה מרדכי. קונטרס קול מציון תוכן המכתבים וחקונטרס הזה הוא לאסור ... לקרוא בחוברת שיצאה בזמן האחרון בשם "כבוד ירושלים" ובכלל להרחיק את אחיזי מכתבי פלסתר שכפיצים הכתבנים ... לבנות את כבוד ת"ח גאוני וגדולי זמנינו. ירושלים, (דפוס הספר), תר"ץ. 26 ע. 15: 22.
 השוה לעיל ע' 14 מספר 37.

83. רוזנפלד, א[ליעזר] ד[וד]. סגלת הטבח; חומר לדברי ימי הפרעות והטבח ביהודים באוקראינה, כרוסיה הגדולה וברוסיה הלבנה. ספר שלישי: ח"ט. ירושלים-תל אביב, "חבורה", (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. [1] דף, 164 ע. 17: 26.
 את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 30.

84. הרוסי, עמנואל. שירים ופזמונות. תל-אביב, אנהנו, (דפוס הארץ), תרצ"א. 62, [1] ע. 15: 23.

שמו הקודם (בגולה) של המחבר היה צמנואל נובוג'ד'לסקי — חוי נגינה לאחד מהפזמונות (-שיר ערשי) נדפסו בלוח "החבר" לשנת תרצ"א.

85. ריבלין, יוסף. כתבי ר' יוסף ריבלין ז"ל על ירושלים וקורותיה, תרכ"ד-תרנ"ו. נאספו ויצאו לאור בקובץ מיוחד ע"י פנחס בן צבי גראייבסקי. כרך ב. ירושלים, דפוס ציון, (תר"ץ). ע. 28 : 17 : 24.
כרך א' סרם הופיע.

86. רינהרדט, א[רנסט] [Ernst Reinhard]. מצרים, אנגליה וחמורה. (המלחמה בשלל הסואן). תרגם י. ארליך. תל-אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. ע. 232, ספה. 14 : 19.

הפרק העשירי והפרק האחרון תורגמו בידי די הורביץ.
את המקור ראה ק. ס. שנה ז' ע' 558. שם גם תרגומה.

87. שורצברד, שלום. ספר חיו; (זכרונות). ערוך בידי א. אשמן. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 163, [2] ע. 14 : 20.
החלקים : פריו-בלטה, מלחמה וריבולוציה. הנקמה. הפרק האחרון : כיצד לא באתי לארץ ישראל. — הזכרונות נכתבו ביוונית ונדפסו אחרי גמר משפטו ב"היינט", "מארגען" ו"שורנאלי" ו"צייט".

88. שטיינמן, א[ליעזר]. היסוד בחנוך; מאמרים [ומאת] א. שטיינמן. תל אביב, כתובים, (דפוס וידיסלבסקי וסניג), תר"ץ. ע. 80 : 13 : 18.
התכן : היסוד בחנוך. — העולם כתמונה או לחקר ז' שאלות בחנוך. — חבלי חנוך. — למוד התנ"ך. — משהו לחקר החנוך. — כיצד עלינו לדבר עם ילדינו.

89. שטיינמן, א[ליעזר]. במורה חזמן (לתולדות ספרותנו החדשה) [ומאת] א. שטיינמן. תל אביב, "אמוראים", (דפוס וידיסלבסקי וסניג, תרצ"א). ע. 79 : 13 : 19.
"החוברת מכילה הערות-בקורת על כמה חיונות ספרותיים ... של ספרותנו ... בתקופת ההשכלה".

90. שכטר, יעקב מאיר בן ישראל. מעשה אבות; אברהם אבינו... השקפות, דעות, מדות ומסרים ... נובעים מרסוי הכתובים ומדרשי חז"ל. כרך א חוברת א. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ו. ע. 36 : 13 : 19.

91. שלוש, יוסף א[ליהו]. אוהרה לבני הישוב לפני הבחירות לכנסת ישראל. תל אביב, דפוס גוטנברג, (תרצ"א). 7, [1] ע. 12 : 17.

92. שפירא, יוסף. הפלירה בארץ-ישראל; ספר שמושי מאת יוסף שפירא וצבי סלוצניק. ירושלים, (דפוס הספר), תר"ץ. 144, [1] ע. 14 : 22.
ספר מעשי של תוצאות עבודה במשך 9 שנים נמסר לקהל הארצי-ישראלי בספר זה. אין ספק שהספר ישיג את מטרתו ויחדר לחוגים שאלהם שאמו המחברים. רופא המושבה יעקב

הועלת במרקים הנובעים בביאולוגיה של Anopheles ודרכי המלחמה בו. — שאיפת המחברים לתת מורה דרך קצר הביאה אותם לידי סקירה תמציתית ביותר ביחוד במרקים על האפידמיולוגיה (תורת ההתפשטות) של המלריה, השפעת רסוי המלריה ושאלת חניין פרופילקטי. כנגד זה ראוי ומועיל הקצור בכל המרקים המדברים על היתושים ושיטות המלחמה בהם. בלתי מוצלח הדבר שהמחברים בחרו לספרם שם אשר מבטיח לקורא יותר ממה שהתכוונו המחברים לתת. בספר ששמו 'המלריה בארץ-ישראל' הקורא בצדק יחשש תאור כל התורה הקלינית של המלריה וגם השואת שאלות המלריה בארץ עם המלריה בארצות אחרות. אין שום רשימה ביבליאוגרפית. רשימת מונחים קצרה ומעניינת מסיימת את הספר. — צריך לציין את הצוירים, טבלאות ודיאגרמות, אשר נבחרו בידעת הדבר, הבוהן המעשי בולט בנושאים שלהם וטדורים וישמש סעד חשוב לכל המשתמש בספר זה. כן ירבו.

93. שרמן, אליעזר. חירשלה אים טרופיקן, אמצאותיו ותקדולות, בדיחותיו ותלצותיו, תולדותיו והרפתקאותיו. תרגם סנדרכוו חריומן, תל-אביב, 'לסען הספר', (דפוס 'הספר' ירושלים), תרצ"א. 16, 159 ע. 15 : 23.

שמו הקודם של המחבר אליעזר צ'יחמיר. — ביבליוגרפיה: ע' 15-16. התרגום הוא מתוך כ"י המחבר ביוונית.

אין כל ספק שחלק הגון מן הבדיחות שבספר אינן להירשלה; בליטא מיוחסות רבות מהן לליצנים אחרים, ואותו הדבר בגליציה ובמקומות אחרים. על דבר זה העיר המחבר עצמו, אלא שהוא מתנצל בפתגם: 'האמת היא לא מה שיש אלא מה שיכול להיות'. אבל יש בספר בדיחות שאי אפשר בשום פנים ליחסן לזמנו של הירשלי (סוף המאה ה"ח) ומוצאן מוזמן ההשכלה (ע' למשל סי' צ"ג), קצתן מסופרות ע"י אחרים בנוסחאות יותר מתוקנות. הרצאותיו של המחבר לקויה באריכות יתרה, בו בזמן שהבדיחה דורשת דוקא את הקצור, את הרמו. מכל מקום ראוי הוא ה' שרמן שכל חובבי הבדיחה היהודית יחזיקו לו טובה על שאסף בשקידה מרובה את בדיחותיו השנונות של הירשלה והקים לו בזה יד ושם. מ. ס.

94. תומסון, יון ארתור [John Arthur Thomson]. הסדרים ביטניו; הקדמה כללית, מאת י. ארתור תומסון. תרגום א. ו. בן-דוד. תל-אביב, השכלה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 141 דף, 248-7 ע, צוירים. 14 : 21.

ראשי מרקים ... מאסטרונומיה דרך חימה, ביולוגיה, מיסילוגיה וכו' עד מדעי התברה. — מתוך הקדמת המערכת. — ע' 245-248 רשימת מלים תכניות.

95. ירושלים. ישיבת חברון כנסת ישראל. דאס ווידער אויפבויו פון די חברון ישיבה אין ירושלים. The rebuilding of the Hebron-Yeshiva in Jerusalem. Jerusalem, (typ. Central press), [1930]. 8, 8 ע, תמונות. 14 : 20.

הקטט ביווית ובאנגלית.

96. Jewish agency for Palestine. Institute of agriculture and natural history. Agricultural experiment station. Bulletin. Tel-Aviv, 1930. 15 : 23.

Bulletin 10: [Vilkanski, Isaac]: The fellah's farm, by I. Elazari-Volkani. (typ. Hapoel hazair). XII, 128 p., charts, maps, pl., tab. (Translated from the Hebrew).

Bulletin 11: [Vilkanski, Isaac]: The transition to a dairy industry in Palestine, by I. Elazari-Volkani. (typ. „Amanut“). IV, 91, [1] p., 21., 12 plates.

(Translated from the Hebrew.)

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 347 מספר 1115.

97. Keren Kayemeth Leisrael. The Emek (Valley of Jezreel). Jerusalem, The Jewish national fund (Keren Kayemeth Leisrael), 1930. 32 p., pl. 12: 17.

“The text of this booklet was prepared by: B. Dinaburg — The Emek in the past, J. Aricha — Drainage of the Emek. Dr. J. Ziman — The Emek to-day.”

על הטקסט: Tenth anniversary of redemption of Emek Jezreel.

Klein, Samuel. Palästina-Studien ... 78 מספר 22 ראה ע' 22

98. Marmorosch, A[braham]. Alte und neue Stätten in Palästina und Südsyrien. Ein moderner Führer. Mit 29 Abb. und 2 Karten. Jerusalem, (typ. Azriel), 1931. 3 p. l., 5—165 p. 12: 17.

ע' [4]: ביבליוגרפיה

הספר מכון לשמש מורה-דרך לחירים בא"י ובסוריה הדרומית. המחבר עצמו הוא מורה-דרך מגושה לחירים. לספר נלוו תמונות-צלומים רבות.

99. Palestine. Government, Report by Mr. C[laude] F[rancis] Strickland, of the Indian civil service, on the possibility of introducing a system of agricultural cooperation in Palestine. [Jerusalem], (Greek c. press), 1930. 1 p. l., 51 p. 16: 24.

יצא גם בעברית, ראה לעיל ע' 11 מספר 12.

100. Sharnopolski, S[amuel]. Das Gelobte Land ein heilendes Land. (Tel-Aviv, typ. Sharnopolsky), [ca. 1929]. 16 p., illus. 15: 23.

מהמעטפת. בראש השער: S. Scharnopolsky

את החוברת בעברית ראה ק. ס. שנה ה' ע' 304.

101. Siman, Jehoschua. Tatsachen über die jüdische Kolonisation in Palästina; hrsg. vom Hauptbüro des KKL, Jerusalem. Jerusalem, [1930]. 9 p., diagrs. 21: 30.

Wo liegt die Wahrheit (Tatsachen über die jüdische Kolonisation in Palästina.) על המעטפת:

דפוס הקטוגרפי ממכונת כתיבה. — עמ' 9 ביבליוגרפיה.

102. Witzel, Maurus. Perlen sumerischer Poesie in Transkription und Übersetzung mit Kommentar. Neue Folge. Jerusalem, Verlag des Verfassers, 1929. 3 p. l., 117 p. 16: 24.

— (Keilinschriftliche Studien, Heft 6.)

103. Zionist organization. Palestine executive. Information bureau for tourists in Palestine. Guide to Jewish Palestine. Jerusalem, Zionist information bureau for tourists in Palestine, 1930—31. 72 p., illus, map. 12 : 22.

יזא גם בגרמנית: Führer durch das jüdische Palästina.

104. جقي، مراد فؤاد. رجال البر والعمل، يتضمن التزاجم التي نشرت تباعا في «الحكمة» لبعض ابحار الكنيسة السريانية. القدس، مطبعة دير مار مرقس للسريان، ١٩٣٠. ٧٥ ص، 23:16.
ביאוגרפיות של שמנה אנשים ממנהיגי הכנסיה הסורית (היעקובית) מאת מראד מואד טשוקי. עם תמונות.

105. شابو، [זאן באטיסט] اللغات الآرامية وآدابها، بحث تاريخي... تأليف الاب شابو (J. Chabot) تعريب انطون شكري لورنس عني بنشره مراد فؤاد جقي. القدس، مطبعة دير مار مرقس للسريان، ١٩٣٠. [٣]، ٥٦ ص، 23:16.

הלשונות הארמיות וספרויותיהן. תרגום ספר J. B. Chabot, Les langues et littératures araméennes.

106. קראפוקירוס، מלתיאדס. قانون العائلة البيزنطی وقانون الموارث ووصايا الوراثة المعروفان بقانون الاحوال الشخصية للمسيحيين الارثوذكسيين تأليف مלتيادس كرافوكيروس عني بتعريبهما عن الاصل اليوناني جورج سكسك. على نفقة حكومة فلسطين. القدس، مطبعة دير الروم الارثوذكس، ١٩٣٠. ١٦٧، [١] ص. 23:16.
חק המשפחה הביזנטי וחק הירושות והצואות הנקראים יחד חק הענינים האישיים של הנוצרים האורטודוכסים מאת מ. קרבוקירוס תרגום ג. סכסך.

107. [الكنيسة السريانية الارثوذكسية] خلاصة مقررات مجمع دير مار متى المقدس المنعقد في دير مار متى بالموصل من ١١—٢٥ تشرين الاول ش ١٩٣٠. القدس، مطبعة دير مار مرقس للسريان، ١٩٣٠. (٢)، ١٨ ص، 24:17.

קצור החלטות ועידת הכנסיה הסורית (היעקובית) שהיתה במוצל, אוקטובר 1930. עם תמונות.

108. اللجنة التنفيذية العربية. بيان على الكتاب الأبيض الصادر في أكتوبر سنة ١٩٣٠، وضعه مكتب اللجنة التنفيذية العربية بقلم عوني عبد الهادي. كانون الأول ١٩٣٠. القدس، مطبعة بيت المقدس، ١٩٣٠. ٦٩ ص' 24:17.

חשובת הועד הסועל הערבי על ספר הלבן של אוקטובר 1930. כתובה בידי עוני עכד אלהאדי.

109. يلين، ابينعم. مختارات القراءة في اللغة العربية للمدارس والطلبة جميعها ابينعم يلين، لاوى يلك. Macmillan, London. (القدس، مطبعة بيت المقدس)، 1930. ח, ٢, ١٠٠, 37, [3] ص. 23:17.

השער גם בעברית: לקוסי קריאה בלשון הערבית לתלמידי בת"ס וללומדים מעצמם לקטום וערכום בצרוף הערות ומלון אבינעם ילין, לוי ביליג— כמספר אכסמפלרים יצא הימלון לספר הקריאה לחוד. בלי שער 37, [3] ע. המלון מעמוד 17 ואילך נדפס בדפוס 'הספר' ירושלים.

הכרסומתיה הזאת המכוונת לשנה השניה של הוראה ערבית בבה"ס התיכוני העברי הוא הנסיון השטחי הראשון של יצירת ספר למוד לערבית בבית ספרנו. כפי שמסבירים המחברים במבוא היה בדעתם לתת (א) חמר מענין חשוב ומתאים לרמה הכללית של השכלה בכתה הלומדת (ב) מבחר מצומצם של מלים וצורות וקדוקיות החוזרות עד כמה שאפשר פעמים הרבה כדי שיוכל התלמיד לקלט ולזכר אותן (ג) מלון מקיף שיעמיד את הלמוד על בסיס מדויג איתן. יש לאמר שהמחברים הצליחו לבצע את מחשבתם יפה, איני מכיר כרסומתיה ערבית (גם בשפה אחרת) הטובה כ"כ גם מבחינת תכנה וגם מבחינת פרגוגית. חסרון הוא שהמחברים אינם מביאים כלל חמר מתקוטטנו. הדפוס אינו משבח; לשורה הבלתי קצרה של טעיות דפוס שבסוף הספר יש עוד להוסיף. לפעמים יש לחלק על הדרך הנקוטה במלון ובהערות. יש לקוות שהספר החשוב הזה יוכה להוצאה שניה ושלישית ושיתוספו לו ספרי למוד אחרים שישלימוהו מלפנים ומאחור.

ש. ד. ג.

ספריה בית הרמב"ם

הר-אליז

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

110. מדורתנו ; עתון שכבה א' של הסתדרות השומר הצעיר. ורשה, השומר הצעיר, תרצ"א. 17 : 21.
- תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא בחנוכה. — מצויר.
111. אויף דער וואך. אויסגאבע פונם צענטראל קאמיטעט פונם ציון-ניסמן רעוויזיאניסמן פארבאנד אין בעסאראביע. (קעשענקו, דפוס טעכניק), תר"ץ. 32 : 47.
- תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון 1 (7) יצא בי"א בשבט.
112. אונזער לעבן. דורמירער אוספארטייאיש-דעמאקראטיש וואכנבלאט. דורמיר, (דפוס וואסער), 1929. 21 : 28.
- העורך ז. וואסער. גליון 38 (72) של שנה ב' יצא ב 20 בספטמבר.
113. די אידישע צייטונג. די יידישע צייטונג ; וואכנבלאט פאר ליטע-ראטור און געזעלשאפטלעכע פראגן. אנטווערפן-בריסל, תר"ץ. 32 : 50.
- העורך : יום טוב לעווינסקי. גליון 57 של שנה ב' יצא בכ"ה בכסלו.
114. ארטאדאקסישע יוגענד בלעטער. געווידמעט די פראבלעמען פון דער ארטאדאקסישער יוגענד אין פוילען. ווארשא, צעירו אנודת ישראל, תרפ"ט. 22 : 29.
- ירחון. העורך האחראי והמזל : אהרן מאיר קרונגרד. גליון 3 יצא באב.
115. דער האנטווערקער ; חודש ושוורנאל. ריגע, אלגעמיינער אידישער האנטווערקער פאריון אין לעטלאנד, 1929. 22 : 28.
- גליון א' יצא בינואר.
116. ווארשאווער קוריער ; א צייטונג פאר אלע. ווארשא, (דפוס די וועלט), 1929. 31 : 37.
- עתון יומי. העורך ומזל : י. רויזמן. גליון א' יצא ב 23 ביוני.
- הגליונות הראשונים הופיעו בשם ווארשאווער אווענד קוריער.
117. ווילנער לעבן ; וואכנשריפט געווידמעט די יידישע נאציאנאל קול-טורעלע און טקאנאמיש פאליטישע אינטערעסן. ווילנע, (דפוס גארבער), תרפ"ט. 38 : 54.
- העורך : י. ווערבלינסקי. המזל : י. וויינער. גליון א' יצא בח' בטבת.

118. זיגלאנד; סאנאטשריפט פאר דייטשקראטור, קונסט און קולטור. לאס אנגעלעס, תרפ"ו. 15 : 23.
העורך: י. ל. מאלאמוט. חוברת א' יצאה בתשרי.
119. לאמזער ווארט; אונפארטייאיש דעמאקראטיש בלאט. לאמזא, Druk. Szera, 1928. 20 : 26.
דו שבועון. — העורך והמ"ל: דוד באגאן. — גליון א' יצא ב 9 באוגוסט.
120. לעצטע נייעס. Warszawa, 1929. 36 : 53.
עתון יומי. — המ"ל והעורך האחראי: ג. אפטעקער. גליון א' יצא בג' באב.
121. Arbeitsgemeinschaft zionistischer Jugendverbände. Mitteilungen. Den Haag, 1930. 21 : 32.
6 גליונות לשנה. גליון א' יצא באלול בהקטוגרף.
122. Central conference of American rabbis. Commission on social justice. Bulletin. Baltimore, Md. 22 : 28.
מספטמבר 1928 עד ינואר 1930 יצאו 6 ביולטינים.
123. The Federation family; pub. by the Federation for the support of Jewish philanthropic societies. New York, 1927. 11 : 16.
תכניות ההופעה לא נזכרה. [ירחון]. — גליון א' יצא במאי ג' — ב 28 ביוני.
124. Gazeta mlodych; tygodnik ilustrowany dla młodzieży i dzieci. Warszawa, (Sklad. druk, "Grafika", odbito druk, "Renoma")
העורך: י. יון. גליון א' יצא ב 23 ביוני.
1929. 23 : 31.
125. Hapoel. Syracuse, „Max Pine” young Poale Zion club, 1930. illus. 19 : 23.
תכניות ההופעה לא נזכרה. השער מהמעטפת. בהקטוגרף. — מכיל גם מדור בידית.
126. Jewish book club. The Jewish book club monthly review. Chicago, The Jewish book club, 1930. 22 : 28.
גליון א' יצא באוקטובר.
127. The Jewish echo; Scotland's popular Jewish newspaper. Every Friday ... (Glasgow, City press), 1931. 26 : 38.
גליון ב' של שנה ד' (מספר 158) יצא ב 9 בינואר 1931.
128. The Jippa. Melbourne, The Jewish young people's association, 1929. 18 : 24.
„Magazine of the Jewish young people's association, Melbourne, with which is incorporated the Association's annual report.”
General editor: Grace Benjamin.
תכניות ההופעה לא נזכרה. גליון ב' של שנה א' יצא בינואר, גליון ג' — ביוני.

129. *De Joodsche jeugdkrant „Betsalel“*. Amsterdam, 1929. 17: 27.
שבועון. העורך: M. de Hond.
על המעשפה למטה כתוב: -לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם.
130. *The Judaeen*; issued by the Federation of Young Judaea of Canada. Montreal, 1927. 22: 31.
ירחון. גליון א' יצא באוקטובר.
131. *Die Juden*. Berlin, „Die Juden“, 1929. 13: 19.
ירחון. האחראי: מַכס גולדברג. חוברת א' יצאה בספטמבר.
חוברת א' מכילה רק מאמר אחד: Die Schuld. המוקדש למאורעות אב תרפ"ט בא"י.
132. *Das Jüdische Magazin*. (Berlin), 1929. 17: 24.
ירחון. העורך: אוֹסְקָר גֵּרִין. חוברת ב' יצאה באוגוסט. - מצויר.
133. *Jüdische Volkszeitung*; Organ der Vereinigung werktätiger Juden; Zeitschrift für sozialen, politischen und kulturellen Fortschritt im Judentum; Halbmonatsschrift. Wien, 1930. 30: 47.
האחראי יוסף לוי. גליון 15 של שנה ג' יצא ב 21 באוקטובר 1930.
134. *Jüdisches Gemeindeblatt für Anhalt und Umgegend*, Dessau, 1929. 23: 31.
שבועון. - האחראי: הרב ד"ר וֶלְסֵר. גליון 38 של שנה ד' יצא ב 6 בספטמבר.
135. *Mainzer jüdische Zeitung*; jüdisches Wochenblatt für Mainz und Umgebung. Erscheint Freitags. Wiesbaden, 1929. 24: 31.
גליון א' יצא ב 2 באוגוסט.
136. *Miesiecznik zydowski*. Warszawa, „Menora“, 1930. 18: 25.
העורך: ויגמונד אֶלְנֶבֶרג. חוברת א' יצאה בדצמבר.
137. *Pioneers and helpers*; issued by the Women's international Zionist organisation. London, 1928—9. 18: 25.
יוצא לעתים בלתי קבועות בחוברות 1928³—1929 כתוב אחרי שם העתון: News bulletin.
ראה גם קי. סי. שנה ו' ע' 36 מספר 162.
138. *Souvenir et science*; revue d'histoire et de littérature juives. (Strasbourg), Guebwiller, typ. Imprimerie et cartonnerie du Haut-Rhin, 1930. 16: 24.
תכופות ההופעה לא נזכרה. [ירחון?] המו"ל האחראי: M. Ginsburger.
139. *Union of Zionists revisionists. Austria*. Mitteilungsblatt der Zionisten-Revisionisten Oesterreichs. Wien, 1930. 16: 24.
ירחון. העורך והמו"ל: פֶּאוֹל ויאָמֶנט. גליון א' יצא במאי.
140. *Unser Werk*; Blätter des Keren Hajessod (Jüdisches Palästina-Werk) E. V. in Deutschland. (Berlin, Keren Hajessod), 1929. 22: 28.
ירחון. העורך: Georg Landauer. גליון א' יצא במרואר.
יצא גם גליון מיוחד המוקדש למפעל רוטנברג.

141. *Zedakah; Zeitschrift der jüdischen Wohlfahrtspflege*; hrsg. von der Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden. Berlin, Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden, 1925. 23 : 28.

יוצאת לעתים בלתי קבועות. חוברת אחת יצאה בדצמבר 1925. חוברת 3-4 יצאה ביולי 1928. ראה גם ק. ס. שנה ר' ע' 171 מספר 697.

142. *Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland*. Berlin, Philo Verlag, 1929. 16 : 23.

רבעון. העורכים: אי. אלבון, אי. פרימן, מ. פרידנשיל. חוברת א' של שנה א' יצאה במרץ.

143. *Zsidó állam; cionista hetilap*. (Cluj, typ. Fraternitas), 1930. 32 : 47.

„Az erdélyi Cionista revizionista unio és a Brith Trumpeldor hivatalos lapja”. גליון 1-2 יצא ב-10 באוקטובר (י"ח תשרי).

ב. קבצים ומאספים.

144. *הלאר. גליון סוקולוב. ניוירוק, ההסתדרות העברית באמריקה, תר"ץ. ע' [441]—464, פורטרט. 23 : 31.*

= *הדאר, שנה ס' גליון כ"ז (תקמד), י"א באייר תר"ץ. למלאת 70 שנה לסוקולוב. מאמרים מאת: מ. ריבולוב, ש. רוזנפלד, אב. גולדברג, ש. ברנשטיין, י. לונגבר, ישראל שפירא, מ. ז. רייזין, א. פרנקל, א. ל. שיינהויז, מ. ח. סויזנר. המאמר האחרון — בירוביליוגרפי — לא נגמר בגליון זה. — מר סוקולוב העיר במכתב למערכת שמערכת הדאר הקדימה את היובל בשנה אחת.*

145. *החלוץ (הסתדרות). סאספ לתנועת החלוץ. ורשה, "החלוץ" בהשחתפות הקק"ל, 1930. 335, [11] ע' 17 : 24.*

"המדורים שנקבעו אלה הם: א) ניצנים ראשונים (מראשית העליה ... הציונית לארץ ... עד היות תנועת החלוץ המאורגנת); 6 מאמרים. ב) פורצים ועולים (על ... עולים ראשונים בשלהי המלחמה ובערב היקיצה הגדולה); 22 מאמרים. ג) תולדות החלוץ" (... רשומים מתוך הזכרון ומתוך עיון בטקסטי-פרוטוקולים ובעתונות ישנים ... על מלחמת דעות והצבת גבולים בועידות הארציות והעולמיות...); 28 מאמרים. ד) לדרכי התנועה החלוצית (ביזור שאלות ... עליה, הכשרה וחנוך לחלוציות); 25 מאמרים. — תולדות התנועה עפ"י הארצות: רוסיה, ליטא, פולין, גליציה, רומניה, ליטביה, צ'כיה, ולבסוף ההסתדרות העולמית.

146. *העולם. ייובל השבעים של ר' נחום סוקולוב. לונדון, ההסתדרות הציונית העולמית, 1931. ע' [61]—88, פורטרט. 21 : 32.*
= *העולם, שנה י"ט, גליון ד', ס' שבט, תרצ"א.*

מאמרי ברכה והערכה מאת: ח. ויצמן, ח. ביאליק, ב. פיקל, י. א. גידיץ, מ. ברלין, ה. סקר, ז. ברוצקי, ש. קסלנסקי, ש. דובנב, י. קלוזנר, י. טהון, ה. זלשטולסקי, ז. אקשטיין, ג. שוסמן, י. ניסנבוים, ר. בנימין, י. גרינבוים, א. סימן, ש. פֶּרְדּוּש, ד. זָס, נ. בולדמן, א. ל. שיינהוים, ש. רבידוביץ, מ. בלבן, ד. י. זילברבוש, ח. קרמן, א. קיסרי חוץ מזה: קטע מן האפוס הפיני קָלֵלָה בתרגומו של ש. צ'רגינחובסקי, ומאמר של א. קמינקא: חוק התחיה החוזרת ללשון העברית - המוקדשים לסוקולוב וגם מאמרים של מ. חרשינר ומ. ק. (משה קליגמן) על סוקולוב.

147. דער אידישער ארבייטער; אפיציעלער ארגאן פון דער אידישער סאציאליסטישער ארבעטער פארטיי פועלי-ציון פון אמעריקע. יובילעאום נוסער. ניו יארק, 1930. 96 ע. 23: 31.
Vol. IX. No. 16. October (I), 1930. =

ע. 58-96 ברכות ומודעות. יצא למלאת 25 שנה לקיום העתון. מכיל מדורים אלה: (1) השגות (העברייכוונגען) - תעודות - פרובלמות (2) זכרונות.

148. אין די בלוטיגע טעג; זאסלונג. אויסגאבע פון די מרכזים פון צעירי-ציון (התאחדות) און "החלוץ" אין רוסעניע. קעשענעוו, ערד און ארבעט, תרפ"ט. [2] דף, 43 ע. 15: 23. על מאורעות הדמים באב תרפ"ט בארץ-ישראל.

149. דאס איז דער וועג; איזוסטרייטער זאמעלבוך געווירטעט דעם אויפבו פון ארץ-ישראל. ווארשע, (למען תוצרת הארץ), 1930. 101 ע, פורטרטים, תמונות. 14: 20.

ערוך על ידי צ. שווארץ. - עם שער מיוחד בפולנית על המעטפת.

150. האנטווערקער צייטונג; ארגאן פון צענטראלען יידישען האנטווערקער פארבאנד אין פוילן. קאנגרעס נוסער 1929/II-12/1925-X/5. ווארשע, צענטראלער אידישער האנטווערקער פארבאנד אין פוילן, 1929. שנה ח' נומ. 1. 63, [1] ע, תמונות. 23: 30.

גם שער ו' מאמרים בפולנית. - העורך: ל. קופטשיקער. - מוקדש לקונגרס השני של בעל-מלאכה יהודיים בפולנית - ראה גם ק. סי שנה ו' ע' 310.

151. הילף דורך ארבעט. 1903-1928. ווילנע, (דפוס נארבער), תרפ"ט. 16 ע, תמונות. 25: 34.

חדיומן - העורך: א. קלעבאנאווי. יצא בתשרי.

152. לוח. לוח אויף עברי טייטש פון יאהר תר"צ... (ווארשא, דפוס לויין-אפשטיין), תר"ץ. 22, [1] ע. 11: 19.

153. פרייע שריפטן פארן יידישן סאציאליסטישן געדאנק. אונטער דער רעדאקציע פון יועקב נוחמן שטיינבערג. ניינטער זאמלבוך. ווארשע, בושאָזאָ, 1930. 195, [1] ע. 15: 23.
את הקודם ראה ק. סי שנה ז' ע' 223.

החכן: י. נ. שטיינבערג: די צייכנס פון פוילן. — ט. ראי: די גאנדיי-באוועגונג. — א. שטיינבערג: סאציאליסטישע רעליגיע אדער רעליגיעזער סאציאליזם. — ה. פראנק: סאציאל-פילאזאפישע סיסטעמען אין אמעריקע. — ר. זעליגמאן: מ. העס. — וו. נאטאנסאן: צויערבראג. — ד. טשארני: צו דער כאראקטעריסטיק פון דער יידישער ליטעראטור אין סאוועט-רוסלאנד. — י. ראטאפארט: ר. ראלאן. — י. זיפער: דריי דורות ביי פרען. — י. ש: סאציאליסטישע איבערויכט. — פון נייע ביכער.

154. **Berliner israelitischer Kalender** nebst Barmizwah-Tabelle für das Jahr 5691 bearbeitet von J. Loevy. Frankfurt a.M., Lehrberger, 1930. 48 p. 7: 11.

בראש השער: לוח תרצ"א למ"ק. — את הקודמים ראה ק. ט. שנה ו' ע' 175.

155. **C.V.—Kalender 1931**; hrsg. von der Vereinigung badischer Israeliten, Landesverband Baden des Central-Vereins deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens E. V. (Karlsruhe), 1931. 96 p., illus. 11: 16.

מן החכן: Der isr. Verbandsfriedhof bei Obergrombach. Von Grzymisch. — Salomon Fürst, ein Maschinenbauer im 18. Jahrhundert. [By] B. Rosenthal. — את הקודמים ראה ק. ט. שנה ו' ע' 520.

156. **Central conference of American rabbis**. Forty-first annual convention, June twenty-ninth nineteen hundred and thirty, Providence Rhode Island. Vol. XL, ed. by Isaac E. Marcuson. n. p., (c1930). 514 p. 16: 24.

מן החכן: President's message, D. Lefkowitz. — Conference lecture: Israel's present struggle for survival, S. Foster. — Conference sermon, E. W. Leipziger. — Contemporaneous history. — Contemporaneous literature. — Symposium on Union prayer book [by] S. B. Freehof, I. Bettan, S. S. Cohon, J. B. Wise. — Religious education day program [by] B. R. Brickner [and] B. Heller. — The purposes and possibilities of synagog extension, L. M. Franklin. — The condition of Jewry and Judaism in South America, I. Raffalovich. — Adult education, J. Singer. — את הקודם ראה ק. ט. שנה ו' ע' 40.

157. **Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes**. Palästina-jahrbuch... Im Auftrage des Stiftungsvorstandes hrsg. von D. Albrecht Alt. Sechszwanzigster Jahrgang (1930)... Berlin, Mittler, 1930. 103, [1] p., map, pl. 16: 24.

את הקודם ראה ק. ט. שנה ו' ע' 223.

החכן: Kapler, Gustaf Dalman zum fünfundsiebzigsten Geburtstag. — Gustavs, Neuere Funde von Keilschrifttafeln in Syrien. — Procksch, Das Jerusalem Jesajas. — Linder, Das Pfropfen mit wilden Oelzweigen (Röm. 11, 17). — Alt,

Limes Palaestinae.— Reil, Der altchristliche Kreuzeskult auf Golgatha nach den Pilgerandenken von Bobbio.—Kahle, Die Samaritaner im Jahre 1909 (A. H. 1327).

158. **Kalendár cesko-židovský rocenka 1930-1931.** Praha, 1930. 268 p., port. 17 : 21.

=Knihovna Akademického spolku "Kapper", ročník L, svazek 65.

Jan Münzer : המו"ל

הכרך הזה הוא כרך החמשים. הכרך הראשון של הלוח הזה—כלי מבטא של היהודים המתבוללים בצ'כיה—יצא בשנת 1881. לרגלי היובל הכניסה המערכת בסוף הכרך מפתח של כל המאמרים אשר הופיעו ב 50 הכרכים. המפתח הזה חשוב לחוקר תולדות ישראל בארצות צ'כיות.

159. **Leipzig. Israelitische Religionsgemeinde.** Aus Geschichte und Leben der Juden in Leipzig; Festschrift zum 75 jährigen Bestehen der Leipziger Gemeinde-Synagoge, hrsg. vom Vorstand der Israelitischen Religionsgemeinde. Leipzig, (typ. Pries), 1930. 88 p., pl., ports. 15 : 23. Gustav Cohn ערוך ק"י

160. **Münchener israelitischer Kalender auf das Jahr 5691,** das ist vom 23. September 1930 bis zum 11. September 1931; mit den amtlichen Bekanntmachungen und Gebetszeittafeln der Israelitischen Kultusgemeinde München, 1930-31. München, Heller, 1930. XXV, 119 p., illus. 12 : 15.

בראש השער: לוח תרצ"א לטיק. באותה הצורה ובאותה ההוצאה יצאו גם:

Augsburger israelitischer Kalender. XXV, 87 p.; Bamberger israelitischer Kalender. XXV, 87 p.; Darmstädter israelitischer Kalender. XXV, 71 p.; Freiburger israelitischer Kalender. XXV, 95 p.; Fürther israelitischer Kalender. XXV, 79 p.; Ludwigshafener israelitischer Kalender. XXV, 71 p.; Wormser israelitischer Kalender. XXV, 79 p.; Würzburger israelitischer Kalender. XXV, 95 p.

החלק הספרותי שזה בכלם.—ראה גם ק. ט. שנה ו' ע' 225.

161. **Women's international Zionist organization.** Zehn Jahre Wizo; Festschrift anlässlich des zehnjährigen Bestandes der Weltorganisation zionistischer Frauen (Women's international Zionist organization). Zentrale: London. Hrsg. von Martha Hofmann. (London, Weltorganisation zionistischer Frauen), 1930—5691. 96 p., illus., ports. 17 : 24.

מאמרים ורשימות על תולדותיה פעולותיה והתפתחותה של יישובי וגם על האשה והחרבות העברית בארץ ישראלי בראש המאסף ברכות מאת ח' ויצמן, הדסה, הגב' סמואלי, הגב' סימון, Blanche C. Dugdale, קרין מיכאליס ואליס פפריק.

162. **Zagreb. Izraelska bogostovna općina.** Godišnjak izdaje Izraelska bogoštovna općina Zagrebačka. 1. Godina 5688 (1927/28) (Sastavio ... M. Margel). Zagreb, typ. Jugoslovenska štampa D. D., 1927. 3 p. l., v, 129 p., 1 l. 14 : 21.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

163. **Balaban, Majer.** Zur Geschichte der hebräischen Druckereien in Polen. (Berlin, Aldus-Druck, 1929). 1 p. l., 50 p. 24 : 32.
„Sonderdruck aus Bd. 3, H. 1. (Juli 1929) der Soncino-Blätter”.

164. **Friedmann, Dénes.** Pótlás Blau Lajos „Bacher vilmos irodalmi munkássága” című munkájához-iratainak teljes bibliografiája—1910—1914. Budapest, (typ. Neuwald), 1928. 15 p. 15 : 23.

165. **Hirschel, L.** De Bibliotheca Rosenthaliana onder beheer van Jeremias Meijer Hillesum (1890—1930). n. p., 1930. 8 p. 13 : 21.
„Overdruk van het Nieuw Israelitisch weekblad van ... 3 Januari 1930 (3 Tebeth 5690) 65e jaargang no. 34.”

Kalendář česko-židovský ročenka 1930—1931 ... 35 ראה ע' 35

166. **Marks, Percy J.** Australian Judaica, being a catalogue of books, pamphlets, etc. of Jewish interest published in Australia in the collection of Percy J. Marks. Sydney, 1930. 3 p. l., 2—15 numb. 1. 22 : 28.
„Printed for private circulation.”

167. **Wachstein, Bernhard.** Bibliographie der Schriften Gerson Wolfs. [Brünn, Jüdischer Buch- und Kunstverlag, 1930]. 17—34, [2] p. 16 : 22.
נס : Zeitschrift für die Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei, Jahrg. 1, H. 1, 1930.

168. **Wininger, S[alomon].** Grosse jüdische National-Biographie mit mehr als 10.000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde. Unter

Mitwirkung von zahlreichen Fachmännern aus allen Weltteilen.
Fünfter Band. 33.—37. Lieferung. Pereira—Schatzki. Cernauti, typ.
„Arta“, [1930?]. 400 p. 18 : 25.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 227.

ד. מדע המקרא.

169. תנ"ך. כתובים. תהלים ... עם שני פירושים ... עפ"י פרד"ס לקומי
אורות ... ספר קדושי עליון וכיחוד ... רבינו שמואל שםלקי ... הורוויץ ...
פנים יפות ... סכבוד קדושת רבינו הגאון ... מוה"ר פינחס ... הורוויץ ... ובסופו
קונט' זיו הפנים ... כולל בתוכו קורות ימי חייו. כל אלה לקטתי ... וסדרתי
עם הנחות וכיאות וציונים ... פינחס כהריא פינקעל שטיון ... פיקטרקוב,
דפוס פאלטאן, תרפ"ד. 8, 378, 2 ע. 15 : 23.
הקונטרס זיו הפנים לא נמצא באכסמפטר שלפנינו.

170. תנ"ך. נביאים. נביאים ראשונים. איריש פון יהואש ושלמה
יוסף בלום גארטן. 2 כרכים. ניו יארק, תנ"ך, 1927. פנינציות שונות. 18 : 23.
תרגום זה לחמשה חומשי תורה ראה ק. ס. שנה ו' ע' 184.

171. תנ"ך. נביאים. נביאים אחרונים. איריש פון יהואש ושלמה
יוסף בלום גארטן. 2 כרכים. ניו יארק, תנ"ך, 1927. פנינציות שונות. 18 : 23.

172. Baldwin, Maud Junkin. Stories of the early Hebrew
heroes. Philadelphia, Pa., The United Lutheran publication house,
(c1928). 191 p., illus. 15 : 23.

= Religious education texts for vacation schools, Fourth book, Junior-
first year.

הספר כולל הוראות כיצד לספר את ספורי התנ"ך לילדים. ולחנך דתי-נוצרי בכלל.

*173. Bentzen, Aage. Jahvest Gaest. Studier i israelitisk
Salmendigtning. Kopenhagen, Haase, 1926. 72 p. 8°.

174. Bible. tr. Hungarian. Szentírás a család és az iskola
részére; szerkeszti Frenkel Bernát. Kötet 1—4. Budapest,
szerkesztő, 4 v., illus. 17 : 24.

Kötet 1: A tóra öt könyve; E. M. Lilien rajzaival. 2 átdolgo-
zott kiadás. (pref. 5667) [=1927]. 247 p.

" 2: A prófétai könyvek első része; G. Doré illusztráció-
ival. [192-?]. 254, [2] p.

Kötet 3: A prófétai könyvek utóbbi része; Benedek Kata rajzaival. [192-?] 344 p.

" 4: A szent iratok; régi mesterek képeivel. [1926]. 343, [2] p.
מהדורה א' של חלק א' יצאה בשנת 1922.

175. **Bible. Pentateuch.** Die fünf Bücher der Weisung; ver-
deutsch von Martin Buber, gemeinsam mit Franz Rosen-
zweig. (Neubearbeitete Ausgabe). Berlin, Schneider, (1930). 3 p.
1., 9—654 p. 11: 20.

מהדורה א' ראה ק. ט. שנה ב' ע' 244 מספר א' 521, שנה ג' ע' 115 מספר א' 551,
שנה ד' ע' 25 מספר רע' 116 מספר 426.

„Diese Ausgabe wurde im Auftrag einer Gesellschaft für deren Mit-
glieder bei Jacob Hegner in Hellerau gedruckt und gelangt nicht in den
Handel. 300 Exemplare sind zu persönlicher Überreichung bestimmt wor-
den. (Hiervon ist dies Nummer 69)“.

מרסין בוקר מעיר שהוא השתמש בתקוניו לספר הראשון ולחלק מהספר
השני ברשימותיו של פרנץ רוזנצוויג. שניהם חשבו לפני שנים ע"ד הוצאה מחוקנת של
התורה בכרך אחד.

176. **Bible. Judges.** I Giudici; traduzione e note di Ferruccio
Valente. Torino, Societa editrice internazionale, (1929). 66 p.,
11. 11: 17.

= Letture bibliche, 12.

177. **Bible. Psalms.** The Psalms of the singer David, (Front.
and ornamental borders by William Wilke). (San Francisco, John
Henry Nash, 1929). 1 p. 1., [71] p., 1 l., front. 24: 40.

"The text used is that of the authorized version or King James Bible".

178. **Bible. Proverbs.** Les Proverbes de Salomon (ch. 1, v.
1—14, v. 26, ch. 24, v. 24—v. 29 et v. 50—v. 77 et ch. 29, v.
28—v. 38); texte bohairique du cod. 8 de la Rylands library,
Manchester, du cod. 53 et 98 de la Bibliothèque Vaticane et du
cod. 1051 du Musée copte au Caire avec les variantes de 24 autres
manuscripts et index des mots coptes et des mots grecs. Vienne,
Holzhausen, 1930. XVI, 68 p., tab. 17: 25.

= (Collection de textes coptes publiés d'après les manuscrits originaux
par Oswald H. E. Burmester et Eugène Dévaud).

ראה גם ק. ט. שנה ו' ע' 47 מספר 203.

179. **Bible. Job.** The book of Job; according to the author-
ized version of MDCXI, following the arrangement of the Temple

Bible. (Frontispiece by Valenti Angelo). [San Francisco], (typ. Grabhorn, 1926). XXIX p., front. 29 : 44.

הוצאת הדור. נדפס בלי שער.

180. Bible. Job. Das Buch Hiob eingeleitet, übersetzt und erklärt von Eduard König. Gütersloh, Bertelsmann, 1929. VIII, 510 p. 16 : 24.

קיניג הוא תלמיד חכם המשמש במקצועות הדקדוק העברי והפרשנות לספרי המקרא זה יותר מיובל שנים. הוא אחד מאותם הלמדנים המועטים של הנכרים הקוראים את המקורות העבריים והארמיים בגופם.

הפירוש כולל מבוא, תרגום הספר ופירושו וסיום. המחבר שאף בעבודתו זו להשתמש במדה שלמה ביסודות הפרשנות הדקדוקית-ההיסטורית שנמצאים בספרות המקצועית עד היום האחרון. לרגל עבודתו כזו ראה הכרח לעצמו להביא את כל הדעות החדשות, הן אותן שיש להן יסוד מדעי והן אותן שחסרות כל יסוד אפילו במובן השימוש בצורות הדקדוקיות. אפשר להשיג עליו, שהשקפה זו הלשה היא בעיקרה, ודוקא היא היא השוללת מן המחבר את האפשרות ליתן עבודה מדעית מקורית ונכונה. החומר הפרשני של ספר איוב, למשל, נתרבה ונתגבב במדה גדולה כל כך, עד שכמעט אין לקוות ממי שבא לפרש ספר זה שיתן דבר חדש על סמך כל מה שנאמר כבר עד עכשיו. אדרבה, דוקא מי שניחנה לו היכולת לילך אל המקורות הראשונים, מי שסיפק בידו לגשת אל התרגומים הראשונים, ודוקא לא מתוך קריאה ועיון של סירוג, אלא של תלמוד חכם ותיק ורגיל בקיניג, ואדם שיש לו עם זה גם רגילות ואשגרה בכתובים העבריים וגם חוש לשוני במדה ידועה, — דוקא אדם אשר אלה לו יצירות לעמוד על עצם כוונת הכתובים המקוריים והוא יוציא בעבודתו דברים נכונים, ואף חדשים, ויגישם באותה הצורה הספרותית ובאותו הניסוח שתשיג יד חכמתו וכשרונו. ודבר אשר כזה יש בידו של קיניג ליתן, והוא נותן באמת בעבודתו זו על איוב הרבה מן הבחינה הפילולוגית-הדקדוקית. אבל, צר מאד שהוא מוכע בתוך ים התיקונים והסירוסים של אחרים שהוא מכיאת, כדי לסתורם, ואינו נמנע להביא בכל עסק ופסוק ובכל תיבה ותיבה — וכמו כן גם במבוא לס' — גם דברי הסתברים החדשים שאינם עומדים בפני שום בחינה בקריית, והוא מביא דוק לכל אחד ואחד כלשונם, וכל זה כדי לבטלם אח"כ בנתוחו. חבל, שהחזיק בעבודתו החשובה-חשובה היא, על כל פנים — במדה זו.

א. כהנא.

181. Bible. Job. Menschenleid und Sünde? Das Buch Hiob im Lichte neuer Kommentare; übersetzt und bearbeitet von Eli-eser ben Meir. [pt. 1]. Frankfurt am Main, Kauffmann, 1930. 16 p. 15 : 22.

182. Bible. Ecclesiastes. The gentle cynic, being a translation of the book of Koheleth known as Ecclesiastes, by Morris Jast-row, jr. (Illustration by Valenti Angelo). (San Francisco, printed at the Grabhorn press for the Book club of California), 1927. [46] p. 13 : 20.

"Introduction by Oscar Lewis." הוצאת קדורי. נדפס ב 250 סופטים. -

Bible. Esther. Eine in Kupfer gestochene Estherrolle...
ראה ע' 83 מספר 370.

183. Bible. Ezra. Esdra; traduzione e note di Ferruccio Valente. Torino, Società editrice internazionale, (1929). 31, [1] p. 11: 17.

- Letture bibliche, 20.

*184. Black, James Macdougall. Rogues of the Bible. New-York, Harper, 1930. X, 262 p.

185. Bontoux, G. Miracles et prophéties bibliques. Paris, "Editions Spes", 1928. 1 p. 1, 157 p. 14: 23.

*186. Bruce, Helm. The Patriarchs, the judges, and the kings; Bible studies with the Men's Bible class of the Second Presbyterian church, conducted by their leader, Helm Bruce. Louisville, Ky., Morton & co., 1929. 3 p. 1, 381 p., front., (port.) 8°.

187. Buffin, J. M. Le Psaume CXXIX (CXXX) dans la poésie française moderne. Rede ... Leiden, typ. Ijdo, 1928. 27, [1] p. 16: 24.

ע' [28] ביבליוגרפיה.

Cohen, Mrs. Philip. Bible readings with my children ...

ראה ע' 95.

*188. Cornely, R. and A. Merk. Manuel d'introduction historique et critique à toutes les Saintes Ecritures. Paris, Lethielleux, 1928. 612 p.

189. Ehrenpreis, Marcus. Propheten und Gottesmänner; Visionen ... Berlin, Der Heine-Bund, 1930. 256 p., pl. 14: 22.

"Nach dem schwedischen, 1929 in Stockholm erschienenen Original (betitelt 'Die Erbauer Israels'. Von Moses bis Esra), vom Verfasser in deutscher Sprache bearb. und ergänzt."

על לבו של הרב הכולל בשווידיה, ד"ר מרדכי אהרןספרי, המבקר והפובליציסט העברי-הגרמני המפורסם, עלה רעיון מצוין: לעבור על השורה של גאונני האומה הישראלית, ממשע ועד עזרא, ולתאר אותם בתור בוני האומה הישראלית, מצד אחד, ומצד שני - להציג מתוך דבריהם וחזיונותיהם את הגרעין הנצחי שבפעולתם, בהבדל מן הזמני והעובר שבה, שהוא מותקנה על-ידי הזמן והמסכות. הצורה בספר -נביאים ואנשי-האלהים" היא מקורית מאד. מעולם לא הוצגו נביאי-ישראל וגדולי כתבי-הקודש בצורה ספרותית נאה כזו. פעמים, כמו בפרקים על משה ועמוס, עוברות לפנינו האינדיאות והפעולות של הנביא על-ידי מוגולוגוס של הנביא עצמו, שבו הוא מספר על מה שפעל ועל מה שרצה לפעול, כמה רחוק היה העם

מלהבין אותו וכמה הוא הנביא, מקוה שבדורות הבאים יובן הרבה יותר. פעמים, כמו בפרק על ישעיהו הראשון, לפנינו שיחה בין זקן וצעיר, שעלייה מתבארות השאיפות הרמות של הנביא הגדול כפי שהן משתקפות ברוחו של זקן-צעיר גדול בדורות המאוחרים. ופעמים, כמו בפרקים על ירמיהו, יחזקאל, ישעיהו השני ועזרא הסופר, נותן המחבר עצמו את תמצית דעותיהם ופעולותיהם של גדולי-העולם הללו. והכל בא בספר בלשון פיוטית נשגבת, שהיא מתאמת לגדלם וחגיגותם של האידיאלים העולמיים המתוארים. המחבר מביא בחרגום גרמני מצוין קטעים שונים מכתבי-הקודש ומבאר אותם לשם הארת האמונות והדעות המוצעות; ופעמים, שעלידי התרגום או הביאור המקוריים שלו הוא מפיץ אור על ענינים נבואיים כוללים, שלא פחוקים המנתחים את כתבי-הקודש באיזמל של הבקורת. שמרוב נתוח אינם באים לידי סינתזה עליונה (עיין, למשל, המושג "עבדיהוה" עמ' 185).

במה שהמחבר משתדל להבליט את הנצחי שבנבואה הישראלית מתוך הזמני שבה יש מעלה גדולה: עלידי כך מתברר, שהרעיונות הנבואיים לא נחישנו גם כיום. ועלידי-כך מתחבבים רעיונות אלה על הדור הצעיר. ואולם יש סכנה בדבר: למרות מה שהמחבר שם לב להתוצאות המקובלות של בקורת-המקרא, הוא מקבל, מתוך שאיפה להגביר את הצד הפיוטי והנצחי שבנביא, את הדמות הנבואית כפי שנצטיירה במסורת היהודית-הנוצרית. אין מן הצורך לומר, כי משה שלו הוא כולו קטרי (אפשר, אחרת אף אין לצייר אותו בספר ממין שלפנינו); אבל אף שאר הנביאים (אם נביא בחשבון את חלוקתו של ספר ישעיה לשנים) עומדים לפנינו בדמותם ובציונם המקובלים. — ואולם ביחד עם זה סיגל אהרנפרין לעצמו את ההשקפה של הכהנים הסרוססטאטים ושל הרבנים "בעלי-התעודה" על נביאי-ישראל, — מה שלא רק מתנגד להמקובל והמסור באומה הישראלית, אלא — וזהו העיקר! — מה שמתנגד להפשט הפשוט של דברי-הנביאים. יחזקאל, למשל, מדבר ב"אוסופיה" שלו, לפי אהרנפרין, על "נשיא" במקום "מלך" לא מפני שכזו לא היתה תקוה למלוכה והיתה סכנה לדבר על מלך, אלא מפני שאין לנביא צורך ב"תחיה מדינית של עם מנוצח" ויש לו צורך רק ב"גאולה של ממלכת כהנים, שהיא קרואה להביא את מלאכות-האלהים לבני-האדם" (עמ' 165). יחזקאל "שואף לא לארץ אחרת (כלומר, ליציאה מבבל לארץ-ישראל), אלא לחיים אחרים, לאדם אחר" (עמ' 166); באופן שיחזקאל הוא המקדים המבשר של ר' יוחנן בן זכאי ושל "יהדות-הגולה הרוחנית" (עמ' 169). כאן האהבה להנצחי מקלקלת את השורה: הרי באמת לא בא נצחי זה בחייו של הנביא אלא מחמת שהזמני לא נתן מקום לשאיפה אחרת, יותר ארצית ויותר מדינית (עיין: י. קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב' ירושלים תרפ"ז, עמ' 71-83). ומתוך השקפה בלתי-נכונה זו בא לו, לאהרנפרין, הרעיון המשוונה, שעזרא הסופר הוא המתנגד של זרובבל. ששאף למלכות (עמ' 216), ושעזרא הוא הוא ש"ראה מראש את הכת, שיכולה לתת לעם בעל תעודה דתית החירות מהגבלות ממלכתיות. המדינה היא צורת-החיים של היחיד, רוח ואמונה אין להן מולדת" (עמ' 218, ועיין גם ראש עמ' 228). זוהי השקפה נצרכית ולא יהודית-דתית ואף לא יהודית-לאומית. ולא עזרא הסופר יכול היה להחזיק בה. אילו היו הנביאים האחרונים והסופרים הראשונים מחזיקים בדעה כזו, לא היה הרעיון המשיחי משתרש באומה מימי בית שני ועד היום הזה בצורתו הכפולה, בתור שחרור מדיני וגאולה רוחנית כאחד.

וכרוחם של "רבני-התעודה" הוא גם הנאום, ששם אהרנפרין בפיו של עזרא קודם שעזבו הוא וסיעתו את נהר-אֶהָא כדי לעלות לירושלים (עמ' 230-233). כאן אנו שומעים מפיו של עזרא, שהגולה היא תפקידו של ישראל: אפשר, עמים אחרים אינם יכולים להיות

בגולה, אבל ישראל יכול להיות כך. ישראל מוכרח להיות כך" (עמ' 231); שהרי הוא, עזרא אינו יורשו של זרובבל המדיני הארצי ואף לא יורשם של חגי וזכריה, שנלחמו על מלכים; לו (לעזרא) אין ענין בכסא-המלוכה" (שם, למטה, ועיין גם עמ' 239). העיקר הם לו שלשה עמודים, ששום דבר אינו יכול להפכם; סהרת-הגזע, התורה, בית-הכנסת! (עמ' 232). ואהרנפכיו שם בפיו של עזרא את המלות הנאות בניהם של רגאן, ווילהויזן וסיעתם; ישראל מת, היהדות נולדת" (עמ' 241, הפיזור של המחבר). ואף לא שאל את עצמו לא רק אם זוהי השקפה יהודית-פרושית (הרי עזרא הסופר הוא אבי-אביהם של הפרושים) ואם אפשר, שאדם, שפרסם את התורה עם כל ההבטחות המדיניות והאמציות שבה יכול לדרוש דרשות מן-הנביאים, אלא בעיקר—אם השקפה רוחנית-טהורה כזו מתברר-מנהג עם "העמוד" החזק של "טהרת-הגזע", כלומר, עם גירוש הנשים הנכריות. ואולם אהרנפכיו מבין, שהיה זה "עצור בלתי-מוצלח" מצדו של עזרא (עמ' 240); ובכך מאשר אהרנפכיו גם נשואי-תעורבות, כרוב "רבני-התעודה". ולא עוד, אלא שלדעתו היה עזרא גם נגד בית המקדש: הילכך פרסם את התורה לא במקדש, אלא עלייד שער-המים, ובזו יסד את בית-הכנסת הראשון (עמ' 247). זהו עזרה הסופר, רבם של כל הסופרים, הפרושים והתנאים, שהרכו כל-כך לעסוק בתורת-הקרבנות ולקדש כל-כך את בית-המקדש! — על כל פנים, מוזר הדבר, שלמרות השקפה כזו נותן אהרנפכיו לעזרא לשמוח על מעשיו של נחמיה, וביחוד על בנין החומה של ירושלים, שעלידה ישוב נעשתה העיר הקדושה בית-מקלט לעם, שרוצה לשכון לבדו" (עמ' 240). סתירות כאלו בין השקפותיו של הרב המערבי ושל הסופר העברי-הציוני יש למצוא בספר שלפנינו במקומות שונים (עיין למשל, עמ' 191—על התוצאות הרעות של הגלות).

יש להעיר עוד, שהביאור המשונה לימעה-מרכבה" של יחזקאל, א' (עמ' 148—149), אינו אלא דרשה משונה. והשוואה, שעמוס מְשָׁנָה את עצמו ליעוף של קיץ, שחזר ממדינות יותר חמות קודם שנמס השלג של חורף" (עמ' 37), אינה יאָה בפיו של נביא בן ארץ ישראל הַחַמָּה.

ואולם הספר בכללו הוא מעשה-ידי-אמן. אהרנפכיו התרומם בו לגובה גדול. הנבואה נעשתה בעטו כח עולמי חי וטועל לנצח-נצחים. רק מועטים הבינו כמותו להטעים את החשיבות הבלתי-משוערת של העובדה, שהנבואה קשרה את גורלו של עם-ישראל בגורלה של האנושיות כולה, — ובזה עשתה אותו אומה עולמית ונצחית כאחת (עמ' 206—207). הנאום של ישעיהו השני בדבר שפלותו של העם בגלותו הבבלית ה-נחמה" ורב-הנחמה הנפלאים שלו (עמ' 190—199) הם ימים וגמרצים כאחד. רוח חזיון ודמיון שפוכה על כל הספר, שלשנו נבואית היא כתבנו. גוף שמונת הלוחות של ציורים מתקופות וארצות שונות, שתולדות-ישראל קשורות בהן, מתאימים הם לתעודתם. ובסוף הספר באה רשימה מפורטת של כל הפסוקים והפסוקות המתורגמים או המרומזים בכל הספר. כל זה מעלה את חשיבותו של הספר, שבתקינים ידועים ראוי הוא להכתב עלידי מחברו עברית ולהגותן לפני בני-הנעורים שלנו, שנפשמ יבשה מאין מוון רוחני גורם לעלית נשמה בספרות העברית של השנים האחרונות.

יוסף קלוזנר

190. Frieling, Rudolf. Der heilige Berg im Alten und Neuen Testament; ein realexegetischer Versuch. Stuttgart, Verlag der Christengemeinschaft, 1930. 119, [4] p. 14: 22.

= Theologie und Kultus: eine Schriftenreihe, herausg. von Robert Göbel, Heft 4.

הספר נוצר מתוך השקפת עולם תיאוסופית-אנתרופוסופית. מחברו הוא תלמידו של רודולף שטינר. במלה Real-Exegese חפץ המחבר לצון הסברה של התנ"ך, אשר תקח בחשבון, שהתנ"ך נתחבר מתוך מצב-תודעה של האנושיות שאינו דומה למצב התודעה כיום, על כן חדל הסכסס של התנ"ך להיות ימובן מעצמו, כי תודעת האנושיות של ימינו אינה יכולה להבין בלי הכנה מיוחדת את התעודות אשר נבעו מתוך מצב-תודעה שאבד לה. שפת התנ"ך היא שפה סימבולית בעלת אוסי מיתי, זאת היא ההנחה הראשונה להבנת התנ"ך. מכאן הסברת ה-הר" בחנ"ך ובברית החדשה ככסוי למצב-תודעה אימגינטיבי.

191. Glahn, L. Hjemkomst Profeten; Enheden af Jesajabogens Kp. 40—66. Köbenhavn, Haase, 1929. X, [2], 269 p. 14 : 21.

ביבליוגרפיה: X—[IX] 'ע.— Diss. Copenhagen.

192. Hunt, H[arry] Ernest. Bible cameos in the light of today. London, Rider, [1930?]. 158 p. 11 : 17.

193. Jacob, B. Mischehen; eine biblische Studie zu 1. B.M.c. 36—38. Berlin, Philo-Verlag, 1930. 24 p. 19 : 24.

= Morgenreihe, Schrift 7.

194. Jacob ben Isaac of Janow. Zeenah u-reenah; Frauenbibel; Übersetzung und Auslegung des Pentateuch von Jacob ben Isaac aus Janow; nach dem Jüdisch-Deutschen bearb. von Bertha Pappenheim; hrsg. vom Jüdischen Frauenbund. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1930. illus. 16 : 22.

החן: [Bd.] 1: Bereschith. Erstes Buch Moses. XI, 245 p.

195. Kaupel, Heinrich. Die Beziehungen des alttestamentlichen Königtums zum Kult. Hamburg, Lettenbauer, 1930. 32 p. 14 : 21.

196. Kuhl, Curt. Die drei Männer im Feuer (Daniel Kapitel 3 und seine Zusätze); ein Beitrag zur israelitisch-jüdischen Literaturgeschichte. Giessen, Töpelmann, 1930. VII, 171, [1] p. 16:24.

= Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 55.

הספר הזה מנסה למלא חסר ראשית מבחינת תולדות הסוג. הוא דן על ההוספות היוניות למק' בדניאל על-פי העיקרים לחקירת הסוג, שנקבעו ע"י ה. גונקל. כעבודה קודמת הכרחית, היה צריך לבחן תחלה את הנוסח היוני. — שאלות מקור ההוספות הביאו גם לשדה תולדות האמ"ר. (מתוך הקדמת המחבר).

197. Lehmann, Richard. Naturwissenschaft und biblische Wunderfrage. Kaiserslautern, Verlag des Evang. Vereins für die Pfalz, (c1930). VIII, 120 p. 15 : 22.

החכין : מבוא ; על תנועת הארץ ועל כוכבי-הלכת ; על כוכבי השבת ; על העולם האורבני (הצומח והחי) ; סכום ומסקנות.

198. **Lieberman, Maurice.** Know the Bible. Boston, 1927. IX, [1], 118 p., illus., diags. 12 : 19.

החכין : pt. 1. Bible questions.— pt. 2. Suggestions for games.

199. **Lindblom, Johannes.** Micha, literarisch untersucht. Abo, Abo akademi, 1929. 177, [1] p. 17 : 24.

= Acta Academiae Aboensis-Humaniora VI, 2.

החכין : הערות על שיטת העבודה ; נתוח ספרותי של ספר מיכה ; ההתגלויות של מיכה והרכבת ספר מיכה שבידינו ; עניני סגנון, פסיכולוגיה ותולדות-הדת.

200. **Löhr, Max.** Alttestamentliche Religions- Geschichte. 3., völlig neubearb. Aufl. Berlin, De Gruyter, 1930. 139, [1] p. 11 : 16.

= Sammlung Götschen, 292. ע' 4 ביבליוגרפיה.

סדור החומר בהוצאה שלישית זו נשאר כשהיה, אולם החומר עצמו הורחב והובא למדרגת מצב המדע כיום הזה.

201. **Mellone, Sydney Herbert.** The Apocrypha; its story and messages; with a preface by Arthur S. Peake. London, The Lindsey press, 1927. 142 p. 13 : 19.

החכין : מבוא ; שיבת-ציון ; החיים בגלות בבל ; דרך החכמה ; בעד האמונה והתקוות ; לאומיות צבאית והתנגדות פסיבית ; עבודת אלילים היא זיוף ; שאלות שאין עליהן תשובה ; הערה.

202. **Mintz, Salomon.** O prorokach. Rzut oka na istotę i dzieje prorocstwa. (Odczyt wygłoszony w Stowarzyszeniu "Bnei-Brith" w Warszawie). Warszawa, Freid, 1930. 38, [1] p. 15 : 21.

203. **Möller, Wilhelm.** Rückbeziehungen des 5. Buches Mosis auf die vier ersten Bücher. Ein Beitrag zur Einleitung in den Pentateuch im Sinne seiner Einheit und Echtheit. Lütjenburg, Selbstverlag des Bibelbundes, 1925. 92, [2] p. 14 : 22.

= Veröffentlichungen des Bibelbundes, Nr. 11.

204. **Panzini, Alfredo.** La civiltà ebraica. 2a ed. rieduta e corretta. Milano, Trevisini, 1929. VII, 126 p., illus. 15 : 21.

= Le antiche civiltà ; corso di storia per gli istituti tecnici et istituti magistrali inferiori sui vigenti programmi ministeriali, v. 1.

השער : Alfredo Panzini — Maria d' Angelo.

ראה ע' 52 Pedersen, J. Scepticisme israélite...

205. **Powell, John Walker.** In search of God; an appreciation of the ancient Hebrew literature. New York, Macmillan, 1929. 159, [1] p. 14 : 21.

ע' 158-160 ביבליוגרפיה. — מבוא כללי לספרות התנ"ך

206. **Rüsché, Franz.** Blut, Leben und Seele; ihr Verhältnis nach Auffassung der griechischen und hellenistischen Antike, der Bibel und der alten Alexandrinischen Theologen; eine Vorarbeit zur Religionsgeschichte des Opfers. Paderborn, Schöningh, 1930. 424, [1] p., tab. 15: 22. Diss. Tübingen. ע' [14]—15 ביבליוגרפיה. Diss. Tübingen.

207. **Schaeder, Hans Heinrich.** Esra der Schreiber. Tübingen, Mohr, 1930. VII, [1], 77 p. 16: 25.

= Beiträge zur historischen Theologie, 5.

ימרכו המחקר הזה הוא: איך הגיע עזרא לכנוי 'הסופר', ומהו הכנוי הזה? את התשובה לשאלה זו מצאתי מתוך התבוננות בעמדתו הכפולה: מנקודת-מבט היסטורית הוא המחזיר את עטרת הקהלה היהודית ליושנה, אולם בעיני בני זמנו הוא היה בעיקר סקיד פרסי" (מתוך הקדמת המחבר).

208. **Taylor, Barnard Cook.** Miscellaneous notes on Old Testament topics. Philadelphia, The Judson press, (c1929). 6 p. l., 100 p. 13: 20.

"Books of reference": 100—99 ע'.

התכן: הערות שונות על עניני תנ"ך; מלכות ה' (התנ"ך והברית החדשה); הצעות לדרוש.

209. **Thorson, Thorwald C.** The oppression and exodus; the story of Israel in Egypt in the eighteenth dynasty. Minneapolis, Minn., Augsburg pub. house, (c1930). 3 p. l., IX—XXIII, 136 p., front., illus. 14: 21. ע' 135—136 ביבליוגרפיה.

בספר זה שאף המחבר להראות: ראשית, שעבדות מצרים ויציאת מצרים היו בתקופת השושלת הי"ח; שנית, שספור יציאת מצרים בספר שמות נחבר בומן המאורעות: שלישית, שספור יציאת מצרים מתאים לתולדות מצרים כפי שהן ידועות לנו מהשרידים הארכיאולוגיים. (מתוך הקדמת המחבר).

210. **Urquhart, John.** The inspiration and accuracy of the Holy Scriptures dealing with the Scripture doctrine of inspiration, the genesis of rationalism, critical results tested by modern discovery. 3rd ed. London, Pickering & Inglis, [1930?]. 439, [1] p. 15: 22.

*211. **Wallace, Robert Burns.** Introduction to the Bible as literature. New York, Westminster press, 1929. 299 p.

212. **Wells, Ursula.** Pioneer prophets: Moses to Hosea. London, Society for promoting Christian knowledge, (1929). 147 p., illus., diagrs., maps. 12: 19.

(The Church teachers' library.)

213. Willett, Herbert L[ockwood]. The Bible through the centuries. Chicago, Willett, Clark & Colby, (c1929). 4 p.l., 337 p. 15:22.
ע' 325-327 ביבליוגרפיה.

הח כן : העולם שלפני התנ"ך ; ראשית התנ"ך ; הנביאים וכתביהם ; הנביאים הגדולים וירידת הנבואה ; פעולתם וספרותם של הכהנים ; החכמים וספרי החכמה ; תפלות ותשבחות בישראל ; רומנסים ביבליים ; ספרות האפוקליפסה ; חבור התנ"ך וסדורו ; התנ"ך והשרידים הארכיאולוגיים ; עלית היהדות וספרות היהדות ; כתבי קדש אחרים ; חבור הברית החדשה ; בקרת הביבליה ; תרגומי הביבליה וקנייניה של נוסחה ; האינספירציה והסמכות של הביבליה ; המלה הנמשכת.

*214. Wray, Newton. The Book of Job ; a Biblical masterpiece interpreted and explained by Newton Wray ... Boston, Mass., Hamilton, [c1929]. 218 p., front., (port.) 8°.

ה. ברית חדשה.

215. Allo, E[rnest] B[ernard]. Le scandale de Jésus. Paris, Grasset, 1927. 276, [1] p. 12 : 19.

=Collection "La vie chrétienne", publiée sous la direction de Maurice Brillant, 1.

216. Powel, Harford [Willing Hare]. The invincible Jew. Indianapolis, The Bobbs-Merrill co., (c1930). xi p., 1 l., 15-275 p. 15 : 23.
ביגרסיה מודרנית של שאול הטרטי הוא מאולוס. ע' 273-275 "Books".

217. (Shwayder, Solomon). Die Revision des grössten Justizmordes der Menschheitsgeschichte; "ein Wendepunkt der jüdischen Schicksalsstunde." Stuttgart-Rotenberg, Internationale Geistesgemeinschaft des ewigen Friedens, 1929. 1 p.l., 10 p. 13 : 21.

Jüdisches Aktionskomitee der Liga des ewigen Friedens, (Deutsche Union). השער מהמעטפה.

Maria Glas. ע"י Sunday school tymes, Philadelphia, 18.8.29., תורגם מן מכיל בעיקר מכתבי שוידר בנוגע להצעת סדור משפט חדש על ישר הנוצרי.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אברם סון, ש. א. מ' געשע לך ; מ' עם נקודות חכמה ... ראה ע' 10.

218. איילברט, אברהם משה. ספר חקר הלכה ; בו יבואר קצת מאמרי חז"ל ודעת הפוסקים בקצת הלכות מבידיקת חסכון ונלוו... לקושים והערות

בדברי הפוסקים מאתי אברהם משה אייזיקרס ... סמ. לוואים מא, מוינעשטער פרינטינג קא, תרפ"ה. 40 ע. 15 : 23.

בד"כ, יצחק בן סיכאל. כי ביצחק; קובץ חירושלמי. ראה ע' 11.

219. היגה, מיכאל, מר"ל. מסכתות זעירות; והן א. מסכת יראת חטא.

ב. מסכת דרך ארץ זעירא. ג. מסכת עריות. ד. פרק טעשים. ה. פרק שלום. ו. פרק גדול השלום ... הוצאו על פי כתבי יד שונים בלוית מכוא והערות ושנויי נוסחאות וסראה מקומות ע"י סיכאל היגה. ניוארק, בלון, תרפ"ט. VIII, 179 ע. 14 : 22.

220. היגה, מיכאל, מר"ל. שבע מסכתות קטנות והן מסכת ספר

תורה; מסכת מוזה; מסכת תפילין; מסכת ציצית; מסכת עבדים; מסכת כותיים; מסכת גרים. ונלוה עליהן מסכת סופרים ב. הוצאו על פי כתבי יד שונים בלוית מכוא והערות ושנויי נוסחאות וסראה מקומות ותרגום אנגלי ע"י סיכאל היגה. ניוארק, בלון, תר"ץ. 87, 56 ע. 14 : 20.

עם שער אנגלי: Seven minor treatises ... and Treatise Soferim II. edited ... with an introduction, notes, variants and translation by Michael Higger.

התביעה היותר דופקת על פתחי בתי מדרשינו היא, להמציא לנו נוסחאות מדויקות מיצירות ספרותנו הקלסית בת אלפי שנים. בנוגע לכתבי הקדש, הרי מלאכתנו נעשית על ידי אחרים, ומסופקני מאד, אם יש לנו זכות להתפאר בזה. — אמנם יש לנו ספרות אחרת, שעדיין עומדת ברשותנו ומחכה לעיבוד מדעי, והיא ספרות התלמוד והמדרש. ספרות רחבה זו הכל מודים כיום לא רק בחשיבותה הדתית, אבל גם בחשיבותה ההיסטורית והמדעית; ולאט לאט נמשכים אחריה גם חכמי אומות העולם ומזווגים לה מנקודות שונות של מטרותיהם הם. — נפלא הדבר שעד היום הזה אין לנו מספרי התלמוד והמדרש נוסחאות מדויקות, אף על פי שאלפי תלמידים הוגים בהם, וגם ידים בלתי נקיות ממשמשות בהן. — חובה כפולה עלינו לחייא לכלל בירור את הנוסחאות המוטלות בספק ולנקות את הספרים מכל שגיאה — לא רק כלפי סנים, לצורך הגבלות מדויקות בעניני הלכה ודרכי מוסר — אבל גם מצד תוכנם המופנה כלפי חוץ.

בנוגע לקביעת ההלכות כבר הרגישו גם הקדמונים, שכמה לשונות אינן מדויקות. אמנם הדרך שבחרו בה ליישר הדורים, לא היתה תמיד הדרך הנכונה. לעומת החכמים כבירי הלב ששלטו בכל הספרות התלמודית וחושם המפותח לא הניחם על נקלה לטעות מן הכוונה הנכונה, אף במקום שהגוסס המסופק או המשובש נתן מקום לכך, הלא כמה וכמה בקשו התאמה דחוקה בין ענינים מקבילים או נראים כמקבילים. וכבר אנו מוצאים אפילו ברש"י ותוספות כמה גרסאות שנוסדו בעיקרם על השוואת דברים שדומים אמנם בתוכנם, אבל מקורות שונים להם. בבלי, ירושלמי, מדרשי התנאים ושאר מדרשים הוכנסו למדורה אחת והורכבו ליסוד אחד בבחינת תקוני הנוסחאות. ואפילו הגאון מווילנא, הדייקן היותר מצויין, שהיה בן דורו של מנדלסון ועמד בראש תקופה שהתביעות המדעיות החלו לפרוץ גם לתוך כותלי בית המדרש, הכין הגהותיו על מדרשי התנאים על פי חקי התגיון המתפרנסים מהשוואת מקורות שונים זה מזה. בכל מקום שההשוואה לא עלתה יפה, התאים את הנסיות מדעתו וסברתו, ועל פי התאמתו שנה את הנוסחאות שלפניו. ואם אמנם אין להכחיש שבכמה

מקומות כוון אל האמת, אבל השיטה מצד עצמה אינה מבוססת על יסוד מדעי ואינה מוכשרה לשמש יסוד לתקוני נוסחאות, וגם הגר"א לא השיטה סמכתה, אלא בקיאיות הנפלאה וחוש המסותח בהבחנת לשונות וענינים.

התקופה החדשה מתחה דינה על שיטות ההשואה של הדור הישן והציבה את הכלל הגדול, שהנוסחאות צריכות להבחן על פי מקורותיהן הן, כלומר על פי הדפוסים השונים ועל פי כתבי היד. הכלל הזה אינו חדש לגמרי. הרמב"ם כבר השתמש בו. עי' למשל הל' מלוה ולוה פ"ט ה"ב: "יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן, שהאומר לחברו וכו' אינו נאמן, וטעות ספרים היא, ולפיכך טעו המורים על פי אותם הספרים. וכבר חקרתי על הנוסחאות השונות ומצאתי בהן שהוא נאמן. וחגיע לי במצרים מקצת גמ' ישנה כתוב על הגוילים, כמו שהיו כותבים קודם לזמן הזה, בקרוב חמש מאות שנה, ושתי נוסחאות מצאתי מן הגוילים בהלכה זו, ובשניהם כתיב וכו' נאמן".

בין ההוצאות המדויקות שהופיעו מקרוב מספרי מדרש ואגדה על פי התביעות היותר מדעיות יש לפנות מקום חשוב לשני ספריו של החכם מיכאל היגער: מסכתות זעירות ושבוע מסכתות קטנות. ההוצאות האלה מצטיינות לא רק בזוה, שהמזל הציג בסדר מבוקש את הנוסחאות השונות מדפוסים וכתבי יד, אבל גם במבואות חשובים ויקרי ערך המפיצים אור על תכונת כתבי היד שהשתמש בהם וכן על יחס הטקסטים שהוציא לאור אל שאר כל המקורות המקבילים להם. ספרו הראשון המכונה בשם מסכתות זעירות, אינו מכיל על צד האמת מסכתות נפרדות ועומדות בפני עצמן, רק פרקים וחלקים שונים מאותה מסכת עצמה והיא מס' דרך ארץ רבה וזוטא. המחבר משתמש בהזדמנות זו לתת לנו מבוא חשוב לכל מסכת דרך ארץ ככלל (1-69). את הקטעים שבספרו הראשון הוא מכנה בשם מסכתות ובמקצת גם בשם פרקים והם: א) מס' יראת חסא (ב' נוסחאות); ב) מס' ד"א זעירא; ג) מס' עריות; ד) פרק מעשים; ה) פרק שלום (ב' נוסחאות). יש עוד חלק ששי המכונה בשם "גדול השלום", אבל הוא רק קבוץ מאמרים המתחילים במלות "גדול השלום" ואינו בא בחשבון כספר בפני עצמו.

בסוף הספר מביא ענינים אחדים שיש להם חשיבות בפני עצמה והם: א) מסכתות דרך ארץ שנדפסו בהוצאות שונות של התלמוד. ב) מסכתות דרך ארץ שנדפסו לבדן. ג) פירושים והערות למסכתות ד"א. ד) רשימת הספרים וכתבי היד וכו'.

מלאכתו של המחבר חשובה עלי מאד, ודוקא מתוך כך אני מראה באצבע גם על הדברים שנראים בעיני כמגרעות, אף על פי שכל הענין תלוי רק בסדור החומר. המזל סדר את הטקסטים לבדם (73-117) ובסוף כל הטקסטים מסדר את ההערות (121-154). ואחרי כן הוא מסדר את שנויי הנוסחאות (155-174). הטרדת ההערות ושנויי הנוסחאות מגוף הספר מכביד את תשמיש הספר על קוראיו. וכן מביא המזל את המקבילים שבמדרש רבה רק על פי הפרקים בלבד ואת מדרשי התנאים וביחוד הספרי לפי הפסקאות בלבד. מי שמבקש למשל את המקום המקביל לאיזה מאמר בן ארבע או חמש תיבות במדרש פ"א מתיגע הרבה ויגיעו לפעמים לבטלה ע"פ הכלל "אידי דוטר מירכס". כנראה היה המחבר בעצמו מכיר במגרעות אלה, כי בספרו השני "שבע מסכתות קטנות" תקנם. — סוף דבר, שני ספריו של היגר הם ספרים חשובים מאד וממלאים את התביעות היותר מפונקות הן בדיוק פנים הספרים והן בשנויי הנוסחאות ומראה המקומות המקבילים, וכן גם במבואותיהם המדעיים. מקוים אנחנו שאחרי הביכורים האלה יוסיף החכם הנ"ל לעבד לפי שיטה זו גם שאר ספרי תלמוד ומדרש, כי במקצוע זה עוד המלאכה מרובה. יחיאל מיכל הכהן גוסמן.

וינוגרד, י. ז. קונטרס דברי זיו. ראה ע' 14.

קוין, ב. מ. אוצר הגאונים; כך נ' ראה ע' 16.

מושקין, י. מ. מ' סילי ראבות. ראה ע' 18.

מ' משפטים צדוקים. ראה ע' 19.

Berger, J. Elementary education in the Talmud... 96. ראה ע'

221. **Bernfeld, Immanuel.** Eid und Gelübde nach Talmud und Schulchan Aruch, 3., verm. Aufl. unter Berücksichtigung des Nürnberger Talmud-Prozesses gegen Holz und Streicher wegen Religionsbeschimpfung und Gotteslästerung. Berlin, Philo Verlag, 1930. 24 p. 15 : 23.

אח הוצאה הקודמת ראה ק. מ. שנה ג' ע' 131. =Das Licht, 9.

222. **Hildesheimer, Esriel Erich.** Das jüdische Gesellschaftsrecht ... Leipzig, Harrassowitz, 1930. XIII p., I l., 172 p. 16:24.

ע' 151-152 ביבליוגרפיה

המחבר, יוריסט ותלמיד חכם, שפרסם תחלה מאמר יסודי ומפורט על תשובת רבי סעדיה גאון בענין השותפות (1928-1929 "Jeschurun") התמסר לחקירת מוסד משפטי זה והוא ממלא במונוגרפיה זו על דיני השותפות והעסקא, שיצאה בהשתתפות Zuz-Stiftung בברלין, לקוי ניכר במדע המשפט העברי, שהיה חסר עד כה הסבר שיטתי של מוסד חשוב זה, העומד על הגבולים בין דיני הקנין והחייב. על ידי כך לא רק שהוגח אריח חשוב לבנין שיטת המשפט העברי בכללותה. כי אם גם הובלט קלסתר המיוחד של אינסטיטוט משפטי בעל תכונה מקורית, המיוסד על הערכה מוסרית של גבולי קנין השותפות ועל הכרת הגרעין הסוציאלי שבשותפות, הסותרת מכמה צדדים את עקרונות קנין היחיד.

המחבר, שנתכוון להקל את שמוש הספר על יוריסטים ומורחנים שאינם מישראל ושאינם מצויים אצל המקורות הראשונים (הספר יצא בהוצאת אוטו הרטוביץ בליפטסה), נתן לדבריו בכמה מקומות צורה פופולרית יותר מדי והוא הולך בדרך הכבושה לספרי השמוש במשפט הפנדקטים. ביחוד מכוונים הדברים למבוא הספר, שהוא מזכיר לנו בכמה דברים את המבואות השכיחים לדיסרטציות במקצוע המשפט העברי. — ראויות ביחוד לשבח ההגדרות הברורות והצלולות של המחבר למונחים המקצועיים שהוא עוסק בהם, ביחוד הבחנתו הדוגמית הדקה בין "שותפות" ל-עסקא. כמו כן ראויה לשבח הקונסטרוקציה המשפטית של הענינים המסתעפים של מוסד השותפות והרצאת הדברים השיטתית לפי התלמודים, הפוסקים והשו"ת, המגלה לנו את דיוקיהם והמשפטי של המוסד. במקומות מועטים משה המחבר את השותפות לפי דינינו עם מצבה בדיני הבבלים וחבל שלא האריך בזה ולא הכניס לשטח חקירתו את החמר המשפטי הרב במשפט האשורי והבבלי שנתגלה בזמן האחרון ושטרם נחקר בחלקו זה מחקר של השוואה. — לשם השלמת הענין עומד המחבר כדין גם על הצד הפרוצדוראלי שבשותפות, על טענות השותפים לבין עצמם ועל אופן הגשמת תביעותיהם ביחס לצד שלישי או תביעותיו של צד שלישי ביחס להם. — חדש ביותר הוא המחקר המשפטי הקצר בענין העסקא וגלוי תכונתו המיוחדת של אינסטיטוט זה הן מבחינת עמדת המשפטי השונה של צדדיו והן מבחינת ערכו הפרודוקטיבי של הרכוש המושקע בו.

זהו מחקר-בראשית, מצומצם, תמציתי וראוי להמשך ולהרחבה. טופסיה-השטרות שהובאו (בתרגום גרמני) מספרי השטרות המפורסמים משלימים את המחקר והם נוחים לשמוש יוריסטים שאינם מצויים אצל המקורות. רשימת-המקורות הראשונים והספרות החדשה וכן גם מפתח-הענינים עושים את ספרו של ד"ר הילדסהימר לספר שמוש נוח ומועיל.
ש. איזנשטרט

ראה ע' 43. Jacob ben Isaac of Janow. Zeenah u-reenah.

223. Miller, David. The secret of the Jew; his life — his family ... A marriage guide — how to stay married ... Oakland, Calif., David Miller, (c1930). 2 p.l., iv, 9 — 570, [5] p., illus., facsim. 14: 20. עם הקדמה ושער גוסף בעברית: ספר נצח ישראל בו יבואו גודל ערך טהרת המשפחה מצוות גדה וטבילה הלכות גדה טבילה ומקוה ושיעור מקוה ווי צו מאכען א מקוה פור \$5. על השער העברי נדפס: "דער ספר איז גיט צו פערקויפען. ווער עס איז אינגע-רעסירט אין די הייליגקייט פון אידישן טאמליען לעבען קען באקומען די ווערק אהנע געלט".

ראה ע' 52. Nepszerü zsidó könyvtar ...

224. Talmud. Der Babylonische Talmud; nach der ersten zensurfreien Ausgabe unter Berücksichtigung der neueren Ausgaben und handschriftlichen Materials neu übertragen durch Lazarus Goldschmidt. Bd. 1, 2, 3. Berlin, Jüdischer Verlag, 1930. XIII, [2], 947, [1]; 5 p.l., [3] — 703, [1]; [5], 750, [1] p. 15: 21.

החבן: Band 1: Berakhoth/Misnah Zeraim/Sabbath. — 2: Erubin/Pesahim/Seqalim. — 3: Joma/Sukka/Jom Tob/Ros Hasana/Taanith.

תרגום-התלמוד המפורסם של החוקר ל. גולדשמידט, שיצא לפני כן יחד עם המקור, מתחיל עכשו לצאת לאור לחוד בכרכים קטנים, וכבר מונחים לפנינו שלשת הכרכים הראשונים המכילים סדר זרעים ושבת, עירובין ססחים שקלים, יומא סוכה יום-טוב ראש השנה תענית. התרגום נעשה לפי הוצאת-בומברג הראשונה בהשוואה עם כתבי יד ועם התקונים וההגהות שבדפוסים הראשונים. ההוצאה יפה עד למאד, והמתרגם והמו"ל הצליחו לתת לספר צורה חרישה ונוחה. — השאלה הכללית, העומדת לפני כל מתרגם, אם יהיה נאמן לנוסח או לענין, היא קשה ביחוד בנוגע לתלמוד: בגמרא יש לפעמים דרך רחוקה מן הנוסח עד הענין (שנוכל למצא אותה רק בעזרת המפרשים), ויש מקום לשאל אם בכלל ניתן התלמוד להתרגם. אם המתרגם יתקשר בנוסח כודאי לא יתברר הענין כל צרכו, ואם ירצה לברר היטב את הענין, עליו להוסיף בתרגומו הרבה מאד לנוסח המקורי. מר גולדשמידט קבל עליו את העבודה הענקית של התרגום הזה ובחר לו בעיקר את הדרך הראשונה: תרגומו נותן כמעט בדיוק את נוסח המקור, ועל כן איננו ספר לקריאה אלא צריך ללמד אותו בעיון, והמתרגם עוזר לסעמים ללמוד ע"י השלמות קטנות בטקסט התרגום וע"י הערות קצרות בשולי העמודים.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

225. ילין, אברהם. סאמר ראשון מספר נאולת ישראל ... חזקו ואל תיראו... על התחלת הנאולה, שישוב החדש מא"י הוא התחלת הנאולה... פיעטקוב, פאלטאן, (ווארשא, דפוס נ. פיעטקנט), תרפ"ח. 121, 6, 11, 28, 18, 4, 2 ק. 22:15.
- אחרי המאמר בעברית נתן המחבר את חמצית דבריו גם ביוונית ובסוף מאמר להחזיר העטרה ליושנה. נכתב באב תרס"ט אחרי המאורעות בירושלים; לפי זה הפרט תרפ"ח שעל השער אינו נכון.
226. כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב. קונטרס בית ישראל כו יכווארו חרבה ענינים נחוצים לכלל ישראל ... מאתו ישראל מאיר הכהן טראדין. פיעטקוב, מסורר בדפוס פאלטאן, (ווארשא דפוס לעווין עפשטיין), תרפ"ח. 20 ק. 22:15. דברי מוסר.
- משה בן מיסון. דלאה אלהאירין (ספר מורה נבוכים) ... ראה ע' 18.
- פס פניק, ד. מפני מה אני יהודי? ... ראה ע' 20.
227. קלצקי, יעקב. אוצר המונחים הפילוסופיים. חלק שלישי. ברלין, אשכול, תר"צ. 306 ק. 22:16.
- = אוצר המונחים הפילוסופיים ואנתולוגיה פילוסופית בשלשה כרכים. אוצר המונחים הפילוסופיים של הספרות העברית בכל תקופותיה. שבדפוס וגם שבכתב-יד / מבחר הפילוסופיה העברית וגם הערבית שבתרגומים העבריים (בהשתתפות מ. נ. צוקל). כרך שני. חלק ג': נ"ק. עם שער מיוחד ברומית: Thesaurus philosophicus linguae hebraicae et veteris et recentioris auctore Jac. Klatzkin operis collaborator M. Zobel. את הקודם ראה: ק. ס. שנה ה' ע' 338. שם גם בקורת מאת צבי דינורדוק.
228. Graupe, Heinz. Die Stellung der Religion im systematischen Denken der Marburger Schule. Berlin, Reuther, 1930. 64. ע' [67-65] ביבליוגרפיה. [3] p. 14: 21.
229. Gross, Louis D. What is Jewish science? Brooklyn, The Jewish science center of Union temple of Brooklyn, (1928). [11] p. 13: 20.
- השער מהמעטפת.
230. Morgenstern, Julian. Judaism and the modern world; a tribute to Moses Mendelssohn in celebration of the two hundredth anniversary of his birth (September 6, 1729). n. p., 1929. 19 p. 17: 25. השער מהמעטפת.
231. Moses b. Maimon. Die dreizehn Grundlehren. n. p., (1930). [8] p. 30: 43.
- "Der Soncino Gesellschaft zum 30.III.30 Marcus Behmer, E. W. Tieffenbach."

232. Népszerű zsidó könyvtár; szerkesztik: Bánóczi József és Gábor Ignác. [Budapest], "Népszerű zsidó könyvtár" kiadása, (typ. "Globus"), [192—?]. 13 : 18.

פיה: Szam 1: Eötvös, József: A zsidok emancipatioja. (Banoczi Jozsef előszavával). 63, [1] p.

" 2: Goldziher, Ignaz: A zsidóság lényege és fejlődése.

Rész 1. 71, [1] p.

Szam 3: Blau, Ludwig: A Talmud. 44, [1] p.

" 4: Kiss, Arnold: Salomon ibn Gabirol. 43, [1] p.

" 5: Heller, Bernat: A héber mese, I: A héber mese keleten

és az iszlám országaiban. 61 p.

233. Pedersen, Joh[anne]s. Scepticisme israélite. (In: Revue d'histoire et de philosophie religieuses, 10—ème année, no. 4-5. Juillet-Octobre 1930). pp. [317]—370. 17 : 25.

234. Rosenblatt, Samuel. The high ways to perfection of Abraham Maimonides, by Samuel Rosenblatt. New York, Columbia university press, 1927. 5 p. 1., 213, [2] p. 18:25.

= Columbia university Oriental studies, vol. 27.

ע' 130—213 סכסס חלקי בערבית באותיות עבריות עם תרגום אנגלי עמוד מול עמוד.
שם הספר עלול להביא לידי טעות. אברהם בן הרמב"ם לא חבר חבור בשם יהודים
הנעלות אל השלמות". גידון הספר שלפנינו אינו אלא חלק אחד מחבורו הערבי הגדול של ר'
אברהם "כפאיה אלעאבדין" (המספיק לעובדי ה'), שהיה, כפי הנראה, מעין אנציקלופדיה
שסתית של דת ישראל. את כמות הספר אפשר להעריך אם נביא בחשבון שהחלק הגדול כאן
המכיל בכ"י 124 דף היה עשירית כל החבור, לערך, ואולי פחות מזה, כי אחד מעשרת
החלקים האלה היה בעל כ"ג פרקים, בעוד שבחלק שלנו יש רק י"ג פרקים. אע"פ שד"ר רוזנבלט
שקד לאסוף את כל המקומות שהמחבר מזכיר בהם את שאר חלקי חבורו, אין בידנו חומר
מספיק כדי לברר את מבנהו הכללי של הספר בודאות. הספר נחלק מתחלה לארבעה חלקים
ראשיים, שכל אחד מהם הכיל שנים או שלשה חלקים משניים (כרכים). יש לשער שהחלק
הראשון עסק במצוות השכליות (עקרי האמונה, הלכות תלמוד תורה). השני במצוות שבין אדם
למקום (כגון עבודה ותפלה, מילה, נדרים, ואגב זה גם שבועות). השלישי במצוות שבין אדם לחברו
(למשל צדקה, אסור נקימה ונטירה) והרביעי במוסר הגבוה. אם השערה זו נכונה, ידמה
מבנה הספר במקצת למבנה "אחיא עלום אלדין" של אלגואלי המדבר בחלקו הראשון על
עניני למוד ומדע, עקרי האמונה ומצוות התלויות בעבודת ה', בשני בעקר של מצוות שבין
אדם לחברו, בשלישי על המדות הרעות שיתרחק מהן האדם, וברביעי על מעלות המדות
המקרבות את האדם לאל.

נושא הספר שלפנינו הוא חלקו השני של החלק הרביעי, או, לפי החלוקה המשנית,
החלק (הכרך) התשיעי של כל החבור. ד"ר רוזנבלט גותן כאן מבוא רחב על כל החלק (או
הכרך) הזה ובסוף את הנוסח הערבי של ששה פרקים עם תרגום אנגלי. תוכן המבוא, חרץ

ממה שכבר נזכר למעלה: תאור כתבי היד; אנליזה מפורטת של הפרקים שלא נדפסו בסוף הספר; לשון הספר וסגנונו; אברהם בן הרמב"ם וזמנו; אברהם בן הרמב"ם והצופיים; ציטטים ממקורות אחרים; שטחו הפילוסופית והמוסרית של אברהם בן הרמב"ם; יחסו אל התורה; פרשנותו. על חלק גדול מהנכלל במבוא אין לעת עתה אפשרות לחקרים אחרים לדרון בעצמם. כיון שהנוסח הערבי המודפס בסוף הספר אינו אלא ששית כל החלק שהמבוא דן עליו. אבל נתנת לנו כאן תמונה מלאה ענין ורבת גוונים מתוכן החלק הזה. כאן יזכרו רק פרטים אחדים מתוך המבוא בחוספת איזו הערות.

בעוד ששלושת החלקים הראשונים של "כפאיה אלעאבדין" פרשו את המוסל על כל אדם מישראל לפי פשטי הכתובים, הרי החלק הרביעי בא לבאר את "הדרך המיוחדת, כלומר הנהגת האדם על פי תכליות המצוות וסודותיהן ומה שיובן מכוונת התורה וחי הנביאים הקדושים וכיוצא בהם". נראה שהפרקים א'—י', שלא נתגלו עדיין בכ"י, היו מוקדשים ל"תכליות המצוות וסודותיהם" בפרט (כך יש להבין עמ' 134 שורות 19—21 לדעתי ולא כפרוש המו"ל עמ' 31). החלק שלפנינו עוסק במדות הנעלות: יחוד המעשים לה', רחמים, נדיבות, ארך אפים, ענותנות, בטחון, הסתפקות במועט, פרישות, מלחמה ביצר, שליטה בכחות הנפש ויחודם לשמוש תכליתם הנעלה, התבודדות. המדות האלה מתבארות באופן עיוני, על פי פסוקי התנ"ך ועל פי דרכי חייהם של אישי התנ"ך והתלמוד. התוכן דומה בהרבה לתוכן "חובות הלבבות". אם לאהבת ה' כאן אין כמעט זכר, כפי שמדגיש ר. (עמ' 100), הרי צריך לזכר שאין לפנינו הספר כולו ושענין זה יכול להכנס לכרך השלישי של החלק הרביעי, אשר ענינו "ההגעה אל המטרה", שהיא הרבקות בה'.

תורתו המוסרית של אברהם בן הרמב"ם כמו רב שטות המוסר, אינה מקורית מאד. אבל אינה חסרה עמק. מענין ביותר יחסה אל הצופיות, הנדון בפרק מיוחד של המבוא. השפעת הדעות הצופיות אולי אינה גדולה כאן יותר מאשר ב"חובות הלבבות", אבל היא גלויה יותר. אברהם מספר בשבחם של הצופיים בכמה מקומות בפרוש ואפילו מכנה אותם בשם יורשי הנביאים ומצטער שהיהודים אינם הולכים בדרכיהם. הדעות הפילוסופיות המפורטות בספר, המלקטות במבוא בשקידה רבה, אין בהן משום חדוש. לא תמיד הלך בנו של הרמב"ם בעקבות הארסטוטלסמוס השולט בדעות אביו, כפי שאפשר לראות מתוך דבריו על הנפש (ע' 66—67) שהם ברוח גאו-אמלטונית.

מבין חקירות המחבר על לשון הספר (ע' 35—39) ראוי לציין ששלוש פעמים נמצא ב לפני עתיד הפעל כמו במקצת הדיאלקטים החדשים הדוגמאות האלה, כנראה, הן מהעתיקות ביותר. החומר הלכסיקוגרפי שמביאו ר., חלק גדול ממנו כבר נרשם ב-Supplément של Dozy או בספר I. Friedlaender: Der Sprachgebrauch des Maimonides או בשניהם (נאהיך, תשריע, נקר, אנסאר, גמלי, אלחגא, שרכ, טחץ). בנוגע לסעל ליל המקביל ל"פוף" השוה פרידלנדר עמ' 38—39. הבטוי באל ערץ מצוי בכל הספרות הפילוסופית. עלי גהה אל ת נדר עמ' 176 שו' 3 איננו בלשון נוסריקון אלא בדרך חדוד, כלומר לא כפרוש אמתי (ר' מורה נבוכים הוצאת מונקיואל עמ' 328 שו' 19 עלי צורה אלנוארד אלשעריה לא עלי אן דלך הו מפני אלנץ; הפעל נדר במובן אמר בדיחה אצל Munk, Notice sur Abou'l Walid עמ' 210). מלים אחדות שברשימה הלכסיקוגרפית אולי אינן אלא טעות טופר. אין טעק שבמובן similarity במקום מצארה צ"ל מצארה והיא מלה מצויה מאד. חס במובן exhort הוא כתיב משובש תחת חץ. במקום לרף adorn=

אולי יש להגיה זכרף. יש לשער שגם הצורה אקצת במקום אקתצת (עמ' 142 שו' 11) לא באה אלא בטעות סופר. וחושדני גם במלת אלאפתגאע (ר': calamity) שמקורה בטעות. עמ' 180 שו' 19 נאמר על הנדיבות ביחס למדע (אלכרם באלעלם) שהוא ידל עלי קלה אלאפתגאע ללעלם. ר. מתרגם to the (how) little hurt (can come) it points to knowledge. לתרגום זה אין שחר לא מבחינת קשר הענינים ולא מבחינת סינסקטית. אני מציע להגיה א ל א נ ת ג א ע ולהבין: הנדיבות במדע סימן למעוס ההנאה (החמרית) מהמדע. אצל דווי אנו מוצאים את הדוגמה ولو. *الوظائف العلية فكان ينتج منها*, ר' גם פרידלנדר עמ' 107. במקום קלד I=accept the traditional belief of=אולי צ"ל קלד II. שהוא רגיל במובן זה.

הוצאת הסכסס שבסוף הספר והתרגום מצטיינים בדיוק גדול. רק במקומות מעטים יש לחלוק על המו"ל והמתרגם. אוכיר כאן מקומות אחדים מבלי לעמוד על קטנות. עמ' 138 שורה 17 ימן לם יעמל ציצית עלי טלית ולבשה יומא קט מתורגם who did not לא עשה ציצית על טלית ולבשה. 142 ימן כלת אעצא מן אלגרא יש למחוק "ממלת כלת ולתרגם ישאבריו רקים ממוזן". 144 הצורה אלבראיה איננה טעות סופר. השה שם הספר של אלגזאלי יבראיה אלהאיה. 148 יחאשא וכלא צ"ל יחלא (וכן 156). 148 ח צלה אין פירושו attain it, כי אם יקנה לך ידיעתו (לפי זה יש לתקן גם תרגום 150 158). 152 יויחדרונה צ"ל יויחדרונה (ונוהרים ממנו). 152 בביאן בפירוש (למשל דלאה אלחאירין 49). ובכן אין מקום להוספת [לך]. 154 במקום נקלה אלדין אולי צ"ל קלה אלדין חוסר יראת שמים (הבטוי נמצא, למשל, אצל אלקפטי, תאריך אלחכמא הוצ' August Müller עמ' 332 שו' 21). 158 אלעבארה צ"ל אלעבארה (באותו הלשון, כלומר בכל לבבך ובכל גפורך). 166 בדבר צ"ל פדבר (הנהג) 172 נבא = עשה לנביא. 174 מלת בל שבכ נכונה ופירושה: ואפילו, ולא עוד אלא. 178 יבדלה צ"ל יבדלה ותתו מתוך נדיבות לב. 180 יופי אן לא ינקצה ולא יפת פיה אלאעאנה בה למן יצטר אליה... ושעזרתו לנצרכים אליו בו (בכבוד) לא תפחית אותו (את הכבוד) ולא תחלישהו. 180 אלחאצל מן אלעלם = הנמצא (בירו) מהחכמה (השה דלאה 71 פתלך אללולה חאצלה לכנה לא יראה). 182 גהרך = כפי כרך. 192 במקום [לא] צריך להשלים: [לם יוקע פיהא] (כמו בשורה 13) או מליצה דומה במובנה. 192 יונחן נצגר ען אלכלאם פי דלך = ואני קסנתי מדבר על הענין הזה. 196 יאנה מלזום במטאלב אלחק שרעא: י"ל שצ"ל במטאלבה והמובן הוא: שהוא מחוייב לפי התורה לתבוע את הדין (את עלבונה). יש קצת טעיות דפוס: 1361 צ"ל עלמנא. 1361 לינתבה. 1424 בעטמה. 1441 באלנביר. 1461 אלאכל. 1481 בינה. 1521 ויכתרי. 1581 ולרגאה. 1621 ליקתלי. 1622 מוצעהא. 1748 ואסתחואב, 1961 תוראן. פעמים אחדות נדפס סימן מדה שלא במקומו, כנראה לפי כה"י (19216) אלמאתמה 20425 תאכידא).

מן המיותר בעיני להרבות דברים על הצורך להוציא את הספר בשלמותו. מה שאנו
לומדים על תוכן הספר מן המבוא העשיר, יעיד שראוי הוא ספרו של בן הרמב"ם להתפרסם
מכמה בחינות, ומר רונבלט שהתחיל במצוה זו ראוי הוא שיאמרו לו: נמור.
ד. צ. בנעט

235. **Rosenheim, Jacob.** *Ausgewählte Aufsätze und Ansprachen von Jacob Rosenheim.* Bd. 1-2. 2 v. Frankfurt a.M., J. Kauffmann, 5691—1930. [5], 381; [5], 512 p. 16 : 24.

הספר מחולק למדורות אלה: I. על התורה היהודית והשקפת-העולם היהודית.
II. על חיי קהלות-היהודים ועל החינוך היהודי. III. הטליטיקה היהודית הפנימית בגרמניה.
IV. ציוניות וטליטיקה עולמית. V. אגודת ישראל. VI. מסביב לארץ הקדושה. VII. דמויות
[מאמרים על אישים שונים בישראל].—בסוף הכרך השני מפתח שמות האנשים.

ח. קבלה וחסידות.

236. **אדלר, נתן.** ספר דרך הנשר ותורת אמת; תולדות קורות
והתנהגות, חידושים עה"ת ופולמוסים בהלכה ואגדה ... [ומאת] נתן אדלר כהן
צדק ... נערך ... עם הערות סראה כהן ע"י הרב אברהם יהודה הכהן שווארץ...
סאטומארק, דפוס הירש, תרפ"ח. [2] דף, 68 ע. 15 : 23.

237. **גבורת ארי;** תולדות ... מוהר"ר ליב שרה"ם ... עם מכתבי קודש
ממרן חבקש"ט ותלמידיו ... הסגיד הגדול מסעוריוט"ט ... ר' פנחס סקאריץ, הנה"ק
ספולנאי, הנה"ק בעל התניא. הנה"ק הר"ר שמעלקא מניקולסבורג ועוד הרבה ...
לכוב, מרגליות, חש"ד. [תרצ"ז] 48 ע. 16 : 24.

238. **יוסממן, פנחס מנחם אלעזר.** שפתי צדיק חלק ראשון ונשני.
בילגוריא, בלי שם הסופים, וורשא דפוס פיסענט, תרפ"ד—תרפ"ט. 168 ;
153 ע. 17 : 23.

החלק השני יצא כפיטרקוב בדפוס פאלמאן.
החלק הראשון על ס' בראשית השני—על שמות.

239. **שטרנהרץ, נתן בן נפתלי הירץ מנימירוב.** ספר עדים לתרופה
והוא סכתבי טורנו נתן תלמיד ... מוהר"ן מברסלב אשר כתב לבניו ולתלמידיו ...
נדפס ... מחדש בהוספות רבות ותיקונים ... ווארשא, "ברסלב", תרצ"ז. [45] ע. 16 : 24.

ז. תפלה ועבודה, דרשות.

240. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח. Paris, Les Textes sacrés, (c1925). 11551 ק, לוחות בצבעים. 12 : 18.
עברית וצרפתית עמוד מול עמוד. השער בצרפתית:
Haggada de Pessah. Texte hébreu revu par ... Back. Mis en Français par Edmond Fleg. Orné d'illustrations de Janine Aghion.
מהספר הזה יצא אכסמפלר אחד על קלף, עם הלוחות במקור. 25 אכסמפלרים על גיר סין, 60-על גיר זפן, 200 על גיר d'Arches, 1500 על גיר chiffon.
הגדה של פסח ... ראה ע' 13.
הגדה של פסח. עם העתקת שפת אנגלית ... ראה ע' 13.
241. וייטמן, קלמן. בר מצות, נאומי בר מצוה מיוסדים על הסדרות וההפטרות של כל השבתות בצירוף דיני תפלין היותר נחוצים והוראות מועילות לטורים, מאת קלמן וייטמן. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפני, (c1929). 131 דף, X-IV, 111 ק. 14 : 21.
הספר הזה ביוזמת ראה להלן מספר 244.
242. תפלות. Friedhofgebete mit deutscher Übersetzung von Josef Schächter, mit einem Anhang deutscher Gebete. Wien, Belf, 1930. 98 p., 1 l., 27 p., illus. 12 : 15.
243. גינצבורג, פנחס נטע. דער וויינשטאק ... פאלקס דרשות אויף אלע ימים טובים און אין פערשידענע פארפעלע ... ווארשא, (דפוס סיקארא), תר"ץ. 62 ק. 14 : 19.
244. וייטמאן, קלמן. בר מצוה, געשטיצט אויף די סדרות און הפטרות פון אלע שבתים, מיט די נויטיגסטע דינים פון תפלין און פאסיגע אינסטרוקציעס צו לערער. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפני, (1929). XI, 109 ק. 14 : 21.
הספר הזה בעברית ראה לעיל מספר 241.
245. Hoffmann, Jakob. Die Schicksalsfrage der deutschen Judenheit. Rede... Frankfurt am Main, Kauffmann, 1930. 14, [1] p. על מצות פריה ורביה. 14 : 21.
246. Links, Izsak. A családi boldogság az áldás forrása. (Oppenheim illusztrációival). 2. kiadás. Kőszeg, szerző, [1928?]. 134, [2] p. 15 : 23.
247. Mahzor. Kippour. תפלות יום כפור. Paris, Union libérale israélite, [1929?]. 3 p. 1., 346, [2] p. 13 : 19.
(Des ailes à la terre. כנפים לארץ)

248. **Mahzor.** תפילות מסועדים וראש השנה. Rituel des fêtes. Paris, Union libérale israélite, [1929?]. 3 p. 1., 230, [2]p. 13 : 19.

(Des ailes à la terre. כנפים לארץ.)

249. **Netter, Nathan.** La patrie absente et la patrie retrouvée (sermons et allocutions patriotiques) par Nathan Netter, grand-rabbin de Metz et de La Moselle; préface du commandant Armand Lipman. Metz 1929. Paris, Presses universitaires de France, 1929. 3 p. 1., 180 p., 1 l. 14 : 22.

250. **Schechter, Mrs. Abraham I.** Symbols and ceremonies of the Jewish home; prepared for and accepted by the Women's branch of the Union of orthodox Jewish congregations of America. New York, Bloch, 1930. 32 p. 12 : 17.

251. **Schipper, Naftali.** Zbiór modlitw dla szkół powszechnych i średnich ułożył Naftali Schipper. Wydanie 6. poprawione. Lwów, Nakładem autora, (192-?). 80 p. 15 : 22. עברית ופולנית עמודה מול עמודה.

Sulzer, S. Schir Zion. 83 ע' ראה

252. **Tract commission.** A set of holiday sermons, 5691—1930; pub. and distributed by the Tract commission. Cincinnati, 1930. 83 p. 15 : 23. את הקודם ראה קי סי שנה ז' ע' 381.

253. **Weisser, Samuel.** Rinath Joshua ... Recitativen für Kantor, componirt von Samuel Weisser (Pilderwasser). New York, (Katz, 1927). 2 p. 1., 3-88 p., 2 l., port. 17 : 26.

המלים בעברית באותיות לטיניות. התכן: חלק א' שבת. חלק ב' שלש רגלים.

1. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה.

אחד-העם. פרקי זכרונות ואגרות ... ראה ע' 10.

הלאר. גליון סוקולוב ... ראה ע' 32.

טרוצקי, 5. ד. חיי ... ראה ע' 15.

העולם. ליוכל השבעים של ר' נחום סוקולוב ... ראה ע' 32.

פנציופר, 5. עשר שנות רדיפות ... ראה ע' 21.

רוזנטל, א. ד. סגלת הטבח ... ראה ע' 23.

שורצברד, ש. מספר חיי ... ראה ע' 24.

254. דובנאו, שמעון. אלגעמיינע געשיכטע פון יידישן פאלק, פון די אלטע צייטן ביז צו היינטיקער צייט. אין צען בענד. ווארשע, קולטור-ליגע, (1930). 486 ע. 17 : 25. ביבליאגראפיה: ע' 462—475.

התכן: באנד 1: די אוראלטע געשיכטע פון יידישן פאלק. מזרחיתקופה פון דער אנטשטייאונג פון ישראל ביז צום סוף פערטישער הערשאפט אין יהודה. יידיש: י. ראסאסארט.

את הספר בעברית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 300; בגרמנית ראה ק. ס. שנה ב' ע' 92.

255. לעמאן, י. דיר סאיר לעהמאן, ביאגראפישע שטריכן, [ומאת] י. לעהמאן. יידיש: ס. ראזנער. ווארשע, ישרון, תרפ"ט. 76 ע. 14 : 21.

256. מיכאלעוויטש, ב. [פסידונים של יוסף איזביצקי]. זכרונות פון א יידישען סאציאליסט. באנד 1-3. 3 חלקים בכרך 1. ווארשע, (די וועלט), 1929. 156, [11] ; 164, [2] ; 179, [2] ע. 14 : 20.

עם שער מיוחד לכל חלק. — הוצאה שניה. — ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 73. הספר מקיף את השנים 1892—1909.

257. סענטשענקא, י. אין די יידישע איבערוואנדער קאלאניעס, [ומאת] י. סענטשענקא, אל. קאפילענקא, ס. יאהאנסען. כארקאוו, מ'לכע פארלאג פון אוקראינע, 1930. 139, [2] ע. 13 : 18.

התכן: י. סענטשענקא: איבער די יידישע קאלאניעס אין כערסאן און קריווארג. אל. קאפילענקא: דאס וואס איך האב געזען. — מי. יאהאנסען: דער פילאזאף אין דער קעפי. המאמר של סינצ'נקו יצא גם ברוסית. ראה ק. ס. שנה זו ע' 94 מספר 319.

258. פאם, יעקב. אויף קדוש השם, צווייטער באנד: בונדיסטן, ווארשע, די וועלט, 1928. 174, [1] ע. 15 : 21. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 217.

259. פושקאף, פנחס. בילדער און מעמווארען פון דער אלטער היים און פון ביין אייגען לעבען. New York, הוצאת המחבר, 1928. 224 ע. 14 : 21. בסוף הספר שירים אחדים, מהם אחד בעברית.

260. Alperin, Aron. Żydzi w Łodzi. Początki Gminy żydowskiej 1780—1822. Z przedmową Majera Bałabana. Łódź, Archiwum akt dawnych m. Łodzi, 1928. 34 p., tab. 16 : 23. "Przedruk z "Rocznika Łódzkiego".

261. Braver, Hirsch. Great figures and events in Jewish history. v. I: From the gaonic period through the golden age. New York, Bloch pub. co., 1930. xx, [2], 319 p. 14 : 21.

ספר למוד לתולדות ישראל, מכון לבתי-הספר העממיים. כך זה מתחיל בראשית תקופת הגאונים ומסיים בסוף המאה הי"ג.

Cohn, G. Der jüdische Friedhof ... ראה ע' 82

262. Covo, M[ercado] J. Sur les origines de la dispersion d'Israel; premiers établissements juifs à Salonique. Salonique, 1930. pp. 13—19. 17 : 24.

השער מהמעטפת. "Tirage à part du bulletin annuel 'El Maccabeo', septembre 1930—Illul 5690."

263. Fraenkel, Sigmund. Sigmund Fraenkel: Aufsätze und Reden; ein Spiegelbild deutsch-jüdischer Geschichte aus dem Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts, hrsg. von Adolf Fraenkel. München, Heller, 1930. 342, [4] p., port. 15 : 23.

בראש הספר הקדמה ומבוא על חיי המחבר, מאת בן המחבר המרילי הספר מחולק לארבעה חלקים: I. מאמרים בעניני כלכלה, מסים, תנועה. II. מאמרים בשאלות המוליטיקה היהודית הפנימית (וביחוד שאלות הקהלה). III. מעולה יהודית כלפי חוץ, וביחוד מאמרים נגד האנטישמיות. IV. מאמרי-מדע, דרוש, ודברים על המחבר.

264. Hass, Willy. Gestalten der Zeit. Berlin, Kiepenheuer, 1930. 247 p. 12 : 18.

החלק: Die jüdische Situation: Moritz Heiman,—Ueber den jüdischen Witz,—Drei Dichter: Hugo von Hofmannsthal. Franz Werfel, Franz Kafka.

265. Janton, Moses N. The history of the Jews in Spokane, Washington, from the early days until the present time. (Spokane), M. N. Janton, 1926. 16 p., 1 l., port. 15 : 23.

266. Kastein, Josef. Sabbatai Zewi, der Messias von Ismir. Berlin, Rowohlt, 1930. 385 p., 1 l., pl., ports. 14 : 22.

"Die Wiedergabe der zwölf Kupfertiefdrucktafeln erfolgte fast ausschliesslich nach zeitgenössischen Darstellungen."

ע' 382—384 ביבליוגרפיה.

תאור פופולרי של תולדות שבתי צבי ותנועתו.

267. Lazaron, Morris S. Seed of Abraham; ten Jews of the ages. New York, The Century co., (1930). XIII, 327 p., front., plates, ports. 13 : 19.

החלק: משה — דוד — ירמיהו — מרים — ישו — שפינוזה — ה. הינה — ק. מרכס. ב. ד'ישראל — ת. הרצל.

Leipzig. Israelitische Religionsgemeinde. Aus Geschichte und Leben der Juden in Leipzig; ... ראה ע' 35

268. Lessing, Theodor. Der jüdische Selbsthass. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1930). 254, [3] p., ports. 13 : 19.

בחלק הראשון של ספרו מנתח המחבר את שגת היהודים לעצמם. הוא רואה את שרשה ברגש הבזל של הסביבה ליהודי, הרגש המוריד את ערכו בעיני עצמו המחבר מוכיח את השקפותיו בשש ביוגרפיות, התופסות את עיקר המקום בספר. נושאי הביוגרפיות הם: פאול רée, ידידו של ניטשה, אוסו וינינגר וארטור קרייטש, שני האנטישמים היהודים, מכס שטינר, ולטר Calé ומכסימיליאן מרדן. מתוך ששה אישים מחוננים אלה מתו ארבעה מתוך אבוד-לדעת ואחד מתוך שגשג. — בפרק האחרון מציג המחבר לעם היהודי את התרופה הזאת: לסור מהרות ולשוב אל הסבע. הוא רואה פתרון כזה בהתחדשות נורמלית של חיי היהודים בארץ-ישראל.

269. Maclair, Camille. La vie humiliée de Henri Heine. Paris, Librairie Plon, (c1930). 3 p. l., XI, 302, [I] p. 12 : 19.

—Le roman des grandes existences, 32.

הספר מכיל תאור חיי הינה ונתוח כתביו. אולם בחשיבות ובפרסיות יתרה דן המחבר על עמדתו של הינה בתולדות הרוח. ובקשר לזאת על אפיו של הינה. המחבר מנתח בדיוק את התפתחות דעותיו הפילוסופיות, החברתיות והמדיניות של הינה ובוחן את ישרו לאור השקפתו על אפיו של המשורר. המחבר הצרפתי הזר להינה היהודי והגרמני מדגיש שיש להבדיל את הינה מחיי הרוח של הצרפתים, שלפי דעתו לא הבינם הינה כלל. הוא רואה את סבת התסרון הזה וחטרונות אחרים בהשכלתו ובאפיו לא באישיותו של הינה, כי אם בגורלו היהודי שהיה נסול-מעמד, הגורל שהוציאו ממסלולו לפני הזמן והשליכו מהשפלה להשפלה, מימי השתמדותו ללא הועיל, גורל שאפיו הרופף הרגשני והמורד של המשורר לא יכול היה לעמוד בו.

270. Münz, J. Jüdisches Leben im Mittelalter; ein Beitrag zur Kulturgeschichte der deutschen Juden ... Leipzig, Kaufmann, 1930. 95 p., pl. 14 : 22.

ע' 85—95: ביבליוגרפיה.

התכן: מבוא; היסודות המוסריים של חיי המשפחה; שבתות ומועדים; חנוך ולמוד; נערות ונשים; נשואין וחטרונות; מותרות ומשחקים; מסחר ומלאכה; חכמת הרפואה; צדקה ואהבת-אדם; חסידות ומסירות-נפש; בתי-קברות ומצבות; מוסר; הערות. — לספר גלו חמונות רבות.

Népszertü zsidó könyvtár ... 52 ע' ראה

271. Oppenheim, S. Hundert Jahre Synagogengemeinde Wattenscheid; Festgabe zur Feier des 100 jähr. Bestehens der Synagoge in Wattenscheid. Wattenscheid, den 6. April 1929. (Wattenscheid, typ. Busch), 1929. 32 p., pl. 15 : 22.

Panzini, A. La civiltà ebraica... 44 ע' ראה

272. Pool, David de Sola. The Mill street synagogue 1730—1817) of the Congregation Shearith Israel (founded in the City of New York in 1665). New York, n. p., 1930. 72 p., illus., facsim. 15 : 23.

273. Roth, Cecil. A Jewish book of days. London, Goldston, 1931. xv, 321 p., 1 l. 14 : 22.

הספר הזה כולל תאור מאורעות היסטוריים בתולדות ישראל מסודרים לפי ימות השנה למנין חדשי החמה. בהקדמה רחבה מבאר המחבר את שיטתו בסדור הספר ובבחירת החמר. הספר מכוון בעיקר ליהודים בני מערב אירופה ובפרט ליהודים דוברי-אנגלית, וזה היה אחד הטעמים לסדור עפ"י מנין חדשי החמה ולא חדשי הלבנה. כמו-כן גרם הדבר הזה שרוב החמר יִשָּׁאב מתולדות היהודים באירופה המערבית ולא באירופה המזרחית או שאר חלקי התבל. המחבר אינו מסתפק בתאור יבש של עצם העובדה ההיסטורית, כי-אם מרחיב את הדבור על המסכות ההיסטוריות ועל תוצאות המאורע המתואר. חבל שלא בחר המחבר במאורעות מזרח-אירופה גם כשיש בהן משום תנועה היסטורית הרת-תוצאות. (כל תנועת החסידים במאה ה"ח והי"ט נזכרה רק במאורע אחד: החרם עליהם. — כל תנועת הספרות העברית החדשה נזכרה רק פעם אחת: הולדת אברהם מאפו. — הקונגרס הציוני הראשון לא נזכר כלל). הספר כולו כתוב בסגנון חי ומושך את הלב. בסופו מפתח המאורעות ההיסטוריים לפי סדר זמניהם: המאורע הראשון, הנִכָּר הראשון ליהודים בגרמניה בשנת 321, המאורע האחרון, הצהרת בלפור בשנת 1917.

274. (Seeligmann, Sigmund). De Joden in Nederland. Jac. Zwarts, Hoofdstukken uit de geschiedenis der Joden in Nederland. Zutphen, Thieme, 1929. [Review]. (Groningen, Noordhoff), [1930]. 5 p. 16 : 24.

הדפסה מן: Tijdschrift voor geschiedenis 45. Jaargang, aflevering I.
Souvenir et science ... 31 ראה ע'

275. Steinthal, Walter. Dreyfus. (1.—5. Aufl.) Berlin, Oesterheld, (c1930). 1 p. l., [5]—220, [1] p. 12 : 19. 220 ע' ביבליוגרפיה.

276. (Stern, Horace). Louis Marshall; an appreciation. n. p., 1930. 15 p., port. 15 : 21.

277. Tharaud, Jérôme. Petite histoire des Juifs. Paris, Plon, (1927). 4 p. l., VII, 282 p., 1 l. 12 : 19.

בראש השער: Jérôme et Jean Tharaud.

"Je voudrais raconter seulement ... quelles circonstances ont conduit le peuple de Moïse à mener cette existence si particulière du ghetto." (מההקדמה)

ראה ע' 45 Thorson, Th. C. The oppression and exodus ...

278. Гроссман, Леонид. Исповедь одного еврея. Москва. (тип. ф-ки "Светоч"), 1924. 181, [2] стр. 14:19.

את הספר בגרסא נ"ח ופְּנִינִית ראה ק. ס. שנה ג' ע' 275. בינתים מרסם ד"ר ש. איזנשטדט 12 סכתים (בתרגום עברי בצירוף הערות) של א. א. קובנר אל ו. ו. רוזנב. בשבועון "סאוניט" תרפ"ט ג' ויכ"ט. י"ח. סכתב אחר 17/IV 1903 נדפס גם במקורו בספר הזה.

279. Слуцкий, М. Б. Мои воспоминания изъ дѣтства, юности и полулѣтковой врачебной и общественной дѣятельности. Ч. 1: «Годы 1851—1900». Кишинев, тип. "Unser Zeit", 1927. 120, [2] стр., таблицы. 15:23.

יא. עם ישראל בהוה.

280. זילברשיין, חיים משה. ספר חסדת ישראל; קובץ מאמרים ... ממעלת עם ישראל וסגולתו, תעודתו ופעולתו, גלותו וגאולתו ... כתארים לשאלות חוסן, יופיעו בחוברות לפרקים. ולאטשוב, דפוס צוקערקאנדעל, 1929. [2] דף, 19, [1] ע. 15 : 23.

281. אגודת ישראל. בנות אגודת ישראל. די ארגאניזירונג פון בנות אגודת ישראל. רעדאגירט און ארויסגעגעבען דורכ'ן צענטראלען סעקרעטאריאט פון בנות אגודת ישראל אין פוילען. לאדז, בית יעקב זשורנאל, תר"ץ. [1] דף, 48-5, [2] ע. 12 : 16.

העמוד שאחרי 48 מסומן ב-46. ע' 46-48 : ספרי עזר בשביל שעורים והרצאות שונות.
282. איסר, וואלף. רעפּלעקסען איבער אידענטום און אידישקייט. באקוי, דפוס Goldsmith, תר"ץ. 12 ע. 13 : 21.
סקירה קצרה על חיי-המוסר היהודיים בעיר באקוי.

283. „איקאר“. באריכט פון דער אמעריקאנער איקאר עקספערטן קאר מיסע. צוגעשטעלט דעם „איקאר“ פון די סיטגלידער פון דער קאמיסיע: פרענקלין ס. הערים, בענזשאמין בראון, דו. ב. דיווידסאן (ואחריים). (ניו יארק, איקאר, 1930). 111 ע, ספות, טבלאות. 14 : 21.

הופיע גם ברוסית, ובאנגלית בשם: Report of the American Icor commission for the study of Biro-Bidjan and its colonization; presented to the "Icor" by the members of the commission: Franklin S. Harris, Benjamin Brown, J. B. Davidson [a. o.]

284. אלווייסרוסישער צוזאמענפאר פון יידישע פויערים. (סטענאר-גראפישער באריכט) ... צווייטער ... צוזאמענפאר ... יאנואר 1928 יאָר. מינסק, נאצקאטיסיע באס צ. א. ק. פון ווייסרוסלאנד, 1928. 257 ע, תמונות. 15 : 22.
הועידה הראשונה נתכנסה בסוף 1924.

285. גאָדינער, ש. אויס רעליגיע; זאמלבוך פון ליטערארישן מאטעריאל צום אויפירן אף אנטירעליגיעזע אוונטן. צוגעפגעשטעלט פון ש. גאדינער און אנברהם וועוויארקע. מאסקווע, בעזבאזשניק, 1929. 56 ע. 15 : 22.
בראש השער נדפס: צענטראלער ראס פון פארבאנד פון קריגערישע אפיקארסיס. - ע' 39-53 „אין מדבר“, בופגדה על הציונות.

286. ווייסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע. אידישער סעקטאר. סאציאל עקאנאמישע קאמיסיע. יידן אן וו.ס.ס. סטאטיסטישע מאטעריאלן.

סינסק, (דפוס וויסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע), 1929. 152, [21] ע. 17 : 26.
עם שער מיוחד ברוסית לבנה על המעטפת :

Беларуская Акадэмія навук. Нараўскі сэктар. Соцыяльна-эканамічная камісія.
Нараў на Беларусі ; статыстычныя матэрыялы.

זשיטלאווסקי, ח. געזאמלעטע שריפטען ... ראה ע' 88.

287. טשעמערסקי, א[לכסנדר]. דאס פערטע יאר יידישע ערדאיינאר-
דענונג; (רעדעס אפן צוזאמקנפאר פון אוקרענערד און II פלענוס פון צ. פ.
געזערד, [ומאת] א. טשעמערסקי, אוברהסו מערעזשין, י. קאנטאר. כארקאוו,
צענטרארלאג, 1929. 79, [11] ע. 13 : 17.

עם שער מיוחד באוקראינית על המעטפת; החוברת ברוסית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 262.

288. פארבאנד פון אידישע קאאפעראטיוון. בעסאראביע. איבער-
זיכט פון דער טעטיקייט פון פארבאנד ... און פון די לירי און שפאר-קאסעס,
וואס גייען ארוין אין זיין כאשטאנד פארן יאר 1924, 1925, 1926, 1927. 4 כרכים.
קעשענעוו, דרוקעריי ראזענשטרייך, [1925-1928]. 17 ע, 17 טבלאות; 19 ע, 17
טבלאות; 11 ע, 19 טבלאות; 13, [11] ע, 19 טבלאות. 31 : 23.
בחוברת א' חש"ד.

289. פארבאנד פון אידישע קאאפעראטיוון. בעסאראביע. באריכט
... פארן יאר 1924, 1925, 1926, 1927, 7-4 אפעראציעאנס יאר. 4 כרכים. קער-
שענעוו, דפוס ראזענשטרייך, [1925-1928]. 11, [11] ע, 11 טבלאות; 10, [12]
ע, טבלאות; 11, [11] ע. 22 : 29.

ברוך הראשון חמו"ד. פעולת ההתאגדות התחילה ב-1 באוקטובר 1920.

פריוע שריפטען פארן יידישן סאציאליסטישן געדאנק ... ראה ע' 33.

290. קרן קימת לישראל. ערשטער ווארשאווער יידישער אדרעס-בוך.
דאס יידישע ווארשא. ווארשא. ביורא פון יוד. נאצי-פאנד, תרפ"ו. [7]
דף, 204 ע. 17 : 23.

מכיל מודעות רבות שמספר דפיהן לא נכלל במנין. גם שער נוסף בפולנית ובגרמנית.
291. שטאבינסקי, מ. ב. וואס טהוט סען? א וויי געשריי פון פוילישן
אירנטום. ביאליסטאק, דרוק פרוזשאנסקי, 1929. 59, [11] ע. 11 : 16.

292. שליכטר, [א. ג.] [A. G. Shlikhter]. די נאענטסטע אופגאבן
פון קאסערד, פארטראג ... אפן 2 טן פלענוס פון דער אוקרענערדפארזאמלונג
דעם 29 יוני 1929 יאר. (כארקאוו), מעלזשע פארלאג פון אוקראינע, 1929. 11,
[11] ע. 13 : 17. את הגאוס ברוסית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 262.

שעפער, ב. לינקס ... ראה ע' 91.

Bernfeld, I. Eid und Gelübde ... ראה ע' 49.

293. **Habonim.** The Habonim handbook; issued by Habonim. [2nd ed.] London, [1930]. 81, [1] p., illus., pl. 13: 20.

294. **Hertz, Friedrich.** Hans Günther als Rassenforscher. Berlin, Philo Verlag, 1930. 16 p. 15: 22.

295. **Lasker, Bruno, ed.** Jewish experiences in America; suggestions for the study of Jewish relations with non-Jews, ed. by Bruno Lasker. New York, The Inquiry, (c1930). XIV p., 1 l., 309 p. 14: 21.

ע' 309-307 מודעות.

"A reading list: 219-197 ע' - הרשימה כוללת גם מאמרים בעתונות.

קבץ זה מכון לסייע ליהודי אמריקה להתבונן ביחסיהם לבלתי יהודים. הוא נותן את החומר ואת השיטה הדרושים להבנת הגורמים לקלקול היחסים הללו. הוא מכיל מאמרים מסופרים ועסקנים יהודים על ענפי החיים השונים: היהודי בשוק-העבודה, מורים יהודים, מנהגים ונמוסים יהודיים, אנטישמיות יהודית, העתונות היהודית, בית-הכנסת והקהלה וכו'. - הספר יצא לאור ע' The Inquiry, קבוצה העוסקת בחקירת היחסים הקבוציים באמריקה. בסוף הספר באו הוראות שונות לחקירת הענינים הנידונים בספר ולזכות עליהם.

296. **Lomer, Georg.** Wir und die Juden im Lichte der Astrologie. Hannover, Sonnen-Verlag, 1928. 20 p. 17: 24.

(Astrologische Beiträge zur Rassen- und Religionsfrage.)

297. [**Mosessohn, Abraham**]. Der Judenhass, eine Gefahr der Welt-Ordnung; ein Vortrag von Elia [pseud.]. Gehalten am 25. Mai 1929 ... Stuttgart-Rotenberg, Internationale Geistesgemeinschaft des ewigen Friedens, (1929?) 23 p. 14: 22. מהמעטפת.

298. **Pappenheim, Bertha.** Sysiphus-Arbeit. Folge 2: Einleitung.— Mäddchenhandel.— Weltsammelvormundschaft. Berlin, Levy, [1930?]. 80 p. 14: 22. החוברת מכוננת בפרט להגנה על הצעירות היהודיות.

299. **Parkes, James W.** The Jew and his neighbour; a study of the causes of anti-Semitism. London, Pub. for International student service by the Student Christian movement press, (1930). 202 p. 13: 20.

הלכן: תפוצות ישראל; מהות השאלה היהודית; עדת היהודים לפני התחלת הרדיפות; היסוד הדתי באנטישמיות; היסוד הכלכלי באנטישמיות; היסוד הסריגני והנזעי באנטישמיות; התפתחותה הפנימית של עדת היהודים; איך הושפע היהודי ממצבו בחברה; מסקנות; ביבליוגרפיה (ע' 198-200); ספתח.

300. (Pestovskii, Boris A.). Jews in Central Asia. (Moscow, Press section of the Society for cultural relations with foreign countries, 1 1929). p. 20—21. 17: 26.

מן: Weekly news bulletin, vol. V no. 37—38, 1929.

301. (Philippsthal, Herbert). Die Juden in Deutschland. (Jena, Fischer, 1930). pp. [270]—273, tab. 17: 25.

מן: Allgemeines statistisches Archiv, Bd. 20.

302. Poncins, Léon de. Judentum und Weltumsturz; II. Teil von Hinter den Kulissen der Revolution. Aus dem Französischen übertragen von C. v. Wittich. Berlin, Schlieffen-Verlag, 1929. 200 p. 13: 20.

Rosenheim, J. אהלי יעקב. Ausgewählte Aufsätze und Ansprachen ... 55 ק' ראה

303. St. John ambulance brigade. Jewish division. Report with statements of accounts of the "Jewish division" of St. John ambulance brigade from 1st January 1919 to 31st December 1926. Bombay, Fort printing press, 1927. 14, [3] p., pl. 16: 24. מחשבות

304. Schlatter, Adolf. Wir Christen und die Juden. Velbert, Freizeiten-Verlag, 1930. 23 p. 13: 19.

= Freizeit-Blätter, Nr 7.

Steinthal, W. Dreyfus .61 ק' ראה

305. Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden. Tagungs- und Tätigkeits-Bericht 1929. (Berlin, typ. Aldus-Druck), [1930]. 68p. 16: 24.

= Schriften der Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden, Nr. 4.

הלבן: Planwirtschaft und Wohlfahrtspflege.—Rabbiner und Jugendbewegung.—Nachwuchs jüdischer Krankenschwestern.—Tätigkeitsbericht 1928/29.

306. Общество ремесленного и земледельческого труда среди евреев «Орт». Об'единенная статистико-экономическая комиссия при Ц. К. Материалы и исследования. Москва, Центр. издат. народов СССР, 1930. 16: 22. את הקוראים ראה ק. ס. שנה 1' ע' 398.

Выпуск. 5: Еврейское население СССР в таблицах и диаграммах; составили Л. Г. Зингер и Б. С. Энгель, под. ред. и с предисл. З. Л. Миндлина. 25 табл. החומר שהונח ביסוד השכלאות הוא בעיקר הספירה של שנת 1926. בשכלאות אחרות

ניתנו השוואות למספרים של הספירות משנות 1897 ו-1923.

307. Кочетков, Е. Враги-ли нам евреи? Москва, Московский рабочий, 1927. 20 стр. 13:18. חוברת פופולארית נגד האנטישמיות.

י"ב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

- אחד-העם. פרקן זכרונות ואגרות ... ראה ע' 10.
ארץ ישראל. ממשה. הרצאת בר צ. פ. סטרוקלנד ... ראה ע' 11.
בנארו, נ. שאיפה והגשמה ... ראה ע' 11.
בסין, ב. רשימות והצעות הקלאיות ... ראה ע' 11.
ברוידס, א. כתלים ... ראה ע' 12.

308. גולדברג, אב[רהם]. כתבי אב. גולדברג. חלק א'. ניוארק, עגן ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ז. ע. 286 : 14 : 21.
התכן: חלק א': לקראת תקופת. — חלק ב': ראה: ק. ס. שנה ו' ע' 366.
המחבר, אהר מראשי העסקנים הציונים באמריקה שיסד וערך את העתון הרשמי, דאס אידישע פאלק' במשך 15 שנה, בערך, נגש לכנס את מאמריו היותר חשובים (ס"ה פרסם במשך 27 שנה יותר מ-4000 מאמרים ורשימות בעברית ויודית), שיש להם לפי הבחנתו ערך קיים וראויים הם, להשמר משני הכליון. — החלק השני שיצא בראשונה מכ"ז מאמרים על ספרות ואמנות (ראה ק. ס. שנה ו' ע' 366), בשלישי העומד לצאת יבואו שירים, ציורים ופילוסופים; חלק א', זה שלפנינו, מכ"ז 29 מאמרים פובליציסטים, שיש להם לפי השגתי חשיבות היסטורית. — יש לקדם בברכה את הנסיונות לכנס את הפובליציסטיקה הציונית, המפורת בעתונות שהופיעה בארצות שונות, ושנעשתה עכשו יקרת מציאות (ברוסיה, למשל, נאכדו בדרך כלל אפילו הקוסמפלקסים של המערכות). יש בזה חשיבות רבה לחקירת תולדות הציונות. — כדאי היה לצין את התאריכים של המאמרים (וגם איפה נתפרסמו); זה היה מקל על הקורא ביחוד כשהמאמרים, נשארו כמו שהם וגם אינם מסודרים לפי סדר כרונולוגי (המאמר "פרלמנט ישראלי" נדפס בהשלח ב-1908, ולפניו באו מאמרים שנכתבו בזמן המלחמה). — ההוצאה יפה.

- גרבס קי פ. אוסף תמונות (אלבום) סלירי ארץ ישראל ... ראה ע' 12.
הלאר, גליון סוקולוב ... ראה ע' 32.
הורביץ, א. מ. ס' שאלות ותשובות כבוד ירושלים ... ראה ע' 14.
היפה. הקהלה העברית. דין וחשבון ... לשנת תרצ"ז ... ראה ע' 15.
החלון. מאסף לתנועת החלון ... ראה ע' 32.

309. טרשקובי, אריה. תולדות תנועת העובדים היהודית. חלק ג'. ורשה, ברית הנוער ומרכז החלון העולמי, תרצ"א. 71, 121 ע. 13 : 19.
התכן: מצבה הנוכחי של תנועת העובדים היהודית. הסכויים להבא. — לברור אפיה של התנועה הסוציאליסטית היהודית. — על ערכת ההיסטוריה של התנועה הסוציאליסטית

היהודית: התנועה הסוציאליסטית היהודית והפרולטריון היהודי, התנועה הסוציאליסטית היהודית בחיי העם הפנימיים, התנועה הסוציאליסטית היהודית והתרבות היהודית.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 71.

ידיעות של החברה הכלכלית לארץ ישראל ... ראה ע' 9.

ילין, א. מאמר ראשון מספר גאולת ישראל ... ראה ע' 51.

ירושלם. ישיבת חברון, כנסת ישראל. ספר זכרון ... ראה ע' 15.

כנגד המשחיתים ... ראה ע' 9.

לנער. כ"ה ... ראה ע' 17.

מדורתנו; עתון ... ראה ע' 29.

המשכיר המרכזי. תקנות. ראה ע' 18.

העולם. לווכל השבעים של ר' נחום סוקולוב ... ראה ע' 32.

פונצ'יב, ש. ז. כפר ילדים ... ראה ע' 20.

פרידנברג, ק. דיני שמרות ושוקים בארץ ישראל ... ראה ע' 20.

צ'וז'יק, ב. צמחאל ... ראה ע' 21.

צנצפר, ל. עשר שנות רדיפות ... ראה ע' 21.

קליין, ש. סחקרים ארצי ישראלים ... ראה ע' 22.

קרן היסוד. החקלאות העברית בארץ ישראל ... ראה ע' 23.

רבינוביץ, א. ז. במסלה ... ראה ע' 23.

ריבלין, י. כתבי ... על ירושלים וקורותיה ... ראה ע' 24.

רינהרט, א. מצרים, אנגליה והמזרח ... ראה ע' 24.

שלוש, י. א. אוהרה לבני הישוב לפני הבחירות לכנסת ישראל ... ראה ע' 24.

שפירא, י. הפלוגה בארץ ישראל ... ראה ע' 24.

310. אָנו, א[הרץ] ד[וד]. מיון ריזע אין צעהן לענדער; ווי איך האב

נעזחן ארץ ישראל און אנדערע מדינות צווישען פעברואר און יוני, 1928. ניו יארק,

חש"מ, 1930. 306 ע, פורטרט. 21:14.

אויף דער וואך; (עתון) ... ראה ע' 29.

דער אידישער ארבעטער; יובילעאום נוסער ... ראה ע' 33.

אין די בלוטיגע טעג ... ראה ע' 33.

311. גראובארד, פנחס. אויף די וועגן פון ארץ ישראל. ווארשע, (דפוס

וואנסטער), 1925. 340 ע. 19:16.

דאס איז דער וועג; ... ראה ע' 33.

312. מיכמאן, יעקב. ארץ-ישראל און דאס יודישע קינד. א ווארט צו

אונזער ערציונגס-פראגע. וורשה, מחלקת חנוכה של הקרן הקימת-לישראל,

תריץ. 16 ע. 21:15.

313. פרויס, וואלטר. די יידישע ארבעטער-באוועגונג אין ארץ-ישראל;

איר געשיכטע און געגנווארט. מיט א הקדמה פון דודו בן-גוריון. צווייטער בוך.

ווארשע, וועלטפארבאנד החלוץ, 1926. 96 ע. 15 : 21.

ספר א' ראה ק. ס. שנה ג' ע' 53. מהדורה ב' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 98.

שטאכנינסקי, ח. ב. וואס מ'הוט מען? ... ראה ע' 63.

Arbeitsgemeinschaft Zionistischer Jugendverbände.

Mitteilungen ... 30 ע' ראה

*314. Baikie, James. Ancient Jerusalem, London, Black, 1930. 80.

315. Bentwich, Norman [De Mattos]. The mandates system.

London, Longmans, Green & co., 1930. XI, 200 p. 16 : 24.

(Contributions to international law and diplomacy edited by Arnold

D. Mc. Nair.)

ע' 195—196 ביבליאגראפיה.

ע' 135—194, 9 תעודות רשמיות: נוסח המנדט על א"י, חושים, מנדטים על ארצות

אחרות.

ספר זה נוצר מתוך חמש הרצאות, וחזותם ההרצאות שבוע עליו. אין הוא בוחן את השאלות שנתעוררו ע"י שיטת-המנדטים, אף אין הוא מבקר מבחינה היסטורית-מדינית את כל ענין המנדטים, כ"אם הוא מסתפק בתאור היסודות המשפטיים והאדמיניסטרטיביים של המנדטים. ובהתאם למסגרת הרשמית של המחבר, גם תאורו רשמי לחלוטין מנקודת השקפתם של שלשונות-המנדט. אולם במסגרת זו קולע הספר למסגרתו על צד היותר טוב, ונותן מבוא מובן-לכל לשאלות שיטת-המנדטים, וביחוד המנדטים מסוג A. בנוגע לא"י עוסק המחבר על הדעה של יסוד מדינה דו-לאומית. ברורים ויפים מבואותיו לחקת סוריה וארם-נהרים. באפן יסודי ביותר נידונו בספר השאלות המשפטיות המהירות. המחבר מדבר בצדק נגד הדעה האכסורדית, שהקפיטולציות בסוריה ובא"י לא נתבטלו, כי אם ישובו לתחיה לאחר גמר שלטון המנדט, לפי נוסח המנדט. מזה יכול היה לבוא לירי מסקנה כמה לא נתחברו תעודות המנדט כזהירות, אולם במסקנה זו היה עובר את התחום שקבע לעצמו, כל המסתענין במשפט הבין-לאומי יקדם את הספר בברכה. וראוי הספר שיתורגם לעברית. ח. כ.

*316. Blyth, Estelle. When we lived in Jerusalem. London, Murray, 1930. 348 p. 14 : 21.

317. Böhl, F. M. Th. De opgraving van Sichem; bericht de voorjaarscampagne en de zomercampagne in 1926. Zeist, Ruys, 1927. 40p., pl. 17 : 24. ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 218 מספר 813.

318. Bonné, Alfred. Die sozial-ökonomischen Strukturwandlungen in Palästina. Teil 1—2 in I v. (Tübingen, Mohr, 1930). 16 : 24.

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Bd. 63, Heft

2, pp. 332—367. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 99 מספר 339.

האלן: T. I. Der Einfluss der jüdischen Einwanderung.

" 2. Politische und nationale Wandlungen.

319. **Borée, Wilhelm.** Die alten Ortsnamen Palästinas. Leipzig, Pfeiffer, 1930. 2 p.l., 125 p. 17 : 24.

ממסמט : Staatliche Forschungsinstitute bei der Universität Leipzig.
Forschungsinstitut für Orientalistik, Assyriologische Abteilung.

חקירת שמות המקומות שבארץ-ישראל לא נושא חדש היא, ואף בספרות העברית אנו מוצאים מי שעסק בשאלה חשובה זו. ר' שלמה לעווזאהן מחבר "מחקרי ארץ" (חיון, 1819 תקע"ט) העיר בכמה ערכים על הוראת השם ומה שאפשר ללמוד ממנו בנוגע לטבע המקום (למשל: אבל השטים; עמק האלה; גדור: יויתכן כי במקומות כל הערים האלה היו בתחלה אך גדרות צאן ואחרי כן גבנו שמה בתים אחד לאחד מאת הרועים, עד כי ברבות הימים נהיו לערים) וגם רמז פעם בפעם על חשיבות השם לידיעת תולדות ההתישבות (ע' הדברים בנוגע לגדור). — מחבר הספר שלפני עוסק אמנם באופן שיטתי בחקירה זו, והוא מגדיר את ענין חקירתו כזה: חקידנו, לכדוק את שמות המקומות של א"י, אם מתוך מבנה-צורתם ומתוך חוגיהרעיונות אשר ממנו יצרו, אפשר לדעת דבר מה על אודות העמים והשתתפותם בתולדות ההתישבות של הארץ (עמוד 3). לצורך זה הוא בורק לא רק את השמות הנמצאים בכתבי הקדש, אלא כל מה שאפשר לדעת מתוך כתבות מצריות ואשוריות-בבליות, ומגביל את זמן החומר המעובד על ידו במאה הרביעית שלפני ספח"ג, מפני שאז — אחרי ככוש אלכסנדר מוקדון — באה ההשפעה ההלניסטית בארץ ושנתה במדת מה את שמות המקומות. מובן מאליו, שאין זו סבה מספיקה להגבלת הזמן, שהרי אנו יודעים, שלמרות ההלניסמוס נשארו רב השמות בצורתם העתיקה או בצורה ארמית, וגם מקומות חדשים נוסדו וקבלו שמות עבריים או ארמיים. ספר החשמונאים, ספרי יוסטוס ובסרט הספרות המשנית (ובעיקר התוספתא) עדות שלמה לדבר זה. אין ספק, שתסקיד חשוב יהיה, להמשיך את חקירת שמות-המקומות בכיוון המצויין על ידי מחברנו דוקא מאותו פרק-הזמן שהוא הפסיק בו ועד סוף תקופת התלמוד על פי השוואת כל המקורות שישנם בידינו.

אחרי שדבר המחבר בפרק א' על המקורות שאותם הוא מעבד, עוסק הוא בפרק ב', שהוא עיקר הספר (מעמוד 20 ועד 119) בחלוקה הלשונית של השמות (I. שמות שמיים, II. לא-שמיים) ומשתדל לקבוע את המשקל ואת ההוראה של כל שם ושם. אחרי כל § שכולל רשימה של שמות הן גדולה הן קטנה, מפכם הוא את מסקנותיו, ולבסוף בפרק ג' נותן שוב פכום קצר של מסקנותיו — המחבר עובד בשיטה פילולוגית נכונה ולרוב אפשר להסכים לפירושו. אבל יש גם מקום להשיג עליו: עמוד 21 סי' 10 חושב הוא לפרש אלוש עס"י חרגום השבעים — אלים — דבר בלתי אפשרי לגמרי, מפני שהמקום היה ידוע עוד לחכמי התלמוד בשם זה, ועל-כן אין מקום לתקון השם (ע' עליו MGWJ 188, 1920; על-כל-פנים קראו הם אלוש ולא אלים). — אָמָר (מספר 13) אינו שם-מקום כלל, אלא שם-משפחה. — בתר (40) לא נכון, מפני שמתוך הירושלמי ושאר מקורות יוצא שעיקר השם בית-תר הוא, שאין לו ענין לפעל-תָּהַר ("Felskluff"). קשה להבין למה מפרש את גוב (45) "Heuschrecke" ששמה באמת גובי; הרי פירושה של מלת גוב ידועה (בור). — לכבול (100) היה צריך להביא את המירושים התלמודיים (שבת ג"ד ע"א). — כסיל (104) אין לה ענין אל Βαυθλ, אף ששם זה נמצא ב LXX, אלא יש לפרשה על שם הלכב קסיל (ע' במלונים). — במספר 115 יש להבדיל בין שני המקומות ליש, שזה שנוכר בישיעה י' ל' עמד קרוב לירושלים. — אצל פער (152) בודאי היה נכון להביא את דברי המשנה (סנהדרין

ו' ו': הפוער עצמו לבעל פוער — זו היא עבודתו מלהסתפק בהשערה שאינה אומרת כלום בנוגע לטיב המקום או לטיב מקום העבודה-הזרה ("den Mund aufsperrten"). בכלל אין לותר בחקירות כאלו על הידיעות שבספרות המשנית והתלמודית, שטוף טוף חכמי ישראל עמדו קרוב לתקופת המקרא ובלי ספק היו בידם הרבה מסורות על אודות מקומות הארץ אשר בה בלו הם את כל ימי חייהם. — אצל (179) rph צריכים להביא את הצורה השמית רפיח. — אצל השם שורק (193), שהמחבר מפרשו במלים "edle Traubenart" היה להביא גם את הקריאה הגמצאת בכמה ספרים בשי"ן ימנית שורק. — לשם שעי"ך (שופטים ג' כ"ו), שמחברנו מביאו בעמוד 40 מספר 106 ("Ziege") גותן רש"י את הפירוש הנכון: ייער דק ועב' (עפ"י לשון המשנה). — עמוד 39 מספר 73 סנאה בודאי אינו שם-מקום! כמו כן מספקני מאד, אם השמות הגמצאים בחרשי שומרון (חלק, נעה, שכם) באמת שמות של מקומות הם, אף שהחוקרים מפרשים אותם כך. — בעמוד 41 מספר 108 יש לחקן במקום Hebron—Hesbon. — תרע"ח (עמוד 52 מספר 29) אינו שם-מקום, כפי שהראיתי ב-412,1926 MGWJ אלא כנוי של משפחה, אבל עיקרו בשי"ה המקום תרע"א (ע' בספר זה 74 מספר 6). לחורן (63 מספר 4) ע' מה שכתבתי ב-210, V HUCA. — לשמות אשתמה (65 מספר 2); אלתולד, אלתקא (68 מס' 8-9); משאל (73 מס' 40) ובנוגע למה שכ' המחבר בעמוד 70 ע' את דברי ב"ציון" ג' עמוד 6 (מחקרים ארצישראלים כרך ב' חוברת ה' עמוד 22); שם עמוד 21 בנוגע לצרת השחר (עמוד 90 מס' 30) ע' ציון ג', עמוד 5.

החקירה בענין נושא הספר עדיין לא נחתמה; המחבר נתן על-כל-פנים דברים הראויים לחשומת-לב ושאפשר לבנות על יסודותיהם הלאה. ש. קליין

320. The British directory of Egypt, Palestine and the Sudan. Contains list of British army, Royal air force, Sudan and Trans-jordan defence forces, British officials in the governments of Egypt, Palestine and the Sudan. British and American residents. (Cairo, typ. The Amalgamated press of Egypt), 1930. xx, 351 p. 14: 20.
ע' XX—I מודעות. — הידיעות על ארץ ישראל הן סאפריז.

321. Castel, Willy R. Journal d'un pèlerin de Terre Sainte et recueil de lettres (le Pape, Rome, l'Italie). 3. éd. Fribourg, Imprimerie Saint-Paul, 1930. 139 p., illus., ports. 11: 17.

322. Cyprus. Government trade development mission. Report on the Government trade development mission and its visit to Syria, Palestine, Egypt and Greece, by M. T. Dawe, chairman; H. Llewelyn Jones, N. P. Lanitis, members; S. W. Caruana, secretary. Nicosia, Govt print. off., 1930. 23 p., incl. tab. 20: 33.

בראש השער: Cyprus.

323. Dalman, Gustaf. Jerusalem und sein Gelände. Mit 40 Abb. und einer Karte. Gütersloh, Bertelsmann, 1930. X, 390 p. 17 : 25.

==Schriften des Deutschen Palästina-Instituts; hrsg. von G. Dalman. Bd. 4

==Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, hrsg. von D. A. Schlatter und D. W. Lütgert. Reihe 2: Sammlung wissenschaftlicher Monographien, Bd 19

לפנינו שוב חבור גדול שלם ומקיף את ענינו מכל צדדיו. מחבר הישיש הולך כאן בשיטתו שאחו בה בספרו הקודם, יארביס אונד ויטה: מן ההוה אל העבר. ראשית כל תאור מלא של הקרקע לכל פרטיו והשמות הערביים הקשורים בו כעת או מהעבר הקרוב, ואחרי כן מחקר טופוגרפי היסטורי. בתאור הקרקע יש כמובן נגמים, כי זהו ענין למורטולוג, השולט בטרמינולוגיה עשירה לכל מיני צורות הקרקע, אבל בשמות הערביים שאסף המחבר במשך שנים רבות על המקום מפי עדים נאמנים יש בהם ברכה לשעה ועוד יותר לדורות. התפשטות הישוב היהודי על שטחים רחבים והמודרניזציה של הערבים העירוניים גורמות לשמות בעלי מסורת של דורות רבים שישתכחו: בא טרופיסור ד. וקבעם בשלמות מדעית. חבל שלא נתן לנו את שמות הרחובות והמגרשים והחצרות שבתוך העיר, הכוללים גם הם חומר היסטורי עשיר. סבות טכניות מנעו כנראה את המויל ועל ידי כך את המחבר מלהוסיף לחבורו מפות בעלות קנה מדה גדול או סקיצות טופוגרפיות. הבאורים שנתן ד. לצלומים שבסוף הספר משמשים הורכה נפלאה להבנת צלומי מעופפים ולידיעת הקרקע של ירושלים וסביבתה. אבל צלומים אינם ממלאים את חסרון המפה למי שאין לו המטה הגדולה 1:2000, וגם בוז אין העושר בשמות שבספרו של דלמן. מפה זו עם השמות של ד. תהיה עבודה שלמה.

במבוא מספל ד. בתוארי שמות גיאוגרפיים, דבר נחוץ לגופו של הספר ולכל גיאוגרף וטופוגרף העוסק בארץ ישראל. הוא מוסיף על סוצין ומתקן את שגיאותיו במקומות רבים. חבל שאין בספר רשימת התוארים ובאוריהם בסדר א"ב. ל-ערקוב" יש בודאי גם מובן רחב מאשר שן הסלע, כי הלא סור הרים שלם מדרום מערב לירושלים נקרא ככה.

את החומר הטופוגרפי מחלק ד. להרים (130 עמוד), עמקים (74), דרכים (60), הספקת המים (20); התמונות והמפתחות העשירים והמדויקים תופסים עוד 100 עמודים.

השקפותיו של טרופיסור דלמן בשאלות טופוגרפיות יסודיות של העיר והסביבה ידועות לכל מי שמצוי אצל הספרות הארץ-הישראלית מתוך חבוריו ומאמריו הקודמים. כאן הן מקובצות יחד בתוספת פרטים רבים.

את השאלה של עיר דוד, ציון וירושלים פותר ד. כידוע בהשערה שהיו עוד כימי השופטים שתי ערים, אחת במזרח נשענה על מי גיחון ותעלתו, והשניה על הגבעה המערבית הסמוכה לדרך האורך העוברת על יד פרשת המים הראשית. הנחה זו סרם אושרה על ידי חפירות ארכיולוגיות; לפי שעה ידועה לנו רק העיר המזרחית. בשאלת החומה השלישית מודה ד. שהחומה שנכללה בשנים האחרונות ע"י החברה העברית לחקירת א"י זוהי חומת אנריסס המלך—לא כדעת וינסן (Vincent), המיחס אותה לבר-כוכבא. אבל עם כל זאת מאשר ד. כוינסן את דעת המסורת הנוצרית מן המאה הג' למספרם בנוגע לזהות הקבר והגלגולתה. קשה להאמין ששטח שהוקף חומה בראשית שנות הארבעים היה בשנות השלושים בלתי מיושב. פרורי ירושלים התפשטו תמיד למערב ולצפון, והחומה נבנתה לשם הגנה על פרוד בגוי מכבר ולא לפרוד העתיד להבנות. דיני סומאה נהגו אז בכל חומרותיהם, ואין להעלות על הדעת שהרשו לחצוב קברים סמוכים לחומה ובתוך הישוב. הקברים החצובים

שבתוך העיר נחצבו בודאי בתקופה שאחרי החורבן. מתוך דברי האונגליונים אין יוצא שהקבר היה סמוך למקום ההצלבה. אבל ד. אינו כופף על הקורא את ההר כגיגית, ומכאן את האפשרויות הסופוגרפיות גם לדעת אחרים, שאינם מודים בזהותם של הקבר והגלגולתה. אם אפשר לקרוא את המישור שממזרח לבית החולים האיטלקי עד קברי בית היליני המלכה בשם עמק המלך, אין בכל אופן יסוד לזהותו עם גיא חויון; גיא צר ותלול הוא ואינו רחב כמישור זה. האבן שבמסגד עומד לדעת ד. הוא מקום מובח העולה. לדעה זו יש כידוע מתנגדים על יסוד המדות שבמשנה. בנוגע לבאור השם טירופיון ב-מגבנים¹ מעיר ד. בצדק, שאין מקום לרפתות בתוך העיר, אבל האם הכרח לחשוב שהכינו את הגבינה בעיר גופה? יספיק לבאר שהמגבנים מכרו כאן את סחורחם, כשער האופים או שער הדגים. את בקעת בית מקלה מזהה ד. עם ודי אֶפֶסְתִּיכָה בנחל קדרון בקרבת העיר. בהתאמה זו יש שני קושיים: א) שהשעורה אינה מתבשלת בגובה זה ליום ההנף, ושאלו השם בקעה חל על עמקו של נחל אף אם יתרחב במקצת. לדעתי צריך לבקש את הבקעה בבוקיעה אשר מצפון לנחל קדרון וממזרח להר מונטר במדבר יהודה.

בעמוד 205 מביא ד. את דברי כותב הטורים האלה בנוגע להטפת המים, כאלו השבתי שמי המעינות הספיקו בימי הבית השני לשתיה לאדם ולבהמה וגם להשקאת הגנות. באמת הכונה שם רק לראשית ההתישבות במקום הזה, כלומר לתקופה הפרהיסטורית או להיסטוריה הקדומה. המים משכו את המתישבים למקום זה.

על פרטים בספר הזה אפשר להתוכח, אבל החבור בשלמותו הוא אוצר מלא וגדוש לידעת ירושלים לא רק לחוקר, כי אם גם למורה ולכל משכיל המתענין בחולדות עיר זו.
א. י. ב.

324. **Eckinger, Hans.** Martin Fröhlich's Orientreise; von Genua nach Neapel, Capri, Syrakus, Malta, Athen, Konstantinopel, Smyrna, Palästina und Ägypten. Mit 97 Abbildungen. (2. ergänzte Auflage.) Konstanz, Stadler, [1930?]. 1p. 1., 5—227 p., 21., illus. 15 : 23.

תאוריסט בארצות ים־התיכון, בלוי תמונות רבות. ע' 125—184 מוקדשים לא"י. על המפעל היהודי בארץ מדבר המחבר באהדה.

325. **Einstein, Albert.** About Zionism; speeches and letters; tr. and ed. with an introd. by Leon Simon. London, The Soncino press, 1930. 68, [1] p. 21 : 17.

התכין: מנחם סאת העורך; התכולות ולאוסיות; היהודים וארץ־ישראל; היהודים והערבים; ביבליוגרפיה נבחרת (ע' 67—68). הספר כולו נדפס בצורה הדורה ובאותיות נאות מאד.

326. **Feinberg, Nathan.** La juridiction de la Cour permanente de justice internationale dans le système des mandats; mémoire présenté pour le diplôme de l'Institut universitaire de hautes études internationales de Genève. Paris, Rousseau, 1930. 2 p. 1., [7]—238 p., 11. 17 : 25.

ע' [233]—238: ביבליוגרפיה. המחבר לקח לו את ענין סבוסטס כדוגמה בתרצאות.

327. Gadala, Mme. Marie-Thérèse. Egypte—Palestine, du sphinx à la croix; aquarelles de Marius Hubert-Robert; ouvrage orné de 175 héliogravures. Grenoble, Arthaud, (c1930). 3 p. l., [9]—234, [2] p., illus., map, pl. 15 : 21. עמ מפת.

328. Gaulis, Mme. B[erthe] G. La question arabe; de l'Arabie du roi Ibn Sa'oud à l'indépendance syrienne. Paris, Berget-Levrault, 1930. 308, [1] p. 14 : 23.

הספר קקדש לשאלה הערבית בסוריה ומזכיר את א'ירק דרך אגב. ע' 273 משה המחברת את האדמיניסטרציה הבריטית בא'י לאדמיניסטרציה הצרפתית בסוריה במלים אלה: "מצד א'י הכביש במצב איום. מלא בוך. אין לעבר בו. תחנת מכס רעועה. כל העוונה של ארצות שנעזבו למצוקתן. אך אתה עובר את הגבול. והנה כביש במצב מצוין. הכפר במצב מזהיר, האנשים בריאים וחזקים וכו'".

329. Gillon, Stair. The K.O.S.B. in the great war ... London, Nelson, (pref. 1930). XIV, 488 p., plans, ports., pl. 15 : 23.
6 ספות בסעספה שעל לוח הספר. — ע' 249—289. Egypt and Palestine.

330. Granovsky, Abraham. Land settlement in Palestine. London, Gollancz, 1930. 224 p. 12 : 18.

Translated from the German by M. Simon. בראש השער

את הספר בעברית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 300 ; בגרמנית — שנה ו' ע' 493.

331. Great Britain Colonial office. Weissbuch über Palästina; Erklärung der britischen Regierung über ihre Palästina-Politik im Oktober 1930 vom Staatssekretär für die Kolonien dem Parlament unterbreitet. Übersetzung aus dem Englischen. Hrsg. vom Zentralbüro der Jewish agency für Palästina. London, 1930. 23, 1 p. 16 : 24.
את הסקור ראה ק. ס. שנה ו' ע' 556.

332. Grimme, Hubert. Texte und Untersuchungen zur safatenisch-arabischen Religion; mit einer Einführung in die safatenische Epigraphik. Mit 15 Tafeln. Paderborn, Schöningh, 1929. 188, [3] p. 16 : 24.

— Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, im Auftrage der Görres-Gesellschaft herausgegeben von E. Dreup, H. Grimme, J. P. Kirsch. Bd. 16, Heft 1.

הספר נחלק לשלשה חלקים (א) מבוא לידיעת כתבות אלצפה (ב) כתבות נבחרות עם פרוש ותרגום (והוא רב הספר) (ג) חקירות על הדת הערבית-הצפאית. הכתבות שעליהן מתבסס הספר נמצאו באלחזה, הוא המדבר הסלעי סורחה וצפונית-מורחית מנ'בל חוראן בסוריה ובעבר הירדן.

ראה ע' 30. Hapoel.

333. **Harteck, Max.** Damaschke und die Bodenreform; aus dem Leben eines Volksmannes. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, (c1929). 521 p., port. 13 : 19.

ע' ביבליוגרפיה.

Palästina : 498—481 ע' ; Die Bodenreform in Israel : 60—54 ע'

334. **Helsey, Edouard.** L'an dernier à Jérusalem. Paris, Les éditions de France, (1930). 3 p. l., XI, 226 p., il. 12 : 19.

המחבר דן על פרעות חרשים ובעיקר על שאלת היחס בין היהודים והערבים.

335. **Hertz, Emanuel.** My first trip to Palestine (in July, 1929). [New York? 1929]. 3—33 p. 15 : 23.

מהמעצמה.

336. **Honor, Leo Lazarus.** Sennacherib's invasion of Palestine; a critical source study. New York, Columbia university press, 1926. xv, 122 p., 1 l. 15 : 22.

= Contributions to oriental history and philology, no. 12.

ע' 117—122 : ביבליוגרפיה — נרשם בכוכב בק. ס. שנה ז' ע' 231.

337. **Horvath, Géza.** Rhynchoten aus Palästina und Syrien. Zoologische Studienreise von R. Ebner 1928 mit Unterstützung der Akademie der Wissenschaften in Wien. Wien, Hölder-Pichler-Tempsky, 1929. pp. [329]—334. 17 : 25.

Sum 138—41.

„Aus den Sitzungsberichten der Akademie der Wissenschaften in Wien, Mathem. — naturw. Klasse, Abt. 1, 138. Bd., 7. Heft, 1929.”

Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut. Palästina-jahrbuch. 34 ע' ראה

338. **Jewish agency for Palestine.** Financial aspects of Jewish reconstruction in Palestine: how the Arabs have benefited through Jewish immigration. London, The Jewish agency for Palestine, 1930. 3 p. l., 14 p. 14 : 22.

ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 408 מספר 1335. 5. Palestine papers, no.

339. **Jewish agency for Palestine.** Jewish achievements in Palestine; illustrated with 16 photographs. London, Jewish agency for Palestine, 1930. 23 p. 14 : 22.

= Palestine papers, no. 6.

340. Jewish agency for Palestine. Palestine; land settlement, urban development and immigration. Memorandum submitted to Sir John Hope Simpson, C. I. E., special commissioner of His Majesty's Government, July, 1930. London, Jewish agency for Palestine, 1930. 107, [1] p., tab. 14: 21.

השערי ההמסעות. שער מיוחד לכל מחלקה.

341. Jewish agency for Palestine. The Palestine White paper of October, 1930; memorandum by Leonard Stein. London, Jewish agency for Palestine, 1930. 89 p. 16: 25.

Jewish agency for Palestine. Institute of agriculture and natural history. Agricultural experiment station. Bulletin 10, 11. ראה ע' 25.

342. Kähler, Joh[ann]. Von Hamburg ins Morgenland; Orientfahrten. Bordesholm, Heliand-Verlag, [1930?]. 88 p. 13: 19.

יומן-נסיעה קצר וסנטימנטלי. — המפעל היהודי בא"י נזכר בו בשני עמודים חזרי-שנאה. חוץ מתל-אביב לא ראה המחבר את הישוב היהודי כלל.

Keren Kayemeth Leisrael. The Emek ... ראה ע' 26.

343. Kessel, J[oseph]. Tierra judia. Escrita en francés por J. Kessel y vertida al español por Sergio Atria. Santiago, (Imp. universitaria), 1930. 130 p., 11, 14: 19.

Klein, S. Palästina-Studien ... ראה ע' 22.

344. Kligler, Israel J. The epidemiology and control of malaria in Palestine. Chicago, Ill., University of Chicago press, (1930). xv, 240 p., illus., diagrs., maps, tab. 16: 24.

ע' 229—231: ביבליוגרפיה.

לפנינו ספר על נושא בעל ערך מסדרנה ראשונה בשביל ארץ-ישראל; זהו סיכום עבודה שפתח שנעשתה במשך 8 שנים, כתוב על ידי איש שעמד בראש הפעולה. הפרובלמה החשובה נידונה מכל צדדיה ובהיקף. אחרי סקירה קצרה (אבל ברורה וכתובה בידענה) על הטופוגרפיה, האקלים התנאים החברתיים, הכלכליים והסניטריים של הארץ, נותן המחבר פרק על מקומות הדגירה של יתושי המלריה בארץ, הקימים בזמן הזה וגם האפשריים לעתיד לבוא; 30 דפים אלה מהווים חומר רב וכל מי שירצה לפעל בשאלות חקשורות עם הקדחת בארץ, ימצא בהם אוסף עובדות חשוב אשר ישמש לו בסיס לכל פעולה. — אחרי הפרקים על הביאונטיה של ה-Anopheles בארץ, על מקרי המחלה והתהוותם, ועל האטימולוגיה, בא פרק על ההשקפות הכלליות ביחס לכל הגורמים המשפיעים על האפידמיולוגיה של הקדחת. הפרקים על שיטות המלחמה ותוצאותיהן עשירים בחומר עובדות, בשרטוטים ותצלומים דמונסטראטיביים. ביבליוגרפיה קצרה לוסה בסוף הספר; יש להצטרף שתמכר לא התכוון (ועל זה הוא מקדים הערה מיוחדת) לתת ביבליוגרפיה שלמה. הדבר הזה היה

משלים את ערך הסוגרפיה הזו. החקון הזה רצו לעשותו בהוצאה המאה אשר בודאי תצא בקרוב. כי הספר ימצא לו מחלבים בכל המקומות שבהם נלחמת האנושיות נגד האויב החזק הזה, ששמו קדחת. צ. ס.

345. **Lecache, Bernard.** Les porteurs de croix, Palestine 1929. Paris, Editions des portiques, (c1930). 3 p.l., [9]—258 p., pl. 12: 19.

346. **Luke, Harry Charles, ed.** The handbook of Palestine and Transjordan; ed. by Harry Charles Luke and Edward Keith-Roach with introductions by Sir John Chancellor and Sir Herbert Samuel. 2nd ed. London, Macmillan, 1930. xvi, 505, 28 p., front., fold. map in pocket, tab. 13: 19.

28 ע' שבסוף הספר—מודעות.—מכיל גם ביבליוגרפיה.—מהדורה א' יצאה בשנת 1922.

ספר, כל בו, הסכיל כל היריעות הנחוצות על ארץ-ישראל משני עברי הירדן. לרשותם של המחברים, מקדים גבוהים בממשלת הארץ, עמדו כל מחלקות הממשלה וגם מוסדות היהודים, אשר המציאו להם את כל החומר הרשמי כשהוא מעובד ומסודר היטב והמחברים הכניסוהו לתוך מסגרת ספרם. על אופיו הרשמי או הרשמי למחצה של הספר מעיד גם חותם הממשלה ארץ-הישראלית המבוסס בשער הספר וגם המבוא של הנציב הראשון לא"י סר הרברט סמואל למהדורה הראשונה והמבוא של הנציב העליון בזמן הזה סר ג'ון צ'נסלור למהדורה החדשה.

המהדורה הראשונה יצאה עוד בשנת 1922 בזמן שתנאי הארץ עדיין לא היו קבועים וברורים והכל היה עדיין בסבב סתהות. במהדורה החדשה המונחת לפנינו הרחיבו המחברים את החומר בהרבה. הספר נחלק לשני חלקים: החלק הראשון המקיף 396 עמוד מתאר את ארץ-ישראל מעבר לירדן מערבה לכל פרטיו והחלק השני העוסק בעבר הירדן מורחב נותן ב-88 עמודים, את הדיון וחשבון הרשמי הראשון על השלפון והתנאים בנסיכותו של האמיר עבדאללה. כדי לתת מושג מה מהחומר העצום בספר, ארשום כאן את ראשי פרקיו. חלק ראשון: א. גיאוגרפיה וחיסטרוריה 34 ע'. (תולדות הארץ מגיעות עד למסירת הד"ר של ועדת שאו לפרלמנט הבריטי). ב. עמים ודתות 35 ע'. ג. ארכיאולוגיה ומקומות מענינים 59 ע'. ד. חבורי דרכים ויריעות לתוירים 67 ע'. ה. הממשלה ופעולותיה 135 ע'. ו. מסחר, תעשיה ושונות 19 ע'. ז. גאולוגיה, מכרות ויריעות השבע 47 ע'. — חלק שני: א. גיאוגרפיה, עמים ודתות 6 ע'. ב. ארכיאולוגיה וחיסטרוריה 15 ע'. ג. הממשלה ופעולותיה 20 ע'. ד. גאולוגיה ומכרות 8 ע'. שלשה נספחים לספר: א. המנדט על א"י. ב. ההסכם בין ה. ס. מלך בריטניה וה. ס. אמיר עבר הירדן. ג. חוקת עבר הירדן.

הספר כתוב בסגנון קל ובשפה שוטפת. היריעות המובאות בו, בהיותן רשמיות, הן בלי ספק מדויקות ואפשר לסמוך עליהן. המחברים התאמצו להיות אוניקסיביים בהחלט, ודוקא משום כך ריכל הקורא, בלי שהדבר מובלט בספר, לקבל אגב קריאה בו מושג מוגדל ערכן של יצירות הישוב היהודי להסתמכות הארץ וליושביה הן במובן הכלכלי והן במובן התרבותי. וכאן מקום לעורר את השאלה, מדוע ועפ"י איזה סדר מעמידים את היהודים גם בספר מעין זה, שאנו דנים בו, בשורת השלישית אחרי המושלמים והנוצרים? אם המחברים סדרו את הפרקים ע"א העמים היושבים בארץ לפי הרתות, הרי היהודים הם נושאי הדת העתיקה ביותר, ואם עפ"י מספר האוכלוסים, הרי הם באים לפני הנוצרים.

הצד החלש שבספר הוא ההיסטוריה, שבה לא הראו המחברים בקיאות גדולה ביותר. את ישוב חצי השבט מנשה הם מגדלים בתוך גבולותיה הצרים של עג'לון (ע' 407). והלא בחלקם נפלה כל מסלכת עונ סלך הכשן עד קנת שבחרי חורן (השוה במדבר לב, לג. מב; יהושע יב, ד-ה) וכן גם הזכירו המחברים אל נכון במקום אחר (ע' 11). לא אנשי סחנים לקחו את גוית שאול מחומת בית-שאן ולא כמקום הזה קברוה (ע' 407). כי אם אנשי יבש גלעד הביאו את גויתו לעירם ושם קברו את עצמותיו (השוה שמואל לא, יא-יג; דהר"א י, יא-יב). לחקופת שלטון בית החשמונאים בעבר הירדן מורחה מוקדשים רק 17 שורות (ע' 409). שאינם נותנים מושג נכון מהשלטון הזה ומחישוב היהודי בחלק זה של הארץ במשך מאתיים שנה מימי יוחנן בן הורקנוס ועד מלחמת הרומאים ביהודים. לא נזכרו כלל עליות יהודי בכל והחישבותם בחורן מימי הורדוס. לישוב החדש הזה היה בזמנו ערך רב בהיותו שומר על קיום הישוב התרבותי בארץ לפני ההתנפלויות התכופות של שוכני המדבר. — התאריך המקובל של כבוש ירושלים ע"י הערבים הוא שנת 637. שנה אחת לאחר נצחונם על הביזנטים במערכה על יד הירמוק. רעה אחרת קובעת את שנת 638 לשנת הכבוש, ככל אופן לא קרה הדבר בשנת 639 (ע' 17). — אני רוצה להעיר כאן על שגיאה אחת בפרנסקריפציה של שם עברי ההולכת ונשנית פעמים אחדות. יעקב בשם זכרון יעקב כחוב המיד Jaqub (ע' 64, 66 וצ"ל Yaqob).

לספר נספחה ספה, שאין לה כל ערך מעשי מפני שהיא מלאה שגיאות. הצבעים אינם מתאימים למציאות. אין בלגנדה צבע מיוחד המצוין את עומק בקעת הירדן מתחת לפני הים. לחנם תחפשו במפה את גיבל ג'ירמק מצפון-מערב לצפת, שהוא ההר הגבוה ביותר במערב הירדן. כמו כן את סולמת צור, את הר סרסבא ויתר שלוחות הרי שומרון המתקרבים אל הירדן, את מפעלי החשמל המפורסמים וכן הלאה, וכנגד זה תמצא בנגוד למציאות, שנחל יבק ונחל ארנון עובדים בעמקים רחבים מאד, שמקורו של היבק רחוק בערך 12 ק"מ מעמאן ועוד מעויות כאלו, שמות רבים כתובים בשגיאות, כגון Masuda צ"ל Kadjr Abu al Dhaker, Masada (?) על שפת ים המלח, Bine צ"ל Bire סמוך לים-אללה, Haszim (?) על הר גריזים, El Burak צ"ל El Burak מדרום לבית לחם וכדומה. שמות רבים אינם רשומים במקומם הנכון, כגון Jura כמורה לדיר אל-בלח וצ"ל סמוך לאשקלון, המושבה מוצא מצפון-מזרח לכפר הערבי קלונה וצ"ל להפך. לחל אביב אין סמן במפה, רמת גן רחוקה בערך 5 ק"מ מכביש תל אביב—פתח תקוה, גם ציונה נמצאת על שפתו השמאלית של נחל שורק (נהר רובין) קרוב לחוף הים במקום איננו רובין. מעכו לצפת מסומן כביש ממדרגה ראשונה, אבל באמת יש שם רק דרך קיצית, כנגד זה חסרה לגמרי הדרך מעפולה לבית-שאן.

מה שנוגע לגבול בין ארץ-ישראל ממערב לירדן ובין עבר הירדן מורחה ישנה סתירה בין הכתוב בספר ובין המסומן במפה, והסתירה הזאת מכיאה את הקורא והמעין במפה במבוכה. בספר כתוב (ע' 4): כל ים כנרת נמצא בתוך ארץ-ישראל. רוחב ההיסטוריה של איז לאורך שפתו המזרחית של ים כנרת הולך ומשתנה בין מינימום של 10 מ' מנקודת הגובה של הים (הנחנית לשנויים כתוצאה ממפעל הכח שכירדן מדרום לים טבריה) ובין מרחק מקסימלי של 2000 מ' במקומות ידועים. אבל מה רואים אנו במפה? קו הגבול עובר ישר בתוך ים כנרת לארכו מצפון לדרום במרחק 3 ק"מ לערך משפתו המזרחית. מהו אפוא הגבול הנכון? — לו שמעו המחברים בעצתי, כי אז היו גוונים את המפה, שחסינותיה מרובים על מעלותיה.

י. פרס.

347. **Palestine. Government.** Blue book. 1929 ... Alexandria, typ. Whitehead Morris ltd., 1930. 2 p. l., 380 p. incl. tab. 23 : 33.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 497.

Palestine. Government. Report by Mr. C. F. Strickland.

ראה ק' 26.

Palestine economic society. Bulletin ... ראה ק' 9.

Pioneers and helpers ... ראה ק' 31.

348. **Ramström, Martin.** Über die älteste Steinzeitkultur in Asien und Afrika und die Galiläa—, Rhodesia—und Banolasfunde... Uppsala, Almqvist, 1927. 27 p., illus. 22 : 27.

—Nova acta Regiae societatis scientiarum Upsaliensis, volumen extra ordinem editum, 1927.

*349. **Rösch, Konstantin.** Auf biblischen Pfaden; Reiseerinnerungen. Mit 28 Bildern und 1 Karte. Paderborn, Schöningh, 1930. 256 p. 8°.

350. **Rosenblatt, Bernard A.** The Palestine mandate, October—1930. n.p., 1930. 14 numb. 1. 23 : 28.

השער מהמעטפת.

Rosenheim, J. אהלי יעקוב. Ausgewählte Aufsätze und Ansprachen ... ראה ק' 55.

351. **Schwartzberger, H.** The mandate and the Jewish question. An open letter. London, (typ. Express printers), [1930?]. 15, [1] p. 14 : 21.

השער מהמעטפת.

Sharnopolski, S. Das Gelobte Land ein heilendes Land

ראה ק' 26.

Siman, J. Tatsachen über die jüdische Kolonisation in Palästina. ראה ק' 26.

352. **Stein, Nadja.** Haluca. Zagreb, Udruženje cionističkih žena u Zagrebu, 1927. 30, [1] p., illus. 15 : 21.

Sukenik, E. L. Neue Synagogenforschung. ראה ק' 83.

353. **Szanto, Alexander.** Der Zionismus—eine nationalistische und reaktionäre Utopie. Berlin, Verlag Aufklärung und Fortschritt, 1930. 55, [1] p. 15 : 21.

Union of Zionists-revisionists. Austria. Mitteilungsblatt...

ראה ק' 31.

Unser Werk ... ראה ק' 31.

354. Vandervelde, Emil. Schaffendes Palästina; der jüdische Aufbau heute und morgen. Von einem Sozialisten. Die deutsche Ausgabe und Uebersetzung wurde besorgt von Kurt Mendelsohn und Jenny Mendelsohn. Dresden, Reissner, 1930. 235, [1] p., pl. 13: 21.

ההכח: Reiseaufzeichnungen. — Betrachtungen über den Zionismus. — Das Wohlfahrtswesen im jüdischen Palästina von ... Jeanne-Emil Vandervelde.

את הספר במקורו הצרפתי ראה ק. ס. שנה ו' ע' 360.

התרגום הגרמני הזה נרשם בק. ס. שנה ו' ע' 408 בכוכב בשם אחר.

355. Wertheim, Pavao and Cvi Rothmüller. Ideologija cionizma; povijesni pregled cionističkih sistema. Zagreb, Savez zidovskih omladinskih udruženja u Kraljevini SHS, 1928. 55p. 17: 24.

Women's international Zionist organization. Zehn Jahre Wizo. ראה פ' 35.

Zionist organization. Information bureau for tourists... Guide to Jewish Palestine; Führer durch d. jüd. Palästina. ראה פ' 27.

Zsidó állam; ... ראה פ' 32.

356. Жаботинский, В[ладимир] Е[вгеньевич]. Слово о полку; «история еврейского легиона» по воспоминаниям его инициатора. Рига, "Renaissance", [1930?]. 184 стр. 14: 21.

כנראה, מהדורה שניה. את הראשונה ראה ק. ס. שנה ת' ע' 362. שם גם בקרת; את הספר בעברית ראה לעיל ע' 14; ביודית—ק.ס. שנה ו' ע' 401; בגרמנית—שנה ו' ע' 403.

357. Лазерсон, М[акс?] Я. Право на банальность; опыт обоснования трудового сионизма. Рига, „Культура“, 1925. 95, [1] стр. 16: 24.

התכן: המיוחד בגורלו של העם העברי. — גורלה של היצירה התרבותית. — הציונות המדינית הפילנתרופית הרוחנית והעמלנית.

בפרק האחרון משתדל המחבר להוכיח, שהציונות העמלנית היא סינתזה של הציונות המדינית הפילנתרופית והרוחנית. על הציונים העמלנים להפסיק את מלחמת המעמדות כמו שעשו העמים בזמן המלחמה. אבל ההבדל הוא בזה, שאנחנו מכריזים כורגפריקן לא בשם הפניון וההריסה, אלא לשם שלום ובנין (ע' 81).

י. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

האצטדיון ... ראה ע' 8.

נשור, ס. ש. רננים ... ראה ע' 13.

358. הרצברג, נ. משחקי אקספורט. קבדו כירי נ. הרצברג. ורשה,

הקואופרטיב חשומי המרכז, 1930. 106 ע, 31 ציורים. 15: 21.

ע' 99—102 לוח המלים: עם תרגום לגרמנית ופולנית.

פֿלֶדֶנקֶרֶיז, מ. Jiu-jitsu והגנה עצמית ... ראה ע' 20.

שערטן, א. הירשלה אוסטרוֹפּוֹלְקֶר ... ראה ע' 25.

359. אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. טעאטער-מזויז א"נ פון אסתר רחל קאמינסקי. ארכיוו פאר דער געשיכטע פון יידישן טעאטער און דראמע. באנד 1. ווילנע, (דפוס „ווילנער פארלאג“), תר"ץ. VIII, 536 ע. 18 : 27.

העורך: יעקב שאצקי.

הקבץ מבלי: I. מאמרים וחקירות. ש. ערגס: מקורות לתולדות התיאטרון והמשחקים בישראל (איטור על תיאטרון, משחק וזמרה, מסכות, לצים ובדחנים, משחקי פורים)... י. ליטשיץ: בדחנים ולצים בישראל... י. שאצקי: לתולדות יעקב בן מרדכי רייזן... ר. גלאנץ: עדות בן הדור על התהלכה החגיגית של יהודי פרב ב 24. באפריל 1741... ז. רייזן: הקומדיה 'ר' הענאך אדער וואס טוט מען דאמיט של איציק אייכל, הוצאה בקרית עם הקדמה על כתי של הקומדיה. (חבל שלא ידע המויל על כתי של הקומדיה הזאת הנמצא בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם)... י. שאצקי: על המחזות של אהרן האלע וואלפסזאהן... י. שאצקי: ההוצאות השונות של ה' גדולת יוסף' לאליעזר פאוור, והוא תרגום 'מלחמה בשלום' (הערות לביבליוגרפיה זו ראה להלן)... י. שאצקי: מחזה-אחשוורוש מלפני מאה שנה... מ. וויינרייך: ארבעה מחזות בלתי-ידועים מהמאה ה-19... יעשיה גוסמאן: די דריי שוועסטערקינדער... (קומדיה)... מאיר בן אברהם הלוי: 'בית הכנסת הגדול' בבוקרשט ותולדות התיאטרון היהודי... ב. וויינשטיין: השנים הראשונות של התיאטרון היהודי באורסה ובגייורק... משה שטארקמאן: חמר לתולדותיו של א. גאלדפאדען... נ. פישערמאן: גאלדפאדען לאור זכרונות... ש'ס-ראמאן: הריפטרטור של התיאטרון היהודי בבוקרשט בשנת 1877... י. שאצקי: תקנות גאלדפאדען לביס דרמטי יהודי בגייורק בשנת 1888... א. גאלדפאדען: דוד במלחמה, מחזה עברי עם הקדמה מאת יהושע בלאך... י. ש.: התיאטרון היהודי בבלוב בשנת 1890 ועשנת 1897... מ. אשעראוויטש: דוד קעסלער... א. מוקדוני: זכרונות של מבקר... ש. פערלמוטער: התקנות הראשונות של תיאטרון יהודי באמריקה ומחברן משה פינקל... II. חמר לתולדות התיאטרון היהודי (ע' 431-459)... III. אגרות (של גאלדפאדען ושל א.ר. קאמינסקי)... IV. רעציות (ע' 465-511)... לרשימתו הביבליוגרפית המצויגת של דיר שאצקי על ה' גדולת יוסף' לאליעזר פאוור יש להעיר דברים אחדים: צדק שאצקי לגמרי בחלקו על פרידברג ובקבעו שההוצאה הראשונה נדפסה בשנת תקס"א, אולם לא רק מפני שלא ראינו הוצאה קודמת לה, כי לא ראינו אינה ראינה, אלא יש לנו על כך עדותו המפורשת של פאוור עצמו, כי פאוור הוציא לאור בזאלקווי בשנת תקס"א את ה' מלחמה בשלום' במקורו (השער: 'מלחמה בשלום... הובא לבית הדפוס ע"י הרבני המופלא מוהרר אליעזר פאוור ספרא דק"ק זאלקווי אשר כבר העתיק אותו ללשון אשכנז ונקבו בשם גדולת יוסף וכבר נתקבל הספר גדולת יוסף בכל תפוצות ישראל, אך רבים וכן שלמים התאוה [!] תאוה להספר מלחמה בשלום כי כבר ספי תמו לכן נדפס פעם שנית...'). דף ב' ע"ב של הוצאה זו נדפסה 'התנצלות המביא לבית הדפוס' ובה כותב פאוור: 'הן כל יקר ראתה עיני הספר הנחמד מלחמה בשלום אשר חבר חד מחכמי זמננו ונדפס זה עשר שנים בק"ק שקלאוו... וזה כמו ה' שנים העתיקתי את הספר הנחמד הלו ללשון אשכנז וקראתי בשם גדולת יוסף בכר להטעים דברי חכמתו ודברי מוסרו להמון עם והן עתה רבים וכן שלמים מאנשי השם חכמים ובבונים אשר

להם שפה אחת ודברים אחדים המה התאוו לסעום מלשוננו הצח אשר הוא לשון זהב שפתים יסקי. והנה הראשונים כבר ספו תמו. אף בלאותיהן אינם נמצאים אף אחד בעיר. ובקשו מאתי להביא את הספר הנחמד הלז שוב שנית לבית הדפוס למען יוכלו לשבוע מסובו. לזאת מלאתי רצונם והבאתי אותו למכבש הדפוס ...". הרי לנו מטורש מפי פאוור עצמו של הדפיס את "גדולת יוסף" לפני תקס"א. ואנכי למדנו שהוא הוציא את המקור עצמו. מה שלא הזכירו כותבי תולדות פאוור, וגם על הפצת המקור והתרגום בעם.

ד"ר שאצקי מחאוגן בהקדמתו בצדק על מיעוט ידיעתנו בתולדות פאוור וקובל על ז. רייזען שלא הוסיף ב"לעקסיקאן" שלו כלום על מה שהיה ידוע. וחבל שד"ר שאצקי עצמו לא הוסיף כלום על הידוע. לסיכך יורשה נא לי להביא פרט אחד על פאוור שלא הביאוהו כלל כל הכותבים על פאוור. חוץ מ-ספורי הפלאות, "גדולת יוסף" ו"בחינת עולם", תרגם אליעזר פאוור את הסי' "שבחי בעל שם טוב" לע"ט. ונדפס בזאלקווי או בלעמבערג בשנת תקע"ז. זהו איפוא תרגומו האחרון הידוע לנו, ומכאן גם נדע שהוא עוד חי בשנת תקע"ז. תאריך הקדמתו. ומכיון שספר זה יקר מציאות ולא נזכר ע"י רושמי רשימות אעתיק כאן את השער כולו: "ספר שבחי בעל שם טוב והוא תהלות ישראל. דאש ספר שבחי בעל שם טוב איז גדרוקט גיווארין אויף לשון הקודש מאת חסידי קדוש י"י. תלמידי בעל שם טוב ז"ל מק"ק מעזבוז. וכשמו כן תהלתו אין איז צו זעהן די גדולות וגפלאות. וואש ער האט גיטאן. ווערט דרינגן דר ציילט. וכמה חלאים רעים האט ער גייהילט. דר דורך זעהט מן. ווער עש איז דבוק אין גאט ברוך הוא וואש איהם קאן ווערן צו גיטיילט. אין מיר אלי היישיין בנים ל"י. וואש ער האט אונו אויסדערוויילט. דרום האבין מיר דאש ספר מעתיק גיוועזין. ווייל ניט איטלכר פר שטייט לשון הקודש ובפרט נשים צדקניות. זאלין קאנגין דרויש לעזין. און זיך דערפון מוסר ארויש צו נעמין נישט צו טאן קיין זינד. אין איטלכר זאל מדררך לטובה זיין זיין קינד. ובזכות זה וועלין מיר זוכה זיין דעם גואל צו זעהן גען און גישווינד. אמן. גדרוקט מיט באויליגונג איינער העכשט פערארענטען [i] קינגיגלכין צענוור...חמ"ד [תמונת כד וכו פרח] כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל לפ"ק [תקע"ז]. [20] דף. 18×28 סנטימטר. מעבר לשער נדפסה "התנצלות המעתיק" הזאת: "הן כל יקר ראתה עיני שבחי בעל שם טוב. אשר חברו תלמידי הרב הגדול קדוש ה' מוהר"ר ישראל בעל שם טוב ששמעו מסיו וראו אותותיו. הנה ישראל עשה חיל. הראה אותותיו ומופתיו לעיני כל ישראל שר עם אל ויוכל כאשר מבואר באותותיו ובמופתים כולם מתאים להנות מספוריו ומופתיו הנוראים. אמנם כן המון עם אינם מבינים בלשון הקודש. והפצירו אותי להעתיק אותו ללשון אשכנז למען ירוך הקורא בו: וידע ויבין מפלאות תמים דעים. ההולכים בחוקותיהם ובטוב מעשיהם. המה ראויים לעמוד בהיכל המלך. מאן מלכי רבנן. רבנן דבתרי. כתר תורה וכתר שם טוב עולה על גביהן. הנה אני מלאתי את רצונם העתקתי כידי ה' הטובה עלי. והנה כלם יענו ויאמרו אין קדוש כאלקי ישראל ומופתיו. לכן עם ה' קחו את הספר הלז כי בו יאריך ימים. הכ"ד המעתיק יום ג' ב' דר"ח טבת תקע"ו לפ"ק זאלקוויא. הקטן אליעזר פאוור מק"ק זאלקווא".

בנוף הרשימה יש טעות: דפוס במספר 5 וצ"ל תקע"ו במקום תקע"ז. — מספר 7 לא נדפס בשנת תקס"ג כמו שכתוב ברשימה. על שער הספר נדפס: בשנת ה'תקפ"ב לבי"ע.

אברהם יערי.

360. ארזנסאן, ב[רוך]. מארק שאגאל. אידיש בן-ברוך. בערלין, אידישער ליטערארישער פארלאג — פעטראפאליס פארלאג, 1924. 31, [1] ע.
21 תמונות. 19 : 25.

361. אשעראוויטש, מ. דוד קעסלער און מוני וויזענפריינד; צוויי דורות אידיש טעאטער. ניו יארק, (אפ טו דייט פרינטינג קאמפאני), 1930.
252 ע, [2] דף, תמונות. 14 : 22.

362. בן-מרדכי. בעלמער נאראנים; געקליבענע מעשה'לאך. צוואמענ-געשטעלט און איבערגעזעט פון בן-מרדכי. ניו-יארק, חיברו פאבליש. קא, 1929.
124 ע, ציורים. 13 : 20.

363. „טאז“. שריפטן פון 1 טן לאנד דאקטוירים צוואמענפאר פון טאז (געזעלשאפט צו פארהיטן דאס געזונט פון דער יידישער באפעלקערונג אין פוילן) דעם 24 25 יוני 1928. אונטער דער רעדאקציע פון ל. וואלדמאן. ווארשע, טאז, 1929. 206, [1], XXXV ע, דיאגראמות, לוחות, פורטרטים. 22 : 29.

ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 361. — עם סכום ושער מיוחד בגרמנית:
Gesellschaft für Gesundheitsschutz der Juden in Polen "Toz". Schriften der ersten Aerzte-Landes-Tagung der Gesellschaft "Toz". Redakteur L. Wulman.

364. פטאשקין, ד. י. יידישע וויצען און אנעקדאטען ... געזאמעלט און בעארבייט דורך ד. ר. פטאשקין. ווארשא, (דפוס אמנות), 1928 — תרפ"ח. 111/49 ע. 12 : 20.
מהמעטת.

365. Cohn, Gustav. Der jüdische Friedhof; seine geschichtliche und kulturgeschichtliche Entwicklung mit besonderer Berücksichtigung der ästhetischen Gestaltung. Frankfurt a. M., Franz-mathes Verlag, 1930. 51, [1] p., 1 illus., pl. 14 : 22.

366. Grotte, Alfred. „Synagogen“-Kirchen in Schlesien. [Breslau], (Jüdisches Museum e. V. zu Breslau), [1930?]. 15, [1] p., illus., plans. 14 : 22.
מהמעטת.

ראה ע' 59. Haas, W. Gestalten der Zeit

שם גרסא בסעות Hass וצ"ל Haas.

367. Helbing, Hugo. Sammlung alter Kunstgegenstände für das jüdische Ritual; Versteigerung in der Galerie Hugo Helbing, München ... den 16. Dezember ... Ausstellung ... den 12. Dezember ... den 13. Dezember ... den 14. Dezember ... den 15. Dezember ... München, Hugo Helbing, 1930. 18, [1] p., vi pl. 16 : 24. פילוג.

ראה ע' 60. Lessing, T. Der jüdische Selbsthass

368. (Pestovskii, Boris A). Le théâtre des Juifs boukhariens. (Moscou, 1929.) 16. p. 18 : 25.

ן: Bulletin d'information; organ de la Société pour les relations culturelles entre l'U.R.S.S. et l'Etranger, V. année, no. 7—8, 1929.

369. Rosenberg, Gabriel Jacques von. Der Hofrat erzählt jüdische Geschichten. (Berlin, typ. Aldus Druck, 1930). [16] p. 15 : 22.
„Dem Andenken des 1929 verstorbenen Hofrats Dr. Gabriel Jacques von Rosenberg widmen einige Freunde dieses Buch ...“

370. Silberstein, Siegfried. Eine in Kupfer gestochene Estherrolle aus der Universitätsbibliothek zu Rostock; originalgrosse Wiedergabe in Lichtdruck hrsg. und eingeleitet von Siegfried Silberstein. Rostock, In Kommission bei Carl Hinstorffs Verlag, 1930. 1 p. 1., 5—13 p., fold. facsim. 32 : 24.

ענינה של מגלה זו, אשר פרסם הרב-הראשי למחוז רוסטוק, ד"ר זילברשטיין, וחשיבותה מוטלים לא בערכה האמנותי, דומני, אלא בערכה התרבותי ומפני היותה יחידה במינה. החל מימי המאה ה־17 אנו מכירים מגלות-אסתר מצוירות על גבי קלף, גיר, משי, ואפילו עיסת-גיר (Papiermaché). מגלות אלו לא שמשו למקרא בבית-הכנסת, אלא שמשו למקשיבים אשר השתדלו למסרן לאמנים לשם קטט ויפוי בדם כל המגלות האלו, יהיו עיסוריהן בשולים איזו שתהיינה אם מדפסות פתוחי-נחושת על-גבי קלף ומצופות צבע או מצוירות וצבועות ביד — תמיד נכתבו אותיותיהן ביד על-ידי סופר (לעתים גם בכתב קורסיבי? כפי שמספר לנו המחבר על מגלה כזו בספריית-האוניברסיטה ברוסטוק). במגלה דגן גדפסו בפתוחי-נחושת לא השולים בלבד, אלא כל המגלה לרבות אותותיה, דבר מוזר ביותר והדורש סבלנות מרובה וידיעה טכנית הגונה ואמנם הידיעה הטכנית עולה במגלה זו על הידיעה האמנותית ויכלתה. לפי שמעירות צורותיה, צריכה המגלה להיות בת ראשית ימי המאה ה־17 וצורתה האילוסטראטיבית נסמכת על טפוס של מגלה מוקדמת ומקובלת, הנקראת בפי מרת וישניצר-ברנשטיין (Encyclopaedia Judaica VI, p. 812) בשם יִהֲטוּס הֶקְרַמְטִי; על שם הֶקְרַמְט שבקריאטידות, התומכות בעמודים המחלקים את הטורים. האותיות המסותחות מוכיחות גם הן על זמן הופעת המגלה ומקומה וצורתן היא השחתה של אות סת"ם.

דבר טוב רחש הרב זילברשטיין בהוצאת המגלה כפכסימיליה בדפוס אור ובגדלה האמתי.

371. Sukenik, Eleazar Lipa. Neue Synagogenforschung. n. p., [1930]. pp. 383—389. 15 : 22.

השער מהמעטפה.
"Sonderdruck aus dem Bericht über die Jahrhundertfeier des Archäologischen Instituts."

372. Sulzer, Salomon. שיר ציון Schir Zion. Gesänge für den israelitischen Gottesdienst ... revidiert und neu hrsg. von Joseph Sulzer. Vierte Aufl. mit einem Geleitwort von Arno Nadel. Frankfurt a.M., Kauffmann, (pref. 1929). 544 p. 27 : 33.

המלים העבריות באותיות לטיניות.

373. Szitty, Emil. "Problèmes d'art": Léopold Gottlieb. Paris, "Ars", [1930?], 2 p. 1., 7—15, [1] p., 11, 19 pl. incl. front. 16: 24. ראה ע' 57. Weisser, S. Rinath Joshua ...

יד. בלשנות.

גרזובסקי, י. ילקוט זקיר ... ראה ע' 12.

374. אייבעלסאן, פאול. ענגליש אידישעס ענציקלאפעדישעס ווערטער-בוך. א פאלישטערניגע און גענויע איבערזעצונג פון אלע געברויכליכע ענגלישע ווערטער און פראזען און א ענציקלאפעדישע פון וויסענשאפטליכע און טעכנישע אויסדריקע. רעדאגירט פון פאול אייבעלסאן ... Hebrew publishing, New York ... 1924, company, IX, 11, 1749, ע, ציורום. 21: 27.

השער גם באנגליש: English-Yiddish encyclopedic dictionary ... Abelson, Paul, ed.

375. הארקאווי, אלכסנדר. יידיש ענגליש העברעאישער ווערטערבוך. ניו יארק, הוצאת המחבר, תרפ"ה. VI, 530, VII ע. 17: 25. Yiddish-English-Hebrew dictionary by Alexander Harkavy.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הבינים.

376. Schirmann, Jefim. Die hebräische Übersetzung der Maqamen des Hariri. Frankfurt am Main, Kauffmann, 1930. 4 p. 1., 132, [1] p. 16: 24.

=Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums, no. 37.

הספר דן על תרגום אחריו של מקאמות אחריו. התכן: הקדמה. הערות להוצאת Chenery. ספרות המקאמות. נספחות.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

אברם, ג. ורדה; ספור ... ראה ע' 10.
אלרנב, ס. א. תשעה במסידור ... ראה ע' 10.
בירן, ל. יהודי בוינ ... ראה ע' 11.
בס, ש. ענני ... ראה ע' 11.
ברוידס, א. בתלם ... ראה ע' 12.

- גוררן, י. 5. כל שירי ... ראה ע' 12.
גלסוורת, נ. ההגדה לבית פורטיט ... כרך כ"ג ... ראה ע' 12.
גרוסמן, ר. שירים ... ראה ע' 12.
טגורי, ר. חספינה חטרופה ... ראה ע' 15.
לכונטין, י. י. השכועה ... ראה ע' 16.
377. כהן, יעקב. בין החרבות; שירים. ורשה, יצירה, תר"ץ. 346.
[3] ע. 18 : 25.

= כתבי יעקב כהן. כרך ב. — את הכרך הראשון ראה ק.ט. שנה ו' ע' 93.
יכרך ... זה כולל את השירים והחזיונות הלאומיים והעממיים [ס"ה 114] משנות
תר"ס-תרס"ה והם מסדרים קבוצות קבוצות לפי הענינים וכל קבוצה-סדר כרונולוגי פנימי
לה- ... רק קבוצה ראשונה באה בהוצאה קודמת (תרע"ג) ורק יחזון התשבי יצא במהדורה
מיוחדת- הכרך כלו נתן גם כן להחלק לפי תכנו לשנים: ח' א', המכיל את השירים על
העם והם ליריים בעצם (קבוצות יעם ידמומי השחר', יעם ערפלי שחר' ויחזון התשבי)
וח' ב' השירים בעיקרם אפיים מתוך העם (ימן העם', ספרי א' וב', יאגדות אלהים). בין
שני החלקים נחוגה הקבוצה יבמזל מאדים" כענין לעצמו בעל מוטיב יסודי מיוחד (3 ססירות
על המלחמה. ילקול ענות הנצחון" וגם יאלה שירי מלחמה"). (מההערות).
סינקלר, א. הסלך פחם ... ראה ע' 19.
סטיינסקי, ס. ספורים (ג) ... ראה ע' 19.
סנקביץ, ה. הסבול ... ראה ע' 19.
עבר הדני. הספער בערכה; צריף חקץ ... ראה ע' 20.
פינק, ג. אני רעב ... ראה ע' 20.

378. פרישמן, דוד. מכתבים על-דבר הספרות. ורשה-ניו-יורק, לידי
פרישמן, תר"ץ. 209, [3] ע. 15 : 22.

= כל כתבי דוד פרישמן. כרך חמישי.
את הקודם ראה ק.ט. שנה ו' ע' 422. — הספר מכיל 19 מכתבים שנכתבו במשך 25 שנה.
פריץ, י. 5. ספורי עם ... ראה ע' 21.
צ'ינג, א. הדיב על אודות הקרפ'נט גרישא ... ראה ע' 21.
צ'ידיק, ב. צמח'אל ... ראה ע' 21.

379. רודומין, מיכל. סכל הסלחמה הקולסית ומאתו מ. רודאמין.
לודו, יבנה, תרצ"א. 114 ע, תמונת המחבר. 16 : 24.

שירים וזכרונות מימי המלחמה העולמית.
הרוס, ע. שירים ופזמונות. ראה ע' 23.
שטיינסן, א. במזרח הזמן ... ראה ע' 24.

ראה ע' 61. Гроссман, Л. Исповедь одного еврея.

יז. ספרות יפה יודית.

380. וואלעס, עדגאר [Edgar Wallace]. דער געהיימישפולער פאר-
ברעכער. פון ענגליש: ז. בלאט. ווארשע, צוקער, 1930. 306 ע. 21: 14.
381. אנונציא, גאבריעל ד' [Gabriele d'Annunzio]. אין אפערנט פון
חאוזה; (ראמאן). יודיש: י. באשעוויס. ווארשע, גאלדפארב, 1929. 264 ע. 21: 14.
382. אפאטאשו, י[וסף]. די טענצערין (ארום גרענדיסטריט). ראמאן
א שטיק יודיש לעבן אין די יארן 1910-1911. ווילנע, קלעצקין, 1930. 373 ע. 21: 15.
- געזאמלטע ווערק פון י. אפאטשו, 11 באנד. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 95.
383. אש, שלום. טויט אורטויל. ווארשע, קולטור-ליגע, (1928). 152 ע. 21: 15.
- געזאמלטע שריפטן. באנד 19.
את הספר בעברית בתרגומו של מ. בן-אליעזר ראה ק. ס. שנה ז' ע' 328.
384. באטאשאנסקי, יעקב. נאך דער פארשטעלונג; (גראמעסקן און
בידער פונם אירישן אקטיארן-לעבן). בוקנאם איירעס, שליפער, 1926. 172, [1] ע. 21: 15.
385. בארביס, אנרי [Henri Barbusse]. כלערליי, דערציילונגען. סעריע
1-3. ווארשע, ביבליאטעק מארק ראקאווסקי, 1929. 90, [91]—153; [155]—223,
[2] ע. 21: 14.
- הלכן: סעריע 1: מלחמה. אויטארייטע איבערזעצונג פון מארק ראקאווסקי. 1929.
סעריע 2: סערא. (1926). סעריע 3: ... און דאס איבעריקע. (1927). בסריה 2 ע' 139
נמצא מאמר על שלום שורצברד.
386. בערגעלסאן, דוד. אין א פארגרעכטער שטאט און אנדערע דער-
ציילונגען. ווילנע, קלעצקין, 1929. 181, [2] ע. 21: 14.
- געקליבענע ווערק פון דוד בערגעלסאן, 3.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 511. — הספור הראשון נדפס בפעם הראשונה בשנת 1914.
387. בערגעלסאן, דוד. ארום וואקזאל און אנדערע דערציילונגען. ווילנע,
קלעצקין, 1929. 166, [2] ע. 21: 14.
- געקליבענע ווערק פון דוד בערגעלסאן, 1.
הספור הראשון יצא בפעם הראשונה בשנת 1909 בורשוי.
388. בערגעלסאן, דוד. די ברויט-מיל, (דער טויבער); (ראמאן אין דריי
אקטן). ווילנע, קלעצקין, 1930. 114 ע. 20: 14.
389. בערגעלסאן, דוד. מידת-הדין. ווילנע, קלעצקין, 1929. 265 ע. 21: 14.
- געקליבענע ווערק פון דוד בערגעלסאן, 7.

390. גארקי, מאקסיס [Maksim Gorkii]. ראם לעבן פון קליס סאמנן
(פערציק יאר). יידיש מ. ניידן. II-I. 2 כרכים. ווארשע, כוחות, 1929. 398, [11];
1403—817, [11] ע. 14 : 20.
391. גרינזימ, י. צום שטראלנענטש; (שירים). לעמבערג, אייגענער
פארלאג, 1929. 93 ע, [11] דף. 17 : 23.
392. דיקענס, טשארלס [Charles Dickens] וויינאכט. יידיש אסתר
קרייטמאן. ווארשע, „העליאס“, 1929. 116, [11] ע. 15 : 22.
393. האראוויץ, בער. ריח פון ערד; (שירים). ווילנע, קלעצקין, 1930.
157 ע. 14 : 21.
394. האשעק, יאראסלאוו [Jaroslav Hasek]. דער בראווער סאלדאט
שווייך אין דער וועלט מלחמה. איריש ז. קאלטאנאוויטש. 2 כרכים. ריגע,
ביכער פאר אלעמען, 1928. 225, [11] ע. 14 : 19.
395. היישריק, ק. ח. אין פייער און בלוט; טעטוארן פון דער וועלט
מלחמה. 2 אויסגעבערעטע און פארגרעסערטע אויפלאגע. ווארשע, קאלעקטיוו,
1930. 278, 5 ע. 14 : 20.
- בסוף: דעת העתונות על הספר. מהדורה אי ראה ק. ס. שנה ד' ע' 43 וע' 257.
396. ווארשאווסקי, עזר. שמוגליארס; א ראמאן אין דריי טיילן (מאת)
אויזער ווארשאווסקי. קיעוו, קולטור ליגע, 1930. [21] דף, VIII ע, [11] דף, 7—284 ע. 14 : 21.
- ביבליאטעק יידישע שרייבער, 15. — בראש הספר הערכה ספרותית על המחבר
מאת כ. דונעץ. את הספר בתרגום עברי ראה ק. ס. שנה ז' ע' 334.
397. וויינערמאן, כ. אין באהעפטונג, 1925—1928; (שירים). כארקאוו,
מעלזקע פארלאג פון אוקראינע, 1930. 111, [11] ע. 13 : 18.
- עם שער חלקי באוקראינית, על המעטפת.
398. ווייסענבערג, י[צחק] מ[איר]. געקליבענע ווערק. קיעוו, קולטור
ליגע, 1930. 240, [11] ע. 14 : 21.
- ביבליאטעק יידישע שרייבער, 17.
- הלבן: א שטעטל. — קריינדעלע. — א טאטע מיט די בניס. — פון רבי'ס שטוב. — צום
איידעם אף קעסט. — דור הולך ודור בא. — די משוגהגע אין דארף.
בראש הספר הערכה ספרותית על המחבר מאת מ[שה] ליטוואקאווי.
399. ווייסענבערג, י[צחק] מ[איר]. ווירקלעכקייט. ווארשע, קולטור
ליגע, 1930. 189, [11] ע. 14 : 21.
- געקליבענע ווערק פון י. מ. ווייסענבערג. באנד 1.
הלבן: א שטעטל. — קריינדעלע. — א שלעכטע פרוי. — מזל טוב.

400. ווערן זשור [Jules Verne]. דער פופצניערקער שופס-קאפיטאן.
יודיש: א. ג. ווארשע, גיטלין, 1930. 271, [1] ע. 14 : 21.
401. זאלא, עמיל [Emile Zola]. קוילנערקער [מאת]. ע. זאלא. יודיש—
דער גרמער [פנחס כהנאביץ]. קיעוו, קולטור ליגע, 1930. 413, [1] ע. 14 : 21.
— אלגעמיינע ביבליאטעק, נומ. 12.
402. זאפאלסקא, גאבריעלא [Gabriela Zapolska]. וועגען וואס מ'רעדט
נישט (O czym sie nie mowi) יודיש מ. רובינשטיין. ווארשע, יאקובסאן
ונאלדערק, 1929. 1 דף, 5—187 ע. 15 : 23.
403. זאשטשענקא, מיכאיל [Mikhail Soshchenko]. דער ליטערטור
און אנדערע גאוועלן פון איצטיקן רוסישן לעבן. איבערגעזעצט: מ. מינדל.
ווארשע, יאקובסאן ונאלדערק, 1929. 155, [1] ע. 15 : 22.
זונלאנד ... ראה ע' 30.
404. זשיטלאווסקי, ח'יים]. געזאמעלטע שריפטען. זעקסטער באנד.
ווארשע, כושאזא, [תרצ"ז]. 250, [1] ע. 15 : 22.
את הקודמים ראה ק' ס. שנה ז' ע' 124.
התכן: א איד צו אידען. — דער עקאנאמישער מאטעריאליזם און די גאציאנאלע
פראגע. — דער גאציאנאליזם און די קלאסען-פאליטיק פון דעם פראלעטאריאט. — דער ביטערער אמת.
המאמר הראשון יצא בראשונה ברוסית (בשנת 1892) בחוברת בהוצאת פונד
וולגוי רוסקי פרסי "Фонд вольной русской прессы", בלוגדון, חתומה בשם בדוי י. פסיין.
המאמר השני נדפס (בלי ההקדמה) ברוסית במאסף השני של "פרסי" (1908). השלישי
נדפס ברוסית במאסף הראשון של "פרסי".
405. טאלסטאיי, לעו [ניקאלאיעוויטש] [Lev Nikolaevich Tolstoi].
דעקאבריסמן און אנדערע דערציילונגען. יודיש פאלק הוילפערין. ווילנע,
קלעצקין, 1930. 236 ע. 14 : 21.
(אלע קינסטלערישע ווערק פון לעוו טאלסטאיי).
406. טאלסטאיי, לעו [ניקאלאיעוויטש] [Lev Nikolaevich Tolstoi].
ווידערגעבוירט; ראמאן אין צוויי טיילן. יודיש שרה ריווען. טייל 2. כרכים.
ווילנע, קלעצקין, 1930. 336; [4], 337—720 ע. 14 : 21.
(אלע קינסטלערישע ווערק פון לעוו טאלסטאיי).
את הספר בעברית ראה ק' ס. שנה ז' ע' 20, 302.
407. טאלסטאיי, לעו [ניקאלאיעוויטש] [Lev Nikolaevich Tolstoi].
קינדהייט און יוגנט. יודיש דוד קאסעל. אין צוויי טיילן. ווילנע, קלעצקין, 1930.
2 כרכים. 320 ע; 2 דף, ע' 321—635. 14 : 21.
(אלע קינסטלערישע ווערק פון לעוו טאלסטאיי).

- ע' [447] - 506 "וואַריאַנטן"; ע' 507 - 520 הערות מאת סקונדסקי; ע' 521 - 635
הזכרונות הראשונים. ההערות והזכרונות חורגו ע"י פלך היילפרין.
החלק הראשון של הספר הזה בשם "ילדות" יצא בתרגום עברי של י. ד.
ברקוביץ (וילנה, הוצאת מורה ומערב). בצורה ביוגרפיה של טולסטוי מאת י. ח. רבניצקי
ומאמר על טולסטוי האמן מאת בעל מחשבות.
408. טרונק, י[חיא'ל] י[שעיה]. צווישן ווילן און אנטעכטיקייט (הערש)
דורף נאָטבערג; (פרוון פון אנאליז און כאראקטעריסטיק). ווארשע, קולטור-
ליגע, 1930. 181, [1] ע, תמונות. 15 : 22.
409. יודסאן, ש[למה]. דארע; (בלעטלעך פון א געפונענעם טאנכוך).
ווילנע, קלעצקין, 1930. 246 ע. 15 : 21.
— שריפטן, בוך 3.
410. יודסאן, ש[למה]. סאלדאטשינא; ביידער און דערצוילונגען פון
א רוסישע קאזארמע. ווילנע, קלעצקין, 1930. 210 ע. 15 : 21.
— שריפטן, בוך 2. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 425.
411. כאריק, איזי. לידער און פאעמעס. קיעוו, קולטור ליגע, 1930.
211 ע. 14 : 21. — ביבליאטעק יידישע שרייבער, 18.
412. לויס, סינקלער [Sinclair Lewis]. בעכטי; ראמאן. איבערגעזעצט:
מארק פאָגעלמאן. ווארשע, גאלדפארב, 1930. [2] דף, 9—575 ע. 14 : 21.
את התרגום העברי ראה ק. ס. שנה ז' ע' 16.
413. ליעוו, שין. סעטראפאליע; (שירים). ווארשע, בושאזא, 1929. 127 ע. 14 : 21.
414. לעוויט, מאריס. דראמען און איינאקטערס. ניו יארק, זאטץ בוך
קא, (1927). פֿיניציות שונות. 14 : 21.
הלכן: דאס רעוואלוציאנערע רוסטלאנד. — גאטור ווידערקלאנגען. — די פארמער. — די
מאלעריין. — א לענדליידי אין טאנאטאיע. — בראש הספר תמונת המחבר.
415. טאַני-לייב. נפסירונים של טאני-לייב בראַהינסקי. וואונדער
איבער וואונדער; לידער, באלאדן מעשהלאך. געצויכנט פון ב. קאָסמאן.
ניו יורק, (ארבעטער רינג, 1930). 160 ע, פורטרט. 16 : 24.
57 שירים בראש הספר ע' [5-12]: יא. מעשה וועגען זיך" אוטוביוגרפיה.
416. מארגעריט, וויקטאר [Victor Marguerite]. די גאמפרוי;
וספור. יידיש-ש. זאקס. ווארשע, גאלדפארב, 1930. 314, [1] ע. 14 : 20.
417. נאמבערג, ה[רש] ד[וד]. מענטשן און ווערק י. 5. פרץ. ווארשע,
קולטור-ליגע, 1930. 107 ע. 14 : 21.
מכיל 19 מאמרים, שנדמטו בשנות 1910-1928 בעתונים שונים.

418. סינקלער, אייפמאן [Upton Sinclair]. באַסטאָן; (די טראַגעדיע פון סאָקא און וואַנצערט). ראַמאָן, איבערגעזעט: מאַרק פּאָגלעסאָן. רעדאָגירט: שמואל זאָראַמב. (בוך 1). וואַרשע, צוקער, 1930. 357 ע. 14 : 21.
419. סערוואַנטעס, מיגעל דע [Miguel Cervantes]. דאָן קיכאָט... יודיש—אינציקן קיפּנוס. קירצונג און רעדאָקציע—(דוד) האָפּשטיין. 2 חלקים. קיעוו, קולטור-ליגע, 1930. 413 ע. 14 : 21. = אלגעמיינע ביבליאטעק. נומ. 12.
420. ספּעקטאַר, מ[רדכי]. סודות; ראַמאָן אין צוויי טייל. וואַרשע, אחיספר, (c1928). 449 [11] ע. 15 : 22.
421. ערקעס, ב. פּיונט; 81 ספורים. כאַרקאוו, מעלובע פארלאַג פון אוקראינע, 1930. 236 [1] ע. 14 : 19.
422. פון זיידענס קוואַל; פיר סצענירונגען. (צו מענדעלע מוכר ספּריטס צענטן יארצייט). (בענאם איירעס, אידישער ליטעראַטור און זשורנאַל-ליסטן פאריוון אין ארגענטינע, 1927). 79 ע. 14 : 19.
- הלבן: 1. ווינטשפּינגערל, (סצענירט פון) מ. טאַבאַקשניידער. 2. פישקע דער קרומער, (סצענירט פון) ש. פריילאך. 3. בנימין פון טונעיאדעווקע, (סצענירט פון) סעלווא. 4. די קלייאטשע, (סצענירט פון) ג. צוקער.
423. פינסקי, דוד. אלעקסאנדער און דיאגנעס. וועלטגעשיכטלעכע טראַגעדיע אין פינף אַקטן און צווייאַונצוואַנציק בילדער. ווילנע, קלעצקין, 1930. 179 [1] ע. 14 : 21.
424. פינסקי, ד[וד]. נעקליבענע ווערק. קיעוו, קולטור ליגע, 1930. 218 ע. [2] דף. 14 : 21. = ביבליאטעק יידישע שרייבער, 14. בראש הספר הערכה ספרותית על המחבר מאת ב[ער] אַרשאַנסקי.
425. פערלמאן, ד. אנטאלאגיע פון אוקראינישער פראזע; (נאכ-אַקטואַליזירטע ליטעראַטור — 1921-1928). צונויפגעשטעלט און איבערגעזעט ד. פערלמאן, לויבן קוויטקאָ. כאַרקאוו, מעלובע פארלאַג פון אוקראינע, 1930. [2] דף, 468 ע. [2] דף. 14 : 21.
- עם פרטים ביר-ביבליוגרפיים של הסופרים הבאים בספר, ותמונותיהם.
426. ספּעקער, איציק. געוועטן; (שירים). קיעוו, קולטור ליגע, 1930. 239 ע. 14 : 21. = ביבליאטעק יידישע שרייבער, 20.
427. פערלע, יהושע. ניין א זיגער אינדערפרי; נאוועלן. ווילנע, קלעצקין, 1930. 284 [11] ע. 14 : 21.
- הלבן: ניין א זיגער אינדערפרי. — געלט. — אן אָרגעלעכע פרוי. — בעליבתים (באלעבאטיש). — ביים ים.

428. פערסאון, שמואל. קארנברויט (דערציילונגען). מאסקווע, שול און
בוך, 1928. 143, [1] ע. 15 : 23. את התרגום הרוסי ראה ק. ס. שנה ו' ע' 518.
429. פרישמאן, דוד. ערצעלונגען. טייל 3. ווארשא, (ניו יארק, ליילי
פרישמאן), 1929. 237 ע. 15 : 22.
אלע ווערק פון דוד פרישמאן. באנד 3. ספורים, פואמות ושירים.
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 514.
430. ראויצקי, פישל בער. משלים. ווארשע, „כוחות“, 1929. 109,
[3] ע. 14 : 20. התכן: אלגעמיינע-צייט-משלים. - מלחמה-משלים.
431. ראטשטיין, ש[מואל יצחק]. דורך בלומ און פייער, היסטארישע
ערצעלונג פון דער ערשטע עפאכע פון דער שפאנישער אינקוויזיציע. בעארברויט
לויט דער יודיש-ענגלישער שריפטשטעלערין גראציא דע-אנילאר און לויט
אנדערע מקורים. טייל 1. לאדז, מסורה, 1929. 1 דף, ע' 7—148. 15 : 23.
432. ראָסין, שמואל. צו אלע צו אונז; לידער און פאעמען. מאסקווע,
צענטראלפארלאג, 1929. 128 ע. 13 : 18.
433. רעמארק, עריך מאריא [Erich Maria Remarque]. אויפן סערב
פראנט קיין ניועם. איינציקע אויטאריזירטע יידישע איבערזעצונג (פון דייטש
י. באשעוויס). ווארשע, קלעצקין, 1929. 241 ע, תמונת הסכבר. 14 : 21.
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 515.
434. שווייד, מארק. דאס פאלק פונם ספר. פילאדעלפיע, פארלאג אידישע
וועלט, 1930. 8 ע. 15 : 22. שיר; נדפס רק במאתים אכסמפלרים.
435. שילער, פרידריך [Friedrich Schiller]. די יונגפרוי פון ארלעאן;
א ראמאנטישע טראגעדיע. יידיש פאלק היילפערין. ווילנע, קלעצקין, 1929.
234 ע. 14 : 20. (שריפטן פון פרידריך שילער).
436. שעפנער, ב[רוך]. לינקס, א זאמלונג פון צייטונגס פעליעטאנען
ומאחז ב. שעפנער „בית-שין“. ווארשע, קולטור ליגע, (1930). 228, [2] ע. 14 : 21.
-וועלט, מענטשען און הערשער אויך - יידישקייט - שרייבער - הומאָרעסס,
טענעס וכד'.
437. שקלארסקי, משה שמואל. וועגן אידישע ביכער. ניו יארק, (אריאס
פרעס), 1928. 46, [2] ע. 14 : 21.
מאמרים בענין שוק הספרים היודיים באמריקה; כל המאמרים הכלולים בחוברת זו
כבר נתפרסמו לפני-כן בעתונים שונים, ולשם הוצאה זו עובדו והושלמו על-ידי המחבר.

438. **Ehrenpreis, Marcus**. Schalom Asch. [Stockholm, Gebers Förlag], (1930). 1 p. 1., [ix]—xvii p. 12 : 19.

הקדמה לתרגום שקדי של הרומן יהאמי.

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

439. **Almi, A., pseud.** Legendy żydowskie o powstaniu 1863 r. przełożył S. Hirszhorn. Warszawa, Gitlin, 1929. 2 p. 1., 87 p., 1 l., port. 14 : 20.
שם הספר : א. ה. שעמס.

440. **Baer, Albert**. Kraljica od Sabe; dječji igrokaz u 3 čina sa predigrom; po marionetskoj igri Alberta Baera priredio: Slavko Weiss. Zagreb, Savez židovskih omladinskih udruženja, 1928. 16 p. 14 : 22.
השער מהמעטפת — בהקטורף.

441. **Brinig, Myron**. Singermann. New York, Farrar & Rinehart, 1929. 3 p. 1., 446 p. 14 : 20.

442. **Eliat, Helene**. Saba visite Salomon; traduit de l'allemand par l'auteur. 4^e Edition. (Paris), Grasset, (1930). 239 p., 1 l. 12 : 19.
השער מהמעטפת.

443. **Ferber, Edna**. Das ist Fanny; Roman. (Autorisierte ... Übersetzung aus dem Amerikanischen von A. Wiesner-Gmeyner). Hamburg, Enoch, [1930?]. 318, [1] p. 13 : 19.

444. **Gordin, Jakob**. Mirra Efros; commedia in quattro atti; riduzione e traduzione di Giacomo Lwow ed Eligio Possenti. Firenze, Barbera, 1929. 2 p. 1., vii-xii, 134, [1] p. 14 : 19.

Giacomo Gordin. בראש השער

הספר יצא במקורו (בשם : דני יודישע קעניגין ליר אדער מירעלע אפתי) בשנת 1898.

445. **Horowitz, Nathan**. Souls in exile; a play in four acts. London, typ. Narodiczky, 1928. 52 p., port. 15 : 23.

446. **Pufes, Zygmunt**. Tragedja dusz; obrazy i szkice. Kraków, Skład główny Dom książki polskiej sp. akc. Warszawa, 1929. 158, [1] p. 12 : 17.

447. **Rosenfeld, Morris**. Költemények; fordította: Csillag Károly. (Miskolc), szerző [!translator], (1925). 61 p., 1 l. 13 : 21.

448. Roth, Joseph. Hiob; Roman eines einfachen Mannes. Berlin, Kiepenheuer, 1930. 299, [1] p. 11:19.

449. [Sonnenschein, Hugo]. Der Bruder Sonka und die allgemeine Sache; oder Das Wort gegen die Ordnung. Berlin, Zsolnay, 1930. 157 p. 12:19.
שירים, מקצתם בעלי חן יהודי.

450. Steinwart, I. Ilustrowane dzieje biblijne i legendy talmudyczne. Część 1: Od stworzenia świata do śmierci Mojżesza. Warszawa, (typ. „Grafia”); Księgarnia Indyckiego, 1929. 101, [1] p. 15:22.

451. Zangwill, Israel. I sognatori del ghetto; traduzione di Gian Dauli. 4. ed. Milano, Casa editrice Sonzogno, [1930?]. 465, [1] p., port. 12:18.
ע' [5]—14 סבוא מאת הסחרגם.
הספר במקורו האנגלי יצא בראשונה בשנת 1898.

452. Бирюков, А. Врач из гетто; пьеса в 4-х действиях. Москва, Гос. издат., 1927. 68 стр. 14:20.
(Клубная сцена)

נושא החזיון הזה לקוח במקצת מהספור ההיסטורי „ספרדולה” של הסופר הגרמני א. בלנר ומספורו של רוביקין, „מעונה המדע יצחק דז'ים”.

453. Винниченко, В[ладимир]. Пісня Ізраїля «Кол-хідре»; п'єса на 4 дії. (Харків), Рух, (1930). 81 стр. 13:18.

454. Левітіна, Софія. Пірjжки; переклав з російської М. Біляч. Харків, Державне видавництво України, 1930. 90, [1] стр. 11:14.
(Масова художня бібліотечка)

455. Первомайський, Л. ? Земля обітована. 2-е вид. Харків, Державне видавництво України, 1930. 87, [1] стр. 12:17.

י"ט. ספרות הנוער.

ב"ס, ש. קדני ... ראה ק' 11.

הילפרין, י. נתני פטפמני ... ראה ק' 14.

קיפניס, ל. חיה חיה ... איי ... ראה ק' 22.

קפת הספר. קס"ח—קניד ... ראה ק' 23.

456. אבטשוק, א. זיכ איינגעשלאסן; (ספור). קיעוו, קולטור לינק, 1930.

61, (11) ק. 12:18.

(סעריע סערס און האסער).— עם שער מיוחד באוקראינית על המעשה.

457. גרינינקע בייםעלעך; ביבליאטעק, רעדאקטירט פון שולחן

באסטאמסקי. ווילנע, נייע יודישע פאלקסשול, 1928. 12 : 16.

החבורות: איינבינדער, ג. (כאווער פאווער): המן וויל צוגעבנען דעם גראנער. (איינאקטער). [2] דף, 11-3 ע. — באסטאמסקי, ש[למה]: אמאל איז געווען... יידישע פאלקס מעשיות. 1-טע [2-טע] זאמלונג. [1], 30, 25 ע. בעטהאווענס לבנה סאנאטע. 13 ע, תמונת בעטהאווען. דזשארדאנא ברונא. 13 ע, תמונת ברונא. דזשעמס אוסט. דער דערמינדער פון דער דאמפמאשין. 23 ע, תמונת אוסט. יאפאנישע מעשהלעך. 28 ע. יידישע לעגענדעס, געזאמלט פון ספרים. [2] דף, 12-3 ע. א מעשה מיט א היטל (פון שול לעבן). 14 ע. ראבערס פולטאן, דער דערמינדער פון דער דאמפשיף. 21 ע, תמונת פולטאן. — בראדערזאן, משה: פעטער שנייער; (איינאקטער). [3] דף, 18-4 ע, תמונת המחבר. צאפלמענטשעלעך. [2] דף, 24-3 ע, תמונת המחבר. 17 : 24. — גאָדזדער, א.: די געשיכטע פון זייגער. 24 ע. ווי אזוי מענטשן האבן זיך אויסגעלערנט צו מאלן תבואה. 25 ע. דעם מענטשנס עלטסטער פריינד — דער הונט. 21 ע. — דראַכלער, י.: מעשיות פון א קליינעם וואנדערער, (עראינערונגען פון א יידישן יינגל אין אוקראינע בעת דער מלחמה און פאגראמען). 1-טער טייל. 52 ע. — האראוויץ, יצחק: וואס מיר זיינען, בלייבן מיר; (איינאקטער). 15 ע. ווען דער לערער איז גיטא; (קינדער-טענע אין א קלאס). [3] דף, 11-4 ע. — ווילדענברוך, ע.: אין דער פרעמד (פון איג-טערנאסן לעבן). יידיש ש. באסטאמסקי 15 ע. — חיימסאן, מ[לכה]: די דיסטל. (מעשהלעך). 24 ע. — טשאדני, דניאל: ווי אזוי איך קום אויף דער לבנה? (א רייזע אין די שווייצערישע בערג). 53 ע. תמונות. — יוקר: ווען א ייד איז געווען איין נאכט קיניג איבער פוילן. 20 ע. — לונסקי, ח[ייקל]: פורים סאראגוסא (לעגענדע). — גחום יוד, פסעוודאנים: פורים אין בוכארע. 21 ע. — מלאך, ל[ויבל]: ראטשילד (א מעשהלעך). 17 ע. — מענדעלע מוכר ספרים: אמאליקע בעלי טובות. טענעס פון דער "טאקסע", אויסגעשניטן און צוגעפאסט פאר א שול פארשטעלונג דורך ש. באסטאמסקי. 33 ע. — נאדיר, משה: פארוואס דער וואלפיש האט אזא ברייטן האלדז? פארוואס דער קעמל האט א הויקער? 19 ע. — עלבע, לעאן: מעשהלעך. (1-טע — 2-טע העפט). [2], 37, 16 ע, תמונת המחבר. — ראָנש, י.: בריוו פון די קעטסקיל בערג. 22 ע, תמונה. ווילי דער זינגער (א מעשה פון שול לעבן). יודישין דעבס און אנדזערע קינדער. 19 ע. — רויזענבלאט, ה.: אליהו הנביאנס כוס. (קינדערשפיל אין איין אקט). 18 ע. — שלום עליכם: דער היגער שטרייך דראמאטיזירט פון א פראוואטיגער. 29 ע. — שניידער, שלמה: גרינס אויף שבועות (שבועות שפיל). 20 ע.

458. דאברושין, י[חזקאל]. מוישקע הארמאט. קינדער דערציילונגען.

מאסקווע, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ.ס.ס.ר., 1929. 69, [2] ע. 11 : 14.

(קינדער ביבליאטעק).

459. קאמינסקי, י. טיין איב. אילוסטרירט פון נ. קאזאנווסקי.

ניו יארק, שוואלכן, 1927. [50] ע. 12 : 16.

==קליינווארג סעריע נומ. 1.

בראש השער גרעס: א. ב.

460. קאמינסקי, י. א. מעשה פון דריו ציגעלאך וויסע. אילוסטרירט
פון ג. קאזלאווסקי. ניו יארק, שוואלפן, 1927. 132 ע. 12 : 16.
= קלוינווארג סעריע, נומ. 2.

461. Abeles, Siegfried. Durch Welt u. Zeit; jüdisches Jugend-
buch. (Illustrationen von Henny Friedek). Wien, Belf, (c1930).
142, [2] p. incl. illus., pl. 15 : 22.

462. Brod, Max. David Rëubeni in Portugal. Frankfurt am
Main, Kauffmann, 1927. 39, [1] p. 16 : 21.
= Jüdische Jugendbücherei, 2. Reihe, Bdch. 1.
„Die folgenden Kapitel wurden ... dem Renaissance-Roman Max Brods
,Reubeni, Fürst der Juden' entnommen.“

463. Cohen, Mrs. Philip. Bible readings with my children.
Pt. 1—2. 2 v. XII, 352; XI, 356 p. 9 : 14.
„Pt. 1, 4th ed. Rev. and enl.; pt. 2, 3rd ed. Rev. and enl.“

464. Fox, Ethel. Bible primer for the tiny tots. New York,
Bloch pub. co., 1930. VII p., 1 l., 102 p., illus. 13 : 19.
בשכיל ילדים יהודים.

*465. Goldin, Hyman Elias. Holiday tales; Jewis holidays and
their legends, by Hyman E. Goldin ... New York, The Jordan
publishing co., inc., 1929. 6 p., 1 l., 7—254 p., illus., plates. 8°.

466. Jüdischer Jugendkalender; hrsg. von Emil Bernhard Cohn.
Jg. 3: 5691—1930/31. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1930). 128 p.,
incl. illus., pl. 17 : 21.
„Dieser Kalender erscheint unter Mitwirkung der Jugendschriftenkom-
mission der Grossloge für Deutschland U.O.B.B.“

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 432.

467. Levinger, Mrs. Elma C. (Ehrlich). Wonder tales of Bible
days; Rabbinic legends retold for Jewish children. Philadelphia, The
Jewish publication society of America, 1929. VIII, 348 p. front.,
plates. 13 : 20.

הספר כולל שש אנדות על אברהם, יוסף, משה, דוד, שלמה ואליהו — כלן מספרות עבריים.

כ. חנוך והוראה.

ברכיהו, מ. גיל: ההתכבדות ... ראה ע' 12.

468. החברה המדעית העברית בוילנה. תקנון ... (Wilno), דפוס

(Notes i Szwajlich), (תרפ"ט ז. 7, [1] ע. 11 : 17.

פוגצ'וב, ש. ז. כפר ילדים ... ראה ע' 20.

קונטרסים לשאלות החנוך והצופיות ... ראה ע' 8.

שטינמן, א. היסוד בחנוך ... ראה ע' 24.

469. ווייסרוסלאנד. פאלקאמבילד. צענטראלע אידישע בילדונגס-ביורא.

פראגראם פון יידיש און יידישער ליטעראטור. VII-I לערניאר פון זיכניארוקער

שול. מינסק, (ערשטע טלכע דרוקעריי), 1925. 18 ע. 17 : 26.

470. לעוויטאן, שלום יצחק. ספר דברי שלום ואמת; וויכטיגע ...

רעיונות ... צו ... שטיצען אונזערע ישיבות, וקבוצי תורה ... און צו שעצין אלעם

וואס הייליג איז ... בוראפעשט, דפוס קאטצבורג, תרפ"ח. 27 ע, [2] דף, 174 ע. 15 : 23.

על המעשית נדפס: ווארשא, גערלאג ב. הושנער, תרפ"ט.

בסימון העמודים דלגו בשעות על המספרים: 113—143. ע' 172—174: מזמר לתורה;

דרוש לבר מצוה.

פריכמן, י. ארץ ישראל און דאס אידישע קינד ... ראה ע' 67.

471. Berger, Julius. Elementary education in the Talmud; the fountain head of many modern pedagogical ideas. Montreal, Eagle pub. co., 1929. 99 p., diagrs. 14 : 19.

סקירה כללית וקצרה על החנוך בתלמוד. הלכין: בית-הספר בחיי העם היהודי;

צדדי החנוך (החנוך הרוחני, המוסרי והגופני); תכנית הלימודים; הכשרת המורים; מסקנא.

472. Gottdiener, S. Zur Frage einer jüdischen Volksschule in Düsseldorf. n. p., 1930. 24 p. 15 : 22.

473. Hersch, Liebmman. The people's preventorium for children at Miedzeszyn (near Warsaw). (Translated by G. Spiller). Geneva, 1929. 10 p. 15 : 23.

=Annals of collective economy, ed. by Edgard Milhaud, vol. V, no. 2.

השער מהמעשית.

474. Levinger, Mrs. Elma C. (Ehrlich). Entertaining programs for the assembly in the Jewish religious school. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, (1930). xv, 198 p. 14 : 20.

ע' 193—198: ביבליוגראפיה.

475. Sarrette, Henri. Ève auxiliairice; conférences à de jeunes travailleuses sur l'éducation féminine ... Paris, Editions Spes, 1929. 94, [1] p. 12 : 19.

החן: Trois figures bibliques de femmes qui restent des modèles: Histoire de Rébecca, la familiale. — Rébeccas modernes. — Histoire de Ruth, la travailleuse. — Ruths d'aujourd'hui. — Histoire d'Esther, la sociale. — Esthers contemporaines. — Deux amours ont bâti deux cités.

476. Three addresses on Jewish religious education: The teaching of Jewish ideals: A. Feldman. Some of our difficulties: A. A. Green. The Teaching of religion: Isidore Epstein. London, The Council of the Jewish war memorial, (1929?). 24 p. 15 : 25.

==Educational publication, no. 8.

השערי מהמעטפת.

477. Yidisher visnshaftlekher institut. American branch. The Yiddish scientific institute: its aims and achievements. New York, 1929. 14, [2] p. 13 : 20.

כא. ספרי למוד.

ברוך, א. טרינונוקטריה ... ראה ע' 12.

נורדון, י. פונקציות; ספר למוד ... ראה ע' 12.

דינגוב, ס. מ' דקדוק אנגלי למתחילים ... ראה ע' 13.

זומא, ח. א. דברי ימי קטנו ... ראה ע' 15.

פלדמן, א. 100 נסיונות סתרי הצסח ... ראה ע' 20.

478. שפר, ל. למדו עברית; ספר-למוד השפה ורקדוקת, על פי שמת

ברלין. עם תרגילי לשון, תמונות לשיחות ומלון עברי יהודי פולני אנגלי. נועד

למתלמידים, לקורסים, לבתי ספר, גמנסיות והוראה פרטית. קורס ראשון. ורשה

גרמלין, תרפ"ט. 120, 11, 50, 31 ע. 15 : 22.

ראה גם ק. ס. שנה ג' ע' 159.

479. תלמוד בבלי. וכבא קסא פרקי גמרא; עם פירוש רש"י במילואו

מסומנים במסמני הפסקה ומנוקדים נקוד חלקי, ועם הסמכין לפני הגמרא

ולפירוש רש"י מאת נ. בן מרדכי פרק המניח (פרק שלישי במסכת בבא קמא)

ספר עזר למורי גמרא למתחילים, לתלמידים ולמתלמדים. הוצאה שנית. ווילנה,

באכיצקי, תרפ"ט. 31, 3—21 דף. 17 : 23.

480. תלמוד בבלי. ובבא מציעא פרקי גמרא. עם פירוש רש"י במילואו מסומנים בסימני הפסקה ומנוקדים נקוד חלקי, ועם הסמכיר לפנים הנמרא ולפירוש רש"י מאת נ. בן מרדכי. פרק אלו מצואות (פרק שני ממסכת בבא מציעא). ספר עזר למורי גמרא למתחילים, לתלמידים ולמתלמדים. הוצאה שנית. ווילנה, באביצקי, תרפ"ט. 68 ע. 17 : 23.

481. באסטאמסקי, ש[למה] און חיימסאן, מ[לכה]. לעבעריקע קלאנגען. כרעסטאמאטיע פארן צווייטן לערניאר. זיטע אויסגעבעסערטע און פארגעסערטע אויפלאגע. ווילנע, נייע יידישע פאלקסשול, 1928. 224 ע. 15 : 23. מהדורה ד' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 106. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 138.

482. יאבראוו, נ. דיטערארישע כרעסטאמאטיע מיט אייניקע עלעמענטן פון דיטעראטור-טעאריע. דריטע אויסגאבע. מינסק, וויסרוסלענדישער מעדזשע-פארלאג, 1928. 279, 111 ע. 15 : 23.

על הכעטפת נרפסה השנה : 1929. — מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ד' ע' 48.

483. סאקאלאווסקי, א. [A. Sokolovskii] באטאניק; האנטביכל פארן צווייטן קאנצענטר פון ארבעטשול. יידיש — 5. פרוססאן און ו. שטשופאק. (Харкib), צענטרפארלאג פאר די פעלקער פון פסער, 1928. 276, 131 ע. תמונות. 15 : 23.

484. פאזנער, מאיר. עלעמענטארער מוזיק לערער; (אן אפהאנדלונג וועגען מוזיק-טעאריע פאר אנפאנגער). ניו יארק, "הארמאניק", 1928. 157 ע. 14 : 21.

485. קאודאן, ח[יים] ש[למה]. מיון יידיש בוך. פארן צווייטן לערניאר. ומאחז"ש. קאודאן ויעקב פאט. ווארשע, קולטור ליגע, 1929. 196 ע. תמונות. 17 : 24.

*486. Camerini, D. La nostra religione. Ottava edizione delle "Lezioni di catechismo." Libro di testo per la classi inferiori e medie delle scuole israelitiche. Torino, Servi, 1928. 46 p. 16⁰.

*487. Goldberg, Israel. Outline of Jewish knowledge, being a history of the Jewish people and an anthology of Jewish literature from the earliest times to the present: including a brief account of the history and civilization of the nations with whom the Jews have come into contact, and an exposition of the present-day status and problems of the Jewries of the world ... with maps and illustrations, by Israel Goldberg ... and Samson Benderly ... Student's ed., with course of study. New York, Bureau of Jewish education, 1929. 8⁰.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

- ב, מ. תולדות הסוציאליות והמלחמות החברתיות ... ראה ע' 11.
- ב, ג, ה. עם אדם; ... קובץ ... ראה ע' 8.
- ג, ו, ז. סורה דרך לטפול בתינוקות ... ראה ע' 13.
- ד, ח, ט, י. העם האנגלי ... ראה ע' 13.
- ה, יא, יב, יג. מאמר על המתודה ... ראה ע' 13.
- ו, יד, טו, טז. פלא הכלכלה האמריקנית ... ראה ע' 14.
- ז, טז, יז, יח. כוחות הפועלים בעולם ... ראה ע' 14.
- ח, יט, כ, כא. דברי ימי עולם ... כרך ב' ... ראה ע' 14.
- ט, כב, כג, כד. אנו עולים להיסלף ... ראה ע' 18.
- י, כה, כו, כז. השקרים הסומכמים של האנושיות התרבותית ... ראה ע' 19.
- יא, כח, כט, לו. חשאלה המינית ... ראה ע' 20.
- יג, ל, לא, לב. צביון, ל. ו. איך להזהר משחפת ... ראה ע' 21.
- יד, לד, לו, לז. תוססון, י. א. הסדעים כימינו ... ראה ע' 25.

כג. שונות.

488. **Alvarez-Péreyre, Isaac Léon.** Calendrier israélite donnant la concordance des dates juives et des dates chrétiennes et indiquant: les fêtes, les jeûnes et les lectures sabbatiques pour 50 années depuis le 1er Tisri 5689 (15 Septembre 1928) jusqu'au 29 Eloul 5738 (1er Octobre 1978) par Isaac-Léon et Moïse Alvarez-Péreyre. Paris, Durlacher, 1928. 4, [311] p. 14: 22.

תיקוני מעיות.

שנה ו' עם' 563 שורה 12 מלמעלה יוסף ז"ל יצחק.
בחוברת הזאת ע' 59 מספר Haas 264 ז"ל Haas.

מאמרים וחקירות

אגדהגדות

סאת

אברהם דוקר (נייריווק)

(המשך; ראה קרית ספר שנה ד' ע' 574).

ספר ליל שמורים והוא כל סדר פסח לעשות נחת רוח לפניך ותברך. הביא לבית הדפוס ... אהרן ואינה ... וחיים הכהן מעלי. שאלוניקי, דפוס חיים זאב אשכנזי, בטר [תרי"ב]. 24 דף. 18 : 13.
(יערי *106)
תרגום לדינו באותיות מרובעות תפלה אחר תפלה. בשער אוהרה. ויזהרן מ"ש תורחיו הקדושה לא תשיג גיר עד משך שה[משך ששה?] שנים. (ריבקינד דפוסו סלוניקי ק"ס III, 172).

סדר הגדה של פסח Service for the two first Nights of Passover: in Hebrew and English according to the Custom of the German and Polish Jews with Eight Copper-plates, ... Carefully revised and corrected, by Isaac Levi, Hyman Barnett, 5603. דפוס, London, Teacher of the Hebrew Language. 72 ע'. 21 : 13.
(49)

שני שערים. השני נחתק למעלה. הראשון הוא מן השער, מחזור לכל השנה כמנהג פולין לזונדן שנת נפלאות. על זה נדבקה פסח גיר נדפסת: הגדה של פסח or Passover Service for the Two First Nights ... בצאת ישראל ממצרים למ"ק [הקציג]. הציורים נדפסו על גיר שונה וגרבו בין הדפים. מכיל איג ותרגום אשכנזי של אמרי וחייג באותיות מרובעות. המקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד. ואולי היא וויגער 383.

ספר חקת הפסח והוא הגדה של ליל פסח עם כמה מעלות מובנות תפלות מספר חמרת ימים ... וביאורים כלשון ערבי ... כלכתה, דפוס אלעזר בן לא"א מארי אהרן מעדיה עראקי הכהן ... לךרתיכם ... [תרי"ד]. 52 ד'. 15 : 10 (יערי *108)
דף ב' מכיל התנצלות והודות הדפוס. המקור והתרגום נדפסו קטע אחר קטע.

סדר הגדה ליל שמורים מרויך היטב ומסורר יפה ומתורגם אשכנזי סאת ר' וואלף היירנהיים ז"ל Hagadah oder Erzählung von Israel's Auszug aus Egypten. Mit Kupfern. Zweite Ausgabe... Hamburg, J. J. Halberstadt, 5606 [תרי"ז]. 48 דף [עם השער]. 21 : 14.
(50)

התרגום באותיות גושיות. הציורים נדפסו לחור וגרבו בין דפי הספר. תרגום איח באותיות מרובעות.

הגדה לליל שמורים, oder Erzählungen von Jisraels Auszuge aus Mizrajim.

Uebersetzt von einem berühmten Gelehrten. Brilon, דפוס M. Friedlander,

1847 ותרי"ו. 63 עמודים. 12 : 19.

(51) התרגום באותיות נופיות. איזה מסמני הסדר באותיות צו"ר. כמה מהפוסקים תורגמו בחריזים. על השער נוסף בכתב שם הסתרגם צונץ.

ספר חקת הפסח והוא הגדה של ליל פסח עם כמה מעלות טובות תפלות

מספר חמדת ימים ... וזיכאורם בלשון ערבי ... כלכתה, דפוס אלעזר בן לא"א מארי

אהרן סעדיה עראקי הכהן ... ושפרתם את המצות ותרי"ו. 40 ד'. 10 : 15. (52)

המקור והתרגום קטע אחר קטע. עמוד ב' סכיל, תורות הדפוס.

סדר הגדה של פסח עם עברי מיומש באותיות גדולות מאד גם אלע דינים

פון פסח. חסיד, כמ"ש בסלאוויטא, 1848 (תרי"ח). 24 דף. 11 : 18. (53)

הדפוס לא סומנו. התרגום באותיות מרובעות.

סדר הגדה לליל שמורים ארער פארטראג אויף דיא ביידען ערשטען אבענדע

פסח מדייק היטב ומסודר יפה ומתורגם אשכנזית. Färth, דפוס Zürndorfer &

(54) Sommer, 5608 (תרי"ח). 34 דף. 11 : 17.

התרגום נדפס באותיות צו"ר ובאותיות מרובעות.

הגדה לליל שמורים oder Erzählungen von Jisraels Auszuge aus Mizraim

übersetzt von einem Jüdischen Gelehrten. Zweite Auflage. Brilon,

דפוס M. Friedländer, 1849 ותרי"ט. 63 עמוד. 12 : 20. (55)

על השער נוסף כמו בהוצאת תרי"ז (51) שם הסתרגם צונץ.

סדר הגדה של פסח מתורגם מלשון הקודש ללשון ענגליש ... Service for the

Passover in Hebrew and English. Second American Edition. ניו יורק, דפוס

(56) יעקב בן שלמה Jackson, 5610 ותרי"ו. 80 ע'. 11 : 14.

המקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר הגדה של פסח עם עברי מיומש באותיות גדולות מאד גם אלע דינים

פון פסח. Lemberg, דפוס מ"פ [Michael Franz] פארעמבא, תרי"א 1851.

(57) 20 דף (מלבד השער). 12 : 19.

התרגום נדפס באותיות מרובעות ובאותיות צו"ר.

סדר הגדה של פסח מתורגם מלשון הקודש ללשון ענגליש ... Service for ... the

Passover in Hebrew and English. Second American Edition. נוא יארק,

דפוס Jackson, לשנה הבאה בירושלים 5610 ותרי"א. 80 עמוד. 14 : 11. (58)

La Haggada Cérémonies Religieuses à l'usage des Israelites mise en

(59) 10 : 15. דפוס Wittersheim, Paris, vers par un illettré Ad. Astruc, (תרי"ב).

בלי המקור העברי.

סדר הגדה של פסח עם תרגום לארינו וגם כל הדברים הנוהגים בהג זה
בלתיק ובלארינו. Wien, (אדאלברט) דולדא טוררי, ליל שמורים הוא לך
(תרי"ג) 1851. 20 דף. 12 : 19.
(יערי 119*)
התרגום באותיות רש"י תפלה אחר תפלה. התאריך העברי אצל יערי 119* אינו מדויק.

סדר הגדה עם עברי טייטש נדפס מחדש בכל יופי ... ובאותיות גדולות ... הכל
על מקומו Haguda. טשערנאוויץ Czernowitz, דפוס Johann Beckhardt & Sohn,
תרי"ג 1853. 40 דף. 11 : 18.
(60)
התרגום באותיות מרובעות. בשער נדפס Mit Bewilligung des k. k. Militär-
Commando von 7. April 1852.

סדר הגדה של פסח עם הפתרון בלשון ספרדי ... ובתוכו ... דמות צורות ...
באותיות מצוירות ... הכל בסדר נאה ... ליוורנו, מיד משה ישועה בן יעקב
טוביאנא, המוציא אתכם סארין מצרים (תרי"ג). 38 דף. 15 : 21. (61)
התרגום באותיות מרובעות ובאותיות רש"י. עם תפלה ערבית לפסח.

סדר הגדה של פסח עם תרגום ענגליש Service for the ... Passover Hebrew
(תרי"ג) 1853 דפוס Henry Frank, New York, Second Edition. and English.
60 עמוד. 11 : 18.
(62)
התרגום והסקור נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר שיח יצחק והוא הגדה של פסח מדויקת ... ע"י ... יצחק לבית לוי
מסמנאב עם תרגום אשכנזי מכנו הספורם ... שוימא שלמה ז"ל ...
Vortrag für ...
Abende des Ueberschreitungs-festes ... übersetzt von Dr. Schöndeman
דפוס Adalbert della Torre, 1853 (תרי"ג). 33 דף. 12 : 20.
(63)
התרגום באותיות גושיות. ב"ב - Bedeutung und Zweck des Überschreitung-
festes. בעמוד האחרון Contract zum Verkaufe des Chametz עם ציורים.

ספר הגדה בשרח באש יקראו אסנאר. ולכבאר עם חסדי ה' אזכיר ומספיר
העומר נדפס פי ארגיל ואלגיר, פרפום ||| די היקר הנכבד חיים חכהן ... ועקב
חכהן שולאל (Solal) הידיתור ומוכר ספרים, על אזכיו (י) ותגבר (תרי"ג).
69+IV עמודים. 9 : 15.
(64)
התרגום העברי נדפס תפלה אחר תפלה. בעמוד ג' גזירת נחש שלא יוכל שום אדם
להרשים ספר זה בלא רשות בעליו בכל מסלח לפראנציץ יריה' ...

סדר ההגדה לליל שמורים מדויק היטב ומסודר יפה מאת וואלף ביר-שמשון איש
היידענהיים. Wien, דפוס J. Knöpfmischer, תרי"ז 1855. 17 דף. 13 : 20. (65)
חסמים נדפסו באשכנזיות אות' צור. עמוד ב' מכיל Contract zum Verkaufe des
Chametz (אות' גושיות).

נאוֹלֶת יִשְׂרָאֵל והוא סדר הגדה של פסח ... עם ספורי נפלאות ... אשר קיבץ ...
 משה ... מואלשין ... ופ' ילקוט הרועים ... הוספות והגהות למחברת ספורי
 נפלאות ... ק"פ הגהות דפוס רעדלחיים ... וקצת מראה מקומות כש"ם ... וכתב"ך ...
 והכאתים לבית הדפוס ... בעזר צור ישרא"ל. ועתה הובאה שנית על מזבח
 הדפוס ע"י חס"ם כהר"י מאנלי צענזאר, Wien, דפוס Adalbert della Torre,
 1855 ותרמ"ו. 2+32 דף. 17 : 21. (יערי 125*)
 כולל גם הקדמה (ע' א'—ג')

סדר הגדה של פסח עם עברי מיוטש כאותיות גדולות וחרשים וו) ובריו שחור
 ועל נייר יפה ודינו הסדר ... על עברי מיוטש ... Ueberfässt Von A. M. Mohr ...
 Lemberg, דפוס M. F. Foremba, 1856 ותרמ"ז. 20 ד'. 13 : 21. (66)
 הדפים לא סוכנו. התרגום נדפס באות' מרובעות למטה מהמקור.

סדר הגדה של פסח Service for the ... Passover Hebrew and English
 New York, Fourth Edition, דפוס Henry Frank, 1857 ותרמ"ז. 72 עמודים
 (מלבד דפים המכילים ציורים). 11 : 19. (יערי 130*)
 הציורים נדפסו לחור ונדבקו בין הדפים. התרגום והמקור עמוד מול עמוד.

סדר הגדה ללילי פסח כסנהג ק"ק ספרדים יו"א Hagada of Voordragt
 voor de Beide Eerste Avonden van het Paasch-Feest met Aanwijzing ... in de
 Nederduitsche taal door Jb. Lopes Cardozo Jr. (Magied Talmudie). Amsterdam.
 דפוס J. B. de Mesquita, 1859-5619 ותרמ"ט. 24 ע'. 11 : 18. (67)
 שונה מזו של ווינער (478) מאותה השנה.

סדר הגדה של פסח כאותיות גדולות וחרשים וו) ובריו שחור ועל נייר יפה ...
 וגם הוספנו סדר ברכת הסזון. לבוב, דפוס דוד צבי שרענציל, 1859 ותרמ"ט.
 20 דף. 13 : 20. (68)
 בלי סמון הדפים. תרגום ע"ם באותיות מרובעות.

סדר הגדה של פסח עם עברי מיוטש כאותיות גדולות מאד. גם אלע רינים
 פון פסח. לבוב, יווציאנו יי ממצרים ותרמ"ט. 24 דף. 11 : 19. (69)
 התרגום נדפס באותיות מרובעות. הדפים לא סוכנו.

סדר הגדה ללילי שמורים הוצאה חדשה בתכלית היופי והשלמות. Erzählung
 von dem Auszuge aus Egypten, übersetzt von S. G. Stern. Wien, דפוס
 Friedrich Förster, 1860 ותרמ"ך. 36 דף. 12 : 18. (71)
 התרגום באותיות גושיות. הסמנים באותיות צויר. בסופה Contract zum Verkaufe des Chametz.

סדר הגדה של פסח Rituale für die beiden Abende des Ueberschreitungs-
 Festes, nebst Beifügung aller Gebräuche Mit einer deutschen Uebersetzung
 von J. G. Wien, דפוס der Typografisch-literarisch-artistischen Anstalt, 1860.
 ותרמ"כ. 56 עמוד. 13 : 20. (72)
 התרגום באותיות גושיות. בעמוד ב' יש Contract Zum Verkaufe des Chametz.

סדר הגדה של פסח Vortrag auf die beiden Pesach-Abende. Hannover
דפוס Telgenerischen Buchdruckerei, למען תיכיר והרדן 1860. 64 ד.
12 : 20.
(73)

התרגום נדפס באותיות גוסיות.

סיפור יציאת מצרים וחזו הגדה לליל שמורים Jeziath Mizrajim oder die
Hagadah. Die Geschichte der Söhne Israel in Mizrajim und ihre Befreiung...
Herausgegeben von J. K. Buchner. ברלין, דפוס E. Steinthal, 1861 (תרכ"א).
24 ק'. 12 : 19.
(73a)

כלי המקור העברי. מכילה ספור הגדה בצורת שיחה ומעשיות ויש עוד הוצאה בלי
פרוט שם המויל ועם רית שמו.

סדר הגדה של פסח Service for the ... Passover. Hebrew and English. Sixth
New York Edition. דפוס L. H. Frank, 1860—5621 (תרכ"א). 71 עמוד.
11 : 18.
(יפרי 140*)

המקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר הגדה של פסח עם פירוש ... חיברו ... בעל המחבר ספר חזק דעת ויעקב
בן יעקב משה מק"ק ליסא ... ליישב המפיקות אשר העירו ... אברבנאל ...
בעל מעשה ה' ... ונוסף על זה שם המחבר, פתיחה ... דיני ברכת הנהנין ... דיני
מוקצה ... חסיד (לבוב), דפוס M. F. Poremba, 1861 (תרכ"א). 28 דף. 18 : 22.
(74)
הדפים לא סומנו.

גאולת ישראל והוא סדר הגדה של פסח עם כסח מעלות נפלאות ... אשר
קיבץ ... משה מואלשין בעה"ם ס' תיקון שבת ומ' משפט צדק ... ופירוש ודקו
הרועים ... עם סדר קצירת עומר כל זה לקטתי ... והבאתים לבית הדפוס ...
בעזר צור ישראל. סוגה הימיב ... ק"פ הגהת דפוס רעדעלהיים. ווין,
דפוס Friedrich Förster, תרכ"א 1861. 28 דף. 14 : 21.
(75)
כולל גם הקדמה (ע' א"ג). הדפים בסוף הספר לא סומנו בדיוק. השוח ווינער 318.

סדר הגדה לליל שמורים כמנהג אשכנזי ופולין עם העתקה חדשה בלשון
אינגליש ק"י הצעיר אברהם ב"ר יצחק פריא סיגדיו. לונדון, דפוס יוסף
יוחשע ... וואללענטין P. Vallentine, 1862—5622. גבורות ה' ותרכ"ב.
52+2 דף. 11 : 17.
(76)
שער אנגלי מול השער העברי. התרגום והמקור עמוד מול עמוד. בסופה: Jewish
אדיר הוא German Translation of (באותיות מרובעות).

סדר הגדה לליל שמורים עם פירושים מנאוני ... קולם ... ר' שמשון מאוסטרפאלר ...
ר' שאול ... דק"ק אשטורם ... אליעזר בעל מעשה רוקח ... בעל שני לוחות
הברית ... בשם מצה שמורה ... ר' יחזקאל סג"ל לנדא ... ר' יעקב העמדין ...

ואיזה הקרות ... בשם בעל אור חדש ועוד פרושים ... היתה נדפסת סככה שנים.
ספו הסו ... לכן הכיאונוהו לבחיר ... ונתוספו עלי' באורי ... אליהו חסיד סוילנא ...
ר' יעקב סרובנא ... עם הדינים הכרויים אשר בסדר דרך החיים ... גם נלוה ...
שיר השירים. חסיד, כלי בחוק יד הציאנו ה' ממצרים ותרכינ.
25 דף. 17 : 23.

עמוד ב' מכיל שני הסכתים סהנריא להסניד סרובנא.

סדר הגדה לליל שמורים Erzählung von dem Auszuge Israel's aus Egypten
דפוס, S. B. Gusdorfer, חוצאח, Fürth zum Vortrage an den ... Pesachabend.
J. Sommer, 5623 (תרכ"ג), ק' 84 : 17 : 11.
(78)
התרגום (באותיות גוסיות) נדפס למטה מהמקור.

הגדה של פסח עם עברי מיוטש לאנשים נשים וקטנים גם נתוסף עליו ברכת
הסון ודיני הסדר קל נכון. Lemberg, דפוס .. אברהם יוסף בן אהרן סרפים
A. J. Matfus, 1863 (תרכ"ג), 12 דף. 17 : 24.
(79)
התרגום נדפס באותיות סרובעות למטה מהמקור. הדפים לא סומנו.

סדר הגדה של פסח Service for the ... Passover with an English Translation
New York, Seventh (Stereotype) Edition, דפוס H. L. Frank, 1863 (תרכ"ג).
71 עמוד. 11 : 18.
(יערי *145)
התרגום והמקור נדפסו עמוד מול עמוד.

הגדה וסדר של פסח Die Festgebräuche und die Rechte für Pesachs ersten
beiden Nächte, Metrisch übersetzt .. Ein Geschenk für die Jugend von
Abraham Emanuel. Zweite ... Ausgabe. Rödelsheim. דפוס J. Lehrberger & Comp.,
1863 (תרכ"ג), 64 עמוד. 14 : 20.
(יערי *147)
התרגום באותיות גוסיות נדפס שורה מול שורה עם המקור. סצירות. עם הקדמות
לשתי ההוצאות.

סדר הגדה של פסח Erzählung von dem Auszuge Israels aus Egypten an
den beiden ersten Pesach Abenden. New York, דפוס L. H. Frank,
5524—1863 (תרכ"ד), 10 ק' 11 : 18.
(יערי *150)
התרגום נדפס באותיות גוסיות עמוד מול עמוד.

La Nouvelle Haggadah Meditations sur la Fete de Paque. Paraphrase de
la Haggadah Traditionnelle accompagnée de Chants .. et Légendes ... Par
Paris, Ben Jona, דפוס Schiller, 5624 (1864) (תרכ"ד), 60+X ק', 17 : 26.
(80)
כלי המקור העברי. כטה סהסומנים תורגמו בחרוזים. ואולי היא ווינער 549?

סדר הגדה לליל שמורים סדווק וססודר מאת וואלף... היידענהיים... רקדעלהיים,
J. Lehrberger & Comp., תרכ"ד 1864. 48 דף. 11 : 9. סאדך. (81)
הסמנים וא"ה תורגמו ללשון אשכנז ונדפסו באותיות צויר.

הגדה של פסח עם ציורים ותרגום איטלקי L'Haggada Illustrata tradotta da Trieste. A. V. Morpurgo. רפ"ס Colombo Coen, 1864 (תרכ"ד). 2+64+4 ק" 33 : 25. יערי (*153)

המקור והתרגום נדפסו מול מול מור. בראשה הקדמת המחברים ובסופה תוי נגינה לאיה, אדיר במלכות, אמ"י.

ליל התקדש חג והוא סדר הגדה לליל שמורים מונה ומסודר ... מעשה ידי דוד קאסמקל Die Pesach-Hagada ... uebersetzt und erläutert von Dr David Berlin, Cassel, הוצאת M. Poppelauer, 1865 (5625 תרכ"ה). 33 דף. 12:21. (82) התרגום והמקור נדפסו עמוד מול עמוד, בלי שם המדפיס.

סדר הגדה של פסח Service for the two First Nights of Passover, ו'ונדון, רפ"ס H. Abrahams, 35, St. Mary Axe, City 1865—5625 (תרכ"ה). 49 דף. 14:20. (83) התרגום והמקור נדפסו עמוד מול עמוד, ע' ב"ה מכיל Note explaining the Service ...

סדר הגדה של פסח עם פירושים בית לוי ומטה לוי ... ונוסף אליו העתקה בלשון עברי דייטש. Tarnow & Jaslo, רפ"ס Anastas Rusinowski, (תרכ"ה). 32 דף. 14 : 22. (84)

התרגום, באותיות כרובעות, נדפס למטה מהמקור. הדינים והמגנים באותיות צור. הגדה וסדר של פסח Form of service for...the Feast of Passover with English Translation. New Illustrated Edition. New York, רפ"ס L. H. Frank, 1866—5626. (תרכ"ו). 60 ק" 14 : 22. יערי (*159)

התרגום והמקור נדפסו מול מול מור. Service for...the Passover with an English Translation סדר הגדה של פסח, New York, Ninth (Stereotype) Edition, רפ"ס L. H. Frank, 1867 (תרכ"ז). (יערי *161) 71 ק" 11 : 17.

המקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד. כנראה זו היא שיערי מזכירה (*161) אבל היא בלי ציורים.

סדר ההגדה לליל שמורים מדויק היטב ... ומתורגם אשכנזית מאת וואלף היירנהיים. רעדעלהיים, רפ"ס J. Lehrberger & Comp., 1867 תרכ"ז. 32 דף. (יערי *163) 12 : 18.

התרגום באותיות צור ובאותיות כרובעות. יערי (*163) מזכיר הוצאה משנה זו עם 23 דף (ZfHB VIII, 16)

סדר ההגדה של פסח Vortrag auf die beiden Pesach-Abende. Hannover, רפ"ס der Telgener'schen Hofbuchdruckerei, למען תזכור את-דיום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, (תרכ"ח) 1868. 64 ק" 12 : 19. (86) התרגום (אות' גופיות) נדפס למטה מהמקור.

סדר הגדה של פסח ... אויך אלע דינים פון פסח... אלעס מיט עברי מייטש. אויף גרויסע אותיות ... ספורי יציאת מצרים פון ... רבי משה מאלשין ...

כבוב, דפוס שמואל אלעזר בן מאיר קאנעל, S. L. Kugel Lewin & Comp.,
1868 (תרכ"ח). 32 דף. 21 : 13.
(87)

התרגום נדפס באותיות מרובעות, הרשים לא סוכנו.

Erzählung von dem Auszuge Israels aus Egypten an פסח
... Pessach-Abenden, New York, den ... דפוס L. H. Frank, 1867—5628 (תרכ"ח).
(88) 70 דף. 17 : 11.

התרגום והמקור נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר הגדה לליל שמורים מדויק היטב ומתורגם ענגליש. Service for the ...
Hannover, Passover, דפוס Ernst Stürke, 1869 (תרכ"ט). 64 ע'. 20 : 12.
(89) התרגום נדפס למטה מהמקור.

סדר הגדה של פסח עם פתרון כלשון ספרד עם כמה צורות ... ואותיות
מצוירות ... ליוורנו, מיד החכם ישראל קושמא וחברו שקנו דפוס משה ישועה
טובינאנא הי"ו, ויספרו מעשיו ברנה (תרכ"ט). 38 דף. 21 : 15.
(90) התרגום נדפס באותיות מרובעות.

סדר ההגדה של פסח מדויק היטב... ומתורגם כלשון צרפת כמנהג אשכנזים
ומספרדים La Haggadah ou Ceremonies ... A l'usage ... des rites allemand et
portugais. Traduction L. Blum, Revue et corrigée par L. Wogue, Paris
הוצאת Librairie du Culte Israelite de L. Blum, דפוס Guérin, 1869 (תרכ"ט).
(91) 152 ע'. 16 : 12.
התרגום והמקור עמוד מול עמוד, עם ציורים ותו נגינה. אפי' וחי' תורגמו
אשכנזית באותיות צור (אולי היא יערי 170*)

הגדה וסדר של פסח. Die Aufgebäude und die Rechte für Pessachs... Nächte.
Metrisch übersetzt mit eingeschalteten Erläuterungen. Ein Geschenk für
die Jugend von Abraham Emanuel, Dritte unveränderte Ausgabe, Rödelheim,
דפוס J. Lehrberger & Comp., 1869 (תרכ"ט). 64 ע'. 21 : 14. (יערי 169*)
המקור והתרגום נדפסו מול מול. עם ציורים.

סדר הגדה של פסח עם תרגום לאדינו וגם כל הדינים ... בלח"ק ובלאדינו ...
וכעת הוספנו עליהם ציורים נאים ויפים ... וזין, הוצאת יוסף שלעזינגער,
ליל שמורים הוא (תרכ"ט?) 1869 (תרכ"ט). 56 ע'. 18 : 12.
(92) התרגום באותיות רש"י. מע' 38 ואילך הרשים מסומנים בסמני קס"ח-קע"ז וכנראה
שהגדה זו היא חלק מספר אחר. התאריך העברי אינו מדויק.

סדר מרבה לספר Vortrag für ... Uiberschreitungs-festes neu ... ins Deutsche
übersetzt von M. I. Landau, Leipzig, דפוס M. W. Kaufmann, 1870 (תרי"ז).
(92a) 63 ע'. 19 : 12.
התרגום (באותיות גושיות) והמקור מול מול. עם ציורים.

סדר הגדה של פסח עם עברי מיימש נדפס באותיות גדולות וחדשות ובדיו
שחור ועל נייר יפה. גם תאבון מור מוסף גנועזון כל הדינים סחרי אדם ...
דאם שיינו פירוש ... מהמגיד מדובנא. הובא לביהיד ק"י מה' אברהם יהושע
הקשיל דרוקר. Lemberg, דפוס [Comp]. E. L. Kugel, Lewin & [Comp]. 1870 (ותרל"ו).
17 דף. 22 : 15.
(93)

התרגום והפירושים באותיות מרובעות.

סדר הגדה של פסח Service for the ... Passover as used in all Jewish Families:
with full directions for its celebration. London, דפוס Abrahams & Son,
1870—5630 (ותרל"ו). 49 ק'. 20 : 19.
(94)

נדפס עברית ואנגלית עמוד מול עמוד. עם השיר אמ"ג באותיות מרובעות.

סדר הגדה של פסח Service for the ... Passover as used in all Jewish Families
with full directions ... London, דפוס Ann Abrahams & Son, 5632—1872
(ותרל"ב). 44 דף. 20 : 13.
(95)

שלוש העמודים הראשונים מכילים Note explaining the service. התרגום והמקור
עמוד מול עמוד. הדפים האחרונים לא סומנו בדיוק. איג באות' מרובעות.

סדר הגדה של פסח Service for the ... Passover with an English translation.
New-York. Tenth (Stereotype) edition. דפוס L. H. Frank, 1872 (ותרל"ב).
71 ק'. 19 : 11.
(יכרי 174*)

המקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר ההגדה ליל שמורים Erzählung von dem Auszuge Israels aus Egypten...
Uebersetzt von W. Heidenheim. Rödelheim, דפוס L. Lehrberger, 1872
(ותרל"ב). 79 ק'. 19 : 11.
(96)

המקור והתרגום (באות' גופיות) נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר הגדה של פסח עם העתקת עברי מיימש המדוברת כינינו... אויך האבין
מיר מוסף גיווען אלע דינים ... איירטקוהנען, דפוס השותפים ר' אברהם צבי
קאציגעלינבויען ור' שסריהו ראבינאוויץ, תרל"ג. כיג דף. 17 : 11.
(97)

התרגום נדפס באותיות מרובעות למטה מהמקור. שונה מווינער (616).

הגדה של פסח עם תרגום לאדינו. ווינה, (ותרל"ג ?) ראח : מספר 92.

הגדה וסדר של פסח Form of service for the ... Passover with English trans-
lation. New Illustrated edition. דפוס L. H. Frank, 5634—1874
(ותרל"ד). 60 ק'. 23 : 15.
(98)

עם ציורים. המקור והתרגום נדפסו מול מול. תרגום איח ע' (57-56) באותיות
מרובעות. הסתרגם : L. H. Frank

סדר הגדה של פסח Service for ... the Passover with an English translation.
New York, דפוס L. H. Frank, 1875 (ותרל"ה). 71 ק'. 19 : 11.
(99)

התרגום והמקור נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר הגדה ללילי פסח Hagadah voordragt op de beide eerste Avonden.
van het Pesach-Feest met Aanwijzing der Gebruiken in het Nederduitsch.
Amsterdam, דפוס Gebra Levisson firma D. Proops Jz., 1876—5636.
ותרליון. 50 ע' 18 : 12.
(100)

אפשר שחבר עור בסוף.

ספר ערבית והגדה של פסח כמנהג ק"ק ספרדים הי"ז נדפסו מחדש באותיות
גדולות. קורפו, דפוס יוסף נחמלי, קוה קויתיה' לפיג [ותרליון]. 52 דף. 19 : 12.
(101)

עם ציור אחד.

סדר מרבח לספר והוא הגדה של פסח-Überschreitungs-
festes ... neu ins Deutsche übersetzt von M. I. Landau. Prag, Gottlieb
Schmelkes, 1877 [ותרליון]. 63 ע' 19 : 12.
(102)

הסקור והתרגום נדפסו שור מול שור. עם ציורים.

סדר הגדה ללילי שמורים Erzählung von dem Auszuge Israels aus Egypten...
Uebersetzt von W. Heidenheim. Rödelheim, דפוס J. Lehrberger, 1878
[ותרליון]. 79 ע' 19 : 12.
(יכרי 194*)

התרגום (באותיות גופיות) והסקור נדפסו עמוד מול עמוד.

סדר הגדה של פסח עם ציורים חדשים מסכימים לדעת חכמינו ז"ל עם
דיני בדוקה והנעלה ופ' על אחד כי יודע וחר גדייא מאתי חיום ליבערמאן
שיקאנא Services for the Passover with new Illustrations in accordance
with the Institution of the Talmud... edited by Rev. H. Liberman. Chicago,
דפוס Israelitische Presse, 1879—5639 [ותרליון]. 93 עמוד. 18 : 14.
(103)

הסקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד. עם ציורים.

סדר הגדה של פסח Service for the... Passover as used in all Jewish Families
with full directions ... London, דפוס Ann Abrahams & Son, 1879—5639
[ותרליון]. 44 דף. 20 : 13.
(104)

שלוש העמודים הראשונים מכילים ... Note explaining the service. התרגום

והסקור עמוד מול עמוד. הדפים האחרונים לא סומנו בדיוק. אי"ג (אותיות מרובעות) דף 41 ב.

מעלה בית חורין והוא סדר הגדה של פסח עם עשרים פירושים ... רשי,
רשבים, רימביא, כל בו, אברבנאל, אלשיך, השליה, קוללות אפרים לר' שלמה
אפרים, חתם סופר, סטה אהרן, דיני ערב פסח, וועוד דינים מאת ... ר' יעקב
אבריק דליסא. ווארשא, בהוצאות בית מסחר הספרים של הר' יהושע גרשון
מונק, תרל"ט 1878. 36 דף. 24 : 18.
(105)

הגדה וסדר של פסח Form of service for the ... Passover with English
translation. New Illustrated edition. ניו יורק, דפוס H. Sakolski, 1880 [תר"ס].
60 ע' 23 : 15.
(106)

עם ציורים. הסקור והתרגום נדפסו שור מול שור. תרגום א"ה (ע' 56-57) באותיות

מרובעות. הסתרגס : L. H. Frank

הגדה של פסח נדפס באותיות חדשות ויפות מונה כהגהה מדויקת מכל
טעות ושגיאה. קראקא, דפוס יוסף פישקר ושאל דויטשער, 1880 ותר"ס.
32 עמוד. 17 : 12.
(107)

הסמנים נדפסו בעים אותיות צויר.

סדר הגדה של פסח עם העתקת עברי מייטש המדוברת כינינו ועם ספורי
נפלאות גדולות ... וחדושים מהרב המ"ט מדוכנא ועם ציורים ... כל אלה
חברתי ... צמח יקיר קארי מאוולין. ווילנא, דפוס האלמנה והאחים ראם,
תר"ס 1879. 64 ע'. 20 : 13.
(108)

התרגום נדפס באותיות מרובעות.

סדר הגדה של פסח מכוארה עם עשרה באורים מגאוני עולם ... הלא הנה ...
(א) פרשי, (ב) רשבים (ג) ריטב"א (ד) גבורות ה' (מהר"ל מפראג) (ה) עוללות
אפרים (ו) ר' משה סופר והוספנו עוד ארבעה באורים ... (א) כל בו (ב) אברבנאל
(ג) ר' אליהו בוילנא (ד) ר' שלמה מטאלאצין ... ועוד כמה סעלות טובות ...
ווילנא, דפוס האלמנה והאחים ראם, תר"ס 1879. (I), 38 דף. 24 : 18.
(109)
עם שני שערים...

הגדה של פסח Israels Auszug aus Aegypten Brzählung für ... des Pesach-
Festes ... mit Illustrationen. Wien, הוצאת M. Hirschler & Sohn,
Moritz Knöpfelmacher, 1881 ותרמ"א. 16 דף. 18 : 11.
(109a)
הסמנים בלדינו (אותי רשוי) ובאשכנזית (אותי צויר). איזה קטעים תורגמו לאשכנזית
(אותי צויר). ע' ב' כולל Contract zum Verkaufe des Chametz (אותי גושיות). הדפים
לא סומנו. (יערי 199*)
עוד מופס עם טעמפה בעברית. מסומן 1883 Wien.

סדר הגדה של פסח עם פתרון בלשון ספרדי עם כמה צורות ... ואותיות
מצוירות... ליוורנו, דפוס ישראל קושטא, אל תירא ותרמ"ב. 38 דף. 21 : 16.
(110)
התרגום נדפס באותיות מרובעות.

סדר הגדה לפסח עם ציורים חדשים מסכימים לדעת חכמינו ז"ל עם דיני
בדיקה והגעלה ופ' על אחד מי יודע וחד גריא מאתי חיים ליבערסמאן שיקאנא
Service for ... the ... Passover with new illustrations in accordance with the
instruction of the Talmud ... edited by Rev. H. Lieberman Chicago
(יערי 205*) 5643—1883 ותרמ"ג. 93 ע'. 18 : 14.
עם תרגום אנגלי שנדפס עמוד מול עמוד. עם ציורים.

קצור הגדה לליל פסח Family service for the Eve of the Passover, Hebrew
... and English by M. Jastrow Philadelphia, 1883 ותרמ"ג. 26 ע'. 18 : 12.
(111)
הגדה רפורמית.

הגדה של פסח ערצהלונג פאן איזראקלס אומצוג אויס עניפטען פיר די
ביידען ערשטען אבענדע דעם פסח-פעסטעם מיט איינער דייטשער איבערזעצונג
אונד אילוסטראציען. ווין, הוצאת M. Hirschler & Sohn, 1883 (תרמ"ג).

(111a) 11 : 19.

בידינו ישנה רק המעטפה של הוצאה זו שנכרכה עם הגדה 1094 ואיני יודע אם
הוצאת תרמ"ג קימת או לא.

סדר הגדה של פסח מבוארה עם חמשה עשר באורים ... הלא הנה (א) רשב"ם
(ב) כל בו (ג) דון יצחק אברבנאל (ד) ר' אליהו מוילנא (ה) לקוטים מהגרי"א
(ו) לקוטי ר' שלמה מטאלצין (ז) אמת ליעקב לר' יעקב מדובנא (ח) באורים
על איזה מאמרים מחכם אחד קדמון (ט) ר' יעקב עמדין (י) ר' משה סופר
י"א) ר' יעקב מליסא י"ב) מלכיים י"ג) רמזי ביעור חמץ מהאלישיך י"ד) לקוטים
והערות מבקל נהורא השלם ט"ו) ספורי נפלאות לר' משה מואלשין ... עם
שבעה ציורים ... ועוד כמה מעלות טובות ... ווילנא, דפוס ש"י פין, אברהם
צבי ראזנקראנק, וסי' שריפטועצער, תרמ"ג. 88 ע'. 21 : 14. (112)
עם דיני ושפר מכירת חמץ בעברית (ע' ג').

Erzählung von dem Auszuge Israels aus Egypten, an סדר הגדה של פסח
dem ... Pessach-Abenden. New York, דפוס H. Sakolski, 1884 (תרמ"ד).
(י"ערי 209) 12 : 19 ע' 70.

התרגום (אותיות נוספות) עמוד מול עמוד.

סדר הגדה ליל פסח איסטאמפאדו קון ליטרא אירטוחה, אי לאדינאדא ...
קומפלירד ... פוזיסוס טאמביון איל פיום די חד נדוא. וויען, דפוס יוסף
שלעיינגער, תרמ"ד 1884. 28 דף. 11 : 19. (113)
תרגום לדינו באותיות מרובעות קפע אחר קפע. על המעטפה נדפס. אין סאלוניקי
שנת תרמ"ד הובא לבית הדפוס ע"י שלמה אברהם הכהן פרחיא הי"א.

סדר הגדה של פסח עם פתרון כלשון ספרדי עם כמה צורות ... ואותיות
מצוירות. ליוורנו, דפוס שלמה בילפורטי וחברו, והגדת לבנך ביום ה'הוא לאמר
(תרמ"ה). 42 ד'. 25 : 18. (114)

התרגום נדפס באותיות מרובעות למטה מהמקור. סימן התאריך של הסלה ביום אינו
מדויק, וכנראה שהמדפיס רצה לסמן אך את אות יודי' אלא שלא היה לו די מקום בעד
הסימן שלמעלה לאות, ואולי היא הגדה יערי 217?

סדר הגדה של פסח סקא תפסיר בלנווא מתע אלערכי מתע תונים ... מועתק
ללשון ערבי של ערבי תונם ... וגם ההגדה על ידי אני הצעיר אליהו בכמהריר
יוסף גיג... ליוורנו, דפוס שלמה בילפורטי וחברו, והגדת לבנך ביום ה'הוא לאמר,
(תרמ"ה). 40 ד'. 25 : 18. (115)

עם ציורים. התרגום באותיות מרובעות נדפס למטה מהמקור. בסוף החגדה פיוטים
שונים. שאלת התאריך הוא כמו במספר 114.

סדר הגדה ליל שמורים מדויק ... ומסודר ... ומתורגם קנגליש. Service for
 (116) Jos. Schlessinger, Vienna, the ... Passover. 1885. (תרמ"ה). 64 ע'. 12:19.
 המקור והתרגום מור מול מור. עם ציורים.

הגדה של פסח עם עברי מיימש נדפס באותיות גדולות וחדשות ובדיו שחור
 על גיר יפה ... לעמבערג, דפוס U. W. Salat, 1886 (תרמ"ז). 16 דף. 13:20. (117)
 התרגום נדפס באותיות מרובעות, הדפים לא סומנו.

סדר הגדה של פסח עם ציורים ותרגום ערבי כמנהג ק"ק בנאאר ובגראר
 הן קדם נדפס כמח"ק זה בשנת תרכ"ה ועתה הוספנו בו פיוטים .. ערבית
 וברכת המזון ... ובאותיות גדולות ... ליוורנו, דפוס אליהו בן אמוג ובניו,
 עוי וזמרת ... (תרמ"ז). 38 דף. 15:21. (118)
 התרגום נדפס באותיות מרובעות קטע אחר קטע. מכיל אותיות מצוירות. דף ל"ה
 והלאה לא סומנו. בסופה פיוטים שונים. יערי (216) מזכיר הגדה רומה לזו.

סדר הגדה של פסח Service for the ... Passover as used in all Jewish
 Families with full Directions ... London, דפוס Ann Abrahams & Son,
 (119) 1887—5647 (תרמ"ז). 44 ד'. 21:14.
 המקור והתרגום נדפסו עמוד מול עמוד. תרגום איה באשכנזית (אותיות מרובעות).

הגדה של פסח מנוקדת וסוגה כראוי עם המנהגים והדינים בלשון אשכנזית עם
 פירוש ... ברכת אברהם מאת ... מרן אברהם אבוש ... אביד ... פראנקפורט
 דמיין. הוצאתו לראשונה ... אנכי נינו ונכדו דוד ... זאקש. סגנצא, דפוס
 ר' אשר בהר"ג דר. לעהמאנן, תרמ"ז. 1887. VIII+88 ע'. 13:20. (120)
 בצורה מעטפת אשכנזית. ההגדה מכילה: הסכמות מגאוני וגדולי זמנינו.
 (ע' VI-III). העתקות מצבת המחבר ושתי נשיו (ע' VII-VI). הקדמה מהמביא לדפוס
 (ע' VII-VIII). הזכרת זכר המחבר מגדולי קהלת פר"פ ע"מ. בעברית וגרמנית (ע' 86-88).
 המנהגים והדינים נדפסו באותיות גושיות. הפרוש (באותיות רש"י) למטה מהמקור.

ספר בנדי השרד פעולת צדיק ... כסוהר"ר יעקב אביחצירא ... פירוש על
 ההגדה ... פירוש על חר גדיא ... וזכותי דמר"ן אבא ... פי המדבר בן הרב
 המחבר ... הצב"י אברהם אביחצירא. ירושלים, דפוס ר' משה לרליעקנטהאל
 ור' אלחנן טענקנבוים השותפים, תרמ"ח. 1+63 דף. 15:20. (יערי *220)
 בראשו הסכמות והקדמות (א"ח). דף ס"ג (שלא סומן) מכיל פזמון לכבוד סיום הספר.

סדר הגדה של פסח עם פתרון בלשון ספרד עם כמה צורות ... ואותיות
 מצוירות ... ליוורנו, דפוס ישראל קושטא, ושאלה אשה (תרמ"ח).
 (יערי *223) 15:23 ד'.

התרגום (אות' מרובעות) נדפס למטה מהמקור.

Hagada an Argumentative and Devotional Discourse for the Seder Night.

Published by Abraham B. Hyman. New York, דפוס J. Fink & Son, 1888

(י"קרי 224*) לתרמ"ח. ק'. 16 : 10.

כלי המקור העברי מלכד הקידוש, כי לא נאה ועוד איזה ברכות. מכלל גם שיר עברי, "אלהינו אחד נשגב לבדוי" (ק' 20-22). ע"פ המכס הירושמי.

Erzählung ... von dem Auszuge Israels ... Ueber- **סדר הגדה ליל שמורים**

setzt von W. Heidenheim, Rödelheim, דפוס J. Lehrberger & Comp., 1888

(121) לתרמ"ח. ק'. 19 : 11

התרגום נדפס באותיות גושיות. הסמנים נדפסו באותיות צור.

סדר הגדה של פסח עם פתרון ערכי המדוברת בערי אלגיר ווהראן וקוסמטינא

וכל ערי המקרב ועם ציורים ... חמ"ד, תרמ"ט 1889. ק'. 19 : 12. (י"קרי 227*)

המקור והתרגום נדפסו קטע קטע, ראה הערת יערי 227*

הגדה של פסח עם ספורי נפלאות ועברי טייטש ... באותיות גדולות וחדשות

ובדיון שחור ועל וו יפה ... נשמעלעט אלע דינים פון ... חיי אדם ... גוטע משלים

מהמגיד מדוכנא. לעסבערג, הוצאת S. W. Menkes & J. D. Süss, דפוס Felix

(122) 1889, Bednasrki. תרמ"ט. 16 : 23.

בשער ציור. התרגום נדפס באותיות מרובעות לספה מהמקור. המוסס שלנו מכלל רק

5 דפים, שלא סומנו, וחסר בסוף.

סדר הגדה ליל שמורים מדויק ... ומסודר ... ומתורגם ענגליש Service for the...

Passover, New Edition, thoroughly revised, Vienna, הוצאת Jos. Schlesinger,

(123) 1889 לתרמ"ט. ק'. 18 : 11.

עם ציורים. המקור והתרגום נדפסו שור מול שור.

Vortrag über Israels Auszug aus Egypten für die ... **הגדה של פסח** Abenbe

des Pesach—Festes mit deutscher Uebersetzung und Illustrationen. Wien,

(124) הוצאת Jos. Schlesinger, 1889 לתרמ"ט. ק'. 29 : 12.

נדפסו עברית ואשכנזית שור מול שור.

Form of Service for the ... Feast of Passover with **הגדה וסדר של פסח**

English Translation. New Illustrated Edition. New York, דפוס J. Rosenbaum,

(י"קרי 230*) 1889—5650 לתר"ן. ק'. 22 : 14.

המקור והתרגום נדפסו שור מול שור. תרגום אשכנזי של איה (ק' 56-57).

Vortrag über Israels Auszug aus Egypten ... mit deutscher **הגדה של פסח**

Uebersetzung und Illustrationen. Hagada. Wien, Jos. Schlesinger's

(125) 1890 לתר"ן. ק'. 19 : 12.

התרגום, באותיות גושיות, והמקור נדפסו שור מול שור. בעמוד 64 נדפס Contract

zum Verkaufe des Chamez.

הגדה של פסח ... mit deutscher Vortrag über Israels Auszug aus Egypten ... mit deutscher Uebersetzung und Illustrationen. Hagada. Wien, M. Hirschler & Sohn, 1890 ותרנ"ן. 64 ע. 19 : 12. (126)

התרגום, באותיות גושיות, והמקור נדפסו מור מול מור. בעמוד 64 נדפס Contract zum Verkauf des Chamez.

Entwurf einer deutschen Hagada für den häuslichen Gottesdienst am Vorabend des Pessachfestes vorgelegt der Rabbiner-Versammlung (1891) von Rabbiner Dr. S. Maybaum, Berlin, Druck J. S. Preusz, 1891 ותרנ"א. 15 ע. (127)

בלי המקור העברי. נדפס באותיות גושיות.

סדר. הגדה של פסח באותיות גדולות מאד ועם עברי דיוטש גם אלע דינים ... הוספות היינו ... (א) פירוש מהרב אליעזר בעל מעשה רוקח והרב שאול אמסטרדם (ב) שטר מכירה בלח"ק ... קרבן פסח (ג) ברכת המזון. Tarnow, הוצאת דבורה שטראם, דפוס Josef Styryna, 1891 ותרנ"א. 18+36 ע. 21 : 14. (128)

התרגום באותיות מרובעות לסטה מהמקור. בפומס שלנו 18 העי. האחרונים מכילים סיפורי הפלאות בעי. שבדאי נכרכו ולא נדפסו ביחד.

סדר הגדה לילי שמורים מדויק היטב ומסודר יפה ומתורגם קנליוש Service Jos. הוצאת, Vienna, thoroughly revised. New Edition, for the ... Passover. 1891 ותרנ"א. 64 ע. (129)

המקור והתרגום נדפסו מור מול מור. עם ציורים.

סדר הגדה לילי פסח עם תרגום הללנדית. Hagadah of Voordracht ... Zevende Amsterdam, Druk J. L. Joachimstahl, הוצאת, 1892-1891 ותרנ"ב. 13:22. (130)

העתקתי ממעטפת הגדה 138.

ליל התקדש חג הגדה של פסח עם תרגום כרימני ועם ציורים The departure of Israel from Egypt. Tale for the ... Passover. Beside an addition of all uses and with illustrations. Budapest, הוצאת M. E. Loewy son, דפוס, 1892 ותרנ"ב. 64 ע. 18 : 13. (131)

התרגום והמקור נדפסו מור מול מור.

ליל התקדש חג הגדה של פסח תרגום כרימני ועם ציורים The departure of Israel from Egypt. Tale for the ... Passover ... Budapest, הוצאת M. E. Loewy son, דפוס Neumayer Ede, 1892 ותרנ"ב. 64 ע. 18 : 13. (132)

התרגום והמקור נדפסו מור מול מור.

ספר שמחת החג והוא סדר הגדה של פסח עם פירוש הגאון ... משה סופר וצוקיל בעל חתם סופר ועליו יחנו שני פירושים חדשים ... לשון למורים ... ושם השני סמיכה לחיים ... גם נלוה בסוף הספר קונטרס נדיא ואה ... וכל

החיבור הזה הוא כמבוא לספר פרי חיים אשר נתחבר על הספר פרי מגדים
כמבואר בהקדמתו. פשעמישל, דפוס זופניק, קנאלער עט האסער שטיט,
בחיים ועושר [תרנ"ב]. 17:24 ד'. 80+ [71].
עם הסכמות שונות והקדמת המחבר חיים חזקיהו מדיני חת"ס חופ"ק קאראסובאזאר.

סדר הגדה לליל שמורים מדויק היטב ומסודר יפה ומתורגם ענגליש. Service
for the ... Passover. New Edition, thoroughly revised. Vienna, Jos. Schlesinger,
1892 [תרנ"ב]. 64 ע'.
(134) המקור והתרגום נדפסו מור מול מור. עם ציורים.

הגדה של פסח עם ספורי נפלאות ועברי מיוטש נדפס באותיות גדולות וחדשות
ובדיו שחור ועל נייר יפה ... מיר האבען דא גשטעלט אלע דינים פונם חיי
אדם .. פירוש מוט דא גוטו משלים מהמניד מדובנא. לעמבערג, הוצאת
שמעון ערקל, דפוס Hirsch Necheles, 1893 [תרנ"ג]. 11 דף. 16:23.
(135) עם ציורים. הפירושים באותיות מדובקות לספה מהמקור. ע"ב סכ"ל מודעת המו"ל.
הדפים לא סומנו.

הגדה ועם פ' עברי מיוטש. ורשה? 1892 [תרנ"ג]? 32 ע'. 12:19.
(136) בצד השני ועל השער נדפסה רשות הצנזורה 1892 Dekabria 9.

סדר הגדה לליל שמורים מדויק ... ומסודר ... ומתורגם ענגליש. Service
for the ... Passover. New Edition, thoroughly revised. Vienna, Jos. Schlesinger,
1893 [תרנ"ג]. 64 ע'. 11:18.
(137) המקור והתרגום נדפס מור מול מור. ואולי הוא יערי 242*.

סדר הגדה ללילי פסח עם תרגום הללנדית Hagadah of Voordracht ... van
het Paaschfeest met de Nederduitsche vertaling van Dr. S. I. Mulder. Achtste
Druk (met platen). Amsterdam, דפוס Van Es & Joachimsthal, 5654—1894
(138) [תרנ"ד]. 13+67 ע'. 13:22.

בכילה הסכמת ר' שמואל הקטן מאמשברדס בעברית (ע' ג'). הקדמת המתרגם
להוצאה ד' (ע' ד'). 13 הדפים האחרונים מכילים Aanhangsel עם תרגום ח"ג, איה, אס"י,
כ"ג בחרוזים. המעכפה היא מהוצאה השביעית תרנ"ב (130).

ספר חלוקת דרבנן שחברו ... הרבנים ... [ובעל] שני לוחות הברית ... כטה
אהרן מהגאון תאומים ... כחונת פסים ... נדפס פעם ראשונה באמשטרדאם ...
מארטאם ... תנייה ... והבאתיו לבית הדפוס עם הערות חדשות אני הצעיר
אברהם פיער ... בהשתדלות והנחות חברי ... מוהר"ר יוסף שוועכיל, בהוצאת
הכסף ובחשנת מוהר"ר דוד ש. ראטה ... מלכוב. Lemberg, בדפוס חיים
ראהאטין, תרנ"ד 1893. 109 ד'. 18:25.
(139)

והוא הוצאה חדשה מהגדת ווינער 47 עם הסכמות חדשות נוספות.

הגדה של פסח Erzählung von Israels Auszug... mit deutscher Uebersetzung
ק' 64. (תרנ"ד) Jos. Schlesinger, 1894 דפוס, Wien, und Illustrationen.

12 : 18.

(140)

התרגום (באותיות גושיות) והמקור מור מול מור. ק' 64 מכיל Contract zum
Verkaufe des Chamez.

הגדה של פסח נכתב לשפה הגרית מאתי הצעיר יצחק רוזנברג מלפנים ...
Kaphato, דפוס, Bécs, Elbeszeles az Izraelitak Egyptomboli kivonulasarol.

Schlesinger Josef, 1895 (תרנ"ה). ק' 64. 11 : 18.

(141)

התרגום והמקור נדפסו מור מול מור.

סדר הגדה לילי שמורים Erzählung von dem Auszuge Israels ... übersetzt
דפוס, Frankfurt a. M., von W. Heidenheim. Neue illustrierte Ausgabe.

J. Kaufmann, 1895 (תרנ"ה). 64 עמוד. 11 : 18.

(142)

התרגום נדפס באותיות גושיות מור מול מור.

הגדה של פסח עם ספורי נפלאות ועברי מיימש נדפס באותיות גדולות וחרשות
זכרון שחור ועל ניר יפה ... אלז דינים פונגם חיי אדם ... פירוש ... מהבגיד

מדובנא. לעמבערג, הוצאת S. Edel und M. Necheles, דפוס Ch. Rohatyn,

1895 (תרנ"ה). 10 דף. 16 : 23.

(143)

נדפס על ניר אדום (8 דף) וירוק (2 דפים). הפירוש נדפס באותיות מדובנות.
בשער ציור.

הגדה של פסח עם פירוש משלי יעקב מהבגיד מדובנא וצי"ל אין ריון יודיש
דיוטש. ניוארק, פערלאג פאן קאנטראוויץ אונד קאצענקעלענבאנק, דפוס א.

צונזער, 1895 (תרנ"ה). 30 ק' 14 : 21.

(144)

שני ציורים. על המעטפה מודעה של המוסד מ. גערמאנסקי. דומה מאד להגדה מס' 149.

סדר הגדה ליל פסח איסטאטפאדא קון ליטרה אירמוזה, אי לאדינארה ... אי
קומפלירד ... אי פוויסום טאמביין איל פיוט די חד גדיא. סאלונקו, דפוס

איסטאטפאדארה קץ החיים יב"ץ, 5655 (תרנ"ה). 28 דף. 13 : 18. (יערי *254)

המעטפה שבה השנה 5662, היא כנראה מהוצאה אחרת. התרגום נדפס קטע אחר

קטע באות' מדובנות, מלבד חס' על חג שנדפס באות' רש"י. צורה גדי ברוך כ"ה.

תקון ליל-שמורים הוא ההגדה של פסח Seder Abende Hagadah für die ...
הוצאת, von Leopold Buxbaum, Wien, zum Schulgebrauche bearbeitet ...

M. Hirschler, דפוס Moritz Knöpfelmacher, 1895—5655 (תרנ"ה). 88 ק' 12 : 19.

(145)

התרגום נדפס באות' גושיות. ואולי היא ווינער 841.

סדר הגדה לילי פסח עם איזה דברים קל מקורה מקונטרס בגיד מראשית
ל"א לנדסהומט, ועם הוראת הדינים והמנהגים בלשון הללגדות Voordracht

voor ... Paaschfeest met Anwijzing der Voorschriften en Gebruiken in de

Nederduitsche Taal door G. I. Polak, Vijfde Druk. Amsterdam, דפוס J. L. Joachimsthal, 1896—5656 [תרנ"ו]. 52 ע'. 11 : 18.
(145a)
מכיל הקדמה עברית. מאת: עומר על מלאכת הקודש גבריאל פאלק, אמסטרדם כסלו תרס"ד. (ע' ב').

Erzählung von Israels Auszug aus Aegypten...mit deutscher פסח הגדה של
Uebersetzung und Illustrationen, Frankfurt a. M., J. Kaufmann's Buchhandlung,
(146) 1896 [תרנ"ו]. 64 דף. 12 : 18.
התרגום (באות: נוסיות) והמקור נדפסו מור מור. בסופה Contract zum
Verkaufe des Chamez.

סדר הגדה של פסח עם ספורי נפלאות גדולות ... ונעתק על עברי טיומש
וחרושים מהרב ה"ם מדובנא. ירושלים, דפוס שמואל הלוי צוקרמאן ושותפו,
תרנ"ו. 34 דף. 10 : 16.
(147)
התרגום נדפס באות: מרובעות מלמטה מהמקור. הפומנים בסוף לא תורגמו. מכיל
חסונות הכותל הסערי וקבר רחל אסנו.

תפארת ירושלים הגדה של פסח ... עם העתקת שפת אנגלית המרוברת בין
אחינו וישובי אנגליה ואמריקא עם הציונים ... ירושלים, דפוס ר"ש הלוי
צוקרמאן, תרנ"ו 5656. 72+2 ע'. 12 : 18.
(148)
השער האנגלי נדפס מעבר השער העברי. הציונים בע' 72. ההעתקה נדפסה למטה מהמקור.

הגדה של פסח עם פירוש משלי יעקב מהסניד מדובנא זצ"ל אין ריון יודיש
דיומש. ווילנא, ונ"וארק, 1896 [תרנ"ו]. 30 ע'. 14 : 21.
(149)
המעטפה והדפוס דומים לאלו של מ' 144. על המעטפה מודעה של מ"ס מאיר חיינסקי בנ"י.

הגדה של פסח כלשון ערבי ... נדפסה פי מטבעת אל דאהודייה פה ארצ"י [ארם
צוכה, והקדמת לבנד ביום ההוא לאכר לפ"ג תרנ"ו. 18 דף. 13 : 18. (יערי *260)
בשער נדפסו ברכות על ביעור חמץ וסדר הקערה כמנהג האר"י. המקור והתרגום
נדפסו קטע אחר קטע.

Erzählung von Israels Auszug ... mit einer Deutschen פסח הגדה של
Uebersetzung. ירושלים, דפוס שמואל הלוי צוקרמאן ושותפו, תרנ"ו. 42 דף.
(149a) 10 : 16.
התרגום באותיות לטיניות נדפס למטה מהמקור. ציור אחר בעמוד האחרון.

סדר הגדה לליל שמורים מדויק היטב ומסודר יפה ומתורגם ענגליש. Service
for the ... Passover. New Edition, thoroughly revised, Vienna, Jos. Schlesinger,
(150) 1897 [תרנ"ז]. 12 : 18.
בסופם שלנו נמצא רק השער וע' 15-16. נדפס עברית ואנגלית מור מור. עם ציורים.

הגדה של פסח Erzählung von Israels Auszug aus Aegypten ... mit einer Deutschen Uebersetzung. ירושלים, דפוס שמואל הלוי צוקערמאן ושותפיו, חרני"ח. דף. 42 : 16 : 10.
(יערי *269)

התרגום נדפס באותיות לטיניות לסמך מהמקור.

סדר הגדה לליל שמורים Erzählung von dem Auszuge Israels ... mit Illustrationen. Uebersetzt von W. Heidenheim. Rödelheim, G. Lehr-berger & Comp. 1898 [חרני"ח]. 64 ק'. 22 : 14.
(151)

התרגום (אות' גוטיז) והמקור נדפסו פור מול פור. סמני הסדר נדפסו באות' צויר. בסופו Contract zum Verkaufe des Chamez.

סדר הגדה לליל שמורים מדויק היטב ומסודר ופה ומתורגם אינגליש Service for the ... Passover. New Edition, thoroughly revised. Vienna, 1898 [חרני"ח]. 64 ק'. 17 : 12.
(152)

המקור והתרגום נדפסו פור מול פור. עם ציורים. וכנראה שהיא יערי 267 אלא בלי שם הסופרים.

סדר הגדה של פסח. חגם, חרני"ח. (יערי *273)
ראה יערי (*273). עם ציורים רבים ופזמונים שונים. המקור והתרגום נדפסו קטע אחר קטע.

סדר הגדה של פסח עם שרת ערבי כמנהג ק"ק כנרדא ואגפיה. כנרדא, דפוס ח"ר שלמה בכור חוצין, וְחִסְרָתָּ יְהוָה יְהוּרֵי ... [חרני"ח]. 30 דף. 18 : 11.
(153)

התרגום נדפס באות' מרובעות קטע אחר קטע. הדפים לא סומנו.

Deutsche Haggadah. Ordnung für die häusliche Feier an den ersten beiden Abenden des Pesachfestes von Dr. Simon Friedmann, Rabbiner. 1900, Verlag von J. Kauffmann, Frankfurt (Main) [חר"ס]. 30 ק'. 22 : 14.
(154)

נדפס באות' גוטיז בלי המקור העברי.

והגדה של פסח לשון וערבי. [אלכסנדריוו] חש"ד. 29 ד'. 22 : 14.
(155)

דפוס ליטווגרפי מלבד הדף הראשון שנדפס. חסר בתחילתו ובסופו וביניהם גם השער. הדפים לא סומנו. עם ציורים ואותיות מצוירות שנעתקו מהוצאות ליטוונ. כראש רב העמודים נדפס. הגדה של פסח לשון וערבי. ע' א' הנדפס שקרוע במקומות אחדים מכל. זכרון טוב... יחידו סגולת קיק עב"י מצרים ... בהשתדלות הרב ראש אב"ד ירושל[ים] אליהו ישראל ... אחרי זה באה רשימה ארוכה המכילה יותר מ-48 שמות [הסין] [ניוירם] המנדבים. בע' ב' נדפס: ואלה יעמדו על הברכה אנשי סגולה אשר פה קיק נא אפון יעיא ... הנבירים ר' יוסף חכים ... משה נחמן ... יעקב די בוטון ... ובנו דוד געים לסמן המחבר גי' חת' געים... התרגום הערבי נדפס קטע אחר קטע.

הגדה של פסח נעם תרגום ערבי. (בוסביי, חש"ד. 104 ע'. 12 : 17. (156)
דפוס ליסבון. המקור והתרגום נדפסו קמע אחר קמע. בראש ההגדה הערה כתובה
באנגלית: נכתבה ע"י יהודי בגרדי ונרשמה במדפסה הודית בבוסביי, ע' 31/30/27/26 מכילים
עקבות דפוס מרטי. ע' 63 מכיל עקבות דפוס בלשון אורדו.

סדר הגדה של פסח נכבדות מדובר בו בהבנת הסאטרים הקשים... והכל בדרך
מחקר ... עם פירוש אמת ליעקב מאת אבי הסגרים וראש הדרשנים... מוהר"ר
יעקב מ"ם דק"ק דובנא ... האסבורג, חש"ד. 22 ד'. 19 : 11. (157)
הדפוס לא סומנו, הפירוש נדפס באות' רש"י לספס מהמקור.

mit deutscher Uebersetzung und neuen Illustrationen נאולת ישראל
(v. Doré) nebst erklärenden deutschen interessanten Anmerkungen bearbeitet
mit Benützung der wichtigen Commentare von Moses Sternberg. Krakau,
הוצאת Moses Sternberg, חש"ד. 96 ע'. 12 : 19. (158)
התרגום (באות' גושיות) נדפס מסביב להמקור. הציונים נדפסו על ניר שונה ונדבק
בין דפי הספר. כמה מהפוסטונים תורגמו בחרוזים. העמוד האחרון סליל Schlusswort.

סדר הגדה של פסח עם פירושים נחמדים מאוד פ' אחד מהגאון אלפי
הספורסמים מוהר"ר נתן שפירא ז"ל בעל מגילה עם ... פירושים נחמדים מאוד
אשר לא נקשה בירי אדם ושכל אנושי כי אם ע"פ רוח"ק כאשר יראה ...
השני מהגאון אלפי הספורסמים מקצה העולם ועד קצה מוהר"ר שמשון
מאוסטרפאלי עוד פירושים ... אלפי מוהר"ר אלעזר בעל סעשה רוקח עוד
פירושים מוהר"ר שאול אכ"ר דק"ק ... והרכה רברים מהגאון מוהר"ר יחזקאל
מק"ק פראג חוץ פירושים הרבה מהגאונים ספורסמים ... נקבו בשמותם כאשר
עיניכם תחזנה משרים: (לכוב ?) חש"ד. 16 + (2) ד'. 12 : 18. (159)
ע' 2-3 מכילים דברי המביא לבית הדפוס הק' סרדכי צבי [בראנשטין] מוכארי.
השוה להגדה מ' 13.

סדר ההגדה לליל שמורים ... an den ... Erzählung von dem Auszuge Israels ...
Pessach Abenden, Uebersetzt von W. Heidenheim. Neue Illustrierte verbes-
serte Auflage. Rödelheim, דפוס והוצאת M. Lehrberger & Co., חש"ד.
64 ע'. 13 : 21. (160)
נדפס עברית ואשכנזית (אות' גושיות) מור סול פור. אחרים מהסימנים נדפסו באות' צור.

לב שמח ביאור הגדה של פסח ושיר השירים חיבור נפלא ... וביאור יפה אור
יקרות מקולפת ספירים ... אשר יצאו מפום ... סויה חנוך חקניך וצוקלדה אביד
באלעסק ... דברי המוציא לאורה הצעיר משה דוד אשכנזי נכד הרה"ק בעה"ח
בפה מטאניסלאב. חס"ד (סטאניסלאב ?), חש"ד. 64 ד'. 22 : 14. (161)
שער ההגדה נדפס באותיות שונות ועל ניר שונה מיתר דפי הספר. בראשה דפי 2, 1.

מכילים. הקדמה לחלק שלישי. דף 43-48: פירוש על המנולה לפורים. בלי ספק ההגדה חדש. שאולי נרשם במסניף, הוא חלק מסדור לב שמה, בהוספת שער לסדר תרמיד שלא עלה בידו להשונו בשעת סדור הרשומה.

סדר הגדה לליל שמורים מדויק היטב ומסודר ופה ומתורגם ענגליש Service for the first two nights of Passover. New Edition, thoroughly revised. [ווינה 2], חשומ"ד, בלי שם המדפיס, 64 ע', 12 : 18. (162)
נדפס עברית ואנגלית פור סול פור. עם ציורים, האותיות והציורים דומים לאלו שבהוצאת שלעזינגער.

הגדה של פסח עם תרגום ערבי. חשומ"ד. 163 ע', 12 : 17. (163)
דפוס ליסוגרפי, השער אין. עם הראשון מכלי התנצלות ותורות הדפוס דוד חיים דור. בסוף ההגדה רשום, העוסק במלאכת השם הצעיר יחזקאל עאבר יום טוב משה יציו נרו ... עם ציור סדר הקערה (ע' 12). המקור והתרגום נרשמו פסקא אחר פסקא וכנראה שהוא דפוס חודי. [הוא דפוס במבי ודאי, כי גם בהגדה הליסוגרפית שנדפסה שם, תרכ"ה (קונטרס 154) חתום בסוף: העוסק במלאכת השם הצעיר יחזקאל עאבר יום טוב משה יציו נרו יאיר ויזהיר לעד אכירי. א. יערי].

סדר הגדה של פסח עם פירוש לשון אשכנז על אותיות מרובעות עם נקודות. והוספנו בו דינים על בדוקת חמץ לתועלת ... עמינו בני ישראל לסמן דעת כל ... להזהר בזה ונח הוצגנו פירוש על חר גדיא והכל בלשון אשכנז. חשומ"ד. 24 ד', 17 : 11. (164)
התרגום נרשם למפה מהמקור.

מפתח מקומות הדפוס וההוצאה.

Alexandria (אלכסנדריה) 155 חש"ד.	Czernowitz (צערנאוויץ) 60 תר"ג.
Algier (אלגיר) 64 תרס"ו.	Dyhrenfurth (דיהרנפורט) 10 תקניג
Altona (אלטונא) 33 תקפ"ט.	תקע"ח 25; תקני"ט 14
Amsterdam (אמשטרדם) 67 תר"פ; תקי"ב 3 (אמשטרדם)	Bydtkuhnen (איידטקוהנען) 97 תר"ג.
100 תרל"ו; 130 תרנ"ב; 138 תרנ"ד	Frankfurth a. M. (פרנקפורט דמיין)
145 ^a תרנ"ז.	תר"ס 154; תרנ"ז 146; תרנ"ה 142
Bagdad (בגדאד) 153 תרנ"ט.	Frankfurt a.O. (פרנקפורט דאדור) 12 תקניד.
Becs (בעס) 141 תרנ"ה.	Fürth (פיוורד) 4? תקי"ב; 5 תקי"ב; 8 תקמיד;
Berlin (בערלין) 73 ^a תרכ"ה; 82 תרכ"ה	תקני"ד 12 ^a ; תקי"ד-תקני"ג 11 ^a ; תקמ"ח 9
127 תרנ"א.	תריח 54; תקצ"ח 42; תקע"ט 26; תקס"ד 16
Bombay (במבי) 156 חש"ד; 162 חש"ד.	תרכ"ג 78
Brilon (ברילאן) 51 תר"ז; 55 תר"ז.	Hamburg (האמבורג) 50 תר"ז; 157 חש"ד.
Brünn (בריון) 7 תקס"ד.	Hannover (הנובר) 45? תקי"ג; 35 תר"ז
Budapest (בודאפעסט) 131-132 תרנ"ב	תרכ"ח 86; (תר"ך) חש"ד 73; ת"ר 45
Calcutta (כלכתא) 52 תר"ז.	תרכ"ט 89
Chicago (שיקאגא) 103 תרל"ט.	Jaslo? 84 תרכ"ה.
Corfu (קורפו) 101 תרל"ז.	Jerusalem (ירושלים) 147 תרנ"ז; 148 תרנ"ז
	תרנ"ז 149 ^a

Kraków (קראקא) 107 תר"ס; 158 חש"ד.
Leipzig 92^a חר"י.

Livorno (ליבורנו) 11 תק"ס; 15 תקנ"ג;
תרס"ב; 110 תרכ"ט; 90 תר"י; 61 תקצ"ט;
114-115 תרס"ה; 118 תרס"ז.

London (לאנדון) 6 תק"י; 37 תקצ"ג; 49 תר"ג;
תרל"ב; 95 תר"ל; 94 תרכ"ה; 83 תרכ"ב;
104 תרס"ז; 119 תרל"ט.

Lwow (Lemberg) (לעמבערג, לבוב) 13?
תר"י; 46 תקצ"ט; 44 תקצ"ז; 32 תקנ"ז;
57 תר"י; 68-69 תרס"ז; 66 תר"י;
74 תרכ"ה; 87 תרכ"ג; 79 תרכ"א;
93 תרס"ט; 122 תרס"ז; 117 תר"י;
135 תרנ"ה; 143 תרנ"ד; 139 תרנ"ג;
159 חש"ד.

Mainz 120 תרס"ז (מנצא).

Mantua 1 ש"י (מנטואה).

New York (ניוארק) 56 תר"י; 58 תר"י;
תרל"ד; 98 תרכ"ה; 88 תר"י;
149 תרנ"ז; 144 תרנ"ה; 106 תרל"ט;
99 תרל"ט.

Offenbach 19 תקס"ה (אופנבאך).

Ortakioi 28 תקס"ג (אורטק קיוואי).

Ostrog 17 תקס"ד; 29 תקס"ה (אוסטרהא).

Paris 59 תר"י; 80 תרכ"ה; 91 תרכ"ט.

Philadelphia 111 תרס"ג.

Polonnoje 21 תקע"א או תקס"ז (פולנאי).

Prag (פראג) 23 תקע"ג; 30 תקס"ה; 34 תקס"ט;
תרל"ז; 102 תקצ"ז; 41 תקצ"ז.

Pressburg 38 תקצ"ד.

Przemysl 133 תרנ"ב (פשמעטש).

Rödelheim 27^a (רעדעל'היים) תקס"ב;
תרס"ה; 121 תרל"ב; 96 תרכ"ד; 81 תר"י;
151 חש"ד; 160 תרנ"ה.

Saloniki 27 תקס"א (שאלוניקי).

Stanislaw 161 חש"ד (סטאניסלאב)?

Sulzbach 2 תצ"ט; 20 תקס"ה (זולצבאך);
39 תקצ"ד.

Tarnow 84 תרכ"א; 128 תרנ"א.

Warszawa 40 חש"ד (ווארשא);
תרנ"ג; חש"ד; 136 תרל"ט; 105 תרל"ט.

Wien (Vienna) (ווינ, ווינה) 18 תקס"ד;
תרס"ז; 65 תר"י; 63 תקס"ה; 31 תקע"ה;
תרכ"ט או תרל"ג; 92 תרכ"א; 75 תר"י;
71-72 תרס"ד; 113 תרס"ג; 111^a תרס"א;
109^a תר"י; 125-126 תרס"ט; 123-124 תרס"ה;
116 תרנ"ג; 137 תרנ"ב; 134 תרנ"א;
129 תרנ"ז; 150 תרנ"ה; 145 תרנ"ד;
140 חש"ד; 162 תרנ"ה; 152 תרנ"ה.

Wilna 108-109 תרס"ז; 112 תרס"ג.

תר"ח; 53 תקס"ט; 22 תקנ"ז; 131 תקי"ד; 4 חס"ד;
74 תרכ"א; 159, 161, 162, 163, 164 חש"ד.

מפתח הגדות יערי שנכללו בקובץ הזה ע"פ מספרי קונטרסו.

49 תקס"ה; 85 תקס"ה; 80 תקס"א; 53 תקנ"ט;
87 תקצ"ח; 98 תקצ"ז; 97 תקצ"ה; 94 תקס"ט;
106 תרס"ט; 125 תר"י; 119 תר"י; 108 תרכ"ב;
130 תרכ"ג; 145-147 תרכ"א; 140 תר"י;
150-153 תרכ"ד; 159 תרכ"ז; 161-163 תרכ"ז;

194 תרל"ב; 174 תרכ"ט; 169 תרכ"ט;
224-220 תרס"ה; 209 תרס"ד; 205 תרס"ג;
227 תרנ"ה; 254 תר"י; 230 תרס"ט;
260 תרנ"ה; 273 תרנ"ה; 269 תרנ"ז;

מפתח ההגדות המכילות ציורים.

2, 4, 6, 17, 19, 29, 35, 38, 43, 49, 50, 61, 63, 90, 91,
92, 92^a, 101, 102, 103, 106, 109^a, 110, 111^a,
112, 114, 115, 116, 118, 122, 123, 125, 126, 129,
130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 142,

143, 146, 147, 148, 149^a, 150, 151, 152, 158, 160
כשל יערי
85, 130, 147, 153, 159, 169, 205, 223, 230,
254, 273.

מפתח הרי הנגינה

91 153 יערי

דפוסים ליטוגרפיים

155, 156, 163.

לקומי בתר לקומי

מאת

אברהם יערי.

כשהבנתי במבוא לרשימת ההגדות (ק"ס שנה ו' ע' 531—562) את התקנה שהביבליוגרפים יתעוררו להוסיף עליה, לא דמיתי אף אני שתקומי זו תתכלא במהירות ובשלמות כל כך, כפי שנתמלאה ע"י מר אברהם דוקר. אולם גם רשימתו עדיין מניחה מקום להוספות, ואת אלה אני רושם כאן. (המספרים הם המשך לרשימתי הקודמת). — כל ההגדות שאני רושם כאן לא ראיתי בעיני. מקצתם נרשמו ע"י ביבליוגרפים שונים ונשלחו אלי במלואים לרשימתי. החכם פרופסור אהרן פרוימאן נ"י המסונת על המחלקה היהודית הספורססת בספריה העירונית של פרנקפורט ע"ג מין הציע לי כנדיבות-לבו את עזרתו, ומסר למר נ. פריעד את ההגדות שהיו חסרות ברשימתי ומר פריעד רשםם בשבילי. מקצת מאלה כבר נרשמו ע"י מר דוקר, והשאר (13 במספר) נכללו כאן וסומנו: פפד"מ. — מר ל. הירשל, הספן של הספריה רונטליאנה באמשטרם שלח רשימה של ארבע הגדות, שמהן נכללו כאן שלש. וסומנו: אס"ד. — ד"ר י. זנה מפרנצי שלח לי תאור ביבליוגרפי של הגדה שנדפסה בשאלוניקי. — לכלם אני מודה כאן מקרב-לב.

מלבד אלה היה לפני עוד מקור ספרותי אחד, והוא ספרו של פרופסור Zibrt על „אחד מי יודע" ו„חד גדיא" (*). ספר חשוב זה כולל גם (ע' 30—37) רשימה ביבליוגרפית ספורסת של ההגדות שנדפסו בפרג, ומן הרשימה הזו העתקתי בקצור את ההגדות שלא נרשמו עד עתה ע"י ווינער, דוקר ועל-ידי, וסמנתי אותן באות Z בהוספת מספר העמוד בספר הגי'.
.

ולבסוף קצת סטטיסטיקה: רשימת ווינער כוללת 884 הגדות; מלואים בסוף רשימתי (עד תר"ס) 14; רשימתי (וזה בכלל) 315; דוקר 170. בסך-הכל יש לנו אישוא ידיעות ביבליוגרפיות על 1383 הגדות שנדפסו עד שנת תר"ס. חסר זה מאפשר לגשת להוצאה שניה מספרו של ווינער.

הגדה של סמח וועלכי איז איין גרוסי מצוה צו פרציילן. דרום האבן מיר זי מיט אלו ציורים טאן שטעלן, אויך ספירת העומר ואקדמות מיט מייטש גישמעלט, נדפם בוואנזיכעק בדפוס רבי ישראל בר אברהם בשנת תצ"ג. כ"ד דף. (פפד"מ) (*282)

התרגום הוא רק על „אחד מי יודע" ו„חד גדיא" ועל „אקדמות".

*) Čeněk Zibrt: Ohlas obřadních písní velikonočních ... v lidovém podání. Praha, nákladem akademického spolku "Kapper", 1928. 474 p. 8°.

ספר ליל שמורים || והוא סדר ליל ראשון ושני של פסח | מסודר על הסדר ערבית והגדה עם | פסוקים ותפילות משובחות מהר"ב | חסרת הימים ז"ל ... נדפס פה שאלוניקי || אשר תחת סמשת אדוננו המלך || שולטן מושטאפה יר"ה שנת וכל המרבה לספר **ביציאת מצרים** חרי זה משובח ותק"ה או תק"כ. בדפוס השותפים ה"ה כמחר"ר רפאל יאודה קלעי ה"י || וחבריו חיקר חלקת מחוקק סדרכי נחמן ה"י. כ"ז דף. 40. (מאת ד"ר י. זגה ספירנצי.) (*283)

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה לפניהם ולאחריהם ועם ציורים נאים וערכים לקוראיהם ... ולקחנו אותיות חדשים ודיו שחרחרים וביארנו הטעות שנפלו בדפוס אחרים. כפיורדא בבית וכדפוס המשובח של רבי חיים בן המנוח צבי הירש. בשנת תקכ"ט. כ"ד דף. (פפר"ם) (*284)
עם תרגום אשכנזי על אחד מי יודעי ומה נדיא.

סדר הגדה של פסח די עיקר מצוה איז דיא הגדה צו פרשטין וואו גשעהן איז, דרום האכן סיר גטראכט, און די הגדה פון לשון הקודש אויף מייטש גבראכט ... כפיורדא בשנת תקל"ג בדפוס המשובח של אלטנא רבי חיים בן המנוח צבי הירש. י"ב דף. 20. (פפר"ם) (*285)

הגדה. פראג, בדפוס Schönfeld, 1777. (Z 31) (*286)

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה לפניה ולאחריה עם פירש מייטש ... נדפס כדיהרנפורט ... בדפוס המשותפים אלטנא הצנוקה סרת רעכיל וכניה האחים מיכאל שטעון, אהרן ויוסף בני המנוח יהיאל סיכל מייא, בשנת תקנ"ו. 38 דף. (פפר"ם) (*287)

הגדה. פראג, בדפוס Elsenwanger, 1796. 23 דף. 80. (Z 32) (*288)

הגדה. פראג, (1804). 48 ע'. 120. (Z 32) (*289)

הגדה. פראג, Sebastian Diesbach, (1807). 36 ע'. 80. (Z 32) (*290)

הגדה של פסח. סקץ, Grodvolle, תקע"ו. 40 ע'. 22 : 14. (פפר"ם) (*291)

הגדה. פראג, Schollische Buchdruckerei, 1816. (56) ע'. 120. (Z 32) (*292)

סדר הגדה של פסח אדער פארטראג אויף די ביידען קרומען אבענדע פסח. נדפס בבית וכדפוס של התורני איצק וכנו דוד צירנדארף כפיורדא תקע"ט. 24 דף. 16 : 10. (פפר"ם) (*293)

הגדה. פראג, Schollische Buchdruckerei, 1821. (56) ע'. 120. (Z 32) (*294)

הגדה. פראג, בדפוס Scholl. u. Landau, 1825. 52 ע'. 120. (Z 32) (*295)

שונה מההגדה הרשומה אצל דוקר 30.

הגדה מרבה לספר. פראג, ברפוס והוצאת M. I. Landau, 1830. 96 ע'. 12°.
(Z 33) (*296)

שונה מההגדה הישומה אצל ווינער 312.

הגדה מרבה לספר. פראג, M. I. Landau, 1836. 48 ע'. 12°.
(Z 33) (*297)

סדר ההגדה לליל שמורים אדער פארטראג אויף די ביידען ערשטען אבענדע
פסח. מדויק היטב ומסודר יפה ומתורגם אשכנזית. Fürth, Druck und Verlag.
5610 von Zürndorfer und Sommer, (תר"ו). 64 ע' 10 : 17. (פפד"ם) (*298)

הגדה של פסח Vortrag für die beiden Abende des Überschreitungsfestes, mit
Beifügung aller Gebräuche. Ganz neu ins Deutsche übersetzt von M. I.
Landau. Prag, Druck und Verlag von M. I. Landau, 1856. 68 p. 8°. (Z 34) (*299)

הגדה של פסח אונד ווייל די עיקר מצוה איז די הגדה צו פרשטין וואו
נשעהן איז, דרום האבן סיר גטראכט, און די הגדה פון לשון הקודש אויף
שייטש גטראכט... כמו בזולצבאך. בשנת תרי"ט. 20 דף. (פפד"ם) (*300)

סדר הגדה של פסח. [London], Service for the two first nights of Passover.
Printed and sold by H. Abrahams, 35 St. Mary Axe, City, 1859—5620.
88 p. 21 : 13 (אמ"ר) (*301)

עם תרגום אנגלי שנרשם לעמך המקור.

סדר הגדה לליל שמורים. הוצאה חדשה בתכלית היופי והשלמות. זינה,
Druck von Friedrich Förster, תרכ"א. 29 דף. 12 : 14. (פפד"ם) (*302)

הגדה. פראג, Druck von S. Freund's Witwe et Comp. Verlag von Joachim
Glückziegel, 1864. 23 ע'. 8°. (Z 34) (*303)

הגדה עם תרגום אשכנזי מאת ד"ר א. שמירל, 1865. 8°. (Z 34) (*304)

הגדה של פסח Die Pessach-Hagada, Gebete und Gebräuche am Familien-
tische für die beiden ersten Pessach-Abende. Mit 12 künstlerisch ausgeführten
Illustrationen. Der althergebrachte hebräische Text mit neuer deutscher
Übersetzung und Erläuterung versehen von Dr. Alexander Kisch, Prag,
Samuel W. Pascheles, 1870. 12° (Z 35) (*305)

סדר הגדה של פסח עם פתרון בלשון ספרדי עם כמה צורות על כל האותות
והסופתים ... פה ליוודנו שנת תרל"ו. מיד החכם ישראל קושטא וחברו שקנו
דפוס משה ישועה טוביאיאנא. 38 דף. (פפד"ם) (*306)

הגדה. עם תרגום אשכנזי מאת ר. י. פירשטענמאהל. עם תשעה ציורים. הוצאה
שנית. פראג, 1882. (Z 35) (*307)

הגדה. עם תרגום אשכנזי מאת ר. י. פירשטקנטהאל. עם תשעה ציורים. פראג,
Jakob B. Brandeis, 1887. 63, (1) ע'. 12. (Z 35) (*308)

הגדה. Hagada, čili modlitby pro první dva večery pasahu (přesnic) s dvannácti umělecky provedenými obrázky. Staronavyklý text hebrejský překladem českým opatřil Moric Kraus... Prag, W. Pascheles, 1889. 12. (Z 35) (*309)

זהו התרגום הציורי הראשון להגדה; תרגום ציורי אחר ראה ברשימתי 271.

הגדה של פסח Vortrag über Israels Auszug aus Egypten für die beiden ersten Abende des Pesach-Festes mit deutscher Uebersetzung und Illustrationen. Budapest, M. E. Löwy Sohn [ברסל] Neumayer Ede, 1892. 64 p. 13 : 19. (*310)

כולל גם Contract zum Verkauf des Chamez (מסחר *237 ברשימתי)

ליל התקדש חג והוא סדר הגדה לליל שמורים מוגה בקיון נמרץ ומסודר בסדר נכון עם תרגום אשכנזי והנהגות מועילות מעשה ידי דוד קאסמפל Die Pesach-Hagada mit vollständigem, sorgfältig durchgesehenem Texte, Uebers. und erl. von David Cassel. 7. verb. Aufl. Berlin, M. Poppelauer, 1895 (5655). 68 p. 21 : 13. (אס"ד) (*311)

הגדה. Haggadah ... deutsch übersetzt von Dr. R. J. Fürstenthal, nebst einem Gedicht "Das Passahfest" von Sal. Plessner, mit acht Illustrationen. 12. verbesserte Auflage. Prag. Jakob D. Brandeis, 1896. 80, (4) p. 8. (Z 36) (*312)

סדר הגדה של פסח עם ברכותיה לפניהם ולאחריהם עם ציורים נאים וערכים לקוראיהם. .. ולקחנו אותיות חדשים ודיו שחרחרים וכיארנו הטעות שנפלו בדפוס אחרים ... כפיורדא, בדפוס המשובח של רבי חיים בן רבי הירש, חש"ד. (פפר"ם) (*313)

באכסמפלר המתואר חסר הסוף; עם תרגום אשכנזי על "אחד מי יודע" ואחד גריא".

הגדה של פסח אויפס נייא אינס דיוטשי איבר זקצט אונד מיט נוצליכע אנסקערקונג פרוזעקן כאשר נדפס בברלין בנעכסט איינע דייטליכע ערקלעהרונג (בגרמנית) על "חד גריא" כבר נדפס באכסמטרדם שנת תקנ"ה. 40 דף. (פפר"ם) (*314)

התרגום הגרמני הוא מאת משה מרסוי.

הגדה של פסח סמש כמו הקודמת, אולם שונה ממנה. התרגום הגרמני אינו ממנדלסון. ועוד יש שנויים קטנים. (פפר"ם) (*315)

מפתח המקומות

Berlin 311—1895.	294—1821; 295—1825; 296—1830;
Budapest 310—1892.	297—1836; 299—1856; 303—1864;
Dyhrenfurth (דיהרנפורט) 287—תקניו.	304—1865; 305—1870; 307—1882;
Livorno (ליבורנו) 306—תליו.	308—1887; 309—1889; 312—1896.
London 301—תריכ.	Saloniki (שאלוניקי) 283—תקביה או תקיב.
Metz (מעץ) 291—תקעיו.	Wandsbeck (וואנדבעק) 282—תציג.
Fürth (פירורא) 284—תקביש; 285—תקליג;	Wien (וינה) 302—תריכא.
293—תקעיש; 298—תריי; 319—חשיד.	Sine loco (חמיד) 300—תרייש; 314—
Prag (פראג) 286—1777; 288—1796;	חשיד—315.
289—1804; 290—1807; 292—1816;	

תוך כדי קריאה

סאח

ישעיה זנח (פירנצי)

א. דפוס ריווא די טרינטו שנחשב למדומה.

הודות להקרתו של מר טוויבר שהבליט את החזיון של דפוס מרכב מריווא די טרינטו חזרו קבאלי בספר מאיר איוב, שאעפ"י שאינני יכול להסכים לפרטים אחרים, גוף הקובדא נעלה מכל ספק (ק"י ק"ס ו' ק"ס' 455 וק"ס ז' ק"ס' 168-169), עלתה בירי למצוא עוד ספר אחד הידוע לבעלי הביבליוגרפיה רק בתור דפוס ויניציאה של זורו די קבאלי, ובאמת רובו נדפס בריווא די טרינטו ורק הסוף ושער הספר מדפוס ויניציאה, וגם במקרה זה אינו רשימה גללה את הסוד אלא שבא שטיגשנדרר וגור שדפוס ריווא מדומה הוא, וסאו נסתלק מסולם הביבליוגרפי. כונתי לספר, נחלת אבות' או יותר נכון פרקי אבות עם פירוש הרמב"ם ופירוש אברבנאל—נחלת אבות', ויניציאה שכ"ז אצל זורו קבאלי. כאשר בחנתי אכסספדרים אחרים של ההוצאה הזאת על יסוד סמני ההכר שקבעתי לעצמי, כלומר צורת האותיות, סמני הקונטרס וסגנון הציוורים, מצאתי שהקונטרסים אי, זא ששים הדפים הראשונים (השער אינו בכלל), חותם דפוס ריווא די טרינטו טבוע עליהם, ומכאן ואילך של ויניציאה הוא. די להשוות את גודל האותיות המרובעות וצורתן, — ביחוד צורת הוצ' והצ'—שער

דף ס' אל האותיות שמדף ס' ואילך, כדי להוכיח ששני דפוסים לפנינו. עד דף ס' האותיות, בין סצר גדלן ובין סצר צורתן, הן אותן בעצמן שבחומש עם קצור מזרחי ושבהגדה עם פ' זבח פסח, ששניהם נדפסו בריווא בשנת שכ"א. ואילו מדף ס' ואילך יש לנו אותיות הרגילות בדפוס זורוז די קבאלי.

ב. סמני הקונטרס. עד קונטרס י' סמני הקונטרס הם כמו בכל דפוס ריווא, וז"א שהמספרים המסמנים את דפי הקונטרס הם מספרים רומיים בלתי מנוקדים, ואילו מקונטרס י"א ואילך יש לנו מספרים מנוקדים כבכל דפוס קבאלי.

ג. המסגרת הנמצאת בראש דף ב' היא אותה בעצמה שאנו מוצאים שמושה בדפוס ריווא האחרונים, כגון בחומש שזכרנו דף ב' ובתור ציור השער במסכת דרך ארץ וזטא שנדפס בריווא שנת שכ"א. ואילו בדפוס קבאלי אין אנו מוצאים שמושה של המסגרת הזאת, שמקורה אמנם בדפוס בומבורג.

כל הסימנים האלה מראים שיש לנו כאן נדון דומה למפר מאיר איוב. מארקאריה היה מוכרת מאיוו מכה להפסיק את הדפוס באמצע. הספר הבלתי נשלם עבר אח"כ לרשותו של קבאלי שהשלימו והוסיף עליו שער משלו. וההכרז הוא בזה שממאיר איוב נשארו לכל הפחות מופסים אחדים עם שער ריווא די טרונמו ואפשר היה לאמר לכופרים במציאותו: ניתי ספר ונחזי, בעוד שכן הספר נחלת אבות כנראה אין שום מופס עם שער של ריווא. משער אני שלא הדפיסו את השער בראשונה, מאחר שבדף שלאחר השער, המסומן ברגיל במספר 2 של הקונטרס, הוא מסומן כאן במספר 1 של הקונטרס הראשון — סימן הוא שהשאירו את השער כדי להדפיסו בסוף, וסכיון שלא הכיאו הדפוס לידי גמר נשאר בלי שער. וגם זורוז קבאלי שהמשיך את הדפוס הדפיס את השער רק לאחר שהשלים את הדפסת הספר, כמו שמעיר שטינשנידר, שהרי בסוף הספר אנו קוראים: „נשלם משניות פרקי אבות בשנת חמשת אלפים ושלש מאות ושלשה ועשרים כי (שטינשנידר מכאן יום שלשים לאלול, אבל זה מן הנמנע; ודאי שיש כאן איזה חלוקה אות, או שצ"ל כו' או ב' בלומר בעשרה) ימים לחדש אלול", ואילו בשער אנו קוראים: בשנת שכ"ז לפ"ק. הרי שהשער נדפס אחר גמר הספר.

משער אני שיעקב מארקאריה התחיל להדפיס את הפרקי אבות בתור המשכה של ההגדה עם פ' האברכנאל, שכן בחוצאה ראשונה (קושטא רס"ה) ושניה (ויניציאה, ש"ה) שני המפרים באים בזה אחר זה. מלבד זה בסדורי אשכנז כמעט תמיד באים פרקי אבות לאחר ההגדה. וכנראה יעקב מארקאריה רצה לתת להגדה שלו אופי של חלק בסדורי תפלה, שהרי הוסיף את הקדוש, הדינים והפיוטים שכסוף, שאין עליהם פירוש ואינם בדפוסים הקודמים. לפיכך אין אנו מוצאים בהגדה דפוס ריווא קולופון, אעפ"י שכמעט כל דפוס ריווא

יש להם קולופון, מפני שקדין לא נחשב לנבחר, מכיוון שצריך היה לסמוך אליו את הפרקי אבות. ויש עוד סמכים לדבר, שכן ב' הקונטרסים הראשונים (א"כר) חסרים מספרי חרף לסעלה, מה שנמצא רק בחגדה.

ב. הפישור בספר.

לבעלי המקצוע אמנם לא חדש הוא החזיון לראות לפעמים איך כמה וכמה המצאות וקוסבינציות נערסות מסביב לקוצו של איוז אות כרי למצוא פתרון לאיוז פרט השנה, ולכסוף מתגלה שהפרט כתוב הוא מפורש שחור על גבי לבן אלא מחוץ למקום שאנו רגילים לחפשו. רוצה אני להעביר כאן לפני הקורא דוגמה אחת די מעניינת:

ספר ים של שלמה על מסכת חולין נדפס בפעם הראשונה בקראקא, בדפוס מיזלש. בשער הספר אין פרט השנה, אולם כסוף (דף קס"ד לפני סמני הספר) אנו קוראים: „בשנת האלף שלמה". הפרט הזה חולך שולל את כל הביבליוגרפים; כרי היה שצריך לקחת רק חלק מהאותיות, אבל לא ידעו מה להרחיק ומה לקרב. הביבליוגרפים הקדמונים (שפתי ישנים וסדר הדורות והכאים מכחם) בתמימותם ראו את פרט השנה במלת „שלמה" וקבעו את שנת הדפוס שעי"ה. מבעל סדר הדורות אמנם לא נעלם קושי אחד, והוא שבשער הספר כתוב „זולת מה שנדפס כאן ... על בבא קמא", וים של שלמה על בבא קמא הרי נדפס פעם הראשונה בפרג שנת שלום (שעי"ו). לסלק את הקושי הזה מוציא בעל סדר הדורות מפרט השנה של סמ' כ"ק מספר חמש כשביל האלפים וקובע שנת דפוסו שעי"א, ומציין את שלש המסכתות מים של שלמה, שנדפסו במאה הי"ז בסדר זה: כ"ק — שעי"א, חולין — שעי"ה, ביצה — שעי"ו. אולם מלכר מה שמתוך החתימה לסמ' כ"ק יוצא שהדפוס נבחר בשנת שעי"ח, הראו הביבליוגרפים החדשים (צדנר) שדפוסו של מיזלש נוסד בשנת שצי"א, ושהמלך וולרסלכר הנזכר בשער עלה לגדולה בשנת שצי"ב ומת בשנת ת"ח; גבולי הפרט מצטמצמים איפוא בין שצי"ב ות"ח. צדנר מוסיף על הפרט „שלמה" שתי האותיות האמצעיות של המלה „האלף" ויוצא לו שנת ת"ו. הפרט הזה נתקבל גם ע"י שטיינשנדרר וסרשימתו עברה לכל רושמי רשימות. אבל גם הפרט הזה מוכחש הוא ססה שכתוב בשער: „ע"י המחוקק ... הר"ר מנחם נחום כהאלוף מוהר"ר משה גר"ו מיזלש", מזה יוצא שאביו של המדפיס היה קרין בחיים, ואילו במשניות שנדפסו בבית דפוסו של מיזלש שנת ת"ג-ת"ד אנו קוראים על השער: „ע"י המדפיס מוהר"ר מנחם נחום בן הסנוח מוהר"ר משה מיזלש ז"ל". בשנת ת"ג לא היה איפוא אביו של המדפיס בין החיים, הרי שצריך להקדים את שנת הדפוס קודם ת"ג. אפשר שמטעם זה קובע פרידברג את הפרט לשנת ת' (הדפוס העברי

בקראקא, 27). אולם כל הביבליוגרפים לא שמו לב ליחס שבין סמ' חולין ומס' ביצה; לא ראו שהסדר שקבע בעל סדר הדורות ב"ק, חולין ואח"כ ביצה גם מכללא וגם בפירוש איתמר. מכללא: שהרי על השער למסכת חולין אומר שלא זכינו לאור הספר הזה וזאת מה שנרפס על ב"ק, ויא שקל מסכת ביצה טרם נרפס; בפירוש: שהרי בהקדמת המדפיס לסמ' ביצה אנו קוראים, בהביא ה' לירינו בשכר מצות הבאת הספר הזה ממסכת חולין לאור עולם ואחריו בן יצאה אחריה מסכת יום טוב. מסכת חולין קדמה איפוא למסכת ביצה, ומכיון שמסכת ביצה נרפסה בשנת שצ"ו, ברי שצריך להקדים את שנת הרפוס של מסכת חולין לפני שצ"ו. נבולו הפרט הצטמצמו איפוא בין שצ"ב ושצ"ה. בהיותי מחשב חשבוניות אלה הפכתי בדפי הספר ונתקל מבטי בשתי הסלים האחרונות מהקדמתו של הסו"ל מוה"ר משה נכד הגאון המחבר (דף ע"א), ומצאתי מפורש: בשנת ה'שלמה" וזאת אומרת שנת שצ"ג.

נשארה עוד החידה של הפרט בסוף הספר. משער אני שיש כאן דלוג חיבה אחת. הפרט היה מסומן ע"י הפסוק, האלף ל"ך שלמה" ממעל ל"ך היו שתי נקודות לסימן שצריך להוסיף למספר, שלמה" עוד עשרים; המסדר דלג את המלה, ל"ך ושם את הנקודות ממעל ל"ך של האלף, וכך נולדה הערבוביה. וכשאנו מטיבים להסתכל אנו רואים שהשורה, בשנת האלף שלמה" אינה באמצע ביחס לשורה שלמעלה הימנה כיא סכרעת כלפי שמאל, מפני שהיה לו למסדר עוד מקום בשביל שתי אותיות.

דפוסו של הים של שלמה על מסכת חולין בקראקא התחיל איפוא בשנת שצ"ג ונגמר בשנת שצ"ה, ואנו מוצאים דוגמתו בים של שלמה על מסכת בבא קמא שהחלה הרפסתו בשנת שע"ז ונגמרה בשנת שע"ח.

האכסמפלר היחיד של „ספר הקונדס“.

מאת

מניסטר פנחס קאן (ווילנה)

מכל הפרודיות הרבות במפרות העברית מיוחד בסינו גורל „ספר הקונדס“, שנרפס בוויילנא בשנת 1824. מחברו מחקת את סגנונו של ה„שלחן ערוך“ וגם את סדרו החיצוני. על פי סימנים ומקיפים הוא סבר, כיצד צריך להתנהג קונדס ראוי לשמו.

(1) ע"ר פירוש של המלה „קונדס“ אנו קוראים בהערה למעוף א' סימן א', שהוא שם לאיש, אשר היה נקרא לפנים ראש תחבירה לכנה וחסבו את שמו קונדס יען וביען כי

הפרודיה הזאת נרשמה ב"אוצר הספרים" של בן יעקב ונזכרה כמה פעמים גם ע"י ר' יצחק בר לוינון בהפרודיה שלו, אותו ואת בנו¹, אבל לא ידענו עד כה ע"י מציאות שום אכסמפלר מודפס מהספר הזה. מסורה היתה בפי אנשי ווילנא מהדורות הקודמים, ש"ספר הקונדס", אף על פי שנדפס, לא ראה בכ"ז אור, כי קודם שהספיק לצאת מבית הדפוס, הניח עליו הקהל הווילנאי את ידו החזקה ודן אותו לשרפה, לפי אותה המסורה, ושרפה את כל ההוצאה של הספר. הפרופ. דוד מגיד, העובר זה שנים רבות בהמחלקה העברית של הספרייה הפומבית המסלכתית בלנינגרד, חפש בספרייה הרוסית הגדולה הזאת את האכסמפלר של "ספר הקונדס", שצריך היה המו"ל על פי חוק הצנזורה לשלוח שמה, ולא מצאו. כן לא נמצאו אכסמפלרים של חובה מ"ספר הקונדס" גם בהספרייה של האקדמיה למדעים הרוסית, של המיניסטריון להשכלה ושל האקדמיה ב"אצו (פינלנד), שאלהן פנה מגיד בענין זה. מגיד בא לידי מסקנא, שלא עלתה להציל מהספר הזה אפילו האכסמפלרים בשביל הצנזורה.

רק אכסמפלר מודפס אחד נמצא לפנינו בווילנא—אוד מוצל מאש—וממנו קשה הלל נח מגיד-שטיינשנדר, מחבר הספר, עיר ווילנא העתק בכתב, שנמצא בעזבונו הספרותי של שטיינשנדר. את ההעתק הזה בצירוף מבוא והערות וגם תרגום רומי הדפוס הפרופ. דוד מגיד, בנו של המעתיק, בהרבעון הרוסי הידוע "בכריסטיא סטארינה" בעריכתו של דובנוב². אבל שטיינשנדר לא רשם, ברשותו של מי נמצא האכסמפלר המודפס של "ספר הקונדס", ואחרי מותו נשאר הדבר כסוד ועד היום לא נודעו עקבות האכסמפלר הזה.

בהמשך עבודתי במחלקת הספרים העברים והיהודים של הספרייה האוניברסיטאית בווילנא עלתה בידי למצוא בין ספרי הצנזורה הרוסית אכסמפלר מודפס של "ספר הקונדס". ועל דבר *rara avis* כזאת כדאי להודיע בקהל.

האכסמפלר הנמצא של "ספר הקונדס" הוא מפורסם קטן 15,9 על 9,1 צנטימטר, מכיל 4 עמודים בלתי מסומנים בספרות +23 ע"י מסומנים +1 בלתי מסומן, ונדפס באותיות רש"י.

קונדס תרגמו קוז ודרר, ובאמת הקונדס הוא סילון ממאיר לבני עירו ועושה חיוקות גדולות ופגיעות רעה... הגיל של הקונדס הוא מן י"ד ועד י"ט שנה ומצות מן המובחר שהיה מסשפה הגונה ויתום מהאב דוקא ושיחיה פגיו ולא נשוי.

לביאור המלה קונדס מענין עוד מה שכתב אייווק מאיר דיק במסכת עניות: "חז"י ישראל קטן אחר ז' שנה נעשה קונדס, קונדס אחר ז' שנה נעשה חתן ובפירוש "רש"י שהוסיף אסיד למסכת הוא מברר עוד: "קונדס—אפילו מי שיש לו אב ואם". מפירוש "רש"י זה של אמר נראה שהיה לפניו "ספר הקונדס" ואילו כיון בפירוש.

(1) ילקוט ריב"ז, ורשה 1878, ע' 23.

(2) כרך ו' שנת 1913, ע' 493—525: ד. מגיד, ספר הקונדס.

השער הוא עברי-פולני וזה תוכנו

בעברית:

ספר הקונדס

בו יסופר מעשה הקונדס ותחבולותיו פעולותיו

וכל עשיותיו מראשית השנה ועד אחרית השנה

ובפולנית:

Kundes

Xięga w której opowiadają się sprawy Kundesa,
iego wybiegi, czynności iego i postępowania
od początku do końca roku.

w Wilnie

w drukarni B. Neumana,¹⁾ 1824 r.

רשימת הרשיון של הצנזורה היא מיום 16 לאוקטובר 1824. הספר נתבקר

ע"י הצנזור שימון זשוקובסקי²⁾.

טיבו של ספר הקונדס וערכו להאתנוגרפיה של יהודי ליטא ברבע
הראשון של המאה הי"ט, ידוע ממאמרו הנזכר של ד. מניר. כאן רק נעיר, שבין
נוסחתו של מניר ובין נוסח האקסמפלר המודפס ישנם איזו שינויים פחות או
יותר חשובים. אבל מה שמענין ביחוד הוא, שדברי ניבול פה שנמצאו במקומות
אחרים בנוסח מניר, אינם נמצאים בהאכסמפלר שלנו כלל, או שנמצאים בשינוי
לשון ולא לדקדוק, למשל במימן י סקיף כ"ו וסקיף ל. שינויים אלו מוכיחים
ששטינשניידר אולי לא העתיק את ספר הקונדס מאכסמפלר מודפס רק
מהעתק אחר, שנפלו בו שינויים ואפשר הדבר כי נעשה החעתק הראשון
מהאכסמפלר שלנו, שנמצא על כל פנים בוויילנא.

מלבד השינויים שנוכרו לעיל, סביל האכסמפלר המודפס גם התנצלות
דברים של המחבר והקדמה קטנה לספר, החסרות בנוסח שטינשניידר-מניר
בהיבריסקאיה סטארינה³⁾ (בדואי מפני שלא היו בההעתק) וכדי למלאות אחריו
נביאם בכאן:

(1) ז'ר ניימן היה המדפיס העברי השני בוויילנא (הראשון היה ראם). לפני פתח
בית דפוס עברי בראשית שנות העשרים, היה ניימן המנהל של בית הדפוס הממלכתי
בוויילנא. ראה אודותיו L. Abramowicz, Cztery wieki druku w Wilnie, 1925 ע' 106-111.

(2) שימון סליקס (סבספראן) זשוקובסקי (1782—1834) היה מרצה לשפה העברית
באוניברסיטה הווילנאית משנת 1808 עד מניית האוניברסיטה בשנת 1831. חיבר בפולנית
ספרים אחרים בתורת השפה והדקדוק העברי: (1) Początki języka hebrajskiego
וויילנא 1809 (2) Wypisy hebrajskie כצירוף סלון עברי-לאפניני-פולני. וויילנא 1811.
זשוקובסקי התרועע עם משה וויילנא ובס' גלות הארץ החדשה של מרדכי אהרן גינצבורג
(וויילנא 1823) נמנה הוא בין החתומים ששלמו למספר בעד הספר «הערן וקאוסקי פרעפער [!]

א. דבר לי אליך, הקורא!

אל יפול לב אדם ומורה לאסור, מי ראה כאלה ומי שמע כזאת שערויות בתוך נערי בני ישראל להיות כמדבר נעוב ואפס עצור ועווב, להיות כל איש סורר, כל אדם כוזב. ואל מי מקרשים נפנה לריב בחוקה ומה יענו ביום פקודה מסרחק, כי ופקוד עליהם יושב שחק על צעירי הצאן התועים בדרך אשר לא כן, והמה הרועים לא ירעו! לא כן אחי—הלא ידעת מאמר חז"ל, איוב משל היה ועל פי שבע החסון להסות אונם למשל. ע"כ כל מאמץ ברכים כושל ומקום מעפר. כי יפול הנופל וישם דברתו במליצה למשל, כאשר אמר החכם ומשל בפי כסילים. ע"כ אמרתי אעשה כן גם אני להסות למשל אוני ולמשול את בית המרי לנער עושה מזימה ויעש חיל על בלימה ויהי להם לשר לעשות תועה וכלימה. ומשלוח ספרים לכל יושבי כפרים ויושבי ערים לבחורים המנוערים אשר מאנו ידיו לעשות לסור למשמעתו לעשות כמעשיהו זר מעשיהו ויעש סימה עלי כושל, מה לעשות בשאט נפש ומכל דרך ארץ להיות חופש רק רע כל חיום בלי ונמש מצע וחבורה ולא חואר לו ולא הדיר עדי יפלה חץ כבדו בלי מגן בעדו—וזהו כאשר יראו קפני ארץ הסדות הרעות כאשר נחרץ, כי בנמשו הוא ישכיל וימרץ לילך בדרך כל הארץ וחקמן יהיה לאלף מכהמות ארץ—והאמת יבינו כל, כי מעולם לא חי ולא יהי בתוך עם בני ישראל ולא בכל אומה ולשון חברת אנשים נערים המנוערים לעשות תועה ולדבר כזב. וידוע מה שאמרו חז"ל שכן סורר אף שנכתב בתורה מ"ם לא היה מעולם. ע"כ אתה הקורא לא תהיה סלא זעם, ולא תאשימוני קצין עם—ולזהודיע שכל סקום הנאמר באגרת הזאת חכמים או רבנן וביד או רב הכל כאשר לכל משל הוא על תרבות אנשים המאים, אשר חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו, ע"כ באגרת הזאת למשל באו והדן אותי לכף זכות, מן השמים לכף זכות ודינונהו.

ב. הקדמה

בן הייתי לאבי ויורני בדברים כנים, אעשה כן גם אני לברוך מבנים נפעי. נאמנים, לגנות בעוניהם סדות הרעות. אשר בספר הזה נימנים, ובאולת הקסורה כלב נער בלי יהיו שונים, ואצל בעלי החכמה והמדע יהיו חונים. חיו לא באחי לגנות שום אדם כי לא כן אנכי עמדי, חי יגמור בעדי.

*

„ספר הקונדס“ נדפס בעילום שם המחבר ומשום זה רבו הגירסות בנידן זה. בעל „אוצר הספרים“ מיהם את „ספר הקונדס“ לאיזה ר' אהרן מברדיטשוב. לעומת זה ידוע מדברי ריב"ל בהפרודיה „אותו ואת בנו“, שבשנות הארבעים של המאה העברה היה בקרמניץ גביר משכיל אחד ושמו מנדיץ לאנדסברג (Landesberg) שחשב את עצמו למחבר „ספר הקונדס“ (1). ריב"ל בעצמו משער שאת „ספר

(1) מנדיץ לאנדסברג (מת 1866) היה מחשובי המשכילים והעשירים בקרמניץ. מתחילה היה בינו ובין ריב"ל יחס ידידותי (ראה „שרשי לבנון“ של ריב"ל, ווילנא 1841, ע' 259 וע' 264) אח"כ במיבת איוו רכילות נתפרדה החבילה וריב"ל בעקפו על לאנדסברג חיבר נגדו את כתב הפלסתר „תולדות פלוני אלמוני הכובי“ ואת הפרודיה „אותו ואת בנו“ שמתנה בהם את ידיו מאז בשם מנחם הכובי. לאחר זמן נתפרסמו וכאשר מת ריב"ל בשנת

הקונדס" חיבר איזה איש ליטאי בלתי ידוע ור' אהרן סכרדיטשוב צרף אליו איזו נוספות).

לפיכך נאמנים עלינו דברי בעל "עיר ווילנא" שהביא ברשימותיו ידיעות אחדות ע"ד מחברו של "ספר הקונדס". דבריו נאמנים עלינו ביותר מפני ששטינשניידר חי כל ימיו בוויילנא, התענין בתולדותיהם של גדולי העיר ודבריו נוסדו על ידיעות שקבל מאנשים שהכירו את מחבר "ספר הקונדס" וידעו את ההרפתקאות שעברו על הספר הזה.

הרב מפודקאמין⁽²⁾ ר' חיים לנדא, מספר שטינשניידר, היתה לו בוויילנא בת, ידועה בשם "בילה הנדולה", אשת הפרנס הירוע "ר' ליבלי ר' בריס". הפרנס הזה, שהיה גם לסנדל גדול, השיא את בתו הנדהריוול לניסו, הוא אחי אשתו, אברהם יצחק. אחר התתונה נוכח ר' ליבלי שחתנו לא די שאיננו עוסק בתורה אלא שהוא גם שוכב וקל הרעת כקונדס מטש. ר' ליבלי הכריח את חתנו לגרש את אשתו והיא נשאת בסהרה לאחד מטובי העיר, ר' חיים נחמן פרנס. אברהם יצחק, הגרוש הצעיר, שכאמת אהב את אשתו, הצטער מאד על כך ונטר שנאתו לר' ליבלי. כדי לנקום על הנט שנתן לאשתו בחכרת, חיבר והדפיס בוויילנא את "ספר הקונדס", שבו תאר שרומים וקיום אחדים מאפים של מתנגדיו ואופן דיבורם, כאילו חפץ להוכיח שהוא איננו הקונדס היחיד בוויילנא. את הדפסת הפרודיה אי אפשר היה להחזיק בסוד ונקל היה להקל בעוד מועד לגזור בליה על הספר שננע באיוסל של סטירה חדה בחשובי הקהל.

1860 נשא עליו מנדל לאנדסברג מספר מר. כתבי הפלסטר הנוכחים נשארו כאמחת ריב"ל וברנדל נפגזו הדפוסים בליקוס ריב"ל. הספסלים האלו עוררו פולמוס בין מ. ל. לילינבלום וא. ב. גומלובר ב"המליץ" (1883, נוס. 50, 57, 63).

הערת המערכת להגקירולוג של מ. לאנדסברג ב"המליץ" (1866, נוס. 5) מיחסת לו קונפסס "סדר עבודת הקונדס" שכתב בימי עלומיו ותאר בו בהלצות מעשי בנים שובבים וגם מסכת אחת עם רשי וחספות ומהרשיא נגד מוסכן כלי ונוכל שהכביר אכפו על יושבי העיר. ראה עוד: Israel Davidson, Parody in Jewish Literature, New-York 1907 ע' 227-28.

(1) ... והוא דתנין: מנחם הכוזבי כתב ספר הקונדס. ומי כתב ספר הקונדס? ר' אהרן מברדיס [ב.פירוש רשי—מברדיטשוב—פ. ק.] כתב. כדאחי ר' [ריב"ל—פ. ק.]. בעו סיניה ואמר כך מקובלני, שאיש ליטואי כתבו ואהרן הוסיף עליו ומנחם הכוזבי מיחסו לנפשיה משום דאית ביה כל מה דאית בבניה. (אוחו ואת בנו" של ריב"ל).

(2) פודקאמין (Podkamien)—עירה בגליל ברוד, לא רחוק מקרסניץ.

תשובות והערות.

תקוני טעות והערות אחדות על רשימת „כתבי יד בקבלה וכו“.

- עמ' 15, שורה ב—במקום רכ"ח צ"ל רס"ח.
 עמ' 15, שורה ג מלמשה—במקום סגרו צ"ל שגרו. הסיס הזו חוזרת ונשנית עמ' 213.
 עמ' 46-44. המאמר הזה טובא בספר עבודת הקדש ד' מאיר ו' גבאי בשם „ספר השמים“. עין בהוצאת קראקא שליו דף י"ו ע"א: ובעל ספר (אולי צ"ל שער, וצריך לעין בהוצ' קרומות) השמים כתב ... ואותו החלק אשר נשיג בשכלנו נקרא ספירה ... והנה חכמי הקבלה לפי קבלתם העלו להם שמות וכו' כל הקטע שמעתיק הד"ר. שלום בעמ' 45.
 עמ' 72-73 דר. שלום מתפלל על הציטט „תוספתא זוהר קס"ד“ ואוסר שאין תוספתא בזוהר דף קס"ד בשם חלק. צריך לדעת שבאשכנזי ופולוניה בתחלת המאה ה' (כתי' שלנו הוא אשכנזי משנת שפ"ז) היה נפוץ הזוהר בהוצ' קרימונה כמו שנמצא בהקדמה לספר יש שכו, פרג שסיט, וגם לובלין לקחה לה למופת הוצ' קרימונה. הוצאת קרימונה יש לה מלבד מספר הדף גם מספר העמוד, ובעמוד קס"ד ח"ב נמצא באמת המאמר על סוד המרגלא בשם תוספתא. אותו המאמר בעצמו נמצא בהוצ' מנסובה בדף צ"ב (לא קצ"ד!) בשם הרעיא מהימנא.
 עמ' 188, שורה ב מלמשה: כבודת (2)—צ"ל עבודת.
 עמ' 192, שורה 5 מלמשה: מעת מרותיו — צ"ל מעלת מרותיו, וכן הוא למעלה מזה ולפי מעלת מרותיו.
 משפטו של הד"ר. שלום על הקופים מרב חאי גאון הנדפסים, שהנוסח שם משובש עד כדי יאוש' (עמ' י"ז, שורה 2-1 מלמשה) הוא מוגזם לדעתי. עד כמה שיכלתי להשוותם עם הקטעים שנדפסו ע"י דר. שלום בנספח (עמ' 213-217) נוכחתי שלפעמים גרסת הנדפס עולה על גרסת כתי', והרבה תקונים שהד"ר שלום מכיח מכתמי אכספורד הם גם בנדפס.
 עמ' 215, שורה ח' מלמשה: ההולכים על (1) האדם לשמרו, ואלו בנדפס: המסונים על האדם. גרסה יותר נכונה.
 שם הערה 7 במקום כחות צ"ל כתות.
 עמ' 216, שורה ד': במקום „הגיוהנוס“ בנדפס „הגופנים“.
 שם, שורה 13: בשעה שמחנועעת. יותר נכון נוסח הנדפס: כשאנינה מתנועעת.
 הד"ר שלום לא צין שגם המאמר בעמ' 217 משורה ב' ואילך: „הפריית כנגד פ' גלגלים וכו' מובא ג"כ בנדפס.
 באותו העמוד שורה 9: שליו מות המרכבה — גרסת הנדפס: שמות המרכבה, ויותר מחקבלת על חלב.
 שם הערה 11—הנוסח „סוסכין“ הוא גם בנדפס. גרסת כתי' שבידשלים צריך, לדעתי, לתקן: ועומדין עליו, על דרך על שלשה דברים העולם עומד. יש עיה זנה.

באגרת ר' אברהם הלוי על הפלשנים, שהדפיס ד"ר שלום (קיס שנח' עמ' 443) נאמר: „ואני ראתי במצרים אשה אחת מן הארץ ההיא שהיתה אומרת שאחיה היה א' מן השרים אשר למלך גד. נראה לי שאשה זו היא הנזכרת בשו"ת הרדב"ז סי' ר"י: „מעשה היה באשה כושית מארץ כוש הנקרא אלחבש שנשבת ושני בניה וקנה אותה ראובן ושאלנו את פיה ואמרה שהיתה נשואת ואלו בניה מבעלה הנקרא שמו פלוני ובני זה שמו פלוני ובאו עליהם אויבים והרגו את כל האנשים שהיו בבית ואת הנשים והמקד שבו ויבזו ונתברר שהיא מזרע ישראל משבט דן אשר שוכנים בהרי כוש ומאותו הזמן עד עתה היו מחזיקים אותה בחזקת עגונה ובתוך זמן זה בא עליה ראובן ארונה והוליד ממנה בן וגדל והרי הוא רוצה לקחת אשה מקהל ישראל ולבוא בהם. הרדב"ז נוטה להתחמיר ולהחזיקה באשת איש, והוא מוסיף: „שהרי הדבר מפורסם דלעולם יש מלחמה בין מלכי כוש שיש בה שלש מלכיות, קצתן ישמעאלים מקצתן אימים המחזיקים בדתם וקצתן ישראלים משבט דן וכפי הנראה הם מכת צדוק ובייתוס הנקראים קראין שהיו אינם יודעים תורה שבעל פה ואין מדליקין נרות בלילי שבת ולא שבות המלחמה כיניהם ובכל יום שבים אליו מאליו. זה מתאים לספורו של ר' אברהם על המלחמות שהיו אז בחבש. ש. אסף.“

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.	p. 3
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications.	8
I. Periodicals: 8; II. Yearbooks and collections: 8;	
III. Books and pamphlets: 10.	
Hebraica and Judaica.	29
I. Periodicals: 29; II. Yearbooks and collections: 32;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 36;	
IV. Biblical studies: 37; V. New Testament: 46; VI. Talmud	
and Midrash, Rabbinic literature: 46; VII. Jewish philosophy	
and religion: 51; VIII. Cabbalah and Hassidism: 55;	
IX. Liturgy, ritual, sermons: 56; X. History and related	
subjects: 57; XI. The Jews of to-day: 62; XII. Zionism	
and Palestine: 66; XIII. Ethnography, folklore, art: 79;	
XIV. Philology: 84; XV. Hebrew belles-lettres of the Middle-	
Ages: 84; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 84;	
XVII. Yiddish belles-lettres: 86; XVIII. Belles-lettres in other	
languages with Jewish themes: 92; XIX. Juvenile literature: 93;	
XX. Education and teaching: 96; XXI. Text-books: 97;	
XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 99;	
XXIII. Miscellanea: 99.	
Corrections:	99

STUDIES:

A. DUKER:	Supplement to a bibliography of Passover Haggadot (Continued)	100
A. YAARI:	Supplement to: The Passover Haggadah a bibliography	122
J. SONNE:	Bibliographical remarks	126
P. KON:	The only known copy of "Sepher ha-Kundas"	129

NOTES:

By J. SONNE, S. ASAF	134
----------------------	-----

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

EIGHTH YEAR. NUMBER ONE.

JERUSALEM, APRIL 1931.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שמינית, ב.

ירושלם, תמוז תרצ"א

כתבת המערכת: ירושלם, מאה שערים, ת. ד. 36

חברה להוצאת ספרים עלייד האוניברסיטה העברית

התכנ

ק'

139

ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

145

דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתה 145; ב. קבצים ומאמרים 146; ג. ספרים וחבורות 147.

163

הספרות העברית ומדע היהדות ...

א. ספרות עתה 163; ב. קבצים ומאמרים 167; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 171; ד. מדע המקרא 174; ה. ברית חדשה 182; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 183; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 186; ח. קבלה וחסידות 189; ט. הפלה ועבודה, דרשות 193; י. היסטוריה והמדינה הקרובים אליה 195; יא. עם ישראל בהווה 205; יב. ציונות וידיעה אי 212; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 223; יד. בלשנות 229; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 230; זז. ספרות יפה עברית חדשה 230; יז. ספרות יפה וודית 231; יח. * ספרות ערבית-יהודית 238; יט. ** ספרות ספרדית-יהודית 238; יח. ספרות יפה לעצות על נושאים יהודים 240; יט. ספרות הנוער 242; כ. חנוך והוראה 243; כא. ספרים למוד 245; כב. ספרים למדע כלליים בעברית 247.

בקורות:

148

ש. ד. גורמין: א. צ. אידלזון, שירי חימן ...

171

ש. שונם: ד. ב. וכשמן, מפתח ההספרים, סדר שלישי

181

ש. איזנשטדט: H. Schmökel, Das angewandte Recht im Alten Testament

187

ה. ש. גינזבורג: L. Jung, The Jewish Library, 2nd series

198

א. יערי: S. Ginzburg, The Life and Works of Moses Hayyim Luzatto

211

א. בונה: H. Silbergleit, Die Bevölkerungs-

223

und Berufsverhältnisse der Juden im Deutschen Reich
מ. נרקיס: E. Cohn-Wiener, Die jüdische Kunst

מאמרים וחקירות:

248

י. פוגרבינסקי: ביבליוגרפיה של מאמרי יהודה לייב גורדון

262

ג. שלום: מחברו של המאמר המזוהף בלשון מ' הוהר כדורו
של ר' אברהם הלוי

מגנזי בית-הספרים:

266

א. יערי: שני שורי-חתונה לרמח"ל, יו"ל עפ"י אכסמפלרים ויחידים בעולם

הערות:

275

א. מויבר: הערות ביבליוגרפיות (א. שנת הדפוס של מ' להם הפנים

277

לר' יוסף דור. ב. שמם של ר' חיים שבתו ור' יוסף דור. ג.

277

שמו של בעל מ' "היכל מלך" ...
נ. פריעד: הערה (על "מאמר הוהר המזוהף בוסנו של ר' אברהם הלוי")

סאת המערכת:

ידיעות בית-הספרים

(אדר-אייר תרצ"א)

רחוב על שם ד"ר יוסף חזנוביץ ז"ל.

עורית ביאליסטוק החליטה לקרוא את אחד הרחובות בעיר על שם ד"ר יוסף חזנוביץ, מוסד בית-הספרים, שחי רוב ימיו בביאליסטוק.

מתנת מוסדות מדעיים צרפתיים.

בהשתדלותו של הקונסול הכללי הצרפתי בירושלים, קבל בית-הספרים מספר ספרים שהוצאו-לאור ע"י חברות ומוסדות מדעיים בצרפת. ביניהם יש להזכיר כאן ביוחד את "בית הספר ללשונות-המזרח החיות בפרו" ששלח את הספרים שיצאו לאור על ידו משנת 1920 ואילך, ואת "בית הספרים של האוניברסיטה באלג'יר", ששלח את הספרים המדעיים שיצאו-לאור בזמן האחרון לרגלי יובל-המאה של אלג'יר, ביניהם אסף-תמונות גדול לתולדות אלג'יר.

מתנת הממשלה הצ'כוסלובקית.

מיניסטרום ההשכלה בפראג שלח לביה"ס אסף חשוב של ספרים מדעיים לתולדות העם הצ'כי ולתולדות היהודים בצ'כוסלובקיה, ביניהם ספרי Denis על חוס ועל מלחמות ההוסיטים, על סוף העצמאות הצ'כית, על תולדות בוקמיה אחרי המפלגה על יד החר הלבן, ספרי מלומדים צ'כים ויהודים צ'כוסלובקים במקצוע ההיסטוריה.

פעולה לטובת בית-הספרים באיטליה.

מאת הועדה האיטלקית לטובת בית-הספרים נתקבל משלוח של 40 ספרים ו70 חוברות לערך וגם שורה של כתב-עת ברפואה מהשנתיים האחרונות. רוב הספרים ניתנו ע"י מר ג. פרדירווקס ספיוה, ובתם ספרים עבריים רבים שנדפסו באיטליה במאה הריז והויז. בין הספרים נמצאת גם ההוצאה הראשונה של הספר Conciliador ד"ר מנשה ב"ר יוסף בן ישראל (פרנקפורט 1632). רוב החוברות נועות לאי ולציונות מלפני המלחמה ומלאחריה. מלבד הספרים והחוברות הכיל המשלוח את ארכיונה של החברה "פרוישראל", חברה נוצרית של ידידי-היהדות שנוסדה ע"י אלגה אוהלמן.

פרופסור אמדואז קֶבֶרֶה (רומה) שלח 4 ספרים שחבר בשאלת היהדות והאנטישמיות וגם 10 חוברות של מחברים שונים.
המו"ל אָרְמָס פֶּכֶה מוֹיֶזְנֶצֶה שלח 6 ספרים שיצאו לאור בחוצאתו.

האגודה למען האוניברסיטה בברלין.

ע"י פרופ. י. ציטרון, וויר האגודה למען האוניברסיטה בברלין, קבלנו 4 חיבורים. משלוח זה משלים במדה רבה את אסף העתונים של בית-הספרים ע"י עתונים במקצועות שונים, ביחוד במדעי הטבע. כמורכן מכיל המשלוח ספרים רבים, ביחוד במקצועות הרפואה.
האגודה התחילה בפעולה מיוחדת לשם הרחבת המחלקה לספרי מוסיקה בכה"ס.

הועדה השביצית למען האוניברסיטה בציריך.

מאת הועדה השביצית למען האוניברסיטה בציריך נתקבל משלוח ספרים חשובים, רובם באנגלית, ביחוד בחיסטוריה וכלכלה, וספרים שונים בפולקלור.

פעולה לטובת בית-הספרים בארצות-הכרית.

ע"י Smithsonian Institution בשינגטון קבל בית-הספרים, מלבד מתנותיהם הקבועות של משלוח ארצות-הכרית ושל מוסדות מדעיים שונים, מספר ספרים מענינים מאת פרופ. רפאל לוי (בלטימור) ומספר גדול של תיוסום מאת Cornell University, Ithaca, N. Y.
במשלוח זה נתקבלו גם ספרי-רפואה רבים שעליהם אנו מודיעים להלן.

מחלקת ספרי-הרפואה.

ד"ר א. לייבמן (ניו-יורק) חזר ושלח לערך 200 ספרי-רפואה שנתרמו על ידו ועל-ידי מר לואיס א. קונר ומר לואיס פוישר. ביניהם כרכי עתונים ברפואה כמו ספרי-השנה של Charité-Hospital בברלין (עד שנת 1893) ושורות ארוכות של "Ergebnisse der Verhandlungen des Kongresses für innere Medizin" ושל "inneren Medizin".

ד"ר ויליוס ירחע (ניו-יורק) המשיך לשלוח כתבי-עת שונים ברפואה ובמקצועות אחרים. ד"ר ירחע שלח גם ספרים רבים ברפואה ובמקצועות אחרים, ביחוד ספורט ומפרות יפה.

ד"ר ש. זינגר (בוקרסט) שלח אסף של ספרי-רפואה (לערך 100 כרכים) ומספר כתבי-עת מעובון אחיו המנוח ד"ר מ. זינגר. לב הספרים נדפסו בשנים האחרונות ויש בהם איפוא ערך רב למחלקת ספרי-הרפואה של בית-הספרים.

ד"ר ש. א. לוין (בוסטון) שלח את ספריו ומאמריו ברפואה.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

מאת החברה קבלנו משלוח של 9 תבות-ספרים (1700 כרך). המשלוח הכיל את הספריה הרפואית של המנוח ד"ר יצחק אליאסברג ז"ל (ראה ק"ס שנה זו, ע' 4) ומספר גדול של ספרים עבריים, יודיים ויודאיסטיים חדשים, מתנות המו"לים בפולניה לבית הספרים. כמו כן, נמצא במשלוח אסף גדול של תור-נגינה (560 כר'), אשר נאסף ונרכש באופן שיטתי.

חברת דורשי האוניברסיטה מקוה להרחיב את הסתלקה הזאת ע"פ תכנית שעובדה מראש.

מתנת ד"ר שלסינגר.

ד"ר מ. שלסינגר נדב לבית הספרים את רוב ספריתו הפרטית, כ-500 ספרים ומספר גדול של חוברות. רוב הספרים הם ממקצוע היהדות, בעיקר יש ביניהם הרבה הוצאות מדעיות של מקורות ישנים, ומפרי ביבליוגרפיה חשובים. בין הספרים האוריינטליסטיים שבספריה הזאת יש להזכיר בפרט את הכרכים של Keilinschriftliche Bibliothek. — הגב' ד"ר שלסינגר נדבה מספר גדול של חוברות בעניני רפואה.

מתנות שונות.

ממשלת אוסטריה ממשיכה לשלוח את כרכי הפרוטוקול של הפרלמנט האוסטרי, ושליחה בזמן האחרון את הכרכים 123-126. — ד"ר שלמה אונגל (לכוב) שלח ספרים שונים בפילוסופיה. — סר ז. אשור (תל-אביב) נתן 2381 מודעות שהודבקו בשנים האחרונות בחוצות תל-אביב, כשביל אסף מודעות-א"י של בתי-הספרים. — סר רפאל גאליכוף, מזכיר ועד עדת הכוכרים בירושלים, נדב שורה של ספרים ביהודית-פרסית, ביניהם גם כרכי העתון "רחמים" ביהודית-פרסית, שיצא-לאור בבוכרה בעריכת המנדב. — גדוד מגני השפה בא"י מסר לבית-הספרים אסף כרוזים ומודעות. — מאת ד"ר שאול גינזבורג (פריז) קבלנו פנקס כולל מכתבים וכרוזים הנוגעים לדבר ריבות ע"ד הרב האחרון בויזנא תקס"ח—תק"ן (העתקה הקטוגרפית), שני מכתבים מאת יצחק ארטר לשניאור זק"ש, מכתב י. ל. לוונדה לט. לוין, מכתב ריב"ל לאונקוב, אות-כבוד (מדליה) לחג היובל של חברת ספריי השכלה משנת 1913. — סר שלמה גרוס (סוקצ'ב) שלח חבילה של כתב-יד ועלונים שונים בעלי ערך ארכיוני. — סר י. גרינלנד (ניו-יורק) שלח כרכי-עתונים במדעי-הטבע. — בהשתדלות "המכון היהודי לדת" בניו-יורק קבלנו לערך 250 ספרים ו 50 חוברות מעובד הרב המנוח מוריס ה. תרומ

(ניו־יורק). הספרים ניתנו ע"י הגב' הרים באמצעות ד"ר סטיפן ויז. חלק מן הספרים הם במדעי־היהדות, והשאר ספרים אנגליים שונים. — מר שלמה ויגשטין (חיפה) שלח 6 ספרים עבריים, רובם דפוסי אימליה קדומים. — מר תיאודור וינשנך (שיקגו) חזר ושלח תבתי־ספרים שהכילה ספרים ועתונים במקצועות טכניים, וביחוד בהנדסה מיכנית. — מר יוסף ורב־רויט שלח לכות־הספרים, בהשתדלותו של מר י. רסקין (מיאנמסין), 4 תעודות על נוראות הרעב ברוסיה (פלך אורנבורג) בשנת 1922. באחת מהן רשימה רשמית של מקרי אכילת־אדם, כיניהם גם מקרי שחיטת ילדים. — ספרית־הקונגרס בושינגטון שלחה שורה שלמה של ספרי לוחות המיון הנהוג בספריה זו. — מר ויגמונד זליגמן (אמסטרדם) שלח ספרים שונים במקצוע היהדות ותולדותיה. — מר א. מ. חייטסון (ירושלים) נדב 11 כרכים לתולדות היהודים. — מאת החברה הכלכלית לא"י קבלנו ע"י ד"ר קורט גרונלד (תל־אביב) ספרים ועתונים כלכליים שונים. — מר אברהם מנגבאום (תל־אביב) שלח מספר ספרים, מחציתם עבריים ומחציתם לעזיים בענינים יהודיים. — מר מוראד טשוקי, עורך העתון "אלחכמה" (ירושלים) נדב ספרים ערביים מהוצאת המנזר הסורי בירושלים. — מר ש. א. יפה (ניו־יורק) שלח כרכי עתונים מדעיים במתימטיקה. — מר א. ה. לוי (לונדון) שלח כתבי־עת ברפואה. — למר רוברט ג'ון אנו טודים על הספרים המרובים אשר שלח לנו. — מר אליהו זאב הלוי לוי־אפשטין (ניו־יורק־רחובות) מסר לנו תעודות השויכות לעניני "כרמל" באמריקה. — מר אשר מ. לוינזון (נלזו) שלח את שלשת הכרכים האחרונים (30—1928) של העתון Jewish Echo. — מר ז'ק לוריה (אזמיר) שלח את כל הרונים־וחשבונות של חברת "כל ישראל חברים" משנות 1863—1913. — מר פ. סטיונסקי (ניו־יורק) שלח עתונים מוסיקליים שונים ודואג להרחבת מתלקת ספרי המוסיקה בביה"ס. — בהשתדלות מר דן פינגס (תל־אביב) קבלנו ספרים שונים שנשלחו מרוסיה בשביל בית־הספרים. — מר פ. פינסקי שלח בשם "כרית טרומפלדור" בונקו־בר, קנדה, 28 ספרים. — הסופר דניאל פרסקי, בבואו לארץ, נדב לבית־הספרים חוברות ומודעות בעברית שנרפסו בשנים האחרונות בארצות שונות שבהן פקד. אחרים מהם אינם מצויים עוד בשוק־הספרים. — הועדה למען בית־הספרים בקופנהגן חתמה על עתונים מדעיים שונים בשביל בית־הספרים לפי הצעותינו. — מר ת. א. קרופניק (חיפה) מסר לאספה־מודעות של בית־הספרים מודעות שונות שנפוצו בחיפה בימי הבחירות האחרונות לאספת־הנבחרים. — הנהלת קרן־היסוד (ירושלים) מסרה 2 כתבי־יד שנתרמו בשעתם לקרן הגאולה. — מר א. מ. רוזנבך (ניו־יורק) שנדב פעם לבית־הספרים את כרכי New York Times Index הוסיף ושלח עתה את הכרכים האחרונים. — בהשתדלותו של מר מ. רוזנפלד (לוקסמבורג) קבלנו מאת

ממשלת-לוקסמבורג ספרים על שאלות-כלכלה ונושאים היסטוריים הכרוכים בתולדות לוקסמבורג. — מאת מר ססיל רוט (לונדון) קבלנו את החוברת המעניינת The public entry of the Queen into Jerusalem.—London 1820. — מר ו. שגורסקי (ריגה) שלח 27 ספרים וחוברות על למביה.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

נדרו למחלקה זו (אסף ד"ר אברהם שֶׁבֶרֶן): הא' וילי אהרן (נידוורק): מכתב הרב ר' עקיבא וִרְטֵיקוֹר, אלמונה, (אביו זקנו של הפילוסוף קונסטנטין ברונר) לר' ישעיה ברלין-פיק; הא' פסח אוירבך (תל אביב): אוטוגרפים של האדמו"רים בני ר' ישראל מריוון: ר' אברהם יעקב ואחיו ר' לב בריש מלעווי, שהתקרב זמן מה למשכילים (ראה במ' ילקוט הרועים); הרב ר' שכתו בורנשטין (ירושלם): שו"ת של האדמו"ר ר' אברהם בורנשטין מסוּחָצוֹב („אגלי טל" ו, אבני נזר"); הגב' לואיזה בֶּמבּוֹס (ברלין, ע"י הא' יצחק נתני): תמונות וכתבים של בעלה המנוח, וילי במבוס, אחד מראשוני חובבי ציון במערב; הא' מרדכי בֶּר (ירושלם): מכתב תתום בידי ר' חיים חזקיהו מריני („שדי חסד"); ד"ר מיכל ברקוביץ (בילסקו): מכתב יהושע מרדכי ליפשיץ, מראשוני הלוחמים לאידיש, שהשפיע, כפי שאומרים, על חברו מנדלי מו"ס שיכתוב בשפה זו; הא' ו. ג. גולדברג (תל אביב): כתבים שונים מעובדן ש. י. פין, ביניהם שיר בעברית ואיטלקית מאת יעקב איכנבאום, וגם מכתבים וחזורים של הועה"פ הציוני בחתימתו של הרצל; הא' ג. דובזאביץ (ע"י הד"ר א. גולדשטין, נידוורק): צרור מכתבים של יהודים חשובים באמריקה מחזמן האחרון; הא' א. דרויאנוב (תל אביב): מכתבים של לוינבלום ויליג ושל „מחדש העלומים" סרג' וורנוב, פרים, כנשיא האגודה הציונית, נושאי גם ציונה" בעיר זו בשנת 1889, ל"ד לראון פינסקר, בענין קונגרס של כל חובבי ציון, כמו כן גוף הפרוטוקולים של ועידת חו"צ בוילנה, אב תרמ"ט (ראה דרויאנוב, כתבים לתולדות חבת ציון, כרך ב'); ד"ר ל. סקלברג (פרים): אוטוגרפים ופורטריטים של כמה יהודים מפורסמים בני זמננו; הא' מנשה נֶקסר (לום אנג'לם): צרור מכתבים מסופרים ורכבים, ביניהם של אחיו הקדוש ישראל וקסר (ראה מאמר ביאליק ב„רסון", תרפ"ג, ג), וגם תמונתו; ד"ר ארנולד זֶק (הירלברג): אוטוגרף ופורטריט של דודו אברהם פון זֶק, בנקאי ויועץ הממלכה ברוסיה הצאריסטית, ושל אביו המופר הפילוסופי ישראל זֶק; הא' הנרי לוֹר (לונדון): תמונת הארדיכל גיאורג בֶּסבי; הא' מ. מבישן (ירושלם): קורספונדנציה של בעלי „אחיאסף", כתובה מכתבים מאת בן-אביגדור; הא' דוד מירם בורג (ירושלם): התקדמה האוטוגרפית של אחד העם לדרך הששי של כתביו ומכתב ממנו (שכבר נתפרסם); פרופ. הרי פרידנלד (פילדלפיה): מכתב ושיר

חתום של לואיס אדוארד לוי, ממציא אופנים חדשים של העתקה פוטו־חמית, הנקראים על שמו, שהתעסק גם בענינים יהודיים; פרופ. ד"ר אברהם פֶּרְנַקֶּל (ירושלים): צרור סכתבים של מלומדים יהודים בני זמננו; הסופר מר דניאל פרסקי: כמה סכתבים ותמונות מסופרים שונים; אינג' אָרִיךְ קוֹרְצֶל־רוֹנֶצ'וֹנר (המוזיאון הטכני לתעשייה ולמלאכה בווינה): תמונות של ממציא האוטומוביל זיגפריד מרקוס; ד"ר י. א. רֶבִּין (ברסלאו): תמונת ר' ברוך יצחק ליפשיץ ("שמש ומנן") בן ר' ישראל ("תפארת ישראל"); הא' מ. מ. רוזנבאום (רחובות): סכתבי רבולוציונרים רוסיים־יהודיים מתוך בית הסוהר פטרו־פבלובסק, עם ציורי המשרה; פרופסור ה. שטרנק (חיפה): תמונה חתומה של הפרופ. אינג' גולד־ציהר, תמונות ר' אליהו גוטמכר ור' יצחק אלחנן ספקטור ועוד כמה תמונות מגדולי ישראל, כולן מעשה חריטה של המגרב.

מלכר אלה נכנסו קאספֶּ אוטוגרפים של: ר' אברהם אבלי גומבינר ("מנן אברהם"); היועץ המשפטי והסופר הגרמני פרנץ לודוויג פון הורנטל; הסתימטיקאי הצרפתי אלרי טֶרֶקס; ר' מנחם עזריה מפאנו; ר' יעקב צבי קֶקֶלֶנְבוֹרג ("הכתב והקבלה"); הסתימטיקאי פרופ. לזרוס עמנואל פוכס, בעל התיאוריה בתורת המשנאות הפרופורציונליות הנקראות על שמו (צרור סכתבים לפרופ. הרמן שפירא); הסתימטיקאי פרופ. פליכס קֶלֶין; ספר חפֶּרְנוֹמֶרְנֵטִים על השורה של ספרים עתיקים שהתחיל להוציא יצחק איזיק בן־יעקב בשם קרית ספר לחכמת ישראל— בין החותמים: אד"ם חכהן לבנסון, סתתיהו שטראשון, יחושע שטיינברג, איזיק מאיר דיק.

סמטיסטיקה.

בחדשים מרץ, אפריל, מאי 1931 נרשמו 2693 ספרים 5130 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום 1. ביוני 1931 180.819 ספרים 237.874 כרכים.

ביבליוגרפיה *

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

489. במעלה; עתון הנוער העובד. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של הנוער העובד בארץ ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"א. 31 : 44.
דו"שכועון. — האחראי: ד. כהן. גליון 1 (ח) יצא באדר. "במעלה" יצא לפני כן בצורת חוברות, החוברת הראשונה יצאה באלול תרפ"ו. ראה ק. ס. שנה ג' ע' 246.
בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. ההסתדרות הכללית של הנוער העובד בארץ ישראל.
490. במערכה; שכועון לשאלות החיים בארצנו ולהגנה על זכויותינו. ירושלים, (דפוס המערב של אביקסים את צבע), תרצ"א. 35 : 50.
העורך: בן-ציון בן אהרון, בהשתתפותו הקבועה של י' [שעיה] קרניא. גליון א' יצא ביום כ' בניסן.
491. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הקבוץ הארצי "השוטר הצעיר". כוללמין. סרחביה, 1930. 22 : 33.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון 3 יצא ב-25 ביוני, גליון 17 יצא ב-10 בדצמבר. נדפס בהקפוגרף סתוך כתב מכונה בצד אחד של הדפים.
492. צופי ואגדות הבריות בא"י. צופה הבריות. תל אביב, צופי ואגדות הבריות בא"י, דפוס הפועל הצעיר, תר"ץ. 20 : 28.
יצא 3 פעמים בשנה: בראשית כל שנה למודים, לפני חופש הפסח, ולפני חופש הקיץ. גליון ראשון יצא לפני חופש הקיץ.
493. שאיפותינו; ירחון אגודת "ברית שלום". ירושלים, (דפוס הספר), תרצ"א. 14 : 21.
האחראי: א[שה] שלום. — מתדפיס עד תר"ץ יצא "שאיפותינו" שש פעמים בצורת מאסף; ראה ק. ס. שנה ד' ע' 88, ה' ע' 190, ו' ע' 295, ז' ע' 188, ח' ע' 326. המאספים ההם נתאחדו עכשיו ל"שאיפותינו", כרך א'י, ולהבא יצא "שאיפותינו" כירחון. כרך ב' חוברת א' יצאה באדר תרצ"א.

* הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. המספרים בסוף כל ספר ומספרים בסמנים את רחבו וארכו במסמכים.

494. התלמיד מה הוא אומר? עתון תלמידי בית הספר הריאלי העברי בחיפה. תרצ"א. 16 : 24.

גליון א' יצא בכפלה גליון שני יצא באדר.

495. مجلة كشف الصحراء Desert scout magazine (مجلة شهرية

كشفية اخلاقية مصورة). (חיפה, المطبعة الاهلية التجارية) 1931. 23 : 29.

עתון צופי המדבר, ירחון בערבית ואנגלית, יוצא בחיפה. העורכים: עאמף נור אללה ומסלק עבר אלכאלק. מספר א' יצא במרץ 1931.

ב. קבצים ומאספים.

496. דבר; עתון פועלי ארץ ישראל. מוסף לשבתות ולמועדים. כ"ז (כרך

ו'), 1802 ר"פ, י"ד אייר, עשור למותו של יוסף חיים ב"ר נר, (2 במאי 1921 —

2 במאי 1931). תל אביב, תרצ"א. 8 ע, תמונת ב"ר. 30 : 40.

התכן: א. א. דיסיצקי: (שיר); מ. ז. ולפובסקי: מסבב לנקודה; ש. קושניר: על

הסך; מ. גנסי: בשחר ימיו; ד. כנעני: במגדל; ד. אברהמית: עם ברנר; א. מ. קי: שתי

פגישות; ד. שמוק: גרגרים; מתוך מכתביו.

497. דרכנו; יוצא לאור ע"י חוגי הנער הלאומי, סניף ת"א. חוברת

כסלו תרצ"א. תל אביב, דפוס גליצנשטיין, תרצ"א. 15 ע. 15 : 23.

498. החיים; קובץ מצויר חד-פעמי לעניני החיים, בעריכת דוד תרהר.

תל-אביב, הוצאת יונה זכאי ששון, (דפוס סמירוד), תרצ"א. 29 ע, ציורים. 17 : 24.

499. הספר הלבן הארמי; פרודיה מנוחכת על הצהרת בלפור מאת

יח"ש. תל-אביב, (דפוס הארץ), תרצ"א. 18 ע. 16 : 25.

יצא בחשון.

500. פועלי ציון. ארץ ישראל. במאזן הפועל; הוצאה חד פעמית

של מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון). ירושלים, (דפוס ציון), 1931. 4 ע. 33 : 51.

האחראי: ה[יים] שריפטמן. יצא ב 20 בפברואר.

501. פועלי ציון. ארץ ישראל. במת הפועל; הוצאה חד-פעמית של

מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון). ירושלים, (דפוס ציון), 1930. 4 ע. 35 : 50.

האחראי: ה[יים] שריפטמן. יצא ב 23 באוקטובר.

502. פועלי ציון. ארץ ישראל. חזית הפועל; הוצאה חד-פעמית

של מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון). ירושלים, (דפוס ציון), 1930. 6 ע. 35 : 49.

האחראי: ה[יים] שריפטמן. יצא ב 7 בנובמבר.

503. פועלי ציון, ארץ ישראל. על המשמר; הוצאה חד-פעמית של מפלגת פועלי א"י (פועל-ציון). ירושלים, (דפוס ציון), 1930. 4 ע. 34 : 49. האחראי: ח[יים] שריפטמן. — יצא בנובמבר.

504. הקרן הקימת לישראל. חגים ומועדים. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, תרצ"א. 21 : 30. בהקדמה מתוך כתב-מכונה עם ציורים, ספות ותו-נגינה. החוברות מכילות מאמרים קצרים על מהות החג ותולדותיו, חומר דקלום, לקריאה ולזמרה. מהדורה שניה עם תקונים קלים. — א. חג החנוכה. 39 [1] ע, ספות, ציורים, תו-נגינה. ב. תכנית לחמשה עשר בשבט. 58 [1] ע, ציורים, תו-נגינה. ג. תכנית לפורים. 19, [13], 13, 1 דף, 22 ע, ספות, תו נגינה. [1] דף, 22 ע, שבסוף החוברת: יום תל חי; תכנית לשיחות ולנשפי אוכרת. החוברות יצאו גם ביוונית, אנגלית, גרמנית וצרפתית. מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ז' ע' 190.

ג. ספרים וחוברות.

505. אבן וידל, עזריה; [פסידונים]. שיחות, ומאת עזריה אבן וידאל. תל אביב, הדים, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ט. [2] דף, [3]—[49], 11 ע. 17 : 24.

506. אדלר, ישי. ספרנו; ספר קריאה לשנת הלמוד השניה. הסתכרים: י. אדלר, פוסח אורבך, מנחם אורח, יחיאלי יחיאל, נוסמן מורזב. (מהדורה שביעית). (תל אביב, דפוס הארץ, תר"ץ). [2] דף, 144, 141 ע, ציורים. 16 : 24.

507. אדלר, ישי. ספרנו; ספר קריאה לשנת הלמוד השלישית. חבור: ישי אדלר, פוסח אורבך, מנחם אורח, יחיאלי יחיאל, כהשתתפות נוסמן מורזב. (מהדורה ששית מתקנת ומצוררת). (תל אביב, דפוס הארץ, תרצ"א). [1] דף, 156, [2] ע. 16 : 24. ראה גם ק. ס. שנה ג' ע' 7.

508. אוסישקין, ש[מואל Samuel Ussishkin]. מערב במזרח; תולדות הצלבנים בארץ-ישראל. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחרות), תרצ"א. 180 ע. 14 : 21. המחבר מעיד על עצמו בהקדמתו. שאינו היסטוריון לפי מקצועו וכתב את תולדות הצלבנים באי רק בגלל האנלוגיה ההיסטורית שיש בהן למצב א"י בימינו. הוא כותב בהקדמה: יש לתולדות מלכות ירושלים הנוצרית משום ענין מיוחד בשביל הציונים. כי אף על פי שהלטינים של זמני הבינים, שבאו לארץ לבנות פה מדינה נוצרית היו נוצרים ולא יהודים לפי דתם. אריות ולא שמים לפי גזעם, וחיו בחקופה אחרת, והשתמשו באמצעים אחרים לגמרי מאלה שאוחזים בהם הציונים בימינו. הרי עצם הפרובלמה שעמדה לפנינו היא כמעט אותה שעומדת היום לפני בני ישראל השואפים לשוב לארצם, באשר עיקר השאלה שעמדה לפני הצלבנים היה, איך לסדר באמצע המדינות המזרחיות המוסלמיות מרכז נוצרי. אשר יהיה נכדל משכניו כדתו, מוצאו, שפתו, תרבותו. — מרכז הבא ממערב והניזון ממנו. ואותה השאלה עומדת כיום לפני הציונים.

509. אידלזון, אברהם צבי. שירי תימן; אספם ובארם א. צ.
אידלזון, בהוספת הערות והגהות מאת נפתלי הורץ טורטשניר. מינסינגטון,
בית הסדרש לרבנים, (דפוס הפועל הצעיר, תל אביב), תרצ"א. 459, [3] ע. 16 : 24.
=The Sigmund Rheinstrom memorial publications, no. 1.

עם שער מיוחד באנגלית: Diwan of Hebrew and Arabic poetry of the
Yemenite Jews, Collected ... and edited with explanatory notes ... by A. Z.
Idelson with additional notes and corrections by H. Torczyner, 1930.

זית מן דפליג, שהשירה התימנית, הענף החי האחרון של השירה היהודית של ימי
הבינים, ראויה להיות ידועה בקהל העברי. א. צ. אידלזון, שכבר בתרס"ט פרסם (בלוח א"י)
שירים תימנים, וב' 1914 ו-1917 דוגמאות של נגינת תימנית, וברנו עכשו ביחד עם ה.
מורטשניר (שותפות זו כבר MGWJ 57, 538) אסף מקיף של "שירי תימן".

התימנים בעצמם נוהגים, מימרי ר' שלום שבזי ועד היום הזה, להחבר קבצי
שירים דתיים לשמוש מעשי, ביחוד בשביל מסבות רעים של שבת, יום, חתונה ומילה.
ברוב הקבצים האלה תמצא חלוקה קבועה לסוגים ידועים. אחר שירי שבת יבואו
(א) "שירות", שירי אזור מסובכים. ב) "נשנור" (רבי מנשיד, כמו בריק, בראש, צפית,
צפנתא, אצטבא), שירים שהם דרך כלל בעלי חרוז אחד (כמו הקצירה הישנה). שני הסוגים
האלה הם גוף כל קבץ, הראשון הוא רב במספרו מן השני. אח"כ באות עוד שלש מחלקות
קטנות מאד (ג) זמא (כך לבטא!) "שירים מושרים בשעת לילה החתן אל בית הכלה".
(ד) חזיות, מושרות בשעת חזירתו לבית אביו. (ה) תלילות, תחלות קצרות המתחילות ב"תלילית".
בתוך המחלקות הגדולות מסודרים השירים בסדר אלף בית, ואין זה דבר ספל. אינו מכיר מחזו אחר
של השירה העברית שיהיו בה כיכ הרבה "תשובות", כלומר שירים המיוסדים לפי מתכונת
שיר מפורסם, כמו בתימנית. אפילו ב"אנפולוגיה" שלפנינו יש למשל 12 שירים המתחילים "מי
נשקני ואני...!" סדר איב מבליט ומבאר עובדה זו. הרוב הגדול משירי קבץ כזה הוא מסודרם
של משוררים תימנים, ורק מעט קטן מוולחם, ביחוד משוררי ספרד. מצוין את השירה
התימנית רבוי השירים הערבים, ועוד יותר ערוב ערבית ועברית באותו השיר, לעתים
קרובות אפילו באותו הבית. ערך רב יש לנקוד הנמצא בהרבה קבצים, הן להבנת השירים
עצמם, הן לחקר תולדות הנקוד העברי בכלל. פרוש על השירים (חוקקים לכך גם מצד
לשונם, גם מצד תכנם משום הרמזים לקבלה) כתב הרי יהיא קרח ז"ל (נפטר תר"מ). אל
נדא, שירי תימן ו"א ע"ב). כי אחד עם פרוש זה היה לעיני אידלזון (ע' 348).

מה היא הדרך הטבעית והטובה ביותר, אם רוצים להגיש לקורא העברי מבחר מקיף
של השירה התימנית? לברור אחד מן הדיואנים המתוארים, ליצב את נוסחתו עין השואה
עם הדיואנים האחרים, להדפיסו על חלוקתו ועל נקודו, כמובן עם פרוש מספיק. השירה
התימנית היא, אחרי שקבע ר' שלום שבזי את מבעה, יצור קבוצי; לבחר כאן מבחר
לפי הטעם האסתטי שלנו, הוא מן הנמנע. (בספריה הלאומית נמצא דיואן גדול שהוא
העתקה של קבץ ר' חיים י. סלימאן אל-כסאר; העתקה אחרת שמשא לאידלזון למקור ראשו,
ע' 347. עלי להודות שאינו יכול להכיר שום שפה בבחירתו. לא חשב לעשות ביחוד שהשמים
שירים מפורסמים בשמושם עד היום, כמו ברוך אשר חלק לאיש כבודי. "אשירה לאהוב
והשיר לו אסדיר" עי' נחלת יוסף ו"ג ע"ב. אידלזון מביא ארבע חזיות אחרות המתחילות
ב"אשירה לאהוב"! ובדלית ברורה מובן גם כן להחזיק בסדר הדיואנים התימנים, כי

הנסיון של אירלון, לסדר את השירים לפי זמני מחבריהם, אינו ענין, כי מ־150 המחברים נוכל אולי לקבע את זמנם של 10. רק בנוגע לראשית השורה התימנית יש לנו אחיזה, בדיואנים שנכתבו בשנות 1508, 1635 (אירלון כותב ע' 13: "כ"י על קלף תימני משנת רס"ח, 33: "בדיואן משנת שצ"ה, בלי כל פרטים, אלא שכל החמר נמצא אצל באכר, השורה העברית והערבית של יהודי תימן [גרמנית] 49—53). ואולם אם רוצים לשים תחת הסדר הפרומטיבי של החכמים התימנים סדר כרונולוגי, צריך לדיוק, כבר ראה באכר, שם 52, כי השירים שסימנם סעדיה אינם של סעדיה בן יוסף, בן דורו של ותיא אלצאהרן, שחי במאה לפני ר' שלום שבזי, אלא של סעיד בן יוסף, ירודו של שבזי בעצמו. אין אלו דקדוקי קלוקלות, מזה תלוי, אם ר' שלום שבזי הוא ווצר הנוסחי התימני אם לאו. ולגמרי מטעה אירלון את הקורא בשימו את המסוררים מס' 19—28 לפני ר' שלום שבזי. הרבר היחיד שאנו (כל אירלון בספרו) יודעים על אלה, הוא, ששיריהם באים בדיואנים (א) כותב דיואן כאלו היו אחד) משנות 1767, 1769 ס' באכר 54; ואולם שבזי נולד בשע"ס (ע' "קריית ספר" ה' 268, אלנדאף, שרירי תימן ב' ע"כ) וחי עוד בזמן גרוש פֶּנְנֶע ב־1679 (באכר 35; אירלון בביוגרפיה של שבזי הולך לגמרי אחרי באכר), כלומר כמאת שנה לפני הדיואנים הנ"ל; אין איפוא שום סבה לסתר את ההנחה הטבעית שר' שלום שבזי, ששיריו הם עיקר כל הקבצים, ושזמנו ידוע לנו כקדום, טבע את מסבע השירה התימנית ושחמסוררים הנ"ל היו לכל היותר (רק מאחרים ידוע זה בפירוש) תלמידיו חבריו. ולמה בא בנו של ר' שלום שבזי אחרי שמואל בן יוסף ערני, בעל נחלת יוסף, בן דורנו? ע' 283, וכו'.

מכיון שרצה לתת "אנטולוגיה להקורא העברי ולא ספר לבעלי מדע" השמים אירלון כמה מן החלקים הערביים. לפי הרוב הוא מצוין ע"י נקודות וכו', שנפלו בתים ערבים, אך לעתים קרובות (למשל 124, 207) לא נודע לקורא כלל שלפניו רק חצי השיר. יש פקפוק רב, אם בכלל מותר לסרס כך את הסקור, ואם רוצים באמת לתת אנטולוגיה לקורא העברי, היה כמובן צרך לתרגם את הבתים הערביים המיונים הבאים בספר. אין שום שטח (ולא יכולה להיות) בהשמטת החלקים הערבים, כמובן רק מעוט שבמעוט מאלה שקבלם אירלון יש בהם זכר לענינים היסטוריים, (ע' הקדמתו 3). מאידך גיסא השמים שירות היסטוריות מפורסמות כמו "קאל אלפתי אלצעדי תפכר" או "קאל אבן יוסף יא דו אלעלם סתעלמו כמא דו גרא לנא".

גם החלקים העבריים חסרים פרוש מספיק (ש.הקורא זקוק לו כמובן עוד יותר מאיש המדע) וממש אסון הוא שלא ניתן הנקוד. במקומות המועטים שבא, אינך יודע אם הוא מאירלון או ממקורו, ולעתים קרובות בא הסימן בלי ספק שלא במקומו (כמו הערבים שמים התימנים את הנקוד קצת משמאל לאות, ע"י כך קל להשתבש).

שבח גדול אני רואה בשקורה שבה נתן אירלון בראש כל שיר הוראות בדבר המשקל. מבלבל קצת את הקורא שההוראות באות לפני מספר השיר. בכלל כל סדר הספר הוא בלתי מוצלח מאד. ב-347 נגמר גוף הספר והמחבר מתאר את מקורותיו ואין שום חלוק נראה לעין שם וכו' וכו', סרגיו ביותר שרשימות השירים והמחברים, האלפביתיים הם בלתי מסודרים בהחלט. יש לסחות בכל תקף נגד זלזול זה בקורא, שאסילו המדפיסים הערבים של היום אינם נוהגים עוד.

חשובות ביותר הן הערותיו של מורטשינר. סבורים היינו שחלופי הגרסאות, ביחוד בשירים המפורסמים פחות, באות מזה ש.המחברים עושים בהם כבתוך שלהם. עכשיו למדנו

מורמשינר כי יש לפנינו לפי הרוב גרענים גרעניים, כל שיש תקוה להגיע אל נוסח מקורי ומורמשינר בעצמו פעל הרבה להחזירו לנו. אפשר אולי לחלק עליו לפעמים ויש מקומות שאני מסכים עם אירלדון (גרוי*) גם באורי מורמשינר, הן לשירים עצמם הן לדבריו של אירלדון. מעלים מאד את ערך הספר.

בנוגע לאופי ולמקור של הערבית בתוך שירי התימנים באחי לכלל דעה מסוימת. ואולם מכיון שאין בירושלים ספרות מספיקה להוכיח דעה זו, ארחת את הבעתה למועד עתיד. ש. ד. גורסין.

510. אשכנזי, טוביה ב. [Touvia B. Achkenazi]. התרכמים בארץ-ישראל; מחקר באתנוגרפיה של ארץ-ישראל. חוברת ראשונה. ירושלים, "קדם", (דפוס הפועל הצעיר, תל-אביב), תרצ"א. 15 ע. 16 : 24. הלכן: מוצאם; משפחותיהם; מקום מגורם; ארגונם; התרכמים; מחיי התרכמים; התרכמים בא"י עפ"י הספירה הרשמית משנת 1922; התרכמים בגולן.

511. ברנפלד, ש[מעון Simon Bernfeld]. בני עליה; קכץ מונוגרפיות. ספר שני. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרצ"א. [1] דף, 183, 16 : 25. התכן: א) יהודה אריה מדינת. ב) מנשה בן ישראל. ג) אוראל אקוססה. ד) ברוך שפינזה. ה) משה חיים לוצאסון — ספר א' ראה ק. ס. שנה ז' ע' 498.

512. ברנשטיין, אדוארד [Eduard Bernstein]. הסוציאליזם בעבר ובהווה; פלוגות הסוציאליזם לפנינו והיום. תרגם דוד מראני (שפיגל). תל אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר, תרצ"א). 213, [2] ע. 14 : 19.

513. ברכיהו, מרדכי [M. Brachyahu]. עבודת ההיגיונה בבתי הספר. ירושלים, הסדרות מדיניות, "הדסה", (דפוס הספר), תרפ"ט. 64 ע, פורטרטים. 14 : 22.

הוצאה מיוחדת מספר היובל של הסדרות המורים.

514. גינצבורג, לוי [Louis Ginzberg]. מקומה של ההלכה בחכמת ישראל; הרצאה פומבית באוניברסיטה העברית, (כ"ד אדר א' תרפ"ט). ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס העברי), תרצ"א. 43 ע. 14 : 21.

515. גלסוורת'י, ג'ון [John Galsworthy]. ההגדה של בית פורסיוט. (מאת) דושון גאלסוורת'י, תרגם מאנגלית יצחקו לויב ברוך. כך שלישי (ב). תל-אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. [1] דף, [211]—419 ע. 14 : 20. שם החלק הזה: עומד לשכירת. את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 12.

516. גרזובסקי, יהודה. מלון כים לועזי. תל-אביב, דביר, (דפוס הארץ), תר"ץ. 6, [1] 282 ע. 9 : 12. מלון למלים זרות.

*) אם משמימים לעתים קרובות את הנקודות על ד ות, אין הסבה חוסר הפליה בדבור (פבוא 4). כי התימנים מבדילים יפה בין ד וד ות, אלא שיש כאן רשלנות הסופר הנכרת בדיואנים אשר לפני גם בהשמטת הנקודה על כ.

517. גרניבסקי, פנחס בן צבי. אבני זכרון; חלק שמיני. מכיל רשימת ישרי עפר שבקיר יפו ... יצא לאור ע"י פנחס בן צבי גראויבסקי. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"א. [28] ע, פורטרט. 17 : 24. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 299. על השער למטה: חלק "שביעי" נכלל בספרנו "מגזרי ירושלים".
518. גרניבסקי, פנחס בן צבי. צרור פרחים; ליום הזכרון, יום פטירתו של ... רבי יהואל מיכל פרינס ז"ל ... הובא לדפוס על ידי ... פנחס בן צבי גראויבסקי. ירושלים, (דפוס ציון), ו' אדר תרצ"א [28] ע, פורטרט. 17 : 24.
519. גרנובסקי, א[ברהם Abraham Granovsky]. קנין לאומי וקנין פרטי בקרקע. (תל-אביב, דפוס אמנות), 1929. 45 ע. 13 : 19. = מסחר ותעשייה, שנה 7, נוס. 11, גליון מיוחד. השער מהמעטפת.
520. גרנובסקי, א[ברהם Abraham Granovsky]. הקרקע והבנין העברי בארץ-ישראל. ירושלים, הקרן הקימת לישראל, (דפוס אמנות תל-אביב), תרצ"א. 162, [11] ע. 12 : 18.
- "ספר זה כולל שני מחקרים, ולשניהם קשר לשליחותו של סיר ג'ון הופ סימפסון. (מתוך ההקדמה). את התרגום האנגלי ראה להלן ע' 159.
521. דיבליוס, וילהלם [Wilhelm Dibelius]. השלטון האנגלי. תרגום הנודו קלער. תל אביב, חברה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 192 ע. 14 : 20. "השלטון האנגלי" הוא הספר השני בחיבורו הגדול של פרופסור וילהלם דיבליוס על אנגליה" (מתוך ההקדמה). — חלק א' של הספר. בשם "העם האנגלי", ראה ק.ס. שנה זו ע' 13.
522. הוגו, ויקטור [Victor Hugo]. המכשפה מפרים (Notre Dame de Paris) תרגם יעקב שטיינברג. כרך א'—ב'. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות א"י), (תרצ"א). 248 ; 249—516 ע. 14 : 20. מנוקד כולו.
523. הורודזקי, ש[מואל] א[בא] [Samuel Aba Horodezky]. המסתורין בישראל; בארבעה כרכים. כרך א: המסתורין הקדום. תל-אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 268 ע. 16 : 24.
- התכן: מבוא — כתבי הקדש. — האפוקליפטיקה הישראלית. — האיסיים. — פילון. — הנצרות. — תלמוד ומדרש. — תרגומים. — לוח השמות והעניינים.
524. הלל'ים, שלמה [Solomon Hillels]. נסיעות וטיולים. תל אביב, דביר, (דפוס הארץ), תרצ"א. [31] דף, 193, [11] ע. 14 : 20. ספורים. — מנוקד כולו.
525. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הועד הפועל. מחלקת לסטטיסטיקה ואינפורמציה. סכומים. ג'. (תל אביב), 1930. 43 דף. 21 : 33. בהקטגוריה. — נדפס רק בצד אחד של הדפים. — את הקורסים ראה ק.ס. שנה ו' ע' 332 וע' 500.

526. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. המחלקה להתישבות חקלאית. דין וחשבון וסכומים כלליים על מפקד החקלאות העברית בניסן תרפ"ז (אפריל 1927) סודר ע"י דוד גורבוץ ... ירושלים, (דפוס הפועל הצעיר בת"א), 1928. [2], 40 ע. 24 : 30.

בראש השער: המחלקה להתישבות חקלאית. ההנהלה הציונית בארץ ישראל. קרן היסוד. בעברית ובאנגלית עם שער אנגלי מיוחד:

Report and general abstracts of the census of Jewish agriculture, Taken by the Palestine Zionist Executive in April 1927. Compiled by David Gurevich.

527. ההסתדרות הרפואית העברית בא"י. סניף ירושלים. דין וחשבון שנתי: מפעולות הסניף הירושלמי של ההסתדרות הרפואית העברית בא"י לשנת תר"ץ: אוקטובר 1929—אוקטובר 1930. ירושלים, (דפוס התחיה), תר"ץ. 8 ע. 15 : 23.

528. ד"ר, שמואל. ד. ב. ברוכוב; חייו ופעולותיו. תל אביב, ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 36 ע, פורטרטים. 12 : 17. — ספריה "במעלה". ד.

529. ויסוצקי, א[ברהם]. הפ"ח; (שער החיים והמוות). תל-אביב, (דפוס וירסלבסקי ומוזס), (תרצ"א). 31, [1] ע. 12 : 17. חוברת בהיגיונה.

530. ולס, ה[רברט] ג' [ורג' Herbert George Wells]. דבריו ימי עולם, כרך רביעי. תרגום מנחם זולמן ולפובסקי. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחרות), תרצ"א. 247 ע. 15 : 21. התכן: [סוף הנצרות והאיסלאם]. — הממלכות הסונגוליות ברכי היבשה והממלכות החדשות ברכי הים. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 14.

531. ועד הלשון העברית בארץ ישראל. דין וחשבון לשנת תר"ץ. ירושלים, (דפוס הארץ בת"א), תרצ"א. 38 ע. 17 : 24. הדו"ח הראשון שנדפס.

532. זריהן, יעקב חי. אהל יעקב על התורה ... חדושים ופשטים ודרשות ורמזים ופזמונים ... ירושלים, (דפוס עזריאל), תרצ"א. 151, 2—146 דף. 17 : 24.

533. חברת "חמי טבריא". תכנית (פרוספקטוס) וחות דעת רופאים מפורסמים. תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, 1930. 23, [1] ע. 15 : 23. מהמעטפת.

534. חזן, אליהו יצחק. ספר ידו אליהו ... שאלות ותשובות וחקירות בדברי תורה ... (מאתו) (אליהו יצחק חזן). ירושלים, (דפוס ציון), תר"ץ. 151, 2—105, [3] דף. 18 : 26. מנוקד. עם "פזמונים" בסוף הספר.

535. חתוכה, צאלח בן סלימאן, ההוספות הנמצאות מפורות
בתכאליל כתיבת יד כמנהג ק"ק תימן יע"א. א. ההושקנות של יום ששי ויום
שביעי כחג הסוכות. ב. ברכה לרבים ליום שמחת תורה. ג. תרגום שני להפמרת
יום ראשון של שבועות ... תל אביב, דפוס קופשטיק, תרצ"ג. 21 ע, 12 : 17.

536. שרינקס, י[צחק]. מלחמה ושלום בארץ ישראל; אֵלֶם
לִזְכֹּרֶן מְהִימֵם הָרָאוּנוּם שֶׁל הַצִּיּוֹנוֹת עַד הַזֶּמֶן הַזֶּה, בַּחֲשׂוֹמֶת לֵב מִיִּחְדָּת
לְמִאֲרֻקֹת הָאֲחֵרִינוּם. אוֹמֵף תְּמוֹנוֹת וּבִאֲרוֹם בִּידֵי הַטְרוּאָקֶס. תֵּל אַבִּיב, תרצ"א.
159, [4] ע, 165—214 עמודה, [3] ע, 219—278 עמודה, [1] ע, LIII—V עמודה,
[3] ע, תְּמוֹנוֹת, פּוֹרְטְרֵטִים. 18: 24.

המכסס בעברית, ביוזית ובאנגלית... עם שער נוסף ביוזית: טריואקס, יי: קריג
און פרידען אין ארץ ישראל. אנדענק אלבום. — עם שער נוסף באנגלית: Triwaks, I[saac]
War and peace in Palestine; memorial album ...

ההכין: מחלום לצמיונות. — פנים אל פנים. — ירושלים, הר הבית, כותל-המערבי. —
אב תרפ"ט. — חקירות. — ועדות. — שונות. — חוספות. — דבר אל הקורא. — באורים.
האלבום כולל בעיקר תמונות סימרי כאורעות-הדמים בחדש אב תרפ"ט. בהתחלה
הוסיף המחבר גם קצת תמונות אי-סתם. התמונות אינן מצטיינות בשכלול טכני. התאורים
לדבר כל תמונה בעברית, כידורית ובאנגלית. בסוף, מע' 165 ואילך, באו באורים רחבים מעט
התמונות בשלש הלשונות הניז'.

537. יוסף חיים בן אליהו מכנרדס. ספר לשון חכמים ... בקשות
וזהרצאות, תפילות ותחנונים ... תקונים ועונשים נפשיים ... נדפס כעת פ"ב ...
ק"י דוד ציון כססהר"ר שלמה לניאדו. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ט. [14], 193,
[1] דף. 15:11. ח"א של ספר זה נדפס בפעם הראשונה בירושלים, תרס"ה; ח"ב שם, תרע"א.

538. ירושלים. בית חולים. משנב לדרך. דין וחשבון של בית-
החולים הכללי "משנב לדרך" ... לשנת תרפ"ה-תרפ"ו, תרפ"ה-תרפ"ו. ירושלים,
(רפוס כהן), תרפ"ה-תרפ"ו, תרפ"ה-תרפ"ו. 26, [2]; [2], 30, [2]; 32, 3, [3]; 37, [3],
27, [1] ק. 15 : 23.

בראש הדו"ח לשנת תרפ"ח באה סקירה קצרה לשנת היו"ב [תחשיבים] מאת מזכיר המוסד חיים מיכל מיכלסון. — הדו"ח לשנת תרפ"ט יצא מקוצר גם באנגלית בשם: General Jewish hospital "Misgab-Ladach" Jerusalem (Old city), Account for the year 5689. 8 p.

539. ירושלים. הישיבה הגדולה והתלמוד תורה מאה שערים.
חוברת מאה שערים (עם לוח לשנת תרצ"א) ... ירושלים, דפוס ארץ ישראל,
תרצ"א. 128 ע', פורטרט, תמונות. 12 : 17. השער גם באנגלית.

540. ירושלים. קרית שמואל (אגדה). דין וחשבון לשנות תרפ"ה-תר"צ. (ירושלים, דפוס סלומון, (תר"צ). 15, [1] ע. 16 : 23.

541. כהנא, אברהם [Abraham Kahana], דקדוק הלשון העברית; אימינולוגיה, ספר לסוד עם הרגילים. תל אביב, הוצאת מקורות, (דפוס גוטנברג), תרצ"א. [2] דף, 145 ע. 25:17.

542. לוח לארץ ישראל לשנת תרצ"א; דיני ומנהגי השנה לפי מנהגי האשכנזים, הנהגים באח"ק ... נערך מאת יחיאל מיכל טוקאצ'נסקי, עם הערות ר' אלי' דוד ראבינאוויץ ועוד רבני וגאוני אר"י ... ירושלם, דפוס מלומן, [תר"ץ?], 54, [14] ע. 11:14. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 22.

543. ליבוביץ, נחמיה שמואל [Nehemiah Samuel Libowitsch]. פנינו הזהר ... מלקטים על ידי נחמיה שמואל ליבאוויטש ... [חלק א']. הוצאה חדשה בתקונים וחוספות. ירושלים, דרום, (דפוס הספר), תרצ"א. 153 ע, [1] דף. 26:17. החלק: חלק א: המסלים והפתגמים. — חלק ב: אפיגרמים ואמרי נועם. — חלק ג: פתגמים דאורייתא. מסודרים לפי סדר הכתובים והפרשות. לכל חלק שער מיוחד. ע' [1]—13. הקדמה מאת הסופר מיכל רבינוביץ.

544. ליפובצקי, פסח. יוסף טרוםפלדור; תולדות חייו. מהדורה שניה. תל אביב, ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי, (דפוס מפועל הצעיר), תר"ץ. 32 ע, פורטרט. 12:17. =ספרית במעלה. א. — מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 85.

545. לנער; ספרית ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"א. 12:18. חוברת כ"ו: חריזמן, מ[רדכי]: מחנה יהודה (מושב יהודי חימן). 84 ע, 5 תמונות. " כ"ז: טביב, א.: גולת חימן. 85 ע, [1] דף, 9 תמונות. " כ"ח: אָטִינְגֶר, עקיבא: הכרמל. 101, [2] ע, מפה, 13 תמונות. ע' 100: ביבליוגרפיה. — הקדמה מאת שמואל קליין. " כ"ט—ל: עבר הדני [פסידונים של אהרן פלדמן]: השומר. 151, [1] ע, 15 תמונות. " חוברת זו חברה על-פי המקורות של בני המפעל, מעשיו ועושייו, ונערכה על ידי חבר אנשים, שעמדו בתוך המפעל, או היו קרובים אצלו כל הימים: ישראל שוחט, אליעזר שוחט, וילצחק [בן-צבי]. (מהקדמת המערכת). את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 17. שם גם בקרת מאת א. י. ברנר.

546. לרימן, ליאון. אירוניה שחורה; ספור (ותוכו רפור אחבה גדולה ושנאה מבעיתה). ירושלם, [הוצאת המחבר], (דפוס סוריה, 1931), [1] דף, X, [13]—106 ע. 12:16.

547. מגלות לבתי הספר. תל אביב, אמנות, (דפוסים שונים), תרצ"א. 12:17. יצאו לאור על פי הצעת מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית לארץ ישראל. כל החוברות מנוקדות חוברות אחרות של סריה זו ראה ק. ס. שנה ז' ע' 505.

- 59 : לְבָנוֹן, אֲבֵרָהָם לֵב בָּר: שִׁירֵי שֶׁמֶת קֹדֶשׁ אֲשֶׁר שָׂר אֲדָם הֵנָּה, שִׁירִים נִבְחָרִים
וּמִבָּאִים ע"י א[שר] בֶּן־יִשְׂרָאֵל 48 ע.
- 60 : סֶטְבֶּסְקִי, מֹשֶׁה: הִתְרַנְּגוּלַת הַצְהָבָה, [ספור] 16 ע.
- 67 : פֶּבֶר, י. ה. [Jean Henri Casimir Fabre]: הַאִיִּנְסְטִיטוּט מִהוּז תִּרְגוּם
מִצְרַפְתִּית (בְּהַשְׁמָטוֹת קְלוֹת) אֹרִיָה פֶלֶדֶמָן. 64 ע.
- 107 : אוֹרִיבֶךְ, פ[סח]: אֵל יִרְכָתִי הַצֶּמֶן עַל פִּי מִקּוֹרוֹת שׁוֹנִים. 63, [1] ע.
- 110-109 : אֲרִיאֵל, ז[אב], נ[חום] טל: שֶׁבֶת א. ב. קֶבֶץ מֶלֶקֶט וּמִסְדֵּר ... 40, [1]:
54, [2] ע.
- 114 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: הַזֶּאֵב וְהַגְּדִיִּים. 14 ע.
- 115 : אֲמִתִּית, חֲנָה: נִרְקִיס מֶלֶךְ הַבָּצָה. 18 ע.
- 116 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: מַעֲשֵׂה בִּארְנַבְת. 14 ע.
- 118 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: הִתְרַנְּגוּל הַגְּבוּר. 13 ע.
- 119 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: פֶּרַח לֵב הַזֹּהָב. 18 ע.
- 120 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: שְׁלֹשָׁה דְּבִים. 18 ע.
- 124-123 : אֹוֶלֶר, ק[רל] [Karl Ewald]: הָאֵבֶם הַשֶּׁקֶט מֵאֵת ק. אוֹלֶד תִּרְגֵּם יַעֲקֹב
שְׁטִינְבֶּרֶג. חֹוֶבֶרֶת א-ב. 64 ע; I דף, 126-65 ע.
- 126 : אוֹרִיבֶךְ, פ: גִּפְלֵל שְׁלֵמָה ... עַל פִּי ז'ן הִנְרִי פֶבֶר. 28 ע.
- 127 : אוֹרִיבֶךְ, פ: הַצֶּלֶל עַל פִּי ז'ן הִנְרִי פֶבֶר. 40 ע.
- 137 : סוֹפֶרֶמָן, רֶפָאֵל: מִקּוֹרוֹת לְתוֹלְדוֹת הַתְּנוּעָה הַמְּשִׁיחִית בִּישְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי גְרוּשׁ
סִפְרָד וּפּוֹרְטוּגַל. חֹוֶבֶרֶת ב': שְׁלֵמָה מוֹלְכוֹ עַל פִּי מִכְתָּבִיו. 36 [1] ע. הַשּׁוּה ק. ס.
שָׁנָה ז' ע' 505.
- 143 : שְׁמוּאֵל בֶּן־יוֹסֵף הַלּוֹי הַנְּגִיד: מִבְּחַר שִׁירֵי שְׁמוּאֵל בֶּן יוֹסֵף הַלּוֹי הַנְּגִיד.
מִסְדֵּרִים וּמִבָּאִים מֵאֵת דּוֹד זֵלִין. 52 ע.
- 151 : רֶסְקִין, בֶּן צִיּוֹן: חֲתֻלְתוּלָה שֶׁשֶׁכַּחַה אֵיךְ תִּשְׁאֵל אֶכָּל (עִפְי' פֶּלְמִיר). 10 ע.
- 152 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: הַפֶּרָה וְעִגְלָתָה. 19 ע.
- 153 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: הַשָּׁמַיִם הַנּוֹפְלִים. 12 ע.
- 154 : אֲרִיאֵל, ז[אב]: מִי שֶׁסָּלַח בְּעֶרְבִי שֶׁבֶת יֹאכֵל בִּשְׁבֶּת. 11 ע.
- 157 : אֲרִיאֵל, ז[אב], נ[חום] טל: בְּקֶצֶר, אֵי קוֹבֶץ מֶלֶקֶט וּמִסְדֵּר ... 40 ע.
- 158 : שְׁרֵנִיחוֹבֶסְקִי, שְׁאוּל: בְּרִית־מִלָּה, (אִידִילִיָה מַחִי הַיְּהוּדִים בִּסְבֵּרִיָה) 28 ע.
548. מִילֶר־לִיאָר, פ[רנץ] [Franz Karl Müller-Lyer]. אִיסְטְרוֹיֹות
בְּתִרְבּוֹת הָאֲנוּשִׁית, כֹּאֵת פ. מִילֶר־לִיאָר, תִּרְגֵּם (מִגֶּרְמָנִית בְּקִיצוּרִים) א. שְׁלֶמוֹן.
תִּלְיָאֵבִיב, הַשְׁכֵּלָה, (דְּפּוּס אַחֲדוֹת), 182, [1] ע. 14 : 20.
549. מִרְגֵּלִיּוֹת, יִשְׁעִיָה אֲשֶׁר זֵלִין. סִפְרֵי יוֹשֵׁב רוֹחוֹ הוֹלֵךְ וְסוֹבֵב ...
וּמִבָּאֵר עֵינֵי תִקּוֹן הָאֱלֵמֶנֶה שֶׁסִּידֵר וְיִסְדֵּר וְתִקֵּן ... רַבִּינוֹ שֶׁר שְׁלוֹם מוֹרְחֵי דִידוּעַ
שֶׁר עָבַר ... עוֹד דְּבָרִים מְעוֹנִינִים אֲשֶׁר עָרְכוּ ... יִשְׁעִיָה אֲשֶׁר זֵלִין מִרְגֵּלִיּוֹת ...
יְרוּשָׁלַם, דְּפּוּס יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם, תִּרְצ"א. 4, 16 דף. 15 : 22.
- סִדֵּר תִקּוֹן הָאֱלֵמֶנֶה לְמוֹהֲרֵשִׁישׁ: דף כ"ו.

550. משניות. מסכת שביעית; משנה ערוכה לתלמודים ומפרשת על ידי חז"ל נחמון ביאליק. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרצ"א. 30 ע. 12:17. את הקודמת ראה ק. ס. שנה ז' ע' 506.
551. נורדוי מכס [Max Nordau]. צואתו הציונית של מכס נורדוי; (עשרה מאמרים). ירושלים, הסולל, [1930]. 48 ע, פורטרט. 15:23. (ספרית דאר היום). — מחמטפת.
552. סנקביץ, הנריק [Henryk Sienkiewicz]. הסבול, חרגם אברהם לוינסון. ספר ה—ו. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. [11] דף, 1235—646 ע. 15:21. רומן. את החלק הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 19.
553. סתחון, אליעזר מנצור. ספר נוצר אדם; וישר ההנהגה ויסוד המדרגה לחיי האדם בעולמו ... המלך ... אליעזר מנצור סתחון. מבריא, דפוס הגליל, תר"ץ. [41] 2—68 דף, 16, 181 ע. 15:23. מכיל כללים לשמירת הבריאות, לוחות לחשבון התקופות המולדות ולקוי החמה והלבנה, וחדושי תורה.
554. עפר; ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, דפוסים שונים, תר"ץ—תרצ"א. 17:12.
13. No. : דושמן, [ישראל]: שגוי השם. 12 ע.
מערכת "עפר" בטלה את מספר 13: "חתונת אשת השועל" (ראה ק.ס. שנה ג' ע' 14)
ונתנה במקומו מספר 13: "שגוי השם".
14. No. : שטינברג, יהודה: ילקוט יעקב: אגדה לילדים. 8 ע.
זוהי מהדורה ב. מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ג' ע' 14.
64. No. : רבניצקי, [הושע] [חנא]: הכתל (מאגדות ארץ ישראל ג.). 8 ע.
65. No. : דושמן, [ישראל]: אפרים בעל האפנים. 10 ע.
66. No. : שטינברג, [יהודה]: חג החתונה. 8 ע. ראה גם ק.ס. שנה ז' ע' 339.
555. פונצ'וב, ש[למה] ז[למן] [Salomon Pugachow]. תולדות המפעל החנוכי "כפר ילדים" (למשפט הקהל) (מאת) ש. ז. קמיאב (פונצ'וב). תל אביב, (דפוס הארץ), תרצ"א. 32 ע. 12:16.
556. פורל, אבגוסט [Auguste Forel]. השאלה המינית. תרגם א. בר-נתן. חלק שלישי. תל אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), 556-385 ע. 14:20.
- (ספרית אוניברסיטה לעם). — את החלקים הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 20.
557. קלר, [יצחק]. החשבון המעשי. חוברת ג' (לשנת התלמודים החמישית). תל אביב, השכלה לעם, (דפוס גוטנברג), תרצ"א. [21] דף, 67 ע. 14:22. את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 21.

558. פרוש-גליקמן, אליהו נחום. ספר מפתח השלם לתלמוד בבלי. מסכת ברכות. ירושלים, (J. Kauffmann, Frankfurt a/M), דפוס סלומון, תרצ"א, [2] דף, 120 ע. 16 : 24.

המפתח הזה מצטיין ברכול-הצדדים שלו; יש כאן מדורות מיוחדים אלה: הפסוקים; מדות שהתורה נדרשת בהן; ההלכה; כללים; ידיעות; שמות סוגיות; המחלוקת; האגדה; בקראות—שונות; דברי הימים; העולם; בריאות, חולי, רפואה; התעשיות; השמות; התארים.

559. פרסקי, דניאל. ששון ושמתה; דברי כרוחה הלצה וחרור. תל-אביב, (הוצאת רח"ש, דפוס מ. שושני), תרצ"א. 39 ע. 11 : 15. = ספרית "צחוק" א.

560. צויג, ארנולד [Arnold Zweig]. הריב על אודות הסרג'נט גרישא; רוסק, תרגום דונבן קמחי. כרך שני. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 204 ע. 14 : 20. (ספרית תרבות). — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 21. על המעשית ובראשי העמודים נקרא הספר: סרג'נט גרישא.

561. קולודי, [קרלו Carlo Collodi, פסידונים של Carlo Lorenzini]. פינז'וניה (קורותיו של ילד-עץ) [נמאת צ. קולודי. תרגום ישראל דושמן. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), (1931). 256 ע, ציורים. 14 : 19.

562. קלי, הנרי [Henry Clay]. תורת הכלכלה ... תרגום (מחמדהורה של 1930) א. ש. [נדרשטין]. ספר א [—ב]. תל-אביב, השכלה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 230, [2] 216 ע. 14 : 19.

563. הקרן הקימת לישראל. א"י. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן הקימת לישראל בארץ ישראל לשנת תרי"ז. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 136 ע, טבלאות. 17 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 341.

564. קרן התורה. ציון לנפש צדיק; (קצור תולדות וזכרונות של הנאון רבי מנחם נתן אויערבאך). ירושלים, ועד קרן התורה, דפוס סלומון, תרצ"א. [1] דף, 9, [1], 10, [2] ע, פורטרט. 15 : 23. מהמעשית. — עם סכסם אנגלי ושער מיוחד, על המעשית:

In memorial of a dear soul; (a short history of the life of Rabbi M. N. Auerbach). ed. by the Committee "Keren Hatora".

565. רות, חיים יהודה [Leon Roth]. ההדמות לאל ורעיון הקדושה; הרצאה לזכרו של אחד הקם, תרצ"א. ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס העברי), תרצ"א. 15 ע. 14 : 21. עם שער נוסף על המעשית באנגלית.

566. **שכחי הבעש"ט**; המוציאים לאור מנחם שמואל בחרב יעקב דוד מלוטקין, מנחם מענדל בלאאמור אברהם משה דובער הכהן. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"א. [13] דף, 278 ע. 12 : 16.

567. **שורץ, ש[לום]** (Shalom Schwartz) הרצל בספרו יסיון. [מאת] ש. שווארץ. ירושלים, (דפוס הסולל), תרצ"א. 55 ע. 14 : 22.
השער מהמעטפת. — התכן: האיש והסופר. — המנהיג והמדינאי. — המתקן החברתי. — איש המסורת. — הרצל ואיליו המסון. — הרצל והגוים. — הרצל איש ההכונות.

568. **שירטשקי, מרים** (וולמן). מלון-כיס פולני-עברי מאת מרים וולמן-שירטשק ודוד שירטשק. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תר"ץ. [3] דף, 329, [1] ע. 9 : 12. עם שער נוסף בפולנית: Sierackowa, Mirjam (Wolman) : Kieszonkowy słownik polsko-hebrajski.

569. **שמירא, אברהם יעקב**. ספר נתיבות שלום; מאמרים על פרשיות השבוע, ספר שמות. ירושלים, (דפוס ווייס), תרצ"ב. [2] ע. 16 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 34.

570. **תדהר, דוד**. בין הפטוש והסדן, (מגילת היסורים), קובץ מאמרים בעניני ארץ-ישראל ממאורעות אב תרפ"ט ועד היום. תל-אביב, הוצאת יונה זכאי ששון, (דפוס סטרוד), תרצ"א. 119 ע, פורטרט. 16 : 22.
המחבר, שהיה מפקד במשמרה בירושלים, מעיר בהקדמתו ... שלא נתכוון לתת ספרות, כי אם לספר עובדות ומעשים הידועים לו כיצד הארץ ומעורב בין כל חלקי תושביה. חלק גדול של המאמרים, שנדפסו קודם בעתונות, דגים על פעולות הממשלה ובעיקר המשמרה.

571. **תל אביב, מוזיאון. מוזיאון תל אביב**; תערוכה חפשיית של אמני ארץ ישראל, י"ד אדר — כ"ט אדר התרצ"א. (ת"א, דפוס וידימלסקי ומוס), תרצ"א. 12 ע. 12 : 16. מהמעטפת. — נדפס על גיר כחול-אפור. — קטלוג. מכיל 129 מספרים.

572. **תל אביב. עיריה. חוקי בנין ותעשיה**; (פקודות והוראות בשאלות בנין ובנין ערים, קרקעות ומדידה, מלאכה ותעשיה, בצדוף ספת תל אביב עם שמות הרחובות). סדר על ידי אנליקור. דובינסקי. תל אביב, העיריה, (דפוס אפרים סטרוד ובנין), תרצ"א. 396 ע, טפה. 14 : 22.
עם הקדמה מאת י. רוקח ומבוא מאת י. שופמן. — שמות החלקים: כללי; בנין ערים, בנין; מדידות, מקומות ציבוריים, מלאכות ותעשיות; דרכים, תעל; מודעות העיריה והממשלה; שונות.

573. **ברעזין, א[בא] צ[בין]**. א שפאציער אין קרית שמואל. ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ט. 18 ע. 11 : 16.
מהמעטפת. — קול קורא לתמוך באוצר החסד קרן שמואל.

574. **Agoudat mezoudat Zion.** The Christian missions and the Jews of Palestine. (Jerusalem, typ. Azriel printing works), [1927]. 8 p. 12 : 17. מסרת החברה לעכב את פעולת המיסיון בא"י.

575. **Brith shalom.** Memorandum an die Mitglieder des Zionistischen Aktionskomitees und des Administrative committee der Jewish agency, unterbreitet vom Brith Schalom, Jerusalem. Jerusalem, August 1930. Jerusalem, 1930. 13 numb. 1. 21 : 33. בחסותגורף מסכונת כחיבה.

576. **Frankl, Theodor.** Die Anatomie der Araber. 1: Die Nomenklatur des Verdauungstraktes. Eine philologische und kulturhistorische Studie. Prag, Calve, (Jerusalem, typ. Central press), 1930. 148 p. 14 : 21.

577. **Granovsky, A[braham].** Land and the Jewish reconstruction in Palestine. Authorised translation. Jerusalem, „Mischar w T'aasia" publishing co., 1931. 201, [2] p. 12 : 18.

(„Palestine and Near East" publications).

החכין: Land settlement and development in Palestine; some critical comments on the report of Sir John Hope Simpson. — The inalienability of land in Palestine. את הספר בעברית ראה לעיל ע' 151.

578. **Joseph, Bernard.** The White paper on Palestine (cmd. 3692, October, 1930); a criticism. Jerusalem, (Tel-Aviv, typ. „Achduth"), 1930. 39, [1] p. 12 : 17. התרגום העברי נדפס בהארץ.

579. **Keren Hayesod.** Bericht über die Konferenz der amerikanischen Nichtzionisten über die Frage der Jewish agency für Palästina. New York, 20. und 21. Oktober 1928. Hrsg. vom Hauptbureau des Erez Israel (Palestine) foundation fund Keren Hayesod. Jerusalem, M. Ostrau, typ. Kittl, 5689 [1929]. 1 p. 1, VIII, 68 p. 15 : 22.

580. **Keren Hayesod.** Zehn Jahre Arbeit in Erez Israel. Jerusalem, Keren Hajessod, 1931. 14, [2] p., illus. 21 : 24.

581. **Minzenmay, Karl.** Erlebnisse und Erfahrungen bei der Kolonisation der Tempelgesellschaft in Palästina. Von Karl Minzenmay in Haifa 1929. Haifa, Selbstverlag des Verfassers, typ. I. Marcus, (pref. 1930). 47, [1] p. 14 : 21.

582. Palestine. Government. Ordinances; annual volume for 1930. Jerusalem, printed for the Government of Palestine by the Greek convent press, [1931]. x, 125 p. 18 : 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 213.

583. Palestine. Government. Proclamations, regulations, rules, orders and notices: annual volume for 1930. Jerusalem, printed for the Government of Palestine by the Greek convent, [1931]. XXXVIII, 527, III p. 19 : 25. מהמעטפת. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 213.

584. Palestine. Government. Report of a Committee on the economic condition of agriculturists in Palestine and the fiscal measures of government in relation thereto. (Jerusalem, typ. Greek conv. press), 1930. 1p. 1, xxi, 60 p., tab. 17 : 24.

Government of Palestine. Extract from Official gazette, no. 258, 1st May, 1930.

„Members of the committee: W. J. Johnson, R. E. H. Crosbie, L. Andrews, A. T. O. Lees, M. Bailey, J. H. H. Pollock, W. J. Miller, G. F. Sulman, Secretaries: J. C. Gress, V. N. Levi.”

585. Palestine. Government. Department of agriculture and forests. Agricultural leaflets. Jerusalem, [1930].

Series I: Insect and animal pests. no. 9. P. Jolles: The bud and leaf moth of grape vines (*Theresia ampelophaga*, Bayle), its biology and control. 4 l. 22:33. בהקטגוריה מתוך כתב מכונה.

Series IV; Horticulture, no. 22: S[amuel] Tolkowsky: The history of the cultivation of citrus fruits in Palestine. 12 p. 14 : 22.

no. 23: Strawberry culture in Palestine, 8 p. 14 : 22.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 213.

586. Palestine. Government. Department of customs, excise and trade. Annual report of the Department of customs, excise and trade 1930. [Jerusalem], (typ. Greek convent and Azriel printing presses), 1931. 1p. 1, [15]—40 p. incl. tab. 21 : 33.

= Special supplement to the Palestine commercial bulletin, v. 8 (new ser). February 1931.

587. Palestine & Near East; economic magazine. Tourist number 1931. Tel-Aviv, „Mischar w'Taasia“, 1931. 23 : 32.

= Palestine & Near East, v. 5, nos. 23—24. עם תמונות.

588. **Pirke abot.** Patroj (אבות) el la antikva hebrea literaturo „Misna'o" antaŭ 2000 jaroj VI-a parto, IX-a volumo; el la originalo tradukis: Josef Rabinovic-(Tajc). Jerusalemo, (Köln, typ. Heroldo de esperanto), 1930. 30p., 1 l. 13 : 20.

589. **Shalom Aleichem.** Ce doktoro; monologo, el hebrea lingvo esperantigis Josef Rabinovic-Tajc. Jerusalemo, (Köln, typ. Heroldo de Esperanto), 1931. 11, [1]p. 14 : 20.

בראש השער: Salom-Alechem

590. **Society for the prevention of cruelty to animals in Palestine. Jerusalem branch.** President's report for the year January 1 st 1929, to Dec. 31 st 1930. [Jerusalem], (typ. Greek conv. press), [1931]. 1p. 1., 9, [2] p. 15 : 23.

591. **Sukenik, E[leazar] L[ipa].** Jüdische Gräber Jerusalems um Christi Geburt; Vortrag gehalten am 6. Januar 1931 in der Archäologischen Gesellschaft, Berlin. Jerusalem, (typ. Azriel), 1931. 22, [1]p., 4 pl. 17 : 24.

592. **Zionist organization. Palestine executive. Department of colonisation.** Key for the settlement of various zones in Palestine; reports of the preparatory commissions. Submitted to the Department of colonisation of the Palestine Zionist executive, Jerusalem. Tel-Aviv, 1929. 8 p. 1., 112 p., tab. 17 : 23.

את הספר בעברית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 301 מספר 1174.

חברי הועדה: ד. וילקנסקי (יו"ר), ד. ויק, ש. צמח, ד. שטרן, פ. שקולניק.

593. **جمعية الشبان المسيحية بالقدس.** دستور جمعية الشبان

المسيحية بالقدس المعمول به في ١٩ كانون ثاني سنة ١٩٣١. القدس، المطبعة التجارية، [١٩٣١]. ١٢ ص، 9 : 20. حוקת חברת הנוער הנוצרי בירושלים.

594. **الحوادث الدموية في فلسطين طبقا للحق والواقع.**

بيان مجمل للحوادث مستقى من البلاغات الرسمية. القدس، مطبعة ملول،

١٩٢٩. ٣٩ ص، 15 : 22.

מאורעות הדמים בארץ ישראל. לפיהאמת והמצאות דו"ח קצר שאוב מההודעות הרשמיות.

595. دروزة، محمد عزرة. كتاب مفتوح الى اللجنة المالية الانكليزية

القدس، مطبعة دار الابتام الاسلامية، (١٩٣١). ٢٩ ص' 17: 23.

דרוזה, מחמד עזרה: מכתב גלוי אל הועדה הכספית האנגלית. (הדפסה מתוקנת של מאמרים שגדפסו תחלה בעתון "אלג'אמעה אלערביה").

596. (الطويل، محمد). كتاب طريق الحياة. حيفا، مطبعة فرهفتيك،

(١٩٢٩). ١٣ ص' 16: 24.

"ספר דרך החיים" מאת מחמד אלטויל - כתב פולמוס נגד עיסי אלעסי (עורך "פלסטיין") ונגד הועד הפועל הערבי.

597. كلا سبول، ر. ت. ب. الموجز في الكيمياء جمع ر. ت. ب.

קלא סבול. نقله الى العربية ثابت نظيف الخالدي. الجزء الاول. القدس،

مطبعة بيت المقدس، ١٩٣٠. [٥]، ٤٥، ١٧، ١٩، ١٣، ١٢ ورقة. 20: 23.

קלאספול, ר. ט. ב. קצור הכימיה: מתורגם לערבית ע"י ת'אבת נט'יף אלכ'אלדי; הטכסט נדפס רק בצד אחד של הדפים. בסוף הספר מלון כימי אנגלי ערבי קצר.

598. المؤتمر العربي الفلسطيني. القانون الداخل للمؤتمر العربي

الفلسطيني. القدس، مطبعة بيت المقدس، [١٩٣١]. ١٦ ص' 14: 22.

החוקה הפנימית של הקונגרס הערבי הארץ-ישראלי.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

599. ברית טרומפלדור, לטביה. עתון לעבודת בית "ד. ריגה, המפקדה העולמית והמפקדה הראשית, 1930. 22 : 35. מספר 7 (12) יצא ביוני. המסכת כלו ביודית. — נדפס בהקטנה מתוך כתב מכונה בצד אחד של הדפים.
600. דבר המורה; עתון הסתדרות המורים והגננות של מוסדות החנוך העבריים בפולניה, בעריכת הועד המרכזי. ורשה, תרצ"א. 14 : 21. ירחון. גליונות א—ב יצאו בשבט.
601. נופת, מה מתוך מרכש. Nopheth (Madhukosa). Bombay, 1927. 12 : 18. ירחון "בני ישראל" שבהודו. העורך: ח. רובין. חוברת ב' של שנה א' יצאה בסבת תרפ"ז. שפת העתון מהרשי, האותיות דונגרי. פרוש השם Madhukosa : סל-דבש.
602. הסלע; כלי מבטא של "ברית טרומפלדור" באוסטריה לשאלות הנער ולמלה החפשית. וינה, תר"ץ. 21 : 28. תכופות ההופעה לא נזכרה. — העורך: א. א. ליבר. — חוברת ב' של שנה א' יצאה בסיון. בהקטנה. — שנה א' חוברת ג' יצאה בשם: כפר טרומפלדור. הוצאה מיוחדת של הסלע. — שם באו גם מאמרים ביודית ובגרמנית.
- יוצא גם בגרמנית: Hassella: Organ des Brith „Trumpeldor“ in Öster-reich. Wien, Brith „Trumpeldor“, 1930. 23 : 30. „Deutsche Monatsausgabe.“ העורך: Isidor Goldstein. גליון ב' יצא בנובמבר.
603. על המשמר; עתון שומרי, יוצא לאור ע"י המטה הראשי של הסתדרות "השומר הצעיר" בלטביה. (ריגה), תר"ץ. 15 : 22. תכופות ההופעה לא נזכרה. — העורך: י. יעקובוביץ. חוברת א' של שנה ד' יצאה בתשרי. אחרי הפסקה של חצי שנה. חלק מהמסכת ביודית.
604. הצפירה. (עתון יומי). ורשה, (דפוס היוגנט), תרצ"א. שנת ס"ט. 37 : 53. נתחדש אחר הפסקה של שלש שנים. — גליון א' יצא בכ"ז באדר. העורך האחראי: י. מילר.
605. אונדזער האמער; צווייזעקענטלעכער ארגאן פון דער אומאפהענגיגער קער סאציאליסטישער ארבעטער פארטיי אין פוילן (יודישע סעקציע). ווארשע, (דפוס צענטראל), 1927. 24 : 32. העורך והמחיר: וו. וויסלום. — גליון א' יצא ב' כולל.

606. אויגער הילף; צייטשריפט פון געזעלשאפט פאר יתומים פארזארג-
נונג אויף וואהליין. ערשיינט יעדען מאנאט. ראזונק, (דפוס חונצ'וק), 1927. 23 : 31.
גליון 7(15) הופיע בדצמבר. על המעשית של אותו גליון כתוב No. 1(15) יאנואר
1928. — בשנת 1926 יצא הירחון בשם „אויגער הילף: ביולעטען פון געזעלשאפט...“ גליון ג'
של הביולעטען יצא באפריל.
607. אויגער ווארט; ארמאדאקסיש מאנאטסבלאט. לאמזא, (דפוס צימורין),
תרפ"ה. 24 : 34. העורך המו"ל: מ. קאלינסקי. גליון א' יצא בכסלו.
בק. ס. שנה ה' ע' 41 רשום ורחון בשם זה, אבל כנראה זו היא תוצאה אחרת.
608. אויגער שול; א מאנאטלאכער זשורנאל פאר עלטערן און לערער,
ארויסגעגעבן פון נאציאנאלן ביידונגס קאמיטעט פון ארכעמער רינג, רעדאקטירט
פון פ. געליבמער. ניו יורק, 1931. 17 : 25. גליון א' יצא בינואר.
609. אויגער שטימע; חודשליכער ציוניסטישער ביולעטען. בעלין, (דפוס
ע. סגל), תר"ץ. 31 : 47. מספר 6 יצא בראש השנה תר"ץ.
610. די אידישע צייטונג. די יודישע צייטונג; וואכנבלאט פאר ליטע-
ראטור און געזעלשאפטלעכע פראגן. אנטווערפן-בריסל, תרפ"ט. 31 : 50.
העורך: יוסטוב קלינסקי. גליון 19 של שנה ב' יצא בכ' בניסן.
611. דער אנגעשעמלעטער. ווארשע, דפוס די וועלט, 1928. 12 ע. 21 : 28.
העורך והמו"ל: ה. י. ראזענבערג.
האירגן של האגודה המקצועית הכללית של עוזרי המסחר והמשרדים בפולין.
612. דומאר און ערנסט; וועכענטליכער אילוסטרירטער זשורנאל. Buenos
Aires, (דפוס Krasilovsky y Petrovsky), תרפ"ו. 20 : 28.
חוברת א' יצאה ב'רא בניסן.
613. יונג אידיש ... זשורנאל ארויסגעגעבן פון די קינדער פון שלום
עליכם פאלקשול צוויי. (Bronx, N. Y.), 1928-1930. 22 : 28.
מופיע בכל חנכה ובכל פורים. — נדפס בהקטגורף מתוך כתב מכונה בצד אחר של
הדפים. עם ציורים.
614. יווא בלעטער; חודש-שריפט פון יודישען וויסנשאפטלעכן
אינסטרוט. (ווילנע), 1931. 17 : 24.
המו"ל: מ[כס] וויינרייך. העורך האחראי: משה קאנמאר. חוברת א' יצאה בינואר.
615. סלאנימער ווארט. סלאנים, (דפוס Gurwicz), תר"ץ. 35 : 48.
שבועון. העורך והמו"ל: ש. גוזאוסקי. מספר 22 (38) יצא בכ"ב בסיון.
616. קינדער נארטען; חודש זשורנאל פאר קינדער און יונגט. לאדזש,
(דפוס Djament), תרצ"א. 17 : 24.
העורך והמו"ל: ג. ג. פרידמאן. גליון ג' של שנה ה' יצא בכסלו.

617. ראטנבילדונג ; פערמאנאנישער כוידעשיזשורנאל, ארנאן פון פאל-קאמביילד או. ס. ר. ר. קעטן, קולטור-ליגע, 1930. 15 : 22.
העורך האחראי : א. מאקאנאן. חברי המערכת : ס. לוין, א. מקונן, ל. מישקובסקי, א. ספינקא, מ. פקססקי, י. קנפור, י. רוניק. — חוברת א' של שנה ג' יצאה בינואר.
618. שול און לעבן ; פערמאנאנישע אויסגאבע, ארויסגעגעבן פון יידישען לערער פארבאנד אין עסטלאנד. (טאלין), 1930. 20 : 27.
תכופות ההופעה לא נזכרה. — האחראי : ש. גורין, גליון א' יצא ב 21 בנובמבר.
619. Blätter für die jüdische Frau. Verbandsorgan der Landesorganisationen jüdischer Frauen in der Tschechoslowakei. (W.I.Z.O.) Prag, (typ. Mercy), 1929. 32 : 47.
יוצא פעם בשבועים. — העורך האחראי : מוריץ פנדר, גליון א' של שנה ג' יצא ב 11 בינואר.
620. Central conference of American rabbis. Bulletin. n. p., the Conference, 1930. 18 : 25.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון ב' של כך ד' יצא במרץ.
621. Der Gemeinschaftsgeist; Zeitung der jüdischen Gemeinschaft. Berlin, (typ. Francke), 1925. 24 : 31.
דו שבועות. — העורך : Paul Toller. גליון א' יצא בינואר.
622. Hatikwah; Organ der Allgemeinen Jungzionisten. Berlin, 1930. 22 : 28.
נרפס בהקטגוריה בצד אחד של הדפים.
האחראי : דו"ט בנדרסקי. — תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון ג' יצא בפברואר 1930.
623. Hebrew union college. Alumni association. Alumni bulletin. Cincinnati, 1928. 23 : 30.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא בנובמבר.
624. „Hechaluz“. Choser. Wien, „Hechaluz“, österr. Landesverband, 1928. 22 : 29.
דו-ירחון. בהקטגוריה סתוך כתב מכונה.
עם - מוסף עברי לחזור, בכל גליון. חוזר ב' יצא במאי ג' - ביולי ד' - בספטמבר.
625. The I.F.C. bulletin; pub. by the Student organisation of the Israel Friedlaender classes, New York, 1928. 22 : 29.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון א' יצא בנובמבר. — בהקטגוריה סתוך כתב מכונה.
626. The Independent Jew. Vancouver, B. C., Shores printers Ltd., 1930. 24 : 31.
מופיע פעמים בחודש. גליון א' יצא ב-20 במרץ.
627. Jewish journal; a newspaper for the home. San Francisco, 1930. 26 : 34.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון 15 של כך ג' יצא ב 6 באוגוסט.
628. The Jewish science interpreter; a monthly message of health and happiness through the Jewish faith, New York, (Jewish science publisher co.), 1931. 23 : 31.
העורך : Morris Lichtenstein. גליון 1 של כך ב' יצא בפברואר.

629. *The Jewish western bulletin*; official organ of the Vancouver Jewish community centre, Vancouver, B. C., 1930. 31: 46.

v. 1, no. 1—6: Weekly news. יוצא בשמות שונים: שבועון.

v. 1, no. 7—30: Jewish centre news.

גליון א' יצא ב 21 בפברואר. גליון ל"א (היינו הראשון בשם: Jew. west. bull.) 9 באוקטובר.

630. *The Jewish youth*; a weekly journal for young Jewry. (London, Jewish youth pub. co.), 1928. 21: 27.

כראש השער: העברי הצעיר. העורך: H. Newman. גליון ו' יצא בג' במאי.

אין לחתירה זה בעתון בשם זה חיו"ל בצעקו והרשום בק. ס. שנה ו' ע' 519.

631. *Die Jüdische Gemeinde. La Communauté juive; Zeitschrift für Fragen und Angelegenheiten des jüdischen Lebens.* (Zürich-Wollishofen), 1931. 15: 21.

„Unter Mitwirkung von Marcus Cohn, Paul Guggenheim, S. D. Steinberg, Julius Wyler u. a. hrsg. von Augusta und Norbert Weldler.“

632. *Leipzig. Israelitische Religionsgemeinde. Gemeindeblatt der Israelitischen Religionsgemeinde zu Leipzig; amtliches Nachrichtenblatt der Gemeindeverwaltung.* (Leipzig), 1930. 23: 31.

שבועון. האחראי: רב הקהלה כהן. — גליון 51 של שנה ו' יצא ב 19 בדצמבר.

633. *Makkabi-hazair* (Trnava), 5690. illus. 22: 28.

ירחון. — בגרמנית. האחראי: ליאו לדרר. גליון ז' של שנה ב' יצא בתמוז תר"ץ. — בהקטגוריה.

634. *Ogniwa*; czasopismo dla rodziców wydaje Komitet rodziców przy Gimnazjum żeńskim Towarzystwa żydowskich szkół średnich w Łodzi, Łódź, typ. Szczeciński, 1928. 16: 24.

חכמות ההופעה לא נזכרה. — חוברת א' יצאה בדצמבר.

חלק מן המכתם גם בעברית. עם שער עברי: חליות עתון לתורים יוצא ע"י ועד התורים שעי' הגמנסיה לנערות של החברה ליסוד בתריסר תיכונים עבריים בלודז.

635. *Reichsausschuss der jüdischen Jugendverbände. Mitteilungen des Reichsausschusses der jüdischen Jugendverbände.* Berlin, 1927. 23: 31.

יוצא לעתים בלתי קבועות. — גליון ב' יצא בדצמבר.

636. *Revue des études juives*; publication trimestrielle de la Société des études juives. Paris, Librairie Durlacher, 1930. 2 p. 1. 416, xvp. 17: 25.

T. LXXXIX, nos. 177—178, publié à l'occasion du cinquantenaire de la Société. לכבוד יובל החמשים של החברה יצא העתון בהקף רחב הרבה מהמסדה הרגילה. la Société.

637. The Scout menorah. New York, The Boy scout extension bureau of the New York branch of the United synagogue of America, 1929. 23 : 30.

ירחון. המויל : Alfred A. Schwarz. גליון ב' של שנה ב' יצא בפברואר.

638. Zentralblatt für die Israeliten Badens; unabhängige jüdische Monatsschrift. (Karlsruhe), 1931. 23 : 31.

האחראי : ס. לילינטל. גליון א' יצא בינואר.

ב. קבצים ומאספים.

639. ניסן ; מאסף ערוך בידי יעקב פזכמן. ורשה, צנטרל, תר"ץ. 31, [2] ע. 20 : 28. עם תמונות ומראות מן החיים בארץ ישראל. ע' 22—31 מחלקה לילדים.

640. „אונזער הילף“ ; זאמלונג לכבוד דער 6. יתומים וואך אויף וואהלן. (ראוונע), געזעשאפט פאר יתומים פארוארגונג און קינדער שוץ אויף וואהלן, 1929. נומ' 1. 65 ע, פורטרטים. 16 : 24. העורך האחראי : ש. האכלענדער. יצא כמאר.

641. דאס אידישע אינטערעסאנטע בוך. ענטהאלט א קאלעקציע גע- וועהלטע ליטערארישע וויסענשאפטליכע און היסטארישע ארטיקלען געשריבן פון די בעסטע שריפטשטעלער, געלערטע און תלמידי חכמים פאר דעם איינציגן אידיש ליטעראריש, וויסענשאפטליך און היסטארישן זשורנאל „אידישע וויסענ- שאפט“ רעדאקטירט פון שמואל שוועמער. העפט 1. Iasi. דפוס „Progresul“, (תרפ״ט-תר״ץ). 36 ע. 16 : 23.

642. אין דער תקופה פון רעוואלוציע ; (מעמארן, מאטעריאלן, דא- קומענטן). זאמלביכער. אונטער דער רעדאקציע פון אנליהו טשעריקאווער. בערלין, יידישער ליטערארישער פארלאג, 1924. VII, 11, 393, [3] ע. 14 : 21. הלחן : הקדמה I. מעמארן : א. רעוואציע : פון מיינע זכרונות (1919 אין אוקראינע) ; א. מוקדוני : די ס.ר.שע רעגירונג, קאלעשאק און יידן (וואלא, אוראל, סיביר אין 1918-1919) ; ש. דובנאו : פון מיון פאג-ביד ; י. קלינאו : א קאפיטל זעלבסטשטענדיג (פודויליה) ; באסטקיס פראצעס 1. אלכסנדר באסטקי, מיון פראצעס (זכרונות) 2. מ. אלטער, זכרונות וועגן באסטקיס פראצעס. II. מאטעריאלן און דאקומענטן : א. טשעריקאווער : די יידישע קאמוניסטן אין די געזעלשאפט אין אוקראינע 1919 (לויט דאקומענטן). דער רב דער באל- שעוויץ אין די קעווער קהלה. גענעראל ווראנעל און יידן. ניקאלאס אפאגנ-זיך פונט רוסישן פראן (צוויי קליישע). א. מ.ש. : קאמוניסטישע קעמפער פאר העברעאיש אין טורקעס- מאן. די ראטן-מאכט און די יידן אין לעטלאנד. א. מ.ש. : די ראטן-מאכט און יידישע פאגרא- מען ; י. ד. ק. דער משפט איבער דער יידישער רעליגיע ; דער פארבאט פון כשרע חשיפה (דאקומענט). א פראמעט פון פאלטאווער קהלה.

643. אפיקארסים-בלאט. נכארקאוו, Центральна рада спілки війновничих, безвірників України, 1929. נר. 1—5, 7, [1] ע. 17 : 24. יצא לרימים נוראים.

644. ארבעטער צייטונג; יוביליאוועגאבע צום 10-יאריקן יובל פון דער פועל-ציון-פרעסע אין פוילן. (1918-1928). (ווארשע, דפוס גראפיא), 1928. 52, [4] ע. 24 : 33. המדורים: זכרונות, חלק ספרותי, בתוך המלחמה בעד דעת ותרבות.

645. החלוץ. שעדלעך. אונזער יובל; ארויסגעגעבן דורך דער שער-לעצער החלוץ ארגאניזאציע. צו איר צען-יאריקן יובילוי. שעדלעך, (דפוס ראזענבלאט), 1928. 12 ע. 23 : 31. העורך: י. קימל. יצא במאי. המאמר הראשי בעברית.

646. דער טשענסטאכאווער האנדווערקער; יובילעאום אויסגאבע צו דער 15-יערהריגער עקזיסטענץ פון דער טשענסטאכאווער אבטיילונג ביים צענ-טראל יודישען האנדוו. פערבאנד אין פוילען. טשענסטאכאוו, דפוס באטשאן, 1928. 28, IV ע. 23 : 31.

מחמטפ. עם תמונות. השכסס ביודית עם סקירה בפולנית על אגודות בעלי המלאכה במשענסטאכאוו.— גם שער מיוחד בפולנית: Rzemieslnik zydzowski ...

647. לאדו. „חברה מחסה לזקנים“. יובילעאום אויסגאבע צו דער 10 יערהריגער עקזיסטענץ פון „חברה מחסה לזקנים“. לאדו, 1919-1929. (דפוס גרינבערג), 1929. [3]—18 ע. תמונות. 23 : 31. העורכים: י. ברוכין וי. נירן. יצא בינואר.

648. לוח. לוח עברי טייטש, עם מנהגי בית הכנסת פון יאהר תרפ"ט. ווילנא, דפוס והוצאת ראם, (תרפ"ח). [29] ע. 14 : 19.

649. דער לויתן. ווארשא, (דפוס רענאמא), 1928. 8 ע. 25 : 35. עתון התולדי מצויר.— העורך: י. ש. גאלדשטיין.— יצא לאור בחול-המועד סוכות.

650. נייע געדאנקען. קראקא, (דפוס גייזחאלד), 1928. 8 ע. 31 : 47. חד יומן. עורך ומויל: אברהם קירבעל. הופיע ב 28 בינואר.

651. די נייע צייט; געווידמעט דעם אויפבוי פון ארץ-ישראל. לובלין, (דפוס הציונית), תרפ"ח. 8 ע. 25 : 33. חד יומן.— העורך: וויסעלפיש. יצא במ' באייר.

652. צו ערד ארבעט. איינמאניקע צייטונג, געווידמעט דער צווייטוואכיקער קאמפאניע פאר „געזערד“. קיעוו, געזערד, 1928. [8] ע. 34 : 53.

יצא ב 20 במרץ.— חציו נדפס ברוסית ובאוקראינית עם שער מיוחד:

До хліборобства, одноденна газета присвячена двохтижневикові „Осет.“
Київ, Осет, 1928.

653. קומנער סאציאליסטישע יוגנט-שטימע; געווירמעט דעם 10-יאָר-
ריקן יובל פון יוגנט-בונד „צוקונפט" אין קומנע. (1919—1929). קומנע, יוגנט
בונד צוקונפט, 1929. 10 ק. 24 : 32. חד-יומן. העורך והמזיל: ש. מאכוסקי.

654. קרעמעניצער צייטונג. קרעמעניץ, קרעמעניצער גסולת חסדים קאמע,
1930. 6 ק. 34 : 50. חד-יומן. העורך האחראי: משה גערשטיין. יצא בניסן.

655. קרעפּלעך; א פאליטיש געזעלשאפטליך וויצען בלאט פון יאסעל
שיינעץ. ווארשא, (נסדר ברפּוס ש. קאכמאן), תרפ"ט. 8 ק. 27 : 36.
חד-יומן, לכבוד שבועות. העורך ומזיל ו. פישבין. מצויר.

656. תל-חי. תל-חי צום צענטען יאָר-טאג פון יוסף טרוםפּערלאר
און זיינע חברים. ורשה, (החלוק), 1930. 64 ק. פּורטרט. 12 : 16.
החבורת מכילה שני מאמרים על טרוםפּערלאר מאת צ. רוזנשטיין ופ. ליפּובצקי. האור
הימים ההם בתל חי ובשוב כלל פתגמי טרוםפּערלאר.

657. American Jewish historical society. Publications of the
American Jewish historical society, number 32. (Baltimore), the
Society, 1931. XXIX, 165 p. 16 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 175.

H. I. Bloom: The Dutch archives, with special reference to
American Jewish history.— W. Eames: The proposed Scripture calendar.—
M. J. Kohler: Isaac Harby, Jewish religious leader and man of letters.—
S. Oppenheim: List of wills of Jews in the British West Indies prior to 1800.—
R. L. Benjamin: Marcus Otterbourg, United States minister to Mexico in
1867.— H. I. Davis: Bret Harte and his Jewish ancestor, Bernard Hart.—
Notes.— Necrology.

658. The American Jewish year book 5691; September 23,
1930, to September 11, 1931. v. 32, ed. by Harry Schneiderman
for the American Jewish committee, Philadelphia, Jewish publica-
tion society of America, 1930. VII p., 1 l., 436 p., ports., tab. 13:19.
C. Adler: Louis Marshall; a biographical sketch.— H. Schnei-
derman: Review of the year 5690. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 449.

659. Izraelita magyar irodalmi tarsulat. Evkönyv. Szerkeszti
Szemere Samu... 1929. Budapest, (typ. Franklin), 1929. 8, 360 p. 13:19.
= Az Izr. magyar irodalmi tarsulat kiadvanyai, 44.

660. The Kallah; an annual convention of Texas rabbis. v.
2-3. n. p., 1929-1930., illus. 15 : 23.
v. 2: Adar 5688 to Adar 5689; March 1928 to March 1929, ed. by
Samuel Rosinger. Year book, 5689, Beaumont, Texas, 52 p.

v. 3: Adar 5689 to Adar 5690; March 1929 to March 1930, ed. by David Lefkowitz, Year book 5690, Dallas, Texas, 55 p.

חכנ v. 2: M. Heller: The horizons of nationalism.— H. Barnston: The first translations of the Bible.— H. Cohen: Morris Lasker.— D. Lefkowitz: Historical data in Tractate Taanith.— S. Rosinger: The names of Jewish congregations in the United States.— A. I. Schechter: Synagogal rivalries between Palestine, Spain and Babylon, during the Amoraic and Geonic period.

חכנ v. 3: C. Blumenthal: Similarities of and differences between the Babylonian and Jerusalem Talmudim.— W. Macht: Moses Alscheich— the Jewish pulpit.— H.A. Merfeld: „A philosophic approach to ethical monism“.— S. Rosinger: The palm in Jewish literature.— A. I. Schechter: Mystical elements in the Jewish prayer-book.— B. Wade: Specimens of dikduk in Pentateuchal Rashi.— D. Lefkowitz: Bar Enash—son of man—in the seventh chapter of Daniel.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 206.

661. Lodz. I Gimnazjum meskie Towarzystwa zydowskich szkol srednich w Lodzi, Rocznik 1929-1930. Lódź, (typ. Szajniak),

1930. 352, 94 p. 18: 26. פורטרט, תמונות.

המכסס רבו פולנית ומעוטו עברית. למכסס העברי שער מיוחד: לודז, גמנסיה ראשונה לנערים של החברה ליסוד בחי ספר תוכנים עברים בלודז, ספר השנה תרפ"ט-תר"ץ, לודז, תר"ץ. (הוצאת המועצה הפדגוגית...)

מהלכן: A. Perelman: Zagadnienia szkoły tworczej.— F. Pinesowa: System wychowawczy Dr. Marji Montessori.— R. Taubenszlag: Samorząd uczniowski w swietle opinij roznorodnych grup mlodziezy szkolnej ... — W. Fallek: Szkice i studia o wplywie Biblij na literature polska. — R. Taubenszlag: Samorząd uczniowski naszej szkoły w swietle opinij jej wychowankow.

י. פרנקל: החברה ובית הספר (ליובלו של הרב ד"ר מ. ז. ברודא). — י. פרנקל:

השמה החנוכית של הוגו גאורג. — א. לובושיצקי: תורת הכתב וערכה בהתפתחות הילד.

662. Puntea de fildes (Bucuresti, typ. "Eminescu", 1925?).

24 p., illus. 24: 33. מאסף ב' יצא במאי 1926 למלאת שנה לקיום העתון.

663. Verband der jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte E. V. Jahrbuch für die jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte und der Landesgemeinde Oldenburg; hrsg. von dem Verbande der jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte E. V. No. 2 5691 1930/1931. Hamburg, Ackermann, 1931. 131, xv p., pl., port. 15: 23. ע' XV-I לוח לשנת תרצ"א Israelitischer Kalender für die Gemeinden

Schleswig-Holsteins ... 5691.

חכנ: Der jüdische Kalender und Kalenderreform. — Hamburg-Altonaer Ärzte als Philosophen.— Die portugiesischen Juden in Glückstadt. — Das Erlebnis des Meeres in der Bibel.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 523.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

664. [כשטין, דובער. מפתח הספרים הנמצאים והנוכחים בספרי בית אוצר הספרים דקהל וינא, על ידי דובער וואכשטין. סדר שלישי. וינא, דפוס רבינוביץ, תר"צ. 115, XXXIV ע. 15 : 23. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 111.]
גם שער גרמני: Bernhard Wachstein: Zur Bibliographie der Gedächtnis- und Trauervorträge in der hebräischen Literatur. עם הקדמה בגרמנית.

בסדר זה הוצא לפי שעה את סיומו מפעל חשוב שהתחלתו היתה בשנת תרפ"ב, שבה יצא החלק הראשון של המפתח. כמה עבודה ויגיעת מוחין שקועות במחברות אלה, ידעו להעריך רק אלה אשר זיקה להם למקצוע של רושמי רשומות. בר וכשטין המשיך בזה את עבודתו של א. ילינג בקונטרס הספיר. אולם חבורו של בר וכשטין עולה על הקונטרס לא רק בכמות אלא גם באיכות. בר וכשטין מסדר את חסר החסרים עפ"י שמות הנספדים בסדר א"כ לפי שמותיהם הפרטיים ואת החספדים על מאורעות בסדר המקומות. נלוו אליהם מפתחות הספרים, והמקומות של הנספדים ושמות המשפחה שלהם בלועזית. כל חוברת משלש החוברות היא יחידה בפני עצמה ובחבורת זו האחרונה הוכנסו הערות לחוברות הקודמות. חרוש ופה ומועיל הכניס המחבר בחוברת השלישית בסדרו רשימה של שמות הערים כפי שהם מופיעים בספרי החספד עם הטרנסקריפציה הלועזית בצד, דבר שיקל בהרבה על זהור הערים שלעתים קרובות שמותיהן מופיעים בעברית בצורה שונה מהשם הרשמי או המקובל. אמנם למרות כל זהירותו של המחבר יש שנפלו מעויות בכתוב הלועזי של שמות כמה ערים ואחדים מהם לקויים בחסר או ביתר של אקצנטים. חבל מאד שלא סדר מפתח גם לפי שמות המספדים שאף לו יש חשיבות ביבליוגרפית. כמו כן יש להצטער על שקשים מכניים עכבו כנראה את המחבר לסדר את הביבליוגרפיה גופא בסדר שמות המשפחה בעברית (עם רמזים מסט פרפר במקום שיש צורך בכך), וסדרה לפי שמות פרטיים אף כי שמה זאת נחשבה זה מכבר ואינה נהוגה עוד ביבליוגרפיה העברית המודרנית. — עלינו להחזיק טובה לבר וכשטין על עבודתו זו שבה ימצאו ענין לא רק הביורגרף והביבליוגרף אלא גם ההיסטוריון. אנו מכירים את המחבר הנכבד לסיום, מפתח החספדים ומאחלים לו שיוכה לבצע גם מחשבתו על הרפסת קפצוג שלם לספרים העברים שבבית הספרים דקהל וינא.

ש. שונם.

665. כהן, בועז. קונטרס החשובות; ביבליוגרפיה של ספרות השו"ת בצורף מבוא על ערכן לתולדות ההלכה וההתפתחות המשפט העברי. כודאפעשט, (דפוס IKohn Mor, תר"ץ. 121 דף, 226 ע. 15 : 23.)

הוצאה מיוחדת כן, הצופה לחכמת ישראל.

לא נתכוונתי לסדר ביבליוגרפיה אלא רק רשימה של שו"ת, ומטעם זה נמנעתי מלרשום את מספר הדפים, גודל הספר, מספר החשובות בכל ספר, ההכסמות ושמות המרפסים ... אני רושם בתכלית הקצור רק שם הספר, שם המחבר, השנה ומקום הדפוס.

ליותר חשובים שבספרי שו"ת מצוין אני מראה מקומות למאמרים מדעיים המטפלים בהם או במחבריהם.

סדרתי את עבודתי על פי תכנית זו. תחילה אני נותן רשימה של ספרים הדנים באופן כללי בספרות של שו"ת. ואחר כך יבואו ספרים המטפלים בשו"ת הגאונים. אחרות תבוא רשימה של קובצי שו"ת הגאונים לפי סדר הזמנים ... כל ספרי שו"ת שהופיעו אחר תקופת הגאונים נסדרו במחלקה מיוחדת. ראשית אני מיתר מקום לספרי שו"ת שלא נקראו בשמות מיוחדים אלא בשם מחבריהם, למשל שו"ת בצלאל אשכנזי וכו'. ואחר כך יבואו הספרים בשמות מיוחדים על פי האלפא ביתא של שמותם.

בסוף הרשימה יחדתי מקום לכל הספרים המכילים והמביאים כמה תשובות, אבל אינם נמנים על סוג זה, כמו פוסקים, פירושים על התלמוד, חדושים וספרי דרוש, מכתבי העתים, מאספים וקובצים שונים.

בסוף באו: מפתח הארצות עד המאה היום; מפתח המחברים; מפתח מקומות הדפוס; תקונים והוספות.

בפנים הספר נרשמו 1795 מספרים; במלואים שבסוף נרשמו עוד למעלה מ-200 ספר. במבוא (ע' 3-36) מדבר המחבר ברחבה על ספרות השו"ת ועל התפתחותה ושבועיפ בה.

666. פרידברג, חיים דובעריש. בית עקד ספרים; לקסיקון ביבליוגרפי ליריעת הספרות העברית ... ושמות הספרים העברים והיהודית אשכנזית ... וכמו כן אלה בשפות: איטלקית, טטרית, יונית, ספרדית, ערבית, פרסית ושמרנית שנרפסו באותיות עבריות משנת ר"ה עד תר"ס; תכנס, שמות מחבריהם, והערות אשר בהן נרפסו; שנת הדפסתם ומספר הדפים. עם מפתח המחברים בסדר אי"ב ומפתח הספרים לפי המקצעות השונים. מאת חיים דובעריש פריעדבערג. ב. (מו) — ק (קד). אנטווערפן, תר"ץ. 349—532 ע. 20 : 27.

השער גם בצרפתית, גרמנית ואנגלית. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 451. שם גם בקורת. 667. ריבקינד, יצחק. כבוש הספרות — לעם. (ניו יורק), ההסתדרות העברית באמריקה, (תר"ץ). 16 ע. 14 : 19.

עם שער מיוחד באנגלית על המעטפת : On Hebrew books in American libraries by Isaac Rivkind. תוצאה מיוחדת מ"הדואר". מכיל גם חומר על תולדות הדפוס העברי ותולדות הספרות היהודית באמריקה.

668. ביבליאגראפיה זאמלבוך. I. אונטער דער רעדאקציע פון י. ליבערבערג. מאסקווע, צענטרפארלאג, 1930. VII, 546 [7] ע. 18 : 26.

בראש השער: אינסטיטוט פאר יידישער קולטור בא דער אוקראינישער וויסנשאפט-לעכער אקאדעמיע. ביבליאגראפישע קאמיסיע. — תמצית קצרה של כל מאמר ומאמר שבקבץ באוקראינית, עמ' I—VII. — תכן הענינים ביוונית, בגרמנית ובאוקראינית. — עם שער נוסף בגרמנית ועם שער נוסף על המעטפת באוקראינית. — סן התכן: I. אלגעמיינער אפטייל. II. געשיכטע פון פרעסע און דרוק. — א. קירושניץ: דער אנהויב פון דער סאציאליסטישער פרעסע אין יידיש אין רוסלאנד. — א. יוריציקי: וועגן א פראיעקט פון א

יידישען זשורנאל אין רוסלאנד אין די 50-גער יארן. — ש. באראוואר: אקסענפֿלעדס פֿרוו צו גרינדן א דרוקעריי אין אדעס. — א. קירושניץ: 11 יאר יידישע פרעסע אין ראשנפארבאנד (סאטמיסטישער עטיוד). — III. ביבליאגראפישע עטיודן און רעצענזיעס. IV. ביבליא-טעקאגראפיע. V. ביבליאגראפיע: (י. קוויטני: לעניניאנע (מאטעריאלן צו דער לענין ביבליאגראפיע אין יידיש). — י. קוויטני: די יידישע ביכער-פראדוקציע אין פ. ס. ר. ר. פאר די יארן 1921-1917. (סאטמיסטיש-ביבליאגראפישער עטיוד). — ז. ראמנער און י. קוויטני: דאס יידישע בוך אין פ. ס. ר. ר. פאר די יארן 1921-1917. — א. גורשטין: הויסאפעס און אויסגעטערונגן צו ב. באראכאווס „פערעץ-ביבליאגראפיע“. — VI. Varia. (רעשימע פער יידישע אויסגאבעס, וואס עס בעקומט דער צענטראלער אלפארבאנדשער פרעסע-ארכיוו [שערי האינסטיטוט] (צונויפגעשטעלט כאבענסקי).

669. **Cohen, Boaz**, Professor Alexander Marx: a tribute upon his semi-centennial and a bibliography of his writings. New York, 1928. 16 p., port. 15: 23. השער מהמעמפת.

The United synagogue recorder vol. 8, no. 1. הרשפה טן

הביבליאגראפיה מכילה 206 מספרים.

Ginzburg, S. The life and works of M. H. Luzzatto. 198 ע' ראה ע'

670. **Jarcho, Julius**. The medical library of the Hebrew university in Jerusalem, Palestine. [Baltimore, Md.], 1929. pp. 50—55, illus. 18: 25. השער מהמעמפת.

"Reprinted from Medical mentor, vol. 1, no. 1, October, 1929".

671. **Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckelscher Stiftung. Bibliothek**. Bibliotheks-Bericht für das Jahr 1930 [by] Israel Rabin. Breslau, Kuratorium der Fraenckelschen Stiftungen, 1930. 26 p. 15: 22. השער
Bibliothek des jüdisch-theologischen Seminars III. בראש השער

672. **Kultur-Liga, Warszawa**. Książka polska w bibliotece żydowskiej; katalog wzorowy; (półrocznik.) Opracowane przez Centralę bibliotek przy Stow. Kultur-Liga. Warszawa, Stowarzyszenie Kultur-Liga, 1929. [4], 133 p. 15: 22.

673. **Lamm, Louis**. Die Rosenthaliana in Amsterdam; zum 40 jährig. Amtsjubiläum ihres Leiters Jeremias Hillesum, Berlin, Louis Lamm, 1930. 1 p.l., 9 p. 14: 19.

674. **League of nations. Library**. Liste d'ouvrages relatifs au régime des mandats et aux territoires sous mandat catalogués à la Bibliothèque de la Société des nations. List of works relating to the mandates system and the territories under mandate cata-

logged in the Library of the League of nations. Genève, (Service des publications, Société des nations), 1930. 106 p. 20 : 27.

בראש השער : Société des nations. Bibliothèque ...

675. Vienna. Israelitische Kultusgemeinde. Bibliothek. Zuwachsverzeichnis für die Jahre 1928 und 1929. Wien, Selbstverlag, 1930. 83, 13, [2] p. 15 : 23. את הקורם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 49.

676. Wininger, S[alomon]. Grosse jüdische National-Biographie, mit mehr als 10.000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder; ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde von S. Wininger unter Mitwirkung von zahlreichen Fachmännern aus allen Weltteilen. Fünfter Band: Pereira-Steinhaus. Cernauti, typ. "Arta", [1931]. 637 p., 1 l. 17 : 24. את הכרך הקורם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 227.

ד. מדע המקרא.

677. בל'ן, יוחנן. ספר כתונת פסים; באורים במקומות פזורים בתנ"ך, ונלוה אליו בסוף הספר שיר בדבר פטירתו של האמורא הקדוש ר' יהושע בן לוי. וגם מאמר מחלוקת לשם שמים או מכתב אל הציונים. מאת יוחנן בל'ך. לונדון, (דפוס Goldenberg & Epstein), תרפ"ט. [2] דף, [3]—84 ע, פורטרט. 14 : 22. עם שני שערים, אחד מפורט ואחד מקוצר.

678. הרביץ, מיכאל בן חיים אריה. ספר עבודת הלוי; כולל באורים, חדושים והערות לחמש מגילות ונפרד לשני ספרים ... ספר מגילת ספר מאתי המוציא לאור מיכאל הלוי איש חורוויץ בן ... מוהר"ר חיים אריה איש חורוויץ ... ונלוה אליו קונטרס בשם פשוטי דספרא הערות והארות לספרי חני"ל. וספר גשמי ברכה מאת ... מוהר"ר ברוך הלוי עפשטיין ... עם קונטרס הוספות ברכה הערות והארות על ספר, מגילת ספר הנ"ל. קראקא, M. Horowitz, תר"ץ. [4] דף, [3]—25, 28, 32, 23, 34, 11, 17, 35, 19, 22, 20—34, 24 ע. 17 : 24. לכל מגלה ולכל קונטרס שער וסימני דפים מיוחדים. זריח, י. ת. אהל יעקב. ראה ע' 152.

679. נימן, שמעון בצלאל. ... ספר פנינים יקרים. החדש והוא על ס' שמות, ויקרא, במדבר דברים. קובץ ... מכמה מאות מאמרים מלוקט מספרים שונים ... לקטתי ... שמעון בצלאל ניימאן ... Sz. Neuman, Krakow, תרפ"ט. 196 ע. 17 : 24.

680. **משבסמק, אהרן בן מאיר.** ספר יד אהרן הוא ביאור ופירוש על פי בעל הטורים עה"ת דהיינו הסכונ של רמזים והגיטריאות המובאים שמה ומראה מקום מקורם ומוצאם ... אשר יגעתי ... אהרן בהרבנו ... מיה מאיר ... המכונה מטאשעווסקי ... ווארשא, דפוס אלמער, תר"צ. 234, 6 ע. 17 : 24.

681. **שלמה בן יצחק (רש"י).** פרשני-דתא, והוא פירוש רש"י על נ"ך, על פי דפוסים וכתבי יד שונים עם מכוז הערות והנהגות נערך מאת יצחק מאהרשען ... חלק א' תרי עשר. אמסטרדם, הערצבערגער, תר"ץ. XXI, 116, VI ע, פקסימילים. 23:16.

עם שער מיוחד והקדמה באנגלית: Parschandatha; the commentary of Rashi on the Prophets and Hagiographs, edited on the basis of several manuscripts and editions by I. Maarsen.

682. **בן סירא.** ספר בן סירא ... איבער געזעצט אין שווארנאן !!! ... ווארשא, דפוס (Piment), תרפ"ט. [1] דף, 120 ע. 13 : 19. עברית ויודית זו למטה מזו.

683. **תנ"ך. כתובים.** רות, איבערזעצט מיט א פארווארט אין ערקלערונג נען פון שמואל נארלער. לאדז, בית-יעקב-שוורנאל, תר"ץ. 24 ע. 15:12.
ראה ע' 186. Alt, A. Der Gott der Väter ...
ראה מחלקה יח. Baltzer, O. Judith in der deutschen Literatur.

684. **Bible. tr. German.** Kommentar zum Alten Testament hrsg. von Ernst Sellin. Bd. XIII: Die Psalmen; übersetzt und erklärt von Rudolf Kittel. Mit einem Nachwort. 5. u. 6. Aufl. Leipzig, Deichert, 1929. LVII, [1], 471 p. 17 : 24.
הדפסה חדשה של מהדורה גיד משנת 1922; רק ה-Nachwort חדש. — את הכרך הקודם של הסריה ראה ק. ס. שנה ז' ע' 228.

685. **Bible. tr. German.** Die Schrift; zu verdeutschen unter- nommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. [Bd.] (XI): Kündler, Bücher der Kündigung: Das Buch Jirmejahu. Berlin, Schneider, [1931?]. 2 p. 1., 7—295, [1] p. 13 : 20.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 228.

686. **Bible. tr. Greek.** Septuaginta Societatis scientiarum Gottingensis auctoritate edidit A[lfred] Rahlfs. X: Psalmi cum Odis. Hälfte I (Bogen I—II). Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1931. p. 1—176. 16 : 24.

687. **Bible. Selections.** Biblia az ifjúság és család számára. Kiadja az Izr. magyar irodalmi társulat. Új fordítás. Kötet 1—2. Budapest, (typ. Franklin), 1925. 15 : 21.

(Az Izr. magyar irodalmi társulat kiadványai. 45—46). מתרגמים שונים. Kötet 1: A Tóra: Mózes öt könyve. vi, 240 p. — Kötet 2: A történeti könyvek: Józsuá, Bírák, Sámuel, Királyok, Ruth, Eszter, Dániel, Krónika, Ezra és Nehemias, Palesztina térképével. 2p. l., 282 p., map.

688. **Bible. Isaiah.** The book of Isaiah; tr. into colloquial English by J. B. Allan, v. 1: Chapters 1—39. London, National adult school union, (1930). 106, [1]p. 12 : 18.

= Books of the Old Testament in colloquial speech, no. 8.

*690. **Bible. Psalms.** The book of Psalms. From the version of Miles Coverdale in the "Great Bible" of 1539, with an introduction by Francis Wormald ... and facsimile reproductions of eight illuminated folios from the fourteenth-century manuscript known as Queen Mary's Psalter. London, Halton and Truscott Smith, 1930. xvi, 156 p. 23 : 36.

691. **Bible. Psalms.** Il Salterio e i cantici: testo latino annotato e disposto secondo la recitazione dell'ufficio divino dal G. Mezzacasa. Milano, Scuola tipogr. Salesiana, 1929. 19 xp., 1 l., 407 p. 12 : 17.

ההערות באיטלקית.

692. **Bible. Proverbs.** De Spreuken van Salomo, door B. Gemser, I. Groningen, Wolters, 1929. 213 p. 13 : 20.

Tekst en uitleg; praktische Bijbelverklaring ... I. Het Oude Testament. מגיע עד סוף פרק כד.

693. **Bible. Song of Solomon.** Das Hohelied, übertragen und gedeutet von Joseph Carlebach. Frankfurt am Main, Hermon Verlag, [1931?]. 4 p. l., 135 p. 22 : 28.

המבטם בעברית וגרמנית עמוד מול עמוד.

האם האהבה שבשר השירים היא אהבה ארצית של בשר ודם או אהבה אלגורית בין ישראל וה' ? קרלצ'ך מבאר בהקדמתו שהשאלה הזאת איננה נכונה מלכתחילה מפני שאין כאן שאלת או-או: תמונה פיוטית צריכה קודם כל להיות שלמה ואמתית כשהיא לעצמה, ואח"כ יש לחפש ולמצא בה רמז לענין אחר. ב"שיר מוחמד" של ג'תה למשל, יש לפנינו האור פיוטי של נהר והתאור הזה אמת הוא בכל פרטיו; רק המעמיק לראות ויכר שהמשורר ציר כאן את מהות הגאון. כך גם שיר השירים הוא שיר-אהבה אמת אבל יש בו הרבה רמזים המוכיחים בעליל שהכוונה העיקרית היא האלגורית. — פרקי ההקדמה:

Das Lied der Liebe; Umdichtung des Hohenliedes; Neuer Deutungsversuch; Allegorie oder Liebeslied?; Die Sprache und Eigennamen des Hohen-

liedes; Exegese und Midrasch; Die Abfassungszeit des Hohenliedes; Die Originalität des Hohenliedes; Das Hohelied im Gottesdienst unserer Synagogen.

694. **Boutflower, Charles.** The book of Isaiah, chapters 1—xxxix, in the light of the Assyrian monuments. London, Society for promoting Christian knowledge; New York and Toronto, The Macmillan co., 1930. xxiv, 364 p., front., (map), plates, 14 : 22.

מסרת המחבר בספר זה היא לשפך אור עד כמה שאפשר על החלק הראשון בספר ישעיהו ... ביחוד מתוך מקורות אשוריים. — לספר נוספו 18 תמונות מתוך מה שנמצא בא"י ובאשור. בסוף מפתח מסורס.

695. **Bruno, Arvid.** Der Rhythmus der alttestamentlichen Dichtung; eine Untersuchung über die Psalmen 1—LXXII. Leipzig, Deichert, 1930. iv, 348, [1] p. 15 : 23.

696. **Cramer, Karl.** Amos; Versuch einer theologischen Interpretation. Stuttgart, Kohlhammer, 1930. 3 p. l., 215, [1] p. 16 : 24.

== Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. von Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 15.

בספר הזה מנסה המחבר להבין את עמוס ואת הנביאים בכלל מתוך נקודת-מבט תיאולוגית. היש עדין מקום להסברה תיאולוגית של הנבואה אחרי שבאו רבים ושמשו אותה בהסברות מבוססות על תולדות המפרות או על תורת החברה או על חקירת האישיות של הנביא? זאת היא שאלתו ומתוך השאיפה לחתר ולבוא לתפיסה דתית של הנבואה כתוכה הוא עם האסכולות שהיו שולטות בדור הקודם, עם מכס ובר, עם טרלס ואחרים. הוא מרגיש ביחוד את הסעו של אלה המשתדלים להראות את האישיות היוצאת מן הכלל של הנביא. לדוידא אפשר לנו להבין את הנביא רק כשנדע שהנביא אינו פורש מעמו אלא אמונתו היא חלק מאמונת העם וכל נבואתו בנויה על כך שהעם והנביא מאוחדים באמונתם היסודית. הנביא איננו יוצר רעיונות חדשים ואיננו חפץ להיות יוצר ומחדש. הרעיון המרכזי של עמוס ושל העם אשר אליו פונה הנביא הוא רעיון הבחירה. המחבר עומך על הסתירה המדומה בין רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכן הלאה כבני כשיום אתם ל"י ומבאר מתוך הסתירה המדומה הזאת את רעיון הבחירה (ראה מסקנת חקירתו ע' 63).

697. **Craufurd, C[harles] E[dward] V[ereker].** Treasure of Ophir; with 25 illustrations. London, Skeffington, (1929). 2 p. l., 9—287, [1] p., front. port., maps, plates. 16 : 24.

„The story of a life-long quest; the rediscovery of the lost land, and the literal substantiation of Genesis history by practical exploration”.

*698. **Duncan, J. Garrow.** Digging up Biblical history. Recent archaeology in Palestine and its bearing on the Old Testament. London, S.P.C.K., 1930.

699. **Eissfeldt, Otto.** Die Komposition der Samuelisbücher. Leipzig, Hinrichs, 1931. 62, [1] p. 18 : 25.

700. Geiger, Abraham. Urschrift und Übersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der innern Entwicklung des Judentums. 2. Aufl. mit einer Einführung von Paul Kahle und einem Anhang enthaltend: Nachträge zur Urschrift, Verzeichnis der Bibelstellen und Bibliographie zusammengestellt und bearb. von Nachum Czortkowski. Frankfurt am Main, Verlag Madda, 1928. 2 p.l., VIII, [VII]—VIII, 500, 51 p. 15 : 22.

„A. Geigers Nachträge zur „Urschrift“ in hebräischer ע' שבסוף: 32-5
 דברי בקורת אחדים, עם ספרי הגדול נצמדים. Sprache
 „Bibliographie der die „Urschrift“ betreffenden Rezen- ע' 49-51 שבסוף:
 sionen und Abhandlungen“.

701. Hopfenbeck, Frau Franziska (Schlier). Codex Nr. 146, 2 Extrav. der Landesbibliothek Wolfenbüttel; eine mittelhochdeutsche Interlinearversion der Psalmen. Dillingen a. D., Schwäbische Verlagsdruckerei, 1929. 47 p. 14 : 22.

Diss. München. ביבליוגרפיה. ע' 5-6 :

702. Horst, Friedrich. Das Privilegrecht Jahves; rechtsgeschichtliche Untersuchungen zum Deuteronomium. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1930. 2 p.l., 124 p., 16 : 24.

= Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments, hrsg. von Rud. Bultmann und Hermann Gunkel, Heft 45.

703. Jacob, B[enno]. Die biblische Sintfluterzählung, ihre literarische Einheit; Vortrag, gehalten auf dem internationalen Orientalistenkongress zu Oxford am 30. August 1928. Berlin, Philo Verlag, 1930. 1 p.l., 13 p. 15 : 23.

704. Kalt, Edmund. Biblisches Reallexikon. Bd. 1, Lief. 1: A-Galgala. Paderborn, Schöningh, 1931. VIII, 576 p. 18 : 26.

לכסיקון לתנ"ך ולברית החדשה. המחבר הוא קתולי. בהקדמה הוא אומר: „עד כמה שיכולתי השתמשתי בספרות החשובה הקתולית והבלתי-קתולית. אולם מבחינת תועלתו המעשית של הלכסיקון ציינתי בדרך-כלל חיבורים ומאמרים קתוליים בלבד.“ המחבר חבר לברו את הספר כולו ולא השתמש בעזורים „כדי לשמור על התפיסה האחדותית בספר“. הציטטים מתנ"ך מובאים תמיד בנוסח הוולגטה; בתוספת השנויים החשובים שבנוסח המקור. גם שמות-עצם נקבעו בערכים לפי צורתם בוולגטה.

הספר כולו יכיל 2 כרכים (4 חוברות) ויהיה בן 1200 עמוד (2400 מורים). לפי הבטחת המו"ל יופיע כולו עד סוף שנת 1931.

705. **Kremer, Jos[eph]**. Die Hirtenallegorie im Buche Zacharias auf ihre Messianität hin untersucht; zugleich ein Beitrag zur Geschichte der Exegese. Münster i. Westf., Aschendorff, 1930. XIII p., 11., 114 p. 16 : 24.

= Alttestamentliche Abhandlungen, hrsg. von A. Schulz, Bd. 9, Heft 2.
ע' [VII]—XIII: ביבליוגרפיה

706. **Krocker, Jakob**. Das Königtum und die Theokratie in Israel. Giessen, Brunnen-Verlag, 1931. 3 p. 1., [ix]—xvi, 380 p. 12 : 19.

= Das lebendige Wort, Bd. 5.
תאור האיש והמאורעות ההיסטוריים שהכריעו בתולדות ישראל בתקופת זמ' (מתוך הקדמת המחבר).

707. **Leenhardt, Franz-J.** La notion de sainteté dans l'Ancien Testament; étude de la racine Q D S. Paris, Fischbacher, 1929. 240 p. 16 : 25.

התכן: Les origines de la notion de sainteté. Le tabou.— Le développement de la notion. Les objets sacrés.— Les personnes consacrées. Le peuple saint. La sainteté de Dieu.

*708. **Lingle, Walter Lee**. The Bible and social problems ... New York, Chicago [etc.] Fleming H. Revell company, [c1929]. 192 p. 8°. (The James Sprunt lectures, 1929. Union theological seminary, Richmond, Va.)

709. **Lods, Adolphe**. Israël; des origines au milieu du VIIIe siècle ... Paris, La Renaissance du livre, 1930. xvi p., 11., 595, [1] p., illus., maps, pl. 14 : 20.

= L'Evolution de l'humanité; synthèse collective dirigée par Henri Berr, no. 27.— על המעטפת: Bibliothèque de synthèse historique. L'Evolution de l'humanité ... ע' [567]—579: ביבליוגרפיה.

המחבר חוקר בספרו המעסיק הזה בעיקר את תולדות הדת בישראל מימי האבות עד המאה השמינית, וכונתו להמשיך עבודתו בספר שני עד תקופת התחלות הנצרות והיהדות הרבנית. את השאלה המרכזית רואה ל' ביחסם של בני ישראל ליושבי ארץ כנען: היכולו לאחד את תרבות הארץ עם אמונתם בה' או היצטרפו לוותר על אחת מהן לטובת השנייה? לפי זה מתחלק חמר חקירתו לשלושה חלקים: ארץ כנען לפני עליית ישראל, בני ישראל לפני בואם לארץ, בני ישראל בארץ. כל חלק דן תחלה על ההיסטוריה הכריתית והסוציאלית ואח"כ על ההיסטוריה הדתית.

710. **Muderspach, L.** Tidernes Vidnesbyrd; Udgravningerne og Bibelkritikken ... København, Dansk Bogforlag, 1927. 192 p., illus., ports. 15 : 22.

711. **Murray, David A[mbrose]**. The real meaning of Genesis. Boston, Mass., The Stratford co., (c1930), 2 p.l., III p., 21, 3—333 p. 15 : 23.

המחבר רואה את ספר בראשית «כיצורה מקורית של נביא גדול או מנהיג דתי גדול. הוא היה אדם, אשר כמו מחברי ספר קהלת או ירמיהו, חיתה בפרו בשורה אל עמו. לספר בראשית יש הנחה אחדותית אחת, וכל הספורים מכוונים לשמש משל והוכחה להשקפת המחבר. הבשורה הזאת, הנושא המרכזי של ספר בראשית, היא השאלה העולמית: מתי הדרך שבה נגיע לחיים של שביעת-רצון והצלחה?» (מתוך ההקדמה).

712. **Nobel, Gabriel**. Zahnheilkunde und Grenzgebiete in Bibel und Talmud; neu bearb. und mit zahlreichen Zusätzen versehen. Leipzig, (Im Selbstverlag), 1930. 140 p. 15 : 23.

על המעטפת "Leipzig. Otto Harrassowitz".

בשנת 1909 פרסם המחבר Zur Geschichte der Zahnheilkunde im Talmud. למהדורה החדשה הזאת יש הקף כפול. הורחבו בהרבה הפרקים על האנטומיה, הפיסיולוגיה ועקירת השן, וגוספו פרקים על המחצית, הפתגמים, והשן בעניני משפט.

713. **Noth, Martin**. Das System der zwölf Stämme Israels. Stuttgart, Kohlhammer, 1930. 2 p.l., 174 p. 16 : 24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, Folge 4, Heft 1; der ganzen Sammlung Heft 52.

Staatliche Forschungsinstitute an der Universität Leipzig. Forschungsinstitut für Religionsgeschichte. Israelitisch-jüdische Abteilung. Heft 6.

המחבר חוקר את שאלת המוצא ההיסטורי של חלוקת עם ישראל ל-12 שבטים ובא לידי מסקנה, שהחלוקה הזאת נוצרה רק בזמן השופטים. צריך להבדיל בין שתי חלוקות, אשר אחת מהן כוללת גם את שבט לוי והאחרת אינה מונה אותו בין שנים עשר השבטים. המחבר משתמש במשל של האמפיקריטיקה היוונית בכדי לבאר את היחס של עזרה הדדית ושתוף הגורל אשר בין שבטי ישראל.

בתוספת מיוחדת דן המחבר בפרושרוס על המושג «נשיא».

714. **Peet, T[homas] Eric**. A comparative study of the literatures of Egypt, Palestine, and Mesopotamia; Egypt's contribution to the literature of the ancient world. London, Pub. for the British academy by H. Milford, 1931. VI p., 1 l., 136 p. 16 : 25.

(The Schweich lectures on Biblical archaeology, 1929).

שם הספר הזה רחב ביותר, מצד אחד, וצר ביותר, מצד שני. הוא רחב יותר מדו משתי בחינות: א' בהשוואת ותרתי כמעט לגמרי על איזה נתוח ספרותי של הכתובים העבריים, בחשבי כי לקוראי ודיעה מספקת בענין זה כדי להבין את הוכחתו; ב' בהיותו אנטיפולוג הקדשתי תשומת לב לספרות מצרים ותר מלספרות בבל. והשם צר יותר מדו מפני שלא הסתפקתי להשוות ספרות מצרים לספרות העבריים, אלא נסיתי ג'כ לקבע את ערכה המוחלט בשביל האנושיות בכל המקומות ובכל הזמנים» (מן ההקדמה).

715. Pelt, [Jean] B[aptiste]. Histoire de l'Ancien Testament, 9e éd., rev. et corr. T. 1—2. Paris, Gabalda, 1930. 2 v., illus., maps. LXXV, [I], 369; IX, [I], 489 p. 12:18.

716. Schmökel, Harmut. Das angewandte Recht im Alten Testament; eine Untersuchung seiner Beziehungen zum kodifizierten Recht Israels und des alten Orients. Borna—Leipzig, Noske.

1930. IV, 134 p. 15:21. Diss. Breslau. ביבליאגראפיה: ע' 133-134. המחקר עוסק בחקירות-השוואה בין משפטי-התורה ומשפטי עמי הסוחר הקדמונים (האכדים, השומרנים, האשורים, הבבלים והחיתים). איננו יוצא מחוץ כתב-היד הקדש ואינו שלום, כנראה, במקורות המשפטיים המאוחרים שיש למצוא בהם חסר רב למדרש היסטורי של חוקי-התורה. גם תרגום השבעים נשאר מחוץ לשפה מחקר. רוח תיאולוגית שאינה שכיחה בזמן האחרון במחקרים במשפט העברי מסוכה על כל החבורה המשפטית היסטורית של הפקולטה האיבנגליסטית-תאולוגית בברסלון. המקורות המשפטיים המזרחיים נחזרים לו, קצתם על פי מקורם הראשון וקצתם על פי התרגומים המשוכחים, ויש כמה מפרשים שהוא הראשון המשווה אותם עם המשפט העברי. אולם במקום השוואה שיטתית הוא נותן בעיקר הקבלה של מפרשים נפרדים והשוואה שיטתית של אינסטיטוציות בודדות, של חוליות עקורות מן השלשלת. בחלוקת החומר ובהגדרות המשפטיות מורגש בכמה מקומות חסרון תפיסה ויורדות. ההבחנה בין משפט חולוני ודתי היא בכמה מקומות מלאכותית. המושג Religioses Staatsrecht לא הוגדר כהלכתו. בהשוואת את חוקי-התורה עם חוקי שאר העמים אין המחקר מביא דפוקים בחשבון את מרחק-הזמן שניניהם ואת המסכות הכלכליות והסוציאליות המיוחדות של כל עם ומדינה, שבלעדין אין כל טעם וערך מדעי להשוואת משפטיה. הוא לא גילה גם את השקפתו על סדורם ההיסטורי של המקורות המשפטיים שבתורה. שהיא תנאי קודם לכל מחקר משפטי מעין זה.

ראה מחלקה יח. Tabouis, G. R. Nabuchodonosor ...

717. Thilo, Martin. Was jedermann zum Verständnis des Alten Testamentes wissen muss! Dargestellt auf zwei sechsfarbig-graphischen Geschichtstafeln nebst einer Landkarte und allgemeinverständlichen Erläuterungen. 3. Aufl. Stuttgart, Steinkopf, (1930). 46 p., 2 charts, map. 15:22.

החלק: Die Völker des alten Orients.—Die Geschichte der Völker des alten Orients.—Die Propheten innerhalb der Zeitgeschichte. Einführung in die prophetischen Bücher.

718. Thilo, Martin. Der Kampf gegen das Alte Testament. Gütersloh, Bertelsmann, 1931. 43 p. 13:19.

719. Vischer, Wilhelm. Jahwe der Gott Kains. München, Kaiser, 1929. 2 p.l., 75 p. 15:23.

החלק: חלק א': אלהים זר שאינו זר; המולחן והמצוות של כהן מדין; הלוויים

מקום ה' בדרום; מרינים-קנינים; כתר-ה'; ה' אלהי האדמה הקדושה; סלע הבחירה. חלק ב': אגדה והיסטוריה; אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב; מקורות קנינים; קין והבל; רוצח אחיו; אדם קין; סמל-הצל. חלק ג': בריחה מהארץ הקדושה; הצעיר יורש לפני הבכור; אכן נגף, תוספת: אגדה קין והבל, מוארה ע"י מחקר ששטון האם של י. י. בן-אופן.

*720. Waddy, Percival Stacy. Homes of the Psalms; their original meaning and structure illustrated by the surroundings in which they were first used. London, Society for promoting Christian knowledge; New York and Toronto, The Macmillan co., [1929]. XXII, 23—296 p. maps. 8°.

721. Wagner, A. Zur Ethnographie der biblischen Völker-tafel; neue Untersuchungen. [Saarbrücken], Saarbrücker Druckerei und Verlag AG., 1930. 40 p. 15 : 21.

תאורנו, שנסינו לייסדו על נוסח התנ"ך שנכתב ברוח הקודש, הוכיח, כי התשקפה שלוש-העמים הוא שלם מבחינת תאור-הגזעים אינה מחוסרת-יסוד. את כל ענפי הגזעים האנושיים אפשר לכנות בשמות הנזכרים בתורה, ואף את הגזע המוגולי בכ"ל. (מתוך דברי המחבר ע' 39).

722. Ward, [John] W[illiam] G[eorge]. Portraits of the prophets; character studies of men who blazed the trail. New York, Smith, 1930. VII, 328 p. 14 : 21.

הספר כולל מסות מפורטות על הנביאים, ביניהם גם אליהו, אלישע, ודניאל.

723. ويكفالد، فرنسيس. شواهد اسلامية ومسيحية ويهودية

لايضاح السور التسع الاولى من القرآن. مصر، مطبعة النيل المسيحية، (1926). [4]، 668 ص. 20 : 28.

ויקפלד, פרנסיס: "עדות אסלאמיות וגוצריות ויהודיות לבאור תשע הסורות הראשונות של הקוראן".— מראי מקומות מקבילים לכל פסוק מהקוראן מהתנ"ך התלמוד והברית החדשה.

ה. ברית חדשה.

724. Berman, Morton M. A Jew's view of the crucifixion; a paper read before the Contemporary club, Davenport, Iowa, May 6, 1929. Davenport, Ia., The Contemporary club, 1929. 46 p. 16:24.

725. Dalman, Gustaf. Die Worte Jesu mit Berücksichtigung des nachkanonischen jüdischen Schrifttums und der aramäischen Sprache erörtert von Gustaf Dalman. Bd. 1: Einleitung und wichtige

Begriffe. 2. Aufl., mit Anhang: A. Das Vaterunser. B. Nachträge und Berichtigungen. Leipzig, Hinrichs, 1930. X, 410 p. 17:24.
„Benützte Textausgaben“: X—VIII י'

726. **Eisler, Robert.** Ἰησοῦς βασιλεὺς οὐ βασιλεύσας. Die messianische Unabhängigkeitsbewegung vom Auftreten Johannes des Täufers bis zum Untergang Jakobs des Gerechten nach der neuerschlossenen Eroberung von Jerusalem des Flavius Josephus und den christlichen Quellen dargestellt; mit Abb. einer Auswahl der unveröffentlichten altrussischen Handschriften und anderer Urkunden, einer Erstausgabe der wichtigsten slavischen Stellen nach Abschriften von Alexander Berendts und Vassili Istrin, sowie den Überresten des rumänischen Josephus, hrsg. und übersetzt von Moses Gaster. Heidelberg, Winter, 1929-30. I—II. XLIX, 542 p., 45 Taf; VII, 884 p., portr., facsim. 16:24.

= Religionswissenschaftliche Bibliothek, 9.

727. **Enelow, H[yman] G[erson].** A Jewish view of Jesus. New York, Bloch publishing co., 1931. 4 p.l., 181 p. 13:19.

פרקי הספר: התענינותו היהודית של ישו; מורשתו היהודית של ישו; סביבתו היהודית של ישו; היסוד היהודי בתורת ישו; ישו ובני זמנו; הרעיון המשיחי בישראל וישו; היהודים ומות ישו; ישו ותולדות היהודים; עמדתו של היהודי בן זמננו לישו.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

728. **אוליבנשטיין, זאב וולף.** זכר אב אשר חיבר ... מוהר"ר זאב וואלף אליוועקשטיין ... הראה ... לדעת כי דינים המסורים מרבנותינו ... נכללים ונרמזים המה בדברי תורתינו ... במקום שידובר שמה מהלכות חג הפסח וחג הסוכות ... ווארשא, בני המחבר, (דפוס ג. פיסענט), תרפ"ט. 36 ע. 12:16.
מסודר בדפוס וינברג בבילגורי.

729. **(איגה, אלטר עזריאל מאיר).** קונטרס תקנת רבים (המשך לקונטרס „הצעת תקנה נחוצה“ שנדפס שנת תרפ"ט) להרים מכשול איסור רבית בדרך הע"ם על יסוד היתר חז"ל ועפ"י תיקון מורים ... בהסכמת רבנים כפורסמים. ווארשא, דפוס פעדער, תר"ץ. 13 דף, 92-5, 113 ע. 15:22.

730. **אנגל, יוסף.** גליוני הש"ס ... הנהגות על סדר סועד בבבלי וירושלמי ונלזו אליו ד' כרכים ... ביאורים וקבוץ כללים וענינים מירושלמי סדר

- ורעים מאת ... סרן יוסף ענגיל ... וינה, J. M. Morgenstern, וורשה, דפוס
האחים פערער, תרפ"ט. [2] דף, 168, 66, [1] ע. 23 : 31.
- גוטמן, י. ט. בחינת קיום המצוות בחשואות הניגודים שבין היהדות
המסורתית ובין הכחות שנפרדו ממנה ממוך לחרבן הכות ולאחריו ... ראה מחלקה כ.
גרינצבורג, 5. מקומה של ההלכה בחכמת ישראל ... ראה ע' 150.
731. דוידובסקי, יוזפא צבי, ספר אמרי יוסף חידושים וביאורים על
ספר נזיקין כחיד החוקה לחרמב"ם ... כרך ראשון הלכות נזקי ממון וגם כרך
שני הלכות גניבה. פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ט. 102, (2), 94 ע. 23 : 31.
חלק השני שער מיוחד. נדפס בבילגור, בדפוס קרוננברג.
הירשבוין, א. 5. אוצר כל מנהגי ישרון. ראה ע' 193.
732. הלברשטם, חיים מצנזר, שאלות ותשובות דברי חיים התשובות
שהשבתי ופלפלתי עם גדולי חכמי דורינו אנכי ... חיים הרב הקי צאנו ... נדפס
פעם ראשונה בלוב ... ופעם שני בבארדיוב ועתה נדפס מחדש ע"י ... מוה"ר
יצחק ישעי' הלברשטאם ... בנו של רבינו ... המחבר, חלק א"ב. בילגוריא, נטע
קראנעבערג, תרפ"ט. [2], 278, [4], 260 ע. 23 : 38.
733. וינדזקי, אליהו בן דוד. ספר כה תאמר לבית יעקב; מיוחד
על צניעותו ומצות הנשים בבית וכו' ... גם מעלות וקדושת מנהגי ישראל ...
חברתי אליהו בל"א מוה"ר דוד וויגאדזקי. פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תר"צ.
[1] דף, 62 ע. 17 : 23.
734. וכמן, שלום. ברית שלום ... פתונים ונתינת טעם סעודת
שלום וזכר ליל שמורים כמא אליהו סנדקאות קריאת שם מנהגים וכן מכל
דברים ... בעשיות מצות מילה פריעה מציצה ורפואות ... סדר הלימוד ותפלות
לבעלי ברית ... סדר פדיון הבן ... מאת הרב שלום וואכמאן. ווארשא, דפוס
פומענט, תרפ"ט—צ'. [2], 68 ע. 15 : 21.
735. נקר, שמואל יוסף. ס' זכרי שמואל על הלכות טריפות, מאסף ...
מכל הפוסקים ... גם הרבה נוספות וחידושים מדלי, ועל כלם קונטרס מיוחד
לדוני תרתי לעזותא ... מאתי שמואל יוסף וועלדער ... חלק א. פינסק, דפוס
וואלאוועלסקי, 1929, [1] ע. 22 : 29.
736. זילברברג, יצחק יוסף. עצי זית חלק ב. חידושים ופולאים על
ספר שמות, וקונטרס שאלות ותשובות בענינים שונים, וקונטרס אופל מאורות
כולל שני הספרים ודבר הלכה, חידושים ופולאים שונים, ופתיחה: שני דרשות
באגדה ... לפי רוח העת, פולאים על סוגי דכבתה ... [מאת] יצחק יוסף זילברברג ...
Warszawa, דפוס Sikora i Milner, (תרפ"ט). [4], 207, 5, [2] ע. 18 : 25.

737. זינגר, יצחק אלימלך בן משה חיים. קונטרס הראשון מן ס' זכרון אלימלך ... ממני ... יצחק אלימלך הכהן זינגער ... פועטרקוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ט, 32 ע. 15 : 23. ספרולים על כללי הש"ס בערכין.

חזן, א. ה. יורי אליהו ... שו"ת ... ראה ע' 152.

משניות. מסכת שביעית ... ראה ע' 156.

פרוש-גליקסן, א. ג. ספתח השלם לתלמוד בבלי ... ראה ע' 157.

738. פרידלינג, צבי הירש. רץ כצביו ... בו מלוקט ... מאמרי חז"ל

מש"ס ... מדרשים ... ומעור הרבה ספרי מוסר וספורשי תורה ... המדברים מנודל החיוב לכבוד ולהוקיר תלמידיו חכמים ולומדי תורה ... ונלזה בסופו מהדושים שדרשתי ... בענינים הנ"ל ... צבי הירש במוהר"ר דוב בעריל ז"ל פרידלינג ... חלק א—ב. ווארשא, דפוס פימענט, תרפ"ח. [7], 3—58, [1] ע, 1 דף, 38 ע. 16 : 22. עם שער מיוחד לחלק ב.

739. קרל יוסף בן אפרים. נשלחן ערוך יורה דעה ... על הלכות

שחיטה טריפות ... דברי הגאון ... מוהר"ר יוסף קארו זצ"ל והגאון מוהר"ר משה איסרלש ... טורי זהב ... ספר שפתי כהן וספר נקודות הכסף ... וספר דגול מרבכה ... נדפס בפעם הראשונה ... כמונקאטש וכעת נדפס מחדש ... מונקאטש, Kahn & Fried, תרפ"ו. 72 דף. 23 : 32. נדפס בווארשא, דפוס האחים לעווין-עפשטיין.

740. פרקי אבות. יודיש: א. מ. ראגאווי. לאדן, בית-יעקב-זשורנאל,

תר"ץ-1930. 44, [2] ע. 12 : 15.

Epstein, I. The responsa of R. Simon b. Zemah Duran...

ראה ע' 197.

741. Jung, Moses. The Jewish law of theft; with comparative references to Roman and English law. Philadelphia, Dropsie college for Hebrew and cognate learning, 1929. VI, 145 p. 16:24.

Diss. Dropsie college.

Nobel, G. Zahnheilkunde und Grenzgebiete in Bibel und Talmud ... ראה ע' 180

Pirke abot. Patroj ... 161 ע' ראה

742. [Pirke abot]. פרקי אבות. Pirke aboth, the tractate "Fathers", from the Mishnah, commonly called "Sayings of the fathers", ed. with introd., translation, and commentary by R. Travers Herford. Pub. under the auspices of the Alexander Kohut

memorial foundation. 2nd ed. New York, The Jewish institute of religion press, 1930. VII, [1], 176p. 15 : 22.

המהדורה הראשונה יצאה בשנת 1925. במהדורה השנייה הוצאת באו תקונים קטנים שהעירו עליהם המבקרים וגם תקון קצת שבושי דפוס שבמהדורה הראשונה. — מלבד אלה שזה המהדורה הוצאת לקודמת.

743. Schlager, Benjamin. Zydowskie prawo malżeńskie. Poprzedził slowem wstępem Ozjasz Thon. Kraków, (Rzeszów, Nakładem autora), 1930. 271, [1] p. 13 : 18.

ראה ע' 188 Spector, I. The ethics of the Shulhan aruk ...

744. Wahrmann, Nachum. Die Bedingung im biblisch-talmudischen Recht. Stuttgart, Enke, [1930]. pp. [219]—239. 14 : 22.

מהמעטפת. הדפסה מן: Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, Bd. XLV.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

אבן ורדל, עזריה. שיחות. ראה ע' 147.

745. אלבו, יוסף. ספר העקרים לרבי יוסף אלבו. הוצה על פי כתבי יד שונים והוצאות עתיקות ונתתק לשפת אנגלית מאת יצחק הוויק. מאטר ראשון, מאטר שני. 2 כרכים. פילאדלפיה, החברה היהודית להוצאת ספרים אשר באמריקא, תר"ץ. XVIII, 203 + 204 [VII]; 219 + 219 ע. 11 : 17.

עברית ואנגלית עמוד מול עמוד בפגינציה שזה. 2 פכסימלים. גם שער אנגלי:

Sefer ha-ikkarim; book of principles, by Joseph Albo, critically edited on the basis of manuscripts and old editions and provided with a translation and notes, by Isaac Husik ...

ר'ז, ת. י. ההדמות לאל ורעיון הקדושה ... ראה ע' 157.

746. הירש, שמשון רפאל. קבלת התורה (לויטן חורב) ... אבהאנדר-לונגן איבער די געשעחנישען און בעדייטונג פונ'ם מתן-תורה אקט ... בעארכנייט און רעדאגירט דורך: משולם קאטינער. ווארשא, החנוך, תרפ"ו. 32 ע. 15 : 22.

747. Alt, Albrecht. Der Gott der Väter; ein Beitrag zur Vorgeschichte der israelitischen Religion. Stuttgart, Kohlhammer, 1929. 2 p. l., 84p. 16 : 24.

=Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. von Rudolf Kittel, Folge 3, Heft 12. ביבליאגראפיה: ע' 83-84.

748. Ascher, M[aurice]. Der juedische Robinson. (Bex-les-Bains, Suisse, typ. Bach), [1930]. 117 p., 1 l. 14 : 21.

גבורנו צריך להראות שאין תהום בין תורת-החיים היהודית ובין התורה המשמשת יסוד לעולם שטסביכנו, ושאינו שום צד בסדר ושום פעולה אנושית שאין להם סגן להרריג מצוות שבחורה. (מתוך דברי החבר בהקדמתו).

749. Dreyer, Karl. Die religiöse Gedankenwelt des Salomo ibn Gabirol; ein Beitrag zur Religionsgeschichte des jüdischen Mittelalters. Leipzig, Pfeiffer, 1930. 158 p. 17 : 24.

— Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für vergleichende Religionsgeschichte an der Universität Leipzig, hrsg. von Hans Haas, II. Reihe, Heft 10.
התחן : Einleitung. — Darstellung der religiösen Gedankenwelt Gabirols : I. Galut, II. Messias, III. Sünde. IV. Gott. Schlusswort.

750. Grensted, L[aurance] W[illiam], ed. The atonement in history and in life; a volume of essays. New York, Macmillan, 1929. 2 p.l., 340 p. 14 : 22.

R. S. Cripps: The contribution of the Prophets of Israel. — A. L. Williams: Atonement in Jewish literature from c. 400 B. C. to A. D. c. 200.: p. 65—120.

751. Gross, Josef Wilhelm. Philons von Alexandria Anschauungen über die Natur des Menschen. Tübingen, (typ. Tübinger Chronik), 1930. 90, [1] p. 16 : 24. Diss. Tübingen.

Harrison, L. The religion of a modern liberal ... ראה ע' 194.

*752. Heidel, William Arthur. ...The day of Yahweh: a study of sacred days and ritual forms in the ancient Near East ... New York—London, The Century co., (c1929), xv, 565 p. 8°.

The American historical association. : בראש השער.

753. Jung, Leo, ed. The Jewish library, 2nd series. New York, Bloch publishing co., 1930. XII, 295 p. 13 : 19.

את הסריה הראשונה ראה ק. ס. שנה ו' ע' 205. — ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 64.
הודות לאסתימיקה של הסדר, אשר רבי וחכים יחקרו, ולצניעותו האסטימית נמלאה תקוה אשר הביע בהקדמתו לקבץ הראשון (עמוד IX), להוציא קבצים כמו אלה בכל שתי שנים.
תכנו של הקבץ השני הזה : H. M. Gaster: The romance of the Hebrew alphabet.— M. L. Isaacs: Faith and science.— J. H. Hertz: Fundamental ideals and proclamations of Judaism.— E. Collins: Worship as a mode of study.— L. Jung: What is orthodox Judaism? — D. de Sola Pool: The centrality of Palestine in Jewish life.— S. Lieben: Shehitah.— E. Collins: Bahya's „Duties of the heart“.— D. L. Macht: Scientific aspects of the Jewish dietary laws.— N. Isaacs: The great preamble — a rereading of Genesis.— S. Daiches: Dogma in Judaism.— C. Roth: The Jews at the close of the middle ages.

התכן הזה הנהו עשיר יותר וקולע יותר אל המטרה, אשר התוו לכו העומדים בראש הקהלות הנאחדות של יהודים השמרנים באמריקה, מן הקבץ הראשון; והיה אם הקבץ השלישי יעלה בתכנו על השני בה במדה שעלה השני על הראשון, או יש לקוות בבטחה כי תתבסס ישותה של המספרית היהודית והיתה למוסד עומד ברשות עצמו ונושא את עצמו, מבלי אשר יצטרך לכל תמיכה של יהודים או מפלגה. ח. ש. ניינהויזען.

754. Kittel, Rudolf. Die Religion des Volkes Israel. 2. Aufl. Leipzig, Quelle & Meyer, 1929. VII, 206 p. 14 : 22.

"Der ganze Stoff ist nach Text und Anmerkungen neu durchgesehen worden. Die Spuren wird man... wahrnehmen, besonders auf S. 9ff. 27 ff., 94 ff."

Langer, G. Die jüdischen Gebetrien ... ראה מחלקה יג.

755. Lauterbach, Jacob Z[allel]. The Pharisees and their teachings. New York, Bloch publishing co., 1930. 2 p. 1., 71 p. 15 : 23.

ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 355.

756. Maarsen, I. De Joodsche reformbeweging. Amsterdam, M. Hertzberger, 5691—1931. 40 p. 15 : 21.

הספר הוא מחאה תקיפה נגד תנועת הרפורמה, בעיקר מן הצד הדתי וגם מן הצד הלאומי.

757. Moore, George Foot. Judaism in the first centuries of the Christian era, the age of the tannaim. v. 3. Cambridge, Harvard university press, 1930. IX p., 11., 206 p. 16 : 24.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ד' ע' 127. — הכרך מכיל רק הערות על הכרכים הקודמים.

התכן: Longer notes and discussions: Great synagogue. Chronology of the post-exilic period. — Rabbi (title), rab, rabban, abba. — Continuity of normative Judaism. — Sanhedrin, membership and presidency. — Yelammedenu and Tanhuma. — Euangelion. — Minim. — Apocrypha (genuzim?). — Prosbul. — Synagogue (names, edifices). — Nazareth. — Tetragrammaton and substitutes. — Paul. — Ground of obligation in revealed religion.

Reik, Th. Gebetmantel und Gebetrien der Juden ...

ראה מחלקה יג.

758. Rosenzweig, Franz. Der Stern der Erlösung. 2. Aufl. T. I—3. 3v. (Frankfurt am Main), J. Kauffmann, 5690—1930. 118; 223; 211, [4], 5—22 p. 14 : 21.

מהדורה א' יצאה בשנת 1921.

התכן: T. 1: Die Elemente; oder, Die immerwährende Vorwelt. 2: Die Bahn; oder, Die allzeiterneuerte Welt. 3: Die Gestalt; oder, Die ewige Überwelt.

759. Spector, Itzehak. The ethics of the Shulhan 'aruk ... 2nd ed. Tacoma, Wash., Uraitha publishing co., 1930. XII p., 11., [15]—88 p. 15 : 20.

הספר מחולק לארבעה חלקים: I. הישלחן ערוך. II. מוסר היחיד. III. המוסר

החברות. IV. המוסר האזרחי. V. מוסר. בסוף הספר (ע' 87—88): ביבליוגרפיה.

760. Weill, Julien. Le Judaïsme. Paris, F. Alcan, 1931. 241 p., I 1. 12 : 18. (Les religions).

החזק: Introduction.—Coup d'oeil sur la formation du judaïsme. Judaïsme talmudique et rabbinique.—L'émancipation du judaïsme et ses conséquences.— Le judaïsme, religion de la Tora. Les divergences d'interprétation. — Les éléments permanents dans la religion de la Tora. Le Dieu du judaïsme.—L'homme et sa destinée. — Israël et l'Alliance, etc. — Le judaïsme pratique. La vie juive.— Le ritualisme.— Les fêtes. Le sabbat. La prière. Pratiques extérieures.— La vie familiale et sociale.— Judaïsme et mysticisme.— Judaïsme et christianisme.— Conclusions.

761. Weiss, Ignác. „Isten célja a világgal“ vallás-erkölcsi, lélektani, filosófiai, politikai, társadalmi, spiritistikai, szabadkőművesi riportok a Lélek világából. Brassó, typ. Égető, (1930). 86p. 15 : 23.

762. World union for progressive Judaism. Second conference of the World union for progressive Judaism, London. Saturday, July 19th, 1930, to Tuesday, July 22nd, 1930. n. p., 1930. 310 p. 14 : 21.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 380.

ח. קבלה וחסידות.

הורודצקי, ש. א. הסטורין בישראל ... ראה ע' 151.

763. חיים יצחק מאיר בן דוד מנור. זכות אבות חלק שני על

דרוש ופלא ... ווארשא, דפוס סיקארא ומילנער, תרצ"ג, [4], 44 ע. 17 : 23.

חלק א' יצא בשנת תרפ"ב [?].

764. יוליש, יעקב צבי. זכרון יעקב ויהודה דרושים ... ומאת מרן

יעקב צבי יאליש וצוקל"ה אבדיק דינאב ... ומבנו ... מו"ה אליעזר יהודה

ליבוש יאליש וצ"ל מסטריא ... הוצאתם לאור בעזה"ת הק' אליעזר שפורא

אבדיק קיוויאשד והגל"ל. מונקאטש, בדפוס גראפא, תרפ"ח. [2], 32, [6] דף. 16 : 24.

דרושים לטועדים, ובסופם הספדים דרוש לנשואין ולקופים; הכל על דרך החסידות.

765. כהנא, חיים. אכן שתייה ... תולדותיהם של צדיקים ומעשיהם ...

וסיפורי נוראים ונפלאים וחי' תורה של רבותינו הקדושים רבינו יעקב קאפיל

חסיד ז"ל ובנו רבינו מנחם מענדל מקאסוב ז"ל ובנו רבינו חיים ז"ל מקאסוב,

ושלשת בניו ח"ה: רבינו יעקב שמשון ז"ל מקאסוב ורבינו יוסף אלטר ז"ל

מראדיוויץ ורבינו מנחם מענדל ז"ל מוויזניצא ובנו רבינו ברוך ז"ל מוויזניצא.

חיברו ... חיים כהנא ז"ל מסעלישט, וסדרו היטב הרב ... חיים ישכר גראס ...

והוסיף עליו הרבה ... וחתם שמו ברמז במלת שבח"י ופעמים שבא בארוכה

בשם מלואת אבן וגם הוסיף בראשו קונטרס שבחי חכמים ... הובא לכית

הדפוס בהוצאת... מנחם מענדל האנער... מונקאטש, בדפוס „Grafia“, תר”ץ. 112:16 ע. 24.

ליובוביץ, נ. ש. פנינו חזר ... ראה ע' 154.

766. מלכנו שלמה. מ' המפואר ... תלמידיו רצו לבקש ממנו דרך ישרה מאיזה דרש ... וכוונת התלמוד על דרך האמת ... והוא ... באר חיטב ... גם איזה כוונת ממאסרו חז"ל וחידושים רבים ... וסודות מכמה ענינים ... ורשה, לוי-אפשטיין, [תר"ץ?], 53, [1] ע. 18 : 22.

767. קורדובירו, משה. ספר תומר דבורה ... סהרב המקובל משה קורדובירו בדרך ישרה שיבור לו האדם והתבודדותו ותכליתו והתבוננות דרכיו שיתבין האדם בהם בקבלה נאמנה כסדר העשר ספירות, וה' מדות העליונות ... שבנו להדפיסו ... והוספנו ... תקונים ... וגם קונטרס ... בשם קנאת האמת ... ווארשא, ברייזבלאט, תר"ץ. 32 ע. 12 : 20.

768. (קליין, שלום יוסף). ספר דרך הטובה והישרה; ח"ב בסדר א"ב... ליקוט ומאוסף מספרי וראים ... תלמידיו הבעש"ט ... נלקט נסדר נדפס נערך ערך ו... ש"י הרייט הקובץ בראש. Senta, דפוס „Orient“, תרפ"ט. [4] דף, 72, 78, [1] ע. 12:16.

769. רוויגו, אברהם בן רפאל. ספר אשל אברהם ... חיבר להאיר דרך חכמת הקבלה ... אברהם רוויגו כמוה"ר רפאל ... נדפס פעם ראשונה ... ע"י תלמידו ... מרדכי בן הרב יהודא ליב אשכנזי ... ועתה נדפס ע"י הרב יוסף בן משה שלמה יהודה ... Warszawa, דפוס „Sikora“, תרפ"ט. 17 דף. 15 : 23.

כולל רק הקדמת אשל אברהם.

שבתי הבעש"ט ... ראה ע' 158.

770. שטרנהרץ, נתן בן נפתלי הירץ מנימירוב. לקוטי הלכות ... על שו"ע אורח חיים מאת הרב ... מורנו ורבינו הר' נתן ... תלמיד מובהק אדמו"ר ... הרב ר' נחמן ... והחיבור הזה נעשה ע"פ פקודת רבו ... לבאר ולחדש בכל הלכה משו"ע ... בדרך חכמת האמת ומוסר השכל ועצות ... שיתחזק כל אדם להתקרב להש"ת ... הובא לבית הדפוס ע"י הר' אהרן יהודא ציגעלמאן. חלק ב. ווארשא, הוצאות „ברסלב“, תרפ"ט. [1] דף, 183—412 ע. 20 : 25.

771. שטרנהרץ, נתן בן נפתלי הירץ מנימירוב. לקוטי תפלות חלק ראשון [ושני] ... מוסדים על ... הספר הקדו לקוטי מוהר"ן נאמא ר' נחמן בן שמחה מברסלב [ו] יסדם אחד המיוחד שכתלמידיו .... מוהר"ר נתן צוקלר ע"פ פקודתו ... יצאו בראשונה לאור ע"י מו"ר מוהר"ר נתן צוקלר בעצמו בשנת תקפ"ב לפ"ק ... ואחר הסתלקותו חק' נדפסו פעם שנית במדינת עסטרייך, ופעם שלישית בעיה"ק וירושלים תובכ"א ובפעם הרביעית נדפסו בלובלין בשנת תרע"ה ...

ובעת ... חובא עוד הפעם לביה"ד על ידי ה"ר אהרן ל"ב ציגעלסאן, ווארשא, הוצאות, ברסלב, תר"צ. [15], 382, [2], 166, [10], ע. 16 : 24.

772. [שניאורסון, יוסף יצחק]. דרושי חתונה מכ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש נאמרו על חתונת בתו. ריגא, (דפוס ספלנדיד), תרפ"ט. 71, [1], ע. 17 : 24.

773. [שניאורסון, יוסף יצחק]. דרושים לימי חג הגאולה י"ב וי"ג תמוז, מכ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש. ריגא, (דפוס ספלנדיד), תרפ"ט. 16 : 24. מהמעטפת.

774. [שניאורסון, יוסף יצחק]. דרושים ללמוד ברכים בימי חג הגאולה י"ב וי"ג תמוז מכ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש. חובא לכית הדפוס והונה על ידי הרב אליהו ... סימפסאן. ניוארק, (דפוס Trio press), תר"ץ. ע. 15 : 23. המכסה בעברית וביוונית.

775. [שניאורסון, יוסף יצחק]. מאמר ללמוד אותו ברכים ביום ב' ניסן, היולא של חוד כ"ק אדמו"ר. ריגא, דפוס ספלנדיד, תרפ"ט. 16 : 24. ע. 17 : 24.

776. [שניאורסון, יוסף יצחק]. מאמר קנין החיים (קויפט לעבין) המדבר בעניני תשובה ותפלה, שבהם ועל ידם ימצא האדם חיים. ריגא, (דפוס ספלנדיד), תרפ"ח. ע. 15 : 22.

ההקדמה בעברית, המכסה ביוונית. יצא גם בניו-יארק. ראה ק. ס. שנה ז' ע' 243.

777. [שניאורסון, יוסף יצחק]. מאמרי חסידות מכ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש, דרושים לראש השנה, יום הכפורים, חג המוכות ושמיני עצרת נאמרו בניו-יארק. ריגא, (דפוס ספלנדיד), תר"ץ. 18 דף. 18 : 25. מהמעטפת.

778. [שניאורסון, יוסף יצחק]. מאמרי חסידות מכ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש נאמרו בריגא. ריגא, (דפוס ספלנדיד), תרצ"א. 26 דף. 18 : 25. מהמעטפת.

779. [שניאורסון, יוסף יצחק]. מאמרים של כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש ללמוד ברכים ביום ב' ניסן ת"ר צד"ק היולא של חוד כ"ק אדמו"ר ... ניו יורק, (דפוס אריאם פרעס), תר"ץ. ע. 29 : 15. 22.

780. בערגמאן, אלעזר. קאצקער מעשיות. 50 ווינדערליכע מעשיות נאכדערציילט פון אלטען קאצקער רבין ר' מענדעלע זצ"ל. צווייטע אויפלאגע. (טייל ערשטע-פינפטע). ווארשע, יאקובסאן וגאלדבערג, תר"ץ-1929. [1] דף, [1],

156 ע. 14 : 19. חלק א' שער סיוח וכו' שנת הדפוס תרפ"ד.

מהדורה א' יצאה בשנת 1925; ראה ק. ס. שנה ז' ע' 133.

781. גאלדבערג, א. דער נם; א חסיד'ישע ערצעלונג ... ווי א יונגעל איז איינגעשלינגען געווארען דורך א פיש, און איז ארויס לעבעדיג, נאכערציילט פון א. גאלדבערג. בילגורי, נ. קראנענבערג, 1930. 31, [11] ע. 12 : 16.

782. מוזה, יהושע. די געטרייע שוועסטער אדער א מתנה פון א טויטע בלה א מעשה נורא וואס האט געטראפען אין די צייטן פון הרב המגיד מקא-זעניץ און הרב הקדוש ר' יעקב יצחק פון לובלין ... קופירט פון אלטע מאנוסקריפטן דורך יהושע הלוי מוזה. ווארשע, ברויבלאט, תר"ץ. 31 ע. 12 : 16.

783. מוזה, יהושע. דער וואונדערליכער בריעף; אויך „קידוש השם“, און „פוקד עקרות“ וואס גרויסע חסידים ערצהלען פון הייליגען רבי ישראל בעשיט. פארשריבען ... פון יהושע הלוי מוזה. ווארשא, י. ברויבלאט, תר"ץ. 31 ע. 12 : 16.

784. סלאדאוונעק, מתתיה צבי בן ישראל יעקב. ספורי הגדולים ... וואס זענען דערציילט געווארען פון ... יחיאל פון אלעקסנדר אויך פון זיין זון ... ירחמיאל ישראל יצחק און פון נאך צדיקים ... ווארשא, (רפוס פימנט), תרפ"ה. 38 ע. 14 : 22.

785. [שניאורסאן, יוסף יצחק]. שיחה של כ"ק ארמו"ר שליט"א סליובאוויטש בעבודת שמחת תורה ב ... ברוקלין (מרשמותיו של אחד השומעים). א שמועס פון ליובאוויטשער רבין שליט"א שמחת תורה ביים מיש. ניו יארק, בלי שם המדפוס, תר"ץ. 16 ע. 15 : 23. העכסט ביודית.

786. ספר תפארת חכמים ... ווינדערליכע זאכן וואס עס האט זיך פאסירט מיט רייע צדיקים: א) פון רבין ר' ברוך ממעזיבוז ... ב) פון הגאון ר' יוסף מיאמפאלי ... ג) פון המקובל ר' חיים יוסף אזולאי ... ד) מהגאון ר' מרדכי בנעט ... ה) מהתלמיד פון דעם חתם סופר ... ווערד, לובלין, הערשענהארן ושמריווד בערגער, תרפ"ו (1925). 47, [11] ע. 13 : 19.

787. Dubnow, Simon Markovich. Geschichte des Chassidismus. In zwei Bänden. Aus dem Hebräischen übersetzt von A. Steinberg. Bd. I, Berlin, Jüdischer Verlag, (c1931). 339, [I] p. 16:23. את הספר בעברית ראה ק. מ. שנה ז' ע' 499.

Ginzburg, S. The life and works of M. H. Luzzatto 198. ראה ע' 198.

788. Israel b. Eliezer, called Ba'al shem tob. Des Rabbi Israel ben Elieser genannt Baal-Schem-Tow, das ist Meister vom guten Namen, Unterweisung im Umgang mit Gott, aus den Bruchstücken gefügt von Martin Buber. Hellerau, Hegner, 1927. 3 p. 1., [9]—116, [2] p. 11 : 19.

789. Löhr, Max. Beiträge zur Geschichte des Chassidismus. v. I: Begriff und Wesen des Chassidismus. Leipzig, Kaufmann, 1925. 33 p. 15 : 23.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

790. אנדת הרבנים בפולין. קובץ דרושים וחידושים. חלק הדרושים... ביאורים ... בתנ"ך ומאמרי חז"ל ... דרשנים ימצאו בו חומר לדרוש גם הערות כהלכה על סדר פרשיות התורה ... חוברת שמינית, יו"ל ע"י אנודת הרבנים בפולין ערך ונסדר ... על ידי מאיר ... ווארשאוויאק ... ווארשא, דפוס ספ"ענדיר, תרפ"ט. 12, 15, [90] ע. 16 : 24. את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 65.

791. הירשוביץ, אברהם אליעזר. ספר אוצר כל מנהגי ישרון; וכו' כל מנהגי ישראל, מקור מחצבתם וטעמיהם מספרי ראשונים ואחרונים קבצים ... אברהם אליעזר הירשאוויץ ... הוצאה רביעית עם הוספות רבות. לכוב, בלי שם הסופר, תר"ץ. 7 דף, 3—360 ע, פורטרט. 16 : 24.

ויגודוק, א. כה תאמר לבית יעקב. ראה ע' 184.

חתוכה, צ. ההוספות הנמצאות מפורזות בתכאליד ... ראה ע' 153.

792. יונה בן אברהם גירונדי. ספר שערי תשובה שחבר רבינו יונה גירונדי ... יצא לאור מחדש ... ווארשא, י. בריובלאט, תר"ץ. 48 דף. 12 : 20. יוסף חיים בן אליהו מבגדד. ס' לשון חכמים ... ראה ע' 153.

793. [מאיר בן יצחק מקופנהגן]. קול יעקב נדפס פעם ראשונה בהמבורג בשנת תקס"ג ... והוצאתו לאור פעם שנית ... אני מנחם מענדל זינגער. בילגוריא, דפוס ווינבערג, תרפ"ט. 189, 16 ע. 15 : 22. על אנדות ופסוקי תנ"ך ודרושים וגם שירים בדרך מוסר.

794. מינץ, משה. דביר הכית; דרשה ... על דבר חנוכת בית תפלה ... ק"ק אוכנישן, אשר דרש ... סוהר"ר משה מינץ ... שמרתי אלה דברים ... והעלתיים בדפוס ... הקטן שבתלמידיו וזכריה ב"ה יוסף פאלאק ... נדפס ... שנית ... וניתוסף עליו זכרון מהר"ם מינץ ז"ל ומאתו (דוד שמואל ... לאווינגער). Ujpest, Grünfeld, תרצ"א. 31, [11] ע, פורטרט. 15 : 23. מהדורה ראשונה יצאה בווינה בשנת 1822.

795. פִּיסטון, גרשון בן שלום. ספר עקר העקרים; דרשות על חמשה חמשי תורה עפ"י סדר פרשיות התורה ... מסדר עפ"י ספר "העקרים" שחבר ... ר' יוסף אלכו. נערך ... ע"י גרשון בן שלום פיעסטון ... ונלזה לו גם ספר סגד גרש ירחים דרשות לשבתות מברכים שבכל השנה. ווארשא, בריובלאט, (תר"ץ). VIII, 109, [11], 20, [1] ע. 16 : 23.

דס' סגד גרש ירחים שער מיוחד.

796. **שינ, שלום.** ספר ברית שלום; יכלכל הערות להחנכות השכל ולהתרופפות היצר, ערוך וי"ל מאת שלום הכהן שינ. קלוש-קלויזענבורג, דפוס ווינשטיין את פרעדמאן, תרצ"א. 23 ע. 16 : 23.
שפירא, א. י. ס' נתיבות שלום ... ראה ע' 158.

797. **Berger, Julius.** The weekly sermon; sermons of the portion of the week and for the holydays and festivals. New York, Bloch publishing co., 1931. VIII, 295 p. 14 : 20.

798. **Haggadah.** The ... הגדה של פסח עם הערות מאת ת. א. גולדין. The Standard Haggadah; service for the first two nights of Passover, translated and annotated by Hyman E. Goldin. New York, Bloch publishing co., 1930. 1 p. l., 148 p., 2 l., 3—87 p. 12 : 18.

"Passover songs" ע' 131—148. בסוף: The story of Passover and its celebration, by Hyman E. Goldin, as told in the Bible, as told by the rabbis, עם שער מיוחד וסדר-דפים מיוחד. as it was and is celebrated ...

799. **Harrison, Leon.** The religion of a modern liberal; the selected sermons of thirty-five years in the Jewish ministry, by Leon Harrison; ed., with an introd., by Abram Leon Sachar, foreword by Stephen S. Wise. New York, Bloch publishing co., 1931. xvii p., 1 l., 282 p., port. 14 : 20.

800. **Hurwitz, Schmaryahu Leib.** Customs and ceremonies for the Jewish high holidays ... [Brooklyn?], (c1929). 29 p. 10 : 15.

801. **London. Spanish & Portuguese Jews' congregation.** מללי ימרה. Sephardi melodies, being the traditional liturgical chants of the Spanish & Portuguese Jews' congregation, London; pub. by the Society of Heshaim, with the sanction of the Board of elders of the congregation. [London], Oxford university press, 5691—1931.

6 p. l., 62 p., 2 l., 63—150 p. 19 : 27. הסלים בעברית באותיות לטיניות. pt. 1: The ancient melodies, by Emanuel Aguilar and D. A. de Sola. 2: Additional melodies, harmonized by Elias R. Jessurun.

Swiren, D. B. Our life is like that. ראה בחלקה יג.

802. **Tefillot.** Gebetbuch für das ganze Jahr, bearbeitet im Auftrag des liberalen Kultus-Ausschusses des Preussischen Landesverbandes jüdischer Gemeinden. Teil 1-2. Frankfurt am Main, Lehrberger, 1929. 2 v. XXI, 611, 124; VIII, 580, 84 p. 13 : 20.

T. 1: Werktag, Sabbat und Festtage. 2: Neujahr und Versöhnungstag. Deutsche Gebete und Gesänge: שני הכרכים: בסוף

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

ברנפלד, ש. בני עליה. ספר ב'. ראה ע' 150.

803. מרגליות, ראובן. תולדות רבנו אברהם מיימוני בן הרמב"ם; קורות חייו ומאורעותיו, ספריו ומפעליו, בניו וניניו, משפחת הנגידים, עם אגרותיו ותשובותיו מכתבי יד ... אחדות מהן מתורגמים וזו מערכית, עם מראה מקורות והערות. Margulies, Lwow, (תר"ץ 2). ע' 48. ע' 16 : 24.

המחבר מעיר שהאגרות והתשובות שבסוף הספר (ע' 27-48) מתפרסמות כאן שנית עפ"י מה שכבר נחפרסמו מתוך כיר: א' נדפס ע"י ר"ד סימנסון בספר-היוכל לכבוד גוסמן (לויפציג 1915); ב' נדפס מכ"י הנגידה ע"י שמואל צבי מרגליות במונטשסריפט שנת 1900; ד' נדפס ב"ספרבד"ה (אמשטרדם, 1877) ח"ג; ה'—י"א נדפסו במאסף "ברכת אברהם" (ברלין, תרס"ג) ע"י הירשפלד מכ"י שזחיה, ונעתקו כאן לעברית; י"ב הוא הקטע מהנגידה שנדפס בקרית ספר שנת א' ע' 238—239 ע"י אבינעם זלין, וניתן כאן רק בתרגומו העברי; י"ג נדפס ב"ספרבד"ה ח"ג (אמשטרדם, 1877) ע' 53; י"ד, קינה על מות ר' אברהם, נדפס בקובץ על יד שנה ס"ז ע"י שזחיה. — המחבר מבטיח להדפיס חלק שני שבו יפרסם קטעים אחרים שנתפרסמו ע"י מילר, שכטר, מאן ואחרים.

קרבן התורה. ציון לנפש צדיק ... ראה ע' 157.

אין דער תקופה פון רעוואלוציע ... ראה ע' 167.

804. בונד, דער "בונד" אין דער רעוואלוציע פון 1906—1905 לויט די מאטעריאלן פון בונדישן ארכיוו. ווארשע, די וועלט, 1930. ע' 119. ע' 15 : 20.

805. האנאווער, נתן נטע. וון סצולה אדער קאזאקן-זומפ פון הער ברעיש אין יודיש דורך זאב וואלף ב"ר אליהו לאצקי-בערטאלד מיט א הוספה פון י. איזראעלסאן: נתן נטע האנאווער, ווין לעבן און ליטערארישע טעטיקייט. ווילנע, קלעצקין, 1930. ע' 120. ע' 15 : 21.

806. העלער, צבי. דער ראווונער פנקס, אויסצוג פון ראווונער העברע-אישין פנקס קהלה ... אהן הויבנדיג פון 400 יאהר צוריק ביז דער גרויסער מלחמה אויך דאס איבערלעבן פון מלחמה צייט ביזן יאהר תרפ"ד 1924. צינוויף גישטעלט אין איבערגעשריבן דורך ה' צבי העליר ... מיט הילף פון קהלה סע-קרעטאר ה' אשר שטיל. לובלין, דפוס שניידמעסער, תרפ"ה. [1] דף, ע' 44. ע' 14 : 21.

807. ספורי מנבלט השמרני. די געשיכטע פון די שמרונים מיט די יודין ... לובלין, דפוס הערשענהארן ושטריווערנער, תרפ"ו. ע' 32. ע' 13 : 19.

808. פריהמאן, מאזעס. פופציג יאהר געשיכטע פון אידישען לעבען אין פילאדעלפיא. 1879—1929. פילאדעלפיא, Mid-city press, [1930?]. ע' 213. ע' פורטרט. ע' 13 : 20.

809. ראנאף, הלל. באיר לאנדאן; א ביאגראפיע. (ניו יארק, באיר
לאנדאן בעסאריאל פאנר, 1930). 390 ע', פורטרט. 14 : 20.

810. Abeles, Otto. Zehn Jüdinnen. Wien, Prager, 1931. 133.
[4] p. 13 : 17. ביבליאגראפיה: ע' 135—136.
החזק: Das Weib des reichen Israel aus Enns.—Drei Prager Jüdinnen:
"Die Resel Landau", "Die Witfrau Mirjam greift ein", "Eine Analphabetin".—
Kleine Geschichten von der grossen Glückel.—Eine Krakauer Jüdin.—Die
Patriarchin von Eisenstadt.—"La Fanny".—Am Sterbebett der Rahel Levin.—
Tante Sali aus Nikolsburg.

811. Abraham ben Solomon of Torrutiel. El libro de la Ca-
bala de Abraham ben Salomon de Torrutiel y un fragmento hi-
stórico de José ben Zaddic de Arévalo; traduccion espanola,
prologo y notas de Francisco Cantera Burgos. Salamanca, typ.
Calatrava, 1928. 70, [1] p. 15 : 22. ביבליאגראפיה: ע' 10—11.

*812. Adler, Elkan Nathan. Jewish travellers. London, 1930.
391 p., 8 plates. 14 : 23. (Broadway travellers).
American Jewish historical society. Publications ...
number 32 ... 169 ע' ראה

813. Ashkenazi, Zebi Hirsch. Rechtfertigung des Rabbi David
Nieto gegen den Vorwurf, in seiner Predigt Spinozas Lehre zu
verbreiten. n. p., typ. Officina Serpentis, 1930. 7, [1] p. 15 : 22.

בראש השער: Chacham Zewi Hirsch Aschkenasi.

"Dieses Responsum des Amsterdamer Rabbiners aus dem Anfange des
18. Jahrhunderts wurde als Handpressendruck der Officina Serpentis ...
hergestellt und den Mitgliedern und Freunden der Soncino-Gesellschaft zum
30. März 1930 gewidmet von Curt Munter und Herrmann Meyer".

814. Balletti, Andrea. Gli Ebrei e gli Estensi. [2nd ed.]
Reggio-Emilia, Anonima poligrafica Emiliana, 1930. 1 p. l., [5]—
262, [1] p., pl. 18 : 25.

החזק: I primi Ebrei a Ferrara, Modena e Reggio.—Un Ebreo del
Secolo XV.—Monti di Pietà e banchi degli Ebrei.—Le immigrazioni di
Ebrei negli Stati Estensi.—Le Università israelitiche.—La legislazione e
gli Ebrei.—Le pubbliche gravezze e gli Ebrei.—Le istituzioni finanziarie
nelle Università.—I costumi degli Ebrei e la società civile.—La reazione
contro gli Ebrei.—Il segno.—I servizi domestici.—La clausura.—La terra
e gli affari.—Il ghetto a Modena e a Reggio. Le conversioni.—Il Catecumeno

ed i Marrani.— Moisé Beniamino Foà.— Gli Ebrei durante la repubblica e l'impero (1796—1814).— Gli Ebrei dal 1814 al 1859.

815. **Berlin. Preussische Staatsbibliothek.** Moses Mendelssohn-Ausstellung, September 1929. (Berlin, typ. Hermann), 1929. 74 p. 11., facsims., ports. 17 : 24.

בראש השער: Preussische Staatsbibliothek, Jüdische Gemeinde Berlin. „Bearbeitet von Moritz Stern und Karl Schwarz“.

816. **Brandes, Georg.** Benjamin Disraeli (Lord Beaconsfield.) Dresden, Reissner, (1929). 291, [1]p. 15 : 22.

„Dies Buch, zuerst geschrieben 1878, durchgearbeitet 1901, war bisher nur in der Sammlung 'Englische Persönlichkeiten' innerhalb ... der 'Gesammelten Schriften' erschienen.“

817. **Browne, Lewis.** The final stanza; a hitherto unpublished chapter of "That man Heine" by Lewis Browne. San Francisco, Book club of California, 1929. 4 p. 1., III—VI, 8 p., 11. 15 : 20.

הספר That man Heine ראה ק. ס. שנה ד' ע' 227.

818. **Charensol, G.** L'affaire Dreyfus et la troisième république. Paris, Editions Kra, (1930). 3 p. 1., 9—190, [1]p., 21., ports. 12 : 19. ("Les documentaires")

„מר שרנסול, מבלי להזניח משהו חשוב בתארו את משפט דריפוס, שקר בעיקר לעקב את התפתחותה הפוליטית של ארצנו משנת 1870 ואילך. בנוסף לכל אלה שרצו להראות את השפעתו השלילית של ענין דריפוס, השתדל הוא להפך להבליט את תפקידו החשוב בהתגבשות הרעיונות הדמוקרטיים בצרפת.“ (מהוך הקדמה הכויל).

Cohen, B. Professor Alexander Marx ... 173 ראה ע'

819. **Epstein, Isidore.** The responsa of Rabbi Simon b. Zemah Duran as a source of the history of the Jews in North Africa by Isidore Epstein. London, Oxford university press, 1930. VIII, [2], 108 p. 14 : 22. =Jews' college publications, no. 13.

Diss. London. ע' IX—[X] : ביבליוגרפיה.

820. **Ettinger, Philip.** "Hope Place" in Liverpool Jewry, being annals and records of the New Hebrew congregation, now the Hope Place Hebrew congregation, Liverpool. 1836—1930. With notes on the history of Liverpool Jewry during the same period. Fully illustrated. Preface by Isaiah Raffalovich and a foreword by Bertram B. Benas. Published under the auspices of the Hope Place Hebrew congregation. Liverpool, typ. Lyon, 1930. 101 p., facsims, pl., ports. 15 : 22.

821. **Frenkel, Jeremjasz.** Ozjasz Thon. Zarys biograficzny. Kraków, typ. Nowa drukarnia dziennikowa, 1930. 32 p. 12 : 18.
„Odbitka z numeru jubileuszowego 'Nowego dziennika' z dnia 17-go marca 1930 roku, poświęconego posłowi Dr. Ozjaszowi Thonowi w 60-lecie jego urodzin.”

822. **Freudenthal, Max.** Zum zweihundertjährigen Geburtstag Moses Mendelssohns; vier Abhandlungen. Berlin, Philo-Verlag, 1929. 50 p., 11, 15 : 22.

החלק : Moses Mendelssohn und wir. — Aus der Heimat Moses Mendelssohns. — Gedenkrede bei der Gedenkfeier in der Hauptsynagoge zu Nürnberg. — Die Mutter Moses Mendelssohns.

823. **Galliner, Arthur.** Sigismund Stern, der Reformator und der Pädagoge. Frankfurt a.M., Englert und Schlosser, 1930. 4 p. l., 189, [1] p., pl., ports. 18 : 25.

= Historische Kommission der Stadt Frankfurt a. M.: Frankfurter Lebensbilder, Bd. 12.
ע' 188—[190] : ביבליוגרפיה.

824. **Gedenkreden, gehalten an der Bahre von Dr. Josef Horovitz**, o. ö. Professor an der Universität Frankfurt a. Main, am 8. Februar 1931. (Frankfurt a.M., typ. Kornsand), 1931. 16 p. 17 : 24.
מלכודת החסידים הרשמיים מפעם האוניברסיטה שבפרינקטון (הקצונו, הקקו, אחד החברים, אחד התלמידים) יש כאן הספרים בשם הציר התרני בברלין, בשם ה Marcus Horovitz—Loge, בשם החברה לחכמת ישראל בגרמניה וההספר העיקרי שהספיר אחי המנוח, הרב דוד יעקב הורוביץ.

825. **Ginzburg, Simon.** The life and works of Moses Hayyim Luzzatto, founder of modern Hebrew literature. Philadelphia, The Dropsie college for Hebrew and cognate learning, 1931. VII, 189 p. 16 : 24.

Diss. Dropsie college. „Pub. with the aid of the Rose Adler fund.”

אין זו סתם ביוגרפיה נוספת על הביוגרפיות המרובות של רמח"ל, כי"אם עבודתו חרשה מעיקרה. המחבר, הידוע לקוראים העברים כמו"ל המחזה „מעשה שמשו"ן לרמח"ל מתוך כיו בפעם הראשונה (תל"אביב, דביר, תרפ"ז), לא רק בחן מחדש את הידיעות על פרסוניותיו של רמח"ל לאור המקורות הידועים מכבר, כי"אם בסס את ספרו בעיקר על יסוד חומר הנמצא בכ"י, חפסח של 130 אגרות רמח"ל ובני דורו, שהמחבר מבסוח להוציאן בחוצאת „דביר”, ושספר זה צריך לשמש גם כעין סבוא רחב להן. מבחינה ביוגרפית כולל איפוא הספר חרושים מרובים, ובודאי יירש את מקומן של הביוגרפיות הקודמות. הספר מחולק לשלשה חלקים עיקריים : א. חייו רמח"ל, ב. ספרו רמח"ל, ג. ביבליוגרפיה. בסוף מצרף המחבר מבחר התעודות החשובות ביותר לחייו רמח"ל במקורן העברי. — אני נוסף רשות להעיר כאן הערות אחדות לכל אחד מהחלקים הספר :

ע' 53 מדבר המחבר על התעודה החשובה מיום ג' מנחם אב ת"ץ שבה התחייב רמח"ל, בהשפעת רבו ר"י באסאן, לחרול מפעולתו הקודמת. מהצופים שבביא המחבר מתעודה זו נראה שנוסח התעודה שלפניו בכ"י דומה לנוסח שבכתורת הקנאות' (הוצאה ראשונה, דף נ'). והנה בבית-הספרים הלאמי בירושלים, באוסף שבדרון, נמצאת התעודה עצמה כתובה בעצם כתב-ידו של רמח"ל ומקוימת ע"י בית-דין של שלשה שבפניהם חתם רמח"ל. כשהשוותי תעודה זו לנוסח שבכתורת הקנאות' ראיתי מיד שיש ביניהם הבדלים חשובים מאד, לפיכך אני מביא כאן את נוסח התעודה בשלמותו, וזו לשונה אות באות:

ב"ה

יען וביען כל איש אשר בשם ישראל יכונה חייב לשמוע לדברי רוב חכמי ישראל ולא לסור מהוראתם אפילו ואמרו על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל אני החת' [החתום] כבא אלי דרוש אל עניני חיבורי מ"ו [מורי ורבי] אלוף נעורי כמהר"ר ישעיהו באסאן נר"ו ר"ס ור"ס [ריש מתא וריש מתיבתא] דק"ק ריגיו נר"ו כאשר גמר אומר לעשות בתשובתו לרבני וגאוני ויניציאה יע"א קבלתי עצת מוסר תבונתו כאשר מפיו תייתי ואני חי ובנפש הפיצה בטלתי דעתי מפני דעתו כאשר מוטל עלי להיות מאסף אלי וגו' כאשר ירצה בית כל חיבורי אשר עשיתי עד היום הוה עמי המגיד ונשמות קדושים שלא יצאו חוצה אלא על פיו כל ימי חיוו שיחי' לאורך ימים אכיר בהיות שאין דעת חכמי הדור הפיצה שיתפשטו חיבורים חרשים כאלה מחכמת האמת בישראל פן באיזה צד ח"ו יצא מהם חורבת בין המון ישראל לפי חומר ענינם וגם מעכשיו אהיה משיב ידו מלכתוב עוד שום חיבור בל' [בלשון] זוהר או באיזה לשון שיתיה בשם מגיד או נשמות קדושים ולמען ידעו חכמי דורנו חי כי באחת בחרתי כזה שאין רצוני לגרום ח"ו מחלוקת בין קהל ה' וכל איש ישראל על מקומו יבא בשלום וע"ש [ועל שם] שכך הורני לעשות מ"ו [מורי ורבי] הניל נתתי ביד מ"ו הניל הכתב הזה אשר כל האמור בו קבלתי עלי בנפש הפיצה וברעת צלולה ומיושבת עלי בל' שום אונם ודוחק הכרה וכפיה כלל ועיקר בשבועת האלה החמורה ובקשר חרם חמור בביטוי שפתים ע"ד [על דעת] המקום ב"ה ועדיר [ועל דעת רבים] וע"ד מורי הרב הניל נר"ו וכל זה בהיותי ח"ל [חוץ לארץ] כל הדברים האלה קבלתי על עצמי בכל תוקף ובביטול כל מודעי ומודעי דמודעי וכו' ולראית האמת חתמתי שמי פה פאדובה יום ב' שלשה לחדש מנחם שנת ה'ת"ץ לבריאת העולם והכל שריר וקים אני משה חיים בל"א יעקב חי לוצאטו יצ"ו מאשר ומקום ומקבל עלי כל הניל.

במותב תלתא כחדא הויגא נחנא בי דינא דתתימי לתתא כד אתא קדמנא כמתחיר משה חיים בכמ"ר יעקב חי לוצאטו הניל והסכים על כל מאי דכתיב ומפורש לעיל בשבועת חמורה ובכת חרם חמור ותתם שמו לראיית האמת, ומדאיתקיים קדמנא חתימת החיר משה חיים הניל אשרנוהו וקיימנוהו כדחזו, והיה זה פה פאדובה יום ב' שלשה לחדש מנחם שנת ה'ת"ץ לבריאת העולם, והכל שריר ובירר וקים.

נחמיה חי בכמ"ר יעקב הכהן זלחיה יעקב בכמ"ר עמנואל בליליוס זלחיה משה מנחם בכמ"ר שמחה מררי זלחיה.

לאחר השואת נוסח זה (המקורי והאמתי) לנוסח תורת הקנאות', מתברר מיד שמתנגריו הוסיפו להתחייבותו של רמח"ל כמה דברים שרמח"ל לא התחייב עליהם מעולם.

אף הוסיפו דברים על מעמיו ונמוקיו בזה שלא עלו כלל על דעת רמח"ל, ועשו זאת בכוונה בכדי להשפיל את כבודו. כך כתוב, למשל, בנוסח "תורת הקנאות": "הראני [ר"י באסאן] חומר ענין המצאת חבורים חדשים בחכמת האמת, אשר לא שערום הראשונים, ולא נוסדו מגדולי ישראל הגדולים בחכמה ובמנין ומפורסמים בחסידות וענוה וקדושה, וצוני לעזוב מלחבר החבורים השונים שהייתי מחבר בחכמת האמת וכו'". כל זה ליתא בנוסח האמתי שלפנינו. אדרבה הוא אומר בפירוש שהוא משיב ידו מחבורים כאלה לא לפי שאינו מאמין בעצמו, כי אם כדי שלא יצא מהם חורבה בין הסון ישראל לפי חומר ענינים. והוא עושה זאת לפי שאין רצוני לגרום חיו מחלוקת בין קהל ה' וכל איש על מקומו יבא בשלום. אין כאן איפוא חרפה כראם בעול רצון עצמו מפני דרכי שלום. הוספה כיוצא בזה בנוסח "תורת הקנאות": "עוד למדני מורי הנ"ל שענין היחודים שהרגלתי עצמי בהן ושעל ידוהן יראה לי שבאה אלי השגה ועזרתי [!] כח לחבר החבורים הנ"ל, איננו מסולק מיתדות דרכי החשך ... אשר ע"כ צוני מורי הנ"ל להיות ידו מסולקת מחבורים ויחודים כאלה". גם זה ליתא בנוסח שלפנינו. הוא רק התחייב "שלא לכתוב בלשון זוהר או באיזה לשון שיהיה בשם מגיד או נשמות קדושים". בנוסח "מנחת קנאות" הוא מתחייב "שלא אפרסם שום חיבור לשום אדם בעולם עד יעבור תחת שבט מוסרי מורי הרב הנ"ל ושאר חכמי ישראל" ולכל זה אין זכר בתעודת האמתיות. — גם יש הבדל בחתימות קיום ביד. בתורת הקנאות חסרה לגמרי החתימה הראשונה של "נחמיה חי בכמה"ר יעקב הכהן זלתי"ה". (וכבר עמד על זה אלמנצי בכ"ח III, 152, הערה 77, והוא משער "כי הרב יעב"ץ השמיט בכונה את שם נחמיה יען אחר זמן הקדיח תבשילו ברבים", ולא חש כלל יעב"ץ, וגם לא המחבר, שבראשית הקיום כתוב: במותב תליתא וכו').⁽¹⁾

בענין מקום קבורתו של רמח"ל יש לנו שני מקורות; א) האגרת שכתבו רבני סבריא אחרי פטירתו, המתחילה "בת קול יוצאת מטבריא" (נעתקה ע"י גירונדי, כרס חמר II ע' 61; מענין לדעת אם נשארה האגרת בכ"י באיזה מקום), בה נאמר שרמח"ל "נפטר הוא וכל בני ביתו במגפה לפני ה' בכ"י אייר בעיר אקיא סמוך לסבריא וגבר בסבריא אצל רבי עקיבאי. עפ"י ידיעה זו משערים יאסס (Isr. Annalen, 1839 p. 44) ואחריו מדסקי, שרמח"ל לא נפטר בעכו אשר על שפת הים, כי אין להניח שבשעת מגפה יעבירו את הנפטר לרוחב כל הארץ מעכו ועד סבריה, אלא במקום סמוך לסבריה הנקרא אקיא. ב) באגרת-שד"ר מכפר-יוסף (בתפרסמה בס' "שבלים בודדות" ע"י א. דיינאד, וב"רשומות" כרך ד' ע"י מר יצחק ריבקינד) נמנו בין קברי כפר-יוסף גם קבר רמח"ל, והאגרת נכתבה רק שנה אחת אחרי פטירתו. עפ"י מקור זה מת רמח"ל בעכו אשר על שפת הים וגבר בכפר-יוסף הסמוך, כמנהג עכו. המחבר לא חש כנראה בהבדל שבין שני המקורות, כי בפנים הספר ע' 71 הוא כותב שרמח"ל היה "in Acco near Tiberias" (וזה ודאי לא נכון, כי במכתבו לתלמידו דוד פראנקו-מינדים מיום כ"ב תמוז תק"ד הוא כותב בפירוש "עכו" ואין עכו אלא אחת, זו שעל שפת הים והיא אינה סמוכה לסבריה), ובכיליוגרפיה (ע' 149) הוא מביא את דברי ר. בן-צבי במאמרו "לתולדות הישוב היהודי בכפר יוסף" הנוסח לקבל, בצדק, את המקור השני.

⁽¹⁾ מענין כי התעודה הזאת בכ"י רמח"ל נזכרה בקטלוג "ילקוט יוסף" XVII של יוסף לוצאטו, מספר 13, ושם היא סתומה כך: "Brief von Moses Hhajim Luzzatto ... worin er verpflichtet sich seine Werke auf seinen Spesen herauszugeben". [!!!]

הביבליוגרפיה (ע' 127—162) עשרה סאר והוא כוללת: א. ספרי רמח"ל בדפוס.
 ב. ספרי רמח"ל בכ"ז. ג. ספרים וסאמרים על רמח"ל ובני דורו. חבל מאד שהביבליוגרפיה
 של ספרי רמח"ל אין בה שום סדר, לא לפי איב של שמות-הספרים ולא לפי סדר זמן
 חבורם. לרשימה זו אוסיף כאן קצת לפי סדר מספרי המחבר: למס' 1, קל"ח סתמי
 חכמה: יש עוד הוצאה, ווארשא תרס"ה (יצא עתה לאור בתיוקני מרבית שיבושיו והשלמת
 ההשמות עפ"י כ"ר עתיקין ברירין). — למס' 3, דרך עץ החיים: יש עוד שתי הוצאות.
 א) ביחד עם דרך חכמה בסי "ארבעה מציני לכת", פיעטקוב תר"ע. ב) וורשה תרפ"ד. —
 למס' 4, חוקר ומקובל: יש עוד הוצאה, ווארשא תרל"ח. — למספר 6, דרך חכמה:
 יש עוד שלש הוצאות: א) ווארשא תקצ"ו. ב) ווארשא תר"ח—1857. ג) חמושיד. מלבד
 אלה יש להוסיף עוד הוצאות שונות של הסאמרים הבודדים: מאמר העיקרים יחד עם
 מאמר על ההגדות וסאמר החכמה בדפוס עוד, ווארשא תקצ"ו. — למס' 8, קנאת ה'
 צבאות: נדפס שנית, ווארשא תרס"ח (בתקון השבשים שעלו בו בדפוס ע"י כ"י). —
 למס' 10, מלחמת משה: נדפס שנית, פיעטקוב, תר"ע. — למס' 11, מסלת ישראל: המחבר
 רושם 29 הוצאות, ועליהן יש להוסיף עוד 15 הוצאות אלה: הוראדנא תקנ"ה; שקלאוו, תקנ"ה (עם
 דרך עץ החיים); יוועפאק תקצ"ו; לופציג 1844; ווילנא תר"ד (עם עיט); זוהי ההוצאה הראשונה
 של הספר עם עיט; ווארשא תר"ו; ווארשא תר"ט; ווילנא תרי"ב (עם עיט); ווילנא תרכ"ב;
 ווארשא תרל"א (עם דרך עץ החיים); ווארשא 1872 (עם דרך עץ החיים); ווארשא תרנ"ו (עם ע"ט);
 ווילנא תרפ"ג (עם דרך עץ החיים, הו"ל ע"י שמעון בן יעקב ישראל היילפערין, עם הקדמה
 ממנו); ווארשא, סרקלין, תרפ"ו. (את ההוצאה הזאת מזכיר המחבר במס' 3, ואינו מזכירה
 כאן במקומה); חמושיד [קעניגסבערג?] (עם דרך עץ החיים). — למספר 12, דרך ה':
 הספר נדפס שנית בירושלם תרע"ד, ובראשו הקדמה על תולדות רמח"ל [מאת חמושיד ר' יצחק
 מאלצאן]. ההקדמה מכילה חומר על יחסם של גדולי ישראל בדור שלאחר רמח"ל לרמח"ל,
 וביניהם הגריא מוילנא, המגיד ר' דוב בער סטעזריטש ואחרים. — למספר 13, דרך תבונות:
 נדפס עוד שתי פעמים: יוועפאק, ת"ר; ווארשא תרס"ג. — למספר 19, מגדל עז: יש להוסיף
 הוצאה אחת, לעסבערג 1862. (אגב: מה הן ההוכחות שאמנם נתחבר הסחזה בשנת 1727, שאלה
 שעוררה סר לחובר בכתובים במאמרו "משל המגדל"?). — למספר 20, לישרים תהלה: יש
 להוסיף עוד שלש הוצאות אלה: לעסבערג תר"י; זיפאסיר תר"ט; ווארשויא תרי"ב—1859 (רוסה
 בצורתה להוצאה שנדפסה שם, תר"ח). כמו כן יש להוסיף עוד תרגום גרמני: (Des braven
 Mannes Lob und Preis! Allegorisches Drama ... bearbeitet, mit Anmerkungen ...
 nebst einer Biographie des Verfassers und einem Blumenstrüsschen ... von ...
 Simon Sachs ... Berlin, 1874. גם יש להוסיף תרגום רוסי: Торжество правды
 «Наишаримъ Тегилла»... Перевелъ съ еврейскаго Золотошомскій правительъ З. Фридкин.
 Одесса, 1895.) כדאי גם להעיר שכביית-הספרים בירושלם נמצא האכסספר ששלח רמח"ל
 אל החתן יעקב די גאויש שלשמו כתב את הסחזה. הקדמתו של שלמה מדובנא נדפסה
 בפעם הראשונה לא בהוצאת לעסבערג תקנ"ט, כמו שמציין המחבר, כי אם עוד בהוצאת ברלין
 תק"ם. כמו כן יש להעיר שההסכמה שנדפסה בהוצאת לעסבערג תקנ"ט ואחריה בהוצאת יוועפאק
 תקפ"ו והחתומה "הק' יוסף ... הנקרא בלשונם הוי"ך גילערנמער ... הק' אברהם הכהן ב"ה חלה בתוך

(1) כל ההוצאות שאני רושם כאן אינן רושם עפ"י רשימות, כי"אם על פי מה שראו
 עיני כן בכית-הספרים הלאמי בירושלם.

חלה חשב בתוך חשבו וא"א וב"ק וסמ"י הוא מזויפת והיא מעשה ידיו המזים איצק לזב מרגלות שהתכונן בה ללגלג על רבני הדור, והעיד על כך לעמקו בהקדמתו למעריך המערכות לאליהו ברדיה, וז"ע 1868 (וכבר העיר על כך ר' נחמיה שמואל לובאוויטש, בחתימת "גד"ל" בעתון "האומה" גליון ס"ז). — למספר 24, שיר לחתונת יצחק חיים ונורח: המחבר רושם את השיר עפ"י אלמנצי, ומציין "שלאבנו לא יוכל היה למצוא אכסמפלר מהשיר הזה". אני שמח להודיע שבבית-הספרים הלאמי נמצא אכסמפלר שלם מהשיר הזה. — לרשימת השירים יש להוסיף עוד שיר אחד שלא נזכר עד עתה בשום מקום, והוא שיר לחתונת יצחק בן שבתי מאריני שגרסם על דף אחד ליום החתונה, והוא שונה מהשיר ים ויבשת. שנכתב ג"כ לאותה חתונה ולא נרשם בשעת החתונה, כי אם נתרסם אח"כ מתוך כ"י. (את שני השירים האלה אני מפרסם כאן בסוף החוברת במדור "מגנוי בית-הספרים"). — באסף שברון שבבית-הספרים נמצאים גם ארבעה שירים כ"י שנכתבו לחתונת רמח"ל: (א) מאת שלמה בן יעקב מנחם פרויס. (ב) מאת יצחק בן שבתי חיים מאריני (חותם "שמח בשמחתו ונפשו קשורה בנפשו"). ג. מאת אהרן בן יעקב שלום (ע"ל בשמחתו שותה בצמא מימי בארי). (ד) מאת גרשון בן מיכאל פרויס ("שותה בצמא את דבריו עלו בשמחתם").

במספר 40 רושם המחבר שיר על חמי מבריא שנתפרסם ב"המגיד" שנה ס"ז, גליון 21 ע"י יעקב שאפראווער שקבלו בכ"י מאת פראנץ דעלויטש, והלה קבלו מאת ד"ר ביוענשהאל, המעיד כי השיר "נעתק מאת דון אליהו בסאנה ס"ס באומיר, זה דודו ורעי בשנת תקע"א". חנה דעת מר פ. לחובר היא, שהשיר הזה הוא מזויף ואינו לרמח"ל. ואני נוטה לקבל דעה זו מכמה סימנים מובהקים: ראשית, רמח"ל כתב כל ימיו את שיריו על פי המשקל של תנועות ויתדות, ובשיר זה אין שום סימן של משקל כזה, (ובכלל קשה למצוא בו איזה משקל שהוא). שנית, אין משקל השיר הזה מתאים גם למשקל שהציע רמח"ל בימי נעוריו בספרו "לשון למודים" ח"ג (ושרמח"ל עצמו לא השתמש בו אח"כ). שלישית, תאור הנוף שבשיר אינו מתאים כלל וכלל לסברא (ובאמת לא לשום נוף שבעולם, וכנראה נכתב ע"י איזה משכיל בחדרי-חדרים), ומי שהיה אף יום אחד בסבריה לא יוכל לכתוב על הריה שטטטטט "שלג ברד וקפאון ראשם חמו כפתים על גביהם, קרח חנורא" ותאורים כיוצא בזה. רביעית, כל הדיקציה של השיר מיד כבת תקופת ההשכלה, והיא שונה מאד משירי איטליה במאה הי"ז והי"ח. — המחבר, בפרק על המשקל בשירי רמח"ל, במקום ללמוד ממשקל כל שירי רמח"ל ומחזותיו, שהשיר הזה חשוד, הסיק מסקנא הפוכה, ולמד מן השיר הזה שרמח"ל שאף כל ימיו להשתחרר מהמשקל הספרדי ולא עלה בידו עד שהגיע לשיר זה.

חבל מאד שהמחבר, מתוך אהבה לנושא כנראה, לא יוכל היה להכליל על השוואת היספוריות מופלגות שאינן מוסיפות כלום, ועל פי רוב הן גם בלתי נכונות. בבררו על החברה שיוסד רמח"ל ללמוד הוזהר לא נתקרה דעתו עד שהשוה אותה לאסיום (ע' 29). והנה די להשוות את תקנות החברה הזאת שנתפרסמו בסוף הספר לתאור האסיום אצל יוספוס (מלחמות ב' ח') בכדי לראות מיד שיש כאן תופעה אחרת לגמרי. ואינו שויכות יש לרמח"ל אל העלמה מאורליאן (ע' 36)? והאמנם, בכדי להפליג בשבחיו של רמח"ל, צריך להשוותו לשקספיר (ע' 120)? כמה מאות פתגמים ואפני-דבור משקספיר נעשו לבשר מבשרה של הלשון והספרות האנגלית; האפשר לומר כך גם על רמח"ל ביחס ללשון ולספרות העברית? למרות כל הפגומות הללו יש לנו כאן ספר יסודי חשוב, ביחוד לתולדות רמח"ל, ולואי ויצליח המחבר להוציא בקרוב את אגרות רמח"ל ובני דורו, ואת כל שירי רמח"ל כמו שהוא מבסוח.

אברהם יערי.

826. **Greenberg, Louis S[tanley]**. A critical investigation of the works of Rabbi Isaac Baer Levinsohn (RIBaL). New York, Bloch pub. co., 1930. 80 p., front. 15 : 21.

ביבליוגרפיה: ע' 11—13, רשימה של כתבי ריב"ל: ע' [15].

*827. **Herrman, Louis**. A history of the Jews in South Africa from the earliest times to 1895. London, Gollancz, 1930. 276 p. 14 : 22.

828. **Höxter, Julius**. Quellenbuch zur jüdischen Geschichte und Literatur. I. Teil: Altertum und frühes Mittelalter: Von der Zerstörung des 1. Tempels bis zum Untergang des Gaonats 586 v.—1040 n. besonders im Morgenland. Frankfurt am Main, Kauffmann, 1930. IX, 138 p. 15 : 23.

ע' [136]—138 : ביבליוגרפיה.

את החלקים II—V ראה ק. ס. שנה ד' ע' 126, שנה ה' ע' 193, שנה ו' ע' 251.

829. **Kurtzig, Heinrich**. Ostdeutsches Judentum; Tradition einer Familie von Heinrich Kurtzig; mit einem Vorwort von Erdmann Graeser. 2. Aufl. Leipzig, G. Engel, (c1930). VII, 164 p. 14 : 19.

סדרות א' ראה ק. ס. שנה ד' ע' 252.

830. **Kurzel—Runtscheiner**. Siegfried Marcus. Erweiterter Sonderabdruck aus der Zeitschrift des österreichischen Ingenieur- und Architekten-Vereins. Wien, [1930?]. 38 p., pl. port. 15 : 23.

בראש השער: Technisches Museum für Industrie und Gewerbe, Wien.

ביוגרפיה של סמציא האוטומובילים סרקוס.

ראה ע' 188... Lauterbach, J. Z. The Pharisees and their teachings...

831. **Lestschinsky, Jakob**. Die Umsiedlung und Umschichtung des jüdischen Volkes im Laufe des letzten Jahrhunderts. I—II. (Jena, Fischer, 1929-30). 16 : 23.

הדפסה מיוחדת מן: Weltwirtschaftliches Archiv, Bd. 30, Heft 1, Juli 1929, pp. 123*—156* ; Bd. 32, Heft 2, Oktober 1930, pp. [563]—599.

Linfield, H. S. The communal organization of the Jews in the United States, 1927. 210 ע' ראה

*832. **Mazan, Saul**. Les Juifs espagnols en Bulgarie. Sofia, Ivria, 1925.

833. Meyer, Eduard. Die kulturelle, literarische und religiöse Entwicklung des israelitischen Volkes in der älteren Königszeit. Berlin, Akademie der Wissenschaften, 1930. 14 p. 18 : 25.

„Sonderausgabe aus den Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Phil.—hist. Klasse. 1930. II“.

834. Millas Vallicrosa, José Maria, ed. Documentos hebraicos del Archivo del Pilar, de Zaragoza. Madrid, Tipografia de Archivos, 1930. 1 p. 1., 16 p., facsim. 17 : 25. מקורות ותרגומים.

835. Nathansen, Henri. Jude oder Europäer; Porträt von Georg Brandes ... (Berechtigte Übertragung aus dem Dänischen von Erwin Magnus). Frankfurt am Main, Rütten & Loening, 1931. 2 p. 1., 7—263 p., 8 ports. 14 : 21. את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י"ע 544.

836. Naymark, G. Israël et le monde chrétien; brève histoire des juifs et des missions chrétiennes parmi Israël. Lausanne, Librairie des Semailles, (1930?) 2 p. 1., [3]—270 p. 13 : 19. ע' [259]—262 : ביבליוגרפיה.

Noth, M. Das System der zwölf Stämme Israels ... 180 ראה ק' 180.

837. Oppenheimer, Franz. Mein wissenschaftlicher Weg. Leipzig, F. Meiner, 1929. 1 p. 1., 48 p., port. 16 : 23.

Die Volkswirtschaftslehre der Gegenwart in Selbstdarstellungen, hrsg. von Felix Meiner, Bd. 2.

ע' 47—48 : רשימת כתבי פרנק אופנהיים.

Ostwald, H. Das Libermann-Buch ... 228 ראה ק' 228.

838. Quilici, Brunetto. L'evoluzione finanziaria del popolo ebraico, Bologna, Cappelli, 1927. 146 p. 14 : 21.

ע' [141]—144 : ביבליוגרפיה.

*839. Sayce, Archibald Henry. Ancient empires of the East, ... with Gibbon's History of Arabia and a sketch of the history of Israel; revised and edited by Christopher Johnston ... Memorial ed. New York, P. F. Collier & son company, (c1928). LI, 471 p. col. front., illus., (maps) plates, port. 80.

840. Schwartzkoppen, [Maximilian]. The truth about Dreyfus from the Schwartzkoppen papers, ed. by Bernhard Schwertfeger. London, Putnam, (1931). XVII, 251, [1] p., ports. 13 : 19.

תרגום הספר : Die Wahrheit über Dreyfus. — ע' 250—[252] : ביבליוגרפיה.

*841. Segalowitsch, Boris. Benjamin Disraelis Orientalismus. Berlin, Kedem, 1930. 139 p.

842. Tolnai, Alfréd. Dreyfus. Bratislava, Slovenská grafia kiadása, 1930. 182 p. 17: 24. בהונגריה. — ברבליוגרפיה ע' 182.

843. Verband russischer Juden in Deutschland. Zehn Jahre „Verband russischer Juden in Deutschland“; ein Rückblick. (Berlin, 1930). 15, [1] p., port. 16: 22.

844. Walter, Hermann. Moses Mendelssohn; critic and philosopher. New York, Bloch publishing co., 1930. VII, 220 p., port. 13: 19. ע' 217—213: ברבליוגרפיה.

בשפה האנגלית כמעט שלא נכתב שום ספר על רמב"ם, שיקוף את כל מפעלו. מחבר הספר הזה מנסה למלא את החסר. בהרצאה עממית מספר ולמר (פרופסור לשפה גרמנית בקנדה) על חייו של מ. על פעולתו הספרותית. הפילוסופית והחברותית. לספר נוספו שש תמונות, ביניהן תמונות בלתי ידועות (ויפות מאד) של לַמָּר ושל בוגם.

845. Williams, Joseph J[ohn]. Hebrewisms of West Africa; from Nile to Niger with the Jews ... New York, L. Mac Veagh, The Dial press, 1930. VIII p., 2 l., 443 p. incl. front., pl., map. 16: 24. המחבר גילה תחילה כמה סימנים עבריים, בלשון ובאמנות, של שבט אֶשְׁנֵי אשר באי ימֵאיקה, ומכאן הלך לבקש ומצא עקבות עבריים בכל אפריקה המערבית. במבוא מעיד המחבר על עצמו שחקר את הענין במשך אחת-עשרה שנים רצופות, מלבד עבודת-הכנה במשך חמש שנים על האי ימֵאיקה. הספר מלא וגדוש חומר רב. הביבליוגרפיה שבסוף הספר משתרעת על פני 52 עמודי גלו גם סתחות מפורטים של אנשים, מקומות ועמים, ומחברים שדרכיהם הובאו בספר.

יא. עם ישראל ברוח.

846. אנדת קהלות העברים מרומניה הישנה. דין וחשבון על אדות עבודת הקונגרס, מאגדת הרבנים מרומני הישנה, סיום י"ב-י"ג כסלו תרצ"א. Bucuresti, מערכת קבוצי אפרים, 1930. 12 ק. 15: 22. השער גם ברומנית.

847. מוקצ'בו. קהלה אורתודוקסית. כתבי קודש הנקרא ניכ מלחמת מצוה החדש ... סכתים כפסקי הלכות ... מאת ... הגאונים וצדיקים ... מניני דורנו ... נגד כת מחרתרי ריב ... מהרסי הדת ... יצאו מתקרת הקדושה הארטה בעיר סונקאטש ... מונקאטש, דפוס גראפיא, תרפ"ח. [16], 120 ק. 13: 20.

848. אנודת ישראל. פוילן. נאך דער לעצטער צענטראל־ראט פער־
זאמלונג. ארום דער בעגיאונג פון דער אנודת־טעטיגקייט אין פוילען. ווארשא,
ארעאן—בערלינער, תרפ"ו. [1] דף, 21 ע. 13 : 19.
(צענטראלע אנודת־ביבליאטעק).

849. אנודת ישראל. פוילן. צום ווידער אויפבו פון דער אנודת אין
פוילען. שטימען נאך דער לעצטער צענטראל ראט פערזאמלונג. ווארשא, ארעאן—
בערלינער, תרפ"ו. 36 ע. 13 : 18. = צענטראלע אנודת ביבליאטעק, N 4.
נספחו לספר מקסימלי 3 מכתבים מאת רבני ה"אנודת".

850. אידישע קאלאניזאציאנס געזעלשאפט (יק"א). די אידישע לאנד־
ווירטשאפט אין בעסאראביע נאך דער אנראר־רעפארם און די אנראנאמישע טע־
טיקייט פון דער אידישער קאלאניזאציאנס געזעלשאפט, "קא" אין יאר 1924. (מיט
18 בילדער). (קעשענעוו), אנראנאמיש־קאאפעראטיווע אפטיילונג פון דער יק"א
אין בעסאראביע, 1926. 2, דף, 36 ע, ציורים. 15 : 23.

851. ביאליסטאקער געזעלשאפט פאר יתומים פארזארגונג. טעטיקייט
באריכט... 1923-1928. ביאליסטאק, (דפוס מישאנדזניק), 1929. 64 ע. 15 : 22.
הערץ: א. דאטעראצקי. — גם שער בפולנית.

852. געזעלשאפט פאר יתומים פארזארגונג אויף וואלין. טעטיגקייטס־
באריכט פון צ. ק. פאר דער צייט פון 1-טן יאנואר 1927 ביז 1-טן אפריל 1928.
(רווונק, דפוס פראצא), 1928. [19] ע. 20 : 30.
עס שער מיוחר בפולנית. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 98.

853. "געזערד". רעזאלוציעס פונם ערשטן אלפארבאנדישן צוזאמענפאר
פון "געזערד". מאסקווע, (דפוס אמט), 1927. 28, [1] ע. 15 : 21.
את החוברת ברוסית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 486, מספר 2001.

854. הורוויץ, טוביה. ואס וועט פארט זיין מיט כנסת ישראל? א וועג־
דונג צום יודישען פאלק פון הרב טובי' הורוויץ. ווארשא, ארעאן—בערלינער,
תרפ"ו. VII, 32 ע. 13 : 19.
(צענטראלע אנודת־ביבליאטעק אונטער דער רעדאקציע פון י. ל. ארעאן און
נ. י. בערלינער).

855. ווייסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע. מינסק, אידישער סעקטאר.
די ראכאנים אין דינסט פון פינאנץ קאפיטאל. מינסק, צענטראלער פעלקער
פארלאן פון פ.ס.ר., 1930. 55 ע. 15 : 21.

בראש השער נרפס: יידעקסאר פון דער ווייסרוסישער וויסנשאפט אקאדעמיע.
דער משענסטאכאווער האנדווערקער ... ראה ע' 168.

856. לייבענזאן, ליב. ווידישזיס און זיין טענדענציעזע פראקטיק נמאתו ארויף ביראריה (לייב לייבענזאן). ווילנע, דפוס קריינעס און קאוואלסקי, 1927. 18, [2] ע. 12 : 16. מהמעפסת.

857. מערעזשין, א[ברהם]. וואס איז אויגנס בירא בירושאן. מאסקווע, געזערד, 1930. 95, [1] ע. 15 : 22.
בראש השער נדפס: קאמיטעט פאר ערד אייגנארדנונג פון ארבעטנדיקע אידן באס פרעזידיום פונם נאציאנאליסעטן ראט „קאמערד“.
את הספר ברוסית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 261 מספר 932.

858. פארבאנד פון אידישע קאאפעראטיוון אין בעסאראביע. סטאטוט פונם פארבאנד פון יידישע קאאפעראטיוון אין בעסאראביע. קעשענעוו, חש"ס, 1925. 15 ע. 13 : 20. מהמעפסת.

859. פארבאנד פון אידישע קאאפעראטיוון אין בעסאראביע. פראיעקט פון לעבנס פארזיכערונג באס פארבאנד פון אידישע קאאפעראטיוון אין בעסאראביע. קעשענעוו, דפוס, אונזער צייט"א. ג., 1927. 19 ע. 12 : 15.

860. קאנטאר, י[עקב]. וואס דארף וויסן יעדער בירגער צו די וואלן אין די ראטן. אויסגאבע פון צענטראלער קאמיטעט פון נאציאנאלע סינדערהייטן באס וואזניק (צ.ק.מ.ג.). (בארקאווי, מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1926. 28 ע. 15 : 22.
זכן יהודי ע' 9-11, 25, 27-28 (אסור שאף ציוני אחד יכנס למעצח ספני שהם שונאים לא רק את מעמד הפועלים ושלטון המועצות אלא את כל העמלים, את כל ההמונים היהודים. הם ... מוחלים את ההמונים היהודים לרעה, מחסור וסבל לארץ ישראל... הם שואפים לתחזיר את התקופות „המאושרות“ של פטליורה ושל מסדר-פרעות אחרים ... הם מוכנים של האיספריאלוסמוס האנגלי“).

861. קאסאווסקי, יצחק. רעפעראט וועגן די קהלות אין פוילן, געהאלטן געווארן ... אויף דער אספת הרבנים אין ווילנא ד'—ו' אייר תרפ"ח. ווילנע, דפוס קריינער וקאוואלסקי, 1928. 23 ע. 12 : 17.

862. The American Jewish committee. Twenty-fourth annual report. New York, 1931. 188, [1] p. 13 : 18.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 258.

863. Bernstein, F[riz]. Der Antisemitismus als Gruppenerscheinung; Versuch einer Soziologie des Judenhasses. Berlin, Jüdischer Verlag, 1926. 222, [2] p. 16 : 22.
חתן: Babel der Terminologie. Minderwertigkeit. Feindschaftsursprung. Die Gruppe, Gruppenfeindschaft. Antisemitische Erscheinungsformen.

864. Bureau of Jewish social research. New York. Jewish communal survey of Greater New York. New York, Bureau of Jewish social research, 1928. 24 p., fold. maps, tables, diagrs. 15 : 23.
החלק : Section 1 : Studies in the New York Jewish population. 1928.

865. Emmrich, Hanna. Das Judentum bei Voltaire. Breslau, Priebatsch, 1930. 263 p. 15 : 23.

— Sprache und Kultur der germanisch-romanischen Völker, hrsg. von Wilhelm Horn, Paul Merker und Fritz Neubert, C. Romanistische Reihe, unter Leitung von Fritz Neubert, Bd. 6.

הספר מכיל הרצאה מעורפת על דעותיו של וולטר על היהודים והיהדות. הדעות הללו מקורן בדיעותיו המעטות בענינים אלה. מקורותיו העקריים הם : התנ"ך, פילון, יוספוס וסופרים נוצריים. גם הספרות האפולוגטית לא היתה זרה לו. וולטר מבטל לגמרי את מעשי היהודים ואת האמי היהודי. התנ"ך הוא בעיניו תעודה של מדרגת-ירודה מוסרית ושכלית. על הלשון העברית הוא אומר (מובא בספר זה ע' 118) : "הלשון העברית היתה כל-כך דלה ומבולבלת, כל-כך בלתי קבועה ומסודרת, עד שאין כמעט מקום חשוב בכתבי היהודים שאין לפרשו בשלשה או ארבעה מיני אופנים ; היא לשון האנדרלמוסיה, היא היא מגדל-בבל האמיתי... בור של פסוקים המשחעמים לכמה פנים". מכחינה מוסרית הוא מאשים את היהודים בעיקר באכזריות, בהשתתת-המדות ובדיפה אחרו הממון. לפי דעתו לא המציאו היהודים את מושג המונותאיזמוס, ולא הם בלבדם החזיקו בו. הנביאים היו לדעתו שרלטנים ונוכלים. גם ליהודים בני דורו אין יחסו של וולטר יחס חיובי, הוא מתנגד כמובן לרדיפות מסעמים דתיים, אולם הוא שונא את העקשנות שבה מחזיקים היהודים במנהגיהם הישנים. הוא כותב (ע' 201) : "אתם הייתם גוראים באכזריות ובקנאות בארץ-ישראל, ואנחנו היינו כך באירופה שלנו. נשכח-גא את כל זאת, וידוי. אם רצונכם לחיות בשלום, לכו בדרכי הנגרים והפניאנים (שעובו את מנהגיהם)". על שוויוניותיהם של היהודים לא חשב וולטר כלל. המחבר מנסה בטוף למצוא את הקשר בין דעותיו של וולטר על היהודים לדעותיו על הכנסיה והתרבות בכלל.

866. Engelman, Morris. Fifteen years of effort on behalf of world Jewry; the first \$ 100,000,000 in relief funds raised by the Jews of America since the outbreak of the world war. (A chronological summary). (New York, typ. Ference press, 1929). 39, [5] p., illus., facsimis., ports. 20 : 26.

על המעטפה : October 1914—October 1929, Tishre 5675—Tishre 5690.

867. Ethnopolitischer Almanach; ein Führer durch die europäische Nationalitätenbewegung. Wien, Braumüller, 1930. VIII, 182 p. 15 : 21.

"Im Auftrage des "Institut für Grenz- und Auslandsstudien" hrsg. von Otto Junghann und Max Hildebert Boehm."

ע' 20—24 מאמר מאת יעקב רובינוב *Der altjüdische Autonomiebegriff*
ענין יהודי יש גם בע' 69, 91, 159, 165, 169, 170, 171, 174, 176, 179.

868. **Friedmann, Frant[isek]**. Strana židovská. Praha, Tiskový
odbor USCS, 1931. 16 p. 15 : 23.

—Cyklus prednasek "O ideologii cecoslov. politických stran" VII.

בראש השער: Kulturní odbor Ustředního svazu cecoslov. studentstva,

869. **Hauser, Otto**. Juden und Deutsche. Danzig, Der Mensch,
[1929?]. 153, [2] p. 13 : 18. (K. W. Schade's Rassebücher.)

השקפתו של המחבר היא, שהגזע בעל שער צהב עולה בערכו על הגזעים האחרים.
מנקודת-ראות זו הוא משהו את היהודים והגרמנים.

שני הגזעים נתקלקלו ע"י תערובת דם כהה, היהודים במדה גדולה יותר. לצד
ההיסטוריו-הרוחני של השאלה אין המחבר שם לב כלל. כנראה שאין לו למחבר שום ידיעה
על מצב היהודים. אעפ"י שבפרינציפ אין הוא נוטה לאנטישמיות, הוא משתמש במוקצנים
אנטישמיים. הוא סבור אמנם שהפרופאגנדאים של זקני ציון, מזויפים הם, אולם מאמין הוא
בהנהלה עליונה של היהודים המכונה את שקיעתם של עמים שלמים (ע' 117). על אי
הוא אומר: מכר סודיעים מירושלם שיש בה חיי-כרך כמו בוניה, ברלין, פריז, למצער
באחרים מרחובותיה (ע' 133). אולם במושבות הגדולות הוא רואה את התקוה להמשכת
קיומו של עם ישראל.

870. **Hertz, J[oseph] H[erman]**. Changing the calendar, con-
sequent dangers and confusions. London, Oxford university press,
1931. 16 p. 14 : 21.

בחוברת זו פרסם הרב הראשי את דבריו במני, הועדה לחקירת הצעת תקן הלוח
שעל-יד חברי-הלאומים. הרב המחבר סבור שהשנוי המוצע בלוח עלול לשמש סקור של
בלבול לאנושיות ולסכן את החרות הדתית. הוא דן בהצעת השנוי בעיקר מבחינת חייהם
הדתיים והכלכליים של היהודים, אולם גם מראה את תוצאותיה הרעות לאנושיות בכלל.

871. **Jewish committee for personal service in state institutions**.
Eighth annual report of the Jewish committee for personal service
in state institutions. California, 1928—1929. 20 p. 15 : 23.
את הקודם ראה ק. ט. שנה ו' ע' 228.

872. **Jewish health organization of Great Britain**. Public health
work in the Jewish community: Annual report of the Jewish health
organization of Great Britain for the year 1928—29. (London),
1930. 42 p. 14 : 22. מהמעטפת.

873. **Jewish war memorial. Council. Central committee for
Jewish education**. Eighth annual report, 1929—30. London, Coun-
cil of the Jewish war memorial, 1930. 59, [1] p. 15 : 25.

List of textbooks : 56—43 ע' 92. ס. שנה ד' ע' 92.

.Books suitable for presentation as prices : 59—56 ע' recommended

ראה ע' 166. Die Jüdische Gemeinde; Zeitschrift...

874. Klub poslow i senatorow Zydowskiej rady narodowej.

Biuletyn No. 3—5. Warszawa, (typ. "Feniks"), 1929-30. 14 : 21.

החלק : N 3: Budzet panstwa Polskiego na 1929—1930 r. a Zydzi; me-
morjaly do rządu w sprawie dotacji dla szkolnictwa zydowskiego oraz insty-
tucji opieki społecznej. Mowy w Sejmie i Senacie w dyskusji budzetowej. Re-
zolucji zydowskie do budzetu, 171 p.—N 4: Korespondencja z wladzami (zbior
materialow do sprawy Zydowskiej w Polsce). 106 p.—N 5: Sytuacja zydostwa
polskiego w swiecie przemowien w dyskusji nad budzetem panstwowym na r.
1930—1931. 165 p. ביולטין 5 יצא בשנת 1930.

את הקורסים ראה ק. ס. שנה ד' ע' 395.

875. Kuttner, Erich. Pathologie des Rassenantisemitismus;
eine politisch-psychologische Studie. Berlin, Philo-Verlag, 1930.
32 p. 14 : 22.

876. Lemberg. Politechnika. Wzajemna pomoc studentow Zydow.

Sprawozdanie wydziału Wzajemnej pomocy studentów Żydów Po-
litechniki Lwowskiej dawniej Związek żyd. stud. Polit. Lwowskiej
za rok akademicki ... 1925/1926, 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929.
Lwów, Wzaj. pomoc studentow Żyd. Politechniki Lwowskiej,
1926—1929. 27, [1]; 30; 16; 39, [1] p. 15 : 22.

Lestschinsky, J. Die Umsiedlung und Umschichtung des
jüdischen Volkes ... 203 ע' ראה

877. Linfield, Harry S[eebe]. The communal organization of
the Jews in the United States, 1927. New York, The American
Jewish committee, 1930. 191 p., incl. diagrs., map. tab. 14 : 20.

בראש השער : The American Jewish committee. Statistical depart-
ment, New York.

878. Loosli, Carl Albert. Die Juden und wir, von C. A. Loosli.
Zürich, Marx-Weinbaum, 1930. 3—23 p., port. 14 : 22. מהמעטפת.

כמו בספרו Die schlimmen Juden (ראה ק. ס. שנה ד' ע' 253) פונה המחבר גם

בחוברת הזאת נגד האנטישמיות בשווייץ.

ראה ע' 188. Maarsen, I. De Joodsche refombeweging ...

879. National conference of Jewish social service. Proceedings
of the National conference of Jewish social service at the annual
session held in Boston, Mass. June 7—11, 1930. (New York),

National conference of Jewish social service, 1930. VI, [2], 402 p.,
diags., port., tab. 15 : 23. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 259.

880. **National conference of Jewish social service.** Transportation rules and digest of decisions of transportation committee. New York, The National conference of Jewish social service, 1929. 26 p. 14 : 19.

881. **Paraf, Pierre.** Israel 1931. Paris, Librairie Valois, 1931. 301 p., 1 l. 12 : 19. ביבליוגרפיה ע' 294—297.

החכך : Israel 1931, Le destin d'Israel, Israel en Europe orientale, Israel dans les pays de liberté. Israel et la France, Le Sionisme, Israel et l'humanité.

882. **Preussischer Landesverband jüdischer Gemeinden.** Verfassung des Preussischen Landesverbandes jüdischer Gemeinden. (Berlin, typ. Unger, [1930]). 10, [2] p. 14 : 24.

883. **Silbergleit, Heinrich.** Die Bevölkerungs- und Berufsverhältnisse der Juden im Deutschen Reich auf Grund von amtlichen Materialien bearbeitet. Berlin, Akademie-Verlag, 1930. X, 348 p., diags., tab. 20 : 28.

=Akademie für die Wissenschaft des Judentums. Berlin. Sektion für Statistik und Wirtschaftskunde: Veröffentlichungen, Bd. 1.

החכך : [v.] 1: Freistaat Preussen.

הספר הוח הוא הראשון בסקצוה הסטטיסטיקה היהודית אשר יוצא בתוצאת האקדמיה לסדע היהדות בברלין. הועדה לסחקר הסטטיסטיקה והכלכלה של היהודים אשר עיי האקדמיה הברלינאית הסיגה את הפרוט' היוגורד' סילברגליט. הסטטיסטיקן הירוע וסנהל לשעבר של חמשרד הסטטיסטי לעיר ברלין, לעבד את הספקר הגרמני משנת 1925 מבחינת הסטטיסטיקה של יהודי גרמניה. עכשיו מונה לפנינו הכרך הראשון של העבודה הזאת.

הספר נחלק לשני חלקים: אחד כולל את הנוסח וה-Texttabellen, החלק השני מכיל רק טבלאות. — הסחקר מתחיל בהקדמה היסטורית על התפתחות הישוב היהודי בגרמניה בסאה ה-19. בחמר עשיר הוא מכאר את תנועת הלירה והתמחותה של הישוב היהודי בגרמניה עד ההוה, חלוקת היהודים לפי הסחחות ויחסם הסספרי ללא יהודים בחלקי-הארץ השונים. אחיכ מספל הסחקר במבנה המשפחתי ובגיל, והכל בטבלאות מסודרות כנידור ושעם. תשומת לב מיוחדת הקדיש בחלק הטבלאי ליחס הסספרי של היהודים נתיני חוץ ליהודים בני נתינות גרמנית, ולסטטיסטיקה של מקצועות היהודים. תוצאות הסחקר למרות בסוסו על הספקד של 1925 מראות כבר על החסורות הגדולות שהתחילו בחיים הכלכליים של יהודי גרמניה בשנים האחרונות. חלקם הגדול של היהודים בסחקר, הננוע ביותר עיי הסשבר והצפוי לכליה לכליות גסורה, גורם לשנוי מעמדות; אמנם תוצאות הפרוצם הוה תתבררנה רק בספקד הבא. (והוא הדין בנוגע לשעור הלירה אצל היהודים אשר ירד בסדה מכהילה במשך השנים האחרונות). באמן מסורם עבד הסחקר את אוכלוס' 29 ערים גדולות בגרמניה וספל ביתר פרום בקהילות הגדולות בארץ זו. — יש לברך את הסחקר על עבודתו המכילה חומר עשיר ובעלת ערך יוצא מן הכלל לכל תולדות היהודים בזמננו. א. ב.

884. Tacitus Redivivus, pseud. Die grosse Trommel; Leben, Kampf und Traumlallen Adolf Hitlers. (Berlin), Deutsch-schweizerische Verlagsanstalt, (c1930). 5 p. l., 3—155 p. 13 : 20.

885. U. S. Bureau of the census. Jewish congregations. (In: U. S. Bureau of the census: Religious bodies: 1926. 1929. v. 2, pp. 645—664.) 15 : 23. עם 6 מבלאות סממיות.

886. Wolbe, Eugen. Der Hilfsverein für die jüdischen Taubstummen in Deutschland e. V. (Berlin, typ. Schlesinger, 1928). 15 p., pl. 17 : 24.

"Festschrift anlässlich des fünfundzwanzigjährigen Bestehens des Hilfsvereins für die jüdischen Taubstummen in Deutschland e. V."

887. Ziegler, August. Schwurzeugen des Antisemitismus? : Luther, Herder, Goethe, Fichte, Mommsen, Bismarck. (Nowawes, typ. Brönnner, 1928). 40 p. 13 : 18. מהמעמט.

הדפסה מיוחדת מן: "Abwehr-Blätter", Berlin, Jg. 38, Nr. 11/12, 1928.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

אומישקין, ש. מערב במזרח... ראה ע' 147.

888. איזנשטיין, יהודה דוד. אוצר מסעות; קובץ תיורים של נוסעים יהודים בארץ ישראל מריא, מצרים וארצות אחרות. רשימות עולי רגל לקברי אבות קדושים. עם מפות, הקרות ומפתח. נסדרו ונערכו על-פי כתבי-יד ונוסחאות בהוצאות שונות מאת יהודה דוד איזנשטיין. ניוארק, י. ד. איזנשטיין, תרפ"ז 1926. ע. 352 : 20.

מצויר. עם שער מיוחד באנגלית. לפני השער הראשי נמצא שער: אוצר מסעות 1839—1165. כולל מסעות אנשים אלה: ר' בנימין מסודילא; ר' פתחיה מרוגנשפורק; ר' יעקב בן נתנאל הכהן; ר' שמואל בן שמשון; ר' יעקב מפאריש; ר' יצחק חילו; ר' יצחק ו' אלפא מעיר מלקא; ר' אליהו מפירארא; ר' משולם בן הנחום מוואלסורה; ר' עובדיה מברפנורא; חכם ויניציאני אלמוני; הנוסע האלמוני בא"י; דוד הראובני; ר' אליהו מפסארא; ר' ישעיה הורוויץ; ר' גרשון בן אליעזר חלוי; הקראים שמואל בכר דוד יעמשה, משה ירושלמי בכר אליהו חלוי, בנימין בכר אליהו; ר' חיים יוסף דוד אוזלאי; ר' שמחה בר יהושע; שמואל רומאנילי; דוד אליעזר חלוי; יהודית מונטיפיורי.

אשכנזי, מ. ב. התרכמנים בארץ ישראל... ראה ע' 150.

במעלה; עתון הנוער העובד... ראה ע' 145.

במערכה; שבועון... ראה ע' 145.

ברית טרוםפלדור. לטביה. עתון לעבודת בית-ד... ראה ע' 163.

גרבסקי, פ. אבני זכרון; צרור פרחים... ראה ע' 151.

גִּבְנוֹבְסָקִי, א. קִנִּין לְאוֹמֵי וּקְנִין פֶּרְטִי בִקְרָקַע... רֹאֵה ע' 151.
 גִּבְנוֹבְסָקִי, א. הִקְרָקַע וְחִכְנִין הֶעֱבְרִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל... רֹאֵה ע' 151.
 דָּבָר... סוֹסֶף... עָשׂוֹר לְמוֹתוֹ שֶׁל י. ת. בְּרֶגֶר... רֹאֵה ע' 146.
 הַסְתַּדְרוֹת הָעוֹבְדִים ... סִחֲלָקָה לְמַטְטִיסִיקָה וְאִינְפּוֹרְמַצִּיָּה. סִכּוּמִים ...
 רֹאֵה ע' 151.

הַסְתַּדְרוֹת הָעוֹבְדִים ... הַקְבוּץ הָאֶרֶצִי, הַשּׁוֹמֵר הַצֵּעִיר. בִּיּוֹלֶטֶן... רֹאֵה ע' 145.
 הַסְתַּדְרוֹת הַצִּיּוֹנוֹת. הַסִּחֲלָקָה לְהַתִּישׁוּבוֹת הַקְלָאִית. דו"ח וּסְכּוּמִים
 כִּלְלִיִּים ... רֹאֵה ע' 152.

קָר, ש. — ד. ב. בְּרוֹכּוֹב ... רֹאֵה ע' 152.
 חֲבֵרָה, חֲסִי טִבְרִיא. תַּכְנִית וְחוֹת דַּעַת רוֹפְאִים ... רֹאֵה ע' 152.
 חֲחִיִּים; קוֹבֵץ ... רֹאֵה ע' 146.
 מְרִינְקָס, י. מִלְחָמָה וְשִׁלּוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ... רֹאֵה ע' 153.
 יְרוּשָׁלַם. קְרִית שְׂמוּאֵל (אֶנְדֶּה). דִּין וְחֶשְׁבוֹן לְשָׁנוֹת תַּרְ"פ־תַּרְ"ץ ... רֹאֵה ע' 153.
 לִיפּוֹזְצִקִי, פ. יוֹסֶף מְרוֹמֶפֶלְדוֹר ... רֹאֵה ע' 154.
 לְנֶעֱר; כִּי־ל ... רֹאֵה ע' 154.

מוֹסֶף עִבְרִי לְחֻזֵּר ... רֹאֵה ע' 165 מִסְפָּר 624.
 נוֹרְדוֹי, מ. צוּאָתוֹ הַצִּיּוֹנוֹת ... רֹאֵה ע' 156.
 הַסֵּלַע ... רֹאֵה ע' 163.
 עַל הַשֶּׁשֶּׁמֶר; עֵתוֹן שׁוֹמֵר ... רֹאֵה ע' 163.
 צוּפִי וְאֶנְדֶּה הַכְּרִיאוֹת בִּא"י. צוּפֵה הַכְּרִיאוֹת... רֹאֵה ע' 145.
 הַקֶּרֶן הַקִּיּוּמִית לְיִשְׂרָאֵל. דו"ח תַּרְ"צ רֹאֵה ע' 157.

889. הַשּׁוֹמֵר הַצֵּעִיר. דִּין וְחֶשְׁבוֹן מִהוֹעִידָה הָעוֹלָמִית הַשְּׁלִישִׁית שֶׁל
 הַסְתַּדְרוֹת, הַשּׁוֹמֵר הַצֵּעִיר, וּוְרוֹטְקִי <צִיּוֹנוֹסְלוֹבְקִיָּה> 15-7 סֶפְטֵמְבֶּר 1930. וְרֶשֶׁה,
 הַחֲנֻכָּה הָעִלְיוֹנָה שֶׁל הַסְתַּדְרוֹת, הַשּׁוֹמֵר הַצֵּעִיר הָעוֹלָמִית, תַּרְצ"א. 119 ע. 18 : 24.
 שְׁנָרֵץ, ש. הֶרְצֵל בְּסִפְרֵי יָמָיו ... רֹאֵה ע' 158.
 תְּדֵהָר, ד. בֵּין הַפְּטִישׁ וְהַסֵּדֶן; קוֹבֵץ טֶאֶמֶרִים ... רֹאֵה ע' 158.
 תֵּל אֲבִיב. עִירִיָּה. חוֹקֵי כִנָּן וְתַעֲשִׂיָּה ... רֹאֵה ע' 158.

890. [תַּמְרָת. אֶהֱרֵן שְׂמוּאֵל]. שְׁלֹשָׁה זִיּוּגִים בְּלִתֵּי הַגּוֹנִים וּמֵאֲתוֹ
 אֶחָד הַרְבֵּנִים הַמְּרִגִּישִׁים וּפְסִידוֹנִים. (חֶלֶק א"ג). פִּיעֶטְרִקוֹב, רֶפּוּם פֶּאֶלְמֵן,
 תַּרְ"ץ. 75, 11 ע. 15 : 21.

הַכֵּן: חֶלֶק א: הוֹדוּנוֹת דָּבָר, הַשְּׁבֵחָה הַמְּלַחֲמֹתָ עִם הַשָּׂאֵלוֹת הַכְּלָלִיּוֹת. חֶלֶק ב:
 הוֹדוּנוֹת דָּבָר, הַרְבֵּעַת הוֹדָה עִם הַמְּשִׁנִּיחוֹת הַיִּרְאִיתִיָּה. חֶלֶק ג: הוֹדוּנוֹת דָּבָר, הַחִיתָה

השפה והתרבות העברית, עם הציונות. — מכוס דברינו: דרך השפה והתרבות העברית, אל לסוד התורה, ואל הציונות של רבי יהודה הלוי! ולא דרך הציונות הטרופסלדרותית המאפשרת לעברית אל השפה והתרבות העברית!

אונזער שמוסע. ראה ע' 164.

ארבייטער-ציוניזם; יובילי-אויסגאבע ... ראה ע' 168.

891. גרינבוים, יצחק. געשיכטע פון ציוניזם; לעקציעס וועגען דער ציוניסטישער בעוועגונג און איהר ענטוויקלונג. (טיל 1) <די תקופה פאר הרצל>. אויטאריזירטע איבערזעצונג פון העברעאיש דורך שמשון דוב ירושלימסקי... ווארשע, על המשמר, 1930. [21 דף, 86-3 ע. 15 : 21.

את המקור העברי ראה ק. ס. שנה די ע' 247.

892. גרינבוים, יצחק. דער ציוניזם אין ליכט פון ארץ-ישראל געשע-נישען. ווארשא, על המשמר, 1930. 36 ע. 15 : 21.

החכן: אראבער, האקענקרייצלער און קאמוניסטען ווי אויך דער „בונד“ — קלארע דברים לגבי דעם „בונד“. — דער ציוניזם אין ליכט פון די ארץ-ישראל געשעהנישען אין אויגוסט 1929.

893. זשאבאטינסקי, זאב. די זיכערהייט אין ארץ ישראל ... יידיש: א. ליפסין. ווארשע, אינסטרומנטאר, 1929. 18, [11 ע. 15 : 25.

את החוברת בעברית ראה ק. ס. שנה ו' ע' 437. — „אויסצוג פון דייטשען „ראסוועט“ העפט פון 1925, אונזער דירעקטער מיטארבייט און רעדאקציע פון זאב זשאבאטינסקי“ (ע' 2).

החלוצ. שערלעך. אונזער יוכל ... ראה ע' 168.

894. כהן, יעקב. כל-זמן עם איז נישט צו שפעט! רעדע געהאלטען אויף דעם 9-טען ציוניסטישען לאנדעס-צוזאמענפאהר אין פולען. ווארשע, דער אסת, [תר"ץ?], 15, [11 ע. 14 : 19.

נאום רויזווינסקי.

895. כספי, זלמן [זלמן זילבערצווייג]. וואס קאנען פוילישע יודען טוען פארן אויפבויו פון ארץ-ישראל. Lodz, Tloecznia Kultura, [1928?]. 16 ע. 15 : 23.

ההעפט.

896. לאמשיינ, א. י. דער רעליגיעזער יוד און ארץ-ישראל ... ווארשא, ארלעאן, תרפ"ו. 44 ע. 14 : 19. = צענטראלע אנדרה-ביבליאטעק, נומ. 3.

897. ליובעס, אברהם. די פארגעסענע אין קאמף פאר ארץ-ישראל. די געשיכטע פון יידישען לעגיאן. ווארשע, (דרוק שוויט), 1930. 197 ע. חסונות. פורשטיס ומסלים על לוחות מיוחדים. 21 : 14.

898. ערעם, [משה]. פראנט קעגן פראנט <ציום וועלט-קאנגרעס פארן ארבעטנדיקן ארץ-ישראל>. ווארשע, נייטקולטור, 1930. 32 ע. 12 : 16.

פאפיערניקאוו, י. רוט אויף שווארץ ... ראה ע' 235.

899. קענער, יעקב. אריון אין די ריוון פון דער „יונגנט“! ווארשע, נייע קולטור, 1929. 31, [1] ע. 12 : 16. = יונגנט ביבליאטעק, נ"ר 2.
מהמעטעט. חוברת פופולרית. הכונה לנוער המפעל ציוני (שמאל).
900. ראזענהיים, יעקב. דאס ארץ-ישראל פראגראם פון אגודת-ישראל. ווארשא, ארבעטן, תרפ"ו. 14 ע. 14 : 21.
= צענטראלע אגודה-ביבליאטעק, נומר 5. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 511/240.
תל חי צום צענטען יאר-טאג פון יוסף טרוטפילדאר... ראה ע' 169.

901. Abramovich, Rafail. Die politischen Gefangenen in der Sowjetunion; mit einem Vorwort der Vorsitzenden der "Kommission zur Untersuchung der Lage der politischen Gefangenen" Louis de Brouckère und Arthur Crispin. Berlin, Dietz, 1930. 52 p. 14 : 21.

ע' 19, 26, 27, 40, 42 על הציונים הנאסרים. R. Abramowitsch. בראש השער

902. Almond, David M. Out of chaos. Chicago, Schulman bros. press, [1929]. 320, [3] p. 14 : 20.
"Series of essays ... spread over a long period."
ע"א המצטט היהודי בהשוואה למשפטי העמים האחרים; בכרך—עניני ציונות. שמואל החלקים: Sources of the moral law. The embodiment of the moral law. Triumph of the moral law.

903. Annuaire du monde musulman statistique, historique, social et économique; rédigé par L. Massignon. 3. éd. <1929>. Paris, E. Leroux, 1929. 7 p. 1, [11]—482, [2] p. 14 : 22.
מהדורה ב' ראה ק. ס. שנה ד' ע' 243.—עבר הירדן: ע' [442]; ארץ ישראל [444]—450.

904. Ashbel, Dov. Die Niederschlagsverhältnisse im südlichen Libanon, in Palästina und im nördlichen Sinai. Berlin, (typ. Viktoria), 1930. 77 p., 1 l., diagrs., maps, tab. 15 : 23.
ע' 4—5: ביבליוגרפיה.

905. Avi-Yonah, M[ichael]. Three lead coffins from Palestine. [London], 1930. pp. 300—312, 1 illus., 1 pl. 19 : 27.
"Reprinted from the Journal of Hellenic studies, vol. 50. 1930." מהמעטעט.

906. Bodenheimer, F[ritz] S[imon]. First note on the Zoocercidia of Palestine. Le Caire, Impr. Barbey, 1927. pp. 64—88, illus. 17 : 24. הדפסה מן: Bulletin de la Société royale entomologique d'Egypte. ביבליוגרפיה: ע' 86—87.

907. Bodenheimer, F[ritz] S[imon]. Second note on the Coccidae of Palestine. London, The Imperial bureau of entomology, 1926. pp. 189—192, illus., tab. 17 : 26.

Bulletin of entomological research, vol 17, pt. 2, October, 1926.

אח הראשון ראה ק. ס. שנה א' ע' 180.

908. Bodenheimer, F[ritz] S[imon]. Studien zur Lebensgeschichte von *Carpocapsa pomonella* L. <Lep-Tortr.> in Palästina. Von F. S. Bodenheimer und A. Naim. n. p., (1930). pp. [73] — 79, diags., tab. 20 : 28.

מהמעטת.

Anzeiger für Schädlingkunde, Jg. 6. Heft 7.

909. Bodenheimer, F[ritz] S[imon]. Über die Möglichkeiten einer biologischen Bekämpfung von *Pseudococcus citri* Risso <Rhy. Cocc.> in Palästina. Eine epidemiologische Studie von F. S. Bodenheimer und M. Gutfeld. (Berlin, Parey, 1929). pp. [67]—136, illus. diags., tab. 17 : 25.

מהמעטת.

Zeitschrift für angewandte Entomologie, 1929. 136 ביבליוגרפיה.

910. Bodenheimer, F[ritz] S[imon]. Zoologische Beobachtungen aus Palästina I. Leipzig, Akademische Verlagsgesellschaft, 1927. pp. [88]—93, map, tab. 15 : 23.

מהמעטת.

Zoolog. Anzeiger. Bd. 73, Heft 3/4. 93 ביבליוגרפיה.

Brith Shalom. Memorandum ... 159 ראה ע' 159

*911. Burn, A. R. Minoans, Philistines and Greeks, B.C. 1400—900. London, 1930. 274 p. 15 : 25.

912. Cohen, Kadmi. L'état d'Israel. Paris, Editions Kra, (1930). 3 p. l., 9—226 p., 3 l. 12 : 19. ("Les documentaires.")

המחבר סבור שרעיון מדינת היהודים לא הצליח עד כה ורואה את תפקיד היהודים ברכישת צירוף על בסיס חדש לגמרי. המשען המדיני של הציונות צריכה לשמש לא אנגליה בלבד, כי-אם יש לרכוש גם את צרפת, ש-מדינת ישראל השחרע גם בגבולותיה. את הכנסיה הקתולית, את המדינות שבהן מספר היהודים הוא מיעוט ניכר ולכן הן מעונינות מאוד בפיתוח שאלת היהודים. אולם נקודת-הכובד היא הסכמתו והשתתפותו של העם הערבי. כי מדינת ישראל צריכה להיות קשורה קשר פרוק למדינה ערבית גדולה. גבולות המדינה החדשה, שלחובה יוכלו היהודים לעלות כאין-מעצור צריכות לכלול סלכד אי. חלקים מסוריה ופארס-נהרים וחצי-האי סיני. ליד מדינה יהודית (-ערבית) זו צריכה לקום מדינה גדולה אחרת, ערבית. עמי אירופה יסביבו לסדור חדש זה, ראשית משום שעל ידי כך ישוחררו מחקושי שבשאלת-היהודים, ושנית משום שהמדינה הפן-שמית הורסת את התנועה הפן-אסלאמית. שיש בה סכנה עצומה לכל העמים הקולוניאליים. הערבים יסבימו, לפי שרק בעזרת היהודים יש להם תקות ליצור מדינה חשובה. היהודים יקבלו את הרעיון, לפי שיראו בו תשועה ממשית

לכל עם ישראל, ולפי שיצטרפו לתת את האמצעים לא בצורת תרומות, כי אם בצורת מלוות המבנינות רבית והבניסות על יסודות מסחריים.
לספר צורתו הבקו-דעות מפי אישים ספורסמים, כגון ש. רינק, סילון לוי, כהני-דת קתוליים וכו', רובם מתיחסים כפסקנות רבה להצעות המחבר.

913. Cohn, Josef. England und Palästina; ein Beitrag zur britischen Empire-Politik. Berlin—Grunewald, 1931. 327 p. 14 : 22.

=Beihefte zur Zeitschrift für Geopolitik, Heft 8. 316—311 ע' ביבליוגרפיה.

הספר מסודר באופן הגיוני לשלשה חלקים. הוא מתחיל בתאור התנאים הרוחניים-דתיים, שיצרו בקרב האנגלים יחס מיוחד ליהודים ולא"י. אח"כ עובר המחבר לתאר את התענינותה של אנגליה במזרח במשך המאה הי"ט, עד שהוא מגיע לשנות המלחמה העולמית, שבהן נעשה לפתע עתיד א"י ענין אקטואלי. החלק השני בספר, המכונה בשם "ההתנשאות" הוא חשוב ביותר, כי באן מתאר המחבר את התהוותה של הצהרת בלפור ומעריך את גודל המאורעות בימים ההם. החלק השלישי שבספר דן בתקופת המציאות, היינו שנות 1920—1930. בהרצות רבה כנס באן המחבר את כל החסר ובארו באופן מענין. המחבר חקר בדיוק את המקורות ואת הספרות המדינית הרחבה, ובפרט-ם היו לפניו גם מקורות חדשים.

914. Day, Alfred Ely. Geology of Lebanon and of Syria, Palestine and neighboring countries. Beirut, Syria, typ. American press, 1930. 3 p. l., 3—50, II p., illus., maps. 13 : 19.

ביבליוגרפיה ע' 50. על האימפרינט הרביקו מתקן : Luzac & co., London.

915. Deutscher Verein vom Heiligen Lande. Kurze Notizen und Bemerkungen für die deutschen Besucher Palästinas, enthaltend das Wichtigste, was man vom Zuge und vom Auto aus sehen kann, hrsg. vom Deutschen Verein vom Heiligen Lande. Köln, (typ. Bachem), [ca. 1930]. 40 p., maps. 10 : 15.

916. Dieux, Marie-André. De Jérusalem à Rome; méditations d'un pèlerin en Terre Sainte. Paris, Giraudon, 1929. 43 p. 15 : 23.

917. Florentin, David. Le septième dominion: conférence donnée par M. David Florentin, Vice président de la Fédération sioniste de Grèce à l'Association de jeunes Juifs de Salonique le 17 février 1929. (Salonique, Association de jeunes Juifs), 1929. 16 p. 17 : 23.

"Le septième dominion" est un petit livre ... publié ... par ... Yosiah Wedgwood ...

918. Fodor, Lajos. A cionizmusról. Hatvan, typ. Hoffmann, 1930. 22 p. 16 : 23.

השער מהספספת.

919. **Frankfurter, Felix.** The Palestine situation restated. (In: Foreign affairs; an American quarterly review. 1931, v. 9, no. 3, pp. [409]—434). 18 : 25.

*920. **Goodsall, Robert H[arold].** Palestine memories, 1917-1918-1925. With sketches in colour and monochrome, photographs, and four maps made by the author. Canterbury, Cross and Jackman, 1925. 6 p.l., 223 p. plates (part col.; incl. front., maps (1 fold.) 4°.

Granovsky, A. Land and the Jewish reconstruction. 159 'רמח

921. **Grant, Elihu.** Beth Shemesh (Palestine); progress of the Haverford archaeological expedition ... Haverford, Pa., (1929). 222 p. incl. front., illus., plates, double pl. 8°.

=(Biblical and kindred studies. [no. 2]) "Descriptive registries of selected objects found": 216—126 'ע — "Special reference list": 109 'ע

922. **Great Britain. Colonial Office.** Palestine. Report on immigration, land settlement and development. By Sir John Hope Simpson, 1930. Appendix containing maps. (In continuation of Cmd. 3686.) Presented by the secretary of state for the colonies to Parliament by command of His Majesty. October, 1930. London, H. M. Stationery off., 1930. [4] p., 5 maps. 52 : 115; 21 : 28; 14 : 23; 20 : 28; 41 : 115. =(Cmd. 3687.)

5 מפות בתוספת; מפה ששית המצורפת לרשימת לא הועתקה עוד פעם. את הדו"ח בעצמו ראה ק. מ. שנה ו' ע' 556.

923. **Great Britain. House of Commons.** Palästina-debatte im englischen Unterhaus; stenographischer Bericht über die Verhandlungen im englischen Unterhaus vom 17. November 1930; hrsg. vom Zentralbüro der Jewish agency for Palestine. London, 1930. 109, [1] p. 14 : 22.

הפרוטוקול האנגלי בתקופת נאמ-New Judaea כרך 7 מספר 2 נספח, נובמבר 1930.

924. **Great Britain. Palestine currency board.** Report of the Palestine currency board for the year ended 31st March, 1930. London, Waterlow, 1930. 7 p. incl. tab. 21 : 33.

את הקורס ראה ק. מ. שנה ו' ע' 266.

925. **Hadassah; the women's Zionist organization.** Reports of National board, standing committees and regional units to the sixteenth annual convention of Hadassah, the women's Zionist organization of America, in Buffalo, N. Y. October 26, 27 and 28, 1930. n. p., 1930. 133 p. incl. tab. 20 : 26.

מהמסמכים. את הקורס ראה ק. מ. שנה ו' ע' 267.

926. "Haschomer" svaz zidovskych skautov v Bratislave. "Materialsammlung". No. 1: Die nationale Erziehung in der II. Schichwah (10—14 jähr.). Bratislava, 5688—[1928]. VIII p. 17 : 21. יצא בניסן.

Hasselah ... 602 מספר 163 ראה ע'

Hatikwah ... 165 ראה ע'

927. Hechaluc-Pionier. Zarys rozwoju org. "Hechaluc-Pionier" w Polsce. Warszawa, Hechaluc-Pionier, 1930. 44, [1] p. 13 : 19.
בראש השער: הסדרות החלוצי בפולין.

"Hechaluz". Choser ... 165 ראה ע'

Jarcho, J. The medical library of the Hebrew university...
ראה ע' 173.

928. Jewish agency for Palestine. Memorandum gegen das Palästina-Weissbuch der britischen Regierung vom Oktober 1930, von Leonard Stein. London, Jewish agency for Palestine, 1930. 90 p. 15 : 23.

התכן: Einleitung. — Das Mandat. — Das Weissbuch vom Jahre 1922. — Zukünftige Politik: die Bodenfrage; Einwanderung. — Beschuldigungen gegen die Juden. — Schlussbetrachtung. — Anhang. 75 ע' ס. דנה ו' ע' 75.
את המספר באנגלית ראה ק. ס. דנה ו' ע' 75.

929. Johannsen, Hinrich. Die palästinensisch-arabische Dichtkunst und die weltliche hebräische Poesie. Berlin, Furche-Verlag, [1927]. pp. 53-77. 14 : 22.

Sonderdruck aus der Festgabe für Adolf Schlatter "Vom Dienst an Theologie und Kirche" 2. טהעפערט.

Joseph, B. The White paper on Palestine ... 159 ראה ע'

Keren Hayesod. Bericht über die Konferenz ... 159 ראה ע'

Keren Hayesod. Zehn Jahre Arbeit in Erez Israel ... 159 ראה ע'

930. Keren Hayesod. Netherlands. Jaarverslagen van het Nederlandsch Palestina opbouwfonds "Keren Hajesod" over het jaar 1929. (Amsterdam), [1930]. 22, [2] p. 14 : 24.

931. Klatzkin, Jakob. Probleme des modernen Judentums. 3., ergänzte Aufl. Berlin, Schneider, 1930. 208 p. 15 : 22.
הסדרות הואת שוה לסדרות ב' שיצאה ב-1921 בשם: Krisis und Entschei-
dung im Judentum; der Probleme des modernen Judentums 2., ergänzte Auflage.

*932. Kopp, Clemens. Elias und Christentum auf dem Karmel. Paderborn, Schöningh, 1929. 184, 15 p. 80.

==Collectanea Hierosolymitana, Bd 3.

933. League of nations. Permanent mandates commission.

Minutes of the nineteenth session, held at Geneva from November 4th to 19th, 1930, including the report of the Commission to the Council and comments by the accredited representatives of the mandatory powers. Geneva, 1930. 219 p. 21 : 33.

= Series of League of nations publications, VI. A. Mandates, 1930. VI. A. 6.

= Official no. : C. 643. M. 262. 1930. VI.

על איי ראה ע' 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

934. Legendre, [Adolphe Alphonse François]. The cradle of

the Bible, by Mgr Legendre; tr. by the Dominican sisters of Portobello road, London. St. Louis, Herder, (1929). 255 p., maps. 13 : 19.

= Catholic library of religious knowledge, 9.

אה הספר במקורו (Le pays biblique) ראה ק.ס. שנה ו' ע' 359.

935. Londres, Albert. Věčný Žyd před cílem, Praha, V. Petr,

1931. 192, [3] p. 14 : 19.

= Romanova knihovna "Vir", svazek 30. "Překlad Heleny Teigeové."

אה המקור (Le Juif errant est arrivé) ראה ק.ס. שנה ו' ע' 269.

936. Luzzatto, Leone. La crisi del sionismo. (Perugia, "La

Nuova Italia", 1930). pp. 277—288. 21 : 27.

ראה : La Nuova Italia, Anno 1, no. 7, luglio 1930.

Minzenmay, K. Erlebnisse und Erfahrungen bei der Kolonisation der Tempelgesellschaft in Palästina ... ראה ע' 159.

937. Morgan, Jacques de. La préhistoire orientale; ouvrage

posthume publié par Louis Germain. Tome III: L'Asie antérieure. Paris, Geuthner, 1927. vi, 458 p., illus. maps, pl. 19 : 28.

אה המקור ראה ק.ס. שנה ג' ע' 294.

Palestine. Le théâtre juif dans le monde. 228 ראה ע'

Palestine. Government. Ordinances ... Proclamations, regulations ... 1930. 160 ראה ע'

Palestine. Government. Report of a Committee on the economic condition ... 160 ראה ע'

Palestine. Government. Department of agriculture and forests. Agricultural leaflets ... 160 ראה ע'

Palestine. Government. Department of customs, excise and trade. Annual report ... 1930 ... 160 ראה ע'

Palestine & Near East; Tourist number. 160 ראה ע'

938. Palestine economic corporation, inc. Annual report 1; suppl. to 2; 3. [New York?], [1927-1930]. 15: 23.

Annual report 1, for the period February 15, 1926—December 31, 1926. [1927]. 46 p.—Suppl. to report 2, including financial statements for the calendar year 1928. [1929]. 20 p.—Annual report 3: Calendar year 1929. [1930]. 50 p.

את הדו"ח השנתי ראה ק. ס. שנה 107

939. **Picard, Leo.** Upper Cretaceous (chiefly Campanian and Maestrichtian) Gastropoda and Pelecypoda from Palestine. n. p., 1930. pp. [513]—543, pl. 13 : 21.

May 1930". 542—540. ביבליוגרפיה: ק' 542—540.

940. (Preuss, Walter). A statistical survey of Jewish workers in Palestine. Geneva, International labour office, 1931. 15, [1] p., tab. 15 : 23.

„Reprinted from the International labour review, vol. 23, no. 2, February 1931.” — “This report has been contributed by Walter Preuss and M. Nemirowsky, of the General federation of Jewish labour in Eretz-Israel (Palestine.)” יצא גם בצרפתית בשם: Les travailleurs juifs en Palestine

941. **Rodenwaldt, Gerhart, ed.** Neue deutsche Ausgrabungen unter Mitwirkung von W. Andrae, G. Bersu, F. Birkner [a.o.], hrsg. von Gerhart Rodenwaldt ... mit einem Vorwort von Georg Schreiber ... Münster in Westfalen, Aschendorff, 1930. XI, 277 p., illus., maps, plans, plates. 16 : 21.

= *Deutschtum und Ausland*, Heft 23/24. — "Palästina", pp. [78]—87.

942. Roth, Emil. Obadjah Bertinoro palesztinai utazása.
Budapest, (typ. Gewürz), 1930. 2 p. l., [3]—41, [2] p. 15 : 23.

Diss. Budapest, [42]—40 ביבליוגרפיה ע'

943. **Samuel, Maurice.** On the rim of the wilderness; the conflict in Palestine. New York, Liveright, (1931). 5p.l., [3]—247 p. 14:21.

944. Schmidt, Hans, ed. Volkserzählungen aus Palästina gesammelt bei den Bauern von Bir-Zet und in Verbindung mit Dschirius Jusif hrsg. von Hans Schmidt und Paul Kahle. Zweiter Band, mit 48 Abb. nach Photographien aus dem Leben der Erzähler, einer Einleitung über die Bauern von Bir-Zet, einem Verzeichnis der Wörter und der Märchenmotive. Göttingen, Vandenhoeck, 1930. I p. l., 22, 252 p., pl. 15 : 23.

— Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments. Heft 47 (Folge 1, Heft 47.)

ברך א' יצא בשנת 1918 בחור חבורה 17 של הסריה.

945. **Sokolow, Nahum.** Erez Israel und die Diaspora. Vortrag. Bielsko, Keren Kajemeth l'Israel, 1930. 1 p. 1., 18 p. incl. illus., facsim. 14 : 21.

946. **Soyer, R.** La préhistoire en Palestine d'après les travaux récents du Dr. L. Picard. Le Mans, Imprimerie Ch. Monnoyer, 1930. 8 p. incl. map. 16 : 24. מהפצת. ביבליוגרפיה. 7-8

הרדסה מיוחדת: Bulletin de la Société préhistorique française, no. 4, 1930.

Sukenik, E. L. Jüdische Gräber Jerusalems ... 161 ראה ק'

Triwaks, J. War and peace in Palestine ... 153 ראה ק'

947. **Union of Zionists-revisionists.** Conférence des Sionistes revisionnistes, tenue à Paris du 26 au 30 avril 1925; édité par les soins de l'Association des sionistes revisionnistes de Salonique. Salonique, Edition du Pro-Israël, 1925. 36p. 12 : 21.

בראש השער: אמרת ציונים ריביוניסטים. שלונק.

948. **Union of Zionists-revisionists.** Revisionist criticism of the report of the Enquiry commission. (Press conference at the Revisionist central office—8th April, 1930.) London, World union of Zionist-revisionists, 1930. 5 numb. 1. 21 : 33. בהקשניף.

949. **Verdaguer, Jacinto.** Dietari d'un pelegrí a Terra Santa, En defensa pròpia. Edició definitiva. P. M. d'Esplugues La tragèdia de Mossèn Verdaguer. Barcelona, Llibreria Catalonia, 1930. 286, [2], 115 p., 21. 14 : 20. =Obres completes de Jacinto Verdaguer, v. 10. מהפצת. לכל ספר שער מיוחד. ביבליוגרפיה: ברך הבא בסוף הספר אחרי ע' 115.

Zionist organization. Report and general abstracts of the census of Jewish agriculture ... 152 ראה ק'

Zionist organization. Department of colonisation. Key for the settlement... ... 161 ראה ק'

950. **Zionist organization. Italy.** Caifa; il futuro porto della Palestina a l'Opera ricostruttrice degli ebrei. (Milano, typ. Optima), 5689—1929. 31 p., illus., maps. 17 : 24.

"Quest" opuscolo è edito a cura della Federazione sionistica italiana, del Keren Hayessod ltd. e del Keren Kajemeth Leisrael".

الحوادث الدموية في فلسطين ... ראה ע' 161.

דרוזה, מ. ע. مفتوح الى اللجنة المالية الانكليزية. ראה ע' 162.

الطويل, م. طريق الحياة. ראה ע' 162.

المؤتمر العربي الفلسطيني. القانون ... ראה ע' 162.

י. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

951. אשכנזי, שלמה. די רעכט פון דער פרוי אלס ווייב און מענטש.

I. ביי יידן און נישט יידן. ווארשע, יידיש בוך, 1930. 235, [1] ע. 15 : 23.

עם שער נוסף בפולנית. ע' 218—[236]: הערות. בעיקר ביבליוגרפיות.

התכן: די רעכט פון דער פרוי אלס ווייב און מענטש לויט דער געזעצגעבונג ביי נישט-אידישע פעלקער ביו סוף XIX י"ה. — ביי די אויסער-אייראפעישע און אפגעשטאנענע פעלקער. — ביי יידן ביו דער העלפט פון XVII-XVIII י"ה. — די יידישע געזעצגעבונג אין פארנלייך צו דער נישט-יידישער. — פאליגאמיע און מאנאגאמיע ביי יידן און ביי קריסטן. — די באציונג פון דער קריסטליכער רעליגיע צו דער פרוי. — די באציונג פון דער יידישער רעליגיע צו דער פרוי. — שלום.

952. הירש, שמשון רפאל. די פרוי און דאס יודענטום. פרוי איבער-

זעצט דורך: א. ז. פרידמאן. ווארשא, ירוק, תר"ץ. 18 ע. 14 : 20.

953. לויבאמירסקי, י[הושע]. דער רעוואלוציאנערער טעאטער; מיט א

פארווארט פון א. גראנאווסקי. סאסקוק, שול און בוך, 1926. 55, [1] ע. 15 : 23. עם ציורים.

954. לעמבערג. אידישע קולטוס געמיינדע. קוראטאריע פאר שיצן

די דענקמאלער פון אידישער קונסט. באריכט ... (לבוך, דפוס יענער).

תרפ"ח, III, [1] 28 ע. ציורים 17 : 24.

יודית ופולנית עמוד מול עמוד. עם שער מיוחד בפולנית: Kuratorium opieki nad zabytkami sztuki żydowskiej przy żydowskiej gminie wyznaniowej we Lwowie. Sprawozdanie.

955. Cohn-Wiener, Ernst. Die jüdische Kunst; ihre Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. Mit 171 Abbildungen. Berlin, Kunst-Kammer, Wasservogel Verlag, (1929). 2 p. 1., 267, [1] p., illus., facsim., plans, ports. 20 : 25. ביבליוגרפיה. [268]—: ע' 267.

ספר מענין וטוב, ביחוד לאחר ספרו של קרל שורק "Die Juden in der Kunst" (ראה ק. ס. שנה ו' ע' 89). השם: "Die jüdische Kunst" והפרושים הבאים לאחריו הם תבעניים ביותר. אך מעלות רבות לספר זה ובגללן מוכנים לותר על מגרעותיו. יש לו לספר זה, שפה, המחבר מודר לאור שפה זו את כל הנחותיו, המופיעות כאן—לפעמים שלא בצדק—כמסמרות קבועים שאין אחריהם ולא כלום. מעלה יתרה לספר אפן ההרצאה, שאינו מכביר על הקורא הפשוט ונותן לו את כל החומר, או רובו, הדרוש להקנות ידיעות במקצוע לשימונו.

הספר דן בששה פרקים, שאחד מהם הוא מבוא ושלושה מהם מוקדשים לאמנות בישראל העתיקה, על אמנות יהודית מימי יהודה וישראל לעם עד ימינו האחרונים. ידיעת התקופות הקדומות היא מעלתו של הספר, אמנם מעלה שנהפכה לו לרועץ: לאמנות המודרנית הקדיש המחבר אך מעט; 36 עמודים—מבין 268—מוקדשים לאמנות בת זמננו. היינו לאמנות בת המאה ה-19 וה-20, וכל זה מקיף את המקצועות המרובים, שהאמנות היהודית כוללת עתה לכל גלוייה הגלויים!

לעומת-כך התרחב המחבר בחלק הארכיאולוגי של ימי קדם ושל ימי-הביניים—בתקופה האחרונה הוא מפצל בעיקר בכתבי-היד המצויים מתוך הידיעה העמוקה, שציגה אותו כבר כאשר כתב את מאמרו על הגדת סרובו (בתוך: Jahrb. f. jüd. Gesch. u. Lit. 1908). העובדה האחרונה טראה את מקומו של המחבר בהיסטוריה לאמנות ישראל, הצריכה להכתב לא בירי אדם אחד.

לצערנו, אין המחבר יודע את הארכיאולוגיה הארץ-ישראלית וידיעה מקיפה. זו נמצאת לעתים רבות לא בספרים הכוללים אלא במאמרים בודדים ומפורזים ואת אלה אין המחבר יודע, כנראה. יתר על כן מוקדם עתה לכתוב את ההיסטוריה האמנותית על-סמך הארכיאולוגיה הארץ-ישראלית שאין לה עדיין כל כוון אמנותי. הכוון העיקרי הוא פילולוגי, ומתוך כך הונח הדגש העיקרי על הפילואוגרפיה; אם זו לא נמצאה — לא נתנו החפירות כל תוצאות. אף הארכיאולוגיה העברית הצעירה, כלומר זו הנעשית בידים ומוח עבריים, עודה הולכת בדרך זו שהתנו לה ראשוני הארכיאולוגים הנוצרים. כשם שהחקירה האמנותית הנוכחית עזבה את דרכו של שליטן שחפש את תרבות מיקנה ובריו הוסרו, שכולו מיתוס, — למרות התוצאות החשובות של החפירה הזאת — כך חסרון הוא לחפור את הארץ ולחקרה עם התנ"ך והבית החדשה ביד. אלה יכולים לעזור לארכיאולוג, אבל לא להיות למורי-הדרך.

וזהו גם הסבה שאין בירי המחבר כל החמר ועליו לשער השערות רבות ולהניח הנחות מסעות, להורות על כל צעד ושעל תלוי-תלוי של הלכות. ואמנם, כמה מהן נראות נכונות, אבל ההשערות הללו רבות מדי וכשהן צפופות מדי, וחזקן אינו כתוב לצדן—אובד האסון בהן. נמנה רק קמץ קטן מהחדושים הללו: (א) העמודים יכין ובעז שבבית-המקדש הם צורות ה-Phallus, שבמקדשו הפניקיים בזמן ההוא (ע' 34 ציור 17), הם לא שמשו בהחלם (פזור המעתיק) חלקי בניה, אומר המחבר. בעוד אשר הציור מוכיח כי עמודים אלה נושאים מעין גג קטן מעל לכניסה וצורתם היא לא של אבר-המין, אלא דקל כפשוטו, כפי שמקובל גם בארץ-ישראל, וכפי שידוע לנו מתוך עמודים בעלי כותרות כאלו שנמצאו בארץ, וביניהם לא סכר—בחפירות שברמת רחל. אגב: תאור זה הוא גם מה שמצין המחבר, על פי אחרים, בתור עץ בין שני הכרובים במזבח מלך-נקה (ע' 45 ציור 20). (ב) מקומות תפלה מיוחדים לקיץ (ע' 88 ע' 144). כל הריקונסטרקציות המשובות, שהמחבר עצמו מתרעם עליהן (ע' 32), גרמו לו זאת ואין הן מונעות ממנו התלפות אלה, אשר, לכל

היותה, יש להתייחס להן כאל השערה בלתי-היירה ביותר. אין המחבר נמנע אפילו מהביא ראיה מבית-הכנסת מאוחר שבסמקנד שיש בו מקום-תפלה בלתי מקורה גג (ע' 89) אשר ראה הוא עצמו. ג) המחבר מניח את בנין בית-הכנסת במבניות בלתי-הכנסת הידוע שבאלכסנדריה של מצרים (ע' 103). זו מנין לו? לפי החמר שנתפרסם על בית הכנסת הראשון אין לבוא לידי מסקנה זו. ד) "בחסשה [?] מקרים לפחות, בכפר-קנה, בנערן ליד יריחו, בבית-אלפא ועמון, אבל לא בגליל הנאמנה לדת, (פזור הסעתיק) קוששה הרצפה מסופם מהודר, לרוב בעל תיאורים פיגורליים. כה דברי המחבר (ע' 87). עד כמה יש יסוד להנחה זו תוכיח סבריה הנמצאת בגליל; וכפר-קנה ובית-אלפא אף הן בנות הגליל הן. חדושים ממין זה רבים הם, וקצר המקום למנותם. המחבר טחיש גם חדושים פיגורליים ויתכן שצודקים הם. המחבר כסות בודאות השערות שהכריז הוא ה-Glyph היוני, ה-Greif הגרמני, ויתכן שכך הוא, אך בימינו מעטים המסקיפים השקפה אוניטופאית על השפה. הרבה השערות נוסדו על דברי אחרים וככה נמצאו שבוישים רבים שהגיעו אל המחבר כבר כשעם העשירות לאחר ששנו הקודמים. שוב עולה השגואה על מנורה במסעו העברית החסרת, על פי קוהל ווצינגר (ע' 64). מנורה זו הנה עובדא במסבע של מתתיהו אנטיגנוס, הנמצאת באסף ה"כרימיש מזיאוס". בין האמטכות של המחבר נמצאת גם זו: "ביריחו לא נמצא כלום, לא מהתקופה הישראלית ולא מהתקופה הכנענית". דבר זה אינו מתאים כלל למציאות, ולא עוד, אלא שאם תתאמתנה הידועות שהגיעו אלינו מפי העתונים על הפירות המרופ. גרסאנג, הרי נמצאו שם דברים חשובים ביותר שיוכלו להפיץ אור על התקופות הנדונות.

קו נכון מאד הוא בשטחו של המחבר, יחסו לאמנות: הכלי הפשוט שעשה לעצמו האדם הקדמון מישראל (ע' 6) ערכו לאמנות כערך כל יצירה חשובה ביותר לאמנות בת זמנה. חוש אוטיליטרי זה, דומני, מלווה את היצירה היהודית בכל הדורות, גם עד ימינו אלה, וזהו אולי הסמן המובהק ביותר ליצירה יהודית גם בימינו. אוטיליטריות זו, חסרת או רוחנית על-פי מהותה, מופיעה ביצירתם של בני דורנו כשם שנראתה בזמן העתיק ובימי הביניים.

בפרק על ימי האנטיקה, הכתוב—אגב—בצורה ובסגנון מושכים את העיני, ועלול לחבב על הקורא את הנושא, ישנם עוד דברים מעטים המענינים תקון. חסרים בין היתר הכנסת העתיקים, בתי-הכנסת שבקרים. מבין הקתדרות נזכרה רק זו מדילוס (ע' 110) בעוד אשר קתדרות ארץ-ישראליות לא היו ידועות למחבר; מאלה נתפרסמו בקבץ החברה העברית לחקירת הארץ ועתיקותיה (כרך א' ספר ב' ע' 50 ציור 12) קתדרא שנמצאה במבניה של כריות, הדייר סלושץ, ועל ידי הדייר סוקניק נתפרסמה בתרביץ (שנה א' א.) הקתדרא של כריות. מערת בני-חוריר נקראת עוד אצל המחבר בשם הרועץ. קבר זכריהו (ע' 94). לו מרח המחבר לדעת את מפעלות החברה העברית לחקירת הארץ ועתיקותיה, לפחות, בודאי היה יודע מה שנתפרסם בשאלה זו.

יפה שפל המחבר בשאלת הסמלים היהודיים. שאלה זו חשובה ביותר, היות והאמנות היהודית רכשה לעצמה סימבוליקה שקבלה אחר-כך צורה סימבולוגית. בית אלפא הנה, דומני, המסמית ביותר לסמסמלים זה, כי ערכה האמנותי אינו כה גבוה כערכה לסמלים המרובים. במקומות אחדים לא הכיר המחבר את הצורה וכך יוצא הרקל ונעשה לזית (ע' 126) וסמלים אחרים כגולוסקמא מתוך הקסקומבה ויניא רנדניני שברומא, אף הם זוכים לפירושים אחרים. בענין זה וכן בענין הקרקעיות של הכסות בעלות זהב-בינים (Fondi d'oro) נסה ספליץ לפרש פירושים מתקבלים על הדעת (רסון ח' א').

על הפרק הדין בכתבי-היד המצויים בימי הבינים כבר נאמר לעיל שהוא המעלה ביותר בספר. המחבר דן במקצועו במספרם וביריעה, אף אם יש למצוא גם כאן נקודות חלשות. המחבר בונה לרוב את שמותיו על יסוד ידוע, אשר לא תמיד הוא עומד בפני הבקרה. לענין זה כדאי עוד להעיר שפעויות חוזרות ונשנות גם כאן לאחר דברי 'קדמונים'. ביחוד גדולה הפעולת בהנחה שימיר-הבינים ליהודים נמשכים עד ימי המאה ה-11. דבר זה מופרך מעיקרא, כבר עם תאורו של המחבר עצמו על השתתפותם של יהודי איטליה ביצירת האמנות בימי הרנסנס. מופעית וסמעה היא השטה שהמחבר קובע, כי האמנות בפלזנה נתפתחה מתוך השפעות גרמניות. לדיון אין כל ספק, כי ההשפעה העיקרית היתה איטלקית, שהגיעה לכאן כבר במאה ה-12 ונוקקה לאמנות העממית בשעה שעמדה עדיין בחתוליה תחת השפעה פלזנית. את קביעת כלי הקדש מאחר המחבר הרבה מדי, בלי שים לב לכלים קדומים יותר ובלי להתחשב בעדויות ספרותיות בשו"ת על קיום כלים כאלה כבר בימי המאה ה-11. אמנה רק סוג אחד שפגלתי בו בזמן האחרון — מנורת-ההנוכה. זו נזכרת כבר במאה ה-11 ככלי הנעשה ממחבת ושמהרם מרומבנורג השתמש בו ושמרדכי מוכירו ככלי-נחשת. וכאלה רבים. בספר שו"ת מאיטליה בימי המאה ה-11 נזכר הרסון כקשום לתורה בצורה 'תפוחי'. בית-הכנסת באמסטרדם (ע' 214) נבנה אמנם בידי שאינו-יהודי, אבל — דבר זה נעלם מהמחבר — על פי תכניתו של יהודה ליאון המכונה ממפלו כתבנית ההיכל שעשה, כפי שהוכיח Zwarts בספרו *Hooftstukken uit der Geschie-* denis der Joden in Nederland, 1929. אגב, לבנין בית המקדש נסו רבים לעשות ריקונסטרקציות על סמך מקדשים מורחיים אחרים. למה לא נגע המחבר כלל בשאלה זו? המחבר סגנה, אמנם, ריקונסטרקציות, כאסור, אבל דבר זה לא הפריע אותו מעשות ריקונסטרקציה לבית הארוים של שלמה בצורה נאיבית ביותר (ע' 36). כהן מצין אמנם, שבנין זה (אסיר) מאין הוא יהודי למרות הכל, אבל האסמכתא שבאה, כאילו לעזור להוכחה זו, מאפילה מפעמים הגיוניים על ההסברה: 'הרי זהו יורשו של בית-הכנסת משנת 1639 שבו הוחרטו אוריאל אקוסטא וברוך שפינוזה'. מכאן אין אנו למדים מאומה, וזה בא רק לתפארת הפליצה.

את האמנות בימי המאה ה-11 רואה המחבר כאמנות של מוסרים (ע' 234). כך אין הרבר באמת, אם בראשות המאה היו מקרים של הסרה והמוסרים נעשו אחר-כך ליוצרי אסכולות, הרי בכל זאת לעומתם ישראלס, פיסרו, אנטוקולסקי (שאינו נזכר כלל), ליברמן ועוד רבים נשארו יהודים נאמנים.

ארץ-ישראל החדשה אינה נזכרת שוב, למרות שאם לגובה אמנותי, הרי אין ציוריה נופלים מצוירים כבוצינסקי (ע' 263), אריך בריי (ע' 253) [?] לור סגל (ע' 263) וכדומה. הדבר נחפז אף הוא לשטה.

החמר הציורי ברובו אינו חדש וכולו ידוע לנו מתוך פובליקציות שהופיעו קודם. מן הענין היה לבחור דוקא בחמר יותר מנופה ובלתי נפוץ. יד אבשלום ניתנת בצורתה שלפני פנוי עברה, והרי רק כמה נעשה ציון זה למונומנטלי ביותר. מן התמונות נהפססו כבר פעמים רבות ולפעמים לא דקה ההוצאה לחפש אחר צלום וצלמה מפי ספרים אחרים, כנראה מתוך הקליטאות. בדרך-כלל נדפס הספר בהידור רב על גבי נייר-כרומו ומכיל 170 ציורים. במקור ספרותי לספר ניתנה בסופו רשימה ועירה בת שני עמודים, שאינה גותת אלא מושג על חלק מהמחקר באמנות העתיקה וגם חסר זה מיושן במקצת.

המחבר החבין לכתוב גם הוא, כשורק, דברי-ימי השתתפות היהודים באמנות הכללית, אבל עלה בידו לתאר לפנינו יצירה יהודית מלאת ענין ומעוררת חבה. מ. נרקיס.

956. **Ewen, David.** Hebrew music; a study and an interpretation. New York, Bloch publishing co., 1931. 4 p. l., 65 p. (incl. front.), pl. 14 : 20.

החלן: Prelude. — The beginning of Hebrew music. — The music of the Temple. — Synagogue music grows older. — In the age of the "payyatim". — The years of exile. — Modern tendencies—the younger Russians. — Modern tendencies—et alii. Hebrew music: a problem and a solution.

957. **Gidekel, Leon, compiler.** Album musical Schir Sion; canciones nacionales israelitas para piano, violin y canto, seleccionadas per Leon Gidekel. 4.^a ed. Buenos Aires, Imp. Arista, 1929? 27 p. 27 : 36. מהמעטפת

"Edicion especial en homenaje a la heroica defensa del judaismo palestinese en los sucesos sangrientos de agosto 1929".

על המעטפת. No. 1: יברכך ה' מציון וראה במוכי ירושלים. קומי אורי כי בא אורי. מציון ישועת ישראל. הבאים ישרש יעקב ויצא ופרח ישראל.

958. **Goldin, Hyman E[lias].** Holiday tales; Jewish holidays and their legends. New York, The Jordan pub. co., 1929. 6 p., 1 l., 7-254 p., illus., plates. 13 : 19.

959. **Gompers, Joseph.** Maäsiejoth; wondere verhalen. Maastricht, Leiter-Nypels, 1930. 2 p. l., 9—146, [5] p., facsim., pl., ports. 14 : 19. חרגום אחת עשרה מעשיות ישנות, מקצתן מסתנה החסידים; נספחו שלש מעשיות מקוריות.

ראה ק' 194. Haggadah ...

960. **Jüdischer Museums-Verein. Berlin.** Satzung des Jüdischen Museums-Vereins Berlin. (Berlin, typ. Aldus Druck), [1930?]. [8] p. 16:24.

961. **Klengel, Paul.** Hebräische Melodie; Bearbeitung für Violine und Klavier. 2 pts. Leipzig, Peters, (1931). 7, 3 p. 23 : 31. חלק הכנור בגרוס המצורף. —Edition Peters, no. 4311.

962. **Langer, Georg.** Die jüdischen Gebetriemen (Phylakterien). Mit Anhang: Verwandtschaft mit afrikanischen Kulturkreisen.—Das Feuer—Die Schlange. Wien, Internationaler psychoanalytischer Verlag, 1931. 53 p., illus. 16 : 24.

"Sonderabdruck aus "Imago, Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Natur-und Geisteswissenschaften" (hrsg. von Sigm. Freud). Bd. XVI (1930)".

963. **Lazare Saminsky, composer and civic worker**; by Domenico de Paoli, Leigh Henry, Leonide Sabaneyeff, Joseph Yasser, Leon Vallas. New York, Bloch publishing co., 1930. 3 p. l., 65 p., illus. (music), port. 14 : 21.

(Eminent composers of Hebrew music.) "Works of Lazare Saminsky" : pp. 62 — 65.

London. Spanish & Portuguese Jews' congregation, מלצרי זמרה, Sephardi melodies ... ראח ע' 194.

964. **Ostwald, Hans.** Das Liebermann-Buch. Mit 270 Bildern von Max Liebermann. Berlin, Franke, (c 1930). 500 p., illus., ports. 13 : 19.

965. **Palestine; nouvelle revue juive.** Le théâtre juif dans le monde. Paris, 1931. 160 p. 15 : 22.

= Palestine; nouvelle revue juive, 3. année, no. 10/12, décembre 1930 — février 1931. מחמקעסות.

חחכך : I. Zoller: Le rire dans le ghetto. — A. Lunel: Liesses et bombances des Juifs dans le Comtat. — P. Saisset: La littérature dramatique de Pourim. — Ben-Lazare: Comment partit le Théâtre Juif. De Goldfaden à Gordine. — J. Appenzlak: En Pologne. — N. Brind: A Vienne. — A. Mukdoni: En Amérique. — N. Gourfinkel: Habima et le Kamerny Juif. — N. Bistrizky: Le Théâtre en Palestine. L'inspiration biblique. — Ben-Gavriel: Les problèmes du Théâtre palestinien. — Dussane: Rachel. — M. Rostand: Sarah Bernhardt. — A. Zweig: Max Reinhardt. — L. Chancerel: Le Personnage du Juif dans le Théâtre français. — N. Rais: Kean. — L. Feuchtwanger: Les auteurs dramatiques juifs allemands. — G. Charensol: Notes sur le Cinéma juif. — Juifs dans le Théâtre de France. (Opinions de Lugné-Poe, E. Fleg, Firmin Gémier, E. Sée, Paul Reboux, Clément Vautel, etc.). — Chroniques.

966. **Paris. Musée national du Louvre.** Les antiquités orientales, par Georges Contenau. (Paris), Morancé, [1928-1929?]. 18 : 24.

חחכך : [v. 1]: Sumer, Babylonie, Élam. [1928]. 22, [1] p. 54 pl.

[v. 2]: Monuments hittites, assyriens, phéniciens, perses, judaïques, chypriotes, araméens. [1929?]. 24, [1] p. 54 pl. כרך א' ע' 6, כרך ב' ע' 6.

967. **Reik, Theodor.** Gebetmantel und Gebetriemen der Juden; ein psychoanalytischer Beitrag zur hebräischen Archäologie. Wien, Internationaler psychoanalytischer Verlag, 1931. 48 p., illus. 16 : 24.

Sonderabdruck aus "Imago, Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Natur- und Geisteswissenschaften" (hrsg. von S. Freud), Bd. XVI (1930).

968. **Schapiro, D.** L'hygiène alimentaire des Juifs, devant la science moderne; préface par L. Tanou. (Paris, Editions Erelji, 1930). 4 p.l., 350, [2] p. 14 : 23. ביבליוגרפיה: 338—[331] ע'

בחלק הראשון, החופס כמעט חצי הספר, עוסק המחקר בבעלי החיים המותרים והאסורים לנו באכילה. לכל אחד ואחד הוא מקדיש פרק קצר, שבו הוא מזהה אותו עם התרגומים הישנים. מבאר את שיבו, ומביא דעות-בני-ססכא ע"א ערכו כמזון. החלק השני מבאר את עניני נבלה ומרפה שחיטה בדיקה נקור מליחה בשר בחלב מאכלים אסורים כלאים וערלה. בחלק השלישי מדבר ש. על דיני המאכלים האלה מבחינה דתית-היסטורית ומבחינה סניטרית. בסוף—מפתח בעלי החיים בצרפתית גרמנית אנגלית ולטינית, ומפתח ביבליוגרפי.

969. **Sorsby, Maurice.** Cancer and race; a study of the incidence of cancer among Jews conducted under the auspices of the Jewish health organisation of Great Britain, by Maurice Sorsby; with a preface by F. E. Fremantle. London, Pub. for the Organisation by J. Bale, 1931. XVI, 120 p. incl. tab. 14 : 22. ביבליוגרפיה: ע' 95—97.

970. **Swiren, David Bernard.** Our life is like that; studies in the customs, ceremonies and symbols of Israel, and other essays. New York, Bloch publishing co., 1931. 4 p.l., 119 p., port. 13 : 18.

971. **Turin. Teatro di Torino.** Rappresentazioni straordinarie del teatro ebraico Habima. (Torino, typ. Frassinelli), 1929. 5 p. l., 3—15 p., pl. 16 : 22.

ביבליוגרפיה: ע' 15. [1]—15. תכנית "היהודי הנצחי". Il teatro ebraico e la compagnia Habima, a cura di Dante Lattes e Paolo Milano, pp. [1]—15. 1929. Teatro di Torino. Societa degli amici di Torino. Ottobre

972. **Zweig, Arnold.** Die Aufrichtung der Menorah; Entwurf einer Pantomime. Nachwort von Manfred Sturmann: Versuch über Arnold Zweig. Berlin, (typ. Aldus Druk), 1930. [16] p. 20 : 28.

"Der Soncino-Gesellschaft der Freunde des jüdischen Buches... gestiftet von Siegbert Feldberg ..." [15]. ע' 15]. רשימת כתבי צויג ע' 15].

יד. בלשנות.

973. **ביסקו, אהרן ליב.** מלון יודיש-עברי החדש ומאתא. ל. ביסקא.

חלק שני. ורשה, יקובסון וגולדברג, 1929. 321—590 עמודה. 14 : 19.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 417.

גרזובסקי, י. מלון כים לעזי ... ראה ע' 150.

ועד הלשון העברית בארץ ישראל. דין וחשבון ... תר"ץ ... ראה ע' 152.

שגרמסק, ס. מלון כים פולני עברי ... ראה ע' 158.

974. אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. דער איינהייטלעכער יידישער אויסלייג; סאטערואלץ און פראיעקטן צו דער ארטאגראפישער קאנפערענץ פון ירווא. זאמלונג 1. ווילנע, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, 1930. VIII, 123 ע', 15:23. — ארגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט. נומ. 9.

975. קליוונער, ב. ניי גרויס וויסנשאפטלעך פרעמד ווערטער בוך. אונטער דער רעדאקציע פון א קאלעניוס. אנטהאלט: אלע וויסנשאפטלעכע, פאליטישע, עקאנאמישע, מעדיצינישע, כעמישע, מעכנישע, פארלאמענטארישע, סאציאלינישע, אויך אנדערע פרעמד ווערטער, וואס ווערן באנוצט אין ווארט און אין שריפט. ביט 2000 נייע פרעמד ווערטער. ווארשע, יאקובסאן-גאלדבערג, 1930. [I] דף, [II] 2, [III] ע', 5—594 עמודות. 12:15.

Bruno, A. Der Rhythmus der alttestamentlichen Dichtung...
ראה ע' 177.

976. Gulkowitsch, Lazar. Die Bildung von Abstraktbegriffen in der hebräischen Sprachgeschichte. Leipzig, Pfeiffer, 1931. 132 p., tab. 16:24.

על המעשה: Staatliche Forschungsinstitute bei der Universität Leipzig. Forschungsinstitute für Orientalistik, Assyriologische Abteilung.

מפרתי בחקירות, שהתחלתי כתיב כאן, היא לעקב את השתלשלות התופעות הרוחניות הקובעות את המושג, יהדות, מתוך המענה שיש בה התפתחות מתמירה מן התהוותה עד הומו הזה; נקודת מוצא ומורה דרך לחקירה הוא השמוש בירושל הישראלית העתיקה שבתוך היהדות. — מתוך ההקדמה.

Millas Vallicrosa, J. M. Documentos hebraicos... 204. ראה ע' 204.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הבינים.

אירלזון, א. צ. שירי תימן ... ראה ע' 148.

977. Ezra, Moses ben Jacob ibn. Un capítulo del Libro de poética de Mosé Abenezra. Madrid, Tipografía de Archivos, 1930. I p. 1., [5]—29 p. 17:24. José M-a Millás. בראש השער שם הסתרגם: I p. 1., [5]—29 p. 17:24.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

978. בירון, ג'ורג' גורדון נוואל [George Gordon Noel Byron]. שירי ישראל של ביראן. תרגום עברי של: נתן האראוויץ. London, (typ. Norodiczky), 1930. 16 ע'. 14:21. החוברת מכילה תרגומי 23 שירים. גלסוורת'י, ג'. ההגדה של בית פורסיום ... כך ג (ב). ראה ע' 150. דבר; מוסף ... עשור למותו של י. ח. בךר ... ראה ע' 146.

- היגד, ו. המכשפה ספרים ... ראה ע' 151.
 הללים, ש. נסיונות ומיוזמים. ראה ע' 151.
 לרמן, ל. אירוגיה שחורה ... ראה ע' 154.
 נים; סאסף ... ראה ע' 167.
 סנקביץ, ה. המכול. חלק הי. ראה ע' 156.

979. פונה, מאיר. יונה בן אמתי; מחזה בשלוש עלילות. לודז, דפוס מ. ליבעסקינד, תרצ"ז. 33, [11] ע. 12 : 17.

צניג, א. הריב על אודות הסרג'נט גרישא ... ראה ע' 157.

980. Beinkinstadt, Bertha. An anthology of poem translations from the Hebrew and the Yiddish; with a preface and an introd. Cape Town, City printing works, 1930. 10 p. l., 177 p., 11., ports. 21:27. הרגומים משירי ביאלק, צ'רניחובסקי, שמעונוביץ, יעקב כהן, פרישמן, פרוג, יהואש. מ. ראזענפעלד.

Ginzburg, S. The life and works of Moses Hayyim Luzzatto... ראה ע' 198 ...

י"ז. ספרות יפה יודית.

981. איסטראטי, פאנאיט [Panait Istrati]. די רעציילונגן פון אדריאן זאגראפי, די היידוקן, אויטאריזירטע איבערזעצונג פון פראנצויזיש מארק ראקאווסקי. ווארשע, (דפוס קלעצקין), 1930. 156 ע. 14 : 21. (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).
 982. אלמי, א[ליהו חיים]. ופסידונים של א. ח. שעפס. הומאריסטישע שריפטן. אין צוויי בענדער. (באנד 1-2). ווארשע, גיטלין, 1928. 181, 149, [21] ע. 14 : 20. הלכן: באנד 1: סאראדיעס; פראוע; פאעזיע. באנד 2: הומארעסקעס און שארשן.
 983. אלמי, א[ליהו חיים]. ופסידונים של א. ח. שעפס. פאר די ליכט; לידער. ווארשע, (דפוס גראפיה), 1927. 99, [41] ע. 14 : 21.
 984. אפאטאשו, יוסף. ארום גרענד-סטריט; ראמאן. בארקאו, צענטר-פארלאג, חש"ד. [11] דף, 240, [11] ע. 15 : 23. עס הקדמה מאת שאכנע עפשטיין.
 985. אש, שלום. ווארשע, צווייטער בוך פון. פארן סבול. ראמאן. ווארשע, קולטור ליגע, (1930). 440 ע. 15 : 22.
 — געזאמלטע שריפטן. 25 באנד. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 511.
 986. אש, שלום. נייע דראמען. ווארשע, קולטור-ליגע, 1930. 151, 89, 69, [11] ע. 15 : 23. = געזאמלטע שריפטן. 23 באנד.
 הלכן: (1) רבי דיר זילבער. (2) יוסף. — ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 86.

987. באַלאַק, אַנאַרע [Honoré de Balzac]. דער באַרימטער נאָדזשאַר.
ייִדיש: א. ריבא. מיט אַן אַפּהאַנדלונג וועגן באַלאַק פון א.ר. וואַרשע, רובא,
1928. [2], XX, [2], 59, [1] ע. 15 : 23.
988. באַרביס, אַנרי [Henry Barbusse]. גיחנז. אומאַרזויזטע איבער-
זעצונג פון ערים באַרנשטויין. וואַרשא, בושאָז, 1929. [1] ע. 14 : 21.
989. בידערמאַן, איטשע וו. אויפן הימל א יארד; א באַנד דראַמען.
(ורשה, דפוס לויין—אפשטין, 1929). 67, [2]; 18; 14, [1]; 50 ע. 15 : 22.
מהמעספּט. הלכן: אויפן הימל א יארד; ווען די זון פאַרגייט; דער אלטער זיידע;
דער אייגענטימער פונם צווייטער.
990. בלאַסקא איבאַניעס, וו[יצענמע] [Vicente Blasco Ibanez].
דער פרויען גיידען (מאח) וו. בלאַסקא-איבאַניעס. פון ספּאַניש: מאַרק ראַקאָווסקי.
וואַרשע, (דפוס "Rekord"), 1929. [1] ע. 14 : 21. (ביבליאטעק מאַרק ראַקאָווסקי).
991. בערלינסקי, ש. אינדרויסן. וואַרשע, שקליאַר, 1930. [1] ע. 14 : 19.
992. בראַדסקי, אהרן. געקליבענע שריפטן. בוענאַם איירעס, (בראַדסקי
קאָמיטעט), 1926. ע. 224. 15 : 21. עס חמונת המחבר; ועם מבוא ביוגרפיה מאת ה. בלאַשטין.
הלכן: דרמות: סאמאַרא; די לעצטע זינד; בוענאַם איירעסער קינדער; פאַמיליען-
גליק. — ספור: סאַלאַניע.
993. ברכיה, ברוך. דער חלון; דראַמאַ אין פיר אַקטן און פיר סצענען.
(ניו יארק, פאַרלאַג נחמיה, 1927). 128 ע. 13 : 20.
994. גאַלדפאָדן, א[ברהם]. עקידת יצחק, אדער מהפכת סדום ועמורה;
ביבלישע אפערעטע אין 4 אַקטן און 10 בילדער. וואַרשע, בינגע, 1929. [1] דף,
7—97, [1] ע. 15 : 22.
995. גאַרקי, מ[אַקסימ] [Maksim Gorkii]. דאס געשעפט פון די
אַרמאַטאַנאָוו [ספור]. ייִדיש: מ. גיידין. וואַרשע, כוחות, 1928. 420 ע. 14 : 21.
996. גאַרקי, מאַקסימ [Maksim Gorkii]. דאס לעבן פון אן איבעריקן
מענטש; ראַמאַן. ייִדיש: 5. גאַלדין. 2. אויפלאַגע. וואַרשע, קולטור ליגע, 1928.
350 ע. 14 : 21. מהדורה א' ראה ק. מ. שנה ד' ע' 257.
997. גאַרקי, מאַקסימ [Maksim Gorkii]. דאס לעבן פון קלים סאַמגין
(פערציק יאר). ייִדיש: מ. גיידין. באַנד III. וואַרשא, כוחות, 1930. [1] 417,
ע. 14 : 20. את הקודמים ראה ק. מ. שנה זו ע' 87.
998. גלאַזמאַן, ברוך. אויף אן אינזל; ראַבאַן. ווילנע, קלעצקין, 1927.
434, [1] ע. 14 : 21. — געקליבענע ווערק, באַנד 2. נכתב בשנות 1920—1922.

999. גלויכער, א. נאך האלבער נאכט; דאס בוך פון זינד און געפאל-
נקייט [מאת] ד"ר א. גלויכער (א נאכט פויגל). ווארשע, (דפוס סיקור ומילנר),
1929. 86 ע. 15 : 21.

1000. הוגא, וויקטאר [Victor Hugo]. 93-טער יאר. פארקירצטע
איבערזעצונג. איריש-ע. פין. קיעוו, סאראבאקא, 1924. 88, [1] ע. 13 : 19.
— יונגס-ביבליאטעק, No. 1. — הספר בעברית יצא בשנת תרי"ט בירושלים בתרגומו
של מ. בן אליעזר.

1001. הירשביין, פרץ. א פארווארפן ווינקל. דראסען: 1. דעם שטימ
טעכטער. 2. א פארווארפן ווינקל. 3. שדים ווייסן וואס. ווילנע, קלעצקין, 1929. 319
ע. 14 : 21. (אלע ווערק פון פרץ הירשביין.)

1002. הירשביין, פרץ. שווארצברוך. צען חלשים מיט די יידישע
איבערוואנדער אין ראטנפארבאנד: אנא, קרים, 1928—1929. ווילנע, קלעצקין,
1930. 329 ע. 14 : 20. (אלע ווערק פון פרץ הירשביין.)

1003. וואסערמאן, יעקב [Jakob Wassermann]. שקלאפן פון לעבן
[מאת] יאקאב וואסערמאן, יידיש: ישראל רובין. ווארשע, גאלדפארב, 1930.
[2] דף, 3—473, [1] ע. 14 : 21.

1004. ווייסענבערג, י[צחק] מ[איר]. (דער מאדערנער שר; סצענישער
ראסאן.) ווארשע, ש. גאלדפארב, (1930). 271 ע. 14 : 21.
= געקליבענע ווערק. באנד 3.

1005. ווערן, זשול [Jules Verne]. קאלט און ווארעם. גרויסער וויסער-
שאפטלעכער ראסאן. יידיש מ. גרין. טייל 1—3. ווארשע, גיטלין, 1930. 851 ע. 14 : 21.
1006. זשאק, נאָרבערט [Norbert Jacques]. דאקטאר סאָכוע; ראָסאָן.
יידיש: ש. סאָפיר. ווארשע, גאלדפארב, 1930. 350, [1] ע. 15 : 21.

1007. זשעראמסקי, סטעפאן [Stefan Żeromski]. הייסלאזע סענטשען,
ראסאן, צווייטער באנד. יידיש: ש. וואולסאן. ווארשע, כוהות, 1929. 235, [1]
ע. 14 : 20.

1008. טאלסטאין, ל[עו] [Lev Nikolaevich Tolstoi]. יקאלאיעוויטש
מלחמה און שלום; ראסאן אין 15 טיילן מיט אן עפילאג. יידיש: שלמה שוינבערג.
טייל 7. ווארשע, בושאזא, חש"ד [1929]. [2] דף, [389]—614 ע. 14 : 21.
ראה גם ק. מ. שנה ד' ע' 44.

1009. טאלער, ערנסט [Ernst Toller]. האפלא, סיר לעבען א פראלא
און 5 אקטן. ווארשע, אוואנגארד, (1929). 165, [1] ע. תמונת הסוכר. 15 : 23.

1010. מייטש, משה. ארום דער פאבריק, די ערשטע שוואלד; ראמאן.
[מאת] מייטש. מינסק, וויסרוסלענדערשער מעלדזש-פארלאג, 1929. 256 ע. 15 : 23.
1011. יאשינסקי, ברונא [Bruno Jasziński]. כ'פארברען פארזי; וספור
מאת ברונא יאשינסקי ... איבערגעזעצט: ש. ל. שניידערמאן. באנד II. ווארשע,
נייע קולטור, 1929. 121 דף, 213—406, 111 ע. 13 : 20.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 125.
1012. לאנערלעך, סעלמא [Selma Lagerlöf]. דער קיוסק פון
פארמונאל. פון שוועדישן: מרדכי פארלערער ... ווארשע, סקאנדינאוויש,
(1929). 306, 121 ע. 15 : 23.
1013. לאמרינגער, נחמיה און שמעון עלענדמאן. דאס ליער פיג'ס
קינג. פאראדיע פון נ. לאמרינגער און שמעון עלענדמאן. צווייטע אויפלאגע.
באלחוב, דפוס ה. מ. עלענדמאן, 1926. 13 ע. 12 : 19.
הסתדרות הראשונה נדפסה בבאלחוב (גליציה) בשנת 1906. אין שום שייכות בין שיר
זה וחשיר בשם זה מאת א. ב. גופלובר.
1014. לאנדאן, דזשעק [Jack London]. דער טויט פון ים וואלף.
פון ענגליש ז. ב. ל. א. מ. ווארשע, מ. ירוחמאן, 1930. 111 (Vol. II) דף, 5—217,
111 ע. 15 : 20. כך א' ראה ק. ס. שנה ז' ע' 125.
1015. לינדענפעלד, ש. דער שווער אלס איידעם; א קאמישע פארם
קאמערדע אין איין אקט. איבערגעזעצט און בעארבעיט פון ש. לינדענפעלד. ווארשע,
נאלדפארב, 1928. 16 ע. 16 : 24.
1016. ליס, קלמן. וואליגער שליחן. ווארשע, מארק ראקאווסקי,
1930. 77, 111 ע, פורטרט. 17 : 23. (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).
1017. מאפאסאן, גואי דע [Guy de Maupassant]. דער לויכער
פריינד (דער שענער בחור); ראמן [מאת] גואי דע מאפאסאן. איבערגעזעצט זלמן
וילברצווייג. (ווארשע, מ. נאלדפארב, 1929). 111 דף, 368, 111 ע. 15 : 22.
1018. מאראן, רענע [René Maran]. כאמואלא. פון פראנצויזיש: ק.
בראקער. אונטער דער רעדאקציע פון מ. ראקאווסקי. ווארשע, (דפוס Wójcikiewicz),
1929. 142, 111 ע, פורטרט. 14 : 20.
1019. מזח, זלמן. סענדער בעל תשובה; א העכסט אינטערעסאנטע געד
שיכטע פון יודישען לעבען. ווארשע, דפוס פערער, תרפ"ט. 23, 111 ע. 15 : 22.
1020. מלאך, ל' [יב"ל]. דן-דאמינגאם קרייצוועג (ראמאן). ווילנא, קלעצקי,
1930. 586 ע. 14 : 21.

1021. מענדעלע מוכר ספרים. דאס ווינשפוינגערל, צווייטער טייל, וטאח סענדעלע מוכר-ספרים (ש. י. אבראמאָוויטש). קיעוו, קולטור-ליגע, 1930. 175 ע. 15 : 23. את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 126.
1022. מעסטעל, יעקב. סאלדאטן-און פאראצן-לידער. ווארשע, בושאזא, 1928. III דף, III, 217, [4] ע. 14 : 21.
1023. סאלטען, פעליקס [Felix Salten]. באמבי; וואלד-טעשהלע יידיש: 5. האדעס. פארווערטער פון שלום אש און דזשאן גאלסווארטי. ווארשע, קולטור-ליגע, (1930). 193 ע. 14 : 21.
1024. סייטאן, ש[למה]. ה. לייזויקס גולם. ניוארק, אידיש לעבן, (1927). 31 ע. 13 : 19.
1025. סענאלאוויטש, ז[וסמאן]. שטענדיקעס. (ספורים). ווארשע, בושאזא, 1930. 159, [1] ע. 14 : 19.
1026. ספעקטאר, מ[רדכי]. יידישער קאלאניסט; ראמאן אין צוויי טייל. ווארשע, אחיספר, (1928). 341 ע. 14 : 22.
1027. עווערס, האנס [היינץ] [Hanns Heinz Ewers]. אלרוינע; (א בעשיכטע פון אן אויסטערלישער פרוי). פון דייטש: עלים באַרנשטיין. (צווייטע אויפלאגע. טייל 1—2). ווארשע, בושאזא, 1929. 494, [1] ע. 14 : 21.
1028. עווערס, ה[אנס] ה[יינץ] [Hanns Heinz Ewers]. די יידן פון יעב; יידיש: עלים באַרנשטיין. ווארשע, ריבא, 1928. [1] דף, 5—72 ע. 15 : 22. — אבאנענטן ביבליאטעק נוס. 2.
1029. פאנעל, דבורה. טאנציגורן; לידער. לעסבערג, צושטיווער, 1930. 161, 72, [2] ע. 14 : 21.
- הסודיים: רעכטעקן 1924. — הייזער און נאמען; שטאט לידער 1926. — מידע קליידער 1925—1929. — בלעך 1929.
1030. פאפיערניקאווי, י[וסף]. רויט אויף שווארץ; לידער. ווארשע, נייק קולטור, 1929. 71, [1] ע. 13 : 20.
- 36 שירים, על הנושא הסוציאלי ועל ארץ ישראל העובדת.
1031. פארבא, אלכסנדר. טיין שטענדר. העפט 3. ווארשא, (יאקובסאן און נאלדבערג), 1927. 31, [1] ע. 11 : 16. את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 44.
1032. די פערבאטענע פרוכט אדער אויסגעלאסענע וויצען פון א... א... חסיד [ניירוארק], 1929. 24 ע. 15 : 23.

1033. פינק, געארט [Georg Fink]. מיך הונגערט; ראמאן. פון דייטש
ש. זאקס. ווארשע, גאלדפארב, 1930. 160 ע. 14 : 21.
את החרגום העברי ראה ק. ס. שנה זו ע' 20.
1034. פלאבער, גוסטאוו [Gustave Flaubert]. געזאמלטע ווערק.
וכרך III. דרוי דערציילונגען. פון פראנצויזיש מארק ראקאווסקי. ווארשע,
(דפוס Wojcikiewicz), 1929. 155, [11] ע. 15 : 23. (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי)
העכטן: א פשוט הארץ. — די לעגענדע וועגן הייליקן יוליאן, דעם מכניס-אורח. —
העראדיאס.
1035. פלאקס, חיים. מיט זיך; וספורים. ווילנע, ווילנער טאג, 1928.
69 ע. 15 : 21. כולל: אין בלוען רויס. — שפוטע צונגען.
1036. פראנק, לעאנארד [Leonhard Frank]. דער מענטש איז גוט.
יודיש ח. בראקאזש, פאר די קומענדיגע דורות. ווארשע, כוחות, 1928. 176 ע. 14 : 21.
1037. פרישמאן, דוד. געשטאלטען. ווארשא-ניו-יארק, לילי פרישמאן,
1930. 223, [2] ע. 14 : 20.
= אלע ווערק פון דוד פרישמאן. באנד 4. את הקורם ראה ק. ס. שנה זו ע' 91.
1038. פרעווא, מארסעל [Marcel Prévost]. פרויען-בריוו. פון פראנ-
צויזיש: מארק ראקאווסקי. ווארשע, (דפוס Renoma), 1928. 167, [11] ע. 14 : 20.
(ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).
1039. קאוונער, ישראל. דער שרעקליכער דונער; טראגעדיע אין 3
אקטן. ווילנע, (דפוס ציונסאן), תרפ"ד—1924. 30, [11] ע. 14 : 20.
1040. קאזשדאן, ח. ב. דער ריח פון דער ערד; מיפן און בילדער פון דעם
אטעריקאנעם קאונטרי לעבן. ניו יארק, צו דער מענטשלאכער הויך, 1926. 59 ע. 14 : 19.
1041. קאנראד, דשאזעף [Joseph Conrad]. גאספאר רואיז; ראמאנ-
מישע דערציילונג. יודיש א. לע רער. ווארשע, ריבא, 1928. 83 ע. 15 : 22.
1042. קארנבלום, שלמה. די פרוי וואס מיר בעגענען; ראמאן [מאת]
ש. קארנבלום III. וורשה, אוניווער האפענונג, חש"ד ואחר 1927. III, [11] 7—245,
[11] ע. 14 : 20. ראה ק. ס. שנה ד' ע' 152 מספר 665.
1043. קארפילאוו, מרים. א פראווינץ צייטונג; [נובילה]. ניו יארק,
חש"ס, 1926. 92 ע. 13 : 20.
1044. קראמאלאווסקי, יעקב. ערשטע געזאנגען; [שירים]. ווארשע,
[הוצאת המחבר], 1929. 30 ע. 12 : 18.

1045. ראָוויטש, מלך. בלוט אויף דעם פאָן; סאציאלע דראַמע אין
עלף בילדער. ווילנע, קלעצקין, 1929. 153, [1] ע. 14 : 21.

1046. ריוועס, י. אונטער ערד; דערציילונגען. מאסקווע, צענטראלפארלאַג,
1929. 135, [1] ע. 15 : 22. האָבן: אין יאָר 1919. — אָקופירטע שטאָט. — אין וואַלקעניש.

1047. רען, לודוויק [Ludwig Renn]. מלחמה; (ספור). אויטאריזירטע
איבערזעצונג פון עלים בארנשטיין. ווארשע, צוקער, 1930. 216 ע. 14 : 21.

1048. שומיאטשער, אסתר. אין שעתן פון ליבשאפט. לירער און פאעטעס.
ווילנע, קלעצקין, 1930. 284 ע, פורטרט. 14 : 21.

האָבן: אין שעתן פון ליבשאפט. — אין דער גאלדענער פרעמד. — מורח געזאנגען. —
סאיו דא א צייט. — אין היימליכקייט בליט ווייט די שרעק. — אומעפיק נידערס אויף לעבן,
הארץ מיינט, דער מוי. — און אלץ וועט אויפגיין פון דאס גיי.

1049. שלום עליכם. מענאכעס מענדל, (מאת) שאלעס אלייכעס. מאסקווע,
שול און בוך, 1926. 119, [1] ע, פורטרט. 15 : 23. = געקליבענע ווערק. בוך 6.

1050. שלום עליכם. (ספורים), (מאת) שאלעס-אלייכעס. קיעוו, קולטור-
ליגע, 1930. 13 : 18.

האָבן: באַם דאקטאר. — סיא ליגן. 15, [1] ע. — א ווינערשנע בילעט. 39, [1] ע. —
א זעקס און זעכציק. 15, [1] ע. — מעווייט דער מילכיקער. 142, [1] ע. 14 : 21. — וויסעט. 27 ע. —
מענאכעס-מענדל. 163, [1] ע. 14 : 21. — דאס מעסערל. 23, [1] ע. — פינגאן אויבערציק פויזנט. 55, [1] ע. —
שיר-האשירים. 59 ע. — שמוליק נישטא קיין ניוועס. 15 ע.

1051. שענג, טשענג [Cheng Tcheng]. טיין מוטער, פון פראנצויזיש
מארק ראקאווסקי, מיט א פאררעדע פון פאל וואלערי. ווארשע, (דפוס קלעצקין),
1930. 134 ע, פורטרט. 15 : 20.

1052. שעריף, ראבערט סעדריק [Robert Cedric Sheriff]. סוף פון
וואנדערונג (פיעסט אין דריי אקטן און זעקס בילדער) (מאת) ר. ק. [ו] שעריף, פון
ענגליש. געלעבטער. ווילנע, קלעצקין, 1930. 130 ע. 14 : 20.

Beinkinstadt, B. An anthology of poem translations from
the Hebrew and the Yiddish ... 231 ע' ראה

1053. Langer, Frantisek. "Periferi" (Forstudlejbn). A szpil
(yn draj aktn fyn Frantisek Langer. Jidysh fyn Salo Schwarz
(Eses). Stanislawów?, 1928?) 4 pl., 3—69 numb. 1., port. 22 : 34.

נוסף שער "Peryferi" ... ybersect yn rezysiert: Salo Schwarz.
יודית באוהיות לטיניות. בחקפונרף.

יז * ספרות ערבית-יהודית.

1054. צמח, דוד ס. אמתאל אל דאודיה ... קסם ארב. (בגדד), דפוס אל־שא שוחט ועוד, תרפ"ז—תרפ"ח. 16; 16 ע. 10 : 15.
הוצא מתוך: ורוד אל דאודיה, א—ד. משלים בערבית באותיות עבריות. חלק ג' ראה ק"ס שנה ז' ע' 130.
1055. צמח, דוד ס. כתאב ורוד אל דאודיה מלאהי ארבייה; יחתווי עלא עלם, וארב ופלספה ופכהאת, נצם וגתר בקלם ד' ס' צמח. קסם תאני. (בגדד), חשים, תרפ"ז. 111 דף, 24 ע, תמונת המחבר. 14 : 18.
מהמעטפת. — חלק א' ראה ק. ס. שנה ז' ע' 130.

יז** ספרות ספרדית-יהודית.

1056. איל בוקיישו די רומאנסאם; קאנטיקאם ריקוזידאם פארה גוביאם אי פארידאם אי פארה ריון נאסיריאם פור קאנטארלאם קון אליגריאה פארה מוריה לה גודיריאה אי לה נאסיון די מורקיאה ... סטאמבול, בנימין ב' יוסף, 5686. 47 ע. 12 : 18.
1057. בילוגין, איבן. איל בארקירו דיל בילוגה ... איסטוריה ... די לה ריבולוסיון רוסה, פור איבאן בילוגין. טריואלאדו דיל גרינו פור י. ש. קאזיס. (פארטי 1—3). סאלוניק, איל שאמאר, 1927. 208; 156; 224 ע. 13 : 17.
חלק ג' נקרא בשם: איל פויליואמיונסו דיל סטאר.
1058. לה גאטה. לוס קאנטים די לה גאטה. סאלוניק, לה גאטה, 1927. 13 ע. 16 : 24.
1059. לאס דום אירמאנאם; שינאם די לה בידה. סאלוניק, חשים, 1926. 64 ע. 11 : 17. (ביבליאטיקה דיל ג'ורנאל איל פונג'ון).
1060. לה טרומפיטה. לוס קאנטים דילה טרומפיטה. סאלוניק, לה טרומפיטה, 1924. 11 ע. 15 : 21.
1061. לוריה, זק. לוס מיסטיריוס די פירה ... רומאנסו אוריואנטאל איסקריטו פור זאק לוריה ... אראפטאסיון... דיל פראנסים פור איזאק ד. פלורנטיין ... 2 כרכים. סאלוניק, 1927—1928. 364; 212 ע. 15 : 20.
1062. מוזיב, ז'וזף די. איל אומברי מיסטיריוס; פוטינטי רומאנסו די אכאנטוראם אי די אסור. אראפטאדו פור Joseph de Majebe (ז'וזיפ' די מאזיב). סאלוניק, אירוסיון דיל ריון, 1926. 96 ע. 13 : 21.

1063. פֿלֹרִיאָן, זײַן. אמור די כריגאנטי; רומאנס די אמור אי די בריר
נאנדאוי. אדאפטאסיון פופולארה פֿור Jean Florian. סאלוניק, חש״ט, 1926. 152
ע. 16:11. פֿיליפּסון דיל, פֿונג׳ון.
1064. פֿלֹרִיאָן, זײַן. אמור קי מאטה; רומאנס סאנסאסיונאל די אמור.
אדאפטאסיון פופולארה פֿור Magda J. Florian. סאלוניק, חש״ט, 1927. 124 ע. 17:11.
(ביבליאוסיקה דיל פֿונג׳ון).
1065. פֿלֹרִיאָן, זײַן. לום אמורים די לאנדור; רומאנס סודירנו ליינו
די פֿירפֿיסיאם אי קרימינים אוריב׳לים. אימקרוטו פֿור Magda Jean Florian
(סיגנדה איריסיון). סאלוניק, 1927. 226 ע. 15:20. פֿיליפּסון דיל, מייספֿו.
1066. פֿלֹרִיאָן, זײַן. לה באנדה פֿריטה; רומאנס די נראנדים אבאנטוראם
אי די אמור. אדאפטאסיון פופולארה פֿור J. Florian. (פארטי פֿריטה-מירסח).
3 כרכים. סאלוניק, 1925. 541; 318; 412 ע. 15:20. פֿיליפּסון דיל גיורנאל איל מייספֿו.
1067. פֿלֹרִיאָן, זײַן. לה ביכידירה די סאנגרי. רומאנס די אמור אי
אבאנטוראם. אדאפטאסיון פופולארה פֿור Jean Florian. סאלוניק, 1928. 76 ע. 17:11.
(ביבליאוסיקה דיל פֿונג׳ון).
1068. פֿלֹרִיאָן, זײַן. לה סאנגרי דילה מצה; רומאנס נאסיונאל גיריוו
ליינו די אמור אי פֿירפֿיסיאם. אדאפטאסיון פופולארה פֿור Jean Florian.
סאלוניק, 1926. 82 ע. 15:19. פֿיליפּסון דיל, מייספֿו.
1069. פֿלֹרִיאָן, זײַן. סאנגרי קי קוררי; רומאנס ... די דראם אי אמור.
אדאפטאסיון פופולארה פֿור Jean Florian. סאלוניק, 1926. 417, [1] ע. 15:18.
פֿיליפּסון דיל, מייספֿו.
1070. פֿלֹרִיאָן, זײַן. סילאסאר, איל רומאנס די לה סאנסביים, אדאפטאסיון
פופולארה פֿור Jean Florian. סאלוניק, 1926. 200 ע. 15:20. פֿיליפּסון דיל, מייספֿו.
1071. פֿלֹרִיאָן, זײַן. איל פֿאלאסיו די לום אמורים; גראנדי רומאנס
די אבאנטוראם אי די אמור. אדאפטאסיון פופולארה פֿור J. Florian. סאלוניק,
1926. 220 ע. 14:18. פֿיליפּסון דיל, מייספֿו.
1072. פֿלֹרִיאָן, זײַן. פֿיזאירטי סאסקי לה סואירטי; רומאנס ... אדאפֿ-
טאסיון ... פֿור Magda Jean Florian (סיגנדה איריסיון). סאלוניק, 1928.
160 ע. 15:21. על המעטפת שנת הדפוס היא 1930.
1073. פֿלֹרִיאָן, זײַן. קיורו כיור אל פאפה; איל רומאנס איל מאס
דיבירטיינטי דיל סונדר. אדאפטארו דיל גרינו ... פֿור J. Florian. (סואיכ׳ה
איריסיון). סאלוניק, 1927. 76 ע. 15:19.

1074. פלורנטיין, יצחק דוד. איל גיורו דיל מונדו קון מינקו מיטאליקס, ריאסקריוטו פור איזאק דוד פלורנטיין. סאלוניק, 1924. 330 ע. 11 : 17.
פיליוטון דיל "פונגין".
1075. קזים, י. ש. לום אמורים די ויאנגולאס. שינאס די און ראליסטו פואניאנטו אי די און אינטורים פאלפיטאנט. טריולאדאדו די גרינו... פור י. ש. קאזים. (ביזום ו-2). 2 כרכים. סאלוניק, שאמאר, 1927. 160 ; 183 ע. 13 : 17.
1076. קרמונה, אליה ר. איל אמור מיסטיריוזו; גיקו רומאנטו קומפור איסטו פור אליה ר. קארמונה... איסטאמבול, דפוס איל ג'ונימון, 5685. 32 ע. 11 : 15.
(ליבריריאה איל ג'ונימון).
1077. קרמונה, אליהו ר. אונה נוג'אדה די אליה קארמונה. קומפואיסטו פור איל קי די פאסו פור לה קאביסטה. איסטאמבול, דפוס איל ג'ונימון, 5685. 31 ע. 11 : 15.
(ליבריריאה איל ג'ונימון).
1078. קרמונה, אליה ר. איל סוקריוטו אינטירארז; רומאנטו אטראי-יאנטי. קומפואיסטו פור: אליה קארמונה. אירימאדו פור: אליה גאיווס. איסטאמבול, דפוס רוקאכט, 1930. 47 ע. 12 : 16.
1079. ראסה מאלדינ'ה; (שינאס די לה בידה). סאלוניק, 1925. 44 ע. 17 : 11.
(ביבליאופיקה דיל ג'ורנל איל פונגין).

יה. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

1080. Ash, Shalom. Ameryka. Powieść z życia Żydów polskich na emigracji. Przeł. z żydowskiego M. Szpira. Warszawa, Freid, 1930. 136, [2] p. 16 : 23. Szalom Asz : בראש השער.
1081. Ash, Shalom. The mother; by Sholom Asch; tr. by Nathan Ausubel; pref. by Ludwig Lewisohn. New York, H. Liveright, 1930. vip., 2 l., 9—350, [1] p. 13 : 19.
1082. Ash, Shalom. Sabbatai Zevi; a tragedy in three acts and six scenes with a prologue and an epilogue; authorized translation from the Russian version by Florence Whyte and Georg Rapall Noyes. Philadelphia, The Jewish publication society of America, 1930. 131 p., front. 13 : 19.
1083. Baltzer, Otto. Judith in der deutschen Literatur. Berlin, De Gruyter, 1930. 4 p. 1., 62 p. 17 : 24. 57—54 ע' ביבליוגרפיה: —Stoff- und Motivgeschichte der deutschen Literatur, 7.

1084. **Boshwitz, Max.** The lays of Israel. New York, Bloch publishing co., 1925. 208 p. 13 : 19. שירים.

1085. **Créange, Pierre.** Le paria au manteau de soleil; poèmes; illustrations de Maxa Nordau. Paris, Messein, 1928. 4 p. l., [11]—94 p., 11., pl. 14 : 19.

*1086. **Dukes, Ashley.** Jew Süß, a drama in five acts based upon Power, the historical romance of Lion Feuchtwanger. New York, The Viking press, 1930. 178 p., 11. 8°.

1087. **Feldhorn, Juliusz.** Literatura polska wieku XVI. a Żydzi. (Szkic bibliograficzny). Kraków, typ. Drukarnia powszechna, 1929. 14, [1] p. 15 : 23.

"Odbitka z Sprawozdania Z. gimn. koed. w. Krakowie." "Szkic niniejszy jest skrotem jednego rozdziału zamierzonej pracy p. t. 'Literatura polska o Żydach'."

Goldin, H. E. Holiday tales ... 227 'ק ראה

1088. **Gottlieb, Frantisek.** Životy Jiřího Kahna. Praha, Aventinum, 1930. 331, [2] p. 12 : 18.

*1089. **[Jabotinsky, Vladimir] Altalena.** The story of Simson; Judge and fool. London, Liveright, [1929?].

1090. **Lewisohn, Ludwig.** The last days of Shylock, by Ludwig Lewisohn; with drawings by Arthur Szyk. New York, Harper, 1931. VII p., 1 l., 221, [1] p., pl. 14 : 21.

*1091. **Morax, René.** King David, a play in two parts, taken from the Bible. Translated by Dennis Arundell. Cambridge [Eng.], The University press, 1929. XII, 132 p. 8°.

1092. **Puccini, Mario.** Ebrei; romanzo. Milano, Casa editrice Ceschina, 1931. 1 p. l., [5]—671, [1] p. 13 : 19.

1093. **Schachnowitz, Selig.** Abraham, Sohn Abrahams; eine Helden- und Märtyrergeschichte. Frankfurt am Main, Verlag des Israelit und Hermon, 1930. 1 p. l., 350 p. 13 : 19.

Shalom Aleichem. Ce doktor. 161 'ק ראה

1094. **Straus, Robert Lee.** The American remnant. New York, Bloch publishing co., 1930. 4 p. l., 3—186 p. 13 : 19.

יחזק: The life-force. — A New Year's cycle. — Renunciation. — Junk. — The pretenders. — Down-stream. — The vipers. — Machine-mates. — The curse. — The

perfect woman.—The golden cow.—When love is young.—De gustibus.—The maternal appraisal.—A man about town.—The casting off.

1095. **Tabouis, [Mme] G. R.** Nabuchodonosor et le triomphe de Babylon; préface de Gabriel Hanotaux ... Paris, Payot, 1931. 2 p. l., [7]-420, [3] p., illus., pl. 14 : 23.

(Bibliothèque historique). 420—[417] ע' ביבליוגרפיה: — ביוגרפיה ספרותית.

*1096. **Viaud, Julien.** Jerusalem, by Pierre Loti [pseud.] translated from the French by W. P. Baines. New York, Frederick A. Stokes company, [1930]. vi, 212 p., col. front. 8°.

1097. **Wassermann, Jakob.** Les Juifs de Zirndorf; roman; traduit de l'allemand par Raymond Henry. Paris, Michel, (1930). 315 p., 1 l. 12 : 18.

(Collection des maitres de la littérature étrangère. Nouvelle série).

1098. **Yoffa, Annie.** Revenge; or, The comedy of letters; a five act drama by Annie Yoffa. New York, Martin press, 1929. 3 p. l., 121 p. 14 : 21.

Zweig, A. Die Aufrichtung der Menorah. 229 ע' ראה

י. ספרות הנוער.

1099. **איזיקס, ב.** רחל אמנו; מחזה במערכה אחת. מאת ב. איזיקס.

ניוירק, שילה, (1930). 10, 121 ע', ציורום. 14 : 19. (הבימה הקטנה). מהמעפפת.

במעלה; עתון הנוער העובד ... ראה ע' 145.

1100. **ברסין, ה.** משה; חזיון לפסח בשתי מערכות עבר על ידי ה.

ברסון. ניוירק, שילה, (1930). 13 ע', ציורום. 14 : 19. (הבימה הקטנה). מהמעפפת.

1101. **החנוך החדש.** [מפורים קטנים לילדים] הוצאת, החנוך החדש.

ורשה, דפוס Grafia, תרפ"ט. 15 : 12. בלי שער.

התכן: 1 — 2: חברי [מאת] (שלום עליכם). — בת אביב; [שיר]. 8 ע. 3: כחה של

תורה [מאת] (א. ז. רבינוביץ) 4 ע. 4: המעין. — בפרח האביב. 4 ע. 5 — 6. כשמש תהי

[מאת] (שרלמן). — גנתי. — עין אסא. 8 ע. 7 — 8. רחמיאלס [מאת] (מ. סיביריאק). — סולדת.

8 ע. 9: האם והמוצאות אותה [מאת] ה. אנדרסן. 14 ע. 9 [?] : הסוד [מאת] (י. ל. פרץ). —

האחרונה. 4 ע. 10 — 12: צפון ודרום [מאת] (דודק לונדון). — המחמיר (ביאליק). 10 ע. 13 — 15:

הילד העור [מאת] (וו. קורולנקא). — עבים. 12 ע. 16 — 17: יאשק [מאת] (ש. אש). —

פסילים. 8 ע. 18 — 19: הסבא משפולא. — נדבה. 8 ע. 22: רעים. — שלכת. 4 ע. 23 [?] : שלום

בית [מאת] י. ל. פרץ. — מן הכרחה. 10 ע. 23 — 24: בליז חנכה [מאת] (ה. כ. הנדרסון). —

ויר. 8 ע. 25: הלכנה מספרת [מאת] (י. ל. פרץ). 4 ע. 26 — 27: המותן הזקן [מאת] (א.

דורח). — לא מעשה הוא העקר אלא הכונה. — סתו. 8 ע. 28—29: שבת ביער [מאת] (ש. אש). — גמרי ציר [ביאליק]. 8 ע. 30: קיקבית המבט [מאת] (ד. באקאטשיא). 4 ע. 31—34: צילי, בשדה [מאת] (שלום עליכם). — בקר ביער. 16 ע. 35: בטחון [מאת] (י. פריץ). 4 ע. 36—37: שהשטחה במעונו [פריץ]. — באביב. — הגשם. 8 ע. 38: ערב אביב [מאת] (ס. ז. פייארברג). 4 ע. 42—43: קן הנשרים [מאת] (ב. בירנסון). — בין השמשות. 8 ע. 47: גבורים [מאת] (ד. פרישמן). — תהלת הברזל. 4 ע. 48—49: שואב מים [מאת] (י. פריץ). 8 ע. 50—51: הכרים [מאת] (ש. אש). — זמריאל. 59—61: הכן הטוב [מאת] ע. ד'אמיציס. 12 ע. 62—63: סתו [מאת] וול. רימונט. — חרף בבקר. — טולדת. 64—66: חרף [מאת] וול. רימונט. 12 ע.

צנער; כ"ז—ר' ... ראה ע' 154.

ניסן; מאסף ... ראה ע' 167.

עפר; ספורי מקרא לילדים ... ראה ע' 156.

קולורדי, ק. פינקויו ... ראה ע' 157.

הקרן הקימת לישראל. חגים ומועדים. ארג ... ראה ע' 147.

קינדער גארטן; חודש זשורנאל ... ראה ע' 164.

1102. **Goldin, Hyman E[lias]**. Three kings; the story of Saul, David and Solomon. New York, The Jordan pub. co., 1929. 144p. incl. plates. 13: 19.

ראה ע' 166. The Jewish youth ...

1103. **Liebert, Sarah L.** Stories from Hebrew Scripture; a collection of Biblical and Talmudic tales. Pt. 1-2. New York, Bloch publishing co., 1929-30. illus., map. 12: 18.

Pt. 1: The patriarchs. 1929. 2 p.l., 68 p. Pt. 2: Leaders and judges. 1930. 2 p.l., 98 p.

ראה ע' 166. Makkabi-hazair ...

1104. **Stoddard, Anne.** Young heroes of the Bible. With an introd. by the [I] S. Parkes Cadman. Illus. by Arthur Zaidenberg. New York, Century, (1930). xv, 219 p. 15: 21.

כ. חנוך והוראה.

ברכיהו, מ. עבודת ההיגיונה בבתי הספר ... ראה ע' 150.

דבר המורה; עתון ... ראה ע' 163.

1105. ורשה. בית מדרש לרבנים, תחכמוני. פרוגרסה. וורשה, בית

מדרש לרבנים, תחכמוני, תרפ"ז. 6 ע. 15: 23.

1106. ורשה. מכון לחכמת ישראל. דין וחשבון של המכון לחכמת ישראל בורשה בעד שנות ה'תרפ"ח — תרפ"ט. בצרף: תקנון המכון, רשימת חבר המורים, סדר ההרצאות והמסיגוריונים לשנת ה'תר"ץ, סדר ה'למודים והבחירות במכון, ורשה, החברה להפצת מדעי היהדות בפולנית, 1929. [11] ע. 14 : 21. מהמעטפת.

יצא גם בפולנית.

ה'ליות ... ראה ע' 166 מספר 634.

פונ' צ"ב, ש. ז. תולדות המפעל החנוכי, "כפר ילדים" ... ראה ע' 156.

1107. הצופה; קבץ שנתי, יוצא לאור על ידי התלמידים המסיימים את הקורס בבית-הספר העברי דפורטלנר. חוברת ג'ו. פורטלנר, אורינון, תרפ"ז תר"ץ. 4 חוברות. 16, 5 ; 23, 8 ; 17, 10 ; 18, 9 ע. 20 : 28.

עם מחלקה ושער מיוחד באנגלית: Graduating Class of the Portland Hebrew School. vol. III-VI. The Observer published by...

צופי ואגדות הבריות בא"י צופה הבריות ... ראה ע' 145.

1108. צימרמן, ורנר [Werner Zimmermann]. חנוך של גאולה (מאת) וורנר צימרמן, הרגם מאשכנזות נ. צ. פירצוגר. ברלין (דפוס ג. פירצוגר), תר"צ. [14] דף, 11—185, [11] ע. 15 : 20. שם המקור: Lichtwärts.

1109. קובנה. הגמנסיון העברי. תכנית ה'למודים של הגמנסיון העברי קובנה (על יסוד חק המיניסטריון להשכלה). קובנה, דפוס האחים הורביץ, 1925. 24 ע. 14 : 21. מהמעטפת. גם שער בליטאית על המעטפת. התלמיד מה הוא אומר? ... ראה ע' 146.

ראטנבילדונג; פעדאגאגישער כוידעש זשורנאל ... ראה ע' 165.

שול און לעבען ... ראה ע' 165.

1110. תרבות. פוילן. אין וואס פאר א שול זאלט איהר שיקען אייערע קינדער? (א כרועף צו טאטע-מאמע). ווארשא, תרבות, תרפ"ח. 15, [11] ע. 11 : 15.

1111. Beth Jakob-Zentrale. Wien. Beth Jakob 1928, 1929; hrsg. von der Beth Jakob-Zentrale in Wien. Frankfurt a. M., Hermon-Druckerei, 1929—5689. 3 p. 1., 46, [3] p., 1 l., illus. 19 : 26.

1112. Jawne. Privates jüdisches Reformrealgymnasium. Köln. Bericht über das IX. Schuljahr 1929-30. Erstattet von dem Leiter der Anstalt ... Erich Klibansky. Köln, [1930]. 21 : 30. בהקדמה.

Jewish war memorial. Council. Central committee for Jewish education. Eighth annual report ... ראה ע' 209.

ראה ק' 165. The I. F. C. bulletin ...

1113. **Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckelscher Stiftung.**
Breslau. Bericht des Jüdisch-theologischen Seminars (Fraenckelsche
Stiftung) für das Jahr 1930. Zur Gedächtnisfeier für den Stifter,
Sonntag, 25. Januar 1931 ... (Wissenschaftliche Beilage: Eine
Untersuchung über den Geltungsumfang der mosaischen Gebote
(כחינת קיום המצוות) von M. Guttmann). (Breslau, typ. Schatzky), 1930.
עם שער עברי להוספה הסדעית. 42, 112 p., 2 l. 15 : 23.
את הקורם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 435. ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 242 מספר 894.

Lodz. I Gimnazjum męskie Towarzystwa Żydowskich szkół
średnich w Łodzi. Rocznik 1929-1930. ראה ק' 170.

Ogniwa ... ראה ק' 166.

1114. **Stiefelzieher, Max.** Religionsgesellschaften und Welt-
anschauungsvereinigungen im Volksschulrecht. München, B. Heller,
1931. 119 p. 15 : 23.

מן החכך II, Teil: Die Stellung der israelitischen Religionsgemeinschaf-
ten im Volksschulrecht des Reichs und der grösseren deutschen Länder.
(p. 42-85). 1. Die jüdische Volksschule. 2. Der jüdische Religionsunterricht
in der Volksschule.

1115. **Yidisher visnshaftlekher institut, Auslandszentrale.** Mit-
teilungen der Auslandszentrale des Jiddischen wissenschaftlichen
Instituts. Berlin, 1930. 15, [1] p. 15 : 21.

מספר איצא במאי 1930. "Diese Mitteilungen erscheinen in zwangloser Folge..."

כא. ספרי למוד.

אדק'ר, י. ספרנו; ב, ג. ... ראה ק' 147.

1116. **בירנבוים, מ.** טל אביב; ספר למוד ומקרא על-פי השיטה
הנלמנית-הקרקולית. ספר ראשון. ורשה, גיטלין, תרצ"א-1930. 144 ע. 16 : 24.

1117. **בן-אורי, אברהם.** בשעות המנוחה; ספר-מקרא לכני-
הנעורים ולעם. ספר ראשון. ורשה, גיטלין, תרפ"ה. 32 ע. 16 : 22. סנוק.

כהנא, א. דקרוק הלשון העברית ... ראה ק' 154.

סגלות לבתי הספר ... ראה ק' 154.

1118. מִינְלֶשׁ, שְׁלֵמָה נחמני. דקדוק הלשון העברית; למחלקה הראשונה של גמנסיה ולמחלקה הרביעית של בית ספר כללי. חוברת א. לבוב, סגונות, תרפ"ח. 69, [11] ע. 14 : 21.

1119. עבודי, דוד חי. שירי בית-הספר. הסתבר דוד חי עבודי. מהדורה ראשונה. חוברת א. בנדאד, איסמאלייה, תר"ץ. 18 ע. 14 : 21.
7 שירים. לכל שיר דף אחד: בעמוד הראשון השיר, ובעמוד השני באורו (תרגום המלים לערבית). קרבתי אל המלכה לחבר את השירים בהתאמתו יותר נגונתם לשירים הערבים שבבתי ספרינו שהם קרובים לנו ביותר. (מהחקמה).
פֶּלֶר, י. החשבון המעשי ... ראה ע' 156.

1120. רפפורט, יוסף. מורה שפות: עברית, גרמנית, אנגלית וצרפתית. מאת יוסף רפפורט יוזפא. Sprachenlehrer: Hebräisch, Deutsch, Englisch und Französisch mit Angabe der Aussprache. Von Josef Rapaport. Wien, typ. Rabinowitsch, 1930. 15, [1] p. 14 : 20.

1121. שברצמן, צ[בי]. גיאוגרפיה (קורס אֶלֶמנטרי). מהדורה רביעית מתוקנת. חלק ראשון. ורשה, גיטלין, תר"ץ—1930. 200, 5, 2, [11] ע. ציורים. 13 : 19.
הספר נועד בשביל המחלקה הראשונה של הגימנסיה. בסוף מלון קצר.

1122. שרפשטיין, צבי. שער התורה; חמש למחלצים עם פרקי לשון לשם הכנה לשנת הלימוד השניה מאת צבי שרפשטיין. סצור בודי מ. גור אריה זו. רבן. ניוורק, שילה, (1930). 21, 96 ע. 15 : 23.

1123. שרפשטיין, צבי. שער התפלה; לקוטים לחנך את הילדים בקריאה מתורה בסדר התפלות. ניוורק, שילה, (1930). 11, 45 ע. 13 : 20. מנוקד.

1124. גאלדין, ח[יים] א[ליהו]. דער יידישער דעהרער; א מעטהאדע צו דערנען יידיש אין ענגליש מיט א ענגליש-יידיש און יידיש-ענגליש ווערטער ביכער.
The Yiddish teacher; a method for the study of Yiddish, with English-Yiddish and Yiddish-English vocabularies by H. E. Goldin. New York, Hebrew pub. co., 1928. 16, [4], 76 p. 13 : 20.
עם שער מיוחד באנגלית.

1125. היילפערין, פ[אלק]. פעסטע מריט; כרעסטאמאטיק פארן ציטן דערנאר. ומאן פ. היילפערין און מ. קאהאנאוויטש. ווילנע, קלעצקין, 1930. 255 ע. 17 : 24. ראה גם ק. מ. שנה ו' ע' 106 מספר 577.

1126. יאבראָוו, ג. פראקטישע גראמאטיק. דריטע פארבעסערטע אויסגאבע. ערשטער טייל. מינסק, מעלובע פארלאג פון וויסרוסלאנד, 1927. 80 ע. 15 : 23.
מהדורה א' יצאה בשנת 1925. ראה גם ק. מ. שנה ו' ע' 521.

1127. צארט, 5. יונגער ארבעטער; ליטעראריש-געזעלשאפטלעכע כרעס-
טאָמאטע פאר דער II און III גרופן פון אָוונטשולן פאר ארבעטער-יונגט. צו-
נויפגעשטעלט 5. צארט, 5. מאַקער און נ. ראנינסקי. אונטער דער רעדאקציע
פון ד. סאן. סינסק, מעלזוכע-פארלאַג פון וויסרוסלאַנד, 1927. 180 ע. 15 : 23.
המורים: ארבעט. אין סאוועטלאַנד. אפן וועג צום אקטאבער.

1128. ריוועס, ש. ערשטע טריט. א יאר ארבעט לויט די גוספראגראמען
אין די ערשטע 2 קלאסן פון פרווידשול כאס סינסק יידישען פעדאגאגישן
טעכניקום ... סינסק, מעלזוכע-פארלאַג פון וויסרוסלאַנד, 1926. 120 ע. 15 : 23.
דערער: פ. סטאלאווע. ר. קאופמאן.

1129. שפייזער, וואלף; מר. דער יוד אין פראנקרייך; נייעסטע
מעמאדע צו זעלבסטערלערנען אין א קורצע צייט דיא פראנצויזישע שפראך,
מיט א ווערטער-בוך פון 10.000 איבערגעזעצטע ווערטער ... Paris, וואלף שפייזער,
1925. 144 ע. 11 : 17. השער גם בצרפתית.

1130. Abrahams, Louis Barnett. A manual of Scripture history,
for use in Jewish schools and families. Revised and adapted for
American use. New York, Bloch pub. co., 1925. VI, 186 p. maps. 13 : 19.

1131. Edelstein, David. Carte de religiunea mozaica pentru
uzul scoalelor primare intocmita de David Edelstein. Revazuta
de Leopold Fleischer. (Oradea, typ. Rubinstein, 1930). 64 p. 13 : 20.

1132. Sanders, Harold F. The earlier story of the Hebrews;
a study in a people's religion. London, The National Sunday
school union, (pref. 1930). VI p., 1 l., 92, [I] p. incl. map. 13 : 19.
=Every teacher's library, no. 17.

ספר-למוד לתולדות-ישראל בתקופת-התנ"ך מכוון לבתי-ספר של יום-הראשון באנגליה.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

קרנשטיין, א. הסוציאליות בעבר ובהווה ... ראה ע' 150.

ריבלינס, ו. השלטון האנגלי. ראה ע' 151.

ויסוצקי, א. הפה ... ראה ע' 152.

זלם, ה. ג. דברי ימי עולם ... כרך ד' ראה ע' 152.

מילר-ליאָר, פ. איסטיות בתרבות האנושית ... ראה ע' 155.

פורל, א. השאלה המינית ... חלק ג' ראה ע' 156.

קלי, ה. תורת הכלכלה ... ראה ע' 157.

מאמרים וחקירות

ביבליוגרפיה של מאמרי יהודה לייב גורדון.

(למלאה מאה שנה להולדתו).

מאת יוחנן פוגרבינסקי (ספרן בית אחי העם, חל-אכ"ב).

הקדמה.

ע"י הוצאת "דביר" נמסרה לי עבודת לקוט חשובה, והיא לקוט כל מאמרי י. ל. גורדון, המפורסם בכתבי עת עבריים שונים לשם החוצאה המלאה של כל כתביו ולי"ג. שום רשימות ביבליוגרפיות לא נמסרו לי והייתי נאלץ לחפש את החומר בעצמי. קושי מיוחד היה בדבר, כי מלבד החתימות הפסודונימיות של ילי"ג, שחלק מהן מצאתי במספרו של לחובר, "תולדות הספרות", יש הרבה מאמרים שלגמרי לא היו חתומים על ידו. בדקתי קודם כל את הביבליוגרפיה של מר זכריה פישמן ז"ל ב"עין הקורא", אבל לא מצאתי שם כלום מלבד רשימת הספורים והשירים שנותרו בשעתם בכל שירי וכתביו ולי"ג. במספרו הביבליוגרפי של שואב Répertoire הוצאת 1899 מצאתי ערך קטן ששם רשומים כמה ממאמריו של ילי"ג, אבל הביבליוגרף הזה ערכב את ילי"ג אם אלי"ג (אריה לייב גארדאן), ומשום כך יצא לו שיל"ג השתתף, למשל, גם ב"הלבנון". המאמרים של ילי"ג גופא היו מעטים ועל כן לא נשארה שום תחבולה אחרת אלא לפנות לאגרות ילי"ג ולחפש שם איוו הערות המזכירות מאמרים שונים של ילי"ג. והמקור האחרון הזה לא הכוין את תקותי. מצאתי באגרות הנ"ל הערות הרבה המסתמכות על מאמר פלוני בעתון אלמוני, ואחרי שעברתי על כל המכתבים ולמדתי להכיר את סגנונו של ילי"ג התחלתי לעבור על כל כרכי "המליץ", שגורדון השתתף בהם בתור עורך, וכמו"כ עברתי על "הכרמל" ו"המגיד" ומצאתי מלבד המאמרים החתומים על ידי ילי"ג בשמו המפורש גם הרבה מאמרים לא חתומים על ידו כלל, או חתומים בכנויים שונים שלפי אגרות ילי"ג הם פסודונימים של ילי"ג. לפי האגרות יצא שיל"ג לא חתם על מאמרים משום שהאכפניא, שבראשה עמד א. צרבוים, לא מצאה חן בעיניו גופא. אבל לא יכלתי בעצמי

להחליט בנוגע למאמרים הנ"ל, כי מיום אחריות גדולה היא להכניס מאמרים ולהכריז כי מאמרי יל"ג הם. ומשום כך בקשתי מסר י"ח רבניצקי, שהוא יעבור על כל המאמרים הנ"ל, ובתור סופר בן דורו של יל"ג, שקרא ג"כ את המאמרים בשעה שנרפסו ומכיר את סגנונו של יל"ג יפה יפה, שיהיה מה מהמאמרים באמת של יל"ג הם ומה לא. מר רבניצקי נענה בחבתו לבקשתי ועבר על כל המאמרים שאני הראיתי לו לפני ההעסקה. רק אחרי כן באה לידי רשימה ביבליוגרפית אחת, רשימה שסודרה עכור, "מוריה" עוד כאודיסא ע"י סופר כיב-ליוגרף מומחה, ב"צ דינבורג, וברשימה זו מצאתי כמה מאמרים שגם אנו הכרנום כי של גורדון הם, ואחרי שמלאתי את רשימתי ברשימת המאמרים, התחלתי בפסיוניזם, שהביבליוגרף הנ"ל מעיד עליהם כי של יל"ג הם, סדרתי רשימה ביבליוגרפית של כל מאמרי י. ל. גורדון שנרפסו בעברית בכתבי עת שונים. את הרשימה הביבליוגרפית הזו סדרתי לא לפי תוכן הענינים וגם לא לפי הסדר הכרונולוגי, כי אם לפי הסדר האלפאביתי הנהוג, כמו שמדרו גם הכיב-ליוגרפים שואב וואכשטיין. הסדר האיב הזה הוא גם קל יותר לשמוש. חלקתי את החומר לארבע מחלקות: I מאמרים מדעיים. II מאמרים פובליציסטיים. III מאמרי בקרת או, כינה בספרים. IV פיליטונים.

הפסיוניזם שבהם השתמש יל"ג הם לפי סדר א"ב:
אביעזר מקאנדיא(1), אוזב(2), אחד מבני ציון(3), איש הירא ורך חלב(4), איש יהודי(5), אל-חריז(6), אפיקומן(7) בן כפר(8), בעל סרה שחורה(9) בעל תשובה(10),

- (1) לפי הסדר Die Hebräische Publizistik in Wien, חלק ג' ע' 22.
- (2) הכנתי "אוזב" הוא הפסיוניזם הידוע של יל"ג שבו היה חותם על רוב הפיליטונים שקרא: "צלוחית של פליטון".
- (3) בשם זה חתם יל"ג על ספורו: "שניהם כאחד טובים".
- (4) בכנתי זה חתם יל"ג על ספורו הידוע: "המעורב בדעת".
- (5) בפסיוניזם זה חתם יל"ג על ספורו הידוע: "שלך טעם". (המליץ 1881).
- (6) בכנתי זה חתם יל"ג על מאמרו "עוד טעם אחת".
- (7) בכנתי זה חתם יל"ג על ספורו: "רחמי אסי, שנכנס גם לכל כתבי יל"ג, הוצאת רבניצקי.
- (8) לפי עדותו של א. ר. בלאבי "בן כפר" הוא אחד הפסיוניזם של גורדון. ואמנם סגנון הפיליטונים "מתנבזות שדי" — סגנונו של גורדון הוא, הפיליטונים הללו מתפרסמים כעת בכל כתבי יל"ג הוצאת "דביר" בכרך הפיליטונים.
- (9) בכנתי זה חתם יל"ג על הפיליטון: "עד דלא ידע", שנרפס ב"המליץ" עין ההערה הקודמת.
- (10) בכנתי זה חתם יל"ג על הפיליטון: "יום ה' הגדול והנורא, שלפי דברי י"ח רבניצקי של יל"ג הוא.

ברנפלי (1), ג. 2, דניאל באג'ר (3), דן נבריאלי (4), ה. 5, המאמין בעל כרחו (6),
 „המליץ” (7) ז. 8, מ. 9, יחזקאל בן נטע (10), יעביץ ממשפחת הסופרים (11),
 כמ"ד (12), עין העברי (13), רבו מורו ואלופו (14), ח. 15 on-on (15)*** (16).
 אפשר שלמרות השתדלותי לכנס את כל המאמרים של יליג הושמטו
 אילו פכים קטנים, ואודה מאד לטי שיבוא למלא אתרי, כי גדולה המצוה של
 הקמת שם המת הגדול על נחלתו.

- (1) -ברנפלי" הוא לפי דעתו של ביצ דינבורג אחד הפסידונימים של יליג.
- (2) האות הראשונה של שם משפחתו של גורדון, כאות זו חתם על אחד הפיליטונים בשורה -צלוחית של פלייטון.
- (3) לפי לחובר הוא אחד הפסידונימים של גורדון.
 1 5 2 6 3 4 8 7
- (4) דן נבריאלי הוא צירוף מסורס של אותיות שמו ושם משפחתו של יליג:
 ליב גארדן.
- (5) כאות זו חתם על אחד הפרקים של שורת הפיליטונים: -צלוחית של פלייטון.
- (6) בכנוי זה חתם יליג על ספרו הידוע: „רבלה מוכרת חסאה” שנכנס לכל כתבי יליג, הוצאת רבינצקי.
- (7) בשם זה חתם יליג על הפרק הששי של הפיליטונים: -צלוחית של פלייטון.
- (8) בשם זה חתם על אחד הפרקים של הפיליטונים: -צלוחית של פלייטון.
- (9) בשם זה חתם על אחד הפרקים של הפיליטונים: -צלוחית של פלייטון.
- (10) בשם זה חתם יליג על ספרו: „העצמות היבשות” בשנדפס ראשונה בהמליץ.
- (11) על אדות הפסידונים הזה עיין אנרות יליג, אנרת לוקין מס. 358.
- (12) לפי אנרותיו של יליג הוא אחד הפסידונימים שלו, שיצא לו בקחתו את האותיות הבאות באיב אחרי האיניציאלים שלו: י-כ, ל-ם, ג-ד.
- (13) בכנוי זה חתם יליג על ספרו הידוע שבא בכל כתבי יליג, הוצאות דביר: תורה לאחר זמן.
- (14) נזכר גם באנרותיו. מר לוריא, שלו הוקדש הפיליטון הזה, היה תלמידו של יליג וככה היה קורא לו במכתביו.
- (15) האותיות הסופיות בשמו הפרטי והמשפחתי של יליג Le'on Gord'on בלועזית.
- (16) לפי אנרות יליג ברור שהחתומה של גורדון על מאמרים ראשונים וגם על הפרקים הראשונים של הסרית שלו: „בינה בספרים” היתה חתימה בת שלשה כוכבים.

הביבליוגרפיה.

I. מאמרים מדעיים.

אגרת פתורחה: (ל' אב' אהרליך), המגיד (הצופה להמגיד), שנה י"ב, גליון 15.

אגרת פתורחה: (לזק"ש) המגיד (הצופה להמגיד), שנה י"ד, גליון ל"ב [הערות לשירי הרשב"ג].

ארץ כבל העתיקה: השחר, שנה II, עמ' 241-260 (הפרקים א"ג נדפסו גם ב"הצפירה", שנה א') [לפי חוואהלסאן].

דברי נרגן כמתלהמים: הכרמל, שנה א', תרכ"א, גליון 28, עמ' 224 [פרוש על הפסוק במשלי י"ח, ח'].

הנותרת מן המנחה: המגיד שנה י"ב, 1868, גליון 46 [הערה מדעית על השם אילפא וכרוספדיא בתלמוד].

הערה לש' אלכסנדרוב: הצפירה, תרנ"ב, 1892, גליון 64 [הערה מדעית].

הערה קטנה וגדולה: הכרמל, שנה ששית, תרכ"ז, גליון 19, עמ' 152 [הערה מדעית בדיקדוק הלשוני].

הערות ותקונים: (לכל שירי גורדון), גן פרחים, קובץ ג' שנה ג' עמ' 155-160 [הערות ותקונים בלשניים].

כלדיים; ועוד פעם כלדיים: הכרמל, שנה א' עמ' 71; שנה ב' עמ' 143 [הערות מדעיות].

לשון נפשית לעברים: "סגנונות", תרס"ג, עמ' 16-23.

מכתב: הצפירה, שנה ב' גליון 5. [הערה מדעית].

ממצרים ועד הנה: המליץ, תרמ"ז, 1887, גליון 73, עמ' 759-765 [מאמר על תגליות החפירות במצרים].

מרפא לשון: הצפירה, תרנ"ב, 1892, גליון 19-20, [מאמר מדעי בעניני הלשון].

תיקון משלים: המגיד, תרכ"א, 1860, גליון 1 [תיקונים בלשניים למשלי יל"ג].

II. מאמרים פובליציסטיים.

לאחרית הזעם: המליץ, 1881 (תרס"א) גליון 22, עמ' 455-458 [אחרי הפרעות ב-1881. חתום: * * *].

אין הזון נפרץ: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליון 7, עמוד 97-104 [על תפקיד הספרות והסופרים].

- אכסניא של תורה: המליץ, 1886 (תרמ"ו) גליון 107, עמ' 1377-1379 [על בנין בית כנסת ברוסין].
- אכרינו וכורמינו: המליץ, 1888 (תרמ"ח) גליון 188, עמ' 1972-1977 [על ישוב א"י].
- אל תבט אחריו: המליץ, 1886 (תרמ"ו) גליון 1-2, עמ' 1-4; 17-21 [סקירה על מצב היהודים בשנת 1885].
- אם אשכחך ירושלים: המליץ, 1887 (תרמ"ח) גליון 272, עמ' 2881-2885 [על מלחמת ההשכלה עם הכפרות בירושלים].
- אענה אף אני: המגיד, 1870 (שנה י"ד) גליון 34-36, עמ' 269, 277; 285-286 [על הרבנים ויחסם להשכלה].
- ארץ חמדה: המליץ, 1888 (תרמ"ט) גליון 189, עמ' 1987-1988 [על איי, מעלותיה וחסרונותיה].
- באין הזון יפרע עם: המליץ, 1886 (תרמ"ו) גליונות 8, 10, עמודים 129-133; 144-148 [שני מאמרים על חספרות והחנוך].
- בהרי הוצא לקי כרבא: המליץ, 1881 (תרמ"א) גליון 3, עמ' 45-48 [על האנטרשמויות בעולם].
- בהתנדב עם: המליץ, 1885 (תרמ"ו) גליון 98, עמ' 1633-1637 [על לגיון היהודים בכולגריה והצעה לסדר לגיונים יהודיים ברוסיה].
- בזכותם של רבנים: המליץ, 1868 (תרכ"ט) גליון 47 [מאמר חריף נגד הרבנים, ושמש פתיחה לסאמרו המצוין: בינה לתועי רוח].
- בין קדש לחול: המליץ, 1888 (תרמ"ח) גליון 96, עמ' 1011-1012 [על סיני ואולימפוס, או יהדות ויונות].
- בינה לתועי רוח: המליץ, 1870 (תר"ל-ל"א) גליונות 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 41, 42 וגם קטע אחד ב"השחר", שנה שניה, עמ' 154-156, שמסכות צנוניות לא יכול לבוא ב"המליץ" [על ההשכלה, הרבנות והדת].
- בירור דברים: המליץ, 1887 (תרמ"ח) גליון 213, עמ' 2263-2266 [על יא"י ומכת "החלוקה"].
- בית יעקב לכו וגלכה: הכרמל, שנה ו' (תרכ"ו) גליון 5, עמ' 33-34 [על תקונים בדת ובחיים. חתום: on-ton].
- בניה בציון: המליץ, 1887 (תרמ"ו) גליון 154, עמ' 1623-1624 [על המקרה בראשון לציון ומרד בי"ן].
- במה יושע יהודה: המליץ, 1881 (תרמ"ב) גליון 42, עמ' 845-850 [על מצב היהודים ברוסיה והתרופות נגד שנאת ישראל בה].

במה יתרצה מ"ע עברי אל אדוניו: המליך, 1882 (תרמ"ג) גליון 49, עמ' 973 [ההשכלה והחסידות].

בשלכת—מצבם במ: המליך, 1886 (תרמ"ו) גליון 46, עמ' 706—713 [על היהודים באסריקה ומצבם הרוחני].

גאולתנו ופדות נפשנו: המליך, 1882 (תרמ"ב) גליון 12, עמ' 209—216 [על ישוב א"י והכשרת הלבבות].

גאלי הכהונה: המליך, 1886 (תרמ"ו) גליון 44, עמ' 681—685 [על החלוקה בא"י ואנשיה].

גולה וסורה: המליך, 1887 (תרמ"ז) גליונות 107, 108, 109, 112, 119; עמ' 1119—1121; 1135—1137; 1145—1147; 1178—1180; 1255—1257 [על שיבת היהודים לספרד].

דבר מתקן שאינו מסכן: המליך, 1880 (תר"ם) גליון 16, עמ' 309—311 [על תקונים נחוצים בסדר התפלה].

דברי האגרת: השחר, שנה ששית, עמ' 219—221 [מכתב מפרטבורג. התאוננות על שקיעת שמש ההשכלה].

דברי שלום ואמת: המגיד, שנה שניה (תר"ח) גליונות 13—14, עמ' 49—50; 53—54 [על השירה והספרות העברית. בחתימת ד"גבריאלי].

דין וחשבון על מצב המושבות העבריות ברוסיה הדרומית: השחר, שנה שביעית, עמ' 361—369; 418—428 [חתום: אביעזר טקנדיא].

דקדוקי עניות: המליך, 1883 (תרמ"ג) גליון 31, עמוד 487—490 [על התקונים ברת ובחברה היהודית].

האמונה שכלב: המליך, 1887 (תרמ"ח) גליון 185, עמ' 1951—1954 [סאמר על עניני החנוך באסריקה].

הו מתונים: המליך, 1888 (תרמ"ח) גליון 152, עמ' 1611 [על הרבנות באסריקה].

החלום ושברו: המליך, 1882 (תרמ"ב) גליון 21, עמ' 409—411 [על העליה לא"י ויחס הממשלות אליה].

היהודים עובדי האדמה: המליך, 1887 (תרמ"ח) גליונות 220, 221, 222, 225; 231, 240; עמודים 2343—2344; 2350—2353; 2359—2361; 2367—2369; 2389—2392; 2453—2455; 2553—2556. [סקירה על התישבות היהודים ברוסיה, לפי ספרו הידוע של ניקיטין].

המורה לצדקה: המליך, 1880 (תרמ"א) גליון 26 [על המורים והחנוך].

הנגע עמד בעיניו: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 100, עמ' 1047—1051 [על שטנת דרומאן].

הציב למינהו: הצפירה, תרמ"ט (1889) גליונות 14—22 [מאמר פולמוס על צדרכים ודרכיו ב"המליץ"].

השכלה על טהרת הקדש: המליץ, 1888 (תרמח"ז) גליון 74, עמ' 771—778 [על השכלה ולמוד סלאכח].

השקפת היהודים על מכתבי העתים: המליץ, 1887 (תרמ"ח) גליון 274, עמ' 2905—2911 [על העתונות הכללית ברוסיה ויחסה ליהודים].

דרוי הגדול לדניאל באג'ר: המליץ, 1869 (תר"ל) . . .

והחכמה מאין תמצא?: המליץ, 1881 (תרמ"א) גליון 1, עמ' 1—3 [על ההשכלה].

ויקח בשלם סכה: המליץ, 1887 (תרמ"ח) גליון 208, עמ' 2215—2216 [על ערך חג הסוכות לישראל].

ונקיתי מפשע רב: המגיד, תרל"א, גליונות 13—16, עמ' 101—102; 109 — 110; 116—118; 125—126 [מאמר פולמוס נגד מבקר מאמרו "בינה לתועי רוח"].

ופדה בערכך: "המליץ", 1883 (תרמ"ג) גליון 22, עמ' 337—339 [על פדיון שבויים]. ותהי זאת נחמתי: המליץ, 1888 (תרמ"ח) גליון 143 [למ' באב].

זכרון לחכם: המליץ, 1885 (תרמ"ו) גליון 93, עמ' 1503—1509 [על מנרלסון ויובל המאה].

חבת ציון: המליץ, 1887 (תרמ"ח) גליון 265, עמ' 268, 2810—2815; 2841—2845 [מוקדש לחב"צ].

חלום באספמיא: המליץ, 1881 (תרמ"א) גליון 25 עמוד 517—521 [על אפשרות שיבת היהודים לספרד].

חלום באספמיא: המליץ, 1886 (תרמ"ו) גליון 144 [על אפשרות שיבת היהודים לספרד].

חלום יעוף: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 7, עמ' 65 — 67 [על אפשרות שיבת היהודים לספרד].

חרות ישראל: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 76 עמ' 791—793 [מאמר לפסח].

חשבון הנפש: המליץ, 1886 (תרמ"ו) גליון 121, עמ' 1521—1527 [על ההשכלה, הרכנות, והחנוך].

מלפח מגלה: [מפלט שהוצא על ידי י"ל גורדון בשנת 1883 בשעה שהפסיק לעבוד בהמליץ, בחתימה זרה].

ימי הפורים לא נבטלים: המליץ, 1881 (תרמ"א) גליון 9 עמ' 177—181 [על פורים והאנטישמיות].

יש מקוה לישראל: המליץ, 1883 (תרס"ג) גליון 14, עמ' 209—211 [על ועירת היהודים ברוסיה לפתרון שאלת היהודים].

כאשר פתחנו בן היה: המליץ, 1887 (תרס"ז) גליון 112, עמ' 1175—1178 [על הפולמוס בעניני ראשון לציון].

כנגד המשחיתים: המליץ, 1888 (תרס"ח) גליון 172, עמ' 1810—1814 [על ר"ד גאלברג הידוע ויא"ץ].

לא ראי זה כראי זה: המליץ, 1885 (תרס"ו) גליון 94, עמ' 1523 — 1525 [על חבת ציון].

להקהל ולעמוד על נפשם: המליץ, 1887 (תרס"ז) גליון 48, עמ' 498—501 [על שנאת הגוים ליהודים והתרופה נגדה].

לך כנום את כל היהודים: המליץ, 1886 (תרס"ז) גליון 19, עמ' 289—292 [על אחרות היהודים. מוקדש לפורים].

למען נחלד מעשך ידנו: המליץ, 1886 (תרס"ז) גליון 124, עמ' 1553—1556 [על הפולמוס בענין בזבוז כספי החלוקה].

לפנים והיום: המליץ, 1887 (תרס"ז) גליון 161, עמ' 1703—1704 [על שאלת החנוך].
לפנים ולא לאחור: המליץ, 1880 (תר"ס) גליון 7, עמ' 127—130 [על ההשכלה והחנוך].

לצאת השנה: המליץ, 1881 (תרס"ב) גליון 41, עמ' 1017—1021 [סקירה שנתית על מצב היהודים].

לקרא שנת רצון לה': המליץ, 1883 (תרס"ג) גליון 1, עמ' 1 — 4 [סקירה שנתית על מצב היהודים].

למארץ ליטא: המגיד, שנה א' גליון 36. [מצב היהודים והספרות בליטא. חתום ד"ר נביראל].

מוסדי דור ודור תקומם: המליץ, 1888 (תרס"ח) גליון 19, עמ' 181—184 [על החנוך והחרדים].

מוצא אני — את האשה: המליץ, 1880 (תרס"א) גליון 32, עמ' 663—672 [על הרבנית סוניה מברסק ועניני החלוקה].

- מושיע ורב: המליץ, 1888 (תרמ"ח) גליון 56, עמ' 571—575 [על הכרון הירש ומפעליו].
- מחי קבל: המליץ, 1888 (תרמ"ח) גליון 10, 11, 12, 15; עמ' 85—90; 101—102; 109—114; 141—148 [ההשכלה והחרדים. עי' על מאמר זה באגרות יל"ג מס 392 אגרת לברנפלד].
- מי ומי ההולכים: המליץ, 1880 (תר"ם) גליון 4, עמ' 61—68 [על משכילים, חסידים ומתנגדים].
- מי ירפא לך?: המליץ, 1880 (תר"ם) גליון 17, עמ' 329—333 [על חרבנות ופעילותיה].
- מכתב אל המו"ל: המליץ, 1878 (תרל"ח) גליון 7. [על החנוך].
- מכתב למו"ל "המליץ": המליץ, 1883 (תרמ"ג) גליון 21, עמ' 321—324 [תשובה לסופר "אלוף קנו": על שירת יל"ג וסגנונה].
- מליץ יושר מול מניד פשע: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליונות 183, 189, 192. עמ' 2187—2192; 2255—2259; 2287—2292. [על דרוממן ושנאת היהודים].
- מליץ יושר מול מניד פשע: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 20, עמ' 201—206.
- מפורד ומפורד: המליץ, 1882 (תרמ"ב) גליון 7, עמ' 113—116 [על פורים ועל האחרות. חתום: * * *].
- מצוי דו"ח לפעולות ועד החברה להרבנות השכלה בישראל בארץ רוסיה: השחר, שנה ד', עמ' 589—599.
- מקנאים לציון קנאה גדולה: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 190, עמ' 2007—2010 [על עניני הישוב בא"י].
- מראשית השנה עד אחרית השנה: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 201, עמ' 2128—2131 [סקירה שנתית על מצב היהודים בגולה].
- משנה אשיב לך: המליץ, 1883 (תרמ"ג) גליון 5, עמ' 65—69 [מאמר פולמוס על דרכי העתונות העברית].
- משפטי לאור עמים: המליץ, 1881 (תרמ"א) גליון 8, עמ' 153—157 [על זכויות היהודים ויחס העמים].
- נבנה חרבות: המליץ, 1888 (תרמ"ח) גליון 89, עמ' 932—933 [על יסוד אנודות חוקרי דברי ימי ישראל].
- נחלת קדומים: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליון 36, עמ' 552—555 [על חב"צ ויחס העמים לארץ ישראל].
- נחמו נחמו עמי: המליץ, 1881 (תרמ"א) גליון 29, עמ' 605—611 [נחומים אחרי הפרעות בשנת 1881].

- נפשי אויתוך בלילה: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליון 75, עמ' 1041—1043 [שיר
בפרוזה על החרבן והנאולה].
- נפתחו השמים ואראה: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 109, עמ' 1142—1143 [על
ערך התורה ועם ישראל. לחג השבועות].
- סוף הכבוד לבוא: המליץ, 1880 (תר"ס) גליון 6 עמ' 105—107 [על עתודות
עם ישראל].
- סוף מעשה: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 103, עמ' 1079—1080 [על
הסכסוכים בראשון לציון].
- סימני ברכה: המליץ, 1887 (תרמ"ח) גליון 216 עמ' 2295—2296 [על חו"צ
ורבני החלוקה].
- סיני בקדש: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליון 41 עמ' 633—636 [על שבועות וערך
קבלת התורה].
- סירים סבוכים: המליץ, 1887 (תרמ"ח) גליון 207, עמ' 2199—2202 [על יא"י
ושאלת האתרוגים הא"י].
- סנדל המסומר: המליץ, 1882 (תרס"ג) גליון 45, עמ' 893—898 [על החנוך
והספרות העברית].
- ספר החיים: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליון 118 עמ' 1489—1495 [מקירה שנתי].
- עדות ביעקב: המליץ, 1885 (תרמ"ז) גליון 90, עמ' 1455—1458 [על נטית
היהודים לרסות את זולתם].
- עוד טפה אחת: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 160, עמ' 1687—1688 [שיר
בפרוזה על החורבן. חתום: אל-חריון].
- עוד ירחק חוק: המליץ, 1883 (תרס"ג) גליון 26, עמ' 405—409 [על הגבלת
כניסת תלמידים יהודים בבתי הספר של הממשלה ברוסיה].
- עוד ננע אחד: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 91, עמ' 959—961 [על שמנת דרומאן].
- עזרה ונחמיה: המליץ, 1882 (תרס"ב) גליון 13, עמ' 233—239 [על ההגירה
לאמריקה ולארץ ישראל].
- עם ענני שמיא: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליון 20, עמ' 305—310 [על המושבות בא"י].
- ענותנותו של ר' זכריה בן אבקלום: המליץ, 1888 (תרמ"ח) גליון 146, עמ'
1539—1542 [על הרבנים וקשיות ערפם].
- עניני דיומא: המליץ, 1882 (תרס"ב) גליון 24, עמ' 473—479 [על בתי-ספר
ממשלתיים ליהודים].

- עניני דיומא: המליץ, 1882 (תרס"ב) גליון 37 עמ' 737—741 [על האמיגרציה לאמריקה ולא"י].
- עניני דיומא: המליץ, 1887 (תרס"ז) גליון 168, עמ' 1775—1777 [באמר על יובל המאה של דפוס ראם].
- עניני דיומא: המליץ, 1887 (תרס"ז) גליון 177, עמ' 1879—1881 [על עניני הסותרות].
- עניני דיומא: המליץ, 1887 (תרס"ח) גליון 197, עמ' 2079—2080 [ליוכל השבעים של נרעין].
- עניני דיומא: המליץ, 1887 (תרס"ח) גליון 217, עמ' 2319—2321 [ליוכל השבעים של ש. י. פין].
- עת לכנות: המליץ, 1888 (תרס"ח) גליון 77 עמ' 803—807 [על ישוב א"י והתישבות הגרמנים].
- פורענותא ונחמתא: המליץ, 1888 (תרס"ח) גליון 140, עמ' 1474—1481 [פולמוס שייר].
- פעלך אין ידיים לו: המליץ, 1883 (תרס"ג) גליון 10 עמ' 145—150 [על התישבות היהודים ברוסיה ובארץ ישראל].
- פרי צדקה ללענה: המליץ, 1888 (תרס"ח) גליון 162, עמ' 1715—1717 [פולמוס שייר].
- צפת בצפת עשויה: המליץ, 1887 (תרס"ח) גליון 219, עמ' 2327—2328 [על חברת "שארית ישראל" בצפת והחלוקה].
- קול מארץ רוסיה: המגיד, שנה ב' (תר"ח), גליונות 34, 35, 37 עמ' 135, 138—139; 146—147 [על הספרות העברית ברוסיה. חתום ד"ר גבריאל].
- קול ענות: המגיד, שנה ב' (תר"ח), גליון 43, עמ' 171 [הלשון העברית וחכמי אשכנז].
- קערות כסף: המליץ, 1887 (תרס"ח) גליון 202, עמ' 2143—2144 [על דבר הנחיצות בקערות למוכת יא"י בערב יוהכ"פ].
- ראשון לציון הנה הנם: המליץ, 1887 (תרס"ז) גליון 83, עמ' 871—874 [על הסכסוכים הפנימיים בראשון לציון].
- שימו דמעותינו בנאד: המליץ, 1882 (תרס"ב) גליון 14, עמ' 260—262 [על אוסף חמר ע"א הפרעות בשנת 1881].

שמואל וזכור בדבור אחד: המליץ, 1880 (תר"ס) גליון 5, עמ' 81—85 [על שמירת היהדות וזכירת ההיסטוריה].

שמחת עולם: המליץ, 1886 (תרמ"ז) גליון 130, עמ' 1617—1619 [על ערך החג „שמחת תורה“].

שני כתובים המכחישים זה את זה: המליץ, 1887 (תרמ"ז) גליון 102, עמ' 1095—1096 [על חכרת „ישועת ישראל“ בצפת].

תנו תודה: המליץ, 1882 (תרמ"ג) גליון 35, עמ' 697—701 [על הרכנות ממעם ועבודת הצבא].

III. מאמרי בקרת.

ארבעה חרשים כבמהזה: המליץ, 1885 (תרמ"ז) גליון 96, עמ' 1603—1606 [על משה רבנו, רמב"ם, רמב"ן ור"ם מונטיפיורי].

בינה בספרים: המליץ, 1880:

עמודים 76: ספרו של כוואלסאן; 76: הצרפתים על היהודים של ילינק; 95—96: שפת אמת — יוסף כהן צדק; תורת החיים של ד"ר פאריקס; 97: עמודי עולם — יהושע קראפמאן; 98: אסף המזכיר לליפפס; 283: מאמר אור בקר — יעקב ריופסן; 283—284—285: ווילהלם מעלד וראן קארלס — תרגום דוד ראדנער; 285—286: אלון נעורים — בענדעטסזאן; 306: הלוח העברי-רוססי — חיי גורלאנד; 537—538: לקח טוב; פסיקתא זוטרתיא — הוצ' שלמה באכער; 538: פסיקתא רבתי — מאיר איש שלום; 538: בית תלמוד (ירחון) — העורך א. ה. ווייס; 538: יגדיל תורה (קובץ); 538—539: עיר גבורים — פרידענשטיין; 539: מקור חיים — משה מאיראוויץ; 557: גן שעשועים — ראזענפעלד; 558: יסודי התורה — שר"ל; 783—784: משנת המדות בהוצ' הפראפ' הערמאנן שאפירא; 784: תהלת הכסילים — ר"ש ראבין; 784—785: הקינה — יצחק קאמינער; 785—786: המשפט בסרטוב — פ. לווינסון.

בינה בספרים: המליץ, 1881:

עמודים 313—314: בית האוסף — קלסן שולסאן; 314: מאמר תפארת בנים — מיכל גארדאן; 415—416: מקור סחצבת עם אנגליא — פאולוס קאססעל; 825—826: תשובות חכמי צרפת ולותיר — יואל הכהן טילדער; 877: יסודי דת למתחילים — שיי פין; 877—878: ההיסטוריה של היהודים — מ. וואהל; 1033—1034: פירוש התורה של רשב"ם בהוצ' דוד ראזין; 1034: דו"ח של בית מדרש הרבנים בפעסט עם מאמר על הרבאב"ע סאת ב. ז. באכער; 1034: ימין צדקי — י. ב. לעוויןזאן; 1034: אור חדש — יוסף כהן צדק; 1034—1036: מלך אביון (שירים) — שמעון בכרך.

בינה בספרים: המליץ: 1882:

עמודים 186—188: בירוס הכשרי — ד"ר ראבין; 230: שמשון ודלילה — פרדונגד לעער; 230—231: „אויף דער האחק" ירחון באשכנזיות וו"ל ע"ז זאכאר מיוואח; 425—426: אחבת צדוקים — ב. א. זאביאנסקי; 426: הפודה ומציל — א. י. שפירא; 469—470: יגדיל תורה (קובץ ז'); 470: חכמה ומוסר — מרדכי ווייסמאן חיות; 470: שירי קדש — צבי הארנשטיין; 615: מבשר ציון (ציונים בתלמוד ובמדרשים) — יוסף ב"ר ישראל אהרן מקישינב; 615—616: טארקוועמארע — וויקטור הוגא; 869: „ד"ר אדאלף יעלנינק" — ד"ר יואל מילער; 869—870: שמע עמי — יוסף פאן ווערטעהיימער; 870—872: אויטא עמאנסיפאציע — ד"ר לוא פונסקער; 890—892: שנאת עולם לעם עולם — נחום סאקאלאו; 969—970: תשובה מסוקולוב ותשובה לתשובה מאת יל"ג.

בינה בספרים: המליץ, 1883:

עמודים 238—240: צדיקונשנב (ספור מקורות ר' יום ליפמאן העלדר — מנח; 349—350: נם לגוים — ביקונספילד בתרגום יהל"ל; 350—352: מגלת אסתר השניה — רומש; 469—470: חדר לתינוקות בית רבן — צ. ג. גאלאמב; 470: הגדה למלכים — ראובן לוי זימלין.

בינה בספרים: המליץ, 1885:

עמודים 33—35: שירי ש. פרוג; 1532: אלה תולדות אנוש (שירים) — ת. ל. ראבינאוויטש; 1532: זה דוד וזה רעו — הנ"ל.

בינה בספרים: המליץ, 1886:

עמודים 286—288: לארץ אבותינו — ז. ר. ליבונטין; 366—369: הנחת — שמו"ר; 533: עיר צדק (קרקו); 581: מעשה מרכבה — ד"ר ש. ראבין; 581—Aus der Zeit: 582 — ד"ר יעלנינק.

בינה בספרים: המליץ, 1887:

עמודים 86: ספרי דאגדא על מגלת אסתר — שלמה באבער; 86: ספר שבלי הלכת — ש. באבער; 318—320: כנסת ישראל — ש"י פין; 445: מלמד להועיל; יסודי התורה (ספרי למוד) — ד"ר ש. ברנפלד; 445—446: ימי עם עולם (קדמוניות היהודים לפלאוויוס) — קלמן שולמאן; 861—862: הנחת, חלק ב' — שמו"ר; 1570—1572: הנחת, חלק ג' — שמו"ר; 1474: שיתות בני קדם — זאב יעב"ץ; 1474—1476: ירושלים, שנה II — א. מ. לונץ; 1884: שירי נער — עזרא גאלדין; 2252—2254: בית אוצר הספרות — ש. א. גראבער; 2254: שם ויפת" (אחת לששה חדשים) — ישראל רא"ל; 2340: כנסת ישראל — שפ"ר (בצרוף ליות חן); 2340: Еврей Семидесяты — ניקיטין; 2340: הגזרה והבנין — שמחה פינסקער; 2341: לקורות הגזרות על ישראל; 2341: לוח וירשמי לשנת תרמ"ח — סנדר פ. הכהן; 2750—2752: הא"כול (אנציקלופדיה כללית) בעריכת גולדמן.

דעת תפארת שיר: המליץ, 1888 (תרמ"ח), גליון 90 [בקרת על י. מ. ראבינאוויטש].
הספידים: האסוף, שנה א' חלק II, עמ' 171—176 [על סופרי ישראל ומשורריו
ובעיקר על ש. פרוג].

לתורה ולתעודה: המליץ, 1886 (תרמ"ו), גליון 61, עמ' 897—899 [על רוב"ל].
מלאת אבן: המליץ, 1887, (תרמ"ז), גליון 125, עמ' 1319—1320 [על הוצאת
מקיצי נרדמים].

מעל השלחן אשר לפני ה': המליץ, 1868 (תרכ"ח) גליונות, 15, 16, 18
[בקרת על "אמת ואמונה" לאד"ם הכהן לעבענזאן, ואמן פדגוג למאפן].

משלי יהושע: כנסת ישראל, שנה א', עמ' 213—215 [בקורת על ספרו של
יהושע שטיינברג בשם זה].

שבת של מי היום?: המליץ, 1887 (תרמ"ח), גליון 229, עמ' 2429—2435 [על
ד"ר צבי גרעין].

שירי פרוג: כנסת ישראל, שנה א', עמ' 208—213 [על פרוג ושירתו].

תודת שלמי: המליץ, 1881 (תרמ"ב), גליון 44, עמ' 881—886 [גורדון על
שירתו בצרף השיר הידוע: כנערינו ובוקנינו נלך].

תשובה לבר נש: המליץ, 1883 (תרמ"ג), גליון 41, עמ' 656—658 [גורדון על
יחסו לאד"ם הכהן ושירתו].

תשובה לפרוג: היום, 1886 (תרמ"ז), גליון 212, עמ' 3 [על פרוג].

IV פליטונים וספורים שלא נכנסו לקובץ ספוריה.

אני ישן ולבי ער: המליץ, 1880 (תר"ם), גליון 1, עמ' 4—6 [חתום: המליץ].

האבכה?: המליץ, 1887 (תרמ"ז), גליון 160, עמ' 1689—1692 [על מ' באב.
חתום: בר-נפלין].

היהודי מכיר טובה: הכרמל, שנה ב', 1861 (תרכ"א), גליון 5 [תרגום מעוואלד. ספור].
יום ה' הגדול והגורא: המליץ, 1888 (תרמ"ח), גליון 188, עמ' 1973—1977.
[חתום: בעל תשובה].

לבסומי בפוריא: המליץ, 1887 (תרמ"ז), גליון 48, עמ' 499—502 [משלוח מנות
לד' אהרן לוריא. חתום: רבו מורו ואלופו].

לקט, שכחה ופאה: המליץ, 1887 (תרמ"ז), גליון 128, עמ' 1345—1348;
1369—1372 [חתום בר נפלין].

מתנכות שדי: המליץ, 1887 (תרמ"ז), גליון 133, 145, 178, עמ' 1401—1404;
1527—1530, 1889—1891. [חתום: בן כפר].

גוי סכה: המליץ, 1887 (תרמ"ח), גליון 210, עמ' 2233—2235 [על סכות בסלניקו.
חתום: כס"ד].

עד דלא ידע: המליץ, 1886 (תרמ"ו), גליון 19, עמ' 291—294 [חתום: בעל
מרה שתורה].

פחד בלילה: לקט אמרים, (הוספה למליץ) תרמ"ח. עמ' ו—6.

צלוחית של פליטון: פרק א' המליץ, 1880 עמ' 27, חתום: ג; פרק ב', שם
ע' 123, חתום: ה; פרק ג', שם ע' 227, חתום: ז; פרק ד', שם ע' 371, חתום:
ט; פרק ה', שם ע' 501, חתום: אוזב; פרק ו', שם ע' 871, חתום: המליץ;
פרק ז', שם 1881 ע' 251, 271, חתום: אוזב, וכן נחתמו כל הפרקים הבאים;
פרק ח', שם 1882 ע' 539; פרק ט', שם עמ' 619; פרק י', שם ע' 715; פרק י"א,
שם ע' 755; פרק י"ב, שם ע' 995; פרק י"ג, שם 1885 ע' 1505; פרק י"ד, שם
ע' 1635; פרק ט"ו, שם 1886 ע' 227; פרק ט"ז, שם ע' 435; פרק י"ז, שם
ע' 635; פרק י"ח, שם 1887 ע' 793; פרק י"ט, שם 1888 ע' 629; פרק כ', שם
ע' 1541; פרק כ"א, שם ע' 1781.

קוה לה' ודוא יושע לה': הכרמל, שנה א', תרכ"א, גליון 37, עמ' 297—299.
[תרגום מצרפתית. ספור].

קרית ספר: המליץ, 1887 (תרמ"ח), גליון 202, עמ' 2313—2318 [על סדרי החיים
והיחסים בין הסופרים. חתום: יעבץ מסשפחת הסופרים].

מחברו של המאמר המזוייף בלשון ס' הוזהר בדורו של
ר' אברהם הלוי: ר' יוסף נ' שרגא או ר' דוד מארזינמו.
סאת גרשם שלום.

מוזמן שהחילוני לחקור את כתבי ר' אברהם הלוי במאמרו ב"קדית ספר",
נתתי את לבי למצוא מי הוא מחברו של אותו הקטע מה"וזהר" על ויהי בנסוע
הארון שר' אברהם הלוי מעיד עליו במ' משרא קטרין שהוא זוייף רק בדורו
„ושרי ליה מאריה למי שחיברו כי אני ידעתי את האיש ואת שיתו" (1). מתוך
קשר עם לשון אחר באחד מספרי ר' אברהם פאריסול באתי אחר כך (2) להעלות

(1) עיון „קדית ספר" שנה ב', עמ' 111 (עמ' 11 של ההוצאה המיוחדת).

(2) שם, עמ' 273.

על דעתי את ההשקפה שאולי כוונת ר' אברהם הלוי היתה לר' יוסף בן שרגא. לאחר זמן גליתי את המאמר עצמו בכתב יד שונים והדפסתיו כאן⁽¹⁾, וגם הראיתי שאמנם אין שם מחבר המאמר בצדו אפילו כאחר מאותם כתבי היד שראיתי, אבל גם הדגשתי שר' יוחנן אלימאנו מביאו (כער ראשון) ב"ליקוטים" שלו אחרי "גוסס הקדוש ע"פ החכם הכולל המקובל מאוריגטיו" ונוסף שם השם ר' דוד ואני החלטתי שאין זה אלא טעות וצ"ל ר' יוסף. אמנם עזבתי את השערתי הראשונה במאמר ההוא, מפני דבריו האחרים של ר' יוסף ו' שרגא על סוד הגאולה שהדפסתי שם מתוך כ"י פאריס 242 שאינם מתאימים לדברי המאמר המזוויף. לאמתו של דבר אין זה טעם מספיק לעזוב את הדעה הראשונה (אם תימצאנה עריות אחרות לטובתה) כי איפשר סאד שר' יוסף שינה את דעתו לאחר שנתברר דבריו הראשונים וכן דוד עוד לא בא, ובחר לו קץ יתר מאוחר, ואין כזה כל פלא. והנה זה עתה זכינו לעדות המעוררת את השאלה הזאת ומאירה עליה אור, עד שנוכל להראות בוודאות על שני אנשים שאחר מהם היה בלי כל ספק מחבר המאמר הנ"ל, וגם כאן ר' יוסף ו' שרגא אחד משניהם.

מר נ. פריד, שהערתו על הדפסת המאמר הנ"ל בס' לקוטי שכתה ופאה באה בחוברת זו, הואיל בטובו להודיע לי במכתב כי מצא את לשון ה"זוהר" שהוא גם בכ"י וואטיקאן 209 דף 47^a. וזה הלשון אשר מצא כתוב בראשו:

"מאמר ר' שמעון בן יוחי בספר הזוהר הובא מאיזולה אשר בקאזו דאישטרוואה על קץ הגאולה ותחיית המתים. ואולם אחר כך הודע לי כי מאמר זה כתבו מקובל ספרדי אחד שהיה בארזיגטו כפי מה שהיה זוכר ממנו אחרי שכבר ראהו כתוב בספרי קבלה שהיו לו וטובעו בים בהמלטו מגרוש ספרד. והלשון מוכיח כי לא ממש כלשון הספר הזוהר (!) הוא למשכיל בו. ודי למבין".

מכאן שכל המאמר הזה, שנפוץ בהעתקות ע"י מקובל בארזיגטו שגם כותב ההערה הנ"ל לא היה מסופק כי הוא הוא שחיברו, נעשה אחרי גרוש ספרד, בין שנת רנ"ג ור"ם (לפי תוכנו), וכן מוכח מכאן שמחברו היה מסגורשי ספרד. ואולי העדות האחרונה הזאת, הייתי אומר בלי כל פקפק שהמחבר אינו אלא ר' יוסף ו' שרגא הנקרא בפי כל הסופרים המקובל בארזיגטו או ארזיגטו כפי שכבר העיר שטיינשניידר ברשימת הבדלויאנה עמ' 1531—1532 ויש להוסיף על דבריו עדות אחרות⁽²⁾. אבל יש קושיות רבות מסביב לשאלה אם

⁽¹⁾ שנה ז', עמ' 149—151.

⁽²⁾ פירוש התפלות שלו בכ"י אלמאנצי 124 (עכשוו ברייטש מוזיאום, מרגליות 792) מסיים "הם המאמר האלהי לרב ר' יוסף ו' שרגא הסכונה במקומינו (ר"ל בפיסה!) מקובל דארגינסה" וכן בכ"י טורין 178: "מפירוש התפלות מהם קובל מארגינסה", גם חבר

ר' יוסף נ' שרגא היה ממורשי ספרד כי נמצאו בדיניו עדיות הסותרות זו את זו סתירה ברורה ועדינו לברר אותן, ומפני הקושיות האלה יש אולי לשום לב לעדות האחרת החוזרת גם בכ"ו אוכספורד 698^ה דף 139^ב והקוראת את מחבר נוסח הקידוש הנ"ל שאחריו בא גם שם סוד ויהי בנסוע הארון (1) בשם ר' דוד מאורינטי ספרדי. ואין ספק שגם בס' ליקוטי שכתה ופאה שמר פריד מזכירו בהערותיו, יש לקרוא במקום, "החכם הכולל רד"ר (2) המקובל מאורינטי ספרדי" את השם "ר' דוד המקובל" וכו' (2). האם היו באמת שני מקובלים במקום ההוא (שחוא לדעת שד"ג 39) Girgenti באי סיצייליאה, ויש לי ספק אם זהו זה נכון) או אולי כל העדות הללו על ר' דוד חוזרות למקור משוכש אחד שהועתקו ממנו ור' דוד זה שלא נודע לנו משום מקור אחר, לא היה ולא נברא? האם נמלט ר' יוסף בן שרגא מגירוש ספרד? לפי עדות כ"ו אלמאנצ' 140 דף 374: כן. וז"ל שם, "תברו ויסרו הנשבר ונדכה בטרדות הזמן מכבחו אשר הגלה עם הגולה בגלות ספרד היונו גלות קסטיליאה בשנת ה' אלפים ר"ן ויגל שנית בגלות פורטוגאלו ורוב צרות וחולאים עברו עליו הוא האלוף הנעלה והוסף נ' שרגא החכם הכולל והמקובל יצ"ו". עדות זו מתאמת לגמרי לדברי ההערה בכ"ו וואטיקאן. אמנם יש לנו גם ידיעה אחרת. ר' יצחק בן שמואל בן חיים ספרדי בנאפולי חבר בשנות רמ"ט עד רנ"א שתי אנרות על עניני קבלה. האחת דנה על תורת החשובה המזוויפת על שם רב האוי גאון בדבר המדות והספירות, ונשלחה אל ר' יצחק בן ר' יחיאל מפוסה ונמצאת עכשו בכ"ו קאזאמנצ' 169^ה ועיון עליה שטוינשניידר בהמוכר שנה ו"ד עמ' 86. האגרת השניה דנה על מאמר אחד באדרא זוטא ומוכירה בסופה את הקורמת. היא נדפסה זה עתה ע"י הח' א. גרינופ ברכעון האנגלי (4), עפ"י כ"ו אלמאנצ' 42 בברטיש מוזיאום. בכ"ו זה לא נזכר אל מי נשלחה, רק שנכתבה ונשלחה בשנת

את ביאורו לקצת פרשיות מהתורה, לשם האלוף החסיד כמחיר לראון סיני מקולוניא וצ"ל 'תושב אררינפור', כפי דברי שד"ל בהמוכר שנה ה' עמ' 46 (עכשו ברוטיש מוזיאום Add. 27.034). עניינים רבים ממנו נמצאים גם בקמברידג' כ"ו Add. 651/3.

(1) ברשימת גייבואר לא נזכר זה אבל שטוינשניידר מזכירו ברשימת הבודליאנה עמ' 1450.

(2) ס' ליקוטי שכתה ופאה הנמצא בידו חסר גם הוא כפי מה שצוין מר פריד, ותמחני מה ראה שטוינשניידר לכתוב במקום הנ"ל בפירוש שסוד ויהי בנסוע ליתא בדפוס, בשעה שהוא נמצא שם, כפי דברי פריד.

(3) המוכר ה' עמ' 22.

(4) A Kabbalistic Epistle: A. W. Greenup ב-J.Q.R. כרך כ"א, עמ' 365—375. המו"ל הנכבד לא ידע משאר כתבי היד וגם לא מהאגרת הראשונה. אבל ברי הוא, שהמלים (עמ' 375): "תשים זה הקונדרס עם הקונדרסים ששלחתי לכתבו בביאור תשובת רב האוי" סובבות על האגרת הנ"ל.

רנ"א, אבל בשני מקומות אחרים: בכ"י שד"ל 113⁹ ובכ"י ברוט. מזו. 1074¹ (אלמאנצי 183) נאמר בפירוש שנשלחה בשנה ההיא אל, המקובל מאריינטו"ם, ואין ספק שזה ר' יוסף ו' שרגא הנקרא בפ"ס (מקום מושבו של מקבל האגרת הראשונה!) בשם זה, כפי שהעירותי לעיל. אם כך הוא, הרי המקובל ההוא נמצא באריינטו או אריינטו באיטליה כבר בשנת רנ"א, לפני גירוש ספרד, ולא לחנם נדחק שד"ל בהזכירו את כתב היד שכורו, לומר, "ג"ל שר' יוסף שרגא לא יצא מספרד עם יתר הגולים, אך קודם הגירוש הלך לו לארץ סיציליא"ה" (1) — וזוהי סתירה גמורה למה שקדם לנו כאן! לעדות הכותב את פירושי התורה שלו, נמצא ר' יוסף אז בפורטוגאל, ועל כל פנים בספרד, ובלי ספק שמע כזאת מפי ר' יוסף עצמו. יש לנו רק אפשרות אלה: ר' יוסף יחס לעצמו צרות וייסורים שלא עברו עליו כלל וישב במנוחה באיטליה בזמן הגירוש, או האגרת הזאת לא נשלחה בראשונה אל ר' יוסף אלא למקבל האגרת הראשונה שהוא ר' יצחק בן יחיאל ספיסה (ולכן לא נזכר כל שם בהעתקות ידועות) ורק אחרי כן הכנים המחבר בעיבוד שני או מי שהוא אחר את שמו של ר' יוסף שהיה בשנת רנ"א עדיין בספרד. ולשתי הדעות אפשרי מאד לחשוב את ר' יוסף ו' שרגא למחבר מאמר ה"זוהר". אם הפיץ ספורי-בדים על עצמו, בוודאי שאין קושי להאמין גם שהוסיף לזה את ענין חזיון החזק. רק אם נניח שהאגרת נשלחה באמת לר' יוסף ו' שרגא בשנת רנ"א מצד אחד, ושמאמר הזוהר זוויה על ידו מקובל שנמלט באמת מגירוש ספרד, לא נובל ליוחס את המאמר לר' יוסף ועלינו להאמין כי האמת עם המסורת המקשרת את שמו של איזה ר' דוד הספרדי עם מודות שגם המאמר הנ"ל נמנה ביניהם. ואין בידי להכריע הכרעה גמורה על יסוד החומר הידוע עד עתה, אמנם אני נוטה לחשוב את ר' יוסף ו' שרגא למחבר המבוקש, ועל כל פנים העמדתו אלטרנאטיבה כרוזה ובדלתי מסופקת, ואומר ימים ודברו. בנוסח אגרת ר' יצחק בן שמואל שהיה בידי שד"ל נמצא אמנם עוד שינוי מלבד שמו של מקבל האגרת. במקום הסיום הכללי בנוסח הנדפס: "כותב בחפזון כאורה נמה ללון ונחפו ללכת שביד אנשים כתוב שם, לפי עדות שד"ל ב"המזכיר", כי נחפו ללכת לעיר מיסינה דרך הים כדי לילך משם לאליכסנדריוה של מצרים ומשם לירושלם — ואלו דברים שכמעט בלתי אופשרי לחשוב עליהם שנתוספו על ידי מי שהוא זולתו, ותוספת זו טחוקת, כמוכן, את הרושם שהנוסח המלא ההוא אמיתי ושר' יוסף ו' שרגא היה באמת בזמן ההוא באיטליה. אמנם, נחפז בדבריו יותר מדי כי לדברי שטיינשניידר נמצא עוד בשנת רנ"ב בנאפולי ואולי עלה רק אחרי כן לירושלם — אם בצע אסרתו בכלל.

(1) המזכיר, במקום הנ"ל.

מגנזי בית-הספרים

שני שירי-החתונה לרמח"ל

יו"ל עפ"י אכסמפלרים וחידים בעולם הנמצאים

בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

ע"י אברהם יערי.

שני שירי-החתונה לרמח"ל, שאני מפרסם בזה, נדפסו בשעתם על דפים בודדים, שמהם ידוע לנו רק אכסמפלר אחד שנשתמר בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. השיר הראשון אינו ידוע כלל ולא נרשם ע"י רושמי-רשימות אף לא נזכר ע"י כותבי תולדות רמח"ל ובכללם אלמנצי, והאחרון שכביוגרפים שמעון גינזבורג.¹⁾ השיר השני נזכר אמנם ע"י אלמנצי (כרם חמד השלישי ע' 153, הערה 81), שפרסם לדוגמא גם בית אחד (האחרון) מהשיר, אולם עד עתה לא נודע אכסמפלר מהשיר הזה, ומכאן השיר עצמו לא נודע. גם גינזבורג לא הצליח למצא אכסמפלר.²⁾

בכלל מועטים מאוד שירי-החתונה של רמח"ל הידועים לנו. אם לא נביא בחשבון את שני המחזות, "מגדל עוז" ו"לשרים תהלה", שנחברו אף הם לחתונות, נתפרסמו עד-עתה רק שני שירי-החתונה של רמח"ל בנוסחם, ועוד שיר שלישי שאנו יודעים אמנם שנדפס בשעתו על דף אחד, אבל השיר עצמו לא נמצא עד כה בשום מקום.³⁾ אני מקוה איפוא כי פרסום שני שירי-החתונה נוספים אלה, יוסיף במדת-מה לידעת שירת רמח"ל, ואולי גם יזכו להכלל בתוך "ספר השירים" לרמח"ל שמה גינזבורג מתכוון להוציא-לאור.

¹⁾ Simon Ginzburg: The Life and Works of Moses Hayyim Luzatto ... Philadelphia, 1931.

²⁾ "Unfortunately we were unable to locate a copy of this poem". (Ibid., p. 136).

³⁾ שני שירי-החתונה הידועים לנו הם: שיר הלולים לחתונת יצחק בן שבת מאריני" הידוע גם בשם "ים ויבשת". השיר הזה לא נדפס בשעת החתונה, כי-אם נשאר בכ"י, ונתפרסם בפעם הראשונה ב"החלוצים" II ע' 107-116, ואח"כ עוד ארבע פעמים. השיר השני הוא שיר לחתונת יצחק בן אהרן מאריני שנדפס בשעתו בוויניציאה על דף אחד, ונתפרסם אח"כ ע"י פרידברג בספרו "אורות מאופלי" (פרנקפורט דמיין, תרע"ו), ואחריו ע"י ר' צ. פ. חיות בעתון Rivista Israelitica. השיר השלישי הוא שיר לחתונת אברהם בן משה חסיק. אלמנצי בכ"ח ע' 130 הערה 13 מעיד שהשיר נדפס (בוויניציא?), אולם עד עתה לא

השיר הראשון שאני מפרסם כאן נתחבר לחתונת יצחק בן שבתאי מאריני עם יהודית בת מנחם איטליא, ונרפס על דף אחד, כנראה בוויניציה (כמו רוב שירי רמח"ל שלא נזכר עליהם מקום הדפוס) ליום-החתונה. יצחק בן שבתאי מאריני היה מידריו המוכרים ביותר של רמח"ל, ישב לימינו בשעת הלמוד, והיה אחד מן השבעה הראשונים שבאו בכרית להיות חברים בחברה ללמוד הזוהר שיסד רמח"ל. הוא היה כנראה חביב מאד על רמח"ל עד כי לחתונתו חבר רמח"ל שני שירים, כי מלבד השיר הזה כתב רמח"ל עוד שיר לחתונה זו שלא נרפס בשעתו ונתפרסם אח"כ מתוך כ"י (ראה הערה 3). מענין כי לחתונת רמח"ל עם צפורה בת ר' דוד פיינצי כתב ידיו זה יצחק בן שבתאי מאריני שיר שעליו הוא חותם, "שםח בשמחתו ונפשו קשורה בנפשו" (נמצא בכ"י בלסק-שברון של בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים). לחתונת יצחק מאריני זה חבר גם ר' ישעיהו באסאן, רבו של רמח"ל, שיר גדול (נרפס במנוכח על דף אחד ונמצא בבית-הספרים כאן. 1).

השיר הוא בן י"ב בתים, כל בית בן ארבע שורות. סדר החרוזים בכל בית: א"ד'; ב"ג'. משקל השיר: שתי תנועות ויתר, שתי תנועות ויתר, שלש תנועות. החידה, שנרפסה אחרי השיר, היא בת שלשים ויש שורות. סדר החרוזים בכל ארבע שורות: ב"ד'. משקל החידה: שתי תנועות ויתר, שבע תנועות. המלים שנרפסו באותיות גדולות חזרתי והרפסתי באותיות גדולות, ויש בהם על פי רוב רמז לשם מאריני (לחוף ימים; דני הים) או ר"ת של שם אבי החתן שבתאי מאריני (ש"ם; שש"ם; ש"ם). לפעמים אין בהם אלא הדגשה סתם (כבוד, צדק, עושה, נוגה—בבית ט').

השיר השני נתחבר לחתונת יצחק חיים וונירה עם הכלה רכורה בת אברהם דינה. וונירה זה לא מצאנוהו בשום קשר אחר לרמח"ל, 2) וכנראה נכתב השיר בעיקר לכבוד הכלה וקרוביה. היא היתה מפדוכה, ואכיה לא היה חי עוד בזמן תתונתה. אחיה שלמה דינה היה תלמיד-חבר של רמח"ל ואחד מן השבעה הראשונים שבאו בכרית להיות חברים בחברה ללמוד הזוהר שיסד רמח"ל, כמו חברו יצחק בן שבתאי מאריני הנ"ל.

נמצא אכסמפלר ממנו. — מלבד אלה ידועים שני שירי-החתונה לרמח"ל בכ"י (ראה גינבורג, שם, ע' 144 מספר 69, 70).

(1) אין לערוב את יצחק בן שבתאי מאריני זה עם יצחק בן אהרן מאריני, שגם לחתונתו, עם אסתר בת שמואל מפאס, חבר רמח"ל שיר שנרפס בשעתו. וטעה בזה גם אלמנצי, כיח III ע' 141 הערה 48.

(2) מכתב איטלקי מיצחק חיים וונירה בכ"י נמצא בין כה"י של Jews' College (קטלוג הירשפלד ע' 26 מספר h 111), ולא מצאתי זכרו במקום אחר. לפי דברי אלמנצי (כיח III, 153 הערה 81) היה מרווני.

השיר נדפס בסמטובה כמו שכתוב עליו בפירוש. בנוגע לזמן אין לנו אלא דברי אלמנצי (כ"ח III, 118 למטה) האומר שהשיר נדפס בשנת תצ"ב או תצ"ג, סרי עברו מסמטובה" שאז גם נשא רמח"ל את צפורה בת ר' דוד פינצי לאשה.1)
הבית האחרון של השיר נתפרסם ע"י אלמנצי ב"כרם חסד" III, 153, הערה 81.

השיר כתוב בצורת דיאלוג בין עוזת ואיסה, שביניהן מכריעה בסוף החכמה. כנראה נתעורר לכך רמח"ל ע"י סגיני הספחה של החתן והכלה שהיה בהם שבו ושחל, כמו שהוא אומר בראש השיר. בצורת דיאלוג השתמש רמח"ל גם בשיר אחר, בקינתו על ר' מנחם רפאל קראקוביא, שבו המדברים הם: בנות שיר, שמים, ארץ, דומם, צומח, חי, מדבר.

השיר הוא בן שמונה בתים, כל בית מחולק לשני חלקים, החלק הראשון בן שמונה שורות (שמהן השורה השלישית והששית קצרות יותר) והחלק השני בן ארבע שורות. סדר החרוזים: בחלק הראשון של כל בית: א"ד'; ב"ה'; ג"ו'; ז"ח'. בחלק השני: א"ד'; ב"ג'; משקל השיר: שתי תנועות ויתר, שבע תנועות, בשורות הארוכות, שתי תנועות ויתר, שלש תנועות, בשורות הקצרות (השורה השלישית והששית בכל בית). — החידה, שנדפסה אחרי השיר, היא בת שלשים ושמונה שורות. סדר החרוזים בכל ארבע שורות: ב"ד'. משקל החידה: שתי תנועות ויתר, שבע תנועות (כמשקל החידה בשיר הקודם).

את פתרון החידה לא ידעתי, ואכיר טובה למו שיעמידני על הפתרון. את השירים עם הנקוד העתקתי אות כאות, ולא שניתי את הנקוד אף במקום הטעון תקון. וכאן יש להעיר בדרך כלל, שהדגש החזק נשמט ברוב המקומות, ולא השלמתי, כי כודאי נדפסו השירים בהגהתו של רמח"ל עצמו, וחשוב לדעתי יותר לתת את השירים כמו שהם, והמעיון יתקן לו בעצמו. תקנתי רק שבושירפוס אחרים בולטים. מלים אחדות ממושטשות תקנתי על"פי הענין והמשקל ומסנתין בקו למעלה.

א.

עת לטעת בית נאמן עמודיו על אדני פז מיוסדים תרי יחדיו אחד באחד וגשו והיו לאחרים. ה"ה הבחור מעם סגולה המשכיל כמ"ד **יצחק** בן חכם ישמח אב אב בחכמה החכם הכולל כמוהו"ר **שבתי מאריני** נר"ו ועור כנגדו הבתולה הצנועה מר' **יהודה** בת הנכור המפואר כמ"ד **מנחם איטליא** יצ"ו ולא יכול לשה לחתאפק לקול ששון וקול שמחה ביום טובתם. כי תאלצני תוקף אהבתם. לשמח בשמחתם. ולכבוד יקר תפארתם. הרמותי קל"ו. ואשא משלי.

(1) גינזבורג (ע' 136) כותב בודאות שהשיר נדפס בשנת 1733 ואינו יודע זו סנין לו. גם כותב גינזבורג (ע' 52 הערה 94) שרמח"ל התחתן בשנת 1731, ואינו יודע את המקור לתאריך זה, כי לפי אלמנצי התחתן רק בשנת תצ"ב או תצ"ג.

א.

קומו בנות שיר סהרי אתיו
קומו שאו זכרה סגירות ספר
לא עת חנות חסת עלי הר שפר
לשכון לחוף נמים רצו ובעי

ב.

שם נשאו קולם ושיר ושמיעו
עדרי שמחות נוסדו גם יחד
אף לא בפיתם שוא ושירי כתר
שירי תהלות רק אמת ופיעו

ג.

שמע תרועה שם תרועת שמע
תעוף ולא תיעף למצוי ארץ
שמה ובר ושכון ופרוץ פרוץ
ותקע נדיבות צלצלי השקע

ד.

שם נראתה נאנה ושם ניצבה
נר על כרם אופן מציאת עושר
שכט מלכה אף לתום ויושר
נונה פגמתי והרה נקרכה

ה.

תוקף רשפים שם ואש שלתבת
רשפי וידות אהבה רעור
נלי שאון גילה נבול נסור
שם נהרי שלום וזכר נרבת

ו.

סי זה ואיזה הוא הלא תשארו
שוכע שמחות פדרי נצמדו
נוסדו בתריו ונועדו
מה זה ועל מה זה תלום יוקדו

ז.

אף זה ידירי הוא אשר הופיע
עם בעלת חסן בהסתפח
לשכון לחוף נמים קלב שסח
חוף גם תבונות הוא וכן נרגיע

ח.

שמעם תרועתה בקול נשמעת
אף פגשירים תעלה האקר
סתר לעופף חיש אליו כל עבר
כי בין נצרכים נחבשו סנפעת

ט.

ירבה כבוד ביתם פגלי וכה
צדק ומשפט פסיעו ולבשו
עושר ויושר כם חכי נפגשו
נונה עטרת ויו פראשם שקח

י.

מתן תשועת אהבה עצמה
חשק בחיק דודים פאש בוטרת
בין נהרי שלום תחי נסגרת
פן נחלתם שפרה נעמה

יא.

אף עוד מעט זרעם וחי פורח
פמץ אשר שתול בפלגו מים
ירבה וכן ופרוץ לרבותים
וכמו דגני הים להשתבח

יב.

אף טוב אכשר לך ופרוץ פרוץ
תשמח בשלום נולדו בארץ
יגדל שמוך ריום וכלכבד
וכשם נדולרים הם אשר בארץ

חידה

צורת החידה

איש הדור בלבושו יסתר ולא נכיר מראהו

ובאחרית מלכות חיות היקר
מני עוזו שר פארתי יצמיחו
אם באמת הנהיג לועז מה טובו
אסרו תבונות פיו כי מר הוילת
אך ממכון שבתך לועז תנוסה
כי מה להנהיג עוד וחד תשכילה
אם אחזיר פני הן אדחה כמו
וך הוא שמי אולם לא וך מראהו
אחד בלי ראש הוא אלי אודיע
עזי וזמרת יה כי אקראהו
לבי וחדה בו כל כי יגע
כי מתנת נדיב אליו יגיע
יחד ולו שנית משם הסלך
אותי ואת שיחי הנה יודיע
הנה כיום שמחת זה דוד ודע
בין כל נדיביו עם ידו גברו
כי תמצאו אותי אנשי חרעת
אם אין אני לי מי זה לי תאמרו

ערים בצורות לי ושלשה חסה
כס סוגרה נפשי מאז חוללתי
אבא במשפט עוד שם יבחנוני
אך נסתרה דרכי כי בה הובלתי
מכין קנה כיצה מכנפי אבר
אפרוש כנפי על לבנת יציע
חנם בני איש אך עלי נלחמו
אותי לשרש מי מהם יגיע
אסון מכוסה הן אותי יקראו
אולם לבבי לא להם אנידה
כי לא אמת אתי כלם יאמרו
תחת לשוני רק אותה אכחידה
מכין גבורות איש הודי יופיע
מתן ולא ברזל אכן נגליתי
מצוף דבש אצא עם קו אשחיתה
כי סעזו משחית אובר הוצאתי
מאז מלוני ארץ צוען שסתי
צלמי זכרים במ אותי יזריחו

מתקדם באהבתם

הצעיר משה חיים כלאי יעקב חי לוצאמו יצו

ב.

עת ללדת בנות השיר ולדו הזמר יצוצו כי ימצאו חבר שרים ישורו בקול
ששון וקול שמחה וגם יגון ואנחה מזמרת הארש יזמרו כיום חתונת הבתור
מקם סגולה כסיר יצחק חיים ווגירה יצו ועזר כנגדו הכתולה הצנועה
מרת דבורה בת הסגולה כסיר אברהם דינה ז"ל ואני בתוך הבאים
אשכר יקריבו שיריהם כולם ברורים. ואשא עיני וארא מנן גבורים. יורה דעה
לארץ ולדורים. מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד היקרים. הא' דגלו ירים.
נתן לשכוי שבולת חטים בפיהו לרחבה. והא' ינוסס נסו שחל
בדרך רחבה. גבר חכם בעוז אמיץ לבו לא ירא. ארי בין

הרחובות תפול עליו **אימת חלש** רגנת השכוי ואם הוא ילכש כמדו גבורה
גם את זה לעומת זה לקרב יקרבו זה אוסר בכה וזה אוסר בכה זה **עזות**
יהלל. וזה סבת **אימה** יסלל. עודם מדברים הלא **חכמה** תקרא שמעו שמעו
מלתי. אני משרים אשפוט כצדקתי. היא במשפט צדקה תעשה שלום ביניהם,
לכו חוו פה דבריהם:

עזות	אימה
א	ב
על מה הלום אקרב על מה זה כאתי פלאי גבורתי אל כי אנדה הנה ימיני רחם תושע ירומי לי עת כי נשאתי ידי וכל נשא ארץ אוריד כחי האם נעלמה מה עוד אדבר אלכי נודעתי מה אאריך סילין ילדיק ונעתי	אך שוא דבר קוב הנה אשקמה יאמר קריץ חיות אך מלך אני יפול והוא כושח הנה עצת רשעו סתר נפרעה אגור אבל רעה לא תדבקני סרע אני בורח וכסיל תסלף את דרכו אנלית אשרי ספחד אסר תקותלת
מן עוד סעט אדרוך תיצי על יתר כי נחזו אותם גבורים חתו איפה יריבו לא תסו נכרתו אם יד מלכים לי למה לי כתר	סבן חזיוי רום יברקום רבו צורי חכי כי חפץ כי חודיע כי עת עזו סתר פארן חופיע רם בעבור תיראו עמו חושבו

עזות

ג

כי זה לנגדי כא אוסר נביע
לבו כלב אשה ודמותו גבר
אם לא פאשת חיל
וקיו לשכים לו כי לא נרגיע
סגור וצרה לו שכר על שכר
וחפז ביומו ליל
בוז עצת טובי לשאול חטאו
לכשו גבורתי אל נא תיראו

ורא נדף לכב איה לא גראת
בי לענות סרה ולדבר און
כי שקמה אנוי בעתה נהבן
סבטנה למלך סילין הוצאת

אימה

עוזה	איסה
ד	ה
עד מה וְשֹׁא תִּזְכֶּר לְקִצּוֹר מִוִּפְתָּהּ	עד אֵן תִּסְלַל אֶל גַּם לֹא תִדְעָה
עֲתָה בָּרַח לָךְ גּוֹם חֵישׁ לְמִקְוֵיךָ	כִּי וְרִמּוֹזֵן אֵף שְׁוֹא שֶׁקֶר מִיִּלְיָהּ
אֵין גֵּן לְרִבְרִי רֵיחַ	טַח כִּרְאוֹת עֵינֶיךָ
תִּרְפָּה בְּלִיטָה לָךְ חֵן הִיא יֵאָמֶה	זֹאת תַּעֲשֶׂה כִּי עוֹר וְחֵד וְשִׁתְּעָה
חֲכָמוֹת נִדּוּד רַב הִתְחִיקוּ מִמֶּךָ	לְפָנַי מְקוֹר חֲכָמָה אִם בַּק מִיִּלְיָהּ
נִבְזָה שְׁפֵל הָרִיחַ	הִיא תַּעֲשֶׂה דִינָךְ
לֹא לָךְ גְּבוּרָה בֶּן יֹאכָד וְכָרֶךְ	מִעֲנֵן תִּתְּוִיחָה הִיא גַּם לֹא וְנִבְזָה
איסה בְּזוֹנָה תִּפּוֹל יֹאכָד וְכָרֶךְ	שְׁנֵיהֶם גַּם נָא וְיִתְּדוּ לְמִשְׁפָּט וְנִקְרָה

איסה

לֹא תִחְרֹף צִידָה עִם עוֹז אִפְסִים
כִּי שְׁעָרֵי מָוֶת וְתִמּוֹץ רִגְלֶךָ
בְּרֶךְ שְׁאוֹל הִנֵּה הִנֵּה בְרֶכֶךָ
עוֹז תֹּאכֵד וְלֹא שֵׁם לָךְ לְנִרְפָּתִים

חכמה

אֶת רִיבְכֶם בְּנֵי חֲנָה שְׁמַעְתִּי
אוֹלָם אֲנִי אֲשַׁפּוֹט וּכְתוּם וְיֹשֶׁר
חֵן לֹא בְּנֵי עוֹלָם
זֶה בְּשַׁעְרִים אֶת צִדְקוֹ הוֹדַעְתִּי
לֹא דָּב פָּרִיב אֶהְרֶר לֹא אֶבִּיט עוֹשֶׁר
חֵן אוֹצְרוֹת אֵף תִּכְלֶה
שְׁנֵיהֶם צִדְקָתְךָ חַיִּים תִּגִּיד דִּינִי
פֶתַח דְּבָרֶיךָ יֹאכֵד עֵינֵינוּ

שְׁנֵיהֶם חֲכָמָה כְּפֹאֲרָה אֶת שְׁרֵת טַעַם
פֶּתַח שְׁעָרִים שֵׁם צִדְקָה וְשִׁטְרֵי
מִעֲנֵן וְלֹא אֶכְזָב כִּי חֵי וְשִׁפְיָנוּ
מִימֵי תְבוּנָתְךָ וּמִתְנַקְּרֵי טַעַם

חכמה

ז

את נפשכם אם יש קולו לשמוע
שקטו אקרי כי לכם ינקטו
משפט אמת אביע
יהמוך וקר עזות עם עוז אורוע
אולם סאודיו עוד פעם יוקטו
מן לא כחור משמי
תוקף גבורתה בחוץ איקתה
אמנם בפחד לה ברע ניקתה
אם בן לבד זה הוא ולבש תפארת
כי ואחוז בזה ובה גם יחד
יקרו עבות רשע ושתק לפתח
אולם בנראת אל עוזו נקתרת

חכמה

ח

אם בן לדוני אל קעת חוקרי
תרון לשון אלם ארץ תריע
יצחק דבורה מכה
כי עוז ואימה הם יחד נקשרו
יבעת לחפז עת זמיר הנריע
בן שפחה נעמה
זאת נחלת שדי זמן ומצאו
כי עוז ואימה על כגן ישרא
כולם בני שמי אימה עוזם וזרת
אימה בעוז תיבן יחד ולבשו
קבוד יבטח בן לער יירשו
רב טוב ושלום עד לבלי ירח

צורת החידה

איש יפה תאר עוטה רוח כשלמה

כצל עובר להבל דמה

אם אחרי תרדוף לא תשיגני
כי רק לא שאל אותי נדרשתי
אף רחמים הן לא עמחם אני
בעת היותי אל קיצי נגרשתי
אך כאנוש הנה רוח נופחה
אותה למושב לי מאז הוכנה
ביתי פתוחה היא ורחבה אינה
בין הארוכות היא ובראש ניתנה
הן אחרי אפרח אף גופי ירב
הנה במגד יד כציץ נקצרתי
אך יש אשר עודני רך נקטפתי
בוני מלוני על פשעם נעכרתי

לא ישבעו טובי אנשי הרשע
כי עוד אני עסם מהם ברחתי
ירוו אהבי בן אנשי הצדק
יען לחברתם תמיד ארחתי
תוי בתוך סוף ראש גוי נתתי
ובשם לעם לעזו כזה נקראתי
אולם בהתחזק התא פתוח
ליוסוד בני תבל הנה נגליתי
פעם אני כשמי אף פעם אין
חכם שמי יגיד אך עת כי יעל
דומם וגוש עפר עמי יביע
על לא אני אתו נודע חכעל

לא ישלטו בי כל מלכי הארץ
ימי שמונה על ראשם יגזח
גם במרוסים את משכני שטתי
חי פה וים ארד לרעות הרוח
עת תחלש ביתי אותה אניח
הן טעינותי נגרים ארמו
אם אלכה לי את זיום ולבינו

ימי לארבעים הם ספו תמו
אם תדרשו אותי אתכם אודיע
כי בין ידידי אל הגה הופעתי
כן לעדי עד עמכם אשכונה
אם אהלי מאז בהם תקעתי
כל דורשי אותי להם יועילו
חמה בצדקתם נפשם יצילו

מתעלים באהבתם

משה חיים בלא"א יעקב חי לוצאטו

פה מנמוכה

הערות

הערות ביבליוגרפיות

מאת א. טויבר.

א. שנת הדפוס של ס' "לחם הפנים" לר' יוסף דוד.

מר' יוסף דוד הדפיסו בשאלוניקי פירוש על הגדה של פסח בשם "לחם הפנים", בלי הפנים. הפרט של הספר הזה צריך פרט לפרט, כי האותיות הגדולות שבפסוק "אכול לחם וייטב לבך" עולות רק צ"ט. ברור הוא שהמדפיסים השמיטו את המאות, והשאלה היא מה מספר המאות הנשמעות. אלמלית רושם תצ"ט. גם אני היתי מסכים לפרט זה, עפ"י סביעת עין וע"פ סימני הניר, הדיו והאותיות שלדעתי הם שיוכים לסוף המאה החמישית. אולם מר' יצחק ריבקינד ב"קריית ספר" שנה ג' ע' 172 הערה 1 כותב שאלמלית טעה ושהספר נדפס בשנת תקצ"ט, לפי שעל השער כתוב שנדפס בדפוס בצלאל הלוי אשכנזי, תחת ממשלת השולטן מחמוד (השני), שמלך כירוע משנת 1808 — 1839. לכן אם רוצים אנו לקבוע את שנת הדפוס של הס' "לחם הפנים" עלינו להביא ראיות אוביקטיביות ממקומות אחרים. ולדעתי שלש הן הראיות שהס' נדפס בשנת תצ"ט ולא בשנת תקצ"ט.

(א) ר' יוסף ארדוט בהקדמתו לס' "בית דוד" לר' יוסף דוד היא מונה את כל ספרי המחבר המונחים עוד בכ"ו ומחכים לנדיבים שירצו לזכות את עצמם ואת מחברם ויתנו את הכסף להדפסתם, ואת הס' "לחם הפנים" אין הוא מזכיר. ובאמת, אם נאמר שהס' נדפס בשנת תצ"ט, אי-אפשר היה להזכירו כספר בכ"ו בשנת ת"ק—זמן כתיבת ההקדמה והדפסת החלק הראשון של ס' "בית דוד".

(ב) על שער הס' "בית דוד" ח"א, שנדפס בשנת תק"א, וגם חיב שנדפס בשנת תק"ו, כתובים בדיוק אותם הדברים הכתובים על שער ס' "לחם הפנים", שנדפסו בדפוס המחוקק והמדפיס ר' בצלאל אשכנזי תחת ממשלת השולטן מחמוד. אם-כן ברור, שהכונה לא למחמוד השני כי-אם למחמוד הראשון שמלך כירוע בשנות 1730—1754, וס' "לחם הפנים" נדפס בשנה התשיעית למלכותו.

(ג) על שער ס' "לחם הפנים" וכן על שער שני חלקי "בית דוד" כתוב שנדפס בדפוס המחוקק והמדפיס ר' בצלאל הלוי אשכנזי, היינו בבית אבי המשפחה שאיכה בתור מדפיסים כארבעה דורות, והנה בשנת תקצ"ט לא רק אבי המשפחה ר' בצלאל הראשון לא היה עוד בחיים, כי-אם גם בן בנו הנושא את שמו, ר' בצלאל השני לא היה חי עוד.

ב. שמם של ר' חיים שבתי ור' יוסף דוד.

הספרים שו"ת "תורת חיים", ג' חלקים, רשומים בספרי כל הביבליוגרפים לפי שם מחברם ר' חיים שבתי, והספרים "בית דוד" על סדר ד' טורים, שני חלקים, "יקרא דשכני", הספרים, "צמח דוד" על התורה, שני חלקים, וס' "לחם הפנים" רשומים לפי שם מחברם ר' יוסף דוד. רושמי-הרשימות חשבו כנראה שלמחברים אלה היו שני שמות-עצם. אולם לא בן הדבר, כי במדינות ידועות, כמו בגרמניה (במקרים אחרים) ובמחוזות אחרים באיטליה היו

רגילים לחתום כך שסמכו את שמם לשם אביהם בלי מלה מקשרת כמו "בן" או "בכר". ובאמת ר' חיים שבת' הוא ר' חיים בן שבת' ור' יוסף דוד הוא ר' יוסף בן דוד. מנהג זה נזכר בשו"ת "לב שלמה" סי' מ"ז בדבר גמ' של אשה ששם אביה שבת' אברהם. הוא כותב: כיון שהוא קאלאבריו שם אביו הוא לכונוי ובדאי שאין לכתוב כ"אם בתשבת' כי אברהם אינו שם העצם. וכן אנו מוצאים בפירוש בשו"ת "בארות המים" בהלכות גיטין סי' ל"ד: "במהרה"ש עם בנו כ"ע ירעך דמה שקורין לו משה חיים שם חיים הוא שם אביו והיינו משה בן חיים וכן אחיו הו"ל קורי' אותו שבת' חיים ... ומעשים בכל יום ראיתי כמה וכמה אנשים דאין להם כינוי אלא מצרפים שמו עם שם האב כגון הרב הגדול הג"ל יוסף דוד ובנו היה נקרא דוד יוסף וכן בנו נקרא יוסף דוד... וכן ישן [1] כמה קהלות הקדש בעורנו יע"א דאין להם כינוי משפחה כלל אלא משתמשים בשם אביהם".

מה שזנוע לר' יוסף דוד לא צדק אמנם באמרו כי לא היה לו כינוי-משפחה. כי מדברי בן דוד ר' שמואל גאון יוצא כי שם משפחתו היה פילוסוף. וכך אנו מוצאים בשו"ת "בית דוד" ח"א בחלק יו"ד סי' ל"ט את תשובת ר' שמואל גאון המשיב על דברי המחבר, ובה הוא כותב: "ראיתי דברי החכם... כמהר"ר יוסף פילוסוף גר"י...". שמו המלא של ר' יוסף דוד הוא איפוא: יוסף בן דוד פילוסוף.

ג. שמו של בעל ספר "היכל מלך".

את הס' "היכל מלך" חיבר, לדעת בן יעקב, "ר' אברהם ליב אריה הבחור". לפי זה היה אשכנזי, שהרי אין "ליב" ספרדי. אולם האשכנזים חותמים את שם הקדש לפני שם הכנוי, ואז היה צריך להקרא "ר' אברהם אריה ליב הבחור". צדנר הדיקן תקן את זה ועשה את "אריה" לשם משפחה. אבל "אברהם ליב" נשאר במקומו. אלמלית תיקן עוד יותר והשמיט את הו"ד ויצא: אברהם לב אריה. אולם הן המחבר או הספרדים — אב וזן — היו ספרדים מירושלים, ועד עתה לא מצאתי בין הספרדים "לב" כשם-עצם. כ"אם רק כשם-משפחה כמו החכמים הגדולים שחיו בתחלת המאה הרביעית לאלף זה. ר' יוסף י' לב וקרובו ר' יצחק בן לב. וכן גם במזכרות גיטין שלהם לא נמצא שם זה.

אולם כאן מברר לנו הרבה שער הספר עצמו. וזה השער בקצור: סי' היכל מלך... אולם... דבר הסלך... הרמב"ם זל"ה... אך משו"ת [מעט משו"ת עפ"י דרשת חז"ל] אכן ורקן מעוטין... מעשה ידי... אב וזן... הרבנים המובהקים... כמהר"ר אברהם לב אריה [ו]הבן הבחור [כמו "מבחוריו" במובן סבחר שכבדים] אשר יצא שבעו בספר שערי חיים... כמהר"ר מכאל... הכי קרא שמו היכל מלך שם רמו והן מספר והיו לאותות אתן תבות המוציא במספר המה יעלו ש"ם שמו"ת שם אביו אברהם לב [אריה] ושם בנו מכאל...

העתקתי גם את סוף השער לפי שיש בו כיואר לענינו. על-פי דברי השער יוצא ששם המשפחה היה "אריה", ורק אבי המשפחה היה רגיל לחתום לב אריה עפ"י המליצה "לבו כלב האריה". כל הביבליוגרפים טעו ומשכו את המלה "לב" לשם אברהם, שם העצם, וזוהו יצא לאחרים גם "ליב", ובאמת אין המלה אלא תואר ונסמכת לשם-המשפחה "אריה". אמנם בסוף השער כתוב רק "אברהם לב" ואני הוספתי בסוגריים את המלה "אריה" כאילו נשמטה. ואולם מדברי חלק זה שבשער עצמו מתברר שכך הוא. שם נאמר שבשם היכל מלך יש רמו וגם מספר "ואחיו לאותות אתן תבות". הכונה היא, שאותיות השם היכל מלך מתולקות לשני סוגים. סוג אחד הוא ברמו עם תיבות, וסוג שני במספר פשוט, ומי שיחשוב ויחבר אותם ימצא את המספר ש"ם במספר שמות המחברים אברהם ומכאל. וזה רק אפשר

אם חמש התיבות הראשונות יהיו במלואם "עם תיבות", היינו הא, יוד, כף, למד, טו, האותיות "לך" האחרונות יש לחשוב רק מספרן הפשוט לפי שכבר נמנו פעם במלואם. כך יוצא המספר בדיוק ש"ס, ומספר השמות אברהם ומכאל עולה ש"ט, ואם נחשוב את הכינוי לב אריה או אריה, השייך לשניהם, בתור מספר כולל וגיע המספר לש"ס. יוצא לנו איפוא שהמלה "לב" אינה שם פרטי כי"אם תאר לשם-המשפחה אריה המשותף לשניהם. ועוד ראינו: בתשובה שנדפסה בדף ס"ז שם הוא חותם רק אברהם אריה, ברור איפוא שהשם לב אינו אלא תואר-של-מליצה.

הערה קטנה.

בקריית ספר שנה שביעית צד 149 הדפיס דר. גרשם שלום את "מאמר הזהר המזוויף בזמנו של ר' אברהם הלוי".

הנני להעיר שמאמר זה כבר נדפס בסוף המסר "לקוטי שכתה ופאה" (פירארה ש"ו) בשנויים קטנים. אמנם, מהרבה אכסמפלרים¹ של המסר הנזכר חסרים ארבעת הדפים האחרונים (דף 37—40) המכילים "סוד מה שאמרו ז"ל [במסכת סנהדרין דף קז, א] שדור אכל פנה לבת שבע" לרבי יוסף גיקאטיליה, ו"סוד אסת ויצוב וקדוש שבת". הסוד האחרון מסיים "תם נוסח הקדוש ע"פ החכם הכולל רד"ר (?) המקובל ע"ה מאריונטי ספרדי ז"ל, ואחרי דברים אלו בא "מאמר הזהר המזוויף", במש כמו אוכספורד² 696. עיין ברשימתו של Neubauer.

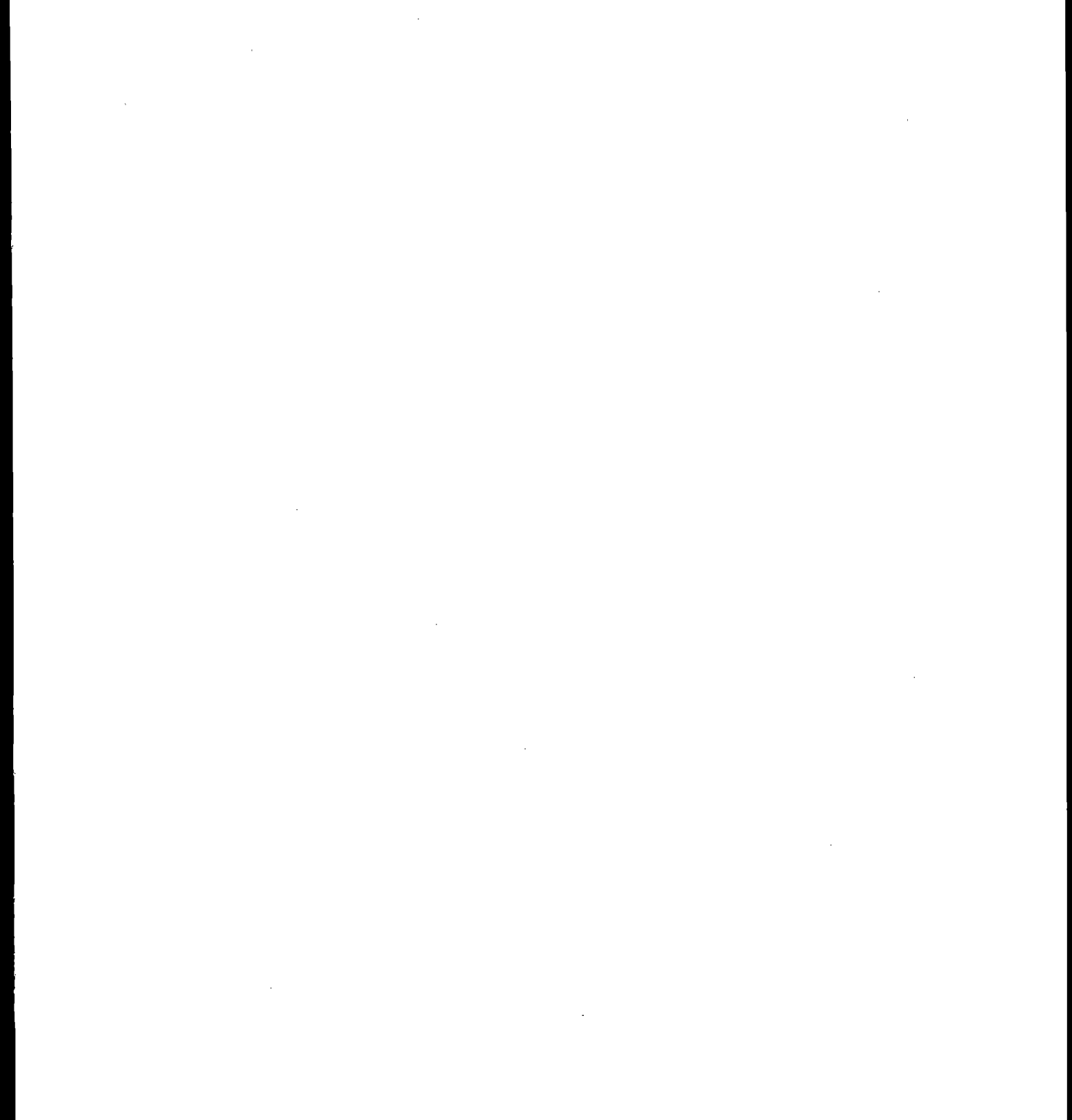
נפתלי פריעד פראנקפורט.

מאת המערכת.

החל מחוברת זו ואילך השתדלנו, לטובת הפצת הספר העברי בחו"ל, להוסיף ליד שם כל מחבר ספר עברו בא"י, את שמו הרשמי בלועזית (מה שנהגנו עד עתה בספרים מתורגמים בלבד), ולשם-כך פנינו אל המחברים עצמם עד כמה שהספקנו לעשות כך. אנו מודים להם על תשובותיהם, ומבקשים מאת הסופרים הנכבדים שעדיין לא השיבו על שאלותינו לעשות כך בהקדם, למען נוכל לעשות את מלאכתנו בשלמות.

---

¹ לפני כונח אכסמפלר שלם מהספריה העירונית דפה ואכסמפלר חסר מהספריה העשירה של הפרופ' אהרן פרימן.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	139
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications.	145
I. Periodicals: 145; II. Yearbooks and collections: 145;	
III. Books and pamphlets: 147.	
Hebraica and Judaica.	163
I. Periodicals: 163; II. Yearbooks and collections: 167;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 171;	
IV. Biblical studies: 174; V. New Testament: 182; VI. Talmud	
and Midrash, Rabbinic literature: 183; VII. Jewish philosophy	
and religion: 186; VIII. Cabbalah and Hassidism: 189;	
IX. Liturgy, ritual, sermons: 193; X. History and related	
subjects: 195; XI. The Jews of to-day: 205; XII. Zionism	
and Palestine: 212; XIII. Ethnography, folklore, art: 223;	
XIV. Philology: 229; XV. Hebrew belles-lettres of the Middle-	
Ages: 230; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 230;	
XVII. Yiddish belles-lettres: 231; XVII. * Judeo-Arabic	
literature: 238; XVII. ** Judeo-Spanish Literature: 238;	
XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 240;	
XIX. Juvenile literature: 242; XX. Education and teaching: 249;	
XXI. Text-books: 245; XXII. Hebrew and Yiddish books on	
non-Jewish subjects: 247.	
REVIEWS:	
By: S. D. GOITEIN: 148; S. SHUNAMI: 171; S. EISENSTADT: 181;	
S. A. NEUHAUSEN: 187; A. YAARI: 198; A. BONNÉ: 211;	
M. NARKIS: 223.	
STUDIES:	
J. POGRABINSKI: Bibliography of J. L. Gordon's articles	
and essays	248
G. SCHOLEM: The author of the forged Sohar	
fragment in the time of Rabbi	
Abraham Ha-Levy	262
FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:	
A. YAARI: Two epithalamia by R. Moses Hayyim	
Luzatto, published from unique copies	266
NOTES:	
By A. TAUBER, N. FRIED, Editor	275

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

EIGHTH YEAR. NUMBER TWO.

JERUSALEM, JULY 1931.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטא

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שמינית, ג.

ירושלם, תשרי תרצ"ב

כתבת המערכת: ירושלם, מאה שערים, ת. ד. 36

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכנ

ע

283

ידועות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

288

דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 288; ב. קבצים ומאמרים 289; ג. ספרים וחבורות 293.

320

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 320; ב. קבצים ומאמרים 322; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 325; ד. מדע המקרא 327; ה. ברית חדשה 330; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 330; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 332; ח. קבלה וחסידות 338; ט. תפלה ועבודה, דרשות 340; י. היסטוריה והמראים הקרובים אליה 342; יא. עם ישראל בחוזה 352; יב. ציונות ויריעת אי 357; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 369; יד. בלשנות 371; טו. ספרות ופה עברית חדשה 374; יו. ספרות יפה יודית 375; יז. ספרות ופה לעויות על נושאים יהודים 381; יח. ספרות הנוער 382; כ. חנוך והוראה 383; כא. ספרי למוד 384; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 385; כג. שונות 385.

בקררת:

294

י. זנה: אפלמון, מתורגם מיוונית לעברית

300

א. סוויבר: ש. דוכנוב, תולדות החסידות

304

ש. ד. גויטלין: י. וולפנון, היהודים בערב

306

ב. שוחטמן: מ. מאירוביץ, חבלר החיה

308

ו. פ. אולבריוס: א. ל. סוקניק ול. א. מאיר, חפירות החומה השלישית

309

פ. בער: י. קופמן, גולה ונכר

326

ב. שוחטמן: 1917—1921... Рубинштейн, С. Л., Одесская периодическая пресса

332

י. קלוזנר: נ. סוקולוב, ברוך שפינוזה וזמנו

339

ג. שלום: H. Waton: The Kabbalah and Spinoza's philosophy

343

ב. שוחטמן: י. סאטס, די געשיכטע פון די יידישע געזעלשאפטלעכע שריעמונגען

350

ב. שוחטמן: Рафес, М. Г., Очерки истории еврейского рабочего движения

355

א. בונה: A. Marcus, Die wirtschaftliche Krise d. deutschen Juden

363

ש. ד. גויטלין: A. Kammerer, Pétra et la Nabatène

366

ב. מיזלר: P. Thomsen, Palästina und seine Kultur

372

מ. צ. סגל: M. Lambert, Traité de grammaire hébraïque

מאמרים וחקירות:

386

מ. שטקליס: המחקר הפרייהיסטורי בארץ-ישראל, ביבליוגרפיה

מגנזי בית-הספרים:

ג. שלום: שרידו ספרו של ר' שם טוב אבן גאון על יסודות

397

תורת הספירות

הערות:

409

י. ריבקין: הערות אחדות לקונטרס-ההגדות מאת אברהם יערי

410

ח. ש. ניהויזען: הערה ביבליוגרפית (ביבליוגרפיה של מאמרי וליג)

ידיעות בית-הספרים

(סיון — אב תרצ"א)

פעולת חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים, ורשה.

עבודת החברה נתפתחה יפה. זרם הספרים התגבר, וחוג מהרבה מתנות בודדות נתקבלו גם ספריות גדולות מקצועיות אחרות. נרשמו בערך 2000 ספרים ב2330 כר'. מספר הספרים הכללי עלה ל41.000 כר'. נכרכו 475 כר' (בס"ה 15.180 כר'). סתוך המתנות אשר נתקבלו ראויות לציון: א) מתנת הדר' תל"נה וד"ר פֶּרְנֶרד יוז (ורשה) 112 כר' במקצוע תורת-הרפואה (סונוגרפיות משנות 1925—1929) וספרות יפה צרפתית. ב) חלק מספריתו של ה' בנימין סינץ (ורשה) 542 כר' במקצועות תורת-היהדות, ספרות יפה רוסית, דברי ימי המלחמה, השאלה היהודית וכדומה. ג) אסף ספרים מאת ה' פֶּרְיָאן שטוינסברג (ורשה) 325 כר' במקצועות סוציולוגיה, פוליטיקה, דברי ימי המלחמה וכדומה.

מאת ה' ישעיה בֶּמְנֶסֶר (ורשה) נתקבלו 3 כ"י בקבלה וכרך „הבוקר" שיצא בעריכת דוד פרישמן (יקר-המציאות); מאת ה' מרחביה (ביאליסטוק) ברכי „הצפירה"; סהסניף בקרקו ספרים אחדים מהמאה ה"ז וה"ח, ביניהם כל כתבי יוספוס פלביוס ביונית ורוסית משנת 1611, „אופטיקה" של ניוטון. נתקבל ארכיון של ועדת-העזרה ליהודי אוקריינה, המכיל חומר לקורות הפרעות באוקריינה בימי המלחמה והמהפכה הרוסית. — המו"לים והמחברים ממשיכים לשלוח בקביעות את הוצאותיהם. ססרץ עד יוני נתקבלו סהם 295 כר'. בדרך חלופין נתקבלו 615 כר' מהוצאות עבריות ויודיות בפולניה משנות 1917—1931 ועל ידי זה עלה הרבר להשלים את רוב החסרים בבית-הספרים בשדה זה. גם בדרך חלופין נתקבלו 60 כר' של ספרים ועיתונים חדשים במקצועות מתימטיקה ותורת הטבע. התחילו להחליף הוצאות עם הסכון לארכיטקטורה ודברי ימי האמנות על יד הפוליטכניקה הורשאית ונתקבלה שורה שלמה של ספרים בעל-ערך שיצאו ע"י הסכון הזה.

חברת ידידי בית-הספרים בברלין.

מאת פרופ. הינריך לֶנֶה, בשם חברת ידידי בית-הספרים בברלין, נתקבל בזמן האחרון משלוח של 29 תיבות-ספרים, שהכיל בין-השאר אספרי-ספרים אלה:

אסף ספרי-רפואה טעובון המנות ד"ר גוסטב קרנץ מברלין, שניתנו ע"י אלמנתו. (מלואים לאסף אשר נתקבל כבר).

אסף-ספרים גדול מספרות ד"ר קלמן, רובם במקצוע רפואת-בהמות, ביניהם שורה של כרכי-עתונים, כגון Berliner Tierärztliche Wochenschrift (1889—1900); Tierarzt (1882—1900).

אסף ספות שהוצאו לאור ע"י הנגב-לשטם של הצבא הגרמני; האסף ניתן ע"י מר הרברט פרידלנדר מקוטנבום.

אסף של 58 כרכים של העתון היומי Frankfurter Zeitung משנות 1914—1919. מר אהרן אליאסברג, בעל "לשט-פולג" בברלין נתן את רוב הספרים שיצאו ע"י הוצאתו וספרים רבים מתוך ספריתו הפרטית. בין הספרים, שרובם יש בהם ענין יהודי, נמצאים גם ספרים חשובים ביותר, כגון הוצאת-הצלום של קטלוג-בודליאנה מאת שטיינשנדר.

בהשתדלותו של מר חנן אופנהיימר, קבל בית-הספרים אסף ספרים רבים בכימיה, מתנת פרופסור קרל אופנהיימר מברלין.

פרופסור אינשטיין חזר ושלח שתי תיבות-ספרים שהכילו עתונים וספרים בפסיקה, במתימטיקה ובמקצועות הקרובים. חלק מהספרים מוקדש למחקר בשדה תורת-היהדות וישלום במדה מרובה את אסף הספרים במקצוע זה שבבית-הספרים.

המנות ד"ר אדוארד יואל הוריש לבית-הספרים אסף-ספרים מענין מאד, ספרים על גזלנים, שודדים וחברות-שודדים בסוף המאה הי"ח ובראשית המאה הי"ט בגרמניה. אסף זה יש בו ענין מיוחד לבית-הספרים, כי רבים מן הספרים נוגעים לחבורות-שודדים יהודיות משני עברי הריון בתקופת נפוליון.

פעולה לטובת בית-הספרים בארצות-הברית.

ד"ר יוליוס ירחע בניו-יורק, הידיד הנאמן של בית-הספרים, שאח מתנותיו אנו מזכירים מדי פעם בפעם, חזר ושלח עתה אסף ספרי-ספורט חדשים באנגלית.

הגב' קופלד מסינסונטי שלחה 4 תיבות-ספרים מספרות בעל'ה הרב לואיס י. קופלד. המשלוח הכיל למעלה מ 350 ספר וחבורות רבות, רובם ספרים אנגליים ואמריקאיים חדשים במדעי-היהדות ובמדעים כלליים שונים.

בית-הספרים הצבורי של קליין-לנד חזר ושלח, כמנהגו מדי חצי שנה, משלוח של ספרים ועתונים שנאספו במשך מחצית-השנה האחרונה.

המכון היהודי לדת בניו-יורק שלח תיבת ספרים כפולים במדעי-היהדות.

בהשתדלותו של מר ש. ת. נוינהויזען (בלטימור) קבלנו חבילה גדולה של ספרים בעברית וביודית מעובד הסגור המנוח ישראל פיין, מתנת בנו מר לואיס פיין בבלטימור.

פעולה לטובת בית-הספרים בשניין.

בהשתדלות ידידינו אשר בפזל, ד"ר שוין צמן וד"ר מרכוס כהן קבלנו משם תיבת-ספרים גדולה. רבים מן הספרים והחבורות שבמשלוח זה ניתנו ע"י ד"ר מיכאל שפר מפזל ורובם בפוליטיקה של מזרח-אירופה והמזרח הקרוב. כמובן הכיל המשלוח אסף חבורות ודיקטציות ברפואה.

עזבון ויליאם ציטלין ז"ל.

בהשתדלות ד"ר א. חמיצר (ליפסיה) נתקבל עזבון-ספריו של הביבליוגרף ד"ר ויליאם ציטלין ז"ל, שמת בליפסיה. האסף הכיל לערך 600 ספרים וחבורות רבות, והוא עשיר במסצות הביבליוגרפיה העברית ובכתבי-עת ביבליוגראפיים.

מתנת הוצאת ס. פישר.

בהשתדלות הסופר תומס מן שבקר לפני שנה את בית-הספרים, שלחה הוצאת S. Fischer ברלין אסף של ספרים שיצאו על-ידיה בזמן האחרון.

מחלקת ספרי-הרפואה.

הדרי-הקריאה הסיוטר לרופאים של מחלקת ספרי-הרפואה שהיה עד עתה בבית-הבריות על שם נתן ולינה שטרויס הועבר עתה לבנין בית-החולים רוטשילד, הדסה. הנהלת בית-החולים מסרה לשם כך לרשות בית-הספרים שני חדרים מרווחים עם שרות וחשמל וזיכתה את צבור הרופאים שכירושלם באולם קריאה הנמצא בדירה נוחה ונעימה.

הספרות החקלאית בעברית.

סטעס בית-הספרים חבר מר אברהם יערי ביבליוגרפיה של הספרות החקלאית בעברית. הביבליוגרפיה נדפסה ב"השרה" כך יא, חבורות ז'—יב, ויצאה עתה לאור בקונטרס מיוחד. הביבליוגרפיה כוללת 287 מספרים, ומחולקת לפי הסקציות החקלאיים, ובסופה מפתח שמות הסופרים.

מתנות שונות.

מר הרברט בנט ביטש (ירושלם) סיוע בשכרול מחלקת ספרי-המשפט של בית-הספרים ע"י מתנת ספרי-למוד למשפט האנגלי וכתב-עת בחכמת-

המשפט. — מר שמואל בן-שבת (חיפה) נתן תעודות שונות לתולדות היהודים בא"י בימי המלחמה ולפניהם. — מר תנחום ברמן (ירושלם) מסר אסף של מודעות, כרוזים לבחירות וכו' שנדפסו בא"י בשנים האחרונות. — מר פויל גודמן (לונדון) שלח פכסיסיל של הפירמן שהשיג סנטיפוריו מאת השולטאן התורכי בימי עליית-דמשק. — יורשי הטנוח הנס הרצל שלחו לערך 180 כרך מספרות. רוב הספרים הם מספרות יפה חדשה באנגלית, בצרפתית ובגרמנית. — מאת הועדה למען האוניברסיטה בבודפשט (יו"ר פרופ. יוליוס דונאט) נתקבלו עפ"י בקשת הסטודנטים ויצא-הונגריה שבאוניברסיטה העברית, תרגומים הונגריים של ספרי-מופת פילוסופיים. — מר זיקטור ס. גרוס (שיקגו) חזר ושלח ספרים אחדים במדעי-הטבע והפילוסופיה. — דר. ג. א. באיר (ירושלם) נתן קבוצת חוברות בספרות-יהודית וכערבית וספרים עתיקים אחדים, ביניהם התרגום הגרמני של יוספוס פלביוס משנת 1569, מצויר בצבעים. — מר יצחק אליהו נכון (ירושלם) נתן ספרים אחדים בספרות-יהודית וספרים עבריים שנדפסו בקושטא ובשאלוניקי. — מר יוסף ב"ר יוסף נוטס (ויננה) שלח תעודות לתולדות התנועה הציונית במינסק. — הקומפוזיטור יואכים סטויטשקבי (ויננה) שלח אסף של תווי-נגינה וספרים על מוסיקה, ועפ"י השתדלותו נתנה ההוצאה לתווי-נגינה „אוניברסל" בווינה מתנות שונות להשלמת מחלקת ספרי המוסיקה היהודית בבית-הספרים. — מר אוריה פלדמן (תל-אביב) נתן כרכים של הירחון *Revue d'histoire naturelle appliquée*. — פרופ. יונה פֶּרְנֶקֶל (קרן) שלח את ההוצאה השלמה של כל כתבי גוטפריד קלר (10 כרכים) שהוציא לאור. — מר דניאל פֶּרְסֶקִי (תל-אביב) חזר ונתן חוברות ועלונים שונים שנדפסו בשנים האחרונות בא"י. — מר יעקב צדקוני (תל אביב) נתן אסף של עלונים וחוברות. — ד"ר קורט קוריטשן (ויננה) שלח 40 כרכים במדעי-היהדות בלשונות לעז. — אינג. מ. קפלן (הניגסדורף — ברלין) שלח 18 כרכים, רובם ספרים חדשים. — מר יעקב רסקין (מינסיין, סין) שלח קטונים וספרים שיש בהם ענין יהודי וננדפסו במינסיין. — ה"Deutsche Buchgemeinschaft" שלחה את הספרים אשר הוציאה בזמן האחרון, מסבחר הספרות הגרמנית. — מר הרמן שטרוק (חיפה) שלח לערך 100 חוברות לתולדות הציונות.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

למחלקה זו (אסף שֶׁבֶרֶדֶן) נדכו בזמן האחרון:

מר א. דרויאנוב (תל אביב): מכתב אליהו וולף רבינוביץ (אור) ליהל"ל משנת תרס"ג (פורסם ברובו) ורשימת האנשים (ברוסית) שהזמין ד"ר ליאון פיינסקר לביתו ביום שני של ראש השנה תרס"ד על סנת ליסר אגודת חובבי

ציון (עין, דרך, עכבור גולים, לדינבלום); מר נחום חינוי' (ע"י היא מ. זכסר, לום אנגלוס): כמה אוטוגרפים של סופרים עכרים מהזמן האחרון; „חברת-העזרה ליהודי גרמניה“ (ברלין): תמונת מנסדה העסקן והפובליציסט פאול נתן; פרופ. ד"ר ליאו ליב (סט' לואיס, ע"י ד"ר א. י. גולדפורב, ניו יורק): מכתב אחיו הפרופ. ז'ק ליב, הכיולוג הספורטס; מר יצחק אליהו נבון (ירושלים): מכתבים שונים מאנשים חשובים; ד"ר זיגמונד סטיאסני (וינה): מכתב ותמונות של אכיו המנוח האדריכל והעסקן וילהלם סטיאסני; הגב' טריה סיגרט (ע"י הד"ר אוטו פרנקפורטר, וינה): מכתב קרוכה המיניסטר האוסטרי ופרופסור למשפטים ד"ר אמיל שטינבך (רק אביו היה יהודי); ד"ר יוסף פרגר (כרסלאו): מכתב הרב וההיסטוריון ד"ר מאיר קיורלינג; הגב' תרזה פריד (ע"י ד"ר מ. נוסנבלט, וינה): תצלומים עם הקרשות אוטוגרפיות של הפיננסיסט, הסופר והמוציא לאור יוהן דה בלוך, אחד מאבות הפציפיסמוס הסדעי החדיש, ושל פליכס מושלס (כן הקומפוזיטור אינגן מושלס), צייר ויושב ראש האגודה בין-הלאומית לשלום; האסף לדבריו אסנות של הקהלה היהודית בברלין (ע"י ד"ר קרל שברין): תמונת הרופא ד"ר בנימין די ליטום, אבי הנרמטה קרץ; הגב' ד"ר אנה שטם (קרקוי, ע"י הגב' ד"ר רפפורט, בית אלפא); הצואה והתמונה של אחיה ד"ר עוזר קוקש, עוזרו הקרוב ביותר של הרצל ומזכיר הועד הפועל הציוני הראשון; מר מ. שטרקסן (ניו יורק): תצלום הפורטריט של מ. ו. ברדיצ'בסקי, שנתפרסם בזמנו ב„צייט“ הניו יורקי (כידוע אסר ברדיצ'בסקי לפרסם את תמונתו—עתה נמצאות באסף שבדרון ארבע תמונות שונות שלו). כמו כן נחוספו לאסף: צרור מכתבים שנכתבו לאברהם חיים ובנו יצחק שמואל ריגיו, כיניהם מכתבים מאת: הרב והסופר אליעזר אליהו איגל, הרב ר' מרדכי בנט מניקולשבורג, יצחק בלוסנפלד („אוצר נחמד“), הסופר אינגן בוש, ר' צבי הירש חיות, הרב והסופר ליוז' (הלל) דה לה טורה, אד"ם הכהן לבנסון, יעקב ריפמן, י. ה. שור; אוטוגרפים של: סיר מירני ליי, מו"ל הסלון הכיוגרפי הלאומי האנגלי; פרופ' אדוארד לנג, חוקר סחלת הלוזוס; פרופ. מוריץ קפוזו, חוקר סחלות העור והסין; הסופר הפולני יוליאן קלצ'קו, אברהם חיים ריגיו הנ"ל והפרופ' לסחלות הגרון קרל שטרק.

סמטיסמיקה.

בחרשים יוני, יולי, אוגוסט 1931 נרשמו 2683 ספרים ב-3857 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום ו. בספטמבר 1931 ל-183.479 ספרים ב-241.703 כרכים.

ביבליוגרפיה*)

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

1133. כל נוע; דו שבועון סצור. תל אביב, (דפוס אמנות), תרצ"א
[11 דף, 13] — 18 ע. 23 : 31.

האחראי: ג. איתן. גליון א' יצא בכ"ג בניסן.

1134. מוסיקה לעם; יוצא לאור על-ידי המוסד להפצת מוסיקה בעם
המנהל: הפרופ' ד. שור. תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 16 ע. 15 : 23.
יוצא לעתים בלתי קבועות. העורך: מנשה רבינוביץ. העלון הראשון יצא באדר.

1135. שערי בריאות; ירחון עסמי לשאלות הבריאות. בקריכת דנודו אריה
פרידמן וי. בן-רענן. (תל אביב, בריאות, דפוס הרצל'ה), תרצ"א. 15 : 23.

חוברת א' יצאה בתמוז.

"נשתדל לתת בירחוננו ... מאמרים על חיי אדם בתיקונם, על מהות ... המחלות ... דרכי
השמירה מפניהן, ההיגיינה של הדירה והרחוב, שאלות ההזנה, המחלות המדבקות, עזרה ראשונה,
חגוך וחזק הגוף ע"י אספורט והתעמלות. ידיעות ממוסדות הבריאות בעולם ובעולמנו,
שאלות ותשובות בין המערכת והקוראים בעניני הבריאות." (מאת המערכת).

1136. אל סלאם; גאזטה יהודייה אכ'באריה, אלסויה, תצדר פי
ירושלים. ירושלים, (דפוס אביקסים), תר"ץ. 46 : 61.

חכיפות ההופעה לא נזכרה. — המו"ל: נסים מלול. — יצא בי"ח ניסן תר"ץ.

1137. *Der Aufstieg*; Zeitschrift der Frau in Palaestina. (Tel-Aviv, typ. „Omanuth Erez-Israel"), 1931. 40 p., illus. 22 : 28.
העורך: ש. בת-הלל. — "החוברת הזאת הוא נסיון ליסד עתון, שיהיה המקשר בין
האשה בארץ ובין האשה בגולה".

1138. *Jerusalem. Collège des Frères. Société amicale des
anciens élèves. Bulletin trimestriel. Jérusalem, 1931. 14 : 22.*
העורך האחראי: E. F. Gélat. בצרפתית, אנגלית וערבית. מספר א' יצא בינואר.

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.
המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

1139. Palestine. Government. Department of antiquities. The quarterly of the Department of antiquities in Palestine, Jerusalem, Pub. for the Government of Palestine by H. Milford, London, 1931. charts., pl., tab. 20 : 27.

המטרה העיקרית היא לפרסם: (א) תגליות מפרי חפירות המחלקה או בדרגות חקירה אחרים או שנתגלו בדרך מקרה לרגלי העבודה האדמיניסטרטיבית של המחלקה. (ב) הערות על עתיקות במוזיאון של המכון או במקומות אחרים בארץ שלא נתפרסמו. (ג) טכסטים ותרגומי טכסטים המתארים דבריי עתיקות ומקומות היסטוריים. (ד) חדשות כלליות על העבודה הארכיאולוגית בארץ. (מתוך ההקדמה).

כרבעון משתתפים רק פקידי מחלקת העתיקות, החותמים בראשי-תיבות של שמותיהם. החוברת עושה רשם נעים מאד בהדורה החיצונית ובכריכתה הסגורה—התמונות הנספחות.

ב. קבצים ומאספים.

1140. אין קוצץ; חוברת ספרותית הומוריסטית ומצוירת לפורים. ירושלים, (דפוס מרכז), תרצ"א. [7]—46 עמודה. 24 : 34.

1141. כטנא; חוברת ספרותית הומוריסטית ומצוירת לשבועות. ירושלים, הוצאת, אין קוצץ, (דפוס מרכז), תרצ"א. 38 עמודה. 24 : 34.

1142. ביד חזקה; חוברת ספרותית הומוריסטית ומצוירת לפסח. ירושלים, אין קוצץ, דפוס מרכז, תרצ"א. [11] דף, 7—42 עמודה. 24 : 31.

1143. בלילה ההוא; גליון ספרותי הומוריסטי מצויר, בעריכת רח"ש ופסירדונים של חיים שלום חנון וכן רפאל ובהשתתפות דניאל פרסקי. תל-אביב, (דפוס שושני), תרצ"א. 136 עמודה. 25 : 32. יצא לפורים.

1144. במערכה; קובץ מאמרים, מוקדש לבורור המצב הפוליטי בארץ. תל אביב, (דפוס אחדות), 1930. 32 עמודה. 17 : 25. האחראי: ש. אדיסמן. יצא ב 20 בנובמבר.

1145. הגדה של פאספילד סימפסון וסייניס; סמזרים ועד הנה, ערוכה ... וסכוארה עם הרבה באורים ע"י הקורך הנודע עוד "מהודו ועד כוש" לשם ולתהילה: יושב בסתר, עם ספורי נפלאות ועם ציורים נאים ופנים ונחמדים ... תל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"א. [31]—18 ע. 16 : 24. חוברת התולית לפסח.

על המעטפה: הגדה של פרעה — סריסים — חרטומים.

1146. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי פתח תקוה. במושב. פתח תקוה, מועצת פועלי פתח תקוה, (ת"א, דפוס אחדות), תר"ץ. 4 ע. 35 : 49.

האחראי: ק. ברלב. יצא בכ"א באדר.

1147. זכר לשיט; חוברת להומור ולסטירה. תל-אביב, (דפוס וידוסלבסקי ומוזס), תרצ"א. [51]—16 עמודה. 24 : 31. יצא לפסח.

1148. יעקב ורחל ב.אח"ל. ירושלים, פיקובסקי, (דפוס עזריאל), תרצ"א. [32] דף, כוללים: פורטרט, 12 לוחות-תמונות, לוח תוי נגונה. 13 : 17. התכן: מי הלוי: פתיחה. — י. גורמן: א. דמויות במדבר. ב. באור הבמה. — ש. רוזובסקי: על המוסיקה ב-יעקב ורחל.

1149. 'תוש השומרון'; חוברת הומוריסטית סטירות מצוירת. בעריכת א. מ. ש. ובהשתתפות אפרים דודון. חדרה, (הוצאת 'תרבות לשומרון' דב הסיר, תל אביב, דפוס אחדות), תרצ"א. [11] ע, 7—36 עמודות. 23 : 31. יצא לשבועות.

1150. לבל: קובץ טצויר חד פעמי לעניני החיים. בעריכת דוד תדהר. תל אביב, י. ז. שטון, (דפוס סטרוד), תרצ"א. 22 ע. 23 : 30. יצא בסבת.

1151. לעם; עיון. חיפה, (דפוס ורהפטיג), תרצ"א. 6 ע. 31 : 48. האחראי: אברהם נישל. יצא בב' בניסן.

1152. לפורים; חוברת ספרותית הומוריסטית בעריכת ר' מנחם. הוצאת מושב לצים. תל אביב, (דפוס סטרוד), תרצ"א. 20 עמודה, ציורים. 24 : 31.

1153. מאננים ליוכל יל"ג; מאת שנה להולדתו תקצ"א — כ"א כסלו — תרצ"א. תל-אביב, אגודת הסופרים העברים בארץ-ישראל, (דפוס הארץ), תרצ"א 1930. 30 ע, פורטרטים, פקסיטיל. 23 : 30. =מאוננים תרצ"א שנה ב' גליון לא-ליב.

מאמרים מאת: י. קלוזנר, פ. לחובר, יעקב שטינברג, י. למדן, י. פייכמן, מ. סיקו, א. ברש, י. ליכטנבוים, י. רבינוביץ, ש. גינזבורג, א. אברונין, ב. דינבורג, מ. בן-אליעזר, שירים מאת יל"ג וד. שמעוניוביץ, — 9 אגרות יל"ג הובאו לדפוס מכי ע"י אברהם יערי.

1154. מאננים ליוכל סוקולוב. תל אביב, אגודת הסופרים העברים בארץ-ישראל, (דפוס הארץ), תרצ"א. 16 ע, פורטרט. 23 : 30. =מאוננים תרצ"א שנה ב' גליון ליח.

יצא בד' בשבט למלאת לו שבעים שנה. — מאמרים מאת י. פייכמן, פ. לחובר, ר' בנימין, ש. שטייט, וספור מאת מ. סיקו 'היורה' מוקדש לג' סוקולוב.

1155. מאננים ליוכל שופמן. תל אביב, אגודת הסופרים העברים בארץ-ישראל, (דפוס הארץ), תרצ"א = 1930. 24 ע, פורטרט. 23 : 28.

=מאוננים תרצ"א שנה ב' גליון כ"ב-כ"ג. — יצא ב"ג בתשרי למלאת לו חמשים שנה. מאמרים מאת י. קלוזנר, פ. לחובר, ש. שטייט, ש. הרברג, אלישבע, ספור של מ. פוזנסקי, ושיר של י. ליכטנבוים מוקדשים לשופמן. "ביבליוגרפיה של מאמרי בקרת על שופמן [מאת] ב. שוחטמן: ע' 22.

1156. מהדוועד כוש. תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 4 ע. 60:40.
עתון התולי לפורים. עם קריסטורות. — העורך: יושב בستر (פסידונים).
1157. מסחר ותעשיה; עתון לעניניה הכלכליים של ארץ-ישראל.
ליובל השבעים של מאיר דיןנזוף. תל אביב, חברת מסחר ותעשיה,
(דפוס אסנות), תרצ"א. 26 ע, פורטרטים ותמונות על 8 לוחות. 31:23.
= מסחר ותעשיה, שנה תשיעית, מס' ו', ניסן תרצ"א.
1158. מעגזו; עתון לספורט הפועלים ולתרבות חנוך. תל אביב, התאגדות
לתרבות גופנית, הפועל, (דפוס אחדות), תרצ"א. 16 ע. 31:24.
בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. האחראי: אהרן
אורבך. — יצא ב"ג בניסן.
1159. מענית; דברי חברים מהנוער העובד בעמק יזרעאל, י"א אדר
תרצ"א. חסיד, תרצ"א. 10 דף. 33:21.
גדפס בהקסוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.
1160. מפלגת פועלי א"י. קבוצת חברים, רשימות על דרכי
פוליטיקה סוציאליסטית בארץ. תל-אביב, קבוצת חברים במפלגת
פועלי א"י, 1930. 121, 2—12 ע. 23:21.
מאסף — בהקסוגרף מכתב מכונה, מצד אחד של הדפים. — יצא בספטמבר.
קבוצה אופוזיציונית (שמאלית) לכוון השולט במפא"י. — זהו מאסף שני של הקבוצה. —
את הראשון ראה ק. ס. שנה ו' ע' 326.
1161. נגד הזרם; חוברת חד פעמית, הוצאה לאור ע"י ארגון הצה"ר
והבית"ר (הסתדרות הציונים הרכיווניסטים והסתדרות, ברית טרוטסקדור", סניף
ת"א. תל אביב, (דפוס אכספרס), תרצ"א. 16 ע. 30:23.
1162. נעשה ונשמע; הוצאה חד פעמית. העורך: יושב בستر. תל-
אביב, הוצאת, מהדור ועד כוש, (דפוס אחדות), תרצ"א. 4 ע. 60:40.
חוברת הומוריסטית מצוירת לשבועות. — האחראי: א. ל. ב.
1163. עוזר דלים; חוברת מצוירת להוסור ולסטירה, בעריכת רח"ש
(פסידונים של חיים שלום חנוך). תל אביב, (דפוס הארץ), תרצ"א. 36 עמודה. 31:23.
יצא לסוכות. — בראש השער: הוצאה עממית.
1164. פועלי ציון. א"י. בחזית. תל אביב, מפלגת פועלי ארץ ישראל
(פועלי ציון), (דפוס פועלי ציון), 1931. 4 ע. 51:34.
הוצאה חד פעמית. — האחראי: חיים שריפטמן. — יצא ב 1 באוגוסט. — יום אחד
באוגוסט — יום המלחמה במלחמה. — מצורף גם קול קורא בערבית באותו ענין.
1165. פועלי ציון. א"י. חד גל; הוצאה חד פעמית של מפלגת פועלי
ארץ ישראל (פועלי ציון). תל אביב, (דפוס אחדות), 1931. 4 ע. 50:35.
האחראי: חיים שריפטמן. יצא ביום 1 במאי.

1166. פועלי ציון, א"י. דגל הפועל. תל אביב, מפלגת פועלי ארץ-
ישראל (פועלי ציון), (דפוס אחדות), (1931). 4 ע. 35 : 50.
האחראי: ח'יים] שריפטמן. יצא ב-29 במאי.
1167. פועלי ציון, א"י. השביע; קובץ מאמרים. יפו — תל אביב,
מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון), (דפוס פועלי ציון), 1927. 16 עמודות. 18 : 25.
האחראי: אליעזר] שרמן. יצא ב-4 במרץ.
1168. פורימון; חוברת להוסור ולסטירה, בהוצאת "לצחוק". תל-אביב,
(דפוס שהם, יפו), תרצ"א. 81 ע. 24 : 31.
1169. פיתום ורעמסס; חוברת מפרותית הוסוריסטית מצוירת לפסח
בעריכת רח"ש ופסידונים של חיים שלום חנון ובהשתתפות בנימין כספי
ודניאל פרסקי. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 51—20 עמודה. 24 : 31.
ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 189.
1170. צָבָר; לפועלי ארץ ישראל ולכל העם בארץ ... הוצאה חד פעמית
להוסור ולסטירה. ירושלים, הוצאת "אין-קוצין", (דפוס כחן), תרצ"א. 6 ע, ציורים.
61 : 47. האחראי: צביל] קרול.
1171. יוני; ליטראטור, קונסט, קריטיק, רעדאקטורט — אברהם בלוי.
תל אביב, "אין צוים", (דפוס המערב, ירושלים), 1931. 31—11 ע. 15 : 23.
1172. מאי; ליטראטור, קונסט, קריטיק, רעדאקטורט — אברהם בלוי.
תל אביב, "אין צוים", (דפוס אחדות), 1931. 18 ע. 16 : 24.
1173. פועלי ציון א"י. די פאן; זאמלעפעט ארויסגעגעבן פון דער א"י-
דיקטור ארבעטער פארטוי (פועלי ציון). תל אביב, (דפוס אחדות), 1931. 48
עמודה. 17 : 25. האחראי: ח'יים] שריפטמן. יצא ביום 20 באפריל.
1174. Jewish—Arab affairs; occasional papers pub. by the
„Brit-Shalom“ society. Jerusalem, (typ. Hasefer press), June
1931. 60 p. 17 : 24.
„It is proposed to publish similar collections of papers at intervals as
the occasion demands“.
- קצת מן המאמרים שנתפרסמו כאן, נתפרסמו לפנייכן בעברית בחוברות "שאיפותינו"
של אגודת יברית שלום.
1175. Palestine. Government. Department of antiquities.
Palestine museum, Jerusalem, bulletin no. 1—4. 4v. Jerusalem,

1924—27. 47—62; 16; 18, [1]; 14, [1] p., illus., diagrs., plan. 21: 27.
 „Issued by the Department of antiquities for Palestine.”
 מספר 1 הוא הרפסה חדשה של Bulletin No. 5 of the British school of ar-
 chaeology in Jerusalem — יותר לא יצא. במקומו מתחיל עכשיו לצאת: The quar-
 terly of the department of antiquities in Palestine. ראה לעיל ע' 289.

ג. ספרים וחברות.

1176. אבימלך, שאול ישועה. ספר אבני ש"ש חלק ראשון והוא
 שו"ת ... על ד' טורים ... המשתדל במלאכת הקדש והוא ע"ה יקותיאל טיכאל
 אלכאז. ירושלים, דפוס צוקרסן, תר"ץ. 121, 47 דף. 23: 33.

1177. אבנימלך, מ[שה] [Moshe Avnimelech]. פנקס פתגמים
 בנאונרפיה. ירושלים, גליונות לעמודי הטבע, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"א. 31 ע. 28: 21.
 מהמעטפת. — התכן: א. רשימות מטאורולוגיות — ב. אספי הגאוגרפיים. — ג. תיוריני.

1178. אגדת האלף. דרך לחיי תורה ורוח. ירושלים, אגודת
 האלף, (דפוס טרכו), תרצ"א. 15 ע. 13: 20.
 —מגמתה של אגודת האלף להאיר את חיי ישראל במאור שבתורה ולהרים את כבודה
 ונושאי דגלה. — יצא גם ביוזמת בשם: דער וועג צו תורה און גייסט, וגם באנגלית. בשם:
 Agudath Haelef. The way to Torah and spirit.

1179. אדרת, שלמה בן אברהם [Solomon ben Abraham Adret].
 חדושי הרשב"א על מסכת בבא מציעא לרבינו שלמה בן אדרת ז"ל, יצא
 לאור ע"י חבדה, תורה ותבונה ע"פי כתבי יד: א) — כ"י Jewish college
 Add. 27092, manuscript Montefiore N. 311, (ב) — כ"י בריטיש מוזיאום בלונדון
 ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, (תרצ"א). 131 דף, 150 ע, 121 דף. 20: 26.

שער גוסף באנגלית. — בספר שלפנינו נדפסים חדושי הרשב"א עד סוף פרק איזהו נשך.
 כ"י א' נזכר אצל הירשפלד, קטלוג של כ"י ספרית מונטיפיורי, מספר 83 = שו"ה 311.

1180. אלעזריאלקני, יצחק [Isaac Elazari-Volcani]. שירת היחוד
 (ליובל הכאה של י"ג) ומאת א. ציוני (פסידונים של יצחק אלעזריאלקני,
 הוא יצחק וילקנסקי). תל-אביב, אחרות-העבודה, תרצ"א. 14 ע. 19: 26.
 נדפס בראשונה בירחון יאחדות העבודה כ' ב' חוב' ב'.

1181. אלפס, בן ציון בן ירמיהו עקיבא [Benzion Alfes]. סעשה
 אלפס הדר זקנים ... ירושלים, דפוס כהנא, תרצ"א. 64 ע, פורטרט. 16: 20.
 דרושים. — יודית ועברית בסרוגין.

1182. אפלטון [Plato]; מתורגם מיוונית לעברית בשנים עשר כרכים כרך ראשון. המתרגמים שאול טשרניחובסקי, אנריה סימון, י. א. הלר. העורך יוסף קלוזנר. ירושלים, יוניוני, (דפוס הספר), תרפ"ט. 32, 352 ע', תמונותיהם של סוקראטס ואפלטון. 17 : 25.

ספריה פילוסופית ירל ע"י הד"ר יהודה יוניוני.

הכן כרך 1: הקדמת המו"ל; על התרגום-העורך; אפלטון בעברית-יוסף קלוזנר. המשתתף-תרגם מיוונית ש. טשרניחובסקי בצירוף מבוא והערות מאת י. קלוזנר; אבתוני-פרון-תרגם מיוונית בצירוף מבוא והערות א. סימון; לאכס-תרגם מיוונית בצירוף מבוא והערות א. סמון; התנצלותו של סוקראטס-תרגם מיוונית בצירוף מבוא והערות א. סימון; קריטון-תרגם מיוונית בצירוף מבוא והערות א. סימון; פיידון-תרגם מיוונית בצירוף מבוא והערות י. א. הלר.

במבואו מבאר לנו העורך, שבתרגום אפלטון לעברית קבע לו למסרה לא לבד העשרת אוצר ספרותנו באיזו יצירה גדולה, כי אם הפראתה של תרבותנו והתחדשותה על ידי ההרכבה של המחשבה המדעית והפילוסופית של יון באילן המחשבה העברית. אף על פי שאין אנו יכולים להסכים בכולה להשקפתו של העורך ולהערכתו המופרות, לדעתנו, של התרגום בתור גורם של התקדמות תרבותית, מכל מקום נכונים אנו להודות, שהשקפתו-אמונתו הביאה טובה גדולה למפעל החשוב שניגש אליו. מתוך אמונתו בתפקיד הגעלה שעל התרגום למלאות, הרגיש העורך את האחריות הגדולה המוטלת עליו, ומכאן אותו הטיפול בכל פרט ופרט כדי לתת לנו דבר מתוקן הן מצד תכנון והן מצד צורתו החיצונית. והדבר עלה בידו. הכרך מצד תכנון בדרך כלל הוא משוכלל, וראוי לעמוד בצדו של התרגומים המובחרים של אפלטון שנעשו בזמן האחרון, ובצורתו החיצונית הוא עושה רושם רציני מצוין כיאות לספר קלסי.

ועוד מעלה יתירה נודעת להעורך, שידע להטיל שלום בין שלשת הסוגים של מתרגמי הספרות הפילוסופית שהתחרו זה בזה בימי הביניים: המשוררים (יהודה אלחריזי וסיעתו), העוסקים בפילוסופיה (התיבונים), וסתם מלומדים. וכך אנו רואים תיכף בכרך הראשון את המשורר טשרניחובסקי בצדו של הד"ר. הלר, שהפילוסופיה אומנתו, ובין שניהם המלומד סימון. השילוש הזה הוא מעין סמל של שלש התביעות שהניח העורך בהקדמתו: א. התאמה גמורה עם המקור היווני (המלומד); ב. לשון התרגום עברית חדשה וצחה (המשורר); ג. דיוקנות המחשבה, לשון פילוסופית (הפילוסוף). מכיון שכולם קבלו עליהם מרותן של שלש התביעות, לא קשה היה ליצור שטח משותף ביניהם. ועם כל זאת אין ספק שחלק הגון של אחדות הסגנון שאנו תופסים בקריאת ה-שיחות השונות צריך לזקוף על חשבוננו של העורך. וגם ידע לבחור בשביל כל אחד מהמתרגמים את הקרוב אל לבו והיותר קל לו למלאות את התביעות המוצגות. למשורר טשרניחובסקי נמסר -המשתתף, השיחה שרובה פיוט ומיעוטה פילוסופיה, ועל כן התביעה העיקרית בשבילה היא השגיה; להלר -פיידון, אחת השיחות העשירות בחריטות דיאלקטית והמכילה תסביכי הקסים דקים מן הדקים, שבה התביעה השלישית לוקחת מקום בראש; לסימון - שתי השיחות הבעל-בתיות -אבתוני-פרון ו-לאכס, ביחד עם ההתנצלות ו-קריטון, שאין בהם לא ממעוף הפיוט שבמשתתף, ולא מעומק המחשבה שבפיידון כי אם מעין שיחת חולין של תלמידי-חכמים שצריכה -לימודי.

כנראה הקפיד העורך יותר על האחדות בסגנון מאשר במונחים, והיינו מכירים לו

סובה לו היה נותן את דעתו יותר על קביעות בתרגום המושגים הראשיים החוזרים ונשנים על כל צעד ושעל. מלבד המונח -צדקות- הצעת העורך בשביל תרגום של המושג ἀρετή (עי' המשתה, עמ' 8, הערה 1, פיידון 268, הע' 31) שמחוץ ליוצאים מן הכלל מועטים. ביחוד כשהוא בא בלשון רבים, הוא קבוע ועומד, רוב המונחים האחרים הם רופפים, הן בין המתרגמים השונים הן אצל אותו המתרגם עצמו. (אגב בנוגע ל ἀρετή איני מכין מה ראו המתרגמים החדשים לברוח מן המונח הקבוע בכל ימי הבינים והוא: 'מעלה'. ואם מפני שיש לו עוד הוראות אחרות, הרי אין אחד מהם מהסס מלהשתמש ב-נמצא' ו-עצם' במובן הפילוסופי, אעפ"י שיש להם הוראות אחרות). כן, למשל, למושג σωφροσύνη שנתחבטו בו המתרגמים החדשים, כל אחד מהמתרגמים שלנו בחר לו מונח אחר: טשרניחובסקי 'ישוב הדעת' (המשתה, עמ' 59), סימון 'מתינות' (לאכס, עמ' 140 ועוד), הלר 'דעתנות' (פיידון, עמ' 267, ועי' שם הערה 29). וכמו כן ἡσυχία: העורך (מבוא, עמ' כ"ח) מתרגם 'הכרה שכלית', טשרניחובסקי גם 'יחכמה' גם 'בינה' וגם 'שכל' (המשתה 59), הלר 'ידיעה שכלית' (פיידון 262 ועוד) אבל גם 'השכל' או 'דעת' (שם 266) וגם 'דעת מושכלת' (שם 269). כיצא בו οὐσία-העורך (מבוא, שם) מתרגם 'הויה', סימון (אבת'פרון 106) 'עצם הענין' וגם 'מהות', הלר 'ישות עצמית' (פיידון 263) וגם 'מהות' (פיידון 286). ואפילו δόξα, שכמעט כל המתרגמים החדשים קבלו בשבילו את המונח 'סברה' (העורך במבוא, הלר בהרבה מקומות וגם קבוע ועומד אצל דיונדרוק, 'גורגיאס' תרפיט), אצל טשרניחובסקי מתורגם 'משפט' (המשתה 51) וברבים 'דיעות' (שם 57). ὁδός-נושא השיחה של אבת'פרון מתורגם בכל השיחה 'קדושה', אעפ"י שיועד המתרגם שאין המונח הזה הולם לגמרי את המושג היווני ומתנצל על זה במבוא, ואילו העורך (עמ' י"ג) משתמש בשם 'חסידות', שמשתמש בו גם דיונדרוק. ובאמת לפי ההגדרה שניתנה בשיחה, ὁδός ר"ל מצוות שבין אדם למקום בנגוד למצוות שבין אדם לחברו, ויש איפוא לבכר 'קדושה', כי 'חסידות' מוטבת ג'כ על מצוות שבין אדם לחברו. ἀνδρεία - נושא השיחה של לאכס מתורגם בכל השיחה 'גיבורה', מונח מקובל אצל כל המתרגמים, ואילו אצל הלר (פיידון 267) 'אומץ-הלך'.

נושא השיחה של פיידון מסומן 'על הנפש' ובמבוא שלו מדבר הלר ג"כ תמיד על השארות ה'נפש'. אולם כשהגיע לתרגום השיחה כאילו נעשית לו לזרא והוא עוזב את ה'נפש' ומופיעה ה'נשמה'. כלום יש טעם בשנוי זה? לפעמים והפחד מפני המליצה קלקל את השורה. אם המקור היוני אומר: εὐὸν σοι φίλον הלא אין לך טבעי ביותר מלהרגם: 'אם טוב, איפוא, הדבר בעיניך', ואולם המתרגם בחר דוקה במלה בגלית 'בבקשה' (אבת'פרון עמ' 106). באותו המקום בעצמו בוחר המתרגם במלה 'פילוסופית' לברר, במקום המלה הפשוטה לגלות (δῆλον) ועל ידי כך סירס אחת מאותן האירוניות הדקות, שאפלסון אוהב להכניס לתוך שיחותיו. אבת'פרון מתאמר לאחד מיודעי ח"ן ובקי בסודות. וסוקרטס אומר לו: 'גראה כאילו אתה, אבת'פרון, בהיותך נשאל על הקדושה מהי לא היה ברצונך לגלות את עצמותה. אם טוב, איפוא, הדבר בעיניך אל תסתר זאת (את הסוד הזה) ממני', ואם במקום 'גלות' 'לברר' ניסל העוקץ של האירוניה. ולפעמים אנו מוצאים תרגום פסוק כצורתו, מבלי להתחשב עם האופי המיוחד של הלשון העברית: φιλότιμος מתורגם 'אוהב כבוד' (פיידון, עמ' 267). אבל בעברית אומרים 'ירודף אחר הכבוד', מפני שהוא קבלת פעולה ולא נשוא שאפשר לאהוב. וכמו כן במקום 'הולכים לקראת המות' יותר טוב לאמר 'מחריפים את נפשם למות'. והיה גם מתאים יותר למקור היוני, ולבסוף חפץ אני לבגוע במושג λόγος. המושג הזה יש לו הרבה פנים גם במקור,

ואין להתפלא איפוא אם בתרגום חסרה קביעות מונח לכל אלה הפנים השונים. אבל בשיחותיו של אפלטון חוזר ונשנה המושג הזה בקשר עם הפועל "נתן" *λόγον δίδοναι*, וכל פעם אנו מוצאים תרגום אחר. פעם אחת "לתת דין וחשבון" (עמ' 283); פעם אחרת תרגום חפשי: "אנו מיחסים לה—לפי מובנה—" (עמ' 288); פעם שלישית "לתת בירור" (237) המתקרב אל המכוון. טשרניחובסקי מתרגם באופן חפשי "להוכיח זאת בראיות". התרגום הפשוט והמכוון ביותר הוא "לתת טעם (במובן של ראייה ומופת) לדבר". לרוב המשפט מבוסס על גדר הידיעה של אנטיסטנס, המובא בתיאטיסטוס שהיא הסברה הנכונה המיוסדת על מופת, *ἀληθείας δόξα μετὰ λόγου*, ומפני כן שואל סוקרטס, למשל, "האיש שיודע דבר מה הלא בהכרח שידע לתת טעם (מופת) לדבריו", (פיידון, 283). שאלמלא כן אין זאת ידיעה. אולם, כמו שנראה בתיאטיסטוס, יש לאמרה זאת גם המובן של "לתת גדר", להגדיר; במובן זה צריך לתרגם את המשפט בפיידון עמ' 288. וכן הוא גם בתרגום הלטיני.

וכעת הריני להעיר על מקומות אחדים, שכנראה המתרגם לא ירד לסוף דעתו של המקור: א. המשתה עמ' 49: "ובכן יוצא לנו מזה: כשאדם אוהב מה שאינו עוד במציאות בשבילו, מה שהוא חסר עדיין, הריהו אוהב מה שהוא רוצה, שיהא לו להבא?" כל המאמר הזה אין אנו מבינים לשם מה הוא בא, ומלבד זאת אין אנו רואים באיזה אופן הוא יוצא מהאמור. הרי כל עיקר כונתו של אפלטון הוא להוכיח שאדם אינו אֵל, מפני שהחמדה כרוכה תמיד בחסרון. וכשאנו אומרים שאנו חומדים מה שיש לנו, כונתנו שאנו חומדים שהדברים שיש לנו יהיו לנו גם להבא. וכאן מוסיף סוקרטס: "ובלום (οὐκ οὖν) לחמוד שכל אלה הדברים (שיש לנו) יהיו שמורים לנו גם להבא, אינו ר'ל (לחמוד) דבר שלא בא לעולם עדיין או שאינו בידינו?" אגב, התרגום של *ἐνδεής* "נצרך" או "יש לו צורך" אינו מכוון, שהרי כאן העיקר להורות על "חסרון" ולא כל "צורך" מקושר עם חסרון; כנראה שהתרגום הגרמני *bedürftig* והנעזמה היהודית של הפועל הזה גרם להטיה זאת. יותר טוב "נצדרי" או "נמקדי" בצרו של "חסרי". (ע' ס' הגדרים: "תאור ותשוקה היא דרישה וענין נסקד ידרוש הנעתו"). ב. באבתופרון פסקה ח' (עמ' 99) אנו קוראים בסוף דברי סוקרטס הראשונים: "הלא כך אמרנו? מתאים ליוגית: *ἐξήταται γὰρ*, במקור האמרה הזאת מקומה בתשובתו השניה של אבתופרון. אמת שכמעט כל החוקרים מסכימים שלא כאן מקומה וישצריך להעתיקה למקום אחר, ולרוב גותנים אותה ענין לתשובתו הראשונה של אבתופרון ואעפ"י שתקונו של המתרגם מתקבל על הלב, צריך היה להעיר על הדבר שיש כאן תקון המקור. ג. במאמר: "והרי לרוב בני אדם גדמה שמי שאינו מסתלק מכגון אלה לא כדאי לו לחיות" (פיידון, עמ' 261–262). משער אני שצריך למחוק המלה "שאינו". המקור אומר *ἢ μὴ δὲν ἦδύ τῶν τοιούτων μὴ δὲ μετέχει αὐτῶν* (אין לו התענוג) מכגון אלה ואין לו חלק בהם". והכוונה בין מי שיש לו כל הטובות החומריות אלא שאינו נהנה מהן, בין מי שאין לו חלק בהן ... ד. המאמר: "שהרי זהו ידוע: לקנות ידיעה ולשמור אותה בלא לאבדה" (פיידון, 282) אינו מכוון כל צרכו. שהרי סוקרטס מדגיש כאן המושג "ידוע" בנגוד ל"הזכר" או "למוד" שבא אחיכ. זה האחרון הוא קנין ידיעה שכבר נשכחה מאתנו. בעוד שידוע מצוין גובהות הידיעה שכבר קנינו. צריך איפוא לתרגם: "שלאחר שקנינו ידיעת דבר מה לשמור אותה לבלי לאבדה" *λαβόντα τοῦ ἐπιστήμης εἶχει* (פיידון, 283). מה ר'ל קורבה של אידימיון? שהכוונה על שתוף הרעיונות ע"י ניגוד, כמו שנראה שהבין דינודרוק במבואו לגורגיאס, אינו מתקבל על הלב. אידימיון אינו ניגוד. במשלים של שתוף הרעיונות שמביא אפלטון, יש לנו רק

של דמיון ושל קרוב מקום וזמן (השוה עמ' 278. הכנור ומי שמשתמש בו). מן הדין איפוא לתרגם: "להכיר ... דבר שכבר נשכח שהיה קרוב לו בין שהוא דומה לו בין שאינו דומה לו", כמו שהוא למעלה מזה עמ' 280. ו. "ובכן כל מה שעומד תמיד בעצמותו ... בלתי מורכב" (עמ' 288). נראה כאילו היתה זאת תוצאה מהקודם ובאמת אין כאן אלא הקדמה שניה של ההיקש בצדה של ההקדמה הראשונה והאומרת שכל מורכב מתפרד, והבלתי מורכב לא יתפרד, והשניה אומרת: כל העומד בעצמותו בלתי מורכב. ויוצא איפוא מזה שכל העומד בעצמותו בלתי מתפרד. לפי זה צריך לתרגם: וכלום (οὐκ οὖν) לא קרוב לודאי שכל מה שעומד תמיד בעצמותו הוא בלתי מורכב.

עוד דברים אחדים על המבוא המלא ענין של העורך המעמיד את השאלה מדוע לא תורגם אפלטון לעברית לא בימי בית שני כשתורגמה התורה ליונית ולא בימי הבינים בשעת פריחת התרגומים של ספרי אריסטו, וכורך עמה שאלת מיעוט השפעתם של ספרי אפלטון, טלון, נ' גבירול, יהודה אברבנאל ושפינוזה על היהדות וחוסר תרגום של הראשונים. על כל השאלות האלו נותן העורך פתרון אחד כללי: הפנתיאיות ויסודי המיתולוגיה שמשו תריס מפני השפעתם על היהדות, כי כל ספר שהיהדות הרגישה בו פנתיאיות דנה אותו לגניזה ביחד עם המחבר. אבל אם כן הדבר, מדוע נתקבל בסדור ספרד ה"כתר מלכות" שיש בו כמעט כל יסודות הפנתיאיות שבשיטתו של גבירול, לאמרו בליל יוה"כ? ובסדור אשכנז נתקבל ג"כ בשביל ליל יוה"כ "שיר היהודי", שכולו חדור פנתיאיות, ואעפ"י שקמו עליו מערערים, הלא רק משום חשד של קראיות. אף הקבלה התפשתה ושלטה ביהדות למרות היסודות המיתולוגיים והפנתיאיים שבה. לדעתי השאלות שהעמיד העורך דורשות פתרונים יותר פרטיים ויותר קונקריטיים.

תנאי מוקדם לכל תרגום הוא, שחוג תרבותו של איזה מרכז הולך ומתפשט מעבר לחוג לשונו של המרכז ההוא. כל זמן שהיהודים באלכסנדריה נכנסו לתוך חוג שלטונו של הלשון העברית לא היה צורך בתרגום התורה. ורק משיצאו מחוג הלשון העברית והתמידו להיות בחוג התרבות העברית, נולד תרגום השבעים. מכאן, בולמוס התרגום שאחז את יהודי ספרד: מצד אחד חוג התרבות הערבית-יהודית התפשט גם על מדינות הנוצרים שבספרד והגיע עד לצרפת הדרומית, לסרבינצה, ומצד השני חוג הלשון הערבית הלך ופחת על ידי דחיקת רגליהם של המוסלמים הערבים בספרד. התרחבותו של החוג התרבותי והצטמצמותו של חוג הלשון הביאו לשגשוגה של עבודת התרגום. בימי בית שני חסר היה התנאי המוקדם הזה בשביל תרגום אפלטון וטלון, כי עד היכן שהגיע חוג תרבות יון הגיע ג"כ חוג לשונו, ובארץ ישראל כל אלה שעמדו תחת השפעת תרבותה יכלו לקרוא את הספרות היונית בלשונה. בנוגע לימי הבינים, יש לבקש הפתרון של חוסר תרגום אפלטון ושל נ' גבירול ומיעוט השפעתם במגמה המיוחדת של הפילוסופיה היהודית שבאותו הזמן. לא "בקשת" האמת מטרתה, שהרי "האמת" שלה היתה קבועה מראש בתורה, כי אם "ההגנה" על אמת מקובלת, ושיכת היא לרוב לספרות הסגוריה. הפילוסופיה היהודית של ימי הבינים נולדה בזמן העולמוס החריף של שלש הדתות. העולמוס שבין המוסלמים והנוצרים התנהל גם בכלי זיין תורמיים (כבושי הערבים באירופה ומטעי הצלב) גם בכלי זיין רוחניים. היהדות השתתפה רק בפולמוס הרוחני, ודוקה אריסטו' במלחמתו נגד המציאות הממשית של "האידיאות", "הכוללים", ובמלאכת ההגיון שלו המציא ליהדות את הנשק החריף ביותר במלחמת הרוח של ימי הבינים. ולפיכך רבו מתרגמיו ומעבדיו, משא"כ אפלטון שיכול היה להמציא סמוכים לתורת הנצרות, ואעפ"י שבתורת המוסר התקרבו לתורת היהדות, הרי

הפולמוס הדתי של ימי הבינים סבב בעיקר על עיקרים תיאולוגיים. מסעם זה הוגיחו המתרגמים את המקור חיים, מפני שלא מצאו בו את יסודי-הסנגוריה, הבולט בספריו של סעדיה גאון, יהודה הלוי הרמב"ם וסיעתם. וזה ניתן להאמר ג"כ בנוגע לספריהם של יהודה אברבנאל ושל שפינוזה. וראה, שאפילו ההתענינות באותם הפילוסופים הגשכחים שקמה במאה שעברה, מקורה בסנגוריה, סנגוריה מודרנית, והיא להראות לעמים את אוצרות הרוח שהכניסה היהדות לתוך התרבות העולמית.

מובן מאליו, שההערות האלו אין בהן כדי להפחית במאומה את ערכו של הכרך, שהוא, כמו שאמרנו, ספר קלטי במלוא קומתו, ואין לנו אלא לאחל לעורך שיזכה להמשיך את מפעלו ולראות בבנינו.

1183. ארמון ושות'. תל אביב. מדרוך חקלאי ורשומת זרעים של ירקות, פרחים ועצים. תל אביב, (דפוס וידיסלבסקי ומוזס), תרצ"א. 54 ע, ציורים. 17 : 24.

1184. בורלא, יהודה. בת ציון; רומן. ספר שלישי ורביעי: התחיה. חלק א, ב. 2 כרכים. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 191 : 197—409, [1] ע. 14 : 20. (ספרית פרוזה מקורית, בעריכת אשר ברש).

את החלקים הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 328.

1185. בירדוגו, משה. ספר כנף רננים; חדשים על התורה ועל פרשי סהרב הגאון משה בירדוגו הוא הנודע בשמו הרב הכשבי. לקטתיו והוצאתיו לאור אני ... יעקב חי בירדוגו ... חלק א. ירושלים, דפוס המערב, תרצ"א. [6] דף, 52 ע. 12 : 18.

1186. בקר, בנימין זאב [Wilhelm Bacher]. ר' אברהם אבן עזרא הכדקדק ... תורגם מגרמנית ע"י אולכסנדר זיסקינד רבינובין. תל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"א. 142 ע, [1] דף. 16 : 24.

1187. בלוסטון, י. א. שירים ומשלים. מאת י. א. בלוסטון (יוא"ב) ... תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. [4] דף, 7—112, 123, [1] ע, פורטרט. 15 : 23.

התכן: א. שירי יוא"ב (מקוריים ומתרגמים). — ב. משלי יוא"ב (חדשים וישנים). — ג. שירי יוא"ב ול-משלי יוא"ב שירים מיוחדים, ופגיזיה מיוחדת. — מהשירים המתורגמים : 26 שירים של הינה, 4 שירים עפ"י הינה, 2 שירים של גתה, 2—עפ"י גתה, שיר אחד משירי לונגפלו ושירי ת. מור, פרוג ושיקלר. בן זאב, ישראל. ראה: וולפנסון, ישראל.

1188. בקר, יעקב. [Jacob Becker]. ח. ג. ביאליק ויצירותיו לאור הפסיכואנליזה. חלק ראשון. ירושלים, דעה, (דפוס ציון), תרצ"א. 32 ע. 17 : 24.

ספריה פסיכואנליטית. ספר בי-ספר א' של הספריה הזאת ראה ק. ס. שנה ה' ע' 293.

1189. פֶּרֶץ, דוד [David Baron]. פתרון לשאלה חשובה; קול קורא לעם ישראל. בתורגם מאנגלית ע"י י. ש. אומטרובסקי. (Jerusalem, דפוס C.M.J., [תרצ"א?], 37, [1] ע. 10 : 15. מספרי המסיון.
1190. פֶּרֶץ, אהרן. בכור קֶנֶת; (מחזות מי שהיה קבור חי ארבע שעות בעבי האדמה ונצול כנס). ספר מפי אהרן ברנט. חל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"א. 13, [1] ע, [1] דף, פורטרט. 16 : 25. מעשה שהיה בתל-אביב ביום טורים תרצ"א.
1191. גדליה משה בן צבי הירש הלוי. ספר חמד משה ... נרפם ונכתק כגוף כתב של הסחבר, ועתה הוספנו מאמרי חז"ל ודינים נחוצים ... אר"י מרדכי רבינוכין, גרשון יהודה זילבערמאן ... (ירושלם), (דפוס יהודה וירושלם), [תר"ץ?], 21 דף, 88 ע. 11 : 14.
1192. גולדמן, יעקב בן אשר. ספר פרט ועוללות והוא כאורים וחדושים ישנים וגם חדשים לששת סדרי משנה מאת יעקב בח"ק ר' אשר גולדמאן ... חלק ב': קדשים, טהרות ונלוה להם הדרן גדול על המשניות והערות והוספות לחלק הראשון. ירושלים, דפוס ציון של רוהלר, תרצ"א. 21 דף, 188 ע. 15 : 23. חלק א' ראה ק. ס. שנה ז' ע' 199.
1193. גריבסקי, פנחס בן צבי. אבני זכרון, חלק ט"ז. יצא לאור ע"י פנחס בן צבי גריבסקי. ירושלים, הדפוסים שונים, תרצ"א. 17 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 151.
- הלכן: חלק ט: נוסחי מצבות בית העלמין של אם המושבות ביהודה פתח תקוה ... 40 ע, תמונה, פורטרט— חלק י: נוסחי המצבות מבית העלמין של המושבה ראשון לציון. [4], 35 ע, פורטרט— חלק י"א: נוסחי המצבות מבתי העלמין של המושבות יהודה וגליל. 8 ע.— חלק י"ב: רשימת ישיני-עפר בבית-עלמין הישן-החדש לעדת החסידים אנ"ש כולל חב"ד במרום הרה"זיתים— ירושלים ... תרל"ח—תרצ"א. 32 ע, פורטרטים— חלק י"ג: רשימת ישיני עפר ברחבות ארץ-ישראל, תרנ"א—תר"ץ. [4], 8 ע.— חלק י"ד: רשימת ישיני עפר בעקרו ארץ ישראל. 8 ע.
1194. גריבסקי, פנחס בן צבי. סגנוני ירושלים; כולל הערות הסטוריות, כתבות עתיקות; סכתבי אנשי שם וכו' לתולדות הישוב היהודי בא"י. חובא לרפוס בפעם הראשונה ע"י פנחס בן-צבי גריבסקי. חוברת ו, ח—ט"ז. ירושלים, דפוסים שונים, תר"ץ—תרצ"א. 42 [1]; 32, 16, 8, [3]; [4], 26; [4], 38; 19 [צ"ל 20]; 24, [8]; [2], 20, [4]; [1], 18, [9]; 16, [2] ע. 17 : 24.
- חוברת ח הופיעה בשם: בית האוצר לזכרונות ירושלים בירת ארץ ישראל בעבר ובהווה (ראה ק. ס. שנה ז' ע' 499). חוב. ס בשם: בית האוצר ב. חוברת י' בשם: פנקס ירושלים. מקושר לזכרונות ירושלים ועתיקותיה. — חוברת ו' יצאה אחרי צאת חוברת כפולה הי"ו (ראה ק. ס. שנה ז' ע' 199). — חוברת ז' ראה ק. ס. שנה ז' ע' 499.

1195. דובנוב, שמעון [Simon Markovich Dubnov]. תולדות החסידות, על יסוד מקורות ראשונים, נרפסים וכתבי יד. ספר שני: תקופת הנידול וההתפשטות (תקט"ב—תקע"ה 1782—1815). תל אביב, רביר, (רפוס שושני), תרצ"א. [2] דף, [175]—344 ע. 17 : 25.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 499.

תקופה אחת ענינה את המחבר מכל התקופות והקדיש לה ספר שלם 'תולדות החסידות'. לו הייתי היסטוריון הייתי בוחר גם אני בתקופה הזאת, העשירה בגוונים שונים. הגאון והרב מלאדי הם יצרו את התקופה והפלא שהמתנגד היותר גדול ושעמד בראש התנועה בחר לו את התאר 'חסיד'. המחבר הוגיח מלבאר את השמות 'פרושים' ו'מתנגדים'. השם הראשון נבחר בנגוד לצדוקים שהוא לשון של גנאי מצדדיקים והשם השני נתנו החסידים להכת השניה להראות שהם מתנגדים לעיקרי הדת, ואף שהם היו רוב מגין ורוב בנין והשם מתנגד לא הלים אותם. בשום מלחמה דתית לא השתמשו באמצעים חזקים כמו במלחמה זו. בתחלה נהלו את המלחמה בתוך כתלי ביהמ"ד, אלה תקעו ואלה הריעו. אמנם אח"כ התירו הפרושים את דמם של החסידים והדבר גמסר למלכות עם מלשינות נמבזה. הדבר מענין גם מצד אחר כי היינו — אנו מהדור הישן — עדי ראייה ואינה דומה שמיעה לראייה. אמנם אם מצד אחד ההתענינות היא גדולה, מצד השני אין אנו בטוחים שנוכל לשמור על האובייקטיביות הדרושה כיכ להיסטוריון אמיתי. אנחנו הורגלנו לשמוע וראינו מעת גטישת המלחמה שהחסידים היו בכל פעם הנרדפים, האם לא התגנב בתוך פלשי לבנו— בלי ידיעתנו—שעלינו לעמוד על צד הנרדפים?

לפעמים אני מוצא בדברי המחבר משפטים הנוקבים עד התהום והמהפכים את הקערה על טיה. משפס גועז שכזה ימצא הקורא בדבר ר' נחמן מברסלב. את איש הפיוט והדמיון, את הרוכב על סוסי אש והמגביה עוף הוריד מבין הכוכבים. רסיסי רעיונות וניצוצי בעל דמיון חולני הם הם ספוריו, הם הם המעשיות עם הז' בעטלערס וכו'. בכל לבי הייתי מסכים למחבר, כי הוא היה לי לקח וכל הזמן חזרתי על כל ההיסטוריונים עד שמצאתי לי חבר במחבר הנכבד. אמנם מתירא אני שמא כל זה לחש לו ההגיון הבריא של המחבר, שהוא בלי ספק יותר מסוכן מהדמיון החולני, מפחד אני שכמוהו כמוני נולדנו חסיד'דמיון, בעלי מומים עורים מלידה ומבטן.

אמנם נניח שפיטגורס של ר' נחמן מברסלב מוטלת בספק, האם על ידיו זה הפסיד גם את האדמ"ורות? שיטת ר' נחמן המחפש בכל דבר את השפלות, שפלות המגיעה עד כדי נפילה, ומוצא שהוא מקבל עי"כ תועלת גדולה, יכולה להחשב ג"כ לשיטה. המחבר כנראה רואה רק בשנים שלשה הדורות הראשונים מעין התפתחות ומשם והלאה מתחילה תקופת ההתפתחות. הרבי ר' אלימלך מליזנסק פתח את מהות הצדיק העומד בקשר אמיץ עם הבורא והמשמש צנור. המגיד מקוונץ ידע לצבור כסף ור', מרדכי מסשרנובל נשאר עני וכמובן לא באשמתו, כי גם הוא הסיף את התורה הזאת.

לדעת המחבר נסע ר' אלימלך מליזנסק לרכוש נפשות לרבו ר' בער ולמה לא הביא את הדעה המתקבלת יותר על הלב שקבל עליו גלות ודוקא אלה שנות הנדודים עולות על שנות הלמודים ועל שנות הפעולות, וראיה לדבר שסביב לתקופה זו נקלע זר של אגדות. להרב מאפטא לא השאיר אף מדה טובה; לדעת המחבר היה משקר או בלשון נקיה 'מגוס' ואת הגוזמא הזאת המשיך גם אחרי מותו כי מהספר שחבר וקרא שמו אוהב ישראל אין

לראות את אהבתו לעם ישראל וגם על המצבה צוה לחרות רק את התואר אוהב ישראל. כנראה לא ידע המחבר מדברי הגמרא - חזקה אין אדם משסה בשעת מיתה. יש גם ספר תלמודי שראוי היה להביאו כמקור ושם נמצא הספד על הרב הגאון מאפסא, הוא ספר בית אברהם אבלי, דף כ"ח מחלק יקרא דשכבי. שם נאמר בהמשך הדברים: נלקח מאתנו נזר ראשנו פאר תפארתנו תפארת הדור וקדושו הגאון הקדוש רבן של כל בני הגולה שלשלת היוחסין דור אחרי דור מנהיגי הדורות כיד דורות לא פסקה תורה וישיבה מהם ... מורינו מ' אברהם יהושע העשיל זצוק"ל לה"ה האביד מאפסא. ועל דף כ"ט ע"ב: וכאשר נשמע במחנה העיבורים שהצדיק האמיתי הגאון הקדוש מאפסא אחר שיצאה [1] גזירות בחורף העבר ביקש על עצמו המיתה ואמר מחני כמשה רבינו עליו השלום שלא לראות צרות ישראל עד שנתקבל תפלתו וכו'.

ר' משה ליב מסאסוב ור' וועלוול זבאריזר הם שני טיפוסים יפים של אדמו"רים וכדאי היה להתעכב עליהם יותר ממה שעשה המחבר. מאת קהלת זבריש גזל המחבר את הצדיק היחידי שלה, הוא ר' פייבישל זברישער, ונתן אותו לעיר זברז. מורגש בספר יחס של ולוול לצדיקים מפורסמים כגון הר' ר' אלימלך בעל נועם אלימלך (שבפעם הראשונה נדפס ספרו עם כוכבים והחסידים מחשיבים אותם כי עפ"י המסורה נרמזו סודות בכוכבים אלה). החכם ר' נפתלי רופשיצר, ר' ליב שרהסי החווה מלובלין, השפאלר ויידע, היהודי מפרשיסחא. אולם כמדומני שרק לצדיק אחד מורגש יחס אחר הוא הרב ר' לוי יצחק מברדיטשוב. המחבר מתכיש אולי להגיד זאת, ואולי התפעל שלא בידעה. העיקר הוא שאנו מרגישים הפליה מיוחדת בנוגע לצדיק זה. פתאם הוא דוחה את דברי המקסרגים והמתנגדים שראו גם בו איש שאהב לאכול ולשתות ולגזול מהדל של הישוב את הכבשה האחרונה. והעיקר שבקיום מעטים ובשרטוטים דקים הוא נותן לנו ציור שלם ומקיף מהאיש הנפלא הזה. ציור בהיר יותר ומשתקף יותר מתאורי החסידים עצמם. המחבר יודע לכתוב ויודע לכתוב מועט המחזיק את המרובה.

ועתה דברים אחדים על הביבליוגרפיה. ספרי הרבי מלובלין, זאת זכרון וזכרון זאת, נדפסו לדברי המחבר בשנת תרכ"ט, ולו ראה את רושמי הספרים היה גודע לו, שהם זאת זכרון נדפס עוד בשנת תרי"א ובשנת תרכ"ה. מה שנוגע לספר השלישי שהוא הראשון בדפוס ושמו דברי אמת כותב דובנוב: - בדרשותיו של הרבי מלובלין שנדפסו בחייו (דברי אמת ולקווא תקס"ח) תופסת תורת הצדיקיות מקום יותר חשוב מתורת החסידות (ספר שני צד 327).

עליו היה לבדוק בכובד ראש, אם התאריך הוא נכון ואם לא התנהגו בו כמו בפרטים אחרים של שנות הדפוס. זה כבר שאלוני, האפשר הדבר שדברי אמת נדפס בשנת תקס"ח? הרי לפי המקובל לא נדפס אף ספר אחד בחיי הרבי מלובלין. שנית נכד הצדיק שהוציא לאור את הספר נקרא על שם זקנו ושלישית לא היה דרכם לאסור הדפסת הספר יותר מעשרים שנה. השיבותי שאמנם צדק הסואל אבל לא מטעמו, כי אצל הצדיקים קרה לפעמים שהזקן צוה לקרוא את הילד בשמו ובפרט ששם הנכד אינו דומה לגמרי לשם הרבי מלובלין. הרבי היה נקרא בשם יעקב יצחק והוא נקרא יצחק יעקב קאפיל. גם בדבר האסור להדפיס ספר במשך של עשרים שנה אנו מוצאים שמדפיסי סלאוויטא דרשו מהמסכמים לאסור את ההדפסה עד חמש ועשרים שנה ויותר. אולם ממקומות אחרים יוצא שהספר נדפס שנים רבות אחרי מות הרבי מלובלין: א) הגם שעל השער וגם בהסכמות הם משתדלים להסתיר את מותו ואינם כותבים עליו - ולה"ה, אבל בהקדמת המו"ל מסופר שלא ידע איזה שם לתת לספר וכוונת המחבר לא היתה די ברורה בדבר השם אם המחבר היה עוד בחיים, הרי הדבר

היותר פשוט הוא לשאול את פי המחבר. גם הבליע בתוך הדברים שהשאיר גם את המלה שהיתה בספר כ"י יז"ל. ב) בהסכמת הרב ר' יהושע העשיל מאפטא, שניתנה לבני המחבר, נדפס התאריך של יום א' ג' לחדש אדר תקס"ח. ולפי קביעות השנים אין יום א' בשבת חל ב' אדר בשנת תקס"ח. ברור איפוא שזמן ההסכמה מזויף. ג) בהסכמה השניה של ר' משולם זלמן שניתנה לנכד המחבר, הוא חותם "אבד"ק לובלין" וכידוע לא נתקבל ר' משולם זלמן לרב בלובלין לפני תקפ"ו (ע"י גיסנבוים, לקורות היהודים בלובלין, ע' 37). ד) ברשימת "שמות התומים" נרשם בראש התומים בזאלקווא "הרב אבי"ר צבי הירש חיות", וידוע שמהר"ץ חיות נתקבל לרב בזאלקווא רק בשנת תקפ"ס (ע"י אנשי שם לבאבער ע' 199). יוצא לנו איפוא ברור שלא נדפס הס' דברי אמת לפני תקפ"ס. א. טויבר.

1196. דינגוף, מאיר [Meir Diesengoff]. לזכר ציונה חיה
דיונגוף נ"ע. (תל אביב, דפוס אמנות ארץ ישראל, חרצ"א). 11, 47 ע,
פורטרטים ותמונה. 24 : 17.

מכיל "תולדותיה" של המנוחה מאיר דינגוף, וגם מאמרי הספד ממחברים
שונים ורשימת הבעות התנחומים.

1197. דינגוף, מ[איר] [Meir Diesengoff]. עם תל אביב בגולה,
פרקי זכרונות מן העבר הקרוב, בצרוף תמונות. תל אביב, (דפוס אמנות ארץ ישראל);
חרצ"א. 132 ע, 151 דף. 18 : 13.

"פרקים אחדים מרשימותי פרסם ... ש. בן-ציון בשבועון "בוטנא", בגליונות
שערך הוא בשנה זו". 3 הדפים האחרונים הם: "הכרזה על מוזיאון תל אביב".
המחבר, ראש ועד תל אביב ואח"כ ראש העיריה וגם "ריש גלותא" בשנות המלחמה
(נקרא כך, מפני שהיה בא לה הישוב לפני השלטונות) — מפרסם את זכרונותיו על פעולותיו
ועל המצב בארץ בימי המלחמה, ימי "ג'מל פחה". מפני שלא היו אתו רשימות ויומנים —
הוא מסר רק רשמי המאורעות, כפי שהם חיים בזכרונו בלי דיוק של מוקדם ומאוחר.
בכל זאת התמונה היא בהירה למדי. הישוב ניצול הודות להחלטתו להשאר על המקום וגם
הודות לעזרתה הפעילה של הממשלה הגרמנית ובא"כחה בקושטא ובארץ. מעניינים הספורים
על המו"מ עם ג'מל-פחה, שבזמנים ידועים התיחס לציונות בלי שנאה. פעם אפילו הציע
ליסד קומיטדו' בשביל להגשים את הציונות תחת דגלה של תורכיה וגם מסר תכנית בכתב.
כמשתתפים הציע את עצמו, את ענתבי ודינגוף. שני הסעיפים הראשונים של התכנית:
"הפקעת קרקעות הממשלה לשם התישבות יהודים בא"י, ושחרור ממסים ומחובות הצבא
בשנים הראשונות" (ע' 44). — המחבר משתדל להיות אובייקטיבי, הוא מסביר את הסבות
שגרמו ליחסם הרע של התורכים. כמו כן הוא מקדיש דברי הערכה חמים לחבריו בעבודה
(ענתבי, שלוש, א. ל"ב). — לתולדות התקופה ההיא נחוסף בספר זה חומר מענין.

1198. הוגו, ויקטור [Victor Hugo]. הסכמה ספרים Notre-
Dame de Paris תרגם יעקב שטיינברג. כך ג'. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות
א"י), חרצ"א. 131 דף, 797-517, 41 ע. 20 : 14.

הספר מנוקד בלו. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 151.

1199. הורביץ, משה. ספר מקוה ישראל לטהרת כנות ישראל
סאת הרמ"ה [הרב משה הורביץ]. פתח תקוה, ספיר, דפוס התחיה, תרפ"ט.
19 ע. 15:11.

1200. הילפרין, יחיאל [בן שלמה Jehiel ben Solomon Heilprin].
ספר ערכי הכנויים; ערך על שמות הכנויים, המשותפים והמושאלים ...
יצא לאור שנית ... בהריב תלמודים והוספות ... על ידי אלכסנדר סנדר נדלר
מחורש ... (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרצ"א). [3] דף, 70-13 עמודות. 24:32.
מגיע עד ערך "אברהם". — נדפס בעצם הראשונה בדירהנפורס תקס"ו.

1201. הילפרין, פ[לך]. אם קטנה; מחזה בשתי תמונות (עפ"י ספור—
פ. הלפרין) סאת י. ל—ן. חיפה, דפוס ורהפטינג, תר"ץ. [12] ע. 10:16.

1202. הלואה וחסכון. יפו-תל אביב. דין וחשבון כספי וכללי לשנת
תרפ"ט (ותר"ץ). 2 חוברות. תל אביב, דפוס אחרות, (תרצ"א). 8 ע. 23:31; 8 ע. 21:27.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 303.

1203. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי
חיפה. דין וחשבון של הועד הפועל לפעולותיו במשך שנת תר"ץ—תרצ"א
(1930). חיפה, 1931. 19 ע. 21:34.

נדפס בהקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

1204. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי
הל אביב ויפו. אנדרת פועלי הדפוס. הדפוס. תל אביב, (דפוס אמנות ארץ
ישראל), תרצ"א. 30, [1] ע. 15:22.

מהמעספת—שער נוסף באנגלית על המעספת: The printing press. —האחראי: גור
אריה] שדה. —יצא בסבת. —בשאלות פרופסינוליות של עובדי הדפוס ובעניני הסניקה של הדפוס.
1205. הסתדרות הפועלים החקלאים בא"י. ההסתדרות החקלאית
ופעולותיה; דו"ח לוועידה החקלאית הריבועית (פברואר 1926—אפריל 1931) (שבט
תרפ"ו — ניסן תרצ"א). תל אביב, המרכז החקלאי, (דפוס אחרות והפועל הצעיר),
תרצ"א. [4] דף, 250 ע, 128 טבלאות. 22:28.
בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הסתדרות
הפועלים החקלאים.

הלחן: הסתדרות הפועלים החקלאים וחבריה. — ארגון הסתדרות ... — התישבות. —
הפעולה במושבות. — "גיר" ובנותיה. — הנהלה וכספים. — מוסדות שונים.

1206. הרץ, יוסף [ה[רמן] Joseph Hermann Hertz]. שנוי
הלוח; הסכנות והבלבולים — כתוצאה מזה ... ירושלים, "הלוח" א"י, (דפוס מרכז),
תרצ"א. 21 ע. 12:16. השוה ק. ס. שנה זו ע' 209 מספר 870.

שער גם באנגלית. — נדפס תחלה בעתון "הארץ", י"א אייר, תרצ"א.

1207. התאחדות בעלי התעשיה בא"י. תוצרתנו; רשימת היצרנים

ותוצרתם. (תל-אביב, דפוס אמנות, תרצ"א). 32 ע, 11 : 22.

יהקטלוג ... מוגש לחובבי תוצרת הארץ.

1208. וולפנזון, ישראל [Israel Wolfensohn]. היהודים בערב

מאת ישראל בן זאב. תל אביב, מצפה, (דפוס אחרות), תרצ"א. 197, [2] ע,

ספה. 14 : 20. (ספרית -אוניברסיטה לעם).

מר ישראל בן-זאב וולפנזון שכבר קנה לו מקום בחקירת דברי ימי היהודים בערב בספרו הערבי על הנושא, נותן עכשיו לקורא העברי הרצאה מפורטת של תולדות היהודים בחצי האי, ביחוד בימי מחמד. מן הפרק הרביעי והלאה ניתנת, ובהרבה דפים בלשון המקורות בעצמם, האפופיאה רבת העצב ורבת הגבורה של מלחמת היהודים במחמד ומפלתם. המחבר משתמש ביחוד בספרי הסירה וגם אינו מוניה את הקראן ואת החדית; ואם כי היה צריך - ביחוד בפרק האחרון על תולדות היהודים בערב אחרי מחמד - להרחיב עוד, ואם כי המקורות היו ידועים ומובאים רבים ככלם ע"י החוקרים שפרנגר, גלהאון, ג'סינסקי, ג'סינסקי, הורוביץ ומרגוליות, יש להכיר שהמחבר אסף את החומר מחדש באופן עצמי וערכו לתמונה שלמה רבת ענין.

משלשת הפרקים הראשונים מספר השני - המשתמש במדה מרובה בחקירות החדשות - את תולדות היהודים בתימן. כדאי היה אולי להזכיר את הגבור המפורסם של הספור הערבי, סוף י' די יונ, נוקם נקמת המלך היהודי האחרון, שהיה, לפי המקורות, יהודי כמוהו. החלשים והדלים בכל הספר הם הפרקים א' וג'. הראשון המכיל את ד"י היהודים עד תקופת מחמד, חסר כל ממשות ואף אינו נקי משגיאות קשות. כנראה אין המחבר מרגיש את עצמו בתוך שלו, אלא במקום שהוא יכל לשאב ישר ממקורות ערביים. אך גם לשם נצול היסטורי של מקור ערבי דרושה בקיאות או הרצון להשתמש בספרות המדעית, וזאת מורה הפרק השלישי על החיים החברותיים, הדתיים וכ' של היהודים. הקראן, שהוא כאן המקור העשיר והחשוב והנאמן ביותר, כמעט לא נוצל כלל; מן השירה הערבית, שביחוד הורוביץ תקרה בנדון זה, אין זכר. וכך לוקה כל הספר ביחסו הרופף או השלילי אל המחקר המדעי שלפניו. ספרי יסוד, כמו של ג'סינסקי על היהודים במדינה או חקירותיו הקראניות של הורוביץ לא נוצלו כלל, וגם אם נזכר ספר חשוב במקום אחד, אין המחבר משתמש בו במקומות אחרים שהיה נחוצ ומועיל מאד להשתמש בו. מאידך גיסא יש לפעמים גבוב של ציטטים שאין בהם שום תועלת לקורא העברי. מה יעשה זה למשל, אם מזכירים לו בנוגע לרמדאן מקורות זרים כמו ידויה של החברה הגאוגרפית של גרייפסנלד וזולתם, שכלם רשומים בספרו של בול על מחמד, המובא גם הוא אצל בן-זאב, ודי היה להעיר עליו בשביל הקורא; ואלם מחקר אחר, שעדיין לא נזכר אצל בול, ושדוקא מטפל בשאלה מנקודת ראות יהודית, נעדר כאן. גם היה רצוי, בספר כזה הפונה אל הצבור הרחב, להוסיף לשמות המקורות הערביים באורים קצרים של שתיים שלש שורות; זה היה מקנה פרוץ לשמות הריקים מתכן.

שמעתי שהיה בדעת המחבר לתת מפתח בסוף הספר, וחבל שהוצאה לא מצהא יכלת חמרית לכך. חוץ מזה יש לברך יחוצאת מצפה' שלא גרתעה בזמן קשה כזה מלתת לקורא ספר שהוא איננו מן הסחורה הרגילה ויש לאחל לה ולמחבר הנכבד שקהל המשכילים העברים יכירו להם תודה על כך.

1209. וילבושביץ, משה. לוחות לח שבונות תזונה. תל-אביב, הרפואה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 28 ע, טבלא. 15 : 23.
בראש השער: המעבדה של משה וילבושביץ, חיפה. — מחוץ לדפים המנויים נמצאים לסרוגין דפים חלקים לצרך הערות ומלואים.
1210. ניסמן, ד[וד]. אסת ולא אסת בתולדות הכרות בלפור. תל אביב, "ברק", (דפוס ציפקין), 1931. 15, 11 ע. 12 : 17.
המחבר מתנגד להכרות בלפור. הוא מבסס את השגותיו על סמך תעודה רשמית אחת (תזכיר המלאכות האנגלית למיניסטר הרוסי מ-13/III 1916) שנתפרסמה בקובץ -חלוקת תורכיה האסיאטית" (ברוסית) ותורגמה במאמרו של פישר על קבץ זה "בהשלח" 1925. ראה גם ק. ט. שנה ר' ע' 436 ושנה ד' ע' 201.
1211. ויץ, יוסף [Joseph Weitz]. הגפן; מאת יוסף ויץ בהשתתפות י. ד. אופנהיים, שומקון פלורין בודנהיים, יושראל ריכרט ואוסף גרזובסקי. בקריכת ט. ז. מילר. (כרך א.) תל-אביב, מצפה, (דפוס שושני), תרצ"א. 151 דף, 247, 11 ע. ציורים. 15 : 21.
"רובו של הספר הזה נדפס בשנות תרפ"ט. תר"ץ ותצ"א בהמשכים ביבוסתנאי...". (מתוך הקדמת המחבר).
1212. טרוצקי, ל[יב דודוביץ Lev Davidovich Trotskii]. תולדות הטחפכה הרוסית, תרגם אברהם שלונסקי. ספר א. תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 159 ע. 14 : 20.
1213. ירושלם. עדת הספרדים. סקירה על פעולות העיר לשנת ה'תר"ח חשון תרפ"ט—חשון תרצ"ז. ירושלם, (דפוס רפאל חיים הכהן), תרצ"ז. 25, 161 ע. 16 : 24.
1214. ירושלם. עדת הספרדים. חלוקת מצות לחג הפסח בשנות תרפ"ו ותרפ"ז ע"י עדת הספרדים בירושלם. ירושלם, דפוס קוראל, (תרפ"ז). 9, 7 ע. 15 : 22.
הטקסט גם בצרפתית עם שער מיוחד: "pains Distribution des „matzoth“ < azymes>, paques 5686 & 5687, par la Communauté sephardite à Jérusalem.
1215. כהנא, בתיה. כפרוח עץ ההדר; ספור. תל-אביב, הארץ, (דפוס הארץ), תרצ"א. 253 ע. 12 : 18.
1216. הלוי, אהרן. ארץ הצבי. ירושלם, הוצאת "אילה" ע"י, דביר, תרפ"ט. 11 דף, 12 לוחות ציורים. 28 : 38.
בראש הספר מאמר הערכה על הציר, מאת יצחק בן אברהם כץ. — המחבר אכר במושבה -הרצליה- שעי תל אביב.

1217. לורנס, ת[ומס] א[דוארד] [Thomas Edward Lawrence].
הסדר במדבר; תרגם מאנגלית יעקב קופלביץ, עם הקדמה מאת ברנרד
שאו. חלק 1. תל אביב, מצפה, (דפוס גוטנברג), תרצ"א. 210 ע. 14 : 21.
(ספריית אוניברסיטה לעם). — בראש השער: ת. א. לאונרס.

1218. ליבניץ, גוטפריד וילהלם [Gottfried Wilhelm Leibniz].
חשיטה החדשה וכתבים אחרים על תורת המונדות מאת גוטפריד וילהלם
ליבניץ. תרגם מצרפתית יוסף אור, בעריכת חנוים [יהודה] רות. ירושלים.
האוניברסיטה העברית, (דפוס העברי), תרצ"א. [1] דף, VI, [2], 107, [3] ע. 12 : 15;
— ספרי מופת פילוסופיים. ב'. — עם שער מיוחד באנגלית.
ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 13 מספר 34.

1219. ליזרוביץ, מנחם [Menahem Leizerovitz]. קובץ סאטרי
הערכה לצורתו הרוחנית של הרב רבנו שלמה זלמן שך, בצרוף תולדותיו
ותמונתו. ערוך ומוצא לאור בידי חתנו ס. ליזרוביץ. תל-אביב, (דפוס אחדות),
תר"ץ, 71, [1] ע. 15 : 21.

1220. לניאדו, דוד ציון בן שלמה. ספר טליץ טוב ... תפלות בקשות
ותחנונים ... מיוסדים מן הראשונים ... אפסתי ... והוצאתיו לאור ... דוד ציון
בכמהר"ר שלמה לניאדו. ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ו. 8 דף, 16 ע, 216 דף. 12 : 17.

1221. מאירוביץ, מנשה [Menaché Meerovitch]. חבלי תחיה;
קבץ סאטרים נבחרים בשאלות הישוב העברי בארץ ישראל, מלפני 50 שנה ועד
פרוץ מלחמת העולם. ומאת מ. מאירוביץ ("מזקני הישוב"). בעריכת יצחק
אבינרי. תל אביב, חברת מסחר ותעשיה, (דפוס אמנות), תרצ"א. 14, 149 ע,
פורטטים ותמונות על 4 לוחות. 17 : 24.

בהוצאת חבר ידידים של מ. מאירוביץ לחג יובלו השבעים.
"בספר הזה מכונסים מאמרים נבחרים שפרסם מנשה בן צבי מאירוביץ ... בעתונים
שונים (עבריים ורוסיים). החל משנת תרמ"ז ועד סוף תרע"ד ... המאמרים מחולקים
לפי תכנם לארבעה מדורים: התישבות, חקלאות, חיי הצבור, תרבות וחנך, ובכל מדור
מסודרים המאמרים בסדר כרונולוגי. — לרב המאמרים צורפה בראשם הערת הסברה, המבשרת
בקצור את תכן המאמר ואת חשיבותו. הערות אלה, וכן כל ההערות ... גם תרגומי המאמרים
שהופיעו ברוסית — כל אלה נעשו ע"י עורך הספר. — שאר מאמריו של המחבר (בהם
גם יומנו המענין על א"י בימי המלחמה), יובאו — כפי שמקוים — בחלק שני של הספר."
(מתוך הקדמת העורך). —

המחבר הוא אחד מראשוני הבילואים, אגרונום לפי מקצועו. במאמריו המרובים בעתונות
העברית והרוסית היה מברר בדברים פשוטים את השאלות המעשיות החשובות של
הישוב, מבלי לשכח גם את המטרה הכללית. במאמריו על החקלאות וההתיישבות גותן
חומר מספרי מרובה; גם עכשו יש להם ערך חשוב, כמובן רק היסטורי. וחבל שהעורך,

שהוסיף כמה הערות הסברה מועילות, השמים בכמה מקומות טבלאות ומספרים (ע' 44, 47 ועוד). לדעתנו, כדאי היה להשאיר אותם ורק להדפיס בפטים. — דוקא משום שהמאמרים קונקרטניים, ערכם מרובה בשביל תולדות הישוב והתפתחות הארץ. המחבר מופיע כפובליציסט מרחיק לראות; לפני 30—40 שנה הוא הציע כמה וכמה הצעות. שרק אחרי זמן רב נעשו לדברים מוסכמים, כגון משק מעורב, גדול דור סועלים עבריים חקלאיים, משקי עזר, התישבות חקלאית ועירונית (בעיקר פיתוח תעשייה) בבת אחת ועוד. כמה מדבריו השייכים לחיים הפנימיים, לא אבדו את האקטואליות שלהם עד עכשו. — בע' 36 (בהערת העורך) נאמר יסיוניסטקיה אובורניה פטרבורג צ"ל גליסבטג. בהערה למאמר "קול מציון" ע' 40 נאמר "בבניסקיא וזיונ' 1905; והנה בירחון זה בשנה זו אין מאמר כזה. כנראה צ"ל 1904; גם עפ"י התוכן יותר מתאים לש"י. בהערה ע' 98 למכתב גלוי א' נאמר הצבי "תר"ע" צ"ל תרס"ט, מפני שזכר שם: ביאליק הנהו פה, בא לחג הפסח, וב. בקר בא"י בתרס"ט. מי יתן והדרך השני עם שאר מאמריו יופיע בקרוב ויכנסו בו זכרונותיו המענינים של המחבר, שנדפסו (כנראה רק חלקם) ב"דשמות" א' ו'. ב. ש.

1222. מגלות לבתי הספר. תל אביב, אכנות, (דפוס אכנות ארץ-

ישראל), תרצ"א. 12 : 18.

יצאו לאור על פי הצעת מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית לארץ ישראל. כל

החוברות מנוקדות, חוברות אחרות של ספריה זו ראה ק. ס. שנה זו ע' 155.

76 : מרגולין, [הושע]: הקרפדה 29 ע, תמונות.

79 : ציד, י. האגפית, תרגם מכתב יד [הושע] מרגולין 15 ע, תמונה.

80 : ציד, י. משורר האביב (עירוני-השדה), תרגם ... י. מרגולין 15 ע, תמונה.

125 : ציד, י. התנשמת והפשוט, תרגם ... י. מרגולין 20 ע, תמונות.

128 : מרגולין, [הושע]: צפרי שירי ג. הפשוט 17, [1] ע, תמונה.

146 : משניות: מסכת בבא קמא: משנה מסדרת לבתי הספר ... [5] דף, 60 ע, [1] דף.

169 : אריאל, [זאב]: א. חנן הגנן. ב. אגדת הרקפת. 15 ע, ציורים.

1223. מולדתנו; ספרות ארץ-ישראל לילדים. תל-אביב, אכנות וקרן-

הקיסת לישראל, (c.1931). 12 : 17. עם ציורים.

התכן : א : פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]: יוסי נוסע לארץ-ישראל. [1] 31 ע.

ב : הילפרין, יחיאל [Jechiel Halperin]: הפרש הפלאי. 40 ע.

ג : חריזמן, מ[רדכי] [Mordehai Chrisman]: מעשה ברועה ערבי. 48 ע.

ד : פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]: יוסי בתל-אביב. 30, [1] ע.

1224. מלכא, יעקב, שיפר נר סערבי ... להרב יעקב בן מלכא ...

(הסו"ל) יעקב כלפון. ירושלים, דפוס ח. צוקרמן, תר"ץ. [31], 210, [1] דף. 18 : 25.

לחלק ב' שער מיוחד. — התכן : חלק א : ... שו"ת ... הלכה למעשה וחיידשי דינים ...

אסיפת ... רבני המערב ... חלק ב : והוא קונטרס הסרפיות לאדמו"ר ... מנחם (בן יצחק)

עסיאה ... (קונטרס ... בענין בדיקת הריאה המצאה מחודשת ... [מאת] כמה"ר חיים ביבאס).

1225. מנחם מנדל בן אהרן [Menahem Mendel ben Aaron].

ספר קורות העתים לישראל בארץ ישראל אשר עבר עליהם כוס התרעלה עיי

בזוהם ושודדים שנת תקצ"ד וגם מסהומות ורעש כי רעשו ההרים ונפלו המדרגות
שנת תקצ"ז ... חובר מאתי ... מנחם מענדל במה"ז אהרן סקאטניץ ד"ר ...
[נדפס] מחדש ... ירושלם, מאיר אנשין, דפוס צוקרמן, תרצ"א. 13 דף. 15 : 23.
נדפס בפעם הראשונה בוויילנא ת"ר.

1226. הסוכנות היהודית לארץ ישראל. תחנת הנסיון החקלאית.
מחלקת ההדרכה. חוברת כ. תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרצ"א.
צמח, [שלמה] [Shlomo Zemach]: דין וחשבון על עבודות ההדרכה בשנת תר"ץ
(מחדש אוקטובר 1929 עד חדש אוקטובר 1930). ע, תמונות. 15 : 23.
עם שער אנגלי מיוחד. — את הקודם ראה ק. טי שנה ו' ע' 500 מספר 1564.

1227. סוננזון, יצחק יחיאל בן אליעזר נפתלי. מפר יסוד התורה ...
יבואר ויבורר כל מסכת על איזו מצוה מסצות התורה נתיסדה ... סלוקט מכמה
ספרים ראשונים ואחרונים ואיזה דברים מהספר ... ירושלם, דפוס המורה, (תר"ץ).
[2] דף, 13² ע. 15 : 22. מהמעטפת. חוברת לדוגמא.

1228. סוקניק, אלעזר ליפא [Eleazar Lipa Sukenik]. חפירות
החומה השלישית של ירושלם העתיקה מאת א. ל. סוקניק — ל. א. סאיר.
ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס עזריאל),
תרצ"א. 66, [4] ע, 42 ציורים, תרשימים. 22 : 28.

—נספח ... שתיים עשרה עדויות [ברומית, אנגלית וגרמנית] ... שנמסרו במשך ארבע
מאות השנים האחרונות על ידי חכמים שונים שראו בזמנם שרידי חומה עתיקה בצפונה של
ירושלים ... עמ' [55]—66. — את הספר באנגלית ראה להלן מספר 1264.
בחדש אייר תרס"ה התחילו הסוכנים לחפור מפעם, החברה העברית לחקירת אי
ועתיקותיה" בקו החומה הצפונית של ירושלם העתיקה.
החפירות נעשו בשלש עונות קצרות כמשך שנתים ואחר כך נפסקו מפני חסר
אמצעים. אין ספק שתוצאות החפירות חשובות מאד וגם נותנות לנו יסוד חדש לפוטוגרפיה
של ירושלם בסוף הבית השני. צורתו החיצונית של הספר יפה מאד והיא מסיפה כבוד
להוצאת הספרים של האוניברסיטה העברית בירושלים. הצלומים והקלישאות ברורים
ובזהירים ואין למצוא חסרון בהוצאה מצד זה.

מראשית החפירות נתפתחה והלכה מלחמת הדעות בשאלת קביעת הקופת החומה.
המחברים חושבים שהחומה נבנתה בירי היהודים המורדים ברומה סמוך לחורבן הבית
השני, הם מצטמצמים בגלוי דעתם בנוגע לצד ההיסטורי והפוטוגרפי ונותנים לנו גם את
החומר הספרותי הנוגע לענין, בעיקר מיוסף בן מתתיהו אבל אין הם חוקרים דים את
השאלת הכרוכה בחומה הרומית הנמצאת מצפון לעיר העתיקה. שנה אחרי התחלת
החפירות הופיע סחפרו החשוב של האב ונסן (Revue Biblique, 1927—28). בו משתדל
החוקר המפורסם לבסס את השקפתו שהחומה נבנתה בימי מרד בר-כוכבא ולא על ידי
המורדים בסוף הבית השני. האב ונסן הביא הרבה ראיות היסטוריות וגם ארכיולוגיות
להשקפתו זאת. המחברים מבקרים את ראיותיו ועלה בידם לערער את יסודות השקפתו.

עד התגליות האחרונות חשבו רוב החוקרים, כי החומה הרומית — הנמצאת בקו החומה התורכית — היא זו שנבנתה ע"י אגריפס הראשון, בערך דור אחד לפני חורבן הבית. אבל אחרי שנתגלו שרידי חומה אחרת בצפון העיר שנו רבים מן החוקרים את דעתם והם רואים בחומה הזאת את החומה השלישית של אגריפס, או ביתר דיוק, את החומה שנבנתה ע"י המורדים בקו חומת אגריפס.

אם נכונה הדעה האחרונה, הרי מובן מאליה שהחומה הצפונית הנמצאת בקו החומה התורכית החדשה, היא החומה השנייה של הורדוס או החומה של הדרואנוס. שם נשארו עד היום הזה שרידי בנין רומי ובה קבועות אבנים מהסין ההודוסית, כידוע נמצאות אבנים כאלה בחברון בכנין שנבנה בימי הורדוס. גם החומה החיצונית מסביב לחר הבית, אשר החצר התחתונה של הבית השני נשענת עליה, נבנתה מאבנים כאלה. לפי התאור של יוסף בן מתתיהו ובאורו הארכיאולוגי של האב ונסן אי אפשר בשום אופן לקבוע את הקו של החומה השנייה פה. אבל אין ספק שבוני העיר בתקופת הדרואנוס השתמשו הרבה באבני החומות הנחרבות של העיר היהודית בתקופת הורדוס. מזה, שהאב ונסן אינו מתקשה לקבוע את החומה, שנתגלתה ע"י הסחברים, בתקופת בריכוכבא, אף על פי שאין שום דסיון בין החומה הנוכרת ובין חומת ביתר שנבנתה בזמן סרד בריכוכבא. כל החוקרים המתעניינים במופגנרפיה של ירושלים העתיקה יודקקו לספר החשוב הזה ויהיו אמרי תודה למחבריו.

11. ס. אולבריס.

1229. [סטופניקר, ב]. המכשיר להתישבות. תל אביב, חבר

לסמן אוצר התישבות היהודים, רפוס סטרוד, תרצ"א. 14, 121 ע. 12 : 17.

התכן : המכשיר להתישבות. — אוצר התישבות היהודים. — דברי הרצל ז"ל.

1230. עבר הדני [פסידונים של אהרן פלדמן]. הספער בערבה

ספור. חלק שני. תל אביב, מצפה, (רפוס אחדות), תרצ"א. 187 ע, [11] דף. 14 : 21.

ספרית פרוזה מקורית בעריכת אשר ברש. — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 20.

1231. צפורי, אברהם. מאחורי הקלעים; (קוריוזים מחיי התיאטרון

בארץ-ישראל). הקדמה מאת חיים הררי. חלק א. תל-אביב, יובל, (רפוס שהם, יפו),

תרצ"א. 63 ע, תמונות. 12 : 17.

1232. קייפמן, יחזקאל. גולת ונכר; מחקר היסטורי סוציולוגי

בשאלת גורלו של עם ישראל מימי קדם ועד הזמן הזה. כרך שני (ספר ראשון).

תל אביב, דביר, (רפוס איתן ושושני), תר"ץ. 264 ע. 16 : 24.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 512.

הספר גולה ונכר הוא הנסיון הראשון לברר את שאלת גורלו ההיסטורי של עם ישראל ע"י מחקר היסטורי-סוציולוגי מקיף. — מחקרנו זה אינו אלא היסטורי-נסיוני, ומנסתו למצוא ולברר את הסבה האמפירית שהסתה את תולדות ישראל משורת התולדה של שאר עמים ושבים ולעמוד על תוצאותיה הסוציאליות של הסיה זוי (הקדמה ע' ה'). אין ספק, שיש צורך במחקרים כאלה, ומי שיקבל עליו ספער ענקי כזה, אפילו אם לא נוכל להסכים לכל דבריו, מובטחת לו תודתנו העמוקה. ביחוד כשהספר מצטיין בסגנון עברי עשיר, שאינו רגיל כל כך בספרותנו המדעית. יש לפנינו חומר היסטורי גדול, שלא נבקל

ישלום בו אחר, הכל מעובר עבוד עצמי, ואור של השקפות חדשות ומקורות חותר אל מעמקים צפונים עד היום. חבל שהמחבר לא הסתפק בעבודתו האמפירית, והביא את כל החומר תחת העול של מושגים ומשפטים שמקורם אינו בהיסטוריה. כבר בעמוד הראשון ההיסטוריון יקרא וישתומם: „ההיסטוריה אינה אלא מאורעות וצירופי מאורעות—זהו מהותה היסודית וזוהי מדת גדרה ההכרחית והמספיקה. בפרק הראשון (לחקר גורמי התולדה, חוקים וגורמים) הולך המחבר בעקבותיהן של תיאוריות ודעות שהיו רווחות פעם בגרמניה, רק שהן מוכחות ע"י העבודה ההיסטורית עצמה. במקצוע זה יפה כח המחבר לבשל דעות בלתי נכונות של אחרים, אבל אינו יפה כל כך להגיד חדשות על מהות ההיסטוריה. הוא מקבל מן הקורמים תורה ודעה של הערכה שהיא אך ורק הריסה של המחקר האמתי. הוא מניח חוקים בחיי ההברה, חוקים שהוא סבבה אותה בשם „אחדות פונקציונלית בתוך רבוי תכנים אידיוגרפיים“ (I, 19). אטנם „חוקים“ כאלה הם לרוב רק התמצית של נסיונות מוגבלים, נסיונות שנעשו רק בשדה רשות תרבותית מוגבלת. ערך נסיונות כאלה בשל מאליו בפני תרבות אנושית מתקדמת שבכתה לגבור על „החוקים“. בצדק מוצא המחבר בפעולתן של „אידאות“ גורמים חשובים של ההיסטוריה. אבל גם בפעולתן הוא רואה פעולה מכנית וחוקית יותר מדי. האידאות הן אצלו מחשבות מופשטות (I, 29). הן פועלות בתור „חוקים גורמים“. ... פועלים בחיי האדם כחות רוחניים-אובייקטיביים הקיימים מחוץ לאדם ואין להם שום יסוד ושורש בשכע גופו ונפשו ופעולתם אינה אלא פעולת אידאות“ (I, 34). בשביל דעה כזו השולשת בכל החבור הגדול די להביא כאן דוגמא אחת מתוך הדברים שבפרק הראשון. „תולדת הנצרות היתה מאורע תרבותי חדש. אבל קבלת הנצרות על ידי העמים הגרמניים לא היה בה משום חדש-ערך“ (I, 15). ככה כל משפטי הכללים הן יצירות של אינטלקטואליסמוס קיצוני. הכחות ההיסטוריים המכריעים קורצו מחומר אחר לגמרי.

בין שאר הפרקים המיתודולוגיים שבספר דורשים דברי המחבר על המושג „אומה“ ברור מיוחד. „החיים האתניים, הלאומיים, הם בראש וראשונה הכרח ... והכח היוצר מן החומר האנושי ההילולי קבוצים אתניים אינו בעל כרחו, רצון לאומי או הכרה לאומית, אלא כח לא-לאומי, פתח-אתני, כח היסטוריה-הכרחי הסביא את הקבוצ האתני לעולם ... אולם לא רק יצירת עם היא הכרח ולא רצון והכרה, אלא גם קיום עם הוא. בראש וראשונה, הכרח ולא רצון והכרה ... השכנות, שבלעדיה אין חיי שותפות, היא קודם כל הכרח. האדם נשאר בתוך סביבתו האתנית, קודם כל מפני שצרכי חייו מכריחים אותו לכך“ (I, 130). „הרצון הלאומי אינו איפוא מדה מהותית של החברה הלאומית... הרצון הלאומי הוא מקרה הנופל באומה ... המגמה היסודית של רצון הקבוצ האתני בהתעוררו היא להגן על, נחלתו הלאומית, על מקורות המחיה הנמצאים ברחבתו...“ (I, 137). „הרגש הלאומי וההכרה הלאומית הם תוצאות של פרוצס היסטורי ארוך“ (I, 145). „דבקות האומה בהיותה הלאומית אינה אלא דבקות ביסודות חיים חברותיים והיסטוריים מסוימים — דבקות שאי אפשר שתהיה נובעת ממקור טבעי“ (I, 195). „הרגש הלאומי ... אינו רגש טבעי, אלא רגש נקבה“ (I, 197). מתוך דעות כאלה נלחם קויפמן נגד „מושג נבון ועכור זה של „קיום לאומי“ ערשילאי וסתום“ של אחד העם (I, 195). באמת יש בתורתו של

(1) את המושג המשונה „אידיוגרפי“ קיבל קויפמן מן הפילוסוף וינגלֶבְנֶד. הוא מרחיב את שמושו מעבר לגבולי המעם הסוב.

אחר-העם רציונליסמוס שקשה לסבלו. הוא עשה את כל ההופעות הדתיות לכלים בידו צרכי הקיום הלאומי. אצל קויפמן נעשית האומה היהודית כלי משועבד לאיוו הויה דתית אינפלקטואלית של מעלה. המוננס הלאומי שב[אמונה היהודית] אינו אלא היסטורי בלבד⁽¹⁾ (I, 214). ההיסטוריון לכשירצה לענוב את העולם הזה לשעה קלה, יאמר: יש כח השואה להתגשם בחיי האומה היהודית, והכח הזה מצא את התגשמותו המתאימה ביותר בפעולה הדתית של האומה. המחבר עצמו בדברו על "התנועה הלאומית באירופה" (כרך ב' פרק ד') נותן לרגש הלאומי כח יותר מקורי, ושם נאמר דרך אגב: "הכרת העצמות הלאומיות המורגשת ככתבי הקודש העברים אינה שונה בסהותה מן ההכרה הלאומית של הוסן הזה. המוסיוו הדתי אינו ממעט את דמותה, אלא, אדרבה, הוא מבחיקה ביותר" (II, 112). ואת הפרק על "התהוות האמונה העברית" הוא פותח בדברים נהדרים: "בחי" שבמ-רועים עבריים שנדרו על גבול מצרים צפונה אירע באמצע האלף השני לפני הסנין הרגיל מאורע כביר שחתך את גורל השבטים האלה לדרות ועתיד היה להשפיע גם על תולדות העולם כולו: נולדה בקרבם אירואה דתית חדשה ונורעה בחייהם להפירותם. איך נולדה אירואה זו וסדוע נולדה עכשו וכאן — זאת לא נוכל לבאר כאור אחרון. סוד מסודות היצירה האנושית הוא ששרשו תבוים בחייון מסתרו רוח האדם⁽²⁾ (I, 257). אם בשורה זו אמת היא, הרי יום הרח התורה היה גם יום הרח האומה. מאורע נפשי צירף והתיך מספר בני אדם לאומה".

שדה התקירה העצמית של המחבר הוא התניך, וכאן דבריו ראויים לתשומת לב מיוחדת. נמצאו כאן במוים מקוריים והולמים, לא ראיתי כמוהם במקומות אחרים. זהו אולי הפלא הגדול ביותר בתולדות האמונה הישראלית, שהמקרא אינו מבין כלל וכלל את האמונה האלילית⁽³⁾ — הפלא הזה, ההעדר המוחלט של הבנת האלילות, מוכיח כשהוא לעצמו, שהתקומות האמונה הישראלית היא חסיכה היסטורית מיוחדת במינה. כאילו נשתכרו חושי העם על ידי זהר האירואה החדשה שורה עליו, וכל חיי נפשו עלו בשיר-מומור אחד לאלהיו⁽⁴⁾ (I, 262). בשביל הפרובלימה גולה ונכר⁽⁵⁾ חשובים הם ביותר דברי המחבר על "תנועת שובת ציון" אחרי החורבן הראשון. — אותה התנועה שאין דוגמתה בתולדות העולם⁽⁶⁾ (I, 272) — ביחוד דבריו על "הצמצום הלאומי ההכרחי להתגלמות ישותה האוניוורסלית של אמונת יהוה, צמצום שנבע מתוך המציאות" (I, 273). כי זהו הנושא המכריע של הכרך הראשון: "אפיה האוניוורסלית של האמונה העברית". "האמונה היהודית לא היתה לפי מהותה דת לאומית או גזעית בשום בחינה; המוננס הלאומי שבה אינו אלא היסטורי בלבד" (I, 214). גוללה ההיסטורית, "המקרי" של הדת השפיע בבחינה ידועה על אפיה. "את מהותה ואפיה יכולים אנו להכיר אך ורק מתוך שאיפתה ומנסתה" (I, 215). היהדות "חושבת את עצמה לדת ראויה לכל אדם ולכל עם ולא לזרע אברהם בלבד... אין קבלת דת זו, לפי מושגי היהדות המאוחרת, תלויה בשום תמורה אהנית... דת ישראל תתפשט בין הגוים, אבל ישראל יכוויר ויפואר על פני כולם ויעבור בראשם... החוון המסייתי רואה את הגוים לעתיד לבוא בחייתם הלאומית, אלא שישראל עומד במרכזם ובראשם" (I, 218). ולא די בזה. "היהדות בתור דת היתה אוניוורסלית יותר מחווינוניה המסייתית; ההלכה היתה אוניוורסלית יותר מן האגדה" (I, 223). קויפמן מדבר על מצב הגרים לפי ההלכה⁽⁷⁾ "מכריע הדבר, שהיהדות מסוה את הגר כמעט בכל זכותיו לאורה מישראל, וביחוד מה שהיא נוהגת

(1) על הצד הדתי שבגיוור הלאומי הקדכון יש דברים מקיפים וכבוססים בספרו של
מכס ובר Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie III.

לגר זכות להספח על הגזע הישראלי, זאת אומרת, שהיהדות לא קירשה את היחוד הגזעי הישראלי קדוש דתי. מצוין ומפליא הדבר ... שלמרות האידואה השלטת על דבר בחירת ישראל וקדושת גזעו ... לא תקנה היהדות המאוחרת שום תקנה מעשית לקיום את ישראל ביחודו הגזעי. (224). איך התבטאה כוונת הגזע, לפי דעתו של קויפמן, למעשה, זה מתבאר יותר בדבריו שבמקום אחר. "כגור גלום היה שתוף העולם האילי בשאיפותיהם המשיחיות של היהודים הגולים. הגזע השיל עליו הודאה — ולוא גם רק "אפלטונית" — בלגיטימיות של שאיפת היהודים למלכות ושררה ... ההתהירות היתה הודאה בפיקרניות דתית — מדיניות של העם היהודי, שהרי אמונת ישראל הבשילה לעם גם את תקומת מלכותו. התהירות הנכרים השילה עליהם סמילא את החוכה הדתית להשתדל כפי יכלתם בהקמת מלכות ישראל ולהשתעבד לה באותה מדה ובאותה בחינה שנשתעבדו אחר כך לרומי של האפיפיונים" (I, 293). (אלא שהאפיפיון אינו בא כחה של אומה מיוחדת, מה שלא נזכר אצל קויפמן). המחבר אפילו אינו חש מלהוכיח את האופי האוניורסלי של הגזע הלאומי ממעשי ההשמונאים (I, 216, 282, 294), שגזעו את עובדי האלילים בורוע. "האמונה הישראלית יכולה היתה להתפשט בין אומות העולם באותה הדרך שבה נתפשטה דת מוסחר: על ידי מסע נצחון, ולא עוד אלא שגם בלי מלחמות דתיות כאלו שנלחם האישלם היתה היהדות מתפשטת בלי שום ספק, אילו היתה מצליחה ליסד מלכות גדולה וחזקה. מלכות יהודית גדולה היתה עשויה לשמש בעיני העמים אות היססורי ריאלי לגבורת יהודה, היתה מסייעת סיוע עצום לרמיון הדתי. היהדות בימי המרירות הגדולות של סוף בית שני שאפה באמת ליסד מלכות כזו. ואין ספק, שאילו הצליחה ליסדה, היו רואים כזה אות להתקיימות חלקית של היעודים המשיחיים, והשפעת הדת היהודית היתה מתגברת לאין שעור" (I, 293). למעשה אין זה אוניורסליסמוס דתי, אלא אימפריאליסמוס לאומי. ואם הדברים נשארים ברישות העיון, תרי יס כאן מיתולוגיה לאומית, שהוא יקרה לנו בתור יהודים לא פחות מן האוניורסליסמוס הדתי האמתי שבתורתנו. (אפיה האוניורסלי של האמונה העברית סמון בערכה האנושיים, ולא בשאיפותיה הפוליטיות). השאלה ההיסטורית היא אם איזה בעל תרבות יונית, אם איזה אופיציר רומאי היה יכול להשתעבד ל"אוניורסליסמוס" כזה שהמחבר מתאר אותו לפנינו. התשובה ידועה למחבר, שבמקום אחר הוא מזכיר את העובדה ("רבת ערך כמותי"), שהתעמולה היהודית-ההלניסטית כמעט שמכחדה את הרעיון המשיחי תחת לשונה" (I, 297). מכל מקום מחזיק קויפמן בדעתו, שלא האלמנטים הלאומיים שבתהדות סנעו אותה מלתיות לאמונה אוניורסלית, אלא מפלגת המדינית של העם היא שמיעשה את דמות דתו בעיני העולם האילי (I, 289). אכן נכון הדבר, שהמפלגה המדינית שימשה אחרי כן בפי הנוצרים מענה נגד אמיתתה של תורת היהודים. היוני או הרומאי שלא נשתעבד עדיין להשפעות הדתיות של המזרח לא היה צריך למענה כזו. הנצרות בהתחלתיה לא קנתה נפשות עיי נצחון פוליטי.

אנו נכנסים לגבול "רוב בריות", היהדות היא שהתחריבה את האלילות. היהדות — לא הנצרות והאישלם! ... התוספות שהוסיפו הנצרות והאישלם על היהדות היו רק אפני פעולתה של האידואה היהודית היסודית ... וכן לא היה בבחינה זו שום ערך ליסודות האליליים [ההילניסטיים] שספגה הנצרות" (I, 306). בבשול המצוות לא היה משום בשול, צמצום לאומי, והנצרות של פולוס לא היתה אוניורסלית יותר מן היהדות" (I, 338). "ישו הנוצרי היה יהודי בכל הלך רוחו" (I, 339). קויפמן מתאר את תמונתו היהודית של ישו הנוצרי תאור מפורט. איננו יודע, אם מרגיש המחבר הנכבד את

כל כובד הטענות הפילולוגיות המתנגדות לדעתו, ושיסודם סוף סוף אינו רק בצמצום הלאומי והדתי⁽¹⁾. אבל מה יצא לנו מכל הוויכוחים התיאולוגיים החופפים יותר ממאה עמודים בשביל המחקר ההיסטורי-הסוציולוגי? שלפנינו? התשובה נמצאת באמנתו „האידאליסטית“ של המחבר (הקדמה ע' ח'). ז. א. שגור דין ההיסטוריה נגזר בכחן של מחשבות מפשטות מעטות. ככה מתבאר הדבר שבעל תרבות מדעית רחבה כל כך כמו קויפמן נוטה לפרש פרוצס היסטורי מסובך וקשה כמעט בדרך בעלי הוויכוח של ימי הביניים, שהוא טרבה להביא את דבריהם⁽²⁾. בשביל מחקר היסטורי-סוציולוגי העקר הוא תאור מדויק של הכחות ההיסטוריים בפעולתם המעשית. יש למשל שאלות אחדות במשניות. הנצרות כרתה מהר ברית עם המדע היווני. היהדות אמנם „נשארה דת של אנדה כצד זה והלכה מצד זה“, כמו שמוכרז המסחר עצמו במקום אחר בדרך אנב (I, 447). ומה שנחשב לאשמה בעיני המחבר, היא אחת מפעולותיה הפוריות ביותר של הנצרות: שהיא השלימה עם המשפט הרומאי, המשפט „האלילי“ הזה שהסיר מקרבו את האלמנטים המיתולוגיים והריסואליים והגיע למדרגה של משפט מדעי, מה שאין כן בתלמוד⁽³⁾. לנוצרים היה אפשר ליצור בהתפתחות של ג' מאות שנה ארגון שהיה מכשר להיות אחד הנושאים העיקריים של הקיסרות הרומית המאוחרת. אין כאן הערכות, אלא עובדות. אנו אוהבים את היהדות דוקא בשביל שהלכה בדרך המיוחדת לה, אבל מה לנו ולאפולוגיקה?

כך נקשר על ידי צירוף של גורמים שונים הקשר ההיסטורי הקיים בין האמונה הישראלית ובין האומה הישראלית⁽⁴⁾ (I, 434). גם בפרק „גלות וגמול“ יש שהמושג חורס מה שנכנה על ידי ההכרה האמתית של המחבר. אני מרגיש רק את הדברים שבהם דעתי שונה מדעתו של קויפמן. הגדון הוא מצב היהדות בגולה עד תקופת ההשכלה. לפי דברי המחבר נחשבו היהודים לזרים וגרים בארצות הפזורה וחשבו את עצמם לזרים, אבל „גרותם של היהודים אינה בכל אופן מושג משפטי“. „במלכות רומא נחשבו היהודים בזמן מאוחר מכל מקום לאזרחי הסרניה, ובבהינה משפטית לא היו גרים“ (I, 472). אמנם עד כמה שהמצב הגיע באמת לשוויון של זכויות, אסור להשוות את הקיסרות הקוסמופוליטית עם הכריזמה הלאומית של הזמן הזה. במלכות הפנקס נחשבו היהודים לזכרים וגרים גמורים, והיסוד המשפטי הזה שלם עד תקופת ההשכלה⁽⁴⁾. — עיקר גדול הוא אצל קויפמן: „הגורם ששמר את יחודו

(1) בהערה I שבע' 307 נאמר, E. Norden בספרו Agnostos Theos איננו רואה את ההבדל היסודי שבין דרשותיו של אפולוניוס משיאנה ובין ההפסח היהודית-הנוצרית. אין סום וסוד לדברים כאלה.

(2) קויפמן מדבר גם כן בסגנון של ימי הביניים על „ישו האילי“ (I, 376). „אלפים שנות עבודת אלילים לישו“ (I, 375). מה תרומה ההכרה הלאומית מזה?

(3) כדאי להשוות את דברי המחבר על המשפט העברי והרומאי (406—405 I) עם הדברים הרומים שנאמרו בס' מלחמת מצוה לרי שלמה דוראן. את המושגים ההיסטוריים של המחבר בתקצוץ זה מצינונים הדברים: „בזמן מאוחר נוצר, משפט קנוני שתכליתו היתה למלא את דיקווייו של המשפט התלמודי“ (406). על התלמוד מדובר בכל החבור הגדול רק בדרך אנב.

(4) אין צריך לאמר שאני מסכים לגמרי לדברי המחבר על ההתייחסות הגמטאית (I, 474 והלאה). רק שאין להוציא מן הכלל את הישוב היהודי של בבל בתקופת התלמוד. שהמצב המשפטי של היהודים שם אינו שונה ממצבם שבשאר הארצות, ויחברו בלי ספק על ידי מחקר מיוחד שדרוש לנו כל כך בתקצוץ זה.

של ישראל היה הגורם הדתי לבדו (I, 436). גבול הושם לפרוצס המבטי (של ההתבוללות): גבול הדת. חוקי התמורה הדתית נלחמו בגורמי התמורה האתנית (I, 437). חוקי המסיעה הלאומית דרשו מן היהדות סמיעה. אלא שחוקי המסיעה הדתית עכבו את המסיעה (I, 490). אולם המסיעה וההתבוללות פעלו לא רק בעניני התרבות החלוצית, אלא גם בעניני הדת, פעלו לא רק בראשי העם המשיכילים, אלא גם בחמונים המסיתים. די להזכיר את מספר החסידים, שהוא נחשב בצדק ליצירה עממית ומקורית, ומכל מקום הוא בתכנו דוגמא של "אסימילציה" רוחנית גדולה. דוגמאות כאלה יש בכל הדורות של תולדות ישראל. אולם המסיעה וההתבוללות של התקופה הנודונה הן רק פרוצס סבעי ובריא של קבלת השפעות רוחניות מן החוץ, שאין כל אומה יכולה לעמוד בלעדיו. מה שאנו קוראים בשמות כאלה היום זהו ביסול העצמאות האתנית והדתית מתוך כוונה. גם בימי הבינים יש שהודים פורשים מדרכי הצבור ונוטים ללכת בחוקות הגוים ותר על המדה המקובלת אצל שאר אחיהם. אסנס אם הם רוצים להתבולל, הם צריכים להשתמד. אם כן, נכון מאד שהדת היתה שומר ישראל בימי הבינים. אבל קיופסן אינו מעריך כהוגן לא את הכח הדתי הפועל בשמר של ימי הבינים ולא את הגורם הלאומי הפועל בלבם של בעלי התשובה (1). גם בזה אינני יכול להסכים עם המחבר, כשהוא מנסה להסביר, שכוח התקוות המשיחיות נחלש כבר בימי הבינים (I, 512). אפילו אצל הרמב"ם לא היה "הגמול הלאומי-המשיחי" שפ"ל לגבי הגמול האישי. אלא התקוות המשיחיות היו חלק מגופו, כמו שהיו חלק מגוף המסורה הדתית (2). לפי שגראה מתוך הוויכוחים הדתיים ומהוך התנועות המשיחיות היתה שאלת המשיח השאלה העיקרית והמכריעה והממשיית ביותר בשביל היהדות של ימי הבינים. "נצחון המדינה האליזית הוא חילול שם שמים והרפה על ישראל" (I, 513) גם לפי דעות היהודים של ימי הבינים, מתוך תאוה לנצחון דתי ממש מתאמצים היהודים עוד בזמן מאוחר לקנות מעמד במקומות הקדושים שבארץ ישראל (3). אלא שכל עוד שהקות הגאולה הפוליטית ע"י האלהים היתה קבועה בלב האומה בתור אמונה דתית ממשית, לא ניתן מקום למעשים פוליטיים ריאליים בודי בן אדם. הממש שבאמונה כבש את הממש שבפוליטיקה. בתקופת ההשכלה נשתנה המצב ההיסטורי של היהדות עד היסוד. כבר בימי הבינים ולכל המאוחר מתמאה היוז והלאה אפשר להכיר את הכוחות הגורמים והמכנים את המצב החדש. אבל רק במחצית השניה של המאה היתה נגמר הדין. מנדלסון ותלמידיו כבר השתדלו

(1) לעתים נראה, כאלו המחבר נוטה לכחש בגורם הלאומי הפועל במצב הכלכלי של היהודים בימי הבינים. לטעות דבריו I, 531. השווה לעומת זה I, 436, 176 והלאה. מצד אחר טועה המחבר את השעות הרווחת שכרדיפות של סוף ימי הבינים שמשש האידאולוגיה הדתית רק אמתלה (I, 541). חוקים ומנהגים ידועים ביחס אל העכו"ם אינם, דברים אוטומיים ומופשפים גרידא (I, 529). על המוסר היהודי יש מחשבות בודדות (I, 202). זה ענין הדורש באמת מחקר היסטוריו-סוציולוגי מבוסס.

(2) כידוע יש כאן אחד מן הדברים שתורתו הלאומית של אחד-העם באה על ידיהם ככלל שעות. לפי שקיופסן משתמש בכמה מקומות ב"אגרת תימן" של הרמב"ם (ראה ביחוד I, 219 ו 4), כראי להזכיר שאי אפשר לסמוך על התרגומים העבריים שבידינו, והלואי שנוכה עוד לפני ביאת הגואל להוצאת הגוף הערבי עם תרגום עברי חדש. אסור לבנות בנין על דברי הרמב"ן שנאמרו בשעת הוויכוח, כמו שעושה המחבר II, 512, I, ראה תרכ"ן 184, II.

(3) השווה את המאמרים החשובים של ש"ת וריינבורג ב"ציון" ב' ו'.

להוכיח, שהתקנה המשיחית אין בה שום כוונה מדינית ושאלין היא אלא חזון דתי (II, 15). החזון המדיני-המשיחי נהפך לחזון נאצל של אחרית הימים שדבר אין לו עם החיים (I, 514). בספרו "ירושלים" מבסס מנדלסון את הערך המוחלט ואת הוכחות של המדינה החלוצית והוא שולל מן הכנסיות הדתיות, לרבות את היהדות, כל זכות פוליטית ומשפטית. בזה הוא הורס את היסודות שהיהדות של ימי הביניים היתה בנויה עליהם. נעשה לעיקר, מה שהיה עד אז רק פשרה לשעתה שכאח מתוך אונס (II, 498, 513). מנדלסון מניח את היסוד העיוני לשאיפות המשפטיות ולחוקים המעשיים של זמנו, גם בנוגע לסדרים הפנימיים של היהדות וגם בנוגע ליחס המדינה אל היהודים. הוא דורש בשביל היהדות שוויון זכויות במדינה החלוצית והוא משאיר ליהדות רק את הרשות של העבודה בבית הכנסת ושל הלכות איסור והיתר. נכון הדבר, שהוא והבאים אחריו וגם המתקנים הנוצרים של דורו חשבו לעתים להשאיר ליהדות מין צורה של קיום לאומי, ושהשכלה היו באמת גם שאיפות לאומיות חיוניות (II, 14). במדינת ההשכלה היה עוד אפשר לחשוב על איזו אוטונומיה לאומית חלשה של היהודים. במדינת הלאומית המודרנית שנוצרה בדור הבא אחרי מנדלסון לא היה עוד מקום לקיום משפטי מיוחד של היהדות.

בכרך השני, שרק חלקו הראשון הופיע עד עכשיו, מתאר המחבר את התפתחות הנפיות הפוליטיות שביהדות של המאה האחרונה בדברים נכונים וחולמים. אלא שהעיקר אצלו להוציא סקנות בשביל העתיד. כמובן שיש רשות לכל אחד לעשות כך לפי שיקול דעתו ולפי שיקול הכחות שפעלו בזמן האחרון, ואפשר שיצדק, אם הכחות הנידונים לא ישתנו. אבל הם יכולים להשתנות בכל יום שניו יסודי, והרצון הלאומי (או הדתי או כסו שאתה רוצה לכנות זה) יכול לקיים את האומה בכל התנאים, גם בארץ וגם בחו"ל. "חוקים" היסטוריים אין מקום. ללא ידענו מראש שכוונת המחבר היא "לברר ולבסס בסוס היסטורי את הרעיון הישן שנשחכת ונגנז, והוא, שאין לשאלת הגלות בעתיד הנגלה פתרון אחר וזאת הפתרון הלאומי" (הקדמה ע' ח'), — מן התיאוריות שלו לא היונו באים למסקנה כזו. כי אם הסומנש הלאומי שביהדות, אינו אלא היסטורי בלבד, סודע לא לפשוט את המלוש המסקרי הזה ולהוות כנסיה דתית אוניוורסלית? לפי דעת המחבר מעכב כאן חוק הברזל של התמורה הדתית (II, 262). הגורם הדתי מקיים את יחודו האתני של ישראל, אף שלא ברצונו. ולא עוד, אלא כל הסכנה הזה שיצא מרשות האמונה לא יכול לצאת מתוך הקבוצה ההיסטורית שנוצר בכחה והותך בכורה, יהודי זה גם אחרי שנכרתה אמונה מלבו עדיין הוא כורע תחת טשא העול הכבד של חוק התמורה הדתית (II, 263). לפי דעתי יהודי זה סחויב לגרש את השדים של העבר ולהסתדר בעולם הזה, עד כמה שאפשר, או אולי יסכים עמי המחבר הנכבד להניח שלפי האמת הפשוטה יהודי זה הוא בגופו ובנפשו עוד יהודי כמו אבותיו?

בער.

1233. קלזנר, יוסף [Joseph Klausner]. בראשית היה הרעיון;

קובץ מאמרים ישנים גם חדשים. ירושלים, התחיה, תרצ"א. ע. 104 : 16 : 24.

יואת מגמתו העיקרית של הקיבוץ יש להביע במשפט אחד: הוא מזהיר מפני גלות ערב. — "המאמרים הישנים נתפרסמו ב"מאזנים" "הדאר" הגיונירקי "התקופה" "הארץ" "דאר היום" "הצפירה" ו"העולם" — מתוך ההקדמה.

התכן: 1. מגמתו של הקיבוץ (במקום הקדמה). — 2. לחקר הנוראות בארץ ישראל. —

3. המסקנות מן המאורעות בארץ-ישראל. 4. מאורע או אפיזודה? — 5. לא לטשטש ולא לשחוק. — 6. קודם במעלה וקודם בזמן. — 7. נקודת מפנה. — 8. והיא לא תצלח. —

9- בנין ארץ ותנועה של שחרור. — 10. בהתאבקות על תפיסת עולם. — 11. אחד העם ותפיסת עולמו הציונית. — 12. רוצחי אידיאל. — 13. מוצאה של 'ברית שלום'. — 14. הפסע הציוני הכבד ביותר.

1234. קפת הספר. תל אביב, (דפוס השחר), תרצ"א. 12 : 18.

קנ"ה : גדיים יא : גמי הקסן — הדב העצלן. עברית מאת חנה עירונית. 15 : [1] ע.

קנ"ו : מינץ, שלמה : הנביאים. 34 ע.

ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 44 מספר 202.

קנ"ז : גדיים י"ב : בס, ש[בת] : ילדים בחוף תל אביב ; שירים. 15 ע.

קנ"ח — ק"ס : שחר, ח[ני]ים [ד"ב] : מימי הילדות. ציורים מאת גניה מיוזליס. 94 ע.

[1] דף, פורטרטי — עם תולדות המחבר מאת מרדכי מיכאלי.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 23.

1235. קרויצמילר, פ. התחוות האמונה המשיחית הקדומה ושעת

חסר האחרונה של העולם. מאת פ. קרויצמילר. (תרגום לעברית : ס. סג"ל).

ירושלים, L.J.S. Press, 1927. 28 ע. 12 : 17. מספרי המיסיון הנוצרי

1236. קרויצמילר, פ. לב האדם — בית אלהים או בית מלאכה

של השטן, מתואר באופן מוחשי בחטש תמונות מאת פ. קרויצמילר. ירושלים,

דפוס בית חיתומים (שג"ר), [1930?]. 16 ע, תמונות. 11 : 14.

מספרי המיסיון הנוצרי.

1237. קרויצמילר, פ. הפתרון המחלט של שאלת היהודים לאור

כתבי הקדש. מאת פ. קרויצמילר. ירושלים, דפוס בית חיתומים (שג"ר),

[1930?]. 16 ע. 11 : 14. מספרי המיסיון הנוצרי.

1238. קרן היסוד. דיון וחשבון מאת הלשכה הראשית של קרן היסוד

לאספה השנייה של מועצת הסוכנות היהודית, מוגש לקונגרס הציוני הי"ז בכז',

תרצ"א. ירושלים, (דפוס הספר), תרצ"א. 95 ע, טבלאות. 17 : 24.

את הקודם ראה : ק. ס. שנה ו' ע' 308.

1239. הקרן הקימת לישראל. דיון וחשבון של הלשכה הראשית

אל הקונגרס הציוני ה-xvii בכז' לשנות תר"ץ — תרצ"א (1929-1931).

ירושלים, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"א. 44, 121 ע, טבלאות, ספה. 17 : 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 308.

1240. הקרן הקימת לישראל. פעולת הקרן הקימת לישראל

(בשנת תר"ץ). [ירושלים], הלשכה הראשית של הקהילה, [תרצ"א]. 13 ע, 4 טבלאות. 21 : 15.

נדפס בהקטוגרף מכתב מכונה. התכן : א. הכנסות. ב. השקעות. ג. רכישת אדמה.

ד. השימוש באדמה. ה. עבודות השבתה. ו. מסעים.

1241. רבינסון, י. ש. הרב קוק. ירושלים, אורים, (דפוס עניו), תרצ"א.

36 ע, פורטרט. 12 : 17. מהמעטפת.

1242. הרוסי, עמנואל, למה זה פחדת! (נענועי אמיר) מקדש לשמחה
חינקים. (תל-אביב, הוצאת "מוסיקה ארצי ישראלית" ע"י האחים אליהו,
1930). 4 ע. 10 : 14. שיר עם תוינגינה. הממשלה החרימה את החוברת.

1243. רוסי, שלמה, הסוציאליזם מה יהא עליו? ... ירושלים,
ספרים חיצוניים, (דפוס הסולל), 1931. [1] דף, 8 ע, [1] דף. 16 : 24.

1244. שאהין, זאחיד, סודות שעוד טרם נודעו... תורגם מערבית
ע"י סלים אבוגוש. תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תר"ץ. 30 ע, [1] דף. 13 : 19.
התכן: הקדמה. — מאורעות אוגוסט שנת 1929. — גוראות הטבח בירושלים. — שכם
והתקוממותה. — צפת ואסונה. — המועצה המושלמית העליונה. — הבחירות למועצה. — המצחיק
והמכאיב. — והועד הפועל הערבי ומעשיו. — המשלחות. — המשלחת לאמריקה. — העליה
היהודית. — הפועל הערבי. — הפועל היהודי. — הפלח הערבי. — הפלח או האכר היהודי. —
העתונות. — סיום. מכתב ועדת החקירה.

1245. שְׁבֶדְרוֹן, אברהם [Abraham Schwadron], יסודי האידי-
אולוגיה של "ברית שלום" סתוך השקפת הציונות האינטנציונלית. ירושלים,
(דפוס ארץ ישראל), תרצ"א. 86, [1] ע. 15 : 23.

על המעטפת: לבקורת יסודי האידיאולוגיה של "ברית שלום"....
התכן: גופי רעיונותיה של "ברית שלום". — הנחות מול הנחות (מרכזיות או קבוצ
הסורים? — הבחינה הסריטוריאליה והבחינה הארץ ישראלית בציונות). — לשאלת זכותנו. —
ריכוז? — Pair Play? — ועמם כולם צדיקים. — ושוב תעודה בגויים! — הפיקציות הקטנות. —
הגדולה שבפיקציות הקטנות. — הערת בער לבחינה הסוציאלית. — כלכלית. — לו הייתי איש
"ברית שלום". — הויה? (משיחיות השקר ומשיחיות השקרנים — התכנית והמוכנים — הציונות
של הרצון הצרף).

1246. שיפמן, יהודה ליבוש. ספר אסרי בינה; דרושים ... לשבתות
ולמועדים ... (סאת) יהודה ליבוש שיפמן ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"א.
[1] דף, 131, [1] ע. 17 : 25.

1247. תפלות, סודר סנחה חדשה; והוא סנחה וערבית לחול ולשבתות,
כסנהג ירושלים ובגדאד, עם קצור פסקי דינים ... ירושלים, דפוס ציון, תר"ץ.
128 ע. 10 : 13.

הובא לבית הדפוס בהוצאותי: מרדכי חיים אליאוי לוי בשותפות בהוצאות עבדאללה
עזרא ציון שוחס.

1248. תפלות, ספר שערי תפלה. ז"ל הרמב"ם: סצות עשה סן התורה
לצעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה ... ולזה נתקוררו אחרים סבני הישובות
ללקט מספרים קדושים התפילות המיוחדים (1) לזמנינו ... ירושלים, דפוס המורת,
תרצ"ב. [1] דף, 29, [1] ע. 11 : 14.

1249. ברעזין, א[בא] צ[כי]. צום יודישן פאלק; די געשיכטע און בערויטונג פון די ישיבה „כנסת ישראל“ אין חברון. געווינדעט צו די זיאהרונג עקזעסטרענץ אין חברון. תרפ"ד—תרפ"ט. ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ט. 16 ע, פורטרטים, תמונות. 24 : 33.

מהמעטפת. — ידי אויסגאבע אין אידיש ספעציעל פאר אויסלאנד.

1250. *Confédération universelle des Juifs Sepharadim*. Statuts de la Confédération, officiellement enregistrés au Governorat sous le numéro 3939/401. Jérusalem, (typ. Weisz), 1928. 20 p. 14 : 21.

בראש השער: התאחדות עולמית של היהודים הספרדים.

1251. *Hantke, Arthur*. Jewish agency und Keren Hajessod. Jerusalem, (typ. Azriel), 1929. 15 p. 13 : 18.

מהמעטפת.

1252. *Heidet, L.* Cafargamala; con note di D. G. Fergnani. Beitgemal (Cafargamala) Palestina, Tip. S. Stefano, 1931. 4 p. 1, [5] — 48 p. 14 : 21.

1253. *Hillels, S[olomon]*. Mikveh-Israel; premier essai agricole en Palestine. Tel-Aviv, Omanuth, 1931. 101 p., 1 l., map, plans, pl., ports. 13 : 20.

Lanoar; études palestiniennes.

Bibliothèque du Keren Kayemeth Leisrael.

תרגום מעברית. — את המקור ראה ק. ס. שנה ו' ע' 23.

1254. *Keren Kayemeth Leisrael (Jewish national fund)*. Report of the head office to the XVIIth Zionist congress at Basle, June, 1931 for the years 5689—5691 (1929—31). Jerusalem, (Tel-Aviv, typ. Omanuth Erez-Israel), 1931—5691. 1 p. 1, 5—57 p., map, tab. 17 : 24. יצא גם בגרמנית בשם: Keren Kayemeth Leisrael (Jüdischer Nationalfonds). Bericht des Hauptbüros an den XVII. Zionisten-Kongress in Basel, Juni 1931 für die Jahre 5690—5691 (1929—31). 446. שנה ו' ע' 446.

1255. *Kimchi, Dow*. Die blaue Büchse; eine Geschichte vom Groschengold, das in die blaue Büchse der Erlösung—hineingerollt. Für Gross und Klein erzählt von Dow Kimchi; hrsg. vom Hauptbüro des Keren Kajemeth Lejisrael. Jerusalem, (Berlin, typ. Marx), [1929?]. 23, [1] p. 12 : 15.

1256. *Kisch, F[rederick] H[ermann]*. Letter... to the chairman, Political commission, XVIIth Zionist congress, and the chairman, Political commission, IInd assembly of the Council of the Jewish agency for Palestine; accompanied by a report on the work of the Joint bureau for Arab relations and a Memorandum on intel-

lectual, social and economic cooperation between Jews and Arabs. (Jerusalem, typ. Azriel press, 1931). 74p. 17 : 24.

1257. Manufacturers' association of Palestine. Palestine industries export-catalogue 1931. (Tel-Aviv, Mischar w'Taasia), 1931. חלק של הטכסט בעברית וערבית. — מהמעטפת בפניציה שונה. [114]p. 24 : 32. בראש השער: התאחדות בעלי התעשיה. א.י. — הקדמה. K. W. Stead (מנהל מחלקת המכס והמסים של הממשלה), מכוא מאת לורד מלצ'ט, רשימות מאת ל. שנקר, זי. הופמן, מ. סמילנסקי, א. אכסמן.

1258. Morris, I[saac]. First year English for Palestine schools by I. and R. Morris. 3rd ed. (Pt. 1). Jerusalem, Tarbuth, (typ. Achduth, Tel-Aviv), 1930. 87, [1] p., illus. 13 : 21.

מהדורה א' יצאה ב-1928, ב' ב-1929.

1259. Morris, I[saac]. First year English for Palestine schools by I. and R. Morris. Pt. 2. Jerusalem, Tarbuth, (typ. Azriel), [1929]. 95 p., illus. 14 : 21.

1260. Palestine. Government. The mineral resources of Palestine and Transjordan, by G[eorge] S[tanfield] Blake. Jerusalem, typ. Azriel, 1930. 41 p., tab. 21 : 33.

No. 2. Palestine : בראש השער

1261. Palestine. Government. Department of customs, excise and trade. Customs, excise and miscellaneous ordinances and regulations. (Jerusalem, typ. Azriel press), 1931. 2 p. l., 111 p., 1 l., 372 p. 16 : 25.

"Special suppl. to the Palestine commercial bulletin of January 1st, 1931".

1262. Picard, L[eo]. Geological researches in the Judean desert, with geological map and illustrations. With an introd. by J. W. Gregory. Jerusalem, (typ. Goldberg), 1931. 3 p. l., v—vii, 108 p., illus., map, pl., tab. 19 : 27. 108—106 : ביבליוגרפיה.

1263. Schwartzman, Benjamin M. The Sabbath-rest; tr. into English by A. L. Shirwinter. Jerusalem, (typ. Eretz-Israel press), 5687—1927. 1 p. l., 20 p. 14 : 21.

1264. Sukenik, E[leazar] L[ipa]. The third wall of Jerusalem; an account of excavations by E. L. Sukenik and L[eo] A[ry] Mayer. From the Hebrew. Jerusalem, University press, 1930. 72, [4] p., illus., front., maps, plans. 22 : 28.

את המקור העברי עם בקורת מאת פרופ. אולבריס ראה לעיל ע' 308.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

כ"ז נוע; דו שכועון מצויר ... ראה ע' 288.

1265. אידישע וואכענפאסט; די איינציגע אומפארטויאישע יודישע צייטונג אין עסטרייך, טשעכאסלאוואקיי און אונגארן. וויען, (דפוס יוסף רבינוביץ), 1930. 46 : 31.

העורך האחראי : Isak Lissner-Juris. — גליון א' יצא ב 17 באקטובר.
1266. באראנאוויטשער לעבן; אומאפהיינגיקע ליטעראריש געזעלשאפט-
לעכע וואכנבלאט. באראנאוויטש, (דפוס Szwiranskigo), 1928. 55 : 35.
העורך והמויל: מ. מאנסקי — גליון א' יצא ב 15 ביוני.
1267. געזונט און ארבעט; אָרגאַן פֿון פּאָלקאַמגעזונט, פּאָלקאַמסאַצ-
פּאַרזאָרג, אוקרגעזערד אונ אוקרגעזקולט. כוידעש-זשורנאַל. כארקאוו, „צענטר-
פארלאג", 1930. 25 : 18.

האחראי: י. ליפשיץ ... חוברת 8—9 הופיעה בספטמבר—אוקטובר.
1268. ווארשע; איילוסטרירטער חודש זשורנאַל. ווארשע, (דפוס „Spoldruk"),
1930. 30 : 22. העורך: לאזאר קאהאן.
שער גוסף בפולנית: Warszawa; miesiecznik ilustrowany. — גליון א' יצא בינואר.
1269. לאדזשער וועקער; וועכנטלעכע ארבעטער צייטונג. לאדזש,
(דפוס Szaladajewski), 1930. 47 : 30.

שבועון המויל: Abram Zyngerman. — גליון א' של שנה ה' יצא ב 3 בינואר.
1270. לייט און צינל; חודש זשורנאַל פון אמעריקאניש דערצויגענע
אידישע שרייבער ... (New York), חש"ט, 1931. 22 : 14.
העורך: י. ל. טעלער. — גליון א' יצא באפריל. — משתתפים: בעריש וינשטיין, י. ל. טלר,
שאוול מליך, ביטרים מרמור, סוויא, גסי קון.
1271. פאלקס-געזונט; צווייטוואכיקער צוטריטלעכער זשורנאַל פאר
היגענע אין מעדיצין. (דרום אמעריקאנער אויסגאבע). בוענאס איירעס, 1931. 31 : 23.
העורך: יואל זינגער. — גליון א' יצא ב 15 באפריל.

1272. פרייע טריבונע; וואכנשריפט. לאדזש, (דפוס Djament), 1930.
העורך והמזל: Abram Szurek, גליון א' יצא ב 29 באוגוסט. 31 : 24
1273. ראדאמער קעלצער צייטונג. ראדאם, תרפ"ט 1928. 48 : 32
שבועון - העורך והמזל: ש. פאטאושניק. - גליון א' יצא ב' בכסלו.
1274. The Avukah bulletin; pub. by Avukah, American student Zionist federation. New York city, 1929. 20 : 28.
ירחון. מלכר יולי ואוגוסט. גליון א' יצא במאי.
1275. Der Bund; unabhängiges, freies agudistisches Organ. Frankfurt a.M., 1931. 30 : 45.
ירחון; לפנינו נמצא גליון ניסן 5691 משנה רביעית. המזל: Hartog Hartogsohn
1276. Freie jüdische Monatsschau; eine Revue für Politik Literatur, Wissenschaft und Kunst, herausgegeben von: Josef Melzer und Doris Wittner unter Mitarbeit von Prof. Dr. Dawid Koigen, Dr. Gustav Krojanker, Arno Nadel und Dr. J. N. Steinberg. Berlin, 1931.
חבורת א' יצאה במרץ.
1277. Israel: editado por el Centro juventud sionista Leon Jaffe. Santiago de Chile, 1930. 28 : 38.
גליון א' יצא ב 20 באוקטובר.
Comité de redaccion: A. Drapkin, M. Jaimovich, L. Dimand, L. Gomberoff. „Publicacion quincenal”.
1278. The Jewish advocate <formerly, The Jewish bulletin> the only Jewish paper in India. Official organ of the Keren Kayemeth Leisrael <Jewish national fund> & the Bombay Zionist association. Edited by Joe J. Sargon. Bombay, 1931. 22 : 28.
ירחון. נוקרציה אחת לשני העתונים האלה. גליון 11 (בשם Jewish Advocate) יצא בינואר 1931. גליון 9 (בשם Jewish Bulletin) - בנובמבר 1930.
1279. Moledet; publicatia organizatiei "Hanoar hazoni" <C.T.S.> din România. (Bacau), 1931. 20 : 29.
ירחון. - מצויר. - חבורת ב' יצאה בינואר - שבט.
1280. Nowe slowo; pismo codzienne; organ żydostwa narodowego w Polsce. Warszawa, 1931. 37 : 55.
ועד המערכת: י. דוידסון, א. גולדברג, י. גרינבוים, י. שיפר. - גליון ד' יצא ב 20 במאי
1281. Наш голос; еврейская ежемесячная. Tientsin, T-во „Наш голос”, 1930. 19 : 26.
חבורת א' יצאה באוקטובר. - ראה גם ק. ט. שנה ו' ע' 524.

ב. קבצים ומאספים.

1282. ספר השנה ליהודי אמריקה. בעריכת מנחם ריבולוב וצבי שארפשווין. ניו יורק, ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"א. 349 ע. 24:16.

עם שער באנגלית על המעטפת.

הקבץ מכיל: שירים מאת: י. אפרת, הלל בבלי, מ. גולדנברג, ש. גינצבורג, י. זילברשלאג, ברוך כצנלסון, א. א. ליסיצקי, מ. מוהר, ב. נ. סילקינר, א. פישקין, ש. צ'רניחובסקי (תרגום של הקטע "מגנו של אכילס", הומירוס, איליאדה XVIII); ספורים מאת: ל. א. אריאלי, ש. ל. בלנק, יעקב חורגין; קטע דרמטי מאת א. קלסון, מסה (שבת) מאת י. פיכמן; וגם את המאמרים האלה: מ. ריבולוב: בשער: הווי-חיים והווי-ספרות: אראלי ספרות ומצוקי-עוונות. — אב. גולדברג: נחום סוקולוב. — א. צ. אידלון: הגנינה החסידיית. — צ. רודי: היהודים בפילוסופיה של ימינו. — י. טברסקי: דור גזירה. — ש. ברנשטיין: לחקר האידיאה המשיחית של שלמה מולכו. — א. אפשטיין: יעקב כהן. — ש. בס: אורי ניסן גנסין. ש. דובנוב: תלמידים יהודים באוניברסיטה שבפאדובה. — י. מארקוס: שירי קודש לר' יצחק אבן גיאת. — י. גרינברג: על הצחוק בישראל. — י. רייזר: חקירת משה בימינו. — ש. א. הורודצקי: "סבא". — ש. קרויס: הערות למיוס "גשרי תרע"י. — א. ז. בן ישי: יבול ספרותנו בשנת תר"ץ. [סקירה מפורטת המכילה גם חמר ביבליוגרפי רב וסטטיסטיקה על המוילות בא"י]. ע. טשיפקין: החנוך העברי בניו יורק. — מ. וואכסמאן: הרבנים והרבנות בארצות הברית. — ר. לוף: האמנים היהודים באמריקה. — מ. איוונסקי: תנועת הפועלים היהודים באמריקה. — מ. ז. לווינזון לביא: לתקופת השנה

1283. השומר הדתי; עתונה של תנועת השומר הדתי. קראקא, ההנהגה הראשית לפולניה הקטנה המערבית ושליסיה, תרצ"א. 8 ע.

הוצאה חד-פעמית. — העורך האחראי: Izrael Bester. — יצא בכ"ה בכסלו.

1284. אונוער וועג; געווינדעט דעם פאלעסטינע ארכיווער פאנד קאמפיון. סאנטא פע, צענטר פועלי ציון "ב. באראכאו", 1929. 6 ע. 29:41. יצא ב 6 ביולי.

1285. ליטערארישע גרופע; אויסגאבע פאר ליטעראטור און קריטיק. ראדאם, (דפוס Polonja), 1930. 16 ע. 16:22. העורך והמחל: י. פ. שטריימאן.

1286. פאלקס שולן בוך; ארויסגעגעבן פון די אידישע פאלקס שולן בתי ספר עממיים ויהודיים, צום פופצן יאריקן יוביליאום (תרע"ד—תרפ"ט). מאנטרעאל, (דפוס City printing co.), תר"ץ. 118—131 ע, תצלומים. 23:30. מכיל חמר היסטורי וסטטיסטי על בתי הספר העממיים במונטריאל, וחמר ספרותי.

1287. צייטשריפט. באנד כ"ה. מינסק, 1928—31. בראש השער של הכרך ב—ג נדפס: אינסטיטוט פאר וויסרוסלענדישער קולטור — יידישער סעקטאר. — בראש השער של כרכים ד—ה נדפס: וויסרוסיע וויסנשאפט אקאדעמיע. יידישער סעקטאר. — השער של כרך ב—ג: צייטשריפט פאר יידישער געשיכטע, דעמאך

גרמאניע און עקאנאמיק, ליטעראטור-פאָרשונג, שפראכווויסנשאפטס און עטנאגראפיע. — לכרך ב-ג שער גם ברוסית לבנה ובגרמנית, עם תמצית התוכן בגרמנית. לכרכים ד-ה שער ורישמת התוכן גם ברוסית לבנה. לכרך ד' תמצית התוכן ברוסית-לבנה. — חברי המערכת: של כרך ב-ג: י. סוסיס (מחלקה היסטורית), ה. אלכסנדרוב (סוציאל-אקונומית), ב. אורשנסקי (ספרותית), מ. גינגר (חקירת הלשון), י. רברבי וי. גלדברג (פולקלור). — של כרך ד': ה. אלכסנדרוב, ב. אורשנסקי, א. אשורוביץ, ר. הולמסשוק, א. וולברנסקי, י. סוסיס, מ. אָריק. — חברי המערכת של כרך ה' לא נזכרו.

מן התכן: באנד 2-3: געשיכטע: י. סאָסיס: דער יידישער סיים אין ליטע און וויסרוסלאנד ... (1761-1623) ... — מ. וישניצער: די סטרוקטור פון יודישע צעכען אין פוילן, ליטא, וויסרוסלאנד אינם 17. און 18. יארה. — ש. גינבורג: די אנטשטיינג פון דער יידישער רעקרוטשינע. — די יידישע ערד קאלאניזאציע אין דער 1. העלפט פון 19. יארה: (מאמרים מאת י. סוסיס), ש. בורובוי, א. בן-יבין, פ. קלן, נ. ניקולסקי. — סאציאל-עקאנאמישע אפטיילונג: (מאמרים מאת י. אונורסקי) די יידישע ערד ארבייט אין וויסרוסלאנד, א. קו. ה. אלכסנדרוב (די יידישע באפעלקערונג אין די שטעט און שטעטלעך פון וויסרוסלאנד), ד. אַינהורן. — ליטעראטור און פאָלקלאָר: (מאמרים מאת י. דוברשין) (שאלעס-אלייכעמס דראמאטורגיע), י. נוסינוב (פון בוך צו בוך. צו דער געשיכטע פון מענדעלע-וואריאנטן), א. גורשקין (סאכאקל פון דער מענדעלע-פאָרשונג), נ. שטיף, מ. אָריק, י. גולדברג. — שפראך-פאָרשונג: (מאמרים מאת מ. גינגר, מ. גינגר, י. רברבי, י. קברוב, י. לוריה). — מיטיילונגען און מאסעריאלן. — פאָלקלידער. [6] ע, 908 עמודות, XIII ע. 22: 26.

באנד 4: אפטיילן: היסטארישער און סאציאל עקאנאמישער. געשיכטע: י. סאָסיס: יידישע באלמעלאכעס און זייערע ארבעטער אין ליטע, וויסרוסלאנד און פוילן. — ה. אלעקסאנדראוו: די יידישע באפעלקערונג אין וויסרוסלאנד אין דער צייט פון די צעטיילונגען פון פוילן. — ל. האלאמשטאק: דער יידישער לעבנסשטייגער אין 18טן יארהונדערט. — מאסעריאלן און מיטיילונגען. — סאציאל עקאנאמישער אפטייל: י. פייקין: אייניקע סאכאקלען פון דער דעמאגראפישער ציילונג פון 1926 טען יאר. — ה. אלעקסאנדראוו: די יידישע באפעלקערונג אין מינסק לויט די פאלקציילונגען פון 1897 און 1926. — א. גוטמאן: מאסעריאלן וועגן דער לאגע פון די יידישע קאָלואירטן אין ווסטר. רעוואליוציאנערע באוועגונג. — ביבליאגראפיע. XXI, 344 XVII ע. 18: 26.

באנד 5: ליטעראטור פארשונג. [2] מאמרים על אַקסנקלד מאת אָריק וי. רימניק. — 2 מאמרים על י. י. לינצקי מאת רימניק וגרידנברג. — על כריק מאת ג. יאָברוב, על קובנר מאת י. ברושקין ומאמר של ב. אורשנסקי: השירה היהודית ברוסיה הלבנה אחרי המהפכה. — ביבליאגראפיע: מ. עריק: נייע מאסעריאלן וועגן אייכלען. — י. בראנשטיין: ליטעראריש-קריטישע סאכאקלען. — פון אונדזער ארכיוו: מענדעלע מויכער ספארימס בריוו [23] מכתבים; מהם 21 בעברית]. — פון גאס-לאבערס ליטערארישער יערושע. — מ. עריק: שאלעס אלייכעס און זיין איבערזעצער. — נ. ר.: שאלעס-אלייכעס-איבערזעצונגען אין סאוועטנפארבאנד זינט דער אקטיאבער רעווא-ליוציע. [רשימה ביבליאגראפית של התרגומים לרוסית, אוקרינית ורוסית לבנה]. [312, 91, 2] ע. 18: 25.

...הודות לבקורת-העצמית הפרולטרית ולהוראות המפלגה [ו. א. המפלגה הקומוניסטית].
נעשה ברור שנחץ לשנות באופן רדיקלי את המיתודות ואת הלחן של העבודה האקדמית
הפרולטרית. השנוי היסודי הזה בעבודתו של האידיסעקטאר חל בזמן, שחלק גדול מהעבודות
של הכרך הרביעי היה סודר וגדפס. לסוג זה שייכים המאמרים של סוסיס, אלכפנדרוב הלומשטוק
ופיקין. במאמרים אלה ישנן שגיאות מתודולוגיות מנקודת הראות של המרכסיזם הלוחם ומפני
זה הפרובלמות מאבדות את ערכן האקטואלי. — בשאר עבודותינו שבכרך הזה יצאנו מתוך
השקפה, שבלי מלחמה לחיים ולמות עם התורות הבורגניות על בסיס התורה המרכסיסטית-
לניניסטית אי-אפשר להגיע לידי נצחון מלא על השונאים-המעמדיים (טפלין). מההקדמה לכרך ד.

1288. **Jüdisch-literarische Gesellschaft.** (Sitz: Frankfurt a.M.).
Jahrbuch der Jüdisch-literarischen Gesellschaft. XXI. Frankfurt a.M.,
J. Kauffmann, 1930. VI, 374 p., facsim., 1 pl. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 224.

החן: Gedenkworte. — B. Jeiteles: Die Bibel im babylonischen Talmud. —
B. Brilling: Die frühesten Beziehungen der Juden Hamburgs zu Palästina. —
S. Bamberger: Die Bedeutung der Qeri—Kethib...—H. Flesch: Das Neu-
Raussnitzer Steuerbuch. — I. Jeiteles: Fremdes Recht im Talmud. — M. Munk:
Esra Hasofer nach Talmud und Midrasch. — S. Grünberg: Exegetische Bei-
träge. V. — H. Flesch: Zur Geschichte der mähr. "heiligen Vereine" <Chewra
kadischa>. — M. Stern: Löw, nicht Liwa. — Statuten-Entwurf eines alten Ver-
eins in Frankfurt a.M. aus dem Jahre 1822. Veröffentlicht von S. Unna. —
S. A. Rochlin: Die ersten deutschen Juden in Südafrika. — Alfonso Cassuto:
Die portugiesischen Juden in Glückstadt. — M. Weinberg: Die hebräischen
Druckereien in Sulzbach. Fortsetzung der Verbesserungen und Ergänzun-
gen. — Bemerkungen.

1289. **Jüdisches Jahrbuch 1931.** Berlin, Verlag Jüdisches
Jahrbuch, 1931. XXXII, 240 p., illus., pl., ports., tab. 15 : 23.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 224, 222.

החן: T. 1: Die Berliner jüdische Gemeinde im Jahre 1930. — Die Ber-
liner jüdische Bevölkerung. — Die Juden im deutschen Geistesleben der Ge-
genwart. — Der jüdische Kultbau. — Die jüdische Wohlfahrtspflege in Deutsch-
land. — Jüdische Siedlung in Deutschland. — Wert und Wirken der jüdischen
Kreditgenossenschaft. — Krankheiten der Juden mit Berücksichtigung der
einschlägigen Badekuren. — Die Schallplatte im Dienste des jüdischen
Gottesdienstes. — Nekrologe. — Abbildungen. — T. 2: Organisationen und
Vereine. — T. 3: Berliner Gemeinde-Verwaltungen und Einrichtungen. —
T. 4: Die jüdischen Gemeinden in Deutschland. — T. 5: Tätigkeitsberichte.

ע' XXXII—IV, 196—237: מודעות.

1290. **Mendelssohn, Moses.** Gesammelte Schriften, Jubiläums-
ausgabe in Gemeinschaft mit F. Bamberger, H. Borodianski, S.

Rawidowicz [a.o.] hrsg. von I[smar] Elbogen, J[ulius] Guttmann, E[ugen] Mittwoch. Bd. 2. Berlin, Akademie-Verlag, 1931. LV, 428 p., diags. 18: 26.

ההלן: Bd. 2: Schriften zur Philosophie und Ästhetik. II., bearb. von Fritz Bamberger und Leo Strauss.

הכרך הזה מכיל (ע' 197-230) "Termini der Logik" des Mose ben Maimon. [In Auswahl aus dem Hebräischen übersetzt.] כרך א', עם הערכה, ראה ק. ס. שנה ז' ע' 42.

1291. **New Zealand Jewish review and communal directory**; "The Jewish times" official record of New Zealand Jewry, 1931, ed. by Ben Green; comp. and pub. by "The Jewish times", organ of New Zealand Jewry. (Wellington), 1931. 9—104 p., illus., ports. 14: 21.
ההלן: An historical review of New Zealand Jewry.—Directory of Jewish synagogues and communal institutions.—Who's who in New Zealand Jewry.—History of Zionism in New Zealand.—The New Zealand Jew in politics and public life.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

1292. **אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט**. די אויסגאבעס פון יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט. ווילנע, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, 1931. 31, 11 ע, פקסיטיל. 15: 23.

ארגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט' נומ. 10.

1293. **Encyclopaedia Judaica**; das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Siebenter Band: Gabirol—Hess. Berlin, Eschkol, (c1931). XXIV p., 1232 col., illus., facsim., front., ports., tab. 21: 29.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 525. העורך הראשי: יעקב קלצקין. מלא מקומו: איתמר א'לבוֹגֶן. מזכיר המערכת: ברוך קרוסניק.

ערכים מיוחדים בגדלם הם: Gabirol, Salomo ... ibn (שירמן, קלוזנר), Gebet (הורודצקי), Gemeinde (גוטמן, ב'ר, גלבר, 50 ע'), Genealogie (ש. קלין, פרקין), Gesetze, (הוויק), Gersonides (אסף), Geonim (י. הלר), Gott (ע. בן-גוריון, קסטו, א'לבוֹגֶן, פרמורשטיין, הורודצקי, גורדין, 48 ע'), Grab (גלינג, ג. כהן, ביאלובלוצקי, ליבן, וישניצר-קרנשטיין), Griechische und Römische Schriftsteller über Juden und Judentum (ע. קרנפלד), Haddala (צובל, ק. שורץ), Haggada (שפניר, וישניצר-קרנשטיין, איטלינגר), Halacha (ביאלובלוצקי), Hamburg (אלפ. קסטו, דוקס, הנאואר), Handel (מקס, ש. קרויס, וישניצר), Handschriften (וינריב), Handwerk (מקס, גוטמן, וישניצר, לסציינסקי, 42 ע'), Hebräische Sprache (טורצינגר, הירשפלד, הלר, שפניר, 62 ע'), Hermeneutik (ביאלובלוצקי).

הממשלה הזמנית (16), ובימי האוקופציה הגרמנית (13). העתונות העברית הופיעה בשנות 1917-1919. מ' ואלך אין אף עתון עברי אחד. — בסוף מאמרו של רובינשטיין ישנן ידיעות קצרות על מאספים מדעיים (נזכרו גם רשמות I). על מאספים אחרים אין ידיעות, ומפני זה לא נזכרו "משואות" "והארץ", שיצאו ב 1919. — המאמר נותן סקירה תמציתית, אבל מקיפה. חבל שלא ניתנו ידיעות על הצנזורה בתקופות שלטון שונות (ובמשך 5 שנים האלה היו צורות שונות לחקי העתונות: החל מחפש מלא וגומר בדיקטטורה קיצונית). זה היה מוסיף הרבה להבנת התפתחותה והתנוונותה של העתונות. — התאור מפורט מאד, הובאו כל הפרטים הנחוצים, לפעמים גם קטעים ממאמרים פרוגרסיביים, קטעים אופייניים ועוד. — העבודה כלה נעשתה בשטה, שקדנות ונאמנות. לעבודה כזו יש חשיבות מיוחדת: השנים האלה היו שנות מעבר ועסי רב לא היה גם קשר בין אודיסה ובין המרכז הביבליוגרפי של המדינה. גם הביבליוגרפיה הישראלית והציונית תפיק תועלת מעבודה זו. כדאי שהמחברים ימשיכו את עבודתם ויוציאו ביבליוגרפיה של המאספים והספרים.

ב. ש.

ד. מדע המקרא.

בירדוגו, מ. כנף רננים ... ראה ע' 298.

1297. גליקסמן, ברוך בנדיט. באור וסדרש תורה; פירוש על חמשה חומשי תורה, ביחוד על דברי המדרש רבה הסתומים ... נסדר והוגה ויצא לאור ע"י נכדו פינחס זליג ... גליקסמן ... בראשית. חלק א. לוד, חש"ם, תר"ץ. [31 דף, 4—37 ע. 15 : 21.]

1298. תנ"ך. תורה. חמשה חומשי תורה. (חלק א). [ברלין, Soncino Gesellschaft der Freunde des jüdischen Buches, 1931]. [36] דף. 27 : 40. האותיות והאיניציאלים מאת Marcus Behmer.

מכיל ס' בראשית עם שני הפרקים הראשונים וחלק מפרק ג' של ס' שמות — לפי הדעת החברה יש בדעתה להוציא לאור את כל התנ"ך.

1299. תנ"ך. כתובים. תהלים ... עם שני פירושים ... עפ"י פרד"ם לקוטי אורות ... ספי קדושי קליון וביחוד ס ... רבינו שמואל שמעלקי ... הורוויץ ... פנים יפות ... מכבוד קדושת רבינו הגאון ... סוחר פינחס ... הורוויץ ... ובסופו קונט' זיו הפנים ... כלול כתוכו קורות ימי חייו. כל אלה לקטתי ... וסדרתי עם הגהות וביאורים וצינונים ... פינחס בהר"א [פינקלשטיין] פינקלשטיין ... פיעטרקוב, דפוס פאלסאן, תרפ"ד. 2,378,8 ע. 16 : 23. הקונטרס זיו הפנים לא נמצא באכסמפלר שלפנינו.

1300. בעם, שמעיהו (Samuel Bass). ס ע ש ה ב ר א ש י ת פון שמעיהו (חט"ר) בעם, חט"ר, ואמריקה, (1930). [11] דף, 5—44 ע. 14 : 21. באור מעשה בראשית שבמורה בדרך הטבע. עם הפנים.

1301. ראבערמאן, פ. די איוב דראמא. (אסרוקאז), (F. Roberts, c1927).
87 ע, פורטרט. 19:13. ידער דאזיגער ווערק איז א טייל פון מיין מאנטישע איברוצונג
פון גאנץ איוב. — מתוך ההקדמה.

1302. Bible. tr. English. The book of Genesis with
Bible comments for home reading by Herbert S[amuel] Goldstein.
New York, Hebrew pub. co., 1928—5689. 1 p.l., [1], 88+88, 161
p., 3 l. 15:22. יש שער מיוחד. "Bible comments" ל-עמוד מול עמוד.

1303. Bible. Selections. With singer and sage; selected and
arranged by Mamie G. Gamoran; illustrated by E. M. Lilien.
Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the
Union of American Hebrew congregations, (c1930). XII, 369 p. 17:24.
(=The Bible story in the Bible words. Book 6.)

קטעים מתורגמים מספרי כתובים.

*1304. Bible and New Testament. Version synodale. [Avec en-
têtes, initiales et culs de lampe par Philippe Robert.] Lausanne,
Edition de la Concorde, 1930. IV, VI, 900, 265 p.

1305. Dalby, Ezra Christiansen. Land and leaders of Israel;
lessons in the Old Testament. Salt Lake City, Utah, Pub. by the Deseret
book co. for the Department of education (of the Church of Jesus
Christ of latter-day saints), (1930). XIII, [1], 534 p., illus., maps. 15:22.
כולל שורה של מסות דתיות על האישים החשובים בתנ"ך. מסרת הספר היא חנוכית-נוצרית.

1306. Dombart, T[heodor]. Der babylonische Turm ... Leipzig,
Hinrichs, 1930. 35, [1] p., illus., pl. 15:23.

=Der Alte Orient; gemeinverständliche Darstellungen, hrsg. von der
Vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft, Bd. 29, Heft 2. ע' 36: ביבליאגראפיה.
התקן: Das Aufkommen des Sakralturmbau's bei den alten Sumerern.
Geschichte und Gestalt des Marduk-Turmes "Etemenanki" zu Babylon. — Der
babylonische Turm des Genesis-Berichtes. — Anmerkungen. — Quellenangabe.

*1307. Eppel, R. Le piétisme juif dans les Testaments des
Douze Patriarches. Paris, Alcan, 1930. VIII, 202 p.

Etudes d'Histoire et de Philosophie religieuses publiées par la Faculté
de Théologie Protestante de l'Université de Strasbourg no. 22.

*1308. Galdos. Commentarius in librum Tobit. Paris, Lethiel-
leux, 1930.

1309. **Jeremias, Johannes.** Einführung in das Verständnis der biblischen Symbolsprache, allen gebildeten Bibellesern gewidmet. Chemnitz, Müller, 1930. 20 p. 14 : 22. ע' 19 : ביבליוגרפיה.

1310. **Limbach, Samuel.** Die zwölf kleinen Propheten und ihre geschichtlichen Weissagungen. Basel, Majer, [1931?]. 262, [1] p. 13 : 19.

הספר נכתב מנקודת-השקפה נוצרית.

1311. **Salomon, Kurt.** Die Lösung des sozialen Problems: die Bibel. Breslau, Marcus, 1931. 1 p. l., 74 p. 16 : 24.

הולך : A. Einleitung.— B. Soziale Bedeutung der biblischen Wirtschafts- und Sozialgesetzgebung: I. Der Inhalt des Jobelgesetzes. II. Darstellung des Jobelgesetzes nach dem Talmud. III. Das Konstitutive der sozialen Bedeutung der Jobelordnung. IV. Weitere Analyse. a) Mögliche Einwendungen gegen das Gesetz. V. Gesamtüberblick über die Jobelordnung. VI. Frage nach der heutigen Bedeutung für die Lösung des sozialen Problems und nach möglichen einfacheren Formen zur Erreichung desselben Zweckes.—C. Schluss.

1312. **Stein, Edmund.** Die allegorische Exegese des Philo aus Alexandria. Giessen, Töpelmann, 1929. 3 p. l., 61 p. 16 : 23.
= Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 51.

מחקר מפורט בכתבי פילון הביאני לכלל דעה, שמילון לא ידע עברית כלל, ושלטיך עלולות האתימולוגיות העבריות הבאות בכתביו לשמש קריטריון אובייקטיבי לחקירת המקורות ... בעבודה זו דנתי על האכסטיגוזה האליגורית של פילון כמעט רק בעל פרי הספרות היהודית-ההילניסטית (מתוך הקדמת המחבר).

1313. **Weiser, Artur.** Glaube und Geschichte im Alten Testament. Stuttgart, Kohlhammer, 1931. 4 p. l., 99 p. 16 : 24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, begründet von Rudolf Kittel, herausgegeben von Albrecht Alt und Gerhard Kittel, Folge 4, Heft 4.

Teil 1: Die historische Aufgabe.— Der Einfluss der Geschichte auf den Glauben.— Der Einfluss des Glaubens auf die Geschichte. — Teil 2: Das theologische Problem. I. Die Geschichte als Problem des Glaubens. II. Der Glaube als Problem der Geschichte.—Zusammenfassung.

*1314. **Young, Robert.** Concise critical comments on the Holy Bible. London, Pickering & Ingliss, 1930. 14 : 22.

ה. ברית חדשה.

*1315. **Robinson, Benjamin Willard.** The sayings of Jesus, their background and interpretation. ... New York, Harper, 1930. IX, 277 p.

ע' 264—265: "A reference library"

1316. **Walker, Thomas.** Jewish views of Jesus; an introduction & an appreciation. London, Allen, (1931). 3 p. 1., [9]—142, [1] p. 13: 19.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אבותבבלי, ש. י. אבני שיש ... שו"ת ... ראה ע' 293.

אדרת, יְשֻׁלֵּם בן אברהם. חדושי הרשב"א על ... בבא מציעא ...

ראה ע' 293.

1317. **אשכנזי, בצלאל.** חדושי <או: שטת> מסכת יום טוב, שיטה

מקובצת למסכת ביצה, כנראה שהוא לרב בצלאל אשכנזי ... ונתחדש כעת על פי תוצאת מין תקב"ד בלי שום שינוי ותקון. דעווא, מארקאוויטש ופריעדמאן,

תר"ץ. [2], 42 דף. 21: 26.

גדליה משה בן צבי הירש הלוי. ס' חמד משה ... ראה ע' 299.

גולדמן, י. ס' פרט ועוללות ... ראה ע' 299.

הורביץ, מ. ס' מקוה ישראל ... ראה ע' 303.

1318. **הילמן, שמואל יצחק.** ספר אור הישר על מסכת חולין ...

קוידאן, דפוס מובשוביץ וכהן, תרצ"א. 282 ע. 24: 32.

1319. **לוריא, חיים פנחס.** ספר שדה חיים והוא קיצור דיני אנינות

ואבילות לכל המועדות ולראש חודש ושבת ... ועליו פני השדה והוא מראה מקום לכל דין מאיזה מקום נובע מש"ע או מתשובות. כ"ז עשתה ידי ... חיים פינחס

בל"א סוחרש"ץ לוריא ... פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תר"ץ. 48 ע. 16: 22.

מילר, נ. ס' מנחה בלילה בשמן ... ראה ע' 340.

מלכא, יעקב בן. נר מערכי ... ח' א' ... ראה ע' 307.

1320. **משניות.** עם פירוש רבינו עובדיה מברטנורה, ועוד הרבה חוספות ...

סדר זרעים, מועד, נזיקין. פיעטרקוב, ליבעסקינד, תרפ"ה. 154, 148, 124, 14, 10,

[1] ע. 15: 22. לכל סדר שער מיוחד—סדר הכריכה בספר שלפנינו: נזיקין, מועד,

זרעים. בסוף עוד פעם ברכות וששה פרקים של שבת. עם שער מיוחד.

סוננזון, י. ס' יסוד התורה... ראה ע' 308.

1321. רוזנים, יהודה. ספר דרך מצותיך להרב... יהודה רוזנים... נדפס

בכת מחדש... ווארשא, ברייזבלאט, תר"ץ. 42, 12) ע. 15 : 23.

1322. גינזבורג, א[יסר]. דער הלמוד. פארנערערטע און פארבעסערטע

אויפלאגע. ווארשע, יאטשקאווסקיס "פאפולער וויסנשאפטלעכע ביבליאטעק", 1931.

141 ע, 11) דף. 15 : 22.

1323. Bamberger, Seeligmann Bär. Amirah le-beth Jakob, die drei besonderen Pflichten jüdischer Ehefrauen: niddah, challah, hadlakah; nebst einem Anhang: Die Vorschriften über das Fleischsalzen. Nach dem Rituale bearb. und ins Deutsche übertragen von Seeligmann Bär Bamberger, neu bearb. in deutscher Übertragung von Seckel Bamberger. 3., verb. Aufl. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1930. 76 p. 14 : 20. הוצאה א' נדפסה בשנת תר"ע.

1324. Mishna. Mischnajot; die sechs Ordnungen der Mishna; hebräischer Text mit Punktation, nebst deutscher Uebersetzung und Erklärung. Teil III, Heft 11—12, Teil VI, Heft 14. Wiesbaden, Kanel, 1930. 16 : 25.

עם שער עברי לפני השער הלועזי: משניות ששה סדרי משנה בנקוד האותיות.

מתורגמים ומפורשים בלשון אשכנז ...

T. III: Seder Naschim von S. Schlesinger. Heft 11: Sota Abschnitt 3—9. Heft 12: Gittin Abschnitt 1—7. p. 321—384. — T. VI: Seder Toharot von J[onah] Cohn. Heft 14: Toharot Abschnitt 6—Mikwaot Abschn. 1. p. 417—448.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 239.

1325. Talmud. תלמוד בבלי. Der babylonische Talmud; nach der ersten zensurfreien Ausgabe unter Berücksichtigung der neueren Ausgaben und handschriftlichen Materials neu übertragen durch Lazarus Goldschmidt. Bd. 4. Megilla. — Moéd qatan. — Hagiga. Jabmuth. Berlin, Jüdischer Verlag, 1931. 4 p. 1, [3]—765, [1] p. 15 : 21.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 150 שם הערכה.

ראה ק' 350 Waxman, M. A history of Jewish literature ...

1326. Шахнович, М. И. Социальная сущность Талмуда. (Москва), Атеист, [1930?]. 96 стр., иллюстр. 18:25.

"Религия дуриан для народа". בראש השער

"המחבר מוכיח ... שהתלמוד מעולם לא היה יצירה לאומית, כמו שאומרת הבורגנות

היהודית, אלא היה וגם עכשו הוא פרי של התנגשויות מעמדיות, השתקפות של הרכיב המעמדי, כלי שיצרה הבורגנות בשביל מטרות נצול" (מהקדמת המערכת).

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

1327. זילברשיץ, חיים משה. ספר חסדתי ישראל; קובץ סאמרים. בהם ידובר מישורים: מסעלת עם ישראל וסגולתו, תקורתו ופעולתו, גלותו ונאולתו, מתאימים לשאלות הזמן ופועו בחוכרות לפרקים. חוכרת א. זלמטשוב, צוקער-קאנדל, 1929. 19, [1] ע. 15 : 23.

התכן: אחדות ישראל-ההשגחה והבחינה. תורה וישראל.

1328. לוצמיל, משה חיים. ספר מסלת ישרים; כולל כל עניני מוסר ויראת ה' ... בהוספת הספר דרך עץ החיים והוא הקדמה לספר "קל"ח פתחי חכמה המיוסד על ספר "עץ החיים" מרבי חיים זיטאל, חברו ... משה חיים לוצמיל. בילגוריי, דפוס קרוננברג, תר"ץ. [1] דף, 126 ע. 12 : 16.

לספר "דרך עץ החיים" שער מיוחד.

1329. סוקולוב, נחום. ברוך שפינוזה וזמנו; מדרש בפילוסופיה ובקורות העתים (עם תמונות וציורים). פריז, דפוס וולטיר, תרפ"ט. XVII, [2] 434 ע, תמונות, פקסימיל של כ"ו שפינוזה. 17 : 25.

שער נוסף באנגלית: Baruch Spinoza and his time. A study in philosophy and history by Nahum Sokolow.

ספרו של הסופר העברי המפורסם, שזה לא כבר מלאו לו שבעים שנה ובקונגרס הציוני האחרון נבחר לראש ההסתדרות הציונית, מר נחום סוקולוב, על "ברוך שפינוזה וזמנו", נדפס קודם-לכן פרקים-פרקים בהשבועון "העולם" ויצא אחר-כך בתור ספר מיוחד זהו ספר מקורי בכיוונו ובהרצאתו. במקום להתחיל בתאור זמנו ותולדותיו של שפינוזה ולעבור אחר-כך אל שיטתו של זה, מתחיל סוקולוב ביחס שבין שפינוזה ובין הרבנים בזמנו. על-ידי כך מתברר לנו, שכל ענין ה"חרם" על שפינוזה אינו נורא כליכך כמו שמתארים אותו. המחלוקת שבין שפינוזה ובין רבני-אמשטרדם אינו אלא "ריב-בית", קטטה בין אחים בני משפחה אחת. ואף אם היה ל"חרם" ערך בחייו של שפינוזה, אין לחשוב, שבסבתו פסק שפינוזה מלהיות יהודי. ולאחר כמה וכמה פרקים (עיי' עמ' 190-192, 197, 230-248) מראה סוקולוב, שבזמנו של שפינוזה היו מחרימים באמשטרדם על כל דבר קטן, למשל, על כניסה לבית-הכנסת בפקל של טיילים, על התנגדות לפרנסים, על הדפסת כתבי-פלטת, ועוד. ברור, שאין ליחס ל"חרם" ממין זה ערך של הכרעה בחיים הישראלים. שפינוזה -לא נפרד מן היהדות, כי אם קצא מתוך העדה המסודרת של היהודים; ויצאתו זו לפי תנאי החיים ההם היתה מחויבת לא רק כמו שנשתנה הדבר לתאמר: לרגלי החרם, כי אם לרגל כל השיטה, ששלטה אז, ובכללה גם השקפותיו של שפינוזה בעצמו" (עמ' 352).

מענין החרם עובר סוקולוב לה"מחקר" הדתי-המדיני, שבו נשתקף יחסו של שפינוזה אל היהדות ואל הנצרות. ובקשר עם זה הוא מנסה לחקור: ממי קבל שפינוזה את תורתו? ומתוך חקירה זו מתגלמת לפנינו התורה עצמה: שיטתו המיסטאפ'סית של שפינוזה בעיקרה. המסקנה הכללית של חקירה זו היא: "אמת נכון הדבר, שהרבנים שגו בהחרימם אותו ובגרמם לו לפרוש מן הצבור (אע"פ שדבר זה הוא מובן מהצד ההיסטורי והפסיכולוגי,

כמבואר); אבל כמו כן אמת נכון הדבר, ששפינוזה מחוץ לשיטתו הפילוסופית הגדולה, בתור חוקר הדתות, וגם בתור היסטוריון, שגה והוציא משפטים מעוקלים על ישראל. ומהצד האחר, שקר הדבר, השגור בפי רבים, ששפינוזה ביטל את המוסר, את מדת הרחמים, וכו'—להפך, הוא בָּסָס את תורת המוסר באופן עמוק מאד. והשקר הכי גמור הוא, ששפינוזה היה כופר באלהים; להפך, הוא היה כופר בכל דבר, זולתי באלהים שלו. ובדרך שכלי הגיע שפינוזה לדבקות באלהים, לפי דרכו (עמ' 63). ורק לאחר שִׁבְּר סוקולוב את כל זה הוא נכנס לפרטי תולדותיו ומאורעות-חייו של שפינוזה, וביחוד לבירור מצבו בקרב היהדות.

והדבר האחרון הוא הצד המקורי ביותר בחבורו של סוקולוב. לפני עשר שנים הסעים קארל גֶבְהָרְדֵּט, חוקר-שפינוזה המפורסם (C. Gebhardt, Spinoza und der Platonismus, Chronicon Spinozanum, I, 178—182), ששפינוזה היה, אמנם, יהודי גמור, אבל יהודי בן אנוסים, ובכן יהודי מטפוס מיוחד; לא יהודי סתם, אלא יהודי, שאבותיו היו זמן מרובה תחת השפעה נוצרית. ובוה יש לבאר הרבה ממה שעשה וכתב שפינוזה גם קודם הַתְּתָרְמָה וגם לאחריה, וכמו-כן את יחסו ליהדות בספריו ומכתביו. סוקולוב הכיר יותר מכל מי שכתב על שפינוזה את חשיבותה של עובדה זו. ומפרק י"ג עד סוף הספר, על שטח של 271 עמוד (עמ' 100—371), הוא מגולל לפנינו תמונה רחבה ומזהרת מחיי-האנוסים, מעמדתם המדינית, ממצבם הכלכלי ומדמות-דיוקנם הרוחני, —תמונה, שאין כמותה לרוחב ולבהירות בשום ספר על שפינוזה. כאן השתמש סוקולוב בכל הספרים המצויים בענין זה ביחוד בספרות ההולֵאנְדִית-היהודית והראה בכל הנוגע לתנאי-החיים של היהודים האנוסים ופליטי-האינקוויזיציה גם בקיאות מפליאה וגם הבנה חודרת. בצדק הוא אומר: "מגוסת האנוסים מספרד ופורטוגל היתה גם הצלת חייהם, גם הצלת רכושם; היא היתה קשורה לא רק עם חשבון הנפש של בעלי תשובה, אך היו לה יחוסים וצירופים גם עם מצב כלכלת העם ועם מאורעות מדיניים והתגלות ארצות חדשות. כל ענין האנוסיות וחזרת עטרת היהדות ליושנה היה עליליה (איפוס) אדירה, קשר נערץ ומשתרע על פני כל הישוב, שולח פארותיו גם אל העולם החדש, אשר אך זה נתגלה, דו-קָרְב ענקי בין מפלגה קטנה של עם עומד על נפשו ובין כל איתני-תבל" (עמ' 107—108). הפרקים המרובים הללו, שניתן בהם אָפּוֹס אדיר זה, הם היותר חשובים שבכל הספר הַבְּבִיאוּתִי. ועל ידי ה-אנוסיות של שפינוזה, אם אפשר לומר כך, מבאר סוקולוב הרבה ממה שעשה שפינוזה, ועוד יותר—ממה שנעשה לו. שהרי יש הרבה צדק—אם גם לא צדק גמור—בדבריו אלה של סוקולוב: "השקפת שפינוזה על העולם היתה השקפת איש, שנלחם עם האנוסיות: בשרטון הזה נעוצים היו כל חייו ומעשיו של שפינוזה" (עמ' 138). — הן אמנם, לעתים קרובות נעשה ספור הפרטים בדבר האנוסים תכלית בפני עצמה לסוקולוב; אבל על-פי רוב מכון התאור של חיי האנוסים בהולָאנד בפרט ובספרד ובפורטוגל ובאמריקה בכלל לא היה פרט גדול או קטן מחייו של שפינוזה, שעליו מפיץ התאור המזהיר אור חדש ומבהיק.

בספר הַבְּבִיאוּתִי כזה, שנכתב פרקים-פרקים בשביל שבועון, לא יָמַלַט המחבר מטחירות וטעויות שונות. למשל: משפטו של סוקולוב על ה-מחקר הדתי-המדיני שונה הוא שינוי ניכר בעמוד 59 ממה שהוא בעמוד 68: במקום האחרון אומר סוקולוב, ש-המחקר הוא "משובש בתכלית השבוש", בעוד שבמקום הראשון הוא מוצא בו "בהירות גדולה" ואומר, ש-לכמה וכמה מרעיונותיו יש ערך קיים.

בעמ' 22-23 מביא סוקולוב את האגדה בדבר אהבתו של שפינוזה לבתו של פֶּרְנַץ בֶּן דָּן-אַנְדֶּה ואומר: "הגדה זו איננה מתאימה לסדר הזמנים בחייו של שפינוזה, אפילו הכי להפטר בלא כלום מההגדה הזאת אי-אפשר, וקרוב לשער, שיש בה איזה קורס של אמת" (עמ' 23); ואולם בעמ' 411 הוא עצמו מוכיח, ששפינוזה היה בן 24 כשנשב לפני וון דן-אגדה ולמד רומית מפיו, ובתו של וון דן-אגדה היתה אז רק בת 10-11 שנה, ובכן שום קורס של אמת אינו יכול להיות באגדה זו.

בעמ' 6 הוא אומר: "אם העלו הכהנים הקתולים האיטלקים את גליליי על המוקד"; ואולם באמת לא שרפו הכהנים הקתולים את גליליי כלל וכלל: הוא רק נשב במשך 18 יום במאסר בארמונה של האינקוויזיציה ומת באחתותו שלו כמות כל האדם.

בעמ' 72 כותב סוקולוב: "גם שטראבו, הגדול בין פילוסופי יוון המשאיים, הוא קרוב לשיטת שפינוזה בדבר אלהות הטבע", שטראבו (אסטראבון) ידוע לנו רק בתור גיאוגרף גדול, ולא בתור "הגדול בין פילוסופי יוון המשאיים", ובודאי יש כאן איזו פליטת-קולמוס.

בעמ' 68 הוא מביא "ממקור שפינוזה" את הביטוי *sub auspiciis aeternitatis* ומתרגם אותו "חתת השגחת הנצחיות, ותימה, מפנימה לא הביא את הביטוי כמו שהוא אצל שפינוזה: *sub specie aeternitatis*—מבחינת הנצח" (תורת המדות, ח"ב, מ"ד, משפט יוצא ב"ו, שם, ח"ד, מ"ב, מופת; שם כ"ה, ועיין: L. Roth, Spinoza, London, 1929, pp. 122, 155).

בעמ' 91: את המאמר התלמודי: "הקב"ה מקומו של עולם ואין העולם מקומו", שנמצא בביר, פס"ח, מציין סוקולוב ב-אבות, ב', ט"ו, מקום, שאין בו אפילו רמז למאמר כזה. בעמ' 96 הוא כותב: "ר' נחמן קרובכל וכו', לא הזכיר (במכתבו בכרם חמד, חלק ו') את שפינוזה בפירוש, אבל מדבריו ניכר, שדעתו לא נחה כלל מגזירותיו של שד"ל". ואולם ראוי לציין, שרנ"ק הזכיר ב-מורה נבוכי הזמן בפירוש את "דברי ברוך הפילוסוף", ש-חובה על חכמי לב וגדולים שבנו לדרשם ולהבינם בעיקרם ושרשם" (כתב-יד, הוצאת בבידוביץ, ברלין תרפ"ה, עמ' קס"ז). אגב: גם ב-מפתח של בידוביץ שבסופם של כתב-יד"ק לא נרשם לא "ברוך הפילוסוף" ולא "שפינוזה".

בעמ' 184-185 מכחיש סוקולוב את דברי האיוונגליון (מתאי, כ"ג, ט"ו), ש"הסופרים והפרושים היו מסובבים ים ויבשה כדי לגייר אדם אחד" — בעוד שלפי החקירות החדשות היתה קבלת-גרים בימי בית שני ענין גדול לפרושים, שהצליחו בו הרבה, כמו שמעידה הברכה: "ועל גרי-הצדק" שבתפילת שמונה-עשרה וכמו שמעידים אמרים קדומים הרבה בתלמוד ובמדרש (עיין: ישראל לוי, איך התייחסו התלמוד והמדרש לגירות?) — הגורן, IX, 5-30, י. קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב', עמ' 276, 205, 200, 180, 167, 277, 307-312, 332-334).

עמ' 194-195, בהערה: בענין "יהודה המאמין" (או "הנאמן"), שהזכיר שפינוזה באחד ממכתביו בתור מקדש את השם ברבים, אחז סוקולוב בדעתו של גריץ, שכמה מן החוקרים מספקים בה עכשיו (עיין הספרות על זה: י. קלוזנר, האופי היהודי של תורת-שפינוזה, הקובץ "כנסת", תל-אביב תרפ"ט, I, 180, הערה 1). אגב, לא נכונה היא דעתו של סוקולוב, שאף אל מחזה נשגב זה של קידוש-השם התייחס שפינוזה "באותו הקרח הנורא של בינה נשגבת וכללית". שפינוזה מדבר על "יהודה המאמין" בהתפעלות מרובה ומציג אותו לעומת הקדושים הנוצריים של הדורות הראשונים לנצרות הקדומה, ואפילו לעומת ישו עצמו (י. קלוזנר, שם, I, 180, בפנים).

בעמ' 212 קובע סוקולוב בהחלטיות גמורה את התאריכים של לידתו ופטירתו של דון יהודה אברבנאל: 1465–1530, בעוד שאין תאריכים אלה ברורים ומוחלטים כלל וכלל. למשל, ח. פלאום (H. Pflaum, Die Idee der Liebe: Leone Ebreo, Tübingen, 1926, SS. 55–56) אומר, ש-אין לאתר את שנת הולדתו עד אחר שנת 1460; ובנוגע לשנת פטירתו, הרי אין אנו יודעים כלום על יהודה אברבנאל לאחר שנת 1521 (H. Pflaum, o.c., SS. 84–86), על כל פנים היה סוקולוב צריך להוסיף לתאריכים שלו מלת "לערך" או "בקירוב". אגב: מתוך דבריו על דון יהודה אברבנאל בעמוד 215 יוצא, שכתב פילוסוף זה רק שיר אחד בעברית, שנדפס בספרו של אביו "נחלת אבות", בעוד שאנו מכירים חמשה שירים עבריים שלו, ובתוכם היתלונה על הזמן" המפורסמת, שנדפסה כמה פעמים (כל חמשת השירים ביחד נתפרסמו על-ידי ג. סלושץ במקורם העברי עם מבוא, הערות ותרגום צרפתי ב-הצופה לחכמת ישראל בפורטוגל, לישבונה תרפ"ח, עמ' 8–11, 14–22, ועם תרגום גרמני-על-ידי C. Gebhardt, Leone Ebreo, Biblio-theca Spinozana, tomus III, Heidelberg 1929, SS. 3–17).

בעמ' 226–227 מדבר סוקולוב דברים קשים יותר מדאי על שבתי צבי ועל התנועה שעורר. לתנועה כזו, שהכתה גלים גדולים בכל תפוצות ישראל, אין לקרוא "מעשה הוללות" אף אם נסתיימה בבגידה וחרפה.

בעמ' 246–247 מוכיח סוקולוב, שאין הרדיפות של ה"חשוקים" והקנאים מישראל והחרמות שלהם נוראים כל-כך, ואולם צריך היה להביא בחשבון גם את העובדה, שבגלות אין יד ישראל תקיפה, ובמקום שהיתה תקיפה עשתה אף היא מעשי-אכזריות (למשל, הריגת המלשין בספרד בימי ר' יהוסף אבן מיגאש וכריתת החוטם של האשה היפה, שילדה בן לנכרי, על-ידי ר' יהודה אבן וואקאר, בהסכמתו של הרא"ש, וכיוצא באלו), וכמו-כן לא נכון הדבר, שיש מי שמציע לבטל את החרם על שפינוזה עכשיו באופן פורמלי (עמ' 367). ודאי, "אין מבטלים עובדות היסטוריות, אלא לומדים אותן", ואולם, כשמודים על טעות, שנעשתה בעבר מתוך תנאי-הזמן, הרי יוצא מאליו, שהמעשה, שנעשה בטעות לפני הרבה שנים, בטל הוא מאליו, זוהי כוונת הדברים על "התרה-חרם", שכאן בטוף המאמר "האופי היהודי של תורת שפינוזה" (כנסת, I, 199).

ועוד יש להעיר בדבר הסגנון של הספר.

הסגנון העברי של סוקולוב ידוע ברחבותו ובעשירותו; ובאלו מצטיין גם הסגנון של הספר שלפנינו: הוא עשיר ומגוון ומלא לחלוטית של שירה. יש בו מלות מחודשות הרבה, מקצתן הכרחיות וטובות ומקצתן מיותרות, לדעתי. למשל: Theokratie היא "מלְקִיאוֹת" (עמ' 7); Denken und Ausdehnung הם "משטח ומחשב" (עמ' 37–38); ואולם במקום אחר באותו ספר עצמו: "מקִמְתָּה ומחשב" (עמ' 389); "מוֹשְׁקִלִיית"–Idealität (עמ' 38); "מרוב"–Markgraf (עמ' 127). ה-Index של הספרים האסורים מסעם האסיפורים נקרא פעם "רשימת סטולי המוקדשים" (עמ' 96) ופעם אחרת—"רשימת הטרֶפֶה-סטולים" (עמ' 196). כי, בכלל, עם כל לשונו החדשה והבהירה, עדיין לא נשתחרר סוקולוב מן המליצה הישנה-העברית המקראית או התלמודית-הרבנית. למשל: ההגמון אמברוזיוס קָפֶלוֹ כותב בשנת 1672 "אגרת בת מחלת" (עמ' 135). שפינוזה "עושה עיגולים ומושך קיים, מתחם תחומים ומקציע זוויות כמהנדס, כמסטרון" (עמ' 139). היהודים הפורטוגזים באמסטרדם "לא היו ספוגים בחלקת מחוקק של הדינים והמנהגים" (עמ' 152). על הרופאים, האב והבן, יוסף ואמרים בואינו, כותב סוקולוב בסגנון משונה זה, שהוא בלול בעברית וארמית:

יופיה כח הבן מכח האב, כי בעוד אשר מר קשישא מצוין היה רק בגדר חכמת הרפואה, מר יניקא היה לא רק רופא מומחה, אך ידיו היו אמונה גם בעסקי צבור וספרות. הוא היה צורה אישית מוצקה ומובהקת, גברא רבה ובר סמכא ומרא דהלכתא בכמה וכמה מקצועות" (עמ' 160). על אחד מן האנוסים הפקפקנים הוא כותב: "ויהי כצל כנסותו, כי היגון הממהו, ולבו חרד לרגעים" (עמ' 199). ובשהוא רוצה לומר, שאפשר לדעת את פרטי חייהם ומעשיהם של אצילי-היהודים שהתבוללו אך מתוך ידיעות סתומות וקטועות, הוא כותב: "ואין אנו יכולים אף למצוא את עקבותיהם, זולתי מתוך קבוצות ותרליות ופירורים קוריוזיים" (עמ' 344). ועל התאור הנפלא באמת של ארמונות-האנוסים ושל מה שבתוך הארמונות הללו (עמ' 338—339) אפשר לומר, שיש בו השפעת רוב טובה, ובמקום קריאה צריכים דפים אלה לימוד, זוהי התעמלות של לשון, שיש בה מן ההפלאה, אבל ספק הוא, אם היא צריכה לגופה.

בעמ' 69 בא קטע מן ה"מחקר הדתי-המדיני" בלשונו הרומית ובתרגום עברי — והתרגום אינו מחאים להמקור כלל. כנראה, נשתרבבו כאן דברים שלא במקומם. במקום "אלטאקיק" (עמ' 71—טרנסקריפציה של מלה ערבית על פי לשונות-אירופה) צריך להיות "אלמאקיק", כמו בערבית. אגב: הרבה מן המלות הלועזיות נשתבשו בספר שלפנינו על-ידי הדפוס במדה מרובה ומשונה (עיי' למשל, הקטע היווני מ-קדמוניות היהודים" בעמ' 184).

חסרונות כאלה בספר בן 434 עמודים אינם יכולים להחשב למרובים ולהפחית את חשיבותו של הספר כולו, שמקצת מעלותיו כבר נפרסו למעלה. יש עוד להזכיר את הציור הנפלא של האינקוויזיציה (עמ' 270—271), את הערך המרובה, שיש לפרק י"ד (עמ' 120—132), שבו ניתנה הערכה מצוינת לתפקידם של האנוסים בחיים הכלכליים של הולנד ושאר ארצות, ואמריקה שנתגלתה בקללן, ואת ה"נספח" הגדול בסוף-הספר: "שפינוזה בספרותנו" (עמ' 391—408), שהוא ההרצאה היותר שלמה על ענין זה, שיש בידינו כיום. כל אלה מרבים את חשיבותו של הספר כולו, שכל אחד מחוקרי-שפינוזה, וביחוד מחוקרי תקופתו של שפינוזה, ימצא בו ענין וחפץ.

קורפמן, י. גולד ונכר ... ראה ע' 309.

1330. בירנבוים, שלמה. יידישקייט און לשון, ווארשי, ישורון, תר"ץ.

117 ע. 14 : 20. הפרק די ליטעראטור פון יידיש" מכיל ציונים ביבליוגראפיים — מפתח החברים והמחברים שזכרו בספר: ע' [צט—] קו.

י"א דעם דאזיקן ביכל וויל איך ווייזן, וואס פאר א חשיבות יידיש האט פארן יידישקייט, און אז ס'איז גידרונגין דערפון, אז מי דארף זיך יידיש באגיין מיט יידיש, און אנווייזן, ווי אזוי מי דארף דאס טון: — מן ההקדמה.

1331. ערקעם, ב. פון הינטער דעם פארויכעם; די קאנטר רעוואלוציאנערע טעטיקייט פון די יידישע קלערקאלן, מאסקווע וועוד, צענטראלראג, (1930 ?), 46, 111 ע, פקסיכולים. 12 : 17.

1332. (ראזענבלום, בעריש); מו"ל. ספר מעשה דבש אדער יידישער רעליגיאנס לעהרער ... פועטרכוב, דפוס ראזענשטיין, תר"ץ, 24 ע, 15 : 23.

Guttmann, J. Mendelssohns Jerusalem und Spinozas Theologisch-Politischer Traktat. ראה בחלק כ.

Mendelssohn, M. Gesammelte Schriften. Bd. 2. ראה ע' 324.

1333. **Moses ben Maimon.** Guia de descarriados; traducción, prólogo y notas de José Suárez Lorenzo. Pt. 1. Madrid, Compañía ibero-americana de publicaciones, (ca. 1930). 331 p. 14: 20.

מאמנות השער: Maimónides

Schwartzman, B. M. The Sabbath-rest ... ראה ע' 319.

Stein, E. Die allegorische Exegese des Philo ... ראה ע' 329.

1334. **Бендер, Гирш (Лейбович).** Этика иудаизма; в двух частях (Рига, тип. "Глобус", 1928). VI, [2], 373 стр., портр. 14: 20.

מסרת הספר לשמוך אור על השאלה. הבלתי ברורה לרבים. ע"ד יחסו של מוסר היהדות אל בני דתות אחרות וגם על השאלות הכרוכות בזה ע"ד הגמול וע"ד בחירתו של עם ישראל (מהקדמה).

1335. **Киржниц, А[враам Д.]** Трудящиеся евреи в борьбе с религией: «из итогов 1929—30 г.» Москва, "Безбожник", 1931. 83, [2] стр. 13: 18.

בראש השער: Центральный совет Союза воинствующих безбожников СССР.

התכן: שנה של מלחמה ונצחונות על החזית האנטי-דתית: מלחמה נגד ימים נוראים—ווסקסניק אנטי דתי של פועלים [ז. א. יום א' בשבוע שחל בו יום ב' של ראש השנה תר"צ. החליטו אז שהפועלים היהודים יעבדו ואת ההכנסה ימסרו בשביל בנין אירון או לטובת האינדוסטריאליזציה].—במקום מרכזים של מורדי אור—מרכזים של תרבות סוציאליסטית.—נגד המסורת והמנהגים הדתיים.—תשובה על ימסע-הצלבי [ז. א. על תעמולת הרבנים].—מלחמה נגד הפסח.—העמקת ה-פרץ במחנה הקלריקלים.—המוזיקים היקדושים בעבודתם: האגסיפרום [ז. א. מרכז התעמולה] של הרבנים.—מאחורי חומות בית-הכנסת?—במה עוסקות הקהלות הדתיות?—מכנים ימחנות' של קלריקלים.—הרבנים נגד משיכת היהודים לעבודה פרודוקטיבית.—הנסיון של הקלריקלים להתקשר עם הפועלים הנחשלים.—הקלריקלים בכפר היהודי.—העוזרים של הרבנים במנגנון הסובייקואופרטיבי—להסיר את החסרונות, להעמיק את הפעולה. ע' 28 רשימה לא מלאה של בתי-כנסיות שהוחרמו במשך השנה (ס"ה 72). ע' 60: יבקיוב למדו אצל מלמדים כרבע של הילדים העברים, שבקרו ביים סוביי.

1336. **Мащенко, В. А.** Происхождение и классовая сущность еврейской Пасхи. Москва, Огиз—"Московский рабочий", 1931. 24 стр. 15: 21.

בראש השער: Центральный совет Союза воинствующих безбожников.

ע' 24 ביבליוגרפיה.—חוברת תעמולה נגד הפסח. בין הפרקים: ימעשיר-מאות של מחברי התנ"ך. יהרים של שטויות תלמודיות.

ה. קבלה וחסידות.

1337. אזולאי, חיים יוסף דוד. ספר מדבר קדמות ... קצת הקדמות
מדו"ל והמפורשים וו וספרי כת"י ... ווארשא, קלוימאן, (פיעטרקוב, דפוס
קאפעלמאן וצעדערבוים), תרפ"ט. 128 ע. 15 : 23.
דובנוב, ש. תולדות החסידות ... ספר ב' ... ראה ע' 300.
הילפרין, י. ערכי הכנויים ... ראה ע' 303.

1338. יעקב יוסף הכהן מפולנאה. ספר בן פורת יוסף והוא חלק
הדרושים לבר אשר חיבר... מו"ה יעקב יוסף הכהן... והם דרושים נפלאים דרך
פרד"ם... כפי אשר קיבל מרבו... מו"ה ישראל בעש"ט... גם... אגרת הנשלח לארץ
הקדושה מהרב ר' ישראל בעש"ט לגיסו מו"ה גרשון קיטווער... בילגור, דפוס
קרונברג, תר"ץ. 56 ע. 17 : 22.
לוצטו, ב. ה. עץ החיים ... ראה ע' 332.

1339. לניאדו, יצחק אליהו. זה ספר ויזרע יצחק ... ברזי דאורייתא
על פי הקדמות שרשיות מוזהרא דרשב"י והתקונים ומדברי רבינו האר"י, ויחבר
אליו דרושים לבר מצוה ודרושים ליקרא דחיי, חברי הרב יצחק אליהו לאניאדו...
ארם צובה, דפוס עזרא חיים מדמשק, תרפ"ח. 11 דף, 3, 14, 3—153 ע. 12 : 18.

1340. מנחם מנדל בן משה מויטבסק. פרי הארץ מכבוד אדם...
מו"ה מנחם מענדל כהרב משה ... בעה"ק טבריה ... והמה דברי קדשו בכל שבת
ושבת ... וקבצן הרב ... כמח' אלעזר זוסמן מו"ד דארעא קרשא ... וצרפנו
לזה מה שמצאנו ד"ק של הרב מו"ה אברהם כהרב מו"ה דוב בער סמבוריטש
והוא מפ' בראשית עד כוונת המקות ... לובלין, דפוס הערשענהארן ושמריוזבער-
נער, תרפ"ח. 96 ע. 15 : 23.

על סדר פרשיות התורה. בסוף הספר: מכתבים ... דבריו הק' במכתביו מאה"ק
למדינת רוסיא ... — דפוס סטיריאויטפי. נדפס בפעם הראשונה בקאפוסט. תקע"ד.

1341. נחמן בן שמחה מברסלב. ספר משיבת נפש ... מאמץ ומחוק
כל הנפשות העיפות והחלושות והנדרחות... לחזור ולשוב אליו ות' ואין שום יאוש
בעולם כלל... מלוקט ומקובץ מספרי לקוטי מוהר"ן ... הרב נחמן מברסלב... ומספרי
לקוטי הלכות ... מתלמידו הרב נתן מברסלב ... חובא לביה"ד פ"י אהרן לייב
ציגעלמאן. איבערגעזעצט דורך יעקב יצחק קאנטאר מקראקא ... ווארשא,
ברסלב, תר"ץ. 105 ע. 14 : 20. עברית ויודית זו למטה מזה.

1342. פרידמן, שמואל בן שלמה. נחלי דבש קובץ חדושי תורה ...
ברוח טהרה ומוסר מאמרים ... פתגמים טחוכמים אחווים ודבוקים בעקב איזה

מקרא ודברי חז"ל, שיחות ... מגדולי הדור וצדיקים ... לקטתי ... שמואל ... פרוידסאן מלבוש...לבוש, יהושע פרידלענדער, תרפ"ט. [3], 26—3, [1] דף. 15 : 22.

1343. דובנאוו, שמעון. נעשיכטע פון חסידים, אויפן יסוד פון ארזג' נעלע מקורים, געדרוקטע און כתב-ידן, אין דריי בענד. באנד 1. ווילנע, קלעצקין, 1930. XV, 275, [1] ע. 14 : 20.

ביבליאטעק פון יווא, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, היסטארישע סעקציע. איבערגעזעצט פון העברעישן אריגינאל, אונטער דער רעדאקציע פון מחבר, פון ז. קלמנאוויטש. — את המקור העברי ראה ק.ס. שנה ז' ע' 499. — את התרגום הגרמני — ק.ס. שנה זו ע' 192.

1344. יאסקאוויץ, יעקב צבי [Hirsz Joskowicz]. רבי לוי יצחק בערדיטשעווער זצ"ל לויט ווי עס דערזעהלט רי מסורה דורכן טויל פונם פאלק. [ומאת] יעקב צבי. לאדז, מסורה, תרפ"ט. [5] דף, 13—159 ע. 16 : 24.

1345. לאנגנער, בן ציון [מר"ל]. מעלפת ספרים ספורי מעשיות פון ... ר' שלמה סאסיבער ז"ל ... לבוב, בן ציון לאנגנער, תר"ץ. 52 ע. 15 : 21.

1346. Dubnow, Simon Markovich, Geschichte des Chassidismus, In zwei Bänden. Aus dem Hebräischen übersetzt von A. Steinberg. Bd. 2. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1931). 335, [1] p. 16 : 24. את הקודם ראה ק.ס. שנה זו ע' 192. את הספר במקורו העברי ראה לעיל ע' 300. שם גם בקרת מאת מר א. טויבך.

החלק 2. Die Periode des Wachstums und der Ausbreitung (1782—1815).

1347. Waton, Harry. The Kabbalah and Spinoza's philosophy as a basis for an idea of universal history. Book 1. The philosophy of the Kabbalah. New York, Spinoza institute of America, 1931. 3 p. l., 127 p. 15 : 24.

ספק גדול הוא אם ספר זה ראוי לבקורת רצינית. אבל יש צורך להזהיר את הקוראים שלא יחשבו ספר זה למקור נאמן של אינפורמציה על הקבלה, שלא לדבר על תביעות ודרישות מדעיות כלל. הספר אינו מכיל גסיון לניתוח עניני של דעותיהם השילוסופיות או התיאולוגיות של הסקובלים אלא דסימולטני והרהורי לבו של המחבר על מופינים שונים שיש לו אומץ הלב לקרוא אותם בשם קבלה. הספר שייך לפי מהותו לסוג הספרות האוקולטיסטית של חובבי מסתורין שאינם רואים בקבלה או בשיטות שפינוזה והגל או בתורת איינשטיין (על כל זה מדובר כאן!) אלא מהרהורי לבם הפרטיים. הקבלה זוהי התורה הנסתרה של כל המין האנושי כללי, כל שיטות המטפיסיקה הן הן הקבלה ואין כך שיטה מטפיסיטית שאינה חלק מהקבלה — מותר לומר בכל הפשטות הראויה שההגדרה הפשוטה הזו (שאין עליה אסילו צל של הוכחה כאן, אלא .סתם ככה) איננה סכריחה את חוקר הקבלה ההיסטורית והבלתי מווייפת לעסוק בקבלה זו שלא היתה ולא נבראת. אמנם, הסחבר סבכר בהמשך דבריו להתלות בקבלה ההיסטורית ומגלה בה פנים מפליאות. הוא נותן איזה ביאורים

לסאמרי וזה אחדים שהוא תולה בהם בוקר סריקי. הספר כלו בלוגי, ובתמיהו רב אנו קוראים בעמ' 41 שהמחבר הנותן הוכחות ברורות של עמ' ארצות מופלגת, מעיר על עצמו שהוא יהודי, ולא זו בלבד אלא הוא מספר לנו גם כן שהעמיק חקר במקורות הקבלה. ואם רק מעמיקים למדי, הרי כידוע הכל אחד, ואתה יכול לעשות מבעל הוזהר ושפינוזה ואויגנשטין, ממשה רבינו, ישו הנוצרי והגל תבשר נאה אחד. ומי ירצה להתוכח עם המחבר על הפרטים—בספר שקשה למצוא בו אפילו עמוד אחד רציני. גם המחבר הזה כבר הבטיח את עצמו לפני בקורת על ידי בסול נועז של כל עבודת הבקורת ההיסטורית של הקבלה: ברור שעם ספרות מסין זה אין כל בסיס משותף לזיכוח. אינני יודע אם המוסד שהוציא לאור ספר זה, מוסד מדעי הוא ואם לאו; במקרה הראשון כראי מאד ליעץ לו שיפשפש במעשה זה של דילטנשויות שאינן עלול כלל להרים את קרן המוסד ההוא לא בעיני חובבי שפינוזה ולא בעיני חובבי חקירת הקבלה. גרשם שלום.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

1348. אנדת הרבנים בפולין, קובץ דרושים וחידושים ... יו"ל כפעם בפעם ע"י אנודת הרבנים בפולין ערוך ומסודר ... מאתי מאיר ... הכהן ווארשאוויאק. חוברת ט—י, 2 כר. ווארשא, דפוס אלמער, (דפוס פדר), תר"ץ. 152, [5]; [881], 82, [41] ע, 21: 15.

התכן: חוברת ט: חלק החידושים כולל: (א) שו"ת, (ב) הערות, (ג) בקורת. חוברת י: חלק הדרושים כולל: (א) דרושים, (ב) בינה במקרא, (ג) דברי חכמים וחידושים, (ד) הערות, (ה) קונטרסים מיוחדים ... ובסופו קונטרס תולדת אפרים (על התורה) מהה"ג ר' אפרים הלוי זיל מוילאקא ... — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 193. אלפס, ב. צ, מעשה אלפס ... ראה ע' 293.

1349. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח; העתקה מדויקת מההגדה שכתב וצייר משה ב"ר נתן הכהן בשנת תקע"ו לפ"ק לשם הגאון משה סופר (בעל ה"חתם סופר"). ברלין, ב. כהן, תרפ"ד. 1 דף; פקסימיל: 21, 19 דף, ציורים, 4 לוחות-תמונות. 28: 23.

השער המקורי: סדר הגדה של פסח עם פ"א אשכנז אשר כתבתיה אני חתום משה, לשם גובה לאדו"מ"ר ... מו"ה משה סופר, אב"ד ור"מ דק"ק פ"ב, ויתנה לדורון לזוגתו ... מרת שרל בת מו"ה עקיבא איגר ... אני משה במו"ה נתן הכהן כתבתי זאת וגמרת יום ה' י"ד מנחם אב שנתקע"ו. ציוריו, ד. צ, ס' מלך טוב ... ראה ע' 306.

1350. מילר, נתן בן חיים. ספר מנחה בלילה בשמן; מכבוד ... מו"ה נתן בן ... חיים מילער ... דרשות ... דברי מוסר ... וגם לרבות שמעתתא אשר דרש ... על סוגי הש"ס ופוסקים ... והוספתי ... גופך משלי ... אני ...

שלמה בן ... מוהר"ן מילדער ... וחלק א' — ששי 6 חלקים ב"ד חבורות.
Salamon Müller, Szécsény, דפוס קאטצבורג, תרפ"ז — ט. 29 ; 32 ; 48 ; 34 ; 38,
ע. 15 : 23. חלקים ד"ו' בחבורת אחת.

1351. נימן, שמעון בצלאל. ספר פנינים יקרים על תורה נביאים
וכתובים וחמ"ג ואגדות הש"ס ... מלוקט מספרים ... וגם ... מעט נופך משלי ...
אני ... שמעון בצלאל ניימאן ... נדפס מחדש עם הוספות רבות קרוב לב' מאות
מאמרים ... קראקא, א. פויסט, בדפוס Warszawa, Sikora i Mylner, תרפ"ח? [12],
דף. 16 : 21. האות האחרונה שבשנת הדפוס חציה מחוקה.

1352. [רבינוביץ משה]. ... ספר וידבר משה, על מועדים, ובחלק הזה
ידובר בעניני ראש השנה ויום הכפורים ... וחג הסוכות, מאת המחבר ומו"ל ספר
„ויאמר משה" על התורה ... M. Rabinowicz, Warszawa (דפוס G. Piment),
תרפ"ז. [16] דף. 14 : 20.

שיפמן, י. ל. מ' אמרי בינה ... ראה ע' 317.

תפלות. סדור מנחה חדשה .. ראה ע' 317.

תפלות. סדור שקרי תפלה ... ראה להלן בספר 1358.

תפלות. ספר שקרי תפלה ... ראה ע' 317.

1353. Budapest. Pesti izraelita hitközség. A Pesti izraelita
hitközség és Szentegylete által 1927. évi május 29/én a rákoske-
reszturi zsidó temetőben a hősi halottak emlékére rendezett ünne-
pélyen elhangzott három beszéd. Budapest, Pesti izraelita hitközség,
שלשה נאומים. 19, [1] p. 10 : 17. 1927?

1354. Central conference of American rabbis. Rabbi's manual;
ed. and pub. by the Central conference of American rabbis. Cin-
cinnati, O., 1928. 206 p. 12 : 17.

1355. Idelsohn, Abraham Zwi. The ceremonies of Judaism.
(2nd rev. and enl. ed.) Cincinnati, National federation of Temple
brotherhoods, 1930. VII, 134 p., illus. 13 : 19. חיינוגיה. 115-[99]
ע' Sabbath and festivals. — Daily ceremonies in home and syna-
gogue.—Ceremonial objects in the synagogue.—Prayer and song.—Ceremonies
for special occasion in the life of the individual.

1356. Neches, Solomon M. כהיום הזה As at this day; a clear
and concise presentation of the significance of the rules covering
our great traditional holy days: Rosh Hashanah (New Year), Yom
Kippur (Day of Atonement), Succot (Feast of Booths), Passover,

Shabuoth (Pentecost), etc. (also the minor festivals) ... New York, Bloch publishing co., 1930. VIII, 43 p. 12: 18.

1357. **Soltes, Mordecai**, Two hundred and fifty <250> questions and answers on the Jewish festivals. New York, Pub. by the Jewish publication society of America for the Jewish welfare board, (c1931). 74 p. 14: 20.

Jewish welfare board publications. ע' 73-74: ביבליוגרפיה.

1358. **Tefillot**. סידור שגרי תפלה Siddur sha'are tefillah, prayerbook for the home, the synagogue and the school, rev. by J. B. Levy and ed. with English introd., notes and instructions according to the Hebrew calendar by C. Duschinsky. Frankfort on the Main, Lehrberger, 5690—1930. XII, 414 p. 13: 20.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

1359. בלבן מאיר. תולדות עם ישראל וספרותו. חלק ראשון: מראשית ימי האמה עד חרבן הבית השני (עם עשרים ותשעה כפות וציורים). ברלין, ילקוט, תר"ץ — 1930. 309 ע. 17: 24. הספר כלו מגודר.
ברנט, א. בבור בנות ... ראה ע' 299.
ליורוביץ, מ. קובץ מאמרי הערכה ... ראה ע' 306.
קויפמן, י. גולה ונכר ... ראה ע' 309.
רבינסון, י. ש. הרב קוק ... ראה ע' 317.

1360. בערגמאן, ש. לעוו טראצק, די טראנעדירע פון א רעוואלוצי-אנער. ווארשע, גראשן-ביבליאטעק, 1930. 63 ע. 11: 15. = גראשן-ביבליאטעק, 14.

1361. גבריאלי, ברוך. שאול וואהל דער יידישער קעניג פון פוילן. [מאת] ברוך גבראלי. ווארשע, גראשן-ביבליאטעק, 1930. 63 ע. 11: 15.

= גראשן-ביבליאטעק, 13. סעריע: יידן אין פוילן.
על השער כתוב: גבראלי, אבל על המעטפה: גבריאלי, וכן כתוב בלועזית מעבר לשער.
1362. וירנא, שלמה בן יהודה. ספר שבט יהודה (צוכטרוטע יהודים); סוף ספר האבקן מיר גערוקט: א) גורות ת"ח ות"ט. ב) מסעי הצלב ... פרויא אויבערזעצט מיט הערות ... פאן יהודים (יהושע מזה). (ווארשא, יצחק ברייזבלאט), 1930. 198 ע. 14: 20.

1363. טראצקי, לעוו [Lev Davidovich Trotskii]. טיין לעבן. יידיש: פועה ראקאווסקי. (טייל 1-2). ווארשע, ביבליאן, 1930. 395; 404 ע.

[21 דף, פורטרט. 15 : 23, את המקור ראה קי. טי. שנה ז' ע' 257; את התרגום העברי שם ע' 501 וגם שנה ח' ע' 15; את התרגום הגרמני ראה קי. ט. שנה ז' ע' 253.

1364. סאָסן, י[שראָל]. די געשיכטע פון די יודישע געזעלשאפטלעכע שטרעמונגען אין רוסלאנד אין XIX י. ה. מינסק, וויסרוסישער סעלזכע פארלאג, 1929, II, 202 ע. 15 : 23.

בהתחלת הספר באה מעין התנצלות מאת ההוצאה. היא מודיעה "שהביאה בחשבון שאין אפילו אסף שטחי של חומר בתולדות היהודים ברוסיה; הנחוץ לסטודנטים ממקצוע זה, ומפני זה הוציאה את הספר הזה. אבל מחובתה לברר לקוראים שורה של שגיאות יסודיות של הספר, וביחוד נחוץ זה עתה בזמן של מלחמת מעמדות חריפה ביותר". ואח"כ ניתנת רשימה של "השגיאות היסודיות" 6-7 סעיפים (משטש תפקידו של המצול היהודי, מגזים בדיברו על ערך האנטישמיות ועוד).

המחבר, חוקר בתולדות היהודים, מי שהיה עד הזמן האחרון פרופסור במינסק (לפי ידיעות העתונות, הוא הודח ממשרתו באוניברסיטה והוצא מהמפלגה הקומוניסטית בגלל "סטיה" שנגלתה בעבודותיו בשנים האחרונות), — מעיר בהקדמתו שימסרת הספר לגלות, עד כמה שאפשר, את השרשים הכלכליים של הזרמים הצבוריים היהודים והנגזרים הסוציאליים שלהם. בשנות 1914-1916 פרסם המחבר ברבעון הרוסי "יבקיפציא סטרינא" שורת מאמרים על נושאים אלה (ירוחות מנשבות בתקופת הריפורמות הגדולות, שנות ה-60; "השאלה הלאומית בספרות של שנות הששים"; "תקופת ההתרוססות". השאלה הלאומית בספרות של סוף שנות ה-60 והתחלת שנות ה-70; "על גבול שתי תקופות. השאלה הלאומית בסוף שנות ה-70"; "תקופת המשבר, הזרמים הצבוריים בספרות של שנות ה-80". בשביל ספר זה הוא עבד אותם וגם הוסיף פרקים חדשים. הוא שנה הרבה את מאמריו על השאלה הלאומית; גם השם לא נשמר בתכן המפרט, שם יש רק סעיף "שאלות הלשוניות בשנות ה-60". פרקים חדשים הם: הקדמה (סקירה קצרה על חיי היהודים בפולניה עד המאה ה-18), 4 הפרקים הראשונים, המתחילים בנצחובין וגומרים בשנות ה-50, הסוף של פרקים XV, XVI ו-3 פרקים האחרונים (XVII-XIX), המספרים על פינסק ושל שנות ה-80 ואילך.

הספר נכתב בידיעת העניינים. המחבר מגלה בקיאות רבה בז'ורנליסטיקה של אותה התקופה. הוא עבד יפה גם את חומר הקורספונדנציות. חומר חשוב שלא השתמש בו הרבה. כמו כן יש לקדם בברכה את הנסיון לקשר את הזרמים היהודיים עם חיי הסביבה ולקשר לא רק בדרך כלל, אלא לבאר כל חזיון חשוב מתוך המסגרת של הסביבה. במקצוע זה יש עוד עבודה רבה להיסטוריוגרפיה שלנו.

מוכני, שהמחבר, בתור מסריאליסט היסטורי, מקדיש שימת לב מיוחדת להסברת השפעת החיים הכלכליים על התפתחות הזרמים הצבוריים (פרק VI, כמעט כל פרק XVII וכמה הערות בפרקים אחרים). אבל לא תמיד יש התאמה בין המדובר על ענין אחד במקומות שונים. למשל בע' 73-74, נאמר: "משחרור האזורים בשנות ה-60 יצא כנצחון לא ההון התעשייתי, אלא ההון המסחרי. התעשייה התפתחה באסיות רבה. זה השפיע על הפעולה הכלכלית היהודית: זו האחרונה משתחררת ממסגרתה המוגבלת, מקבלת קנה-מדה יותר גדול, מכניסה המונים יותר רחבים אל ההתעוררות הניכרת ככפר ובעיר". הלאה בע' 122 נאמר: "בליטא וברוסיה הלבנה הקניוניקטורה הכלכלית היתה יותר נורעה מאשר באוקריינה,

ואין זה מקרה שב-הכרמל הוילנאי משנת 1861 העמדה בצורה חריפה השאלה ע"ד המשבר שהתפתחות הכלכלית החדשה תביא בהכרח על ההמונים היהודים. בע' 125: -המסחר היהודי הועיר, שהתעורר הודות לשחרור האכרים, מתחיל בשנות ה-70 לסבול מהדכרון הכללי בעיר. —ונשאלת השאלה מה היו, לפי דעת המחבר, שנות ה-60, שנות עליה או ירידה?

המחבר עָבַד יפה את החומר העתונאי, ביחוד זה שבספרות הרוסית-היהודית, אבל בחומר שבספרות העברית משתמש הוא בערך במדה מועטה. למשל על י.ל. גורדון, משורר ההשכלה ואולי גם ראש המדברים, הוא מדבר דרך אגב בשורות אחדות; מאפו, כמדומני, לא נזכר כלל. בפרט הוא מדבר על ליברמן (6-7 ע'), אעפ"י שבמקום אחר (ע' 143) הוא מעיר בצדק ישרק הערך הגדול של התנועה הסוציאליסטית בהיסטוריה העברית שאחרי כן הוסיפה זוהר מיוחד לחלוצי התנועה. מהבחינה ההיסטורית האמתית היתה לנטינויותיהם של ליברמן ווינצ'בסקי (בן-נץ) השפעה קטנה, גם לתקופות שונות של אותו סופר ניכר יחס שונה. למשל, לילינבלום שייך לשתי תקופות: השכלה וחבת ציון. בשניה הוא היה סולל מסלול חדשות וכתב אז לא פחות מאשר בראשונה. בספר שלפנינו מדובר על הראשונה ב-4 ע', על השניה בשורות אחדות. אותו הדבר ביחס ללֵבְנֶדֶה, שג"כ היה שייך לשתי תקופות אלה. אלא שבמאמרו הרוסי הג"ל הסביר המחבר בפרט את האבולוציה של לב. לצד חבת ציון (בכר. סט. 1916 ע' 55-60) וכאן הוא השמיט כמעט הכל. ובכלל משתדל המחבר (אעפ"י שהוא מזכיר את הרצל, אחד העם, סמולנסקי, פינסקר) לשטש את התנועה הזאת ולמעט את ערכה. בשביל תנועת ביל"ו הוא מצא מקום של 4 שורות (ע' 169 הערה): "למעשה, ההתעוררות של שנות 1881-1882 נשארה מחוסרת אונים. ההגירה לאמריקה זרמה באופן סטיכי. זו שלא"י משכה אחריה מאות אחדות. עוררו רעש קבוצות הצעירים, "ביל"ו", אבל רק 20 מהם נסעו, ואח"כ עברו עליהם בפלשתינה האכזובה היותר גוראות. וזה מה שנאמר על תנועה, שהביאה לשנוי ערכין ביהדות, ושגרמה (ע"י העליות הבאות) לתנועת הפרודוקטיביות היותר גדולה. וסוף סוף ההגירה לא"י העבירה בשנות 1880-1900 כ-19 אלף איש (ראה ע' 283, Ruppin, Die Juden d. Gegenw. 2. Aufl.). כמו כן על סופר ההשכלה פֶּרְנֹפּוּל הוא מדבר יותר מאשר על הרצל ואחד העם יחד ואולי גם יותר מאשר על הסופרים העברים משנות ה-80 ואילך. ויש לזכור שאין הקוראים הרגילים יכולים למלאות את החסר עפ"י המקורות או עפ"י ספרים של כוון אחר, מפני האסור הקים במדינה זו על כל הספרות העברית וגם על הציונית—

המחבר מדבר רק על התחלת הציונות וה"בונד" ומדגיש שהתפתחות התנועות האלה יוצאת מגבולות הספר. מצד הפורמלי צדק. אבל לדעתנו היה טוב יותר לגמור את הספר או בשנת 1897 (שנת הקונגרס הציוני הראשון והועידה הראשונה של "הבונד" והופעת תורת האוטונומיוזם של דובנוב, שאגב לא נזכרה בספר) או בשנת 6-1905, שנות המהפכה הרוסית הראשונה, שהשפיעה כל כך על החיים היהודיים. —לעמית זה 1900 הוא נֶסֶם "עגול" גרידא— ועכשו הערות אחדות.

ע' 59. בתור חומר ספרותי ע"ד שנות ה-50 הוא מזכיר את כתבי ריב"ל, דיק, מנדלי וזכרונות קוטיק ונֶגְרֹבֶה. לא נזכרו כתבי יל"ג, מאפו ולילינבלום.

ע' 78. בשנות הששים היה מספר חברי הקהלה היהודית בפטרבורג רק אלפים אחדים וכעבור 20-30 שנה נעשית קהלה זו גורם חשוב בחולדות היהודים ברוסיה. — לפי בינשטוק (המאסף הרוסי-בילוגיני I ע' 30) היו בפטרבורג יהודים ב-1869: 6854, שהם

היו 1% של כל האוכלוסין, ב 1897-16944, 1.34% רבוי כזה בעד 28 שנה לא כל כך גדול. ולא הוא גרם לעליית ערכה של קהלה זו.

ע' 95 הוא מספר שב-קול מבשר הודות לשפת העם שבו נכתב, השתקפו החיים של ההמונים הרחבים לעמדת העתונות הרוסית-יהודית והעברית ... (ביחוד הוא משבח את הקורספונדנציות) האחרונה הביעה את שאיפותיה של המשכילים שעוד לא יצאו לגמרי מכתלי ביהמ"ד. אלה התענינו בהשכלה, ואת חיי יום של התושבים היהודים דחו, כדיסוננסה עצובה לחלומותיהם היפים. אבל האם אפשר להגיד זה על ה-מליץ, שבו השתתפו סופרים ריאליסטים שדוקא טפלו בשאלות יום יום כלילינגלום, יל"ג, קובנר? — אגב, כשהשויתי את "קול מבשר" 1868 עם המליץ 1869 לא מצאתי הבדל ניכר ביניהם במחלקת הקורספונדנציות.

ע' 8-97 מדובר על שאלת הנשים, שדנו בה בקו"מ. ולא נזכרו יל"ג ולילינגלום שנלחמו בכשרון ובמרץ בעד זכויות הנשים ב"השחר" וב"המליץ".

ע' 131-138 על ליברמן. בתור חומר נזכרו כתבי ליברמן, שיצאו בת"א, המאמרים הרוסיים של ציגברג ופרומקין וספרו של כוכבינדר, לא נזכר הארכיון של היאמתי (פורסם עם באורים ע"י מ. ברקוביץ ב"הצפירה" 1919 ו-במוסף של "דבר" בתל אביב בתרס"ז-ח), מאמרו המענין של ברינין ב"התורן" שנה ד', מאמרו של א. צ'ריקובר ב"היסטארישע שריפטן" של יו"א על התחלת התנועה הסוציאליסטית היהודית. אחרי הדפסת הספר של ס. הופיע גם מאמר גדול של צ. קרול על חיי ליברמן (ירחון "אחדות העבודה", כ' ב' חוב' א"ד, תל אביב, תרצ"א).

ע' 159 "הירושה הרוחנית של ד"ר פינסקר די דלה. סך הכל חוברת צנומה אוטאומניפציה". — אבל החוברת הצנומה הזאת עוררה תנועה גדולה ביהדות, שיצאה מחוץ לגבולי רוסיה, והשפיעה יותר מכרכים עבים. מי למשל (חוץ מבעלי מקצוע) מתענין בשנים האחרונות בכרכים הרבים של ספרות ההשכלה, וכמובן שאין גם מוציאים אותם מחדש ודוקא "הירושה הדלה" הזאת תורגמה ויצאה במשך 15 שנים האחרונות (ו' א' 35-50 אחרי הופעתה) 8 שעות: באיטלקית (1922, פינגצי), רומנית (1923, בנקרשט), שפנית (1926, בואגוס-איקס), הונגרית (אחרי המלחמה), רוסית (1917, מוסקבה), יודית (1917 לודו, 1925 קייסנב; אגב התרגום הראשון נעשה ע"י מנדלי מו"ס ב 1884), עברית (1921 ירושלים תרגם ע"י אחד-העם) ובמקורה הגרמני (1917, ברלין).

ע' 161. במסרו דברי פינסקר שהיהודים עם של סוחרים גודדים מוסיף המחבר וכוזה השגיאה היסודית, שנמצאת בסתירה חריפה להיסטוריה ישראלית, במקום שהיהודים מלאו תפקיד של סוחר-נווד הם לא גלו כח יצירה לאומית-תרבותית. אבל ההיסטוריה של העם העברי, מעיר המחבר בצדק, בנוד גמור לרבו קרל מרכס (ראה K. Marx: Zur Judenfrage) אינה ההיסטוריה של הבורגנות היהודית. חבל שסתם המחבר ולא נתן דוגמאות באיזה מקום בגולה היהודים מלאו תפקיד חשוב וגלו כח-יצירה מקורי.

בע' 164-165. מסופר על ועידת העסקנים בפטרבורג באפריל 1882. כדאי היה להביא דעת יחידה, שנשארה אז כל כך בלתי מובנת ל-הנוטבלים של זמנו, ושנעשתה אח"כ לדעת רבים, זו היא דעתו של הציר י. י. רטנר. הוא הכריז אז, שהמוצא היחידי הוא העברת היהודים לא"י, במקום שימצאו תנאים מתאימים להתפתחות עבודת אדמה. וזה מובא ב-כרוניקה של הווסחוד" 1882 גל' 36, שהמחבר מצטט אותו ע' 167. -התוצאה השניה של הוועידה ההיא — השבועה החגיגית שאין "קהל" אצל היהודים והצורה המחפירה של ההצהרה הזאת מצאה

הערכה שלילית ראויה בעתונות הרוסית-יהודית" — צ"ל לא מצאה; כאן כנראה שגיאת הדפוס.
בפרק XVII מוכיח המחבר בצדק שכבר ב-1897 הוּו השדרות העובדות רוב של האוכלוסין היהודיים — בספרו על ההתפתחות העצומה של התעשייה ברוסיה בשנות 90 ואילך והשפעתה על התחום היהודי — הוא אינו מזכיר שהיא גרמה לעליה כלכלית ניכרת של היהודים (למרות הרדיפות הממשלתיות).

ע' 178. מספר פועלי-החלשת היהודים ברוסיה קטן הוא בערך". המחבר, שדרכו להסביר כל חזיון, כאן אינו מסביר את הסבות, שאחת מהן — ואולי החשובה ביותר — היה החרם מצד הפועלים הנוצרים על פועלים יהודים (ביחוד בפולניה: לודו, ביאליסטוק ועוד).
ע' 180. במשך 30 שנה רק 5% של בעלי-המלאכה היהודיים עברו והסתדרו מחוץ לחתום המושב. המחבר מסביר זה בעיקר ע"י ההגבלות בזכות ישיבה — אבל לפי הספירה של 1926 יוצא שהגירה של בעלי מלאכה לרוסיה הפנימית היתה די קטנה, אעפ"י שתחום המושב בוטל 11 שנה ויותר לפני זה —

ולבסוף הערה בנוגע הרצאת תורתו של אחד-העם. הוא (א"ה) אינו מאמין בפרודוקטיביות של העבודה המעשית בא"י בשטח של התישבות חקלאית" (ע' 184). לציון צריכים ללכת רק יהודים אמידים, השואפים להציל את העם מהתבוללות. רק האידיאליסטים הנבחרים האלה צריכים לבנות את המרכז הרוחני בא"י (ע' 185). — אבל במאמרו "אמת מארץ ישראל", שמצטט המחבר, כותב א"ה: "הצד האידיאלי, הצורך לברוא לנו מרכז קבוע על ידי ישוב המון גדול מאחינו במקום אחד על יסוד עבודת אדמה, למען ידע ישראל וידעו גם אויביו, כי יש מקום תחת השמים ולו גם צר מהכיל כל העם, אשר שם ירים ראש גם היהודי כאחד האדם, בזאת אפו יוציא לחמו מן הארץ וברוח לאומי יברא לו תנאי חייו בעצמו — הצורך הזה, אם יש לו תקוה להמלא, אין זה אלא בארץ ישראל" (על פרשת דרכים I, הוצ' א' ע' 32, הוצ' ד' ע' 27. השרטוטים שלי). — בסוף המאמר ההוא (ע' 49-50), מציע א"ה לשלח משלחת של מומחים שונים, אשר תשטט בארץ שנה או שנתים ותעשה נסיונות ותקבץ ידיעות נכונות מכל הדברים הנוגעים לישוב הארץ ועבודתה. ואחרי כן תשתדל לקנות כל אחוזה העומדת למכירה ואח"כ הוא מציע למכור אדמת פלחה בתשלומין לאנשים בלתי עשירים המוכשרים להיות אכרים בא"י, וכמו כן לישב על חלקים אלה את הפועלים שיעבדו בנטיעות. — מסוף המאמר — שלש מדרגות" (עפ"ד II ע' 64-65) יש לראות שא"ה חשב על העברת (במשך הזמן) כחצי מיליון יהודים לא"י —

אבל יש לצין ולהדגיש שהפרקים על ההשכלה, שאליה מתיחס המחבר בנטיעות ולפעמים גם בחבה ידועה, מכילים חומר מענין ותאורים יפים (למשל על מצבם של המשכילים בחברה, על המלחמה בעד האמנסיפציה, על השאיפות ליהתקרבות" ועוד). העירונו למעלה שהספר נכתב בידענות העניינים, והנטיעות של המחבר, בפרקים אלה הפריעו הרבה פחות להרצאה האובייקטיבית.

1365. פלוריאן, ז'ן. ר"ה איסטוריות דו לום דונמים, או שבחי צבר איר פאלסו כשיות. ריזומירו פ'דירל פור Jean Florian. סאלוניקו, חש"מ, 1926, ע' 40, 15: 18. פ'לייסון דיל "סיימפ".

1366. קאפעלעוו, י[שראל]. אמאליקע יארן; איבערלעבונגען פון א אידיש אינגל אין דער אלטער היים. איזוסטירט פון טאדעס בעלער. ניו יארק, פארלאג טחנות, (c. 1931). 208 ע, פורטרט. 15 : 23. (זכרונות).

1367. קראסנאסיעלסקי, חיים בן אשר. דאס איבערנעלעכטע. ווילנע, דרוק קריינעס און קאוואלסקי, 1927. [161], 175, [11] ע. 14 : 20.
עם הקדמה מאת ל. רובינצוו— הספר כולל זכרונות מימי הפרעות בדרום אוקרינה בשנים שלאחרי המלחמה העולמית.

1368. שינדלער, אליעזר. ד"ר נתן בירנבוים און זיין מלחמה פאר עליה. לאדזש, בית יעקב, תרצ"א. 13 ע, פורטרט. 15 : 22.

1369. Alt, Albrecht. Die Staatenbildung der Israeliten in Palästina; verfassungsgeschichtliche Studien. Leipzig, typ. Edelmann, 1930. 1 p. l., 80 p. 17 : 24.
Programm—Univ. Leipzig zur Feier des Reformationstestes.

1370. Cassuto, Alfonso. Elementos para a historia dos judeus portugueses de Hamburgo. [Lisboa], "Hehaber", [1930]. 31 p. incl. facsim. 8 : 10. Publicações do "Hehaber", IX. בראש השער נדפס: החכר

1371. Eliezer Ben David, pseud. [Guido Bedarida]. Gli Ebrei nella vita culturale italiana (1848—1928). Città di Castello, Unione arti grafiche, 1931. 1 p. l., [5]—32 p. 18 : 26.

1372. Galanté, Abraham, ed. Documents officiels turcs concernant les Juifs de Turquie; recueil de 114 lois, règlements, firmans, bérats, ordres et décisions de tribunaux. Traduction française avec résumés historiques, annotations et un appendice avec sept autres documents. Stamboul, Haim, Rozio & co., 1931. 2 p. l., 254, [1] p. 15 : 23.

המוריס: Les réformes du Tanzimat. Historique du règlement du grand-rabbinat. Règlement sur le voyage des Juifs en Palestine. Service militaire. Grand-rabbins. Synagogues. Écoles, Hôpitaux. Cimetières. Revenus communaux. Vin de Pâque et pain azyme. Impôts. État social. Commerce. Monnaie. Bouchers. Vin. Les Juifs dans la marine. La calomnie du meurtre rituel. Deux firmans politiques. Mosquées et Juifs. Andrinople. Drogmans. Rapports de grands Juifs avec le palais. Médecins juifs. Douanes, échelles et Juifs. Affermataires juifs. Divers. La calomnie du meurtre rituel. Une liste de firmans concernant les Juifs de Turquie.

1373. **Galanté, Abraham.** Hommes et choses juifs portugais en Orient. Constantinople, Fr. Haim, 1927. 1 p. l., 38 p. 16 : 23.

הפרק השני יהודים ספרדים מכיל ביוגרפיות קצרות של יותר מ 20 אנשים שגלו ובאו לקושטא או שלוניקי, ביניהם ר' יעקב בן חביב, שלמה מולכו, דון יוסף נשיא.

1374. **Gold, Hugo, ed.** Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart; ein Sammelwerk hrsg. von Hugo Gold. Brünn, Jüdischer Buch- und Kunstverlag, 1929. 7 p. l., 623 p., illus., map, ports., tab. 24 : 31.

החלק הראשון (ע' 1—100) כולל מחקרים כלליים שונים לתולדות היהודים במהרן. החלק השני (ע' 101—590) כולל תולדות אנשי-שם ומשפחות במהרן ובעיקר תולדות היהודים בקהלות הבאות: Althart, Austerlitz, Battelau, Bisenz, Boskowitz, Brünn, Butschowitz, Damboritz, Eibenschitz, Eisgrub, Gaya, Gewitsch, Göding, Gross-Meseritsch, Holleschau, Iglau, Jamnitz, Kanitz, Kojetein, Kostel, Kremsier, Leipnik, Lomnitz, Loschitz, Lundenburg, Markwardetz, Mähr. Aussee, Mähr.—Budwitz, Mähr.—Kromau, Mähr.—Ostrau, Mähr.—Schönberg, Mähr.—Weisskirchen, Misslitz, Neu-Raussnitz, Neu-Titschein, Nikolsburg, Olmütz, Piesling, Pohrlitz, Prerau, Prossnitz, Pullitz, Schaffa, Strassnitz, Trebitsch, Triesch, Ung.-Brod, Ung.-Hradisch, Ung.-Ostra, Wal.-Meseritsch, Wölking, Wsetin, Zlabings, Znaim, Zwittau.

החלק השלישי (ע' 591—603) כולל חמר סטטיסטי על הישוב היהודי במהרן. החלק הרביעי (ע' 604—616) כולל רשימת התעודות הנוגעות ליהודים בארכיון

הארצי אשר בברין. — בסוף: מפתח שמות האנשים והמקומות. הספר כולו נדפס בהדור רבי, וכולל בתוכו גם אוצר רב של תמונות לתולדות היהודים במהרן: אנשי-שם, מקומות, רחובות-היהודים, תעודות, מצבות, כלי-קדש, חפצי זכרון ואמנות. בנינים ועוד. השתתפו בספר 50 מלומדים שונים.

1375. **Goldstein, Israel.** A century of Judaism in New York: B'nai Jeshurun 1825—1925, New York's oldest Ashkenazic congregation. New York, Congregation B'nai Jeshurun, 1930. xxix, 460 p., pl., ports. 15 : 23.

ביבליוגרפיה ע' 445—449. 'לכשיכתבו בשלמות דברי-ימי היהודים באמריקה מן-ההכרח יהיה שיכללו את תולדות הקהלות הראשונות. מהן התחילו החיים והפעולה בקרב היהודים בארץ הזאת. לא גנוים אם נאמר כי בתקופה הראשונה לתולדות ישראל באמריקה שמשה חקלה היהודית הגורם הגדול ביותר לשמירת הזהות היהודית.'

בספר מתוארים דברי-ימי הקהלה האשכנזית הראשונה בניו-יורק במאת השנים הראשונות לקיומה. בסוף הספר חמר ותעודות על חגיגת יובל-המאה. לספר נספחו תמונות שונות. מהם פורטרכים של רבני-הקהלה ותמונות בתי-כנסת.

1376. **Grossmann, Stefan.** Ich war begeistert; eine Lebensgeschichte von Stefan Grossmann. (1.—5. Aufl.) Berlin, Fischer, (c1930). 3 p. l., [9]—319 p., 2 l., port. 14 : 21.

הספר הזה, שהוא אוטוביוגרפיה של סופר יהודי, מכיל גם תאורים של אישים יהודים שהמחבר היה קרוב להם, כמו תיאודור הרצל (ע' 101-105), ויקטור אדלר (ע' 92-101, 255-267), פטר אלטנברג (ע' 106-116), גוסטב לנדאוואר (ע' 64-69), ולטר רטנאו (ע' 247-248, 293-298) ואחרים.

1377. **Harris, Sir David**. Pioneer, soldier and politician; summarised memories of Colonel Sir David Harris K.C.M.G., V.D. (Chevalier of the royal crown of Italy); with a foreword by J. C. Smuts. London, Low, [1931?]. xiv, 306 p., pl., ports. 15 : 22.

1378. **Kohler, Max**. Haym Salomon, the patriot broker of the revolution; his real achievements and their exaggeration; an open letter to Congressman Celler. n. p. [U.S.A.], 1931. 22, [1] p. 15 : 23.

1379. **Kuh, Anton**. Der unsterbliche Österreicher. München, Knorr & Hirth, (c 1931). 154, [2] p. 15 : 24.

הסופר היהודי הידוע הקים כאן מצבה ספרותית לאוסטריה אשר לפני המלחמה בצורת רשימות חצי-אליגיות וחצי הומוריסטיות. בין האישים אשר את דמותם הרוחנית צייר קוה, יש גם יהודים רבים: פטר אלטנברג היירלין היהודי, כמו שקוה מכנה אותו ויקטור אדלר מיסר הסוציאליזמוקרטיה האוסטרית ובנו פרידריך, מנדיל זינגר, עורך ה-יוינר טגבלט, פראג היהודית וסופריה.

1380. **Levinger, Lee Joseph**. A history of the Jews in the United States, ... Cincinnati, Dept. of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1930. xxi, 543 p., illus., diagrs. 14 : 21.

"This book is primarily a text for ... study ... in the high school classes of Jewish schools." ביבליוגרפיה בסוף כל פרק ופרק.

הספר מכוון בעיקר לבתי-הספר התיכוניים היהודים באמריקה, והוא ראשון במינו בשדה זה. "השתתפותם של היהודים בגלוי אמריקה, חלקם במלחמת-השחרור, גידולם בארץ ויחד עם הארץ, מתואר בפרוטרוט. שלשת הגלים של הגירה יהודית, המסבירים במדה מרובה את טבע היהדות האמריקאית בזמן הזה, מתוארים בבהירות." (מתוך הקדמת העורך). המחבר אינו מסתפק בתאור העבר כ-יאם גם משתדל לתת תאור של חיי היהודים באמריקה בזמן הזה, לכתובתיהם הדתיות, להסתדרויותיהם, ארגוניהם וכו'. בתוך הטקסט נכללו תמונות רבות.

Marcus, A. Die wirtschaftliche Krise des deutschen Juden...
ראה ע' 355.

1381. **Rhodes, Solomon A**. The Jews in the intellectual life of France; with a foreword by Abraham I. Schechter. Houston, Tex., The College of Jewish studies, (c 1927). 15 p. 10 : 18.

=The Jewish lecturer's library, v. 1.

1382. **Sik, Lavoslav.** Jüdische Ärzte in Jugoslawien. Osijek, typ. Sekler, 1931. 52 p., facsim., ports. 15 : 23.

"Erweiterter Sonderabdruck aus der medizinischen Fachzeitschrift "Lijecnicki vijesnik". Übersetzung aus dem Kroatischen."

החלק I. Amatus Lusitanus. II. Der Arzt Salomon Tobie in Split. III. Der Wunderarzt Michel und andere jüdische Ärzte in Slovenien. IV. Isaac Effendi Salom und seine Vorgänger in Jugoslawien zur Türkenzeit. V. Dr. Siegfried Kapper. VI. Dr. Moritz Sachs in Zagreb. VII. Zwei Ärzte als Präsidenten der beiden jüdischen Gemeinden in Beograd. VIII. Die jüdischen Ärzte im heutigen Jugoslawien.

בסוף הספר נספחו 12 טבלאות-תמונות, רבן פורטרטים של הרופאים שתולדותיהם נכתבו בספר. הספר נדפס בהדור נאה.

1383. **Waxman, Meyer.** A history of Jewish literature from the close of the Bible to our own days. New York, Bloch publishing co., 1930. xvi, 501 p., double map., facsim. 15 : 23.

Vol. I: From the close of the canon to the end of the twelfth century.

"Selected bibliography" : 476—470 ע'

"מטרת ההיסטוריה הזאת היא להגיש לקורא המשכיל הבלתי מומחה את תוצאות המדע והמחקר היהודי בענפים השונים של הספרות היהודית במשך מאתי-השנים האחרונות, לקרב את העובדות הפזורות ואת הידיעות השונות זו לזו ולצרפן לאחדות אחת, ולתת באופן זה ציור שלם של יצירת גאון ישראל במשך הדורות."

"משתי השיטות האפשריות במסירת החומר, השיטה הכרונולוגית ושיטת סדור החומר לפי ענפי הספרות, בחר המחבר בשיטה האחרונה." (מתוך הקדמת המחבר).

Weiser, A. Glaube und Geschichte im Alten Testament
ראה ע' 329.

1384. **Клячко, Л. М.** Повести прошлого. 2-е изд. (Ленинград), Издательство писателей в Ленинграде, (1930). 175, [1] стр. 13:19.

בראש השער: Л. Клячко «Львов».

החלק: Временщики конституции.—Два премьеры.—Еврейское счастье.

חלק ראשון של זכרונות אלה, שיצא בשם אחר, ראה ק. סי. שנה ה' ע' 357 מספר 1212. שם גם באור.— חלק חשוב של הספר מוקדש לשאלת היהודים, בעיקר מסופר על הרפתקאות יהודים בדבר זכות הישיבה. המחבר מספר בכשרון על כמה מקרים יקיריוניים למשל על יהודי שנולד בכפר אמ דינו כדין מחישוב חדש ואם לאו.—בספר ישנם זכרונות על הוצאת החק על בטול (כמעט שלם) של יתחום המושב, שהוצא ע"י המיניסטר סצ'רבטוב בקיץ 1915.

1385. **Рафес, М[онсей] Г.** Очерки истории еврейского рабочего движения. Москва, Гос. издат., 1929. 254, [2] стр. 14:21.

המחבר, אחד מראשי ה"בונד", שעבר אחרי המהפכה הגרמנית (1918) למפלגה הקומוניסטית ותפס מקום חשוב בפקידות הסובייטית, פרסם עכשו "רשימות לתולדות תנועת הפועלים היהודית", ספר, שתעודתו העיקרית היא הוקעת המהות האופורטוניסטית והקונטר-ריבולוציונית של המפלגות הסוציאליסטיות היהודיות. מובן שהספר נכתב מנקודת ראות קומוניסטית. עיקר הבקרת היא כלפי ה"בונד" על דרישותיו הלאומיות (סיפריסיום יהודי) לפי בטויו של המחבר. — המחבר מוכיח שהיהודים אינם מהווים אומה מפני שאינם תופסים שטח טריטוריאלי מסוים. מנקודת ראות מרכסיסטית של המושג (וההבנה הזאת היא היחידה הנכונה) אין הלאום העברי קיים ואי אפשר לדבר בנוגע אליו על זכות הגדרה עצמית (ע' 95). — בספר מדובר כמה פעמים על הציונות, בשנאה כבושה, וברצון גלוי לעפר בעפר את התנועה הזאת. — 3 הפרקים האחרונים מכילים תאור מפורט (וכמובן סובייטיבי-מפלגתי) של פלוג הבונד וכניסתו ברובו הגדול לתוך המפלגה הקומוניסטית. — המחבר מלא תפקיד חשוב ב-פרוצס הזה, הידוע לנו מעט. — בהקדמתו מתנצל המחבר, שלא יכול היה להביא כל החומר וציטטות, ומסתמך על ספריו הקודמים (לפלוג הבונד, רשימות לתולדות הבונד, יצאו רוסי ב 1920, 1923). אבל יש בספר כמה וכמה אי-דיוקים (אם להשתמש בלשון רכה) וגם מקומות סתומים או השמטת פרטים חשובים, שמשפיעים גם על התכן. דוגמאות אחדות: בזמן הפרעות בז'יטומיר (אפריל, 1905) מהרה לעזרת אחיהם קבוצת צעירים מעירה צ'רנוב. בדרך התנפלו עליהם אכרים ע"י טרויאניב. הצעירים לא מצאו מקום מקלט בשום בית יהודי של העירה (שכנראה פחדו לנפשם) והדבר הזה גרם לידי חרם שהכריזו הסוחרים של הסביבה על העירה וכו' ... ("הזמן" גל', 100, 107, 109, "פריינד" גל' 95). — המחבר מתאר את הטקדיה בדברים אלה: "הקבוצה המזוינת של פועלים יהודים מצ'רנוב בהרגה בטרויאניב ע"י חוליגנים ובמדה רבה אשמה בזה הבורגנות העשירה של העירה שלא נתנה להכניס לעירה את הפועלים היהודים וע"י זה הסגירה אותם לחוליגנים" (ע' 129). הוא מדגיש פעמים, שהממשלה הצרית נתנה רשיון לועידת הציונים במינסק, ואינו מזכיר את האיסור על הציונות שיצא כשנה אחרי זה ע"י ממשלה זו. בע' 248 כותב המחבר שמזמן נצחון המהפכה עברו חצי מיליון יהודים לרוסיה הפנימית. עפ"י ברזקס וולסצ'ינסקי היו בפלכים אלה ב 1897 כ-200.000 יהודים [Lestschinsky: Die Umsiedlung und Umschichtung des jüdischen Volkes, 1929, p. 132]. ב 1926 היו כ-566.9 אלף; מהם בקרים 40-1 אלף ז. א. כפנים רוסיה 526.8. ואם להוריד מזה את הרבוי הטבעי (לפי לטצ' 2% אח"כ 1.3) ומספר הנמלטים שעברו למקומות אלה ב 1915 (בשנה זו כמעט שבוטל יתחום המושב), האסור נשאר בנוצ לשטח קטן) וגם את רכוז היהודים במוסקבה בשנת 1917 — יתקבל פחות מחצי הסכום הנזכר. — בע' 154 מסופר, שמךם הציע לענות על דחיקת רגלם של פועלים יהודים ע"י פולנים בבויקוט כלפי פועלים פולנים בבתי-חרושת יהודיים, והועד המרכזי התנגד לזה והמאמר לא נדפס. גם מךם בזכרונותיו (הוצאת שנת 1929, כ' ב' ע' 275—276) מספר על זה, אלא לפי דבריו תכן המאמר היה אחר. "הכנה והסכם בין פועלים יהודים ופולנים יבא רק אם הצד השני ירגיש בהתנגדות להתקפותיו". המרכז פסל אותו. אבל הקונטרנציה המפלגתית החליטה: "פועל פולני שדוחק פועל יהודי ותופס את מקומו — דינו כדן מפיר שביתה", מה שהתאים לתכן מאמרו של מךם. על השבת כותב המחבר ישבת הוא חג דתי בשביל החלק הקונטרבטיבי של האוכלוסין היהודים" (ע' 116). אבל הוא מודה שהממשלה הצרית בהכריזה חובת מנוחה ביום א' — "התנגדה לאינטרסים של העמים

המדוכאים (יהודים, ספרים אונקיים). הוא מגנה גם את ה"כונד" שהחליט להתחרות עם הבורגנות היהודית והתחיל בתעמולה בעד מנוחת השבת, ולא הבליט בשום דבר את העמדה המיוחדת של הפרולטריון בשאלה זו' (ע' 153). סתם המחבר ולא פירש מה היא "העמדה המיוחדת": היהודים והמוסלמים דרשו בישיבת הדומה הממלכתית (1910 1/7), שבה התבררה שאלה הווי, למסור את בחירת יום המנוחה לרצונו של כל עובד. תמכו בזה אנשי מפלגת ה"קדטים". אבל הצירים הסוציאליסטים תפסו עמדה מיוחדת: הם דרשו לקבוע בכל מקום ומקום יום מנוחה כללי לכל העובדים בהתאם לדתו של רב העובדים במקום ההוא. וטעמם היה, שאסור "לפורר" את הפרולטריון ולקבוע ימי מנוחה שונים (מה שעכשו קים ברוסיה אחרי הנהגת שבוע של חמשה ימים). אבל למעשה זה היה מביא לידי שלילת מנוחת השבת מהפרולטריון היהודי, שרק בערים ספורות היה רב בין הפרולטריון הכללי (פריינד' 1910 גל' 101 מ' 3/4 ועתונים אחרים של אותו הזמן). — בע' 109 נאמר, שבקונגרס הציוני החמישי הציע הרצל לישב את הקולוניה הפורטוגלית אוגנדה; צ"ל הקונגרס הששי וקולוניה אנגלית. — כמו כן ועידת צ'רנוביץ נתכנסה בשנת 1908 ולא בשנת 1909.

1386. Таврическое общество истории, археологии, и этнографии. Известия, Том 1, (58). Под редакцией... Н. Л. Эрнста. Симферополь, 1927. VIII, 207 стр., портрет. 17:26.

מכיל מאמרים בעלי תוכן יהודי: И. С. Кая: По поводу одной крымчакской рукописи. — П. Я. Чепурина и Б. Ельяшевич: Караимские брачные договоры „Шетары“. — Песня Аглама—Келин у караимов: 84 'ע.

1387. גאלאנטי, אוראם. תורכלר ויהודילר, تاریخی, سیاسی تدقیق.

استانبول, کاغذ چیلای و مطبعه چیلای آنونیم شرکئی, ۱۹۲۸. ۲۱۴, [۲] ص. 20 : 14. גלנטי, אברהם: תורכים ויהודים. מחקר היסטורי-מדיני.

יא. עם ישראל ברוח.

1388. אויפבויו און זעלבסטחילף. ווארשע, פארייניקטער קאמיטעט ביי „אָרט“, „טאָז“, „רעאס“ און „צענטראָם“, 1930. 22 ע. 15 : 22.

1389. אידישע קולטור געזעלשאפט. וואס וויל די אידישע קולטור געזעלשאפט? ניו-יארק, קולטור געזעלשאפט, 1930. [16] ע. 11 : 15. = קליינע ביבליאטעק. נומ. 1.

1390. איינהארן, דוד. פון בערלין ביז סאן-פראנציסקא. ווארשע, קולטור-ליגע, (1930). 303, [2] ע. 14 : 20.

רשמי מסע מנסיחתו של המחבר לאמריקה. פרקים על ברלין, ניו-יארק, בוסטון, דיטרויט, צ'יקאגו, מיניאפוליס, קליפורניה. ישנן ידיעות על הישובים היהודים.

1391. גרויברט, יהודה ליב. ספר ימין ושמאל; מאמרים בשאלות החיים במחנה ישראל ועל אשר בין ישראל לעמים. מאת יהודה ליב גרויברט... לודז, מסורה, תר"ץ. 228, [6] ע. 17 : 24.

1392. גרינבערג, חיים. קולטור פראבלעמען פון דער אמעריקאנער אידענטום (רעפערט געהאלטען אויף דער 12 טער קאנווענשאן פון אידיש נאציאנאלען ארבעטער פארבאנד אין סאנטרעאל, אין מאי, 1930). ברוקלין, נ. י. א. ד. גארדאן ברענטש 256 פון איד. נאצ. ארבעטער פארבאנד, 1930. 48 ע. 15 : 23.

המחבר, גואם ועסן ידוע של מפלגת "התאחדות", מנתח את המצב התרבותי של היהדות האמריקאית וסכוייה לעתיד. הוא בא לידי מסקנות אלה: השפה היודית פוסקת להיות שפת הדבור ונעשית שפת הספר והתרבות ז. א. מעין-לשון הקודש. — אי-אפשר שהקבוץ ישמור על שתי שפות בשביל חייו הפנימיים; ובמלחמה בין לשון קודש מספר 1 (עברית) ומספר 2 (יודית) — יש לשער ש-תנצח" הראשונה — עיקר העיקרים הוא — פרודוקטיביות של החיים היהודיים. מפני שהחי מיגיע כפיו זקוק פחות לתרבות זרה מאשר אלה ש-הלשון המדברת מכשיר עיקרי כפרנסתם.

1393. לאַנדאָן, נח. מיט דער אמעריקאנער עקספעדיציע קיין בירא בידזשאן. [מאת] נויך לאנדאן. מאסקווע ווערד, צענטרפארלאג, (1930). 66, 111 ע. 12 : 18.

1394. סודארסקי, א. די עקאנאמישע לאגע פון יידישן שטעטל. מאסקווע, געזערד, 1929. 27, [6] ע. 12 : 17.

בראש השער נדפס: אלפארבאנדישע געזעלשאפט פאר איינארדענען ארבעטנדיקע יידן אף ערד אין פ.ס.ס.ר. געזערד. את החוברת ברוסית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 399.

1395. ענגעלשטערן, משה. די יידישע טיסיאנערן אין פוילן און די געפאר פון זייער טעטיקייט פארן יידישן פאלק. ווארשע, ("POL"), Druk. 1930. 15, 111 ע. 15 : 21. ערקעס, ב. פון הינטער דעם פארוויכעס ... ראה ע' 336.

1396. צייטלין, הלל. וואס איך האב יעצט צו זאגן דעם יידישען פאלק. ווארשע, (Druk. B-ci Feder), 1930. 98 ע. 15 : 20.

מן התכן: א פאלק וואס לערנט גארנישט פון פאגראמען, וועלט אויסלייונג דורך דער יידישער גאולה, וואס פאר א פאלק און וואס פאר א חלוצים בעדארפען מיר צו האבען אין ארץ ישראל.

1397. קאנטאָר, י[חוקאָל]. די אידישע ערד-איינארדענונג אף אוקראינע. מאסקווע, געזערד, 1929. 32 ע. 12 : 17.

בראש השער נדפס: אלפארבאנדישע געזעלשאפט פאר איינארדענען ארבעטנדיקע אידן אף ערד אין פ.ס.ס.ר. געזערד. את החוברת ברוסית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 397.

1398. Cohen, Israel, Jewish life in modern times, by Israel Cohen; with fifteen illustrations and two maps. 2d ed., entirely

revised and largely rewritten. London, Methuen, (1929). xvi p., 2 l., 349, [1] p., front., plates, 4 port. on 1 pl., diagr. 14 : 22.

ביבליוגרפיה: ע' 329—334. מהדורה א' יצאה לאור באוקטובר 1914.
ראשי הפרקים: A general survey; The social aspect; The political aspect; The economic aspects; The intellectual aspect; The religious aspect; The national aspect; Appendices.

1399. **Cohen, Israel.** The Jews under the minorities treaties. New York, American Jewish congress, 1929? 1 p. l., [73]—80, [1] p. 15 : 23.

הדפסה מיוחדת מתוך: The Contemporary review, London, January, 1929.
ביבליוגרפיה: ע' [81].

Confédération universelle des Juifs Sepharadim.
Statuts ... 318 ראה ע'

1400. **Hilfsverein der deutschen Juden.** Dreissig Jahre Hilfsverein der deutschen Juden 1901—1931. Jahresbericht für 1930. Berlin, (typ. Scholem), 1931. 95, [1] p., illus., port. 15 : 23.

התלך: B. Kahn: 30 Jahre Hilfsverein.—M. M. Warburg: Dr. James Simon und jüdische Hilfsarbeit. — J. Blau: Die Zusammenarbeit zwischen Hilfsverein, Hilfskomitee f. d. notleidenden osteuropäischen Juden in Frankfurt a. M. und JCA in Paris.

1401. **Jewish health organization of Great Britain.** Public health work in the Jewish community: annual report of the Jewish health organization of Great Britain for the year 1929—1930. (London), [1931]. 52 p., 2 l., 14 : 22.

מהמעטפת.— את הקורם ראה ק. ס. שנה זו ע' 209.

Jüdisches Jahrbuch 1931 ... 324 ראה ע'

1402. **Lieblich, Karl.** Wir jungen Juden; drei Untersuchungen zur jüdischen Frage. Stuttgart, Zonen-Verlag, 1931. 160 p. 14 : 20.

התלך: Judenhass als Judenschicksal (über das Problem jüdischer Vergangenheit).—Wozu ... (über das Problem jüdischer Gegenwart).—Wir jungen Juden (über das Problem jüdischer Zukunft).—Nachwort.

המחבר הוא מיסד הברית ליהדות חדשה. את שלש ההרצאות הרצה בשטוטגרט בשנות 1928/30, וימים אחרים אחרי ההרצאה השלישית נוסדה הברית. בסוף החוברת: 'תקנות הברית'.

1403. **Mandelstam, André Nikolaevich.** La protection internationale des minorités. Pt. 1: La protection des minorités en droit international positif. Paris, Librairie du Recueil Sirey, 1931. xx, 223 p. 14 : 23.

1404. **Marcus, Alfred.** Die wirtschaftliche Krise des deutschen Juden; eine soziologische Untersuchung. Berlin, Stilke, 1931. VIII, 184 p., tab. 16 : 22.

התמורות בגורלם הכלכלי של יהודי אירופה הולכות ומתבלטות יותר ויותר. כל המשברים אחרי המלחמה פעלו ופועלים על מצב היהודים בכיוון אחד: להחליש את המעמד ה"בלתי פרודוקטיבי" כביכול, את השכבה המתעסקת בסדור העברת הסחורה מהיצרן אל הצרכן, שכבה היושבת ברובה הגדול בערים גדולות והנתונה איפוא לכל ההשפעות הכלכליות והחברתיות של חיי העיר. שתי עובדות פעלו בבת אחת: המגמה הכללית להשמיט את הסוחר מתוך הפרוצס הכלכלי והכוון לטרולטריזציה של שכבות המעמד הבינוני בערים. הנגזרים העיקריים היו היהודים, הם התרכזו מאז מסביב למקצועות המסחר ושאוטו לחיים עירוניים בעשרות השנים האחרונות.

המחבר חוקר בספר זה את מצבם של יהודי גרמניה בארבע קבוצות מקצועיות: במסחר המתכת, בבנקים, במשק האריגה, במסחר התבואה. בדיוקנות יפה, באופן שטח, ובלי העלמת-עין מכללו של דבר מבאר המחבר את התופעות האלה ומגולל לפנינו תמונה מענינת ומעציבה: הפסד תמידי בעמדות כלכליות חשובות, ירידת מספר החברות החדשות שנוסדו ע"י יהודים לעומת המספר ההולך ורב של חברות חדשות שנוסדו על ידי לא יהודים, והחלשת כחן הכלכלי של הסירמות היהודיות. הקבויים לעתידם של יהודי גרמניה קודרים הם. על יסוד הכרה רצינית של המצב הזה דרושה אורגניזציה חדשה: היהודים צריכים להבין כי מוטב ללמד לבני הנעורים מלאכה או להכשירם לקראת עבודה מקצועית מלהכניסם לשורה הקיימת והארוכה של אנשים בלתי מצליחים ומיואשים. דרוש בטול השקפות שערך עבר כיום, מובן כי מכאן גפתחות פרספקטיבות חדשות לעמדה הפנימית ולמחשבה החברתית של היהודי בן-דורנו בגרמניה. אם יהודי גרמניה יצליחו לסלק את תקותם לעמדה כלכלית בטוחה ואמיצה יותר ויחדלו לחשוב על זכותם לקריירה כלכלית טובה, אזי יוכלו אולי להצליח במלחמתם נגד ההתבוללות. קשה הוא להשיב תשובות ברורות על כל השאלות המתעוררות בקשר למסקנות האלה ולעתים אי אפשר להטכים להן, אולם ספרו של מרקוס הוא אחד המקרים המענינים והמבוססים ביותר בבחינת השאלה הנוערת, מה עתיד להיות גורלם הכלכלי והחברתי של יהודי אירופה.

א. בונה.

New Zealand Jewish review and communal directory ... 325. ראה ק" 325.

1405. **Tenenbaum, Joseph.** Economic antisemitism; a review of political and economic conditions of the Jews; presented at the meeting of the Executive committee of the American Jewish congress, Sunday, March 8th, 1931... New York city. New York, n. p., 1931. 12p. 15 : 23.

1406. **Tenenbaum, Joseph.** The Jews in Poland; report presented at the Eighth session of the American Jewish congress, October 19, 1930, at Washington, D.C. New York, American Jewish congress, 1930. 7, [1] p. 15 : 22.

1407. **Towarzystwo warstatów rekodzielniczych dla młodzieży żydowskiej im. Dra A. Korsika we Lwowie.** Sprawozdanie za lata 1922—1929. Lwów, [1930]. 80 p., illus. 14 : 21.

1408. **Weltsch, Felix.** Antisemitismus als Völkerystie. Prag, "Barissia", 1931. 19 p. 15 : 23.
=Schriften zur Diskussion des Zionismus, no. 4.

1409. **Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden.** Schafft jüdische Jugend- und Gemeindeheime; hrsg. von der Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden in Verbindung mit dem Jüdischen Frauenbund, der Grössloge für Deutschland UOBB, dem Reichsausschuss der jüdischen Jugendverbände und dem Verband der jüdischen Jugendvereine Deutschlands. Berlin, (typ. Aldus Druck), 1929. 31, [1] p., plan. 16 : 23.

=Schriften der Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden, Nr. 1.
"Erstes Beiheft zur Zeitschrift für jüdische Wohlfahrtspflege."

ביבליוגרפיה: ע' 28—31.

1410. **Заславский, Е.** Права и льготы переселяющимся в Биробиджан. Москва, ЦП ОЗЕТ, 1930. 14 стр. 12 : 17.

.בראש השער—מהמעטפת. Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР "ОЗЕТ".

Киржниц, А. Д. Трудящиеся евреи в борьбе с религией... 337' ע' רא

Мащенко, В. А. Происхождение и классовая сущность еврейской Пасхи... 337' ע' רא

1411. **Миллер, Б.** Таты, их расселение и говоры «матерналы и вопросы». Баку, Общество обследования и изучения Азербайджана, 1929. 43, [1] стр., карта. 17 : 26.

= Известия Общества обследования и изучения Азербайджана, № 8, вып. VII.

ע' 17—24 על טטימיהודים, ע' 25—28 ו-35—37 על השפה היהודית-טטית. — ע' [1]

טטימ בברפתית.

1412. **(Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР).** Тезисы для докладчиков; о землеустройении еврейской бедноты. Москва, ЦП ОЗЕТ и МосОЗЕТ, 1929. стр. 2—29, [1]. 11 : 15.

.בראש השער שעל המעטפת. Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР "ОЗЕТ".

ע' 28-29, [1]: ירשימה קצרה של ספרות. — "הפועלים היהודים התנגדו באופן נמרץ לבסיונותיה של הכורגנות היהודית ושל ה"מזנבים" אחרים-הרבנים והציונים—להרעיל את מוחותיהם ע"י אופיום של הדת וארצי־ישראליות". (ע' 12). מהדורה ב' ראה ק. ס. שנה ו' ע' 398.

1413. Отечественное об'единение русских евреев за границей.

Россия и евреи. Сб. 1. Берлин, "Основа", 1924. 228, [2] стр. 15:23.

התכן: 1. Къ евреямъ всѣхъ странъ:— 2. I. М. Викерманъ: Россія и русское еврейство.—3. Г. А. Ландау: Революціонныя идеи въ еврейской общественности.— 4. И. О. Левинъ: Евреи въ революціи.—5. Д. О. Липскій: О національномъ самосознаніи русскаго еврея.—6. В. С. Мандель: Консервативные и разрушительные элементы въ еврействѣ.—7. Д. С. Пасманикъ: Чего—же мы добиваемся?

1414. Петров, Г[ригорій] И[ванович]. Л. Я. Штернберг как антрополог. [Ленинград], 1930. стр. 1079—1088, табл. 18:25.

ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 217 מספר 935. Известия Академии наук СССР. 1930. Отделение физико-математических наук.

בחוברת מדובר גם על מלחמתו של שטרנברג עם האנטרופולוגים האנטישמיים.

1415. Третьяков, Д[митрий Константинович]. Религиозный фанатизм. 2-е изд. (Харьков), "Пролетарий", 1930. 65, [2] стр. 13:17.

(Антирелигиозная библиотека).

חומר יהודי (על האנטישמיות ברוסיה, ועל רדיפת היהודים בספרד) ע' 10-16, 32-43.

1416. Шибаев, В[асилий] П[етрович]. Этнический состав населения европейской части Союза ССР. Ленинград, Академия наук СССР, 1930. 2 изд. т. VIII, 298 стр. 18:25.

— (Академия наук. Ленинград. Комиссия по изучению племенного состава населения СССР и сопредельных стран: Труды, 20).

מכיל ידיעות על מספר היהודים ברוסיה האירופית עפ"י הספירות של 1897, 1920, ו-1926. ועל מספרם בכל פלך ומחוז ובערים בינוניות וגדולות. בספר 123 טבלאות. בסוף הספר מפתח הלאומים והמקומות.

יב. ציונית וידעת ארץ־ישראל.

ג'ב'בסקי, פ. אבני זכרון. ט—י"ד; מגנזי ירושלם, ו' ח'—ט"ז ... ראה ע' 299.

דינגוף, ס. לזכר צינה חיה דיונגוף נ"ע; עם תל אביב בגולה ... ראה ע' 302.

הלואה וחשבון. יפוח־תל אביב. דין וחשבון ... ראה ע' 303.
הסתדרות העובדים ... אגרת פועלי הדפוס. הדפוס ... ראה ע' 303.

הסתדרות העובדים ... סועצת פועלי חיפה. דו"ח תר"ץ—תרצ"א.
ראה ע' 303.

הסתדרות הפועלים החקלאים בא"י. ההסתדרות החקלאית ופעילותיה ...
ראה ע' 303.

התאחדות בעלי התעשיה בא"י. תוצרתנו ... ראה ע' 304.
ניסמן, ד. אמת ולא אמת בתולדות הכרות בלפור ... ראה ע' 305.
נין, י. הגפן ... ראה ע' 305.
ירושלם. ערת ספרדים. סקירה ... ראה ע' 305.
כל נוע; רו שבועון מצויר ... ראה ע' 288.
הלוי, א. ארץ הצבי ... ראה ע' 305.
לורנס, ת. א. המרר במדבר ... ראה ע' 306.
לכל; קובץ מצויר ... ראה ע' 290.
לעם ... ראה ע' 290.
מאירוביץ, מ. חבלי תחית ... ראה ע' 306.
מולדתנו. א—ד. ראה ע' 307.
מוסיקה לעם. ראה ע' 288.
מנחם מנדל בן אהרן. ס' קורות העתים ... ראה ע' 307.
מסחר ותעשיה. ליוכל השבעים של מ. ד. דיוננוף ... ראה ע' 291.
מענו; עלון לספורט הפועלים ... ראה ע' 291.
מענות ... ראה ע' 291.
מפלגת פועלי ארץ ישראל. קבוצת חברים. רשימות על דרכי
פוליטיקה סוציאליסטית בארץ ... ראה ע' 291.
נגד הזרם; חוברת חד-פעמית ... ראה ע' 291.
הסוכנות היהודית לארץ ישראל. תחנת הנסיון החקלאית.
מתקת ההדרכת. חוברת כ' ... ראה ע' 308.
סוקניק, א. ל. חפירות החומה השלישית ... ראה ע' 308.
סטופניקר, ב. המכשיר להתישבות ... ראה ע' 309.

1417. עת לבנות. ברית ציונית. לשעה ולדורות. גלוי דעת חברות
הציונית, "עת לבנות", בצרוף פרוגרממה. לונדון, עת לבנות, תרפ"ח. ע. 12 : 19.

מהמעטפת.

יצא גם באנגלית, בשתי חוברות: The long view. Published by the Zionist
service group Et-livnot. 1928. 8 p.—Our programme, 1928. 7; [1] p.

פועלי ציון. א"י. בחיות ...; חדגל ...; דגל הפועל ...; השכיל ... ראה ע' 291/2.

צפורי, א. מאחורי הקלעים ... ראה ע' 309.

קלוזנר, י. בראשית היה הרעיון ... ראה ע' 315.

- קרן היסוד. דין וחשבון ... תרצ"א ... ראה ע' 316.
- הקרן הקיימת לישראל. פעולת הקרן הקיימת ... דין וחשבון ... תרצ"ב תרצ"א ... ראה ע' 316.
- הרוסי, ע. למה זה פחדת ... ראה ע' 317.
1418. רמבה, אייזיק. ראשי פרקים; ספר עזר למנהלי בית"ר ערוך ע"י אייזיק רמבה ויוסף כרוסט. ורשה, המפקדה הראשית לבית"ר, (תרצ"א).
- 31 ע. 15 : 22. = חוברות בית"ר (ברית טרומפלדור) גומי 8.
- מהמעטפת — ביבליוגרפיה אחרי כל פרק.
- שאהין, ז. סודות שעוד טרם נודעו ... ראה ע' 317.
- שכדון, א. יסודי האידואולוגיה של "ברית שלום" ... ראה ע' 317.
- השומר הדתי ... ראה ע' 322.
1419. השומר הצעיר. פולין. שי לקרן הקיימת; דין וחשבון מפעולת הסתדרות, השומר הצעיר בפולניה למען הקרן הקיימת בשנת תרפ"ט. ורשה, (השומר הצעיר), תר"ץ. 32 ע. 13 : 19.
1420. [שיפה, יצחק]. דה. יצהק גליבטר ז"ל. (תרי"ב—תרצ"א). (תורגם לעברית ע"י דה. סנחם שטיין). ורשה, חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלם, תרצ"א. 7 ע, פורטרט. 13 : 21.
- יצא גם במקור הפולני.
- "איש ישר, טוב וצנוע, יהודי נלהב, אוהב נאמן של המכללה העברית בירושלים. הקדיש את מיטב מחשבותיו ורגשותיו ואת כל רכושו לרעיון התחדשות הרוח העברי בא"י."
- שערי בריאות; ירחון קסברי ... ראה ע' 288.
1421. אוועק פון ציוניזם. ווארשא, ("Drukarnia „Di Welt"), 1930. 15, [1] ע. 12 : 17. = סאציאליסטישע יוגענט ביבליאטעק. גומי 8 — מהמעטפת.
1422. אויף דער וואך; ספעציעלע אויסגאבע געווידמעט דעם וואטן פראפאלעסטיגע-ארבעטער-קאנגרעס אין פוילן. ווארשע, ("Druk: „Grafia"), 1930.
- 4 ע. 35 : 49. העורך: שי קנייקי. יצא במאי.
- אונזער וועג ... ראה ע' 322.
1423. אָזשעק, מ. די געשעענישן אין פאלעסטינע און די פועל-ציון. (Warszawa), בונד, ווארשע. 1431 ע. 12 : 15.
1424. ארבעטנדע ארץ ישראל. ווארשע, ליגע פארן ארבעטנדן ארץ ישראל אין פוילן, 1930. 8 ע. 34 : 49.
- הוצאה חד-פעמית. — האחראי והמור"ל: י. פונט — יצא ב 3 בינואר.
1425. ארץ-ישראל לענדענדעס. ווארשע, דפוס (Lewin-Epstein i S-ka).
1930. 35, [1] ע. 11 : 16. = ביבליאטעק פאר אלע, גומי 1.

כולל ספורים אלה: תקון-חצות; יסורים פון אהבה; די וואך-נאכט; די ערד-צייטערניש אין יאָהר תקצ"ו; אין די צייטען פון דעם "עבדא בישא"; דער בעהאלטענער אוצר אויפן הר הזיתים; דוד מלך ישראל.
בר עזין, א. צ. געשיכטע און בעדייטונג פון די ישיבה, כנסת ישראל
אין חברון ... ראה ע' 318.

1426. גאנצווייך, א. (אבראמעק). אונזער ענטפער (צו דער גזירה געגען חלוצים-עליה). (סאָסנאָוויץ), פּועל-ציון, 1930. 36 ע. 13 : 19.

1427. גראסמאן, מ. (איר) און יוסף [שעכטמאן]. דאס רעוויזיאניסטישע אויפבויע-פראגראם. 21 נאטורים מאתל ב. גראסמן, י. שעכטמאן. ווארשא, דער אמת, 1929. 12, 29, 111 ע. 14 : 19.

חוברת זו בגרמניה ראה ק. ס. שנה ז' ע' 267 מספר 955.
1428. זשאבאמינסקי, זאב. דער איסלאם און ארץ ישראל ... יידיש:
א. ליפסאן. ווארשע, אינסטרומנטאר, 1929. 14, 111 ע. 15 : 22.

1429. זשאבאמינסקי, זאב. דאס אראבער פראבלעם און ארץ ישראל ... יידיש: א. ליפסאן. ווארשע, אינסטרומנטאר, 1929. 13, 121 ע. 15 : 22.

1430. כלבו, יהושע יוסף בן יעקב מנחם. דאס בית המקדש / מצב ירושלים; אין די צוויי ספרים ווערט בעשריבען ... די הייליגע שטאדט ירושלים און אלע הייליגע געגענדן פון אונזער פאטערלאנד ... אויך אלע כלים פון בית המקדש ... און די געהויבע טויערען, וועלכע ירושלים האט געהאט אונטער די ערר. חלק א—ב. ווארשא, ברויזבלאט, (1930). 33; 94 ע, ציורים. 14 : 20.
חלק ב' נקרא "בנין אריאל" ולו שער מיוחד. הוצאה חדשה.

1431. נאכמיאווסקי, ראובן. צו דער געשיכטע פון דער יידישער אנגען און איר פארברייטערונג — מיט א הקדמה פון יצחק גרינבוים. ערשטער מילד. ווארשע, על המשמר, תר"ץ — 1930. 190 ע. 15 : 22.

החלק: I. פון דער באלפור-דעקלאראציע ביזן מאנדאט. א. אין אנהויב. ב. ערשטער קאמף. ג. דער מאנדאט. II. די צוציאונגספראגע און דער קרן-היסוד. ד. סאן-רעמא. ה. רצון און יכולת. ו. דער צוציאונגס-פראבלעם. III. דער פארברייטערונגס-פלאן פון דער "יידישער אנגען". ז. די סיבות. ח. יידישער וועלט-קאנגרעס. ט. פאר און קעגן. י. דרייצענטער קאנגרעס. IV. די ערשטע שריט פון דער פארברייטערונג. י"א. אראבישע אנגען. י"ב. אין אמעריקא. י"ג. באשלוסן און טענדענצן.

פּועל ציון. א"ר. די פאן... ראה ע' 292.

1432. פינבערט, עליאן. אויפן פאלעסטינער פראנט (אונטער דער הערשאפט פון בריטישן לייב), פון פראנצויזיש מ. ראָקאָווסקי, מיט א פאר-רעדע פון אנרי בארכים. ווארשע, 1929. 147 ע. 14 : 20.

(ביבליאטעק מארק ראקאווסקי) המחבר השתתף בגדוד העברי. בספרו הוא מבקר קשה את השלטון הצבאי האנגלי וגם את האנטישמיות של מפקדים אחדים - בנוגע ליהודים הוא כותב: "למרות הרדיפות וההריגות שאזרו מפוזרים כסבעות של שלשלת, שהם באופן בלתי ניכר קשורות אחת עם השניה בזה כוחכם וזאת תעודתכם. - לא ארץ ישראל היא המולדת שלכם." (ע' 140).

1433. פערדמאן, ש. ב. דער ציוניזם, די אגודה און דער מזרחי. ווארשא, צעירי-מזרחי, תר"צ. 50, [1] ע. 13 : 18.

"איבערזעצט פון העברעאיש דורך מ. שולווייט".

1434. פערדשוה, ר[אובן]. די אידעע פון קרן תל-חי (מאת) ר. בן-שם. (פסיוניזם). לאנדאן, קרן-תל-חי דירעקטאריום, 1930. 15, [1] ע. 14 : 19. מהמעטפת.

1435. פערדשוה, ר[אובן]. יונגער-ציוניזם, "השומר הלאומי" (מאת) ר. בן-שם. (ר"ר ר. פערדשוה). ורשה, המתדרות, "השומר הלאומי", תר"ץ. 131 דף, 6—86 ע. 13 : 17.

ציירט'דין, וואס איך האב יעצט צו זאגען דעם יודישען פאלק... ראה ע' 353.

1436. שאַשקעס, ח[יים]. לענדער און שטעט (ריווע-איינדרוקן) מיט בילדער. ווילנע, קלעצקין, 1930. 324 ע, תמונות. 14 : 20.

התכן: די וועלט-אויסשטעלונג - איטאליע - מצרים - ארץ-ישראל - צפון-אפריקע - שטאניע - באלקאנען-מזרח - סיריען - טיילן.

1437. Adler, S[aul]. On sandflies from Persia and Palestine By S. Adler, O[skar] Theodor & E. M. Lourie. London, The Imperial institute of entomology, 1931. pp. 529—539, pl. 17 : 25.

Bulletin of entomological research, vol. 21, pt. 4, December, 1930. הדפסה מיוחדת מתוך: השער מהמעטפת. 539 ע.

ראה ע' 288 Der Aufstieg; Zeitschrift ...

ראה ע' 321 The Avukah bulletin ...

1438. Bené Kedem. Los sefaradim y el sionismo. Buenos Aires, (Bené Kedem), 1926. 92, [1] p. incl. ports. 12 : 18.

1439. The British directory for Egypt, Palestine, Sudan, & Cyprus. 1931. (Cairo), 1931. 2—387 p. 14 : 20.

ארץ-ישראל: ע' 345—374. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 70.

1440. Christie, W.M. Arabs and Jews in Palestine. [London], 1930. 21 p. 14 : 21.

מאת: Victoria institute transactions. 73oth ordinary general meeting ... February 3rd, 1930.

1441. **Cohen, Israel.** The Jews under the Palestine mandate. [London], 1930. 25 p. 14 : 22.

מחיר: Victoria institute transactions. 737th ordinary general meeting ... May 26th, 1930.

1442. **Dickinson, James.** Albert Kahn travelling fellowships: Report to the trustees by James Dickinson. 1926-1927. (London), University of London, 1929. 2 p l., VII—XI, 257 p. 14 : 22.

Albert Kahn travelling fellowships: Report to the trustees 1926—1927.
ע' מסע בא"י: 93-55

*1443. **Ewing, W.** Paterson of Hebron. "The Hakim" missionary life in the Mountain of Judah. With a foreword by ... Adam Philip. London, Clarke and Co., 1930. 256 p. 15 : 23.

Feldszuh, R. Noce Palestynskie .382 ע' ראח

1444. **Finley, John.** A pilgrim in Palestine, being an account of journeys on foot by the first American pilgrim after General Allenby's recovery of the Holy Land ... New York, C. Scribner, 1927. XIV, 251 p., pl., ports. 15 : 21.

1445. **Goldman, Solomon.** Does Zionism jeopardize patriotism? Chicago, n.p., 1931. 19 p. 14 : 22.

1446. **Gribetz, Louis Judah.** The case for the Jews, an interpretation of their rights under the Balfour declaration and the mandate for Palestine ... New York, Bloch publishing co., 1930. 3 p. l., v—xiv, 126 p., illus. (facsim.) 12 : 19.

Hantke, A. Jewish agency and Keren Hajessod ... 318 ע' ראח

Heidet, L. Cafargamala .318 ע' ראח

1447. **Heller, Max[imilian].** My month in Palestine; impressions of travel. New York, Bloch pub. co., 1929. XI, 247 p. 14 : 20.

פרקי הספר הזה נדפסו תחלה בגליונות יום ראשון-בשבוע של העתון New Orleans בשנות 1928-1927. בספר מתואר מסע לא"י בשנת 1927. אין כאן נסיון להסתיר את הסימפתיה של המחבר לציונות. הפרק האחרון מוקדש לרשמים מהקונגרס הציוני ה-10 בפל.

1448. **Herzl, Theodor.** Terre ancienne terre nouvelle. .. (Alt-neuland); traduit de l'allemand par L. Delau et J. Thursz. Paris, Editions Rieder, 1931. XI, 331, [1] p. 12 : 19.

=Judaïsme; oeuvres publiées sous la direction d'Edmond Fleg, XIV.

ראה ע' 318 Hillels, S. Mikveh-Israel ...

ראה ע' 321 Israel ...

ראה ע' 321 The Jewish advocate ...

ראה ע' 321 The Jewish bulletin ... 1278

ראה ע' 292 Jewish-Arab affairs ...

1449. Kammerer, A[ibert]. Pétra et la Nabatène; l'Arabie Pétrée et les Arabes du nord dans leurs rapports avec la Syrie et la Palestine jusqu'à l'Islam. 2 v. Paris, Geuthner, 1929-30. XIII, 626, [4] p., 4 maps; 16p., 152 pl. 16: 25.

[v. 1]: Texte, avec 7 planches, 4 cartes et 74 figures. 1929.

[v. 2]: Atlas [plans, pl., ports., maps]. 1930.

מר אלברט קממר, דיפלומט צרפתי-אלקסי ידוע, שעשה שבע שנים כבא לח צרפת בקהיר, בקר בשנת 1924 ביחד עם רונלד סטורס והקצין סיק בפטרא, בירת הנבטים (את הטיול הזה הוא מצייר בצבעים חיים בנספח 4 של הספר). הנוף והחרבות האדירות השאירו בלבו רושם בל ימחה, והוא, אשר כבר כתב ספר על יקפריסין, אי העשתורת וימחקר על ההיסטוריה העתיקה של ארץ חבש, החליט לחבר תולדות הנבטים, או ביתר דיוק: תולדות ארץ נבטיה.

כי אכן לא בד"י המלכים הנבטים האלה הידועים לנו החל בערך מהקופת המכבים וששורתם מטהימת בכבוש הרומי בשנת 106 אסח"נ, אף לא בפרובינציה ארביה הבאה תחתם - מצטמצם נושא הספר, אלא הוא רוצה לחקר את הנוף, תנאיו הנצחיים וקורותיו בחלוף הזמנים; על כן אנו מוצאים מצד אחד פרקים על גדידות השמיים בסוריה וצפון ערב ועל יציאת בני ישראל ממצרים, ומצד שני פרק על פטרא כימות מסעי הצלב. הצגה זו של הנושא היא לדעתי נכונה. ביחוד מחקר של תולדות הנבטיני בתקופת הפאטמים. האיזבים והממלכים הידועה לנו כיכ היטב, עשוי להאיר את העבר שהוא לעתים קרובות סתום (ואמנם בצד זה של הנושא נגע המחבר רק מעט).

מסתבר שהרחבה כזאת של הנושא - שהוא בין כך ובין כך עמוס בעיות אפיגרפיות, ארכאולוגיות והיסטוריות קשות - גוררת אחריה בהכרח חסר שלמות בפרטים. וגם לא שאף המחבר להמלט מהם. יספר זה, שמחברו אינו לא איריגנטליסט, ולא ארכאולוג, אינו יעוד למתייחדים בחקירות מורחיות; הוא . . . מכיון יותר לספק למלומדים המתמכרים למקצועות גובלים. אידיאה כללית של הנושא, המטרה הזאת הושגה בלי ספק. ואולם מכיון שחכם חשוב כ Dussaud כותב, באיכות יתרה, בהקדמתו, שהביבליוגרפיה של ספר זה שלמה, ומכיון שיש ע"י כך אולי הסכנה שהמלומדים המתמכרים למקצועות גובלים יטעו ויחשבו שיש לפניהם באמת המסקנות האחרונות של המדע, יש אולי צרך להעיר שיש לנהג כאן בכל זאת זהירות ידועה. מי שמסתמך למשל בשאלות הניתנות כ"כ למחלוקת, כמו בשאלת האמורים, על "הכנעניים המורחיים" של או. בוארי, או בשאלת משפא על סטריגובסקי (בלי להזכיר אפילו את שמו של ארגנסט הרצפלד!), יוכל על נקלה להכשל. לא כמקור של אינפורמציה אף כמורה דרך רב ענין לתולדות הנוף המענין של הנבטיני. יהנה ויעיל ספר זה רבים, ופינו מלא תהלה על כח העבודה ועמק האינטרס המדעי של הדיפלומט הצרפתי.

1450. **Keren Hayesod.** Come si ricostruisce la Palestina? Il progresso politico ed economico, Roma, Comitato unito per l'Italia del Keren Haiesod, 1928. 38 p. 13 : 19.

"Il Comitato Italia-Palestina", pp. 3—8. חתום בטרף: Josué Buchmil

Keren Kayemeth Leisrael ... Report ... for the years 5689—5691... ראה ע' 318

Kisch, Fr. H. Letter... to... the xviiith Zionist congress...
ראה ע' 318

1451. **Kohn, Hans.** Nationalismus und Imperialismus im vorderen Orient. Frankfurt am Main, Societäts-Verlag, 1931. 455 p. 15 : 23.

ביבליוגרפיה: ע' 445—433.

הספר הוא מעין המשך של "תולדות התנועה הלאומית במזרח" של אותו המחבר אשר יצאו בגרמנית ובאנגלית לפני שלש שנים. (ראה ק. ס. שנת ה' ע' 109 ושנה ז' ע' 105). ספרו החדש הזה של כהן הוא בעיקר הרצאת העובדות שקרו במזרח הקרוב אחרי המלחמה (מצרים, אי, עבר הירדן, סוריה, עירק, חצי אי ערב). המחבר רואה את ההתפתחות של המזרח הקרוב בעיקר כהתנגשות של שני כחות: האימפריאליזם הבריטי-צרפתי והתנועות הלאומיות של עמי המזרח הקשים לתחיה. כהן מראה את העליות ויירויות של שני הכחות המתבטאות פעם בותווים גמישים של צד זה או אחר, פעם כהתנגשויות קשות. דעתו של המחבר המבוססת על תולדות הזמן שלאחרי המלחמה. היא שהתנועות הלאומיות של עמי המזרח יכריעו את הכת ושהאימפריאליזם יצטרך לסגת אחור ולהשלים עם הכחות הלאומיים. במבוא הכללי של הספר מתאר כהן את הסבות שעוררו את הכחות משני הצדדים ואת הקיום הכלליים של ההתפתחותם. ראוי לציון מיוחד הוא הפרק המוחר על חשיבות המזרח הקרוב כגשר אשר בו עוברים דרכי החבור העתיקים והחדשים (אוסו, אירונים) מאירופה למזרח הרחוק.

הפרק על אי סכיל סקירה קצרה אבל שלמה בצמצומה של המדינות האנגליות,

של הציונות ושל התנועה הערבית בא"י.

כמו בשאר ספריו, שם המחבר גם הפעם את לבו ביחוד לביבליוגרפיה מקיפה.

1452. **Kohner, W[alter].** Zur Einführung in den Zionismus (12 Briefe). Prag, "Barissia", 1931. 72 p. 15 : 23.
= Schriften zur Diskussion des Zionismus, No. 3.

ע' 70—71: ביבליוגרפיה — בחוברת מדובר — בקצור כמוכן — על עקרי הציונות. על השאלות האקטואליות של התנועה, ועל פעולותיה בא"י. הביבליוגרפיה מכילה את מבחר

הספרות הציונית — מכל הזמנים.

1453. **Leon, J. de.** Propagazione e coltura del gelso per sericoltura. Milano, Arti grafiche S.E.T.I., 1930. [3]—13 p., illus. 21 : 26.

הממשלה — ממשלת השער — מהמעטפת: Governo della Palestina. Divisione per l'agricoltura — Gerusalemme.

"Estratto da l'Industria bacologica, anno IV, NN. 9-10-11 settembre-ottobre-novembre 1930".

*1454. **Lindberg, Milton B.** Palestine to-day in the light of prophecy. St. Paul, Minn., Virtue, 1930. 31 p.

*1455. **Macmunn, Sir George.** Military operations in Egypt and Palestine. 2nd volume (from June 1917). London, H.M.S.O., 1930. 790 p., 47 sketches, 10 illus. כרך א' ראה קי סי שנה ה' ע' 221.

Manufacturers' association of Palestine. Palestine industries ... ראה ע' 319

Moledet; ... ראה ע' 321

1456. **Nase omladinstvo; clanci i govori.** Zagreb, Savez židovskih omladinskih ubruženja Kraljevine Jugoslavije, (1930). 44 p., 2 l. 13 : 19. = Biblioteka Hanoar, broj 1.

מכיל : Omladina i narod. M. Buber : Cion i omladina. — A. Licht : Poruka omladinicima. — A. Licht : Iz dvaju govora omladini. — M. Schweiger : Put novoga zidovstva. — Bice omladinstva : C. Rothmüller : Intimni zapisci. — P. Wertheim : O nasemu zivotu. — P. Wertheim : Ceznja, vjera, djelo. — Nehed Jichak : Vjecno omladinstvo.

1457. **Niemann, Hans.** Ein Rundgang durch das Syrische Waisenhaus und seine Zweig-Anstalten im Heiligen Lande. Köln-Marienburg, (St. Georgen, Schwarzwald, typ. Huss), 1929. 40 p., illus. 13 : 18.

1458. **Niemann, Hans.** Von Gottes Hand geleitet! Gedächtnisschrift zum 70 jährigen Bestehen des Syrischen Waisenhauses in Jerusalem. Köln (Marienburg), (St. Georgen, Schwarzwald, typ. Huss), 1930. 64 p., illus., ports. 13 : 19.

Nowe slowo; pismo codzienne ... ראה ע' 321

Palestine. Government. The mineral resources of Palestine ... ראה ע' 319

Palestine. Government. Department of antiquities. Palestine museum .292 ראה ע'; The quarterly of the Department ... ראה ע' 289

Palestine. Government. Department of customs, excise and trade. Customs, excise ... ראה ע' 319

1459. **Parteien u. Strömungen im Zionismus in Selbstdarstellungen.** Prag, „Barissia“, 1931. 62 p. 12 : 15.

= Schriften zur Diskussion des Zionismus, no. 5.

החכ: A. Landsberg: Wesen und Bedeutung des allgemeinen Zionismus. — H. Bergmann: Brith Schalom. — A. Tartakower: Die zionistische Arbeitspartei „Hitachduth“. — A. Adler: Der Misrachi in der zionistischen Gesamtorganisation. — S. Goldelmann: Der Poalezionismus. — N. Goldmann: Radikaler Zionismus. — R. Lichtheim: Revisionismus. — R. Weltsch: Neu-Orientierung des Zionismus.

Picard, L. Geological researches in the Judean desert ...

ראה ע' 319.

1460. **Picard, Leo.** Tektonische Entwicklungsphasen im nördlichen Palästina. Dargestellt an einem geologischen Querprofil, einer Strukturskizze und einem Diagramm. Herrn Max Blanckenhorn zum 70. Geburtstag ... [Berlin], (1931). 1 p. l., p. 164—184. 18:25.

הדפסה מיוחדת מתוך: Zeitschrift der Deutschen geologischen Gesellschaft, Bd. 83, Jg. 1931, Heft 3.

ביבליוגרפיה: ע' 184-183.

*1461. **Rowe, Alan.** ... The topography and history of Bethshan, with details of the Egyptian and other inscriptions found on the site. Philadelphia, Pub. by the University press for the University of Pennsylvania museum, 1930. xxii, 62 p., 1 l., front., illus. (incl. plans) 58 pl.; incl. map. 4°.

=Publications of the Palestine section of the Museum of the University of Pennsylvania. vol. 1.

1462. **Saint-Félix, Max de.** A travers l'Orient (1930); itinéraire de la frontière du Cambodge à Paris par les Indes et le proche Orient. Paris, Figuière, (c1931). 2 p. l., [7]—248 p., 2 l. 12:19.

ע' [148]—177 על ארץ ישראל.

1463. (**Stekelis, M[osheh]**). Übersicht über die neueren prähistorischen Funde in Palästina. Berlin, de Gruyter, 1930. col. [485]—498, 1 illus. 20:27.

הדפסה מיוחדת מן: „Archäologischer Anzeiger“ 1930, 3/4.

על המעטפת: Sonder-Abdruck aus dem Jahrbuch des Deutschen archäologischen Instituts.

ביבליוגרפיה: עמ' 498.

*1464. **Stewart, Basil.** The restoration of Palestine. London, Covenant Pub. Co., 1930. 61 p. 12:18.

1465. **Thomsen, Peter.** Palästina und seine Kultur in fünf Jahrtausenden, nach den neuesten Ausgrabungen und Forschungen dargestellt von Peter Thomsen. 3. völlig neubearb. Aufl... Leipzig, Hinrichs, 1931. 120 p., illus., xvi pl. 14:22.

= Der Alte Orient, hrsg. von der Vorderasiatisch-Ägyptischen Gesellschaft, Bd. 30.
ביבליוגרפיה: ע' [115]—118.

מהדורה א' יצאה בשנת 1909, ב'—בשנת 1917.

המלומד פֶּטֶר תומסן, אחד המפורסמים בחוקרי א"י, נסה בשנת 1909 לפקם את תוצאות החקירות הארכיולוגיות בא"י בחוברת מיוחדת שנתפרסמה ביותר בהוצאתה השנייה (1917). ההוצאה השלישית, שהופיעה כעת באוסף "Der Alte Orient", היא עבור חדש לגמרי של הספר, ובה נוסף החומר שנתחדש בזמנים שלאחר המלחמה.

בסקירה כללית עובר המחבר על קורות החקירה הארץ ישראלית החל מהמאה ה-18 עד שנת 1930 ומקדיש תשומת לב מיוחדת לפעולתו של ה—Palestine Exploration Fund ושל כל החבורות החשובות שפעלו ומוסיפות לפעל בא"י, כגון האנגליות, האמריקאיות, הגרמניות—ובניהן גם "החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה". לדאבוננו אין פעולתה של האוניברסיטה העברית נזכרת כלל.

את פרי העבודות הללו מתאר המחבר בששה פרקים. בראשונה הוא נוגע בשאלת קביעת זמנן של התגליות ומדגיש ביחוד את חשיבותן המכרעת של הכתובות והקרימיקה בצדק מסעים תי את ערכה הרב של בעית התפתחות הכתב העברי-פניקי לקביעת הכרונולוגיה הנכונה. אבל עלי להעיר מיד שכתבת אחרים מגבל אינה עוד הכתבת היחידה האלף-ביתית השמית-מערבית מהאלף השני (מכלי הביא כחשבון את כתבות סיני). כיום נוספו לנו לא רק כתבות בכתב עברי פניקי מסוף האלף השני (כגון זו של יחמלך, עיין Dunand ב—Revue Biblique 1930 ע' 321 ואילך), אלא גם פֶּרְגֶּמֶנט מבית-שמש השייך לתקופת ההיקסוסים (עיין Grant ב—Revue Biblique, 1930 ע' 402) וכמו כן עוד קטעים קטנים מגור (ועוד). אולם חשובות מכלן הן הכתבות העבריות שנתגלו בזמן האחרון בראש-שמרא ושנכתבו בכתב יתדות אלף-ביתי מיוחד במינו (עיין Viroilleaud ב—Syria, 1929 ע' 304 ואילך, 1931 ע' 15 ואילך וכמו כן Revue Bibl. Dhorme, 1931 ע' 32 ואילך).

בצדק מדגיש המחבר את תפקידה המכריע של הקרימיקה בתור אמצעי לקביעת התאריך ולחלוקת השכבות. אולם חלוקת תקופת הברזל שהוא קובע (א'—1200 עד 600 לפסה"נ, ב'—600 עד 300 וג'—300 עד 50) אינה מתאימה לחלוקה המקובלת כיום. תקופת ברזל א' היא היום בדרך כלל: 1200 עד 1000 (זמן השופטים), ב': 1000 עד 600 (זמן המלכים) וג': 600 עד 300 (התקופה הפרסית); 300 עד 50 היא התקופה ההלניסטית—עיון מיוחד הוקדש לתקופת הברונזה. תי מחזיק בדעה הישנה שהגירת ישראל היתה במאה ה-13. החקירות הארכיולוגיות (בירחו, בהר אפרים, בשילה, בתל בית-מרסט, ובזמן האחרון—בבית-צור וכו') וגם המקורות שבכתב מוכיחים בבירור שתהליך ההתישבות העברית היה אטי. הוא התחיל בסוף תקופת ההיקסוסים ונסתיים בהמשך המאה ה-14 לפסה"נ. כמו-כן יש להניח לכל-הפחות שני גלי עליה והתישבות של "עמי הים" בא"י. הגל הראשון קשור בהתפשטותה הגדולה של הקרימיקה הסיפרו-מיקנית בסוף תקופת הברונזה (במאה ה-14 וה-13) והשני מתאים לתקופת הקרימיקה הפלשתית (עת הברזל המוקדמת, המאה ה-12 עד 11).

בצדק מסעים המחבר שהחופרים בא"י מדברים יותר מדי על בתי-מקדשות, מצבות ומזבחות וכל כלי פלחן (הימצבות) במגור, תענך ותל אֶס-סַאפִּי. אחר זה תמהים אנו על המחבר שהסכים להנחתו של פֶּלִין בדבר בית-מקדש בבלאטא. אגב,

הזהיר בין בלאטה ובין שכס העתיקה הופרך בזמן האחרון ע"י ג'לסר (המשער כי בלאטה היא אולי מגדל שכס).

לדאבוננו מספל המחבר בתקופה היהודית-ההלניסטית והיהודית-הרומית כמו בבנות חורגות. אף על פי שבחקירת התקופות הללו יש לציין התקדמות גדולה בזמן האחרון. אין הוא מעריך אפילו את החפירות המפורסמות בקו החומה השלישית, מבלי לדבר על הסיחו את דעתו ממפעלי ערך אחרים של הארכיולוגיה העברית.

בדרך כלל זוהי עבודה חשובה ומקפת את החמרי גם התמונות הרצופות לספר נבחרו בטעם. כל המתעניין בארכיולוגיה של א"י יודקק לספר זה. ב. מיוזר.

1466. Thon, Osias. Essays zur zionistischen Ideologie. Berlin-Charlottenburg, Buchhandlung "Kedem", (pref. 1930). 3 p.l., ix—xv, 430, [2] p., port. 15 : 23.

Towarzystwo przyjaciół Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie. Sprawozdanie ... 384 ראה ע' 384

*1467. Wechsler, Salomon [Ben Israel]. L'Inghilterra e L'Italia nell'Oriente. Padova, stab. graf. Molini, 1929. 15 p.

1468. Women's international Zionist organization. Report to the sixth Conference, Basle, 22nd—28th June 1931. London, Women's international Zionist organisation, 1931. 85, [1] p., tab. 18 : 24. מהמעטפת. Half-title: Report of the Wizo for 5689/5691.

את הקודם (בגרמנית) ראה ק. ס. שנה ה' ע' 500.
Yoffa, A. In the land of Israel. 382 ראה ע' 382

1469. Zionist organization. Statut der Zionistischen Organisation; hrsg. vom Zentralbureau der Zionistischen Organisation. London, (Berlin, typ. Scholem), 1930. 16 p. 14 : 22.

את החוברת באנגלית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 272.

1470. Zionist organization. La sede nazionale ebraica in Palestina; memoriale sui progressi della sede nazionale ebraica ... presentato dalla Organizzazione sionistica alla Commissione permanente dei mandati presso la Lega delle nazioni nel giugno ... 1925/6, 1926/7, 1927/8. 3 vol. Roma, Organizzazione sionistica, 1926—28. 50; 39; 42 p. 17 : 24.

1471. Zionist organization. America. The program of the Zionist organization of America; resolutions adopted by the National executive committee, Sunday, April 26, 1931. (New York, Com-

mittee on public information of the Zionist organization of America), 1931. II p. 12 : 18. הוראות לצירי אמריקה בקונגרס הציוני השבע עשרה.

1472. Zionist organization. Bureau de Genève. Bulletin d'information. Genève, L'Organisation Sioniste, 1925—27. 25 : 33.

יצאו לעתים בלתי קבועות; בשנת 1925 מ' 1-4, 1926 מ' 5-11, 1927 מ' 12-20. עתה נפסק הביולטין.

1473. Zionist organization. Congress. Kongresszeitung; offizielles Organ des XVII. Zionistenkongresses. Nr. 1—12 : 1. Juli—17. Juli, 1931. Zürich, Das Jüdische Heim, 1931. 103, [1] p. 35 : 54. העורך: היגו הרמן. מכיל דו"ח סטינוגרפי של הקונגרס ושיבת מועצת הסוכנות. ס"ה יצאו 12 גליונות. גליונות 1-3 יצא ב 1-3 ביולי, גל. 4-5 ב 5 ביולי, 6-7 ב 8 ביולי, 8-10 ביולי, גל. 10-13 ב 15 ביולי, גליונות 11 ו-12 ב 17 ביולי. הכותרת של גליונות 10-12 היא: Kongresszeitung; offizielles Organ des XVII. Zionisten-Kongresses und des Council der Jewish Agency.

יג. אתגורפיה, פולקלור, אמנות.

יעקב ורחל ב, "אהלי". ראה ע' 290.

הלוי, א. ארץ הצבי. ראה ע' 305.

מוסיקה לעם. ראה ע' 288.

1474. שמידברג, אדם. ספר הצופיות; ספר עזר לטכניקה צופית.

יצא לאור ע"י ההנהגה העליונה של ההסתדרות, "השומר הצעיר" העולמית. ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי, תרצ"א. 274, [1] ע, תמונות. 16 : 22.

ראשי הפרקים: החלק הרשמי. תלבושת ותחלוצות. פקוד הסך. חיי שדה. טיורים. הסגולה. ידיעת השטח. בנאות צופית. שמירת הבריאות. שרות ההצלה. בסקינו; עלון לספורט הפועלים ... ראה ע' 291.

1475. אידישע געזעלשאפט צו פארשפרייטן קונסט. ווארשע. פעקיקס

פרידמאן. ווארשע, יודישע געזעלשאפט צו פארשפרייטן קונסט, 1929. 3—9 ע, 12 לוחות תמונות. 16 : 16. מהמעטפת. עם רפרודוקציות מיצירות פרידמן.

את החוברת בפולנית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 416.

1476. אשכנזי, יצחק. אוצרות פון אירישען הומאר; חכמות, וויצען,

בליוווקערטלאך פון רבנים, און פונ'ם פאלק. געזאמעלט און בעארכויט פון רבי יצחק אשכנזי ... ערשטער חלק. (ניו יארק, "טל אביב", c. 1929). 192 ע, תמונת המחבר. 16 : 23.

1477. ביטענסקי, יוסף. אפאָרײַמען אין גערמאָנקען. ווילנע, קלעצקין, 1930. 194 ע, III רף. 14 : 20.

1478. **Boy scouts of America. Jewish committee on scouting.** Scouting and the Jewish boy. New York, Boy scouts of America, [ca. 1930]. 40 p., illus. 14 : 21.

1479. **Goldfarb, Israel, ed.** The Jewish songster ה ס נ ג ן Jewish song-texts in Hebrew, English and Yiddish ed. by Israel Goldfarb and Samuel E. Goldfarb. 5th rev. ed. Pt. I. Brooklyn, N. Y., n. p., 1925. 104 p. 14 : 20.

1480. **Kiser, Edgar F.** Ceremonial circumcision. n. p., 1930. 6, [1] p. 15 : 23.

הדפסה מיוחדת מחוך : New England journal of medicine, vol. 203, no. 17. השער מהמעטפת.

1481. **Loewenthal, John.** Jüdische und unjüdische Mischungen. Dazu 2 Porträts. Berlin, Marcus, 1931. pp. [23]—29. 17 : 24.

(מחוך הקדמת המו"ל) "Unvollendet..."

הדפסה מיוחדת מחוך : "Zeitschrift für Sexualwissenschaft und Sexualpolitik". Bd. 18, 1931. Heft 1.

1482. **Makkabi.** Jüdisches Liederbuch, hrsg. vom Deutschen Kreis im "Makkabi" Weltverband. Berlin, Jüdischer Verlag, 1930. 212, [1] p. 11 : 17.

ביבליוגרפיה : ע' [213].

החכך : Hebräische Lieder.—Horra-Nigunim.—Jiddische Volkslieder.—Lieder jüdischen Inhalts.—Allgemeine Lieder.—Kanons.

1483. **Szpidbaum, Henryk.** O typach Żydów jasnowłosych w Polsce. Hellfarbige jüdische Typen in Polen. Warszawa, Instytut nauk antropologicznych Towarzystwa naukowego Warszawskiego, 1929. 3—25 p., tab. 19 : 26.

==Archiwum nauk antropologicznych, T. III., A. Antropologja, Nr. 4.

מהמעטפת. הסכסס בפולנית (מקוצר) ובגרמנית. — ביבליוגרפיה : ע' 25.

1484. **Ансеров, Н[иколай] И[ванович].** Некоторые итоги медико-антропологического изучения Азербайджана. Баку, Общество обследования и изучения Азербайджана, 1929. 20 стр., карта. 17 : 26.

== (Известия Общества обследования и изучения Азербайджана, № 8, вып. III).

חומר יהודי נמצא בע' 8 — 12, 15, 17, 18. ע' 20 : סכום קצר באנגלית.

1485. **Бируля, Олександр.** Архітектурна історія Вінниці; перед-
мова Л. Тарнопольського... Вінниця, Державна друкарня ім. Леніна, 1930.
67, [1] стр., иллюстр. в тексте и вне текста, планы. 15:21.
= (Вінниччина в екскурсіях, за ред. С. Слемзіна та Б. Фарбера. вып. 5).
חומר יהודי נמצא בע' 36—39, 43—47 וגם תמונות אחדות.

יד. בלשנות.

- בבב, ב. ז. ר' אברהם אבן עזרא הסדרק ... ראה ע' 298.
1486. **ג'נאה, יונה י'.** ספר הרקמה (כתב אלמט) לר' יונה אבן
ג'נאה בתרגומו העברי של ר' יהודה אבן תבון. ערוך על פי ארבעה כתבי יד
של התרגום וגם בהשוואה עם גופו הערבי של הספר כצורף מכוא העדות ומפתחות
על ידי מיכאל וילנסקי. מחברת שניה. ברלין, הוצאת האקדמיה, תרצ"א. 121
דף, 209—571 ע. 19:26. את הקודם ראה ק. ס. שנה ר' ע' 236.
(כתבי האקדמיה למדעי היהדות. אוצר המדקדים והמפרשים העברים).
- Sefer Hariqma ab ... Jona ibn Ganah lingua arabica
conscriptus hebraice vertit Jehuda ibn Tibbon ... edidit praefatione notis indi-
cibus auxit Michael Wilensky. Berlin, Akademie-Verlag, 1930. Scripta Aca-
demiae literarum judaicarum. Corpus grammaticorum et exegetarum judaeorum.*
- בירנבוים, ש. יידישקייט און לשון. ראה ע' 336.
1487. **שאצקי, נ.** יידישע סטענאגראפיע פאר זעלבסטבילדונג. מינסק,
צענטרפארלאג, 1929. 184, (11) ע. 15:21.
1488. **Birnbaum, Salomo.** Die Stellung der jiddischen Sprache;
zu einem Programmwurf für die "Jiddische Abteilung des Nah-
sprachen-Instituts". (München, Akademie zur wissenschaftlichen Er-
forschung und zur Pflege des Deutschtums, 1930). pp. 355—364. 14:22.
מחוך: Mitteilungen der Akademie zur wissenschaftlichen Erforschung
und zur Pflege des Deutschtums. Deutsche Akademie. Nr. 6, Dezember 1930.
1489. **Christie, W. M.** The renaissance of Hebrew. [London],
(typ. Harrison). 1931. 14 p. 14:21.
מחוך: Victoria institute transactions, 741st ordinary general meeting,
January 19th, 1931.
1490. **Finkelscherer, Bruno.** Die Sprachwissenschaft des Josef
Ibn Kaspi. Breslau, 1930. 4 p. 1., 132 p. 15:20.
Diss. Breslau ביבליוגרפיה: ע' 126—[120]

1491. **Fries, Nikolaus.** Hebräisches Wörterbuch zum Dodekapropheten, von Nicolaus Fries. Giessen, Töpelmann, 1930. VII, 48p. 15: 23. — Einzelwörterbücher zum Alten Testament, herausg. von Friedrich Baumgärtel. Heft 5.

1492. **Korman, Bruno.** Die Reimtechnik der Estherparaphrase Cod. Hamburg. 144. Beitrag zur Erschliessung des altjiddischen Lautsystems. Kolomea, typ. Doliński, (ca 1925). 64, [2]p. incl. facsim. 15: 21. Diss. Hamburg [4-3]. ביבליוגרפיה: ע' [4-3].

1493. **Lambert, Mayer.** Traité de grammaire hébraïque. Fasc. I. Paris, Leroux, 1931. 3 p. 1, 224 p. 16: 25.

מאיר למברט היה אחד החוקרים המובהקים של הלשון העברית שבין חכמי ישראל בארצות המערב. במשך שנים רבות היה נהוג מוסן לזמן לפרסם—על פי רוב ב-*Revue des Études Juives*—את חקירותיו בשאלות שונות של הדקדוק העברי שעוררו חשומה לב מיוחדת בין בעלי הסקציה. בספר זקונים זה שלפנינו רצה למברט כנראה ליתן דקדוק מקיף ושלם של הלשון העברית שיכלול את חידושי במדע הדקדוק שעסק בה כל ימי חייו. לעת עתה יצאה החוברת הראשונה של הספר שכוללת מובא כללי, תורת הכתב (*sémasiologie*), תורת ההברון (*phonétique*), החלק הראשון של תורת הצורה, חיינו השם. חוברת שניה שתכיל את הפעל עומדת ליצא בקרוב. בהקדמה מספר המו"ל שמתלה קשה ואנושה שארכה יותר מחמש שנים מנעה את המחבר מלעסוק בעצמו בהוצאת הספר, ושעבודת העריכה וההגהה נעשתה על ידי חבריו ותלמידיו של המחבר המנוח. כמו שיש לשפוט על פי החוברת הזאת יהיה הספר הרוסה בעלת ערך מדעי לספרות הדקדוק העברית. יש בספר כל המעלות המיוחדות לספרי מדע הצרפתיים: סדר הגיוני נאה, בהירות המחשבה וההבעה, הרצאה נוחה ושוממת המושכת את לב הקורא ועוזרת לו להתגבר על קשי העניין והתוכן. אבל מוכרח אני להודות שהחוברת גרסה לי אכזבה. בספר זה שכולל את עבודת חייו של המחבר קייתי למצא התקדמות חשובה בחקירת הדקדוק העברי כלפי העבודות הגרמניות בשדה זו שהופיעו בשנים האחרונות, והתקדמות כזו לא מצאתי בו. להפך בכמה פרטים אין הספר עומד על הגובה המדעי שכבר הגיעה אליו חקירת העברית בימינו. למברט שייך עדיין לאסכולה של המדקדקים של הדור העבר. התופעות של הלשון הן מבווארות אצלו עדיין באופן אמפירי כאילו הן מגולות לשון של ספרים שנתאכנה בדרך מלאכותי על ידי מנדקים למדנים, ולא כסגולות של הדבור החי והשומק שהולך ומשתנה לפי פעולתם של כוחות פסיכולוגיים וגם פיזיאלוגיים. ההברון העברי כפי שהוא מוצע בחוברת זו אינו אלא ה"ניקוד" הירוע של המדקדקים המיושנים שלנו. הגה ע' הוא אצלו נשימה חזקה ויבשה" (*21 §, une aspiration forte et sèche*). הדגש החזק בא "לציין את חיוזק האות" (*88 §*). ועוד הגדרות וביאורים כיוצא בהם. אמנם אין למברט כמות כלל לניקוד של המסורה. במקומות מרובים הוא מניח את הנוסחה המקובלת של המקרא כשהיא מתנגדת לפי דעתו לחוקי הלשון, ואסילו כשאפשר לקיים את המקובל בקצת דוחק (השוה למשל ע"י 71 הערה 3, 101 הערה 3, 117 הערה 1, 118 הערה 1 ואילך, 120 הערה 3). אבל בכל זאת ניכרת בו בכל מקום המסורת של הדקדוק הסכולסטי של ימי הביניים.

אולם אף על פי שככלל אין ספר זה מהווה התקדמות של מדע הדקדוק, בכל זאת בפרטים יש בו הרבה חידושים הראויים לתשומת לבם של העוסקים במקצוע זה, כמו בפרקים על השורש, על המין והמספר של השם, ובהרבה הערות המפורטות בכל החוברת. אלא שיש להצטער שבמקום שהוא מביע איווה חידוש אין הוא מתעכב לכאור ולבסס את החידוש, ועל ידי כך יוצא שלעמים נראות דעותיו כמתמיהות. למשל הוא אומר שהאות ר נעשית לגרונית על ידי השפעת הארמית (§ 23), אבל איפוא נמצא בארמית המקורית היגוי ר כמו גרונית? שבזמן בעלי המסורה ביטאו ח כמו כ (§ 22), אבל אם כן למה ניקדו החכם, יחבא, רוח, וכדומה? הוא סובר שבשמות ברזל, גרזן, חרגל, חרצנים, כרמל, ערפל, קרדם, קרסל האות ר היא נוספת (§ 432, עמ' 70 הערה 2); בשמות גבעל, חבלצלה, סמדרה, שמאל, באו אותיות ב, ס במקום ו; בשמות קנץ, קלם האות מ היא שרשרת (עמ' 89 הערה 5); את השמות מאומה, קאם הוא נזר משורש אום במשמע של דבר (עמ' 113 הערה 3, § 477), אבל הוא אינו מבאר לנו איפוא מצא שרשים שכאלו. את השמות דבש, שכס הוא מייחס לצורה יסודית קלל (שלה שיוכים לפי דעתו גם דו דור, דיו, ועוד), אבל אינו מבאר למה נוטים שמות אלו כמו הסגוליים, דבש, שקמי (§§ 341, 563). הוא כופר במציאות ריבוי הכבוד, והסיוס של הריבוי בשמות כמו אדונים, בעלים לא היה מעיקרו ריבוי אלא סיוס יחיד שנחבטא בהדגשה ויתרה! (עמ' 86 הערה 3). הוא אינו סורה בסיוס-ת לנקבה. והשמות המסתיימים ב-ת לבד הוא משתדל לבאר — אבל לא בהצלחה מרובה — כקיצור מן-ת (§§ 174—175). ת-ת הנקבה נשמטה אחרי ט באופן הכרוני כדבורים, ואם לזה"ט (תהלים קד, ד), "נחשת סמרט" (מליא ז, מה; עמ' 78 הערה 1). אבל אין ספק ששמות אלו משמשים גם בלשון זכר; השוה ורמיה כ, ט; מות, מה; איוב כ, כו; יחזקאל א, ז; דהיי"ב ד, ג. סיוס הריבוי לזכרים-ין (= יום) מקורו בסיוס הנוכחת בעתיד! (§ 188). מלת הסעם קן הוא היחיד של פנים (§ 199). אמנם סופרינו בימי הבינים משתמשים בשם פן במשמע אופן, אבל איך אפשר להוציא את משמע פן — שמא פן פנים? הוא עדיין מביא את הצורה פים כריבוי של פה (§ 190; וכך אפילו בואר-ליאנדר, עמ' 620. אולם השוה בפירושי לשמיא יג, כא. הוצאת כתנא). תה (ישעיה כח, טו) הוא לדעתו במקום חזי (§ 387).

הדפסת החומר העברי שבחוברת לא עלתה יפה. התנועות והנקודות העבריות יצאו דקות וקלושות עד שקשה לפעמים להכירן. ולפעמים חסרות התנועות לגמרי, כמו עמ' 42 הערה 3, 43 הערה 2, 3. יש הרבה אותיות קטועות כמו ל (§§ 26, 35) וביחוד ו (§§ 127, 216 ועור הרבה). עמ' 76 הערה 1: Jon, 1.2: ציל: Jon, 2.1. מ. צ. סגל.

1494. Lévi, A(lbert). Les vestiges de l'espagnol et du portugais chez les Israélites de Bayonne. Bayonne, Imprimerie du "Courrier", 1930. 7 p. 16: 25.

מהמעטפת. "Extrait du Bulletin de la Société des sciences, lettres, arts et d'études régionales de Bayonne."

היהודים בבין משתמשים במספר ידוע של מלים ובטויים שמוצאם מהספרדית והפורטוגזית. המלים האלה לא נלקטו עדיין, ועל כן עשיתי את העבודה הקטנה הזאת... (מההקדמה)

1495. (Wagner, Max Leopold). Zum Judenspanischen von Marokko. [Hamburg, 1931?]. pp. [221]—245. 14: 22.

Volkstum und Kultur der Romanen, Jg. 4, Heft 3.
ראה ע' 356 Миллер, Б. Таты, их расселение и говоры ...

מ"ו. ספרות יפה עברית חדשה.

1496 - איסר, זאב. שירים בעברית ויהודית. באקוי, Tipografia: Goldsmith,

תרצ"א. 26, [1] ע. 13 : 20.

השער גם ברומנית: ... Poezii in ebraica si idis de Wolf Jeser
אלעזריוולקנן, י. שירת החורד (ליובל המאה של יל"ג) ... ראה ע' 293.
אן קוצץ; חוברת ספרותית-הומוריסטית ... ראה ע' 289.
בורלא, י. בת ציון. ספר שלישי ורביעי. ראה ע' 298.
בטנא; חוברת ספרותית-הומוריסטית ... ראה ע' 289.
ביד חזקה; חוברת ספרותית-הומוריסטית ... ראה ע' 289.
בלוסטון, י. א. שירים ומשלים ... ראה ע' 298.
בלילה ההוא; גליון ספרותי-הומוריסטי ... ראה ע' 289.
בקר, י. ת. נ. ביאליק ויצירותיו לאור הפסיכואנליזה ... ראה ע' 298.
הגדה של פאספילר סימפסון חסיונים ... ראה ע' 289.
הוגו, ו. הטכשפה טפרים ... כרך ג' ... ראה ע' 302.

1497. ורשביאקי, יהודה. אורות מאפל; רוסן. ורשה, "מקור",

(תרצ"א). 188 ע. 16 : 24.

זכר לטוט; חוברת להומור ... ראה ע' 290.
יתוש השומרון; חוברת הומוריסטית ... ראה ע' 290.
כהנא, ב. בפרח עץ החרד; ספור. ראה ע' 305.
1498. ליטו-פה. משירי לייטו-פה. עברית רב שמוץ. ורשה, הקור
אופרטיב השומרי המרכזי, תר"ץ. 36 ע. 9 : 13.
לפורים; חוברת ספרותית-הומוריסטית ... ראה ע' 290.
מאזנים. ליובל יל"ג; ליובל סקולוב; ליובל שופמן ... ראה ע' 290.
סהודו ועד כוש ... ראה ע' 291.
נעשה ונשמע; חוברת הומוריסטית ... ראה ע' 291.
עבר הדני ואהרן פלדמן. הספקל בערכה. ב. ראה ע' 309.
עוזר דלים; חוברת מצוירת להומור ... ראה ע' 291.
פוריסון; חוברת להומור ... ראה ע' 292.
פיתום ורעסס; חוברת הומוריסטית ... ראה ע' 292.

1499. פרישמן, דוד. כתבי דוד פרישמאן לכנוי הנעורים ולעם ... ורשה,

ליטו פרישמאן, תר"ץ. 11 : 14. עם ציורים ועם פרוש המלים הקשות בסוף. - מנוקד.

א: קדקדיה. אגדה. (מעובד ע"י א. מטרופוליטנסקי). 20 ע.-ב: סיני. (אגדה ערבית).
26 ע.-ג: תחית המחים. 15 ע.-ד: אור. 13 ע.-ה: קפת רבי מאיר בעל הנס. 16 ע.-ו: הוא נפטר. 21 ע.

1500. פרישמן, דוד. עץ הספרות. ורשה-ניו-יורק, ציפי פרושמן, תרצ"א. 121 ע. 15: 22. = כל כתבי דוד פרישמן, כך ששי.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע. 85. - סדור הכתבים והכנתם לדפוס נעשו בידי פלישל לחובר. - הכרך מכיל 13 מאמרים, ביניהם מאמריו על הינה, אויארבך, מנדלי מו"ס וקין. צָקָר ... הוצאה חד פעמית להומור ולסטירה ... ראה ע' 292. חרוסי, ע. למה זה פחדת ... ראה ע' 317.

1501. רפפורט, יוסף (Josef Rapaport). ספר המשפחה היהודית; כתבים שונים; סאטירים, שירים, פתגמים ומשלים עברית, יהודית וגרמנית, יוסף רפפורט (יוזפא). איריש-פאמיליען בוך, פערשיעדענע שריפטען ... וויען, דפוס קלמן קאהן, תרפ"ט. 11, 11, 4 ע. 14: 20.

מהמעטפתי - עם שער מיוחד בגרמנית על המעטפת: Jüdisches Familienbuch; verschiedene Schriften ...

1502. Schirmann, Jefim. Eine hebräisch-italienische Komödie des xvi. Jahrhunderts. n. p., [1931?]. 22 p. 15: 23. השער מהמעטפת. על המחזה "אמון ודבורה" הנמצא בכמה כ"י.

1503. Spiegel, Shalom. Hebrew reborn. New York, The Macmillan co., 1930. xiv, 479 p. 13: 19.

"General bibliography": 440-439 ע'.

כולל שורה של מסות ספרותיות על גדולי הספרות העברית החדשה: רמח"ל, מנדלסון, שר"ל, נחמן קרובמל, צופל, ריב"ל, לילינבלום, סמולנסקי, מאפו, אחד העם, ביאליק, שרגינחובסקי, ברדיצ'בסקי, בקנר, בן-יהודה, א. ד. גורדון, כמו"כ באו בספר מאמר על תחית העברית, מאמר כללי על תקופת-ההשכלה ומאמר כללי על תקופת התחיה הלאומית. בסוף (ע' 437-468) הערות המכילות ציוני-מקורות וביבליוגרפיה.

יז. ספרות יפה יודית.

1504. אַנגינעו, נ[יקאלאי Nikolai Ognev]; פסידונים של מיכאיל גריגוריביטש רוזנוב. דאס טאנכוכ פון קאסמיר ריאכצעוו. פון רוסיש גיטל מייוויל. באנד 1-2. ווילנע, קלעצקין, 1930. 520 ע, פורטרט. 15: 21.

1505. אוידא; פסעוודאנים [Ouida]. א ראכאן פון א הונט, פון ענגליש ה. זאטארסקי. ווארשע, (דפוס רקורד), 1928. 216 ע, פורטרט. 15: 22. (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי). - בראש השער: אוידא (עליוז דע לא ראמע). איסר, ז. שירים בעברית ויהודית ... ראה ע' 374.

1506. אלבערמאן, מ. שאכטעם. מאסקווע, עמעס, 1931. 111, 274. ע. 12: 17.
(ביבליאטעק פראלעטארישע שרייבער). — ספורים. — יווערסער, וואס ווערן ס'ערשטע
מאל אריינגעבראכט ... אין דער יידישער ליטעראטור: ע. 271—274.
1507. אקסענפעלד, ישראל. י. אקסענפעלדס ווערק. (מיט א ברא-
גראפיע און ביבליאגראפיע, אפהאנדלונגען, אנמערקונגען, א גלאסאר און פאקסיר-
מיילעס). אונטער דער רעדאקציע פון מ. ווינער. באנד 1. כארקאוו, ליטערא-
טור און קונסט, 1931. XVI, 374. ע. 16: 22.
- בראש השער בדפס: אינסטיטוט פאר יידישער קולטור בא דער אלוקראינישער אקא-
דעמיע. ליטערארישע סעקציע. — עם שער באוקראיניע על המעטפת.
- התכן: אנ אלגעמיינע אפהאנדלונג צו אקסענפעלדס דראמאטישע ווערק ... די
האסקאלע און די רעקרוטשינע ... דער ערשטער יידישער רעקרוט ... די גענארטע וועלט ...
פאקסימילעס ... פארשידענע מאטעריאלג ... — הספר בדפס בכתיב הנהוג עתה ברוסיה.
לפי הודעת המ"ל בהקדמה יופיעו עוד שלשה כרכים.
1508. איש, שלום. א שטעטל; באארבעט דורך אהרן מארק. סווענציאן,
דפוס לעווין, 1930. 49, 111. ע. פורטרט. 13: 16.
- = ביבליאטעק "הילף". סעריע 1 נומ' 1. — שער מיוחד בפולנית. עם ביאגראפיע
פון שלום איש.
1509. באַטאַשאַנסקי, יעקב. פון ביידע זייטן ים; דערציילונגען, גראמעסן
און מיניאטורן. כוענאס איירעס, אויפגאנג, 1928. 156. ע. 15: 24.
1510. בארנשטיין, מ. די חורבה; דראמע אין אכט בילדער (מאת) מ. ב.
שטיין (פסידונים). ווארשע, גראובארד, 1930. 159. ע. 15: 22.
1511. בורשטיין, סעמועל (Samuel Burstyn). אלטע מענשען ווערען
יונג; טעאטער-שפיעל אין צוויי אקטען און זעקס סצענען. ניו יארק, (דפוס אפי-
טודרייט פרונטרנג קאמפ), 1929. 67. ע. פורטרט. 15: 23.
1512. בערגעלסאן, דוד. צוגויגנען; (דערציילונגען). ווילנע, קלעצקין.
1930. ע. 278. 14: 21. = געקליבענע ווערק פון דוד בערגעלסאן. VIII.
- 12 ספורים שנכתבו בשנות 1919—1929. — את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע. 86.
1513. פראַנבערג, אליהו. אצעקלאצער בריוועלאך (א אינטימע קארעס-
פאנרענץ צווישען חיים-יענקלען מיט יאכנע-גענדלען). לוצק, (דפוס ריכטער),
1927. 127, 111. ע. 12: 15.
1514. ברוידעס, ראובן אשר. דאס אומגליק אדער ווי דער פומפיאנער
רב האט געוואלט לעזן די סאציעלע-פראגע; א מעשה פון ראובן אשר ברוידעס.
לכוב, סגונית, 1930. 16. ע. 13: 18. = ביבליאטעק פאר אלע. נומ' 1.

1515. נאלדבערג, א. די גליקלעכע טיילסע; א ערצעלונג פון דער
געגענווארט ... בילגור, קראנענבערג, 1930. 31 ע. 12 : 16.
1516. נאלדבערג, א. דער טכנישער אויפשטאנד. א היסטארישע ער-
צעלונג. בילגור, קראנענבערג, 1930. 32 ע. 12 : 16. תאור היסטורי עממי.
1517. גאָרדאָן, ע. ווידעראו; וספור. כארקאוו, צענטראלראג, 1930.
104, [1] ע. 12 : 18.
1518. גאָרקי, מאקסימ [Maksim Gorkii]. זכרונות. יידיש: מ. נירדון.
ווארשע, כחות, 1928. 212, [1] ע. 14 : 20.
התכן: ג. י. קאראנין פעטראפאולאווסקי. — א. פ. טשעכאו. — ליעוו טאלסטאי. —
לעאניד אנדריעווי.
1519. גרינאריעוו, ס. [S. Grigorev] דער וויסער סוניע. וספור.
יידיש א. פיאטינארסקע. קיעוו, קולטור ליגע, 1930. 72 ע, ציורים. 15 : 22.
= שול און פיאנערן ביבליאטעק. 64.
1520. גרינבערג, בערנארד ברוך. יהודה תנפרי; (קאמערדיע אין פיר
אקטן) ... ווילנע, (רפוס "Wyd. Wilenskie" B. Kleckin, 1930. 100 ע. 14 : 20.
1521. דאניעל, מ. פאָרשטעט; וספור. כארקאוו, סעליכע פארלאג פון
אוקראינע, 1930. 289, [2] ע. 13 : 19.
1522. דיהאמעל, זשארזש [Georges Duhamel]. דאס לעבן פון
מארטירער; וספור. יידיש: מ. מ. און י. ראפאפארט. (ווארשע), כחות, 1930.
167, [1] ע. 14 : 20.
1523. דיומא, אלעקסאנדער [Alexandre Dumas (père)]. די מאכט
פון ליבע; (ראמאן). יידיש: ש. שטיינסאפיר. צווייטער-דריטער באנד. ווארשע,
נאלדפארב, 1928. [208]—415; 416—696 ע. 16 : 24.
1524. היילפערין, פאלק. ביי אפגרונטן. ווילנע, קלעצקין, 1930. 250,
[1] ע. 14 : 19. = ערשטער באנד [של כתביו].
כולל שלש מחזות: תפילות: יוסף די לה ריינה; קיניגין מרימי.
1525. היירשביין, פריץ. איינאקטערס. ווילנע, קלעצקין, 1930. 311 ע. 14 : 20.
(אלע ווערק סוף פרץ היירשביין).
כולל מחזות אלה: ראָזשינקעס מיט מאַנדלן; אויסן שוועל; בעבעלע; אַ זאָווערובע;
איינזאמע וועלטן; ווען עס פאלט דער טוי; אליהו הנביא; אין דער פינסטער; פונקן; קברים
בלומען; פראָסט-בלומען. — ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 233. — הרמה. איינזאמע וועלטן;
יצאה בעברית בשם "עולמות בודדים" בשנת תרס"ח. בהוצאת "תושיה", ורשה.

1526. וואסערמאן, יאקאב [Jakob Wassermann]. דאס קינר פון
איראפע; ראמאן. יידיש: י. רובין. ווארשע, ש. גאלדפארב, 1930. 319, [I] ע. 14 : 20.
1527. וויינער, אברהם. אונזער געזאנג; צונויפגעזאמלט דורך אברהם
וויינער. ווארשע, סאציאליסטישע טאשן ביבליאטעק, 1930. 93, [31] ע. 11 : 14.
= סאציאליסטישע טאשן ביבליאטעק. נומ. 1. — שירים.
1528. ווייסענבערג, י[צחק] מ[איר]. דער איבערגאנג פון קינדהייט
צו דערוואקסונג. ראמאן ... ווארשע, קולטור-ליגע, 1930. 215 ע. 14 : 20.
= געקליבענע ווערק, באנד 2. — כרכים א' ו'ג' ראה ק. ס. שנה זו ע' 87 ו-233.
1529. ווייסענבערג, י[צחק] מ[איר]. דאס בוך פון לעבע. ווארשע, ש.
גאלדפארב, 1930. 121 דף, 191 ע. 14 : 20. = געקליבענע ווערק, באנד IV. ספורים.
1530. ווינישענקא, וו[ינצ'אטימיר קירילאוויטש V. Vinichenko].
קסאוויס פונעם קירפאטע מעפיסטאפל; ראמאן. יידיש מ. קאנסטאנטיןאפאלסקי.
(כארקאוו), מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1929. 288, [I] ע. 14 : 21.
1531. ווערן, זשול [Jules Verne]. אין געיעג נאך א מעטעאר. יידיש:
א. ג. ווארשע, גיטלין, 1930. 302 ע. 14 : 20. (אלע ווערק פון זשול ווערן).
1532. ווערן, זשול [Jules Verne]. א ריווע ארום די וועלט אויפן
ערשטן ארקאפלאן. יידיש: י. גרין. ווארשע, זשעלאנעק, 1929. 102 ע. 14 : 19.
1533. טאלסטא, לעוו [ניקאלייאוויטש Lev Nikolaevich Tolstoi].
דעם חברים פרוי. א רעאליסטישע שילדערונג איבער דעם פאמיליען לעבן. (מאת)
גראף לעא טאלסטוי. (יידיש מ. ג.) ווארשא, גאלדפארב, 1928. 96 ע. 14 : 20.
1534. טונקעל, יוסף. איך לאך פון אייך; הומאריסקן, טענקס, גרא-
מען (מאת) דער טונקעלער (פסידונים). ווארשע, "ביכער", 1931. 212 ע. 15 : 22.
1535. [טונקעל, יוסף]. דאס פרויעכע טעאטער; איינאקטערס סצענ-
קעס דעקלאמאציעס. (מאת) דער טונקעלער, (פסידונים). ווארשע, "ביכער", 1931.
246, [I] ע. 15 : 22.
1536. טעלער, י. ל. סימבאלן. ניו יארק, בודערמאן, (1930). 32 ע. 15 : 23.
שירים.
1537. טרונק, י[חיא] י[שעיה]. יאסעפוס פלאוויוס פון ירושלים און
אנדערע היסטארישע נאוועלן. ווארשע, קולטור-ליגע, (1930). 203 ע. 14 : 21.
1538. יאסעמיש, פ. טעאטער-גנ-ערן. אלע שלאגערס פון "ממבטיון" —
רעפרטואר; איינאקטערס, קאמעדיעס מאנאלאגן און פארסן. ווארשע, קליין-קונסט,
1930. 90 ע. 15 : 21.

- יוני; ליטעראטור ... ראה ע' 292.
- ליטערארישע גרופע ... ראה ע' 322.
1539. לייוויק, ה. [פסידונים של לייוויק האלפערן]. הירש דעקערט; דראמאטישע פאעמע אין זעקס בילדער. ווילנע, קלעצקין, 1931. 111, [2] ע. 15: 21.
- (געקליבענע ווערק פון ה. לייוויק).
1540. לייוויק, ה. [פסידונים של לייוויק האלפערן]. קייטן; דראמע אין דריי אקטן. ווילנע, קלעצקין, 1931. 100, [1] ע. 15: 21.
- (געקליבענע ווערק פון ה. לייוויק).
- ליום און ציגל; נירחון ... ראה ע' 320.
1541. לערער, יחיאל. שאול און דוד; פאעמע. ווארשע, נישלין, 1931. 104 ע. 15: 23.
- מאי; ליטעראטור ... ראה ע' 292.
1542. מארוויל, ש. די מכשפה. (דראמאטישע פאעמע). (ווארשע), גיטלין, 1930. 16 ע. 13: 19.
- הנושא: שאול ובעלת האוב.
1543. מזה, יהושע. דער אידישער סאלדאט; א מעשה נורא ... פארשרי-
בען זוכרון פון יהושע הלוי מזה. ווארשא, ברויזבלאט, תר"ץ. 33 ע. 12: 16.
- בראש השער: פערלאג: י. ח. בלאך וילנה. ז. מזה פילאדעלפיה.
1544. מיצטאכער, דוד. אויפן ברוק; ראטאן. ווארשע, קולטור-ליגע, (1931). 159 ע. 14: 21.
1545. מענדעלע מוכר ספרים. מאסאקס ביניאמין האשלישי. אין א
שטורעם-צייט. (סאח) מענדעלע מוכר-ספארום ... קיעוו, קולטור-ליגע, 1930.
- 200 ע. 14: 20. עם הקדמה על ערך הספר מאת י. נוסיןאור.
1546. מערעזשקאווסקי, ד[מיטרי] ס[ערגיעוויטש] [Dmitrii Ser-
geevich Merezhkovskii]. דער טויט פון די געטער (יוליאן דער אפטריוניקער)
יידיש: א. פלאטניקאו. ווארשע, כוחות, 1930. 437, [1] ע. 14: 20.
- אח הספר בעברית בתרגומו של יעקב רבינוביץ ראה ק. ס. שנה די ע' 196.
1547. ניינרעשל, מענדל. געצעלטן. (שירים). ווארשע, שקליאר, 1930.
- 38, [1] ע. 13: 19.
1548. נעקסע, מרטין אנדערסען [Martin Andersen Nexø]. פקלדע
דער זיגער; (דער גרויסער קאמף) (ספור). יידיש: י. ראפאפארט. ווארשע,
כוחות, 1930. 408, [1] ע. 14: 20.
1549. סמאווסקי, משה. שטומע פריינט; דערציילונגען. ווילנע,
קלעצקין, 1930. 249, [1] ע. פורטרט. 14: 20. = געקליבענע ווערק, באנד 1.

- התכן: איך און מיין קאץ. א בהמה. די געלע הון. לבן-הארמי. א מעשה מיט א חזיר.
יואל און ציפּע. וואַרקא. אין האלץ הויף. ר' זיסעלע. נישט אנגעצויגן. דער נשרף. שטודע גנב.
רב הספורים האלה יצאו בעברית בשם "ס' הבהמות", ראה ק. ס. שנה ו' ע' 206.
1550. סיטא, פייוול. דערציילונגען. כארקאוו, סעלדזשע פארלאג פון
אוקראינע, 1930. 198, [2] ע. 13 : 19. כולל 12 ספורים.
1551. סינקלער, אייפטאן [Upton Sinclair]. דושימיר היגינס; ראמאן.
יידיש: מארק פאָנעלסאן. ווארשע, נאדפארב, 1930. [2] דף, 11—409 ע. 14 : 20.
יצא באותה ההוצאה גם בשנת 1927; ראה ק. ס. שנה ה' ע' 234.
1552. סינקלער, אייפטאן [Upton Sinclair]. 100% ראמאן פון א
פאטריאט. יידיש—ס. שאפיר. ווארשע, די וועלט, (1930). 249 ע. 15 : 22.
1553. עפעלבוים, מ[נחם] ב[עריש]. ברידער; ראמאן. ווארשע, כושאזא,
1931. 161, [1] ע, פורטרט. 14 : 20.
1554. פיאטינארסקע, א. אין גאנג (לידער). קיעוו, קולטור-ליגע, 1930.
78, [1] ע. 14 : 21.
1555. פישמאן, פריץ. די פרוכט פון דער קריג; א דראמע אין 4 אקטן.
ווארשע, זשעלאנעק, 1929. 95, [1] ע. 13 : 19.
1556. פרעוואַ, מאַרסעל [Marcel Prévost]. מאדראועל זשאפר,
(ראמאן). פון פראנצויזיש: מארק ראקאווסקי. ווארשע, ראקאווסקי, 1927. 327 ע,
פורטרט. 15 : 22. (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).
1557. צווייג, סטעפאן [Stefan Zweig]. ירמיהו; דראמאטישע דיכטונג
אין ניין בילדער. אויטאריזירטע איבערזעצונג ת. בראקאזש. ווארשע, "טורעם",
1929. 182 ע. 13 : 19.
1558. צייטלין, אלחנן. א ביכעלע ליידער. ווארשע, (הויפט פארקויף:
קאאפ. "ביכער"), 1931. 39, [1] ע. 17 : 11.
1559. קאגאן, יוסף. גראף פאטאצקי דער גר-צדק; (ספור). ווארשע,
גראשן-ביבליאטעק, 1930. 63 ע. 11 : 15. = גראשן-ביבליאטעק, 8.
1560. קאץ, בנימין. דער האז; (איינאקטער), פון בעניאמין קאץ. מא-
ראמא, (היימאנים בוך פארלאג), 1928. 34, [2] ע. 9 : 12.
— קליינע ביבליאטעק "אויפגאנג" No 1. — בעמוד האחרון כתוב 34 וזאת שגיאת הדפוס.
1561. קאר, ראבערט ס. [Robert S. Carr]. די ווידעבליענדקע יוגנט;
(ספור). יידיש: פועה ראקאווסקי. ווארשע, צוקער, 1930. 219, [1] ע. 14 : 20.

1562. קיסמאן, ל[עאן]. דאס געזאנג פון דער ערד. (אין 9 בילדער).
ווילנע, קלעצקין, 1930. 126, [1] ע. 14 : 20.

1563. קיסמאן, ל[עאן]. נארנבונד; פאנאמאטישע טרילאגיע. נויארק,
אטלאנטיס, 1931. 224 ע. 15 : 23.

1564. קירמאן, יוסף. איבער שטאק און שטיין. (לידער און פאעמען).
ווילנע, קלעצקין, 1930. 150 ע. 14 : 20.

כולל מדורות אלה: איבער שטאק און שטיין; צו דיר און צו די שוועסטערן דיינע;
גרים; העלע בעכט; הונגער; מיין שוועסטערס טויט.

1565. שייקעוויטש, נחום מאיר. גלות מאסקווא; א ראטאן פון דעם
אידישען לעבען אין רוסלאנד אין אלכסנדר דעם דריטענס צייטען. פון נ. מ.
שייקעוויטש (שער). טייל 1-2. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, 1928.
[1] דף, 1616 ע. 14 : 20.

1566. שלאָסמאן, מאַרקוס. פון לעבעקס קוואל; ערצעחלונגען און ליידער
(אין צוויי טיילען). ניו יארק, (Astoria Press), 1927—1930. 160 ע. פורטרט;
320 ע. 13 : 20.

1567. רען, לודוויג [Ludwig Renn]. מלחמה; אויטאריזירטע איבער-
זעצונג פון ערים בארנשטיין. באנד 2. ווארשע, צוקער, 1931. [1] דף, 217—406,
[1] ע. 14 : 20. את הקודם ראה ק. מ. שנה זו ע' 237.

1568. שניאור, ז[אלקינד]. פעטער זשאָסע. ווילנע, קלעצקין, 1930.
317 ע, [1] דף. 14 : 20. החכן: פעטער זשאָסע. — א דערטרונקענער.

שענירער, שרה. אסתר און אחשוורוש... ראה ע' 383.

1569. שפירא, זיסקינד. הערנער אונטער דער קרוין. ווארשע, אויס-
שליסלעכער פארקויף: קולטורליגע, (1931). 128, [2] ע. 14 : 19.

1570. Persall, M(ishael). Poemen. [New York ?], An initiative
grupe fun idish-lateinistn in di fareynikte shtatn, (1931). 143,
שירים ביוזית באותיות לטיניות.
[1] p. 20 : 27.

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

1571. Ash, Shalom. Die Kinder Abrahams; Novellen aus
Amerika. (Übertragung von Siegfried Schmitz). Berlin, Zsolnay,
1931. 233, [1] p. 11 : 18. בראש השער: Schalom Asch.

החן: Die Kinder Abrahams.—Die "Chance".—Der Mann mit den zwei Frauen.—Der Ruf der Stadt.—Der rote Hut.

1572. **Brinig, Myron.** Die Singermanns; Roman. Hannover, Sponholtz, [1930?]. 280 p. 13 : 20.

"Autorisierte Übersetzung aus dem Amerikanischen von Lisa H. Löns".

את הספר במקורו ראה ק. סי שנה זו ע' 92.

1573. **Feldszuh, R.** Noce Palestynskie [by] R. Ben-Szem (Dr. Feldszuh). Warszawa, Gitlin, 1928. 180 p., 1 l. 14 : 19.

החן: Noce wschodu.—Noce strazy.—Selim (Noce dzikich skal Galileji). Na kwiszu.—Ojczyzna.—Czarne noce (z Wl. Zabotynskim poprzez pogromy w Jerozolimie). Szomer (nowela).—Rachel (nowela).

1574. **Gerő, László G.** Modern zsidó költők. Budapest, (typ. Rechnitz), 1930. 48 p. 12 : 15. Herzl-könyvtár.

החן: Avigdor Haméiri.—V. Jabotinsky.—A. Spire.—E. Fleg.—Josef Holder.—Morris Rosenfeld.—Fr. Werfel.—Iwan Goll.—M. Brod.—Hugo Zuckermann.—H. Heine.—Uriel Birnbaum.

Herzl, T. Terre ancienne terre nouvelle... 362 ע' ראה

1575. **Hirschfeld, Mme. Marthe (Dreyfus).** Reubeni; pièce en cinq actes. Strasbourg, Heitz, 1930. 4 p. l., 5 l. [1] p. 20 : 28.

1576. **Medonca, Uriel de.** Le cabaliste; roman. Paris, Éditions de la "Revue mondiale", 1931. 185 p., 2 l. 12 : 18.

1577. **Tenenbaum, Joseph.** Mad heroes; skeletons and sketches of the eastern front. New York, Knopf, 1931. 5 p. l., 3—226 p., 1 l. 13 : 19. כולל גם קצת חאורים מחיי ישראל במזרח אירופה.

1578. **Yoffa, Annie.** In the land of Israel, a futuristic novel. New York, Priv. print, for the author, (c1929). 5 p. l., 3—132 p. 14 : 21.

"Limited to 500 copies of which this is no. 3."

י. ספרות הנוער.

הילפרין, פ. אם קטנה... ראה ע' 303.

1579. **וירשופ, אהרן** [Aron Wirschup]. גדעון בן יואש; חזיון

מתקופת השופטים בישראל, במערכה אחת. וילנה, דפוס גארבער, תר"ץ. 15, 11 ע.

מנוקד בלוי. 17 : 12

מודעתנו א—ד... ראה ע' 307.

פרישמן, דוד. כתבי ... לבני הנעורים ולעם... ראה ע' 374.

קפת הספר. קנייה—קים ... ראה ע' 316.

1580. היראם, פליפ. יוננט לידער. קאלאסיי, ראקס, 1929. [21 דף, 14, [1] ע. 10 : 17. ע' 2 -צו הערצלס טויט.

1581. שענירער, שרה. אסתר און אחשוורוש. היסטארישע פארשטעלונג פאר קינדער אין 5 אקטען. לאדו, בית יעקב-זשורנל, 1930. 26 ע. 12 : 15.

1582. Goldschmidt, Eddy. Megillath Esther; die Purimgeschichte für Kinder erzählt von Eddy Goldschmidt. Hamburg, n. p., 1931. 15 p., illus. 15 : 21.
"Die Zeichnungen sind von Fräulein Irma Cohn." בחורים.

1583. Habonim, the interscholastic league of Jewish youth. U.S.A. Habonim handbook, ed. by Philip Goodman. New York, Habonim, the interscholastic league of Jewish youth of the Union of orthodox Jewish congregations of America, [1929?]. 125, [1] p. incl. port. 9 : 14.

Kimchi, Dow. Die blaue Büchse ... 318 ע' ראה

1584. Schönberger, Davin. Elias schickt einen Traum; Festtagsspiel für die jüdische Jugend in 7 Szenen, Aachen, Ransenberg, [1931?]. 16 p. 12 : 16.

כ. חנוך והוראה.

1585. ברקמן, יצחק. השיטה הבלארוסית; דרך חדשה בעולם חפרי-גוגיה עם דוגמאות, טבלאות וחזות דעתם של מורים ותלמידים על השיטה הזאת. וורשה, עבר, תרצ"א. [21 דף, 14, [1] ע. 14 : 20.

1586. ורשה. קהלה עברית. מחלקת החנוך. דין והשבון של מחלקת החנוך. ערוך בידי רפאל גוטמן. וורשה, שלטון הקהלה העברית, 1930. 98, [1] ע. דיאגרמות, טבלאות, תמונות, פורטרטים. 15 : 21.

הסכסס גם ביודית. ולו שער מיוחד : בעריכט פון שול אבטיילונג ביי דער יודישער קהלה אין ווארשא ...
ברעזין, א. צ. נעשיכטע און בעדווטונג פון די ישיבה, כנסת ישראל
אין חברון... ראה ע' 318.

1587. געלבארט, שמואל. די גרויסע ישיבה הורת חסד אין לאדו;
איהרע שעפער אין בויער. לאדו, "סורה", תרפ"ט. [11, 76, ע. פורטרטים, תמונה. 15 : 23.

1588. ערמאן, נ[פתלי] ה[ירץ]. פקדאגאגישע אפהאנדלונגן; (מאת) נ. ה. עהרסאן. פריי איבערזעצט דורך: ס. ראזנער. ווארשע, "ישרון", תרפ"ט.
27 ק. 14: 19. = שריפטן פון ג. ה. עהרמאן, באנד IV, העפט I. = ישרון ביבליאטעק, No. 3.
פאלקס שולן בוך ... ראה ע' 322.

1589. שענירער, שרה. וואס דארף זיין מיט דער יודישער מאכטער?
(א רופ צו יודישער טאטע-מאמע, צו ערציהען זייערע טעכטער אין דער בית-יעקב שול) מיט א פארווארט פון א. ג. פרידענזאן. לאדז, בית-יעקב-זשורנאל, תר"ץ-1930. 11, [1] ע. 15: 23.

= טראפאגאנדע-ביבליאטעק פאר בית-יעקב און בנות-אגודת ישראל. ערשטע סעריע. נומ. 1.
1590. Berlin. Hochschule für die Wissenschaft des Judentums. Achtundvierzigster Bericht... Berlin, (typ. Scholem), 1931, 66, [1] p. 15: 23.
החלק: Jahresbericht des Kuratoriums für 1930.—Reden bei der Trauerfeier für Professor Dr. Eduard Baneth am 2. November 1930.—Mendelssohns Jerusalem und Spinozas Theologisch-Politischer Traktat von J. Guttman.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 434.

1591. Rhodes. Collegio rabbinico. Il Collegio rabbinico di Rodi (Egeo). Milano, Bestetti & Tumminelli, (1929). 61, [1] p., incl. ports. 13: 17.

החלק ההיסטורי והתאורי באיטלקית ובצרפתית: התקנות באיטלקית בלבד.

1592. Towarzystwo przyjaciół Uniwersytetu hebrajskiego w Jeruzolimie. Sprawozdanie z działalności w roku 1930. Warszawa, (Druk, „Nowoczesna”), 1931. 9, [2] p. 13: 21.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 436.

1593. Warszawa. Instytut nauk judaistycznych. Sprawozdanie Instytutu nauk judaistycznych w Warszawie. Za lata akademickie 1927/28—1928/29. (Warszawa, Towarzystwo krzewienia nauk judaistycznych w Polsce), 1929. LXVI p. 15: 23.

את הדו"ח העברי ראה ק. ס. שנה זו ע' 244.

כא. ספרי למוד.

אבנימלך, ס. פנקס לתרגילים במאגרפיה ... ראה ע' 293.

1594. בירנבוים, מ. וי. בקסט. ילדות; ספר למוד ומקרא מצור עם באור המלים, שאלות ושמוש הלשון, לשנות הלמודים השנת-השלישית. (ספר

ראשון אחר, מל ודרות" ואחר, מל אכ"ב). (מאת) מ. בירנבוים וי. באקסט.
סהרורה ראשונה מחודשת ומעובדת ... ורשה, גימלין, תרצ"א. 205 ע, [1] דף. 17 : 24.

ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 567 מספרים 1950 ו 1951 ושנה ח' ע' 245.

1595. גורדון, משה. גיאוגרפיה; ספר למור לבתי-ספר עממיים
ולמחלקה ראשונה של גמנסיה. (מאת) משה גורדון. ורשה, (דפוס מונולית), תרצ"א.

[1] ע. 14 : 19. מנוקד, עם תמונות.

מגילות לבתי הספר ... ראה ע' 307.

1596. מיזלש, שלמה נחמני [Salomon Meisels]. אור תורה;
קורס נמוך למור דת ישראל במחלקות הגבוהות של בתי הספר הכלליים ובמחלקות
הנמוכות של בתי-הספר התיכוניים, בשלשה ספרים. ספר ראשון. לבוב, מונולית,
תרפ"ט. [3] דף, 56² ע. 14 : 22. עם שער מיוחד בפולנית.

1597. רוזנשטיין, ש. וא. מנן. לשון הקדש; אלף בית מצויר למור
ראשיה הקריאה והכתיבה בשביל מוסדות הנוף דתיים. מכקר ומנה ע"י ... ל.
נימצוביץ. לודו, מסורה, תר"ץ. 96 ע. 17 : 24.

1598. איך רעד פראנצויזיש! שנעלסטע ביליקסטע פראקטישסטע
לייכטסטע בעסטע מעטאדע אויסצולערנען זיך רעדן גוט פראנצויזיש! אן דער
הילף פון א לערער ... העפט נומער 1. ווארשע, (דפוס "Renoma"), 1930. 32 ע. 14 : 21.

1599. מערימאן, מ. פראנצויזיש יידישער לערנבוך מיט א יידיש פראג-
צווישן ווערטערבוך; די וויכטיקסטע גראמאטישע כללים און די אויסשפראך
אין יידיש. ווארשע, גימלין, 1930. 220, [1] ע. 14 : 20.

1600. שטערן, לודוויג. עסודי ויהדות. די מצוות ... פון דער תורה
וועלכע די יודען דארפען אבצוהיטען אויך אין גלות. לעהרר-בוך פון דת פאר
הויז און שולע. בעארכוויט אין יידיש דורך א. ז. פרידמאן. צווייטע אבטיילונג,
ערשטע העפט. בענדון, לעווין-אלטער, תרפ"ט. 59 ע. 15 : 22.
חלק א' ראה ק. ס. שנה ג' ע' 159.

כב. ספרי מדע כללים בעברית.

אפלטון; סתורגס מיוונית לעברית. א... ראה ע' 294.

ויכבושביץ, מ. לוחות לחשבונות תזונה... ראה ע' 305.

ויץ, י. הגפן... ראה ע' 305.

טרוצק, ל. ד. תולדות המהפכה הרוסית ... ראה ע' 305.

ליבניץ, ג. ו. השיטה החדשה... ראה ע' 306.

כנ. שונות.

1601. Sussman, Samuel. Jewish cross-word book, based on
Jewish history, religion, literature, holidays, etc. New York, Bloch
publishing co., 1930. 39 p. diagrs. 12 : 18.

מאמרים וחקירות.

המחקר הפרייהיסטורי בארץ-ישראל ביבליוגרפיה.

מאת

מ. שטקליס.

(הוכן במעבדה הגיאולוגית של האוניברסיטה העברית בירושלים)

בקשר עם עבודתי בהכנת מפה ארכיאולוגית של ארץ-ישראל הקדומה, הפרייהיסטורית, היה עלי לאסוף ולסדר ביבליוגרפיה מכל החומר המפוזר. ממנו חלק שהוצא ופורסם כבר בצורות שונות, וחלק שעודו מפוזר כיום בכתבי-עת, מאספים, רשמי-סודר שונים וכו'.

המחומר באמצעים כספיים חרושים לסדרה השלם והגמור של המפה, מטריץ אותי לדחות לפי שעה את הוצאתה. החלטתי כינתים לפרסם את כל החומר הביבליוגרפי הקשור בעבודתי הנזכרת.

חומר זה מכיל לא רק את א"י בתקופה הקדומה הפרייהיסטורית שלה — עד קביעת תחומיה הגיאוגרפיים של עכשיו — כי אם גם מקיף את התקופה המתאימה בעבר הירדן, חצי האי סיני וסוריה, מקומות הנראים לי כקשורים קשר בלתי נפרד עם התרבות הארצו-ישראלית של התקופה הזאת.

ביבליוגרפיה זו כלולה המפרות של כל צור וחלמיש, וגם מיתר החמרים שהגיעו אלינו מהתקופה הזאת. כמו כן רשומה המפרות על המערות והשרידים המיגליתיים, על הכנינים ובכלל על כל מה שנכנס בחוג המחקר של הארכיאולוגיה הפרייהיסטורית.

המפתח הגיאוגרפי מסודר ע"פ הפרינציפ של הכתיב הגרמני המקובל למלים ערביות. הודגשו והובלטו באופן מיוחד אותם המקומות ששם נעשו חפירות. מלבד זה צוין בכיאורים קטנים כל שם ושם של מקום מסוג ידוע של שרידים פרייהיסטוריים קשור בו (עיון בהוראות הקיצורים).

אני החלטתי להסתפק בכיאורים אך ורק מסוג זה ולוותר על כל מיני הסברות וכיאורים שיש בהם, לפי דעתי, מאופי של הגדרה וקלסיפיקציה.

שאלת הקלסיפיקציה של הארכיאולוגיה הפרו־היסטורית בא"י בתקופות ידועות עדיין עמויה ערפל. החומר שנאסף בא"י סביל חפצים בעלי צורות שנאספו באופן סקרי על פני האדמה. סוכן טאליו, שעל יסוד חומר ארעי ומקרי זה קשה להסיק מסקנות כוללות על התפתחות התרבות של תקופת האבן בא"י. קלסיפיקציה מדעית כנה אפשרית רק על יסוד תפירות ומתוך לימוד והשוואה אל הגיאולוגיה של אותה התקופה. ארץ ישראל ככונן זה לא נחקרה עוד לצערנו במדה מספיקה. אבל חקירה סוגית פשוטה של החומר והשוואתו עם התוצרת מאותו הסוג שנמצאה בצרפת ובארצות אחרות, מביאה בהכרח, כמו שכבר קרה הדבר, לידי שגיאות גסות ביותר.

החפירות שנעשו בשנים האחרונות ע"י הגברת Dorothy A. E. Garrod, ע"י ה"ח René Neuville ו F. Turville-Petre הכניסו הרבה מהחדש בכונן זה והניחו את היסודות הראשונים לקלסיפיקציה ויתר הגונה. הכיבליוגרפיה הזאת אין לה תביעה לתפיסה מלאה ומקיפה של כל החומר בכונן זה. אחיה איפוא אמיר תודה בעד כל הערות על אי דיוקים או חסורים, שימצאו בעבודתי זו.

הנני מוצא לנכון להעיר, שכיבליוגרפיה זו מיועדת לשמוש מעשי של בעלי המקצוע. משום כך אני מרשה לי אי אלו השטטות — לא רבות — של פרטים בעלי אופי ביבליוגרפי טהור.

אני שמח מאוד להשתמש בהזדמנות זו ולהביע את תודתי העמוקה לד"ר ליאו פיקארד מהמקבדה הגיאולוגית של האוניברסיטה העברית בירושלים, בעד האפשרות שניתנה לי על ידו להשתמש בספריה הפרטית שלו ובעיקר בעד עזרתו המוסרית התמידית מתוך ערות מיוחדת לעבודתי.

יחד עם זה אני מביע את תודתי לספריה הלאומית והאוניברסיטאית, בית הספר האמירוקני לארכיאולוגיה, האינסטיטוט הארכיאולוגי האיבנגלי הגרמני, בית הספר של הרוסינקנים וליתר הספריות שכירושלים בעד מסירתם לרשותי את ספריהם החשובים.

רשימת ראשי־התיבות.

- AASOR = Annual of the American schools of oriental research.
 AJA = The American journal of archaeology.
 BASOR = Bulletin of the American school of oriental research.
 BASPR = Bulletin of the American school of prehistoric research.
 BBSAJ = Bulletin of the British school of archaeology in Jerusalem.
 BIATS = Bulletin international de l'Académie tcheque des sciences.
 BSPF = Bulletin de la société préhistorique française.
 CRAS = Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des sciences. Paris.

- ENDF = Échos de Notre Dame de France à Jérusalem.
 HL = Das heilige Land.
 JPOS = Journal of the Palestine oriental society.
 MAGW = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft. Wien.
 Mélanges // de la Faculté orientale Beyrouth.
 MNDPV = Mitteilungen und Nachrichten des Deutschen Palaestina-Vereins.
 OLZ = Orientalistische Literaturzeitung. Leipzig.
 PJB = Palaestinajahrbuch.
 QST = Quarterly statements of the Palestine exploration fund.
 RB = Revue Biblique.
 RCAVU = Rozpavy české akademie věd a umění.
 RdV = Reallexikon der Vorgeschichte. Hrsg. von Max Ebert.
 ZATW = Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft.
 ZDPV = Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins.
 ZE = Zeitschrift für Ethnologie.

F. — Flint implements כלי צור

M. — Megalithic monuments מניג'ליטיים

C. — Cave מערה

1. שלם, נ[חן]. מוצא. (מושב נואליטר עליון). ירושלים, תרפ"ח.

5 ק', תמונות. סתוך: קובץ מוקדש לזכר הרא"ם לונג ז"ל.

2. Abel, F. M. Exploration de la vallée du Jourdain. RB, 1910. p. 549—554.

"...dolmens de Tawâhin es-soukkar..."

3. Abel, F. M. La géologie de la Palestine d'après des travaux récents. RB, 1929. p. 537—540.

"...Premières manifestations de l'industrie lithique..."

4. Abel, F. M. Monuments mégalithiques de Palestine. RB, 1928. p. 420—424.

5. Abel, F. M. Quelques monuments mégalithiques de Palestine. RB, 1922. p. 590—602.

6. Albright, W[illiam] F[oxwell]. The archaeological results of an expedition to Moab and the Dead Sea. BASOR, 1924. No. 14, p. 6.

"...flint artifacts..."

7. Albright, W[illiam] F[oxwell]. New Israelite and pre-Israelite sites: the spring trip of 1929. BASOR, 1929. No. 35.

"...Dolmen near Kefr Yuba in eastern Gilead..."

8. Albright, W[illiam] F[oxwell]. Progress in Palestinian archaeology during the year 1928. AJA, 1929. v. 33, p. 139—140.
 — —: BASOR, 1929. No. 33.

"...the results of the three prehistoric expeditions at Shuqbah, in the Wâdi Khreiton, and in the Wâdi el-Mughârah..."

9. Albright, W[illiam] F[oxwell]. Recent progress in the late prehistory of Palestine. BASOR, 1931. No. 42.

10. A[lbright], W[illiam] F[oxwell]. A tour on foot through Samaria and Galilee. BASOR, 1921. No. 4, p. 12.

"...Tell 'oreimeh... on slopes of the hill we found neolithic artifacts..."

11. American school of oriental research. Jerusalem. An interesting archaeological collection. BASOR, 1921. No. 4, p. 14.

"...Professor Max L. Kellner... is possessor of a... collection of flints... from Palestine..."

12. Arne, F. J. Découvertes paléolithiques dans le nord de la Syrie. L'Anthropologie, 1909. v. 20, p. 23—29, illus.

13. Arne, F. J. Stenaldersfynd fram Nordsyrien. Fornvännen, 1908.

14. Baer, Wilhelm. Der vorgeschichtliche Mensch. Ursprung und Entwicklung des Menschengeschlechtes... Ursprünglich hrsg. von Wilhelm Baer. 2. Aufl. bearbeitet von Friedrich von Hellwald... Leipzig, Spamer, (pref. 1879). p. 210—228.

"Palästina".— "Die Alterthümer aus Moab".— "Syrien".

15. Barton, George A[aron]. Archaeology and the Bible. 5th ed. Philadelphia, American sunday-school union, 1927. p. 118—122.

"The early stone age." "The late stone age."

16. Bate, Dorothea M. A. On the animal remains obtained from the Mugharet-el-Zuttiyeh in 1925, (1926). (In: Turville-Petre, F.: Researches in prehistoric Galilee. 1927. p. [27]—52.).

Baudouin, Marcel vide Burkhalter, A. et Baudouin, Marcel.

17. Baumann, Eberhard. Vom galiläischen Meer "hinauf gen Jerusalem". PJB, 1906. v. 2, p. 129, 136.

"Dolmen ... nördlich und südlich von Kefr jūba ... wādi rādschib..."

18. Baumgärtel, E[lise] und Brotzen, F[rítz]. Steinzeitliches Material aus den südlichen Mittelmeerländern im Museum für Völkerkunde, Berlin. Praehistorische Zeitschrift, 1927. v. 18, p. 91—III.

19. Bayer, J[osef]. Alter und Wesen der Askalonkultur. (M. Blanckenhorns Stellung zum Askalonien und zu meiner Ausbreitungsannahme). Mannus, 1923. p. 187—206.

20. Bayer, J[osef]. Bemerkungen zu M. Blanckenhorn: Die Steinzeit Palästina-Syriens und Nordafrikas. MAGW, 1922. p. 279.

21. Bayer, J[osef]. Die Jugendlichkeit der ältesten Kultur Palästinas. Vorläufiger Bericht über die Ergebnisse meiner urge-

schichtlichen Forschungen in Palästina, 1917. MAGW, Sitzungsber. 1918. p. 15—23.

22. **Bayer, J[osef]**. Der Kulturverlauf im Steinzeitalter. Nach den Ergebnissen prähistorischer Forschungen im Orient. ZE, 1919. v. 51, p. 163—178.

23. **Bayer, J[osef]**. Wissenschaftliche Ergebnisse eines zweiten Palästinaaufenthaltes. Anzeiger d. Akademie d. Wissenschaften, Wien. Math.-phys. Kl., 1920. v. 52, p. 1—3.

24. **Baynes, Charlotte**. Note on the geology of the Mugharet-el-Zuttiyeh. (In: Turville-Petre, F.: Researches in prehistoric Galilee. 1927. p. [23]—26).

25. **Beadnell, H[ugh] J[ohn] Llewellyn**. The wilderness of Sinai; a record of two years' recent exploration... London, Edward Arnold, 1927. p. 76, 157.

"In this district [Zaragin] ... are numerous stone huts or "nawamis"..."

"...flint implements ... at ... Gebel um Raiyig..."

26. **Behn, Friedrich**. Hausurnen. Berlin, Gruyter, 1924. 120 p. (Vorgesch. Forschungen, v. 1, H. 1.). [Dolmen.]

27. **Benzinger, I[mmanuel]**. Hebräische Archäologie. 3. Aufl. Leipzig, Pfeifer, 1927. p. 37—41.
§ 10: Prähistorische Zeit.

28. **Blair, Douglas P.** Stone altars and cup-marks in South Palestine. QST, 1919. p. 167—174, illus.

29. **Blanckenhorn, Max**. Ägypten. Heidelberg, Winter, 1921. p. 168—172.

(Handbuch der regionalen Geologie, hrsg. von G. Steinmann und O. Wilckens, Bd. 7, H. 9.)

„... Erörterungen zur menschlichen Vorgeschichte der Gegend von Theben, und Ägyptens und Palästinas überhaupt..."

30. **Blanckenhorn, Max**. Geologie der näheren Umgebung von Jerusalem. ZDPV, 1905. v. 28, p. 114—115.

"... Feuersteinwerkzeuge bei Jerusalem..."

31. **Blanckenhorn, Max**. Die Hedschazbahn auf Grund eigener Reisestudien. Zeitschr. d. Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1907. p. 290—293, 311—312.

VIII: Der'a. Prähistorische Entdeckungen.

XIII: Ma'an. Prähistorisches ...

32. **Blanckenhorn, Max**. Das Klima der Quartärperiode in Syrien-Palästina und Ägypten. Postglaziale Klimaveränderungen. Stockholm, 1930. p. 425—428.

33. **Blanckenhorn, M[ax]**. Kurzer Abriss der Geologie Palästinas. Begleitworte zu einer neuen geologischen Karte von Palästina. ZDPV, 1912. v. 35, p. 134—139.

“... Der prähistorische Mensch der Steinzeit in Syrien ...”

34. **Blanckenhorn, Max**. Naturwissenschaftliche Studien am Toten Meer und im Jordantal. Bericht über eine im Jahre 1908 im Auftrage S. M. des Sultans der Türkei Abdul Hamid II und mit Unterstützung der Berliner Jagor-Stiftung unternommenen Forschungsreise in Palästina. Berlin, Friedländer, 1912. p. 26, 76, 80, 81, 149, 153, 197—198, 200—202, 223, 247, 252, 349, 383, illus.

“Feursteinartefakte”. “Dolmen”. “Menhir”. “Kromlech”. “Schalensteine”.

35. **Blanckenhorn, M[ax]**. Neuere vorgeschichtliche steinzeitliche Forschungen und Literatur betreffend Palästina-Syrien. ZDPV, 1928. v. 51, p. 143—149.

36. **Blanckenhorn, Max**. Neues zur Geologie Palästinas und des Ägyptischen Niltals. Zeitschrift der Deutschen geologischen Gesellschaft, 1910. v. 62, p. 450—451, Übersichtstabelle.

“... Paläolithicum”...

37. **Blanckenhorn, M[ax]**. Die Steinzeit Palästina-Syriens und Nordafrikas. Teil 1—3. Leipzig, Hinrichs, 1921—22. 3 v. (Das Land der Bibel, Bd. 3, H. 5, 6; Bd. 4, H. 1).

38. **Blanckenhorn, Max**. Syrien, Arabien und Mesopotamien. Heidelberg, Winter, 1914. p. 60.

Handbuch der regionalen Geologie, hrsg. von G. Steinmann und O. Wilckens, Abt. 4, Bd. 5., H. 17.

“Der Mensch tritt in Syrien-Arabien erst seit dem Ende des Mittel-diluviums ... auf ...”

39. **Blanckenhorn, Max**. Das Tote Meer und der Untergang von Sodom und Gomorrha. Berlin, Reiner, 1898. p. 38.

[Flints].

40. **Blanckenhorn, M[ax]**. Über die Geologie der näheren Umgebung von Jerusalem. Zeitschrift der Deutschen geologischen Gesellschaft, Monatsberichte, 1905. v. 57, p. 42—43.

“... Artefakte verschiedenster Art. Als Fundorte kam die Ebene Rephaim ... und der Ursprung des Kidrontales am Scopus in Betracht...”

41. **Blanckenhorn, Max**. Über die Steinzeit und die Feuersteinartefakte in Syrien-Palästina. ZE, 1905. p. 447—468, illus.

Blanckenhorn, Max vide Bayer, Josef: Alter und Wesen...

Blanckenhorn, Max vide Bayer, Josef: Bemerkungen ...

42. **Bliss, Frederick Jones.** A mound of many cities; or: Tell el Hesy excavated. 2nd ed., rev. London, The Committee of the Palestine exploration fund, 1898. XII, 201 p.

Appendix D: Notes on the flint implements of Tell el Hesy, by F. G. J. Spurrell.

43. **Bliss, Frederick Jones and Macalister, R[obert] A[lexander] Stewart.** Excavations in Palestine during the years 1898—1900. London, Palestine exploration fund, 1902. p. 26, 36, 142, 189—198, illus.

44. **Botta, [Paul-Émile].** Observation sur le Libanon et Anti-Libanon. Mémoire de la Société géologique de France, 1re Serie, v. I, p. 135. [Cavernes.]

45. **Boule, Marcellin.** Les hommes fossiles, éléments de paléontologie humaine. Paris, Masson, 1923. p. 356—358.

"... Asie et Malaisie..."

46. **Bouyssonie, J.** Gravures sur rocher au mont Sinai. Revue anthropologique, 1924. p. 350—352.

47. **Bovier-Lapierre, Paul.** Stations préhistoriques du Belad Bechar (Haute Galilée). La Géographie, 1908. v. 17, p. 77—79.

48. **Bracht, Eugen.** Datierbare Silexgeräte aus den Turkisminen von Maghara in der Sinaihalbinsel. ZE, 1905. v. 37, p. 173—188.

Bramley, W.E. Jennings. vide Jennings—Bramley, W. E.

49. **Brandenburg, E[rich].** Bericht über eine Reise in Syrien und Palästina. Berlin, Calvary, 1914. 41 p.

"... Schalensteine ... Altäre ..."

50. **Brandenburg, Erich.** Die Denkmäler der Felsarchitektur und ihre Bedeutung für die vorderasiatische Kulturgeschichte. Der Alte Orient, 1930. v. 29, H. 3. 34 p.

51. **Brandenburg, E[rich].** Die Felsarchitektur bei Jerusalem. Kirchhain N.-L., Schmiersow, 1926. p. 151—180. illus. (Sonderpubl.: Jewish Palestine exploration society. Jerusalem, 1926.)

III. ... Felsaltäre. IV. ... Heilige Felsen und Schalensteine.

52. **Brandenburg, Erich.** Die Grotten von Jerusalem. Ihr Ursprung und ihre Beziehungen. Kirchhain [Frankfurt ^a/_M I. Kauffmann in Komm.], 1923. 89 p., illus. (Gesellschaft f. Palästina-Forschung: Veröffentlichung 9.).

53. **Brotzen, Fritz.** Neue steinzeitliche Funde vom Karmelgebirge in Palästina. Vorbericht, Berliner Museen; Berichte aus den Preussischen Kunstsammlungen, 1927. Jhrg. 48, H. 5, p. 119—122, illus.

Brotzen, Fritz vide Baumgärtel, Elise und Brotzen, Fritz.

54. **Brünnnow, R.** Reisebericht. MNDPV, 1896. p. 18, 19.

"Am nordöstlichen Rande des Westhügels [ed-Dschābije] befindet sich eine cyklopische Mauer ...

... Dolmen ... finden sich auch am Nord- und Ostabhang des Tell ed-Dschābije."

55. **Brünnnow, Rudolf Ernst und Domaszewski, Alfred.** Die Provincia Arabia auf Grund zweier in den Jahren 1897 und 1898 unternommenen Reisen und der Berichte früherer Reisender. Strassburg, 1905, v. 2, p. 38.

"... gegenüber vom Hîrbet el-Fityân, stehen ... prähistorische Menhirs".

56. **Budde, K[arl].** Zur Bedeutung der Mazzeben. OLZ, 1912. v. 15. col. 248—252, 469—471; 1913. v. 16. col. 85.

57. **Burkhalter, A. et Baudouin, Marcel.** Station chelléenne et acheuléenne de surface à Kalaat Yahmour, Alaouites. BSPF, 1930. v. 27, p. 391—394.

58. **Burton, Richard F[rancis] and Drake, Charles F. Tyrwhitt.** Unexplored Syria; visits to the Libanus, the Tulûl el Safâ, the Anti-Libanus, the Northern Libanus, and the 'Alâh. London, Tinsley, 1872. v. 2, p. 289—304.

"...collection of flint implements from near Bethlehem..."

59. **Buzy, Denis.** Une industrie mésolithique en Palestine. (Ouâdy Tahounch). RB, 1928. p. 558—578.

60. **Buzy, Denis.** La station lithique d'el Qeseimeh. RB, 1927. p. 90—91.

61. **Buzy, Denis.** Une station magdalénienne dans la Nêgeb (Ain el Qedeirat). RB, 1929. p. 364—381.

62. **Casanowicz, I[mmanuel] M[oses].** The collections of old world archaeology in the United States National museum. Annual report of the Board ... of the Smithsonian Institution, 1924. v. 22, p. 433.

"...flint implements from Palestine..."

63. **Cazalis de Fondouce, P[aul].** Matériaux pour servir à l'histoire de l'homme. Paris, 1867. p. 460.

"Silex taillés de la Palestine".

64. **Chantre, E.** Le tell de Kara-Euyuk près Césarée. Bull. de la Société d'anthropologie, Lyon, v. 17, p. 101—128.

65. **Chester, Greville J.** Notes on Ruad (Aradus) and adjacent places in Northern Syria. QST, 1875. p. 226—227.

"... Relics of prehistoric period ... near Beyrout".

Clark, Herbert E. vide Palestine exploration fund: Flint, implements ...

66. Clermont-Ganneau, [Charles-Simon]. Letters ... IX. Layer of flint implements North of Jerusalem. QST, 1874. p. 158—159, 165.

67. Clermont-Ganneau, Ch[arles-Simon]. Recueil d'archéologie orientale. Paris, Leroux, 1901. v. 4, p. 261—262.

§ 52: Dolmens et monuments de pierres brutes en Palestine.

68. C[onder], C[laude] R[eignier]. A dolmen in the Talmud. QST, 1885. p. 10—12.

69. Conder, Claude Reignier. Heth and Moab; explorations in Syria in 1881 and 1882. London, Watt, 1892. p. 196—275.

VII: Rude-Stone monuments. VIII: Syrian dolmens.

70. Conder, C[laude] R[eignier]. Note on dolmens. QST, 1901. p. 409.

71. C[onder], C[laude] R[eignier]. Note on pre-historic remains in Western Palestine. QST, 1882. p. 121.

"... north of Kastal... a small monument has been found... resembling a dolmen..."

72. Conder, C[laude] R[eignier]. Notes... QST, 1885. p. 228.

"... an overturned dolmen in Judea, near the village of Jeb'a..."

73. C[onder], C[laude] R[eignier]. Notes... Rude stone monuments... QST, 1883. p. 102.

74. Conder, C[laude] R[eignier]. Palestine. London, George Philip, 1891. p. 128, 144, 150.

"Dolmen... Cromlech..."

75. Conder, Claude R[eignier]. ... Report. No. IX: Heshbon and its cromlechs. No. X: Bamoth Baal and Baal Peor. QST, 1882. p. 18-13, 69-112.

76. Conder, Claude R[eignier]. ... Reports ... <Mogharet Umm el Tumaymiyeh>... QST, 1874. p. 19-20.

77. C[onder], C[laude] R[eignier]. Rude stone monuments of the Bible. QST, 1882. p. 139-142.

78. Conder, Claude Reignier. Syrian stone-lore; or the monumental history of Palestine. London, Watt, 1889. p. 42-47, 70, illus.

79. Conder, Claude R[eignier]. Tour of their Royal Highnesses princes Albert Victor and George of Wales in Palestine. QST, 1882. p. 226-230, illus.

"... from Abl to Tell el Kady, ... dolmens stand close together..."

Conder, Claude Reignier vide Palestine exploration fund:
The survey of Eastern Palestine.

Conder, Claude Reignier vide Palestine exploration fund:
The survey of Western Palestine.

80. Dalman, [Gustaf]. Der Gilgal der Bibel und die Steinkreise Palästinas. PJB, 1919. v. 15, p. 5-26.

81. Dalman, [Gustaf]. Jahresbericht des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes für das Arbeitsjahr 1906/07. PJB, 1907. v. 3, p. 11.

"... Dolmenfeld an der Brücke über den rukkād..."

82. Dalman, [Gustaf]. Jahresbericht des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes für das Arbeitsjahr 1907/08. PJB, 1908. v. 4, p. 15, 18.

"... et-tajibe... Dolmengruppe..." "...Dolmenfeld des wādī dschēd..."

83. Dalman, [Gustaf]. Jahresbericht des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes für das Arbeitsjahr 1908/09. PJB, 1909. v. 5, p. 1-26.

"... Grotte bei Kal'at ibn ma'an ...".

84. Dalman, [Gustaf]. Jahresbericht des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes für das Arbeitsjahr 1910/11. PJB, 1911. v. 7, p. 23, 25, 28-31.

"... vor tell el-kādi ... einige Dolmen ... vor der Brücke über den rukkād ... beginnt ein Dolmenfeld bis... 'en dakar ... Dolmen bei mōbas

85. Dalman, [Gustaf]. Jahresbericht des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes für das Arbeitsjahr 1911/12. PJP, 1912. v. 8, p. 45.

"... Auf der Ostseite des Jordans begegneten wir etwa oberhalb ed-dikke einer Anzahl... nicht beachteter Dolmen..."

86. Dalman, [Gustaf]. Jahresbericht des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes für das Arbeitsjahr 1912/13. PJB, 1913. v. 9, p. 19, 20, 54, 57, 64.

"... Steinplatten mit Napflöchern..." "... in der Nähe von kerāzie ... Dolmen..." "Auf der Ostseite des Baches [rukkād] ... Gruppe von Dolmen..."

87. Dalman, [Gustaf]. Jahresbericht des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes für das Arbeitsjahr 1913/14. PJB, 1914. v. 10, p. 3-48.

"... Monolithe von chirbet 'en el-kubbe..."

88. Dalman, Gustaf. Jerusalem und sein Gelände. Gütersloh, Bertelsmann, 1930. p. 51, 53, 163. (Schriften des Deutschen Palästina-Instituts, Bd. 4.)

"... auf dem wa'r el-bijār ... bijār er riase ... habelet es-seh ... Schalenvertiefungen..."

89. Dalman, Gustaf. Die Schalensteine Palästinas in ihrer Beziehung zu alter Kultur und Religion. PJB, 1908. v. 4, p. 23-53.

90. Dalman, G[ustaf]. Was geht uns Palästina an? PJB, 1920. v. 16, p. 4.

"... Dolmen und Steinkreise..."

91. Dalman, Gustaf. Zwanzig Tage im Ostjordanland. MNDPV, 1900. p. 24, 26.

"... Dolme am ... Nebo..." "...Steinkreis in der Belkā ..."

92. Dawson, J[ohn] William. Modern Science in Bible lands. London, Hodder and Stoughton, 1892. p. 47-169, illus.

III: Haunts and habits of primitive man. IV: Early man in Genesis.

93. Dawson, J[ohn] William. Notes on prehistoric man in Egypt and the Libanon. 1884. p. 1-15.

Vide: Journal of the transactions of the Victoria institute, 1884.

94. Day, Alfr[ed] Ely. L'abri sous roche de Ksar 'Akil, près de la grotte d'Antilyas. Beyrouth, Univers. Américaine, 1926.

95. Day, Alfred Ely. Geology of Lebanon and of Syria, Palestine and neighboring countries. Beirut, American Press, 1930. p. 35-36.

"Barly Man—river terraces".

96. Delcourt, (Mme). Observations sur l'abri de Ksar Akil. BSPF, 1927. v. 24, p. 56-61.

97. Desribes, R[aoul]. Harpons trouvés dans la brèche paléolithique d'Antelias. L'Antropologie, 1914. v. 14, p. 213 ff.

98. Desribes, R[aoul]. Industrie paléolithique en Phénicie. Quelques ateliers paléolithiques des environs de Beyrouth. Mélanges, 1914-1921. v. 7, p. 190-210.

Domaszewski, Alfred vide Brünnow, Rudolf Ernst und Domaszewski, Alfred.

99. Drake, Charles [F.] Tyrwhitt. Reports. QST, 1872. p. 46, 88.

"...I have discovered ... a cromlech..." "...a dolmen at Bet Nuba..."

100. Drake, [Charles F.] Tyrwhitt. Reports, XV: Magharet Kharaytūn. QST, 1874. p. 25-26.

(המסך יבוא)

מגנזי בית-הספרים.

שרידי ספרו של ר' שם טוב אבן גאון על יסודות תורת הספירות.

מאת

גרשם שלום

פעולתו של ר' שם טוב ׳ן גאון בקבלה היא עשירה ורכת גוונים. הוא סתמקובלים אשר ספריהם סקידים עליתם שלמדו והתפתחו גם לאחר שנכנסו לפירדם. ספריו הגדולים מראים אותו מצדדים שונים מאד, וכל אחד סכליט כיוון אחר והשפעה אחרת שנקלטה לתוך רוחו של המחבר הנוחה להשפעה. כספר כתר שם טוב על סודות הרמב"ן כפירוש התורה שלו מופיע ר' שם טוב כתלמיד נלהב לקבלת שני תלמידיו הרמב"ן, הרשב"א ור' יצחק בן מודרוס ואינו זו מדרך קבלה זו וסינה או שמאלה, כאילו אין לו בעולמה של הקבלה אלא נתיב זה בלבד. אמנם, אחרי פטירת רבותיו, בא גם ר' שם טוב ׳ן גאון תחת השפעות אחרות והרי הוא סקיד על עצמו (כס' בדי הארון) שרק אז, באמצע שנותיו, התחיל להתעסק בס' יצירה — ווידוי המפיץ אור על מצב הקבלה בזמן ההוא והטקום שהיה ללימודי ס' יצירה בה! — ונפתח לו עולם חדש ופנימי יותר של תורת הלשון וסודותיה ונתיב חדש ועסוק להתבוננות. וכן התחיל לעסוק אז גם במקורות העסוקים של הספיקולאציה המסתורית על תורת האלהות ומעשה מרכבה שבמפרות הקבלה לפני תקופת הרמב"ן, וביחוד כספרי ר' יצחק סני נהור ובמפרות היוזפים שמסביב לס' העיון ולס' סעין התכמת, וניכר שרק אז, אחר שנת ה"א ע', התחיל לעיון גם בס' הוהר. את פרי מחשבותיו החדשות אנו מוצאים בשלשה ספרים, השונים זה מזה מאד לפי אופים ועיקר כיוונם. כפירושו על הספר הסתום והחתום ס' גינת הכיתן פירש סודות עסוקים של השמות הקדושים ושל תורת ההתבוננות⁽¹⁾, אטנם הלך כזה עוד בסדה רבה בעקבות רבו הריב"ט שגם הוא חיבר פירוש על הספר ההוא. כס' בדי הארון — הספר הראשון במפרות הקבלה שנתחבר כצפת — האריך מאד על סודות האותיות והנקודות והטעמים.

(1) הספר עצמו ושני פירושו שנמצאו בשני כתבי יד, באוספורד ובקונץ גאספר שכנריש סוויאום, לא נחקרו עדיין כל עקר. עיון גם מה שהעירותי לזה בקים שנה ז' ע"ס 160.

ואילו עצם הספיקולאציה השיטתית שלו על אודות תורת האלהות והספירות, שיש בה ענין רב ומויוחד לחקירת הקבלה, לא נמצא אלא בספר שלישי שרק מקצתו נשמר וגם שמו לא נודע לנו. מצאתי את הקטע שנשמר בס' אבני זכרון ר' אברהם בן שלמה אדרוטיאל, וכאשר דברתי עליו בקצור בקריית ספר שנה ו' עמ' 261-263, הבטחתי להביאו בדפוס, והנני לקיים כאן את הבטחתי.

הספר השלם הכיל, כפי שכבר ציינתי במקום הנ"ל, ביאור ארוך על כל עשר הספירות, אלא שבעל ס' אבני זכרון העתיק לו רק את השייך לעניונו, דהיינו הרברים על יחס אינסוף לכתר עליון, על הכתר והדעת, ועל החכמה, ואמנם דברים אלו סובבים על שאלות מרכזיות של הקבלה העיונית ודברי ר' שם טוב ו' גאון הם עדות חשובה מאד לעמדות שעד עכשיו ידענו עליהן רק מתוך מקורות המאוחרים בהרבה שנים למקור החדש הזה. הנה ר"ש ו' גאון הוא כנראה הראשון שקבע צורה סימטרימית לתורת ה"דעת" ולדעתי איפשר להוכיח שממנו קבל אותה ר' שם טוב בן שם טוב כמאה שנים או יותר לאחר זמנו. תורת הדעת: זוהי התורה שאמנם אין סוף (הנקרא כאן, שורש כל השרשים), במונח המצוי בחוג ס' העיון) הוא למעלה מהכתר ואינו הספירה הראשונה עצמה, אבל שגם הכתר העליון עצמו איננו נכנס בחשבון עשר הספירות אלא עומד בסתר פנימיותו למעלה מהן וסתגלה רק בספירת-עזר הנקראת, דעת' המשלימה את מנין הספירות (הסתחיל איפוא מחכמה) לעשרה ושאר דעת זאת אלא פנימיות ספירת התפארת.

המוטיבים האמיתיים שמתוכם עלתה התפיסה הזרה הזאת, מעולם לא נחקרו והם עדיין לזמים בערפל. השאלה היא, אם צורך פרשני או צורך ענייני גרם לתורה זו. לפי דברי ר' שם טוב ו' גאון כאן בולט המוטיב הפרשני יותר מן האחר, אבל דבר זה יוכל להיות מיוסד באופן הרצאתו בכל הספר המכיר את השאלות החשובות ביותר של יסודות הקבלה יותר מתוך פירוש מקורות ידועים כאשר מתוך העמדה ישרה של הפרובלימה עצמה. המוטיב הענייני היה יוכל להיות, למשל, שרצו להעמיד מעין פשרה בין שתי הדעות הסותרות על מהות ספירת הכתר. הרי תורת הדעת מודה לבעלי העמדה שהכתר הוא האינסוף במה שהיא מעלה גם את הכתר למעלה למעלה מתחום שאר הספירות ומוציאה אותו ממנינם, והיא מודה לבעלי העמדה המתנגדת לזהו זה, במה שגם היא מבדילה ביניהם ככין מאציל ונאצל. ספליא הוא שהמחבר סומך כאן על ס' יצירה ופירושו של ר' יצחק בן הראב"ד עליו ומפרש את דבריהם באופן מלאכותי, וכן על סאמרים אחדים כס' הזהר, אבל לא הזכיר אלא בעקיפין (אם הזכירו בכלל) את המאמר היחיד שקנין הדעת נזכר בו בפעם הראשונה ברמזיה דקה אבל ברורה לגמרי גם מצד הטרימינולוגיה, הלא הוא המאמר באדרא זוטא (שהמחבר

משתמש בה הרבה!) ח"ג דף רצ"א ע"א), שמלשוננו ניכר שר' שם טוב ק' גאון איננו מחדשה של תורה זו, אלא שכבר היתה ידועה שני דורות לפניו, אם גם יתכן מאד שכספרו קבלה בפעם הראשונה צורה מסוימת ומעמד קבוע.

חשיבות רבה נודעת גם למאמרי הזוהר שר' שם טוב ק' גאון סומך עליהם במקומות רבים²). המתכר הוא הראשון המפלפל במאמרים אלה המדברים על התחלות האצילות כדי להוציא מהם דבר ברור ושיטתי. מפקות לגבי סמכותם ואמתותם של כל הטקורות האלה אין לו, כנראה. נסיונו לפרש את המאמרים הסעניניים והקשים ביותר באידרות הוא אחד הנסיונות הפרשניים הראשונים מסביב למפר הזוהר, והמרחק בין פירושו ובין פירושי אותם המאמרים בספרי הרמ"ק ואין צורך לומר בכתבי האר"י, הוא ענקי. והלא ברור הוא שמפרשי אותם הדורות הקרובים עדיין להתגלות הזוהר ואינם רחוקים גם כזמן חיבורו, יש בהם לעתים חכמות ענין יותר גדול להבנתה ההסטורית של תורת הזוהר והבאים אחריו מאשר בדברי האחרונים הניגשים לס' הזוהר מתוך אוריינטציה סימטסטית חדשה שלא שיערה הראשונים. חשוב הוא שר' שם טוב ק' גאון לא ראה עדיין את ס' תיקוני זוהר ואת הרעא מהומנא, שהיו מוסיפים חומר כ"כ נכבד ואפילו מכריע לחקירותיו בשאלת הכתר.

ספרו זה של ש"ט ק' גאון היה לדעתי מקורו היותר חשוב של ר' שם טוב בן שם טוב כספרו הגדול על תורת המפירות שפרקו הארוך מאד על ספירת הכתר נשתמר ככ"י בריט. סוז. 771 ונמצא לפני בהעתקה. הספר השני הזה בנוי לכל פרטיו: לפי החומר המפורטי הנדרש בו, לפי אופן המענות ולפי פתרון השאלות, על פי תבנית ספרו של ק' גאון, אלא שר' שם טוב הסאווה מרחיב את הדבור ומאריך עוד יותר. אף על פי שהמחבר כותב מאה שנים אחרי ק' גאון, אינו סביא שום חומר ספרותי חדש, ואפילו ס' תיקוני זוהר שר' שם טוב בן שם טוב ידע היטיב כפי שמוכח מתוך ספר האמונות שלו, אין לו זכר כאן, בלי ספק רק מפני שאין כל הספר הזה אלא עיבוד של מקור ספרותי אחר. שם

(1) במאמר זה מבדילים בין דעת סתם שהוא ספירת התפארת, כחנית, בדעת חדרים יסלאון, ובין דעת אחרת לא אתגליא, דהא ספירא אויל בגוויה' — הספירא המתפשט בתוך הדעת, איננו אלא הכתר הגנוז בחוכו. גם מקובלים אחרים אינם מזכירים את המאמר היסודי הזה.

(2) אעיר אגב אורחא שדעתו של בררלל שמצא מאמר מהזוהר בדפוסו של ס' כתר שם טוב לפני ואתתנן וחשב אותו לציטאט היותר קדום מס' הזוהר, אינה נכונה (עיין דבריו ב *Jahrbücher* שלו, כרך VIII, עמ' 176). מאמר זה הוא הנהה מאוחרת שנתוספה כנראה רק ע"י הסויל של ס' מאור ושמש, ועל כל פנים איננה נמצאת בכתבי יד השלמים של ס' כתר שם טוב שראיתי. הציטאט היותר קדום מס' הזוהר הובא כבר שלשים שנה לפני ס' כתר שם טוב בס' משל הקדמוני הידוע, ועיין על זה מאמרי בתרכיץ שנה ג' חוב' א'.

טוב בן שם טוב איננו מקורי. תורת הדעת באה אצלו באותה הצורה ממש שניתנה לה במקור שלפנינו. השלטון הכללי מוגבל כמעט של הטריטוריה המסתורית של ספרות העיון, המפתיע מאד בספר שנתחבר קרוב לשנת ה'ר', מתבאר גם הוא מתוך ההנחה שאין כאן אלא עיבוד מקור אחר. ולא זו בלבד אלא נמצאו בכ"י בריש מוזיאום גם שלשה ארבעה לשונות מתוך ספר קטן המיוחס להראב"ד, ואין מי שמוכיר את הספר הזה בין הראשונים כי אם ר' שם טוב ו' גאון המדבר עליו בספר בדי הארון כ"י אוקספורד דף 12^a, והרב ר' אברהם ב"ד (1) כתב ראשי פרקים בלבר (2) וראיתים מפרסמים מלות מעולות לעורר בהם כל מקובל בכל מקום שימצא מלה מהן במקרא ובתלמוד יתעורר בו" וגם מעתיק ממנו דברים אחדים. ונראה שהלשונות שבאו בקטע של ר' שם טוב בן שם טוב נמצאו באותו החלק מספרו של ר' שם טוב ו' גאון שלא הגיע אלינו, שכן ניכר מפתיחותיו של ר' שם טוב בן שם טוב כי שאב מכלי שני ולא ראה את הספר ההוא בעצמו (הוא אומר: „מצאתי בשם הראב"ד"). וחושבני שיותר יהיה להיסטוריון של הקבלה להשתמש בספרו של ר' שם טוב השני לשם ריקנסטרוקציה של התוכן העיוני של כמה פרקים בספרו של ר' שם טוב ו' גאון שאינם נמצאים עוד בידנו.

אני מדפיס כאן את הקטע כפי שנמצא בכ"י וירושלם 404 8° מרף 35^a ואילך וססתפק בציוני המקורות ובהערות הנחוצות ביותר.

והרב רבינו שם טוב גאון ז"ל כתב בתשובת שאלה זו ז"ל
ידיר נפשו הנכון גם כי קשה עליו מאד לכתוב במגלת הספר בענין יסוד הנמצאים ושורשיהם מעומק הענין ודקותו וקוצר השגתו עד שהיא עולה במיעוטת אסנס חזק אחתך אשר אינה תלויה בדבר, הרשני לרשום ולכתוב קצת דברים אשר הם התחלה ליכנס בדרכי הנבואות כאשר קבלנו מאבות הראשונים עד ספי אדון הנביאים מרעה.

ואתה הנכון שים אונך כאפרכסת להבין ולשמוע מתוך שכלך בטוב שכלך ויושר לבבך. כבר ידעת כי שורש כל הנמצאים סבת כל הסכות ועילת העולות וקדסון לכל בלי זמן אין לו שום גבול כי הוא בלי תכלית וכלי שום שינוי וריבוי כלל וזוה צדקו דברי הפילוסופים והכסמים הסדריכים אל הישרה (3) וכפי אשר הורו בעניינם לשלול מסנו כל השליחות ולכן לא מצאנו לו שום שם שמורה

(1) הכוונה לבעל האשכול כי הוא מבדיל אותו מהראב"ד השני שזכר שם קודם לכן.
וגם בדף 23^a קורא את המקור הזה בפירוש „דברי הרב אב ביד“.

(2) נראה שהספר הגיע עוד לידינו ונמצא בקובץ ישן בכ"י פארמא די רוסי 1220°

בשם ראשי פרקי סודות על שם הראב"ד האחרון שנתמזג למקובלים רבים עם הראב"ד הראשון.
(3) ר"ל ההישרה השכלית.

עליו שכל השמות מורים הוראות על עצם הדבר שיושם בהם השם ההוא או על הפועל ההוא או על התואר ואחר ששורש הכל הוא בלי תכלית ואין בו שום השגה הוא נמנע לקוראו בשום שם ונמנע לגדרו בשום נדר להגבילו בשום גבול ואחר שכן הוא בהכרח נאמר כי כל השמות מיוחסים על אצילות חוכמותיו וחכל בא בדיקוק למבין סודם וסודם שלא כדעת המתפלספים והמתחכמים כאשר אני עתיד לבאר בע"ה גם כי אין אנו יכולים שנפרש מהות שורש כל השרשים הנמצאים שאין שם שמורה עליו אמנם מצאתי לקצת חכמי המשנה קורין לו אין סוף⁽¹⁾ וזה מורה על שהוא בלי תכלית ואין שום השגה בשום שם בו גם כי המלות יש להם קבלה וגם השם הזה מורה על האצילות הכא מן הדבר שהוא בלי תכלית ואם האצילות יש לו סוף, ואחר שכן הוא אי אפשר בשום פנים שנתפלל אליו בלא חוכמותיו ונאמר שהוא גדול ונבדד ונורא ואלו עולה על לבנו לשלול כל החכמות מסנו ולהתפלל לשורש השרשים בלי שנתכוון [35b] אל חכמותיו ושמותיו הנמצאים מסנו היינו משקרים וכופרים בעיקר ונחייב תוארים ומקרים והוא מ"ש המנמים⁽²⁾ היש י"י בקרבנו אם אין והוא סוד מופלג שאלו אם השם שהוא מורה על אצילות חכמתו הנסתרת עמו כשלהבת הקשורה בנחלת אם אין כן סוד שורש הכל משולל מן החכמות והוא הכחשת האצילות כענין שנאמר⁽³⁾ כחשו ב"י ויאסרו לא הוא ואם כן השבחות והשאלות והתפלות לשמות הנמצאים מסנו והוא להם כדמיון הנשמה לגוף וזה עיקר שהכל תלוי בו כי המקום שבעלי הדעת חושבין שהוא מקום המרי הוא מקום האמונה⁽⁴⁾ והמשל שתאמר בו כי אין דבור נמצא אלא בפסוק האותיות וכאשר נפסקו ונתחברו אחת אל אחת נקשו התיבות ונמצא הדבור שלם כענין ההוא והנה הנפש האדם⁽⁵⁾ ובכוחה יסוד פעולות האדם ובחכמתו ובאמצעות כל זה כח המחשבי מחשב בדבר אשר הוא רוצה לחשב כמו שהוא כח הנפש ואחר כך מוציאו כפועל בדיבור בפסוק האותיות כן יש לומר כי שורש הכל הוא בלתי תכלית וא"א לשבתו כלל אולם הוא כדמיון הנשמה וחכמה עליונה ראש כל האצילות כדמיון כלי המחשבה ועל סוד זה איל"ו⁽⁶⁾ כך עלה במחשבה והחוכמות שלשמה מהם כדמיון האותיות הנפסקות על ידי האויר ומחברות האותיות קשורות בפרי המחשבה ומכח הנשמה העליונה.

(1) חכמי המשנה הם בלשוננו בעלי הזוהר. הזוהר משתמש במאמרים אחרים במונח: אין סוף, בשעה שבסקורות אחרים של ספרות הקבלה נפו יותר למונחים אחרים, וביתוד לשורש כל השרשים.

(2) שמות י"י, ו'. (3) ירמיה ה' י"ב.

(4) עיין פ"י עשר ספירות לר' עזריאל, שאלה ב' והוא לקוח מלשון ס' הכוזרי א' ע"ו.

(5) נפש האדם או הנפש באדם? (6) מנחות כ"ט ע"ב.

ומפני שהיה לך מכוא ליכנס בדרך האמונה אזכיר ואעיר לכבודך ע"ד אנשי שקול הדעת להודיע כי כל בעלי חכמה צריכים לכלל הקדש והם הנאצלים מכח הקדשון מרוסם על כל. ואם נפלו כל יקומו מחסרון הקבלה.

הנה ארס טו ושאר הפילוסופים הסכימו על השכלים הנבדלים וכמו היהודים המתפלספים וגזרו שהם הם הנקראים בתורה מלאכים והנה לדעת הפילוסופים סן הסבה הראשונה נאצל העלול הראשון ומן העלול הא' [36^a] נמצא השני ומן השני השלישי עד שמגיעים לעלול האחרון שהוא השכל הפועל וקראוהו נותן צורות¹) והנה כל הצורות האלו ר"ל כל השכלים הנבדלים מיוחדים לפי שאינם גוף ולא כח בגוף ויופדרו זה מזה בחברות²) מקום ולא בשום פירוד אלא ההבדל שבניהם במעלת החכמה כי העלה למעלה סן העלול כמ"ש דרך משל כי ג' נפשות יש כאדם ע"ד הסוברים שג' נפשות יש באדם³) שאינם נפרדות זו מזו וכן יש לומר בשכלם הנפרדים והנה הם קשורים ע"י הסבה הראשונה ואם היא עלה לכלם. והנה זה משפיע לזה וזה לזה עד שמגיע השפיע לאחרון והוא נותן הצורות בכח כולם והנפשות לבני אדם ולבהמה ולצמחים באמצעו⁴) הנמצאים מהם והכוכבים והמזלות משפיעים על התחתונים.

וכתב הרב בספר המדע⁴) המצוי הזה הוא אלוה העולם אדון כל הארץ והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית. גם כי המלאכים הם המניעים מפני שכולם תלויים בסבה הראשונה ורבקים זה בזה ולא יתפרדו יוחסו לבזרא יתברך. ועוד כתב⁵) אלו היו אלהות הרבה היו גופות וגויות הרבה מפני שאין הנמנים והשונים במציאותם נפרדים זה מזה אלא במאורקים שארעו לגופות ולגויות. הרי אין פירוד בשכלים הנבדלים מפני שאין להם גוף. עוד כתב⁶) ואליהו יתברך הואיל וכתו אין לו קץ ואינו פוסק שהרי הגלגל סובב תמיד אין כחו כח גופי והואיל ואינו גוף הרי לא יארע לו מאורעות⁷) כדי שיהיה נחלק ונפרד מאחר לפיכך א"א שיהיה אל אחר⁸) ודבר זה עצמות ממצוות התורה שנאמר ו"י אליהו ו"י אחר. הרי מפורש בדבריו כי אחר שאין אחדותו גוף ולא כח בגוף נקרא כח גמור גם כי השכלים הנבדלים המניעים הגלגלים אינם בעלי גוף. עוד כתב⁹) הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף ולא כח בגוף שנאמר¹⁰) כי ו"י אלהיכם הוא אלהים בשמים כמעל ועל הארץ מתחת והגוף לא יהיה

(1) הוא המונח השגור גם בס' מורה נבוכים.

(2) צריך להיות: לא בהבדלת מקום.

(3) כאן יש כפל הלשון ונראה שיש לסחוק דבר מה.

(4) עיין הלכות יסודי התורה פ"א, ח'. (5) שם, הלכה ד'. (6) שם.

(7) יש להשלים: מאורעות הגופות.

(8) בדפוסו הרמב"ם: אלא אחר, וידוע דבר זה מצוות עשה.

(9) שם הלכה ח'. (10) יהושע ב', י"א.

בשני מקומות ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה ונאמר ואל טי תדמיוני [36b] ואשור יאמר קדוש. ואלו היה גוף אחד (1) דומה לשאר גופים הנח לא שלל הרב אלא בעלי גוף וגם שיש קושיה רבות ע"ד העיון בזה אין כוונתי בזה. ואולם למדנו מדבריו התקשרות הצורות עם הסבה הראשונה. וכתב עוד (2) במה יפרדו הצורות זו מזו הרי אינם גופים אלא כל אחד ואחד למעלה ממעלתו של חברו זה למעלה מזה והכל נמצא מכחו של הקב"ה וז"ש שעה"ה (3) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. וכמו שאמרים בעילה שהיא למעלה מן העלול ושינוי שמות על שם מעלתם הוא ומעלה שאין למעלה ממנה אלא הקב"ה הוא מעל" החיות (4) ומעלה עשירית היא מעלת הצורה הנקראת אישים והם המלאכים שמדברים עם הנביאים. מ"מ דעת הרב כי התכלית לסבה הראשונה כי כולם צריכים אליו וכל צורה וצורה גם אינה נפרדת מחברתה הקודמת והמאוחרת ואינה גוף ולא כח בגוף אמנם חכמתם יש לה גבול ותכלית וכולם חסרים חוץ מן הסבה הראשונה שהכמתה בלי תכלית.

ואולם כתבתי לך כל זה כדי שיהיה לך מפתח ותבין כי בהכרח הוא לירדק השתלשלות הצורות כי הם ראש הנמצאים ואי להניע ולהתפלל ולהתנבא ולשבת ולפאר לאין סוף אלא ע"י הכלים הנמצאים שורשי הקדושים שורשי הנמצאים ולדעת הפילוסופים אלה הם המניעים הגלגלים שאינם גוף כלל ואין בהם שום פירוד והם עלולים זה מזה וכולם מיוחדים באחדות אחד ואולם כי קץ כל העבודות והשבחות לימוד הקדמון ולהניע אליו כדמיון האדם שיש לו איברים שכולם משרתים לנפש וכוחות הנפש מתפשטים בהם ותכלית העבודה לרוחניות שבו כן תכלית הכל לשורש כל השרשים. כן יש לנו בענין הסעלות המקבלות עד מפי הנביאים שהם דבוקות בסבה הראשונה וקראם ספר יצירה המיוחס לאברהם אבינו ע"ה מפירות ולו סוד עשר מעלות שנתחדשו ע"ד סוד ג' עולמות משולשות כיסין ושסאל ואמצע טוב ורע וכינוני והעשירי קדש למעלה [37a] פירוש אחר מלשון ספיר ובהירות כי אין אור כאור השכל והכתוב אומר (5) כמעשה לבנת הספיר משום שנאמר (6) השמים כספרים כבוד אל ר"ל כי אין חכמת האדם מושגת (7) כי אם ע"י דיבורו וכתבו כן כח אין סוף שהוא בלי תכלית והוא נסמך ההשגה אם לא באמצעות מעשיו וחוכמתו ושמותיו וכמו שהגהלת טראה בהם ע"י השלכת ושרש האילן ע"י הברים והפירות (8) כן דעת עליון לא נודע אלא ע"י מעשיו ונקראים מפירות מלשון ספר שבו האותיות וכתוב מספרך אשר כתבת.

(1) צ"ל היה דומה. (2) פרק ב', הלכה ה'. (3) קהלת ה' ז'.

(4) שם, הלכה ז'. (5) שמות כ"ד, י'. (6) תהלים י"ב, א'.

(7) בכ"י משגת. (8) משל זה לקות מפירוש ס' יצירה של הר"י יצחק סני נחור.

ובפרקי רבי אליעזר (1) קראם מאמרות וכן במסכת אבות קראם מאמרות בעשרה מאמרות נברא העולם ובג' כללים בחכמה ובתבונה ובדעת ובמעמד הר סיני (2) וכל העם רואים את הקולות. כמו שפה האדם בדבורו מוציא לפועל ע"י דיבורו כל מה שבכח שכלו כך חכמות תמים דעות מורים מה שיש בשורש השרשים וכן נרמזו במזמור הבו לוי בני אלים עשרה מדרגות אלו ובס"ו אמרו עשר ספירות בלימה געוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן כשלהבת הקשורה בגחלת כי אין השלהבת מצויה אלא עם הגחלת שארון יחיד אין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר. אמר כי הספירות הם עשר בלי מהות שורש כל השרשים. פירוש אחר שיש לבלום הפה והלב (פירוש 3) תולה ארץ על בלימה והוא כינוי על דקות החכמה ואמר כשלהבת הקשורה בגחלת שאין השלהבת מצויה אלא בגחלת והגחלת כינוי אל השורש הנעלם ושלהבת מראה בו הגחלת שהולכת עד למרחוק והגחלת והשלהבת הנ"ל אחד. כן הספירות דמיון השלהבות שנאצלות מן השורש וכמו נר מנר שנאצלה שלהבת משלהבת ואין המאציל חסר כלום. וחזר עוד כדי שלא יבואו למקלות באלהות ולא לעשות בו שום שינוי וריבוי ולא שום תואר נוסף על העצם ואמר שארון יחיד הוא השורש המרומם על כל ברכה ותהלה ואין לו שני כי בלתי בעל תכלית [37] הוא וא"כ אי אפשר לומר בו שום מנין שאם תאמר שהם ב' או ג' או יותר אי"כ הוא חסר כל אחד מהם ולפני אחד מה אתה סופר. ולא שהספירות שורש צריך להם כלל אלא הם סוד עשר זמנות שנתחדשו בחפצו יסוד ההוכחות המשתלשלות סמנו כי הם אבות כל הפעולות למעלה ולמטה, כי שורש כל השרשים פועל בחפץ גם הוא בלי תכלית התנוצץ ממנו אור בהיר כדמיון אור השמש עם השמש ונתחדשו כמה מעלות דבוקות בשמו ובכבודו ואם אין להם גבול למעלה יש להם גבול למטה מצד הנאצל והם שורשי הנמצאים כולם עליונים ותחתונים. ודע כי המעלה הראשונה כתר עליון הוא המקיף הכל וכולל הכל וכולם מסתינים למעלה הזאת. ומצאתי בשם חכמי הישיבה של מאתא מחסיה (4) שהוא מלשון הסתנה כמו (5) כתר לו זעיר ואחור וגם מלשון הקפה כמו (6) כתרו את בנימין מפני שכל המעלות מסתינים למעלה הזאת כי הוא ארון הכל והוא משפיע לכל והוא ג"כ מלשון כתר כי הוא כתר כל המעלות וההפך כר"ת כי הסוד בה נכרת מן העולם והוא העדן העליון למעלה מכל עדן וזה השם מצאתי בספר הבהיר דרב נחוניא בן הקנה ובספר רשב"י ע"ה ורוב המקובלים אשר ראיתי דבריהם התחילו ממנו למנות ממנו עשר ספירות. וכן מצאתי בספר הבהיר וז"ל ומאי עשר? אחד כ"ע

(1) בפרק שלישי. (2) שמות כ"י יח. (3) מלשון איוב כ"י ז'.
(4) הסובר סביא חשובה זו גם בס' ברי הארון שלו ומשם הועתקה בלי ספק בס'
האמונות לר' שם טוב. (5) איוב ל"ו ב'. (6) שופטים כ"י ס"ג.
(7) בס' הבהיר סי' ג': מאי עשר מאמרות?

ברוך הוא וברוך שמו ועמו ומי הם עמו ישראל דכתיב (1) דעו כי י"י הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו וכו' להכיר ולהודיע אחד האחרים המיוחד בכל שמותיו. אמר כי הראשונה היא כ"ע שהוא כושפע ויונק חמיר משורש הכל בלי שום הפסק וכמיש צדיק מעצמו מתברך ולשון ברוך וברכה מלשון בריכה ובכחיר אמרו מלשון כי לך תכרע כל ברוך לשון הברכה והיא הגעת השפע ומבורך שמו כי שמו מבורך מכ"ע ושמו הוא החכמה העליונה ועמו ישראל הוא הכח שמשם צורות ישראל כי הוא כולל כל המעלות כאשר נבאר בע"ה [38*].

ואולם בספר יצירה אינו כונה אותה לפי האמת וכן מצאתי במדרש רשב"י ע"ה שהיא כוללת הכל ואינו נכנס במנין ולא שום חשבון. ובמ"י ז"ל עשר ספירות בליסח עשר ולא חשע עשר ולא אחד עשר. הזכיר עשר ולא חשע להביא במנין האחרונה מפני שהיא מוציאה כל הכוחות לפועל והיא אין סוף שאין מאין (2) כאשר אפרש בע"ה. ולא אחד עשר להוציא כ"ע מן החשבון ורשב"י (3) ז"ל כתב בפירושו מ' יצירה כי לא שלל אלא השורש העליון ואינו נראה לי כי מאחר שזכרם בשם ספירה ומספר והשורש הוא בלי תכלית אין צורך לשלול אותו מהחשבון ורשב"י ז"ל כשבא לרמוז סוד התפילין ופרשיותיו הביא סוד חכמי דרום (4) שהם סוברים כי הפרשה הראשונה היא כנגד כ"ע וסתר דבריהם מפני שאינה נכנסת במנין והיא כלל הכל וכשעת פטירתו רמז (5) סוד האצילות ורמו מעלה אחרת והיא רמוזה במ' יצירה ומשם למדתי עשר מעלות ואינו נכנס בהם הכתר העליון. גם כפסוק בראשית הזכיר עשר מאמרות וההתחלה מן החכמה הנקראת ראשית ואולי מפני שאינה נפרדת מכ"ע לכן נרמזת בבית שהיא מעלה שנייה. ובפירושו ספר יצירה להרב החסיד המקובל רב יצחק סני נהור בן הרב הגדול הראב"ד ז"ל מצאתי שחלק החכמה לשתי ספירות ומסכים קם מ"י ועם רשכ"י כאשר אבאר בע"ה וגם במ' הכחיר ראיתי רמו על האצילות הנעלם. לכן יש לנו לומר שאינם חולקים אלא שמספר הכחיר בא לסדר כל החוכמות ע"ד המנין ומן השורש כרי להכיר ולדע המיוחד בכל אולם בענין אצילות מספירות שנתחדש אצילותם מן החכמה הראשונה הדבקה בכתר היא תחלת המנין בדרך מ' יצירה. וכן נראה מלשון הגאון אביהם של ישראל רב האיו ז"ל שכתב בתשובתו (6) ג' ראשונות אור מופלא אור שאינו מושג רק

(1) תהלים ק"ג. (2) נראה שנשתבש כאן.

(3) אולי יש לקרוא כאן רשב"י. כי זוהי דעת הרשב"י במ' מ' יצירה האמיתי שלו. ופיוש מ' יצירה לרשב"י אין.

(4) עיין זוהר ח"ג דף רס"ט ע"א.

(5) באררא זוטא שבזוהר, וכוונתו כנראה לרף רצ"א ע"א שמזכיר ענין הדעת העליון ברמיה.

(6) עיין לשונה של התשובה המווייפת הזאת במ' פרדס רמונים ערך הצחצחות.

הוא מיוחס למחשבה המהורה ונערכים [אלוה] המדעו) והשכל כי המחשבה חבון בשתיחן. ועוד כתב [דף 38^b] שקבל מרבותינו הזקנים ומצאו כתוב בטופס רב חסאי ז"ל שהיה מקובל מפי תנאים ואמוראים²) אור הקדמון נמשכת ממנו המחשבה המהורה כמשך מחשבת הלב. והיא שורש החכמה הדבקה בכתר והמחשבה המהורה הרי עשה שורש לאור הקדמון כרמיון עשר. השכל והמחשבה רמיון מחשבת הלב. וכתב עוד הגאון ז"ל וחכמי התלמוד הזהירו לפרוש המחשבה ממה שאינו מושג לשום נברא, ומפירקי רבי אליעזר שאמר בעשרה מאמרות נברא העולם ובג' כללם בחכמה ובתבונה וברעת כי החשבון מן החכמה כי היה לו להזכיר המעלה העליונה אלא הזכיר חכמה שהיא ראשונה ותבונה שהיא שנייה והזכיר רעת על כל שאר המעלות ואלו עשר מעלות עפ"י רשב"י. חכמה כינה דעת עליון אלו הם כרמיון נשמות לשאר הספירות והם השרשים חסד גבורה תפארת מכוונות כנגד אלו נצח חוד יסוד כנגדם מלכות משלמת הבנין והיא שורש עולם הנפרדים. אולם רעת עליון מכוון כנגד כ"ע והוא רמזו בספירת תפארת לסוד מופלג והוא נעלם מרוב המקובלים האחרונים והוכרחו להשלים הבנין עם הכתר. גם חכמי המשנה העלימוהו אולם לדברי כולם כ"ע הוא שורש כל הספירות והוא נתון חיים לכלם וכרמיון נשמה לכלם. מכל מקום בתפלת החסידים³) המיוסדת על עשר ספירות נמנית הכ"ע באחת מפני שהוא השורש וממנה תשעה אחרות מפני שרעת עליון מכוון כנגד כתר עליון והוא נעלם בספירת התפארת.

וחפשתי בכל הספרים שבאו לידי אם כתר עליון הוא שורש כל השרשים ומצאתי מחלוקת בין המקובלים האחרונים. אבל הרמב"ן ז"ל אמר שלמעלה מן הכתר הוא שורש כל השרשים⁴) אבל לדעת הרוב עשר ספירות מכ"ע התחילו כפשט מדרש רבי נחמיה בן הקנה וכבר אמרתי שאין הדבר כן [39^a] שמספר הבהיר נראה כי הכתר נאצל ממה שאין המחשבה תופשת בו כלל כי מה שהזכירם בלשון ספירה והזכירם והכניסם במנין ועוד שאמר להזכיר ולידע אחד האחרים המיוחד שבשמותיו נראה שהוא שם וכ"ל שהוא שם יש לו עצם שהוא שם ממנו וז"ש⁵) והי שם ה' מכוון כלומר הכה הנאצל מ"י יחי מבורך. וזה הכלל יהיה בידך שכל שם הוא מקרה לעצם כאלו תאמר ארם לפנינו ושמו ראובן הרי השם אינו העצם אלא השם הוא מורה על העצם. וכמה ימים מ"יב שנה ועד עתה השתדלתי לחבון במדרשי הקבלה לדעת אם בכלל המעלות

(1) בכ"י המזל. (2) עיין למשל בס' המוגות דף ל"ה. ע"א.

(3) בכ"י החסידים. כוונתו לתפלות כמו תפלת הייחוד של ר' נחמיה בן הקנה. תפלת

רבן גמליאל וכדומה.

(4) בפירושו לס' יצירה, עיין קרית ספר שנה ו' עמ' 406. (5) תהלים קי"ג, ב'.

שבכתר עליון אם שורש כל השרשים שם. ומעומק לשון מדרש רשב"י ז"ל לא יכולתי להכריע בדבר עד לאחר זמן שניל שמאחר שבספר הבהיר הזכירו בלשון שם ואמר ג"כ ברוך הוא ומבורך וחי' אין לומר על בלתי בעל תכלית ברוך שאינו צריך ברכה ואיננו מקבל מאחר. ס"ס הספירות יש להם גבול מלמטה כרמיון השכלים הנבדלים לדעת הפילוסופים ואם אין להם גבול מלמעלה מצד המאציל. לכן הנני אומר בפחד וברעדה בזיע ובחלחלה כי כ"ע הוא דמיון כלי וכמו גלגולת הראש והמוח והללי המוח וכוחותיו כן יראה שהוא הכ"ע לשורש השרשים והנה שורש השרשים אין לו גבול ואי אפשר שם שום רמז ושום מנין חלילה וכך נראה לי דעת רשב"י ז"ל שאמר בשעת פטירתו לעדת הקדושים ולא גלוהו עד אותה שעה.

פתח רשב"י ואמר (1) אני לדורי ועלי תשוקתו. כל יומין דאתקטרגא בהאי עלמא בחד קטירא אתקטרגא ביה בקב"ה ובניני כך השתא ועלי תשוקתו. הוא וכל סיועתא קדישא דיליה דאתו למשטע מילין סתימין ושכחא דעתיקא קדישא סתומא דכל סתימין (390) פריש ואתפרש מכולא ולא פריש והא כולא ביה סתדבקין והוא סתדבק בכולא הוא כלא עתיקא קדישא דכל עתיקין סתומא דכל סתימין אתקן ולא אתקן אתקן (2) בגין לקיומא כולא ולא אתקן בגין דלא שכיח. וביאור דבריו (3) אמר כי כל ימיו נקשר קשר גמור בחקב"ה והשכח הוא מעתיקא קדישא הוא שורש הכל כי הוא אחר כל המדרגות הסתומות והוא קדוש ונבדל מכל כי אין לו שום דבר ואפילו למעלות העליונות עד שנמצאו הספירות העליונות בגיעות אלו ונמצאים מאצילותו כדי לקיים כל העולמות אבל מתוקן מפני שאינו מצוי כלל ואין משיג מעלתו. ועל החכמה העליונה נאמר (4) אלהים הבין דרכה וכו' אלהים הוא הבינה שכל החוויות גנוזות בה והבין ע"ד התבוננות דרכה של חכמה ונתיבותיה אבל לא סקומה וכ"ש מה שלמעלה ממנה אבל הוא שהוא הנעלם סוד הכתר ידע את סקומה בודיעה גמורה כ"ש שידע דרכה. כך איתתקן אפיק תשעה נהורין דלהטין מניה סתימין ואינן נהורין דמתלהטין עלאין ומתפשטין לכל עבר כבוצינא קדישא עלאה דמתפשטין מניה נהורין לכל עיבר ואינן נהורין דמתפשטין כך יקרבון למנדע לון לא שכיחי אלא כבוצינא חדא בלחודי כך הוא בוצינא קדישא סתימא דכל סתימין ולא שכיח בר אינן נהורין דמתפשטין דמתגליין וטבירין ואינן איקרין שטא קדישא ובג"כ כולא כך. הנה הודיענו איך הוציא תשעה נהורין רמז אל החכמות הדקות הנאצלות סתימין הרי נאצלו תשעה מדרגות סתימין ותיקוניו הם רמז אל דקות האצילות אשר היא לפעלם [?] לפועל נאצל משורש הכל אשר אין בו תכלית

(1) אדרא זוטא דף ר"ח ע"א. (2) ככ"א אתקין.

(3) עיין גם באגרת ר' יצחק בן חיים ספרדי שגרסא עכשיו ע"י גרינוס ב"ר J. Q. R. כרך כ"א עמ' 371. (4) איוב כ"ה, כ"ג.

כרמיון ניצוץ השמש שחוא בפועל והתיקונים הם דמיון המושכלות הנמצאות מן המחשבה והתשקה נהורין זה נאצל מזה וזה מזה והם באחדות [40a] גמורה ומ"ש חולכין ומתפשטין לכל עיבר רמו על ריבוי הנמצאים כי בהם הכל דמיון ענפים לתשקה נהורין וכרמיון השמות הפרטיים לכללים וכן דמיון רוב הכוכבים והגלגלים לשבעה כללים. ואמר דעתיקא קדישא לא שכיר כלל מרוב התעלמותו ואין לו סוף חוץ מאלו המאורות שהם נגלות ונסתרות נגלות כמה שכל הספירות מקבלות מהם דמיון הנפש שנמצאת ע"י הגוף והם נסתרות מרוב דקותם שאין יחס אל הספירות עמהם ונקראו השם הקדוש וזהו השם הראשון המיוחד הוא כ"ע ב"ה. ואמר עור 1) ומה דאמר חכמא בספרי קדמאי דאיןן דרגין דאתבראו בעתיקא קדישא לאו השתא עדנא להני מילי דהא אמינא להו בעתיקא 2) קדישא וחמינא 3) מה דלא ידענא הכי ואסתים בלבאי מלה והשתא אנא בלחודאי אסתירנא קמי מלכא קדישא ופל הני זכאי קשוט גולגולתא חיורא קדישא דרישא לאו ביה שירותא וסימא וכו'. יראה מדבריו כי הראשונים בספרי הקדמונים לא היו רוצים לעשות אצילות כ"ע עם שורש כל השרשים במש דמיון אצילה אחת כדי לקדש המקדש מכל לבדו אלא מכת הניצוץ נבראו תשעה מעלות שמתגלה בהם שורש השרשים והמעלות אינם דומות לניצוץ כמ"ש שיש חילוק בין החכמה לכתר וע"כ חלק עליהם רשב"י ז"ל והזכיר אפיק תשקה ולא אמר ברא מעם אפיק. דמיון השלחבת הקשורה בנחלת. ואם אמת שגם לרשב"י חלוק גדול יש מן התשקה נהורין לשורש ועתה העיר רשב"י ז"ל גולגולת חיורתא והוא רמו אל מעלות עקיונות שבכתר שהם כלים למציאות שאין לו תכלית ואין לו ראש וסוף כלל להודיעך איך ההתאחדות הוא אחדות גמור בלי תכלית ולמדנו מדבריו כולם כי שורש כל השרשים למעלה מהכתר והשם הטוב יכפר בעדי.

כתב עור 4) כל תיקונין דעתיקא קדישא נמוחא שקיט וסתים מתקנן וכל תיקונין דזעיר אנפין בחכמה תתאה מתתקנן דכתיב כולם בחכמה עשית. חנה קרא מוחא שקיט וסתים לכ"ע יתברך ויתעלה ספני שאין בו [40b] שום פנים ואחור ושום שינוי ואמר שהעשר תיקונין של עתיק יומין שורש הכל הם במוחא וכל תיקונין דזעיר אנפין מן החכמה העליונה עד האחרונה קורא זעיר אנפין כי הוא זעיר אנפין לגבו כ"ע שהוא אריך אנפין וחכמה תחתונה היא עליונה המעלה האחרונה מעשר מעלות והיא המוציאה כל הדברים לפועל והיא סוף עולם היחוד ותחלת עולם הנבדלים. למדנו מפורש כי שורש הכל הוא למעלה מכ"ע ולמדנו כי כ"ע הוא הכל ואין ראוי להכניסו במנון עשר ספירות.

(המשך יבוא)

(1) ש.ס. (2) בסי' הוזהר: באירדא, והוא הנכון.
(3) בכ"י ואמינא. (4) באררא וזמא דף רפ"ט ע"א למטה.

תשובות והערות

הערות אחדות ל"קונטרס-הגדות" מאת אברהם יערי

קריית-ספר, שנה ו' ע' 531

מספר 1. מר יערי ערבב כאן קצת את הפרשיות. משנת רמ"ו ישנן שתי הגדות. אחת בתבנית 4° שממנה יצאה לאור פקסמיליה (ברלין תרפ"ג). אבל אין זו הוצאה מיוחדת של ההגדה אלא - מתוך מחזור שונצין, כמו שכתבתי במאמרי בהדאר תרפ"ו גליון כב. ופרופ' מארכס תאר ב-24fHB VIII, 58 הגדת רמ"ו בתבנית 24°, המחשיב אותה אולי לההגדה הראשונה בהדפסה מיוחדת וזוהי המסומנת אצל ווינער בגומר 2 שבאמת הוא הנומר הראשון שברשימתו. ומדוע לא הזכיר את ההוצאה הפקסמילית של ברלין תרפ"ג? כן העירני ידידי ר"א מארכס שבאוסף שוקן שברשות הספריה הלאומית בירושלם עכשיו - נמצאה הגדה דפוס ספרד משנת ר"מ בערך, שהיא לפי זה ההגדה הנדפסת הראשונה שלא היתה ידועה בביבליוגרפיה עד היום. ומן הראוי להרחיב דברים עליה ולזהות אותה בפרטים בק"ס.)*

מספר 2. כדאי היה להזכיר גם כאן כי יש צלום פקסמילי משני דפים מצוירים מנומר זה שיצא לאור על ידי חברת שונצינו מן אוסף אדלר שבספריה הסמינר הניו-יורקית. הקטע כולל באמת שלשה דפים, אחד בלתי מצויר. השנה, רע"ה, היא לא קבועה אלא משוערת. בגומרים 6, 10, 11. יצא יערי מגדר מלואים ונתן גם תקונים והשלמות לרשימת ווינער, שלא ראה כידוע כמה וכמה טופסים, אלא הכניסם לתוך רשימתו ממקורות אחרים. למען הדיוק הסטטיסטי מוטב היה אלמלי לא סמן אותם יערי במספריו, שהם צריכים לכלול רק את ההגדות החדשות שאינן בווינער, והיה לו להביא את התקונים לפי המספר ברשימת ווינער: 52, 69a, 70.

אגב אורחא: אותה ההגדה (יערי 6) מחזיקה 24 דף בטופס של ספרית הסמינר בניו-יורק. ההוצאה בתרגום איטלקי (ווינער 50) מחזיקה 26 דף.

מספר 41. ווינער (מספר 228) לא טעה. בספריה הסמינר נמצאת אותה ההגדה עם פירוש יפה נוף שעל השער נדפס בפירוש לעמבערג 1808 (כלי התאריך העברי) 22 דף בדפוס גראסמאן. כבר אמרו: לא ראינו אינה ראינו!

מספר 72*. יערי בהערותיו על הפרט בהגדת קאליס תמה עלי על קביעת הפרט לתקס"ט, וחושב כי יש בדברי משום טעות טופר, בשעה שנראית ובולטת לעין כל כי יש כאן טעות דפוס, ומנפשו, בלי שום יסוד, קבע את שנת ההדפסה לתקע"ח. הדבר פשוט מאד. לא יכולתי לברר את הפרט על השער שלפיהו יוצא תרסט כאמור (את הפרט במלואו יש למצוא גם במאמרו של לעווין ב-Soncino-Blätter I, 174 ו-בהדואר נשמטו קיים במלים אחדות מן הפרט המשובש) ולכן העמדתי על חזקת זמן ההדפסה של -חק לישראל* שנדפס בקאליס תקס"ט - תק"ע. גם הפרט על הספר -ישמח ישראל* שנדפס שם, שבא לידי אחרי כן, אין בו משום ברור התאריך הנכון. והשכל הישר מחייב לקבוע את הפרט שבהגדה לשנת תקס"ט. שאז היה בית דפוס קים בעיר ההיא. כי אלמלי התקיים בית דפוס עד תקע"ח איך זה יצויר שרק שלשה ספרים נדפסו שם במשך השע שנים?!

(*) קטלוג של אוסף-האינקונבולים הזה עומד להתפרסם בקרוב ע"י מר שוקן. (המערכת)

מספר 180*. צריך להיות פונא Poona 1874 במקום כלכותה, שהיתה בטעות על טופס אדלר, מה שהטעה גם אותי ראה ששון ב-J.Q.R.NS. XXI, 92 באופן כזה נוסף עוד שם עיר חדש של דפוסי ההגדה. מר ששון מביא שם הגדות חדשות אחדות שנדפסו ביחוד כבומביי שלא נרשמו עוד, ביניהן גם ההגדה המרסית הראשונה שנדפסה בבומביי בשנת תר"ו בהפרסת כל השער.

מספר 259. ראיתי טופס, הנמצא בידי הרב מ. חודרוב בניו-יורק, על גיר כחול וגדפס כולו החל מן השער עד הסוף באותיות זהב.

אגב אורחא: ממספר 67 באגד הגדות של א. דוקר נמצא בספריית הסמינר גם טופס על גיר כחול וממספר 478 שברשימת ווינצ'ר נרכשו. מלבד על גיר לבן, גם טופסים על גיר ורדי ועל גיר כחול.

ניו-יורק תמוז תרצ"א. יצחק ריבקינד

הערה ביבליוגרפית.

את הקדמתו ל-ביבליוגרפיה של מאמרי יהודה ליב גורדון, קרית ספר, ח' ב', מסיים מר יוחנן פוגרבינסקי לאמר: "ואודה למי שיבוא למלא אחרי, כי גדולה המצוה של הקמת שם המת הגדול על נחלתו", כי על כן שמח אני על המקרה להיות אחד הזוכים במצוה זו, והנני מוסיף עוד מאמר על רשימתו החשובה.

ביהמגיד, שנה י"ט, גליונות ל"א-ל"ב-ל"ג-ל"ד-ל"ה, הדפיס יל"ג דו"ח מפורט בשם "פעולת ועד החברה להרכבות השכלת בני ישראל בארץ רוסיה בשנת 1874". אחרי הזכירו בשם את "אגשי הועד", בסוף הדו"ח, חתם: (ומזכיר החברה) יהודה ליב גארדאן. הדו"ח הזה, המכיל שבעה סימנים מסועפים לסעיפים רבים, נהגו היותר מפרט את פעילות החברה לכל התענופותה מכל הדו"ח שנתפרסמו לפניו ולאחריו, ועל כן נמצא בו "אוצר" של אינפורמציה.

מסעיף ג' של סימן ד' [הספרים היוצאים על ידי הועד. החזקת ידי סופרים] נודע כי החמשה חומשי תורה בהעתקה רוסית, אשר הדפיסה החברה, תורגמו על ידי הר"ר יונה גרשטיין מוילנה ויל"ג.

גם ביהמגיד שנה כ' גליון י"ח, עמ' 153-154 נמצא קול-קורא בשם "אל ראשי אלופי ישראל ברוסיה בכל מקומות מושבותיהם, מאת ועד החברה להרכבות השכלה". סגנון יל"ג נודף ממנו, אבל לא חתם את שמו עליו.

עוד זאת:

בין הפסידונימים של יל"ג מצאן מר פ. "בר גפלי", אולם ברשימתו של ז. פישמאן (עין הקורא ב-ג, עמ' 135) כתוב "בר גפתי".

את הפסידוניים, "דניאל באג"ר" כותב מר פ. בסימן ר"ת בין הג' והר', וברשימתו של פישמאן "דניאל בגאר" בלי סימן של ר"ת.

את הפסידוניים החמשה עשר "on-on" הננו מוצאים ב"כנסת ישראל" שנה א' עמ' 214-215 "on-n", וברשימתו של פישמאן "on-en", השלישייה הזאת צריכה בירור! ח. ש. ביי הויזען.

תקון טעות.

ב-ביבליוגרפיה של מאמרי יל"ג, שנה זו ע' 250 שורה 3 מלמעלה: "עין העברי"

צ"ל "ענן העברי".

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	...	...	...	P 283
BIBLIOGRAPHY:				
Palestinian publications.	...	...	...	288
I. Periodicals: 288; II. Yearbooks and collections: 289;				
III. Books and pamphlets: 293.				
Hebraica and Judaica.	...	...	...	320
I. Periodicals: 320; II. Yearbooks and collections: 322;				
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 325;				
IV. Biblical studies: 327; V. New Testament: 330; VI. Talmud				
and Midrash, Rabbinic literature: 330; VII. Jewish philosophy				
and religion: 332; VIII. Cabbalah and Hassidism: 338;				
IX. Liturgy, ritual, sermons: 340; X. History and related				
subjects: 342; XI. The Jews of to-day: 352; XII. Zionism				
and Palestine: 357; XIII. Ethnography, folklore, art: 369;				
XIV. Philology: 371; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 374;				
XVII. Yiddish belles-lettres: 375; XVIII. Belles-lettres in other				
languages with Jewish themes: 381; XIX. Juvenile literature: 382;				
XX. Education and teaching: 383; XXI. Text-books: 384;				
XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 385; XXIII.				
Miscellanea 385.				
REVIEWS:				
By: I. SONNE: 294; A. TAUBER: 300; F. GOITEIN: 304, 363;				
B. SCHOCHETMANN: 306, 326, 343, 350; W. F. ALBRIGHT: 308				
F. BAER: 309; J. KLAUSNER: 332; G. SCHOLEM: 339; A. BONNÉ: 355;				
B. MAISLER: 366; M. Z. SEGAL: 372.				
STUDIES:				
M. STEKELIS: Prehistory in Palestine. A bibliography	386			
FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:				
G. SCHOLEM: Remnants of R. Shem Tob Ibn Gaon's				
work on the elements of the Sephiroth theory	397			
NOTES:				
By I. RIVKIND, S. A. NEUHAUSEN	...	...	...	409

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

EIGHTH YEAR. NUMBER THREE.

JERUSALEM, OCTOBER 1931.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שמינית, ד.

ירושלים, טבת תרצ"ב

כתבת המערכת: ירושלים, מאה שערים, ת. ד. 36

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכנ

ע

415

ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

418

רפואי ארץ ישראל

א. ספרות עתית 418; ב. קבצים ומאמרים 418; ג. ספרים וחברות 419.

432

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 432; ב. קבצים ומאמרים 436; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 443; ד. מדע המקרא 451; ה. ברית חדשה 456; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 457; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 459; ח. קבלה וחסידות 464; ט. תפלה ועבודה, דרשות 466; י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה 469; יא. עם ישראל בהווה 476; יב. ציונות וידיעת איז 485; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 496; יד. בלשנות 499; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 504; טז. ספרות יפה עברית חדשה 505; יז. ספרות יפה יודית 506; יח. ספרות יפה לעולית על נושאים יהודים 508; יט. ספרות הנוער 509; כ. הנוף והוראה 510; כא. ספרי למוד 511; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 512; כג. שונות 512.

בקררת:

419

י. ל. רוקח: א. אלומין, עזרה ראשונה במקרה אסון

420

א. י. ברור: ט. ב. אשכנזי, דאר קיסריה ונדר-חור

428

ה. כרגסן: ה. פואנקרה, המדע וההיסטוריה, תרגום י. גרינפלד

Бессоюзное общество политических каторжан и осужденных, Революционное движение среди евреев.

442

ג. שלום: A. Z. Schwarz, Die hebräischen Handschriften in Oesterreich

446

ש. שונם: B. Wachstein, Literatur über die jüdische Frau

447

ב. שוחסמן: S. Wininger, Grosse jüdische National-Biographie

459

ש. אסף: ישראל בן יוסף אלנקאווה, מגורת המאמר, יציל... ע"י ג. ענעלאו

470

ב. שוחסמן: י. יאכניסאן, סאציאל עקאמישער שטייגער

470

בא יידן אין רוסלאנד אין XIX י"ה

471

מ. שוכה: H. W. Beyer & H. Lietzmann, Die jüdische Katakomben...

488

ל. א. מאיר: S. A. Cook, The religion of ancient Palestine

493

א. בונה: M. Sabry, L'empire égyptien sous Mohamed-Ali...

495

ש. ד. גויטין: ח. מ. חדאד, فتح العرب للشام

495

א. יערי: לעקסיקאן פון יידישן פעאטער... רעדאקטור

496

פון זלמן זילבערצווייג

499

ה. פלאום: U. Cassuto, Un'antichissima elegia...

501

נ. בראון: H. Keller, Modern Hebrew orthopedic terminology

503

ה. פלאום: M. L. Wagner, Caracteres generales del judeo-español...

503

מ. שובה: H. Wuthnow, Die semitischen Menschennamen...

מאמרים וחקירות:

513

י. זנח: ר' משה י' שושן ומדפיסי סביוניטה

520

מ. שטקלים: הסחקר הפרי-היסטורי בארץ-ישראל. ביבליוגרפיה (המשך)

מגנני בית-הספרים:

ג. שלום: שרדו ספרו של ר' שם טוב אבן גאון על יסודות

534

תורת הספירות (המשך)

הערות:

542

א. יערי: עוד הוצאות של "מסלת ישרים" לרמפל

ידיעות בית-הספרים

(אלול תרצ"א—חשון תרצ"ב).

מתנת הממשלה הצרפתית.

הקונסול הכללי של צרפת בירושלים העביר לרשות בית-הספרים תיבת ספרים צרפתיים, כולם על סוריה או על תפקידה של צרפת כמזרח הקרוב בתקופה האחרונה. הספרים נדפסו בימי המלחמה ולאחריה ויש בהם חמר רב על ההתפתחות המדינית בסוריה בשנים האחרונות.

מתנת פרופ. פרנץ אופנהימר.

פרופסור ד"ר פרנץ אופנהימר, פרנקפורט עניס-ברלין, שלח לבית-הספרים לערך 850 ספר וכאלף חוברות שונות. כמעט כל הספרים דנים בשאלות כלכליות. ספרים רבים וחשובים שנתפרסמו במקצוע זה בגרמניה לפני המלחמה ואחריה נמצאים באוסף זה. האוסף כולל גם מספר ספרי-כלכלה באנגלית ובצרפתית. מתנת פרופסור אופנהימר היא אחת המתנות החשובות ביותר של ספרי-כלכלה שנתקבלו בבית-הספרים.

הועדה „למען הספריה“ בקישינוב.

הועדה „למען הספריה“ בקישינוב שלחה בזמן האחרון תבת-ספרים, שהכילה בעיקר ספרים עבריים וגם ספרים שונים ביוונית וברוסית שנדפסו בשנים האחרונות כבסרכיה. בין הספרים העבריים נמצאים ספרים אחדים וקרי-מציאות. כמו-כן שלחה הועדה חמר ארכיוני, תמונות ותעודות שונות לתולדות ישראל בשנים האחרונות.

מחלקת ספרי-הרפואה ע"ש ד"ר י. ירחע.

ד"ר ברנד ה. אילובי, ניו-יורק, שלח לבית-הספרים מספר רב של כתבי-עת חשובים, ביניהם 110 כרכים של "Zeitschrift für physiologische Chemie" הכרכים האחרונים של "Chemical Abstracts" ושל "Journal of the American Chemical Society" ועתונים אחרים המתקבלים בקביעות מאת ד"ר אילובי. גם ד"ר גולדפרב, ניו-יורק, חזר ושלח ספרים וכתבי-עת חשובים, ביניהם "Biochemical Bulletin" וגם "Communications de l'Institut Sérothérapique de l'Etat Danois".

פריטיוס ד"ר בן ז'קס, קרקוב, שלח 21 עבודות שונות שלו ברפואה, הגברת אנא ס. ז'סר, ברוקלין, מסרה לבית-הספרים את ספרות בעלה המנוח ד"ר לויס נ. ז'סר. הספריה כללה 80 כרכים במקצועות-רפואה שונים, כמעט כלם ספרים חדשים.

ד"ר הנרי ו. וכטל, ניו-יורק, שמסר לבית-הספרים ספריה על שם אמו גב' מאוכה וכטל ז"ל, התחיל בארגון פעולה מיוחדת לשם הרחבת אסף-הספרים על רפוי-שנים בבית-הספרים.

סניף המחלקה לספרי-רפואה בתל-אביב מתפתח והולך. הדין-חשבון של ועד ההסתדרות הרפואית, סניף תל-אביב, שנפרסם בזמן האחרון, מצוין את ההתפתחות הזאת. בסניף מתקבלים כ-100 כתב-ידים, מחציתם בתורת השאלה מבית-הספרים בירושלים, ומחציתם, וביניהם כל השבועונים, מתקבלים ישיר לסניף חודות לעזרתו הכספית של ד"ר ו. ירחע. במשך השנה האחרונה השתמשו בספריה הסניף למעלה מאلف קוראים.

אסף ספרי-מוסיקה.

הקומפוזיטור ל. סמיונסקי, עדת עמנואל, ניו-יורק, שלח לאסף זה הוצאה מהודרת של כתבי Claudio Monteverde, הקומפוזיטור האיטלקי הגדול מתקופת-הרינסנס, וגם שלח שלש חבילות שהכילו כתבי המנדב שלא נפרסמו, כתב-ידים ומפרים שונים במוסיקה.

מתנות שונות.

המועצה האמריקאית של Institute of Pacific Relations שלחה לבית-הספרים את כל החמר שנפרסם בזמן האחרון ע"י המכון, חמר זה נוגע לשאלות הארצות אשר על שפות האוקיינוס השקט, וביחוד לסין ויפן. — מר ו. ל. גולדברג (תל אביב) נתן כרך אחד של העתון „החבצלת" שהיה חסר עד-עתה בבית-הספרים. — מר א. גולדווטר (ירושלים) שלח בקבועות את העתון „טוימס" ועיתונים שונים במדעי-הטבע. — ההתאחדות העולמית של היהודים הספרדים מסרה לבית-הספרים את כל החמר אשר הוצא על-ידיה וע"י הסתדרויות קרובות לרוחה. — ד"ר צבי זוהר (תל-אביב) הביא לבית-הספרים למתנה הוצאת יוסיפוס פלביוס בגרמנית, שנדפסה כשטרם-בדוג בשנת 1564. — מר עכרלה חכם יהודה (בגדד) שלח כתב-יד פרסי-תורכי: פירוש בתורכית מאת הבלשן המפורסם סורורי על ספר חידות של המשורר הפרסי ג'אמי. — מר ויקטור ס. גרזם (שיקגו) שלח ספרים חשובים לתולדות הפילוסופיה בזמן הזה. — הרב ר' נתן אמיל לוי (ברלין) נדב כ"ו של הרב צדוק הכהן ז"ל מפרים; כח"י כולל אחת מדרשותיו הראשונות,

„היהדות אוהבת את השמחה“, שדרש בשנת 1866. כה"י בא מעובדו של הרב
המנוח מרדכי לוי מהגנא, אבי המנרב. — מר ת. לויברטן, מזכיר כ"ק אדמו"ר
מליובאוויטש שליט"א (ריגה) שלח לנו תשע חוברות מחיבורי האדמו"ר שנדפסו
בזמן האחרון. — בהשתדלות מר נחום וירשופ'סנפירי נדבה משפחת מר רפאל בן יוסף
מיוחס (ירושלם) 12 כתבירי של דרושי הרב ר' חיים יעקב בורלא ז"ל. — מר
פרסי י. מרקס (סידני, אוסטרליה) שלח 12 כרכים של Proceedings of the
Australian Science Association. — ד"ר איוון נָטֶר (פריס) שלחה ספרים שונים
על המשפט הצרפתי האורחי והפיליזי וספרים בכלכלה. — מר אלישע מ. פרידמן
(ניו-יורק) שלח שורה של ספרים ועיתונים במדעי החברה והכלכלה. — ע"י מר
י. צדקוני (תל-אביב) נתקבל מספר רב של עיתונים, חוברות ומודעות שחוצאו
ע"י ארגונים שונים, ביחוד ע"י הסתדרויות של פועלים כא"י ובארצות שונות.
מר צדקוני מארגן חוג אנשים שירחיבו את הפעולה הזאת. — מר ל. צילינגולד
(לונדון) שלח את הספרים שיצאו לאור בהוצאתו. — כרון הנרי די רוטשילד
(פריס) שלח לבית-הספרים את חכרך הראשון מהקטלוג הסהודר של אסף האומגנרפים
וכתב-היד שלו, וכמדי-כך שלח שורה של חבורי השונים. — ד"ר א. רופין
(ירושלם) מסר לבית-הספרים חמר לתולדות התנועה הציונית וגם ספרים שונים
ובניהם ספרים יקרי-מציאות. — באמצעות ד"ר הלפמן קבלנו מאת ד"ר בֶּלֶה קֶן ש
(סיביו) את הספר Ioan. Tagautius, De chirurgica institutione libri quinque 1549.

מטמיסטיקה.

בתרשים ספטמבר, אוקטובר, נובמבר 1931 נרשמו 1765 ספרים ב-3108
כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה כיום 1. בדצמבר 1931 ל-185.179
ספרים ב-244.746 כרכים.

ביבליוגרפיה *

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

1602. עתוננו; עתון לילד ולנער. יוצא אחת לשבועים ע"י חברת מורים כהשתתפות יצחק אפשטיין. ירושלים, (דפוס מרכז), תרצ"ב. 25 : 35.
גליון א' יצא בביבסלו. — מצויר. — מקצת מהמכסס מנוקד.

1603. Jewish agency for Palestine. The Jewish agency bulletin. Jerusalem, 1931. 21 : 34.

בראש השער: ידיעות הסוכנות היהודית לארץ ישראל.
יצא בתחלה רק בגרמנית (גליון א' 17 במרץ) ומגליון ו' ואילך (ב 28 באפריל) בגרמנית ואנגלית לחוד. — בהקטוגרף. — יוצא במקום Zionistische Korrespondenz של קה"י בירושלים ו-Press-Revue של האכסקוטובה הציונית בלונדון.

ב. קבצים ומאספים.

1604. בחזית העם; עלון חר'פעמי. המו"ל: י. איש ברוריה. (האחראי: מ. שפירא). תל אביב, (דפוס וידיסלבסקי וסוזס), תרצ"ב. 3, [I] ע. 41 : 56.
יצא בש' בכסלו. עלון רוזינוניסטי, מכון נגד השתתפות היהודים במפקד התושבים.

1605. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי תל אביב ויפו. אגודת פועלי הדפוס. פועלי הדפוס. תל אביב, (דפוס שושני), תרצ"א. 39, [II] ע. 15 : 23.

האחראי ג[ור אריה] ש"ח. יצא באלול. — ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 303 מספר 1204.

1606. מאזנים. ליובר פייכמן. תל אביב, אגודת הסופרים העברים בארץ ישראל, (דפוס הארץ), תרצ"ב. 16 ע. פורטרט. 22 : 29.

= מאזנים תרצ"ב שנה ג' גליון כ"ח [קכ"ח]. — יצא בל' בכסלו למלאה לפיכמן 50 שנה. — מאמרים ורשימות מאת: ש. צ'רניהובסקי, פ. לחובר, י. קלוגר, ר' בנימין, ד. א. פרידמן, ש. שאריוט, שמואלין, המשך ספורו של א. ברש, ב"ת ישראל בכפר המוקדש לפיכמן, ופואמה של פייכמן "אבל דוד".

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

1607. מגדלור; גליון חד פעמי. בעריכת אוליתו בן חורין והשיל
ניבון. ירושלים, דפוס העברי, תרצ"ב. 18 ע. 47 : 61.
יצא בערב ראש השנה תרצ"ב. מכיל מאמרים של גבולנסקי, י. קלוזנר, ו. סון
ויזל ואחרים.

1608. מפלגת פועלי א"י. קבוצת חברים. קובץ רשימות סוציאלי-
ליסטיות. הוצאה חד פעמית ... תל אביב, (דפוס יבנה), 1931. 32 עמודה. 20 : 26.
האחראי: מ[שה] פרלמן. — יצא באוגוסט. — קבוצה אוטונומית (שמאלית) לכוון
השולש בספארי. זהו המאסף השלישי. את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 326 ושנה זו ע' 291.

1609. סמבטיון; חוברת חומריסטית. חלוציות-חולציות משלשלת העבודה
במפעל הירדן, אשר חוברו יחד לפי התכנית כהשתתפות כל פועלי המפעל על
סגנונם ומנהליו בעריכת מ. יתושי [פמידוניס]. חיפה, דפוס אמנות, תרצ"א.
30 ע. 16 : 23.

1610. ציון לחבר; למלאת שנה לפטירתו של חיים דב שחר ז"ל כ"ז
באב תר"ץ. מוצא ע"י חכיריו ומוקירו שמו. ירושלים, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"א.
47 [11] ע, פורטרט. 14 : 22.

ח. ד. שחר היה מוכר מחלקת החנוך של ההנהלה הציונית בא"י ומו"ל לוחות מחבר
לחלומים. — הקבץ מכיל רשימות על הפגזות מאת א. מ. ל[יפשיץ], ר' ב[נימין], ד. ולין,
הנרייטה סולר, מ. מבשין, סילמן, מרדכי בן הלל הכהן, סיכאלי, ספינק, סמיר, ויקליס, סיכל
רבינוביץ, נרקיס, י. ויץ, דינבורג, מ. אילן, ק. ספקטור, נחום איש גס זו, בן דב, טובמן.
וגם 3 רשימות מעובדו של שחר.

1611. השחר; הוצאה חד פעמית. הסו"ל: איש ברוריה. האחראי: א.
אוהב-עמי. ירושלים, דפוס העברי, תרצ"א. 4 ע. 47 : 61. יצא בסיו באול.

ג. ספרים וחוברות.

1612. אַלֹטין, אריה [Arieh Alotin]. עזרה ראשונה בסקרי אסון.
בעריכת דודן אוריהו פרידמן. תל אביב, הרפואה, (דפוס אחדות), תרצ"א. 76, [11]
ע, ציורים. 13 : 18.

תעודת הספר החדש המונח לפנינו, ללמד את הקורא הלכה למעשה את היסודות
העיקריים בהגשת העזרה הראשונה ברוב מקרי האסון. כי אמנם יש צורך חיוני בדבר שכל
אדם משכיל וביחוד כל צעיר המשתתף באירגוני גוער ואספורט ירכוש לעצמו ידיעות
אלמנטריות כיצד להגיש לחברו או לעצמו את העזרה הראשונה בשעת הצורך. שכן עזרה
ראשונה נכונה, כדברי המחבר — "בכוחה למנוע בעד סיכויים העלולים לעשות את הנפגע
לבעל מום ואפילו לסכן את חייו".

ששת הפרקים הראשונים של הספר מוקדשים לכאור מבנה גוף האדם ופעולות האברים השונים. ידיעות עיוניות אלו דרושות ברובן לקורא למען יוכל לעמוד על הצד השמושי שבספר מתוך הכרה ודעת. יש כאן רק להעיר שבפרקים אחדים מטפל המחבר בפרטים שונים שאינם נוגעים כלל וכלל לענין הגשת העזרה הראשונה. באחד עשר הפרקים הבאים אנו מוצאים הוראות מפורטות למדי על דרכי הספול בשטף דם, בחבלות ופצעים, בשבר עצמות, בהתעלפויות, בהרעלות וכיוצא באלה מקרי אסון. לשבחו של הספר יצוין, שהרצאת הדברים היא קלה ופשוטה ויחד עם זה מדויקת די צרכה. התמונות המרובות שבספר מקלות במדה מרובה את הבנת ההוראות המעשיות והפעולות הכרוכות במתן העזרה הראשונה לנפגעים. נוסיף עוד שהמחבר ועורך הספר בחרו בסגנון המצטיין בקצורו ובהירותו, אם גם על אחדים מהמונחים יש לערער מטעמים שונים. אין ספק, שכל הרוצה לעמוד על יסודות העזרה הראשונה במקרי אסון, יעבור על הספר הזה — שהנהו היחידי במינו בספרותנו — בענין רב ויפיק ממנו תועלת ממשית.

1613. אסלמונט, ג'ון אבן עזר [John Ebenezer Esslemont].
באהוללה והתקופה החדשה, ע"י י. א. אסלמונט. חיפה, (דפוס אמנות),
1931. VII, 258, [1] ע. 14 : 21. המקור באנגלית.

1614. ארץ ישראל. ממשלה. מחלקת החקלאות, היעור והדיג.
עלונים הקלאיים, סריה 10: ארגון הקלאי. כס. 1. התאמת עבודת מוסדות
חקלאיים רשמיים ובלתי רשמיים ומאת [א. ר. סאויר] [Edward Reginald
Sawer], [ירושלים], [Alzriell Press], 1931. 8 ע. 14 : 22.
קטעים מדו"ח שהוגש למועצה החקלאית הקיסרית, 1927.
את הקורמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 160.

1615. אשכנזי, טלוביה ב. [Touvia B. Achkenazi]. דאר, קיסריה
וודי-חורת; מחקר היסטורי ואתנוגרפי. עם הקדמה סאת יוצחק בן צבי.
ברלין-תל-אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר בת"א), תרצ"א. 111, [1] ע, ספות,
צ"ס. 15 : 22.

לחבור צורפו, בלי קשר אורגני אתו, שני צלומים, מהם אחד רפרודוקציה מחלק
של מפה משנת 1677 (מי מחברה ז) וסקיצה קטנה של מפת א"י בלי קנה מדה.
בעל ההקדמה הקצרה אומר: "נשארו עניים בספרות מדעית-יפופולרית המוקדשת
ללמוד המולדת. הנוער זקוק לא רק למחקרים יסודיים אלא לחומר חי שיעשיר את אוצר
ידיעותיו". בדבריו אלה ציין מר בן-צבי את ערכו ואת תפקידו של החבור שלפנינו. אין ספק
שיש ברכה מרובה בחבורים מסוג זה. ביחוד לבני המקום הוקקים למונוגרפיה על
סביבתם, אבל אין זה מתאים לתואר שבשער "מחקר היסטורי ואתנוגרפי", כי מחקר פירושו
עבודה מקורית. יש בחבור שלפנינו גם חומר חדש, שהמחבר הבקי בשפת הבידואים ובמוסיתם,
שאבו ממקור ראשון, ובעד חומר זה אנו חייבים לו תודה, אבל מובלע הוא בתוך החבור
הנשען על מחברים שונים ולא על חקירה ספרותית או ארכיולוגית חדשה. את החומר
המקורי שלקט מר אשכנזי מוטב היה לפרסם במאמר מדעי מצומצם. הפרטים השונים על
חיי הבידואים ועל מצבם הכלכלי חשובים בלי ספק, אבל גם אותם יש לכלכל רק במדה

ידיעה. וכי מה ענין לנו לדעת אם בין ארבעת העגלים של בידואי פלוגי יש עגלה כזו וכזו (עמוד 107). לא כל ידיעה חשובה למדע. בספר פופולרי, אין מקום לציטטות מרובות, ובפרט אם המחבר אינו שואב ממקור ראשון, כי אם מכלי שלישי ורביעי. וכי "אוכלוסינו בארץ" של בן-צבי מקור לתולדות מרד השומרונים בקיסריה (עמוד 60)? בענין הציטטות חוטאים רבים מסופרי ישראל, מהם זקנים וגדולים, ומר אשכנזי רק במשך כורם. במונוגרפיות הבאות שמר אשכנזי עתיד לפרסם, מוטב שיתן לקורא רשימה של ספרות נבחרת לכל פרק. גם התמונות שאינן משולבות בטקסט והמפה המחוסרת כל תועלת הן שגיאה החוזרת בספרים מדעיים בעברית לעתים קרובות. ונחוץ שעורכים ומבקרים יעמדו עליה בכל פעם. ההערות האלה אינן פוגעות בערכה של המונוגרפיה החשובה. ספרותנו במדע א"י בעברית זוכה רק לעתים רחוקות לתוספת דמינכרא כחבור זה. א. י. ב.

1616. ביסטריצקי, נתן [Natan Bistrizki]. שכתבי צבי; דרמה בארבע עלילות. תל אביב, חזיון, (דפוס אכנות ארץ ישראל), תרצ"א. 175 ע. 14: 20.

1617. בן גוריון, דוד [David Ben-Gurion]. אנחנו ושכנינו. תל אביב, דבר, (דפוס דבר), תרצ"א. 171 דף, 285, 11 ע. 14: 21.

"ילקוט זה מוקדש לבירור שאלת-גורל סגנית, המכונה בוויכוח הציוני שלא בדיוק בשם "השאלה הערבית", ומשמעותה האמתית אינה אלה שאלת הגשמת הציונות מבחינת המציאות הערבית". — "אין כאן בירור שיטתי וממצה בשאלה הגידונה, אלא ליקוטי-בירורים שנאמרו או נכתבו במשך חמש-עשרה שנה — מסוף תרע"ה עד תחילת תרצ"א — מתוך נקודות-מוצא שונות ורחוקות לפעמים זו מזו בהיקף השאלה. מטעם זה סודרו הרברים לא לפי עניניהם, אלא לפי זמן אמירתם." (מתוך דברי המחבר בהקדמתו).

1618. בנמ, ארנולד [Arnold Bennet]. לזר רינגו; (רומן). תרגם ישראל פישמן. (חלק א"ב). 2 כרכים. ברלין — תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 211 ע'; ע' 213—387. 14: 20.

1619. גולדברג, יצחק בן ישראל יהודה [Isaac Goldberg]. רחובות יצחק ... חדושי סוגיות כשים ובפוסקים וכו' ורור הלכות גדולות, הנית אחריו ... רבי יצחק גאלדברג. ירושלים, סנוחה ואלירו, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"א. 212 ע. 17: 24.

בראשו הקדמה כיוגרפית מאת כת המחבר, הגב' מנוחה ואלירו, המוציאה לאור את הספר הזה.

1620. גלזר, צבי דוד [Hersch Glaser]. ספר הסדרת צבי על התורה ... פשטים ... ודרושים ... בדרך פ'ד'ים' וחידוד ופילפול ... על סדר הפרשיות ... גם לקטתי דברים יקרים מאת ... גאוני ... וחכמי הדור אשר זכיתי לשמוע ספיתם ... וסדרתי אותם בסוף כל סדרה ... וקראתיו שפתי צדיקים ... צבי דוד גלזר. חלק א'. (בראשית-תולדות). ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, תרצ"א. 100 ע. 15: 21.

1621. גרַיבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. ספר אבני זכרון...
יוצא לאור בסריה של חוברות חוכרות ע"י פנחס בן צבי גרַיבסקי. חלק ט"ו.
ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ב. ע. 33 : 17 : 24.
מ"ז: נוסחי אבני הסצבות מבית העלמין של הסושבה וזכרון יעקב בארץ ישראל,
נוסדה בשנת תרמ"ב, את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 299.

1622. דעת; ספרי טרע לנזער ולעם. תל אביב, קופת הספר, (דפוס
אחדות), תרצ"א. 17 : 12.
ו: סמיוארט, בלפור [Balfour Stewart]: פוסיקה. תרגם מ[ירכני] אזרחי. 134 ע. ציורים.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 199.

1623. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. ועדת התרבות.
סמינריון הפועלים בירושלים בשנת תרצ"א. (סקירה, פרטי הלימודים
ומספרים). ירושלים, הוצאת סמינריון הפועלים בירושלים, (דפוס כהנא), תרצ"ב.
ע. 16 : 24.

1624. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת הפועלות.
כנום חברות של קבוצי הפועלים במושבות. מתוך הפרטיכל של מושב
מועצת הפועלות כהשתתפות חברות הקבוצים במושבות. (נרפס עפ"י הסמנוגרמה
של יעקב מיסון). (תל אביב, דפוס אחדות, תרצ"א). 47, [1] ע. 15 : 22.
מהמעפסה. — המושב נחכנס בתל אביב בכ"ח בכסלו (18.12.30) ש. ז. הוא דן על
מצבן של חברות הקבוצים בעבודת במושבות ועל הקשר בין חברות הקבוצים ותנועת
הפועלות [מההקדמה].

1625. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. קפת חולים.
קופת החולים, פעולותיה והתפתחותה בשנות תרפ"ט—תר"ץ. דין וחשבון. (תל
אביב), הוצאת מרכז קופת החולים, (דפוס אחדות), [תרצ"א]. 26 ע. 22 : 27.
בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. קופת החולים.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 307.

1626. הר, ש[מואל] [Samuel Herr]. מבוא לספרות העברית
העתיקה; ספר עזר לתלמידי בתי הספר התיכוניים ולתלמידים. [ומאת] ש.
הר [ושמואל] שרירא [שריר] [Shmuel Shira]. תל אביב, הנמנסיה נורדיה,
(דפוס אחדות), תרצ"ב. 21 דף, 2, 186 ע. [1] דף, 43, [1] ע. 15 : 22.
ביבליוגרפיה: בעי האחרון. 43 ע. האחרונים: פרקים נבחרים מתוך הספרות הגנוזה והחיזונית.
— אחרי מבוא כללי, הקובע את תקפותיה של ספרות ישראל, נתנו פה ראשית-דיועות
על הכתב והלשון של ישראל בימי קדם ועל הצורות הספרותיות הקדומות, עד כמה שאפשר
להכיר בהן מתוך שרידיהן שהגיעו אלינו בתנ"ך. — בעיקר הוקדשה תשומת לבנו אל
הספרות הגנוזה והחיזונית (ספרות האפוקריפים והפסידוראפיקריים). — בפרקים מיוחדים
דברנו גם על הספרות היהודית-הלניסטית בכלל ועל שרידי ויצירותיה שאבדו וכן גם על
כתבי פילון היהודי ויוסף פליוס. (מתוך הקדמת המחברים).

1627. ויס, י. ש. טלטולרי גבר. (ספר א"ב). תל אביב, מצפה, (דפוס גוטנברג), תרצ"א. 192 ע. 20:14. בראש השער: י. ש. ווייס (יהושע הלבני).
הספר הראשון מכיל ספורים על אנשים חיים ולא פרי דמיון. — בספר השני נרשמו
המסבות והמאורעות שארעו בחייו הפרטיים של המחבר. שמות אנשים שעודם חיים נזכרו
בראשי תבות או שמותיהם נחלפו. [מהחקדמה].

1628. ג' [ורג' Herbert George Wells]. דבריו
ומי עולם. הקיום העיקריים בתולדות העמים והארצות כששה כרכים, בצורף
תמונות ומפות. בתרגום ... יועקב בלובשטין, חנויס גולדברג, סנחם זלמן
ולפובסקי, רחוב קמחי. בעריכת ס. ז. ולפובסקי. (כרך הי'). תל אביב, מצפה,
(דפוס אחרות), תרצ"א. 231; 228, [11] ע. 22:16. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 152.
כרך ה' תרגם ה. גולדברג; ו' תרגם ס. ז. ולפובסקי.
הלכן: כרך ה': תקופת המעצמות: נסיכים, בתי נבחרים ומעצמות. — הרפובליקות
הדמוקרטיות החדשות של אמריקה וצרפת. — דרך חייו של נפוליאון בונפרטה. — המציאות
והדמיונות במאה התשע עשרה.
כרך ו': המציאות והדמיונות במאה ה-XIX — שברון האימפריאליזם המודרני. —
פני העולם אחרי המלחמה הגדולה.

1629. הועד הלאומי לכנסת ישראל בא"י. תזכיר הועד הלאומי
לכנסת ישראל בארץ ישראל שהוגש לעיון הועדה הכתומה לעניני הכנענים שעל
יד חבר הלאומים למושב יוני, שנת 1931, באמצעות ... מנהל עניני ממשלת א"י.
(ירושלים, דפוס קוראל, תרצ"א). 38, 46 ע. 23:31.

על המעטפת: תזכיר הועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ ישראל לועדת הסנדרים
שעל יד חבר הלאומים למושב סיון תרצ"א (יוני 1931). — עם תרגום אנגלי ושער מיוחד:
Memorandum submitted to the Permanent mandates commission of
the League of nations by the General council (Vaad Leumi) of the
Jewish community of Palestine. June, 1931.

את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 334.
הלכן: תזכיר הועד הלאומי לועדת הסנדרים. — השגות הועד הלאומי על הדיון-וחשבון
של סר ג'ון הופ סימסון על העליה, ההתישבות ופתוח הארץ: א) לח הקליטה החקלאית.
ב) השטח הראוי לעבוד. ג) קליטת ההתישבות העירונית. ד) התישבות היהודים והפועל
הערבי. ה) התישבות היהודים והפלסטינים. — מסקנות.

1630. [רד', אהרן]. סלכר בציון; פרשת מסע הרצל בארץ-ישראל
וזכרונות קדיר-ראיה, עם 10 תמונות. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א.
180, [31] ע. 14:21.

הלכן: הרצל בארץ-ישראל: פרשת המסע. — הרצל ביוס: [רשימות מאת]: אלמוני.
הלל ופה, י. א. שלוש. — בראשון לציון: ד. הכיכר-לובסקי. ד. וורילוביץ, ס. פוחצ'בסקי. —
בנס ציונה: א. קומרוב, צ. הוכברג. — ברחובות: ס. סולצ'נסקי, א. ז. הלוי לוין-אפשטיין.

י. הכהן שכי — יום מקה-ישראל: א. חרמוני, י. ניוג, י. ברזילי (אינשטנט), י. גרוזבסקי — בירושלים: ברי, ימי, ז. בן טובים, הרב יעקב מאיר, פ. גרובסקי, ח. מ. מיכלין, אפרים כהן רייס, א. סולומיאק, מ. אזרחי קרישנסקי, א. מויר.

1631. זגורודסקי, מ[לך] [Melech Zagorodsky]. הלוח החקלאי

לשנת תרצ"ב. (ת"א, דפוס אמנות), 1931, 24, 264 ע. 12 : 17.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 501.

M. Zagorodsky: Gardener's & agriculturist's על המעטפת שער נוסף באנגלית: calendar for the agricultural year 1931/1932.

1632. זוהר, צבי, למוד החשבון בבית הספר העברי. (חלק א).

ירושלים, הלשכה הראשית של הקה"ל, ות"א. XX, 131 ע, דיאגרמות, מפות, 21 : 30.

הקטגוריה מכתב מכונה. — ביבליוגרפיה: עמ' XIX—XX.

החבן: חלק כללי. — חומר לעבודות חשבון בבית הספר העברי חלק א'.

לחומר לעבודות חשבון בבית הספר העברי שער מיוחד.

1633. זילברשלאג, יצחק. בשבילים כודדים; שירים. ניו יורק,

עונן, (תל אביב, דפוס "הפועל הצעיר"), תרצ"א. 94, [2] ע. 14 : 22. 64 שירים.

1634. חן, אברהם. למנחם. תל אביב, (דפוס הארץ), תרצ"א. 69

ע, [1] דף, פורטרט. 14 : 23.

מאמרי הספר וזכרונות על אביו הרב חיים דוד צבי בן פרץ חן.

1635. טרוצקי, ל[ב] דוידוביץ [Lev Davidovich Trotskii].

חולדות המהפכה הרוסית. תרגם אברהם שלזינסקי. ספר ביג.

תל אביב, מצפה, (דפוס אחרות), תרצ"א. ע' 163—333; 337—470. 14 : 20.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 305.

1636. [טריאקס, יצחק I. Triwaks]. משפט הכותל; דין וחשבון

ועדת הכותל הסעריבי הבין לאומית ומטעם אנדת העמים. השתלשלות הענין;

החקירות והעדות בירושלים; התזכיר היהודי; פסק הדין; דבר המלך, עם תמונות.

תל אביב, "תל אביב", (דפוס גוטנברג), תרצ"א. 164 ע. 16 : 25.

על ההקדמה חתום המלך: י. טר.

"מטרת הספר הזה איננה פובליציסטית. מטרתנו היא רק לאסוף את החומר כמו שהוא, לסדרו ולמסדר אותו לידי הקורא. — את הדין והחשבון מההלך ישיבות ועדת הכותל שאבנו מהעיתונים העבריים בא"י, בעיקר מ"דבר", בהוספת פרטים שרשמתי לי בהיותי נוכח בישיבות ההן. התזכיר היהודי על הכותל המערבי הוא מעשה ידי ד"ר כורש אדלר מגיר-יורק, בהערותיה של ועדה ירושלמית. — השתמשנו בתרגום העברי בהשמטת הערות ומראה מקומות, אולם בתקונים שונים עפ"י הפנים המקורי של אדלר. דבר המלך [עפ"י] העתון הרשמי של ממשלת פלשתינה א"י, גליון מיוחד, 8 ביוני 1931. ההרצאה ופסק הדין של הועדה הבין-לאומית. על פי הספר הרשמי, ירושלים, יוני 1931. (מתוך ההקדמה).

1637. טרני, ישעיה בן טלי די [Isaiah di Trani the Elder].
ספר תוספות רי"ד מסכת יבמות סאת גאון קדמון, יוצא לאור בפעם
הראשונה, ע"פ העתקת כת"י אשר חי' נמצא בכית עקד הספרים של שכמער
... בבחסדרליך בנווארק, והוא הוא הגאון הקדמון הנודע בשם ר' ישעיה דיטראני
... והעתקת כת"י הזה נערך ונסדר והוגה ... בפנים הספר ... ואיזה הנחות
ותקונים אחר תשלום הספר וכן הערות בד"ת על ידי ... זאב ביעדנאוויץ ...
ירושלים, דפוס צוקרסן, (תרצ"א), [21], 32"2 דף. 24 : 33.

1638. יערי, אברהם [Abraham Yaari]. הספרות החקלאית
בעברית; ביבליוגרפיה של ספרים, חוברות ועלונים, נתחברה מטעם בית
הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 43,
[11] ע. 15 : 23.

הדפסה מיוחדת ס. השרה", כך י"א, חוברות ז"ח—יב.

הביבליוגרפיה כוללת 287 ערכים המחולקים לששה עשר מדורות: א. עתונים וקובצים.
ב. בוטניקה (בוטניקה בכלל, צמחי א"י). ג. חקלאות בכלל וישוב חקלאי. די זבלים וזבל.
ה. מוזיקים ומחבלים (הארבה, עכברים, מזיקים אחרים). ו. מטעים (ההדר, הגפן, השקד,
הזית, הפננה, מטעים אחרים). ז. תבואות. ח. גידול ירקות. ט. גידולי מסטוא. י. גידול
סבך. י"א. גידול בקר וצאן. י"ב. גידול עופות. י"ג. גידול משי. י"ד. יעור. ט"ו. מוסדות
וחברות חקלאיים. ט"ז. שונות.

בראש הספר מבוא מאת המחבר; בסופו: מפתח שמות הסופרים.

1639. לורנס, ת[ומס] א[דוארד] [Thomas Edward Lawrence].
הסדר במדבר, תרגם טאנגלית ועקב קלפליבין ... חלק שני, תל אביב,
מצפה, (דפוס גוטנברג), תרצ"א. 212 ע. 14 : 21.
ספרית אוניברסיטה לעם. — בראש השער: ת. א. לאורנס.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 306.

1640. לחובר, פ[ישראל]. תולדות הספרות העברית החדשה;
עם דוגמאות של מבחר הספרות לתלמידים ולמתלמידים. ספר שלישי, חלק ראשון.
תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. X, 220, [11] ע. 18 : 25.
הלחן: מימי התעוררות הרעיון הלאומי בישראל עד ימינו: דרך תשובה. — שתי
הקצוות. — ההשכלה של הטעם היפה. — דוד פרישמן. — מגדלי מוכר ספרים. — אחד העם
ומשנתו. — ביבליוגרפיה. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 504.

1641. לנער: ספרות ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל, תל אביב,
אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"א. 12 : 19.
חוברת ב: סדרלוב, רפאל: ים המלח. 80 ע, מפה, לוחות תמונות, ציורים. מהדורה שניה.
מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ז' ע' 23.

- לא: שוב, דוד: יסוד המעלה. 87 ע, מפה, לוחות תמונות.
 ל"ב-ל"ג: גלגל נחמן מ. [N. M. Gelber] חסידי אמות העולם במבשרי
 התחיה. 159, [1] ע.
 התבן: ה. פאולי. — תכנית מדינת היהודים של הנסיך קהילין. — ל. ואי. — מלך ירושלים
 בשנות 1830-1839. — ס. פ. פרינק. — המפקד טשרטשיל. — א. לנבן. — י. קרסון. —
 י. ה. דינן. — בנדטו מוסוליני. — ל. אוליפנט. — בלקסטון.
 ל"ד: בנארי, נחום: צין פרוד. 89 ע, 2 מפות, 10 תמונות עם הקדמה: "צין חרוד-
 מערכת גדעון" מאת אברהם (נחמן) בלנר.
 ל"ה: שחראי א. י: דת ומולדת (החרדים בבנין הארץ). 80 ע, 10 תמונות.
 את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 154. — ק. ס. שנה ז' ע' 17-18 בקרת של
 ד"ר א. י. ברנר על פריקה זו.
 1642. מולדתנו: ספרות ארץ ישראל לידדים, יצא כחסכמת מחלקת
 התנוך של הסוכנות היהודית לארץ ישראל. תל אביב, אמנות וקרן הקימת
 לישראל, (1931), 12: 17.
 ה: פיסמן, יעקב [Jakob Fichmann]: מארעות יום וחתן. 39, [1] ע,
 ציורים. את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 307.
 1643. המכון החקלאי של מלחת ציילי, יפו. גדול בפנים לתוצרת
 יין וענבי מאכל. (יפו, דפוס שהם), 1931, 21 ע, צלומים. 15: 23.
 1644. המכון החקלאי למלחת ציילי, יפו. זכור ורקות. (יפו,
 1931), 43 ע, צלומים. 16: 24.
 1645. נאה, אברהם חיים. ספר קצות השלחן. חלק שלישי
 כולל הלכות המצוות משו"ע או"ח מחלקת הלכות שבת עד סדר מוצאי שבת ...
 עפ"י פסקי ... בעל התניא ... ואדמו"ר הצמח צדק ... ותוספת ביאורים ותושי
 הלכות. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"א. [4], 75, [1] דף. 17: 24.
 את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 506.
 1646. הסוכנות היהודית לא"י. המחלקה להתישבות חקלאית.
 תזכיר על התישבות משפחות בעלות אמצעים בינוניים בארץ-אל
 חוארות. מוגש לקונגרס הציוני ה"ז ולמועצת הסוכנות היהודית. ירושלים,
 (דפוס עזריאל), תרצ"א. 17 ע, [1] דף. 15: 23.
 1647. הסוכנות היהודית לא"י. תחנת הנסיון החקלאית והמחלקה
 להתישבות חקלאית. מחלקת החדרבה. עיון כ"ט-מ. תל אביב, (דפוס
 הפועל הצעיר), (תרפ"ט-תרצ"א). 16: 24.
 כ"ט: קליין, הלני (צ'בי H. Z. Klein) וי. ויס: המלחמה בפרעושי אדמה
 במשתלות הכרובים. 2 ע.

- ל : אורי, דוד [David Uri]: הזנת אפרוחים. 2 ע.
- ל"א: ריכרט, י[שראל] [Israel Reichert] וי פרלברגר: המלחמה במחלת הצרכון של עצי הציטרוס בא"י. 3, [1] ע.
- ל"ב: הכנת מרק בורדו, מאת המחלקה לסתולוגיה. 2 ע.
- ל"ג: ריכרט, י[שראל] ופ[רנץ] ליטואר [Franz Littauer]: מחלת כתמי הגזע בעצי הדר צעירים. 3, [1] ע.
- ל"ד: בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון] [Fritz Simon Bodenheimer] וה[נרי] צ[בני] קליין: הציקה הירוקה, מו"ק חדש בחצילים. 3 ע.
- ל"ה: קצפרובסקי, ש[מעון]: חוצרת לואי של ענבים. 6 ע.
- ל"ו: אורי, דוד]: מחלת הקוקסידיוזיס (Coccidiosis) של העופות והמלחמה בה. 4, [1] ע.
- ל"ז: בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]: הערות למלחמה בעש האשכול של הגפן Polychrosis botrana Schiff. 4 ע.
- ל"ח: בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]: כנימת המגן האדומה Chrysomphalus aurantii של עצי הדר והמלחמה בה. 8 ע.
- בסוף העלון סכום ושער אנגלי: Bodenheimer, F. S. The Red Scale Chrysomphalus aurantii of citrus trees and its control.
- ל"ט: אורי, דוד: מחלת הספירוכטוזה של העופות. (חולי השלשולות Spirochaetosis avium). 6, [2] ע.
- מ : הוראות לגידול תפוחי אדמה בוריעת קיץ: מאת המחלקה להדרכה. 5 ע.
- את הקודמים ראה ק. ס. שנה ה' ע' 297.
1648. ספריה אוניברסלית. תל אביב, אוניברסל, (דפוס הרצליה), תר"ץ—תרצ"א. 12: 17.
- א—ב: קלזנר, יוסף: [Joseph Klausner] בימי שיבת ציון (נחמיה). 46 ע.
- ג : יצאה בראשונה בהוצאת ילעם ביטוי, תרע"ב. מהדורה זו עם תיקונים והוספות. יבין, ה[של]: בסוד חללים. (מספורי שכוח מכונית המתים). [מאת] ה. ייבין. (ליום השנה למאורעות אב תרס"ט). 27 ע.
- ד : פרידמן, ד[וד] א[ריה] [David Arie Friedmann]: אמאי מתוך יומן המלחמה של רופא צבא. 26 ע.
- ה : גרוסמן, ראובן [Reuben Grossman]: ארבעה איים. מן ההוי האמריקאי. 31 ע.
- ו—ז: לרסון, פריטיוף [Fridtjof Larson]: הסרגדיה בקוסט הצפוני הרפתקאות משלחת הגנרל גובילה לציר הצפוני בקיץ 1928. בתרגום נחום מאירי. 29, 31 ע. — רק חוברת ז' יצאה בתרצ"א.
1649. ספריה היסטורית; ערוכה ומוצאה ע"י אליעזר. סספר ט:
- ט ה[ספרות] חבבית ... (תל-אביב), דפוס הפועל הצעיר, תרצ"א. 32 ע. 13: 18.
- חלחן: מפעלות גלגמש. — אנדת היצירה. — אסתר יורדת שאלה. — אנדת אדפה.

1650. פואנקרה, הנרי [Henry Poincaré]. המדע וההיפותזה. תורגם מצרפתית על ידי וחיאל גרינפלד. עם רשימת מונחים בסוף הספר. La science et l'hypothèse par H. Poincaré. תל אביב, (דפוס גוטנברג), תרצ"א. 141 דף, 163 ע', [2] דף. 17 : 25.
(כתבי וחיאל גרינפלד ויצאים לאור ע"י ועד חיובל: ח. ג. ביאליק, א. ז. רבינוביץ, ג. הוזר ואחרים. ספר א').

ספרו של פואנקרה, המדע וההיפותזה אשר יצא לפני שלשים שנה בערך במקורו הצרפתי, נעשה בינתיים לספר קלסי ותורגם לשפות רבות. הספר הוא קלסי לא רק מפני שהוא מצין תקופת חדשה בתפישת יסודות המתמטיקה והפיסיקה, אלא במובן המקיף ביותר: הוא אחד הבטויים הראשונים לאותה המהפכה במדע, אשר אנו עדים לה, ואשר בה נתערערו יסודות המדע ואולי יסודות תרבותנו בכלל עד היסוד. במשפט כגון זה (ע' 92) "המשפטים היסודיים של הגיאומטריה אינם אלא מוסכמות ואין דעת ואין תבונה לחקר ולדרוש אם הם אמתיים או כוזבים" ובמשפטים דומים לזה, אשר בהם עמד פואנקרה על זה שגם המשפטים היסודיים של הפיסיקה אינם אלא מוסכמות נוחות לנו ולא יותר, התבטאה העובדה, שתקופת המאה הי"ט עם במחנה במדע השבע וגאונה בהישגיו — נגמרה. במובן זה מצין ספרו של פואנקרה התחלת תקופת חדשה במדע ובתרבות.

ספרותו המדעית העברית נתעשרה על ידי תרגום זה בספר רב החשיבות ועליון להודות למתרגם מר וחיאל גרינפלד ולועד חיובל אשר נתנו את האפשרות לחצוץ את הספר לאור. יש להצטער על זה שהמתרגם לא הוסיף פרק משלו — או הערות — שהיו יכולות לשמש לקורא העברי מורה דרך למען יבין את התפתחות הבעיות העיקריות במשך שלשים השנה האחרונות, כי מאז נכתב הספר הזה, נתחדשו דברים רבים ויסודיים ועל כן אין הקורא יכול לקבל את דברי פואנקרה בנוגע לפרטים רבים כאמת מדעית של זמננו. ראויה לציון מיוחד, רשימת המונחים של מתמטיקה ושל פיסיקה שבאו בספר זה אשר הוסיף המתרגם לספר. נקוה שועד חיובל יאפשר גם את הוצאת יתר הספרים שישנם בכתבים אצל וחיאל גרינפלד.

1651. קרול, צבי [Zwi Kroll]. חיי אנהרן שמואל לויברמן. תל אביב, אחדות העבודה, (דפוס אחדות), תרצ"ב. 29 ע', [1] דף, פרומרט, פקסימיל. 17 : 24.
מהמעטפת. ביבליוגרפיה: ע' [25]—29.

1652. קרישכסקי, יצחק. מלון כיום צרפתי עברי מאת יצחק קרישכסקי. החלק העברי ערוך ע"י ברוך בן יהודה. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. XII, 242 ע', 10 : 13.
שער נוסף בצרפתית: Isaac Krichevsky. Dictionnaire de poche français-hébreu. La partie hébraïque soigneusement revue par B. Ben-Yehouda.

1653. קרן היסוד. דין וחשבון מאת הלשכה הראשית של קרן היסוד לאספה השניה של מועצת המוכנות היהודית, מונש לקונגרס הציוני הי"ז בבזל, תרצ"א. ירושלים, (דפוס הספר), ותרצ"א. 95 ע', טבלאות. 17 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 308.

1654. הקרן הקימת לישראל. מפי הקטנים; ספורים, רשמים, שיחות וציורים של ילדי ארץ ישראל. ירושלים, הלשכה הראשית של הקה"ל, תרצ"א. ד: מספורי ילדי העסק. 111 דף, 15 ע. ה: 16 ע, מצויר. 21: 30. בהקדמות מכתב מכונה. את הקודמים ראה ק. ס. שנה ז' ע' 190.
1655. רבינוביץ, אברהם יהושע. ספר מקור ההגדות התמורות שבתלמוד; יגלה מקורן ויבדילן מן האגדות אשר מסקור הנמרא ... יצאן, מאת אברהם יהושע ראבינאוויץ ... (חלק א. סדר זרעים ומועד). ירושלים, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"א. 76, 121 ע. 18: 26.
- מסקנת המחבר היא, שכל האגדות התמורות שבתלמוד אינן מהתלמוד גופא. כ"אם הוכנסו לתוכו ע"י מעתיקים קראים שהתכונו בזה להבאיש את רוחו. — אין המחבר מביא שום ראיה להיפותזה זו. את הדעה הזאת מביע המחבר במבוא בן שני עמודים, ובכל הספר הוא מראה את התמיהה שבאגדות שונות במסכת ברכות ובסדר טועד.
1656. רובין, ח. הויטמינים במזון. (למתלמדים ולעם). תל-אביב, (הוצאת אנדרת האשכולית הארצישראלית), (דפוס גוטנברג), תרצ"א. 31 ע. 12: 16.
1657. רטרק, אריך מריא [Erich Maria Remarque]. בחור. תרגם מכתב יד יונסקו לייכטנבוים. חלק א.כ. ברלין — תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר ת"א), תרצ"א. 204 ע'; ע' 205—379. 14: 21. ספור.
1658. שבזי, שלום. דיואן; קובץ שירי קודש ... לשכחות ומועדים, מילה משתאות וחופת חתנים ... נוסף לזה גם פירושים קצרים ע"י חכמי חסין ... (חלק א). יפו, שלמה מדאר הכאמי, (תרצ"א). 58 ע. 10: 23. מכיל גם שירים בערבית כאותיות עבריות.
1659. שורץ, זלמן יצחק. ספר וזאת ליצחק; חידושים על ג' מסכתות: חולין, זבחים, מנחות ... מאת ... זלמן יצחק הלוי ... המכונה שווארץ. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ט. 168 דף. 18: 25.
1660. שטיינמן, א[ליעזר E. Steinman]. דוראים; ספור ומאת א. שטיינמן. תל אביב, הוצאת כתובים, (דפוס וידים לכספי ומוזס), תרצ"א. 208 ע. 24: 16. נדפס במאתים וחמשים עותקים. כל טפס נקוב במספר.
1661. שכספיר, ויליאם [William Shakespeare]. הלילה השנים עשר (כרצונכם) מאת ויליאם שכספיר. עברית שאול טשרניחובסקי. בהצגת הבימה. תל אביב, השחר, (תרצ"א). 121 דף, 134 ע, 111 דף. 13: 21.
1662. תל אביב. בית ספר, ספרא. מדרשה להשתלמות ע"י בית ספר, ספרא תל אביב. (תל אביב, דפוס ובנה, תרצ"ב). 15 ע. 12: 17. בשער לסמך כתוב: College for advanced studies.

1663. תל אביב. חברת המוזיאון תל אביב. תזכיר ותקנות ההתאגדות. (תל אביב, דפוס שושני), 1931. 15, [11] ע. 13 : 23.
ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 158.

1664. מאמזואן, יצחק. דאס בוך דיא פראקטישע כעמיע ... J. Matusan, Cairo-Helouan (תל-אביב, דפוס סטרוד), 1928. 143, [11] ע. 16 : 24.

1665. מסלי אל וקת. כתאב מסלי אל וקת; שלשה חלקים ... גמלת דקומים ... מן כללם דברו תורה, מעשיות, ומתאלאת ומוואלף צחק, ותעלום עקל, וכו' וכו' ... ואיצן ... מסלי אל ומאן, 3 חלקים בכרך 1. ירושלים, דפוס ציון, תרצ"א. 8, 172 ע. 18 : 25.

1666. Böhm, Adolf. Der Keren Kayemeth Leisrael (Jüdischer Nationalfonds). Geschichte, Aufgabe, Tätigkeit. 4., völlig neu bearb. Aufl. Jerusalem, Hauptbüro des Keren Kayemeth Leisrael, 1931. 199 p., diags., map, pl., tab. המהדורה הקודמת יצאה בשנת 1923. 199 p., diags., map, pl., tab.

1667. Fischel, Walter. Die juedische Paedagogik in der tanna- itischen Literatur. (Jerusalem, 1928). 4 p. l., 2—46 p., 2 numb. l. 21 : 30.
Diss. Giessen, 1926. בהקטוגרף.

1668. Jewish agency for Palestine. Institute of agriculture and natural history. Agricultural experiment station. Bulletin 11. Tel-Aviv, (typ. "Amanut"), 1930. IV, 91, [1] p., 21., map, pl., tab. 17 : 25.

Bulletin 11: [Vilkanski, Isaac]: The transition to a dairy industry in Palestine, by I. Elazari-Volcani. את הקורם ראה ק. ס. שנה זו ע' 25.

1669. Kreutzmüller, F. Jehova Zidkenu der König Messias und die Jüdische Nation. Jerusalem, Druck d. Syr. Waisenhauses, [ca. 1930]. 46 p. 11 : 14.

1670. Kreutzmüller, F. Das jüdische Urchristentum und die letzte Gnadenstunde der Welt! Jerusalem, Druck d. Syr. Waisen- hauses, [ca. 1930] 56 p. 11 : 14.

1671. Palestine. Government. Department of agriculture and forests. Agricultural leaflets. Series 1. Insect and animal pests. No. 10: I[srael] Reichert: (a) Root rot diseases in Palestine, (b) Diseases of fruit destined for export from Palestine. n. p., ע' 13 : מיבליוגרפיה. 1 p. l., 13 p. 14 : 21. (1931).

את הקורם ראה ק. ס. שנה זו ע' 160. — ראה גם לעיל מספר 1614.

1672. Palestine. Government. Department of education. Annual report 1929—1930. Jerusalem, 1931. 56, [1] p. xxix tab. 21: 33.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 514.

1673. Palestine. Government. Department of public works. Administration report for the period 1st April, 1926 to 31st March, 1927 (1st April, 1927 to 31st December, 1927; 1st January, 1928 to 31st December, 1928). Jerusalem, 1927 (1928; 1929). 15 p. (13 p; [1], 34, xvi l.) 21: 33.

שלש חוברות: השלישית בהקטגוריה מכתב מכונה. בשלישית חתום על המעטפה:

Fawcett Pudsey, מנהל המחלקה. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 14.

1674. Rohold, S. B. Calendar ... Feasts and fasts. Biblical and traditional. By S. B. Rohold [and] W. M. Christie. Haifa, B.J.S. Mount Carmel Bible school press, [1930?]. 52, [2]p. 18: 25.

הלוח בעברית ואנגלית עסודה סול עסודה. באורים וידועות אחרות באנגלית. — שער עברי נוסף: לוח לשנת תרצ"א — תרצ"ב. חגים ומועדים וימי תענית לפי התורה והמסורה. מאת ש. ב. ראה אלה, זו. ס. כרוסטי ... מספרי המיסיון הנוצרי.

1675. Zionist organization. Palestine executive. Information bureau for tourists in Palestine. Führer durch das jüdische Palästina, hrsg. vom Zionistischen Informationsbüro für Touristen in Palästina, 5. Aufl. Jerusalem, 5691 (1930-31). 72 p., illus., map. 11: 22.

1676. البحري، حنا [156]. لمناسبة الاعياد تخليداً لذكرى فقيד

حيفا والشباب والصحافة العربية الشهيد المرحوم جميل البحري. حيفا،

مطبعة الزهرة، 1930. 18. ص 17: 11.

חוברת לזכר העיתונאי הערבי הנוצרי ג'מיל אלכחרי שנהרג בקסטסה בין נוצרים ומוסלמים. י"ל ע"י אחי ההרג. חנא אלכחרי.

1677. الوكالة اليهودية. الصهيونية والاماكن الاسلامية

المقدسة في فلسطين. كلمة الوكالة اليهودية القاها الدكتور حاييم ارلوزوروف.

القدس، (مطبعة بيت المقدس)، 1931. 8. ص 24: 17.

הציונות והמקומות הקדושים של האסלאם בא"י. נאום הסוכנות היהודית בפני ד"ר חיים ארלזורוב. נובמבר 1931.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

1678. אור תורה. קובץ תלמודי פלפול'י אור תורה, יוצא לאור מתקופה לתקופה בהשתדלות ישיבת אור תורה בסטאניסלאב. נערך ע"י אהרן ווירט וזאב געבענצאהל. קלומיא, דפוס טייכער, תר"ץ. 15 : 23.
מהמעספת. חוברת א' יצאה בגיסין
1679. לודו. קהלה. קרוניקה של הקהלה העברית בלודו. רביעון לו.
(לודו), 1929. 17 : 24.
העורך: ל. ה. ברגר. - חוברת א' יצאה באוגוסט; ב'ג - באוקטובר-דצמבר.
ביוזית עברית ופולנית עם שערין מיוחדים. - השער ביוזית: כראניק פון דער
יידישער קהלה אין לאדזש. השער בפולנית: Kronika gminy wyznaniowej
żydowskiej w Łodzi.
עתוננו; עתון לילד ולנער ... ראה ע' 418.
1680. אונדזער וועג; צייטשריפט פארן פרויען סאציאליסטישן
געדאנק ... Wilno (דפוס Notes i Szwałlich), 1930. 17 : 25.
ירחון. - העורך האחראי והמ"ל: גרשון מאלאקעוויטש. גליון ג' יצא בדצמבר.
1681. אונזער לעבען. Anvers-Bruxelles, (דווקעררי צענטראל), 1931
(תרצ"א). 31 : 44.
שבועון. העורך: מ. ה. האראוויץ. - גליון ב' יצא ב' באב. בראש הכותרת:
Ons Leven; weekblad. Notre vie; journal hebdomadaire.
1682. אונזער פאלק; אומאפהענגיגע אידישע וואכנבלאט. (New York),
פארלאג אידיש לעבען, 1931. 28 : 43.
העורך: יצחק ליבמאן. - גליון א' יצא ב'1 בספטמבר.
1683. דאס ארבעטער פאלעסטינע; (ארגאן פון דער געזעלשאפט
פריינט פון ארבעטער פאלעסטינע). ווארשע, 1931. 17 : 25.
ירחון. - העורך והמ"ל: י. גאסליב. - חוברת א' יצאה בספטמבר.

1684. ארבעטער קולטור; פעריאדישע אויסגאבע. כענאם איירעם, 1931. 23: 31. תכופות ההופעה לא נזכרה. — גליון א' יצא במאי.
1685. באגנינען; ליטערארישע דריי חדשים שריפט. בלומפאנטיין, Printed by the crystal printing works and published by the literary group "Baginen", 1931. 22: 28.
- חוברת א' יצאה באוקטובר. קדמה לה חוברת בשם: Freestater Baginen.
1686. לה בז די אוריינטי; La Boz de Oriente אפאריס דום ביזיום אלה סימאנה. Journal politique et littéraire ... סטאמבול, 1931. 29: 42.
- העורך: ש. אלגאזי. — בלדינו. — מכיל גם חלק באותיות לטיניות עפ"י הכתיב התרבי החדש. — גליון א' יצא ב"ד ניסן, 1 באפריל.
1687. דער בעלנישער לץ, הומארוסטיש סאטיריש פערזויילונגס בלאט. Humoristisch Weekblad Der Belgischer Letz. Hebdomadaire humoristique. (אנטווערפן, דפוס עקספרעס), 1931. 27: 44.
- שבועון. — העורך: לי. האכשטיין. — גליון א' יצא 30 באוקטובר. — רק ביודית.
1688. בראדער וואכענבלאט; אומפארמייאישע, געזעשאפטליכע און עקאנאמישע צייטשריפט. בראדער, 1929. 24: 31.
- גליון א' של שנה א' יצא 19 באפריל. — העורך-המו"ל: נחמן מיזלר.
1689. די וואך, אין ווארט און בילד. ווארשא, (דפוס "Spółdruk"), 1930. 24: 34.
- העורך והמו"ל: Ch. Pruszkanski. גליון 1 יצא 4 באפריל.
1690. משילענער אידישע וואכענבלאט; ערשטע אידישע וואכענבלאט אין משרע. סאנטיאגא, תר"ץ. 27: 39. העורך: נח וויטאל. גליון ח' יצא בו' באדר.
1691. לאמזשער ארבעטער-טריבונע. לאמזשע, 1929. 24: 31.
- ירחון, העורך והמו"ל: י. נאמבערג. גליון א' של שנה א' יצא באפריל.
1692. מזרחי בעלעטין. ארויסגעגעבן דורכ'ן מזרחי אין בעלגיע. (אנטווער-פען, דרוק יאקאבאוויטץ), 1931. 25: 32.
- תכופות ההופעה לא נזכרה. — יצא בערב ר"ה תרצ"ב.
1693. מעזריטשער ארבעטער שטימע. אויסגאבע געווירטעט די אר-בעטער אינטערעסן. מעזריטש, 1930. 28: 40.
- (דו-שבועון). — העורך והמו"ל: ב. ווערניצקי. על 4 גליונות הראשונים כתוב Jednołniówka. גליון הראשון יצא ב 10 בינואר, על הגליון שיצא 7 במרץ רשום No. 5 ומן הגליון הזה ואילך יש מספר. ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 313 מספר 1081.

1694. פאלק און ארבעט; (ארויסגעגעבן דורך דער יידישער סאציאל-
דיסטרישער פאלקס-פארטיי, "צעירי ציון" אין בעלזניע. (אנטווערפן, דפוס (Laub),
תרצ"א. 24 : 27. דו-שבועון. גליין א' יצא ב' באיר.
1695. פאלקס הילף; ארגאן פאר די גמילות-חסדים-קאסעס און פראגן
פון סאציאלע פארזארגונג אין פוילן. ווארשע, 1931. 23 : 30.
ירחון. העורך: ה. העלפאנד. גליין א' יצא בינואר.
1696. דאס פרייע ווארט. ערשיינט יעדען פרויטאג. לעמבערג, 1931—
תרצ"א. 37 : 42. העורך: נתן מלצר. גליין ב' יצא 10 באפריל כ"ג בניסן.
1697. צווישן ווינמיהלען; א מאנאטשריפט. ארויסגעבער: שומאלץ
יעקב אימבער. Krakow, (Warszawa דפוס (Wójcikiewicz), 1931. 15 : 23.
חוברת א' יצאה במקץ.
1698. דער קאאפעראטאר; ארגאן פונ'ם אלגעמיינעם רעוויזיאנס פאר-
באנד אין לעמבערג. לעמבערג, אלגעמיינער רעוויזיאנס פארבאנד, 1930. 24 : 31.
מוסף ל— "Przegląd spółdzielczy"—, העורך האחראי: אברהם האראוויץ.
גליין 2 (12) של שנה ב' יצא בסבדאר.
1699. די קאנאדער טריבונע. The Canadian Jewish tribune.
טאראנטא, 1931. 30 : 45. [שבועון]— גליין ד' יצא 12 ביוני— רק ביודית.
1700. השומר הצעיר. פוילן. ידיעות פון השומר הצעיר ארויסגעגעבן
פון דער הנהגה הראשית אין פוילן. ווארשע, 1929. 15 : 23.
תכיפות ההופעה לא נזכרה; לפנינו נמצאת חוברת יוני 1929.
1701. Brith haolim; Aelterenblatt des Brith haolim. (Berlin),
תכיפות ההופעה לא נזכרה. גליין 1 יצא במאי. 1931. 15 : 23.
Verantwortlich für die Redaktion: Hans Oppenheim.
1702. Chwila; dodatek ilustrowany. Lwów, 1930. 21 : 38.
Chwila; dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych.
שבועון. העורך האחראי: Henryk Hescheles. גליין א' יצא 26 בינואר.
1703. Deutscher Verein vom Hl. Lande. Nachrichten-Blatt für
die Teilnehmer und Förderer des Deutschen Vereins vom Hl.
Lande. Köln, (Kommissionsverlag Bachem), 1931. 15 : 23.
Für die Redaktion verantwortlich ... Schroeder.
חוברת א' של שנה ה' יצאה בינואר, חוברת ב' ביולי.

1704. **Hashomer-Hazair.** Jediot Haschomer-Hazair. n. p., (1931). 22 : 29.

Histadruth olamit schel noar zofi chaluzi Haschomer-Hazair, Machlakah maaravit schel hanagah [!] eljonah.

השכסס בגרמנית. — חכסות ההוסעה לא נוכרה. — יצא במאי. — בהקטגורף.

1705. **Hed-Bethar**; Blätter der Brith Trumpeldor. Berlin, ("Ewer"-Buchhandlung), 1929. 23 : 31.

דורשכועון. האחראי: הגס קרנר. גליון דיה של שנה א' יצא בייא בסיון תרפ"ט, 20 ביוני 1929.

1706. **Jaldut**; časopis židovské mládeže. Praha, Kruh přátel židovské mládeže, 1931. 15 : 23.

13 פעמים בשנה. העורך: קרל שטיין. — חוברת א' יצאה בספטמבר.

1707. **Jevrejski glas.** Sarajevo, 1931. 32 : 49.

שבועון. העורך: בי פוליןקן. עתון ציוני. שנה ד' מספר 3 (143) יצא ב27 בטבת תרצ"א.

1708. **Jewish education**; pub. by the National council for Jewish education. Chicago, Ill., 1930. 17 : 24.

רבעון. העורך: Alexander M. Dushkin. כרך שני חוברת ראשונה יצאה בינואר.

1709. **The Liberal synagogue bulletin**; official organ of the Liberal synagogue, Beth Israel, Melbourne, Australia. Melbourne, 1931. 22 : 28.

ירחון. גליון ב' יצא בקרץ.

1710. **La Luz**; revista semanal literaria judia. Bs. Aires, typ. "El Espejo", 1931. ports. 20 : 28.

Director propietario: D. Elnecave. גליון ט' יצא ב5 ביוני.

1711. **Nach'lath z'wi**; eine Monatsschrift für Judentum in Lehre und Tat; hrsg. vom Vorstand der Rabbiner-Hirsch-Gesellschaft. Frankfurt a.M., Droller, 1931. 16 : 24.

ירחון. חוברת 12-11 של שנה א' יצאה בספטמבר-אוקטובר.

1712. **The New York Jewish tribune.** New York, The Jewish tribune, inc., 1931. 22 : 29.

שבועון. המשך של Jewish tribune. גליון א' יצא ב2 בינואר.

1713. **El Renacimiento**; semanario de informacion hebrea. Habana, 1931. 30 : 45.

גליון ג' יצא ב10 בפברואר.

1714. Verein ehemaliger Hörer der Hochschule für die Wissenschaft des Judentums. Mitteilungsblatt. Berlin, 1927. 15 : 23.

גליון א' יצא במאי, ב' — בדצמבר.

„Um den Zusammenhang zwischen den ehemaligen Hörern der Hochschule zu fördern, hat der Verein beschlossen, von Zeit zu Zeit ein Mitteilungsblatt herauszugeben, das über die wesentlichen Vorgänge im Verein und in der Hochschule in Kürze unterrichten soll“.

1715. La Voix juive; organe du judaïsme intégral. Le Caire, 1931. 45 : 60.

שבועון (יוצא בכל יום חמישי). העורך: אלברט סטרפלסקי. גליון א' יצא ב-28 במאי.

ב. קבצים ומאספים.

1716. גדיים. סונטריאל, בית ספר ביאלק מבתו התית המאוחרים תרפ"ט. 72 ע, פורטרטים. 23 : 30.

מהמעטפת. — בראש המעטפת גרפס: לכבוד הסיום השלישי — ע' 52—60: אידישע אפטיילונג. — ע' 66—72 מודעותי מכל עבודות של תלמידי בית הספר.

1717. הגדה; קובץ הסיום של תלמידי המחלקות המסימות של תלמוד התורה דמינאפוליס. מיניאפוליס, „הברק“, תרצ"א. [1], 59, 111 דף, תמונות. 23 : 30. גרפס בהקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. — יצא בניסן. ע' 3: „שיר הסיום“ עם תוים.

1718. גיר; קבץ שנתי, יוצא לאור על ידי הסתדרות תלמידי בית המדרש לסורים של ישיבת ר' יצחק אלחנן. ניו יורק, (אריאס פרעס), תרצ"א. 61 ע, פורטרטים. 19 : 26. יצא בסיון. — ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 449.

1719. נתיבות; (עתון שומרי גליל בילסטוק). (הנהגת הגליל של השומר הצעיר, תרפ"ז). 20 ע. 20 : 27. חד יומן. — יצא בל"ג בעומר. סיוני; ספר השנה של החברה לחכמת ישראל ברוסיה ... ג' ... ראה ע' 441.

1720. אויפבויו. אויפבויו געווייטעט דעם אויפבויו פון ארץ-ישראל. בא-ראנאוויטש, (דפוס גרינבערג), 1930. 4 ע. 35 : 55. חד יומן. י"ל לרגל בואו של בא כח קרן היסוד, אלכסנדר גולדשטיין לברנוביטש. עורך ומו"ל: ח. טננבוים. יצא בי"ז בסיון.

1721. אידיש נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד. צוועלפטע קאנ-ווענשן בוך פון אידיש נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד. מאנטרעאל, דפוס קער נערער אדלער, 1930. ע' 1—32, VIII ע', ע' 33—64. 21 : 28.

ע' VI—VIII, 33—64 מודעות וברכות. — הקבץ מכל מאמרים ורשימות בעניני ארץ ישראל, על תנועת פועלי-ציון בקנדה, על החנוך של הילד העברי באמריקה ומאמר של ב. ברוכוב: „אונזער ארץ“, שנכתב לפני 14 שנה.

1722. אידישע זשורנאליסטן און יונגע שריפטשטעלער אין בעלגיע.

ליטעראריש-געזעלשאפטליך-הומאריסטישער פסח זשורנאל. ארויסגעגעבען דורך יוד. זשורנאליסטן און יונגע שריפטשטעלער אין בעלגיע. נאנטורפן, (רפום Express, 1931). [121]. ע. 25 : 35. העורך: י. יערוואלימסקי.

1723. געווערקשאפטן קאמפיין צייטונג; ארויסגעגעבען לכבוד דער 5-טער נאציאנאלער קאנווענשאן פון דעם נאציאנאלן ארבעטער קאמיטעט פאר די ארגאניזירטע אידישע ארבעטער פון ארץ-ישראל. (ניו יארק), 1929. 16 ע. 29 : 40. יצא ב' 29 בנובמבר.

1724. דער ווילנער אנגעשטעלטער; צייטשריפט פאר פראפעסיאנעלע פראגן. ווילנע, (פארוואלטונג פון פראפעס. פאריין פון האנדלס אנגעשטעלטע אין ווילנע), 1930. 16 ע. 18 : 25. הוצאה חד פעמית. — העורך: ח. וואלטי. — יצא ב' 19 ינואר.

1725. ווילקאווישקער אלמאנאך; ליטערארישע היסטארישע שריפטן. רעדאקטירט פון איתן האזרחי ... ווילקאווישק, פוסטאפעדסקי, 1930. 48 ע. 15 : 23. בראש השער: Vilkaviskio almanachas. — כולל בסוף גם קצת דברים בעברית. — עם תמונות מעתיקות-היהודים שבעיר.

1726. וולאצלאווקער צוקונפט-שטימע; געווידמעט דעם 12 יאריקן יוביליי פון יונגט בונד „צוקונפט" אין וולאצלאוועק 1918-1930. וולאצלאוועק, יונגט בונד „צוקונפט", 1930. 11, [1] ע. 24 : 31.

חד יומין. — העורך והמזל: פ. וואלקאוויטש. — יצא ב' 14 באפריל.

1727. זשיטלאווסקי זאמלבוך; געווידמעט דר. חיים זשיטלאווסקי צו זיין זעכציקסטן געבורטסטאג פון זיינע פרוינד, חברים, תלמידים. ווארשע, בזשאזא, 1929. 479 ע. 14 : 21.

התכן: ו. וועגן ד"ר חיים זשיטלאווסקי לעבן און שאפן [מאמרים מאת מ. רוזנבוים, שמואל זיטלובסקי, ו. צ'רנוב, מ. זילברפריד, מ. ריינוס, ש. דיכטוב, ש. ניגר, י. נ. ש. ה. ד. גומברג, ד. פינסקי, א. קיכלניק וכן-אדיר]. — 2. געווידמעט ד"ר חיים זשיטלאווסקי: צו דעם ארטיקל פון ל. כאזאנאוויטש ... פון דער רעדאקציע. ל. כאזאנאוויטש (כתריאל): די וועלטווירטשאפטלעכע גרונטעצן פון ציוניזם. — י. נ. שטיינבערג: די ראלע פון אנארכיסטישן פרינציפ אין רעוואלוציאנערן סאציאליזם. — י. רובין: נאציאנאליזם פון -ענטוועדער- אדער-. — י. אָפּאָסָש: ברידער ... וו. נאטאנסאן: קאנסט באגריף וועגן פרייען ווילן ... א. לעיעלעס: אמעריקע, 1922. — הי. פראנק: צו דער פראגע פון יידישן גאָט-באגריף. — ד. טשארגי: א. דאנק צו דעם ד"ר חיים זשיטלאווסקי. — 3. פון ד"ר חיים זשיטלאווסקי אליין: הי. זשיטלאווסקי: א. פארווארט צו דעם „נאכוארט". — ס. גריגאראוויטש: נאכוארט: די סאציאל-דעמאקראטן און די סאציאליסטן רעוואלוציאנערן. — 4. זשיטלאווסקי ביבליאגראפיע ... פון מ. מ. ראזענבוים. הביבליוגרפיה (ע' 461-479) מכילה את מאמריו וספריו של זיטלובסקי שפרסם בשנות 1891-1927.

1728. טארנער פרייע יוגנט; געווירטעט דעם 25 יאריקן יובל פון דער טארנער, יוגנט, טארנע, (דפוס "Grafi", 1929. 16 ע, תמונות. 24 : 31.
הוצאה חד פעמית. — העורך והמול: מ. גרוב. — יצא בנובמבר

1729. יוזעף פילסודסקי; דער ערשטער מארשאל פון פוילען. אין זיכט פון שטימען און זכרונות פון אידען. ווארשא, צייטשטימען, 1931. 35 ע, לוח תמונה. 23 : 30.

כולל מדורות אלה: I. די געשטאלט פון מארשאל פילסודסקי אין דער אידען שער פובליציסטיק. II. ביאגראפיע און זכרונות. III. די אידישע בעפעלקערונג און די פוילישע טעטיגקייט פון מארשאל יוזעף פילסודסקי אין דער לעצטער צייט. — רוב המאמרים נדפסו תחלה בעתונים שונים.

1730. ישראל; הוצאה שנתית של ברית, "צעירי מזרח" כיון; פובליקאציע פון אנואלה דילא אוניון, "צעירי מזרח" די גרינד. סאלוניקי, תשרי תרצ"א. II דף, [28] ע. 21 : 28.

שיר אחד בעברית, שאר הטכסט בלדינו. — ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 39.

1731. דאם ליטערארישע ראדאם; אויסגאבע פאר ליטעראטור און טעאטער. ראדאם, (דפוס "Cukier", 1928. 10 ע. 27 : 37.
הוצאה חד פעמית. — העורך-המול: ב. שטריימאן. — יצא בספטמבר.

1732. מזרח; נו' ספייטאל אדיטאדו אלה אוקאזירן די טיז בשבט פ' ד'ה אמוסיאסיוון די גיבנינוס מזרחיסטאם, מזרח. סאלוניקי, 5691. 8 ע, תמונות. 23 : 30.

1733. מיר אליין; זאמלבוך פאר ליטעראטור, קונסט און קריטיק. רעדאקטירט פון נח) יצחק) גאטליב, נח) גרינבלאט, ר. רובינשטיין. קאוונע, (מיר אליין), 1930. 48 ע, 2 לוחות-תמונות. 17 : 24.
ספורים ושירים מאת: יעקב גוטליב, אליעזר הימן, יודיקא ואחרים.

1734. פאר אידיש; א זאמלבוך. רעדאקטירט פון ש. ערדבערג. ניו יארק, נאציאנאלער קאנסיל פון יאנג איזראעל, תרצ"א. 65 ע. 17 : 27.
מהעטפת. — יצא דער פראפאגאנדע וואך פאר אידיש. — יצא בחנוכה תרצ"א.

1735. פעטערסאן. אידישע פאלקס שול פון אידיש-נאציאנאלן ארבעטער פארבאנד. שול בוך ... א זאמלונג פון קינדער קאמפאזיציעס לכבוד זייער סיום און גראדואירונג ווס טוב. פעטערסאן, תרצ"ז-תרצ"א.
בשנה א' יצא בסיון בהקטוגרף מכתב מכונה, בצד אחד של הדפים. 29 ע. 22 : 28.
בשנה ב' יצא בסיון. 35 ע. 15 : 23.

1736. דער פרייער סקוויט; ארויסגעגעבן דורכן יידיש-סאציאליסטישן פארבאנד, פרייע סקוויט'ן אין סלאנים, סלאנים, „פרייע סקוויט'ן“, 1930, 14, [11] ע. 16: 22.
חד-פעמי הערך והמול: M. Reznik. — יצא באוקטובר.

1737. קאאפעראטיווער טאשן לוח 1931. פערטער יארנאנג. (ווארשע), פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, 1931, [11] ע. 9: 15.
ע' 65—[192]: חמר על התנועה הקואופרטיבית.

1738. שטאפלען; אויסגאבע פאר ליטעראטור און וויסנשאפט. (רע-דאגירט דורך: א. וויינמאן). ראדאם, (דפוס Cukier), 1929, 16 ע. 15: 22.
הוצאה חד-פעמית. יצאה במאי.

1739. דאס רומשינסקי בוך; ארויסגעגעבן לכבוד זיין 50 טען געבורטס-טאג. רעדאגירט פון: ס. אשקראוויטש, צ. ה. רוכינשטיין, ז. זילבערצווייג ווערדן... ניו יארק, (Trio press), 1931, 128 ע, פורטרטים. 23: 30.
יצא ב 9 באפריל. — מכיל 4 מאמרים גם באנגלית. — ע' 95—128 ברכות ומודעות.

1740. שלום עליכם פאלק שולן. שיקאגע. זעכצן; א זאמלונג סיום-קאנספאזיציעס. פון זעכצן תלמידים גראדואירער פון די עלעמענטארע שלום-עליכם פאלק שולן, שיקאגע, פעברואר 1930. שיקאגע, שלום-עליכם פאלק-אינסטיטוט דורכן פארלאנג קלעצקין, ווארשע, 1930. [12] דף, 3—49, [11] ע. 16: 22.

1741. „תורה ועבודה“; בלעטער פאר דער יידישער יוגענד. טוקאטשע-ווא-בראטיסלאווא, (דפוס „נקודה“), תרצ"א. 8 ע. 16: 24. [חד יומן]. יצא בניסן.
Central conference of American rabbis. Year-book index volumes I—XL. 443 ע' ראה

1742. Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik. Jahrbuch ... Jahrg. II, Jahrg. III. Hrsg. von Samuel Steinhilber. Prag, Selbstverlag, 1930—31. 2 v. 16: 24.
האלק: V. 2: J. Kohn: Soziologische Einführungsskizze in die Geschichtsschreibung des Judentums in der tschechoslowakischen Republik. — S. Steinhilber: Der Sturz des Vicedominus Jacob (1124). — A. Engel: Die Ausweisung der Juden aus den Königlichen Städten Mährens und ihre Folgen. — A. Blaschka: Die Judenschulden im Register des Prager Burggrafenamtes 1497-1500. — F. Teply: Die Juden in Schwihau. — B. Bretholz: Der Gewitscher Judenrichter Joseph David. — J. Bergl: Der Judenmord in Böhm.-Leipa am 9. Dezember 1744. — H. Flesch: Aus jüdischen Handschriften in Mähren. — S. H. Lieben: Igereth Machalath, eine hebräische Chronik des 18. Jahrhunderts. — B. Bretholz: Die Judenschaft einer mährischen Kleinstadt

Markt Pirnitz im XVIII. Jahrhundert.— G. Kisch: Die Zensur jüdischer Bücher in Böhmen.— P. Nettl: Bemerkungen zur jüdischen Musik- und Theatergeschichte in Böhmen.— V. Kurrein: Rosenberg.— J. Rokycana: Fünfzig Jahre des „Ceskožidovský kalendář“.— III, 532, [1] p.

V. 3: O. Donath: Jüdisches in der neuen tschechischen Literatur.— T. Jakobovits: Die Judenabzeichen in Böhmen.— M. Rachmuth: Die Juden in Neuhaus.— S. Adler: Das älteste Judicial-Protokoll des jüdischen Gemeinde-Archives in Prag 1682.— H. Flesch: Aus dem Pinax von Tobitschau.— B. Mandl: Zur Geschichte der Juden in Kassejovicz (Kassowitz).— F. Roubik: Die Judensiedlungen in Böhmen auf den Ortsplänen vom Jahre 1727.— B. Heilig: Die Vorläufer der mährischen Konfektionsindustrie in ihrem Kampf mit den Zünften.— 4 p. 1., 448 p.

ת"ק מיוחד מכל: „Vierzehn Pläne zu Dr. Frant. Roubik, Die Judensiedlungen in Böhmen ...“.

בהקדמה לכרך ג' מעיר פרופ' שטיינהרץ שהכריז א' וב' יצאו בשתי מהדורות אחת טשכית ואחת גרמנית. המהדורה הטשכית הכילה את המאמרים בשפתם המקורית, כלומר מקצתם בטשכית ומקצתם בגרמנית; המהדורה הגרמנית הביאה את כל המאמרים בגרמנית. אך הכרך השלישי יצא רק בגרמנית, מפני שלא נחקל בשבילו אלא מאמר אחד טשכני (מאמרו של דר' רוביק). המרל מקוה כי להבא ישתתפו החוקרים הטשכיים ביתר פעילות ביספר השנה, ויאפשרו שוב הוצאת מהדורה טשכית.

כרך א' ראה ק. סי שנה ו' ע' 449.

1743. *Judisk tidskrift*. Jubileumshäfte av "Judisk tidskrifts vänner" tillägnat Marcus Ehrenpreis på hans sextioårsdag. (Stockholm, typ. Marcus boktryckeri-aktiebolag) 1929. 44, [1] p., port. 16: 24. בראש השנה: 27 Juni 1929.

המאמרים של גרוסמן, כובר, כהן, מלץ וקלצקין—בגרמנית. ושל אדלר—באנגלית. H. Valentin, A. Brody, R. Josephson, E. Kronheim, Sch. Riwkin, Vl. Grossmann, M. Buber, S. Chnour, E. N. Adler, Sch. Guttmann, M. I. Cohen, P. Goodman, Em. Linderholm, D. Malz, J. Klatzkin.

המאמרים של גרוסמן, כובר, כהן, מלץ וקלצקין—בגרמנית. ושל אדלר—באנגלית.

1744. *Raccolta di studi dedicati alla memoria di Ugo Hirsch dai soci del gruppo sionistico di Ferrara, 29 Tamuz 5691*. Ferrara, typ. Grossi, [1931]. 1 p. 1., [5]—67 p., 1 l., port. 18: 25.

התבן: A. Ruppin: L'importanza della Palestina per l'avvenire degli Ebrei.— S. Magrini: Sul medaglione raffigurante Grazia Nassi.— L. Leoni: Bicurim.— Y. Colombo: Individuo e popolo nel pensiero di Achad Haam.— G. Minerbi: Coscienza ebraica.— R. Cohen: Spunti sionistici.— A. Rava: La famiglia Hirsch a Ferrara.

1745. **Sinai**; anuar de studii judaice. Redactor M. A. Halevy. vol. III. Bucuresti, Institutul de istorie evreo-româna, 1931. 144, xxxiv p., 8 pl. 16 : 24. (Din publicatiile Societatii de studii judaice, no. 3).
בראש השער : Societatea de studii judaice din România.

עם שער עברי : סיני : ספר השנה של החברה לחכמת ישראל ברומניה י"ל בעריכת ...
מאיר בן אברהם הלוי. — את הקודמים ראה ק.ס. שנה ר' ע' 450.
החן : I. Niemirower : Beitrag zur Philosophie der Geschichte der Juden. — M. A. Halevy : Comunitatile evreesti din Jasi si Bucuresti, pana la Zavera (1821). — M. Bisler : Aus dem Privatleben der Juden von Siebenbürgen im 18. Jahrhundert. — C. Blum : Despre anticele colonii evreesti din Pontul-Euxin : Activitatea apostolului Andreiu. — J. Singer : Rabbi Elieser Lipman von Temesvar. — L. Pap : Acte din arhivele Brasovului. — I. Niemirower : Institutul judaic : Introducere in filosofia religioasa a Judaismului. — L. Friedmann : Despre inceputurile teatrului evreesc in Romania.
מב"א הלוי : לחולות הרופאים היהודים ברומניה. — י. ריכר : מעתיקות עיר איזמאיל. —
אי מגיד : רשימות לחולות הדפוס העברי ברומניה. — אי לגדא : היהדות הרומנית בספרות המלונים. — מב"א הלוי : כתבות בחיבורות הישנים ביאסי ובוקרשט.

1746. **Société de conférences juives d'Alger**. Bulletin, No. 1-2. Alger, 1924—1927. 129, [1]; 208, [2] p. 16 : 24.

No. 1 : 1924—1925. — No. 2 : 1926—1927.
1924—1925 : A. Confino : La Kabbale. — I. Hanoune : La vitalité d'Israël à travers l'histoire. — Mme. L. Stora-Sudaka : La Bible dans les arts et la littérature. — L. Lévy Bram : Aperçu sur la législation des Hébreux. — R. Confino : Shylock ou les Juifs d'après Shakespeare. — J. Kaoua : L'âme charitable suivant la Bible.

1926—1927 : Bendanou : La Schehita devant la science. — J. Kaoua : Liberté, égalité, fraternité, 3 paroles de la Bible. — A. Saguès : Quelques problèmes du Judaïsme contemporain. — E. Moatti : L'agriculture et les Juifs. — L. Lévi Bram : Histoire des Juifs d'Algérie. — L. Hanoune : La morale du Judaïsme d'après les textes. — A. Pallière : L'hébreu, langue vivante. — Mme. R. Bénichou : Les poètes juifs français de notre époque. — S. Bécache : Réflexions sur la langue hébraïque. — Mme. L. Stora-Sudaka : La Jérusalem antique. — J. Kaoua : Les merveilles de l'univers. — J. Hanoune : A travers les quartiers juifs du Maroc. — E. Mayer : Vulgarisation. — L. Friedman : Une heure de musique et chant. — I. Hanoune : Dieu et les divinités païennes.

1747. **Yedidei hechalutz**. Halutismul. Bucuresti, typ. Branteanu, 1927. 16 p., illus. 15 : 23.

בראש השער : Asociatia pentru dezvoltarea halutismului in România
"Yedidei hechalutz". חר"י ומן ? יצא במאי.

1748. **Young Judaea. Canada.** Year book of Young Judaea 1931. Montreal, Federation of Young Judaea of Canada, 1931. 104 p., ports. 15 : 23. Editor: Abraham M. Klein. ע"י 73-104 ברכות ומורעות. Editor: Abraham M. Klein. הסתדרות יהודה הצעיר בקנדה נוסדה לפני י"ג שנה, וכרך ראשון זה של "מספר השנה" מכון לסכם את פעילותיה של ההסתדרות לסניפיה במשך הזמן הזה. -- בתוך המספר נדפסו תמונות רבות של עסקני ההסתדרות.

1749. **Всесоюзное общество политических каторжан и ссыльно-поселенцев. Секция по изучению революционного движения среди евреев.** Революционное движение среди евреев. Сборник 1; предисл. С. Диманштейна. Москва, 1930. 298, [2] стр. 15:21.

התנועה המהפכנית בין היהודים מאסף I. יצא ע"י הקציה לחקירת תנועת השחרור בין היהודים שע"י חברת "פוליטקטור'גים" (חברת הגולים והאסירים הפוליטיים). המאסף מכיל 2 מדורות: זכרונות (כמעט שני שלישי הספר) ומאמרים: הזכרונות, המקיפים את שנות ה-80 וה-90 היינו ראשית התנועה, נקראו בתור הרצאות בישיבות הקציה, אחריהן היו וכוחים בעיקר מסביב לעובדות, ותשובות המרצים. בספר נמסר דו"ח סטינוגרפי (לפעמים מעובד) של הישיבות הללו. בעלי הזכרונות הם עסקנים ידועים בשעתם, בעיקר ממפלגת הבונד: קופלזון (חבר סימוס"י), גו'נסקי (לגו), ל. צוגלין (דוד כץ, ש"ס), ממנו יש 2 מאמרים: על הועידה הראשונה של הבונד, בין הועידה הראשונה והשלישית), י. ס. וילנסקי. כמו כן ישנם זכרונות מאת הקומוניסט הידוע פליקס קון (פגישותי הראשונות עם הפועלים היהודים); י. א. גורביץ (תנועת הפועלים היהודית במינסק בשנות ה-80); א. מ. גינזבורג (באומב). — מהמדור השני יש לצון ביחוד את המאמר הביבליוגרפי הגדול והחשוב של א. קיר'ניץ: התחלת העתונות הסוציאליסטית ביודית ברוסיה, המקיף גם את הספרות הקטגורפית וגם את העתונים המקומיים (לא מרכזיים) והמגיע עד 1910 בערך. המאמר נדפס גם ביודית במאסף "ביב" ליאלאגישער זאמעלבוך" (ראה ק. ס. שנה ז' ע' 172 מספר 668). מענין גם המאמר שלא נגמר, המיוסד על חומר ארכיוני חדש, מאת י. בויס לזכרו של הובסס (סוציאליסט יהודי משנות ה-70). בסוף בא דו"ח על פעולת הקציה מאת א. ס. מאיר. ההקדמה היא מאת אחד מראשי הקב"ס ש' דימנשטין.

יש ערך רב לזכרונות אלה: החומר על התחלת התנועה עני הוא מאד. המחברים משתדלים להיות אויב'קטיביים ולא רק שאין אנו רואים נסיונות לעפר בעפר את התנועה, שעזבו אותה (דבר הרגיל אצל "מי שהיו") — אלא מורגשים גם כעין געגועים אל "אהבת בעוריהם". חוץ מהידיעות על "עצם הענין" — ישנם פה ושם הרבה פרטים מענינים על ההי יהודי, על המצב התרבותי, על ההשפעות הספרותיות וכו' ... מהשאלות שנדונות ברב הזכרונות יש לצין שאלת השפה: מקומו של המונח "הלאומי"; האשמות ברוסופיקציה מצד החברים הפולנים (ע' 73, 78, 80, 84 ועוד). שהיו אחד הגורמים להכנסת השפה היודית. קופלזון מסביר את הופעת השאלה הלאומית בחוגי "הבונד" ע"י השפעת הציונות (ע' 94). בזכרונותיו של פ. קון (ע' 23) יש קטעים מענינים מגליון אחד של "נרודניא ווליא", שהוחרם אח"כ ע"י המפלגה בעד האנטישמיות, ועל האנטישמיות בחוגים אחרים של הסוציאליסטים בפולניה ובאוקראינה. — הורבין מספרת (ע' 34, 63) על התכניות של הוצאת ספרות סוציא-

ליסטית בעברית, שלא נתגשמו. — במקום אחר (ע' 284—285) יש טרם אחד מענין, בלתי ידוע עד עכשיו, מחייו של המהפכן הידוע ליב כהן-ברגשטין (אחיו של העסקן הציוני הידוע, י. מ. כהן-ברגשטין). הוא נדון למות ב' 1889 בעד 'מרד' בבית אסירים ביקוטסק (סיביר) והוא היחיד מהגדונים קבל את הרב לסני מותו ומסר לו את הדברים הללו: 'רחוק אני מעניני דת, אבל בתור רב אתה בא כח הצבוריות, ואני מונה אליך בבקשה למסור לבני גזענו שכל יחשבו, שאני כהיותי עובד במפלגה המהפכנית הרוסית, בגדתי בעמי; עבדתי לטובת ההמונים היהודים האמללים, בהכרה, שגורלם קשור בגורלם של כל העמים היושבים על שטחה של רוסיה וששחרורו של העם העברי מהדכו הפוליטי יכול להתגשם אך ורק ביחד עם שחרורה של רוסיה כלה'. — יש לאחל שהכרכים הבאים (העורכים חושבים להמשיך עד מאורעות שנת 1917) יצאו בקרוב זה אחרי זה.

ב. ש.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

יד ושם לזכר אברהם זלמן פריידום ... ראה ע' 445.

יערי, א. הספרות החקלאית בעברית; ביבליוגרפיה. — ראה ע' 425.

באלאבאן, מ. יידן אין פוילן... ראה ע' 469.

1750. זאלודקאווסקי, אליהו. קולטור טרעגער פון דער אידישער ליטורגיע. היסטאריש ביאגראפישער איבערבליק איבער חזנות, חזנים און דריזשארן ... E. Zaludkowski by Kulturträger von der jüdischen Liturgie by E. Zaludkowski, Detroit, 1930, XV, 351 ע. 15 : 23.

הספר מס' 384 ביוגרפיות של חזנים שונים ומסמך על החזנות הפרוסטיונלית.

1751. נאדעל, ב. אנטירעליגיעזע ליטעראטור; אנווייזער פון אנטיר-רעליגיעזער ליטעראטור פאר בובליאטעקעס, שולן, קלובן, אנטירעליגיעזע קרויז-דער און פראפאגאנדיסטן, (מיט א כוילאנע פון ליטעראטור וועגן דער יידישער רעליגיע אין רוסיש און אוקראיניש). פארוארט מ. שיינאדל. מאסקווע, צענטר-פארלאג, 1931, 70, 11 ע. 15 : 21.

(כארקאווער סעלובע ביבליאטעק א. ג. פון וו. ג. קארלענקא). — שער כאוקראינית על הטעסט: Надпись: Антиреалистична литература. נאציאנאליזם, שאוויניזם און ציעניזם: ע' [33]—35.

1752. Central conference of American rabbis. Yearbook index volumes I-XL. n. p., Central conference of American rabbis, 1931. 3 p. 1., 175 p. 16 : 24.

1753. Dresden. Israelitische Religionsgemeinde. Bibliothek. Katalog der Bücherei der Israelitischen Religionsgemeinde zu Dresden. (Dresden, typ. Kaden), 1927. 188 p., 2 l. 14 : 22.

הקטלוג מחולק לשני חלקים עקריים: החלק הראשון — ספרית Wünsche, והוא מחולק למקצועות ראשיים אלה: דת, פילוסופיה, ספרות תלמודית ורבנית, הבראיקה, מדע

התנ"ך והברית החדשה, היסטוריה, תפלה, דרוש, קלסיקים של התקופה העתיקה, תולדות הספרות ביוגרפיה וביבליוגרפיה, בלשנות, מתמטיקה, אורינומליה, מדעי העמים והאוצרות, סטגוגיה, תולדות התרבות, אמנות, שאלת היהודים, עתונים וכתבי-עת, קבצים, הרצאות דינאמיות, ספרות נאומים, שונות, Dresdensia, כל מקצוע ראשי חוזר ונחלק למקצועות שניים. החלק השני—ספרית-הקהלה, מתחלק למקצועות אלה: דת, סטגוגיה, תולדות ישראל, גיאורפיה ואתנוגרפיה (אורינומליה), תולדות התרבות, מדע המקרא, תלמוד ומדרש, ספרות, תולדות הספרות ביוגרפיה וביבליוגרפיה, בלשנות, תפלה, שאלת היהודים, עתונים וכתבי-עת, קבצים, סטטיסטיקה, דינאמיות, שונות, Dresdensia, ספרות ציונית, ספרות החברה Centralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens, ספרות-המלחמה.

1754. **Friedmann, Jo[ab]**. Lector M. Friedmann zur 100. Wiederkehr seines Geburtstages 15. Juni 1831—15. Juni 1931. Neubearbeitetes bibliographisches Verzeichnis, eingeleitet durch Schilderungen aus seinem Leben. Wien, Selbstverlag, 1931. 24 p., port. 15 : 23.
מהמעטפת.

1755. **Poznanski, Edward**. Zagadnienia bieżącej bibliografii żydowskiej. Warszawa, 1931. 15 p. 17 : 24.
מחמטפת: „Odbitka z 'Miesięcznika żydowskiego'."

1756. **Schwarz, Arthur Zacharias**. Die hebräischen Handschriften in Österreich (ausserhalb der Nationalbibliothek in Wien). Teil 1: Bibel—Kabbala. Leipzig, K. W. Hiersemann, 1931. VII, [1], 209, [2] p. 33 : 42. ע' VII—VIII [ביבליוגרפיה].

ספר חשוב זה מכיל בו בעיקר את כתבי היד הנמצאים עכשיו בספריית הקהלה בוינה. מיסודם של יעלינק, אברהם אפשטיין ואחרים, וערך רב להם לחקירות מדעיות. ובוודאי הכל ידעו להעריך עבודתו הדייקנית והמסורה של המחבר. אין בדעתי ליקר את הספר שאינו טעון בקורת. ואולי רק הערות מעטות לכתבי יד בקבלה—ס' 41 הוא הפירוש הנמצא בכתבי יד אחרים על שמו של ר' אפרים בן שמשון, עיין מינכן¹ 15 והירשפלד ברשימת כ"י מוגטיפורי⁴ 323 ואוקספורד² 2105. מקצתו (מפ' בראשית עד תצוה) נדפס בלי שער בליוורנו, מ"ד דפיס, ונמצא בספריה העירונית בפרנקפורט דמיין. על הציטאטה מס' הבהיר עיין בספרי הגרמני על הבהיר עמ' 22—24. — ס' 239 אינו אלא ס' ברית מנחה. — ס' 240² עיין הערותי בקרית ספר שנה א' עמ' 291 וברשימת הקאסאנאטוני כ"י 180 דף 59. שם נמצא גם ההמשך. — ס' 243 על יחס הפירושים האלה לחוג ס' התמונה הארכית במאמרי על כ"י בריס. מוז. 758 בספר היוכל לכבוד פרוס' פריימאן הנמצא תחת מכש הדפוס. — 251³: האם כתוב בכ"י עצמו שר' אברהם אלמאליח חיבר את הפירושים הללו או אולי זוהי תוספת המחבר? והלא מחבר הפירושים אינו אלא ר' עזרא בן שלמה מראשוני המקובלים, עיין מה שכתבתי על זה בספרי כתבי יד בקבלה עמ' 1—2. הידיעה, שיש לנו כאן כ"י שני מפירושי ר' עזרא, חשובה! — ס' 257: על ס' מפתח הקבלה דנתי בקיצור ב-Encyclo- paedia Judaica II¹ עמ' 1105. — ס' 258³ האורה עיין בקרית ספר שנה ה' עמ' 275.

1757. *Studies in Jewish bibliography and related subjects*, in memory of Abraham Solomon Freidus (1867—1923) late chief of the Jewish division, New York public library. New York, The Alexander Kohut memorial foundation, 1929. CXXX, 518, 159 p., 2 l., facsim., ports. 18 : 25.

עם שער נוסף בעברית: יד ושם לזכר אברהם זלמן פריידוס; קבוצת מאמרים וחקירות בספרות ישראל מאת ידידיו מוקיריו וחבריו למדע. ניו-יורק, הוצאת המוסד לזכר אלכסנדר קאהוט, תר"ץ. 1929. — המו"ל שהוציא את הקבץ הזה והועד שעסק בעריכתו ראויים להכרת טובה גדולה בעד המתנה היפה הזאת. אין לדמות מצבה נאה יותר לאיש שעסק כל ימיו בספרים ושהשתדל לעשות אוזנים לתורה, מאשר קבץ עשיר ומגוון זה שישמחו בו כל ביבליוגרף וכל העוסק בחכמת-ישראל בכלל. החלק הראשון המוקדש לפריידוס נותן מושג מאישיותו המופלאה של האיש גם למי שלא הכירהו רשימת חבריו תביא תועלת גדולה לביבליוגרפים ולספרנים. — בקובץ נמצאות גם רשימות חבורים של גיבורא, נחמיה בריל ושניאור זקס. יש לנו כאן גם שתי רשימות של כ"י (כ"י הפולמיים בסמינר ניו-יורק וכ"י ניקולשבורג). ביבליוגרפיות מקצועיות (מנהגים, היהודי הנודד, תרגומים עבריים מאנגלית, הנגינה הדתית בישראל), חמר לתולדות בתי-ספרים (הספרים העירוניים בפרנקפורט ע"ג מיין, ת"ת ליורנו), חמר לתולדות ביבליוגרפים וחובבי-ספרים (שטינשניידר, יצחק בלינפנט, אברהם גראציאנו). חמר רב לתולדות הדפוס ולתולדות הספרות. ובאמת אין דרך טובה יותר לתאר את הספר הזה מאשר לרשם בפרוטרוט את חכנו: י. דאווידזאן: לקט מכתבים מהחמי ישראל לשוח"ה. — ד. וואכשטיין: שרידים מפנקסו של רבי יעקב יושע בעל פני יהושע. — ג. ש. ליבאוויטש: השארת הנפש על ידי הספרים. — ש. ב. שווארצברג: שניאור זקס. רשימת ספריו, הוצאותיו ומאמריו. — ד. גלין: השם הערבי לספר הגלוי לר' סעדיה גאון. — ש. בארון: תשובה בשפה איטלקית מאת ר' אברהם גראציאנו. — י. ריבקינד: אליה מורפורגו מסייעו של ויזל במלחמת ההשכלה לאור תעודות חדשות בצרור מבוא והערות.

The Alexander Kohut memorial foundations. — Preface. — Freidusiana. A list of writings by and about A. S. Freidus. — P. Wiernik: Abraham Solomon Freidus (1867—1923). — R. Kohut: Freidus, a personal reminiscence. — H. M. Lydenberg: Freidus the bookman. — J. Bloch: The classification of Jewish literature in the New York public library. — D. C. Haskell, ed.: Jewish customs. A list of works compiled by A. S. Freidus. — C. Bernheimer: The library of the Talmud Torah at Leghorn. — H. G. Enelow: Isaac Belinfante, an eighteenth century bibliophile. — E. N. Adler: A bibliography of the writings of Adolf Neubauer (1832—1907). — A. Freimann: Das Einteilungssystem der Judaica in der Stadtbibliothek Frankfurt a. M. — G. A. Kohut: Steinschneideriana. — S. Krauss: Merkwürdige Siddurim. — Z. Lauterbach: Abbreviations and their solution. — J. Reider: Non-Jewish motives in the ornament of early Hebrew books. — C. Roth: A seventeenth century library and Trousseau. — A. Z. Schwarz: Nikolsburger hebräische Handschriften. —

I. Schapiro: Bibliography of Hebrew translations of English works.— B. Cohen: Nehemiah Brüll (1843–1891).— A. Marx: The polemical manuscripts in the library of the Jewish theological seminary of America.— H. A. Wolfson: Isaac ibn Shem-Tob's unknown commentaries on the Physics and his other unknown works.— D. Simonsen: Über die Vorlage des האשכול. — M. J. Kohler: Some new light on the Dreyfus case.— A. Yarmolinsky: The wandering Jew.— O. Kinkeldey: A Jewish dancing master in the Renaissance (Guglielmo Ebreo).— I. Markon: Bemerkungen zum Bericht des R. Jakob Bmden über die Wilnaer Flüchtlinge im XVII. Jahrhundert.— I. Goldstein: Ritual questions.— A. Z. Idelsohn: Collections of and literature on Synagogue song.— C. Levis: Who were the Amorites?— L. Blau: Zur Massora.— G. F. Black: The beginnings of Hebrew in Scotland.— W. Eames: On the use of Hebrew types in English America before 1735.— L. Ginzberg: Die Haggada bei den Kirchenvätern.

1758. Wachstein, Bernhard. Bibliographie der Schriften Moritz Güdemanns (1835 10/2 Hildesheim — 1918 5/8 Wien). (Wien, typ. Waizner, 1931). 20 p. 15: 23.

הדפסה כן: XLVIII. Bericht der Israelitischen Allianz zu Wien.

1759. Wachstein, Bernhard. Bibliographisches zu Heinrich Heines fünfundsiebzigsten Todestag (16. Februar 1931). Wien, (typ. Waldheim-Eberle), 1931. 7 p. 18: 24. סהמעתפת.
"Sonderabdruck aus "Menorah" IX/1931.

כולל רשימת שירי הינה המתורגמים לעברית וליווית ורשימת ספרים על הינה היהודי.

1760. Wachstein, Bernhard. Literatur über die jüdische Frau. Mit einem Anhang: Literatur über die Ehe. Wien, Selbstverlag der Bibliothek der Israel. Kultusgemeinde, 1931. 47, [I] p. 17: 23.

= Veröffentlichungen der Bibliothek der Israelitischen Kultusgemeinde

Wien. VII.

במאתים ושמונים מספרים מכנס המחבר את הספרות הנמצאת בבית הספרים דקהלת וינה על הנושא: האשה היהודית. החומר מחולק לעשרה פרקים לתקופותיהם ולמקצועותיהם. בהוספה הנספחת מונה המחבר את החבורים — חוץ מספרי ההלכה — על הנשואין. במספר תשעים וחמשה בתוך כל פרק ופרק הספרים מסודרים בסדר כרונולוגי המקל על הבא לסקור את מהלך ההתפתחות של המקצוע. המחפש את הספרים לפי שמות מחבריהם ימצאם במפתח המחברים. שני מפתחות הענינים יקלו גם כן על המעיין למצא את מבוקשו. אין כמובן לביבליוגרפיה זאת, שנערכה על יסוד החומר הנמצא בספריה אחת, כל תביעה לשלמות. דל הוא ביחוד הפרק Biblische u. nachbiblische Frauen als Heldinnen in d. Dichtung המכיל כשבעים מספרים. בספרו של אדוארד ג'מס די רוטשילד: Le mystère du Viel Testament, Paris, 1878–1891 העשיר בביבליוגרפיה של דרמות התנ"ך נמצאים כמאתים וחמשים מספרים על אותו הנושא.

את הספרים העבריים נתן המחבר כטרנסקריפציה גרמנית. על זה יש לערער גם מנקודת מבט הביבליוגרפיה אשר מתפקידה למסור את הדברים כהוייתם בלי שנוי ככל האפשר. — הפסקה שבעמ' 24 מספר 172: Estelina und Reyna, Gattin des Abraham Conat in Mantua נותנת מקום לסעות-אשטלינה היא אשתו של אברהם כונת, וריינה היא אשתו של יוסף נשיא הדוכס של נכסוס-שמו הפרטי של כרמולי נזכר בספר בצורת Eljakum וצ"ל Eljakim. בצורה התנכית אליקים מופיע השם גם בשערי ספריו העבריים של כרמולי. — בפרק הביבליוגרפיה נזכר רק מספר אחד והוא: die jüdische Literatur לשטיינשניידר שהופיע ב"המזכיר" כרך 19. בסוף הספר נזכר גם הספר הביבליוגרפי "עין משפט" לשמואל איזנשטרס (ירושלים, תרצ"א) המכיל חומר על האשה היהודית בקשר עם המשפט העברי, ויצא לאור בזמן הדפסת רשימת וכשטין. לתועלת המעוניינים אביא כאן את הביבליוגרפיות הידועות לי על הנושא הזה וכל המוסיף הרי זה משובח: Bibliografia femminile israelitica italiana del XIX secolo. Mondovì, 1875. Oscar Greco, Vessillo israelitico. 1875, Anno 23, p. 234-238. נלקט מתוך ספרו של Bibliografia femminile italiana del XIX secolo. — רשימות הספרים ע"ד האשה היהודית הנמצאים ב-New York Public Library שנלקטו בידי פריידוס ונדפסו בבוולטיגים של בית הספרים הזה, צוינו במאמרו של אלכסנדר מרקס Zeitschr. f. hebr. Bibliogr. 1915, Jg. 18, p. 13-14. — בספרו של עזרא קורמן (Korman): יידישע דיכטערינס אנטאלאגיע, שיקאגא, (1928), ע' 337-374, נמצאת רשימה ביוגרפית וביבליוגרפית ע"ד משוררות יודיות. — במאסף ידברי פועלות, חל-אביב, תר"ץ, ע' 337-374 נמצאת ביבליוגרפיה בשאלת הפועלת בארץ ישראל (מכילה את הכתוב בשאלת הפועלת בעתונות הפועלים בא"י בשנות תרע"א-תרפ"ח), מסודרת ע"י מ. ק. [= מרדכי קושניר]. ש. שונמי.

1761. Wininger, S[alomon]. Grosse jüdische National-Biographie, mit mehr als 12,000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde von S. Wininger. Unter Mitwirkung von zahlreichen Fachmännern aus allen Weltteilen. Bd. 6, Lief. 41-44: Steinheim-Wolfsohn. Cernauti, typ. "Arta", [1931]. 320 p. 17: 25. שנה ו' ע' 174. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 174. עם הקונטרס 44 הגומר כ-Wolfsohn מתקרב המלון הביוגרפי הגדול לידי גמר. המבקר של הכרך השני של מלון זה בק. ס. (שנה ד' ע' 215) עמד כבר על ערכו של המפעל הזה. קשה לתאר שעבודה כזו, שאצל אומות העולם היא דורשת שתוף של כמה וכמה מומחים, נעשתה ע"י איש אחד ושהיא גם הולכת ונגמרת, למרות צוק העתים. המחבר שלנו צריך היה להתגבר על קשיים מיוחדים. הנובעים ממצבו המיוחד של העם העברי: פוזרו בין הגוים, ופעולתו בתרבויות זרות ובשפות שונות. יש גם קשי מיוחד בקביעת יהדותם של כמה וכמה עסקנים וסופרים, שפעולתם היתה מחוץ לחיים היהודיים. המחבר מכניס בצדק גם אותם אל מלוננו וע"י זה הוא נותן חומר מענין מאד בשאלה, מה הכניסו היהודים לאוצר התרבותי הכללי. (אגב, בסעות הוכנס גם המלומד הידוע אדוארד מאיר, שאינו יהודי.) בהקדמה נאמר ש"גדלן" של הביוגרפיות ורבות הפרטים בהן מותנים אך ורק ע"י סכום החומר שהיה ברשותו של המחבר, ואינו משמש קנה מדה להערכתו את האיש. אמנם

המחבר תלוי בעבודתו בחומר שברשותו, אבל בתור קנה מדה לגודל המאמרים היה יותר נכון לקחת את חשיבותם ותפקידם של האנשים שעליהם מדובר. במלון שלפנינו הוקדשו ללודביג פיליפסון 5 ע', ללֵקְטֶר רֶטְנֹוי 6 ע', יותר מאשר לשפניוזה וכפלים מאשר לפילו; או למשל ליוריסט ולסֵטְסִיסְטִיקֶן אנגלי לוי ניתן הרבה יותר מקום מאשר לר' לוי יצחק מברדיצ'ב, לנדיר יותר מאשר ללילינבלום, ללינצקי יותר מאשר לצ'רניחובסקי. כדאי היה להמנע מדיספרופורציה כזאת. — ביחוד מקצר המחבר על הסופרים העבריים (על שמעונוביץ שורות אחדות, מי סיקו-סמיליאנסקי לא נזכר לגמרי). אמנם יש כאן קשי גדול מצד התומר; אין לע' לקסיקון חדש של הספרות העברית. אבל גם התומר שישנו לא נוצל במדה מספיקה. יותר ידיעות ישנן על הסופרים ביודית, ועוד יותר על הסופרים בלועזית. יפה עשה המחבר שמביא קטעים מיצירות הסופרים, גם מהסופרים העבריים, שדבריהם תורגמו לגרמנית. — המחבר מדגיש בצדק בהקדמתו שמהדורה ראשונה אי-אפשר שתהיה משוכללת, והוא מבקש (ועל בקשתו זו הוא חוזר גם בהקדמתו לכרך ג') להעיר על שגיאות וענינים ושמות שנעלמו. ויפה עושה המחבר שהחליט להוציא כרך עם הוספות ותקונים. כיון שזה יהיה הכרך האחרון, רצוי שהמחבר ישתדל לשכלל אותו עד כמה שאפשר, אפילו אם אסף התמר החסר יעכב קצת את הוצאתו.

ועכשו הערות בנוגע לפרטים. — הערך מיכ"ל. לא נזכרה ההוצאה האחרונה של כתביו בצירוף מבוא מאת י. פיכמן (הוצאת עיונות, ברלין תרפ"ד). בביבליוגרפיה נזכרה החוברת הסקנה של קלוזנר על הספרות העברית החדשה; כדאי היה להזכיר גם מאמרו המפורט על מיכ"ל בהשלח שנכנס גם לקובץ כתביו על הספרות "יוצרים ובונים", יש גם להוסיף את לחובר "תולדות הספרות העברית החדשה" (הספר מכיל ביבליוגרפיה עשירה) וצירוף "יוצרי הספרות העברית החדשה". — לויק, ה' "גולד באומן סלך מינסק". צ"ל באיהוקן. העיר אומן היא בדרום רוסיה סמוך לקיוב. — ח. צ. לרנר (חצ"ל). מסופר שהוא חבר את "מורה הלשון". כדאי להוסיף שהספר יצא בכמה מהדורות והיה ברוסיה במשך עשרות בשנים ספר למוד העיקרי לדקדוק. — ריב"ל. נאמר שהוא חבר תולדות הספרות העברית (ב' חלקים וילנה 1839). לא ידוע לנו ספר כזה של ריב"ל. אולי מתכון המחבר ל"בית יהודה" שיצא באותה שנה ושנזכר בקשר אחר בערך זה. אבל בית יהודה אינו תולדות הספרות העברית. — לוי, ישראל (הרב הראשי בצרפת). יש להוסיף שליובל ה' 70 שלו יצא ספר היובל לכבודו: *Mélanges offerts à M. Israël Lévi* (זה היה כרך 82 של R.E.J.), המכיל ביבליוגרפיה של כתביו מסודרה ע"י A. Pereira. — לַבְנֵדָה. הרשימה קצרה מאד ונותנת מושג חלש מאד על אישיותו של הסופר שהיה שייך לשתי תקופות: השכלה וחבת ציון, והיה גם בין ראשי המדברים. הוא היה לא רק מתומכי תנועת חבת-ציון אלא אחד ממנהיגיה. לביבליוגרפיה יש להוסיף ציטרון: לקסיקון ציוני, וכתבים לישוב ארץ ישראל שנערכו ע"י דרזיאנוב ושמיכלים מכתבים של ל. ואל ל. אגב, האסף הזה מכיל חומר חשוב בשביל כמה וכמה ערכים השייכים לחבת ציון. — מנחם מנדל לוינסקי. מסתובב. זמן מותו מסומן לפי גלבר 1823, אבל וינצ'ו במאמרו "בהעולם" 1925 שנרשם גם בביב-ליוגרפיה (עפ"י שגיאת הדפוס רשום 1923) מעתיק את הכתבת שעל קברו, ושם כתוב בפירוש תקפ"ו ז. א. 1826. בינתיים נתוסף חומר חדש: קלוזנר, תולדות הספרות העברית החדשה (הרצאות שבאוניברסיטה). — לוינסקי, שמריהו. יש להוסיף שבתרע"ט יצא בניו-יורק קובץ מאמריו בשם "ימי המעבר" עם כרטיס-סיקה שלו מאת בריינין. לוועד הפועל המצומצם הציוני הוא נבחר לא בקונגרס שב 1913 אלא בקונגרס העשירי שב 1911. במשך שנתיים ערך יחד עם י. ד. ברקוביץ את השבועון "התורן". בשנים האחרונות הוא אחד מהמנהלים את

הוצאת הספרים החשובה "דביר" — לוינסקי. שם האוטופיה שלו: מסע לא"י בשנת ת"ת. יש להוסיף שאת פיליטוניו בהשלח (שעליהם מדובר בהערך) חתם י"ר' קרוב' ורוב מאמריו בגוטמארגען בשם יא קאלעפל". אחרי מותו יצאו כתביו ב 3 כרכים עם ביוגרפיה מפורטת שנכתבה ע"י קלוזנר. לביבליוגרפיה יש להוסיף: חוברת לוינסקי של "השלח" (1910) חוברת דצמבר, סוף כרך כ"ג). גם את המאמר המצוין של אחד-העם "הראשון" (על פרשת דרכים IV, נדפס קודם בחוברת הנ"ל). — א. לסיין. לא נזכר שהוא הכניס זרם מיוחד לאומי-יהודי למחשבה הסוצי-אליסטית היהודית באמריקה, וזה אופיני בשביל פעולתו. ומפני זה היה כל כך קרוב לרוחו של ברנר, שכתב עליו רשימה יפה. לביבליוגרפיה יש להוסיף: חוברת לסיין של "צוקונפט" 1919 ומאמר עליו מאת ש. ברנשטיין בספרו "בחזון הדורות". — לילינבלום. הרשימה קצרה יותר מדי בשביל להסביר מדוע הוא נעשה מורה לשני דורות (של ההשכלה ושל חבת ציון) ולתת כרקטריסטיקה קצרה. לא נזכר גם שהסיף לפני חבת ציון לעבודת אדמה של היהודים ברוסיה. מאמרו הרוסי "על תחית עם ישראל בארץ ישראל" (שלא נזכר) היה מהכרוזים הראשונים לתנועת חבת ציון וקדם לאוטואמנטיפציה של פינסקר. לביבליוגרפיה יש להוסיף: 2 מאמרים של קלוזנר (ביוצרים ובונים), גליון לילינבלום של העולם (9 א. 1910). המאמר של אחד-העם האחרון שנדפס שם, נדפס אח"כ גם בעפ"ד ח' ד' וזכרונות וינצבסקי על ל. "העולם" ויבלוח אחיעבר' — לילינבלום. לא נזכרה ההתנגדות של החרדים לתכנית התקונים שלו שהתבטאה ביחוד באספה הירועה במינסק. לביבליוגרפיה יש להוסיף: D. Philippson: Max Lilienthal; American Rabbi. Life and Writings, N. Y., Bloch, 1925. שם נכתבו גם מכתביו של ליל, ר' — ישראל פלנקר. יש להוסיף לביבליוגרפיה את העבודה המעניינת של ש. רוזנפלד עליו (שנזכרה בערך אחר) בעברית, רוסית וביודית. — ליפסקי. יש להוסיף שב-1927 יצאו 3 כרכים של כתביו. כרך א': בעניני הציונות. — שלמה לוינסון נרשם פעמים, פעם Löwisochn (ע' 176) ופעם Löwysohn (ע' 179; רשימה זו יותר מפורטת). — פנדלשטם, מ. כדאי להוסיף שמיד אחרי מותו יצא מאסף רוסי לזכרו "Pamiat' M. E. Mandelshtama" — מרגליות מנשה. הרשימה הקצרה נותנת מושג חלש מאד על אישיותו ופעולתו של אחד מטובי סופרי ההשכלה ברוסית. יש להוסיף שהיה עסקן חשוב בקהלת אודיסה, מראשי חברת מפצי השכלה (אגב הוא היה ראש הלוחמים מצד הועד כשעמדה השאלה ע"ד התנון הלאומי. בקיץ 1902; אחד העם ודובנוב בנאומיהם, שגם נדפסו בחוברת מיוחדת, התקיפו אז את הועד על חוסר חנוך כזה). זמן ידוע התקרב לחבת ציון והיה ממיסדי הועד האודיסאי ליושב א"י ופרש אחרי הופעת הציונות המדינית. לא נזכר, שמת ב 11 ביוני 1912. לביבליוגרפיה יש רק מאמר אחד מ-1896, בעתונות הישראלית מתקופת מותו ומזמן יובל ה-70 שלו (פברואר 1907) יש למצוא די חומר. אזכיר כאן רשימה תמציתית של ר. צ. (רב צעיר) י"ר' מנשה מרגלית" בהשלח כ. י"א. — פרקון י. ד. ב-1910-1913 היה עורך של האנציקלופדיה הרוסית-יהודית. את האנציקלופדיה הוא לא ערך ולא היה חבר המערכת. השיגאה כנראה באה מפני שב-1913 הוא נגש להוצאת אנציקלופדיה עברית וגם הוציא יחד עם ד"ר י. ל. קצנלסון רשימת הערכין. — מגדלסון, משה (רמב"ן). לא נזכר, שיש ב-1750 את השבועון העברי הראשון "קהלת מוסר" שאמנם יצאו ממנו רק חוברות אחדות. — מוהליבר, שמואל (הרב). יש להוסיף שלמלאת 25 שנה לפטירתו יצא בא"י מאסף לזכרו "ספר שמואל" (ירושלים, מזרחי, תרפ"ב). המכיל מאמר מקיף של נכדו ד"ר יוסף מ. על חייו ותורתו, וביוגרפיה מפורטת שנכתבה ע"י הרב פישמן וביבליוגרפיה של זפריין. —

אלפרד מוגד (לורד מֶלְצֶט). לא נזכר "המונדיזם": השטה שלו ע"ד פתרון סכסוכי תעשייה בדרך שלום. כפי שידוע הביאה השטה הזאת גם לידי וכוז רב בספרות הכלכלית וגם לידי פעולות בחיים הכלכליים באנגליה. לא נזכר גם ספרו הידוע, *Industry and politics*, London, 1927. כמה מגאומיו בשאלת הציונות יצאו בחוברות מיוחדות ע"י קרן היסוד. — מיונקובסקי, פ. יש להוסיף שבמאספי "רשמות" VI—I (חוץ מהשלישי) נדפסו זכרונותיו בשם "מספר חי", המכילים חומר מענין. — פוזננסקי, ש. א. לא נזכר ספר הזכרון לכבוד פוזננסקי שיצא בורשה בתרפ"ז בעברית ובלועזית. הקובץ הזה מכיל גם ביבליוגרפיה מפורטת של כתביו שטודרה ע"י פרופ. א. מרכס ובנו של המנוח אדוארד פוזננסקי. ברשימת ספריו שנתנה בהערך לא נזכר ספרו החשוב *Babylonische Geonim im nachgaonäischen Zeitalter* — ניגר, שמואל. יזוירגליסט ומבקר חותם בפסידונים דניאל צ'רגי. צ"ל: צ'רגי שם משפחתו. וניגר הפסידונים שלו. — אופנהימר, פרנץ. יש להוסיף שבמאמרו *Stammesbewusstsein und Volksbewusstsein* (Die Welt 1910) יצא בתורה מיוחדת על יהודי מזרח ויהודי מערב בתנועה הציונית ובהרשגתם הלאומית, וזה הביא בזמנו לידי וכוזים רבים. ב-1927 בקר שנית את ארץ ישראל ובחבורת שפרסם אחרי כן תפס עמדה מיוחדת בנוגע לרעיון הקבוצות. — טמקין, ול. לא היה מיניסטר לעניני יהודים באוקראינה. הוא הוצע ע"י המועצה היהודית, אבל המפלגות השמאליות שהיו קרובות לשלטון השיגו שנמנה אחר. יש להוסיף שהיה הרבה שנים רב העדה ביליסבטגורד, חבר הועידה הרבנית ב-1910, חבר האספה המיסדת הרוסית מעיר אודיסה, השתתף גם בעתונות הציונית וגם ערך ירחון ציוני אחד ברוסית. לביבליוגרפיה יש להוסיף גליון טמקין של הרנסויט 1928 גל. 3. גם בזמן יובל ה-60 שלו 1923 נדפס הרבה אודותו בעתונות הישראלית. — סירקין, מ. יש להוסיף שאת פעולתו ב"ס" על העבודה המשותפת של הציונים עם התנועה הלאומית האוקראינית והמדינה האוקראינית שקמה אז לתחייה, היה ממנהיגי הצירים היהודים בב"ה (פרלמנט) האוקראיני. היה גם חבר האספה המיסדת הרוסית עפ"י הרשימה היהודית הלאומית. — צ'לינוב, י. יש להוסיף שב-1906 וב-1917 היה יו"ר של הועידות של ציוני רוסיה (בהלסינגפורס, ובפטרבורד), ונאומי הפתיחה שלו שנדפסו אח"כ בעתונים "בגריסקיא זיונון", והשני גם תורגם לשפות אחרות, היו נאומים פרוגרמתיים מקיפים. ב-1916 נהל במוסקבה את המלחמה בעד עברית ונאומו המפורסם בשאלה זו יצא בתור חוברת. לביבליוגרפיה כדאי היה להוסיף את נאומיו שנדפסו בדו"ח הסטינוגרפיים של הקונגרסים הציוניים. לבסוף רציתי להעיר שלא נכנסו כמה וכמה שמות עסקנים וסופרים, שלדעתי צריכים היו להוזכר בספר כזה, כמו ד"ר י. לי. מַגֶּנְס, א. ד. גורדון, משה סמילנסקי, א. מ. ליפשיץ, מנחם פוזננסקי, הרב י. מוא"ה, סופר מפורסם של ההשכלה אליהו אורשנסקי, מ. אוסטרובסקי, (חבר יהודי של הדומה הממלכתית הראשונה, מחבר הספר המפורסם בזמנו שתורגם גם ללשונות אחרות "La démocratie et l'organisation des partis politiques"), הפרופ. הרמן פיק, ז. שֶלֶק, ח. רובינה (המשחקת המפורסמת של "הבימה"), רוברט גלש. הרשימה מקרית ולא באה ע"י השואה עם ספרי שמוש אחרים. כמובן, שגם ההערות הנ"ל אינן ממצות כלל וכלל את החומר. עבודה של איש אחד ותהיה זו עבודה שקדגית כמו זו של המחבר שנעשית במשך עשרות שנים אינה יכולה למלא עבודתם של חבר מומחים יש לקוות שהדרך של מלואים ותקונים יתאים לתעודתו. אף אם יתעכב בהופעתו.

ב. שוחטמן.

ד. מדע המקרא.

1762. בלצן, בן ציון. קונצפציה חדשה כמדע בתנ"ך
ובדבריו ימי תקופת הנביאים ... קישינב, דפוס טכניק, תרצ"א. [2] דף, [3]—
38 ע. 16 : 22. על המעטפת שער מיוחד ברוסנית.

"בניני האב של הקונצפציה: קדמות התורה בחזקתה; חידוש אהל המועד ע"י חזקיהו
ומיעתו ומסעותיו בין שבטי ישראל עד ימי יאשיהו; התהלים נוסדו ע"י אנשי חזקיהו
ויאשיהו; מדות מחודשות במדרש התנ"ך; אור חדש על "מציאת התורה" בימי יאשיהו; כל
י"ב שבטי ישראל שותפים בבנין בית שני".
גלן, צ. ד. סי' חמדת צכר על התורה ... ראה ע' 421.
הר, ש. ו. ש. רירא. סבוא לספרות העברית העתיקה ... ראה ע' 422.

1763. חניך. כתובים. ספר קהלת שלמה עם פירוש קצר והעתקה
חדשה בלשון אשכנז לתועלת אחינו בית ישראל בארצות פולין ומאת סנתם
סענרל קפין ססטניב. תקע"ט. (ווילנע, דפוס לייב עפראן, 1930). 23 דף, [2] ע. 13 : 20.
= יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. ביבליאטעק פון רעפראדוקציעס. 1.
מסקימיל מכתב יד. נדפס ב-350 אכסמפלרים.

1764. ראזענבערג, דוד. די ביבעל; די ביבעל אנמקענען מענשליכקייט,
די ביבעל אנמקענען פערשטאנד, די ביבעל אנמקענען גאט. מילוואקי, חש"מ,
1930. ע. 13 : 19.

1765. שויס, חיים (H. Schauss). די נביאים; א קריטישער ארוינפיר
אין דער אנטשטייוונג און אנטוויקלונג פון נבואה ביי אירן. בוך 1. ניו יארק,
ארוישער לערקער סעמינאר, (1931). 64 ע. 14 : 21.

הלכן: פון די עלטסטע צייטן ביו דעם אויפקום פון דער שריפט נבואה.

* 1766. Allgeier, Arthur. Die Überlieferung der alten lateinischen
Psalmenübersetzungen und ihre kulturgeschichtliche Bedeutung.
Freiburg, Speyer & Kaerner, 1931. 27 p.

= Freiburger Wissenschaftl. Gesellschaft. H. 20.

1767. Arnim, B. von. Studien zum altbulgarischen Psalterium
sinaiticum. Leipzig, In Kommission bei Markert & Petters, 1930.
VII, 288, [1] p. 16 : 24.

= (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich
Wilhelms-Universität Berlin; hrsg. von Max Vasmer. 3).

1768. Beiswanger, George W. The characters value of the
Old Testament stories. Iowa City, The University, (1930). 63 p.,
diags., tab. 15 : 23.

= University of Iowa: Studies in characters, v. 3, no. 3. 53-51.

ביבליאגראפיה: ע' 51-53, no. 3, v. 3. University of Iowa: Studies in characters,

1769. Bible. Selections. The Holy Scriptures; an abridgment for use in the Jewish school and home. Philadelphia, Jewish publication society of America, 1931—5691. XXIV, 795 p. 14 : 21.

הקצור הזה מבוסס על התרגום האנגלי שיצא-לאור בהוצאת אותה החברה. הספר נלקט ונערך ע"י הגב' Emily Solis-Cohen בצרוף ועדה. ליד כל קטע ציינו את מקומו בתנ"ך. הספר מכוון לבתי-ספר יהודים באמריקה.

*1770. Bible. Prophets. Die Prophetenübersetzung des Claus Cranc. Hrsg. von Walther Ziesemer. Mit 13 Taf. Halle, Niemeyer, 1930. VIII, 415 p. 8°.

= Schriften d. Königsberger Gelehrten Gesellschaft, Sonderreihe. Bd 1.

1771. Bible. Samuel. The first and second books of Samuel in the revised version. With introduction and notes by A[lexander] F[rancis] Kirkpatrick. (New ed. <completely rev. and reset>). Cambridge, University press, 1930. LXIX, [1], 469, [1] p., front., map. 12 : 18.
(The Cambridge Bible for schools and colleges).

המהדורה הראשונה של הספר הזה נדפסה בשנת 1880. במהדורה זו השתמש המבאר במה שנתחדש מאז במדע-המקרא.

*1772. Bible. Isaiah. Jesaia, übersetzt und erklärt von Otto Procksch, Bd 1. Leipzig, Deichert, 1930. XI, 476 p. 4°

= Kommentar z. Alten Testament. Bd 9.

1773. Bible. Jeremiah. The book of Jeremiah; tr. into colloquial English by Adam C. Welch. 2nd. <rev.> ed. London, National adult school union, (1928). 124 p. 12 : 18.

= Books of the Old Testament in colloquial speech ... no. 3.

*1774. Bible. Psalms. Rhann o Psaimae Dafydd, brophwyd gan E. Kyffin. (Univ. of Wales Pr.), Oxford univ. press, 1931. 8°.

ההלים בתרגום ולשי.

*1775. Bible. Song of Songs. Cantique des Cantiques. Paris, Darantière, 1931. 4°.

*1776. Bible. Daniel. Das Buch Daniel. Nach der Septuaginta hergestellt, übersetzt und kritisch erklärt von G. Jahn. Mit Anhang: Die Mesha Inschrift aufs neue untersucht. Leipzig, Pfeiffer, 1930 [?].

*1777. Carpenter, S. C. Politics and society in the Old Testament. London, Williams & N., 1931. 182 p. 12 : 19.

1778. **Cordonnier, Ch.** Les voix qui montent; étude d'ensemble sur les prophéties messianiques. T. 2: Le prophétisme en Israël.— Les grands et les petits prophètes.—Saint Jean-Baptiste. Avignon, typ. Aubanel, (1929). 455, [2] p. 12: 18.

1779. **Culler, Arthur J[erome].** Creative religious literature; a new literary study of the Bible. New York, Macmillan, 1930. XIII p., 1 l., 345 p. 14: 20.

החלק: The literature of the Bible. — Folk-songs of the Bible. — Myths and legends. — The short story. — Illustrative stories. — Biography and history. — Hebrew poetry. — Patriotic songs and elegies. — Songs of faith.— Songs of hope. — A group of love lyrics. — Dramatic literature. — The Wise men of the East. — The romantic cynic. — The Book of Job. — The speeches of the Bible. — Letters and essays. — Index.

1780. **Gadala, Mme. Marie—Thérèse.** Le féminisme de la Bible. T. 1: La Genèse et l'Exode. Avec deux bois de Colette Pattier. Paris, Geuthner, 1930. 106, [1]p. 18: 24.

*1781. **Gaebelein, Frank E.** Exploring the Bible. A study of background and principles. London, Marshall, Morgan & Scott, 1930. xv, 214 p. 12: 19.

1782. **George, Henry.** „Moses“; a lecture. New York, Reprinted by Robert Schalkenbach foundation, 1931. 32 p. 9: 16.

הריצאה שנקראה בשנת 1878.

1783. **Heinisch, Paul.** Die Totenklage im Alten Testament. Münster i.W., Aschendorff, 1931. 2 p. 1., 84 p. 15: 23.
=Biblische Zeitfragen. 13. Folge, Heft 9/10.

1784. **Heinisch, Paul.** Die Trauergebräuche bei den Israeliten. Münster i. W., Aschendorff, 1931. 3 p. 1., [3]—100 p. 15: 22.
=Biblische Zeitfragen, Folge 13, Heft 7/8.

החלק: Wege zum Verständnis der Trauergebräuche. — Die Trauertracht. — Staub und Asche. — Die äussere Haltung in der Trauer. — Behandlung des Haupthaars und des Bartes. — Selbstverwundungen. — Tanz als Trauerzeremonie? — Das Trauerfasten. — Das Trauermahl. — Weinen und Wehklage. — Schluss.

1785. **Innes, Mrs. Kathleen E.** The Bible as literature, by Kathleen E. Innes ... with a foreword by F. W. Norwood. London, Cape, [1930]. 2. p. 1., 7—255 p. 13: 19.

החלק: Stories of the O.T. — Stories from the Apocrypha. — Poetry in the O. T. — Love poetry: the Song of Songs. — The 'Wise men' of the Book

of Proverbs.—The Book of Job.—Ecclesiastes, a study in pessimism.—The Book of Wisdom: a reply to Ecclesiastes?—Characteristics of the writings of the Prophets.—The Prophets on war and peace.—Parable and story in the N. T.—Oratory in the N. T.: St. Paul. — Some letters of N. T. days. — Vision and prophecy in the N. T. — Some notes on the Bible in English.

1786. **Janzer, Gertrud.** Goethe und die Bibel. Leipzig, Eger & Sievers, 1929. 137 p. 14 : 22. ביבליאוגרפיה: ע' 135—137.

ההכ: Der Pietismus in Frankfurt und das Haus Goethe.—Das bleibende Verhältnis Goethes zur Bibel. — Die Bibelkenntnis Goethes. — Goethe und die Bibelwissenschaft. — Die Bibel in Goethes künstlerischem Denken und Schaffen. — Die Bibel in Goethes Welt- und Lebensanschauung. — Aufstellung der von Goethe verwerteten Bibelstellen.

1787. **Köhler, Ludwig.** Alttestamentliche Wortforschung; Festrede, gehalten an der 97. Stiftungsfeier der Universität am 29. April 1930. Zürich, Orell Füssli, 1930. 16 p. 16 : 22.
: Jahrbuch der Universität Zürich 1929/30.

Köhler, L. Die hebräische Rechtsgemeinde ... 473 ראה ע'

1788. **Löhr, Max.** Das Asylwesen im Alten Testament. Halle (Saale), Niemeyer, 1930. 4 p. 1., 41 p. 18 : 25.
= Königsberger Gelehrte Gesellschaft, Geisteswissenschaftliche Klasse: Schriften, Jahr 7 Heft 3.) ביבליאוגרפיה: ע' 4.

ההכ: Einleitung. — Ausserbiblische Verträge betr. Asyl und Auslieferung. — Biblische Beispiele für politisches Asyl. — Ein Fall von Auslieferung. — Asylgewährung an Nomaden. — Sklavenasyl; Fremdenasyl. — Gerim. — Leviten. — Asylstätten. — Tempelasyl. — Asylstädte. — Asylrechtliche Abschnitte im Alten Testament.

1789. **M[ackintosh], C[hables] H[enry].** Das Leben des Glaubens in Beispielen aus dem Leben Davids, des Königs von Israel von C.H.M. 3. Aufl. Elberfeld, Brockhaus, 1930. 141 p. 12 : 18.

*1790. **McLean, Charles Victor.** Babylonian astrology and its relation to the Old Testament ... Toronto, The United church publishing house, [1929]. 69 p. 8°. ע' 68—69: ביבליאוגרפיה.

1791. **Popper, William.** A literary problem in the book of Isaiah. [Berkeley], 1930. pp. 284—317. 18 : 26.
University of California chronicle, v. 32, no. 3, July 1930.

1792. **Rybinski, Joseph.** Der Mal'akh Jahwe. Paderborn, Schöningh, 1930. 123 p. 15 : 23. ע' 65 ביבליאוגרפיה.
ראשי הפרקים: מלאך ה' בספרי התנ"ך; מלאך ה' והמפרשים הרציונליסטיים

החדשים; מלאך ה' בברית החדשה; התורה על מלאך ה' בספרי אבות-הכנסיה שקדמו לאר-
גוסטינוס; מלאך ה' בספרי אוגוסטינוס בהשוואה לאבות-הכנסיה שקדמו לו.

1793. **Schmidt, Hans.** Die Erzählung von Paradies und Sün-
denfall. Tübingen, Mohr, 1931. 54 p. 15 : 23.

= Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem
Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte, 154.

דברי הספר הזה נאמרו ע"י המחבר בצורת הרצאה בקשר לזכור על הנושא הזה בין
התיאולוגים Hugo Gressmann, Ludwig Köhler, Emil Brunner.

Schwarz, A. Z. Die hebräischen Handschriften in Österreich...
ראה ק' 444.

1794. **Sellin, Ernst.** Das Hiobproblem; Rede gehalten bei der
Reichsgründungsfeier der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin
am 18. Januar 1931. Berlin, Preussische Druckerei-und Verlags-
Aktiengesellschaft, 1931. 28 p. 21 : 26.

1795. **Stählin, Gustav.** Skandalon; Untersuchungen zur Ge-
schichte eines biblischen Begriffs. Gütersloh, Bertelsmann, 1930.
XV, 494, [1]p. 17 : 25.

= Beiträge zur Förderung christlicher Theologie. Reihe 2: Sammlung
wissenschaftlicher Monographien, Bd. 24.

1796. **Türck, Hermann.** Pandora und Eva; Menschwerdung
und Schöpfung im griechischen und jüdischen Mythos. Weimar,
Verus-Verlag, 1931. VIII, 107, [1]p. 15 : 21.

ההלך: Hoffnung und Furcht erregt durch Gut und Übel: Pandora-und
Sündenfall-Mythos in ihrem gegenseitigen Verhältnis.— Ausführliche Erklärung
des Pandora-Mythos.— Bisherige Auffassungen des Pandora-Mythos.— Ausführ-
liche Erklärung des Sündenfall-Mythos.— Bisherige Auslegungen der Paradies-
geschichte.

1797. **Vuilleumier, Jean.** Le vin et les Saintes Ecritures.
Dammarié—les—Lys (S. & M.), Les Signes des temps, 1929. 31p. 12 : 18.

1798. **Wisdom of Solomon.** Das Buch der Weisheit übersetzt
und erklärt von Edmund Kalt. Kaldenkirchen, Rhld, Missions-
druckerei Steyl, (1925). 116 p. 12 : 18.

מכיל ג' : Der Prediger übersetzt und erklärt von Edmund Kalt, pp. 65—109.

1799. **Wordsworth, W. A.** Sawn asunder; a study of the
mystery of the Gospel of Isaiah. London, Moring, 1927. 3 p. 1,
III—XXVI, 220 p., 1 l. 13 : 20.

1800. **Wordsworth, W. A.** The stone rejected. A brief statement of some facts concerning the Old Testament. Farnham, Langham, 1931. 40 p. 15 : 22.
בעיקר על ספר ישעיהו.

ה. ברית חדשה.

1801. **Branscomb, Bennett Harvie.** Jesus and the law of Moses. New York, Smith, 1930. VIII p., 21., 296 p. 13:19. ע' 288—283 : ביבליוגרפיה.
החנן : The Law and the Gospel.—The Law of Moses in Jewish thought in the first century.—The Synoptic Gospels and their several attitudes toward the Law.—Jesus and the Law: The traditions preserved in Mark.—The evidence of the source.—The traditions preserved only in Matthew.—Conclusions.

1802. **Charne, André.** L'incrédulité des Juifs dans le Nouveau Testament; étude historique et théologique. Gembloux, Duculot, 1929. XI, 368, [1] p. 16 : 25. ע' [343]—352 : ביבליוגרפיה.

=Universitas catholica Lovaniensis. Dissertationes ad gradum magistri in Facultate theologica consequendum conscriptae. Series II, Tomus 21.

החנן : Le milieu juif.—L'incrédulité des Juifs dans les Evangiles synoptiques; — dans le quatrième Evangile; — dans les actes des Apôtres; — dans les Epîtres pauliniennes.

1803. **Cooper, David L.** The new Sanhedrin; or, The revision of the trial of Jesus, and other prophetic pictures. Los Angeles, Cooper, (c1930). 80 p. 13 : 20.

*1804. **Fiebig, Paul.** Rabbinische Formgeschichte und Geschichtlichkeit Jesu. Leipzig, Engel, 1931. 64 p. 8°

ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 335 בספר 1308.

1805. **Haugg, Donatus.** Judas Iskarioth in den neutestamentlichen Berichten; untersucht von Donatus Haugg. Freiburg im Breisgau, Herder, 1930. 197, [1] p. 16 : 24. ע' [11]—18 : ביבליוגרפיה.

1806. **Knopf, Rudolf.** Einführung in das Neue Testament; Bibeldkunde des Neuen Testaments, Geschichte und Religion des Urchristentums von Rudolf Knopf. 3. Aufl. unter Mitwirkung von Hans Lietzmann bearb. von Heinrich Weincl. Giessen, Töpelmann, 1930. XVI, 408 p. 15 : 23.

=Sammlung Töpelmann, 1. Gruppe: Die Theologie im Abriss, Bd. 2.

ההכנ : Die Religion d. Judentums im Zeitalter des N T.s. — Das
Judenchristentum.

ראה ע' 455. ... Stählin, G. Skandalon

1. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אור תורה; קובץ תלמודי ... ראה ע' 432.

1807. איג'ר, אלטר עזריאל מאיר. הצעת תקנה נחוצה להצלת
מכשול איסור רביה, מאחד מהאדמור"ם בפולין ... ווארשא, דפוס Feder, תרפ"ט.
[101] דף. 15 : 21. עם תשובות הרבנים על ההצעה. — השוה ק. ט. שנה זו ע' 183.
י"ל שנית בהוצאה ספראוסיפית, ועל השער: גדפס שנית בשנת תר"ץ.

1808. ארמ'ן, ברוך בן משה. ספר מקור ברוך; בו יבואר כמה
סוגיות הש"ס וברברי הפוסקים ... וגם בפסקי הרמב"ם ... המחבר ברוך בהרב
ר' משה (ערסן) ... בילגוריא, דפוס קראנענבערג, תרפ"ט. 79 ע. 16 : 24.

1809. ארנב'ך, חיים יהודה. שאלו שלום ירושלים; מחקרים בתלמוד
ירושלמי. [סאתו] הרב ח. י. עהרענרייך. א. Turba, דפוס Glanc, 1931. 14 ע. 18 : 26.
הערות על מקומות הירושלמי המובאים במגמות המאורי הוצאה ענעלאו; ראה להלן ע' 459.

1810. גוטנמ'ן, טוביה יהודה. ספר עמרת טוביה; כולל חידושים
מקוריים על ספר משנה תורה לרבינו משה ב"ד מיטון ונו"כ וכמה תשובות
להלכה ולמעשה ... בענינים העומדים על הפרק, גם קונטרס תקנות ענונות, ובראש
הספר מאמר ... בשם: אור מוצל מאש ... ע"ד קורות ... תורת ישראל, כבודה
של תורה והשפעתה על קיום עם ישראל — משולבים בכיאורי אגדות חז"ל. ממני
טובי יהודא טביומי (גוטנמ'ן) ... ח"א. פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תרצ"א.
193, [1] ע. 24 : 34.

גולדברג, י. רחובות יצחק ... ראה ע' 421.

1811. הל'ר, אריה בן פנחס משה. ספר חידוד הלכה עם קונטרס
אחרון על ויד' הלכות מליחה, הלכות ביצים, הלכות בכ"ח, הלכות תערובות ...
מאתי ... אריה בן פנחס משה ... בילגוריא, דפוס קראנענבערג, תר"ץ. 4, 3-150 ע. 24 : 33.

1812. לרנ'ה, יצחקי שית יצחק; קובץ שאלות ותשובות, הערות
והארות, באורים ובירורים בכתבי הקדש ובש"ס בהלכה ואגדה ... סאת יצחק ...
ווערנע. חוברת ראשונה. (סט. לואיס, סוינעשטער פרינטינג קאמפאני, תר"ץ). 72 ע. 17 : 25.

על המעטפת: יצחק ווערנע (ווערניקאווסקי). — מהם שהשיבותי לשואלי ומהם
שהעירותי על דברי חכמים במשך השנה האחרונה במאספים שונים לחכמת ישראל ותורתה,
רובם באו ב"הפרדסי ומיעוטם ביתר המאספים כידגל ישראל, יבנה, ישערי ציון" והצופה
לחכמת ישראל.

1813. זיוין, משה שמעון בן יחזקאל. ספר משפּת; הוספה למשכּוּת הירושלמי... מאת משה שמעון בן יחזקאל זיווין, סנט לאוּס, דפוס מוינגעשטער, תרצ"א. [1], 17 דף. 23 : 19. הגהות ובאורים לתלמוד ירושלמי.

1814. חיות, צבי הירש. מאמר מנחת קנאות; חלק שלישי מן שאלות ותשובות מוהר"ן ... נגד בעלי אסופות בזמנינו אשר יצאו בקצת מחזות באשכּוּת לקבץ קבוצים מדרשנים המכנים עצמם רבנים ... ולחזרות חיתר בדברים אשר אבותינו... נהגו איסור... דעווא, דפוס מארקאוויטש ופריעדמאן, תר"ץ. [2] דף, 96 ע. 24 : 16. -נדפס בראשונה בשנת תר"ס בואלקווא.
טרני, ישעיה בן מלי די. ס' תוספות דר"ד מסכת יבמות ... ראה ע' 425.

1815. מיליקובסקי, בנימין בן אברהם. ספר מטה בנימין; כולל דרושים ... מקראות מבוארים ... ואירו ... מאמרי חז"ל ... ונלוח בסופו הערות וחידושים על מס' ברכות. מאת בנימין מיליקובסקי באאמיר אברהם. ווילנא, דפוס שרגא פייבל גארבער, תרפ"ז. VI. 154 ע. 24 : 16.

1816. מלמוד, יקותיאל זיסא. ספר לקוטי יקותיאל; ובו ג' שערים פתוחים שער הדרוש, שער ההלכה ושער הלכות תפילין לילדי ישרון וקצת חידושים על ש"ס ... סעאיני (ס. וואראהל), דפוס ווידער, תר"ץ. 26 דף. 15 : 22.

1817. מרגליות, ראובן. ספר ש"ס ע"ס; ענינו להכריע ולסיים שמעתתא בכל מקום שהובא בתלמוד בבלי וירושלמי בכל המדרשים פסיקתא זוהר וילקוט שפליגי תנאים או אמוראים ... ולא סיימו בתסתיים. עם מבוא גדול לברר ענין אמירת דבר בשם אומרו ודרכי ההכרעות. R. Margulies, Lwow, (תרצ"א). 63 ע. 25 : 16.

נאח, א. ת. ס' קצות השלחן. חלק ג' ... ראה ע' 426.

1818. עטר, חיים בן משה נ'. ספר הפי' ה', אשר חיבר ... כמוהר"ר חיים בן עטר ... על ... מסכתות ברכות, שבת, הוריות, חולין ... נדפס ... מחדש. דעווא, דפוס פריעדמאן ובארקאוויטש, תרפ"ח. [3] דף, 202, [6] ע. 24 : 32. ע' [1-6] שמות הפרינומרגנים. -נדפס ראשונה באמסטרדם תצ"ב בדפוס שלמה בן יוסף פרופס. רבינוביץ, א. י. ס' מקור ההגדות התמוהות שבתלמוד ... ראה ע' 429.

1819. ריטשויל, מנחם שכנא. ספר ש"ס טוב; כולל חידושים ... בש"ס וגם שו"ת בענינים שונים, ודברי אגדה, ואיזה דרושים ... [מאת] מנחם שכנא ... ריטשעוואל ... (M. Sz. Ryczywol). פיעטרקוב, דפוס חנוך העניך, תר"צ. 121 ע. 23 : 30. 1820. שורץ, יוסף בן נפתלי. ספר גנזי יוסף הכולל פלפולים בשיטות חש"ס והפוסקים, וגם תשו' להלכה ולמעשה, וכמו כן דברים ... באגדה,

סכבוד ... אמו"ר הרב נפתלי הכהן ושו"ר ... ומו"ה הרב אליעזר דייטש ...
ואמו"ר הרב יעקב מאנענבוים ... אשר היו ספונים ... באמתחתי, עם הערות
והנחות הוספה מרובה על העיקר ... [מאתיו] יוסף הכהן שווארטץ ... דעווא,
(מארקאוויטש עט פריערמאנן), תר"ץ. 181 דף, 344 ע. 16 : 24.

1821. שפרן, בצלאל זאב. ספר שאלות ותשובות הרב"ז. חלק
ראשון ... בעניני חלקי השו"ע, "אורח חיים" ו"זוהר דעה" ... מאת מוהר"ר בצלאל
זאב שאפראן ... בראשו קונטרס ילקוט החנוכה, וכלכל תשובות כסילי דאנדא
"חמשים ושמונה" סנסנים ... יצאו מפה הרב"ז, נקבצו ובאו על ידי בנו ... חנוך
העניך שאפראן. ורשה, דפוס לוינאפשתי, תר"ץ. 121 דף, 13—12 ע, 11 דף, 5—
279 ע. 24 : 33.

פ'יווקין, ח. ש. חכמי התלמוד ... ראה ע' 471.

1822. Talmud. Der babylonische Talmud; nach
der ersten zensurfreen Ausgabe unter Berücksichtigung der neu-
eren Ausgaben und handschriftlichen Materials neu übertragen
durch Lazarus Goldschmidt. Bd. 5: Kethuboth/Nedarim/Nazir.
Berlin, Jüdischer Verlag, 1931. 4 p.1., [3]—693, [H] p. 15 : 21.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 50 (שם גם הערכה) וע' 331.

1823. Wahrmann, Nachum. Das Sotaverfahren in 4. Mose 5,
11—31 in der tannaitischen Literatur. Giessen, typ. Glagow, 1926.
ע' 12 : ביבליוגרפיה. תמצית. Diss. Giessen. 14 p. 14 : 22.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

1824. אלנקאוה, ישראל בן יוסף. ספר מגורת המאור לרבי ישראל
בן יוסף בן אלנקאוה. יצ"ל מכתב יד ישן עם מכוא והערות ע"י הלל גרשם
המכונה חיסן ענעלאו. חלק ב' הפרק השני בענין התפלה. ניו יורק, בלד,
תר"ץ. 141 דף, 460—48 ע. 17 : 26.

עם הקדמה, מבוא ושער מיוחד באנגלית : R. Israel ibn Al-Nakawa. Menorat
Ha-Maor. From a unique manuscript in the Bodleian library, Oxford. Edited
by H. G. Enelow. Part II. New-York, The Bloch Publ. co., 1930.

מכיל גם פקסיטיליה של ע' אחד מכתבי מגורת המאור.

מחורתם של חכמי ספרד שחיו בדורות האחרונים שלפני הגירוש הגיע אלינו רק חלק קטן.
ע"י הגזרות והשמדות בשנות קב"א וקע"ב וע"י הגירוש הכללי בשנת רנ"ב אבדו כמה ספרים יקרים
מן העולם, לפני שהספיקו להתפשט ביתר הארצות, ומחבריהם נשכחו מלב הדורות הבאים.
המגורשים מפורטוגאל לא הורשו לקחת עמם את ספריהם, וידוע ספורו המזועזע של ר' אברהם
סבע שהוכרח לקבר בעצמו את פירושו על התורה וחמש מגילות, כי העבירו קול במחנה
ש-מ-י שמוציא ספר אחת דתו להמית". מקורות יקרים לתולדות הספרות ולתולדות

העם העברי הלכו לאבוד. אולם גם מן הספרים שהגיעו אלינו מאותו זמן הרי רבים מהם נמצאים עוד בכתב-יד ולא ראו אור. תורה כפולה ומכופלת אנו חייבים איפוא לדיר ה. ג. ענעלאו על שנגש להוציא את ספר מנורת המאור לר' ישראל אלנקאווה, על פי הכת"י היחיד בעולם אשר באוכספורד. מן הספר הגדול הזה יצאו עד היום כרכים שני הפרקים הראשונים: פרק הצדקה ופרק התפלה (פרק זה תופס בדפוס 438 עמודים). המו"ל הנכבד הקדים לכל כרך מבוא חשוב, שבו הוא דן על הספר ועל מקורותיו ועל היחס שבין ספר זה לס' מנורת המאור של ר"י אבוהב. לספר עצמו הוסיף הערות יפות ומראי-מקומות לספרות התלמודית והמדרשית ואף לספרות הפוסקים והתשובות.

חשיבותו של הספר גדולה מכמה בחינות, וערכו רב בין מצד תכנו העשיר ובין מצד המקורות הרבים שהיו לעיניו של ר"י אלנקאווה, ומהם שאבדו ולא הגיעו לידינו. אוצר יקר הוא לחוקרי התלמוד והמדרשים, כי הספר הוא ילקוט גדול מדברי התלמודים והמדרשים, וכמה מאמרים מהם מובאים בשנויי-נוסחא חשובים, בגוסחא שהיתה לפני חכמי ספרד. ההלכה והאגדה עולים בו בקנה אחד והן שלובות וארוגות יחד. הקריאה בספר מביאה תענוג אמיתי: הוא מפרנס את השכל והרגש כאחד, והמעייין בו מתמלא רחשי תודה לד"ר ענעלאו שנתן לנו תורה מפוארה בכלי מפואר ובהוצאה נהדרת.

בסוף הנני להעיר הערות אחדות. לתולדות ר' אפרים אלנקאווה, בן המחבר, ובניו יש למצא ידיעות רבות בשו"ת הריב"ש, התשב"ץ, הרשב"ש ושו"ת יבין ובעז: ר' יהודה בן ר' אפרים נתן את בתו לאשה לר' צמח דוראן בן הרשב"ש. קהלו של ר' אפרים נקרא על שמו גם כעבור מאתיים שנה מזמן פטירתו, עי' שו"ת אהל יעקב לר"י ששפורטש סי' ג': "למה שאני זוכר בזה מעשה רב שבא לידי בכעין זה בקהל א' של הרב אפרים נקאווה ז"ל". ששפורטש שמש כידוע רב בתלמאטאן, מקום מושבו של ר' אפרים, מן התשובות הערוכות אליו בשו"ת יבין ובעז ח"א סי' קי"ק. נראה שלא היה גדול בתלמוד, אבל גדול היה בחסידות ובמעשים. לחבוריו של ר' אברהם אלנקאווה (מבוא לח"ב עמ' 46) יש להוסיף: יכרם חמר', ב' חלקים, ספר חשוב הכולל שו"ת ותקנות רבות מחכמי ספרד המגורשים וחכמי פאס; סדר חמש תעניות כמנהג ספרדים ומחובר אליו פירוש קצר על הקינות, ליוורגו תר"ך. יש להזכיר גם את יוסף בן דוד אלנקאווה שספרו "שומע יוסף" - הרומז כת"ר המצות נדפס בירושלם תרס"ז. - ח"ב עמ' 125: על מגין התיבות שבכל ברכה מתפלת י"ח והאסמכתות מן הכתובים עי' גם ארחות חיים ח"א דף י"ד ע"ב. - עמ' 194: עד שיכירו בין מלוזמא של טבריא וכו', עי' אבודרהם שממנו לוקחה כל הפיסקא, וכן הטעם הזה על שנהגו להסתכל בצפריים בשעת הבדלה. - עמ' 227: אבל נהגו לבטל בלשון הגמ' והוא כל חמירא וכו', הכונה שנהגו לבטל בלשון ארמית, ולכן אין מקום להערת המו"ל, שדברים אלו אינם בהוצאת התלמוד שלנו. - עמ' 310: סדור זה של התפלות בתענית צבור על הגשמים ישנו גם באבודרהם: יכתוב בתקון הגאונים... והנה בענין זה יש כמה תשובות לגאונים, עי' קבוצת חכמים (ויון תרכ"א) = אשכול II 6 = לקוטות הרמב"ן דף ה' ע"א - חמדה גנוזה ט' קס"א. ושם סי' ק"ס תשובת רב שר שלום = אשכול II 5. ועי' תשובות הגאונים הוצ' הרבני סי' רנ"ט - עמ' 355: ואומר קדיש דהוא עתיד לחדתא עלמא וכו' תתכלי חרבא וכו'. קדיש זה נזכר בתשובת רב האי לרב נסים אשר בקבוצת חכמים עמ' 109 (= אוצר הגאונים לשבת עמ' 104) ובתשובתו אשר בהל' רי"ץ גיאת ח"ב עמ' ג"ט, ארחות חיים ח"ב עמ' 573, תורת האדם לרמב"ן ענין ההתחלה וסוד יו"ד סי' שצ"ו. והמנהג לומר תתכלי חרבא בט' באב הובא גם באבודרהם בפירוש הקדיש (ד' קושטא דף י"ט ע"ב). והקדיש הזה כולו נדפס

במאנאטשריפט כרך מ"ח עמ' 417 ע"י גינזבורגר, ובראשונה נדפס בשכושים רבים ע"י גסטר בספר הזכרון לר"ד קויפמן עמ' 234 - עמ' 359: בענין הסליחות שנהגו לומר באשמורת בשני לילות של ראש השנה ובליל שבת בינתיים ובנוגע לנפילה על אפים אחרי זה ע"י תשובות גאוני מזרח ומערב סי' קכ"ב, שו"ת הריב"ש סי' תי"ב ומה שכתבתי במחברתי 'חלופי מנהגים בין ישיבות טורא ופומבדיתא' עמ' 13-15. - פה ושם יש בספר טעויות, אם של המעתיק בכתב-היד, ואם טעויות דפוס ופליטות קילמוס, ע"י למשל במבוא לח"א עמ' 17 שבעל ספר חרדים נקרא אליהו ולא אליעזר. - ח"ב עמ' 71 ש' 5 מלמטה: ואם פחת או הוסיף לא ערב, צ"ל לא עכ"ב. - עמ' 79 ש' 18: פרק איהו מקומן של זבחים ממסכת פסחים, צ"ל: זבחים - עמ' 219 ש' 23: על ידי האור האור לא די לו בעירו, צ"ל: על ידי האור לא די וכו'. - עמ' 301 ש' 8: ויונקי שדים, מכאן ששומעין נדר מפי הקסן, צ"ל: ששומעין דר. - עמ' 414 ש' 8: לצלי, צ"ל: לצל. על תקונים אלה אפשר להוסיף עוד, אבל הקורא המבין יעמוד עליהם מעצמו.

מחכים אנו בענין רב להופעת יתר חלקי הספר, והבה נברך את ד"ר ענעלאו שיזכה לברך על המוגמר ולסיים את אשר החל.

1825. ספר רוח חן המיוחס לר' יהודה אבן תבון. עם הוספות רבות. ברלין, כהן, תרפ"א [1] תרצ"א. [3] דף, 5-8, 47 ע. 10: 13.

נדפס ע"י הוצאת סלוצקי, [ורשה] תרכ"ה.

שניאורסון, י. י. קונטרס סאטמרים ושיחות ... ראה ע' 465.

1826. האלפערן, שלמה, ודע מה שתשיב; רעיונות אנטווארטן ... דער אויפריכטיגער קעזער וועט אין אים געפונען גענוג שטאף אנטקעגען דעם אפיקורסות ... טייל 4. ווארשא, (דפוס Sikora) ואחרים, תרפ"ו. 190 ע' בפניניציא נמשכת. 15: 22.

1827. הילף, משה שמואל. ספר אגרת המוסר און פיהל הייליגהייט, פערפאסט אין לידער ... (Warszawa, דפוס G. Piment 1930). [1] דף, 29, 11 ע. 11: 16. לשירים שער מיוחד: אונזערע הייליגע לידער ...

1828. שית, 5. חמשה עשר באב—דער יום טוב פון בנות ישראל. (ארויסגעגעבן דורכ'ן צענטראלען סעקרעטאריאט פון בנות אגודת ישראל אין פוילען). לאדו, בית-דעקב וזשודנא, תר"ץ. 28, 11 ע. 15: 22. השער מהמעטפת. —פראפאגאנדע ביבליאטעק פאר בית-דעקב און בנות-אגודת ישראל 2. סעריע, נומ. 1.

1829. Andorn, Hans. Sal. Ludw. Steinheims "Offenbarung nach dem Lehrbegriff der Synagoge", dargestellt und in ihren problem-und philosophiegeschichtlichen Zusammenhängen untersucht. Giessen, 1930. 63, [1] p. 14: 21.

Diss. Giessen.—"Nur der erste Teil der Arbeit ... Der zweite Teil wird in der 'Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums' veröffentlicht". — ביבליאגראפיה. — [7-8] ע'

1830. **Baer, Fritz.** Die Disputation von Tortosa (1413—1414). (Münster in Westfalen, Aschendorff, 1931). pp. [307]—336. 18 : 24.
הדפסה מיוחדת מן: Spanische Forschungen der Görresgesellschaft, Reihe 1: Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens. Bd. 3.

1831. **Bonsirven, Joseph.** On the ruins of the Temple. (Judaism after our Lord's time). London, Burns, Oates & Washbourne, 1930. XI, 296 p. 13 : 20.

ראשי הפרקים: Main lines of Jewish history.—Our father and king.—The people of God.—The Torah.—The people and religion of the Torah.—Remuneration and principles of morality.—Messianism.—The age to come.—The yoke of the kingdom of heaven.—Family life and education.—Moral rules.—The Kabbala.—Conclusion.—Notes.—Index. את המקור הצרפתי ראה ק. ס. שנה ו' ע' 204.

1832. **Clinchy, Everett Ross.** Seminars of Christians and Jews. Chicago, Ill., 1931. 4p. 17 : 25.

"Reprinted from Religious education, April 1931".

1833. **Derwacter, Frederick Milton.** Preparing the way for Paul; the proselyte movement in later Judaism. New York, Macmillan, 1930. 165 p. 13 : 19.
ע' 155—158 ביבליוגרפיה.

החלק: Introduction.—The Proselyte and the Godfearer.—The existence of a propaganda.—Origin and motive of the propaganda.—Method of the propaganda.—Judaism's message for the Gentiles.—The proselyte within the community.—The success of proselytism.—The motives that led men to judaize.—Reaction and decline of proselytism.—Summary.—Bibliography.—Index of subjects.—Index of sources.

1834. **Friedemann, Walter Heinrich.** Kreuz und Davidstern; der Weg eines Konvertiten von der Thora zur Hostia. Wiesbaden, Rauch, 1931. 284 p. 13 : 20.

1835. **Genootschap voor de Joodsche reform beweging.** Opper-rijn I. Maarsen en de Joodsche reformbeweging; een antwoord van wege het Genootschap voor de Joodsche reformbeweging. (Den Haag ?), [1930?]. 10 p. 13 : 19. השנה ק.ס. שנה זו ע' 188.

1836. **Genootschap voor de Joodsche reform beweging.** Statuten der vereeniging Genootschap voor de Joodsche reform beweging; gevestigte 's-Gravenhage. [s-Gravenhage], (1930?). 7p. 13 : 18.

1837. **Goldman, Solomon.** Can religion change? Chicago, Religious education association, 1931. 7 p. 17 : 25.

"Reprinted from the April (1931) issue of Religious education".

*1838. **Joseph, Morris.** The Spirit of Judaism: Sermons preached chiefly at the West London Synagogue. London, Routledge, 1930.

1839. **Judah ha Levi.** Judah Hallevis Kitab al Khazari (כתאב אל־חזרי) tr. from the Arabic by Hartwig Hirschfeld with introd., notes and appendix, containing the history of the Khazars. Biographical note on Judah Hallevis and map of the Khazar kingdom. New rev. ed. London, Cailingold, 1931. 3p. l., 293, [1]p. 14 : 22.

המהדורה הראשונה של התרגום הזה נדפסה בלונדון בשנת 1905. במהדורה הזאת תקן המתרגם כמה חסרונות והוסיף בסוף סקירה על החזרים ותרגום חדש של אגרת החזרים אל חסדאי. המתרגם מודיע בהקדמתו שהמהדורה שנדפסה בניו-יורק 1927, כ-מהדורה שניה (ראה ק. ס. שנה ו' ע' 206), בלי רשותו נדפסה.

ראה ק' ע' 491. Kohn, H. L'humanisme juif ...

1840. **Lasker, M.** Levend gelooven. (Den Haag), Genootschap voor de Joodsche reformbeweging, [1931?]. 13 p. 13 : 18.

ראה ק' ע' 473. Lewi, I. Isaac Mayer Wise and Emanu-El ...

ראה ק' ע' 435. Nach'lath Zwi; eine Monatsschrift ... נחלת צבי

1841. **Philipson, David.** The reform movement in Judaism. New and rev. ed. New York, Macmillan, 1931. 4 p. l., 503 p. 15 : 22.

המהדורה הראשונה נדפסה שם. 1907. במהדורה זו הוסיף המחבר גם על התפתחות התנועה מאזי במהדורה זו נדפסו כל ההערות בסוף הספר ולא בשולי הגליון. בסוף מפתח מפורט.

1842. **Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft.** 2., völlig neu bearb. Aufl. in Verbindung mit Alfred Bertholet, Hermann Faber und Horst Stephan hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Bd. 4, Lief. 71—93. Tübingen, Mohr, 1930. viii p., 2184 col. 20 : 28.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 65. Bd. IV: Micha—Ryswicker Klausel.

אלה הם הערכים הנוגעים בענינים יהודיים (חוץ משטות הנכונים):

Michael; Mischna; Talmud und Midrasch; Moloch; Monate, jüdische; Monotheismus und Polytheismus: I. Religionsgeschichtlich. II. Im AT; Montefiore: 1. Claude Goldsmid 2. Moses; Mose (Moses); Mosesbücher; Moses-segen; Moseslied, Meereslied; Musik, Gesang und Dichtung in Israel; Musik, synagogale; Mystik, jüdische; Mythos und Mythologie im AT.; Nadel, Arno;

Namenglaube in AT; Nasiräer; Neupythagoräer; Newman, Louis Israel; Noachische Gebote; Nordau, Max; Offenbarung im AT.; Offenbarung im Judentum; Onias; Opfer im AT; Orient; Palästina; Paradies im AT.; Paralipomena Jeremiae; Paulus von Burgos; Perles, Felix; Perser: Parismus und Judentum; Pharisäer; Philo von Alexandria; Praktische Bibelauslegung; Predigerbuch ("Prediger Salomos"); Presse, jüdische; Priestertum in Israel; Profane Dichtung im AT.; Propheten (עמויות 30); Proselyten; Rabbiner; Rapoport, Salomo Juda; Raschi; Rathenan, Walter; Reich Gottes im AT; Rein und Unrein im AT.; Reinach, Salomon; Religion; Religionsgeschichtliche Schule; Responsen, rabbinische; Riesser, Gabriel; Ritualmord; Russland: 8. Judentum.

1843. **Völgyesi, Ferenc.** Hipnózis-gyógymód a szervi és lelki betegségeknel. Budapest, "Hippokrates", (1927?). 218, [1] p. 16: 24.
"Hipnózis és szuggesztio a biblíában": pp. 153—162.

1844. **Ранович, А.** Еврейские осенние праздники. Москва, "Московский рабочий", 1931. 31, [1] стр. 13:17.

השער: Центральный совет Союза воинствующих безбожников СССР.
חוברת תעמולה נגד הדת ונגד ההגים היהודיים. "עבודת חג בבית הכנסת מכניסה רגש של פחד אל לבו של העמל המאמין ועושה אותו לכלי בידי שונאו המעמדי" (ע' 5)

1845. **Шахнович, М. И.** Кому служит "религия Израиля"? 2-е дополн. изд. (Ленинград), Прибой, 193[1?]. 92 стр., [1] л. 11:16.

ע' 92: ביבליוגרפיה.

יכול זמן שיהיו בין היהודים מדכאים יואכלי לחם העצבים, לא תמות גם היהדות (יוראיומוס), המחליפה בכל תקופה חדשה את תורתה והמתאימה אותה לתועלתם של המדכאים החדשים. בזמננו אנו משמשת היהדות את הבורגנות הגדולה בארצות הברית, עוזרת לקפטליזמוס האנגלי בארץ ישראל, באנגליה ממלאת תפקיד של שוטר, בארצות של הבורגנות הזעירה פועלת היא לסובתה, וביס-סי-סי-רי היא משמשת את ה-ג'פמנים. (ע' 88) שמות של פרקים אחדים: "האל של ישראל הוא אימפריאליסטי" (ע' 11) ... פשיסט (ע' 13) ... סוחר (ע' 28).

ח. קבלה ומסידות.

1846. [יחושע אברהם בן ישראל]. ספר פתגמין קרושין השלם ... ריון דאורייתא ... מהרב הבעש"ט ... המגיד ... דוב בער דק"ק סקורוטש ... לוי יצחק דק"ק בארדיטשוב ... אהרן המגיד משרים דק"ק זיטאמיר ... שמשון מק"ק אוסטרופאלי ... האר"י ... יחושע העשיל מאפסא ... יהונתן אבד"ק פראג ... אברהם כרודא ... יצחק אייזיק מק"ק הובניב ... נדפס מחדש בהוספה שלימה ...

וגם ... הקדמה ותולדה יקרה סאלו הקדושים ... בילגורי, קרוננברג, תר"ץ.
8, 3—82 ע. 16:22.

מתוך הספר "גאולת ישראל" אוסטרעא, תקפ"א, שנאסף בידי יהושע אברהם בן ישראל מויטאמיר. פתגמין קדישין י"ל ווארשא, תרמ"ו לובלין תרמ"ט.

1847. מנחם מנלי סופר. שלשה עדרי צאן; ספורי מעשיות ... משלשה עמודי עולם ... ר' שלמה'ל אבד"ק קראשניב, ר' בעריש מאשפצין ... ור' אר' ליבוש אבד"ק ווישניצא ... הוצאתיו לאור פעם שנית ישעי' איזענבערג מקראקא. ואלה מסיף על הראשונים ... שני מכתבים ... מכתב ... מהרבי מענדל' מרוסיניב ... מענין המכתבים ... השני מכתב ... ר' יחזקאל פאנעט לגדול' א' מתנגד על אודות חבורת קדישתא הנקראים בשם חסידים. פיעטרוקוב-טריב, ליבעסקינה, תר"ץ. 51 ע. 15:22.

1848. נחמן בן שמחה מברסלב. ספר לקוטי תפלות. ... תפלות תחינות ובקשו' וריצוים ופיוס' וזידוים והתעוררות ... וכיסופין וגיעעוים גדולים ועצומים להשי"ת ... מוסדים על ... המאמרים ... של הספר הקד' לקוטי מוהר"ן. יסדם ... מוהר"ר נתן ע"פ פקודתו של רבינו המחבר הלקוטי מוהר"ן ... חלק א"ב. ווארשא, "ברסלב", תר"צ. 171 דף, 11, 382 ע, 1 דף, 166 ע, 151 דף. 15:23.

לחלק ב' שער מיוחד. — יצאו בראשונה לאור ע"י מוהר"ר נתן עצמו בשנת תקפ"ב לפ"ק וכתב בעצמו לפרט תחת אהבתי ישטני ואני תפלה ואחרי הסתלקותו ... נדפס ... שנית ב"י עסטרייך ו ... שלישית בעיה"ק ירושלם ובפעם רביעית נדפסו בלובלין ע"י הר' יעקב ב' מדרכי יוסף ... זינגער. וכעת איידי דכלו ואולו להו הובא עוד הפעם לביה"ד על ידי הר' אהרן ליב ציצעל מאן.

1849. [שניאורסון, יוסף יצחק]. קונטרס מאמרים ושיחות מכ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש ג' מאמרים שנאמרו בחינתו במדינת ליטא בעיר ראקשיק, מאמר שנאמר ב' ניסן, ורשימת שיחותיו בסעודת פורים ושיחותיו ... בראקשיק אודות החינוך וחזק התורה והיהדות. (די שיחות זינגען אין זשארנאן.) ריגא, (דפוס Splendid), תרצ"א, IV, 62, 12 ע. 17:26.
מהמעטפת — בראש השער: קונטרס יג.

1850. מנחם יהושע. פארבארגענער צדיק אדער דער מנן דוד; אמעשה נורא פון רבי ישראל בעל שם טוב (בעש"ט) ... פארשריבען לזכרון פון יהושע מנחם. ווארשא, ברויזבלאט, תר"ץ. 121 דף, 31-4 ע. 12:16.

1851. ספורי נסים מן השמים ... געשיכטען פון פיעל חייליגע צדיקים ... זייערע ... מופתים וואס זיי האבען באוואונען ... איבערהויפט וועט דער לעזער ענטציקט ווערן פון דער וואונדערבארע און העכסט אינטערעסאנטע געשיכטע: "דער פארבארגענער איצר" פון דעם גערעטעטען יונגל, פון שפאנישע

אינקוויזיציא ר' עזריאל לפידות ... וועלכעס טיר האבען באקומען דעם כתי' פון בעוואוסטען ביבליאטעק פון וויניצא [ן] איבערגעזעצט דורך ... פ. ג. ווארשע, דפוס פערער, 1929. 64 ע. 15 : 23.

1852. **Buber, Martin.** Jewish mysticism and the legends of Baalshem by Martin Buber, being a section of his work entitled „Die chassidischen Bücher“, Tr. from the German by Lucy Cohen. London, Dent, (1931). xxiv, 230, [1] p. 13 : 19.

תרגום חלק מספרו של בובר „ספרי החסידות“: חיי החסידים (התלהבות, עבודה, כונה, שפלות), אגדת הבעש"ט (חוג ראשון, שני ושלישי), תוספת (קטעים מחיי הבעש"ט ואמרות ממנו). — המתרגמת הוסיפה בראש הספר הקדמה משלה על החסידות ועל ספרי החסידות של בובר.

1853. **Heil, Leo.** Le grand secret des kabbalistes par Leo Heil; préface par Oswald Wirth. Paris, „Le Symbolisme“, 1929. 2 p. l., II, 50, [2] p., illus. 14 : 22. Collection du „Symbolisme“.

1854. **Hildesheimer, E[sriel] E[rich].** Mystik und Agada im Urteile der Gaonim R. Scherira und R. Hai. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1931. 1 p. l., 28 p. 16 : 24.

הדפסה מיוחדת מתוך ספר היובל לרונתהיים, פרנקפורט 1931.

1855. **Scholem, Gerhard.** Über eine Formel in den koptisch-gnostischen Schriften und ihren jüdischen Ursprung. (Giessen, Töpelmann, 1931). pp. 170—176. 16 : 23.

„Sonderabdruck aus der Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche. 1931. Heft 3.“

Schwarz, A. Z. Die hebräischen Handschriften in Österreich...
I.: Bibel-Kabbala ... 444 ע' ראה

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

1856. אגדת הפיטנים. „הלל וזמרה“. סלונים. ספר בקשות ופזמונים. הובא לבית הדפוס על ידי אגודת הפיטנים הלל וזמרה, בתגהת תנאל היום הסיד. סלונים, דפוס א. ברור, 1928. XVI, 319, [81] ע. 10 : 17.

1857. אלפס, בן ציון בן ירמיהו עקיבא. משניות נשמת אדם; כולל פרקי משניות על סדר א"ב לזכות נשמות הורים ומורים בלמוד שמותיהם ביום היארצייט עם פירוש חדש ... תפארת ציון וישראל כולל פירש"י וברטנורא ותיו"ט ותפארת ישראל ומלאכת שלמה ותוס' רעק"א ושאר גדולי

המפרשים, גם באור אשכנזי ויודי) כשם בנין ציון ... וסביב לו ... מעשה
אלפס כולל דבריו מוסר ... כל אלה חובר ונסדר ע"י הרב כרציון בהרב ורמיהו
עקיבא אלפס ... ווארשא, אברהם כהנא, תרפ"ח. [6] דף, 140 ע. 15 : 22.
גליל, צ. ד. מ' חסרת צבי על התורה ... ראה ע' 421.

1858. יונה בן אברהם גירונדי. ספר היראה להחמיר רבינו יונה
גירונדי, להורות לעם ה' את דרך ה' ... ועתה הוספנו בו ... (א) אגדת התשובה
ויסוד התשובה להחמיר רבינו יונה גירונדי, (ב) ארחות חיים לרבינו אשר
בן יחיאל ... (הרא"ש), (ג) עלים לתרופה הנקרא בשם אגדת הגר"א לרבינו
אליהו מוויילנא ... ווארשא, בריוזבלאט, תר"ץ. 40 ע. 12 : 20.
נחמן בן שמחה מברסלב. מ' לקוטי תפלות ... ראה ע' 465.
שבזי, ש. דיואן; קובץ שירי קודש ... ראה ע' 429.

1859. תפלות. סדור. סדור עבודת ישראל (נוסח אשכנז) בשני
חלקים בכורכים יחד ... נויארק, הוציא פאבלישינג קאמפאני, תרצ"א. XXXIV,
524 ע; 2 דף, 185, 45, 111, 135, 111 ע. 20 : 27. הוצאה מהודרת.
החלק: חלק א: כולל כל תפלות ישראל וכל הברכות לכל השנה ... כל הדינים
הנוגעים לה ... מסודר ומונה ע"י א. היימאן חרלפ— חלק ב: כולל סדר הושענות ...
סליחות, יוצרות לארבע פרשיות ... סדר הקריאה בימות החול סדר הגדה, תהלים ... מסודר
ומונה ע"י דובער אלפערין.

זאלדקאווסקי, א. קולטור טרעגער פון דער אידישער ליטורגיע ... ראה ע' 443.

1860. Amiel, Mosche Avigdor. Unto my people El-ami; a
book of sermons by Mosche Avigdor Amiel. Tr. from the Hebrew
by L. Rabinowitz. For the high festivals period. London,
Cailingold, 1931. VIII, 175 p. 14 : 22.

את המקור ראה ק. ס. שנה ו' ע' 475. במקורו זכה הספר הזה לשלש מהדורות.

1861. Breuer, Salomon. Belehrung und Mahnung; aus nach-
gelassenen Schriften von Salomon Breuer. Teil 2: Exodus. Frank-
furt a. M., J. Kauffmann, 1931. 2 p. 1., 89 p. 16 : 23.

בראש השער: חכמה ומוסר. עם שער עברי מיוחד על המעטפת: דברי שלמה;
חדושי אגדתא אשר השאיר אחריו ... הרב שלמה זלמן ברייער ... חלק ב':
חדושי אגדתא ספר שמות—את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 246.

1862. Cohen, Charles J[oseph]. Forms of Jewish ceremonial
and worship and Itinerary of Benjamin of Tudela. (An address.)
Lancaster, Pa., Privately printed, by the Wickersham printing co.,
[1927?]. 24 p., pl. 18 : 26. מהמעטפת.

"Reprinted from the Publications of the Genealogical society of Penn-
sylvania, March, 1927, v. X, no. 1".

1863. **Elbogen, Ismar.** Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung. 3. verb. Aufl. Frankfurt a. Main, J. Kauffmann, 1931. xv, [1], 635 p. 16 : 24.

(Grundriss der Gesamtwissenschaft des Judentums; hrsg. von der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums).

בהערותו למתדורה שלישית זו מודיע המחבר, כי מחמת הדחק הכלכלי אי אפשר היה להדפיס את הספר כולו מחדש. ההשלמות הדרושות להערות, עיי החמר החדש שנתפרסם אחרי הדפסת המהדורה השניה, נדפסו בסוף בע' 581-596.

1864. **Feldman, Abraham J.** What is faith? Eight seasonal sermons. Hartford, Connecticut, 1930. 2 p.l., 3-100 p. 13 : 18.

החכך: The glory of the imperfect. — What is faith? — Where do you stand? — "The soul's sincere desire". — The higher patriotism. — Shall capital punishment be abolished? — Does the Jew remember too well? — Another rabbi quits — what does it mean?

1865. **Jacobi, Frederick.** Sabbath evening service according to the Union prayer book. New York, Bloch pub. co., 1931. 3 p.l., 42 p., port. 19 : 28. (Synagogue services by contemporary Hebrew composers).

"This service is published under the auspices of the Choir committee of Temple Emanu-El". תוי נגינה.

*1866. **Kaufmann, D[avid].** Achtzehn Predigten von David Kaufmann aus seinem Nachlasse herausgegeben von Ludwig Blau und Max Weisz. Budapest, Verlag Jabneh, 1931. 8°

1867. **Levi, Harry.** A rabbi speaks. Boston, The Chapple pub. co., 1930. x, 213 p. 12 : 19.

החכך: What can we still believe?—Palestine again. — Militant religion. — Religion and home. — Duty first. — Memory and hope. — We moderns. — The mediator. — A voice from the grave. — Fear. — Four eternal questions. — Education for life.

*1868. **Rankin, Oliver Shaw.** The origins of the festival of Hanukkah, the Jewish new — age festival. London, Clark, 1931. 284 p. 14 : 23.

1869. **Vries, S. Ph. de.** Joodsche riten en symbolen. Tweede druk. Zutphen, Thieme, 1929. vii, 299 p., illus., pl. 15 : 22.

מהדורה א' ראה ק. ט. שנה ד' ע' 243. — המחבר מעיר בהקדמה, שהמהדורה השניה

הזאת היא בעצם הדפסה חדשה ואין בה שנויים חשובים לגבי המהדורה הקודמת.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

1870. גוטמן, שמואל. קובץ סאטרוס מאת שמואל גוטמן רב בלוב. הוציא לאור צבי קארל ... לוב, דפוס רנוסה, תרצ"ב. 76 ע. 17 : 24.

התכן: תורת משה; היופי בצורתה והנשגב בתכנה — שם ויפת; השפעת חכמת יון על חיי הרוח של עם ישראל באלכסנדריה ובירושלים. — ליל שמורים; רמזים היסטוריים בהגדה של פסח — חומת אש; אספת חכמים באושא ותקנותיהם. — השירה העברית בימי הבינים. ויס, י. ש. טלמולי גבר ... ראה ע' 423.

1871. מנשה בן ישראל. ספר מקוה ישראל סחרכ מנשה בן ישראל. ומעשה רב מן אהרן הלוי ספרדי ... חקורה ... על מקור חנויות עשרת השבטים ... ועל הנהר סבטיון ... על ראשית מושב חלק ארץ החדשה (אמקרוקא) ... ונוסף עתה האגרת בני משה ... ונדפס מחדש ... פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ט. 54 ע. 15 : 23.

קלוזנר, י. בימי שיבת ציון ... ראה ע' 427 מספר 1648.

1872. אנורסקי, ש[מואל]. די יידישע קאמוסאריאטן און די יידישע קאמוניסטישע סעקציעס. (פראטאקאלן, רעזאלוציעס און דאקומענטן 1918-1921). צוזאמענגעשטעלט ש. (ס.) אנורסקי. מינסק, היסטפארט צ.ק.פ. (ב) וו, 1928. XII, 460 ע. 15 : 23.

בראש השער נדפס: היסטפארט צ.ק.פ. (ב) וו. אפטייל צו פארשן די געשיכטע פון דער פארטיי און אקטיאבר רעוואלוציע.

התעודות שבספר זה חשובות לידיעת תולדות המלחמה של ה-יבסקציה עם שאר הזרמים הצבריים. תעודות אחדות: דו"ח על הפעולות הראשונות של הקומיסריאט לעניני יהודים במקומות שונים (פלך ויטבסק, וורונז', אוכל ועוד) מתפרסמות בפעם הראשונה. הפרוטוקולים של הועידה השלישית של היבסקציות (ביולי 1920, במוסקבה) נתפרסמו עפ"י החומר הארכיוני הנמצא במרכז שלהן. חוץ מזה נמסרו כאן בעיקר העתקה מהעתונות הקומוניסטית, דו"ח על הועידה הראשונה (אוקטובר 1918), השניה (יוני 1919) על הועידה של ה-קומפרבנד (ה-ק.פ.י היה מצב מעבר אצל המפלגות היהודיות הסוציאליסטיות: בונד וה-פאראייניגטע, לפני שהם בסלו את עצמן ונכנסו למפלגה הקומוניסטית הכללית) ברוסיה הלבנה ב-1919, ועל האספה המיסדת של ה-קומפרבנד היהודי באוקראינה ב-1919. — שתי המחלקות האחרונות הן על הליקבידציה של הבונד ועל י.ק.פ. (היינו פועלי ציון קומוניסטים ב.ס.ס.ר.) — לכל סקירה של תעודות ניתן מבוא של המסדר אנורסקי, שלפי דברי דימנשטין במאמרו, היה המיסר הראשון ומעין ייוחנן המטביל של הקומוניסטים. מובן, שדבריו נכתבו בנוסח רשמי. ע' 1-16 סקירה של דימנשטין על התחלת העבודה הקומוניסטית בין הפועלים היהודים, בעיקר בשנת 1918. ע' 237-238: על סגירת הקהלות היהודיות; ע' 178-181 על הליקבידציה של המפלגה הציונית ע"י השלטונות.

1873. באלאבאן, מאיר. יידן אין פוילן; שמוריעס און שילדערונגען

פון פארנאנגענע תקופות. (טוט 45 בילדער אויף 32 בלעטער). ווילנע, קלעצקין, 1930. 340, III ע, לוחות תמונות, פקסימילים. 14 : 20.

צו דער געשיכטע פון יידישע דרוקערייען אין פוילן: ע' [181]—234.
ביבליאגראפיה: ע' 337—340, [1] ע.

1874. וויינשטיין, (ערנארד). די אידישע ווינאנס אין אמריקא. בלעך
טער געשיכטע און ערווערונגען. ניו יארק, פאראייניגטע אידישע געווערקשאפטען,
1929. [1] דף, 7-571 ע, תמונת המחבר, 13 : 21. הספר מקיף את שנות 1882—1929.
זשיטלאווסקי זאמלבוך; ... מאסף ... ראה ע' 437.

1875. יאכניסאן, י. סאציאל עקאנאמישער שטייגער בא יידן אין רוס-
לאנד אין XIX י"ח; קוועלנבוך פון סעטוארן און קינסטלערישער ליטעראטור.
בארקאו, צענטראלער פארלאג פאר די פעלקער פון פ.ס.ר.ר., 1929. VIII, 403,
IV ע. 15 : 21. רשימת המקורות ע' 401—403.

המחבר מנסה בספר זה לתאר את החיים היהודיים (הכלכליים, החברתיים והמדיניים)
בתקופה הנזכרת עפ"י קטעים מהספרות היפה וספרייהוכרונות שאסף מכתביהם של
41 סופרים. את החומר חלק למחלקות לפי הזמנים והענינים. יש לקדם בברכה את הנסיון
הזה, שברכה צפונה בו בשביל הבנת העברי. יש רק להצטער שהשתמש במדה כל כך
זעומה בחומר שיש בספרות העברית. זכו להפקד מנדלסס (חזון למועד), צ'מרינסקי
(ר' מרדכלה, מעירתי מוטילה) וגוטלובר, מכותבי-הזכרונות דובנוב, מהסופרים והמשוררים
רק א. מ. ויסנברג וח. נ. ביאליק. השאר כלו מהספרות היודית (חוץ מכתבי נגורובה
הגרמנים, וכתבי מ. מרגולית ובוהורוב הרוסיים). — המחבר עומד על זה בהקדמתו
ומסביר, שהספרות העברית עניה בתאור החיים הכלכליים וגם בתאורי אופני החיים של
העם ולעומת זה עשירה בזה הספרות היודית. אבל כשתדפדף בספר תוכה שהמחבר השמיט
חומר עברי חשוב והכניס חומר אחר שלכה"פ אינו עולה על הראשון בסיבוב. בפרקים "מסחר
היערות" (ע' 62—68), "יהודים חוכרי אדמה" (ע' 183—195) הוא מביא דברי ב. ריבקיין
וזכרונות קוטיק וקטע קטן משל ש"ע. אבל מה רב החומר על זה בכתבי מרדכי בן הלל
כהן (זכרונותיו "עולמי" וספורו "קסמי יער"), גם בכתבי מ. סיקין יש חומר מענין. בפרק
על זמן ה"חוטפים" (ע' 161—171) ישנם קטעים מציטרון, בוהורוב, אנסקי וקוטיק. ומדוע
לא השתמש גם בשירו של יעקב כהן "החוטפים" ובספורו היפה של יהודה שטינברג "בימים
ההם". בפרק: אדמיניסטראציה, קהל, משפט, מובאים קטעים משל פפירנא, קוטיק, אקסענפעלד
ורייב"ל (ספרו היודי). ועוברים בשתיקה על ... הפואמה המפורסמת שני יוסף בן שמעון של
יל"ג. — גם ביצירות אחרות של יל"ג, כמו כן אצל מאפו (עייט צבוע), ברדיצ'בסקי, ברגר
יש למצוא לא מעט חומר ודוקא חומר חשוב. בהתחלת הספר באה סקירה (ע' 22) על התפתחותם
החברותית-הכלכלית של ההמונים היהודים במשך מאה השנים האחרונות על ששת "התחום"
הקודם. — המחבר מזכיר בסוף המאמר (ע' 21—22) את השנויים שבאו עם הפוליטיקה הכלכלית
של השלטון הטובסי אבל מבליע בנעימה את ההרס, שנגרם ע"י פוליטיקה זו ואינו מזכיר
איוה אחוז של הנהרסים ממעמדם עברו לפרנסות פרודוקטיביות. — בע' 17 בדברו על
המעצורים לחידרת היהודים לבית החרושת הוא מזכיר את ההתחרות של פועלים נוצרים
יוצאי הכפר ואת מנוחת השבת ועובר בשתיקה על גורם אחר: המלחמה בהם (שהתבטאה אפילו

בשביתות) מצדם של הפועלים הנוצרים ביחוד הפולניים, כביאליסטוק ועוד. בע' 18 מעמיד המחבר את אחוז היהודים שיכלו להתקבל לבתי-הספר על 3. יש לתקן שאחוז זה היה רק בערי הבירה. בערים שמחוץ לתחום 5, ובערי התחום 10. בבתי ספר בינוניים האחוז היה: 5, 10, 15. ב. ש.

1876. סליווקין, חיים שלום. חכמי התלמוד ... ערציוולונגן און לער בענס-בילדער פון אונזערע גרויסע חכמים (תנאים ואמוראים) זייערע חאראקטער-רושטישע מאמרים מיט ... ערקלערונגען און ... משלים ... געזאמלט פון תלמוד בבלי וירושלמי ולקוטים ומדרשים א. ז. וו ... פון שמעון הצדיק ביו די לעצטע אמוראים (תהומת התלמוד) ... העפט 2-1, ווארשא, דפוס פיסענקט, תרפ"ט, 24 ע' כל הוברת. 15 : 22.

על השער של חוברת ב' חורו והדפיסו בטעות את תכנה של חוברת א'.
(התכן: חוב. א: א) אנשי כנסת הגדולה: (ב) שמעון הצדיק: (ג) אנטיגנוס איש סוכה.
חוב. ב: ר' אלעזר בן חרסום, יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, יהושע בן פרחיה ונתנאי הארבל, שמעון בן שטח, חוני המעגל, אבא חלקיה, שמעיה ואבטליון. ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 535.

*1877. Altmann, Adolf. Geschichte der Juden in Stadt und Land Salzburg von den frühesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Nach handschriftlichen und gedruckten Quellen bearbeitet und dargestellt. B. 2: Von der Vertreibung der Juden aus Salzburg (1498) bis zur Errichtung der Israelitischen Kultusgemeinde Salzburg (1911). Mit 5 Abb. Frankfurt a. M., Droller, 1930. VIII, 192 p. 8°
ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 244 מספר 765. כך א' יצא בשנת 1913 בברלין בהוצאת Lamm.

ראה ע' 462 ... Baer, F. Die Disputation von Tortosa ...

ראה ע' 467 בספר 1862. Benjamin of Tudela. Itinerary

1878. Bentzen, Aage. Israels Historie. Köbenhavn, Haase, 1930. 372 p., illus., map. 14 : 20.

=Haases Haandböger under Redaktion af Aage Marcus, Bd. 18—19.

חולדות היהודים עד חורבן הבית השני. — הערות ביבליוגרפיות ע' [319]—348.

1879. Beyer, Hermann Wolfgang u. Hans Lietzmann. Die jüdische Katakomben der Villa Torlonia in Rom bearb. von Hermann Wolfgang Beyer und Hans Lietzmann ... Berlin, De Gruyter, 1930. 3 p. l., 46, [1] p., illus., 31 pl. 21 : 27. — Jüdische Denkmäler, I. — Studien zur spätantiken Kunstgeschichte. hrsg. von Hans Lietzmann und Gerhardt Rodenwaldt, 4.

הקטקומבה היהודית שעל אדמת הוילה טורלוניה נחקרה ותוארה בראשונה על ידי פרייבין בשנת 1920. בייר וליטצמן חקרוה מחדש בשלמותה מהצד הארכיאולוגי הכללי, האמנותי, ההיסטורי והאפיגרפי ונתקבלה תמונה מתוקנת ורחבה יותר מאשר בעת בדיקתה הראשונה. אולם עבודת החפירה עדיין לא נגמרה. על הדרכים שבהן צריך להמשיך וללכת

החופר בעתיד ע"י עמ' 14. מהמפה של כל הקטקומבה (לוח 31), הנותנת מושג רצוי וברור על כל רשת הדרכים של בית קברות זה, אפשר ללמד היטב את המקומות הטעונים בירור ע"י הפירה נוספת. שתי קומות וחלקים יש להבדיל בקטקומבה: שיטת-דרכים אחת קרובה יותר לשטח הקרקע שהיא הקדומה, ושניה עמוקה באדמה יותר. שהיא יותר צעירה, ומתחלה לא היה שום קשר ביניהן. המבוא לקדומה עוד טרם נחפר. החלק הקדום עשיר בחדרי קברים — קוביקולא — שונים. בחלק המאוחר יותר אין אלא אחד, אבל בו רבות הן הכתובות, ומספרן מגיע ל-62, בחלק הקדום נמצאה רק כתובת אחת (מספר 63). מקום הכתובות מספר 64 עד 68 לא סומן על המפה לוח 31. אולם הכתובות שנשתמרו הן רק חלק קטן מאלה שהיו; כי כל הקברים נשדדו פעם, כל לוחות ההסגר של ה-loculi נשברו וכל הקברים נפתחו. ולכן אין לצייר מתוך הקטקומבה תמונה שלמה מהרכב הקהלה או הקהלות שקברו שם את מתייהן. החלק הקדום עשיר בחומר אורגניסטי, בציורים שנמצאים בארקוסולים ובקוביקולא שלו. על הציורים דן ליטצמן בפרק מיוחד (עמ' 15 ואילך). על הכתובות נמצא לפעמים כמו במונטברדה ציור של מנורה. רגל המנורות שונה בצורתה. בצדק רואה ליטצמן במנורה סמל לאומי דתי גרידא ואינו מפרש אותו כסמל אסכטולוגי שמימי. המנורה היא רמז לחיי העם כדתו בעולם הזה. הדולפינים המופיעים על התקרה של הקוביקולים, II (עמ' 11 ולוח 7) מסודרים סביב מנורה ומחזיקים קלשון שלש-שנים בפהם והם אורגמנט סתם שהיה מקובל באמנות הרומית ועבר משם לאמנות הנוצרית. היהודים קבלו אורגמנטיקה זאת ולא זאת בלבד. יש להבדיל בין דולפינים אלה והדג שמופיע לפעמים בתאורי הסעודות ביחוד על זכויות זהב. אולם בין הדולפינים נמצאים עגולים עם תמונות שלושה אתרוגים ושופר אחד. מבין הסמלים המצויים בקישוטי הקברים היהודיים נמצא בקטקומבה שלזו הלולב, האתרוג, הרמון, כד היין, ספר התורה, ארון הקודש, סכין המילה. הירק המתואר בארקוסול III וקוביקולום II והדומה לגזר — וליטצמן מפקפק איך לפרשו — כנראה הוא אחד הירקות הנזכרים במשנה פסחים ב' ו', וסמל פסח הוא כמו שלולב ואתרוג הם סמל חג הסוכות. ציור הארקוסול IV ששם מתוארים מעל ארון הקודש ככב, שמש וירח (לוח 12-13) — ע"י דבר דומה בקוביקולום II לוח 3 — בצדק מתפרש כתאור בית המקדש של מעלה שבימות המשיח ירד ארצה. חשובים ביחוד בשביל הכרת האמנות היהודית ומושגי היהודים תאור שדה גן העדן עם חיות בארקוסול IV (לוח 14) ובארקוסול III (לוחות 9-8). חומר צלומים העשיר מאפשר למתעניינים להתעסק בחומר חדש זה.

הכתובות שפרסם פרייבני נתנות פה מחדש ביתר שלמות ומתוקנות בהרבה מקומות. מספר 48 נכר ע"י בייר כחלק של מספר 42. הכתובות 53-68 הן חדשות שנמצאו כעת. חשובות אין בין החדשות. מחלק הכתובות גוספו צלומים. לא תמיד מוצלחים ושלמים. המפתח לכתובות שגוספו הוא קצר מדי. אין הוא גותן אפשרות לדון על אוצר המלים של כתובות אלה ונוסחאותיהן. בסה"כ מעשירה העבודה הזאת את ידיעותינו על היהדות הרומית ועל היהדות במאות הראשונות אסה"ג בכלל באופן נכר. ש.

ראה ע' 468 ... Elbogen, I. Der jüdische Gottesdienst

*1880. Foakes-Jackson, F[rederick] J[ohn]. Josephus and the Jews. New York, R. R. Smith, 1930. xvi, 299 p. 14: 23.

*1881. Geschichte der Hannoverschen Bankier-Familie Gumpel. Zum 50jähr. Berufsjubiläum d. jetzigen Seniors d. Familie, Kommer-

zienrat Hermann Gumpel, Hannover: Privatdruck d. Familie Gumpel, 1929.

Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik. Jahrbuch II, III... 439 ע' ראה

*1882. **Glazer, Simon**. History of Israel, based upon Graetz-Doubnow, 6 vols. New York, Star Hebrew book co., 1931. 8°.

Heinisch, P. Die Trauergebräuche bei den Israeliten ...
ראה ע' 453

1883. **Hersch, Liebmann**. International migration of the Jews. (St. Albans, typ. Messengerpress), 1931. pp.471—520; diagrs., tab. 15:23.
השער מהמעשר: "From International migrations, v. II: Interpretations, National bureau of economic research ... Chapter XVI."

*1884. **Hoffmann, Georg**. Die Juden im Erzstift Köln im 18. Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung ihrer Stellung in der Hoffinanz, Aachen, Aachener Verlags-u. Druckerei-Ges., 1928. 97 p. 8°.
Diss. München.

1885. **Hülßen, Julius**. Zwei Ansichten der Frankfurter Judengasse mit Erläuterungen. [Berlin], (Soncino-Gesellschaft; Frankfurt a.M., typ. Kornsand, 1931). [9] p., 2 pl. 15:23. ע' ביבליאוגרפיה

*1886. **Isak, Aron**. Denkwürdigkeiten des Aron Isak 1730—1817. Hrsg. u. eingel. von Z. Holm [Pseud]. Berlin: Welt-Verlag, 1930. 208 p. 8°.

Judisk tidskrift. Jubileumshäfte av "Judisk tidskrifts vän-
ner" tillägnat Marcus Ehrenpreis på hans sextioårsdag ... 440 ע' ראה

1887. **Kirschstein, Arthur J.** The Jew; his contribution to modern civilization. v. 1. Denver, The Western Jewish advocate, 1930. VII, 94 p., illus., port. 15:23.

1888. **Köhler, Ludwig**. Die hebräische Rechtsgemeinde; Festrede, gehalten an der 98. Stiftungsfeier der Universität am 29. April 1931. 23 p. 15:21.

סדרו המשפט בימי התנ"ך, 1930/31. Jahresbericht der Universität Zürich

1889. **Lewi, Isidor**. Isaac Mayer Wise and Emanu-El. (New York, Bloch pub. co., 1930). V, 108 numb. 1, facsims, pl., ports. 15:23.
נדפס על צד אחד של הדפים. — בסוף נמצאים שני דפים הכתובים בכתב-מכונה והמסומנים
במספר 110, 112 ודף אחד בלי מספר. לפני הדפים האלה: "Dedication exercises of Isaac M. Wise memorial hall".

1890. **London. Spanish & Portuguese Jews' congregation.** El libro de los acuerdos; being the records and accompts of the Spanish and Portuguese synagogue of London from 1663 to 1681; tr. from the original Spanish and Portuguese by Lionel D. Barnett. Pub. by the Board of elders of the Congregation. Oxford, typ. University press, 1931. XXII, 143 p., facsim., 1 pl., port. 17 : 22.

1891. **Luzzatti, Luigi.** God in freedom; studies in the relations between church and state, by the late Luigi Luzzatti, translated from the Italian by Alfonso Arbib-Costa, with American supplementary chapters by President William H. Taft, Hon. Irving Lehmann [a.o.]... New York, Macmillan, 1930. XXIX, 794 p., front. 16 : 24.

„Issued in commemoration of the one hundred and fiftieth anniversary of the constitutional establishment of religious liberty.”

„The life and work of Luigi Luzzatti, by Dr. Dora Askowith” : XXV-XVII ע'

Max J. Kohler : הקדמה מאת העורך

יהספר הזה המכונה במקורו בשם Dio nella libertà יצא בפעם הראשונה באיטלקית בשנת 1909 בשם La libertà di coscienza e di scienza... בשנת 1926 הרחיב המחבר את הספר עד שנכפל משעור גדלו המקורי, ועשהו כך שני לכתביו המכונים באיטלקית מהדורה שניה זו היא שתורגמה כאן לאנגלית. (מתוך הקדמת העורך).

מאמרים הנוגעים ליהודים וליהדות הם : The Jewish Martyrs of the Middle Ages and St. Bernard of Clairvaux (p. 105—115). — The Jews in Roumania (p. 439—503). — The Jews in Poland (p. 503—521). — A Message to the Hebrew University in Jerusalem (p. 521). — The Jews and Agriculture in Palestine (p. 521—523). — The Jewish Question at the Congresses of Vienna and Aix-la-Chapelle (p. 603—606). — Speech of Hon. Walter M. Chandler of New York in the House of Representatives in Washington (October 10, 1931) about the Jews in Roumania and the treaty of Berlin (p. 606—636). — The Progressive World Struggle of the Jews for Civil Equality, by Hon. William H. Taft (p. 647—661). — The Abrogation of the Treaty of 1832 between the United States and Russia and the International Protection of Religious Minorities, by Max J. Kohler (p. 705—714). — Russia and the American Passport, by Louis Marshall (p. 714—734). — The World Court and the Protection of Racial and Religious Minorities, by Louis Marshall (p. 735—794).

1892. **Marcus, Jacob Rader.** The Americanization of Isaac Mayer Wise. Cincinnati, Privately printed, 1931. 23 p. 13 : 20.

*1893. **Meyer, Eduard.** Geschichte des Altertums. Bd. 2, 2. völlig neubearb. Aufl. Abt. 2. Stuttgart, Cotta, 1931. x, 460 p. 8°.

2, 2: Der Orient vom 12. bis zur Mitte des 8. Jh. Aus d. Nachlass
hrsg. von Hans Erich Stier.

*1894. **Prinz, Joachim.** Jüdische Geschichte. Berlin, Verlag für
Kulturpolitik, 1931. 279 p., illus., plates, ports, facsim. 8°. ביבליאוגרפיה: 272—270 ע'

1895. **Schleiden, Matthias Jakob.** M. J. Schleiden: Die Roman-
tik des Martyriums bei den Juden im Mittelalter... Heinrich Haase:
M. J. Schleidens Wissen um das Judentum; eine biographische
Studie. Wien, Rath, 1931. 1 p. l., 68, 18 p. 14: 20.

1896. **Urias, S.** Die Hamburger Juden im Kriege 1914—1918;
eine statistische Abhandlung; Festschrift des Vaterländischen Bun-
des jüdischer Frontsoldaten in Hamburg aus Anlass seines 10-
jährigen Bestehens 1919-1929. [Hamburg], (typ. Ackermann & Wulff),
1929. 24 p., pl. 14: 22. „Unsere Toten“: 24—17 ע'

1897. **Villiers, John de.** My memories. London, G. Richards,
(1931). 134 p., port. 13: 19. "Publications by the author": 134—131 ע'
המחבר היה ממונה על מחלקת-המפות במוזיאון הבריטי. הוא נולד בלונדון בשנת

1863. — בסוף הספר נדפסה רשימת חבוריו, רובם על הולנד ומושבותיה.
ראה מחלקה ימ. ... Weis, J. M. Great men in Israel

*1898. **Weisz, Leo.** Aus dem Leben des Bürgermeisters Salomon
Hirzel 1580—1652. Mit 1 mehrfarb. Titelb. u. 8 Taf. Zürich,
Schulthesz, 1930. VIII, 354 p. 8°.

=Veröffentlichungen aus d. Archive d. Familie Hirzel in Zürich. Bd I.

1899. **Wiernik, Peter.** History of the Jews in America; from
the period of the discovery of the new world to the present time.
2nd ed., rev. and enl. New York, Jewish history pub. co., 1931.

3 p. l., IX-XXXII, 465 p., pl., ports. 15: 21. ביבליאוגרפיה בסוף ההקדמה.
המהדורה הראשונה של הספר הזה יצא לאור שם בשנת 1912. במהדורה זו השתל
המחבר להוסיף כל מה שנחדש מאז. פרקים שונים על תולדות היהודים באמריקה בזמן
הזה נכתבו מחדש. הפרקים על קנדה, מסיקו, אמריקה הדרומית וקובה נדפסה במהדורה זו
בסוף הספר. — התמונות מועטות וגרועות.

*1900. **Wollsteiner, Max.** Genealogische Übersicht über einige
Zweige der Nachkommenschaft des Rabbi Meir Katzenellenbogen
von Padua. 2. verm. u. verb. Aufl. Berlin, J. Schaal, 1930. 48 p. 4°.

1901. **Zunz, Leopold.** Das Buch Zunz, künftigen ehrlichen
Leuten gewidmet; eine Probe eingeleitet und hrsg. von Fritz
Bamberger. [Berlin], (Soncino Gesellschaft, 1931). 29, [1] p., 11. 13: 18.

„Im Auftrage von Salman Schocken für die Soncino Gesellschaft gesetzt und gedruckt auf der Handpresse der Officina Serpentis.“

מבחר קטעים מתוך „ספר-צונץ“, שהוא ספר-זכרונות שנכתב בידי צונץ בימי-חייו הארכים. כה"י של „ספר-צונץ“ נמצא ברשות „קרן-צונץ“ בברלין. בראש הספר מבוא על צונץ וספרו זה מאת פריץ במברגר.

Всесоюзное общество политических каторжан и ссыльно-поселенцев. Секция по изучению революционного движения среди евреев. Революционное движение среди евреев. 1... 442 ע' ראה

1902. Слуцкий, М. Б. Въ скорбные дни. Кишиневский погромъ 1903 года. Кишиневъ, тип. Авербуха, 1930. 2 предв. л., VI, 119 стр. 14:21. הספר הזה הוא כנראה חלק שני של זכרונותיו. את החלק הראשון, הנגמר במאורעות

שנת 1900, ראה ק. ס. שנה ז' ע' 61. המחבר, רופא ועסקן צבורי בקיישוב, מספר בספרו זה „מה שראו עיניו ושמעו אוזניו“ בזמן הפרעות הידועות בעירו בשנת 1903. בסוף הספר דו"ח כספי של הועד לעזרת נגועי הפרעות וסקירה על פעולתו, אזכרה לשנים מחסורי או"ה שבעירו: ראש העיריה שמרדט וד"ר דורושבסקי, ירשימת הנהגים. — המחבר מדגיש שהדעה המקובלת על פחדנותם של יהודי קיישוב אינה נכונה (את בקורו של ביאליק ואת „בעיר ההרגה“ שלו אינו מזכיר), מפני שהיו כמה נסיונות של הגנה, אבל כלם הופרעו ע"י המשטרה והצבא (ע' 26—27). — ע' 40—41 ודעות על השתדלויותיו של העסקן הציוני הידוע ד"ר כהן-ברנשטיין. המחבר עפ"י עמדתו בחברה היה בקי גם בנעשה מאחורי הקלעים, ומספר כמה דברים מענינים על יחסם של בעלי השלטון ושל האינטליגנציה הרוסית אל הפרעות ומתאר יפה את האשמוספירה הכללית בזמן ההוא. — בע' 106 מסופר שהועד הקציב 100.000 רובל להחישבות: החצו לועד ליושב אי ו החצו לזק"א, אבל מפני שהחברות לא מלאו את החנאי של הועד: ליסד מושבה במשך 3 שנים, נקנה בכסף הזה בית בשביל חברת צדקה בקיישוב. — אעפ"י שאין המחבר מעמיק חקר על הסבות העיקריות של הפרעות נקראים הזכרונות בעיני רב.

יא. עם ישראל בחוה.

לודו. קה"ח. קרוניקה של קה"ח העברית כלודו ... ראה ע' 432.

1903. אידישע קאלאניואציאנס געזעלשאפט (יק"א). באריכט פון דער הויפט-דירעקציע צו דער פארוואלטונגס-ראט פארן יאר 1929. פארעקליונג דער גענעראל-פארוואלטונג פונם 27-טן סעפטעמבער 1930. פאריז, (Imprimerie Pascal), 1931. VIII, 312, [2] ע. 14:21.

את הקודמים (בצרפתית) ראה ק. ס. שנה ו' ע' 351 מספר 1410. הלכן: די רעדע פון פרעזידענט סיר לעאנארד קאהען אויף דער גענעראל-פארווא-לונג... — קאלאניואציע און שול וועזן אין די לענדער מעבר לים: ארגענטינע, בראזיליע, פאראייניק-טע שטאטן, קאנאדע, שיפר [קפריסין], סערקיי, פאלעסטינע. — קאלאניואציע, פראפעסיאנעלע בילדונג און קרעדיט-הילף אין מזרח-אייראפע: פוילען, לעטלאנד, רוסלאנד, רומעניע, דזשינט-

יקא-פאנדיישן. — עמיגראציע, פארשידענעס: די טעטיקייט פון היאסיקא-עמיגירעקט פאר 1928—1930, פארשידענעס.

1904. „ארט“. באריכט וועגן דער טעטיקייט פון דער ארטפארבאנד פאר דער צייט פון וײַטן יאנואר 1923 ביז וײַטן יאנואר 1926. (בערלין, דפוס Lidor, 1926). 175, [1] ק, טבלאות. 15 : 22.

התכן: אריינפיר. — ארגאניזאציע, פארוואלטונג און פינאנסן. — בילדונג. — לאנדווירט. — שאפט. — קרעדיט-הילף פאר בעלי-מלאכות און ערד ארבעטער. — באלאנס און טאבעלן. — פראטאקאל פון די זיצונגען פון דער רעזידיר קאמיסיע.

1905. בונד. פוילן. IV-טער צוזאמענפאר פון אלע ייד. ארבעטער בונד „בונד“ אין פוילן 4-6 יאנואר 1929. (באריכט). (ווארשע, „בונד“, 1929?) 159 ע. 14 : 20.

1906. „געזערד“. אלפא-ארגאניזאציע צוזאמענפאר פון „געזערד“. מאסקווע, 15—20 נאָײַאָבר 1926. סטענאגראפישער באריכט. מאסקווע, 1927. 151, [1] ק. 15 : 23. בראש השער: געזעלשאפט פאר איינארדענען ארבעטנדיקע אידן אף ערד אין פ.ס.ר. „געזערד“. — הודיע הוכן לדפוס ונערך ע"י ז. אוסטרובסקי, ש. גפומניאסצ'י ומ. בן.

1907. היאסיקא-עמיגירעקט. דרוי יאר אידישע עמיגראציע; באריכט פון דער עמיגראציע-פארווייניגונג היאסיקא-עמיגירעקט פאר די יארן 1927 ביז 1930. פארוי (דפוס Pascal), 1930. [2] דף, 7—95, [1] ק. 14 : 21.

התכן: ארצות יציאה; ארצות-מעבר; ארצות-כניסה; נספחות; טבלאות סטטיסטיות (7 טבלאות); הכנסות והוצאות של היאסיקא-עמיגירעקט; רשימת הכתובות של חברות-אמיגראציה.

1908. הערשנבחים, י. שטשעדרין; א שטעטל אין רעקאנסטרוקטיוון פערואד. טינסק, וויסרוכישע וויסנשאפט אקאדעמיע, 1931. 45 ק, [1] דף. 15 : 22. = (וויסרוכישע וויסנשאפט אקאדעמיע. יידישער סעקטאר. סאציאל עקאמישע סאריע. 1). שער נוסף ברוסית לבנה: I. Гершенбаум: Шчадрин; мястечка у пероды структурным перыодзе.

התכן: המבנה הסוציאל-אקונומי של האוכלוסין. — קאלוירס [= משק קולקטיבי] — סאציאליסטישער וועג. — תעשיה-ביתית. — תרבותם וחיייהם של האוכלוסין. — פרצופה הפוליטי והצבוי של סצ'ירין. — מסקנות אחדות.

1909. „ווילטאָר“. סטאטוט פון דער געזעלשאפט צו באזעצן יידן אויף ערד אין ווילנער געגנט א. נ. „ווילטאָר“. Wilno, „ווילטאָר“, חשיד [1930?]. 11 ק. 12 : 16.

1910. לעשטשינסקי, יעקב. צווישן לעבן און טויט. צען יאר יידיש לעבן אין סאוועט רוסלאנד. אין צוויי בענד. באנד I. ווילנע, קלעצקין, 1930. VIII, 284, [1] ק. 14 : 21.

הספר איז חבור שלם, שנכתב לפי תכנית קבועה מראש... אלא זהו אסף של זעקות-שבר, בת קול מיסוריהם וענוייהם של ההמונים היהודים ברוסיה הסובטית... רב המאמרים שבספר זה נדפסו ב-„פורקערס" האמריקאי במשך 8 שנים האחרונות... המאמרים נותנים תמונה מחייהם של 3 מיליון יהודים באחת התקופות הנוראות ביותר והמורכבות ביותר

שבהיסטוריה הישראלית. התאור מבוסס על חומר עשיר, שלקח מהעיונות הסוביטית עצמה, ועל עובדות, המדברות בעד עצמן". (מההקדמה). — הספר מכיל 24 מאמרים, שנכתבו בשנות 1921—1925. המאמרים האלה דנים בכל השאלות האקטואליות: על החיים הכלכליים, התרבותיים, על ההגירה, על ההתישבות, על התנגדותם של הקומוניסטים להגנה עצמית יהודית, על הפרעות וכו'... — המחבר מברר בעיקר איך השפיע המשטר הסוביטי ופועלת ה"בֶּקְקֶאִי" על חיי היהודים ובא לידי מסקנות שליליות בהחלט, אעפ"י שהוא מודה שהיו גם קיום חיוביים. "בהרבה פרטים מצב היהודים ברוסיה עכשו [יוני 1924] הרבה יותר קרגי ומיואש. ואפשר מאד, שקרבנות המצב המיואש הזה יהיו עוד יותר מרובים ונוראים מאשר הרוגי הפרעות" (ע' 200).

1911. פארבאנד פון די אידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, סטאטיסטיק פון די קאאפעראטיוון פארן 1928 יאר. ווארשע, דער פאר-באנד, [1929], XXI, [4], 132—2 ע. 24 : 33.

עם שער מיוחד בפולנית וצרפתית: Związek żydowskich towarzystw spółdzielczych w Polsce. Union des Sociétés coopératives en Pologne. Statystyka spółdzielni za 1928 rok. Statistique des coopératives par l'an 1928. Warszawa, Nakładem Związku żydowskich towarzystw spółdzielczych w Polsce, [1929?].
הטקסט ביווית, פולנית וצרפתית. את הקודם ראה ק. ס. שנה ר' ע' 227.

1912. פוילן, געזעצן. דעקרט וועגן דער יידישער קהלות ארגאניזאציע (דער פילסורסקי דעקרט פון 7/II 1919) און וואל רעגולאציע צו די יידישע קהלות (פארארדנונג פון קולטוס און בילדונגס מיניסטער פון 7/II 1921). ווילנע, דפוס קריינעס-קאוואלסקי, 1927. 35, [1] ע. 12 : 17. מהמעטפת.

1913. פרידמאן, א[לכסנדר] ז[ושא]. וואס איז און וואס וויל אנורת-ישראל? א רעפערעט געהאלטען אום זומער תרפ"ט. ווארשע, "ארטאדאקסישע יוגענד-בלעטער", תר"ץ. 22 ע. 11 : 19. "אגודיסטישע פאלקס-ביבלאטעק, בראשור ו'.

1914. צו דער געשיכטע פון גרינבוים קאמף און העצעפאליטיק. ווארשע, (דפוס Kalinowski), [תרצ"א?], 15, [1] ע. 16 : 22.

אסף דעות, מאמרים ונאומים שנאמרו ונכתבו נגד גרינבוים — המאמרים הם מתוך העתונים: "היינט", "מאמענט" ו"סאגבלאט". — העורך האחראי: S. Swiercz.

1915. קאדישעוויטש, מ. ברעבידזשאנ היינט. (אייניקע קורצע יעדעס און פאקטט). וויניצע, (וויניצער מעלזשישע דרוקעריי אפ לענינגס נאמענט), 1931. 15 ע. 12 : 17.

בראש השער: וויניצער ראיאנישע געזערד אפטיילונג. שער גוסף באוקראינית: М. Кадисевич: Сучасний Біро-Біджан...

1916. קונפירינסיה די ריפריזינטאנטים די לאס קימונידאדים בודיאס די גריגה. קואיטו דינדרו די לה קונפירינסיה די ריפריזינטאנטים די

לאם קומוניסטים נ'דיאם די גרינ'ה, טוב'ורה איל 15 סיון 5689—23 ג'ונייר 1929 אין סאלוניק. חסיד, 1929. 40, 36 ע. 17: 24.

Σχετικά Συνελεύσεως αντιπροσώπων των Ισραηλιτικών κοινοτήτων της Ελλάδος συγκαταστήσεως εν Θεσσαλονίκῃ τῇ 15 Σιβάν 5689—23 Ιουνίου 1929.

1917. די רבנים אין דינסט פון פינאנץ קאפיטאל. (באארבעט לויט פארשידענע מאטעריאלן און דאקומענטען). לאדזש, פראנקל'טי-ביבליאטעק, 1930. 65—66, [1] ע. 12: 16. מהמעטפת.

החבורה היא העתק מלה-במלה (עם השמטות אחדות) של החבורה בשם זה שהוציא הסקטור היהודי של האקדמיה למדעים ברוסיה הלבנה (ראה ק. ס. שנה ו' ע' 206 מספר 855). הרבנות מתוארת בצבעים השחורים ביותר. המחבר משתדל להוכיח שהקלירקליזם היהודי הוא סוכנה של הפלוסוקרסיה הכספית היהודית שיחד עם הבורגנות האימפריאליסטית מכינה מלחמה נגד רוסיה הסובייטית (ע' 32) — ע' 57—59 על הציונות, שנקראת שם ידי ציוניסטישע אפערע. המחבר מסתמך בהתפלפוליותיו על הדריש של ועד-שאו. — דוגמא לאוביקטיביות של המחברים: סיה הושיבו בא"י מאחרי המלחמה 1462 משפחות, אבל בעמק יזרעאל גרידא גרשו 8000 פלחים ערבים מעל אדמתם (ע' 58).

1918. Blumenfeld, Ch. M. Ubój rytualny a poczucie litości nad stworzeniami u Żydów. Opracował Rabin Ch. M. Blumenfeld z współudziałem D. Z. Goldsztejna. Warszawa, (typ. Oświata, 1929). ביבליאגריסיה ע' 7-8. =Biblioteka talmudyczna No. 1. 15: 11. [2] p. 28,

*1919. Brand, Hans. Der Staat und die Juden. Königsberg, Verlag der Hartungschen Zeitung, 1929.

1920. "Bund". Unser Weg. Wien, Hilfsgruppe des "Bund" in Wien, 1931. 40 p. 14: 20. השער מהמעטפת. Allgemainer jüdischer Arbeiterbund "Bund" in Polen. כראש השער

חזכיר של מפלגת הבונד, שנכנס לתוך האינטרנציונל הסוציאליסטי, שהוגש לקונגרס של האינטרנציונל שהתכנס בווינה ב 1931. מטרת החזכיר ילתח כרקטריסטיקה של המפלגה. ע' 22—28 וכוז עם הציונות ופוע'צ.

*1921. Czertok, Simon. Jüdische Hygiene in der bayerischen Gesetzgebung. Würzburg, Becker, 1928. 30 p. 80. Diss. Würzburg.

*1922. Flemming, Hugo. Gottesvolk oder Satansvolk? Luther, die Juden und wir. Schwerin, Bahn, (1929). 68 p. 80.

Genootschap voor de Joodsche reform beweging. Opperrabijn I. Maarsen en de Joodsche reform beweging... 462 ע' ראה

Genootschap voor de Joodsche reform beweging. Statuten... 462 ע' ראה

1923. **Goldman, Solomon.** Judaism for sale. Chicago, n. p., 1931. 23 p. 14: 21. דרשה חריפה נגד מעשים בלתי הגונים מצד יהודי שיקגו.

*1924. **Guttman, Alexander.** Enthüllte Talmudzitate. Eine Auswahl aus Gutachten, erstattet von Prof. Dr. Michael Guttman u. aus anderen Werken. Berlin, Philo-Verl., 1930. VII, 188 p. 8°.

*1925. **Hanssen, Niels.** Der Fall Emil Ludwig. Oldenburg in O., Stalling, 1930. 173 p. 8°.

*1926. **Heinemann, I[saa].** Zeitfragen im Lichte jüdischer Lebensanschauung. Fünf Vorträge. Frankfurt a.M., I. Kauffmann, 1930.

1927. **Horlacher, Richard. ed.** Bayerische Stimmen zum Antisemitismus. (Berlin), Verlag der Abwehrblätter, (pref. 1931). 43 p. 14:19.

השער על המעטפת "Antisemitismus? 125 Antworten aus Bayern".

נאומי של הורלךר "Antisemitismus und deutsche Kultur: Warum Abwehr von Judenhass und Judenhetze"?

1928. **Izoulet, Jean [Bernard Joachim].** Paris Hauptstadt der Religionen; oder, Die Mission Israels. (Neue Ausg. mit vier Ergänzungen). Autorisierte Übersetzung aus dem Französischen von H. Klanke. Leipzig, Weicher, (1931). 223 p. 17: 24.

המחבר רואה את שרשם של כל הסבוכים הכלכליים והמדיניים בעולם בתעיה רוחנית שבה הוא רוצה להלחם ע"י הסתדרות חדשה. בשנוי סדרי העולם הוא מיחס תפקיד חשוב ליהודים, לפי שהדת היהודית בצורתה הסתורה היא הדת היחידה בין שלש הדתות הגדולות (הבלתי-אליליות) שאינה מכירה עולם-הבא וכל שאיפותיה מכוונות לעולם-הזה, ושנוי-כוון זה כלפי העולם-הזה הוא המפנה ההכרחי של העולם המאמין באלהים בכדי להנצל מתעיה. לשם זה צריכים להוצר כחות רוחניים חדשים, כל האוניברסיטאות תתאחדנה והאוניברסיטה העליונה של העולם תהיה בירושלים ותמסר לידי העם היהודי. בירת כל הדתות צריכה להיות פריס, העיר שממנה גם בא שחרור היהודים. המחבר דן בפרוטרוט בשאלת האנטישמיות וההתנגדות לנוצרים מצד היהודים. הוא סבור שרק בסוסה של הכנסיה על דת-העולם-הזה עלול לפתור את השאלות האלה. המחבר מתוכח בחריפות עם היהודי-הנוצרי Pallière ועם מורו בנאמוני המדגשים את היסודות הבלתי-ארציים ביהדות (השארות-הנפש), שלפי דעת המחבר מאוחרים הם ביהדות.

1929. **Javal, Mme. Lily (Léon-Lévy).** Sous le charme du Portugal; visages et paysages. Avec 44 gravures hors texte et une carte. Paris, Plon, (c1931). 3 p. 1., IV, 277 p., 1 l., map., pl., port. 13: 20.

בראש השער: Lily Jean-Javal. — הפרק הראשון: A la recherche des maranes.

(108 ע') מוקדש לחקירת חיי האנוסים בפורטוגל.

1930. **Jewish welfare board.** Contemporary Jewish history, current problems and movements, Series 1. Material adjustment of

the Jews to the American environment [by] Mordecai Soltes. New York, Jewish publication society of America, (1931). VI, 58 p. 14: 20.

ההגות: Jewish immigration to the U. S.—Occupational and vocational adjustment of Jews in the U.S.—Jewish social service. ביבליאוגראפיה: 55-54, 43-41, 22-19 ע

1931. **Kahn, Ernst.** Der internationale Geburtenstreik; Umfang, Ursachen, Wirkungen, Gegenmassnahmen? Frankfurt a. M., Societäts-Verlag, 1930. 217, [2] p. diagrs., tab. 14: 22.

"Die deutschen Juden in der Auflösung": 43-32 ע

1932. **Kaplan, Jacob H.** Gedanken über Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft der Juden von Jacob H. Kaplan, Riga, Selbstverlag, 1930. 2 p. l., 7-107 p. 15: 22.

1933. **Kassel. Philipp Feidel und Emilie Goldschmidtsche Stiftung.** 75 jährige Stiftungsfeier des Israelitischen Waisenhauses genannt die Philipp Feidel und Emilie Goldschmidt'sche Stiftung zu Kassel 1856—1931. (Kassel, Aktiengesellschaft für Druck und Verlag), [1931]. 36 p. incl. illus., ports. 18: 25.

Walter: Das Waisenkind im Lichte des Judentums.—Rückblick und Ausblick.—Mitglieder des Kuratoriums.—E. Wertheim: Waisenfürsorge einst und jetzt.

*1934. **Kofler, J. A.** Katholische Kirche und Judentum. 2. Aufl. München, Eher, 1931. 55 p. 8°. 483 ע שנה ה' ק. ס. ראה א' מהדורה

Lasker, M. Levend gelooven ... 463 ע ראה

1935. **Linfield, Harry S[abee].** Statistics of Jews 1931. New York, American Jewish committee, 1931. 75 p., tab. 14: 21.

השער: The American Jewish committee, Statistical department, New York. "Reprinted with corrections and additions from the American Jewish year book, volume 32".

*1936. **Neuberger, Josef.** Die Hauptwanderungen der Juden seit 1914. Köln, Fink, 1928. 75 p. 8° Diss. Köln.

1937. **OSE.** Die Entstehung der Gesellschaft OSE und ihre ersten Massnahmen. Berlin, Verband für Gesundheitsschutz der Juden OSE, (1925?). 15, [1]p. 17: 24. ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 549.

*1938. **Philipp, Alfred.** Die Juden und das Wirtschaftsleben; eine antikritisch-bibliographische Studie zu Werner Sombart: "Die Juden und das Wirtschaftsleben". Strassburg, Heitz et Cie, 1929 [1930?]. 120 p. 8°.

1939. **Poncins, Léon de, viscomte.** The secret powers behind revolution, freemasonry and Judaism. London, Boswell, 1929, 2p. 1., [7]—260 p., 11, 14 : 22. ע' [249]—253: ברבליוגרפיה.

ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 65.

*1940. **Ross, Betty.** Bread and love. The diary of a colonist in the Jewish settlement in Russia. 7 ils. by Saul Raskin. New York, Modern books, 1930. 246 p. 8°.

*1941. **Schorstein, H.** Das Wahlrecht in den jüdischen Gemeinden Sachsens. Dresden, Themal, 1930. 185 p. 8°.
(Jüdische Volkspartei Dresden).

*1942. **Stapel, Wilhelm.** Antisemitismus und Antigermanismus, über das seelische Problem des deutschen und des jüdischen Volkes. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1928. 109 p. 8°.

1943. **Stern, Joseph.** Die fünftägige Arbeitswoche und ihre Problematik. T. I: Das wirtschaftliche Problem. Berlin, 1931. 46 p. 15:23.

= (Schriftenreihe des Weltverbandes für Sabbathschutz "Schomre-Schabbos", Nr. 1) ה'רפס"ח: מיוחדת מן "Jeschurun", Jg. XVII, Heft 9/12.

1944. **Stiefelzieher, Max.** Beiträge zur Stellung der Religionsgesellschaften und Weltanschauungsvereinigungen im Volksschulrecht nach Reichs- und Landesrecht. München, typ. Heller, 1931. 119, [1] p. 14 : 22. Diss. München. ע' 114—119: ברבליוגרפיה.

*1945. **Sussman, Samuel.** An adventure in Jewish living, prepared by ... Samuel Sussman and Samuel S. Grossman; with an introduction by Ben Rosen ... published under the auspices of the Associated talmud torahs. Philadelphia, [Universal printing co.], 1930. vi, 56 p., illus. (incl. ports., map). 8°.

1946. **Union of American Hebrew congregations.** Proceedings of the Union of American Hebrew congregations: Fifty-seventh annual report, November 1, 1929, to October 31, 1930 and Thirty-second biennial council, January 18 — 22, 1931. [Cincinnati], 1931. 284 p. 17 : 25 396 ע' שנה זו ע' 396.

*1947. **Zola, E[mil].** Der Fall Dreyfus und andere Kämpfe in Briefen und Bekenntnissen. Mit einer biographischen Einleitung v. D. Zola. Mit 16 Taf. Dresden, Reissner, 1930. 291 p. 8°.

1948. Айзман, Г. и Н. Левин. Интернациональное воспитание детей и ОЗЕТ; «к X Международной детской неделе». Москва, Центральное правление ОЗЕТ, 1930. 30 стр., [1] л. 11:14.

הש"ר: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР ОЗЕТ.

1949. Биро-Биджан «землеустройство трудящихся евреев в СССР»... Biro-Bijan «Agriculture of labouring Jews in the U. S. S. R.» Harbin, "Харбин обсервер", 1930. 61 стр., иллюстр., карта, портр. 19:26.

מאמרים ורשימות (על ההתישבות החקלאית של היהודים ב.ס.ס.ר.) מאת סמיוןביק, נוביק, ראובן בריינין (ספוגרמה של נאומי באספת יאנוסי) ואחרים. יש גם שיר של המשורר הרוסי וו. מאצקיבסקי: "יהודים. הוא מתפעל מפעולות המתישבים היהודים שהפכו את המקום היותר גרוע בין המקומות הגרועים ברוסיה למקום ישוב.

1950. Блюмберг, С. Работницы и колхозницы— в ряды ОЗЕТ'а! Москва, ОЗЕТ, 1931. 7, [1] стр. 13:18. הש"ר מהמחברת.

1951. Гольде, Ю. Евреи—земледельцы в Крыму. Москва, КОМЗЕТ, 1931. 30 стр., [1] л. 12:18.

1952. Еврейское благотворительное общество в Тяньцзине. History and activities of the Tientsin Jewish benevolent society, 1905—1930. Деятельность Еврейского благотворительного общества в Тяньцзине за время с 1905 по 1930 год. [Тяньцзинь, 1930]. 31 стр., иллюстр., диагр. вне текста, 17:24. הקצ"ס ברוסיה ואנגליה.

1953. Калинин, М[ихаил] И[ванович]. Евреи в СССР. Москва, ОЗЕТ, 192[8?]. 15, [1] стр. 12:18.

הש"ר: Всесоюзное о-во по земельному устройству трудящихся евреев в СССР—"ОЗЕТ". מנאומי בוועידה השניה של יאנוסי ב.ס.ס.ר.

1954. Левин Н. и Д. Давидович. Озетработа среди детей. Москва, ОЗЕТ, 1930. 38 стр., [1] л. 12:18.

הש"ר: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР—"ОЗЕТ".

1955. Мережин, А[брам] Н[аумович]. О сплошной коллективизации и ликвидации кулачества у еврейских переселенцев; обработанная стенограмма доклада на совещании в редакции газ. "Эмес" 30.I и на об'единенном заседании Центральных правления и совета ОЗЕТ'а совместно с активом МОСОЗЕТА 5.II.30, Москва, ОЗЕТ, 1930. 61, [2] стр. 12:17.

בראש השער : Всесоюзное об-во по земельному устройству трудящихся евреев в СССР—"ОЗЕТ".

1956. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. В помощь ОЗЕТ-активисту « о работе КОМЗЕТ'а и ОЗЕТ'а ». Москва, ОЗЕТ, 1931. 91 стр., [1] л. 12:17.

1957. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. Делегатові ХІІ Всеукраїнського з'їзду робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, Памятка про Товариство "Озет". Харьков, "Укрозет", 1931. 10, [1] стр. 11:14.

מהמטב — בראש השער : Товариство по земельному влаштуванню працюючих євреїв "ОЗЕТ". Всеукраїнське правління.

1958. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. Инструкция по организации и работе ячеек Озет, 3-е исправл. изд. Москва, Озет, 1931. 27, [1] стр. 12:18.

בראש השער : Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР ОЗЕТ. את המהדורה הקודמת ראה ק. ס. שנה ז' ע' 398.

1959. Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР [ОЗЕТ]. Тезисы для пропагандистов по вопросам еврейского землеустройства и Озет-работы. 2-е исправл. изд. (Москва, 1929). 8 стр. 14:20.

ע' 8 : ביבליוגרפיה. Загл. над текстом.

בראש השער : Всесоюзный Ленинский коммунистический союз молодежи. Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР ("ОЗЕТ").

1960. Подзелинский, М. Национальная рознь—орудие контрреволюции, Москва, ОГИЗ—Молодая гвардия, 1931. 79, [1], стр. 12:17.

ע' 7-13, 47-48 : על האנטישמיות.

1961. СССР. Комитет по земельному устройству трудящихся евреев при Президиуме национальностей ЦИК, "КОМЗЕТ". Статистико-плановой отдел. Бюллетень статистико-экономических материалов, № 2, Москва, Комзет, 1931. 1 предв. л., II, 66 стр. 21:29.

יצא ביוני. — בהקדמה.

הביולטין מוקדש כלו לשאלות החקלאות העברית באוקראינה ובקרים. מחולק לשני מדורים. הראשון נותן ידיעות על סמך התעודות שבידי הקומו. מכיל 14 טבלאות; 13 טבלאות על הקרקעות. על הזריעה והיבול. על האינזנציה החי והמת ועל הספקת המים ובנין בתים. טבלא אחת על בירו-ביד'ן. הידיעות שבמדור השני הם על סמך תוצאות המפקד החקלאי שהתקיים בקרים ב-1929. מכיל 13 טבלאות : על הרכב המחישבים היהודים בקרים עפ"י גילם, מצבם

המשפחה, מצבם החמרי אחרי ההתישבות ולפניה וכו', שטח הזריעה, ועל ההוצאות לכנינים במקומות החדשים. בראש מדור ב' באורים קצרים.

1962. Финкель, X.—А. Еврейское землеустройство в Советском союзе. (Харьков), Харьковское отделение Озет, (предисл. 1926). 44, [1] стр. 15: 22.
בראש השער: Общество земельного устройства трудящихся евреев ОЗЕТ.

1963. המואמרה היהודית על الشعوب. المقررات الصهيونية او مضابط الجلسات السرية لحكام اسرائيل. نقلها من الافرنسية الخوري انطون يمين. مصر، بکای שם המו"ס, (אחר 1925). 12. 6 4 4. 14: 19.
"הפרוטוקולים של חכמי ציון" בתרגום ערבי מאת הכומר הלבנוני אנטון ימין. — לפי ספר جامع التصانيف الحديثة מאת سرکيس לשנות 1920—1926 עמ' 114 נדפס הספר בבירות באותו מספר העמודים.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

1964. אחד העם. אמרות אחד העם, מלוקטות מארבעת הכרכים על פרשת דרכים ע"י פעם פויגטעסער ... עם מאמר ע"ד אחד העם לצורתו הרוחנית וקטעים בתולדותיו מאת משה בערליאנד. ורשה, (דפוס גרפיה), תרפ"ח. 34 ע. 20:14.
87 -אמרות' של א"ה, מהן קצרות ומהן ארוכות. לא צוין באיזה מאמרים נמצאות האמרות, אין גם מראה מקום. ע' 3—10 סקירה של ברליאנד על א"ה. בעיקר על אישיותו. ארץ ישראל. ממשלה. קלוגים חקלאיים. סריה 10. מס' 1 ... ראה ע' 420.
אשכנזי, ט. ב. דאר, קיסריה וודייחורת ... ראה ע' 420.
בחזית העם; עלון חד פעמי ... ראה ע' 418.
בן גוריון, ד. אנתנו ושכנינו ... ראה ע' 421.
גרינבסקי, פ. ס' אבני זכרון ... ט"ו ... ראה ע' 422.

1965. הסתדרות הנער העברי. בגדר. הרצ' 5. כנדר, הסתדרות הנער העברי, תרצ"א. [1] דף, 20, [1] ע. פורטרטים. 11: 17.
הקטוגרף מכתב יד. — בסוף החוברת השיר של יעקב כהן: הוא מת.
הסתדרות העובדים. אגודת פועלי הדפוס. פועלי הדפוס ... ראה ע' 418.
הסתדרות העובדים. ועדת התרבות. ססגירון הפועלים בירושלים...
ראה ע' 422.

הסתדרות העובדים. מועצת הפועלות. כנוס חכרות ... ראה ע' 422.
הסתדרות העובדים. קפת חולים. קופת החולים ... ראה ע' 422.

1966. ההסתדרות הציונית. אכסקוטיבה. דין וחשבון האכסקוטיבה של ההסתדרות הציונית לקונגרס השבעה עשר בבזל, ל' ביוני—י' ביולי 1931, לונדון, המשרד הראשי של ההסתדרות הציונית, 1931, 165, 130 ע, טבלאות. 25:15.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 488.

התוכן: ספר א': דו"ח האכסקוטיבה של ההסתדרות הציונית לקונגרס ה-17. א: ההסתדרות וההנהלה. — ב: דו"ח כספי. — ג: מוסדות כספיים. — ד: פדרציות, קבוצות, פרקציות, ההסתדרות העולמית של הנשים הציוניות. — ספר ב': דו"ח האכסקוטיבה של הסוכנות היהודית למועצת הסוכנות. א: דו"ח פוליטיים. ב: העבודה בארץ ישראל.

הועד הלאומי לכנסת ישראל בא"י. תזכיר ... ראה ע' 423.

ורדי, א. מלכי בציון ... ראה ע' 423.

זגורסקי, מ. הלוח החקלאי לשנת תרצ"ב ... ראה ע' 424.

לוננס, ת. א. המרד במדבר ... חלק ב' ... ראה ע' 425.

לחבר, פ. תולדות הספרות העברית החדשה. ספר ג' חלק א' ... ראה ע' 425.

לנער, ... ב, ל"א—ל"ה ... ראה ע' 425.

מגדלור; גליון חד פעמי ... ראה ע' 419.

מפלגת פועלי א"י. קבוצת חברים. קובץ רשימות סוציאליסטיות...

ראה ע' 419.

נתיבות; ... חד יומן ... ראה ע' 436.

הסוכנות היהודית לא"י. תזכיר על התישבות ... ראה ע' 426.

הסוכנות היהודית לא"י. תחנת הגמיון וכו'. עלון כ"ט—מ' ... ראה ע' 426.

1967. פרידמן, אליעזר אליהו. שנוי השטה; (אגרת אל צירי קונגרס

הציוני השבעה עשר). (קאונאס, דפוס אידישה שטימה, תרצ"א). ע. 12 : 10 : 16.

... עלינו להסב את פנינו אל התפתחות התעשייה.

ציון לחבר; ... לפטירתו של ת. ד. שחר ... ראה ע' 419.

קרן היסוד. דין וחשבון ... לקונגרס הציוני הי"ז ... ראה ע' 428.

1968. השומר הלאומי. פולין. קרקע לעם, אנו—לקקל. וורשה, השומר

הלאומי בפולניה, תרצ"א. ע. 23 : 14 : 21.

השחר; הוצאה חד פעמית ... ראה ע' 419.

תורה ועבודה ... ראה ע' 439.

תל אביב. חברת המוזיאון תל אביב. תזכיר ותקנות ... ראה ע' 430.

אויפבווי; חד יומן ... ראה ע' 436.

אידיש נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד. צוועלפטע קאנווענשן...

ראה ע' 436.

- דאס ארבעטער פאלעסטינע ... ראה ע' 432.
 נעווערקשאפטן קאמפיון צווייטונג ... חד יומן ... ראה ע' 437.
 1969. לעשצינסקי, יעקב. דער באנקראט פון ציוניזם. (30 יעריקער
 בילאנס). ווארשע, די וועלט, 1927. 32 ע. 12 : 16. מהמעטפת.
 מזרחי ביולעטין ... ראה ע' 433.
 נאמבערג, ה. ד. מענטשן און ווערק ... ראה ע' 507.
 פאלק און ארבעט; דו שבועון ... ראה ע' 434.
 1970. [פעלדשור, ראובן]. דער וועג פונעם השומר (המחור). (מאת) ר.
 ב' י'ש.ם. קרקוב, הרשרפר, תרפ"ז. 21 דף, 3—15, 11 ע. 17 : 20. מהמעטפת. גם שער פולני.
 השומר הצעיר. פולין. ידועות ... ראה ע' 434.

1971. Aaronovitch, Joseph. A. D. Gordon by Joseph Aaronovitch [and] Samuel Dayan; two biographical sketches tr. from the Hebrew by Isidore J. Lapson. (New York), Zionist labor party "Hitachduth" of America, 1930. 32 p., port. 15 : 23.

— The Young Jew series. no. 3.

1972. Aharoni, I[srael]. Drei neue Vögel für Palästina und Syrien. n. p., 1931. p. [171]—173. 15 : 23.
 "Sonderabdruck aus "Ornithologische Monatsberichte" XXXIX, 6, 1931".

1973. Andrews, Mrs. Fannie Fern (Phillips). The Holy Land under mandate ... 2 v. Boston, Houghton, 1931. xvii, 361; ix, [1], 436 p. map (in pocket, v.1.) pl., ports. 16 : 23. ע' 422—(401) של כרך ב': ביבליאגראפיה.

1974. Arbeitsgemeinschaft für zionistische Realpolitik. Zur politischen Krise des Zionismus; Materialien zu einer auf dem Prinzip des Binationalismus in Palästina beruhenden zionistischen Politik. Berlin, Arbeitsgemeinschaft für zionistische Realpolitik, 1931. 38, [2] p. 15 : 23. מהמעטפת.

1975. Baumkoller, Abraham. Le mandat sur la Palestine. Paris, Rousseau, 1931. 2 p. l., [3]—254 p. 16 : 25. ע' [199]—204.
 ביבליאגראפיה: Introduction. — Données historiques et démographiques relatives au mandat sur la Palestine.—Phases juridiques de l'établissement du mandat sur la Palestine.—Organisation et fonctionnement du mandat sur la Palestine. (Obligations du mandataire envers le territoire. Le contrôle de la Société des Nations sur le mandat palestinien. Le "Foyer national").—Conclusion—Bibliographie—Annexes.

במסגרתו מעיר המחבר שעד עכשיו לא יצאה הממשלה המנדטורית ידי חובתה כלפי היהודים, כי לא עזרה כראוי ליסוד הבית הלאומי היהודי. רעיון המנדט הוא, לפי דבריו (ע' 198) "להעביר את הארץ למצב של מדינה שלשתינאית דוֹלֵאומית, מדינה יהודית-ערבית, בצורה פְּתֵלִית, אם נחוץ, או בכל צורה אחרת שהתפתחות הפוליטית תביא אתה".

Böhm, A. Der Keren Kayemeth Leisrael. 430 ק'ראה

Chwila; dodatek ilustrowany ... 434 ראה ע' 434

1976. Cook, Stanley A[rthur]. The religion of ancient Palestine in the light of archaeology ... London, Pub. for the British academy by Humphrey Milford, 1930. xv, 252 p., maps, pl. 16 : 25.

The Schweich lectures on Biblical archaeology, 1925.

ע' [231]—241 : ביבליוגרפיה.

ד"ר סטנלי ארתור קוק, כיום מרצה באוניברסיטה בקמבריג' ועורך עיונה של ה-Palestine Exploration Fund, חבר בשנת 1908 ספר קטן בשם "דת ארץ ישראל הקדומה באלף השני לפני ספירת הנוצרים לאור חורת העתיקות והכתובות". הספר הזה הכתוב בלשון קצרה בהשקפה כללית לשמוש קהל רחב עשה בשעת הופעתו רושם כביר ועורר את התאבון לספר מפורט יותר בשדה זה. מאז רבו החפירות בא"י ורבו גם תגליות כלי פולחן ופסלי אילילים ואלילות. מצד שני למדנו שלא לחשוב כל אבן נצבת למצבה וכל בנין גדול מקדש. גם חקירת העבר הפכהיסטוריה והקשרים בין א"י ואיי-למצבה הם התחילה במדה רצינית רק לאחר הופעת הספר ההוא. התומר גדל וחכה לעבוד. ועל הים התחילה במדה רצינית רק לאחר הופעת הספר ההוא. התומר גדל וחכה לעבוד. ועל הים התחילה במדה רצינית רק לאחר הופעת הספר ההוא. התומר גדל וחכה לעבוד. ועל הים התחילה במדה רצינית רק לאחר הופעת הספר ההוא.

כן אין פלא כי האקרמיה הבריטית, המסדרת מדי שנה בשנה שלש הרצאות על נושאים "תנכיים" מקרב עזבונו של ליאוֹפּוֹלְד שוויך בחרה לשנת 1925 את הנושא "דת א"י הקדומה" (אשר למעשה היה גם נושא ההרצאות ב-1908, שנת קיומה הראשונה של קרן שוויך). לשם זה לא היתה יכולה האקרמיה לבחור במרצה מוכשר יותר על-פי ידיעותינו מאשר ד"ר קוק. ההרצאות לא שמשו אלא יסוד הספר המונח לפנינו. על היסוד הזה בנה המתרגם, בנין שלם של ידיעות מפורטות ובולתי תלויות זו בזו על האלים, האלילים והיות הקודש, המסודר בשלושה פרקים: (א) משלים שונים, (ב) התקופה המזרחית הקדומה, (ג) התקופה היוונית הרומית. אין בדעתי להתוכח עם המחבר על הבטיות הרחבות. מתאים יותר למבנה הספר אם נצטמצם בפרטים. והייתי רוצה לבקש תשומת לב מיוחדת לדבריו הנבונים על שאלת העתיקות ובקורת התנ"ך אשר בודאי ימצאו הד רב אצל כל המסברים להאמין כי "אינך" של כלי חרט שזה לכל כתביו של הרודוטוס" (ע' 2), להשקפה כי את א"י אפשר להבין רק מחוץ הכנת הסביבה (ע' 4), ולדבריו החמים בנוגע לתנ"ך (ע' 6), לבקרתו את המבארים כל קבוצת עצמות בתוך כך כשריד של קרבן (ע' 85), השלוש של אליה יב (ע' 143) ועוד שפע של פרורים - חוצאות עיון רב, בקורת צלולה, ושליטה בחומר. למרות כל התגליות הנתגלות כמעט בכל שעה אפשר לגבא כי הספר ישאר "סטנדרד וורק" במשך שנים רבות.

במסך שנים רבות
 לבסוף פרטים אחדים אשר סמנתי אנכי קריאה: ע' 4, הערה 1, הצלב עם ה' א ויה' Ω
 בסדר הפוך הוא אולי רק שגיאת האומן אשר עשה פוֹיִיטִיב במקום גִּנְטִיב. קשה להבין למה
 מיחס קוק כתיבת כתובת יונית, מבוססטרודון להשפעה ערבית, הלא הערבים לא כתבו אף

פעם ככה! ע' 10/11 את החקירה היסודית על דבר הדולקנים עשה Karge, אשר שמו אינו נזכר בכל הפרק, אף על פי שעבודותיו חשובות עוד היום כמו ביום הופעתן. ע' 18, הערה 2, בנוגע לירושא—כדאי אולי להזכיר ארון מתים השמור בבית-הנכאת הממשלתי בירושלים, אשר בו אנחנו מוצאים סמל דומה מאד. ע' 22 ו-163, בוכוח על ארון-הקדש וכסא האל חסרה עבודתו החשובה של Torczyner, Die Bundeslade und die Anfänge der Religion Israels. ע' 34 למרות דבריו של האב וינצנט יש לע' ע רק חששות מחוסרות הוכחה ודאית, כי החותמת בעלת הכתובת ל-אלשמע בן גדליהו' היא מזויפת. ע' 64 בנוגע למקור הצורה של המנורה בת שבעת הקנים כדאי להחשוב גם עם דעתו של דר' הראובני ב-Sunday New York Times (מיום 28 בדצמבר 1924) הרואה בה השפעת צמח ארץ-ישראלי. ע' 99, הערה 1, כאן נפלה טעות-דפוס: במקום "קריית-יערים" קרא "קריית-ספר", ע' 126/7 ולוח 2, XVIII, הפסל הקטן מגור, אשר תארו מקליסטר כפסל גס של עשתורת—אף על פי שגובה האמנות בגור באותה השכבה היה די רם — תאור אשר נתקבל בספרות הארכיאולוגית בלי וכוז, איננו כנראה כלי דתי כלל וכלל. חפץ דומה לזה נמצא גם בחפירות בית-שאן וממנו נראה ביתר ברור כי ארבע שורות של בקורות אשר אין להן שום פרוש בדיוקנה של עשתורת, מסודרות הן על-פי שטה ידועה ונראה כי הכלי שמש למשחק או למטרה אחרת דומה לזו אך לא לפולחן. ע' 128 בתאור הסקלה של אליל בית שאן "מכר" או "מכל" וכן גם בלוח מול השער חסרה הפנה הימנית למטה, את החתיכה הזאת מצאה גב' ג. ר. לוי אשר עבדה לפנינו בבית הנכבות הממשלתי בירושלים, והססלה שלמה כעת, מלבד זה צריך להעיר כי אין דר' קוק מתחשב כלל עם האפשרות לקרא את השם "מכר" ככתוב במקור, וכל באוריו יוצאים מתוך ההנחה כי ה"ר" המצרית עומדת כאן במקום "ל". בוכוח על האלים הזרים חסר רמז לאבן-גלומה בעלת כתובת "לחת" אשר נתפרסמה על ידי ש. רפאלי (בצרוף הערת B. J. Pilcher) Q. St. לשנת 1922, ע' 179. ע' 197, הערה 5, קשה להבין למה אין המחבר מצטט בדבריו על הכתובת היוונית הידועה של בית-המקדש האוסרת על הנכרים להכנס לטנים ההיכל את העבודות היסודיות של Dussaud ו-Clermont-Ganneau ומסתפק ברמז לצלום אצל Deissmann ובמאמר מוקדש לכתובת של Θεόδοτος Οὐεττήνου. ע' 203, הערה 5, בקשר עם האליל קום, כדאי היה להזכיר את הפסל הקטן עם כתובת יחנומקוי מאספו של המנוח ש. רפאלי, אשר נתפרסם על-ידו בספר השנה של ארץ-ישראל, א', ע' 7, 79 וגם ע"י קלוזנר "קרו האל האדומי" (דביר, ספר שני, ע' 303/4). בנוגע לשתי נקודות-וכוח הופיעו מאמרים חשובים אחרי גמר הספר, האחת (לע' 205) על אודות כתובת יונית בת ארבע שורות מבית-גוברין, H. Lamer, Der Kalypso-Graffito in Marissa Palästina (ZDPV, Bd. 54, p. 59 ff.) בכפר נחום Reifenberg, Der Thoraschrank auf den Tetradrachmen des zweiten jüdischen Aufstandes (JPOS, XI, 1931, p. 51 ff.); C. L[ambert], Note on the obverse type of the tetradrachms of the second revolt of the Jews (Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine, I, p. 69). ל. א. מאיר.

1977. Cramer, Valmar. Die heutige Lage Palästinas und die christlichen Interessen. Köln, Bachem, 1931. 40 p., map. 16 : 24.

— Palästina—Hefte des Deutschen Vereins vom Hl. Lande, Heft, 1.

ע' 38—40 : כיבליוגרטיה.

Deutscher Verein vom Hl. Lande. Nachrichten-Blatt.

ראה ע' 434.

*1978. **Duncan, J. Garrow.** Corpus of dated Palestinian pottery. Including pottery of Gerar and Beth-Pelet, dated and arranged by Sir Flinders Petrie, and beads of Beth-Pelet, dated and arranged by J. L. Starkey. London, British School of Archaeology in Egypt, 1931. 21 p. 101, 19 plates. 31: 25.

1979. **Eig, Alexander.** Quelques faits de la phytogéographie palestinienne précédés par des remarques sur les notions phytogéographiques. Saint-Dizier, Brulliard, 1931. pp. [297]—305. 15: 24.
מחור: Bulletin de la Société botanique de France. T. LXXVIII.

1980. **"France-Palestine".** Mémoire de l'association "France-Palestine" sur les derniers développements de l'oeuvre de la reconstruction du foyer national juif en Palestine. Paris, (1930?). 29 p., tab. 13: 19.

1981. **Goldberg, Abraham.** A new orientation; pan-Semitism versus pan-Arabism, by Abraham Goldberg; issued by the Cultural committee of the New York Zionist region. [New York?, 1930?]. 32 p. 15: 23. השער מהמעטפת.

1982. **Great Britain. Colonial office.** Report by His Majesty's government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Council of the League of nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1930... London, H. M. Stationery off, 1931. 261 p., diagrs., maps, tab. 16: 24.

Colonial no. 59. 404 את הקודם ראה ק. כ. שנה ז' ע' 404.

Hashomer-Hazair. Jeditot ... ראה ע' 435.

1983. **Haskel, M.** "Ideals and compromises", being a paper dealing with the present situation in the Zionist movement, read by M. Haskel, at Johannesburg ... May 14th, 1931. (Johannesburg, Commercial print. co.), 1931. 1 p. l., 10 p. 15: 23.

Hed — Bethar. ראה ע' 435.

Jevrejski glas. ראה ע' 435.

Jewish agency for Palestine. Bulletin ... ראה ע' 418.

1984. **Jewish agency for Palestine.** Report of the Executive of the Jewish agency for Palestine submitted to the second

Meeting of the Council at Basle July 12th—15th 1931. London, Central office of the Jewish agency for Palestine, 1931. 249 p. 15:23.

ההתאחדות: Political reports. — The work in Palestine. — Organisation and administration. — Financial statements.

ראת הדו"ח המקביל של ההסתדרות הציונית ראה להלן ע' 494 מספר 2006.

1985. **Jewish agency for Palestine.** The statistical bases of Sir John Hope Simpson's Report on immigration, land settlement and development in Palestine. London, The Jewish agency for Palestine, 1931. 31 p. 15:25. השער מהמעטפת.

Jewish agency for Palestine. Institute of agricultural and natural history ... Bulletin 11 ... Vilkanski, I.: The transition to a dairy industry in Palestine. 430 ע' ראה

1986. **Jung, Eugène.** Les Arabes et l'Islam en face des nouvelles croisades et Palestine et sionisme ... Paris, Chez l'auteur, 1931. 3 p. 1, [9]—78 p., 1 l. 14:23.

השער גם בערבית. המחבר שולל מהציונים כל זכות על ארץ-ישראל.

1987. **Kaplansky, Solomon.** "Realitäten und Möglichkeiten Palästinas" von Solomon Kaplansky. Mit einem Vorwort von Franz Oppenheimer. Berlin, Laub, 1931. 61, [1] p., tab. 15:22. ע' [4] ביבליוגרפיה.

קפלנסקי חקר את האפשרויות האקלימיות והכלכליות בארץ ישראל ואת חוגי האדמה, ועל סמך חקירותיו אלה ובהשוואת בין-לאומיות הוא פונה נגד דו"ח סימפסון שהוא רואה בו מגמה נגד הרעיון הציוני בכלל.

הפרק הראשון (ע' 1-26) נדפס בעברית בירחון "אחדות-העבודה" כ' ב חוב' ג-ו (ינואר-אפריל 1931) בשם: "הקליטה ההתיישבותית של ארץ ישראל".

1988. **Kohn, Hans.** L'humanisme juif; quinze essais sur le juif, le monde et Dieu. Paris, Rieder, 1931. 276 p., [1] l. 12:19.

= Judaïsme; études pub. sous la direction de P. — L. Couchoud, XV.

Pt. 1: Le judaïsme occidental: Henri Heine ou le crépuscule de la conscience juive moderne. — Sur les routes du judaïsme français. — Henri Franck ou la reprise de la conscience juive. — A. Spire ou le Juif moderne. Pt. 2: La Recherche d'un humanisme juif: I. L. Peretz ou la mystique juive. — T. Herzl ou la politique juive. — N. Birnbaum ou la croyance juive. — Le judaïsme libéral ou l'émancipation juive. — Reubeni, le prince des Juifs, ou la morale juive. Pt. 3: Humanisme et judaïsme: M. Hess ou le nationalisme nouveau. — Achad Haam ou le nationalisme éthique. — A. D. Gordon ou le nationalisme créateur. — M. Buber ou le nationalisme religieux. — Humanisme et nationalisme.

1989. **Kohn, Hans.** Die Rechtstellung der Ausländer in Palästina. (Tübingen, Mohr, 1931). p. 359—375. 14:22.

הרפסה מן: "Archiv des öffentlichen Rechts, Neue Folge, Bd. 20, Heft 3".

1990. **Kruglikow, S.** Il rimpatrio ebraico; saggio storico-economico sul sionismo. Milano, typ. Tenconi, (1930?). 506, XXXII, [8] p., maps. 18 : 25.

השער מהמעטפת. — בהקטורף מכתב מכונה.
"Ciclo di lezioni tenute a Milano, nel periodo febbraio-maggio 1930".

1991. **League of nations. Permanent mandates commission.** Minutes of the twentieth session held at Geneva from June 9th to June 27th, 1931, including the report of the Commission to the Council. Geneva, 1931. 236, v p. 21 : 33.

Series of League of nations publications. VI. A. Mandates. 1931. VI. A. 1.
על ארץ ישראל: ע' 71—116—144, 149—168, 177—191. VI. 1931. M. 422. C. "Official no.:

1992. **Matthias, Leo.** Griff in den Orient; eine Reise und etwas mehr. Leipzig, Bibliographisches Institut, (c 1931). 5 p. 1., 3—318 p., 1. l., incl. illus., pl., map. 17 : 24.

דרך-אגב באו בספר גם קצת דברים על א"י, ביוחד בחלקי-התמונות.

1993. **Nobliston, Lily.** The land of Israel to-day; lecture delivered under the auspices of the Shanghai Zionist association... on December 18, 1930. [Shanghai], Shanghai association, 1931. 13 p. 17 : 25.

השער מהמעטפת; "Reprinted from Israel's messenger of January 2nd, 1931".

1994. **Palestine. Government.** Blue book. 1930 ... Alexandria, typ. Whitehead Morris ltd., 1931. 2 p. 1., 395 p., incl. tab. 23 : 33.

את הקורם ראה ק. ס. שנה זו ע' 78.

1995. **Palestine. Government.** Civil service list 1931 (revised to the 1st January, 1931). Alexandria, Morris, 1931. 2 p. 1., 214 p. 16 : 24.

1996. **Palestine. Government.** Junior service staff list (revised to the 31st December 1930). Alexandria, Morris, 1931. 1 p. 1., 137 p. 16 : 24.

Palestine. Government. Department of agriculture and forests. Agricultural leaflets. Series I ... No. 10. 430 ע' ראה

Palestine. Government. Department of education. Annual report 1929—1930. 431 ע' ראה

Palestine. Government. Department of public works. Administration report 1926, 1927, 1928. 431 ע' ראה

1997. **Palestine economic corporation, inc.** Fourth annual report calendar year 1930. n. p., (1931). 1 p. 1., 76 p., illus. 15 : 23.

את הקורם ראה ק. ס. שנה זו ע' 221.

1998. Raalte, E. van. Een volkenrechtelijke beschouwing over het Palestina-mandaat en het Engelsche witboek. (Assen, "De Opbouw", 1931). pp. [559]—574. 16 : 24.

מחור: De Opbouw; democratisch tijdschrift voor Nederland en Indie, Jaargang 13, No. 9, 1931.

Raccolta di Studi dedicati alla memoria di Ugo Hirsch. 440 'רמח ע'

*1999. Robinson, George Livingstone. Sarcophagus of an ancient civilization; Petra, Edom, and the Edomites. New York, Mc Millan Comp., 1930. XXIII, 495 P.

2000. Ronhaar, J. H. Palestina. Groningen, Wolters, 1930. 235P., diagrs., maps, pl., tab. 15 : 22.

= Vreemde landen en landstreken voor examen- en zelfstudie, No. 5.

החנן: Ligging van het land. Grootte en grenzen. Geologische geschiedenis. Het klimaat. Landbeschrijving. Flora. Fauna. De bevolking. Het economische leven. Culturele toestand. De actuele politieke toestand. Folklore.

המחבר מתיחס ליהודים לא מתוך אהבה, ולבנין היהודי בארץ אינו נותן סכויים מרובים. "לא הערבים אלא היהודים הם האויבים העיקריים לבית הלאומי היהודי העומד עוד להוטר (ע' 227)". — מכיל ביוגרפיות.

2001. Sabry, M[ohammed]. L'empire égyptien sous Mohamed-Ali et la question d'Orient (1811—1849); Égypte—Arabie—Soudan Morée—Crète—Syrie—Palestine; histoire diplomatique d'après des sources privées et des documents inédits recueillis aux archives du Caire, de Paris, de Londres et de Vienne. Paris, Geuthner, 1930. 3 p. l., [9]—605 p., 17 : 26.

בשנים האחרונות, עם התפתחותה של יהחברה הגיאוגרפית הממלכתית של מצרים, וחברות מדעיות אחרות התחילו שמים לב יותר לעבודה המדעי של התקופה החדשה בתולדות מצרים. ענין מיוחד בתקופה זו יש לעשרות השנים שבהן פעל מוחמד עלי, המושל והמחקן המצרי במחצית הראשונה של המאה ה'ט. כעת כבר יש לנו ספרים אחדים על הנושא הזה, ומהם הספר הזה וספרו של Henry Dodwell הם האקטואליים ביותר והמדויקים ביותר. מחבר הספר הזה הוא פרופיסור במוסד המכונה École Normale Supérieure בקהיר, והוא מתאר כאן בפרוטרוט את מצבה ואת התפתחותה של מצרים בימי מוחמד עלי, בקשר לשאלת המורח שנעשתה אז אקטואלית ע"י התערבותן של ממשלות-המערב. בתאוריו הוא נשען במדה מרובה על המקורות הראשונים, וביניהם חומר רב בלתי ידוע עד עתה שנשאב מתוך ארכיוני הקונסולים, וביחוד משנות השלשים למאה הי"ט. הספר הזה הן בנושא בסדר כרונולוגי, למן יצירת המדינה המצרית ועד סוף שלטונו של מוחמד עלי, הן בפרק מפורט גם ביחסים במצב המדיני והכלכלי בסוריה ובא"י בשנות 1831—1840 ומביא קצת חמר חדש בזה; הספר הוא תרומה חשובה לחקירה ההיסטורית של ארצות-המזרח במאה שעברה.

א. ב.

2002. **Topf, Erich.** Die Staatenbildungen in den arabischen Teilen der Türkei seit dem Weltkriege nach Entstehung, Bedeutung und Lebensfähigkeit. Mit 4 Kartenskizzen. Hamburg, Friederichsen, De Gruyter & Co., 1929. X, 260 p. 20: 28.

=Hamburg. Universität: Abhandlungen aus dem Gebiet der Auslandskunde, Bd. 31. ע' [IX]—X ביבליוגרפיה.

Der Abfall der Araber von der Türkei und das englische Abkommen mit dem Groszscharifen Hussain. Das Sykes-Picot-Abkommen. Das englische Mandat Palästina und Transjordanien. Das Mandat für Palästina. Die Verfassung für Palästina.

2003. **U. S. Department of state.** Mandate for Palestine; prepared in the Division of Near Eastern affairs. Washington, Govt. print. off., 1931. VII, 115 p. 15: 23.

=Publications of the Department of state. Near Eastern series, No. 1. והי מהדורה שניה: את הקודמת ראה ק. ס. שנה ו' ע' 499. אין הבדל חשוב בין

שתי המהדורות. ראה ע' 436 La Voix juive...

2004. **Wise, Stephen Samuel.** The great betrayal, by Stephen S. Wise and Jacob De Haas. New York, Brentano's, 1930. XXI, 294 p., illus, diagr. 14: 21.

הספר מביל תאור מדויק של התהוות הצהרת-בלפור. המחברים רוצים להוכיח ע"י תעודות, הצהרות אישי-מדינה מהימים ההם וכו', שהצהרת-בלפור וגם המנדט. מסגרתם הייתה לכתחלה רחבה יותר מכפי שמודים בזה הבאורים המאוחרים והספרים הלבנים. ביחס האחרון של הקיסרות הבריטית הם רואים בגידה ואי-קיום ההבטחות שניתנו. לספר צורפו תעודות שונות לשם הוכחה: נאומי של בלפור ב-אלברט הולי 1920, הספר הלבן הראשון יוני 1922, נוסח המנדט. נאומי של בלפור בבית-הלורדים יוני 1922, דעת ועדת-המנדטים יוני 1931, הספר הלבן השני וכו'.

2005. **Women's international Zionist organization.** Tätigkeitsbericht 1926—31 an die VI. Konferenz Basel, 22.—28. Juni 1931. London, 1931. 101, [1] p., fold. chart, 17: 24. מהמעצמת. בראש השער: Wizo. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 500.

2006. **Zionist organization. Executive.** Report of the Executive of the Zionist organisation submitted to the XVIIth Zionist congress at Basle, June 30th — July 10th 1931. London, Central office of the Zionist organisation, 1931. 314 p., tab. 15: 23.

את הדו"ח בעברית ראה לעיל ע' 486 מספר 1966; את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 500. את הדו"ח המקביל של הסוכנות היהודית ראה לעיל ע' 490.

Zionist organization, Palestine executive, Führer
durch das jüdische Palästina 431. ראה ע' 431

2007. חדאד, جورج مرعى. فتح العرب للشام، بحث تاريخي

انتقادی تحليل. بيروت، المطبعة الادبية، ١٩٣١. ١١٣. ص. 17 : 24

כבוש דמשק ע"י הערבים, מאת ג'ורג' מרעי חדאד.

הספר הזה הוא תרגום ערבי מרחב של עבודה היסטורית כתובה אנגלית שפרופסור אסד רוסחם מן האוניברסיטה האמריקנית בבירות הכתירה בפרס. ובאמת מראה המחבר ידיעה מצוינה של הספרות המדעית הנוגעת לנושאו וגם שכל בריא ובינה בלתי משוחדת המכשירים אותו להשתמש בה. והנושא שהציב לו המחבר הוא אחד מן הקשים ביותר בתולדות ראשית האסלאם היה הכבוש המסלמי של סוריה (המחבר מאריך ביותר בכבוש דמשק). חסרון ידוע הוא אמנם שהמחבר לא יכל לעיין ב-דברי הימים של האסלאם מיסודו של לאוני קאיטאני (מחמת שהם כתובים איטלקית). זה מרגש במקומות אחדים כמו בשקלא וטריא על מלחמת אג'נאבין – אותה המערכה המכריעה שפתחה לפני המוסלמים את איי, ושקובעים אותה היום בנ'נבתין במקום שהמטלה הרומאית הבאה מירושלים פוגשת במטלה מלוד לבית גוברין – או על הבעיה המטובכה של כבושי דמשק השונים; אלא שהחסרון הזה מתמלא דרך כלל ע"י השמוש הרחב במאמרו המפורסם של בֶּקֶר CMH המסתייע בהרבה בקאיטאני. מחבורים של השנים האחרונות היה כדאי להביא את מוסיל, שבנספחות לספר מסעותיו (האנגלי) מברר בפרוטרוט את דרכו של כאלדן' אל-וליד מעראק לסוריה ושאלות אחרות הכרוכות בנושא המחקר שלפנינו. המחבר מודיש – לפי דעתו נגד בֶּקֶר – שוב גם את הדחיפה הדתית שבכבושים המוסלמיים, וזה מעיד על בינתו, אך בלי ספק גם בקר לא בא להכחיש את זאת, אלא שהיה מקרה להבליט את הגורמים האחרים כדי לבטל משפטים קדומים נפוצים.

המסרה שהציב לו המחבר לתת לדוכרי ערבית דוגמה של פרי מחקר אירופאי הושגה במלא מובן המלה.
ש. ד. ג.

2008. العطار، عبد الكريم. فلسطين الشبيدة الحلقة الثانية من

سلسلة نورة فلسطين. القاهرة، دار طباعة الاتحاد الشرقي، [١٩٣٠؟]. [٤]،

٦٨ ص. 14 : 21.

-פלסטינה הנהרגת על קדוש השם, חוברת שניה מהסריה 'מרד פלסטינה', מאת עבד אלכרים אלעטאר. על אדות מאורעות אב תרפ"ט. על המעטפות תמונות וזעה.

الوكالة اليهودية. الصهيونية والامان الاسلامية... رאה ע' 431.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

תר אביב. חברת המוזיאון תל אביב. תזכיר ותקנות. ראה ע' 430.

2009. אידישער ארטיסטן פאריין אין פוילן. טעאטער-רעגולאסין; פארפליכטעט אלע טעאטעראונטערנעמונגען (אינלענדישע און אויסלענדישע), אין וועלכע ס'זינגען טעטיק מיטגלידער פון יו. א. פ. ווארשע, יידישער ארטיסטן-פאריין אין פוילן, 1928. II דף, 30 ע. 11: 17.

2010. לעקסיקאן פון יידישן טעאטער; מאטעריאלן געזאמלט און רעדאקטירט פון זלמן זילבערצווייג, ביי דער נאנטסטער טיטארעט פון זעקב מעסטעל. ארויסגעגעבן אונטער דער השגחה פון דער יידישער אקטוארן יוניע אין אמעריקא. ערשטער באנד. ניו יארק, „אלישבע", 1931. XV ע, 800 עמודות, כולל פורטרטים. 23: 31. ביבליאוגרפיה בסוף הערכים.

שער נוסף באנגלי: Lexicon of the Yiddish theatre, Compiled and edited by Zalmen Zylbercwaig assisted by Jacob Mestel ... החוכן: כרך I: א-ח. לקסיקון זה ראשון הוא במינו וכולל בחוכו חומר רב שלא נרשם עד עתה בשום מקום; העורכים והמזל ראויים איפוא לתהלה על עבודתם הרבה ועל ההוצאה היפה גם מי שלא יקבל את שטח העבודה של העורך, יצטרך להודות לו על החומר הרב הבלתי-ידוע שבינס כאן למקום אחד. אין זה לקסיקון של נושאים וענינים כיום לקסיקון ביוגרפי של המתעסקים בתיאטרון היידי (לא היהודי!); משחקים, דרמטורגים, מנהלי-תיאטרון וכו', ומכיון שהעורך מודיע בהקדמתו שיש בדעתו לתת בסוף מלואים ותקונים אני נוטל רשות לציון כאן דברים אחדים הנוגעים לדרמטורגים:

ראשית נציין קצת מן החסרים. מלבד החסרים שהעורך בעצמו עמד עליהם בהקדמתו (ביניהם בולט ביותר ערך "אקסענפעלד, ישראל") חסרים עוד דרמטורגים אלה: א) ראפאיל אדעלהיים, שחבר: "דער פאסאזשיר", א דראמאטישער עטיוד אין איין אקט" (ווארשא. גיטלין, תרע"ד). - ב) מרדכי אלפערסאן, שחבר: "די קינדער פון דער פאמפא, דראמע אין דריי אקטען" (בוענאס איירעס, קאפלאנסקי, חש"ד). - ג) חיים באסין (חיים בן בתייה), שחבר: "צוריק צו זיך, דראמע פון אידישן לעבן אין גויריארק" (גויריארק, 1923). - ד) סעמועל בורשטיין, שחבר: "אלטע מענשען ווערען יונג, טעאטער-שפיעל אין צוויי אקטען און זעקס סצענען" (גויריארק, 1929). - ה) יוסף בערסאן, שחבר: "פריהלענגסטויט, איינאקטער פון ארבייטער-לעבען" (הארקאוו, אידיש, 1907). - ו) ברוך ברכיה, שחבר: "דער הלוי, דראמא אין פיר אקטען און פיר סצענען" (גויריארק, 1927). - ז) גארדיין, שחבר יחד עם אחיו א. גארדיין: "דער יונג-מענשט אדער דער פינג בונד, דראמאטעשער שיר, פריאומפעדיע אין פינג אקטן" (ווילנא, 1915). - ח) משה גיציס, שחבר: "גלאקן" [מחזה] (שיקאגא, 1926). - ט) מיכל דאוידזאן, שחבר: "אין וועלדל, קינדער דראמע אין צוויי אקטן" (שיקאגא, 1926). - י) באריס האלפערן, שחבר: "איזא שאלמאן, דראמע אין 4 אקטן און 1 בילד" (ווילנא, 1929). - יא) משה הירשפעלד, שחבר: "דער ליטוואקי, א לעבענס-בילד אין 3 אקטען" (ווארשא, 1918). - יב) י. ווייסוואהל, שחבר - אין רעלער, איינאקטער, (לאדו, תרס"ט). - יג) אברהם וועוויארקא, שחבר שני מחזות

אלה: אף דער גרעניץ, קאמעדיע אין פיר אקטן (מאסקווא, 1928); האנענקריי, א מיסטעריע אין 2 אקטן (מאסקווא, 1928).

ערכים אחדים בלכטיקון מפורטים ביותר ומצטיינים בשפע חמר ביוגרפי וביבליוגרפי, ביניהם יש למנות ביוחד ערכים אלה: אדלער יעקב פ., ארנשטיין מארק, גאלדפאדען אברהם (93 טורים גדולים), גארדין יעקב (70 טורים), הורוויץ משה, הירשביין פרץ, ווילנער טרופע. ערכים אלה כוללים בסופם גם ביבליוגרפיה של מחזות המחבר במקורם ובתרגומיהם. אולם חבל מאד שאין שום סדר בביבליוגרפיות אלה, הקורא המעוניין במחזה אחד של גאלדפאדען כיצד ימצאנה בתוך יערי-המחזות הגדול שלו, אם אין בו לא סדר א"ב ואף לא סדר כרונולוגי. לא די לכנס חומר למקום אחד כי אם צריך גם לסדרו, ובפרט בלכטיקון שעיקר ערכו — שמוש, והוא הדין לגבי רשימת המחזות של יעקב גארדין ואחרים.

מלבד הערכים הרבילים עפ"י שמות אנשים נכנסו ללכטיקון ערכים אחדים כוללים. לכרך ראשון זה נכנסו שני ערכים כאלה: "בדחנים-אקטיארן", "בראדערזינגער און פאלקס-זינגער", ערכים אלה מחולקים שוב בסדר א"ב לפי שמות הבדחנים והזמרים העממיים. וערכים שניים אלה כתובים כמו ערכים רגילים אחרים. בסדר הא"ב הכללי לא ימצא הקורא שום רמיזה לערכים כוללים אלה. לפידעתי נגרם בלבול רב בערכים-כוללים אלה, כי אין הלכטיקון מסודר בדרך-כלל לפי נושאים כדאם לפי שמות-אנשים; ואם גם היה צריך בהם, די היה לתת רשימה של שמות הבדחנים ולהוסיף: "תולדותיהם בפרוטרוט ראה לפי שם כל איש ואיש". ואם כבר נכנסו את כל הבדחנים למקום אחד, צריך היה לרמוז על הערך הזה בשמות כל אחד ואחד מהם לפי סדר א"ב. עכשו מי שרוצה לדעת, למשל, משהו על הבדחן יעקב זיממאר לא ימצאהו באות ז, אף לא ימצא שום רמיזה, ומניין לו לדעת שיש בלכטיקון ערך "בדחנים-אקטיארן" ושיעקב זיממאר נכלל בערך זה? האם עליו לעבר על כל הלכטיקון לשם כל ידיעה קטנה? (מטעם זה לא ציינתי כאן דבר בנוגע לדרימות שלפני גולדפדן, כי אין לדעת מה נכלל בלכטיקון ומה לא נכלל, בטרם נחפרסמו הערכים הכוללים העומדים לבוא בכרך השני).

ועתה קצת תקונים והוספות לערכים שונים: לערך "אויערבאך, יצחק" יש להוסיף שהוא חבר את המחזה: "בוסתנאי חוטר מגוע ישי. איין שפרעסלינג טון מלכות בית דוד. היסטארישע אפערעטטע אין 5 אקטען אונד פראלאג פאן איזאק אויערבאך, מוזיק פון ח. וואלפסטשאל". (לעמבערג, 1899). זהו איפוא המחזה הראשון שלו. — ערך "אייכל, יצחק" צריך להכתב כמעט כולו מחדש עתה לאחר שפרסם ז. רייזען את גוף הקומדיה שלו ב"ארכיוו פאר דער געשיכטע פון יידישער טעאטער און דראמע" ואחרי מה שפרסם מ. עריק ב-צייט-שריפט" כרך ה' (מינסק, 1931). — בערך "אנ-סקי, ש" בסופו יש רשימה של תרגומי "הדבוק" לעברית, אנגלית, צרפתית, רומנית, אספרנטו, פולנית. עליהם יש להוסיף "הדבוק" תורגם גם לגרמנית ולא פעם כדאם פעמים, פעם ע"י Arno Nadel (Berlin, "Ost und West" 1921) ופעם ע"י Rosa Nossig (Berlin, Harz, 1922). התרגום האנגלי שיצא בניו-יורק בשנת 1926 יצא אח"כ גם בלונדון בהוצאת Benn בשנת 1927. — ערך "בדחנים-אקטיארן" דורש תשלומות הרבה ואין כאן המקום לכך. בפרק "סאניע בדחן" (ישראל זאנדרונסקי [לא זאנדרונסקי]) יש להוסיף שהוא פרסם את שיריו בדפוס: "דער אמוזירער, פיער נייע לידער" (ווארשא, תר"ן); "סאניעס לידער" (פיעטרקוב, 1902). — לערך "גאלדפאדען, אברהם" יש להעיר כי תרגום "שולמית" מאת יעקב לרנר נדפס בפעם הראשונה בצורת-ספר וברשה 1921, ולא לפני-כן. — לערך "גארדין, יעקב" יש להוסיף ש"מירעלע אפרת" תורגם

גם לאיטלקית: Mirra Efros... riduzione e traduzione di Giacomo Lwow ed Eligio Possenti (Firenze, Barbèra, 1929).—

לערך הגדה פון יעקבא' יש להוסיף כי יש עוד שתי הוצאות מהספר הזה: לעמבערג, תרס"ז; ווילנא, תרנ"ה. — בערך "חאשקעס, משה" יש לתקן שהוא לא חבר את הדרמה "אברבנאל" ביוזת, כי אם ברוסית וכך נאמר מפורש בשער ובהקדמה של תרגום הדרמה הזאת לעברית ע"י יהודה ליב גמזו (ווארשא, תרנ"ד). שם בהקדמה אומר גמזו: "החבורת-אברבנאל" הכתובה בלשון רוסית פרוזית וערוכה בכל ושמורה לעלות על במת המשחק, בעת שתורגמה הדרמה לעברית היה עוד המקור הרוסי בכ"י.

שלא כדרך רוב הלכסיקונים נכתב לכסיקון זה כולו בידי העורך ועוזרו על יסוד תשובות על שאלונים שקבל בעל-פה ובכתב. על-ידי כך מתבארים רוב הלוקיים שבספר. מאידך-גיסא ראויים העורך ועוזרו לכבוד על עבודתם העצומה בספר זה ולואי ויצליחו להוציא בקרוב את שני הכרכים הבאים.

אברהם יערי.

דאם רוסשינסקי בוך ... ראה ע' 439.

Beyer, H. W. Die jüdische Katakomben der Villa Torlonia in Rom ... ראה ע' 471.

2011. Brauer, Erich. Die Frau bei den südarabischen Juden. (In: Zeitschrift für Sexualwissenschaft und Sexualpolitik. 1931. Band 18, pp. 152—171) 17: 24.

Chwila; dodatek ilustrowany. ראה ע' 434.

2012. Farmer, Henry George. The organ of the ancients from eastern sources (Hebrew, Syriac and Arabic) by Henry George Farmer; with a foreword by F. W. Galpin. London, Reeves, 1931. xxiii, 185 p., illus., pl. 16: 24. ע' 168—175 ביבליוגרפיה

ע' 21—44. The organ from Hebrew sources. מן התכן

Jacobi, Fr. Sabbath evening service ... ראה ע' 468.

*2013. Leven, Luise. Mendelssohn als Lyriker unter besonderer Berücksichtigung seiner Beziehungen zu Ludwig Berger, Bernhard Klein und Ad. Bernh. Marx ... Krefeld, Druck Mahler, [1926]. 166 p., 11. illus. (music). 8°.

*2014. Levy, S. Das Judentum in der Musik. Eine krit. histor. Betrachtung. Erfurt, Gutenberg-Druckerei, 1931.

2015. Richman, Jacob. Laughs from Jewish lore. New York and London, Funk & Wagnalls company, 1926. xxv p., 1. l., 372 p. 13: 19.

2016. Saminskii, Lazar. King Saul; anthem for tenor (or alto) solo, mixed chorus, piano (or organ), trumpet and side drum. (Arr.

from Moussorgski) by Lazare Saminsky ... Op. 33, No. 2. New York, C. Fischer, (c1929). 11 p. 17 : 27. C. M. 266.— המלים באנגלית ורוסית.

2017. Saminskii, Lazar. Lamentation de Rachel (choréopoème biblique). Paris, Senart, c1925. 1 p. 1., 43 p. 19 : 27.

Lazare Saminsky: בראש השער

2018. Загорский, М. Михоэлс. Москва, Кинопечать, 1927. 32 стр., иллюстр. 13 : 17.

מיכאלס-המשחק הראשי של התיאטרון הקמרי הממלכתי (ביודית) ב.מ.ס.ר.—המחבר מנחה את דרכי משחקו בחזיונות שונים.

2019. Кугель, А[лександр] Р[афаилович]. Профили театра: под ред. А. В. Луначарского; примеч. И. С. Туркеньбауца. (Москва), Театринопечать, 1929. 274 стр., [1] л. 13 : 17.

המחבר נחשב בזמנו לאחר מן המבקרים התיאטרוניים החשובים ביותר ברוסיה. — הספר מכיל פרק (ע' 182 — 201) על התיאטרון היהודי: על א. ר. קמינסקי, ק. יונג, פ. ליטמן, על "הבימה" ועל התיאטרון הקמרי ביודית. בהתחלת הספר רשימה קצרה של לוצ'רסקי על קוגל.

2020. Маггид, Д[авид] Г[илларович]. О древней еврейской музыке и о псалмодии евреев. (В: De musica: временник отдела истории и теории музыки государственного института истории искусств. Выпуск 3. Ленинград, 1927; стр. 140—154). 15 : 23.

יד. בלשנות.

2021. לוויאם, ק[ספר]. דקדוק ארמית בבבלית מאת ק. לוויאם. ניו

יורק, מוסד לזכרון אלכסנדר קאהוט, תר"צ. 394 ע. 15 : 23.

בראש השער: ספרי מוסד לזכרון אלכסנדר קאהוט. עם שער נוסף באנגלית:

A grammar of Babylonian Aramic by Caspar Leviaš.

ע' 392—394: רשימת מנחים שחדשת.

קרישכסקי, י. סלון כים צרפתי עברי ... ראה ע' 428.

2022. Cassuto, Umberto. Un' antichissima elegia in dialetto giudeo-italiano. (Torino, Chiantore, 1929?). pp.[349]—408. 16 : 24.

"Estratto dalla Silloge linguistica dedicata alla memoria di Graziadio Isaia Ascoli."

הקובץ שאליו שיכת עבודה יפה זו, הופיע ליובל המאה של אחד מגדולי היהדות האיסלקית. גראציאדיאו ישעיהו אסקולי, שבו מתחיל תור הזהב של הבלשנות הרומאנית. ובאמת נאה מחקר זה, הבא להפיץ אור חדש על הדיאלקט היהודי-איטלקי, לזכרו של אסקולי שיסד בעבודותיו המרובות את חקירת הדיאלקטים האיסלקיים. המחבר פרסם ונתח כאן את הטכסט

הפיוטי הקדום ביותר ביהודית-איטלקית, קינה לתשעה באב שנשמרה בכתב עברי בשני כתבי יד של המאה ה-14; בכתב יד שלישי מהמאה ה-18 נמצאת אותה הקינה בטרנסקריפציה לטינית, אולם בצורה משובשת במקצת. הקינה נדפסה כבר (על פי כ"י אחד) בשנת 1913 על ידי ארטום; ואולם ערכה בין מהצד הספרותי-תרבותי בין מצד הלשון כה רב הוא עד שהיה כדאי וכדאי שתבוא הוצאה חדשה על סמך כל כתבי היד ובפרט הוצאה מלווה באורים חשובים כמו אלה של קסוטו, הבקי באופן מיוחד בהיסטוריה התרבותית של יהודי איטליה. הטקסט הוא תאניה על עם ישראל שאלהים הגלהו ופזרו לכל קצות התבל, פיוט עזי-הרגש ששפתו התמימה מתרוממת לבטוי הצער הנצחי של היהדות הפונה אל הקב"ה בתפלה ובתחנונים. — חלקו המרכזי של השיר בא לספר את המאורע הידוע מתוך שורת היסורים שבאו אחרי חורבן הבית השני: מעשה בעלם ועלמה, בני כהן גדול, משועבדים לאדונים שונים. בעליהם רוצים להשיא את הנערה לאחיה, ואולם הילדים מתודעים זה לזה ושובקים את חייהם יחדיו. אגדה זו נמסרה במקומות שונים בתלמוד ובמדרש, וקסוטו קבע בדיוק את המקור ואת פרטי העיבוד שבקינה. — סיום השיר חוזר על התאניה הכללית ומביע את התקוה לביאת המשיח ולגאולה.

על ידי ניתוח דק של סגנון השיר בא קסוטו לידי תוצאות חשובות מאוד. הוא מסביר יפה כי בלשונו ובחריזות מראה השיר לא רק השפעת הקינה העברית המסורתית, כי אם גם של הספרות האיטלקית ההמונית, ספרות ה"וונגלרים", ומכאן מסיק קסוטו שהיהודים (בניגוד לדעה המקובלת) נהגו לא פחות מהנוצרים להתאסף סביב לזמרים הנודדים ששרו או דקלמו בחוצות, ולהקשיב להם; ומחבר שירנו (ובדואי עשו כן גם אחרים) לקח לו למופת את דרכי סגנונם של זמרים אלה, את מליחם, את פתיחותיהם, את הבטויים המקובלים אצלם ועד ה *chevilles* שבהן סתמו את ליקויי חרוזיהם.

ואולם קסוטו מרחיק לכת וכאן אין אנו יכולים להסכים לו: הוא ניגש לקבוע בדיוק את היצירה הלועזית ששימשה כביכול מופת לבעל קינתנו; היצירה הזאת היא הפיוט המפורסם והקדום *Ritmo di S. Alessio*. קסוטו מביא מספר מקומות שבהם הוא רואה דמיון מיוחד בין הקינה לבין הריטמו. אבל גדמה לי שהוא מדגיש את הדמיון הזה יותר מדי ולאמתות הדבר אין יסוד מספיק להשערתו. הביטויים הללו הם חידושים מאוד וכדוגמתם אפשר למצוא בכל הפיוטים ההמוניים של המאה ה-12 וה-13. למשל אם קסוטו משהו לחרוז אחד של הקינה מקומות מתוך ספרות *Laude* כמו *oymé che faccio io taupinella?*, הרי אפשר גם להשוות את החרוז *Ch'agio fatto, oimé, taupino?* הנמצא דוקא לא ב *Lauda* אלא בתוך *serventese* מבלונ'ה השיך לטוף המאה ה-13 (Monaci, Crest. No. 132); אם קסוטו משהו למלים *male foi nata* שבקינה את *mal fui natu* של *Pianto delle Marie*, הרי אפשר להשוות גם את החרוז *Oi Deu, co' ben fui nato* של *Uguccione da Lodi* (הוצאת Ezio Levi עמ' 164), וכו' וכו'. בקצור, אותו הדמיון הסגנוני לקינתנו, אשר אותו קובע קסוטו בשביל *Ritmo* ובשביל *Laude* (ובפרט *Pianto delle Marie*), ישנו, לפי דעתי, אצל הרבה פיוטים המוניים קדומים, מן *Uguccione da Lodi* ו *Gherart Pateng* ועד *Bonvesin da Riva*.

משום כך מסופקני גם כן, אם הוכיח קסוטו כל צרכו שיש ליחס את הקינה לתקופה כה קדומה (המאה ה-12 או ראשית המאה ה-13 לכל המאוחר); נראה לי כי על סמך ידיעותינו הנוכחיות צריכים אנו להסתפק בקביעת סופה של המאה ה-13 בתור *terminus ad quem* של חיבור הקינה. כי לא רק הסגנון מכריח לכך, אלא גם המשקל והתערובת

בין חרוזות ואסונאנצות כמו שהן בקינה, נמצאים בפיזטים המוניים אפילו עוד בתקופה של *dolce stil nuovo*; משקל הקינה נמצא למשל ב *Libro* של *Uguccione* (passim), אצל *Pietro da Barsegapé*, בפיזטים האנונימיים מונאצ'י 48 ו 101/3, בסיפור *Rainardo e Lesengrino* ובפרקנסיה הנ"ל. אמנם קטו מוציא מסקנה: מאחר שמחבר הקינה היה בודאי משכיל, היה כותב חרוזים חלקים, אלמלא היה חי בתקופה קדומה מאוד: אולם האם באמת בסוף שהוא היה משכיל?

את ניתוח הטכסט מסיים קטו בסקירה מענינת על הספרות האיטלקית של היהודים שאין איש מכיר אותה כמוהו. ובפרק על הדקדוק: וגם כאן מורגש בכל פרט ופרט באיזו מידה מפליאה הוא חדר לחיך סבך הדיאלקטולוגיה הרומאנית. רק דבר קטן יש לי להעיר, והוא שלא בצדק רושם קטו (על סמך המלה *deguastato*) התפתחות של *v* לטינית ל *gu*; כי יש כאן קונטמינאציה עם *w* גרמאנית (*vastare + wastjan*) כמו *guastare* כמו *guado* *vat + vadum*). — הטכסט עצמו ניתן על ידי קטו באותיות עבריות ובטרנסקריפציה מצוינה, זה מול זה, והוא הוסיף גם דוגמא של טרנסליטראציה: אולי היה רצוי להביא גם דוגמה מהטרנסקריפציה הנמצאת בכ"י T. — סקרתי באריכות את עבודתו הקצרה של קטו מפני שיש לה חשיבות יסודית לחקירת החוג המענין של הספרות היהודית-איטלקית. מצאתי שתי שגיאות דפוס: במקום ה"ב" השניה בעמוד 356, שורה אחרונה צ"ל "ב" (בן מעל האות); במקום VI בעמוד 390, שורה שניה, צ"ל N.S.I. ה. פלאום

2023. Jousse, Marcel. Les Rabbis d'Israel: les récitatifs rythmiques parallèles. I: Genre de la maxime. Paris, Editions Spes, (1929). 6 p. l., XIII-XLIV, 211 p. 17: 22.
(Études sur la psychologie du geste par Marcel Jousse).

2024. Keller, Henry. Modern Hebrew orthopedic terminology and Jewish medical essays by Henry Keller; with a foreword by Ezekiel Leavitt. Boston, Stratford co., (1931). 3 p. l., XVII, 192 p., pl. 13: 19.

במבוא (עמ' XVII-I) מוסר המחבר ראשי פרקים של שיטתו ביצירת טרמינולוגיה רפואית במקצועו. כבר בתורה, במשנה ובספרות התלמודית הוא מוצא אפשרויות גדולות של שמוש וחדוש גדרים רבים (כמו במומים, שברים ומחלות וכו') וגם להעברה והשאלה של מבטאים ומלים משדה החקלאות והגננות (שבכלאים, שביעות וכו') לכר הנרחב של הרפואה. בקשר עם זה יש להעיר, שעלינו לבכר את הבאור המדעי הגוזר את המלה דורקסי מייגית (ראה לוי במלונו s.v.) או מטרסית (ترس-عق, ראה קוהוט בערך השלם) על הפירוש היפה אבל מדרשי גרידא של חכמי התלמוד ורשי: דור קטוע, שרק אותו מביא המחבר (עמ' IX) כמו כן מוסב להשוות: צמל לערבית صلل (קשה) ולקבל שרש שמי-עברי מלהסתפק בפרוש יצתה מלאה (שם). צמצום שתי מלים והרכבתן למלה אחת חדשה, המונחים ביסוד ביאור זה, אינם לפי רוח לשוננו ומפני זה קשה גם כן לקבל את הצעת דר. קלר (בעמוד 72 של ספרו): דלקפק, דלקפרק (בשביל שני המינים של arthritis) ואת ביאורו: צמד-צמוס-מקה (עמ' XIV למטה). אגב, הנקוד באסף הטרמינים החשוב והנכון ברבו המכריע (ע' 71-78) לקוי, בודאי מסבות טכניות. במקום עקלת בעמוד 75 צריך לקרוא עקלת הבטוי: מגליע (עמ' 74) - purulent טעון בדיקה ועיון, כיון שאין השרש למוגלא, מוגלי וכו': גלע, אלא מגל גל. במקום מקליף

בעמוד IX צריך לקרא: מִקֶּלֶף והיא הגירסה הנכונה, כי רק בפעל צריך להשתמש בשביל הסרת הקלפה (כמו פֶּסֶל, יָבֵל וכו').

יפה ומשכנע הוא הבאור החדש שנתן המחבר לבסווי: ותקע כף ירך יעקב. (בעמ' XI-XIII, ראה גם עמ' 20 וכו'). כאן מתמוזגת ידיעה עמקה בפירושים המסורתיים ומומחיות במקצוע להטיבה אחת, המגשמת ומאשרת את הדרישה הכפולה שקבע המחבר בתחלת ספרו: לשלט במכמני השפה, שבה חוקרים ומחדשים ולהיות עם זאת מומחה במקצוע שאליו מתיחסת הטרימינולוגיה הנחקרת.

חשוב מאד הפרק הראשון כלו (עמ' 1-29), המדבר לא רק על מספר העצמות המהוות את שלד האדם, אלא על כל הנוגע למומים ולמחלות של העצמות, הפרקים ושל השיטה הלוקומוטורית, גם ביחס לשאלות כשר וטרפה בבהמות. כל החמר השופע במסכות בכורות, חולין וכו', בתוספתא ובמדרשים מואר כאן באור המדע הרפואי והבלשני. והמסקנות מתגבשות בידי המחבר, המופיע בספרו זה כאחד מבונייה-מניחיה של הטרימינולוגיה הרפואית בעברית על יד אנשים ככצנלסון, מזיא ו"ל וכו' (המחבר, כפי שיש לשער מראש, מצטטם במקומות רבים של ספרו) לגורים שמקומם יכירם בטרימינולוגיה הכללית בשפתנו.

בפרק השני עוסק דר. קלר בקביעת הטרימינים לשברים השונים, ביחוד על יסוד הספרות התלמודית. בפרק השלישי הוא מדבר על השתוק בצורותיו השונות, כרביעי על נחוחים, הרכבות (graftings) ועצובים אורתופדיים והוא מסתים בתאור כלים, תכשירים ואבזרים שונים של בעל המקצוע האורתופדי ובקביעת שמותיהם העבריים.

בחלק השני של ספרו רב-הצדדים מכונסים לפונדק אחד מאמריו המרבים שפרסם דר. קלר בכתבי עת יהודיים: על הרמב"ם כיהודי ורופא, כפי שהוא משתקף בספריו הקלסיים. (פרקי משה, מורה נבוכים ומשנה תורה). מאמר אחר על אישיותו של הרמב"ם המתגלה ומתבלטת בכל שיעור קומתה המוסרית באגרותיו, מאמר שלישי מלא תכן על אומנות הרופא מנקודת מבטם של חז"ל, רביעי על מוסר היהדות מבחינת רופא. בסוף הספר באים מאמרים שיש בהם הרבה מן החדוש, בעסקם בבחינה מוזנחת עד כה שבאישיות בחיר משורריו הביניים, ר' יהודה הלוי: ברופא שבו. הספר נחתם בהרצאה שנשאה דר. קלר בקונגרס של משמרת שבת בברלין (אבגוסט 1930) על הצד הרפואי שבהצעת שבוע של חמשת ימי עבודה.

לספר מצורפות 11 תמונות כאילוסטרציות לגוף המחקרים.

כדאי מאד שהספר הזה יתורגם במקדם האפשרי לשפתנו ויקנה לו בזה זכות אורח ושכינה במדע העברי והרפואי של דורנו.

נח בראון

2025. König, Eduard. Hebräisches und aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament mit Einschaltung und Analyse aller schwer erkennbaren Formen, Deutung der Eigennamen sowie der massoretischen Randbemerkungen und einem deutsch-hebräischen Wortregister, 4. und 5. verm. Aufl. Leipzig, Dieterich, 1931, X, 68 Ip. 18:23.

מהדורה א' יצאה ב-1910. — המהדורה הזאת שזה בדיוק למהדורה ב' שיצאה בשנת 1922.

2026. Kowalski, Tadeusz. Karaimische Texte im Dialekt von Troki; eingeleitet, erläutert und mit einem karaimisch-polnisch-deutschen Glossar versehen, Teksty karaimskie w narzeczu trockiem

z wstępem i objaśnieniami w języku niemieckim, tudzież ze słownikiem karaimsko-polsko-niemieckim. Kraków, Polska akademja umiejętności, 1929. LXXIX, [1], 311 p. 16: 24.

Polska akademja umiejętności. Krakow. Komisja orientalistyczna: Prace, Nr. II. LXXIX—LXXVI ע' ביביוגרפיה: ע' LXXIX—LXXVI.

טכסטס בדיאלקט התורכי של הקראים אשר בעיר טרוקי (באותיות לטיניות) עם מבוא ארוך בגרמנית ועם מלון תורכי (בדיאלקט הזה) פולני-גרמני.

2027. **Praag, J. A. van.** Restos de los idiomas hispanolusitanos entre los sefardies de Amsterdam. (In: Academia espanola, Madrid: Boletin, T. XVIII, 1931, pp. [177]—201.) 17: 25.

2028. **Wagner, M[ax] L[eopold].** Caracteres generales del judeo-espanol de oriente. Madrid, typ. Hernando, 1930. 118, [2] p., pl. 16: 25. Revista de filologia espanola, Anejo 12.

וגנר שפרסם, כידוע, שורה של מחקרים יסודיים על הספרדית-היהודית, מאחד כאן (בתוספות רבות) שלש הרצאות שהרצה במדרש בשנת 1925. לפיכך קבלו דעות אחדות בספר לא צורת תאור שטחי של הדקדוק, כי אם הצורה החיה של מסות; אין הן נותנות של הלשון, כי-אם גם תמונתה. בפרק הראשון מתוארים התהוותה וקווי-אפיה הכלליים של הספרדית-היהודית, כפי שהיא מדוברת בתורכיה ובארצות-הבלקן. בפרק השני מואר באופן מענין כיצד משתקפים תנאיהם החברתיים והדתיים של היהודים הספרדים באוצר-לשונם. בפרק השלישי מנתח המחבר את הסגנון הספרותי ומספר על חייהם הרוחניים של היהודים הספרדים. ידיעה רחבה במדה יוצאת מן-הכלל בלשונות שונות ובכל שדה מדע-הלשון, מאפשרת לו למחבר למצוא תופעות מקבילות לתופעות המצויות בספרדית-היהודית, ועייכ הוא מכניס את הלשון הזו הנראית כבודדה לתוך מסגרת רחבה יותר, ועייכ הוא גם מסבירה יותר. למחקר מצורפת תוספת של דוגמאות מתוך הפרוזה הספרותית והמדעית של היהודים הספרדים. ה. פלאום.

2029. **Wuthnow, Heinz.** Die semitischen Menschnennamen in griechischen Inschriften und Papyri des vorderen Orients. Leipzig, Dieterich, 1930. I p. 1., 175 p. 15: 23.

= Studien zur Epigraphik und Papyruskunde, hrsg. von Friedrich Babel, Bd. I, Schrift 4.

וויטנוב מפרסם בספר זה רק את החמר הגלמי של שמות אנשים הנמצאים בכתבות יוניות של המזרח הקרוב ואין בכונתו לפתר שאלות הקשורות בשמות אלה. הוא מבטיח לחור ולעסוק בעיקר במקום שבו נמצאו השמות ובכרונולוגיה שלהם. כאן הוא נותן את עצם החמר ופירוש השמות עצמם. מכאן מובן שאין הוא עומד על שאלת חוקי הטרנסקריפציה כי שאלה זו קשורה במקום המצאם של השמות. החמר לקוח מאספי הכתבות הידועים הנוגעים למזרח הקרוב בעיקר בכתבות סוריה; גם מתוך הכתבות של דורה-אברופוס של Cumont (רשימת המקורות ע' עמ' 4 ואילך). על החלק האחרון של ספר השמות מאת פרייזיגה הוא סומך בלי בדיקה. ספרו של וויטנוב נחלק לשני חלקים: החלק הראשון נותן מפתח השמות בצורתם היונית. אחרי כל שם כתוב מאיזה אוסף הוא לקוח, צוינה השנה או המאה—במקרים שאפשר—

או התקופה ואחרי כן השורש השמי באותיות עבריות. מפתח זה תופס את רב הספר. החלק השני הוא רשימת השרשים השמיים שמתוכם נוצרו השמות היוניים השונים. סדר החלק הזה הוא כך: בראש קבוצת שמות ניתן השרש, למשל "אב" ותחתיו כל השמות הנובעים ממנו כמו "אברהם" "אחאב" "בר אבא" ועל ידם כל הצורות היוניות המתאימות להם. ברשימה השניה צוין מי מהמלומדים נתן את הפירוש—התנ"ך ויוסיפוס ביניהם—ועל ידי ציון מיוחד השפה שממנה בא השם. במקרה שהזהוי נסמך על כתבת בת שתי שפות סומן הדבר באופן מיוחד. ווטנוב יודע היטב כמה מוגבל ערך רשימה שכזאת. אולם בכל זאת יקרה היא כמכשיר עבודה ומקמץ זמן לעוסק בענינים אלה. הרבה פירושים מסופקים הם, גם הוא מדגיש את זאת, ביחוד כל זמן שחוקי הטרנסקריפציה לכל ארץ ולכל שפה לא נחקרו למדי. חסרון הוא ששמות הכתבות והפיפירוסים נתנו לחוד ולא כל השמות השמיים שבספרות היונית והביזנטית יחד. האיריאל הוא יצירת ספרי שמות אנשים לכל שפה שמית לחוד, אולם מתוך הכתבות והפפירוסים והספרות היונית והביזנטית יחד. להפריד בין החמר האפיקורפי והספרותי איננו רצוי. צניעות יפה ואמיתית היא בווטנוב הקובע את מטרת הספר, שהוא ישיב לשואל אם שם שמי זה או אחר נמצא גם בכתבות יוניות.

עמ' 2 מעיר המחבר שבשמות ידועים אפשר לסתר בכלל את המוצא השמי. אולם כוהירותמה הוא משער, ששום איש שדבר שפה שמית לא הסתפק בדרך כלל בשם יוני או רומי בלבד. ולפי דעתו נטו ליצר שמות ע"י מויגה ידועה של שני שמות היינו שלקחו שם יוני בצורה שיוכל השם להתקבל כשמי ולהפך. לי נתברר שיש ארבע דרכים ביצירת השמות היוניים אצל יהודים וכנראה גם אצל שמיים בכלל: יוצרים שמות שמיים עם שנויים קלים שהטרנסקריפציה מחייבת אותם, או שמות יוניים טהורים שלא נכר בהם שנושא השם הוא שמי, או, שלישית, שם יוני שהוא תרגום לשם השמי—אֶקְבִּילֹנֶס תכני — או שם יוני טהור שהוא דומה בצלצולו לשם השמי שהוא ממלא את מקומו, ז"א אֶקְבִּילֹנֶס צלצולי. משלים: 1. Ἀργαῖος 'חגי או Σαυφείην שפירא (חסר אצל ווטנוב). 2. כל שם יוני מקורי נראה לאפשרי, אפילו שמות מחוברים משמות אלים (ביחוד אצל עבדים). 3. Θεόδοτος (או Θεόδωρος) (נתניהו, נתניה) או Θεομνᾶς (וכד' (זכריהו). 4. Ἀσθήη במקום אסתר או Ἰουλος (מכתב יוליאנוס 25) במקום הלל. נקודת המוצא של חקירת השמות אצל עמי המזרח בתקופה היונית והרומית אינה צריכה להיות ההתענינות בצד הלשוני כי אם במחשבות שביסוד השמות עצמם. כך מתרחב יותר התפקיד של חקירת השמות. אולם אין בזה טענה נגד ווטנוב אשר קבע לו גבולות מלכתחילה ובחוכם עשה עבודה חשובה שהיא לכבוד האוסף של בילבל—יש להצטער שלא הושם לב לכתבות של א"י שנתגלו בשנים האחרונות. כך חסרים כמה שמות. ש.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

2030. יהודה בן שמואל הלוי. דיואן; והוא ספר כולל כל שירי ... יהודה בן שמואל הלוי. יוצאים לאור ... על פי כתבי יד וספרים נרפסים פגהים ומבארים על ידי חיים בראַדִי. ספר רביעי: שירי קדש (חלק א': שירים). בראַדִי, חברת מקיצי נרדמים, דפוס איטצקאווסקי, תר"ץ. XIII, 295 ע. 16: 24.

Diwān des Abu-l-Hasan Jehuda ha-Levi. Nach Handschriften und Druckwerken bearbeitet und mit erklärenden Anmerkungen versehen von H. Brody. 4. Band: Gottesdienstliche Poesie (I. Teil: Texte).

התכן: ראש דבר מאת ח' בראדי שירים: א: לשבתות השנה: ב: דברי והצמות.
ג. פיוטים לפורים. ד: נפוצות יהודה. ה: שברים ס"ה 162 שירים.

2031. צינבערג, ישראל. די געשיכטע פון דער לויטקראמור ביי יידן;
איייראפעישע הקופה. ערשטער באנד. מיטלאטער. ווילנע, טאמאר, 1929. 311,
[41] ע. 15: 23. עם שער אנגלי מיוחד.

הכן הכרך הראשון: מאבן שפרוס עד אבן גבירול (ינאי, הקליר, מנחם בן סרוק,
חיוג', ג'נאח, יוסף אבן אביתר, שמואל הנגיד, ר' שלמה אבן גבירול, יצחק אבן גיאח, משה
אבן עזרא, ר' יהודה הלוי), הפילוסופיה הדתית מסעדיה גאון עד הרמב"ם, הרומן הספירי
בספרות העברית.

המחבר מעיר בהקדמתו, שידבר בספרו רק על אותם הסופרים והוגי-דעות, שהיתה
להם, לכה"פ בדורם הם, השפעה על התפתחות התרבות העברית והמחשבה העברית.
הספר יהיה בן שמונה כרכים, כל כרך יחולק ל-2 חלקים: שני הכרכים הראשונים: על
התקופה האירופית עד גלות ספרד. השלישי והרביעי: תקופת בין השמשות, כשההגמוניה
עוברת מהספרדים לאשכנזים—מסוף המאה ה"ו עד המאה ה"ח; החמישי והשישי: תקופת
ההשכלה מ-1780 עד 1881; שני הכרכים האחרונים—על התקופה החדשה. 4 הכרכים הראשונים
כבר נגמרו; הם נכתבו רוסיט זמעובדים ליודית. חמשת הפרקים הראשונים של הכרך הראשון
יצאו ברוסיט בקיוב בשנת 1919: История еврейской литературы европейского периода.

טו. ספרות יפה עברית חדשה.

ביסטריצקי, נ. שבתי צבי; ורטה ... ראה ע' 421.
בֶּנֶט, א. לורר רינגו ... ראה ע' 421.
וים, י. ש. טלטולי גבר ... ראה ע' 423.
זילברשץ, י. בשבילים בודדים ... ראה ע' 424.
לחובר, פ. תולדות הספרות העברית החדשה. ספר ג', חלק א'. ראה ע' 425.
סאזנים. לויבל פייכמן ... ראה ע' 418.
סמבטיון; חוברת הומוריסטית ... ראה ע' 419.
ספריה אוניברסלית. א'—ז' ... ראה ע' 427.
ספריה היסטורית. ט: מהספרות הכבלית ... ראה ע' 427.

2032. ענגון, שמואל יוסף. כל סיפוריו של שמואל יוסף ענגון.
כרך א—ד. 4 כרכים. ברלין, שוקן קוסאנדיט געזעלשאפט אויף אקציען סחלקת
הוצאת הספרים, (נרפס באופיצין האאנדרווגליין בליפסיא), תרצ"א. 11: 20.
התכן: כרך א: הכנסת כלה: נפלאות החסיד ר' יודיל מבראד וג' בנותיו
הצנועות ופרשת גדולת אחינו בני ישראל יושבי מדינת הקיר"ה ספר ראשון שירוכין—כרך
ב: הכנסת כלה. נפלאות החסיד ר' יודיל... ספר שני נישואין.—כרך ג: מאז ומעתה: הנדה.
והיה העקוב למישור. פולין. ספורים קטנים: אגודת הסופר: מעלות ויורדות: יתום ואלמנה:

צפורי; ש"ס של בית זקני זיל; שני זוגות; השנים הסובות; ברית אהבה; מעשה רבי יוסף; לבב אנוש; עגונות; מעשה רבי גדאל התינוק;—כרך ד: סיפורי אהבים: בדמי ימיה; בערינו ובזקנינו. גבעת החול. ספורים שונים: אחות; עובדיה בעל מום; כפורים; חופת דודים; בכל הספרים ישנם רק סימני הסק אלה: נקודה, פסיק וסימן השאלה. ארבעה כרכים אלה כוללים רוב סיפוריו של עגנון. נצאו עוד כרכים אחדים. — הניר, ההדפסה (האותיות, הגליונות, כיוון שני צדי הדף) והכריכה מן המוכחרים. יש לכרך את המ"ל על ההוצאה שאין כמותה ליופי בספרותנו החדשה.

נָמְרֵק, א. מ. בחזרה ... ראה ע' 429.

שְׁטִינְסֵן, א. דודאים ... ראה ע' 429.

נָמְמֵבֶרְג, ה. ד. מענטשן און ווערק ... ראה ע' 507.

2033. Aronstam, N. E. Modern currents in Jewish literature. Detroit, n. p., 1929. 10, [1] p. 15 : 21.

י. ספרות יפה יודית.

2034. אראנאווסקי, אליעזר. טראפישע ליכט; לידער און פאעמען פון קובא ... האוואנא, רעדאקציע, "אויפגאנג", 1930. [2] דף, 7—224 ע, פורטרט. 15 : 23.

2035. אש, שלום. רב שלמה נגיד; באארבעט דורך אהרן סאָרק. מווענציאן, רפום לעווין, 1930. [1] 40, ע, פורטרט. 13 : 16.

= ביבליאטעק "הילף", סעריע 1 נומ' 2. —עם שער נוסף בפולנית. — את הספר הראשון של סריה זו ראה קי סי שנה זו ע' 376 מספר 1508.

2036. באנדאנאוו, ניקאָליי [Nikolai Bogdanov]. די ערשטע מיידל. וויריש ש. ר—ן. סאסקווע, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ. מ. ס. ר., 1931. 162 ע. 14 : 22. ספור. —עם שער ביורוסקי על הסעמפה: M. Багданав: первая девушка... —עם שער אידישע פעלדער; סקיצן אין שילדערונג.

2037. בענדערסקי, ברוך. אויף אידישע פעלדער; סקיצן אין שילדערונג. גען. בוענאם איירעם, (רפום פעליפע מאטאו), 1931. 174 ע, [2] דף. 16 : 22.

2038. גויכבערג, ישראל. קמצא און בר קמצא, פון י. גויכבערג, האלצ' שניטן פון נטע קאזאזאס קי. ניו יארק, מתנות, 1931. [2] דף, 9—60, [1] ע. 17 : 21. בחרושים—הוצאה מהודרת.

2039. גיבראן, כלייל. [Kahlil Gibran]. דער נביא. איבערגעזעט... פון יצחק האראוויץ. ווארשא—ניו-יארק, יטשקאווסקי ביבליאטעק, 1929. 96, [2] ע. 15 : 22. כראש השער: קאליל גיבראן—המקור הוא אנגלי.

2040. דאָלאָפּאָלסקי, צ. אף סאוועטשער ערד; (נאוועלן). מאסקווע, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ. מ. ס. ר., ווייברוסישע אָפטיילונג, 1931. 127, [1] ע. 15 : 21.

2041. דזשאואניאלי, ראפפאעללי [Raffaello Giovagnoli]. ספארמאן; דאמאן (פארקורצט). אידיש-פארן מארק'יש. קיעוו. "קולטור-ליגע", 1927. 194, [1] ע. 22: 14. = אלגעמיינע ביבליאטעק, נומ. 2, בראש השער: דזשיאָוואַניאָלי.
2042. האלאווקא, אנדריי [A. Golovko]. כאווייריס. מאסקווע, צענטראלראג, (1930). 39, [1] ע. 12: 18. — (ביבליאטעק אויס אמעראצעט, נומ. 2).
2043. מייטש, משה. אינפוארשע ערד; א ראמאן אין 3 טיילן ... מאסקווע, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ.ס.ס.ר., 1931. 287, [1] ע. 13: 20. בראש השער: מוישע טייטש.
- דאס ליטערארישע ראדאם ... ראה ע' 438.
2044. מאן, טאָמאַס [Thomas Mann]. דער צויבערבראג; ראמאן. (ביך 1—4). 4 חלקים. ווילנע, קלעצקין, 1930. 292, [2] ע. פורטרט; 568, [1] ע. 335, [1] ע. 303, [1] ע. 21: 14.
- איבערזעצט פון דייטש יצחק באשעוויס. אונטער דער רעדאקציע פון מיכאל ווייכערס.
2045. מארק, אהרן. פרצעס, גאלדענע קייט" (אינהאלט-אנאליז, אר-דען און געשמאלטן, געגענע און קאנסטרוקציע). סווענצואן, דפוס לעווין, 1930. 87, [1] ע. פורטרט. 16: 13. = ביבליאטעק "הילף". סעריע 1, נומ. 3. — שער נוסף בפולנית. מיר אליון; זאמלבוך ... ראה ע' 438.
2046. גאלדער, שמואל. דער וועג צו זון. קאלאסיר, "יהדות", תרצ"א. 62 ע. [1] דף. 15: 21. כולל מחזה (לובלין נאך האלבע נאכט ... מיסטעריע) ושירים.
2047. נאָמבערג, ה[ערש] ד[וד]. מענטשן און ווערק; יידישע שרױבער. ווארשע, קולטור-ליגע, 1930. 242, [1] ע. 14: 20. = געזאמעלטע ווערק, 9-שער באנד. — כרך ח' ראה ק' סי שנה זו ע' 89 מספר 417. מן החכין; מגדלי מוכר ספרים. — שלום-עליכם. — ש. פרוג. — יעקב דינזון. — ר' מרדכי-לה. — אברהם רייזן. — דוד אינהורן. — אורי ניסן גנסין. — א. נישקי. — ח' זיסלובסקי. — י. ח' ברנר. — מ. י. קרדיצבסקי. — י. קרדיצבסקי. — ש. פ. רבינוביץ. — א. אליאש. — דוד פרישמן. — אחר-העם. — ג. סוקולוב. — ג. בירנבוים. — ש"י איש הרביץ. — ישראל זנגביל. — דיר הרצל. — יהואש. — איזי בריק.
2048. עפעלבוים, [מנחם] ב[עריש]. דעם זיידענס שקיעה. ווארשע, בזאזא, 1931. [2] דף, 7—112, [1] ע. 14: 20. על חיי מגדלי מוכר ספרים.
- לע' 88 בהערה נאמר: המנוח פיסלוביץ שכתב על הסבא ב"השלח". ציל מי פיסלון שביהשלח' כ' כ"ד פרסם מאמר על מגדלי בשם: מימשפט שלום' עד ביימים ההם.
2049. עריק, מאקס [פסידונים]. שאלעס א ש (1900—1930). טינסק, ווייסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע, 1931. [3] דף, 5—125, [3] ע. 15: 21.

= ליטערארישע וויסנשאפטלעכע סעריע, נומ. 1.

בראש השער: וויסנשאפט אקאדעמיע. יידישער סעקטאר.
שער נוסף ברוסית לבנה: ... Make Shyrik: Шолом Аш (1900-1980).

ינהיה שבעי-רצון, אם ספרנו הקטן יוכיח, שלא רק בפעולתו הצבורית ולא רק בשנים האחרונות בנה אש חנין בינו ובין הפועלים היהודיים ושכשפה המיוחדת להאמנות הגשים אש-הסופר את האידאולוגיה של אש הפוליטקאי (מההקדמה, ע' 6) — "אש בזמננו — נבר בעל השפעה של הפשיוס בסביבה היהודית, סוכנה של הבורגנות הגדולה היהודית-אמריקאית" (שם, ע' 5).

2050. פא, עדנאר אלען [Edgar Allan Poe]. צווישן לעבן און טויט, יידיש: א. פלאטניוקאוו. ווארשא, יידישע גראשען ביבליאטעק, 1930. 129, [11] ע. 13 : 19.

2051. קופערמאן, כאסיע. יאנר. [שירים]. ניו יארק, (זון), 1929. 78 ע, [11] דף. 14 : 21.

2052. חנין, יוסף. קוויטלאך. פון יוסף קין (קוצענאני). (לאם אנגעלעם, קעשענק-ביבליאטעק, "תרפ"ה). 28, [11] ע. 9 : 16.

2053. קרול, חיים. ארום זיך; ראמאן, דודער, עסייען. ווילנע, קלעצקין, 1930. 131, [11], 130, 69 ע, [12] דף. 14 : 20.

רומן: פון מיין טאטנס שטוב; 43 שירים; 31 מסות על סופרים הכותבים יודית.
2054. Blau, Ricu. Frehliche Moment'n; ein klorer Spigel ois dem Familienleben vun dem jidischen Volk. Sofia, typ. Rodopi, 1931. 63 p. 18 : 24.

בראש השער: "Durch die Sittenläuterung der Familie, erstarkt die Moral des ganzen Volkes".

שירים ביודית באותיות לטיניות. — בכל העמודים למטה מהקטס חרגום גרמני של מלים לא גרמניות.

יח. ספרות יפה לעזיזת על נושאים יהודיים.

נאמבערג, ה. ה. מענטשן און ווערק ... ראה ע' 507.

2055. Ash, Shalom. Von den Vätern; hrsg. von Siegfried Schmitz. (Deutsch von Siegfried Schmitz). Berlin, Zsolnay, 1931. 333, [1] p. 12 : 19. בראש השער. Schalom Asch.

החלק: Der reiche Herr Salomon. — Das Städtchen. — Rückblick.

— שלמה נגיד יצא בעברית בהוצאת שטיבל בורשה בשנת תרפ"ה. — בעזירה יצא בעברית בהוצאת "מוריה" באודסה בשנת תרע"ג, מהדורה ב' — "מוריה" ברלין תרפ"ג, ג' — "דביר" תל אביב, תרפ"ח. — "Rückblick" (ע' 295 — 334) — אוטוביוגרפיה של המחבר, שנכתבה ליוכל החמישים שלו (1930) ונדפסה או בירחון "Menorah" שבוניא.

2056. **Büchli, Arnold.** Altisrael; Balladen und historische Lieder. Basel, Schwabe, 1931. 75 p. 15 : 23.
כולל 22 שירים על נושאים תנכיים שונים.

2057. **Gril, Etienne.** Moise, pasteur d'Israel. Paris, La Nouvelle société d'édition, (1931). 2 p.l., [7]—316 p., 2 l. 12:19.

*2058. **Heine, Heinrich.** La Rabeno de Baharah, Salom Alejhem: La Gimnazio. Tradukis la unuam verkon el Germana lingvo, la duan el la lingvo nove-Hebrea "Jidis" kun permeso de la aŭtoro Dr. L. L. Zamenhof. Dua eldono. Paris, Esperantista centra librejo, [1930].

2059. **Levinger, Mrs. Elma C. (Ehrlich).** Grapes of Canaan; a novel by Elma Ehrlich Levinger. Boston, Stratford company, (c1931). 352 p. 13 : 20.

2060. **Stern, Gladys B[ronwyn].** Mosaic. London, Chapman & Hall, 1930. VII, 383 p., geneal. tab. 13 : 19.

ספור זה הוא שלישי בשורת הספורים של המחברת מחיי משפחה יהודית אחת שענפים מסועפים בבירות אירופה השונות. שם הספור הראשון Tents of Israel (ק"ס שנה ו' ע' 517) ושם הספור השני A Deputy was King.

2061. **Tobias, Lily.** My mother's house; a novel. London, Allen and Unwin, (1931). 528 p. 12 : 19.

י. ספרות הנוער.

סולדתנו; ספרות ארץ ישראל לילדים. ה' ... ראה ע' 426.

עתוננו. עתון לילד ולנוער ... ראה ע' 419.

הקרן הקיטת לישראל. ספר הקטנים ... ד'—ה' ... ראה ע' 429.

מארנער פרייע יוגנט ... ראה ע' 438.

2062. **Linsky, Fannie Barnett.** Pictures from the book of Exodus for Passover. New York, Bloch pub. co., 1930. 15 p. 12 : 18.

2063. **Weis, J. Max.** Great men in Israel; sketches from rabbinic and medieval Jewry, by J. Max Weis. New York, Bloch pub. co., 1928. 136 p. 13 : 19.

2064. **Wertheim, Pavao.** Borba omladine za vječnu mladost duša. (Zagreb, Savez židovskih omladinskih udruženja Kraljevine Jugoslavije, 1931). 22 p., 1 l. 15 : 22.

ב. חנוך והוראה.

2065. גרופר, מיכאל. עין המורה; (משהו מיומנו של מורה). ורשה, עבר, תרצ"א—1930. 95 ע. 14 : 20.
ראשי-הפרקים: I. ענינים. II. ילדים. III. נסיונות ורשמים. IV. המקרוקוסמוס
מחקק במקרוקוסמוס.—בראש הספר מבוא מאת ד"ר ש. י. שפרנא.
הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. ועדת התרבות.
מסינריון הפועלים בירושלים בשנת תרצ"א ... ראה ע' 422.
זוהר, צ. למוד החשבון בבית הספר העברי ... ראה ע' 424.
2066. חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלם. ורשה. דין
וחשבון ספיעלת חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים, ורשה, בשנת 1931.
ורשה, 1931. 5 ע. 21 : 27. נדפס בהקטגוריה מכתב מכונה בצד אחר של הדפים.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 436 בספר 1502.
תל אביב. בית ספר "ספרא". מדרשה להשתלמות ... ראה ע' 429.
איריש נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד. צוועלפטע קאנווענשן
בוך ... ראה ע' 436.
2067. ווייסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע. אידישער סעקטאר.
פאשוירטער יידישום און זיון וויסנשאפט. מינסק, וויסרוסישע וויסנשאפט
אקאדעמיע, 1930. XXIII, 121, 121 ע. 18 : 26.
עם שער מיוחד ברוסית לבנה. קנץ מאמרי בקרת מחברים שונים.
"המדע הולך ונעשה אצלנו לכלי שימוש של מלחמת מעמדות... בפני המרכסיום
הלוחם קמה מטרה להסיר את כתר המלוכה מהמדע הבורגני-ראקציוני בכל צורותיו... להכניס אל
תוך המדע את הרוח של מרכסיומוס-ליניסמוס... המלחמה בעד הדיאלקטיקה המטריאליסטית
היא גם מלחמה ב"אידיאליזם וכומריות". ב-חכמת ישראל, בתיאולוגיה וב-מדע" לאומי-
שוביניסטי המעורר לעבודות המדעיות על ההמונים היהודים צריך להיות: התפתחותה של
המהפכה הפרולטרית בעולם כלו ובנין הסוציאליזמוס במדינת הדיקטטורה הפרולטרית"
(מההקדמה ע' ו'—IV).
- מתוך השקפה הזו מנחתים המשתתפים במאסף את ההוצאות של יו"א: היסטורישע
שריפטן, עקאנאמישע שריפטן (המבקרים יי סוסים וה. אלכסנדרוב), את הפוליטיקה של
יו"א עפ"י ד"ח על ועידתה בשנת 1930 (המבקר א. וולברנסקי), את עבודתיהם של
וינריך, ש. ניגר, את הלכסיקון של ז. רייזין. (המבקרים מ. אריק, דוניץ ושיינין). הבקרת
היא גם מצד הכוון גם מהצד המדעי: המחברים מנסים לבטל לגמרי את ערכן המדעי של
העבודות הנ"ל. — אחד מסעיפי "האשמה" נגד יו"א: ברכות רבות שנתקבלו מהסתדרויות
ציוניות ואזכרת קרבנות מאורעות-אב בא"י בועידה (ע' XI) וגם השמוש המרובה במלים
עבריות עד ש"האידיש" שלהם נהפך "לסוב-העברעאיש" (ע' XV).

2068. וויניפענ. י. 5. פרץ שול. בולעטין פון דער י. 5. פרץ שול
קינדער גארטן, סיטל שול און העכערע קורסן. וויניפענ, 1931. 2—11, 11 ע. 35:21.
נדפס בחקשוורה סכת מכונה, בצד אחר של הדפוס.
דער פרויער סקוויט ... ראה ע' 439.
שלוס-עליכם פאלק שולן. שיקאגע. זעכצן ... ראה ע' 439.
Fischel, W. Die jüdische Pädagogik in der tannaitischen
Literatur ... ראה ע' 430.
2069. Maller, Julius B. Character growth and Jewish education...
Chicago, Ill. 1930. 4 p. 17 : 25.
"Reprinted from Religious education, vol. XXV (1930)".
Stiefelzieher, M. Beiträge zur Stellung der Religionsgesell-
schaften und Weltanschauungsvereinigungen im Volksschulrecht...
ראה ע' 482.
Айзман, Г. и Н. Левин. Интернациональное востание детей и Озет...
ראה ע' 483.
Левин, Н. и Д. Давидович. Озетработа среди детей... ראה ע' 483

כא. ספרי למוד.

- קר, ש. וש. שרירא (שריר). סבוא לספרות העברית העתיקה ... ראה ע' 422.
זוהר, צ. למוד החשבון בבית הספר העברי ... ראה ע' 424.
2070. מנשה חנה. שפת אמי. חלק א—ג. 3 חלקים ב2 חוכרות. לבוב,
הוצאת הסתכרות, תרפ"ו. 46, 35, 20 ע. 15 : 22.
התכן: חלק א: הוראת הקריאה על פי השטה האליסית-טנקסית. — חלק ב: הוראת
הלשון העברית. — חלק ג: ספרי התורה.
2071. ווייס. ישראל דוד. דער הויז לערער; לעקציעס געשיידערט און
לעבנס בילדער ווי אזוי זיך זעלבסט צו קענען לערנען און האבן אויך א בליק אויף
דער צוקונפט. נומ. 1—5. ביאליסטאק, דפוס פארמאנא, תרפ"ז—תרפ"ח. 80 ע. 17 : 21.
2072. Abraham, M[ichael]. Schaare Zedek; Neube-
arbeitung von Tefilla kezara und Schaare Thora; eine methodische
Einführung in die Sprache der Bibel und des Gebetbuches von M.
Abraham und J[osef] B. Levy. 4., verb. Aufl. Teil I, Frankfurt a.
M., Lehrberger, 1931. 40 p. 13 : 20.

*2073. **Bauer, Franz**. Wir zeichnen biblische Geschichten des Alten Testaments. Ein Beitrag zum Religionsunterricht. Leipzig, Wunderlich, 1931. 32 p.

2074. **Golub, Jacob S.** Israel in Canaan. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1930. XXVI, 356 p., incl. illus. maps, 14 : 21.

ביבליוגרפיה בסוף כל פרק ופרק.

ספר-למוד של התקופה הראשונה בתולדות-ישראל, מכוון לבתי ספר יהודיים באמריקה.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

2075. **אגדת העמים**. אגדת העמים, מטרותיה ובנינה. החוברת נוערה לשם שמוש בשכול מורים, והוצאה בהשתדלות המזכירות של אגדת העמים. ג'ניבה, (I. Farbiarz, דפוס, Warszawa), 1931. 112 ע', 14 : 19.

אליטין, א. עזרה ראשונה במקרי אסון ... ראה ע' 419.

אסלסונט, ג'ון אבן עזר. באחוללה והתקופה החדשה ... ראה ע' 420.

דעת; ספרי מדע ... ו... ראה ע' 422.

נלס, ה. ג'. דברי ימי עולם ... כרך 5—6 ... ראה ע' 423.

טרוצקי, ל. ד. תולדות המהפכה הרוסית ... ראה ע' 424.

2076. **מסריק, טומס גריג** [Thomáš Garrigue Masaryk]. אידואלי

האנושיות. תרגום צחק הירש. פרגא, פלעש, תרצ"א. [2] דף, III, 41 ע', [1] דף. 23:15.

בראש השער נדפס: מ. ג. מאסאריק. שער נוסף בצ'כית: Masaryk, T. G. Ideály

humanitny — ע' [III—I]: "תרגום המונחים שבספר זה".

2077. **נמילוב, א. ו.** [A. W. Nemilow]. הטרגוריה הכיולוגית של

האשה. תרגום מרוסית צבי לוריא לפי המהדורה החמישית משנת 1930. ורשה,

הקואופרטיב השומרי המרכזי, תרצ"א. 143 ע', לוחות-דמונות. 14 : 20.

בראש השער: א. ו. נמילוב ...

פואנקרה, ה. המדע והחיפוטזה. תורגם ע"י י. גרינפלד ... ראה ע' 428.

רובין, ה. הויטמינים במזון ... ראה ע' 429.

כג. שונות.

2078. **קרענט, שכנא**. שושילתא דרחבא, (די גאלדענע קייט); די ערשטע

2 פון א סעריע מאמרים אין העברעאיש און יודיש וואס נעמען ארום דעם גאנצען

יודישען לעבען און זיין גאנצער געשיכטע, ווי אויך שמועסען פון גרויסע מענשען...

ווארשא, (דפוס Feder), תרפ"ט. [2]—16, [1] ע'. 15 : 23. העכסט רק בידית.

מאמרים וחקירות

ר' משה ן' שושן ומדפיסי סביוניטה

סאת

ישעיה זנח (פירנצי)

I.

לפני זמן סה נזרמן לירי לרכוש בשכיל הספריה, בודלואנה" שבאכספורד
טופס א' בטור חושן משפט עם בית יוסף דפוס סביוניטה, המכיל בשער שנויים
חשובים, שיש בהם כדי להפיץ הרבה אור על גורלו של הדפוס העברי הזה בשתי
חשנים האחרונות לקיומו (שי"ז—שי"ט), ואמרתיו להעביר לפני הקורא את השנויים
האלה, ולהבליט את ה,טמיר" מתחת ל,חזיון רגיל" כזה.

הדבר הראשון שמפתיע אותנו בטופס הנדון היא שנת ההדפסה. במקום:
„ותתום סלאכת הספר... בר"ח אדר שי"ט לפ"ק" אנו קוראים: „ותהי
„ראשית הסלאכה... ביום כ' למרחשון שי"ח לפ"ק". ומיר מתעוררות בנו שתי
שאלות: א. כמעט בכל הספרים שיצאו מבית דפוסו של פואה בסביוניטה, חוץ
מיוצאים סן הכלל מעטים הצריכים ביאור, אנו מוצאים בשער הספר את זמנה
של „ראשית הסלאכה", ובקולופון שבסוף „השלמת המלאכה", ואילו כאן הטופס
עם השער הסתאים לכלל הזה הוא כאמת יוצא סן הכלל. כי, עד כמה שידועתי
מנעת, לא נרשם עדיין טופס של טור חו"ם עם שנת „ראשית המלאכה" על השער.
שנית, אם ראשית המלאכה היתה בחשון שי"ח והשלמתה באדר שי"ט, הרי יוצא
שהדפוס נמשך יותר משנה ושלשה חדשים, שהוא זמן ארוך יותר מדאי, אם
נשוה אותו לשאר הספרים שנדפסו בסביוניטה. די לקחת לאמת-המדה את שני
הסדרים הראשונים של המשניות עם הברטנורה והרמב"ם שנדפסו שם תיכף לאחר
הטור חו"ם, כדי לראות שבמשך חדש אחד הדפיסו קרוב לסאה דף שהם כשבעים
דף מנרל הטור (האותיות של המשניות הן זעירות ומספר השורות שבעמוד, שהוא
החצי מנרל העמוד של הטור, הוא יותר משני שלישים שבטור), כאופן שהדפסת
הטור, המכיל של"ד דף, לא היתה דורשת יותר מחמשה חדשים ועכ"פ לא יותר
מחצי שנה, אלמלא היתה הפסקה באמצע.

שתי השאלות האלו מוצאות את פתרונן בהוספה אחת שבשער הנמצאת
בטופסנו, ושאונו מדפיסים בסוף כנספת א. בהוספה זו מודיעים הנצבים על

מלאכת הדפוס, בניו של המדפיס טוביה פואה, שעוד לפני שנתים בקשו להדפיס את הספר אלא שר' משה ן' שושן, "שליחו של המחבר" (= בעל בית יוסף) עכב על ידם, וגם אחרי אשר החליט למסור את הספר לדפוסם חזר בו ומשתדל, בכח דיני האומות להוציא את הספר מידיו ולכמל הדפסתו עם תואנות והתנצלויות. למרות רצונו ומחאתו של ר' משה ן' שושן נגשו אל המלאכה, להדפיס סך שמונה מאות מהם מבלי תקות שום ריוח ותועלת... "להפיק את דעתו של המחבר", וגם לעשות, קורת רוח לכמה חכמים ותלמידים ואנשים רשומים אשר הרבו תלונתם כל היום על אחור הדפסתו. במודעה זו ניתנת איפוא התשובה על שאלתנו השניה. כי מכיון שהמדפיסים התחילו את הדפוס מתוך, מלחמת תנופה של משה ן' שושן באכחו של המחבר, אשר לא נרתע אחור מללכת בערכאותיהם, אין להתפלא אם עלתה בידו לגרום הפסקת הדפוס לזמן מה ולאחר באופן זה את גמר המלאכה. ויש לנו גם סימנים כדי להגביל על ידם ביתר דיוק הזמן של שביתה ארעית בדפוס בסיוניטה קודם שנגזרה עליו שביתה עולמית. במגילת שיר השירים עם פ' החכם ר' אברהם תמך, שגדפסה בסיוניטה, אנו קוראים בשער, "בחדש מאיו שנת ישי"ב ונקולופון שבסוף: "ובכן נשלם הספר... בירח כול בכ"ג בו בשנת חמשת אלפים ושי"ט...". הדפסת הספר הקטן הזה, שכשהשנים כתקונן לא היתה נמשכת אפילו חדש ימים, ארכה איפוא יותר משבעה חדשים. אין ספק בדבר שעבודת הדפוס בסיוניטה סבלה הפסקה בזמן שבין אייר שי"ח וחשוון שי"ט, וזה, כמו שנראה להלן, לרגלי המריבה שפרצה בין המדפיסים ובעל דינם משה ן' שושן.

ועם השאלה השניה נפתרה ג"כ השאלה הראשונה. כי יכולים אנו לשער, שר' משה ן' שושן שהשתדל בכל האמצעים להפריע את העבודה, לאחר שנגמר הדפוס לא היתה לו עצה אחרת אלא להתפשר עם בעלי דיניו, כי או אפשר היה להשיב את הנעשה. ולאחר שבאו לירי הסכם ראו שני הצדדים שטוב הוא לשניהם לשכוח את הריב ולמחות את רשמיו, והחליטו לאכזר את השער המקורי עם המודעה של המדפיסים ולהדפיס במקומו שער חדש עם זמנו של גמר המלאכה. ואם נשאל את עצמנו: ואיך זה נמלט הטופס שלנו מן הכליון? אין לנו אלא להתבונן בשנוי השלישי שבשער, והוא שתחת לשיר, "קחו דינים..." נתוסף כאן באותיות גדולות: "נדפס בשם כמ"ר הושעיה בכמ"ר יוסף פואה יצ"ו שאינו בטופסים האחרים. מזה יוצא, שהטופס שאנו דנים בו היה מיוחד מראש כשביד איש אחד, שתחזיק בממונו בדיהם של המדפיסים ושהיה מטשפתתם, כנראה משמו פואה, וכודאי נמנה הוא על, האנשים הרשומים אשר הרבו תלונתם על אחור ההדפסה וכדי לעשות להם קורת רוח נגשו המדפיסים אל העבודה למרות רצונו של ר' משה ן' שושן. אם בטופסים שהיו מיועדים למסחר עלול היה

כל רמז על התנגדותו של ר' משה ן' שושן לגרום נזק, כי כמו שנראה לא חסרו
ל׳ שושן מצדדים בזכותו, ומשמוש עניני המריבה על ידי חסרת השער היה צורך
השקה, במופסים המיוחדים בשביל „האנשים הרשומים” שעמדו לימינם של
המרפסים במלחמתם עם בעל דינם לא היה שום צורך להסיר את השער הראשון,
ולפיכך נשאר בעינו.

II

איזה דין ודברים נפלו בין המו״ל ן' שושן ובין המרפסים קשה להוציא
מתוך דברי המודעה שהזכרנו, ומנסים אנו להסיר מעט את הערפל הפרוש על כל
הענין על ידי הצעת גורל הדפסתם של כל ארבעת חלקי המור עם ב״ו וע״י
תעודה אחת חדשה.— מתוך דברי המודעה אנו למדים שמה ן' שושן היה בא-
כחו של ר' יוסף קארו, שנשלח מצפת לאיטליה לסדר את הדפסת חבורו בית
יוסף. ולא לבד בחלק הרביעי, כי אם כבר בחלק השלישי, אכן העזר, טיפל ן'
שושן, שכן אנו קוראים בקולופון של הוצאת סביוניטה משנת שי״ג: „צדקת
טרנא ורבנא בעל הספר וז״ל וזכותו תעמוד לעד, וכמותו הוטפל בהדפסתו
החכם כמ״ר משה אבן שושן מעיר צפת יז״א...” וקרוב לשער, שלקח חלק בתור
שליחו של המחבר גם בהדפסתם של שני החלקים הראשונים, שנרפסו זמן קצר
לפני זה: אורח חיים בשנת ש״ו—שי״א, אצל יושטיניאן, ע״י קורניליוו אדילקריג״ד,
ויורה דעה, בשנת שי״א אצל כראגאדין. והדין נותן שה״ר יוסף קארו שלח שליחו
ומינה אותו לבא כחו כשכיר כל ר' החלקים. ומטובים לדבר, שהרי ר' אליה
חלפן בהקדמתו לחלק יו״ד הוצ׳ בראגאדין אומר: „לא הפיל דבר ארצה מכל
אשר שאלו שליחי הגאון סוהר״ר יוסף הנ״ל, ואחד מן השליחים היה בודאי
ן' שושן, אולם מדברי חלפן יוצא שלכל הפחות היה עוד שליח אחר חוץ ממנו.
אין אנו יכולים להחליט דבר על השליח השני, אבל רמז לשמו אני חושב למצוא
בשיר „חופש בחפש” המשמש סיום להקדמת המו״ל של ח״א, או״ח, הוצאת ויניציאה
ש״ו—שי״א. בראשי הכתים אנו מוצאים את השם „חיים” נאגב, ההקדמה והשיר
חזרו ונרפסו בהוצאה שלישית, ויניציאה, שכ״ו, ושטייגנזוידר, שלא ראה את השער
של ההוצ׳ הראשונה, ששם בעמ׳ ב׳ נרפסה ההקדמה עם השיר, חשב שנוספו מאת
המו״ל של ההוצאה השלישית]. משער אני שהוא ר' חיים ן' סרוק אשר במצותו
ודרישתו נרפס חלק יו״ד פעם שלישית אצל די נארה, שלי״ד, שכך כותב המניה
יחיא בן אברהם בן חמו מפאס בחתימתו: „אמנם דחקתי ונכנסתי לפני
ממחיצתי לדרישת ובקשת איש חיל רב פעלים, שמו נודע בין מלכי קדם בין
גדולים, הנעלה וגביר כה״ר חיים ן' סרוק י״ש. בצדו של ר' משה ן' שושן עמד
איפוא על המלאכה בתור „שליחו” של המחבר ר' חיים ן' סרוק. וכל זמן שמקום

הדפוס היה בויניציאה היה הוא כנראה העיקר ו'ן' שושן מפל לו. ורק בשני החלקים שנדפסו מחוץ לויניציאה מופיע 'ן' שושן בחור באיכחו של הסחבר, וביחד עם זה נראים איסדרים בדפוס. כי אם נתבונן היטב בטור אבן העזר, נמצא גם שם שהזמן של השער מאוחר הוא להדפסת הספר. שהרי בקולופון אנו קוראים: „ותהי השלמת הטור השלישי... יום ששי ארבעה ימים לחדש תמוז שנת שי"ג, ואילו בשער כתוב: „ע"י חבקי בחדרי הדפוס קורניליו אדילקינד בחדש אלול שנת חמשת אלפים שי"ג". החזיון הזה מורה לדעתי, על העברת הדפוס באמצע בויניציאה לסביוניטה, דוגמת „נחלת אבות" ויניציאה, שכ"ו (קריית ספר ח'), 126 וכו'). כי השערה קרובה היא שתיכף לאחר גמר החלק השני התחילו בהדפסת החלק השלישי, ורק מתוך המחלוקת שקמה בינתיים בין יושטיניאן ובראגאדין נפסק הדפוס באמצע. אנו צריכים בכל אופן להסתכל על ד' החלקים כעל ספר אחד, כי בודאי ה„שליחים" באיכחו של המחבר עשו איזה חוזה עם המדפיסים גם בנוגע לשאר החלקים, ועל ידי כך ניתן מקום רחב למענות ותבועות משני הצדדים לאחר הפסקת הדפוס בויניציאה, ומכאן גם איסדרים בסדר הדפוס של שני החלקים האחרונים.

מתוך הצעתנו זאת אנו יכולים להעמיד השערה על דבר המריבה שפרצה בין 'ן' שושן והמדפיסים בסביוניטה. כמו שראינו, קורניליו אדילקינד שהדפיס את החלק הראשון, או"ח, אצל יושטיניאן, העביר הדפסתו של החלק השלישי בויניציאה לסביוניטה, בודאי על יסוד הסכם שבינו ובין ה„שליחים" בויניציאה. בשנת ש"ט נעלמים עקבותיו של אדילקינד, וזכות ההדפסה, של החלק הרביעי, כנראה, חזרה לידי ה„שליחים", שדרשו בחזרה את כתב היד. יכול להיות, שביחוד השליח העיקרי „חיים" לא הסכים להדפיסו בסביוניטה, ומשה 'ן' שושן תמך על ידו. ואולי היתה יד מדפיס אחר באמצע, שהשתדל לזכות בהמציאה הזאת. כי לאחר שרפת התלמוד נעשה ה„בית יוסף" למסלא מקומי, כמו שנראה מהקדמת המו"ל של החוצאה השניה של חלק או"ח, ויניציאה, שכ"ד, מנחם פורמו הכהן, ורבו הקופצים עליו. וראיה לדבר, שתיכף לאחר שהותר הדפוס העברי בויניציאה, כמעט כל המדפיסים — די גארה, בראגאדין, גריפו, קאבאלי — נפלו על המציאה הזאת והדפיסו את ה„בית יוסף", ואם באמת היתה יד מדפיס מתחרה באמצע, כי אז כמעט שאין ספק בדבר שהוא המדפיס מקרימונה, הידוע בהתחרותו בדפוס מנטובה בנוגע ל„הזהר".

השערתנו זאת מוצאת סמוכים בתעודה אחת שכירי, כתובה על שני עמודים וחצי, שאני מדפיס קטעים. אחדים ממנה כנספה ב. התעודה היא מופס כתב שכתב אחד מחכמי מנטובה על אודות איזה ריב שפרץ בין הרב המפורסם משה פרוכניצאלו ממנטובה ומשה 'ן' שושן דנן בשנת שי"ח. גם כאן עיקר העניין

חסר מן הספר, אבל אנו רואים מתוכו העובדות הבאות: א. ר' משה פרוכניצאלו המיל' חרם בתמו ש"ה על כל מי שיודע דבר מה בענין איזה שטר שהיו דנים עליו מבוררים, אשר אחד מהם היה כותב תעודתו, שיבוא ויגיד. ב. כי לפי דברי השטר ההוא היה משה נ' שושן אחד מן הנכנסים באותו שטר בשעת קבלת הקנין. ג. כי ר' משה נ' שושן השתמט מלהגיד עדותו, ו"בכתב התנצלות שכתב יום ר' ה' לוליו ש"ה ביאר כי מסוכן הוא בגופו וסמונו אם יגיד דבר בעסק אותו שטר". ד. ר' משה פרוכניצאלו לא רצה לקבל את התנצלותו והחזיק אותו לעובר על החרם. ואז הדפיס ר' משה נ' שושן התנצלות חדשה ובה החרים את ר' משה פרוכניצאלו ב"אדרבה". ה. חכמי קרימונה צדדו בזכותו של ר' משה נ' שושן.

אי אפשר לבלי לקבל את הרושם, שיש איזה יחס בין המריבה שפרצה בין ר' משה פרוכניצאלו ונ' שושן לרגלי איזה שטר ובין המריבה שבין זה האחרון ומדפיסי סביוניטה, וביחוד אם מתבוננים שגם במודעת המדפיסים מדובר על "התנצלותו" של משה נ' שושן, ושהתנצלותו החדשה נופלת בזמן שבינת דפוס סביוניטה, כלומר בתסודאב משנת ש"ה. וגם העובדה שחכמי קרימונה מתערכים בדבר ומצדדים בזכותו של נ' שושן יש בה כדי לאשר השערתנו האחרונה, שיר המדפיס מקרימונה היתה באמצע.

לבסוף רציתי עוד להעיר, שעוד הפעם נזכרתי, עד כמה מסוכן הוא בביבליוגרפיה לבנות על "לא ראינו". בק"ם שנה ו', 258, אמרתי "שאין העתקים כחולים מדפוס סביוניטה", והנה בא מופס הטור, שאנו דנים עליו, וטפח על פני, כי הוא נדפס על ניר כחול, ועוד קודם לכן מצאתי קטע מחומש סביוניטה ש"ז — ש"ה, הנמצא כעת בספריה של המסינר בניו יורק ג"כ נדפס על ניר כחול.

נספח א.

הוספה בשער שיל טור חושן המשפט, סביוניטה ש"ה, לפני

הפיסקה: "ועם היות כי הרב המחבר..."

"ואנחנו הנצבים על מלאכת הדפוס במצות הנעלה אבינו כבר מוכיה פואה וצ"ו מאשר ידענו שאין מקצוע בתורה כדינו ממונות. וכי כנפש האב, המחבר, נפש הבנים כאיל || תערוג לראות הספר הלו היקר מכהט ודר וסוחרת. תקוק בעט כרזל ועופרת, למען יתענגו כגן עדניו. וילקטו תפוחיו פרחיו ושושניו משחריו יסצאוהו ולבקרים יפקדוהו || כי תועלת הספר גלויה וברורה לעיני כל יודעי דת ודין. והנה פשפשנו כמעשיו של כמיר משה נ' שושן שלוחו של הרב הסחבר הנ"ל ומצאנו ראינו כי שגרונא נקטיה ובשסאל דוחה ולא יסין מקרבת כותב שטנא על הדפסת הספר ומבקש נכלי דמות לעכב או להשהות הדפסתו המדחי אל דחי, כי זה שנתים התנהג בעצלתיים, ואחר אשר יצא מפיו צדק

וגזר || אומר להדפיס הדר ביה מההיא וידו נטויה בכח דיני האומות להוציא הספר מירינו ולבטל הדפסתו עם תואנות והתנצלויות אשר אין להם שחר, לכן קמנו ונתעורר עם היותו עומד על ימינו || לסמננו והתחזקנו בהדפסתו כיד ה' הטובה עלינו. וכדי לפרסם את האמת אנחנו מודיעים כל זה כי עם היות זה משה נלחם בנו מלחמת תנופה וכל מעשיו יולדו להרפ"ה מכל מקום לא נסוג אחור || לבנו ולא רפו ירינו מליכנס בעובי חקורה כי מגמת פנינו הוא להפיק רצון איש אלקי קדוש מחבר הביאור הנ"ל ולהרחיב הודעת טבעו בעולם, למען יבקשו תורה מפיהו בכל מדינה ומדינה ובכל || עיר ועיר ויאמרו הלכות בשמו הן בעורנו חי עמנו היום. ובזה יהיה קורת רוח גם כן לכמה חכמים ותלמידים ואנשים רשומים אשר הרבו תלונתם כל היום על אחור הדפסתו כי ידעו || היות בו היתועלת מה שלא יעלה, ואין כוונתנו להגדיל שמנו ולא להתעשר בספר הלז רק לסצוא הן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, הוא הרב המחבר כאשר ראוי ומחוייב || להיות רחם ומוקיר ודחיל מרבנן ובפרט ליחיד סגולה כסוהו אין הדור יתום שהוא בתוכו. והרי אנו מדפיסים לשם המחבר הנ"ל סך שמונה מאות מהם מבלי תקות שום || ריוח ותועלת זולת מה שנוציא בהדפסתם וצדקה תהיה לנו לפני אלקינו שבשמים כעשותנו נחת רוח אל החכם הנ"ל והיה שכרנו. וראו יופי הספר הלז ושרים || וישמחו כאשר יגילו בחלקם שלל. במצאם דינים מסודרים נוצצים בעין נחשת קלל.

נספח ב.

טופס כתב נכתב במנטובה שנת ש"ח.

„קול שאון נשמע מעיר מנטובה על הרם סתם הוטל לבקשתנו המבוררים יום ו' יציאת תמוז ש"ח במנטוב"ה על יד האלוף כמחר"ר משה פרובינצאל"י ותרין דעמיה, וזה עשינו כרי להעמיד הדבר על בריו והאמת על מכוננו, לברר אם השטר ההוא שהיונו דנין עליו היה פסול ומוזויף אם לאו, על סמך ראב"ן וריב"א דמרדכי פ' שבועת העדות שכדאי היה דעת כל אחד מהם לסמוך עליו בשעת הדחק, בראותנו כמה אמתלאות נגר השטר ההוא, מלבד כי לפי דברי השטר ההוא ה"ר משה נ' שושן היה אחד מן הנכנסים באותו שטר בשעת קבלת הקנין, ומי יחוש וידע אמיתות הדבר חוץ ממנו. ואנחנו המבוררים השבענוהו קודם לכן בשבועת העדות כב"ד וצרפנו עמנו מהר"ם פרובינצאל"י הנ"ל, והיתה תשובתו כי נוגע בעדות הוא ודברים בגו ולהחסיץ את הדין, ולברר האמת הסכמנו להמיל חרם סתם הנז' וממנו ומאתנו יצאו הדברים. והנ' שושן הנ"ל בראותו שהוא נלכד בחרם הנז' בקש למצא דברי חפץ והתנצלות חרש מה שלא השב עליו בשעת שבועת העדות לומר, כי מסוכן הוא בגופו וממונו אם יגיד דבר בעסק אותו

שטר כמבואר בכתב התנצלותו יום ר' ה' לוליו ש"ח, וכל זה עשה לנקר עיני האנשים להראות להמון העם שאינו עובר לא על השבועה ולא על החרם, ומי שקיניו בראשו יבחין כי שקר בפיו שאם אמת היה דבר הסכנה למה לא השיב כן בשעת שבועת העדות אלא ודאי מחשבה חרשה עלתה לו באחרונה להנצל מלעו המדינה, מצורף לזה הנני סקיד על שמים וארץ שכמה פעמים שמעתי מפיו שאם יתמצו החלקים להשתקבד לעמוד על פי עדותו כי אז יגיד ויאמר הדברים כהויתן ואם היה לו סכנה בהגדה זו כפי דבריו איך התפאר להניד בשום תנאי ואופן, ולכן הרב פרובינצאל"ו הנ"ל לדעתו מאוס בשקר ובחור באמת לא רצה לקבל התנצלותו לא בראשונה ולא בשניה כדי להוציא מן הכחאל הפועל כוונתנו הרצויה לברר האמת. אכן לא מצאנו בדברי הרב הנז' שגדה או החרים אותו מחדש, אלא דברי זרוזין לבד שלא היה רוצה לקבל התנצלותו. וזה משה האיש בעזות מצח וחציפות גדולה הקיז פניו ואמר אדרבה, הלא לא על מהרר"ם פרובינצאל"ו לבדו עות וחרף וגדף וזלזל זה האיש משה י' שושן כי גם על הנמנים עמו ועלינו המבוררים אשר על פינו יעשה אותו חרם סתם. דיוקא נמי הכי דעלי דידן נמי הדר האדרבה שכך כתב חז"ל והרי השבועה והאלה והגזירה על שכנגדי ועל המחזיקים בביתו כדון בגזרים שלא כדון עכ"ל. היש אפקירותא וחציפותא כלפי כ"ד גדול מזה? ואין לאומר שיאמר ראה זה חרם חדש או נדוי חדש הוא נהיה הרב פרובינצאל"ו כשלא רצה לקבל התנצלותו ועליו בלבד אסר אדרבא, שהרי דברי י' שושן חקוקים בעט ברזל ועופרת הדפוס . . .

„ואיה איפוא תבונתם של אלה חכמי קרימונה שבקשו לפטור ה' שושן מן הדין בטענת קים לר' . . . „וא"כ מה כח ב"ד קרימונה ופה לבטל דברי כ"ד חבירו בחלכתא בלא טעמא, אמת היא כי אם שבקשו חכמי קרימונה לפטור ה' שושן מן החרם סתם ככה סברותיהם תחלושות לא תמצא בדבריהם שבקשו לקיים האדרבא שלו . . .”

„באנו לידי סדה זו דאף לדבריהם לא בקשו אלא לפטור ה' שושן לא לקיים האדרבא שלו וא"כ הגאון באסול"ה הבא לקיים את דבריהם והוסיף מדי"ה קיום האדרבא אין לדבריו העמדה וקיום דכשם שזה יאמר קים לי כך יאמר שכנגדו ואין מקום לאדרבא. והרב מרוקנאט"ו הטעוהו לומר שה' שושן נתנה אחר התנצלותו שזה אינו כנראה מתוך דבריו ממש וא"כ הנמשך מן הבטל במל הוא סאל"ו. והגאון מפדוב"ה כיון דעתו אל האמת כמה שכתב שדברי הרב פרובינצאל"ו לא היו אלא דברי זרוזין וגזומים ועליו אסר אי"כ הוא היה פועל חכם וכונה טובה וישר כחו. מעתה אין לפקפק עוד על האדרבא של ה' שושן ואפי' לדברי הגאונים הנ"ל אשר יצאו לעזרתו. ולכן כל מי שיחזיק האלף כסהר"ם פרובינצאל"ו בנדוי או בחרם בשביל האדרבא של ה' שושן ובשביל מה שכתבו על זה הגאונים הנ"ל או שיכתבו אחרים לחזק את האדרבא של זה הוא כעצמו יחא בנדוי או בחרם. השוסע ישמע והחלל יחדל. כי מי חכם שונא המחלוקת ישמור אלה הדברים נכון רודף האמת והשלום ידעם. וכזה לא ירבו מחלוקות בישראל, ולא יחולל שיש ע"י תופשי התורה אשר אינם מרבים שלום בעולם ולמען אחי ורעי אדרבה נא שלום.”

המחקר הפרייסטורי בארץ-ישראל ביבליוגרפיה.

מאת

מ. שטקליס.

(הוכן כמעבדה הגיאולוגית של האוניברסיטה העברית בירושלים)

המשך : את החלק הקודם ראה ק. מ. שנה זו ע' 386.

101. Drake, [Charles E.] Tyrwhitt. ... Reports XVII: Kabur Ben' Israim. QST, 1874. p. 78-79.

102. Drake, [Charles F.] Tyrwhitt. ... Reports. XVIII: Camp in Wady el-Far'ah, QST, 1874. p. 187.

"...Between Khirbet Dikki and Marassas we observed a ruined dolmen..."

Drake, Charles F. Tyrwhitt vide Burton, Richard Francis and Drake, Charles F. Tyrwhitt.

103. Duncan, J. Garrow. Digging up biblical history. Recent archaeology in Palestine and its bearing on the Old Testament. London, Society for promoting Christian knowledge, 1931. v. I, p. 3-55, illus.

"I: The neolithic or cave-dweller period..."

Duncan, J. Garrow vide Macalister, Robert Alexander Stewart and Duncan, J. Garrow.

Durand, [Le P.J.] Germer vide Germer-Durand, [Le P.J.]

104. Dussaud, René. Les monuments palestiniens et judaïques. <Moab, Judée, Philistie, Samarie, Galilée>. Paris, Leroux, 1912. p. 129-130. (Musée du Louvre. Département des antiquités orientales).

Appendice: Outillage préhistorique.

105. Du vignau. Une industrie acheuléo-monstérienne en Palestine. RB, 1930. p. 552-565.

106. Eberhard, O. Im Lande Gilead. PJB, 1905. v. I, p. 41, 57, 59-60.

"... Zyklopenmauer bei irbid ..."

"... bei Kefr Jūba ... ein ... Dolmenfeld ..."

107. Eberharder, A[ndreas]. In welcher Zeit wurde Palästina zuerst von Menschen besiedelt. Katholische Kirchenzeitung, Salzburg, 1918. v. 58, No. 34.

108. **Eerdmans, B. D.** The sepulchral monument "Mas̄sebah".
Journal of Biblical literature, 1911. v. 30, p. 109—113.

109. **Ewing, W.** A journey in the Hauran. QST, 1895.
p. 67, 168.

"... Wadi Ghadr en Nuhās near by a spring ... a dolmen ..."

110. **Fast, Th[eodor].** Neugefundene Schalensteine. ZDPV,
1924. v. 47, p. 242—244, illus.

"...Schalensteine bei der chirbet 'elet sāleh und in der Nikophorije..."

111. **Fergusson, James.** Rude stone monuments in all
countries; their age and uses. London, Murray, 1872. p. 438—445.
XII: Western Asia. Palestine-Sinai-Arabia.

Fisher, Clarence Stanley vide Reisner, George Andrew;
Fisher, Clarence Stanley; Lyon, David Gordon.

112. **Fitzgerald, Gerald M.** Some stone age sites recently
investigated. QST, 1930. p. 85—90.

113. **Forder, A.** A causeway across the Dead Sea, and a
Moabite monolith. QST, 1910. p. 115, illus.

114. **Fraas, Oscar.** Aus dem Orient. II. Teil: Geologische
Beobachtungen am Libanon. Stuttgart, Schweizerbat, 1878. p. 107—126.

"Prähistorische Stationen ..."

Cf. Jahresbericht des Vereins für vaterländische Naturkunde in Würt-
temberg, 1878. v. 34, p. 369 ff.

115. **Fraas, Oscar.** Drei Monate im Libanon. Stuttgart, Levy
& Müller, 1876. p. 25, 65—68.

II. Prähistorische Höhlenwohnungen.

IV. Prähistorische Schichten.

116. **Frei, Adolf.** Beobachtungen vom See Genezareth.
ZDPV, 1886. v. 9, p. 81—145.

"... Höhlen [im] Kal'at ibn ma'an..."

117. **Fritsch, K[arl] von.** Zumoffens Höhlenfunde im Liba-
non. Halle, Niemeyer, 1893. 41 p., illus.

Sonderabdruck a. d. Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft
zu Halle, 1893. v. 19.

Ganneau, Charles-Simon Clermont vide Clermont-
Ganneau, Charles-Simon.

118. **Garrod, Dorothy [Annie Elizabeth].** Excavation of a
palaeolithic cave in Western Judaea. QST, 1928. p. 182—185.

119. **Garrod, Dorothy A[nnie] E[lizabeth].** Excavations at
the Mugharet el-Wad, 1930. QST, 1931. p. 35, 99—103.

120. Garrod, Dorothy A[nnie] E[lizabeth]. Excavations in the caves of the Wady-el-Mughara, 1929 and 1930. BASPR, 1931. No. 7, p. 5—11.

121. Garrod, Dorothy [Annie Elizabeth]. Excavations in the Mugharet el-Wad, near Athlit. April—June 1929. QST, 1929. p. 220—222.

— — : BASPR, 1929.

122. Garrod, D[orothy Annie Elizabeth]. Fouilles paléolithiques en Palestine, 1928—1929. BSPF, 1930. v. 27, p. 151—160.

123. Garrod, Dorothy A[nnie] E[lizabeth]. Mesolithic burials from caves in Palestine. Man, 1931. v. 31, p. 145—146, illus.

124. Garrod, Dorothy A[nnie] E[lizabeth]. Note on three objects of mesolithic age from a cave in Palestine. Man, 1930. v. 30, No. 5, p. 63—64.

125. G[arstang], J[ohn]. El Harbaj. Notes on pottery found at el Harbaj, summer 1923. BBSAJ, 1924. No. 4, p. 45—46.

1. ? Stone age.

IV. Summary. I. Neolithic culture of the Troglydites of "Tomb I".

126. Garstang, J[ohn]. Excavations at Sakje-Geuzi in North Syria: preliminary report for 1908. Annals of archaeology and anthropology issued by the Liverpool institute of anthropology, 1908. v. 1, p. 114—117, illus.

"The neolithic pottery".

127. Germer-Durand, [Le P. J.]. L'âge de pierre en Palestine. Actes du onzième Congrès international des orientalistes, Paris—1897. Sections 5—7. Paris, 1899. p. 277—281, illus.

128. Germer-Durand, [Le P. J.]. L'âge de pierre en Palestine. RB, 1897. v. 6, p. 439—49. illus.

129. Germer-Durand, [Le P. J.]. Frontières de l'Empire Romain en Arabie et les ruines de Mechatta. ENDF, 1897. p. 35.
"... menhirs ... dans le camp de Ledjoun"...

130. Germer-Durand, [Le P. J.]. Un musée palestinien. Notice sur le Musée archéologique de Notre-Dame de France à Jérusalem. Paris, Maison de la bonne presse, 1907. 32 p.

131. Graf, R. Durch das heilige Land westlich und östlich des Jordans in Jahre 1911. PJB, 1917. v. 13. p. 120, 125, 135.

"... Dolmen bei rukkad ... [und] mōbas ..."

132. **Gressman, Hugo.** Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testamente, in Verbindung mit Arthur Ungnad und Hermann Ranke hrsg. von Hugo Gressman. Tübingen, Mohr, 1909. v. 1, p. 1—31.

"A: Napflöcher, Masseben ... Altäre ..."

133. **Gressmann, Hugo.** Dolmen, Masseben und Napflöcher. ZATW, 1909. Jhrg. 29, p. 113—128.

134. **Gressman, Hugo.** Durch das Ostjordanland. PJB, 1908. v. 4, p. 113.

"... Dolmenfeld am nahr er-rukkād ..."

135. **Gressman, Hugo.** Ein prähistorisches Grab auf dem Grundstück der Kaiserin Auguste Viktoria-Stiftung bei Jerusalem. PJB, 1907. v. 3, p. 72—75.

136. **Groot, J[ohannes] de.** Palestijnsche Masseben (opgerichte Steenen). Groningen, Wolters. 1913. 95 p., illus.

137. **Guérin, M. V.** Description géographique, historique et archéologique de la Palestine. Paris, 1880—1898. Gallilée, v. 1, p. 201—202 — caverne. v. 2, p. 530 — menhir. Judée, v. 1, p. 209 — silex. v. 3, p. 73 — dolmen.

138. **Gustavs, [Arnold].** Ein Ausschnitt aus der Kultur und Religion Palästinas in ältester Zeit: Napflöcher und Höhlen. Allgemeine evangel. luth. Kirchenzeitung, 1913. v. 46, p. 338—343, 362—366.

139. **Guthe, [Hermann].** Bemerkungen zu der Opferstätte bei Petra. MNDPV, 1905. No. 4, p. 49—56.

140. **Guthe, H[ermann].** Schalensteine in Palästina und im Alten Testament. ZDPV, 1890. v. 13, p. 128—132.

141. **Guy, P. L. O.** Prehistoric and other remains in the Huleh-Basin. BBSAJ, 1924. No. 4, p. 74—77.

"... flint implement ..."

142. **Hänsler, Heinrich.** Beiträge zur Kulturgeschichte Palästinas. HL, 1912—1914. No. 56—57.

"I: Steinzeit-Periode."

143. **Hanauer, J. E.** The rock altar of Zorah. QST, 1885. p. 183—184, 230.

144. **Handcock, P[ercy] S. P.** The archaeology of the Holy Land. New York, Macmillan, 1916. p. 27—64, 143—157, illus.

II: Cave and rock-cuttings.

IV: Flint, bone, ivory, and stone.

145. **Harriet, Allyn M.** Excavations near Athlit, Palestine, 1929. *American Anthropologist*, 1931. v. 32.

Hellwald, Friedrich von vide Baer, Wilhelm.

146. **Holland, F. W.** A journey on foot through Arabia Petraea. QST, 1879. p. 68—71.
“... flint flakes and arrow heads...”

147. **Hull, Edward.** Memoir on the geology and geography of Arabia Petraea, Palestine and adjoining districts. London, Palestine exploration fund, 1886. p. 124—127.
“Human agency.”

148. **Hull, Edward.** Mount Seir, Sinai and Western Palestine; being a narrative of a scientific expedition. London, Watt, 1889. p. 121, 204, 216.
“... nâwamis ...”

149. **Hume, W[illiam] F[raser].** The topography and geology of the Peninsula of Sinai, «south-eastern portion». Cairo, National printing department, 1906. p. 12, 49, 50, 55, 60—63, 71.
“... Stone circles...”

150. **Irby, Charles Leonard and Mangles, James.** Travels in Egypt and Nubia, Syria, and the Holy Land, including a journey round the Dead Sea, and through the county east of the Jordan. London, Murray, 1844. p. 99, 143.
“... dolmens...”

151. **Jaussen, [Ant.] et Savignac, [Raph].** Mission archéologique en Arabie «Mars-Mai 1907». De Jérusalem au Hedjâz, Médain-Saleh. Paris, Leroux, 1909. p. 8—20. illus.
(Publications de la Société des fouilles archéologiques).

“... Dolmens près ... [d']el Masloubiyeh, ... [d']el Mereigât ... [d']el Hagar el Mansoub ...”

152. **Jennings-Bramley, W. E.** The Bedouin of the Sinaitic peninsula. QST, 1906. p. 107—109.
XI: Stone circles.

153. **Jessen, Otto.** Höhlenwohnungen in den Mittelmeerländern. Dr. Petermanns Mitteilungen, 1930. H. 5/6, p. 128—133. H. 7/8, p. 180—184.

154. **Kaiser, Alfred.** Mensch und Menschenwerden am Sinai. Vortrag ... Separat-Abzüge vom Arboner Tagblatt, 1928. 19 p.

155. **Karge, Paul.** Prähistorische Denkmäler am Westufer des Gennesaretsees. Breslau, 1914. 64 p., illus.

— —: Collectanea Hierosolymitana, v. 1, p. 293—379.

156. **Karge, Paul.** Rephaim; die vorgeschichtliche Kultur Palästinas und Phöniziens; archäologische und religionsgeschichtliche Studien ... 2. unveränd. Aufl. Paderborn, Schöningh, 1925. XIV, 755 p.

(Collectanea Hierosolymitana; Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Station der Görresgesellschaft in Jerusalem. Bd. 1).

157. **Karge, Paul.** Die Resultate der neueren Ausgrabungen und Forschungen in Palästina. 3. umgearb. Aufl. Biblische Zeitfragen, 1912. III. Folge, H. 8, 9.

["Die Ergebnisse meiner eigenen Untersuchungen zur Vorgeschichte Palästinas..." in: Karge, Paul: Rephaim, p. 717.]

158. **Karge, P[aul].** Steinzeitliche Siedlungen in der Umgebung von Tabgha. HL, 1915. v. 59. p. 121—128.

159. **Kasteren, J. P. van.** Am See Genezaret. Beobachtungen und Bemerkungen. ZDPV, 1888. v. 11, p. 218.

"... Höhlen in Wādī el-hamām..."

160. **Kasteren, J. P. van.** Aus der Umgegend von Jerusalem. ZDPV, 1890. v. 13, p. 78—79, illus.

"... Schalensteine und Höhlen..."

161. **Keith, Sir Arthur.** Note on the Galilee skull. BBSAJ, 1925. N 7, p. 102.

162. **Keith, Sir Arthur.** Report on the Galilee skull. (In: Turville-Petre, F.: Researches in prehistoric Galilee 1925—1926. 1927. p. 53—106).

163. **Kellner, Max.** A day with the neoliths. QST, 1913. p. 184—190, illus.

164. **Kennedy, Sir Alexander B. W.** Petra, its history and monuments. London, Countylife, 1925. p. 5, 38, 39, 60—69, 81.

"... flint implements ... caves ... altars ..."

165. **Kitchener, H[oratio] H[erbert].** Reports ... QST, 1884. p. 206—208.

"... Wādī Zelakā ... a stone circle ... wādī Biar ... some nāwamīs..."

166. **Kitchener, H[oratio] H[erbert].** Survey of Galilee. QST, 1878. p. 168.

"... the discovery of three dolmens ... by Meiron..."

Kitchener, Horatio Herbert vide Palestine exploration fund: The survey of Western Palestine.

167. **Kittel, R[udolf].** Über primitive Felsaltäre in Palästina. Hilprecht anniversary volume, 1909. p. 243—255, illus.

168. Klameth, Gustav. Altjüdische Gräber. Illustr. Zeitung, 1913. No. 3638.

"... Dolmen ..."

169. Köppel, Robert. Naturwissenschaftliche Methoden bei archaeologischen Grabungen. JPOS, 1931. v. 11, p. 37—41.

170. Köppel, Robert. Die naturwissenschaftlichen Ergebnisse der dritten Grabung am Tell-Ghassûl. «Eine Zusammenfassung». Biblica, 1931. v. 12, p. 157—161.

171. Köppel, Robert. Die neuen Ausgrabungen am Tell Ghassul im östlichen untern Jordantal. Forschungen und Fortschritte, 1931. No. 15.

172. Köppel, Robert. Palästina, die Landschaft in Karten und Bildern. Tübingen, Mohr, 1930. p. 42—45, illus.

"Homo galilaeensis..."

"Steinzeitliche Siedlungen..."

173. Köppel, Robert. Urgeschichte des Menschen. Stand der Forschung 1930. Naturhistorisch Maandblad Maastricht, 1930. Jhrg. 19, p. 36.

174. Koert, W. Geologische Beobachtungen in Syrien und Palästina während des Feldzuges 1917—18. Zeitschrift d. Deutschen geologischen Gesellschaft, 1924. v. 76, p. 38.

"Werkzeug aus wâdi zedi..."

175. Kohn, Arthur. Die praehistorischen Perioden in Palästina. MAGW, 1914. v. 44, p. 81—135.

176. Kührtreiber, Theodor. Bericht über meine Reisen in Palästina im Jahre 1912. ZDPV, 1914. v. 37, p. 121.

"... Dolmen bei maslûbje..."

177. Kyle, M[elvin] G[rove]. The antiquity of man according to the Genesis account. Journal of transactions of the Victoria Institute, 1925. v. 57, p. 125—145.

178. Lagrange, M[arie] J[oseph]. Notre exploration de Pétra. RB, 1897. v. 6, p. 212.

"... un groupe mégalithique domine Debbeh, Bseira .. Le principal monument est un dolmen."

Lapierre, Paul Bovier- vide Bovier-Lapierre, Paul.

179. Landau, Wilhelm von. Prähistorische Funde unweit Sidon und Gebeil «Byblos». ZE, 1905. v. 37, p. 207—211.

180. Lartet, Louis [Marie Hospice]. Essai sur la géologie de la Palestine et des contrées avoisinantes, telles que l'Égypte et l'Arabie, comprenant les observations recueillies dans le cours de l'expédition du duc de Luynes à la Mer Morte. Paris, Martine, 1869. v. 2, p. 10—25.

"XII : Paléo-Anthropologie. Traces de l'homme préhistorique en Orient."

181. Lartet, Louis [Marie Hospice]. Exploration géologique de la Mer Morte, de la Palestine et de l'Idumée. Paris, Bertrand, 1877. p. 213—240.

XI: Vestiges des temps préhistoriques en Syrie et en Palestine.

182. Lartet, Louis [Marie Hospice]. Note sur la découverte de silex taillés en Syrie. Bulletin de la Société géologique de France, 1865, 2e serie, v. 22, p. 537.

183. Lewy, Julius. Archäologische Reste im Südwesten Samarias. ZDPV, 1921. v. 44, p. 62—70.

"... Megalithische Denkmäler im Gebiete des wādi Kāna ..."

184. Lichtenberg, Reinh. Über gegenseitige Einflüsse von Orient und Occident im Becken des Mittelmeeres. Orientalisches Archiv, 1911—12. v. 2, p. 157—166, illus.

185. Lidzbarski, Mark. Ephemeris für Semitische Epigraphik. Giessen, Töpelmann, 1911. v. 3, p. 171—174.

"... Dolmen zwischen Homs und Hamah ..."

186. London. British museum. How to observe in archaeology; suggestions for travellers in the Near and Middle East. 2nd ed. London, 1929. p. 36—44, 72, 78, 82, illus.

187. Lortet, [Louis]. A station of the age of stone near Tyre. QST, 1880. p. 198—200.

188. Lortet, [Louis]. La Syrie d'aujourd'hui. Voyages dans la Phénicie, le Liban et la Judée, 1875—1880. Paris, Hachette, 1884. p. 139, 529.

"... Silex taillés de Hanaouèh ..."

189. Luppé, (Mme) de. Silex taillés des environs de Beyrouth. BSPF, 1926. v. 23, p. 32 ff.

190. Luynes, [Honoré-Théodorice-Paul d'Albert] duc de. Voyage d'exploration à la Mer Morte, à Petra et sur la rive gauche du Jourdain par M. le duc de Luynes, publié par M. le

comte de Vogüé. Paris, Bertrand, 1871. v. 1, p. 11, 23, 135—136, 158, 159, 176, 178.

"Dolmens d'el-Azeimeh ..."

"Caverne d'Adloun ..."

Lyon, David Gordon vide Reisner, George Andrew; Fisher, Clarence Stanley; Lyon, David Gordon.

191. Macalister, R[obert] A[lexander] S[tewart]. Caverne néolithique trouvée à Gézer, Palestine. Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Compte rendu de la 14e Session, Genève, 1912. v. 1, p. 654—655.

192. Macalister, R[obert] A[lexander] Stewart. Cup-marks at tell-*ej-judeideh*. QST, 1900. p. 249, illus.

193. Macalister, R[obert] A[lexander] Stewart. A dolmen near Beit Jibrin. QST, 1900. p. 222—224, illus.

194. Macalister, R[obert] A[lexander] Stewart. The excavation of Gezer 1902—1905 and 1907—1909. London, Murray, 1912. 3 v. illus.

— — : QST, 1902, 1903, 1904.

195. Macalister, R[obert] A[lexander] S[tewart]. Notes and queries. 1: The neolithic altar. QST, 1905. p. 364.

196. Macalister, R[obert] A[lexander] S[tewart]. Palaeolithic implements from Palestine. QST, 1912. p. 82—84, illus.

197. Macalister, R[obert] A[lexander] S[tewart]. Preliminary note on a prehistoric cemetery cave in Palestine. Report of the British association for the advancement of science. London, [1912?], meeting 72. p. 708.

198. Macalister, R[obert] A[lexander] Stewart. Reports ... 5. On a sepulchral cist near tell Sandahannah. QST, 1901. p. 231—232, illus.

199. Macalister, R[obert] A[lexander] S[tewart]. Reports and notes ... III. A note on West Palestinian dolmens. QST, 1901. p. 394.

200. Macalister, R[obert] A[lexander] Stewart. The rock-cuttings of tell-es-Sâfi. QST, 1900. p. 29—39, illus.

201. Macalister, R[obert] A[lexander] Stewart. The rock-cuttings of tell-Zakariya. QST, 1899. p. 25—26.

"A. Cup-marks ..."

202. **Macalister, R[obert] A[lexander] S[tewart]** and **J. Garrow Duncan**. Excavations on the hill of Ophel, Jerusalem, 1923—1925; being the joint expedition of the Palestine exploration fund and the "Daily telegraph". [London], Palestine exploration fund, 1926. (Palestine exploration fund: Annual, No. 4).

"... flint implements ... Neolithic period ..."

Macalister, Robert Alexander Stewart vide Bliss, Frederick Jones and Macalister R.A.S.

203. **McCown, Chester C[harlton]**. News items from Jerusalem. AJA, 1930. v. 34, p. 99—100.
Prehistory — Mughâret el-Wâd.

204. **McCown, Chester C[harlton]**. News items from Jerusalem. AJA, 1931. v. 35, p. 104—106.

— —: BASOR, 1931. No. 41.

Prehistory. — Mughâret el-Wâd. — El-'Adeimeh. — The Kerâzeh Dolmen field.

205. **McCown, Chester C[harlton]**. Palestinian archaeology in 1929. BASOR, 1930. No. 37.

"... Prehistory — Mughâret el-Wâd ..."

206. **MacCurdy, George Grant**. Report ... on the work of the sixth season. BASPR, 1927. No. 3, p. 19—21.

"... prehistoric researches in Palestine ..."

207. **Mackay, Ernest J. H.** Observations on a megalithic building at Bet-Sawir, «Palestine». JPOS, 1921. v. 1, p. 95—102.

208. **Mackenzie, Duncan**. Dibon: the city of king Mesa and of the Moabite stone. QST, 1913. p. 67—72.

"... Megalithic civilization of the Jordan ..."

209. **Mackenzie, Duncan**. The excavations at 'Ain Shems. June—July 1912. QST, 1912. p. 171—178.

"... Mazzeben ..."

210. **Mackenzie, Duncan**. Megalithic monuments of Rabbath Amman at Ammân. Palestine exploration fund: Annual, 1911, No. 1, p. [1]—40, illus.

211. **Mackenzie, Duncan**. Reports ... QST, 1911. p. 9.

"... Amman ... a dolmenic tomb ..."

"... Kerak region ... a megalithic site with adjoining menhirs ..."

212. **Mader, [A.] E[varistus]**. Megalithische Denkmäler im Westjordanland. ZDPV, 1914. v. 37, p. 20—44, illus.

213. **Mader, A. E[varistus]**. Neue Dolmenfunde in Westpalästina. JPOS, 1927. v. 7, p. 95—107.

214. Mallon, Alexis. Flint implements and megalithic monuments. [By] Alois Mallon. (Tr. by W. F. Albright). Bibliotheca Sacra, 1924. v. 81, p. 271—275.

215. Mallon, Alexis. Les fouilles de l'Institut Biblique Pontifical dans la vallée du Jourdain. Rapport préliminaire. Biblica, 1930. v. 11, p. 3—22, illus.

"... instruments en silex [du] Teleilat Ghassul ..."

216. Mallon, Alexis. Le fouilles de l'Institut Biblique Pontifical dans la vallée du Jourdain. Rapport préliminaire de la deuxième campagne. Biblica, 1930. v. 11, p. 129—148, illus.

"... instruments en silex [du] Teleilat Ghassul ..."

217. Mallon, Al[exis]. L'homme préhistorique en Palestine. Biblica, 1925. v. 6, p. 326—335. illus.

218. Mallon, Alexis. Notes sur le Ghôr. JPOS, 1931. v. 11, p. 55—62.

... Teleilat Ghassul ...

219. Mallon, Alexis. Quelques stations préhistoriques de Palestine. Mélanges, 1925. v. 10, fasc. 6, p. 184—214, illus.

220. Mallon, Alexis. Voyage de l'Institut Biblique au Négéb. Biblica, 1927. v. 8, p. 251—252.

2: Note sur les silex.

221. Mallon, Alexis. Voyage d'exploration au sud-est de la Mer Morte. Biblica, 1924. v. 5, p. 447—455.

"... Les instruments en silex près d'ed Dra'a..."

"... monuments mégalithiques..."

Mallon, Alexis vide Neuville, René et Mallon, Alexis.

Mangles, James vide Irby, Charles Leonard and Mangles, James.

222. Mansur, Asad. An interesting discovery in Nazareth. QST, 1923. p. 91.

"... clay lamps ... and ... flint implements ..."

223. Mantell, A. M. List of photographs taken ... for the committee of the Palestine exploration fund. QST, 1882. p. 172—177.

25. Cromlech West of Hesbân.

8. Stone circle and altar at Minyeh.

24. Cromlech North-West of 'Ammân.

224. Marquant, Eachér. Trois semaines sous la tente. Excursion à Bostra. ENDF, 1904. p. 18—21, illus.

"Dolmen à Tell Mataba ..."

225. Möller, Wilhelm. Ein fünftägiger Ausflug nach dem Jordantale im Februar 1914. PJB, 1920. v. 16, p. 38.
"... Dolmen ..."
226. Mötelfindt, H. Altsteinzeitliche Funde im Sinaigebiete. Naturwissenschaftliche Wochenschrift, 1921. No. 36.
227. Moir, J[ames] Reid. Flint implements of lower palaeolithic types from Palestine. Journal of the Royal Anthropological Institute, 1930, vol. LX.
228. Montelius, Oscar. Der Orient und Europa, Einfluss der orientalischen Cultur auf Europa bis zur Mitte des letzten Jahrtausends v. Chr. Deutsche Übersetzung von J. Mestorf. Stockholm, Königl. Academie der Schönen Wissenschaften, Geschichte und Alterthumskunde, 1899. H. 1, p. 10—11.
"Dolmen ... Syrien ..."
229. Morgan, Jacques de. L'industrie néolithique et le Proche Orient. Syria, 1923. v. 4, p. 23—37.
230. Morgan, Jacques de. La préhistoire orientale. Paris, Geuthner, 1927. v. 3, p. 1—18, illus.
I. L'industrie paléolithique en Syrie et en Mésopotamie.
231. Mouliér. Une station de la pierre taillée et de la pierre polie au Liban. Cosmos, 1896. 25 avril.
— —: Nature, 1896. 25 juillet.
232. Moulton, Warren J. Cleaning in archaeology and epigraphy. AASOR, 1919—1920. v. 1, p. 66—70, illus.
1: Cup markings near Beit-Ta'amir.
233. Müllinen, E[berhard], Graf von. Beiträge zur Kenntnis des Karmels. Leipzig, 1908. p. 110—116, 130—142, 204, illus.
Separatabdruck aus der ZDPV, v. 30., v. 31.
"Feuersteinwerkzeuge ... orthostatische Mauer ... Dolmen ..."
234. Müllinen, Eberhard [Graf] von. Galgal. Hesekiel, Kapitel 10, 13. ZDPV, 1923. v. 46, p. 86—89.
"... Dolmengräber ..."
235. Musil, Alois. Arabia-Petraea. Wien, Hölder, 1907. v. 1, p. 257, 267—269.
"... Dolmen am Westhange des g. ammu Nsâjeb ... Dolmen am el-Kwejjîje ... g. el Maslâbijje ..."
236. Neophytus, Frère. La préhistoire en Syrie-Palestine. L'Anthropologie, 1917. v. 27.
237. Neophytus, Frère et Pallary, P[aul]. La Phénicie préhistorique. L'Anthropologie, 1914. v. 25.

238. **Neuville, René.** L'Acheuléen supérieur de la grotte d'Oumm-Qatafa. *L'Anthropologie*, 1931. v. 41, p. 13—51, illus.

239. **Neuville, René.** Additions à la liste des stations préhistoriques de Palestine et Transjordanie. *JPOS*, 1929. v. 9, p. 114—121.

240. **Neuville, René.** La nécropole mégalithique d'el-'Adeimeh «Transjordanie». *Biblica*, 1930. v. 11, p. 249—265, illus.

241. **Neuville, René.** Notes de préhistoire palestinienne. I. La grotte d'et-Taouamin. *JPOS*, 1930. v. 10, p. 64—75, illus.

242. **Neuville, René.** Notes de préhistoire palestinienne. II. Tell-Moustan. «Transjordanie». *JPOS*, 1930. v. 10, p. 193—221, illus.

243. **Neuville, R[ené] et Mallon, A[lexis].** Les débuts de l'âge des métaux dans les grottes du désert de Judée. *Syria*, 1931. v. 12, p. 24—47, illus.

244. **Nowack, Wilhelm.** Lehrbuch der hebräischen Archäologie. Leipzig, Mohr, 1894. p. 90—94.
"Die vorisraelitischen Bewohner."

245. **Obermaier, Hugo.** Der Mensch der Vorzeit. Berlin, Allg. Verl.—Ges., [1911]. p. 170—174. 316—320, 537—542, illus.
(Der Mensch aller Zeiten, v. 1.) "... Palästina..."

246. **Obermaier, Hugo.** Paläolithikum. *RdV*, "Palästina-Syrien". v. 10, p. 7—14.

247. **Offord, Joseph.** On-Anu. Heliopolis in a Semitic inscription; and the gilgals and massebahs of Palestine. *Qst*, 1919. p. 123—133.

248. [**Olesnitskiĭ, Akim A.**] **Олесницкий, А(кимъ) А.** Мегалитические памятники Святой Земли. Сборникъ Императорскаго Православнаго Палестинскаго Общества. 1895. v. 14, 413 p.

249. **Oliphant, Laurence.** Haifa, or: Life in modern Palestine. 2nd ed, London, Blackwood, 1887. p. 73, 257, 294.
"... dolmens ... flints ..."

250. **Oliphant, Laurence.** The land of Gilead with excursions in the Lebanon. London, Blackwood, 1880. p. 149—150.
"... dolmens ... not for from MeZAR..."

251. **Oliphant, [Laurence].** Notes. 1: A dolmen in Judaea. *Qst*, 1885. p. 181—182.
"... dolmen ... about two miles to the south-east of El Mugheir..."

252. Oliphant, Laurence. Notes on the Jaulân, Qst, 1884.
p. 171, illus.

"... at Tsil were found a large collection of dolmens..."

253. Ovenden, G.J.H. Mount Gilboa, Qst, 1924. p. 1.
"... megalithic building at Fuku'a..."

Pallary, Paul vide Neophytus, Frère et Pallary, Paul.

254. Palestine exploration fund. Flint implements. Qst, 1908.
p. 85.

"Mr. Herbert E. Clark ... has forwarded some account ... of an important collection..."

255. Palestine exploration fund. "A stone with cap-hollow."
Qst, 1906, p. 238—239.

"The Rev. J. E. Hanauer sends a description of a great stone with cap-hollow..."

256. Palestine exploration fund. The survey of Eastern Palestine. Memoirs of the topography, orography, hydrography, archaeology, etc. Vol. 1: The 'Adwân country. By C. R. Conder. London, The Committee of the Palestine exploration fund, 1889. p. 11, 18, 20—26, 98—100, 125—133, 159—170, 185—189, 193, 202—204, 212, 226, 229—232, 254—274, 302—304., illus.

"... Dolmens ... menhirs..." "Appendix E.: General remarks on the rude-stone monuments."

257. Palestine exploration fund. The survey of Western Palestine. Memoirs of the topography, orography, hydrography and archaeology; by C. R. Conder and H. H. Kitchener. London, Palestine exploration fund, 1881. v. 1, p. 253.

"... three dolmens to the north of Meirôn..."

258. Palestine exploration fund. Thirty years' work in the Holy Land: <a record and a summary>, 1865—1895. N. ed. London, Watt, 1895. p. 187—190, illus.

"XII: The rude stone monuments."

259. Palestine exploration fund. Twenty-one years' work in the Holy Land: <a record and a summary>, 22/VI 1865—22/VI 1886. London, Watt, 1887. p. 183—186, illus.

"XII: The rude stone monuments."

260. Palgrave, William Gifford. Personal narrative of a years' journey through Central and Eastern Arabia. <1862—1863>. London, Macmillan, 1883. p. 41, 146.

"Watch-towers..."

מגנזי בית הספרים.

שרידי ספרו של ר' שם טוב אבן גאון על יסודות
תורת הספירות.

מאת

גרשם שלום.

(המשך; את החלק הקודם ראה שנה זו ע' 397).

אני הצעיר וחלתי ואירא מויע וחלחלה להכריע מלבי אשר לא פורש
בדבר מופלא לעלות במעלות עתיק יומין אבל מה אעשה כי נפשי חשקה בתורה
עגמה נפשי על האמונה והוכרחתי לחבין מעט כפי קוצר שכלי כפי חסעלות
המשולשות והמרוכעות והימין ושמאל וכן השוה ומסוצע. ואומר כי ראיתי בצורות
עשרה מעלות לקדמונים ג' מחלקות:

כתר	כתר	חכמה	כתר
חכמה	בינה	חכמה	בינה
בינה	גדולה	גבורה	גדולה
גבורה	תפארת	תפארת	גבורה
תפארת	נצח	נצח	הוד
הוד	יסוד	יסוד	הוד
יסוד	מלכות	מלכות	מלכות

הרי כך ג' מחלקות בדבר. הראשונה שמו כל ג' עליונות על קו האמצעי.
השנית עשאו הכתר והחכמה ימין ושמאל והבינה באמצע מפני שטמנה נראו
ויצאו לפועל ובעלי השלישית שמו הכתר בקו השוה ומכוונות תפארת ויסוד
ומלכות ולפי עניות [דף 418] דעתו אני הצעיר לא זה יכשר ולא זה יכשר לנו
כי צריך לדקדק מה טעם לקרוא לחכמה ובינה ולגבורה ולמלכות בשם נקבה

(1) רק החלוקה הראשונה והשלישית נזכרו גם בשאר ספרי קבלה (עיון למשל בס'
היכל השם דף ה' ע"ב ובמערכת האלהות מערכת סדר הספירות) אבל השניה איננה ידועה
לי ממקורות קדמונים אחרים. אמנם הימין העיד בס' פרדס רמונים שמצא גם את הסדר
ההוא בס' השם אלא שנפקד מקומו בס' היכל ה' הנדפס.

ולכתר ולדעת עליון ולחסד ולתפארת וליסוד בשם זכר ומה טעם להיות סדר
החסד בימין ומדת הנבונה בשמאל ומדת התפארת באמצע וכן נצח וחוד ימין
ושמאל ויסוד באמצע ומה טעם תפארת מכריע לרחמים ויסוד בקו השווה גם כי
נומה לחסד ואינו מכריע כי כז ומלכות באמצע ומכרעת לדין, ואומר אני הצעיר
כי כל זה תלוי בכתר עליון הוא שורש הכל והוא שורש האמונה וסוד היחוד
השוה המשוכלל מכל התכלית לכא אל שורש פשוט אשר הוא כל וכבר כתבתי
למעלה איך מצאתי במדרש רשב"י (1) ז"ל איך תיקוני עתיק ויסין תשעה היכלות
וזה סוד החשבון ולא שיש לפרש שהם היכלות אפילו ע"ד משל אלא כל שהוא
היכל הוא טפל למה שלמעלה ממנו ואם החוכמות הפנימיות אינן ידועות כלל
אפילו לחכמה העליונה ולא נודע להם סרוב דקותם ואפילו שם המאורות (2) לא
נודעו. ואמר אפיק תשעה נהורין מתיקוני הנה כי כלל התיקון למעלה ואמר (3)
אסהדנא נולגולתא חורא דרשא לית בה שירותא ומימא וכתב עוד האי עתיקא
קרישא טמיר וגניז וחכמתא עלאה סתימאה בהאי נולגולתא אשתכח ולא אשתכח
ודאי בההוא עתיקא לא אתגלייא אלא רישא בלחודיו בנין דאיהו רישא דכל
רישין דההוא חכמתא עלאה כיה סתים אקרי מוחא עלאה מוחא סתימאה מוחא
דשקית ולית דידע כיה בר (4) איהו תלת רישין מתגלפאן דא לגו מן דא ודא
לעילא מן דא.

אמר כי שורש הכל טמיר וגניז והחכמה העליונה הנאצלת מתיקוניו בההוא
נולגולתא אשתכח אמנם לא אשתכח מרוב הדקות ואמר כי גם בעשר ספירות
מן החכמה ולמטה יש בהם גילוי כל הכבוד במוד שיעור קומה שמדבר ע"ד משל
מן הראש ועד סוף הגוף וכתב (5) כמראה אדם ואמר בכתר עליון לא אתגליא
אלא הראש עד הזקן הקרוש שהזכרתי שהוא סוד ר"ג מעיונות החכמה ונקרא
חסד עליון כי הוא חסד מוחלט כלל תערובת דין ואמר כי ג' ראשים נסתמים
[דף 104] זו בפנים מזו וזו בפנים מזו ולמעלה דמיון ג' הללים יש כמות דמיון
ג' ספירות עליונות וז"ל רישא אחת חכמה סתימאה דסתכסיא ולא אתפתח וחכמה
דא סתימאה דכולא רישא לכל רישין ולא ידע ולא אחידע מה דהוי כרושא
דא ולא אדבק בסוכלתנו ועל דא אתמר (6) כרח לך אל מקומך והחיות רצוא ושוב
וכנ"כ עתיקא קרישא אי"ן אקרי. ועוד כתב האי עתיקא סבא דסבין כתרא עלאה
לכל עליון דסתעטרא כיה כל עטרין וכתרין, מתנהרין וכלל בוצינין ומניהו

- (1) במספר האדרא זוטא, למעלה עמ' 407. השם מדרש רשב"י לס' הוהר מצוי בדור
תלמודי הרשב"א, וגם רבינו בחיי הרשב"א, בעל לבנת הספיר ואחרים משתמשים בו.
- (2) ג' המאורות הנזכרים בתשובה המזוהפת על שם רב האי גאון.
- (3) שם באדרא זוטא רפ"ח א', בשינויי גירסאות.
- (4) בכ"י משוּבש: כך (5) יחזקאל א', כ"ו.
- (6) במדבר כ"ד, ו"א ויחזקאל א', י"ד.

מתלהטין ומתנהרין. האי עתיקא אשתכח בתלת ראשין וכליל (1) בחד רישא והחזא רישא עלאה לעילא. ובגין דעתיקא קדושא אתרשים בתלת, כל שאר בוצינין דנהרין (2) בתלת. קרא סכא דסבין למאור הקדוש העליון שיצאו ממנו הנהורים העליונים והוא הנאצל הראשון מן שורש כל השרשים ואמר בג' המעלות הראשונות נמצא וכליל בחד שהם כלולים בראש כולם הוא המאצל וז"ש שהוא רישא לעילא לעילא שהוא למעלה מכולם. ולעניות דעתי הנאצלים הם ג' ולא למעלה האור המאצל כי הוא הכלל של כל והוא השורש והוא אחד גמור מכל צד. בא החפץ בתקוניו להאציל שנים דמיון שורש וצורה או אב ואם כי כבר אחז"ל כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם ובעבור זה שהם סוד פועל ומתפעל להוציא כל התולדות לפועל ויצאו מן השורש הנעלם שני חורים דמיון חכמ"ה וכינ"ה אלא שמרוב דקותם אין בהם שום תערובת דין ושום שינוי לא וציוור בהם שום פועל. וחכמי המחקר קראו כיוצא בזה שורש וצורה (כאשר נבאר³) בע"ה ודמיון אלה כמו חסד גבורה תפארת חסד ודין ורחמים הג' כל כולל כולם דמיון הכן הדומה לאב והוא דומה לעליון שיצאו מהם והוא המאצל על השאר וזה דרך המעלות ספירת חכמה החסד פועל בה, ואולם הוא התחלת עולם הנגלה לגבי הראשון ולכן נקראת ספירה זו אב בתורה כי הוא אב כל הפעולות למעלה ולמטה ומתחברת עם הבינה ולכן מדת החסד מכוונת כנגד החכמה ונקראת ימין ומדת הגבורה כנגד הבינה וקראום הקדמונים גבורה עלאה כי היא מקור הדינים ואם אינם מתגלים [דף 42^א] וחכמה ובינה כמו שורש וצורה ולמעלה הכ"ע כולל הכל מפני שכ"ע הוא תיקון הכל והוא תיקון בפני עצמו נמצא לבדו ואנו מתחילים מן החכמה למנות עשר ספירות נמצא ארון יחיד למעלה חכמה ובינה שורש וצורה דעת עליון מכוון באמצע כנגד כ"ע ובא מדת החסד דמיון השורש מדת הגבורה דמיון הצורה. ימין ושמאל הם ענפי דעת עליון וכן נצח והוד דמיון חסד וגבורה ויסוד עולה באמצע קשור עם ספירת תפארת עד כ"ע ומדת המלכות היא עם כלל הספירות כדמיון החכמה עם הכתר ששם כל המעלות וזאת מוציאה כל הדברים לפועל וגם היא עם עולם הנבדלים דמיון כ"ע עם הספירות (4) ולכן יש לה עשר מעלות למטה ממנה נאצלות ממנה והם אספקלריאות לשבעה ספירות ולעולם העשירי קדש והוא כלל כולם כאשר אני עתיד לבאר בע"ה. ואם יחס העשירי עם השאר ועוד אפשר בפרט כל הדברים בע"ה.

(1) צ"ל וכליל, וכן נמצא כאן בביאור הדברים.

(2) בדפוסים עוד: דנהרין מניה כליל.

(3) הכוונות שורש וצורה באו לו באמת מהדברים המיוחדים לאפלטון ולאריסטו הנמצאים בכתבי ר' עזריאל ור' עזרא. עיין בספרי כתבי יד בקבלה עמ' 4—5.

(4) ר"ל כי המלכות היא ראש עולם הנבדלים או הנפרדים.

והנה זכינו לדעת האחד איך עומד בעצמו ואיך כולל הכל וענין הרכבוים השלישים והרכבים מסוד המחורשים הוא לתיקון הנמצאים ושורש כל השרשים הוא בלא גבול ועוד אנלה יותר בע"ה ואם ממה שהזכרתי כי הוא מלא חכמה יוכל להבין. עוד מלשון רשב"י ז"ל (1) כמה דעתיקא קדישא תלת ראשין מתעטרין ביה הכי כולל בתלת ראשין וביה אתנהרן ותליין כוללו דא ברא בתלת ראשין תרין מתרין סטרין וחד דכליל לון. הנה מכוארת כוונתו.

עוד כתב (2) ואי תיסא מאן עתיקא קדישא ת"ח לעילא אית דלא אתירע ולא אשתמודע ולא אתרשים והוא כליל כולל ותרון ראשין ביה כלילן והוא לאו במניינא וע"ד אתמר (3) אמרתי אשמה דרכי סחטא בלשוני. אתר דשירותא אשתכח מעתיקא דאנהיר סמולא הוא נהירו דחוכמתא לתלתין ותרון עבר. גם זה המאמר מעיד על כי המאור הנ' כולל השנים וכן הוא מקום האצילות מפני שאין לו גבול ולא שום מחשבה ורעיון מצד שורש כל השרשים ואח"כ הודיענו כי בטר דף 142^ב עליון אינו במניין עשר ספירות כלל כי מקום ההתחלה הוא מהחכמה כאשר אמרתי וכאשר הוא במפר וצירה. ואפשר נ"כ שזה שאמר והוא לאו במניינא על כלל כ"ע אמר וצריך עיון, ובמקום אחר מצאתי לאור ישראל זה הלשון (4) על סוד התפלין וחברנא יתבי דרומא אוקסמה ברזא דידהו לבתי דתפלין כחאי גוונא קדש לי כל בכור לקבל כ"ע והיה כי יביאך לקבל חכמה וכו' וסלין אלין לא מתיישבן על הלב לגבן כנין דכתר עלאה הוא כליל כולל ולאו הוא בחשבון.

ובשם רבי יהודה החסיד ז"ל שקבל מנאוני ישראל מסתא מחסיא מצאתי לשון זה (5) כי כל הכתרים קולם משולש ועולם זה קשור בזה וכ"ע גנוז לפני עצמו וכולם מקבלים מאצילותו והוא לבדו גנוז וקשור בשורש כל השרשים שאין המחשבה תופסת בו והוא מקבל תמיד מן השורש בלי שום הפסק דקה מן הדקה והוא מאציל ומריק ברכתו על שאר הכתרים הקרובים לאצילותו וממנו שואבים תמיד. הנה החסיד הסכים למה שכתבנו.

והנני מתחיל בפירוש עשר ספירות כפי סדר ספר וצירה ושל רשב"י ז"ל ורכי אליעזר הגדול והקדמונים.

הראשון חכמה קדומה היא גנוזה ושמורה בעצם השורש כלומר בכ"ע והיא הנקראת מחשבה כי מחשבה לשאר הספירות דמיון כח המחשב הכא מכה הנפש ונתנו סימן (6) מלכי קדם מומה תשמור עלך וכתוב אחריו תכונה תנצרכה. וכמו

(1) באדרא וזשא דף רפ"ט ע"ב. (2) שם. (3) תהלים ל"ט ב'.

(4) בזהר ח"ג דף רס"ט ע"א. פתיחת הציטטה בשם "אור ישראל" נמצאת גם בס' הנפש החכמה לר' משה די ליאון המביא מאמר מסר' ויקרא בפתיחה זו.

(5) מהאגרת המווייפת הנמצאת בשלימותה בס' ברי הארון ורובה נדפס בס' האמונות לר' שם טוב בן שם טוב. (6) משלי ב' י"א.

שאר העינים בהכרח צריך לאור חיצוני, כך החכמה מתוך העלמותה צריך לדבר שיהיה נגלה על ידו כי אין בה רק מעט השגה כי נעלמה מעיני כל חי ועז"א י"י קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. לכן נקראת ראשית ונקראת קדומה וממנה תחלת ההפכים בפנים ואחור ימין ושמאל ולא שמתגלים בה ההפכים מרוב עומקה ודקותה כי עליה נאמרו) ממעמקים קראתיך י"י וכתוב(2) עמוק עמוק מו וכצאננו. מ"י סוד נעלם כמו שרמזתי וזה כלל שצריך לפרט כי אלו התחלת הספירות לא יוכל אדם להזכירם בשם מדות [דף 43^a] כי הכתר העליון הוא תיקון או סוף [?] ואין לו שום גבול ושיעור וסדה כלל ולא יצוייר שום הפכיות ולא שום שינוי לא פנים ולא אחור ועכ"א שהוא האחדות השווה והשכימו רוב המקובלים האמתיים שלא למנותה בשום ספירה והוצרך ס"י לומר עליה ולא אחד עשר גם כי כל החוכמות הם נעלמות בתוך הכתר וכל השכילים והנתיבים ואולם ממעמקה שהוא כב"ת מצד אין סוף אין להזכיר בה נתיבות ומדות אבל זו מעיינותיה מתבקעות ועל זה נקראת ברכה שהיא דמיון הברכה של מים שהיא מספקת לכל האילנות.

והספירה הזאת כל הספירות היו גנוזות בה עד שבא חפץ אדון הכל ויצאו לידו מעשה נמצא כי כל ההיות של כל עשר מעלות היו כדמיון המחשבה והאצילות מתודש בחפץ אדון הכל(3) ולכן נרמזה ספירה זו כבוד של שם המיוחד כי יוד היא דמיון נקודה מחשבת ונצטיירו בה תשעה מעלות ועמה הם עשר כנגד המעלות הגנוזות הנעלמות וכללו הנקודות רמז עשר ספירות.

ועתה דע יסוד מוסד כי כאשר עלה בחפץ אדון הכל להמציא מציאות הנמצאים במחשבה(4) להמציא על תכלית השלימות ולכלול כל העולמות בטוב ורע ברחמים ובדין וז"ש שע"ה גם את זה לעומת זה עשה האלהים ואמרי בס"י(5) עשה האלהים טוב לעומת רע טוב מטוב רע טרע טוב מבחין את הרע ורע מבחין את הטוב, טובה גנוזה לטובים ורעה לרעים. הנה הוכרח הכל בעולם כי כאשר עלה במחשבתו לבדורא באדם שני יצרים האחד טוב ושואב מכת הנשמה המהורה והאחר רע שואב מכת הנפש הרעה. וחברם ונתנם באיזה הדרך שירצה להמשך ממנו כמ"ש(6) הן האדם היה כאחד ממנו כלומר שהיה לו יכולת לנטול קודם שחטא כאחד מהדברים שהורכב מהם לעשות טוב ורע או דרך הטוב או הרע ונתן לשניהם שורש בעולם וכנגדם ברא ג"ע וגיהנם וכנגדם צדיקים בהכרח

(1) תהלים קל"א, א'. (2) קהלת ו', כ"ד.

(3) זהו ביאור המאמר המצוי בספרי קבלת רבים. ההיות היו והאצילות מחודש שהובא גם כאן אחר כך (דף 46^a). ועיין גם בפי' הספירות לר' עזריאל בשאלה השמינית. הויות' אלו הן שרשי האצילות הגנוזות בחיק המאציל.

(4) אורי צ"ל עלה במחשבה? (5) ספר יצירה פ"ה, ב'.

(6) בראשית ג', כ"ב.

לתיקון העולם [דף 43] והשינויים לא מצד אדון הכל ב"ה חלילה אבל הוא מצד המקבלים כרמיון ניצוץ השמש שלא ישתנה כגווניו אלא לפי המקבלים אם טוב לזה רע לזה. ע"ד זה הוצרך להפכויות בעולם לצרף וללבן הנמצאים וגם ע"ד חוסר וצורה כי אין ספק כי כח הגוף קנין לכת השכל הוא חומר לצורה ההוא ויש להתחוננים קשר גמור וחיבור עם העליונים ולכן הוצרכו השינויים בשורשים ואם לא נתגלו עד מקומם מן הספירה הראשונה וע"כ אמר הנביא (1) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע אחר שיצר האור הכהיר שעליו נאמר (2) בהיר הוא כשחקים והוא יסר כל מוב וכל קיום ליתן שכר טוב לצדיקים וברא חושך המיוסדת על החשך והוא הנקרא למקובלים הקדושים האור הסתעלם הנחשך מהאור וממנו נאצל גם הרע כלומר מצד החשך ועכ"א יצירה באור שיש בו ממשות ובחשך בריאה שאין בו ממשות אלא הברלה והפרשה (3) עושה שלום תכלית אור עם חשך שהם מעיקר שוה שאינו מצד האור ולא מצד החושך אלא שוה להם וזהו שכתוב (4) ידעת שחר מקומו ויסוד היסודות והגמור החוכמות (5) לידע כי האור והחשך שניהם משורש אחד ואם פעולתם (6) כי מתוך האור נראה החשך והחשך מתוך האור (7) וע"כ נכלל כל עשר מעלות בטוב ורע בפנים ואחור והם שמות הבורא ואין השינויים מצד השם חלילה אלא מצד המקבלים.

ובתפלת רבי נחוניא בן הקנה מצאתי לשון זה על ענין עמודי אור שבכתר עליון: ועומרים זה בצד זה כנשמה בתוך הגוף והם מליאים מבפנים ובחיצון שמות ידועים והם נחקקים כדמות זכר ונקבה ומתחפכים לתפארת וממלכה כצירוף קוטתם ואין לדקותם תכלית והם חלקים שאינם מתחלקים כלל ומתנשאים במאמר ומכלל וחשכון עד מעין השלחבת עד אין חקר ומספר לאורה המתעלמת ותוספת (8) החשך המסתרת שהיא המציאות הידוע למשכילים [דף 44^a] ב"ג מיני תמורה שהם גלויים ונעלמים על הכתר מסש. וזה הענין צריך פירוש ארוך ולא ניתן לי רשות לפרשו ולפרשו בו יר אמנם נלמוד ממנו סתר האור המתעלמת כלומר המקבל כל מיני חלוקה ותמורה והזכיר תוספת המסך והזכיר י"ג מיני תמורה כנגד י"ג מעיינות החכמה שבכתר עליון שמשם קיום כל הנמצאים. והמעלה הי"ג נקרא מול העליון משם תלויים כל הנמצאים והזכיר מיני התמורה משם והלאה ויסוד הי"ג היא האלף שהזכרתי למעלה שתנועתה נחלקת לשנים וכל חלק ממנו הוא שנים וכאשר נכפלים הם שמונה והאור כינתיים הוא השורש והנה הסאורות יוצאות זכר ונקבה פועל ומתפעל.

וכתב בספר פלאי (9) ותדע ותשכיל כי קודם כל הדברים שהזכרנו כלומר

(1) ישעיהו מ"ה, ז. (2) איוב ל"ז, כ"א. (3) לשון ספר הבהיר על הפסוק הזה.
(4) איוב ל"ה, י"ב. (5) משובש. אולי והגמור בחוכמות? (6) כנראה, חסרה מלה.
(7) בכ"י והאור מתוך החשך, והוא כפל לשון. (8) צ"ל בתוספת.
(9) והוא מ' מעין החכמה שנתן מיכאל לפלאי ופלאי למשה רבינו, יש כאן שינויים

קודם השמים העליונים שהם מכונים של הקב"ה קודם היה האויר שהיה עיקר שממנו יצא אור מזוקק מאלפי אלפים ורבי רבוחים מינו מאורות וזהו האור הראשון שהוא העיקר ומפני זה נקרא רוח הקדש והיה הוא ממשיך משני עניינים של שני מאורות האחד הוא נובע אורה עד אין חקר ומספר וחנכיות היו במהירות כמו הניצוצות היוצאים כולם כאחד ומתפזרים לכמה חלקים בשעה שהאומן מכה בפטיש ואח"כ נמשך המבוע האחר שממנו נובע החשך הראשון הוא חשך כמין עלות השחר שהוא ירוק. והאחד חושך מעורב בירוק ותכלת. והאחד חושך לבן מעורב בירוק ותכלת ואדום וזהו החשך הקדמון שיצא מן האויר. וא"ל תחוש לחקור עליו ולעיון בחקירתו שאפילו מרעה"ה לא היה יכול לחקור עליו כלומר השאלה וכ"ש החקירה. וחזר לבאר עוד הספר שהוא שהשני מקורות שבהם הנביעות נובעות הוא ענין אחר הבא מן החשך הקדמון ומורה על צורה ובריאה ושינוי הצורה והבריאה שהיא נפרדת מדמיון חכירותיה שהיא דוגמא זקופה והיא אמצעית וסוככת [דף 44^b] ויושבת בראש ויונקת כח כולם וכולם נמשכים ויוצאים ממנה ואין בה דמיון ולא הפרש אלא (1) מראה הלבן והאדום וע"כ נעשית שני חלקים ובין החלקים המקורות וכן המקור הראשון. נובעת אורה שהיא נחלקת לשני חלקים וגוונים אלו שאמרנו שהם מראה הלבן והאדום וכן המקור השני נובע החשך שהוא מעורב מג' גוונים ירוק ותכלת ולבן הרי אלו החמשה גוונים הם כשלחבת היוצאת מן האור ומתחלקים לתנועתם כי כבר אמרנו ששתי הנביעות הוא ענין אחר הבא מן החושך הקדמון ומורה על צורה ואותה הצורה כהשתנותה מצטיירת במיני צבעונים וגוונים וממנו יצא המבוע שהם נובעים ממנו והוא הנקרא האור הנחשך מהאיר כי הוא מתעלם ואי אפשר שידוע עיקר מציאות זה החשך ולכן נקרא חשך מחשך ולא בעבור שהוא דומה לאפלה אלא מפני שאין בריה יכולה להסתכל בו ואפילו המלאכים היושבים ראשונה במלכות אין בהם כח להסתכל בו כאדם שאין בו כח להסתכל באור החזק. ועוד שחרי כל המאורות יוצאות ממנו ולא נקרא חושך מחושך אלא מפני שהוא נעלה ונעלם מהשגת כל הנבראים וזהו פירוש העינים כי עין ועין שעינו הא' אור מופלא שאין בו גוון וכו' (2). הנראה מתוך דברים אלה והקודמים שכתבתי בסוד כ"ע איך מן האור הקדמון נמשכו שני מאורות כדמיון פועל ומתפעל שאמרתי למעלה ואם אין עתה שום רושם כלל ושתיים כאחד אלא שהאחד מהם אור מזוקק, השני יש בו כח להתפעל ולהראות השינוי וזהו סוד האדום שביאר אח"כ ואולם מצד עומקו ודקותו לא נרגש ונאצל מן אלו האור המופלא והוא כלול משניהם וזהו התחלה מן המנין ואם לא נתגלו כל הגוונים

רבים מהנדס. (1) בכ"י כתוב ולא, ותקנתו.

(2) ע"כ הלשון מס' מעין החכמה.

והוא כדמיון המראה שאין בה שום גוון (1) והכל נראה מתוכו כי הוא כלל כל המאורות וזה הוא סוד המחשבה וע"כ כתב הרב רבינו הארי גאון ז"ל (2) ג' ראשונות [דף 45a] אור מופלא אור שאינו מושג רק הוא מיוחד ונערך למחשבה המורה ונערכין אליה מאורות המדע והשכל כי המחשבה חכון בשתיהם. ופירש עוד אור פנימי קדמון והוא מתפשט בשורש הנעלם ומתנוצץ הפשיטות כדמיון שני אורים אור מצוחצח ואור צח וכולו אור אחד ועצם אחד וזה אחד ושורש אחד נעלם באין סוף. הנה הורה איך המדע והשכל דמיון שני אורים וכולם עצם אחד ואור אחד ושורש אחד נעלם באין סוף. ותן עיניך והבן כי מתחלה היה נובע אחד ונמשך אור ממנו וראה איך המשיגו הדבר לחלוק התנועה ולאור שביניהם כי במחשבה הראשונה היא אחד וכאשר בא האדם לפתוח הפה ולהניע השפתים נחלקה התנועה בהוצאת ההברה עד שנעשה קול ורוח ודבור ונמצאו חמשה אותיות א' בראש וא' בסוף התנועה כל אחד צריך לאחר כגון זה א"א והאור בינתיים אינה בפחות מא' הרי ג' גוונים והוא סוד הסודות והשעורים. אולם בכח התחלת התנועה קשורה בדבור וכן האור המופלא קשור בשורש הכל וראה איך אמרו שבקש משה רע"ה לידע מציאות החשך הראשון ורשכ"י אמר שבקש לידע מרע"ה שם (3) מאמרות הם הנקודות העליונות שהם למטה מנקודת הח' (4) וחשיבו שלא יוכל לראות את פניו וזה נמנע לדעת כלומר כי אין להם סוף וזה הזכיר שלא הודיעו ולא יוכל לעמוד על חקירתו ובספר הבחיר אמר רב חמאי (5) כך קבלתי שבקש משה לידע השם הנכבד ואמר הראיני נא את כבודך בקש לידע ספני מה צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ולא הודיעוהו מה שבקש. וכי תעלה על דעתך שמשא לא היה יודע סוד זה אלא כך אמר משה דרכי הכוחות אני יודע אבל איני יודע איך המחשבה תופס [ת] (6). אני ידעתי שהדבר אמת אבל לא ידעתי חלקיו ובקש לידע ולא הודיעוהו. ספני מה שהצדיק כבר היה רשע וכו' וכששאל משה אמר הראיני [דף 45b] נא את כבודך בקש לידע מציאות הריבוי כי שורש כל השרשים יתברך אין סוף וכ"ע הוא האחדות השווה שאין בו פנים ואחור ולא יצוייר בו שום הפך איך באו הסודות המונבלות והריבוי והשוני ואיך נתייחדו שמותיו בשמו הראשון המיוחד ואיך מתקשר לידע סוד כל הנמצאים יסוד מעלות החכמה ושני המקורות הבאים מכח הקשר העליון והאור הקדמון ומשם נובל להבין סוד הנמצאים כולם וענין צדיק וטוב לו וצדיק ורע לו כי מה הטעם לצדיק הגדול כרכי עקובא שראה משה תורתו ושאל על שכרו ולא ראה בו שום עון אשר חטא וראה שחזתין את בשרו במקולץ ואמרו לו שתוק

(1) משל כצוי מאד גם בס' הזוהר. (2) בתשובה הירועה המיוחדת על שמו.

(3) נראה שיש כאן שבוש. אולי צ"ל 'אם' ? (4) החכמה.

(5) ברוב הגירסאות של ס' הבחיר: ר' רחמי. המאמר הוא בסוף ס' הבחיר.

(6) נוסח הבחיר: מתפשט בהם. וכן הגירסא גם בכיור המאמר כאן.

שכך עלה במחשבה המהורה (1) והוא חסוד משני ההפכים אלה ומכת (2) החשך
ההוא הנסתר והשינויים יצאו הרעות בעולם וזהו כך עלה במחשבה ומרע"ה השיג
למה הצדיק כרבי עקיבא וחביריו נענש. הוא מכת המרכבה ההיא והוא חטא
כי נמשך אחר החשך והפיסולת בזמן הראשון (3) ועכשיו נענש אולם הוצרך לידע
איך המחשבה מתפשטת בהפכים ההם ועכ"א (4) ויאמר לאדם הן יראת ר"י היא
חכמ"ה כלומר כשיבינו בחכמה יש לו ליראה מהשם מפני הדין הנעלם וסוד
מרע בינ"ה כי הבינה יותר מתגלית מד"ה בה כאשר אפשר בע"ה. והנה פירש
כבר ההפכים למבין ומה בין חתך העליון לשאר הספירות וכאשר תעמוד על
דבריו אלו תשכיל ותבין כי יסוד היסוד להגיע אל שורש כל השרשים וכי הוא
משולל מכל ריבוי והרכבה ומכאן חבין סוד השמות והתוארים כי הם דרכים
ושבילים ונתיבות ליכנס בבית ארון הכל ועפ"י חסוד הזה נמצא חסוד וגבורה
ונמצאו לבן ואדום והתפארת אמצעי ביניהם ולמטה תולדותיהם סנדלפון הוא
הכולל שני המעלות האלו סוד מטטרון ויהואל איש באחיהו ידובקו וכן מיכאל
וגבריאל ועל חסוד הנשגב הזה רמז הכתוב (5) כי ילד יולד לנו בן ניתן לנו רמז
אל תיקון החכמה המתהדרת לחוכמותיו בכח הנשגב להנהיג הנבראים ומשם
שורש כולם ורמזו כדי להודיע שאין לו כח מעצמו והוא נאצל משורש כל הכן
מן האב ויקרא שמו פלא היא החכמה המופלאה לא ידע אנוש ערכה כי מאין
תמצא ונתיבותיה נעלמים יועץ היא הבינה כי העצה קודמת לבריאה אל רמזו
למדת החסד המאיר מכת האור הבחיר גבור כנגד מדת הגבורה אבי ער כח
יעקב כי ממנו המעלות המלכות וזרועותיה צפון וימין שני למודים שר שלום
הוא יסוד שורש הנשמות.

- (1) מנחות כ"ט. (2) בכ"י נשאר כאן מקום ריק כחצי שורה.
(3) ר"ל בגלגול ראשון. (4) איוב כ"ח, כ"ח. (5) ישעיהו ס"ה.

(סוף יבוא).

עוד הוצאות של "מסלת ישירים" לרמח"ל.

בקי"ס שנה זו ע' 201 רשמתי 15 הוצאות של הסי' "מסלת ישירים" כתוספת 297 ההוצאות
שרשם מר שמעון גינזבורג בספרו האנגלי על רמח"ל. מאז כאו לידו עוד שלש הוצאות אלה:
(א) נא אמן [= אלכסנדריה של מצרים], בדפוס יעקב בן עמר, תרע"ה. (ב) ווארשא, ליוני-
עפשמין ושוחטם, תרפ"ה (בתוספת אגרות הרמב"ן, הגר"א ור' ישראל סלנטר, ובתוספת "דרך
עץ החיים" לרמח"ל). (ג) בילגוריה, בדפוס י. י. קרוננברג, תר"ץ (בתוספת "דרך עץ החיים").
עד עתה ידועות לנו אפוא 47 הוצאות של הסי' "מסלת ישירים".
אברהם יערי.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	...	...	...	P
				415

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	...	...	...	...	418
---------------------------	-----	-----	-----	-----	-----

I. Periodicals: 418; II. Yearbooks and collections: 418;
III. Books and pamphlets: 419.

Hebraica and Judaica.	...	...	...	...	432
-----------------------	-----	-----	-----	-----	-----

I. Periodicals: 432; II. Yearbooks and collections: 436;
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 443;
IV. Biblical studies: 451; V. New Testament: 456; VI. Talmud
and Midrash, Rabbinic literature: 457; VII. Jewish philosophy
and religion: 459; VIII. Cabbalah and Hassidism: 464;
IX. Liturgy, ritual, sermons: 466; X. History and related
subjects: 469; XI. The Jews of to-day: 476; XII. Zionism
and Palestine: 485; XIII. Ethnography, folklore, art: 496;
XIV. Philology: 499; XV. Hebrew belles-lettres of the
Middle-Ages: 504; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 505;
XVII. Yiddish belles-lettres: 506; XVIII. Belles-lettres in other
languages with Jewish themes: 508; XIX. Juvenile literature: 509;
XX. Education and teaching: 510; XXI. Text-books: 511;
XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 512; XXIII.
Miscellanea 512.

REVIEWS:

By: J. L. ROKAH: 419; A. J. BRAWER: 420; H. BERGMANN: 428;
B. SCHOCHETMANN: 442, 447, 470; G. SCHOLEM: 444; S. SHU-
NAMI: 446; S. ASAF: 459; M. SCHWABE: 471, 503; L. A. MAYER: 488;
A. BONNE: 493; F. GOITEIN: 495; A. YAARI: 496; H. PFLAUM: 499,
503; N. BRAUN: 501.

STUDIES:

I. SONNE: R. Moses b. Shushan and the Sabbionetta printers	...	...	...	513
M. STEKELIS: Prehistory in Palestine. A bibliography (cont.)				520

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:

G. SCHOLEM: Remnants of R. Shem Tob Ibn Gaon's work on the elements of the Sephiroth theory (cont.)				534
--	--	--	--	-----

NOTES:

By A. YAARI	...	...	...	542
-------------	-----	-----	-----	-----

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

EIGHTH YEAR. NUMBER FOUR.

JERUSALEM, JANUARY 1932.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION